

ชุดอารยธรรม ตะวันออก

**Introduction to
Oriental
Civilizations**

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ภาค ๑-๔

จำนงค์ ทองประเสริฐ

แปลจาก

Sources of Japanese Tradition

edited by Wm. Theodore de Bary

ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๐ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ราคาเล่มละ ๓๐๐.๐๐ บาท

ราชบัณฑิตยสถาน

ในพระบรมมหาราชวัง ถนนหน้าพระลาน กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๒๑ ๕๕๕๖, ๐ ๒๒๒๑ ๕๕๕๗, ๐ ๒๒๒๒ ๐๑๕๕, ๐ ๒๒๒๒ ๖๑๕๕

โทรสาร ๐ ๒๒๒๑ ๕๕๕๖, ๐ ๒๒๒๑ ๖๗๒๖, ๐ ๒๒๒๔ ๙๙๑๐

<http://www.royin.go.th>

E-mail: ripub@royin.go.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติบ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค ๑-๔. - - กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,
๒๕๔๕

๕๓๖ หน้า

๑. ญี่ปุ่น - - ความเป็นอยู่และประเพณี. I. จำนงค์ ทองประเสริฐ, ผู้แปล.

II. ราชบัณฑิตยสถาน. III. ชื่อเรื่อง.

๓๙๐.๐๔๕๒

ISBN 974-7330-26-1

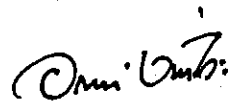
แบบปก : อาคม คงทน

พิมพ์ที่ : สหมิตรพรินต์ ๕๔/๔ หมู่ ๑๐ ซอยวัดพระเงิน ถนนตลิ่งชัน - สุพรรณบุรี
บางใหญ่ นนทบุรี ๑๑๑๔๐ โทร. ๐ ๒๙๐๓ ๘๒๕๗ - ๘

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

หนังสือ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้มอบให้ศาสตราจารย์ พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์ แปลและเรียบเรียงจากหนังสือ Sources of Japanese Tradition ฉบับของ Columbia University Press และราชบัณฑิตยสถานได้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ นั้น ได้จำหน่ายหมดไปนานแล้ว ราชบัณฑิตยสถานพิจารณาเห็นว่า หนังสือชุดนี้ยังมี ผู้เรียกร้องให้จัดพิมพ์ใหม่ เพราะเป็นหนังสือที่มีคุณค่าในการศึกษาขนบธรรมเนียมจารีต ประเพณีของประเทศเพื่อนบ้านที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยอยู่มาก จึงได้ติดต่อกับมูลนิธิ อาเซียเพื่อเจรจาขออนุญาตจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ดังที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ในครั้งก่อน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิอาเซียเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ราชบัณฑิตยสถานได้ตีพิมพ์เนื้อหาตามต้นฉบับเดิมทุกประการ และได้แยกพิมพ์ออกเป็น ๒ เล่ม เพื่อให้หนังสือมีขนาดใกล้เคียงกันและเข้าชุดกับ “บ่อเกิดลัทธิ ประเพณีจีน” และ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” ที่ได้จัดพิมพ์ไปแล้ว

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ)

นายกษัตริย์ราชบัณฑิตยสถาน

ราชบัณฑิตยสถาน

๑๐ เมษายน ๒๕๔๕

คำนำ

หนังสือ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้มอบให้ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์ แปลและเรียบเรียงจากหนังสือ Sources of Japanese Tradition ฉบับของ Columbia University Press ในการจัดพิมพ์ครั้งแรกได้แยกพิมพ์เป็น ๔ เล่ม และพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ อดีตนายกราชบัณฑิตยสถาน ได้เขียนคำนำหนังสือแต่ละเล่ม ดังนี้

คำนำ (เล่ม ๑)

ราชบัณฑิตยสถาน ขณะที่พระยาอนุমানราชธอน รักษาการในตำแหน่งนายกฯ อยู่ ได้ตกลงให้แปลและพิมพ์จำหน่ายหนังสือชุดอารยธรรมตะวันออก ของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประกอบด้วย “บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน” “บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” และ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” และได้มอบหมายให้นายจำนงค์ ทองประเสริฐ รักษาการหัวหน้าสำนักงานฝ่ายวิชาการเป็นผู้แปล

“บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน” และ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” ได้แปลและพิมพ์จำหน่ายไปแล้ว โดยพระยาอนุমানราชธอน และข้าพเจ้าเป็นผู้เขียนคำนำโดยลำดับ

บัดนี้จะได้แปลและพิมพ์จำหน่าย “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” ซึ่งจะแบ่งออกเป็น ๔ เล่ม เล่มนี้เป็นเล่ม ๑

ข้าพเจ้าได้รับเกียรติให้เขียนคำนำ ซึ่งข้าพเจ้าก็มีความยินดีและเต็มใจรับเกียรตินั้น เพราะนอกจากนายจำนงค์ ทองประเสริฐ จะเป็นนักแปลที่ดี ดังที่พระยาอนุমানราชธอนและข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในคำนำที่อ้างถึงข้างต้นนี้แล้ว ยังเป็นกำลังช่วยส่งเสริมกิจกรรมของราชบัณฑิตยสถานอยู่ด้วยผู้หนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมญี่ปุ่นจะไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมไทย ดังเช่นวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมอินเดียก็จริงอยู่ แต่ญี่ปุ่นก็เป็นมหาประเทศ และจะเป็นมหาประเทศยิ่งใหญ่อต่อไปในเอเชียและในโลก ฉะนั้น นักศึกษาของไทยก็ควรสนใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เพื่อจะได้เข้าใจนิสัยใจคอกของญี่ปุ่น ซึ่งยากพอใช้ที่จะเข้าใจให้ถูกต้องได้

(๓)

ถึงอย่างไรก็ดี ประสบการณ์ของมนุษย์ทั่วโลก ย่อมมีคดีอันควรแก่ความสนใจของเพื่อนมนุษย์อยู่เสมอ

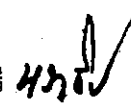
เช่นข้าพเจ้าได้เกิดความสนใจเป็นพิเศษ ในเมื่อได้อ่านถึง “รัฐธรรมนูญ ๑๗ มาตราของเจ้าชายโซโดกุ พ.ศ. ๑๑๔๗” (หน้า ๕๗-๖๒)

โดยมารัฐธรรมนูญของฝ่ายตะวันตก มักเน้นเรื่องสิทธิมากกว่าหน้าที่ เพิ่งมาสมัยปัจจุบันนี้ ที่สอนว่าสิทธิกับหน้าที่เป็นสิ่งที่ควบคู่กัน แต่รัฐธรรมนูญของเจ้าชายโซโดกุเน้นเรื่องหน้าที่และศีลธรรม ถึงกับบัญญัติไว้ในมาตรา ๒ ว่า ต้องมีความเคารพในพระรัตนตรัยด้วยจริงใจ

โดยที่วัฒนธรรมญี่ปุ่น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมไทยน้อยกว่าวัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมอินเดีย การแปลย่อมต้องใช้ความระมัดระวังยิ่งขึ้น ผู้อ่านจึงจะมีความเข้าใจอันถูกต้อง นายจำนงค์ ทองประเสริฐได้ใช้ความระมัดระวังเช่นว่านี้เป็นอย่างดี ฉะนั้น เราจึงได้หนังสือที่น่าอ่านและอ่านง่าย

ข้าพเจ้าขอแสดงความปรารถนาดี และความเชื่อมั่นว่า หนังสือ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๑” นี้ จะได้รับผลสำเร็จสมความมุ่งหมายทุกประการ

พลตรี

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

รักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

คำนำ (เล่ม ๒)

ในคำนำ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๑” ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วว่า “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” จะแบ่งออกเป็น ๔ เล่ม

บัดนี้ นายจำนงค์ ทองประเสริฐ ได้แปล “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๒” เสร็จแล้ว มีเรื่องน่าอ่าน คือ พระพุทธศาสนานิกายเซน ศาสนาชินโตในประเทศญี่ปุ่น สมัยกลาง พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒ ประวัติศาสตร์ยุคโดงาวะ วีรบุรุษกับการบูชาวีรบุรุษ ลัทธิซงจื่อใหม่ สำนักโอโยเมอิ (หวางยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น การค้นพบลัทธิซงจื่อใหม่อีก และพจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๓

(๔)

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า นักศึกษาของไทยควรสนใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เพื่อจะได้เข้าใจนิสัยใจคอของญี่ปุ่น ซึ่งยากพอใช้ ที่จะเข้าใจให้ถูกต้องได้

ข้าพเจ้าเองได้เคยไปประเทศญี่ปุ่น และได้เคยประสบลักษณะการบางอย่างแห่งวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาแล้ว ก็ต้องสารภาพแก่ตนเองว่ายังไม่เข้าใจ

ข้าพเจ้าขอชักตัวอย่างในประการแรก คือ พิธีดื่มน้ำชาชม ซึ่งชาวญี่ปุ่นถือว่าสำคัญมาก ทำไมจึงถือเช่นนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้รับคำตอบอันเป็นที่พอใจ จนกระทั่งมาอ่าน “ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๒” นี้ จึงได้ทราบว่า อาจารย์เออิไซ ผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนานิกายเซน ในญี่ปุ่น ได้นำเอาพันธุ์ชามาสู่ญี่ปุ่นจากเมืองจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๔ และท่านได้เขียนหนังสือเรื่อง จดดื่มน้ำชาเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและต่ออายุให้ยืนยาวออกไป ทั้งนี้ โดยหวังว่าจะทำให้โชกุน ซาเนะโตะโมะ เลิกดื่มสุรา โดยการกล่าวยกย่องคุณธรรมแห่ง “ถ้วยที่ทำให้ร่าเริงแต่ไม่ทำให้เมา”

ตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ ละครโน ซึ่งยากที่จะเข้าใจ เพราะบางทีผู้ดูละครโนก็กล่าวว่า “ขณะต่าง ๆ แห่งการไม่กระทำการนั้นแหละเป็นขณะที่ชื่นชมยินดีอย่างที่สุด” ครั้นมาอ่าน “พจนานุกรมศัพท์สุนทรีศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒” นี้แล้ว ก็ยังเข้าใจยากอยู่ แต่ก็มี ความเข้าใจกระจ่างขึ้น คือ ได้ทราบว่าละครโนมีทั้งสาระสำคัญ และการแสดง ถ้าหาก สาระสำคัญเป็นดอกไม้ การแสดงก็เป็นกลิ่นอันหอมหวานของมัน หรืออาจเอาสาระสำคัญ และการแสดงมาเปรียบกับดวงจันทร์และแสงที่ดวงจันทร์สาดมาก็ได้ เมื่อเราชม การแสดง เราก็เห็นว่า เป็นศิลปะ อันประกอบด้วยสัญลักษณ์พิสดารอยู่แล้ว แต่ยังเป็น การชม ไม่พอ ต้องยังทราบถึงสาระสำคัญ ซึ่งต้องอาศัยจิต ความนึกคิดอีกด้วย

ตัวอย่างข้อสุดท้ายที่ข้าพเจ้าจะหยิบยกขึ้นมากล่าว ก็คือ เราย่อมทราบว่าคุณชามูไร ได้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ประเทศญี่ปุ่นเจริญแบบปัจจุบันทันสมัยแม้ทางเศรษฐกิจด้วย เราได้ทราบจาก “ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๒” นี้ ถึงลัทธิบูชิโดว่า ยามางะ โชโก (พ.ศ. ๒๑๖๕-๒๒๒๘) อาศัยจริยศาสตร์ของขงจื้อ ได้เขียนหนังสือชุดหนึ่งเกี่ยวกับ “ลัทธินักรบ” (บูเกียว) และ “วิถีทางของชามูไร” (ชิโด) ทั้งนี้ ต่อมาเรียกว่า “วิถีทางของนักรบ” (บูชิโด) ข้อที่ยามางะเน้น คือ ศิลปะที่เต็มไปด้วยสันติภาพ พวกชามูไรจึงมีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ในยามสงบด้วย

การแปลของนายจำนงค์ ทองประเสริฐ เป็นการแปลดี เชื่อถือได้เช่นเคย ข้าพเจ้า ไม่ต้องขอต้นฉบับภาษาอังกฤษมาดูเลย

(๕)

ข้าพเจ้าขอเสนอ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๒” นี้แก่ท่านผู้อ่าน ด้วยความมั่นใจว่าจะเป็นที่พอใจแก่ท่าน

พลตรี

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์
รักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

คำนำ (เล่ม ๓)

ราชบัณฑิตยสถานได้พิจารณาเห็นว่า หนังสือชุดบ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน อินเดีย และญี่ปุ่น ของมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย น่าจะเป็นที่สนใจแก่ผู้อ่านในประเทศไทย จึงได้จัดการให้แปลเป็นภาษาไทย โดยมอบให้นายจำนงค์ ทองประเสริฐ วิทยาการเอก รักษาการหัวหน้าสำนักงานฝ่ายวิชาการ เป็นผู้แปล

นายจำนงค์ ทองประเสริฐ ได้แปลหนังสือบ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน และอินเดียเสร็จแล้ว และได้แปลหนังสือบ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๑-๒ ไปแล้ว บัดนี้ได้แปลเล่ม ๓ เสร็จ

ข้าพเจ้ามีความยินดีขอเสนอต่อท่านผู้อ่าน เพราะท่านจะได้พบข้อความที่น่าสนใจหลายเรื่องหลายประการ

ข้าพเจ้าไม่ต้องแนะนำผู้แปล เพราะท่านผู้อ่านรู้จักดีแล้ว ยังคงแปลเป็นภาษาไทยที่อ่านราบรื่นและเข้าใจง่าย

ส่วนในเนื้อหา นั้น ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมญี่ปุ่นมิได้มีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมไทยแต่อย่างใด ก็มีข้อเปรียบเทียบที่เป็นคติเตือนใจได้บ้างข้อ บางประการ

ญี่ปุ่นถือว่า ดินแดนของเขาเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้า เรียกว่าดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัย สืบเนื่องจากสุริยเทพเป็นบรรพสตรีก็มีพระจักรพรรดิเป็นใหญ่ และถึงแม้จะมีโชกุนเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินเป็นเวลาหลายร้อยปี พระจักรพรรดิก็นับว่าได้รับความนับถือว่าเป็นใหญ่ และยังคงเป็นเช่นนั้นเท่าทุกวันนี้ เป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพของชาติ และโดยที่โชกุนมีนโยบายไม่ติดต่อกับต่างประเทศ ความรู้สึกชาตินิยมของญี่ปุ่นจึงเป็นอุดมคติอันแรงกล้า

(๖)

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยเรา ก็เป็นสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักชัยของชาติ เป็นที่เคารพสักการะสถิตสถาพร เป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพของชาติ แต่เราไม่รังเกียจในการที่จะติดต่อกับต่างประเทศ ความรู้สึกราชาชาตินิยมของเราจึงไม่ขัดกับมิตรสัมพันธ์กับนานาประเทศ

หลักธรรมทางศาสนาของญี่ปุ่นเขาได้รับจากพระพุทธศาสนา ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต ซึ่งเน้นความสำคัญแห่งการบูชาบรรพบุรุษของพระจักรพรรดิ จึงมีผลหนักไปในทางชาตินิยม

หลักธรรมทางศาสนาของไทยเรา อาศัยพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จึงเน้นหนักในทางสามัคคีธรรมและสันติธรรม

ญี่ปุ่นไม่สมัครติดต่อกับประเทศตะวันตก จึงถูกประเทศตะวันตกใช้กำลังบังคับให้เปิดประเทศของตน

ประเทศไทยยินยอมให้ประเทศตะวันตกมีความสัมพันธ์ด้วย โดยเจรจาทำสัญญาต่อกัน

ทั้งประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทย เล็งเห็นความจำเป็นที่จะจัดการปกครองประเทศของตนให้ทันสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เริ่มในเวลาไล่เลี่ยกัน คือ ในสมัยพระจักรพรรดิเมจิ และสมัยรัชกาลที่ ๕ ของเรา

ญี่ปุ่นถวายอำนาจปกครองคืนพระจักรพรรดิ ยกเลิกระบบโชกุนและระบบเจ้าขุนมูลนาย พระจักรพรรดิทรงสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญ แต่ยังไม่ใช้ประชาธิปไตยแท้ อีทางกิไทสุเกะ กล่าวว่า “ตะวันตกได้ประสบความสำเร็จในระบบการปกครองที่ทันสมัยในปัจจุบัน และมีรัฐธรรมนูญขึ้นมาได้ก็โดยอาศัยการค่อย ๆ ทำให้สมบูรณ์แบบทีละน้อย ๆ และให้สอดคล้องต้องกันกับกฎธรรมชาติ”

โอคุมะ ชิเงโนบุ กล่าวว่า “พวกเขา (ญี่ปุ่น) ต้อนรับอารยธรรมตะวันตก และพร้อมกันนั้นก็รักษาอารยธรรมตะวันออกของตนด้วย”

อิโต อิโรบุมิ กล่าวว่า “อนาคตของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญในญี่ปุ่นนั้นขึ้นอยู่กับการใช้สิทธิของตนให้ถูกต้อง”

อีทางกิ กล่าวว่า “เพื่อที่พรรคของเราจะจัดตั้งรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญ และทำเสรีภาพของปวงชนให้สมบูรณ์ ปึงเจกชนแต่ละคนจะต้องทำลายความเห็นแก่ตัวให้หมดไป และสร้างเจตนารมณ์เกี่ยวกับประชาคมขึ้นมา”

(๘)

คุณธรรมหมายถึงอะไร ท่านศาสตราจารย์ไขความเกี่ยวกับศีลธรรมในการเลือกตั้งว่า มีจุดสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. ผู้เลือกตั้งแม้จะมีคะแนนเสียงเดียวก็อาจดลบันดาลชะตากรรมของชาติได้ โดยเลือกผู้แทนที่ไม่ยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาล เพราะไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล และไม่ยอมให้ข่มขู่ ๒. ควรไปลงคะแนนเสียงเพื่อประโยชน์ของชาติ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น และ ๓. การลงคะแนนเสียงเป็นอภิสิทธิ์ของเราเอง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เราจะต้องทำไปตามคำชักชวนของผู้ที่สมัครเข้ารับเลือกตั้ง

เป็นการยากลำบากมากสำหรับผู้เลือกตั้งจะเป็นอิสระแก่ตน ใช้ดุลยพินิจลงคะแนนเสียงตามอัตโนมติของตน ต้องการการศึกษาทางการเมืองเป็นเวลานับด้วยสิบ ๆ ปี หรือแม้ร้อยปีก็ได้ กว่าที่การปกครองจะเป็นไปตามเสียง หรือตามความต้องการของประชาชน

แนวโน้มไปในทางเสรีนิยม ได้มีแนวโน้มไปในทางชาตินิยมติดตามมา ญี่ปุ่นทำสงครามชนะจีนใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ชนะรัสเซียใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ผนวกเกาหลีใน พ.ศ. ๒๔๕๓ และบุกแมนจูเรียใน พ.ศ. ๒๔๗๓

เมื่อญี่ปุ่นเห็นว่า มีทางที่จะรวมญี่ปุ่น จีน และแมนจูเรียเข้าด้วยกันได้แล้วก็ดำริจะจัดตั้ง “วงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเซียบูรพา” ซึ่งเป็นนโยบายของญี่ปุ่น ประกาศให้โลกทราบใน พ.ศ. ๒๔๘๓ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใกล้ชิดข้อพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับอินโดจีนใน พ.ศ. ๒๔๘๔ อันที่จริงเป็นแต่อ้างถึงเท่านั้นไม่ได้อธิบายให้ทราบ

ในประเทศญี่ปุ่น ในขณะนั้นมีการอธิบายด้วยคำญี่ปุ่นว่า ฮักโกอิจิว แปลว่าอยู่ใต้หลังคาเดียวกัน แต่ญี่ปุ่นอยู่ใต้หลังคาด้วยหรือญี่ปุ่นเป็นหลังคาเสียเอง ไม่มีใครทราบ

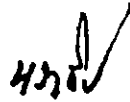
ตามแผนการขั้นมูลฐานเพื่อสถาปนาวงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพาฉบับร่าง ซึ่งได้นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ ปรากฏว่าอิสรภาพของประชาชนต่าง ๆ แห่งเอเซียบูรพา ควรยึดมั่นโนคติเกี่ยวกับการเสริมสร้างเอเซียบูรพาให้เป็น “ประเทศเอกราชที่มีอยู่ภายในระเบียบใหม่ของเอเซียบูรพา” เป็นหลัก แต่จุดมุ่งหมายในที่สุดในด้านความคิดที่จะเสริมสร้างเอเซียบูรพา ก็คือทำให้ประชาชนในเอเซียบูรพาเคารพนับถือพระราชอำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิ...

วงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเซียบูรพาเป็นอย่างไร ระหว่างสงครามมหาเอเซียบูรพา ก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว

ขณะนี้ ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายในทางสันติ โดยมุ่งเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจ บทที่ ๒๘ จึงว่าด้วยขบวนการสังคมของญี่ปุ่นมีเรื่องกรรมกร เป็นต้น และบทที่ ๒๙ ว่าด้วยปริมปราประเพณีของญี่ปุ่น ในโลกสมัยใหม่ มีเรื่อง ศาสนา และปรัชญา ซึ่งเข้าใจไม่ง่าย และแปลกยาก

(๙)

แต่nayจำนงค์ ทองประเสริฐ ก็แปลได้ดี ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีด้วย

พลตรี

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์
รักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสยาม

คำชี้แจงของผู้แปล

ตามที่ราชบัณฑิตยสถานได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แปลหนังสือชุด “อารยธรรมตะวันออก” ฉบับของ Columbia University Press อยู่ ๓ เล่ม ด้วยกันคือ

๑. บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน (Sources of Chinese Tradition)

๒. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย (Sources of Indian Tradition) และ

๓. บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น (Sources of Japanese Tradition) นั้น บัดนี้ข้าพเจ้าได้แปลหนังสือชุด “บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน” และ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” จบ และทางราชบัณฑิตยสถานได้ตีพิมพ์ออกมาจำหน่ายครบทั้ง ๒ ชุดแล้ว ยังเหลืออยู่เฉพาะ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” เท่านั้น

ที่ข้าพเจ้าแปลชุดของ “ญี่ปุ่น” หลังสุด ก็ด้วยสาเหตุ ๒ ประการด้วยกันคือ เพราะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทยน้อยกว่า “จีน” และ “อินเดีย” ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือการแปลเรื่องของ “ญี่ปุ่น” มาเป็นภาษาไทยนั้นค่อนข้างจะยากสำหรับข้าพเจ้าซึ่งไม่เคยศึกษาภาษาญี่ปุ่นเลย และในเมืองไทยก็มีผู้รู้ภาษาญี่ปุ่นน้อยกว่าผู้รู้ภาษาจีนอย่างจะเทียบกันไม่ได้ จึงยากที่จะหาที่ปรึกษาในเรื่องนี้ได้ โดยเฉพาะในบทที่ ๑-๒ ด้วยแล้วนับว่ายากเป็นพิเศษ เพราะเป็นเรื่องก่อนสมัยประวัติศาสตร์ จึงมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพนิยายเป็นส่วนใหญ่ ข้าพเจ้าได้สอบถามบรรดาครูบาอาจารย์ที่เคยไปศึกษาในประเทศญี่ปุ่นทั้งในด้านศาสนาและประวัติศาสตร์ แต่ก็หาท่านที่จะให้คำตอบเกี่ยวกับ “คะมิ” หรือเทพของญี่ปุ่นเกือบไม่ได้เลย ทำให้เกือบจะหมดกำลังใจเอาทีเดียว ในที่สุดได้มีผู้ที่หวังดีและครูบาอาจารย์ช่วยแนะนำว่าลองไปติดต่อสอบถามทางสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น หรือสำนักข่าวสารญี่ปุ่นดู บางทีจะได้ผล ข้าพเจ้าจึงได้ไปยังสำนักข่าวสารญี่ปุ่น และได้มีโอกาสพบ นายอิโรชิ อันโด ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักข่าวสารญี่ปุ่น และเป็นเลขานุการเอก สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยด้วย ข้าพเจ้าได้เรียนปรึกษาหารือในเรื่องนี้ นายอันโดก็รับจะช่วยสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิในสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นให้ ซึ่งนับว่าท่านผู้นี้เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งท่านหนึ่งที่ทำให้หนังสือชุดนี้สำเร็จลุล่วงออกมาได้

ที่ข้าพเจ้ารู้สึกหนักใจในบทที่ ๑-๒ มากเป็นพิเศษ ก็เพราะในบรรดาพระนามของ “คะมิ” หรือเทพต่าง ๆ ของญี่ปุ่นนั้น ส่วนมากได้แปลออกเป็นภาษาอังกฤษชนิดคำต่อคำ แปล

(ข)

แล้วก็ไม่ได้ความ ข้าพเจ้าจึงต้องการทราบนามของเทพเหล่านั้นในภาษาญี่ปุ่นเสียเลย ซึ่งก็ปรากฏว่ามีหลายสิบองค์ด้วยกัน เมื่อข้าพเจ้าได้รับความช่วยเหลือจากนายอิโรชิ อันโด ในเรื่องนี้ ก็เลยทำให้บรรเทาความหนักใจลงได้มาก และการไปติดต่อที่สำนักชาวสารญี่ปุ่นนี้ ทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่านหนังสือ NIHONGI ซึ่งเป็นหนังสือที่หายาก ซึ่งในหนังสือนี้ บทแรก ๆ ได้พูดถึงประวัติของ “คะมิ” ต่าง ๆ อย่างละเอียด นับว่าทำให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้นจากเรื่องราวที่คัดมาไว้ในหนังสือชุด “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” นี่อีกโสดหนึ่ง

แม้ว่าประเทศไทยจะมีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นน้อยกว่าจีนและอินเดีย แต่บทบาทของญี่ปุ่นที่มีต่อประวัติศาสตร์ของโลกในอดีต และยังจะมีความสำคัญต่อโลกในอนาคตอีกมากนั้นเป็นเรื่องที่เราควรจะนำมาศึกษาวิจัยดูบ้างว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยอันสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นซึ่งครั้งหนึ่งได้เคยเป็นลูกค้าซื้อปืนใหญ่จากไทย กลับเป็นผู้ขายอะไรต่ออะไรให้แก่ไทย จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ญี่ปุ่นได้เปรียบไทยในด้านการค้าอย่างมากมาย เมื่อข้าพเจ้าได้แปลหนังสือชุดนี้ ทำให้ได้ทราบสิ่งที่ไม่เคยทราบมากกว่าที่ได้จากชุด “บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน” และ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” มากเพราะในวงการหนังสือของไทยเรา ได้ให้ความสนใจต่อเรื่องราวของ “ญี่ปุ่น” น้อยมาก

ในการแปลหนังสือชุด “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” นี้ นอกจากจะได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างมากจาก นายอิโรชิ อันโด แล้ว ข้าพเจ้ายังได้รับความช่วยเหลือจาก อาจารย์ เสฐียร พันธรังษี แห่ง น.ส.พ. ชาวไทย ได้ช่วยแก้ไขในบทแรก ๆ ให้สมบูรณ์และถูกต้องยิ่งขึ้น ทั้ง ๆ ที่ท่านเองก็หาเวลาว่างไม่ค่อยจะได้อยู่แล้ว ซึ่งข้าพเจ้าต้องขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ในระหว่างที่แปล ข้าพเจ้ามักประสบกับปัญหาเรื่องการตีความที่ยาก ๆ อยู่หลายแห่ง เมื่อจนปัญญาเข้าจริง ๆ ก็ต้องนำปัญหานั้น ๆ ขึ้นกราบทูลถามเสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รักษาการนายกราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งพระองค์ก็ได้ประทานพระเมตตาชี้แจงให้ข้าพเจ้าอยู่เสมอมา นับว่าทรงมีพระเมตตาต่อข้าพเจ้าอย่างหาที่สุดมิได้

การที่หนังสือชุดนี้ ซึ่งเป็นชุดสุดท้ายแห่งชุด “อารยธรรมตะวันออก” สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดีตามลำดับนั้น ก็เพราะข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือด้วยดีจากหลายท่านด้วยกัน คือ ท่านศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน รักษาการนายกราชบัณฑิตยสถาน ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งได้ให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าในการแปลหนังสือชุดนี้มาตั้งแต่ต้น อาจารย์เจริญ อินทรเกษตร รักษาการเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน และ นายสว่าง แสนสว่าง วิทยากรพิเศษ ซึ่งได้ให้ความสนับสนุนในการแปลหนังสือชุดนี้มาตั้งแต่ต้น และได้เป็นกำลังอันสำคัญในการเสนอขอ

(ค)

งบประมาณมาจัดตีพิมพ์ และติดต่อโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์ให้เสร็จทันเวลา ตลอดจนข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของราชบัณฑิตยสถานอีกหลายท่านที่ได้ช่วยกันตีพิมพ์ต้นฉบับ ตรวจสอบต้นฉบับ และทำสารบัญค้นท้ายเล่ม ซึ่งถ้าขาดท่านทั้งหลายที่ได้กล่าวนามและมีได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้แล้ว หนังสือชุดนี้คงสำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ได้ลำบากมากทีเดียว

บุคคลที่ข้าพเจ้าจะลืมกล่าวถึงเสียมิได้ ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีส่วนผลักดันให้งานแปลและตีพิมพ์นี้สำเร็จลุล่วงมา ก็คือ นายวิลเลียม เจ. คลอสเนอร์ (William J. Klausner) แห่งมูลนิธิอาเซีย ผู้แทนมูลนิธิอาเซียทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่หลายท่านแห่งมูลนิธินี้ ที่ได้เป็นผู้รับภาระในการติดต่อขอลิขสิทธิ์จาก Columbia University Press เมืองนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เพื่อแปลและตีพิมพ์หนังสือ “ชุดบ่อเกิดฯ” เป็นรูปเล่มขึ้นมาเผยแพร่ ตลอดจนการติดต่อขอต่ออายุลิขสิทธิ์อยู่เรื่อย ๆ เป็นลำดับมา และขอขอบคุณผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ Columbia University Press ที่กรุณาอนุญาตให้ราชบัณฑิตยสถานจัดแปลและตีพิมพ์เผยแพร่ได้ดังประสงค์ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ในการแปลนี้ ที่นับว่าทำความลำบากใจให้อีกประการหนึ่งนอกเหนือจากเรื่อง *คะมิ* ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็คือการถอดคำภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยตัวโรมันออกมาเป็นภาษาไทย ทั้งนี้เพราะการออกเสียงไม่ค่อยจะตรงกัน แม้สำนักข่าวสารญี่ปุ่นเอง ก็ยังออกเสียงสับสน อย่างจักรพรรดิ *เมจิ* บางท่านก็ออกเสียงเป็น *เมอิ* บางท่านก็ออกเสียงเป็น *เมอจิ* เป็นต้น บางท่านก็ออกเสียงยาว บางท่านก็ออกเสียงสั้น ฯลฯ อย่างไรก็ดี ส่วนใหญ่ข้าพเจ้าได้อาศัยหลักเกณฑ์ที่ ดร.เชียน ธีระวิทย์ อาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้แนวไว้ในหนังสือเรื่อง “วิวัฒนาการการปกครองของญี่ปุ่น” ผสมกับคำแนะนำของ อาจารย์เสฐียร พันธรัชนี นายอิโรชิ อันโด ผู้อำนวยการสำนักข่าวสารญี่ปุ่น เป็นหลัก แม้กระนั้นก็คงมีขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง และบางทีในเล่มเดียวกัน บางแห่งอาจออกเสียงสั้น บางแห่งอาจออกเสียงยาวไปบ้าง ทั้งนี้เพราะความพลั้งเผลอในเวลาพิสูจน์อักษร ซึ่งถ้าหากมีความผิดพลาดใดๆ อยู่บ้าง ข้าพเจ้าก็หวังว่าคงจักได้รับคำแนะนำหักท้วงจากท่านผู้รู้ทั้งหลายเช่นเคย

ในการจัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ ซึ่งมีความยาวขนาดเดียวกับชุด “บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน” และ “บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” นั้น เพื่อความสวยงาม ไม่บางไปและไม่หนาไป จึงได้แบ่งออกเป็น ๔ เล่ม

หนังสือชุดนี้จึงนับว่าเป็นชุดสุดท้ายใน “ชุดอารยธรรมตะวันออก” ซึ่งเมื่อพิมพ์ครบ ๔ เล่มแล้ว ท่านก็จะได้หนังสือชุดอารยธรรมตะวันออกที่นับว่าสมบูรณ์ที่สุดชุดหนึ่งในภาษาไทย ถ้าหากในการแปลและจัดตีพิมพ์ออกมานี้ จะมีผลดีใด ๆ แก่วงการศึกษาของชาติอยู่บ้างแล้ว ข้าพเจ้าก็ขอมอบความดีนั้นให้แก่สถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาแห่งนี้ให้แก่ข้าพเจ้า คือ มหา

(ง)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยเยล ในสหรัฐอเมริกา และแก่มูลนิธิอาเซียนที่ให้การศึกษแก่ข้าพเจ้าและได้สนับสนุนให้ข้าพเจ้าได้เป็นสมาชิกตลอดชีพของ American Philosophical Association, Eastern Division และราชบัณฑิตยสถานที่ได้ให้ความสนับสนุนในการแปลหนังสือชุดนี้ รวมทั้งสำนักงานที่สนับสนุนในเรื่องการเงินสำหรับจัดพิมพ์ และถ้าหากมีข้อบกพร่องผิดพลาดใด ๆ เกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าก็หวังใจว่าคงจักได้รับคำแนะนำทั้งจากท่านผู้รู้ทั้งหลาย เพื่อจะได้นำมาเป็นหลักในการปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและดียิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป.

จำนงค์ ทองประเสริฐ

๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๔

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๑๔๘๒๒

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๑)
คำชี้แจงของผู้แปล	(ก)
ภาค ๑ : ประเทศญี่ปุ่นสมัยโบราณ	๑
บทที่ ๑ : บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น	๕
บทที่ ๒ : ชินโดสมัยแรก	๒๘
บทที่ ๓ : เจ้าชายโฮโตกุ กับ รัฐธรรมนูญ	๔๓
บทที่ ๔ : ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรก ๆ	๖๓
บทที่ ๕ : พระพุทธศาสนาที่เมืองนารา	๑๐๙
ภาค ๒ : ยุคเอโดะ	๑๓๐
บทนำ : ลัทธิสากกุนิยมแบบมหายาน กับความคิด ในเรื่องการปกครองคณะสงฆ์	๑๓๓
บทที่ ๖ : โชโจ กับ ภูเขาเออิ	๑๓๕
บทที่ ๗ : คูไก กับ พระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ	๑๕๙
บทที่ ๘ : ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ	๑๘๑
บทที่ ๙ : พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๑	๒๐๓
ภาค ๓ : ญี่ปุ่นสมัยกลาง	๒๑๔
บทนำ : ความสิ้นหวัง การรอตพัน และ ระเบิดกรรม	๒๑๗
บทที่ ๑๐ : พระอมิตะ กับ สวรรค์ผู้ชาย	๒๒๐
บทที่ ๑๑ : นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว	๒๕๔
บทที่ ๑๒ : พระพุทธศาสนานิกายเซน	๒๖๙
บทที่ ๑๓ : ศาสนาชินโตในประเทศญี่ปุ่นสมัยกลาง	๓๐๘
บทที่ ๑๔ : พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒ ๑	๓๒๕
ภาค ๔ : ยุคโตกูงาวะ	๓๔๙
บทนำ : สันติภาพสมัยโตกูงาวะ	๓๕๓

บทที่ ๑๕ :	วีรบุรุษ กับ การบูชาวีรบุรุษ	๓๕๗
บทที่ ๑๖ :	ลัทธิขงจื๊อใหม่	๓๕๕
บทที่ ๑๗ :	สำนักโอโยเมอิ (หวางยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น	๔๓๕
บทที่ ๑๘ :	การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก	๔๕๑
บทที่ ๑๙ :	พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น	๕๐๘
	ตอนที่ ๓	

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ภาค ๑

ประเทศญี่ปุ่นสมัยโบราณ

พ.ศ.

๖๐๐

ราชทูตจากอาณาจักรนู (Nu) ของญี่ปุ่นไปถึงราชสำนักฮัน (หลักฐานสมัยแรกสุดในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ได้มาจากแหล่งที่มีใช้ญี่ปุ่น)

ประมาณ พ.ศ. ๘๐๓

เวลาที่เดาเอาว่าเป็นเวลาที่สร้างวิหารใหญ่ถวายเทพแห่งดวงอาทิตย์ที่มหาศาลเจ้าอิเซะ (Ise)

๑๐๙๕

นำพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่น

๑๑๐๕

อาณาจักรซิลละ (Silla) แห่งเกาหลีที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นมาได้ทำลายอำนาจของญี่ปุ่นในเกาหลีลงได้

๑๑๓๕-๑๑๗๑

รัชสมัยของจักรพรรดินีซูอิโกะ เทนโน (Suiko Tenno); โชโตกุ ไตชิ (Shotoku Taishi) เป็นผู้สำเร็จราชการ

๑๑๓๗

ประกาศถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

๑๑๔๕

กวาลลุก (Kwalluk) ไปถึงญี่ปุ่น นำเอาหนังสือเกี่ยวกับการทำนายเหตุการณ์ภายหน้าโดยดูดินทรายที่โปรยลงไปว่าจะเป็นรูปอะไร (geomancy) และตำราหมอดูเข้าไปด้วย

๑๑๔๗

รัฐธรรมนูญ ๑๗ มาตรา; เป็นครั้งแรกที่ญี่ปุ่นใช้ปฏิทินจีนอย่างเป็นทางการ

๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พ.ศ.

- ๑๑๕๐ คณะทูตญี่ปุ่นไปเมืองจีนเป็นครั้งแรก
- ๑๑๘๘ การปฏิรูปไทกะ (Taika)
- ๑๒๑๑ ลีลลกลายเป็นอาณาจักรที่สำคัญยิ่งในเกาหลี
- ๑๒๑๕ เทมมุ เทนโน (Temmu Tenno) ยึดราชสมบัติ
- ๑๒๔๕ ประกาศใช้ประมวลกฎหมายไทโฮ (Taiho)

ยุคนารา

- ๑๒๕๓ สร้างเมืองหลวงถาวรเป็นแห่งแรกที่เมืองนารา
- ๑๒๕๕ บันทึกเกี่ยวกับเรื่องโบราณต่าง ๆ (โคยิกิ)
- ๑๒๖๓ พงศาวดารญี่ปุ่น (นิฮองจิ)
- ๑๒๘๔ แจกจ่าย “สุวรรณประภาโสດตมสูตร” ไปยังแคว้นต่าง ๆ
- ๑๒๙๔ ไคฟูโชะ (การระลึกถึงวรรณกรรมที่ชอบ); พวกกวีญี่ปุ่นได้รวบรวมบทร้อยกรองภาษาจีนขึ้นเป็นครั้งแรก
- ๑๒๙๕ คำจารึกในการอุทิศถวายพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่วัดโทไดจิ (Todai-ji) ในเมืองนารา
- ๑๒๙๗ ภิกษุจีนชื่อกันจิน (Ganjin) ได้ตั้งศูนย์กลางการบรรพชาอุปสมบทขึ้นที่วัดโทไดจิ (Todai-ji) ในเมืองนารา
- ๑๓๐๗ โชโตกุ เทนโน ขึ้นครองราชสมบัติ แล้วตั้งภิกษุรูปหนึ่งชื่อ โตเกียว (Dokyo) เป็นอัครมหาเสนาบดี
- ๑๓๑๓ บทบาทของโตเกียวได้นำไปสู่จุดจบ

ประเทศญี่ปุ่นสมัยโบราณ

๓

พ.ศ.

๑๓๒๔

คัมภีร์ได้เป็นจักรพรรดิ

๑๓๓๑

ไซโจ (Saicho) สร้างวัด (เฮนริวกุ-ยิ) บนภูเขาฮิเออิ (Mt. Hiei)

๑๓๓๗

เฮอัน-เกียว (Heian-kyo) (เกียวโต) เป็นเมืองหลวง

บทที่ ๑

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

บันทึกเหตุการณ์เก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีอยู่ในภาษาญี่ปุ่น ก็คือหนังสือ *บันทึกเกี่ยวกับเรื่องโบราณต่าง ๆ* (พ.ศ. ๑๒๕๕) และ *พงศาวดารญี่ปุ่น* (พ.ศ. ๑๒๖๓) หนังสือทั้งสองเรื่องนี้ ต่างก็เริ่มต้นด้วยยุคที่เกี่ยวกับเทพเจ้าต่าง ๆ ตามแบบเทพนิยาย แต่เรื่องราวต่าง ๆ จากอดีตของญี่ปุ่นโบราณนั้นจะถือเป็นประวัติศาสตร์จริง ๆ ได้น้อยมาก จนกระทั่งถึงรัชสมัยของจักรพรรดินีซูอิโกะ (พ.ศ. ๑๑๓๕-๑๑๗๑) นี้แหละ จึงถือว่าประวัติศาสตร์ที่เขียนไว้เป็นเรื่องราวจริงได้ ความจริงพระนาม “ซูอิโกะ” เองก็อาจแปลว่า “ความฝันถึงอดีต” ได้ และเท่ากับเป็นการเสนอแนะว่าการที่ได้ถวายพระนามนี้แด่พระนางหลังจากที่สิ้นพระชนม์แล้วนี้ ก็เพราะถือว่าการเขียนประวัติศาสตร์เป็นเหตุการณ์ที่นับว่าเด่นเป็นพิเศษในรัชสมัยของพระนาง

สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับยุคแรก ๆ แห่งประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นนั้น ถ้าจะถือเอาเรื่องราวที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีนต่าง ๆ เป็นหลักดูจะปลอดภัยกว่าที่จะถือเอาวรรณกรรมพื้นเมืองเป็นหลัก ในสมัยที่ญี่ปุ่นก้าวมาสู่ขอบเขตแห่งความรู้ของจีนเป็นครั้งแรกนั้น ข้อเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้ทั้ง หนังสือประวัติศาสตร์ ที่ค่อนข้างจะอยู่ในระดับดึกดำบรรพ์ไว้เบื้องหลังไกลมาก และกำลังเข้าสู่ศัพทวิทยาาสตร์ เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นของจีน ซึ่งเป็นข้อความสั้น ๆ นับว่าตรงข้ามกับการพรรณนาประวัติศาสตร์สมัยแรก ๆ ของญี่ปุ่นที่เป็นแบบนวนิยายและมีความหมายซ่อนเร้นอยู่ภายในเป็นอย่างมาก แม้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่น ที่จีนได้บันทึกไว้จะเป็นข้อความสั้น ๆ แต่เมื่อเทียบกับของญี่ปุ่นแล้วก็เชื่อถือได้มากกว่า ทั้งนี้ก็ไม่มีเหตุผลอะไรนอกเหนือไปจากที่ว่าจีนไม่มีผลประโยชน์ใดๆ เกี่ยวข้องอยู่ด้วยในเมื่อเพิ่งเล็งถึงประชาชนกึ่งศรีวิไล ซึ่งอาศัยอยู่ ณ ที่ที่พวกเขาถือว่าเป็นที่สุดของโลก

หนังสือ “*พงศาวดารญี่ปุ่น*” กล่าวว่าการสร้างจักรวรรดิญี่ปุ่น ได้เริ่มเมื่อประมาณ ๕๐ ปีก่อนพุทธศักราช แต่ในประวัติศาสตร์จีนมีกล่าวถึงประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๖๐๐ ในเวลาที่กล่าวถึงญี่ปุ่นซึ่งอยู่ห่างไกลจากการที่จะเป็นประเทศที่รวมกันเป็นปึกแผ่นพร้อมด้วยมรดกแห่งอารยธรรม ๗๐๐ ปีนั้น ประกอบด้วยประชาคมเผ่าต่างๆ ที่อยู่กระจัดกระจายกันทั่วไปประมาณร้อยประชาคม แม้แต่ในสมัยหลังคือในสมัยสามก๊กของจีน (พ.ศ. ๗๖๓-๘๐๘) นั้น ญี่ปุ่นก็ยังคงแบ่งแยกออกเป็นประชาคมต่างๆ ประมาณ ๕๐ ประชาคม

ประวัติศาสตร์จีนมิได้บอกเราถึงวิธีที่ประชาชนในบัดนี้ที่รู้จักกันในนามว่า ญี่ปุ่น ได้หาทางไปสู่หมู่เกาะต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างไร เมื่อไม่มีเรื่องราวที่จะทำให้ตระหนักแน่ในเรื่องนี้ได้ นักศึกษาสมัยใหม่จึงได้พยายามอธิบายถึงทฤษฎีต่าง ๆ ที่ถือเอาภาษาศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม และบรรทัดฐานที่สำคัญ ๆ อื่น ๆ อีกมากมายเป็นหลัก บางคนก็ยืนยันว่าเดิมทีชาวญี่ปุ่นมาจากเอเชียอาคเนย์ บางคนก็ยืนยันว่าญี่ปุ่นเป็นประชาชนทางแถบเหนือของโลก อย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่าชาวญี่ปุ่นอาจมีกรรกาที่ตรงข้าม คือ เป็นประชาชนที่มาจากทิศทางต่าง ๆ แล้วมารวมกันเป็นชาวญี่ปุ่นก็ได้ สายธารที่สำคัญแห่งอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมมาจากผืนแผ่นดินใหญ่ของจีนโดยผ่านมาทางเกาหลี ดูเหมือนว่าเมื่อจักรพรรดิฉินพระองค์แรก (พ.ศ. ๒๔๖-๓๓๓) ทรงรวบรวมประเทศจีนเข้าด้วยกันได้เป็นปึกแผ่นแล้ว และได้ทรงสร้างกำแพงยักษ์ขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้พวกอนารยชนทางเหนือบุกรุกเข้ามาสู่ที่ราบที่อุดมสมบูรณ์ในแถบลุ่มแม่น้ำหวงโห (แม่น้ำเหลือง) กำแพงยักษ์นี้ได้ช่วยกำหนดทิศทางให้ประชาชนเผ่าต่าง ๆ อพยพเลียบกำแพงยักษ์ไปทางตะวันออกหรือไม่ก็ไปทางตะวันตก ความไม่สงบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของชนเผ่าต่าง ๆ มีหลายครั้งที่รุนแรงถึงขนาดบังคับให้จักรพรรดิหวู (ครองราชสมบัติ พ.ศ. ๔๐๓-๔๕๖) แห่งราชวงศ์ฮั่น ต้องส่งกองทหารอาสาสมัครไปปราบปรามเพื่อให้บ้านเมืองในแถบนั้นมีความสงบราบคาบ ได้มีการสร้างป้อมค่ายของจักรวรรดิฮั่นขึ้นในเกาหลีเหนือแห่งหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นแบบอย่างแห่งการปกครองชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ ซึ่งบางทีอาจรวมทั้งชาวญี่ปุ่นด้วยอย่างมีระเบียบ

อาจดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องที่น่าประหลาดอยู่ที่เมื่อสมัยพุทธศตวรรษที่ ๖ นั้น มีชาวญี่ปุ่นอยู่ในเกาหลี แต่ความจริงในสมัยนั้นยังมิได้มีการกำหนดเขตแดนระหว่างเกาหลีกับญี่ปุ่นให้แน่นอนลงไป การที่ประชาชนอพยพจากภาคเหนือของจีนไปทางตะวันออก เข้าไปยังแหลมเกาหลี แล้วก็ไปยังหมู่เกาะญี่ปุ่นอยู่ตลอดเวลา นั้น ได้ทำให้พลเมืองค่อย ๆ มีลักษณะรูปร่างเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้ง ๆ ที่เกาหลีอ้างถึง “ญี่ปุ่นผู้รุกราน” ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๔ แต่ญี่ปุ่นก็ยังคงตั้งมั่นอยู่ที่ผืนแผ่นดินเกาหลีอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๑๐๕ เมื่อศูนย์กลางทางการเมืองของญี่ปุ่นในคาบสมุทรเกาหลีได้ถูกอาณาจักรซิลละแห่งเกาหลีที่กำลังเรืองอำนาจขึ้นมาทำลายลงได้ จน พ.ศ. ๑๐๒๑ ราชสำนักจีนจึงได้รับรองจักรพรรดิญี่ปุ่นว่าเป็นผู้ปกครองเกาหลี และจักรพรรดิญี่ปุ่นก็ได้ประกาศว่าตนมีความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิจีนเป็นการตอบแทน ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อาณาจักรซิลละ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากจีนได้ปราบอาณาจักรโคกูเรียว (Koguryo) และปักเช (Paekche) ลงได้ และได้รับคาบสมุทรเกาหลีเข้าด้วยกันเป็นปึกแผ่นได้ การที่อาณาจักรซิลละและจีนสมัยราชวงศ์ถังรวมกำลังเข้าด้วยกันได้นี้ทำให้สามารถขับไล่ญี่ปุ่นออกไปจากผืนแผ่นดินใหญ่และเข้าไปอาศัยอยู่ตามเกาะต่าง ๆ อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งนับ

บันทึกที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น

๗

ว่าเป็นเหตุการณ์ที่ช่วยให้เกิดประเทศญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ขึ้นมา การที่ราชวงศ์ต่าง ๆ ในจีนและเกาหลีเรืองอำนาจขึ้นมานั้น ทำให้ญี่ปุ่นมีรัฐบาลที่เป็นปึกแผ่น ถ้าหากจะไม่ถูกปราบลงเสียก่อน

ส่วนการที่จะเข้าใจถึงเรื่องอิทธิพลที่สำคัญบางอย่าง ที่มีต่อความคิดของชาวญี่ปุ่น นับตั้งแต่สมัยแรกๆ แห่งประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นแล้ว เราอาจหันไปหาลักษณะที่สำคัญทางด้านภูมิศาสตร์ของเกาะได้ เรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่จีนได้บันทึกไว้ฉบับแรก เริ่มต้นด้วยคำว่า “ประชาชนแห่งหวา (Wa)^๑ อยู่บนเกาะที่เต็มไปด้วยภูเขาในมหาสมุทร” และธาตุมูล ๒ ประการ คือ น้ำกับภูเขา รวมทั้งการบูชาดวงอาทิตย์ นับว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดกับชาวญี่ปุ่นมาก และที่ไม่ว่าจะในความเชื่อถือทางด้านศาสนาของประเทศใดๆ ก็ตาม เราก็จะพบการบูชาธรรมชาติที่มีโฉมหน้าที่เด่นเด่นหรือที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ละม้ายคล้ายคลึงกัน แต่การรวมเอาธาตุมูลทั้งสามนี้เข้าด้วยกันนับว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษของญี่ปุ่น ถ้าเราต่าง ๆ ที่มีน้ำใสสะอาด และทะเลมหาสมุทร มักจะทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกชื่นชมยินดีเสมอ ดังที่วรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของชาวญี่ปุ่นได้บอกให้เราทราบ การที่ชาวญี่ปุ่นรักน้ำทำให้ชาวญี่ปุ่นมีอารมณ์ที่นิยมชมชอบพิธีชำระล้างร่างกายให้บริสุทธิ์และความสะอาด และในสมัยเรานี้ ชาวญี่ปุ่นก็ยังชอบว่ายน้ำอยู่ การที่ชาวญี่ปุ่นรักภูเขา ก็มีใช่เรื่องน่าแปลกประหลาดอะไรสำหรับในประเทศที่มีชื่อเสียงในด้านมียอดเขาสูง โดยเฉพาะภูเขาฟูจิ ที่หาภูเขาอื่นใดงามเสมอเหมือนมิได้ และการบูชาดวงอาทิตย์ก็มีใช่ว่าเป็นเรื่องผิดปรกติธรรมดาอะไรสำหรับในประเทศที่มีลมฟ้าอากาศพอสบายๆ ทุกวันนี้เราก็ยังสามารถพอใจต่อประสบการณ์ที่มีการจรรโลงใจที่น่าสะพรึงกลัวอยู่ทั้งนี้เพราะชาวญี่ปุ่นไม่ว่าจะในสมัยใดๆ ก็คงยืนอยู่บนยอดเขาฟูจิ และต้อนรับดวงอาทิตย์ที่กำลังอุทัยไศลแสงขึ้นมาด้วยความชื่นชมยินดีในฐานะที่ดวงอาทิตย์นั้นโผล่ขึ้นมาจากน้ำในมหาสมุทรแปซิฟิก ลักษณะอื่นๆ ของชาวญี่ปุ่นที่มีอยู่ในเรื่องราวของจีนสมัยแรกๆ และทุกวันนี้ก็ยังคงดูเหมือนจะจริงอยู่นั้น ได้รวมเอาความซื่อสัตย์ ความสุภาพอ่อนโยน ความเป็นสุภาพบุรุษในยามสงบ และความกล้าหาญในยามสงคราม และการชอบดื่มสุราเมรัยเข้าไว้ด้วย

เรื่องราวของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับกำเนิดของเทพต่างๆ และการสร้างประเทศญี่ปุ่นนั้นแน่นอนเป็นเรื่องแห่งอาณาจักรเทพนิยายมากกว่าที่จะเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ แต่ก็ทำให้เราทราบทำที่ของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อชีวิตและเอกภพหรือจักรวาล ในเมื่ออารยธรรมเพียงเพิ่งเริ่มจะส่องแสงออกมาในดินห่อหุ้ม โดยเหตุที่ความสำคัญมักจะเกี่ยวข้องกับนิยายต่างๆ ที่ชาวญี่ปุ่นสมัยหลัง ๆ ได้แต่งขึ้นมานี้เอง ความรู้อย่างที่เกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นจึงนับว่าเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับการที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความคิดของชาวญี่ปุ่นอยู่

^๑ คือ สันตนิชน

ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน

ข้อความที่จะคัดมาต่อไปนี้ได้มาจากหนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีนที่สืบช่วงกันมาเริ่มตั้งแต่ราชวงศ์ซันสมัยหลัง (พ.ศ. ๕๖๘-๗๖๓) มาทีเดียว อย่างไรก็ตาม เรื่องราวเรื่องแรกที่เขียนไว้ ก็คือเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรหุย (Wei : พ.ศ. ๗๖๓-๘๐๘) ซึ่งได้รวบรวมขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๘๔๐ หนังสือ *ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ซันสมัยหลัง* ได้รวบรวมขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๘๘ และส่วนมากรวบรวมมาจากข้อความที่ชาวญี่ปุ่นสมัยแรกๆ เขียนพรรณนาไว้

ข้อความเหล่านี้มีอยู่ในตอนที่เขียนถึงเรื่องราวของพวกเขาเพื่อนบ้านที่เป็นอนารยชนของจีน ในตอนท้ายหนังสือประวัติศาสตร์ของแต่ละราชวงศ์ ดังนั้นจึงมิได้มีข้อความตอนที่เด่นอยู่ในหนังสือเหล่านี้ซึ่งอยู่ในลักษณะที่คิดขึ้นมาได้ในภายหลังหรือที่เป็นหมายเหตุมากนัก โดยเฉพาะในเรื่องราวสมัยแรกๆ ข้อความออกจะกระจัดกระจายและไม่ค่อยประติดประต่อกันเลย และที่นับว่าแน่นอนก็คือเป็นข้อความที่ข้าราชการฝ่ายพงศาวดารที่มองดูธุรกิจของญี่ปุ่นด้วยสายตาที่เพ่งอยู่กับผลประโยชน์และเกียรติภูมิของจีน เป็นผู้เขียนขึ้น

อย่างไรก็ตาม เราอาจต้องพิจารณาดูเค้าโครงที่สำคัญ บางอย่างแห่งพัฒนาการของญี่ปุ่นในศตวรรษแรกๆ นี้อย่างรอบคอบ ในเรื่องราวชุดแรกๆ ปรากฏว่าญี่ปุ่นเป็นกลุ่มประชาคมที่ประกอบด้วยหน่วยที่มีลักษณะแตกต่างกันในการติดต่อกับจีน โดยชนชั้นปกครองกลุ่มหนึ่งจะขอให้จีนรับรองว่าตนมีอำนาจเหนือชนชั้นปกครองกลุ่มอื่นๆ ในกรณีหนึ่งกล่าวว่า อิทธิพลของราชทูตจีนนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในอันที่จะระงับข้อพิพาทเรื่องการสืบราชบัลลังก์ยามาโต กษัตริย์แห่งหว่า คือชนชั้นปกครองยามาโตที่จีนรู้จักได้อย่างแข็งขันว่าตนมีอำนาจทางการเมืองเหนือเกาหลี ซึ่งบางครั้งราชสำนักจีนก็ต้องยอมรับรอง ในเรื่องราวสมัยหลังๆ การรวมญี่ปุ่นเข้าด้วยกันจนเป็นปึกแผ่นนับว่าก้าวหน้าไปอย่างเป็นที่น่าสังเกตมากได้เป็นที่รับรองกันว่า ราชตระกูลยามาโตมีอำนาจอธิปไตยเหนือภูมิภาคต่างๆ ที่ปกครองตนเองตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และการปกครองของราชตระกูลยามาโต ก็ได้แสดงให้เห็นว่าเลียนแบบโครงร่างการปกครองของราชสำนักจีนมาก บางครั้งราชสำนักญี่ปุ่นก็ถูกต่อว่าที่วางตัวเสมอด้วยราชสำนักจีน และบางทีก็แสดงว่าตนมีอำนาจสูงส่งกว่าอยู่ในที่ ดังเช่นเมื่อกษัตริย์ญี่ปุ่นกราบทูลจักรพรรดิจีนว่า “โอรสแห่งฟ้าในดินแดนที่พระอาทิตย์อุทัยส่องจดหมายถึงโอรสแห่งฟ้าในดินแดนที่พระอาทิตย์อัสดง”

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๙

เรื่องราวเกี่ยวกับพวกอนารยชนตะวันออก

ประวัติศาสตร์แห่งอาณาจักรหฺวู (หฺวูจื่อ) ประมาณ พ.ศ. ๘๕๐

(ดัดแปลงจากหนังสือ ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน, ของ ชิโนตะ และ กุคิริชิ, หน้า ๘-๑๖)

ประชาชนแห่งหฺวู (ญี่ปุ่น) อยู่บนเกาะต่างๆ ที่เต็มไปด้วยภูเขาในท่ามกลางมหาสมุทร ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ (มณฑล) ไต้ผิง (Tai-fang) เดิมทีเดียวประชาชนเหล่านี้ประกอบด้วยประชาคมต่างๆ มากกว่าร้อยประชาคม ในสมัยราชวงศ์ฮั่น คณะทูต (ของอาณาจักรหฺวู) ได้ไปยังราชสำนัก (จีน) ซึ่งบัดนี้มีเพียง ๓๐ ประชาคมเท่านั้นที่ยังติดต่อกับเราโดยทางคณะทูตและอาลักษณ์อยู่ ...

ดินแดนของพวกหฺวูอบอุ่นและไม่หนาวจัดนัก ไม่ว่าจะเป็นฤดูหนาวหรือฤดูร้อน ประชาชนก็คงบริโภคผักดิบและเดินเท้าเปล่าเช่นเดียวกัน ประชาชนเหล่านี้มี (หรืออาศัยอยู่ใน) บ้าน แต่บิดา มารดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว แยกกันนอน พวกเขาเอาสี่หมอนและสี่เสื่อมาทาร์่างกาย เช่นเดียวกับที่คนจีนใช้ผืนทาร์่างกายนั่นเอง พวกเขารับประทานอาหารในถาดไม้ไผ่และถาดไม้ เปิบด้วยมือ เมื่อใครคนหนึ่งตายลง พวกเขาก็จะเตรียมทำโลงขึ้นโลงเดียว ไม่มีโลงชั้นนอก พวกเขาจะเอาดินกลบหลุมฝังศพทำให้สูงขึ้นมา เมื่อมีคนตาย พวกเขาก็จะไว้ทุกข์แสดงความโศกเศร้าเกินกว่าสิบวัน ในระหว่างที่ไว้ทุกข์นี้ พวกเขาจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์ พวกญาติมิตรของผู้ตายที่เป็นหัวหน้าจะร้องไห้คร่ำครวญ ส่วนพวกเพื่อน ๆ ก็จะร้องเพลง เดินรำ และตีมโหรีเมรัย เมื่อพิธีเผาศพสิ้นสุดลงแล้ว สมาชิกทั้งหลายของครอบครัว ก็จะไปอาบน้ำชำระล้างร่างกายให้สะอาดในสำหรับอาบน้ำชำระกายให้บริสุทธิ์

เมื่อพวกเขาเดินทางข้ามทะเลมาเยือนประเทศจีน พวกเขามักจะเลือกเอาชายคนหนึ่งที่มีได้หัวผม ไม่เก็บตัวเหาตัวไรออก ปล่อยเสื้อผ้าให้สกปรก ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ และไม่หลับนอนกับสตรีไปด้วย ชายผู้นี้จะประพืดตัวเหมือนเป็นญาติมิตรของผู้ตาย และเรียกกันว่า “ผู้รักษาความเศร้าโศกไว้” เมื่อการเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทางโดยสวัสดิภาพ พวกเขาก็จะให้ทาสและของที่มีค่าอื่นๆ แก่ชายผู้นั้นอย่างมากมาย แต่ถ้าหากเกิดมีโรคภัยไข้เจ็บหรือเกิดอุบัติเหตุโชคร้ายขึ้นมา พวกเขาก็จะฆ่าชายผู้นั้นเสีย โดยอ้างว่าชายผู้นั้นไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามต่างๆ โดยเคร่งครัด ...

เมื่อใดก็ตามที่พวกเขาต้องทำงานเสี่ยงโชค หรือเดินทางไกลและเกิดมีการสนทนา

โต้เถียงกันขึ้นมา พวกเขาจะเผากระดูกแล้วเสี่ยงทาย เพื่อจะได้ทราบว่าโชคดีหรือโชคร้าย เบื้องแรกพวกเขาจะประกาศบอกชื่อวัตถุที่จะใช้ในการทำนาย โดยพูดในทำนองเดียวกับในกรณีที่ใช้กระดูกเต่าทำนายฉะนั้น แล้วพวกเขาก็จะตรวจดูรอยร้าวที่เกิดจากไฟ แล้วก็จะทำนายว่าจะเกิดอะไรขึ้น

ในเวลาที่เขาประชุมกัน และในการแสดงกิริยาท่าทางของพวกเขานั้นก็มิได้มีความแตกต่างไปจากการแสดงกิริยาอาการระหว่างบิดากับบุตร หรือระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงเลย พวกเขาชอบดื่มสุราเมรัยมาก ในการบูชาคนสำคัญๆ จะเพียงเอามือประสานกันเท่านั้น ไม่ต้องคุกเข่าหรือโค้งศีรษะ ประชาชนมีอายุยืน บางคนก็มีอายุถึง ๑๐๐ ปี บางคนก็มีอายุ ๘๐-๙๐ ปี ตามธรรมดาคนสำคัญๆ จะมีภรรยา ๔ หรือ ๕ คน ผู้ที่มีความสำคัญน้อยหน่อยก็จะมีภรรยา ๒ หรือ ๓ คน พวกผู้หญิงเป็นคนมีศีลธรรมและไม้อู้หึง ไม่มีขโมยหรือโจรผู้ร้าย การฟ้องร้องก็ไม่ค่อยมีบ่อยนัก ในด้านการละเมิดกฎหมาย คนที่มีความผิดสถานเบา จะถูกริบภรรยาและบุตร ส่วนคนที่มีความผิดสถานหนัก สมาชิกในครัวเรือนและบรรดาญาติพี่น้องทั้งหลายก็จะถูกกำจัดให้สูญสิ้นไป ในหมู่ประชาชนได้มีการแบ่งแยกกันในด้านชนชั้นอย่างเด่นชัด และบางคนก็เป็นทาสของคนอื่น มีการเก็บภาษีอากรด้วย ในแต่ละแคว้นแคว้นจะมีฉางข้าวและตลาดแคว้นหลายๆ แห่ง ณ สถานที่เหล่านี้จะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่จำเป็นต่างๆ ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่แห่งอาณาจักรว่า ...

เมื่อชนชั้นผู้น้อยพบบุคคลสำคัญๆ ตามถนนหนทาง พวกเขาจะต้องหยุดและหลบลงข้างทาง ในเวลาส่งจดหมายหรือพูดกับคนสำคัญๆ ผู้น้อยจะต้องนั่งพับเพียบ หรือคุกเข่าลง โดยวางมือทั้งสองข้างลงที่พื้น นี่เป็นวิธีที่พวกเขาแสดงความเคารพ เวลารับคำ พวกเขาจะพูดว่า “อะ” ซึ่งมีความหมายเท่ากับรับคำว่า “ขอรับ”

ประเทศนี้เดิมมีผู้ปกครองเป็นชาย ประมาณอีก ๗๐ หรือ ๘๐ ปี ต่อมา ได้เกิดความวุ่นวายและการรบราฆ่าฟันกันขึ้น แล้วประชาชนก็ยอมให้สตรีคนหนึ่งเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง สตรีผู้นั้นชื่อว่า พิมิโกะ นางมีเวทมนตร์คาถาและมีเสน่ห์ทำให้ประชาชนเคลิบเคลิ้มได้ แม้ว่าจะมีอายุมากจนเป็นสาวใหญ่แล้ว นางก็ยังคงเป็นโสทรอยู่ นางมีน้องชายคนหนึ่งคอยช่วยนางปกครองบ้านเมือง พอนางได้เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองแล้ว มีคนเพียงไม่กี่คนเลยที่ได้เห็นนาง นางมีนางกำนัลถึงพันคน แต่มีมหาตเล็กเพียงคนเดียวเท่านั้น มหาตเล็กผู้นี้จะทำหน้าที่เทียบอาหารและเครื่องดื่มแก่นาง และทำหน้าที่เป็นคนกลางติดต่อระหว่างนางกับคนอื่นๆ นางอยู่ในปราสาทที่ล้อมรอบด้วยหอคอยและป้อมปราการ และมีทหารองครักษ์ที่ติดอาวุธพร้อมสรรพ คอยระแวดระวังอยู่ตลอดเวลา ...

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๑๑

ในเดือน ๖ ปีที่ ๒ แห่งจิงฉู่ (พ.ศ. ๗๘๑) ราชนีแห่งอาณาจักรหว่าได้ทรงส่งผู้ตีขึ้นสูง ชื่อ นะโชนมิ พร้อมกับคนอื่น ๆ ไปเยือนแคว้น (ไต้ผิง) ซึ่ง ณ ที่นี้ พวกเขาได้ขออนุญาตเพื่อนำเครื่องราชบรรณาการไปทูลเกล้าฯ ถวาย ณ ราชสำนักขององค์จักรพรรดิ ผู้ว่าราชการแคว้นไต้ผิง ชื่อ หลิวเสี้ย (Liu Hsia) ได้ส่งนายทหารผู้หนึ่งติดตามคณะทูตนี้เข้าไปยังเมืองหลวง ในคำตอบที่มีไปถึงราชนีแห่งอาณาจักรหว่า องค์จักรพรรดิได้มีพระบรมราชโองการรับสั่งเมื่อเดือน ๑๒ แห่งปีเดียวกันนั้นดังต่อไปนี้ : “ในพระราชสาสน์นี้ เราขอพูดกับพินโกะ ราชนีแห่งอาณาจักรหว่า ซึ่งบัดนี้เราขอเรียกอย่างเป็นทางการว่าสหราชอาณาจักรหวู่ ผู้ว่าราชการแคว้นไต้ผิงชื่อหลิวเสี้ย ได้ส่งผู้ถือจดหมายติดตามทาสของท่านชื่อ นะโชนมิ และผู้ช่วยชื่อ ซิชิ โงริ ไปหาเรา พวกเขามาถึงที่นี่พร้อมกับเครื่องราชบรรณาการของท่าน ซึ่งประกอบด้วยทาสชาย ๔ คนและทาสหญิง ๖ คน พร้อมด้วยผ้าที่มีลวดลายอีกสองพับ ยาวพับละ ๑๐ ผอก ท่านอยู่ในทะเลที่ห่างไกลแต่ท่านก็ยังส่งคณะทูตพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการไปให้เรา เรามีความพอใจในความจงรักภักดีและความกตัญญูต่องานของท่านเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นเราจึงขอให้นามท่านว่า “**ราชนีแห่งอาณาจักรหว่า ผู้เป็นสหราชอาณาจักรหวู่**” พร้อมกับตราทองคำและแถบเหรียญตราสีม่วงเป็นเครื่องประดับอิสริยยศ เฉพาะแถบเหรียญตราซึ่งบรรจุกลองเป็นอย่างดีนั้น เราจะส่งไปให้ท่านโดยผ่านทางผู้ว่าราชการแคว้นไต้ผิง เราหวังว่าพระราชินีคงจะปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข และพยายามสอนให้ประชาชนอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่ประเทศชาติ และอยู่ในโอวาทสืบไป”...

เมื่อพระราชินีพินโกะสวรรคตแล้ว ก็ได้สร้างฮวงซุ้ยขนาดใหญ่ขึ้น มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างร้อยศอก มีนางพระกำนัลและมหาดเล็กกว่าร้อยคนได้ตามพระศพไปยังฮวงซุ้ยนั้น แล้วก็แต่งตั้งกษัตริย์องค์หนึ่งขึ้นครองราชสมบัติ แต่ประชาชนไม่ยอมเชื่อฟังพระองค์ กษัตริย์พระองค์นั้นจึงถูกปลงพระชนม์ และได้มีการฆ่าฟันกันล้มตายไปกว่าพันคน

แล้วพระญาติของพระราชินีพินโกะ ชื่อ อิโอเย ซึ่งเป็นเด็กหญิงที่มีอายุเพียง ๑๓ ปี ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระราชินี แล้วความเป็นระเบียบเรียบร้อยก็กลับคืนมาอีก เฉิง (ราชทูตจีน) ได้ทำประกาศซึ่งมีผลทำให้ อิโอเย ได้เป็นผู้ปกครองอาณาจักรหว่าสืบต่อไป แล้วราชินีอิโอเยก็ได้ส่งคณะทูตรวม ๒๐ คน มีผู้ตีซึ่งจะทะลุสมุทราของครีกรีเป็นหัวหน้าติดตามเฉิงกลับบ้านเมือง (คือมาเมืองจีน) คณะทูตไปเยือนเมืองหลวงและได้ทูลเกล้าฯ ถวายทาสชายหญิงรวม ๓๐ คน และยังได้ทูลเกล้าฯ ถวายเพชร ๕,๐๐๐ เม็ด หยกที่สลักเป็นลวดลายสองชั้น กับผ้าไหมยกเป็นลวดลายต่างๆ อีก ๒๐ ชิ้นแก่ราชสำนักจีน

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นสมัยหลัง (โหวฮั่นจู) ประมาณ พ.ศ. ๙๘๘

(ดัดแปลงจากหนังสือ ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน, ของ ชีโนะตะ และ กูดริช, หน้า ๑-๓)

อาณาจักรหวาอยู่บนหมู่เกาะที่เต็มไปด้วยภูเขากลางมหาสมุทรทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอาณาจักรหัน (เกาหลี) ซึ่งประกอบด้วยประชาคมต่าง ๆ มากกว่าร้อยประชาคมนับตั้งแต่จักรพรรดิหวู (ครองราชสมบัติ พ.ศ. ๔๐๓-๔๕๖) ทรงโค่นอำนาจของเขาเสียน (Chao-hsien) คือ เกาหลีเหนือ) ลงได้แล้ว ประชาคมต่างๆ เหล่านี้เกือบ ๓๐ ประชาคมก็ยังมีการติดต่อกับราชสำนักฮั่น (จีน) โดยทางคณะทูตหรืออาลักษณ์อยู่ แต่ละประชาคมต่างก็มีกษัตริย์ของตนซึ่งครองราชสมบัติสืบต่อกันมาตามสันตติวงศ์ กษัตริย์แห่งอาณาจักรหวาที่ยิ่งใหญ่อยู่ในประเทศยามาได (Yamadai) ...

ในปีที่ ๒ แห่งศักราชเจียนหวู จูยว๋าน (พ.ศ. ๖๐๐) นู (Nu) แห่งประเทศหวา ซึ่งเรียกตัวเองว่า ต้าฟู (Ta-fu) ได้ส่งคณะทูตพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการมาสู่ราชสำนักจีน ประเทศนี้ตั้งอยู่ทางใต้สุดของอาณาจักรหวา จักรพรรดิกวังหวูได้ประทานตราให้แก่ ...

ในรัชสมัยของจักรพรรดิฮวนตี้ (Huan-ti : พ.ศ. ๖๙๐-๗๑๑) และจักรพรรดิลิ่งตี้ (Ling-ti : พ.ศ. ๗๑๑-๗๓๒) ประเทศหวาตกอยู่ในสถานะที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย มีสงครามและความขัดแย้งกันอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ไม่มีผู้ปกครองบ้านเมืองอยู่เป็นเวลาหลายปีทีเดียว แล้วสตรีคนหนึ่งชื่อ ฟิมโกะ ก็ปรากฏตัวออกมา นางซึ่งยังเป็นโสเภณีนั่นเป็นผู้ที่มีเวทมนตร์คาถาและเสน่ห์ที่สามารถทำให้ประชาชนเคลิบเคลิ้มได้ และประชาชนก็ยกย่องพระนางขึ้นครองราชบัลลังก์ พระนางมีนางพระกำนัลพันคน แต่มีคนเพียงไม่กี่คนที่ได้เห็นพระนาง มีผู้ชายเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ทำหน้าที่จัดการเกี่ยวกับเครื่องฉลองพระองค์และพระกระยาหารของพระนาง และทำหน้าที่เป็นคนกลางติดต่อระหว่างพระนางกับคนอื่น ๆ พระนางประทับอยู่ในปราสาทที่แวดล้อมไปด้วยหอคอยและป้อมปราการ พร้อมทั้งมีทหารองครักษ์ที่มีอาวุธพร้อมสรรพคอยพิทักษ์รักษา มีความเข้มงวดกวดขันในด้านกฎหมายและจารีตประเพณีมาก

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หลิวสูง (สูงชู) ประมาณ พ.ศ. ๑๐๕๖

(ดัดแปลงจากหนังสือ ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน, ของ ชีโนะตะ และ กูดริช, หน้า ๒๓-๒๔)

ข้อความที่คัดมาต่อไปนี้ เป็นข้อความที่สืบต่อจากเรื่องที่ผู้ปกครองประเทศญี่ปุ่น

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๑๓

ติดต่อกัน ๔ องค์ ได้ทูลขอร้องให้ราชสำนักจีนรับรองนามาภิไธยของตน ในบรรดานามาภิไธยทั้งหลายเหล่านั้น นามาภิไธยหนึ่งมีข้อความว่า “จอมทัพผู้พิทักษ์รักษาสันติภาพในตะวันออก ผู้บัญชาการกองทัพทั้งปวงที่มีชวามเป็นอาวุธในประเทศทั้งหก คือ หว่า ปักเซ ลิลละ อิมนะ จินหัน และโมคหัน” เราอ้างถึงประเทศญี่ปุ่น และชื่ออื่นๆ อีก ๕ ชื่อ ว่าเป็นรัฐต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นส่วนใหญ่แห่งแหลมเกาหลี อย่างน้อยที่สุดก็สองคราวในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เมื่อราชสำนักจีนยอมรับความจงรักภักดีของ “กษัตริย์” ญี่ปุ่น ก็เท่ากับได้ยืนยันรับรองการที่กษัตริย์ญี่ปุ่นมีอำนาจสูงสุดทางทหารในเกาหลี ...

เมื่อกษัตริย์โกสินทร์พระชนม์แล้วพระอนุชาของพระองค์พระนามว่าบู (Bu)^๒ ก็ขึ้นครองราชสมบัติ กษัตริย์บุทรงลงพระปรมาภิไธยว่า “กษัตริย์แห่งหว่า ผู้เป็นจอมทัพผู้พิทักษ์รักษาสันติภาพในตะวันออก ผู้บัญชาการกองทัพทั้งปวงที่มีชวามเป็นอาวุธในประเทศทั้ง ๗ คือ หว่า ปักเซ ลิลละ อิมนะ กะละ จินหัน และโมคหัน” ในปีที่สองแห่งเจิ้งมิง ในรัชสมัยของพระเจ้าซุนตี้ (พ.ศ. ๑๐๒๑) ได้ส่งราชทูตคณะหนึ่งนำพระราชสาส์น ซึ่งมีข้อความว่า “ดินแดนของเราอยู่ห่างไกลเสียลิบลับทีเดียว อาณาจักรของเราอยู่ห่างไกลออกไปในมหาสมุทร ในอดีตบรรพบุรุษของเราใส่เกราะและหมวก แล้วก็เดินทางข้ามภูเขาและแม่น้ำโดยมิได้มีเวลาพักผ่อนเลยทางทิศตะวันออก บรรพบุรุษของเราได้พิชิตดินแดนของพวกที่มีผมยาวได้ถึง ๕๕ ประเทศและทางตะวันตก บรรพบุรุษของเราก็สามารถทำให้พวกป่าเถื่อนทั้งหลาย ๖๖ ประเทศยอมอ่อนน้อมได้ เมื่อข้ามทะเลไปทางเหนือก็สามารถทำให้ประเทศต่างๆ ๔๔ ประเทศยอมเป็นเมืองขึ้นได้ วิธีการปกครองก็คือพยายามก่อให้เกิดความกลมเกลียวและสันติภาพ เพราะฉะนั้นบ้านเมืองจึงมีแต่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย บรรพบุรุษของเราหลายชั่วอายุคนมาแล้วที่ได้แสดงความจงรักภักดีต่อราชสำนัก (จีน) โดยไม่ขาดตกบกพร่องเลย พสกนิกรของพระองค์ แม้ว่า จะโง่เขลาเบาปัญญา ก็ประสบผลสำเร็จในการครองราชบัลลังก์ที่บรรพบุรุษได้เคยครองมาแล้ว และมักจะอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่อำนาจอธิปไตยอันสูงศักดิ์ของพระองค์เสมอ ทุกสิ่งทุกอย่างที่บรรพบุรุษของเราสั่งการลงไปล้วนแต่เป็นไปตามอำนาจแห่งราชสำนักของพระองค์เสมอเพื่อที่จะได้เป็นไปตามวิถีทางของปักเซซึ่งแม้จะอยู่ห่างไกลเพียงใดก็ตาม เราได้เตรียมเรือน้อยใหญ่ไว้มากมาย แต่โคจูเรียวซึ่งฝ่าฝืนกฎหมายได้วางแผนที่จะยึดเรือเหล่านั้น ได้มีการปล้นสะดมตามชายแดน และมีฆาตกรรมเกิดขึ้นบ่อย ๆ ดังนั้นจึงทำให้เราต้องล่าเข้าไปหลายครั้งหลายหน และเสียโอกาสในเวลาที่มีลมดี เราพยายามขับไล่โคจูเรียวออกไปได้ แต่เมื่อโอกาสอำนวย โคจูเรียวก็จะก่อกบฏขึ้นอีก พระราชบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วของหม่อมฉันทรงพระพิโรธ พวกข้าศึกที่ชอบ

^๒ จักรพรรดิบูริวูกุ, ครองราชย์ พ.ศ. ๔๔๔-๑๐๒๒

ปล้นสะดม และคอยขัดขวางไม่ให้เรามาถึงราชสำนัก พระราชบิดาของหม่อมฉันซึ่งทรงรักความยุติธรรมจึงได้ทรงรวบรวมนายซังธนูได้หนึ่งล้านคนเตรียมทำสงครามใหญ่ แต่เพราะเหตุที่พระราชบิดาและพระเชษฐาของหม่อมฉันสิ้นพระชนม์เสียก่อน แผนการที่วางไว้เรียบร้อยแล้วก็เลยชะงักลงในวินาทีสุดท้าย ทั้งนี้เพราะไม่มีใครดำเนินการต่อ การไว้ทุกข์ทำให้ต้องวางอาวุธหมด การไม่กระทำอะไรย่อมไม่อาจนำชัยชนะมาให้ได้ แต่บัดนี้เราได้เอาเสื้อเกราะมาสวมใส่อีกแล้ว และจะปฏิบัติตามความประสงค์แห่งบรรพบุรุษของเราสืบไป นักรบทั้งหลายล้วนมีน้ำใจฮึกเหิมกล้าหาญมาก ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนต่างก็เตรียมพร้อมแล้ว ไม่มีใครเลยที่จะเกรงกลัวดาบหรือไฟ

“คุณธรรมของพระองค์มากล้นพ้นฟ้าและดิน ถ้าหากเราอาศัยคุณธรรมนั้นต่อสู้กับศัตรูและทำให้ความเดือดร้อนยุติลงได้แล้ว เราจะมีความจงรักภักดีต่อ (พระองค์) สืบต่อไปไม่รู้จบ เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงขอให้พระองค์ทรงแต่งตั้งหม่อมฉันเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดในการรณรงค์ครั้งนี้ พร้อมกับตำแหน่งเสนาบดีและทรงอนุญาตให้คนอื่น ๆ (ในบรรดาเพื่อน ๆ ของหม่อมฉัน) ดำรงตำแหน่งและบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ทำให้พวกเขามีความจงรักภักดีต่อพระองค์สืบไป”

ทางราชสำนักจึงได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งบูชึนเป็นกษัตริย์แห่งหว่า และเป็นจอมทัพผู้พิทักษ์รักษาสันติภาพในตะวันออก ผู้บัญชาการกองทัพทั้งปวงที่มีชวานเป็นอาวุธในประเทศทั้งหก คือ หว่า ลิลละ อิมนะ กะละ จินหัน และโมคหัน

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์สุย (สุยชู่) ประมาณ พ.ศ. ๑๑๗๓

(ดัดแปลงจากหนังสือ ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน, ของ ชิโนะ และ กุสึชิเงะ หน้า ๒๔-๓๒)

ในระยะเวลา ๒๐ ปีแห่งศักราชไซฮวง (K'ai-huang : พ.ศ. ๑๑๒๔-๑๑๔๓) กษัตริย์แห่งหว่า ซึ่งมีนามราชสกุลว่า อะเมะ และมีพระนามว่า ตะริชิโฮะโกะ และมีนามบรรดาศักดิ์ว่า อะชะโกมิ นั้น ได้ส่งคณะทูตไปยังราชสำนักจีน องค์จักรพรรดิได้ทรงสั่งให้ข้าราชการที่เหมาะสมเขียนบันทึกเรื่องเกี่ยวกับกิริยามารยาทและจารีตประเพณี (ของประชาชนในอาณาจักรหว่า) ขึ้น คณะทูต (ของกษัตริย์แห่งหว่า) ได้กราบทูลให้ทรงทราบดังนี้ : “กษัตริย์แห่งหว่าทรงถือว่าสวรรค์เป็นพระเชษฐา และพระอาทิตย์เป็นพระอนุชาของพระองค์ ก่อนพระอาทิตย์จะอุทัยไขแสง พระองค์จะเสด็จเข้าไปในพระราชฐาน แล้วทรงประทับนั่งขัดสมาธิ แล้วทรงฟังคำร้องทุกข์ต่าง ๆ พอพระอาทิตย์ขึ้น พระองค์ก็ทรงหมดภารกิจต่าง ๆ เหล่านี้ พลาตรัส

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๑๕

ว่า พระองค์ทรงมอบภารกิจเหล่านั้นให้แก่พระเชษฐาของพระองค์แล้ว” จักรพรรดิของเราทรงรับสั่งเพียงว่าสิ่งต่างๆ ทำนองนั้นดูไม่มีความหมายอะไรเลย แล้วพระองค์ก็ทรงดักเตือน (กษัตริย์แห่งหว่า) ให้ทรงเปลี่ยนแปลง (วิถีทาง) เสีย

(ตามรายงานของคณะทูต) มเหสีของกษัตริย์ (แห่งหว่า) เรียกว่า เคมิ ในราชสำนักชั้นในมีนางสนมกำนัลหลายร้อยคน รัชทายาทเรียกว่า ริกามิตะโฮริ ไม่มีพระราชวังพิเศษใดๆ เลย พวกข้าราชการมีตำแหน่งอยู่ด้วยกันรวม ๑๒ ชั้น...

มีครอบครัวทั้งหมดประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ครอบครัว มีประเพณีอยู่ว่า ผู้ที่เป็นฆาตกรผู้ลอบวางเพลิง และผู้ประพฤติผิดในประเวณีจะต้องถูกลงโทษถึงประหารชีวิต พวกขโมยทั้งหลายจะต้องชดใช้ค่าเสียหายเท่าจำนวนสิ่งของหรือสินค้าที่ตนลักขโมยไป หากคนที่ขโมยไม่มีทรัพย์สินสมบัติที่จะชดใช้ได้ เขาจะต้องถูกเอาตัวไปเป็นทาส ความผิดอื่น ๆ ก็จะถูกลงโทษตามสมควรแก่ความผิด คือ บางทีก็ถูกเนรเทศ และบางทีก็ถูกโบย ในเวลาที่ศาลสอบสวนเอาความผิดนั้น ผู้ที่ไม่ยอมสารภาพผิด จะถูกบังคับให้นั่งคุกเข่าให้เข้าทั้งสองขิดกันในระหว่างไม้สองชิ้น มิเช่นนั้น ศีรษะของเขาก็จะถูกเสียดด้วยสายป่านที่ซึ่งให้ดึงแห่งคันธนูที่แข็งแรง บางทีเขาก็เอาก้อนกรวดใส่ลงไปในน้ำที่กำลังเดือด แล้วก็ให้คู่ความล้วงเอาขึ้นมา เขาบอกว่ามือของผู้ที่มีความผิดจะพองบางที่เขาถึงงูไว้ในตูม และเขาจะสั่งให้ผู้ถูกกล่าวหาจับงูนั้น ถ้าหากเขามีความผิด งูก็จะกัดมือเขา ประชาชนเป็นคนสุภาพและรักสงบ การฟ้องร้องกันไม่ค่อยจะมีบ่อยนัก และการขโมยก็ไม่ค่อยจะมี

ในเรื่องเครื่องดนตรี ประชาชนชาวหว่ามีพิณห้าสายและขลุ่ย ทั้งผู้หญิงผู้ชายนิยมเอาสีมาทาแขน และทำเป็นจุดๆ ไว้บนหน้า และสักร่างกาย พวกเขาจับปลาโดยวิธีต่างไปในน้ำ พวกเขาไม่มีตัวหนังสือเขียน แต่พวกเขาก็เข้าใจกันได้ ทั้งนี้โดยอาศัยท่อนไม้ที่บากและเชือกที่ผูกให้เป็นปมแทนตัวหนังสือ พวกเขานับถือพระพุทธเจ้า และได้คัมภีร์พุทธศาสนาไปจากปักเซ (อาณาจักรหนึ่งบนแหลมเกาหลี) นี่นับเป็นครั้งแรกที่พวกเขามีตัวหนังสือใช้ พวกเขาคุ้นเคยกับการทำนายโชคชะตา และมีศรัทธาเลื่อมใสในการทรงเจ้าเข้าผีมาก พวกคณะทูตทั้งหลายจะไปมาๆ เป็นครั้งคราว

ในปีที่ ๓ แห่งศักราชต้าเย่ (Ta-yeh : พ.ศ. ๑๑๕๐) กษัตริย์เตริชิโฮะโกะ ได้ส่งคณะทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปยังราชสำนักจีน คณะทูตได้กราบทูลว่า “กษัตริย์ (แห่งอาณาจักรหว่า) ได้ทรงทราบข่าว ทางทิศตะวันตกของมหาสมุทรนั้น พระมหากษัตริย์ราชผู้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ได้ทรงเคารพยกย่อง และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง พระองค์จึงได้ทรงส่งคณะทูตมาถวายความคารวะ โดยมีพระภิกษุหลายสิบรูปติดตามคณะทูตมาเพื่อ

ศึกษาพระพุทธศาสนา” (คณะทูตได้นำ) ข้าราชการทางราชการ ซึ่งมีข้อความว่า “โอรสแห่งสวรรค์ ในดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัยขอถวายพระพรราชสาสน์มายังโอรสแห่งสวรรค์ในดินแดนแห่งอาทิตย์อัสดง หม่อมฉันหวังว่าพระองค์ทรงพระเกษมสำราญดี” เมื่อองค์จักรพรรดิทรงทอดพระเนตรเห็นพระราชสาสน์นี้ ก็ทรงไม่พอพระทัยเป็นอย่างยิ่งและได้ทรงรับสั่งกับข้าราชการฝ่ายต่างประเทศว่า สาสน์จากพวกป่าเถื่อนฉบับนี้ไม่เป็นที่พอพระทัยพระองค์ และสาสน์เช่นนี้ไม่ควรนำไปให้พระองค์ทรงทอดพระเนตรอีกต่อไป

ประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ถัง (ซินถังซุ) ฉบับใหม่

(ดัดแปลงจากหนังสือ ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน, ของ ซีโนดะ และ กุตริช, หน้า ๓๘-๔๐)

ประเทศญี่ปุ่น สมัยก่อนเรียกว่าประเทศ หว่าน (Wa-nu) อยู่ห่างจากเมืองหลวงของเราไป ๒๔,๐๐๐ ลี้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของซิลละไนท์ท่ามกลางมหาสมุทร การเดินทางข้ามประเทศญี่ปุ่นจากทางตะวันออกมาตะวันตกต้องกินเวลาถึง ๕ เดือน และจากทางใต้ขึ้นไปทางเหนือก็กินเวลา ๓ เดือน ไม่มีปราสาทหรือป้อมปราการอยู่ในประเทศนั้นเลย มีเพียงกำแพงสูงๆ ที่สร้างขึ้นโดยเอาไม้สักมาวางซ้อนๆ กันเท่านั้น หลังคามุงด้วยหญ้า มีเกาะเล็กๆ กว่า ๕๐ เกาะ แต่ละเกาะต่างก็มีชื่อของตนเอง แต่เกาะทั้งหมดนั้นอยู่ในอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่น กษัตริย์ญี่ปุ่นได้ทรงตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไว้คอยควบคุมดูแลประชาคมต่างๆ เหล่านี้

ในประเทศญี่ปุ่น ผู้หญิงมีจำนวนมากกว่าผู้ชาย ประชาชนอ่านออกเขียนได้ และนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้า ในคณะรัฐบาลก็มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่ ๑๒ ตำแหน่ง อะมะะ เป็นนามราชตระกูลของกษัตริย์ ชาวญี่ปุ่นกล่าวว่านับตั้งแต่กษัตริย์องค์แรกพระนามว่า อะมะะ-โนะ-มินากะ-นุชิ มาจนกระทั่งถึงพระเจ้าฮิโกนางิ มีกษัตริย์ปกครองกันสืบ ๆ มารวม ๓๒ พระองค์ ทุกพระองค์ทรงมีพระปรมาภิไธยว่า มิโกะโตะ และประทับอยู่ในพระราชวัง ชิซุชิ เมื่อพระเจ้ายิมมู โอรสของพระเจ้าฮิโกนางิขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ทรงเปลี่ยนพระปรมาภิไธยเป็น เทนโน แล้วก็ทรงย้ายพระราชวังไปอยู่ที่แคว้นยามาโต ...

ในปีที่ ๕ แห่งศักราชเฉินกวน (Chen-Kuan : พ.ศ. ๑๑๗๔) ญี่ปุ่นได้ส่งคณะทูตไปยังราชสำนักจีน โดยเหตุที่การไปเฝ้านี้ไปจากดินแดนที่อยู่ห่างไกลมาก องค์จักรพรรดิจึงทรงสั่งข้าราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ไม่ให้ทวงเครื่องราชบรรณาการที่จะต้องส่งไปถวายทุกปี ...

ในตอนนั้น ซิลละไนท์ถูกแคว้น โคกูเรียว และ ปักเซ รั้งความอยู่ จักรพรรดิเกาซุงจึงทรงส่งพระราชบัญชาที่มีตราประทับไปยังประเทศญี่ปุ่น สั่งให้ญี่ปุ่นส่งกองทหารไปเสริมกำลังเพื่อช่วยเหลือซิลละไนท์ แต่หลังจากนั้นไม่นานนัก พระเจ้าโคโดกุก็สวรรคต (พ.ศ. ๑๑๔๗) และโอรส

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๑๗

ของพระองค์ พระนามว่า อะมะ-โนะ-โทะโย-ตาการะ ก็ขึ้นครองราชสมบัติ แล้วต่อมาพระองค์ก็สวรรคต และโอรสของพระองค์ พระนามว่า เทนจิ ก็ได้ขึ้นครองราชสมบัติ ในปีต่อมา (คือ พ.ศ. ๑๒๐๖) ก็มีคณะทูตคณะหนึ่งมายังราชสำนักจีนและมีชาวโหนดหลายคนติดตามมาด้วย พวกโหนดก็อาศัยอยู่บนเกาะเหล่านั้นเหมือนกัน พวกโหนดมีเครายาวถึง ๔ ฟุต พวกโหนดจะเอาคอหนีบลูกศรไปด้วย และสามารถจะยิงลูกน้ำเต้าที่วางอยู่บนศีรษะของคนที่ยืนอยู่ห่างออกไปหลายๆ ลีบก้าวได้อย่างกับจับวางโดยไม่เคยปรากฏว่าผิดพลาดเลย

แล้วพระเจ้าเทนจิก็สวรรคต (พ.ศ. ๑๒๑๔) และราชโอรสของพระองค์ พระนามว่า เทมมุ ก็ขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา เมื่อพระเจ้าเทมมุสวรรคตแล้ว พระราชโอรส พระนามว่า โซอิ ก็ได้ครองราชสมบัติสืบต่อมา

ในปีแรกแห่งเฮียนเหิง (Hsien-heng : พ.ศ. ๑๒๑๓) ได้มีคณะทูตจากญี่ปุ่นมายังราชสำนักจีนเพื่อแสดงความชื่นชมยินดีที่พิชิตโคกูเรียลงได้ ในตอนนี้ ชาวญี่ปุ่นที่ศึกษาภาษาจีน ไม่ชอบคำว่า “หวา” จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “นิปปอน” (Nippon) ตามถ้อยคำของท่านราชทูตญี่ปุ่นเองก็มีอยู่ว่า การที่ได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็นนิปปอนก็เพราะประเทศญี่ปุ่นอยู่ใกล้ที่ที่พระอาทิตย์ขึ้น แต่บางคนก็กล่าวว่า นิปปอนเป็นประเทศเล็ก ๆ ที่ถูกหวาพิชิตได้ แล้วหวาก็เอาคำว่า นิปปอนมาเป็นชื่อประเทศ แต่โดยเหตุที่ราชทูตผู้นี้ยังเป็นที่เชื่อถืออะไรไม่ได้ ดังนั้นเรื่องนี้จึงยังคงเป็นที่สงสัยอยู่อีก นอกจากนั้นราชทูตก็ออกจะเป็นคนคุยโวอยู่สักหน่อย และราชทูตผู้นั้นก็กล่าวว่า อาณาเขตแห่งประเทศตนมีหลายพันตารางลี้ และขยายไปจดมหาสมุทรทั้งทางทิศใต้และทิศตะวันตก ราชทูตผู้นั้นกล่าวว่าทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศของเรามีอาณาเขตจดเทือกเขา นอกเทือกเขานั้นไปเป็นดินแดนของพวกที่มีผมยาว

พงศาวดารญี่ปุ่นสมัยแรกสุด

พงศาวดารพื้นเมืองที่สำคัญยิ่งของประเทศญี่ปุ่นสมัยแรกๆ คือ หนังสือบันทึกเรื่องราวในสมัยโบราณ (โคอิกิ) กับ หนังสือพงศาวดารญี่ปุ่น (นิฮองจิ) ได้รวบรวมขึ้นในสมัยทศวรรษที่ ๖ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่งเป็นสมัยที่นักเขียนญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากปริมปราประเพณีจีนเต็มที่แล้ว ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างปริมปราประเพณีพื้นเมืองแท้ๆ ในหนังสือเหล่านี้ หรือเรื่องราวที่พอเชื่อถือได้ใดๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยแรกๆ ของญี่ปุ่น มีเหตุการณ์มากมายที่พรรณนาไว้เป็นข้อความที่คลาดเคลื่อนในเรื่องเวลาคือยังผิดสมัยอยู่ และนิยายมากมายที่เลือกมาด้วยทัศนะที่จะยืนยันถึงข้ออ้างทางศาสนา หรือทางการเมืองของราชวงศ์ที่กำลังปกครองประเทศอยู่ การกล่าวเน้นถึงเรื่องบรรพบุรุษก็มักจะเป็นเรื่องที่จริงพอๆ แม้ว่าประจักษ์พยานอื่นๆ จะระบุว่าก่อนที่จะนำเอาการเขียนและการรวบรวมบันทึกเรื่องราวทางชาติวงศ์วิทยาของจีน

ไปใช้ เรื่องชุดดวงศรัทธาทางครอบครัวจะอยู่ในสถานะที่ออกจะลึบสนอยู่มากก็ตาม

มีข้อความหลายตอนที่เผยให้เห็นอิทธิพลที่สำคัญของจีนรวมอยู่ด้วย ข้อความต่อไปนี้ที่คัดมาจากฉบับแปลของ แชมเบอร์เลน และ อัสตัน (Chamberlain and Aston) นั้น ย่อมแสดงให้เห็นสิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นนิยายที่ไม่มีระบบและบริสุทธิ์ที่เกี่ยวกับยุคของเทพเจ้าทั้งหลายและการตั้งราชวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประจักษ์พยานที่เกี่ยวกับทวยเทพ ซึ่งมีอยู่มากมาย การที่ทวยเทพเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอย่างใกล้ชิด และเสี่ยงที่ใกล้จะก่อให้เกิดจลาจลของโลกอภินิหาร เป็นที่น่าสังเกตว่าในการสร้างสายราชวงศ์นี้ ทวยเทพทั้งหลายซึ่งเป็นตัวแทนพระอาทิตย์ ภูเขา และทะเล แต่ละองค์นับว่าได้ให้สิ่งที่สำคัญยิ่งองค์ละอย่าง

จากคำนำหนังสือ “บันทึกเรื่องราวในสมัยโบราณ” (โคยิกิ)

(ดัดแปลงจากหนังสือ โคยิกิ, ของ แชมเบอร์เลน, หน้า ๑๑-๑๓)

ครั้นแล้ว (จักรพรรดินี เกมเมียว : Gemmyo) ซึ่งทรงเสียพระทัยต่อข้อบกพร่องในคำเก่าๆ และทรงปรารถนาจะแก้ไขข้อความที่กล่าวไว้ผิดๆ ในพงศาวดารเก่าๆ ได้ถูกต้องในวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีที่ ๔ แห่งศักราชวะโตะ (วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๒๕๔) ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าพเจ้า ยะสุมาโระ คัดเลือกและบันทึกด้วยคำเก่าๆ ที่ ฮิเอตะ โนะ อะระเร ได้ทรงจำไว้จนขึ้นใจตามพระราชกฤษฎีกา แล้วก็เอาขึ้นไปทูลเกล้าฯ ถวายพระนางตามหน้าที่

ข้าพระพุทธเจ้าซึ่งมีความเคารพในเนื้อหาแห่งพระราชกฤษฎีกานั้นได้เลือกอย่างพิถีพิถะระห์ แต่ในสมัยโบราณจริงๆ ทั้งคำพูดและความคิดมักจะเป็นแบบง่ายๆ มาก จึงทำให้ยากที่จะจัดวลีต่างๆ และตกลงเรื่องกำหนดระยะเวลาในตัวหนังสือเหล่านั้นได้^๓ การที่จะเล่าทุกสิ่งทุกอย่าง ในเรื่องการคัดลอกที่แสดงความหมายนั้นคงจะนำมาซึ่งการแสดง ความหมายที่ไม่เพียงพอเป็นแน่ การเขียนรวมเข้าด้วยกันตามวิธีโฟเนติก ก็คงทำให้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ยืดยาวเกินไป^๔ เพราะเหตุผลข้อนี้แหละ บางทีในบางประโยคข้าพระพุทธเจ้าก็ใช้ระบบโฟเนติก และระบบที่แสดงความหมาย (ideographic) รวมๆ กันไป และบางทีในเรื่องหนึ่งก็ใช้บันทึกที่แสดง

^๓ นั่นคือ การพูดและความคิดแบบง่ายๆ ในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ นั้น ทำให้เป็นการยากยิ่งในอันที่จะจัดเอกสารเก่าๆ ที่อะระเรได้ทำไว้เพื่อจดจำเสียใหม่ในลักษณะการที่จะทำให้เอกสารเหล่านั้นสอดคล้องกันกับกฎข้อบังคับตามแบบจีน

^๔ นั่นคือ ถ้าหากข้าพเจ้า (ผู้เขียน) ได้นำเอาวิธีการเขียนแบบใช้เครื่องหมายของจีนมาใช้อย่างสิ้นเชิง ป่อยทีเดียวที่ข้าพเจ้าจะไม่สามารถให้ความหมายที่แท้จริงแห่งลักษณะของเอกสารเดิมได้ อีกประการหนึ่ง ถ้าหากข้าพเจ้าใช้อักษรจีนเรื่อย ๆ ไปโดยไม่เปลี่ยนแปลงอย่างถูกต้องตัวต่อตัว พยางค์ต่อพยางค์ เป็นสัญลักษณ์ทางการออกเสียงแบบญี่ปุ่นละก็ หนังสือนี้คงจะได้াত্রาส่วนที่ผิดปรกติธรรมดาอย่างแน่นอน ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับภาษาจีนที่เป็นคำพยางค์เดียวแล้ว ภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นคำหลายพยางค์ก็ย่อมมีความยาวกว่ามาก

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๑๙

ความหมายแยกออกไปต่างหากเลย นอกจากนั้น ณ ที่ที่แนวแห่งถ้อยคำออกจะเคลือบคลุม ข้าพระพุทธเจ้าก็ใช้วิธีดึงเพื่ออธิบายให้นั้นให้แจ่มแจ้งขึ้น แต่จำเป็นด้วยหรือที่จะต้องบอกว่าไม่มีตรงไหนเลยที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ดึงในเรื่องที่ง่าย ๆ ?... พร้อมกับสิ่งต่างๆ ที่ได้บันทึกไว้นั้น ได้เริ่มต้นด้วยการแยกฟ้าและดินออกจากกัน และลงท้ายด้วยรัชสมัยที่น่าเคารพที่โอฮาริดา^๕ ดังนั้น จากเทพอะเมะโนะ มินะกะนูชิ โนะ มิโกะโตะ (Deity Master-of-the-August-Center-of-Heaven) มาจนถึง เทพอะมะ-ฟูโกะนิซุ-โนะ-มิโกะโตะ (His Augustness Prince-Wave-Limit-Brave-Cormorant-Thatch-Meeting-Incompletely) รวมเป็นเล่มที่ ๑ ตั้งแต่เทพอะมะมะโตะอิวะ เระอิโกะ มาจนถึง รัชสมัยของพระเจ้าโฮมุตะ รวมเป็นเล่มที่ ๒ นับแต่จักรพรรดิโอฮาซากิ มาจนถึงมหาราชวังแห่งเมืองโอฮาริดา รวมเป็นเล่มที่ ๓^๖ ข้าพระพุทธเจ้าเขียนรวมทั้งสิ้น ๓ เล่ม ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอเสนอด้วยความเคารพยิ่ง ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้ายะสุมาโระ

ขอประทานกราบทูลเพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าฟูโคะโนะยะสุมาโระ ข้าราชการชั้นนอก อันดับที่ ๕ และได้เหรียญตราชั้น ๕ (Officer of the Upper Division of the First-Class of the Fifth Rank and of the Fifth Orders of Merit) แรม ๑๓ ค่ำ เดือนอ้าย ปีที่ ๕ แห่งศักราชวาโตะ (๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๑๒๕๕)

กำเนิดสุริยเทพี

ขอให้สังเกตว่าเรื่องราวที่ได้มาจากหนังสือ นิชองจิ นี้ สุริยเทพี อะมะเตระสุ ไม่เพียงแต่จะเป็นเอกลักษณ์กับเทพเจ้ารุ่นแรกหรือผู้สร้างโลกเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นเอกลักษณ์กับผู้หญิงในบรรดาโอโรสิดาจำนวนมากของเทพเทพีคู่แรก คือ เทพอิซานางิ กับเทพอิซานามิอีกด้วย

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิชองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๑๔-๒๐)

เทพอิซานางิ โนะมิโกะโตะ กับเทพอิซานามิ โนะมิโกะโตะ ได้ทรงปรึกษากันว่า : “บัดนี้เราได้สร้างประเทศที่ประกอบด้วยเกาะสำคัญ ๘ เกาะ พร้อมด้วย ภูเขา แม่น้ำ สมุนไพร และต้นไม้แล้ว ทำไมเราจึงไม่สร้างใครสักคนหนึ่งที่จะเป็นเจ้าแห่งเอกภพหรือจักรวาลขึ้นมาเล่า?”

^๕ นั่นคือ เริ่มต้นด้วยการสร้างสรรค์ และสิ้นสุดลงด้วยการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระจักรพรรดินิ ชูอิโกะ (พ.ศ. ๑๑๗๑) ซึ่งประทับอยู่ที่โอฮาริดา

^๖ อะมะมะโตะอิวะ เระอิโกะ เป็นชื่อพื้นเมืองญี่ปุ่นแท้ๆ ของสมเด็จพระจักรพรรดิที่ปรากฏพระนามอยู่ในคัมภีร์ของจีนว่า อิมมุ โยมุตะ เป็นส่วนหนึ่งของชื่อภาษาพื้นเมืองญี่ปุ่นของสมเด็จพระจักรพรรดิโอจิน (Ojin) โอฮาซากิ เป็นชื่อพื้นเมืองของสมเด็จพระจักรพรรดินินโตกุ (Nintoku)

แล้วเทพอิซานางิ กับเทพอิซานามิ ก็ได้สร้างสุริยเทพี ซึ่งมีพระนามว่า โอ-ฮิรุ-เมโนะ มุจิ ขึ้น

(ในลายลักษณ์ฉบับหนึ่ง เรียกพระนางว่า อะมะเตระสุ โนะโอะคะมิ)

(ในลายลักษณ์อีกฉบับหนึ่ง เรียกพระนางว่า อะมะเตระสุ โอ ฮิรุเมะ โนะมิโกะโตะ)

รัศมีที่รุ่งโรจน์ของทารกผู้นี้ได้ส่องสว่างไปทั่วทั้งหกทิศ เพราะฉะนั้นเทพเจ้าทั้งสองจึงทรงพอพระทัยมาก ทรงมีรับสั่งว่า : “เรามีลูกอยู่หลายคน แต่ไม่มีใครเลยที่จะเสมอเหมือนด้วยทารกมหัศจรรย์ผู้นี้ เราไม่ควรเก็บทารกคนนีไว้ในเกาะนี้ให้นานนัก เราควรเห็นพ้องกันส่งเขากลับไปยังสรวงสวรรค์ทันที และมอบให้อยู่ในความดูแลของฟ้า”

ตอนนั้นฟ้าและดินยังไม่ออกจากกัน ดังนั้นเทพเจ้าทั้งสองจึงได้ส่งทารกผู้นั้นไปยังสรวงโดยให้ขึ้นบันไดสวรรค์ไป

แล้วเทพเจ้าทั้งสองก็ทรงสร้างจันทร์เทพขึ้น

(ในข้อเขียนฉบับหนึ่งเรียกว่า ชิคุยุมิ โนะมิโกะโตะ หรือ ชิคุโยมิ โนะมิโกะโตะ)

รัศมีของจันทร์เทพจะรุ่งเรืองเป็นรองก็เฉพาะรัศมีของสุริยเทพีเท่านั้น จันทร์เทพเป็นคู่รักของสุริยเทพี และมีส่วนในการปกครองร่วมกับสุริยเทพีด้วย เพราะฉะนั้นเทพเจ้าทั้งสองจึงทรงส่งจันทร์เทพไปยังสรวงด้วยเช่นกัน

แล้วเทพเจ้าทั้งสองก็ทรงสร้างเด็กพิการขึ้น แม้จะมีอายุถึง ๓ ขวบก็ยังไม่อาจยืนตรงๆ ได้ เพราะฉะนั้นเทพเจ้าทั้งสองจึงได้นำเด็กทารกนั้นใส่ไว้ในเรือสวรรค์ที่ทำด้วยหิน-การบูร-ไม้ และปล่อยให้ล่องลอยไปตามลม

ทารกคนต่อไปที่เทพเจ้าทั้งสองทรงสร้างขึ้นมาก็คือ โซซา โนะ โอะ โนะ มิโกะโตะ

(ในข้อเขียนฉบับหนึ่งเรียกว่า คะมิ โซซา โนะโอะโอะ โนะมิโกะโตะ หรือ ฮะยะ โซซา-โนะโอะโนะมิโกะโตะ)

เทพองค์นี้ทรงมีอารมณ์ร้าย และได้รับอนุญาตให้กระทำการที่ทารุณโหดร้ายได้ นอกจากนั้นพระองค์ยังกันแสงและทรงคร่ำครวญติดต่อกันไปด้วย ดังนั้นพระองค์จึงทรงทำให้ประชาชนชาวเกาะเป็นจำนวนมากต้องถึงซึ่งอวสานแห่งชีวิตในเวลาอันไม่สมควร อนึ่ง พระองค์ทรงทำภูเขาที่เขียวชะอุ่มให้กลายเป็นภูเขาที่แห้งแล้งไปได้ เพราะฉะนั้นเทพเจ้าสองพระองค์คือเทพบิดาและเทพมารดา จึงได้ตรัสกับ โซซา โนะ โอะ โนะ มิโกะโตะ ว่า : “เจ้าเป็นผู้ที่คิดไกลเกินไป จึงไม่เหมาะสมที่เจ้าจะปกครองโลก เจ้าจะต้องจากไปสู่ดินแดนที่อยู่เบื้องใต้ที่ห่างไกล

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๒๑

ออกไป” ในที่สุดเทพเจ้าทั้งสองก็ทรงเนรเทศ โซซา โนะโอะโนะ ออกไป

การสร้างสรรคบุรุษขององค์จักรพรรดิ

ในข้อความต่อไปนี้ที่คัดมาจากหนังสือ โคอิกิ นั้น ควรสังเกตไว้ว่าโอรสของเทพเจ้า ซึ่งเป็นต้นกำเนิดราชตระกูล นับว่าเป็นการร่วมมือกันสร้างสรรค์ในระหว่างเทพอะมะเตระสุ (สุริยเทพ) กับ โซซาโนะโอะ หลังจากทีเทพโซซาโนะโอะ ได้ทรงเคียวกินเครื่องประดับของ อะมะเตระสุแล้ว แต่สุริยเทพทรงอ้างว่าเครื่องประดับเหล่านั้นเป็นของพระนาง ที่ทำจากตัว พระนางเอง ดังนั้นหน้าที่ของหญิงชายทั่วๆ ไป จึงได้ทำกลับกันในการสร้างสัมพันธ์ภาพทาง ด้านการสืบพืชพันธุ์ ซึ่งทำให้สุริยเทพมีความสำคัญมากกว่า แต่ก็หนีถึงการดูกลืนอำนาจของ โซซาโนะโอะเข้าไว้ในสายราชวงศ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิด้วย

(ดัดแปลงจากหนังสือ โคอิกิ, ของ แซมเบอร์เลน, หน้า ๔๕-๔๖)

แล้วเทพ โซซาโนะโอะ ก็ตรัสว่า “ถ้าหากข้อนี้เป็นดังนั้น ข้าพเจ้าก็จะขอสาอะมะ-เตระสุ แล้วก็จากไป” (พร้อมกับที่ตรัสถ้อยคำเหล่านี้) เทพโซซาโนะโอะก็เสด็จขึ้นไปยังสรวงสวรรค์ ซึ่งทำให้ภูเขาทุกลูกและแม่น้ำทุกสายหวั่นไหว และทำให้แผ่นดินทุกแห่งและประเทศทุกประเทศไหว

ดังนั้นสุริยเทพจึงทรงตกพระทัยเพราะเสียงนั้น พลังมีพระดำรัสว่า “เหตุผลที่พี่ชายของเราเสด็จขึ้นไปสู่สวรรค์นั้นคงมิได้เป็นเจตนาที่ดีเลย พี่ชายของเราพระองค์นี้เท่านั้นที่ปรารถนาจะแย่งดินแดนของเราไปจากเราได้” แล้วพระนางก็ทรงส่ายพระเศวตที่งามสลวยของพระนาง แล้วก็ทรงดักเป็นเปียสองเปีย ชายเปียหนึ่งขวาเปียหนึ่ง ซ้ายๆ กับเป็นเครื่องประดับพระเศียร และคล้ายๆ เครื่องประดับที่พระหัตถ์ซ้ายและพระหัตถ์ขวา พระนางได้ทรงฟัน (เชือก) แก้วที่สลักเสลาประกอบด้วยเพชร ๕๐๐ เม็ด ยาวถึง ๘ ฟุต และทรงส่ายกระบอง (ลูกศร) ที่มีลูก ๕๐๐ ดอกไว้เบื้องหลัง ทรงขวานเหล็กทิ้งเหมือนข้อศอกที่ทรงอำนาจ และ (มีเสียง) สูงไว้ง่าๆ ทรงกวัดแกว่งคันธนูแล้วก็ทรงปักลูกศรเอาปลายขึ้น ซึ่งทำให้ปลายลูกศรสั้น แล้วพระนางก็ทรงกระทุ้งลงบนพื้นแผ่นดินที่แข็งสูงขึ้นมาเบื้องหน้าพระอุระทั้งสองข้างของพระนาง ทรงเตะ (แผ่นดิน) ออกไปคล้ายหิมะที่ยุ่ยๆ แล้วก็ประทับยืนอย่างองอาจคล้ายบุรุษผู้ทรงอำนาจ แล้วก็ทรงคอย พลังมีรับสั่งถามว่า “โอรสขององค์จึงเสด็จขึ้นมา ณ ที่นี้?”

แล้วเทพโซซาโนะโอะก็ทรงตอบว่า “เราไม่มีเจตนาร้ายใด ๆ เลย แต่เพียงเพราะว่าเมื่อเทพผู้ทรงเดชานุภาพ (พระราชบิดา) ตรัสมุ่งหมายจะสอบถามสาเหตุแห่งความเศร้าโศกและการร้องไห้ของเรา เราจึงได้ตอบว่า เราเศร้าโศกก็เพราะเราปรารถนาจะไปยังดินแดนที่เทพมารดา

ของเราสิ้นพระชนม์ แล้วก็ทรงพระกรุณาเนรเทศเราด้วยการขับไล่ไสส่ง เพราะเหตุนี้แหละเราจึงคิดละทิ้งท่านแล้วจึงจากท่านมาอยู่ ณ ที่นี้ เรามีได้มีความตั้งใจที่แปลกประหลาดใดๆ เลย”

สุริยเทพีจึงตรัสว่า “ถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริง เราจะทราบถึงความจริงใจแห่งเจตนาของท่านได้อย่างไรเล่า?”

เทพชูซาโนโอะก็ทูลตอบว่า : “ขอให้เรามาสาบานกัน แล้วก็สร้างพวกเด็ก ๆ ขึ้นมาเถิด” แล้วทั้งสองพระองค์ก็สาบานต่อกันจากคนละฟากแม่น้ำ “สันติคงคาสวรรค์” (Tranquil River of Heaven) พระนามของเทพทั้งสองซึ่งเกิดจากหมอก (แห่งลมหายใจของพระนาง) เมื่อได้ขอให้เทพชูซาโนโอะประทานดาบขนาดสิบก่าที่เทพชูซาโนโอะทรงคาดไว้แก่พระนางแล้ว พระนางก็หักดาบนั้นออกเป็นสามท่อน แล้วก็ทรงกวัดแกว่งและล้างดาบที่หักเป็นท่อนๆ แล้วในสระสวรรค์ที่แท้จริง พร้อมด้วยเพชรที่ทำเสียงกรังๆ กรังๆ แล้วก็ทรงกระหิบบแล้วกระหิบบอีก แล้วสุริยเทพีก็ทรงเป่าให้มันกระจัดกระจายไป เป็น เทพีตะงิริ ฮิเมะ โนะ มิโกะโตะ^๙ (Her Augustness Torrent Mist-Princess) ซึ่งมีอีกพระนามหนึ่งว่า เทพี อิจิกิ ฮิเมะ โนะ มิโกะโตะ^{๑๐} (Her Augustness Princess-of-the Island-of -the-Offing) ต่อมาก็คือเทพี Her Augustness Lovely-Island-Princess^{๑๑} (ปิยเทพี) ซึ่งมีอีกพระนามหนึ่งว่า Her Augustness Good-Princess^{๑๒} (สุนทรเทพี) องค์ต่อมาก็คือ เทพีตะงิชิ ฮิเมะ โนะ มิโกะโตะ^{๑๓} (Her Augustness Princess-of-the-Torrent) พระนามแห่งเทพที่เกิดจากหมอก (แห่งลมหายใจของพระนาง) เมื่อได้ขอให้สุริยเทพีประทาน (สาย) เพชรที่สลักเสลาแล้วประกอบด้วยเพชร ๕๐๐ เม็ด ยาว ๘ ฟุต ซึ่งถักไว้ในเปียข้างซ้ายของพระนางแก่ตน และได้แกว่งและล้างสายเพชรเหล่านั้น ในสระที่แท้ของสวรรค์พร้อมกับเพชรที่ก่อให้เกิดเสียงกรังกรัง แล้วก็ทรงกระหิบบเพชรเหล่านั้นแล้วๆ เล่าๆ และชูซาโนโอะก็ทรงเป่าสายเพชรนั้นไปเป็นเทพอะมะ-อะกะซุ-กะจิ-ฮิยะฮิ-อะมะโนะ-โอะชิโฮะ-มินิ-โนะ-มิโกะโตะ^{๑๔} (His Augustness Truly-Conqueror-I-Conquer-Conquering-Swift-Heavenly-Great-Great-Ears) พระนามของเทพที่เกิดจากหมอก (แห่งลมหายใจของเทพชูซาโนโอะ) เมื่อขอให้พระนางประทานเพชรที่ถักไว้ในเปียข้างขวาของพระนาง และได้กระหิบบเพชรเหล่านั้นแล้วๆ เล่าๆ แล้ว พระองค์ก็ทรงเป่ามันไปเป็นเทพอะมะ-โนะ-โฮชิ-โนะ-มิโกะโตะ^{๑๕} (His Augustness Ame-no-hohi) พระนามของเทพที่เกิด

^๙ Tagiri Hime-no-Mikoto

^{๑๐} Ichiki Shima Hime-no-Mikoto

^{๑๑} ไม่ทราบพระนามในภาษาญี่ปุ่น

^{๑๒} ไม่ทราบพระนามในภาษาญี่ปุ่น

^{๑๓} Tagitsu Hime-no-Mikoto

^{๑๔} Masaka Akatsu Kachi Hayahi = Ame-no Oshihō Mimi-no-Mikoto

^{๑๕} Ame-no-Hohi-no-Mikoto

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๒๓

จากหมอก (แห่งลมหายใจของเทพชูซาโนะโอะ) เมื่อได้ขอให้พระนางประทานเพชรที่ถักอยู่ในเครื่องฉลองพระเศียรของพระนางแก่ตน และได้กระทืบเพชรนั้นแล้วๆ เล่าๆ แล้วก็ทรงเป่าไปเป็นเทพ อะมะซุ-ฮิโกะเนะ-โนะ-มิโกะโตะ^{๑๔} (His Augustness Prince-Lord-of-Heaven) พระนามของเทพที่เกิดจากหมอก (แห่งลมหายใจของพระองค์) เมื่อได้ขอให้พระนางประทานเพชรที่ประดับอยู่ที่พระหัตถ์ซ้าย แล้วก็ทรงเอามากระทืบแล้วๆ เล่าๆ แล้วก็ทรงเป่าไปเป็นเทพ อิคุซุ-ฮิโกะเนะ-โนะ-มิโกะโตะ^{๑๕} (His Augustness Prince Lord-of-Life) พระนามของเทพที่เกิดจากเพชรที่ประดับอยู่ที่พระหัตถ์ขวา และเมื่อทรงกระทืบแล้วๆ เล่าๆ แล้วพระองค์ก็ทรงเป่ามันไปเป็น เทพกุนะโนะ-กุซุมิ-โนะ-มิโกะโตะ^{๑๖} (His Wondrous-Augustness-of-Kumanu) (รวมเป็นเทพ ๕ องค์ด้วยกัน)

การประกาศแบ่งเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิง

(ดัดแปลงจากหนังสือ โคอิกิ, ของ แซมเบอร์เลน, หน้า ๔๔-๔๖)

แล้วสุริยเทพก็ตรัสกับเทพชูซาโนะโอะว่า “โดยเหตุที่เชื้อสายของเทพที่เป็นเพศชาย ๕ องค์ เกิดทีหลัง เทพเหล่านั้นจึงเกิดจากสิ่งที่เป็นของเรา จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าต้องเป็นลูกของเรา โดยเหตุที่เชื้อสายแห่งเทพีสามองค์เกิดก่อน เทพเหล่านั้นเกิดจากสิ่งที่เป็นของท่าน จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าเทพเหล่านั้นเป็นลูกของท่าน” ดังนั้นก็เชื่อว่าพระนางได้ทรงประกาศการแบ่งโอรสและธิดา

อนุชนของเทพนัดดา กับ เครื่องราชกกุธภัณฑ์สามอย่าง

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๗๖-๗๗)

“ดินแดนภาคกลางแห่งทุ่งราบไม้อ้อทั้งมวล บัดนี้ได้ถูกทำให้สงบเรียบร้อยหมดแล้ว บัดนี้สุริยเทพทรงมีพระสาวณียว่า : ‘ถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้นจริง เราก็จะส่งลูกของเราลงไป’ ขณะที่พระนางจะทรงปฏิบัติดังที่ตรัสไว้ ก็พอดีพระนัดดาประสูติ ทรงพระนามว่า อะมะซุ-ฮิโกะ-ฮิโกะ-โอะ-โนะ นิเนจิ โนะ มิโกะโตะ โอรสของพระนางทรงเสนอความเห็นให้พระนางทรงส่งพระนัดดาไปแทนพระองค์ ดังนั้น สุริยเทพจึงทรงประทานสมบัติ ๓ อย่างคือ เพชรยะสะกะที่สลักเสลาแล้ว ๑ กระจกขนาด ๘ ฝ่ามือ ๑ และดาบกุสะนะจิ ๑ แก่ อะมะซุ-ฮิโกะ-ฮิโกะ-โอะ

๑๔ Amasu-Hikone-no-Mikoto

๑๕ Ikusu-Hikoni-no-Mikoto

๑๖ Kumano-Kusubi-no-Mikoto

โนะ-นินิจิ โนะ มิโกะโตะ และส่งเทพเหล่านี้มาเป็นผู้คอยรับใช้ คือ อะมะ โนะ โกยานะ โนะ มิโกะโตะ บรรพบุรุษคนแรกของนากา-โตมิ ๑ ฟุโตะ-ตะมะ โนะ มิโกะโตะ บรรพบุรุษคนแรกของอิมะ ๑ อะมะโนะ อุซุมะ โนะ มิโกะโตะ บรรพบุรุษคนแรกของสะสุมะ ๑ อิชิ-โกริ-โตมะ โนะ มิโกะโตะ บรรพบุรุษคนแรกของพวกที่ทำกระจก ๑ และ ตามายา โนะ มิโกะโตะ บรรพบุรุษคนแรกของช่างคนทำเครื่องเพชรพลอย ๑ รวมทั้งหมดเป็นเทพแห่งช่างฝีมือทั้ง ๕ ที่ร่วมมือกัน แล้วพระนางก็ทรงสั่งพระนัดดาว่า ‘ดินแดนที่ราบลุ่มรวงข้าว’ (Reed-plain-1500-autumns-fair-rice-car) นี้ เป็นภูมิภาคที่อนุชนของเราจะไปเป็นใหญ่เป็นโต หลานรักของเราหลานจะต้องไปที่นั่นและปกครองบ้านเมืองให้ดี ไปเถิด! ขอให้ราชวงศ์ของหลานจงเจริญรุ่งเรืองและดำรงอยู่เป็นนิตย์นิรันดรดุจฟ้าและดินเถิด”

เทพนัดดาทรงอภิเษกกับธิดาเทพแห่งภูเขาที่ยิ่งใหญ่

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๗๐-๗๑)

แล้ว ตากะ-มิ-มุสึบิ โนะ มิโกะโตะ ก็ทรงถือผ้าปูเตียงซึ่งอยู่บนพระที่นั่งที่แท้จริงของพระองค์ แล้วก็ทรงเปลื้องออกคลุมพระนัดดา อะมะซุ-ฮิโกะ-ฮิโกะ-โฮะ นินิจิ โนะ มิโกะโตะ ซึ่งทำให้พระนัดดาเสด็จลงมายังโลกนี้ ดังนั้นพระนัดดาจึงทรงละที่ประทับศิลาในสวรรค์ และพร้อมกับเครื่องเกาะทางที่ทำให้หน้าเกรงขาม ได้ทรงเกาะหนทางมาทางเมฆสวรรค์ ๘ ชั้น แล้วเสด็จลงมายังยอดเขาตาคิชิโฮะ แห่งโฮะ^{๑๗} ในจังหวัดฮิวงะ (Hyuga)

หลังจากนี้ ลักษณะการแห่งความก้าวหน้าของเทพนัดดาก็มีดังต่อไปนี้ : จากสะพานลอยแห่งสวรรค์ บนยอดแผ่นดินแห่งกูชิบิ พระองค์ก็ประทับอยู่บนส่วนที่เรียบราบแห่งฝั่งทรายที่ล่อยอยู่ แล้วพระองค์ก็เสด็จข้ามดินแดนที่เป็นทะเลทรายแห่งโซจิชิ จากภูเขาฮิโดโอะ เพื่อแสวงหาประเทศสักประเทศหนึ่ง จนกระทั่งพระองค์เสด็จมาถึงแหลมกาสะสะ ในจังหวัดอะตะ-โนะ-นางายะ แล้วก็มิชายนคนหนึ่งแห่งดินแดนนั้นปรากฏตัวออกมา และบอกว่าชื่อ โคโตะ-กะซุ-กูนิ-กะซุ นางาสะ เทพนัดดาจึงทรงถามชายผู้นั้นว่า : “ที่นี่มีประเทศอยู่ประเทศหนึ่งใช่หรือไม่?”

ชายผู้นั้นได้กราบทูลว่า “ที่นี่มีอยู่ประเทศหนึ่ง ข้าพเจ้าขอเชิญท่านท่องเที่ยวอยู่ในประเทศนี้ตามใจชอบเถิด” เพราะฉะนั้นเทพนัดดาจึงเสด็จไปยังประเทศนั้น แล้วก็ประทับอยู่ในประเทศนั้น บัดนี้มีหญิงสาวสวยคนหนึ่งในประเทศนั้นมีนามว่า คะ-อะชิ-สึ-ฮิเมะ

(บางทีก็เรียกว่า คะมิ อาตะ-สึ-ฮิเมะ หรือ โกะ โนะ ฮะนะ โนะ ซากุ-ยะ-ฮิเมะ)

^{๑๗} คำนี้ก่อให้เกิดเป็นส่วนที่สองแห่งคามาโฮ ซึ่งเป็นชื่อทั่วไปของแม่น้ำต่างๆ ที่อาศัยอยู่ทางภาคใต้ของเกาะคีวชู (Kyushu)

บันทึกที่เก่าที่สุดของญี่ปุ่น

๒๕

เทพนัตดาได้ตรัสถามหญิงสาวผู้เลอโฉมนี้ว่า : “เธอเป็นลูกสาวของใคร?”

หญิงสาวนั้นกราบทูลว่า : “สาวใช้ของพระองค์เป็นธิดาของเทพในสรวงสวรรค์ที่ได้
อภิเษกสมรสกับเทพีแห่งภูเขาผู้ยิ่งใหญ่”^{๑๘}

ดังนั้นเทพนัตดาจึงทรงโปรดปรานนางมาก แล้วต่อมาคืนหนึ่งหญิงสาวผู้นั้นก็
ตั้งครรภ์ขึ้นมา

เทพนัตดากับธิดาแห่งสมุทรเทพ

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮงงิ, ของ ฮัตตัง, เล่ม ๑, หน้า ๙๒-๙๔)

ตามธรรมดาแล้วพระเชษฐา โอะ-โนะ-ชูโฮริ โนะ มิโกะ-โตะ ทรงมีความสามารถพิเศษ
ด้านทะเล พระอนุชา ฮิโกะ-โอะ โอะ-เดมิ โนะ มิโกะ-โตะ ทรงมีความสามารถพิเศษทางด้านภูเขา
ในตอนเริ่มต้น พี่น้องทั้งสองพระองค์ได้ทรงสนทนากันว่า “ขอให้เรามาลองแลกความสามารถ
กันเถิด” แล้วในที่สุดทั้งสองพระองค์ก็ทรงแลกความสามารถกัน แต่โดยการกระทำเช่นนั้น
ไม่มีใครได้อะไรขึ้นมาเลย พระเชษฐาทรงเสียพระทัยในความผิดที่ได้ทรงกระทำลงไป และได้
ทรงคิดค้นธนูและลูกศรให้แก่พระอนุชาและขอให้พระอนุชาทรงคืนเบ็ดให้พระองค์ แต่พระอนุชา
ได้ทรงทำเบ็ดของพระเชษฐาหายเสียแล้ว และไม่มีทางที่จะหาเบ็ดพบเลย ดังนั้นพระอนุชาจึง
ทรงทำเบ็ดขึ้นมาใหม่อีกตัวหนึ่ง แล้วก็ทรงมอบให้พระเชษฐา แต่พระเชษฐาไม่ทรงยอมรับ
และทรงบอกว่าจะเอาเบ็ดตัวเก่า พระอนุชาทรงเสียพระทัยมาก จึงทรงชักดาบไขว้ออกมาทันที
แล้วก็เอามาทำเบ็ดตัวใหม่ ซึ่งพระองค์ได้ทรงทำเป็นกองสูงไว้บนตะแกรงแล้วก็ทรงมอบให้
พระเชษฐา

แต่พระเชษฐาก็ยังทรงกริ้วโกรธอยู่ และทรงรับสั่งว่า “เบ็ดเหล่านี้ไม่ใช่เบ็ดตัวเก่า
ของเรา แม้มันจะมีมากมายเพียงไรก็ตาม เราก็จะไม่ปรารถนาจะยอมรับมันอยู่ดี” และพระองค์
ก็ยังทรงยืนยันที่จะเอาเบ็ดตัวเก่าอย่างโกรธเกรี้ยวอยู่นั่นเอง

ดังนั้น เจ้าชายฮิโกะ-โอะ-เดมิ จึงทรงเศร้าโศกเสียพระทัยอย่างที่สุด แล้วพระองค์
ก็เสด็จไปคร่ำครวญอยู่ที่ชายทะเล ณ ชายทะเลนั่นเอง พระองค์ทรงพบชายชราชื่อ ฮิโอะ-ชิชิ
โนะ-โออิ ชายชรานั้นได้ทูลถามพระองค์ว่า “ทำไมท่านจึงมาร้องไห้ที่นี่?” พระองค์จึงทรง
เล่าเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบให้ฟัง

ชายชรานั้นได้กราบทูลว่า “ขอพระองค์อย่าได้เศร้าโศกเสียพระทัยไปอีกเลย

^{๑๘} โอ-ยามะ-สึ-มิ คะมิ

ข้าพระองค์จะจัดการเรื่องนี้ให้” ดังนั้นชายชราผู้นั้นจึงทำตะกร้าชนิดไม่มีช่องเลยแล้วก็เอา
เจ้าชายโฮะโฮะ-เดมิ โนะ มิโกะโตะวางลงในตะกร้านั้น แล้วก็หย่อนให้จมลงไปในทะเล

พระองค์ก็ทรงพบว่าตัวเองอยู่ที่หาดทรายที่สวยงามแห่งหนึ่ง พระองค์จึงทรงออกจาก
ตะกร้าแล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไป ทันใดนั้นก็เสด็จไปถึงปราสาทของสมุทรเทพ ปราสาท
นี้มีกำแพงที่มีใบเสมาและป้อมปืน และมีหอคอยที่สง่างาม ที่หน้าประตูพระราชวัง ก็มีสระน้ำ
สระหนึ่ง และเหนือขอบสระนั้นก็จะมีไม้จำพวกกระถินที่มีกิ่งก้านสาขามากมาย พร้อมกับมีค่าคบ
และกิ่งใบที่แผ่ใบไกล ณ ที่นี้เจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิ ก็เสด็จไปยังรากของต้นไม้แล้วก็ทรง
ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่า ๆ โดยไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ต่อมาไม่นานนัก ก็มีสตรีสาวสวย
ปรากฏตัวเปิดประตูออก แล้วนางก็ถือภาชนะเพชรเดินใกล้เข้ามา นางตั้งใจจะมาดักน้ำ แต่
เมื่อเหลือบสายตาไปเห็นเจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิเข้า นางก็ตกใจกลัว จึงวิ่งกลับเข้าไปข้างในและ
กราบทูลให้พระราชบิดาพระราชมารดาทรงทราบ ว่า “มีผู้ชายแปลกหน้าคนหนึ่งอยู่ที่โคนต้นไม้
หน้าประตู”

แล้วสมุทรเทพก็ทรงเตรียมเบาะรองนั่งแปดชั้น แล้วก็นำเจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิ
เข้าไป เมื่อต่างก็นั่งลงแล้ว สมุทรเทพก็ทรงถามเรื่องราวที่เจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิ เสด็จไปที่นั่น

เจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิ ก็กราบทูลเรื่องราวให้ทรงทราบโดยตลอด แล้วสมุทรเทพ
ก็ทรงเรียกประชุมพวกลาใหญ่่น้อยทั้งปวง แล้วก็ทรงถามพวกลาเหล่านั้น

ปลาทั้งปวงกราบทูลว่า “พวกเราไม่ทราบ มีเฉพาะปลาตัวเมียแดงเท่านั้นที่เมื่อ
ไม่นานมานี้มีแผลที่ปากและมีไ้มา” เพราะฉะนั้น สมุทรเทพจึงทรงรับสั่งบังคับให้ปลาตัวเมีย
แดงนั้นมา และเมื่อได้ตรวจสอบปากของมันแล้วก็พบเบ็ดที่หายไปจริง ๆ

หลังจากนี้ เจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิ ก็ได้ธิดาสมุทรเทพพระนามโตะโยะ-ตามะ-
ฮิเมะ เป็นชายา และก็ประทับอยู่ที่ปราสาทในทะเลนั้น... เมื่อเทพนั้ดดาจะเดินทางกลับ
เจ้าหญิงโตะโยะ-ตามะ-ฮิเมะ ได้กราบทูลว่า : “สาวใช้ของพระองค์ตั้งคร่ำแล้วและอีกไม่นานก็
จะคลอด ในวันที่คลื่นลมแรง หม่อมฉันจะไปที่ฝั่งทะเลจริง ๆ และหม่อมฉันขออ้อนวอนให้
พระองค์ทรงสร้างบ้าน ซึ่งแยกออกอีกส่วนหนึ่งต่างหากให้แก่หม่อมฉัน และได้โปรดคอย
หม่อมฉันอยู่ที่นั่นด้วยนะพะคะ”...

หลังจากนี้ เจ้าหญิงโตะโยะ-ตามะ-ฮิเมะ ก็ทรงปฏิบัติตามสัญญา และได้ทรงนำ
พระกนิษฐภคินี พระนาม ตะมะ-โยริ-ฮิเมะ ไปเผชิญกับลมและคลื่นด้วยอย่างกล้าหาญ แล้วก็
เสด็จไปถึงฝั่งทะเล เมื่อใกล้จะประสูติ พระนางก็อ้อนวอนเจ้าชายโฮะโฮะ-โฮะโฮะ-เดมิ ว่า “เวลาที่

สาวใช้ของพระองค์เจ็บท้อง หม่อมฉัน ขออ้อนวอนพระองค์อย่าได้มองดูเธอเลย”

แต่เทพนิตดาทรงอดพระทัยไว้ไม่ได้ จึงแอบเสด็จไป แล้วก็มองลอดเข้าไปดู ตอนนั้น เจ้าหญิงโตะโยะ-ตามะ-ฮิเมะ อยู่ในสภาพเหมือนตอนแรกเกิด และได้เปลี่ยนรูปเป็นนางนาค พระนางทรงละอายพระทัยมากจึงตรัสว่า “ถ้าพระองค์มิได้ทำให้หม่อมฉันอับอายขายหน้า หม่อมฉันก็จะทำให้ทะเลและแผ่นดินติดต่อกันและจะป้องกันมิให้ทะเลและแผ่นดินต้อง แยกจากกัน แต่บัดนี้พระองค์ได้ทรงทำให้หม่อมฉันต้องอับอายขายหน้า แล้วจะเอาอะไรมาเป็น เครื่องมือทำให้ความรู้สึกลับมิตรมียู่ต่อกันเล่า?” ดังนั้นพระนางจึงรีบเอาผ้าห่อโอรสทั้งไว้ที่ ผึ่งทะเล แล้วพระนางก็หันทางที่จะลงไปสู่ทะเล แล้วก็จากไป ดังนั้นโอรสพระองค์นั้นจึงมี พระนามว่า ฮิโกะ-นางิสะ-ดาเกะ-อุงายะ-ฟุกิ-อะเอสุ โนะ มิโกะโตะ^{๑๙}

หลังจากนั้นมาเป็นเวลานาน ฮิโกะ-โสะโสะ-เดมิ โนะ มิโกะโตะ จึงได้สิ้นพระชนม์ แล้วก็ ถูกฝังไว้ที่ฮวงซุ้ยหลวงบนยอดเขาตากายา ในจังหวัดฮิวะ.

^{๑๙} ตามตัวแปลว่า “เจ้าชาย-ชายหาด-กล้าหาญ-นกนางนาค-รับแรง-หลังจาก-ยังไม่เสร็จ”

บทที่ ๒

ชินโตสมัยแรก

นักปราชญ์ตะวันตกซึ่งรู้สึกทึ่งเพราะสิ่งที่พวกเขาสร้างจินตนาการเอาว่าเป็นธรรมชาติพื้นเมืองของชินโตนับตั้งแต่สมัยแรกที่ญี่ปุ่นเปิดประตูบ้านต้อนรับประเทศอื่นๆ นั้น ได้ให้ความสนใจต่อศาสนาชินโตนี้เป็นอย่างมาก พอขึ้นศตวรรษใหม่ก็มีนักศึกษาจากชาติสำคัญๆ ในตะวันตกที่กำลังศึกษาสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “ศาสนาประจำชาติของญี่ปุ่น” โดยหวังว่าจะพบคำอธิบายถึงลักษณะภาพของญี่ปุ่นที่ชาวต่างประเทศไม่ค่อยทราบ เพราะญี่ปุ่นบำเพ็ญตัวอยู่โดดเดี่ยวมาเป็นเวลานานแล้ว อย่างไรก็ตามเมื่อว่าตามความเป็นจริงแล้ว ชินโตมิได้เป็นศาสนาพื้นเมืองเลย เพราะชาวญี่ปุ่นมิได้เป็นประชาชนพวกแรกของเกาะ และศาสนาของพวกเขา ก็ปรากฏว่ามาพร้อมกับพวกเขาจากที่ใดที่หนึ่ง การปฏิบัติทางเวทมนตร์คาถาและทางไสยศาสตร์ซึ่งคล้ายๆ กับการปฏิบัติของชินโตนั้นก็มีอยู่ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในเกาหลี และดังนั้นเราจึงไม่อาจกล่าวว่ศาสนาชินโตเป็นศาสนาของชาวญี่ปุ่นอย่างแท้จริงเลย

ศาสนาชินโตมีกำเนิดแตกต่างกันอยู่มาก และยังคงเป็นองค์ประกอบแห่งลัทธิที่ประกอบด้วยลักษณะที่ผิดแผกกันเป็นอย่างดีในสมัยประวัติศาสตร์ การที่ศาสนาชินโตมิได้พัฒนาเป็นศาสนาที่มีเอกภาพ ส่วนใหญ่เป็นผลเนื่องมาจากลักษณะที่สำคัญตามธรรมชาติของญี่ปุ่นและความรู้สึกยึดมั่นในภูมิสำเนาอย่างแรงกล้าในหมู่ประชาชน ประชาคมเผ่าต่างๆ ที่มีอยู่มากมายที่อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำสายต่างๆ คงยึดมั่นอยู่ในความเชื่อถือของตน แม้ภายหลังที่รัฐบาลกลางได้ปกครองประเทศเป็นปึกแผ่นแล้วและได้เริ่มยืนยันว่า ตนมีอำนาจหน้าที่ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒

ปูชนียวัตถุในศาสนาชินโตทั้งปวงเรียกกันว่า *คะมิ* ซึ่งเป็นคำที่ยากที่จะแปลออกมาได้ นักศึกษาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของศาสนาชินโต ชื่อ โมโตอริ โนรินางะ (Motoori Norinaga : พ.ศ. ๒๒๗๓-๒๓๔๔) ได้เขียนไว้ว่า :

“ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจความหมายของคำว่า *คะมิ* เลย แต่เมื่อพูดโดยทั่วไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ในประการแรก คำว่า *คะมิ* ปังถึงเทวดาทั้งในสรวงสวรรค์และในโลกที่ปรากฏอยู่ในบันทึกต่างๆ สมัยโบราณ และยังหมายถึงเจตภูต (spirits) ที่สถิตอยู่ตามศาลเจ้า (shrines) ที่พวกเขาเคารพบูชาอีกด้วย

“ออกจะไม่จำเป็นนักที่จะกล่าวว่า คำว่า *คะมิ* รวมถึงมนุษย์ทั้งหลายด้วย คำว่า *คะมิ* ยังหมายรวมถึงสิ่งต่างๆ ทำนองนั้น เช่น นก สัตว์ป่า ต้นไม้ พืช ทะเลภูเขา และอื่นๆ อีกด้วย ในการใช้คำนี้ ในสมัยโบราณ อะไรก็ตาม ที่อยู่ภายนอกสิ่งที่ธรรมดาสามัญ ซึ่งมีอำนาจสูงส่งกว่า หรือซึ่งมีความบันดาลใจที่นำชนพองสยองเกล้า ล้วนเรียกว่า *คะมิ* ทั้งนั้น ความเด่นในที่นี้มีเพียงอ้างอิงไปถึงความสูงส่งในด้านความประเสริฐ ความดี หรือการกระทำที่เป็นบุญเป็นกุศลเท่านั้น แม้ความชั่วและสิ่งที่ลึกลับทั้งหลาย ถ้าหากผิดปรกติธรรมดาและน่าสยองกลัวแล้วก็เรียกว่า *คะมิ* ทั้งสิ้น ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวว่า ในหมู่มนุษย์ที่เรียกว่า *คะมิ* นั้น ได้รวมถึงอนุชนที่สืบสายมาจากจักรพรรดิผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมด ข้อเท็จจริงที่ว่า องค์จักรพรรดิได้พระนามว่า *คะมิที่ห่างไกล* นั้น ก็เพราะว่าจากทัศนะของสามัญชนแล้ว จักรพรรดิทั้งหลายทรงถูกแยกออกห่าง (จากสามัญชน) ไกลมาก เป็นผู้สง่างาม และควรแก่การเคารพบูชา ในขั้นต่ำ ทั้งในปัจจุบันและในอดีต เราพบมนุษย์ที่เป็น *คะมิ* แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับกันทั้งประเทศ แต่ในแต่ละจังหวัด แต่ละหมู่บ้าน และแต่ละครอบครัวก็มีมนุษย์ที่เป็น *คะมิ* แต่ละคนก็เป็น *คะมิ* ตามฐานะที่เหมาะสมของตนๆ *คะมิ* แห่งเทวยุค ส่วนใหญ่เป็นมนุษย์ในสมัยนั้นและเพราะเหตุที่ประชาชนสมัยนั้นเป็น *คะมิ* ทั้งหมด ยุคนั้นจึงเรียกว่า *เทวยุค (คะมิ)*”

ศาสนาชินโตดั้งเดิมรวมถึงลัทธิต่างๆ ที่มีบ่อเกิดแตกต่างกัน ซึ่งรวมทั้งลัทธิถือผีสายเทวดา ลัทธิที่ถือเวทมนตร์คาถา ลัทธิเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร และการบูชาธรรมชาติ บรรพบุรุษ และวีรบุรุษ ในระหว่างเวลานั้นความแตกต่างกันแห่งลัทธิต่างๆ เหล่านี้มีแนวโน้มไปในทางที่จะหายไป เช่น สุริยเทพ ก็ได้กลายเป็นเทพอธิบดี ไม่เพียงของพวกที่บูชาธรรมชาติเท่านั้น แต่ทั่วของพวกที่บูชาบรรพบุรุษด้วย ทั้งยังเห็นกันว่าสุริยเทพทรงเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความอุดมสมบูรณ์ และโชคให้แก่ประชาชนด้วย ในทำนองเดียวกัน วัดอุอินเป็นที่ตั้งแห่งการบูชาผีสายเทวดา อาจแสดงบทบาทของเทพผู้อำนวยความอุดมสมบูรณ์หรือบทบาทของเทพที่พวกถือเวทมนตร์คาถาบูชา หรือแม้แต่ดำรงตำแหน่งเป็นบรรพบุรุษของที่ดินที่ประชาคมอยู่อาศัยด้วย แต่วก่อนที่ศาสนาชินโตจะกลายเป็น “ศาสนาประจำชาติ” ของญี่ปุ่น ชินโตก็ได้รับการเสริมสร้างจากมโนภาพทางปรัชญา เช่น ทางศาสนาของลัทธิขงจื้อของพวกฮั่น พระพุทธศาสนาที่ลึกลับ ลัทธิขงจื้อใหม่ และในตอนสุดท้าย ก็คริสต์ศาสนาติดต่อกันมา รูปลักษณะที่อิทธิพลเหล่านี้มีต่อศาสนาชินโต เราจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป ในสมัยแรกๆ ที่เราจะเกี่ยวข้องด้วยนี้ ชินโตยังคงเป็นกลุ่มลัทธิดั้งเดิมและเกือบจะไม่มีระเบียบอะไรเลย

ศูนย์กลางที่เก่าที่สุดของการบูชาในศาสนาชินโต ก็คือ ศูนย์กลางที่ศาลเจ้าอิซุโมะ ที่ชายทะเลญี่ปุ่น และตั้งนั้นจึงนับว่าใกล้เคียงกับแหลมเกาหลี ซึ่งเป็นทางที่อารยธรรมบนผืนแผ่นดินใหญ่จะไปถึงญี่ปุ่นมาก ศาลเจ้าคะชิมะ และคะโตริ ที่ลุ่มน้ำโตะนะ ทางเหนือเป็นเครื่องหมายบอกเขตแดนระหว่างญี่ปุ่นกับพวกพื้นเมืองที่มีอารยธรรมน้อยกว่ามาเป็นเวลานานแล้ว ศาลเจ้าที่อิเซะ (Ise) คือศาลเจ้าแห่งสุริยเทพี ได้กลายเป็นศาลเจ้าที่สำคัญที่สุด และ ณ ที่นั่นเองที่สัญลักษณ์ต่างๆ แห่งอำนาจในราชสำนักได้แสดงบทบาทอยู่

อาคารสถานของศาลเจ้าเมื่อว่าในด้านสถาปัตยกรรมแล้วก็ยังเป็นแบบธรรมดาๆ มากทีเดียว โดยทั่วๆ ไปมีห้องเดียวอยู่ห้องหนึ่ง (แม้ว่าบางทีจะมีส่วนอื่นมารวมในห้องนั้นบ้างก็ตาม) ห้องที่ยกพื้นสูงและมีบันไดเข้าทางด้านข้างหรือด้านหน้า ตามปกติทำด้วยไม้ ไม้ต้นไม้ทั้งต้นทำเป็นคาน ในห้องนี้จะประดิษฐานกระจกหรือดาบไว้ แต่ห้องนี้มักจะสงวนไว้ให้เป็นสำหรับที่คนทั้งหลายจะได้บูชา คะมิ ไม่ว่าจะมองเห็นได้หรือมองเห็นไม่ได้ก็ตาม

ภายนอกอาคารศาลเจ้าหลังใหญ่มักจะพบลักษณะที่สำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมอื่นๆ อีกสองอย่าง คือ ประตูที่เรียกกันว่า โทริ (Torii) และอ่างน้ำสำหรับพวกที่เข้าไปบูชาจะได้ใช้ล้างปากล้างมือ การยืนยันถึงลักษณะชอบความสะอาดของชาวญี่ปุ่นมีแสดงออกมาในหลายรูปหลายแบบด้วยกัน การบูชาที่ศาลเจ้าชินโตที่นับว่าสำคัญมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ฮะไร (harai) กับ มิโซจิ (misogi) ซึ่งทั้งสองแบบต่างก็สะท้อนให้เห็นแนวโน้มนี้ ฮะไร เกิดจากการทำถ้าให้มีอากาศเข้าออกได้ หรือที่อยู่ในหลุมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งยังหมายถึงการกวาดบ้านให้เรียบร้อยและพิธีพิเศษเกี่ยวกับการขับไล่เจตภูตที่ชั่วร้ายออกไป มิโซจิ อ้างไปถึงการชำระล้างร่างกาย การทำให้เจตภูตมีความสำคัญทวียิ่งขึ้น นอกจากการปฏิบัติศาสนาตามแบบเหล่านี้แล้ว ก็ยังมีสูตรต่างๆ บทสวดอันหวาน และการประกอบพิธีรีตองที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเกือบทุกอย่างของมนุษย์ (แต่โดยเฉพาะในด้านศิลปะและการช่างฝีมือ) ซึ่งในกรณีต่างๆ เหล่านี้จะได้ปลูกทิวอำนาจขึ้นมาเพื่อให้มั่นใจในความสำเร็จด้วย

การบูชาที่วิหารชินโตประกอบด้วย *การเข้าร่วมพิธี* (attendance) และ *การถวายทาน* (offering) *การเข้าร่วมพิธี* มิได้หมายเพียงการเข้าร่วมในพิธีและให้ความสนใจต่อสิ่งที่บูชาเท่านั้น แต่มักจะหมายถึงการพินิจตามพิธีกรรมหรือการเข้าร่วมในขบวนแห่ ซึ่งมักจะเป็นส่วนสำคัญแห่งพิธีรีตองตามแบบศาสนาชินโตด้วย *การถวายทาน* ตามปกติประกอบด้วยสิ่งที่เกิดครั้งแรกของครอบครัว ผลไม้ที่เกิดครั้งแรกในฤดูกาล หรือปลาตัวแรกที่จับมาได้จากน้ำ แต่ทว่าอาจรวมถึงทรัพย์สินสมบัติที่ยึดเอามาจากศัตรูในยามสงคราม เช่น ศิระชะข้าศึกก็ได้ วิหารอยู่ใน

ซินโดสมัยแรก

๓๑

ความดูแลรับผิดชอบของคนทรงที่เป็นผู้ทำหน้าที่สื่อสารระหว่าง คะมี กับผู้ปกครองบ้านเมืองทางด้านการเมือง คนทรงจะมีผู้ที่ไปอ้อนวอนนั้นแหละเป็นผู้ช่วยเหลือ ซึ่งก็หมายถึงเจ้าหน้าที่ในศาลเจ้า และผู้ที่ไปชำระล้างจิตใจให้หมดมลทินนั่นเอง ดำราบทสวดอ้อนวอนและพิธีกรรมในสมัยแรกๆ นี้ บางเล่มก็ได้รับการพิทักษ์รักษาไว้เป็นอย่างดี ข้อความต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งแห่งบทสวดเนื่องในงานนักขัตฤกษ์ที่เกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวพืชผล

“ข้าพเจ้าขอประกาศด้วยความเคารพเป็นพิเศษต่อเบื้องพระพักตร์สุริยเทพี ซึ่งประทับอยู่ในมหาศาลเจ้าที่เมือง อีเสะ (Ise) เพราะพระมหาเทพได้ประทานดินแดนทั้งสี่ทิศที่พระนางทรงทอดพระเนตรไปไกลจนถึงกำแพงสวรรค์แก่เขา (กษัตริย์) ไกลจนถึงพรมแดนแห่งโลก ไกลจนสุดหล้าฟ้าเขียว ไกลจนถึงเมฆขาวทางด้านพื้นทะเลสี่คราม ก็ไปไกลถึงขนาดหัวเรืออาจไปถึงโดยที่เสากระโดงและแจวไม่รู้จักแห่ง ทางบกก็ไปไกลถึงขนาดที่กบม้าสามารถไปถึงได้ พร้อมกับทัพสัมภาระที่ผูกติดตัวไว้แน่น ดำเนินไปตามทางที่อยู่ระหว่างโชดหินและรากไม้ที่ถนสายยาวๆ จะไปถึง ทำให้ภูมิภาคที่แคบๆ กว้างออกไปทุกทีๆ และทำให้ภูมิภาคที่สูงชันราบเรียบสม่ำเสมอ ในเวลาที่ลากเส้นภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลเข้าหากันโดยการโยน (ดาซายที่ทำด้วย) เชือกหลายๆ เส้นไปเหนือภูมิภาคเหล่านั้น เพราะฉะนั้นจึงขอให้เอาผลไม้ที่ออกครั้งแรกมากองถวายไว้เบื้องพระพักตร์สุริยเทพีให้มองดูเหมือนดังที่พวกเขาเกิด ทั้งนี้โดยทั้งผลไม้ที่เหลือไว้ให้เขา (กษัตริย์) มีส่วนในความสงบ

“อนึ่ง เมื่อท่านถวายพระพรให้ราชบัลลังก์ของเทพนัดดาทรงพระเจริญยิ่งยืนนานอย่างมั่นคง และเป็นนิรันดร์ และทำให้รัชสมัยนั้นมีความสุขและอุดมสมบูรณ์ ข้าพเจ้าขอทูลขอ ซึ่งเสมือนคอนกาน้ำลงแสดงคารวะต่อพระองค์ในฐานะทรงเป็นที่รักแห่งสุริยเทพีซึ่งทรงเป็นเทพบุรพการีของเรา และทำให้การยกย่องของท่านเต็มเปี่ยมด้วยการถวายทานซึ่งมีจำนวนมากมายในนามของพระองค์”

คัมภีร์เกี่ยวกับบทสวดอ้อนวอนแบบโบราณเหล่านี้มักจะไพเราะเพราะพริ้ง และใช้ภาษาง่ายๆ ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะของศาสนาซินโด อนึ่ง ตัวอย่างที่ได้ยกมาให้เห็นข้างต้นนั้นย่อมบ่งถึงว่าในสมัยที่แต่งคัมภีร์นั้นจารีตพิธีเกี่ยวกับสุริยเทพีแห่งอีเสะนับว่าเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับราชสำนักและได้กลายเป็นเด่นเหนือความเชื่อถืออื่นๆ อีกมากมาย ความจริง ในตอนนีพื่อศาสนาซินโดเข้ารับตำแหน่งลักษณะที่สำคัญเป็นเด่นแห่งศาสนาที่เป็นเอกพันธุมากกว่า และได้รับการพัฒนามากกว่าเดิมเป็นครั้งแรกนั้นแหละ พระพุทธศาสนาก็ไปถึงที่นั่นพอดี จึงได้

เป็นเหตุทำให้ศาสนาชินโตถูกผลักดันไปอยู่ในตำแหน่งที่มีความสำคัญน้อยลงอยู่เป็นเวลาหลายร้อยปีทีเดียว

เทพนิยายเกี่ยวกับเทพเจ้าของชินโต

ไม่มีพยานหลักฐานที่เป็นเอกสารใดๆ ที่จะระบุถึงลักษณะดั้งเดิมของศาสนาชินโตเลย ก่อนที่จะนำเอาการเขียนและมโนคติแบบจีนเข้าไปสู่ญี่ปุ่นนั้น ชาวญี่ปุ่นยังไม่สามารถจะบันทึกความเชื่อถือทางด้านศาสนาของตนไว้ และมีเหตุผลอยู่น้อยมากที่จะเชื่อว่าชาวญี่ปุ่นได้สร้างลัทธิหรือหลักเกณฑ์ที่ถือว่าถูกต้องให้เป็นรูปเป็นร่างที่พอจะฟังได้ขึ้นมาด้วยตนเอง เทพนิยายต่างๆ ในหนังสือ *โคยิกิ* และ *นิฮองจิ* ที่มักอ้างว่ามีคติชาวบ้านของชินโตแบบดั้งเดิมอยู่นั้นก็เป็นการรวบรวมขึ้นมาในตอนหลัง ซึ่งในการรวบรวมนี้ การพิจารณาในแง่การเมืองและการสร้างมโนภาพแบบจีนโดยเฉพาะได้เข้าไปแทรกอยู่ทั่วไปเกือบทุกหนทุกแห่ง ข้อเท็จจริงนี้ได้เป็นที่ยอมรับนับถือในหมู่นักปราชญ์คนสำคัญ ในศาสนาชินโตใหม่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ที่พยายามค้นหาพยานหลักฐานแห่งความเชื่อถือของญี่ปุ่นแท้ๆ ในคัมภีร์เหล่านั้นอย่างแทบจะสิ้นหวังอยู่แล้ว ธาตุมูลแห่งจักรวาลวิทยาของจีนมีปรากฏอยู่ในข้อความตอนต่างๆ ที่เกี่ยวกับเหตุผลส่วนใหญ่ที่อธิบายถึงบ่อเกิดของโลกโดยใช้หลักการยินและหยาง ซึ่งดูเหมือนจะมาจากหนังสือจีน เช่น *หฺวงหนานจื่อ* โดยตรง ความปรากฏแพร่หลายแห่งเทพและเทพที่เป็นคู่ๆ อย่างเช่น เทพอิซานางิ กับ เทพอิซานามิ เป็นต้น ก็อาจเป็นผลเนื่องมาจากการตั้งองค์ใจเลือกโดยมีหลักการว่าด้วยยินและหยางอยู่ในใจก็ได้ อื่นๆ จำนวนเทวดาที่เป็นชุดๆ ซึ่งปรากฏมีอยู่บ่อย ๆ เช่น ปญจเทพ ในสรวงสวรรค์แห่งหนังสือ *โคยิกิ* กับ เทพเจ็ดชั่วอายุแห่งหนังสือ *นิฮองจิ* อาจเป็นตัวแทนความพยายามที่จะเลือกและจัดเป็นชุดตามแบบจักรวาลวิทยาของจีน ซึ่งในกรณีนี้ได้แก่ธาตุ ๕ และเทพผู้เรืองนามทั้ง ๗ ก็ได้

ด้วยการมีหลักการใหญ่ๆ เหล่านี้อยู่ในใจ ในเทพนิยายเหล่านี้เราจึงยังอาจมองเห็นลักษณะที่สำคัญบางประการแห่งความเชื่อถือของญี่ปุ่นสมัยแรกๆ ในเมื่อคำนึงถึงปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในเกือบจะทุกประเทศหรือทุกวัฒนธรรม แต่นับตั้งแต่จารีตประเพณีแบบชินโตมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการบูชาธรรมชาติและโฉมหน้าที่เกี่ยวกับภูมิประเทศของญี่ปุ่นแล้ว ปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งก็คือ “หมู่เกาะญี่ปุ่นได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างไร?” ปัญหานี้ได้นำไปสู่อีกปัญหาหนึ่งที่ว่า “ใครเล่าจะอ้างว่าตนมีสิทธิที่จะครอบครองและปกครองดินแดนนี้?” ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่ได้รับการวิชันนาให้เป็นที่ถูกอกถูกใจประชาชนยามาโตะ และผู้ปกครองบ้านเมืองของประชาชนเหล่านั้น ทั้งนี้โดยการอ้างข้อความต่างๆ ที่ได้อ้างมาแล้วในตอนก่อนๆ นอกจากนั้นยังมีข้อความตอนอื่นๆ ที่พยายามจะยืนยันว่าประชาชนยามาโตะมีอำนาจสูงสุดอยู่

ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่ามีจารีตประเพณีที่แตกต่างกันและเป็นคู่แข่งกันอยู่ เช่น จารีตประเพณีที่เกี่ยวกับ ชูซาโนะโอะ และประชาชนชาวเกาะอิซุโมะ ในข้อความที่จะคัดมาแสดงต่อไป ควรตั้งข้อสังเกต ถึงวิธีขนานนามเทพและสัตว์กึ่งเทพจากจินตภาพที่แจ่มใสจากธรรมชาติ และวิธีที่กิจกรรมแห่ง เทพและสัตว์กึ่งเทพทั้งหลายมักจะเสนอแนะถึงภารกิจที่เกี่ยวกับการทำประเทศให้อุดมสมบูรณ์ การประกอบพิธีชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ การบูชาบรรพบุรุษหรือวีรบุรุษ และลัทธิการถือผี สางเทวดา

กำเนิดประเทศญี่ปุ่น

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮงงิ, ของ อัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๑๐-๑๔)

เทพอิซานางิ กับ เทพอิซานามิ ได้ประทับยืนอยู่บนสะพานลอยของสวรรค์ แล้วทรง ปรึกษากันว่า :

“ข้างล่างนี้ไม่มีประเทศสักประเทศเลยหรือ?”

แล้วเทพทั้งสองก็ทรงยื่นหอกเพชรของสวรรค์ลงมา และจุ่มหอกนั้นลงไปในมหาสมุทร (เมื่อยกหอกขึ้น) น้ำทะเลซึ่งหยดจากปลายหอกก็แข็งเป็นก้อนและกลายเป็นเกาะซึ่งได้นามว่า โอโนะโงโระยิมา

แล้วเทพทั้งสองก็เสด็จขึ้นไปประทับบนเกาะนี้ แล้วเทพทั้งสองก็ทรงปรารภว่าจะ เป็น สามิภรรยา กันและสร้างประเทศต่างๆ ขึ้น

ดังนั้นเทพทั้งสองจึงทรงทำประเทศโอโนะโงโระยิมาให้เป็นเสาเชื่อมกลางของแผ่นดิน

บัดนี้ เทพอิซานางิก็ทรงหันไปทางซ้าย และเทพอิซานามิ ก็ทรงหันไปทางขวา แล้วทรงแยกกันเสด็จไปรอบๆ เสาเชื่อมของประเทศ เมื่อทั้งสองพระองค์มาพบกัน ณ ด้านหนึ่ง เทพอิซานามิก็ตรัสก่อนว่า “ช่างผาสุกจริง! หม่อมฉันได้พบชายหนุ่มที่น่ารักคนหนึ่ง”

เทพอิซานางิไม่ทรงพอพระทัย จึงตรัสว่า : “ฉันเป็นผู้ชายจึงควรมีสิทธิพูดก่อน ทำไมท่านจึงปฏิบัติตรงกันข้าม คือเป็นผู้หญิงทำไมจึงพูดก่อนเล่า? ข้อนี้ไม่งามเลย ขอให้เร าวนไปรอบๆ เสาอีกครั้งเถิด” แล้วเทพทั้งสองก็ทรงเดินกลับ แล้วก็ทรงพบกันใหม่อีก คราวนี้ เทพอิซานางิได้ตรัสก่อนว่า “ช่างผาสุกจริง! ฉันได้พบหญิงสาวที่น่ารักคนหนึ่ง”

แล้วเทพอิซานางิ ก็ทรงถามเทพอิซานามิ ว่า “ในร่างกายของท่านมีสิ่งใดๆ ที่จะ ก่อให้เกิดเป็นรูปเป็นร่างได้ไหม?”

เทพีอิซานามิพูดว่า “ในร่างกายของหม่อมฉัน มีอยู่ที่หนึ่งซึ่งเป็นบ่อเกิดของเพศหญิง”

เทพีอิซานางิจึงตรัสว่า “ในร่างกายของฉันก็มีอยู่ที่หนึ่งซึ่งเป็นบ่อเกิดของเพศชาย ฉันปรารถนาจะรวมแหล่งกำเนิดแห่งร่างกายของฉันนี้เข้ากับแหล่งกำเนิดแห่งร่างกายของท่าน” แล้ว เทพีอิซานางิ และ เทพีอิซานามิ ทั้งสองก็ทรงอยู่ร่วมกันในฐานะเป็นสามีภรรยาเป็นครั้งแรก

บัดนี้เมื่อถึงเวลาจะประสูติประการแรก เกาะอะฮาจิ (Ahaji) ก็ได้ถูกถือว่าเป็นรกในครรภ์ และเทพและเทพีทั้งสองซึ่งประทับอยู่บนเกะนั้นไม่ทรงมีความสบายพระทัยเลย เพราะฉะนั้น เกาะนั้นจึงได้นามว่า อะฮาจิโนะชิม่า^๑

แล้วต่อมาก็ได้ทรงสร้างเกาะโอยามาโดโนะโตโยอะกิชิชิม่าขึ้น^๒

(ในที่นี้และในที่อื่นๆ ตัวอักษรที่ใช้แทนคำว่า นิปปอน จะต้องอ่านว่า ยามาโด^๓)

แล้วเทพและเทพีทั้งสองก็ทรงสร้างเกาะอิโยโนฟูตานิ^๔ แล้วก็ทรงสร้างเกาะชิคุชิ ต่อไปก็ทรงสร้างเกาะโอกิ และเกาะซาโตะเป็นเกาะคู่แฝด นี่นับว่าเป็นแบบอย่างแห่งการเกิดลูกแฝด ซึ่งบางทีก็มีในหมู่มนุษย์

ต่อไปก็ทรงสร้างเกาะโคชิ^๕ แล้วก็เกาะโอชิม่า แล้วก็เกาะคิปีโนะโกะ^๖

แล้วก็มีการวางแผนแบบประเทศที่ประกอบด้วยเกาะใหญ่ๆ ๘ เกาะเป็นครั้งแรก

แล้วก็ทรงสร้างเกาะชิชิม่า และเกาะอิกิ พร้อมด้วยเกาะเล็กๆ ตามส่วนต่างๆ อีกมากมาย ทั้งนี้โดยการทำฟองน้ำเค็มให้แข็ง

^๑ “เกาะซึ่งจะไม่พบอีก” คือ ไม่น่าพึงพอใจ อะฮาจิ อาจแปลว่า “ความอายของข้าพเจ้า” ก็ได้ ตัวอักษรที่ใช้เขียนชื่อนี้ในคันจิมีความหมายว่า “ถนนพองน้ำ” บางทีความหมายที่แท้จริงอาจแปลว่า “ดินแดนแห่งข้าพเจ้า” ก็ได้

^๒ “เกาะที่มีการเก็บเกี่ยวที่อุดมสมบูรณ์” แห่งยามาโด

^๓ บางทีคำว่า ยามาโด จะแปลว่า “ประจักษ์เขา” เป็นชื่อเก่าจริง ๆ ของแคว้นที่ประกอบด้วยเมืองนารา และเมืองหลวงอื่นๆ อีกหลายเมืองของญี่ปุ่นในระยะเวลาหลายร้อยปี ทั้งยังใช้หมายถึงทั้งประเทศอีกด้วย จักรพรรดิหลายพระองค์ทรงเรียกพระองค์เองว่า ยามาโดโนะเกะ นักประวัติศาสตร์ราชวงศ์อันสมัยหลังของจีน (พ.ศ. ๕๖๗-๗๖๓) พูดถึง ยามาโด ว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองในญี่ปุ่นสมัยนั้น

^๔ เดียวนี้เรียกว่าเกาะชิโกกุ

^๕ เดียวนี้เรียกว่าเกาะกิวอิว

^๖ โคชิ มีชื่อเกาะ โคชิ ประกอบด้วยมณฑลเอตชู (Etchu) เอจิโกะ (Echigo) และเอจิเซน (Echizen)

^๗ คำทั้งสองนี้ไม่ชัดแจ้งนัก คิปี ในเวลานี้ก็ได้แก่ บิงโกะ บิเซน และ บิดจู คำว่า โกะ แปลว่า “เด็ก” หรือ “เล็ก” บางทีจะหมายถึงหมู่เกาะเล็กๆ ที่อยู่โนหะเลในประเทศก็ได้

นิยายเกี่ยวกับชูซาโนะโอะ

ส่วนที่ว่าด้วยพระอนุชาผู้ต้อตึงของเทพอะมะเตระสุ พระนามว่า ชูซาโนะโอะ ในเวลาสร้างสายราชวงศ์นั้นได้มีพรรณนาไว้ในบทที่ ๑ แล้ว กิจกรรมอื่นๆ ของเทพชูซาโนะโอะ ก็นับว่าน่าสนใจอยู่ เพราะว่าการกระทำเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญแห่งจารีตประเพณี ท้องถิ่นที่มีรวมอยู่ในระบบชินโตของยามาโตะ เราได้ทราบจากรายงานฉบับหนึ่งว่า หลังจากที่ ถูกขับไล่จากสวรรค์แล้ว เทพชูซาโนะโอะได้เสด็จไปยังประเทศเกาหลี ซึ่งนับว่าเป็นการชี้ให้เห็น ว่ากิจกรรมของเทพเจ้าต่างๆ มิได้กำหนดขอบเขตจำกัดอยู่แค่ประเทศญี่ปุ่นยิ่งไปกว่ากิจกรรมของ ชาวญี่ปุ่นเองเลย ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตาม แกะดำของเทพเจ้าทั้งหลายพระองค์นี้ได้ทรงตั้งหลักแหล่งอยู่ในเกาะอิซุโมะ และได้อภิเษกกับเจ้าหญิงองค์หนึ่งในเกาะนั้น แล้วก็เสด็จออกจาก ดินแดนของภูเขาน้ำพุที่สละทิ้งแล้ว ซึ่งในร่างของภูเขานี้มีดาบใหญ่ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นหนึ่งในเครื่อง ราชกกุธภัณฑ์ ๓ อย่างของราชสำนัก (เครื่องราชกกุธภัณฑ์อีกอย่างหนึ่งก็คือหินสลักหรือเพชร ที่ทำขึ้นทั้งในเกาะอิซุโมะและในเกาหลี)

สุริยเทพกับชูซาโนะโอะ

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิยายจิ, ของ อัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๔๐-๔๔)

หลังจากนี้ไป พฤติกรรมของเทพชูซาโนะโอะ โนะ มิโกะโตะ นับว่าหายาบช้า เหลือประมาณ หายาบช้าในทางใดเล่า? อะมะเตระสุ (สุริยเทพ) ได้ทรงสร้างนาข้าวที่สง่างาม จากนาข้าวแคบๆ และนาข้าวยาวๆ ของสวรรค์ เมื่อได้หว่านเมล็ดพืชในฤดูวันดีแล้วเทพชูซาโนะโอะก็ทรงทำลายส่วนต่างๆ ในคันนาเสียหมด และในฤดูสารทก็ทรงปล่อยให้พวกลูกม้าสีต่างๆ นอนอยู่กลางทุ่งนา หนึ่งเมื่อเทพชูซาโนะโอะทรงเห็นว่าเทพอะมะเตระสุจะทรงฉลองเทศกาลที่ ผลไม้ออกครั้งแรก จึงทรงทำให้อุจจาระปัสสาวะในปราสาทใหม่^๑ หมดไปอย่างลับๆ หนึ่ง เมื่อ เทพชูซาโนะโอะทรงเห็นว่าเทพอะมะเตระสุประทับอยู่ในห้องทอผ้าอันศักดิ์สิทธิ์^๒ ของพระนาง ทรงสาละวนอยู่กับการทอเครื่องทรงให้เทพเจ้าทั้งหลาย จึงทรงถลกหนังลูกม้าสีต่างๆ ของ สวรรค์ออก และทรงรื้อกระเบื้องหลังคาของห้องนั้นให้เป็นช่อง แล้วก็ทรงขว้างหนังลูกม้าลง ไปทางช่องนั้น เทพอะมะเตระสุทรงตกพระทัย จึงถูกกระสวยแทงเป็นแผล ด้วยความขุ่นเคือง พระทัยในเรื่องนี้ พระนางจึงทรงวิ่งตรงเข้าไปในถ้ำแห่งสวรรค์ ทรงปิดประตูหินเสียจนแน่น แล้วก็ประทับอยู่ตามลำพัง เพราะฉะนั้น ความมืดสนิทจึงแผ่คลุมไปทั่วทุกด้าน และเลยไม่รู้ว่

^๑ เพื่อเห็นแก่ความบริสุทธิ์ที่อันใหญ่ในการฉลองงานนักขัตฤกษ์

^๒ อักษรจีนซึ่ง ณ ที่นี้แปลว่า ศักดิ์สิทธิ์ นั้น เดิมหมายถึง การตเว่น การอดอาหาร ในหนังสือ นิยายจิ คำนี้ใช้แทน ความว่างเปล่า โดยเฉพาะความว่างเปล่าปราศจากความไม่บริสุทธิ์ทางด้านศาสนา

๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เป็นกลางวันหรือกลางคืนกันเลย

แล้วเทพเจ้า ๘๐๐,๐๐๐ องค์ ได้มาประชุมกันที่ฝั่งแม่น้ำสันติคงคาสวรรค์ และพิจารณาหารือกันว่าพวกตนจะอ่อนน้อมขอความกรุณาเทพอะมะเตระสุไต่โดยวิธีใดเล่า ในที่สุด โอโมะอิคาเนะ^{๑๐} โนะ คะมิ ซึ่งทรงมีอุบายอันล้ำลึกและมีความคิดที่แยบยล จึงได้ทรงรวบรวมพวกนกที่ร้องเพลงได้นานๆ^{๑๑} แห่งดินแดนนิรันดร์เข้าด้วยกัน และทำให้นกเหล่านั้นร้องรับต่อกันไปไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนั้น เทพโอโมอิ ยังให้เทพดาฮิการาโอะ^{๑๒} ประทับยืนอยู่ข้างประตูหิน แล้วเทพอาเมโนะโกยาเนะโนะมิโกะโตะ บรรพบุรุษของพวกหัวหน้าเทพนากาโตมิ^{๑๓} และฟูโตะดามะ โนะมิโกะโตะ^{๑๔} บรรพบุรุษของพวกหัวหน้าเทพอิมิเบะ^{๑๕} ก็ได้ขุดต้นซากากิ^{๑๖} ที่แท้จริงซึ่งมีกิ่งทาร์ร้อยกิ่งของภูเขาคุสะ^{๑๗} แห่งสวรรค์ แล้วก็ทรงเอาพวงเพชรอะสะกะ ๕๐๐ เม็ดแขวนไว้บนกิ่งยอด ที่หว่างกลางกิ่งทั้งหลายก็ทรงแขวนกระจกขนาด ๘ ฝ่ามือ^{๑๘} ไว้

(ข้อเขียนแห่งหนึ่งกล่าวถึง มะ-ฟูชิ โนะ คะงามิ)

ที่กิ่งล่างๆ ก็แขวนสิ่งที่จะให้เป็นทานที่นุ่มสื่อน้ำเงินและสีขาวไว้ แล้วก็ร่ายบทมนตร์ร่วมกัน

อึ่ง เทพอะมะโนะอุสุเมะ^{๑๙} โนะ มิโกะโตะ บรรพการีนี้ของพวกหัวหน้าซารูเมะ^{๒๐} ทรงถือหอกที่ประดับด้วยหย้ายูลาเลีย (Eulalia) ประทับยืนอยู่หน้าประตูหินของสวรรค์ ทรงเต้นรำล้อเลียน^{๒๑} อย่างชำนาญช้านาน นอกจากนั้น พระนางยังทรงถือต้นซากากิที่แท้จริง

^{๑๐} ผูกความคิดหรือรวมความคิด

^{๑๑} หมายถึงไก่

^{๑๒} ตามศัพท์ แปลว่า มือ-ความแข็งแรง-เพศชาย

^{๑๓} นากาโตมิ บางทีจะหมายถึงพวกมนตร์ที่เป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้ากับองค์จักรพรรดิ และระหว่างองค์จักรพรรดิกับประชาชน ในสมัยประวัติศาสตร์ พวกหัวหน้านากาโตมิทำหน้าที่อย่างพระ การบูชาและการปกครองในสมัยโบราณใกล้ไปทางประเทศอื่นๆ มากกว่าในประเทศญี่ปุ่น “มะซิริโงโตะ” ซึ่งแปลว่า การปกครองนั้น มาจากคำว่า “มะซิริ” แปลว่า บูชา พวกนี้แหละที่เป็นผู้ร่ายยาไร หรือ พิธีการทำให้บริสุทธิ์

^{๑๔} ฟูโตะ-ดามะ แปลว่า เพชรเม็ดใหญ่

^{๑๕} อิมิ-เบะ หรือ อิมเบะ มาจากคำว่า “อิมิ” ซึ่งเป็นรากศัพท์ของคำว่า “อิมุ” แปลว่า ปราศจาก หลบหลีก

ปฏิบัติการณ์ทางด้านศาสนา และคำว่า “เบะ” แปลว่า ความร่วมมือทางด้านการพนัน

^{๑๖} ซากากิ หรือ Cleyera Japonica เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาชินโต ปัจจุบันนี้ก็ยังใช้ในศาสนพิธีของศาสนาชินโตอยู่

^{๑๗} ภูเขาคุสะ เป็นชื่อของภูเขาหนึ่งในยามาโตะ ที่นี้สันนิษฐานว่ามีภูเขาที่สูงที่สุดในสวรรค์

^{๑๘} มีผู้กล่าวว่ากระจกนี้ยังมีผู้ขุดอยู่ในมหาศาลเจ้าอิสะในฐานะเป็นเครื่องหมายแห่งสุริยเทพ

^{๑๙} เพชรแวววาวที่นำสะพริงกลั้วของสวรรค์

^{๒๐} ลึงตัวเมีย

^{๒๑} กล่าวกันว่ากระเด็นรำแบบนี้เป็นบ่อเกิดแห่ง กาจูระ หรือการเต้นรำแบบใช้ภาษาใบ้ ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังปฏิบัติกันอยู่ใน

เทศกาลทางศาสนาชินโต

ชินโตสมัยแรก

๓๗

แห่งภูเขาอะโอะแห่งสวรรค์ แล้วทรงเอามาทำเครื่องประดับศีรษะ แล้วทรงเอาหญ้าชองนางคลี (club-moss) มาทำเป็นสายโยงฉลองพระองค์ กางเกง พระนางได้จุดไฟ แล้วก็เอาถังไม้คว่ำลง^{๒๒} แล้วก็ตรัสแบบมีสวรรค์บันดาลใจ

บัดนี้ เทพอะมะเตระสุ ได้ยินเสียงพูดนี้ จึงตรัสว่า : “นับตั้งแต่เราปิดประตูถ้ำข้างตัวเองเป็นต้นมา เชื่อว่าคงมีกลางคืนตลอดไปในดินแดนกลางแห่งทุ่งราบต้นอ้อที่อุดมสมบูรณ์ แล้วเทพอะมะโนะอุสุเมะโนะมิโกะโตะ จะทรงสนุกสนานรื่นเริงได้อย่างไรเล่า?” แล้วพระนางก็ทรงเอาพระหัตถ์แถมประตูหินมองลอดออกมาดู แล้วเทพดาฮิคาราโอะโนะคะมิ จึงเอาพระหัตถ์จับพระนางดึงออกมาแล้วเทพนากาโดมิโนะคะมิ^{๒๓} กับเทพอิมิเบะโนะคะมิก็ใช้เชือกที่ผูกเป็นปมข้างล่าง^{๒๔} (เรียกว่า เชือกมือซ้ายด้วยเหมือนกัน) กันเขตไว้ในทันที และขอร้องไม่ให้พระนางกลับเข้าไป (ในถ้ำ) อีก

หลังจากนี้เทพทั้งปวงก็ประณามเทพชูซาโนะโอะและปรับเครื่องสังเวทหนึ่งพันโตะ และดังนั้นในที่สุดก็ได้ลงโทษเทพชูซาโนะโอะ แล้วก็ถอนผมเทพชูซาโนะโอะ และชื่อว่าทำให้เทพชูซาโนะโอะพ้นจากความผิด

ชูซาโนะโอะในอิซุโมะ

(คัดแปลงจากหนังสือ โคอิชิ, ของ แซมเบอร์เลน, หน้า ๖๐-๖๔)

ดังนั้น เทพชูซาโนะโอะเมื่อถูกขับไล่ออกมาแล้ว ก็ได้เสด็จขึ้นไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง (ชื่อ) โทริคะมิ ณ ยอดน้ำแห่งแม่น้ำฮิโนประเทศอิซุโมะ (Izumo) ในตอนนั้นมีตะเกียบลอยมาตามลำธาร ดังนั้นเทพชูซาโนะโอะ จึงทรงพระดำริว่า เห็นจะมีประชาชนอยู่ ณ ยอดน้ำแห่งแม่น้ำสายนั้นเป็นแน่ จึงเสด็จขึ้นไปยังยอดน้ำเพื่อทรงสืบสวนหาประชาชนเหล่านั้น เมื่อเสด็จขึ้นไปถึงก็ทรงพบชายชราและหญิงชราคู่หนึ่ง และมีหญิงสาวคนหนึ่งอยู่กลาง กำลังร้องไห้คร่ำครวญอยู่ แล้วเทพชูซาโนะโอะก็ทรงมีพระกรุณาได้ถามว่า “พวกท่านเป็นใครกัน?”

ชายชรากราบทูลว่า “ข้าพเจ้าเป็นภุมเทวดา^{๒๕} เป็นโอรสของเทพผู้สังสิด ณ

^{๒๒} หนังสือ “นิยงอิง” มิได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้อย่างแปลกประหลาด เราทราบจากหนังสือ “โคอิชิ” ว่า นางเดินร่ำอยู่บนถังไม้ที่คว่ำนี้และทำให้มันมีเสียงดังออกมา

^{๒๓} นามของเทพเหล่านี้ที่ถูกคือ โคยาเนะโนะมิโกะโตะ และ ฟุโตะตามะโนะมิโกะโตะ แต่ ณ ที่นี้เอาชื่อของอนุชนมนุษย์ที่สืบเชื้อสายมาจากเทพองค์นั้นมาเรียกแทน

^{๒๔} เชือกกระชังข้าวที่ถอนเอารากขึ้นมาด้วย

^{๒๕} หรือ “เทพประจำประเทศ” “พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง”

ภูเขายักษ์^{๒๖} ข้าพเจ้าชื่อไอชินะซึจิ (Foot-Stroking-Elder) ภรรยาของข้าพเจ้าชื่อ เทนะซึจิ (Hand-Stroking Elder) และธิดาของข้าพเจ้าชื่อ คชินะตะฮิเมะ หรือเจ้าหญิงอินะตะผู้เลอโฉม (Wondrous-Inada-Princess)

แล้วเทพซุซาโนะโอะก็ตรัสถามอีกว่า “อะไรเป็นเหตุทำให้พวกท่านต้องร้องไห้ร้องไห้เล่า?”

(ชายชรา) ทูลว่า “เดิมข้าพเจ้ามีธิดาอยู่สาว ๘ คน แต่ ๘ หัวแห่งโคชิได้มาทุกปี และกลืนกินธิดาข้าพเจ้าไปปีละคน และบัดนี้ก็ถึงเวลาที่งูนั้นจะมาอีกแล้ว เพราะเหตุนี้แหละพวกเราจึงได้ร้องไห้ร้องไห้ให้คร่ำครวญอยู่”

เทพซุซาโนะโอะได้ตรัสถามต่อไปอีกว่า “งูนั้นมีรูปร่างเหมือนอะไร?”

(ชายชรา) ก็ทูลว่า “ดาของมันเป็นเหมือน อะกะกะระงิ มันมีร่างเดียวแต่มี ๘ หัว ๘ หาง นอกจากนั้นบนตัวมันก็ยังมียาพิษขึ้นปกคลุมอีกด้วย นอกจากนั้นก็มีต้นสน *chamaecyparis* และต้นสน *cryptomerias* อีกด้วย งูตัวนั้นมีลำตัวยาวเกิน ๘ หุบเขา และเกิน ๘ เนินเขา และถ้ามองดูท้องมัน จะเห็นว่าท้องมันแดงเป็นสีเลือดและมีเปลวไฟติดอยู่ตลอดเวลา” (สิ่งที่ ณ ที่นี้เรียกว่า อะกะกะระงิ ก็คือสิ่งที่สมัยใหม่เรียกว่า *ไฮโดรอสึกิ*^{๒๗} นั่นเอง)

แล้วเทพซุซาโนะโอะก็ตรัสกับชายชราว่า “ถ้าหากหญิงสาวนี้เป็นธิดาของท่าน ท่านจะยกเธอให้เราได้ไหมเล่า?”

ชายชราทูลตอบว่า “ด้วยความเต็มใจยิ่งที่เดียว แต่ข้าพเจ้ายังไม่ทราบมงคลนามของท่านเลย”

เทพซุซาโนะโอะจึงตรัสว่า “เราเป็นพี่ชายของสุริยเทพี บัดนี้เราได้ลงมาจากสวรรค์แล้ว”

แล้วเทพไอชินะซึจิ กับ เทพีเทนะซึจิ ทั้งสองจึงทูลว่า “ถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริง เราทั้งสองก็ยินดียกธิดาของเราให้ท่านด้วยความเต็มใจ”

ดังนั้นเทพซุซาโนะโอะจึงได้ทรงรับหญิงสาวนั้นในทันทีและทำให้นางเปลี่ยนรูปเป็นพระนาง (หวี) ที่มีชีงำนวนมากมายและมีชีตียิบ แล้วเทพซุซาโนะโอะก็ทรงเอาสับมันหมูไว้และทรงรับสั่งกับเทพทั้งสองนั้นว่า “ท่านทั้งสองจงดื่มกลั่นเหล้าสาเกให้แรงเป็น ๘ เท่าและ

^{๒๖} ไอยะมะซึมิโนะคะมิ

^{๒๗} ซากุระในฤดูร้อน (Physalis Alkekengi)

ทำรั้วไว้โดยรอบ ที่รั้วนั้นจะทำประตูไว้ ๘ ประตู แต่ละประตูให้ผูกยกพื้น ๘ แห่งเข้าด้วยกัน ๗ ยกพื้นแต่ละแห่งให้ตั้งกะทะเหล้าสาเกไว้ แล้วเทเหล้าสาเกที่กลั่นให้แรงเป็นแปดเท่าแล้วนั้น ลงไปในกะทะ”

หลังจากที่เทพทั้งสองได้ปฏิบัติทุกอย่างตามที่เทพซุซาโนะโอะสึแล้ว ก็เฝ้ารออยู่ แล้วแปดหัวก็มาจริงสมดังที่ชายชราได้บอกไว้ แล้วมันก็จุ่มหัวลงไปในแต่ละกะทะและดื่มเหล้าสาเกในทันที แล้วมันก็เฝ้าเหล้า หัวทั้งแปดของมันก็ขับกลับไปหมด แล้วเทพซุซาโนะโอะก็ทรงชักดาบที่คนธรรมดา ๑๐ คนจึงจะยกได้ ซึ่งพระองค์ได้ทรงเอาดาบไว้ที่เอว ออกมาตัดร่างตัวนั้นออกเป็นชิ้นๆ ดังนั้นแม่น้ำที่ไหลไปบนร่างนั้นก็กลายเป็นสีเลือด เมื่อเทพซุซาโนะโอะทรงเอาดาบตัดทางกลาง คมดาบก็บินไป พระองค์ทรงรู้สึกประหลาดใจจึงได้เอาดาบแทงแล้วเอาปลายดาบแหวกดูก็ทรงพบว่าที่ทางกลางนั้นมีดาบใหญ่คมกริบอยู่เล่มหนึ่ง พระองค์จึงทรงถือเอาดาบใหญ่เล่มนั้น และทรงพระตำราไว้มันเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอย่างหนึ่ง จึงได้กราบทูลให้เทพอะมะเดระสุทรงทราบด้วยความเคารพ นี่คือนาเบะสำหรับปราบหญ้า (Herb-Quelling Great Sword)^{๒๔}

แล้วเทพซุซาโนะโอะก็ทรงแสวงหาที่แห่งหนึ่ง ณ ประเทศอิซุโมะ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ทรงสร้างปราสาทราชวังขึ้น เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งชื่อ ซุงะ จึงตรัสว่า “เมื่อมาถึงสถานที่แห่งนี้หัวใจของเราก็บริสุทธิ์”^{๒๕} พระองค์ทรงสร้างปราสาทขึ้นหลังหนึ่งเพื่อประทับ ณ สถานที่แห่งนั้น ดังนั้น สถานที่แห่งนั้นในบัดนี้จึงเรียกว่า ซุงะ เมื่อมหาเทพทรงสร้างซุงะขึ้นเป็นครั้งแรก ก็มีหมู่เมฆลอยขึ้นไปจากที่นั่น พระองค์ได้ทรงร้องเพลงว่า

เมฆแปดก้อน ได้ลอยขึ้นไป รุ่งแปดชั้น
 แห่งอิซุโมะ ก็เป็น รุ่งแปดชั้น
 สำหรับ คู่สมรสจะได้พักอาศัย โอ!
 รุ่งแปดชั้นนั้น

เจ้าหญิงยะมะโตะกับเจ้าชายกุมเทพ

ศาลเจ้าของศาสนาชินโดในประเทศอิซุโมะ ชื่อ คิซึกิโนะมิยะ (Kitsuki-no-miya) ซึ่งสร้างอุทิศถวายไอรของเทพซุซาโนะโอะนั้นนับว่าเป็นศาลที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น ดังนั้นจึงเรียกว่า “ศาลเจ้าที่มีก่อนศาลเจ้าของเทพอื่นๆ ทั้งปวง” (คะมิมาเอะโนะยะชิโระ) บางทีจะ

^{๒๔} นับว่าเป็นหนึ่งในบรรดาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ขององค์จักรพรรดิ

^{๒๕} นั่นคือ “ข้าพเจ้ารู้สึกสดชื่น” ภาษาญี่ปุ่นว่า ซุงะซุงะชิ แสดงว่าคำนี้มีรากศัพท์มาจากคำว่า ซุงะ

เป็นเพราะเทพชูซาโนะโอะจากสายยามาโตได้อภิเษกกับเจ้าหญิงอิซุโมะ และโอรสของพระองค์ที่เกิดจากเจ้าหญิงอิซุโมะพระนามว่าเจ้าชายกุมเทพ (Prince Plenty) หรือมหาเทพผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน (โอะโมจิ หรือ โอะโมะโนะ นุชิ) ได้อภิเษกกับเจ้าหญิงยามาโตองค์หนึ่ง จึงคิดกันว่าศาลเจ้านี้เป็นสัญลักษณ์แห่งการอยู่ร่วมกันและการประนีประนอมกัน การไปเยือนศาลเจ้าอิซุโมะถือว่าเป็นคุณแก่ผู้ที่มีความหวังจะได้แต่งงานหรือผู้ปรารถนาจะส่งเสริมความกลมเกลียวและความเข้าใจกันในครอบครัวของตนเองมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะ

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮงจิ, ของ อัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๑๕๔-๑๕๕)

หลังจากนี้ ยะมะโตะโตโตะ อิ โมโมะ โซ บิเมะ โนะ มิโกะ โตะ (เจ้าหญิงยะมะโตะ) ก็ได้เป็นชายาของโอะโมะโนะนุชิโนะคะมิ (เจ้าชายกุมเทพ) แต่ไม่มีใครเคยเห็นเทพองค์นี้ในเวลากลางวันเลย พระองค์จะเสด็จมาก็เฉพาะในเวลากลางคืนเท่านั้น เจ้าหญิงยะมะโตะทูลพระสวามีว่า “โดยเหตุที่หม่อมฉันไม่เคยเห็นพระองค์ในเวลากลางวันเลย หม่อมฉันจึงไม่สามารถมองเห็นสีพระพักตร์ของพระองค์อย่างชัดเจน ดังนั้นหม่อมฉันจึงขอความกรุณาพระองค์ให้ทรงประทับอยู่ล่าไปอีกสักหน่อยเถิด เพื่อว่าในตอนเช้าหม่อมฉันจะได้ยลพระศิริโฉมอันงดงามของพระองค์”

มหาเทพตรัสตอบว่า “สิ่งที่พระนางรับสั่งก็นับว่าถูกต้องแจ่มแจ้งแล้ว พรุ่งนี้เช้า เราจะเข้าไปในหีบเครื่องฉลองพระองค์ของพระนางและจะอยู่ที่นั่น พระนางอย่าได้ทรงตกพระทัย เพราะรูปร่างของเราเลย”

เจ้าหญิงยะมะโตะทรงรู้สึกหลากหลายพระทัยอยู่เหมือนกัน เมื่อได้ทรงสดับคำนี้ พระนางทรงรออยู่จนกระทั่งถึงเวลากลางวันจึงทรงทอดพระเนตรเข้าไปในหีบฉลองพระองค์ ในหีบนั้นมีงูเล็ก ๆ ที่น่ารักอยู่ตัวหนึ่ง มีความยาวและความหนาขนาดด้ายเส้นหนึ่งเท่านั้น พระนางทรงตกพระทัยและทรงร้องอุทานออกมา มหาเทพทรงรู้สึกสละอาย จึงทรงเปลี่ยนเพศเป็นมนุษย์และตรัสกับพระชายาว่า “พระนางมิได้รังสัดตัวเองไว้ จึงได้ทำให้เราได้รับความอับอาย เราจะทำให้พระนางต้องอับอายบ้างละ” มหาเทพจึงทรงเหยียบย่างความว่างเปล่าอันยิ่งใหญ่ขึ้นไปยังภูเขามิโมโระ แล้วเจ้าหญิงยะมะโตะก็ทรงแหงนพระพักตร์ขึ้นมองดูด้วยความเสียพระทัยอย่างยิ่ง พระนางจึงทรงโฉดไปประทับบนพระที่นั่งแล้วก็ถูกตะเกียบสวนเอาที่พระคชฐาน (อวัยวะเพศ) ถึงสิ้นพระชนม์ พระศพของพระนางถูกฝังไว้ที่โอจิ เพราะเหตุนั้นคนสมัยนั้นจึงเรียกสวนชั้ยของพระนางว่า สวนชั้ยตะเกียบ สวนชั้ยนี้ตอนกลางวันมนุษย์สร้าง แต่พอตกกลางคืนพวกเทวดาก็มาช่วยกันสร้าง สวนชั้ยนี้ทำด้วยหินที่เอามาจากภูเขาโอซากา ตอนนี้ประชาชนซึ่งยืนชิด ๆ กันชนกันหันหลังต่อกันเป็นทอด ๆ จากภูเขาลงมาจนกระทั่งถึงสวนชั้ย คนทั้งหลายในเวลานั้นได้แต่งบทเพลงขึ้นร้องกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า :

ถ้าเราส่งต่อ ๆ กันจากมือหนึ่งไปยังอีกมือหนึ่ง
 ก้อนหินทั้งหลาย
 ได้ถูกสร้างขึ้น
 บนภูเขาโอซากา
 การที่จะส่งหินลงมานั้นมันช่างยากเย็นเสียนี้กระไร^{๓๐}

การตั้งศาลเจ้าอะมะเตะระสุ

ข้อความต่อไปนี้ซึ่งได้มาจากหนังสือ นิสองจิ เป็นเหตุการณ์ในระยะเวลา ๒๕ ปี แห่งรัชสมัยของจักรพรรดิ ซูอิน (Suinin : ตามที่ถือว่า กันมาก็ว่า รวๆ พ.ศ. ๕๓๘ แต่อาจจะ เป็นราวๆ พ.ศ. ๘๐๓ ก็ได้) ได้พรรณนาถึงการสร้างมหาศาลเจ้าอะมะเตะระสุขึ้นที่อึสึเสะ ไม่ต้อง สงสัยละว่า ความเคลื่อนไหวของสุริยเทพี ย่อมอ้างไปถึงกระจกที่ติดกันว่าเป็นการทำให้สุริยเทพี เป็นตัวตนขึ้นมา

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิสองจิ, ของ อัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๑๗๕-๑๗๖)

ในปีที่ ๒๕ ฤดูร้อน เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ องค์จักรพรรดิทรงส่งข้าราชการ ๕ นาย คือ ตาเกะ คะซะ วาเกะ บรรพบุรุษของ อะเบะ โนะ โอมิ ๑ อิโกะ คุนิ ฟุคุ^{๓๑} บรรพบุรุษของพวก หัวหน้าฝ่ายอาณาจักร (Imperial Chieftains) ๑ โอคาชิมะ บรรพบุรุษของพวกหัวหน้าฝ่าย ศาสนจักร (Deity Chieftains) นากาโดมิ ๑ โตชิเนะ บรรพบุรุษของหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร โมโน-โนเบะ ๑ และ ตาเกะอิ บรรพบุรุษของหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร โอโตโมะ ๑ ว่า “ความหลักแหลม แห่งบรรพบุรุษของเราที่ครองราชบัลลังก์ คือ องค์จักรพรรดิมีมาก อิริ อิโกะ อินิเอะ นั้น ได้ถูกเปิดเผยให้เห็นในพระปรีชาญาณของพระองค์ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือ ทรง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและทรงมีวิสัยสามารถสูง พระองค์ไม่ทรงถือพระองค์ และพระองค์ ทรงมีประประสงค์ที่จะยึดมั่นอยู่ในการที่จะสละตัวเอง พระองค์ทรงปรับเครื่องกลไกการปกครอง และทรงบูชาเทพแห่งฟ้าและดินอย่างเคร่งครัด พระองค์ทรงคอยควบคุมตัวเอง และทรงระมัด ระวังความประพฤติของพระองค์ พระองค์จะทรงเอาพระทัยใส่ต่อหน้าที่อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน และบัด

^{๓๐} ชาวซุ่ยของบุคคลที่มีตำแหน่งสูงๆ ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นยุคนี้ประกอบด้วยเนินดินลักษณะกลม มีขนาดแตกต่างกันไปตามฐานะตำแหน่ง และมีหลังคาโค้งทำด้วยหินขนาดใหญ่ มีระเบียบทางเข้าคล้ายๆ ชาวซุ่ยขององค์จักรพรรดิ แต่มีขนาดเล็กกว่า มาก ชาวซุ่ยเหล่านี้ปัจจุบันยังมีอยู่มากมายในญี่ปุ่น โดยเฉพาะตามแคว้นต่างๆ ไกลๆ แคว้นยามาโตะ แม้บนที่เดียวหินขนาดที่ใช้ สร้างชาวซุ่ยเหล่านี้ไม่อาจที่จะส่งต่อกันด้วยมือเป็นทอดๆ ได้

^{๓๑} คนทั้งสองนี้ได้นามในปีที่ ๑๐ แห่งรัชสมัยของจักรพรรดิซูอิน เทนโน ๔๕ ปีก่อนเวลาที่ได้บันทึกไว้

นี้ในรัชสมัยของเรา ยังจะมีความเฉยเมยในการเคารพบูชาเทพแห่งฟ้าและเทพแห่งดิน^{๓๒} อยู่อีกหรือ?”

เดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ได้นำมหาเทพอะมะเตระสุ จาก (เจ้าหญิง) โตโยะ สุกิ อิริฮิเมะ^{๓๓} มามอบหมายให้แก่ (เจ้าหญิง) ยะมะโตะฮิเมะโนะมิโกะโตะ บัดนี้เจ้าหญิงยะมะโตะฮิเมะทรงแสวงหาที่ที่พระนางอาจประดิษฐานมหาเทพไว้ได้ ดังนั้น เจ้าหญิงจึงเสด็จไปยังซาซาฮาระในมณฑลอุตะ (Uda) เมื่อกลับจากที่นั่นพระนางก็เข้าไปสู่ดินแดนแห่งโอมิ และเสด็จเวียนรอบไปทางตะวันออกจนถึงมิโนะ แล้วพระนางก็เสด็จไปถึงจังหวัดฮิสะ

ตอนนี้ มหาเทพอะมะเตระสุได้ทรงแนะนำเจ้าหญิงยะมะโตะฮิเมะว่า : “จังหวัดฮิสะแห่งเทพวาคุ เป็นดินแดนที่บำรุงคลื่นจากโลกนิรันดร์ อันเป็นคลื่นที่มีติดต่อกันอยู่เรื่อย ๆ เป็นดินแดนที่อยู่โดดเดี่ยวและเป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ เราอยากอยู่ ณ ดินแดนแห่งนี้” ดังนั้น เพราะความคร่ำครวญพร้อมกับคำพร่ำสอนสอนแห่งมหาเทพนี้เอง จึงได้มีการสร้างมหาศาลเจ้าถวายพระนางขึ้นที่จังหวัดฮิสะ แล้วก็สร้างวิรติ^{๓๔} ปราสาท (Abstinence Palace) ขึ้นที่ควากามิ ในเมืองอิซุสึ ปราสาท แห่งนี้เรียกกันว่า ปราสาทฮิสะ (Palace of Iso) นับว่าเป็นครั้งแรกที่มหาเทพอะมะเตระสุ ได้เสด็จจากสรวงสวรรค์มาประทับอยู่ที่ปราสาทนั้น

^{๓๒} พระราชดำรัสนี้เป็นภาษาจีนโดยตลอด มีอยู่หลายวลีที่เอามาจากหนังสือจินตกรนิพนธ์แบบฉบับของจีน

^{๓๓} ผู้ที่พระนางทรงมอบหมายใน พ.ศ. ๔๕๑, ๔๘ ปีก่อนเวลาที่ได้นำทักไว้

^{๓๔} คือปราสาทสำหรับงดเว้นความชั่ว (Abstinence Palace) หรือปราสาทสำหรับการบูชา (Worship Palace) “ในเวลาที่องค์จักรพรรดิขึ้นครองราชสมบัติ จะทรงเลือกเจ้าหญิงแห่งราชสำนักที่ยังมิได้อภิเษกสมรสสององค์หนึ่งถวาย เพื่อรับใช้ผู้ที่มหาศาลเจ้าฮิสะ ถ้าหากหาเจ้าหญิงที่มีคุณสมบัติเช่นนั้นไม่ได้ ก็จะกำหนดเจ้าหญิงองค์หนึ่งเพื่อการนี้โดยวิธีการเข้าทรง แล้วก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหญิงผู้ทำหน้าที่บูชา (worship-princess) ปราสาทสำหรับการบูชาก็จะเป็นที่ประทับของเจ้าหญิงองค์นั้น”

บทที่ ๓

เจ้าชายโชโตกุ กับ รัฐธรรมนูญ

รัชสมัยของจักรพรรดิสุอิโกะ (Suiko : พ.ศ. ๑๑๓๕-๑๑๗๑) นับว่าเป็นยุคที่น่าสังเกตมากที่สุดยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ในญี่ปุ่น วิกฤตการณ์ได้ทวีมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ญี่ปุ่นต้องสูญเสียอาณาจักรโบราณที่คาบสมุทรเกาหลี และการที่พันธมิตรของญี่ปุ่น คือ อาณาจักรปัลเล่ย์ ต้องพ่ายแพ้แก่ข้าศึกภายในประเทศเองก็มีความแตกร้างกันอย่างรุนแรงในระหว่างตระกูลต่างๆ ที่มีอำนาจ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพัฒนาการในเกาหลี ผู้ลี้ภัยชาวเกาหลีเป็นจำนวนมาก ที่หนีความยุ่งยากที่คาบสมุทรเกาหลีเข้าไปยังประเทศญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นต้องประสบปัญหายุ่งยากหนักยิ่งขึ้น มิใช่เพียงปัญหาทางด้านการเมืองและการเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ทว่ายังมีปัญหาเกี่ยวกับการที่พระพุทธศาสนาได้เข้าไปสู่ญี่ปุ่นก่อนหน้านั้นประมาณ ๕๐ ปี ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงมากอีกด้วย ตระกูลสำคัญๆ บางตระกูล ซึ่งเป็นตัวแทนทัศนะชินโตตามที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณี นับว่ามีความเห็นขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อสิ่งที่พวกเขาถือว่าเป็นศาสนาต่างดาว และเต็มไปด้วยภัยอันตราย ที่นับว่าสำคัญที่สุด ก็คือ ความยากลำบากเหล่านี้ นับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ประเทศจีนในสมัยราชวงศ์สุย ซึ่งได้รวมประเทศเข้าด้วยกันเป็นปึกแผ่น และกำลังขยายอาณาเขตออกไปทุกที และประเทศเกาหลีที่รวมกันเป็นปึกแผ่นภายใต้อาณาจักรลีลละ บัดนี้กำลังเผชิญหน้ากับญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่อ่อนแอและมีการปกครองแบบกระจายอำนาจ ชาวญี่ปุ่นซึ่งอยู่ห่างจากการถูกคุกคามต่อความปลอดภัยของตน รู้สึกว่าตนต้องตกอยู่ในภาวะที่เปลี่ยนแปลงอยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ จึงมีความปรารถนาที่จะแข่งขันเพื่อให้ตนบรรลุถึงความสูงส่งยิ่งกว่าราชวงศ์จีนและราชวงศ์เกาหลีที่กำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ในขณะนั้น

ในสถานการณ์เช่นนี้ ราชสำนักยามาโตะ ได้พยายามเพิ่มพูนอำนาจและเกียรติฐานะของตนในสายตาของชาวต่างประเทศ และพวกที่เป็นข้าศึกภายในประเทศ โดยการรับเอาลักษณะที่สำคัญหลายอย่างแห่งอารยธรรมจีนที่สูงส่งกว่าเข้ามาใช้ โดยเฉพาะสถาบันทางการเมือง มาตรการการรวมทั้งการปรับปรุงตำแหน่งและมรรยาทในราชสำนักเสียใหม่ให้สอดคล้องต้องกันกับแบบราชสำนักจีน การนำเอาปฏิทินจีนมาใช้ การเปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนอย่างเป็นทางการ การสร้างระบบทางหลวง การสร้างวัดทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาหลายแห่ง และการรวบรวมพงศาวดารการปกครองเข้าไว้ด้วย บางทีสิ่งที่สำคัญที่สุดจะได้แก่

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการปกครองมี ๑๗ มาตราด้วยกัน ซึ่งเลขจำนวนนี้อาจเนื่องมาจากการเอาเลข ๘ ซึ่งเป็นจำนวน ยิน ที่มากที่สุดกับเลข ๙ ซึ่งเป็นจำนวน หยาง ที่มากที่สุดมารวมเข้าด้วยกันก็ได้

สถาปนิกคนสำคัญแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ เหล่านี้ก็คือ เจ้าชายโชโตกุ (พ.ศ. ๑๑๑๖-๑๑๖๔) ซึ่งทรงรับราชการในตำแหน่ง “ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” ในรัชสมัยของพระนางาง คือ จักรพรรดินีซูอิโกะ ค่ายกองที่พระองค์ได้รับหลังจากสิ้นพระชนม์แล้ว แสดงว่ามาจากพระนามของพระองค์เอง ซึ่งอาจแปลได้ว่า อำนาจอธิปไตยทางศีลธรรม เจ้าชายโชโตกุเป็นสมาชิกองค์หนึ่งของตระกูลโซงะที่มีอำนาจ ซึ่งนับว่าเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนพระพุทธศาสนาในสมัยที่เพิ่งเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นใหม่ๆ และมักแสดงว่ามีความสนใจในศาสนาอย่างลึกซึ้ง ปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงอ่านวรรณกรรมในศาสนาขงจื้ออย่างกว้างขวางมาก ผลสำเร็จทางด้านการทหารของพระองค์ มีความเด่นน้อยกว่าผลสำเร็จทางด้านพลเรือน แต่ว่าครั้งหนึ่ง พระองค์ทรงมีอำนาจปกครองกองทัพใหญ่มากที่กิวอิ อันนับว่าเป็นกองทัพที่มีหน้าที่คอยรักษาอิทธิพลของญี่ปุ่นในเกาหลีไว้

แม้ว่าเจ้าชายโชโตกุจะทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้า แต่พระองค์ก็ได้ทรงนำเอาแบบอย่างในลัทธิขงจื้อมาใช้เป็นเครื่องแนะแนว ในเมื่อพระองค์ต้องเผชิญกับภาระอันหนักอึ้ง ในอันที่จะปรับปรุงการปกครองใหม่ ปัญหาที่อยู่ในขั้นวิกฤตที่สุดของพระองค์ คือ การที่พระองค์จะทรงทำราชสำนักให้เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจนั้น พระองค์ต้องทรงใช้คำสอนในลัทธิขงจื้อดังที่ได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในจักรวรรดิอันอันยิ่งใหญ่แก่ ตามลัทธิคำสอนเหล่านี้ถือว่าจักรวาลประกอบด้วย ๓ อาณาจักร คือ สวรรค์ (ฟ้า) โลก (ดิน) และมนุษย์ โดยมนุษย์ดำรงตำแหน่งอยู่ระหว่างสวรรค์กับโลก มูลฐานแห่งอำนาจและระเบียบทั้งปวงอยู่ที่สวรรค์ และจะเอามาสาธิตในโลกได้ก็โดยอาศัยการโคจรอย่างคงที่คงวาของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวทั้งหลายในท้องฟ้า อำนาจอธิปไตยจะเป็นอำนาจอธิปไตยได้ก็เพราะเจตจำนงของสวรรค์ (ฟ้า) เท่านั้น และโชคดีหรือโชคร้ายที่อาจตกมาสู่ประเทศชาติหรือปัจเจกบุคคลก็สวรรค์ (ฟ้า) นี้แหละ เป็นผู้พิจารณากำหนดอย่างสิ้นเชิง แล้วเราก็อาจเห็นได้ว่า ทำไมเราจึงถือว่าผู้ปกครองบ้านเมืองไม่มีอำนาจใดๆ ที่จะสำคัญยิ่งไปกว่าการทำให้มันใจว่า ตนได้ปกครองบ้านเมืองไปตามแบบอย่างที่สวรรค์กำหนดไว้เท่านั้น นี่นับว่าเป็นเหตุผลที่แสดงให้เห็นว่าปฏิทินมีความสำคัญมากในประเทศที่ลัทธิขงจื้อเป็นเด่นอยู่ นอกจาก ภาวะ จะถูกต้องแล้ว การปกครองบนพื้นโลกก็ควรจะต้องสอดคล้องกับความเคลื่อนไหวของสวรรค์ด้วย

ระบบการปกครองที่พิจารณากำหนดแล้วอย่างสม่ำเสมอ นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น

ในญี่ปุ่นในสมัยของเจ้าชายโชโตกุมาก รัฐธรรมนูญที่มี ๑๗ มาตรา (พ.ศ. ๑๑๔๗) ในวาระแรกอาจดูเหมือนจะมากกว่าชุดแห่งคำพูดทางด้านจริยธรรมนิดหน่อย แต่ถ้าศึกษาด้วยความระมัดระวังยิ่งขึ้นแล้ว จะทำให้เราได้รับเครื่องแสดงภาวะต่างๆ ที่สับสนอลหม่านซึ่งมีอยู่ทั่วไปในสมัยนั้นอย่างแจ่มแจ้งทีเดียว การยืนยันถึงเรื่องความกลมเกลียวกัน (มาตรา ๑) ย่อมสะท้อนให้เห็นความไม่กลมเกลียวกัน และลัทธิการแบ่งพรรคแบ่งพวกในราชสำนัก ในทำนองเดียวกัน การประณามการให้สินบน (มาตรา ๒) หรือ การบังคับใช้แรงงานจากพวกชาวไร่ชาวนาอย่างไม่เหมาะสม (มาตรา ๑๔) จะต้องเป็นการแสดงออกซึ่งทัศนะในเรื่องปัญหาที่มีอยู่ในเวลานั้นมากกว่าที่จะเป็นเพียงการลงความเห็นเกี่ยวกับลัทธิขงจื้อ ได้มีกล่าวถึงอุดมคติเกี่ยวกับการปกครองตามแบบลัทธิขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่นอยู่ในมาตรา ๓ ว่า “เจ้านายก็คือฟ้า ลูกน้องก็คือดิน ฟ้าแผ่ปกคลุมดิน ดินรองรับฟ้า เมื่อเป็นเช่นนี้ ฤดูทั้งสี่ก็เป็นที่ถูกต้องตามกาลเวลา และอำนาจของธรรมชาติก็จะพัฒนาประสิทธิภาพของตนให้มีมากยิ่งขึ้น”

ได้มีกล่าวถึงพระพุทธศาสนาไว้เป็นพิเศษในมาตราที่ ๒ และข้อวินิจฉัยที่ว่า การตัดสินใจทั้งหลายควรจะให้ประชาชนหลายๆ คนได้อภิปรายกันก่อนนั้น อาจมีมูลรากมาจากพระพุทธศาสนาก็ได้ การพูดเป็นนัยแห่งมโนคติของพวกนิติธรรมนิยมและพวกที่มีได้นับถือศาสนาขงจื้ออื่นๆ นั้น เราอาจสืบหาได้ในที่อื่น อย่างไรก็ดีโดยทั่วๆ ไปแล้ว ลัทธิขงจื้อสมัยราชวงศ์ฮั่นนี้แหละที่มีอิทธิพลเป็นเด่นเหนือการร่างรัฐธรรมนูญ อุดมการณ์เกี่ยวกับการปกครองของลัทธิขงจื้อที่เจ้าชายโชโตกุนำมาใช้ ความจริงแล้วในด้านเนื้อหาขัดแย้งกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาของท่านนาคคารุณที่ท่านกุมารชิวะนำจากอินเดียเข้าไปสู่ประเทศจีน ลัทธิคำสอนเหล่านี้ได้เน้นถึงความจำเป็นที่ปัจเจกชนจะต้องเชื่อฟังคำแนะนำของแสงสว่างภายในของตนเอง (ปรัชญา) มากกว่าที่จะเชื่อฟังผู้แนะนำภายนอกอื่นใด พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับรองระเบียบสากลที่ไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลงใดๆ ยกเว้นกฎว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงคงที่ ดังนั้น เมื่ออำนาจอธิปไตยแบบขงจื้อที่ดีมีพันธะที่จะต้องปฏิบัติตามความเคลื่อนไหวของโลกสวรรค์ที่ไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลงในการปกครองประเทศ ผู้ปกครองชาวพุทธที่ดีก็จำเป็นจะต้องไม่ให้ความสนใจต่อดวงดาวหรือสิ่งอื่นใดนอกจากแสงสว่างภายใน (ปรัชญา) ของตน ความขัดแย้งกันแห่งมโนคตินี้ได้ปรากฏว่าทำให้เจ้าชายโชโตกุต้องเดือดร้อนมากนัก ณ ที่ที่อุดมการณ์ทั้งสองไม่มีอะไรขัดแย้งกัน เจ้าชายโชโตกุก็ทรงรับเอาไว้ทั้งสองอย่าง ในกรณีที่อุดมการณ์ทั้งสองขัดแย้งกัน พระองค์ก็ต้องถือว่าในเรื่องที่เกี่ยวกับโลกียวิสัยแล้ว ลัทธิขงจื้อสูงส่งกว่า และในเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจ พระพุทธศาสนาสูงส่งกว่า ดังนั้น ทั้งพระพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อจึงต่างก็สามารถที่จะอยู่เคียงบ่าเคียงไหล่กันในญี่ปุ่นเป็นเวลานานนับตั้งพันปี โดยมิได้มีการทะเลาะเบาะแว้งกันอย่างรุนแรงเลย

นโยบายการปฏิรูปภายในบ้านเมืองของเจ้าชายโชโตกุนั้นได้รับการเสริมสร้างให้สมบูรณ์ขึ้นมากด้วยทัศนคติที่พระองค์ทรงมีต่อประเทศจีนนั่นเอง เจ้าชายโชโตกุทรงตระหนักพระทัยเป็นอย่างดีว่าญี่ปุ่นจำเป็นต้องศึกษาจากจีน และปรารถนาจะสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับจีนมากแค่ไหนเพียงใด นักศึกษาชาวญี่ปุ่น (แม้บางทีจะมีบรรพบุรุษเป็นจีนหรือเกาหลีบ้างก็ตาม) ได้ถูกส่งไปยังประเทศจีนในสมัยราชวงศ์สุยเพื่อศึกษาทั้งลัทธิขงจื้อและพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ข้อที่เจ้าชายโชโตกุเองทรงมีความเคารพต่อการศึกษามาจากจีนนั้นจะเห็นได้ชัดจากรัฐธรรมนูญของพระองค์นั่นเอง ในรัฐธรรมนูญนั้นมีได้กล่าวถึงการปฏิบัติทางด้านศาสนาของญี่ปุ่นที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณีหรือหลักการว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ของญี่ปุ่นเลย อย่างไรก็ตาม นักประวัติศาสตร์ชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากอ้างว่าได้ค้นพบการยืนยันถึงเรื่องความเสมอภาคกับจีนในจดหมายที่เจ้าชายโชโตกุได้ทรงส่งไปยังราชสำนักจีนในสมัยราชวงศ์สุย ตามที่เราได้เห็นอยู่ในข้อความที่คัดมาจากประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน มีอยู่ฉบับหนึ่งมีอักษรที่เขียนไว้ข้างบนพระราชสาสน์ว่า “ไอรสสวรรค์แห่งดินแดนอาทิตย์อุทัยถึงไอรสสวรรค์แห่งดินแดนอาทิตย์อัสดง” และอีกฉบับหนึ่ง “จักรพรรดิตะวันออกขอแสดงความยินดีต่อจักรพรรดิตะวันตก” พระราชสาสน์เหล่านี้จะเป็นตัวแทนความพยายามอย่างแท้จริงของเจ้าชายโชโตกุที่จะแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นมิได้รวมอยู่ในพวกประชาชาติ “ที่ป่าเถื่อน” อื่นๆ ในการประจบประแจงจีนผู้ยิ่งใหญ่ หรือเป็นเพียงกรณีหนึ่งแห่งการไม่รับรู้การปฏิบัติที่ถูกต้องหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่ยากต่อการที่จะวินิจฉัยตัดสิน อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีบันทึกไว้แล้วว่า จักรพรรดิแห่งราชวงศ์สุยไม่ทรงพอพระทัยเป็นอย่างมากทีเดียว

การต่อสู้กันทางด้านพลเรือนสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒

ในข้อความที่คัดมาต่อไปนี้ เราจะเห็นการดิ้นรนต่อสู้เพื่อชิงอำนาจในราชสำนักระหว่างตระกูลโมโนะโนเบะกับตระกูลโซงะ ก่อนที่จักรพรรดินีซูอิโกะกับเจ้าชายโชโตกุจะทรงเรื่องอำนาจขึ้นมาที่นับว่าขัดต่อภูมิหลังนี้ก็คือได้เป็นที่ปรากฏชัดยิ่งขึ้นว่า คำพูดที่ดูเหมือนจะซ้ำๆ ซากๆ แห่งรัฐธรรมนูญของเจ้าชายโชโตกุนั้นตรงกับสถานการณ์ทางการเมืองในสมัยนั้นมาก ข้อความต่างๆ เหล่านี้ย่อมเป็นการทดสอบถึงความสนใจในพระพุทธศาสนาที่ทวีขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเราจะได้กล่าวถึงเรื่องนี้อย่างพิสดารในบทต่อไป ข้อความหลายตอนที่ถูกตัดออกจากเรื่องราวในที่นี้ก็เกี่ยวกับเรื่องนี้ หรือเกี่ยวกับการติดต่อกับอาณาจักรต่างๆ ในเกาหลี

ตอนที่เกี่ยวกับโยโรสุ ซึ่งเป็นสานุศิษย์ของโมโนะโนเบะผู้พ่ายแพ้ ได้รับการรักษาไว้ในฐานะเป็นตัวอย่างแรกแห่งเจตนาธรรมณ์ที่ทรหดและหนักหน่วงที่นักรบญี่ปุ่นชอบบอกชอบใจ

เจ้าชายโซโดกุ กับ รัฐธรรมนูญ

๔๗

มาเป็นเวลานานแล้ว แม้ก่อนหน้าที่ร่องรอยเหล่านี้จะได้รับการจัดให้เป็นระบบในจารีตที่เกี่ยวกับนักรบ “บูชิโด” ในระยะเวลาเมื่อไม่กี่ศตวรรษมานี้ แม้ว่าโยโรสุจะเป็นกบฏ แต่ก็ถือว่ามีหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยความจงรักภักดี เรื่องเกี่ยวกับอวสานที่เป็นเชิงโศกนาฏกรรมของเขาก็ได้รับการบอกเล่าด้วยความรู้สึกเห็นอกเห็นใจที่เขาต้องตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และเป็นผู้เสียสละ ซึ่งได้พบว่ามีแสดงอยู่ในวรรณกรรมและชีวิตทางการเมืองของญี่ปุ่นเรื่อยมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

เช่นในข้อความที่อ้างมาจากหนังสือ นิชองจิ ในตอนต้นๆ แล้วว่าเรื่องราวเหล่านี้เต็มไปด้วยข้อกังขาถึงจุดต่างๆ ที่เป็นปัญหาหรือเรื่องราวที่เปลี่ยนแปลงได้จากแหล่งเกิดที่แตกต่างกัน ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็บ่งถึงความรู้สึกเบื้องต้นเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์เชิงวิพากษ์วิจารณ์

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิชองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๑๒-๑๒๐)

จักรพรรดิเทจิบ้านะโนะโตโยชิ^๑ สวรรคตในปีที่ ๒ แห่งการครองราชสมบัติของพระองค์ (ประมาณ พ.ศ. ๑๑๓๐) ในฤดูร้อนเดือน ๔ พอดตกเดือน ๕ กองทัพของหัวหน้าใหญ่ฝ่ายศาสนจักรโมโนะโนเบะ ก็ได้ก่อให้เกิดความยุ่งยากเดือดร้อนขึ้นสามครั้ง ตอนแรกๆ หัวหน้าใหญ่ฝ่ายศาสนจักรทรงปรารถนาจะกำจัดเจ้าชายในราชสำนักอื่นๆ ให้หมดไปและสถาปนาเจ้าชายอะนาโฮเบะ^๒ เป็นองค์จักรพรรดิ แต่บัดนี้พระองค์ทรงหวังจะใช้พวกกล้าสัตรีให้เป็นประโยชน์ ด้วยการคิดแผนการที่จะยกตนเองขึ้นสู่ราชบัลลังก์แทน ดังนั้นพระองค์จึงทรงส่งทูตถือสารไปเฝ้าเจ้าชายอะนาโฮเบะอย่างลับๆ ทูลว่า “ข้าพเจ้าปรารถนาจะร่วมล่ำสัตรีกับพระองค์ในอะวายุ” แต่แผนการนี้ได้รั่วไหลออกมาเสียก่อน

ในเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ โขงะโนะมุมาโกะโนะสุกุเนะ กับเสนาดิคนอื่นๆ ในนามของ คะซึกิยะ ฮิเมะโนะมิโกะโตะ ได้มอบหมายหน้าที่ให้แก่ นิฟูเตะ หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรแห่ง ซาเฮกิ อิวามูระ หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรแห่งสะชิ และมากุชิ หัวหน้าฝ่ายอาณาจักรแห่งอิคุบุ ว่า : “พวกท่านซึ่งมีระเบียบวินัยในการใช้อาวุธอย่างเคร่งครัด จงไปปลงพระชนม์เจ้าชายอะนาโฮเบะ กับ เจ้าชายยามาเบะ เสียทันที” ในคืนนั้นเองตอนเที่ยงคืน นิฟูเตะ หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรแห่งซาเฮกิและพรรคพวกก็เข้าล้อมปราสาทของเจ้าชายอะนาโฮเบะ แล้วพวกทหาร

^๑ โยเมย เทนโน

^๒ บรรดาศักดิ์ของหัวหน้าตระกูลที่สืบสายเลือดกันลงมา (โมโรราชตระกูล) ซึ่งมีบรรพบุรุษสาวไปถึงเทพแห่งสวรรค์และโลก

^๓ เป็นอนุชาร่วมพระราชบิดากับจักรพรรดิองค์ที่กำลังครองราชสมบัติอยู่

องค์กรทั้งหลายซึ่งได้ย้ายขึ้นขึ้นไปบนปราสาทชั้นบนได้ก่อนก็ดีเจ้าชายอะนาโฮเบะที่พระองศา
เจ้าชายอะนาโฮเบะก็ทรงตกจากชั้นบนของปราสาท แล้วทรงวิ่งหนีออกจากปราสาทไป
พวกทหารองค์กรทั้งหลายที่ถือคบไฟอยู่จึงปลงพระชนม์พระองค์ได้

เจ้าชายยากาเบะถูกปลงพระชนม์ในวันขึ้น ๘ ค่ำ

(เจ้าชายยากาเบะทรงเป็นโอรสของจักรพรรดิอิโนกิมะ^๔ และเป็นพระบิดาของ
เจ้าหญิง คมุฮิโอะมะ ความขี้โมโหไม่แจ่มชัดนัก)

ที่เจ้าชายยากาเบะถูกปลงพระชนม์ก็เพราะพระองค์ทรงเห็นชอบกับเจ้าชายอะนา-
โฮเบะ นั่นเอง

วันขึ้น ๙ ค่ำ แม่ชี เซนชิน กับแม่ชีอื่นๆ ได้ทูลผู้ที่เป็นหัวหน้าใหญ่ฝ่ายอาณาจักรว่า
“ระเบียบวินัยเป็นมูลฐานแห่งวิธีของผู้ที่สละโลก เราขอให้ท่านอนุญาตให้เราไปยังปักเซ เพื่อ
รับคำสอนในเรื่องเกี่ยวกับระเบียบวินัยด้วย”^๕ ในเดือนนี้เอง คณะทูตที่เชิญเครื่องราช-
บรรณาการจากปักเซก็ได้มาถึงราชสำนัก หัวหน้าใหญ่ฝ่ายอาณาจักรได้กล่าวกับคณะทูตว่า
“จงพาแม่ชีเหล่านั้นไปด้วย และเมื่อท่านไปจนจะถึงบ้านเมืองของท่านละก็ จงบอกให้พวกเธอเรียน
ระเบียบวินัยด้วย เมื่อพวกเธอเรียนระเบียบวินัยแล้ว ก็ขอให้ส่งพวกเธอกลับคืนสู่ประเทศ
(ของเรา)”

พวกราชทูตได้ตอบว่า “เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายกลับไปถึงรัฐที่อยู่ตรงพรมแดน
ของเราแล้ว ก่อนอื่นพวกเราจะกราบทูลให้พระราชชายาของเราทรงทราบ และหลังจากนั้นไม่นาน
นัก ก็คงส่งพวกเธอกลับมาได้”

ฤดูสารท เดือน ๗ หัวหน้าใหญ่ฝ่ายอาณาจักร ชื่อ โซงะ โนะ มุมาโกะ โนะ สุกุเนะ
ได้ยุยงพวกเจ้าชายในราชสำนักกับพวกเสนาบดีให้วางแผนการทำลายหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร ชื่อ
โมโนะโนเบะ โนะโมริยะ ... [โซงะ เจ้าชายมุมายาโตะ (โชโดกุ) และคนอื่นๆ ก็ยกทัพเข้าโจมตี]
หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรได้สั่งให้คนหนุ่มในครอบครัวและกองทัพบกสร้างป้อมข้าวขึ้นต่อสู้ แล้ว
หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรก็ขึ้นขึ้นไปอยู่บนกิ่งต้นเอลม์ (elm) ที่ คิสุริ จากต้นเอลม์นี้แหละเขาก็ยิง
ลูกศรออกไปจุดท่าผ่น กองทัพของเขาเป็นกองทัพที่เกรียงไกร มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง แล้วก็
หลังไหลเข้าไปในทุ่งนา กองทัพของพวกเจ้าชายฝ่ายอาณาจักรและกองทหารของพวกเสนาบดี

^๔ เซนกะ เทนโน

^๕ นี่เป็นระเบียบวินัยสำหรับพระทางพระพุทธศาสนา ปักเซเป็นแคว้นหนึ่งในเกาหลีภาคตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นแคว้นแรก
ที่ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น

ล้วนแต่ชี้ขาดและหวาดกลัว ต้องถูกตีโต้ถอยไปถึงสามครั้ง ในตอนนี้เจ้าชายมุมายาโตะ (โซโดกุ) ซึ่งมีพระเกสาผูกอยู่ที่ขมับ (ประเพณีสมัยโบราณนั้น เด็กชายอายุ ๑๕ หรือ ๑๖ ขวบ จะต้องผูกผมของตนไว้ที่ขมับ อายุ ๑๗ หรือ ๑๘ ผมนั้นก็ถูกแบ่งออกและทำให้เป็นปอย เช่นดัง ในสมัยทุกวันนี้) ก็เสด็จตามกองทัพไปด้วย พระองค์ทรงครุ่นคิดและทรงรำพึงว่า “เรามีได้กำลัง ไปให้เขาติดอกหรือ? ถ้าไม่ได้สวตมนต์อันอ่อนแล้ว เราไม่อาจประสบความสำเร็จได้” ดังนั้น พระองค์จึงทรงตัดต้น นุริเดะ ต้นหนึ่ง และทรงทำให้เป็นรูปเทวราชา ๔ องค์^๖ ในทันที ทรงวาง เทวรูปเหล่านั้นลงบนผมजू และกล่าวคำปฏิญาณว่า “ถ้าตอนนี้เราเอาชนะข้าศึกได้ เราขอ สัญญาว่าจะยกย่องทั่วทุกโลกบาลทั้ง ๔ โดยจะสร้างวิหารหลังหนึ่งกับเจดีย์องค์หนึ่งถวาย” หัว หน้าใหญ่ฝ่ายอาณาจักร ชื่อ โซงะ โนะ มุมาโกะ ก็ได้กล่าวคำปฏิญาณด้วยเหมือนกันว่า “โอ! ขอให้เทวราชและราชาแห่งเจตภูตที่ยิ่งใหญ่ทั้งปวงจงช่วยคุ้มครองเราด้วยเถิด และขอให้เรา รุกคืบหน้าไปเถิด ถ้าพระองค์ทรงปฏิบัติตามคำอ่อนน้อมของเราแล้ว เราจะสร้างวิหารพร้อมกับ พระเจดีย์ให้เป็นเกียรติแก่เทวราชทั้งหลายและราชาแห่งเจตภูตที่ยิ่งใหญ่และจะประกาศ คุณพระรัตนตรัย” ไปทั่วทุกหนทุกแห่ง” เมื่อเจ้าชายและหัวหน้าฝ่ายอาณาจักรได้กล่าว คำปฏิญาณออกมาแล้ว ก็ทรงเร่งเร้ากองทัพที่มีอาวุธพร้อมสรรพให้เข้าโจมตีอย่างรุนแรง ที่นี้ ก็มีชายคนหนึ่ง ชื่อ อิจิชิ, โดมิ โนะโอบิโตะ ได้ยิงหัวหน้าฝ่ายศาสนจักรตกจากกิ่งไม้ และได้ฆ่า หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรผู้นั้นพร้อมกับโอรสธิดาหลายองค์ แล้วกองทัพของหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร นั้นก็แตกพ่ายในทันที เมื่อคุ่มกันติดแล้ว พวกทหารเหล่านั้นทุกคนล้วนแต่งกายด้วยเสื้อผ้า สีดำ^๗ และก็ออกเที่ยวล่าตัวข้าศึกไปตามที่ราบแห่งมหาริในจังหวัดอิโรสะ แล้วก็กระจัดกระจาย กันไป ...

ลูกน้องของหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร โมโนะโนเบะ โนะ โมริยะ ชื่อ โยโรสุ (ชื่อบุคคล) แห่งโดโตโรเบะ ได้บังคับบัญชาคนร้อยหนึ่งพิทักษ์รักษาบ้านของนางิวะ แต่เมื่อได้ยินข่าวว่า หัวหน้าลี้ภัยมาจาวาสนา จึงควมม้าหนีไปในเวลากลางคืนมุ่งตรงไปยังหมู่บ้านอะริมาเกะ ใน อำเภอนิชิโน เมื่อผ่านบ้านภรรยาของเขาซึ่งอยู่ในอำเภอนั้นไปแล้ว เขาก็ซ่อนตัวอยู่ตามเนินเขา ทางราชสำนักก็ประชุมปรึกษากันว่า “โยโรสุเป็นผู้มีจิตใจทรยศ และดังนั้นจึงได้ชักชวนตัวอยู่ ตามเนินเขาต่างๆ ขอให้พวกเรากำจัดญาติพี่น้องของเขาให้หมดในทันที จงอย่ามัวโอ้อ้ออยู่เลย” โยโรสุ ซึ่งมีเครื่องนุ่งห่มขาดกระรุ่งกระริ่งและสกปรก มีสีหน้าเศร้าหมอง ได้ออกมาจากที่ซ่อน ตามลำพังด้วยความสมัครใจ มีธนูอยู่ในมือและมีดาบคาดเอว พวกข้าราชการได้ส่งพวกองครักษ์

^๖ ทั่วทุกโลกบาล ทางพระพุทธศาสนา

^๗ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

^๘ “สีดำ” เป็นสีเครื่องนุ่งห่มของพวกลูกน้อง และผู้เป็นหัวหน้าก็แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีดำด้วยเพื่อเป็นการอำพราง “การล่า” ซึ่งก็เป็นเพียงการแต่งทำเท่านั้น

หลายร้อยคนไปล้อมเขาไว้ ทำให้โยโรสุกลัว จึงหนีเข้าไปซ่อนอยู่ในกอไม้ แล้วเอาเชือกผูกไม้ไผ่ทั้งหลายแล้วก็ดึงทำให้ไม้ไผ่สั่นไหว และเลยทำให้ประชาชนทั้งหลายสงสัยว่าเขาไปอยู่เสียที่ไหนหนอ พวกองครักษ์ได้ถูกหลอก และเข้าไปยังต้นไม้ที่สั่นไหว แล้วก็วิ่งตามเข้าไปพลองกล่าวว่า “โยโรสุอยู่นั่น!” แล้วโยโรสุก็เอาธนูยิงทหารองครักษ์เหล่านั้น ไม่มีพลาดแม้แต่ลูกเดียว จึงทำให้พวกทหารองครักษ์หวาดกลัวไปตามๆ กัน เลยไม่กล้าเข้าไปใกล้อีกเลย แล้วโยโรสุก็สดคันธนูลง เอารักแร้หนีบไว้ แล้วก็วิ่งหนีไปยังเนินเขา แล้วพวกองครักษ์ก็ไล่ตามไป ยิ่งธนูไปจากทั้งสองฝั่งของแม่น้ำ แต่ไม่มีธนูไปถูกเขาเลยแม้แต่ลูกเดียว แล้วทหารองครักษ์คนหนึ่งก็วิ่งไปอย่างรวดเร็วก็เดียว แล้วก็ไปดักหน้าโยโรสุอยู่ ทหารองครักษ์ผู้นั้นได้นอนอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำแล้วเล็งธนูไปยังโยโรสุ แล้วก็ยิงไปถูกเข่าของโยโรสุ โยโรสุได้ดึงลูกศรนั้นออก แล้วก็โก่งธนูยิงลูกศรออกไปบ้าง แล้วเขาก็หมอบลงกับพื้นอุทยานออกมาด้วยเสียงอันดังว่า “โยโรสุ โล่ขององค์จักรพรรดิได้อุทิศชีวิตรับใช้พระองค์ด้วยความกล้าหาญ แต่ก็มีได้มีการพิจารณากันให้รอบคอบเลยตรงข้าม เขากลับถูกกดขี่ข่มเหงอย่างหนัก และบัดนี้ก็ถึงที่สุดแล้ว ขอให้ใครสักคนหนึ่งออกมาพูดคุยกับเราเถิด เพราะเราเองก็ปรารถนาจะเรียนรู้ว่าเหมือนกันที่เราจะถูกฆ่าหรือจะถูกจับเป็นเชลย” พวกองครักษ์ก็วิ่งแข่งกันมาชิงโยโรสุ แต่เขาก็ปัดลูกศรที่ระดมยิงมาเป็นท่าผ่นนั้นออกไปได้หมด และฆ่าพวกทหารองครักษ์ตายไปกว่า ๓๐ คน แล้วเขาก็ถือดาบ โดดลงไปกลางแม่น้ำ เขาได้ใช้ดาบสั้นสองคมที่หนีบอยู่ข้างตัวแทงคอหอยตนเองตาย ผู้ว่าราชการจังหวัดคาวาจิ (Kawachi) ได้กราบทูลเรื่องราวเกี่ยวกับการตายของโยโรสุเข้าไปยังราชสำนัก และได้รับคำสั่งประทับพระราชลัญจกร^๔ ให้ตัดร่างของโยโรสุออกเป็นแปดส่วนแล้วเอาไปประจานไว้ยังแปดหัวเมือง ผู้ว่าราชการจังหวัดคาวาจิซึ่งต้องเชื่อฟังคำสั่งที่ประทับตรา มา จึงเตรียมตัดร่างของโยโรสุเพื่อส่งไปประจานตามหัวเมืองทั้งแปดในเวลาที่เขาจำรำและฝืนคอกหนัก ที่นี้ก็มีสุนัขขาวตัวหนึ่งที่โยโรสุเลี้ยงไว้ สุนัขตัวนั้นแหงนหน้าขึ้นแล้วก็ก้มหน้าลง และวิ่งไปรอบๆ แล้วก็นอนอยู่ข้างๆ ศพ และในที่สุดก็เอาปากคาบศีรษะไปวางไว้บนเนินดินโบราณเก่าแก่ แล้วมันก็นอนลงข้างๆ ศีรษะนั้น แล้วก็อดอาหารจนตายอยู่ข้างๆ ศีรษะโยโรสุนั่นเอง ผู้ว่าราชการจังหวัดคาวาจิเห็นว่าความประพฤติของสุนัขนี้ประหลาดมาก จึงได้กราบทูลให้ทางราชสำนักทราบ ราชสำนักอดเวทนาสารไม่ได้ จึงมีคำสั่งออกมาว่า “กรณีของสุนัขตัวนี้ นับว่าเป็นกรณีหนึ่งที่ไม่ค่อยจะมีปรากฏขึ้นในโลกบ่อยนักและควรจะแสดงให้เห็นปรากฏต่อไปให้หลายชั่วอายุคน จึงขอให้ญาติพี่น้องของโยโรสุสร้างฮวงซุ้ยและเอาร่างของโยโรสุและสุนัขไปฝังเสีย” แล้วพวกญาติพี่น้องของโยโรสุก็ประชุมกันสร้างฮวงซุ้ยขึ้นในหมู่บ้านอะริมากะ แล้วก็ฝังร่างโยโรสุกับสุนัขไว้ ณ ที่นั้น ...

^๔ โอชิเดะ หมายถึง การเอาสีแดงหรือสีดำทาที่ฝ่ามือแล้วประทับลงไปแสดงว่ามีอำนาจหน้าที่

เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิ^{๑๐} เมื่อได้รับคำแนะนำจาก คะซึกิยะ ฮิเมะ โนะ มิโกะโตะ และพวกเสนาบดีแล้วก็ทรงดำรงตำแหน่งในราชสำนัก โซะ โนะ มุมะโกะ โนะ สุกุนะ ก็ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งสมุหราชองครักษ์อย่างเดิม พวกเสนาบดี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ก็ดำรงตำแหน่งที่เคยดำรงอยู่ก่อนแล้วอย่างมั่นคงต่อไป ...

ปีที่ ๔ ฤดูสารทเดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิได้ตรัสกับเสนาบดีทั้งหลายว่า “เราปรารถนาจะตั้งอิมนะ^{๑๑} ขึ้น ท่านจะเห็นเป็นอย่างไร?” เสนาบดีทั้งหลายกราบทูลว่า “พระองค์ควรจะตั้งมียาเกะแห่งอิมนะ พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความเห็นพ้องกับพระองค์”

ฤดูเหมันต์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๔ ค่ำ คิโนะโอมาระ โนะ สุกุนะ (และคนอื่น ๆ) ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพ พวกแม่ทัพเหล่านี้ได้พาเอาพวกหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร และหัวหน้าฝ่ายศาสนจักรจากตระกูลต่างๆ ไปด้วย ในฐานะเป็นแม่ทัพฝ่ายเสนาธิการของกองพลใหญ่ต่างๆ แล้วก็พาทหารกว่า ๒๐,๐๐๐ คน เคลื่อนทัพไปตั้งมั่นอยู่ที่ ชิคุชิ^{๑๒} แล้วก็ส่งคิชิโนะคะนะไปยังลิลละ และส่งคิชิโนะอิตาโกะไปยังอิมนะเพื่อทำการสืบสวนเกี่ยวกับเรื่องอิมนะ

ปีที่ ๕ ฤดูเหมันต์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๔ ค่ำ มีผู้ส่งหมูป่าตัวหนึ่งไปถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงชี้ไปที่หมูป่าพลางรับสั่งว่า : “แล้วเมื่อไรเล่าพวกเราที่เกลียดชังจึงจะถูกตัดเป็นชิ้นๆ ดุจเชือดคอกหอยหมูป่าตัวนี้บ้าง?” ได้มีผู้นำเอาอาวุธมามอบให้มากมายผิดจากที่เคยปฏิบัติมา

วันขึ้น ๑๐ ค่ำ โซะ โนะ มุมะโกะ โนะ สุกุนะ เมื่อได้ทราบพระดำรัสขององค์จักรพรรดิเช่นนั้น ก็ตกอกตกใจที่สมเด็จพระจักรพรรดิไม่ทรงพอพระทัยตัวเขา จึงเรียกประชาชนมาประชุมกันแล้วก็ร่วมหัวกันคิดอุบายที่จะปลงพระชนม์สมเด็จพระจักรพรรดิเสีย

ในเดือนนี้เองก็ได้สร้างห้องโถงสำหรับบูชา และระเบียบมหารั้วไฮโกยชิชนิดมีหลังคาขึ้น

เดือน ๑๑ ขึ้น ๓ ค่ำ มุมะโกะ โนะ สุกุนะ ก็หลอกพวกเสนาบดีว่า “วันนี้ข้าพเจ้าจะถวายนกยูงที่เก็บได้จากจังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันออก” แล้วก็ส่งโคมะ, ยามาโด โนะ อะยะ โนะ อะดาเอะ ผู้ปลงพระชนม์สมเด็จพระจักรพรรดิไป

หนังสือเล่มหนึ่งกล่าวว่า “โคมะ, ยามาโด โนะ อะยะ โนะ อะดาเอะ เป็นบุตรของ

^{๑๐} สุกุน (Sujun)

^{๑๑} กองรักษาด่านของผู้ป็นในเกาหลีใต้ ซึ่งผู้ป็นเคยถูกขับออกมาก่อนแล้ว

^{๑๒} กิซึวเนอ

อิโฮ, ยามาโตะ โนะอะยะโนะ อะดาเอะ”

วันนี้ได้ทำการฝังพระศพสมเด็จพระจักรพรรดิไว้ในมิซาซาจิ^{๑๓} บนเนินเขาคุราฮาชิ

(หนังสือเล่มหนึ่งกล่าวว่า : นางสนมของสมเด็จพระจักรพรรดิ ชื่อ โอโตโมะ โนะ โคเตโกะ มีความซุกซนที่ผลประโยชน์ของตนต้องลดน้อยถอยลง จึงได้ส่งบุรุษผู้หนึ่งไปหา โชเงะ โนะ มุมาโกะ โนะ สุกุนะ พร้อมด้วยจดหมายฉบับหนึ่ง มีข้อความว่า : “เมื่อไม่นานมานี้ มีผู้ส่งหมูป่าตัวหนึ่งไปถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ พระองค์ทรงเข้าไปที่หมูแล้วทรงมีรับสั่งว่า : ‘เมื่อใดหนอคนที่เราคิดถึงจะถูกตัดเป็นท่อนๆ ดูกดังเชือดคอหมูป่าตัวนี้’ นอกจากนั้น พระองค์ก็ทรงสะสมอาวุธไว้ในพระราชวังอีกมากมาย” พอ มุมาโกะ โนะ สุกุนะ ได้ทราบข่าวนี้ ก็ตกอกตกใจมาก)

วันขึ้น ๕ ค่ำ ก็ได้ส่งผู้สื่อข่าวให้ควมมาไปยังที่อยู่ของแม่ทัพในเมืองซึกุชิ บอกว่า “อย่าได้ละเลยเรื่องต่างประเทศเพราะเหตุที่มีเรื่องเดือดร้อนภายในบ้านเมืองเสียละ”

รัชสมัยจักรพรรดินิซุอิโกะ และการปกครองของโชโตกุ

จากรายการมากมายหลายอย่างที่บันทึกไว้ในหนังสือ พงศาวดารญี่ปุ่น ในรัชสมัยจักรพรรดินิซุอิโกะ มีอยู่เพียงไม่กี่ฉบับที่ได้เลือกมาแสดงให้เห็นว่า จักรพรรดินิซุอิโกะและเจ้าชายโชโตกุทรงได้รับยกย่องว่า ทรงประสบความสำเร็จในการปกครองร่วมกันอย่างไร โดยเฉพาะที่น่าสังเกตก็คือ ชื่อเสียงของเจ้าชายโชโตกุ ในฐานะที่เป็นนักปราชญ์ผู้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จนกระทั่งสามารถใช้อรรถาธิบายสูตรสำคัญๆ ในสมัยที่ชาวญี่ปุ่นเพียงไม่กี่คนสามารถอ่านภาษาจีนได้ นอกจากความสามารถของเจ้าชายพระองค์นี้ตามที่ปรากฏต่อนิยายแล้ว ก็ได้มีบันทึกเรื่องการสร้างวัดขึ้นมามากมายหลายแห่ง การนำเอาพิธีรีตองในราชสำนักจีนมาใช้ในรูปของการใช้หมวกแสดงตำแหน่งหน้าที่ การส่งคณะทูต (รวมทั้งนักเรียน) ไปประเทศจีน และโครงการแรกที่เขียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่พอเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์จีนที่สำคัญๆ อย่างเป็นทางการ

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮงงิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๒๑-๑๔๐)

จักรพรรดินิซุอิโกะ (พ.ศ. ๑๑๓๕-๑๑๗๑)

จักรพรรดินิซุอิโกะ โดย มิเกะ คาซึกิ ยะ ฮิเมะ^{๑๔} เป็นพระราชธิดาองค์ที่สองของจักรพรรดิ

^{๑๓} ขวงซุ่ยสำหรับองค์จักรพรรดิ

^{๑๔} ไตโย = มากมาย ; มิ = ส่ง, นำเคารพ ; เกะ = อาหาร ; คาซึกิยะ = ครีวที่อยู่ภายนอกตัวบ้าน ; ฮิเมะ = เจ้าหญิง

อาเมะกุนิ โอชิฮิรากิ ฮิโรนิยะ^{๑๔} และเป็นพระชนิษฐภคินีร่วมพระมารดาเดียวกับจักรพรรดิ ตาชิบานะ โนะ โต โยชิ^{๑๕} ในตอนที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ ทรงพระนามว่า เจ้าหญิงนุกะดาเบะ ทรงมีพระสรีระโฉมโฉมฉาย และทรงมีพระจริยาวัตรอันงาม เมื่อมีพระชนม์ได้ ๑๔ พรรษา ก็ได้รับสถาปนาเป็นอัครมเหสีของจักรพรรดินุฮากะระฟูโตะตามะชิ^{๑๖} เมื่อพระนางมีพระชนม์ได้ ๓๔ พรรษา ในปีที่ ๕ เดือนที่ ๑๑ แห่งรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิ ฮะชิเซเบะ^{๑๗} สมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงถูกสมุหราชของครักซ์มาโกะ โนะ สุกุเนะ ปลงพระชนม์ และราชบัลลังก์ก็ว่างลง พวกเสนาบดีทั้งหลายจึงทูลอ้อนวอนให้พระอัครมเหสีของจักรพรรดินุฮากะระฟูโตะตามะชิ คือ เจ้าหญิงนุกะดาเบะขึ้นครองราชสมบัติ องค์จักรพรรดินีทรงปฏิเสธ แต่พวกเจ้าหน้าที่ทั่วไปได้ทูลขอร้องให้พระนางทรงรับตำแหน่งนั้นถึง ๓ ครั้ง^{๑๘} จนกระทั่งพระนางทรงยอมรับ แล้วพวกเขาก็ทูลถวายพระราชาลัญจกรสำหรับองค์จักรพรรดิแด่พระนาง ...

ปีแรก (พ.ศ. ๑๑๓๖) ฤดูคิมหันต์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เจ้าชายมุเมะยาโดะ โนะ โตโยโตมิ (โชโดกุ) ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (Prince Imperial) พระองค์ทรงมีอำนาจควบคุมรัฐบาลได้ทั่วไป และทรงได้รับมอบหมายให้บริหารบ้านเมืองทุกอย่าง พระองค์ทรงเป็นโอรสองค์ที่สองของสมเด็จพระจักรพรรดิตาชิบานะ โนะ โตโยชิ พระนามของพระมารดาของพระองค์ซึ่งเป็นพระอัครชายา คือ เจ้าหญิงอะนาโฮเบะ โนะ ฮาชิมิ-โดะ ในวันที่พระนางประสูติโอรสนั้น พระนางได้เสด็จไปรอบๆ บริเวณที่หวงห้าม ทรงตรวจตราดูสำนักงานต่างๆ เมื่อพระนางเสด็จมาถึงกรมม้า และพอเสด็จถึงประตูออกมา^{๑๙} พระนางก็ทรงประสูติเจ้าชายทันทีโดยไม่ยากลำบากอะไรเลย พอประสูติออกมา เจ้าชายก็ทรงรับสั่งได้ทันที และเมื่อทรงเจริญวัยขึ้นก็ทรงเป็นผู้เฉลียวฉลาด จนถึงกับสามารถพิจารณาคดีของชายสิบคนได้ทันที และสามารถตัดสินคดีเหล่านั้นได้โดยไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องเลย พระองค์ทรงทราบล่วงหน้าว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น นอกจากนั้น พระองค์ยังได้ทรงศึกษาลัทธิภายใน^{๒๐} จากพระโคเรียว (Koryo) ชื่อ ฮิยะชะ (Hye-cha) และศึกษาดาราศาสตร์^{๒๑} กับบัณฑิตคนหนึ่งชื่อ

๑๔ กิมเมอิ

๑๕ โยเมอิ

๑๖ บิคัตซึ

๑๗ สุกุเนะ

๑๘ เป็นธรรมเนียมจีนที่จะต้องทำเป็นปฏิเสธเกียติที่ให้นั้นเสีย ๒ ครั้งพอถึงครั้งที่ ๓ จึงยอมรับ

๑๙ พระนามของพระองค์ที่ว่า มุเมะยาโดะ จึงหมายความว่า ประตูออกมา

๒๐ คือ พระพุทธศาสนา

๒๑ หนังสือจินตกรนิพนธ์แบบฉบับของจีน คำว่า ภายในและภายนอก ณ ที่นี้ หมายถึงอะไรบางอย่างแห่งพลังด้อยค่า

ที่เราถือว่าศักดิ์สิทธิ์และเป็นเรื่องโลกีย์

คักกะ (Kak-ka) ในการศึกษาทั้งสองสาขานี้พระองค์ทรงมีความรู้ชำนิชำนาญโดยตลอด สมเด็จพระจักรพรรดิผู้เป็นพระราชบิดาทรงโปรดปรานพระองค์มาก และให้พระองค์ประทับอยู่ที่ห้องโถงชั้นบน ด้านใต้ของพระราชวัง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้รับการขนานพระนามว่า เจ้าชายอารุโสะ คะมุชิมิยะ,^{๒๓} มุมายาโตะ โตโยมิมิ (หน้า ๑๒๑-๑๒๓)

.....

ปีที่ ๑๑ (พ.ศ. ๑๑๔๗) เดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ ได้กำหนดตำแหน่งที่ถือเอาหมวกเป็นที่สังเกต^{๒๔} (Cap-ranks) โดยแบ่งเป็น ๑๒ ชั้นเป็นครั้งแรก :

- โต-โตกุ : คุณธรรมใหญ่
- โช-โตกุ : คุณธรรมน้อย
- โต-นิน : มนุษยธรรมใหญ่
- โช-นิน : มนุษยธรรมน้อย
- โต-เรอิ : มรรยาทอันงามใหญ่
- โช-เรอิ : มรรยาทอันงามน้อย
- โต-ชิน : ศรัทธาใหญ่
- โช-ชิน : ศรัทธาเล็ก
- โต-จิ : ความชอบธรรมใหญ่
- โช-จิ : ความชอบธรรมน้อย
- โต-จิ : ความรู้ใหญ่
- โช-จิ : ความรู้เล็ก

หมวกแต่ละตำแหน่งทำด้วย ไหมละเอียด สีพิเศษ^{๒๕} แล้วเอามารวบไว้บนกระหม่อมเป็นรูปถุง และมีขอบติดอยู่ด้วย เฉพาะในวันแรกของปีเท่านั้น ที่สวมดอกไม้บนศีรษะ^{๒๖}

(ในปีนั้น นับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้นำเอาปฏิทินแบบจีนมาใช้เป็นทางการ) (หน้า ๑๒๗-๑๒๘)

^{๒๓} คะมุชิมิยะ หมายความว่า ปราสาทชั้นบน

^{๒๔} ธรรมเนียมจีนถือรูปทรงและวัตถุที่อยู่บนหมวกข้าราชการเป็นเครื่องกำหนดความสูงต่ำของฐานันดรศักดิ์ สมัยใหม่ใช้ปุ่มบนยอดหมวกเป็นเครื่องชั่งกวดตุ้บประสังค์

^{๒๕} เป็นการเลียนแบบราชวงศ์สุยของจีนในสมัยเดียวกัน สีม่วง สำหรับข้าราชการตั้งแต่ชั้นที่ ๕ ขึ้นไป นิน = เขียว เรอิ = แดง ชิน = เหลือง จิ = ขาว และ จิ = ดำ พวกเจ้าชายและขุนนางทั้งหลายสวมหมวกชั้นสูงสุด คือ โตกุ

^{๒๖} เครื่องประดับศีรษะทำด้วยทองคำหรือเงิน เป็นรูปดอกไม้ ตัวอย่างได้มีเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถาน เมืองนารา

ปีที่ ๑๔ (พ.ศ. ๑๑๔๙) เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ได้มีพระบรมราชโองการมายังคุระชิกุริ โนะ โดริ ว่า : “เพราะเรามีความปรารถนาจะส่งเสริมลัทธิภายใน เราจึงได้สร้างพุทธวิหารขึ้นแห่งหนึ่ง และเพื่อวัตถุประสงค์นี้เอง เราจึงแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุ แล้วปูของท่าน ชื่อ ชิเบตัตโตะ (Shiba Totto) ก็ถวายพระบรมสารีริกธาตุแก่เรา นอกจากนั้นก็ยังมีภิกษุหรือภิกษุณีอยู่ในบ้านเมืองเลย แล้วบิดาของท่าน ชื่อ ทะสุนะ ซึ่งเห็นแก่สมเด็จพระจักรพรรดิ ตาจิบานะ โนะ โตโยฮิ จึงได้บวชเป็นภิกษุและยึดมั่นในคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด นางสาวของท่านชื่อ ชิมาเมะก็เป็นสตรีคนแรกที่สละบ้านเรือนไปบวชเป็นภิกษุณี ก่อนใครๆ ทั้งสิ้น เพื่อปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาของพระศากยมุนี บัดนี้เราปรารถนาจะสร้างพระพุทธรูป สูง ๑๖ ศอก และเพื่อวัตถุประสงค์นี้เอง เราจึงแสวงหาพระพุทธรูปที่งามสักองค์หนึ่ง ขอท่านจงให้แบบพระพุทธรูปที่ถูกต้องแก่เราเถิด นอกจากนั้นเมื่อสร้างพระพุทธรูปเสร็จแล้ว ก็ไม่อาจนำพระพุทธรูปนั้นเข้ามาประดิษฐานในห้องโถงได้ ทั้งไม่มีคนงานคนใดจะสามารถแนะนำวิธีที่จะนำพระพุทธรูปมาไว้ในห้องโถงด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าหากท่านไม่สามารถหาทางนำพระพุทธรูปเข้าไปประดิษฐานไว้ในห้องโถงโดยไม่ทำลายประตูเข้าแล้ว พวกเขาก็จะต้องทำลายประตูเข้า ถ้าหากท่านปฏิบัติการในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้สำเร็จ เราจะให้ตำแหน่งไดโนนแก่ท่าน และจะให้ทองคำ ๒๐ โจ ในอำเภอลากาตะ ในจังหวัดอะมูมิแก่ท่านอีกด้วย” โดริได้ใช้ภาชนะอกรที่เกิดจากที่ดินนี้สร้างวิหารคองโงอิ^{๒๗} ถวายองค์จักรพรรดินี ซึ่งในบัดนี้เป็นที่รู้จักกันในฐานะเป็นสำนักภิกษุณีซากาตะในจังหวัดมิเนะบุจิแล้ว

.....

ฤดูสารท เดือน ๗ สมเด็จพระจักรพรรดินีทรงขอร้องสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชให้บรรยาย *ศรีมาลาเทวีสูตร*^{๒๘} ถวาย เจ้าชายต้องใช้เวลาถึง ๓ วัน กว่าจะทรงอธิบายจบ

ในปีนั้นเอง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชได้ทรงบรรยาย *บุณทริกสูตร*^{๒๙} ในปราสาทแห่งโอคาโมโตะ สมเด็จพระเจ้าพรรดินีทรงพอพระทัยมาก และได้ประทานทองคำ ๑๐๐ โจ ในจังหวัดซะริมาแก่เจ้าชาย เพราะฉะนั้นเจ้าชายจึงเอาที่นาเหล่านั้นเพิ่มถวายให้แก่วิหารอิกะรุงะ (หน้า ๑๓๔-๑๓๕)

.....

ปีที่ ๑๖ (พ.ศ. ๑๑๕๑) “ฤดูสารท เดือน ๙ ได้ส่งนักเรียนชื่อ ฟูกุอิน (และคนอื่นๆ) พร้อมด้วยพระนักเรียนชื่อ นิจิมุเน (และองค์อื่นๆ) รวม ๘ คนด้วยกัน ไปยังดินแดนแห่งราชวงศ์ถัง^{๓๐}

^{๒๗} วัชรวิหาร

^{๒๘} ในภาษาสันสกฤต ชื่อ *ศรีมาลาเทวีสิงหนาทสูตร*, ภาษาญี่ปุ่น ชื่อ *โชมันเนียว*

^{๒๙} *สัทธรรมบุณทริกสูตร*, ภาษาญี่ปุ่น ชื่อ *ฮกเกกเกียว*

^{๓๐} หมายถึงประเทศจีน ในตอนที่ส่งนักเรียนไปนั้นเป็นสมัยราชวงศ์สุย แต่ตอนที่เขียนบันทึกเป็นสมัยราชวงศ์ถัง

ในปีนี้เอง ก็มีคนเป็นจำนวนมากจากอาณาจักรลิลละได้มาตั้งรกรากอยู่ในประเทศญี่ปุ่น (หน้า ๑๓๙)

.....

ปีที่ ๒๒ (พ.ศ. ๑๑๕๗) เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ก็ได้ส่งมิดาสุกิ เจ้าแห่งอินงามิ และ ยาดาเบะ โนะ มียักโกะ ไปยังดินแดนแห่งราชวงศ์ถังที่ยิ่งใหญ่ (หน้า ๑๔๕)

.....

ปีที่ ๓๐ (พ.ศ. ๑๑๖๕) ฤดูสารท เดือน ... ๗ ในตอนนี ภิภุทางพระพุทธศาสนา ชื่อ เอโซ กับ เอโก พร้อมด้วยอายุรแพทย์ ชื่อ เอ-ยิตซี (E-jitsu) และฟูกุอิน นักปราชญ์ผู้ได้รับความรู้เป็นอย่างดีจากแผ่นดินถังอันยิ่งใหญ่ได้มาถึงญี่ปุ่น ... พร้อมด้วยคนอื่นๆ ที่นี้ เอ-ยิตซี และบุคคลอื่นๆ ที่เหลือได้เข้าไปเฝ้าจักรพรรดินีและกราบทูลว่า “พวกที่เข้าไปอาศัยอยู่ในแผ่นดินของราชวงศ์ถังเพื่อศึกษานั้น บัดนี้ได้ศึกษาจบหลักสูตรหมดแล้วและควรจะได้ส่ง (ผู้อื่น) ไปศึกษาอีก นอกจากนั้น ดินแดนแห่งราชวงศ์ถังที่ยิ่งใหญ่ก็เป็นประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีดัวบทกฎหมายตราไว้อย่างสมบูรณ์แบบ ควรที่เราจะได้ติดต่อกับประเทศนั้นให้เป็นการถาวรสืบไป” (หน้า ๑๕๐)

.....

ปีที่ ๒๘ (พ.ศ. ๑๑๖๓) ปีนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชร่วมกับหัวหน้าใหญ่ฝ่ายอาณาจักร ได้เขียนพระราชชีวประวัติของสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งหลาย และประวัติศาสตร์ของประเทศ พร้อมทั้งบันทึกเรื่องราวความเป็นมาแต่ดั้งเดิมของพวกหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร พวกหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร พวกหัวหน้าฝ่ายราชสำนัก พวกหัวหน้าประชาชนในภูมิภาค พวกที่ให้ความร่วมมือกันสืบๆ มาตามเชื้อสาย ๑๘๐ คน และสามัญชนทั่วไป^{๓๑} (หน้า ๑๔๘)

.....

ปีที่ ๒๙ (พ.ศ. ๑๑๖๔) ฤดูวสันต์ เดือนยี่ ขึ้น ๕ ค่ำ ในเวลาเที่ยงคืน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชหมุมายาโตะ โนะ โตโยโต มิมิ โนะ มิโกะโตะได้สิ้นพระชนม์ลงที่ปราสาทอิการุระ ในตอนนีพวกเจ้าชายและหัวหน้าราชตระกูลทั้งปวง พร้อมทั้งประชาชนในจักรวรรดิที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ มีความรู้สึกวิบโยคเสมือนว่าตนได้สูญเสียบุตรสุดที่รักดังดวงใจไป จนไม่มีความรู้สึกต่อรสเค็ม รสเปรี้ยวเลย ที่เป็นคนหนุ่มคนสาว ก็มีความรู้สึกวิบโยคเสมือนได้สูญเสียบิดามารดาที่ตนรักไป ต่างพากันร้องไห้คร่ำครวญทั่วไปทุกหนทุกแห่ง พวกชาวนาที่หยุดไถนา พวกผู้เลี้ยงที่ซ่อมข้าวก็วางสากสำหรับซ่อมข้าวลง พวกเขาเหล่านั้นทั้งปวงพากันกล่าวว่า : “ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ไม่มีแสงสว่างแล้ว ฟ้าและดินได้ถูกทำลายลงเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้ว ต่อแต่นี้ไป เราจะไว้วางใจใครเล่า ?”

^{๓๑} หนังสือส่วนมากได้ถูกเผาทำลายไปหมดในระหว่างที่บ้านเมืองกำลังเดือดร้อนเมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๘ และส่วนที่เหลืออยู่บ้างเวลานี้ก็ไม่เหลืออยู่แล้ว

ในเดือนนี้เอง ได้มีพระศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ คมศิริมัย^{๓๒} ไว้ในชินางะมิซาซากิ

ในเดือนนี้เอง พระเฮียะจะ (Hye-cha) ภิกษุในพระพุทธศาสนาแห่งโคเรีย ได้ทราบ ว่าสมเด็จพระโอรสาธิราชสิ้นพระชนม์ มีความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจมาก ท่านได้นิมนต์พวก พระทั้งหลายและเพื่อเป็นการถวายพระเกียรติแก่เจ้าชายพระองค์นั้น ท่านจึงถวายอาหารแก่ พระเหล่านั้นมื้อหนึ่ง และอธิบายคัมภีร์พระไตรปิฎกแก่พระเหล่านั้นเป็นรายองค์ไป ในวันนี้เอง ท่านได้สวดอ้อนวอนว่า “ในประเทศญี่ปุ่น (Nippon) มีนักปราชญ์อยู่องค์หนึ่ง พระนามว่าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช คมศิริมัย โดโยโดมิมิ ความจริงฟ้าได้ประทานคุณธรรมแก่นักปราชญ์ ให้พระองค์อย่างเต็มที่ พระองค์ประสูติในประเทศญี่ปุ่น พระองค์ทรงมีหลักการอันเป็นพื้นฐาน ๓ ประการ^{๓๓} โดยตลอด พระองค์ทรงรับช่วงโครงการของนักปราชญ์คนก่อนๆ เรื่อยมา พระองค์ ทรงเคารพในพระรัตนตรัยและช่วยเหลือประชาชนในเวลาที่เขาได้รับความอดอยาก เดือดร้อน พระองค์ทรงเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่จริงๆ และบัดนี้พระองค์ได้สิ้นพระชนม์เสียแล้ว แม้ข้าพเจ้าจะเป็นคนต่างดาว แต่ก็มีหัวใจผูกพันอยู่กับพระองค์อย่างใกล้ชิด บัดนี้การที่ข้าพเจ้า ยังมีชีวิตอยู่ต่อไปนั้นยังจะมีประโยชน์อะไรอีกเล่า? ข้าพเจ้าตัดสินใจว่าจะตายในวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือนยี่ ปีหน้า^{๓๔} ซึ่งจะทำให้ข้าพเจ้าได้พบสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช คมศิริมัย ที่สวรรค์สุขาวดี แล้วก็จะอ่านเรื่องการถ่ายทอดดวงวิญญาณของสัตว์ทั้งปวง (Metempsychosis) ไปพร้อมกับ พระองค์” ที่นี้เมื่อวันนั้นได้มาถึง ท่านเฮียะจะก็ถึงมรณภาพ และประชาชนในสมัยนั้นต่างก็ พุดกันว่า “ไม่เฉพาะเจ้าชายคมศิริมัย เท่านั้นที่ทรงเป็นปราชญ์ แม้ท่านเฮียะจะก็เป็นปราชญ์ ด้วยเช่นกัน” (หน้า ๑๔๘-๑๔๙)

รัฐธรรมนูญ ๑๗ มาตราของเจ้าชายโซโดกุ

อิทธิพลแห่งลัทธิคำสอนทางด้านจริยศาสตร์และการเมืองของขงจื้อปรากฏอยู่ใน หลักการต่างๆ ที่เป็นมูลฐานแห่งการปกครอง บัดนี้เกือบทุกหนทุกแห่ง แต่ในมาตราที่ ๒ ดูเหมือนจะระบุถึงพระพุทธศาสนาว่าเป็นผู้นำนายให้ซึ่งอุดมคติเกี่ยวกับความบรรสานทางสังคม เป็นกรณีพิเศษ ข้อเท็จจริงที่ว่าหลักการเหล่านี้ส่วนใหญ่ที่พูดถึงโดยโซโดกุทุกๆ ไปนั้นย่อมเป็น การสะท้อนให้เห็นทัศนะที่เป็นอัตลักษณ์ของลัทธิขงจื้อที่ว่า พวกผู้ปกครองบ้านเมืองควรให้

^{๓๒} เจ้าชายโซโดกุ

^{๓๓} คือ ฟ้า ดิน และมนุษย์ หมายความว่า พระองค์ทรงเป็นปรัชญาเมธี

^{๓๔} วันครบรอบปีที่เจ้าชายโซโดกุสิ้นพระชนม์

คำแนะนำสั่งสอนทางด้านศีลธรรมแก่ประชาชน ไม่ใช่ทำให้ประชาชนต้องรับภาระหนักด้วยการต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่มีรายละเอียดอยู่มากมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบีบบังคับมากกว่าที่จะเกี่ยวกับการให้ความร่วมมือเพื่อล้างเอาความจริง เพราะฉะนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงแนะนำให้ประชาชนเล็กมีความเห็นที่แตกต่างกันเพราะอคติความลำเอียงเสีย และยอมรับนับถือกฎข้อบังคับขององค์จักรพรรดิ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้บรรลุถึงความบรรสานทางด้านสังคม พวกเสนาบดีและข้าราชการทั้งหลายได้รับความเข้าใจให้มีความซนหมั่นเพียรและให้รู้จักใช้ความพินิจพิเคราะห์เตรียมตัวให้พร้อมอยู่เสมอและมีความยุติธรรมในอันที่จะระงับกรณีพิพาทหรือข้อกล่าวหาต่างๆ มีความรอบคอบในการคัดเลือกผู้ช่วย และระมัดระวังพวกที่ขอบประจบสอพลอให้ดี มีสติในเวลาประกอบภารกิจตามหน้าที่ และไม่ทำอะไรนอกเหนืออำนาจหน้าที่ของตน และต้องระลึกถึงความต้องการของประชาชนอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อถือว่าความดีงามของส่วนรวมย่อมอยู่เหนือผลประโยชน์ส่วนบุคคล เฉพาะมาตรา ๑๒ และมาตรา ๑๕ เท่านั้น ก็อ้างถึงหน้าที่พิเศษและอำนาจพิเศษของรัฐบาลขององค์จักรพรรดิ นั่นคืออำนาจที่จะเพิ่มภาษีอากรซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งการปกครอง และฤดูกาลต่างๆ ที่จะต้องยกเลิกการเกณฑ์แรงงาน และโฉมหน้าแห่งอำนาจที่จะเก็บภาษีอากร ทั้งสองมาตรานี้ย่อมเป็นตัวแทนมาตรการภาคปฏิบัติที่จำเป็นต่อการสถาปนาอำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระจักรพรรดิไว้เหนือสังคมแบบกระจายอำนาจที่เคยมีมาก่อน ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ทั้งนี้ก็เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการสร้างเอกราช และการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางอย่างที่จักรวรรดิจีนได้ปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างอยู่แล้ว

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิยงจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๒๔-๑๓๓)

ปีที่ ๑๒ (พ.ศ. ๑๑๔๗) ฤดูคิมหันต์ เดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชได้ทรงเตรียมร่างกฎหมายเป็นส่วนพระองค์เป็นครั้งแรก ซึ่งมีอยู่ ๑๗ มาตราด้วยกันดังต่อไปนี้ :-

๑. ความกลมเกลียวกันเป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการเทิดทูนและการหลีกเลี่ยงการคัดค้านดังดันก็เป็นสิ่งที่ควรจะได้รับการยกย่อง คนทั้งปวงล้วนแต่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งอคติความลำเอียงทั้งนั้น มีอยู่เพียงไม่กี่คนดอกที่จะเป็นผู้มีสติปัญญาจริงๆ ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีคนบางคนที่ไม่เชื่อฟังเจ้านายและบิดาของตน หรือผูกพยาบาทพวกบ้านใกล้เรือนเคียงทั้งหลาย แต่ถ้าหากผู้ใหญ่ทั้งหลายมีความกลมเกลียวกัน และผู้น้อยทั้งหลายมีความเป็นมิตรไมตรีกัน มีความปรองดองในการอภิปรายกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ พวกเขาก็จะยอมรับทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ พร้อมๆ กัน แล้วจึงจะมีอะไรที่เราไม่อาจที่จะประสบความสำเร็จอีกหรือ?

๒. ต้องมีความเคารพในพระรัตนตรัยด้วยใจจริง พระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า

เจ้าชายโซโดกุ กับ รัฐธรรมนูญ

๕๔

พระธรรม และ พระสงฆ์ ย่อมเป็นที่พึงสวดท่ายของกษัตริย์ทั้ง ๔^{๓๕} และเป็นสิ่งที่สูงสุดแห่งศรัทธาในประเทศทั้งหลายทั้งปวง มีอยู่เพียงไม่กี่คนดอกที่เลวจริงๆ เราอาจแนะนำเขาเหล่านั้นให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้ แต่ถ้าหากไม่นำเขาเข้าหาพระรัตนตรัยแล้ว เราจะทำความผิดของเขาให้ตรงได้อย่างไรกัน?

๓. เมื่อท่านได้รับพระบรมราชโองการ และปฏิบัติตามพระบรมราชโองการนั้นโดยไม่ผิดพลาดแล้ว เจ้านายก็คือสวรรค์ ไฟฟ้าข้ามแผ่นดินก็คือโลก ไฟอยู่เบื้องบน แผ่นดินอยู่เบื้องล่าง ถ้าหากเป็นเช่นนี้ ฤดูกาลทั้งสี่ย่อมดำเนินไปอย่างเหมาะสมไม่คลาดเคลื่อน และอำนาจของธรรมชาติก็ย่อมมีประสิทธิภาพ ถ้าหากโลกพยายามจะอยู่เบื้องบน ไฟก็คงจะถึงซึ่งความหายนะโดยง่าย เพราะฉะนั้น เมื่อเจ้านายตรัสอะไรออกมา ไฟฟ้าก็ต้องรับฟัง เมื่อผู้ใหญ่ทำอะไร ผู้น้อยก็ต้องยินยอมโดยดี ดังนั้นเมื่อท่านได้รับพระบรมราชโองการ ก็อย่าละเลยเพิกเฉยเสีย จงมีความระมัดระวังในเรื่องนี้ให้มาก มิฉะนั้นความหายนะจะเป็นผลลัพธ์ติดตามมาเป็นธรรมดา

๔. พวกเสนาบดีและผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ทั้งหลายควรประพฤติตามหลักการชั้นนำด้วยมรรยาทอันดีงาม ทั้งนี้เพราะหลักการชั้นนำเกี่ยวกับการปกครองประชาชนเกิดจากพฤติกรรมที่ดีมีมรรยาท ถ้าหากผู้ใหญ่ไม่ประพฤติตามมรรยาทอันดีงาม ผู้น้อยก็จะไม่มีระเบียบ ถ้าหากผู้น้อยไม่มีความประพฤติที่ดีงาม ก็จำเป็นจะต้องมีความผิด เพราะฉะนั้น ถ้าเจ้านายและไฟฟ้าข้ามแผ่นดินประพฤติด้วยมรรยาทอันดีงาม ความแตกต่างแห่งยศศักดิ์ก็จะไม่สับสน เมื่อประชาชนมีความประพฤติก่อปรด้วยมรรยาทอันดีงาม รัฐบาลของจักรภพก็จะดำเนินไปด้วยดี

๕. การเลิกละความจะกละ (การป้อยอ?) และความปรารถนาที่เต็มไปด้วยความริษยาเสีย ดำเนินคดีต่างๆ ที่มีผู้ฟ้องร้องด้วยความไม่ลำเอียง ในวันหนึ่งๆ จะมีประชาชนเสนอเรื่องราวร้องทุกข์มานับเป็นพันๆ รายทีเดียว ถ้าหากในวันหนึ่งๆ มีคดีมากมาย แล้วในปีหนึ่งๆ จะมีคดีมากมายสักแค่ไหนเพียงใดเล่า? ถ้าหากคนที่ตัดสินคดีตามตัวบทกฎหมายใช้อารมณ์เข้าตัดสินและฟังคดีด้วยความคิดที่จะกินสินบนเท่าเดียวแล้ว คดีของคนมั่งมีก็จะเป็นเหมือนกัน หินที่ขยับลงไปใต้น้ำ^{๓๖} ส่วนคำร้องเรียนของคนจนก็จะเป็นเสมือนน้ำที่วกสาดไปที่ก้อนหิน ในสถานการณ์เช่นนี้คนจนก็จะไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรถูก ที่นี้ตำแหน่งหน้าที่ของเสนาบดีก็ย่อมบกพร่อง

^{๓๕} กษัตริย์ทั้งสี่ก็คือ อโยทยะ สัตว์ที่เกิดจากไข่ ๑ ชลาพุชะ สัตว์ที่เกิดจากครรภ์ ๑ สังเสทชะ สัตว์ที่เกิดจากแก้วโคล ๑ โอปปาติกะ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นเป็นท่มเป็นสาวเลย ๑

^{๓๖} คือไม่มีอะไรต้านทาน

๖. การลงโทษสิ่งที่ชั่วร้ายและการเข้าใจสิ่งที่ดีงาม นี่เป็นกฎที่ดั่งามแต่โบราณ ดังนั้นจงอย่าปิดบังคุณสมบัติที่ดั่งามของผู้อื่นและเมื่อท่านเห็นสิ่งใดผิด ก็จงแก้ไขเสียให้ถูกต้อง พวกที่ชอบประจบสอพลอ และพวกที่ชอบหลอกลวง เป็นอาวุธที่คมในอันทันทีจะทำบ้านเมืองให้ล่มจม และเป็นดาบปลายแหลมที่จะทำให้ลายประชาชนให้ย่อยยับ คนที่ชอบประจบประแจงเลียแข้งเลียขา เมื่อเขาพบ เขาก็ชอบพูดขยายความผิดของผู้หนึ่งให้ผู้ใหญ่ฟังเกินความเป็นจริง และจะตำหนิติเตียนความผิดของผู้ใหญ่ให้ผู้หนึ่งฟัง คนประเภทนี้ต้องการความจงรักภักดีจากผู้เป็นเจ้าใหญ่ นายโต และต้องการความรักจากประชาชน จากสาเหตุนี้เองจึงได้เกิดมีความเดือดร้อนทางด้านประชาชนอย่างใหญ่หลวง

๗. ขอให้ทุกคนมีหน้าที่ของตน และขอให้ชอบเขตแห่งหน้าที่ต้องสับสนก้าวก่ายกันเลย เมื่อคนฉลาดได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ เสียขยอชงมเซยก็ยอมมีอยู่ทั่วไป ถ้าหากคนที่ไม่มีความรู้การดำรงตำแหน่งในสถานที่ราชการ ความเดือดร้อนและความยุ่งยากย่อมทวีขึ้นอีกหลายเท่าตัว ในโลกนี้มีไม่กี่คนดอกที่เกิดมาพร้อมด้วยความรู้ดี ปัญญาเป็นผลที่เกิดจากการเข้าสมาธิอย่างจริงจัง ในสิ่งทั้งปวงไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ จะพบคนที่ถูกเสมอ และพวกเขาก็จะจัดการสิ่งทั้งหลายได้ดี คือในทุกโอกาส พวกเขาจะต้องมีความกระตือรือร้น หรือมีฉันทะที่ตรงข้าม จะพบปะก็เฉพาะกับนักปราชญ์เท่านั้น และตัวเขาเองก็จะเป็นผู้ที่พอจะแก้ไขได้ ในวิถีทางนี้ ประเทศชาติก็จะอยู่ยั่งยืนเป็นนิรันดร์ และวิหารของโลก และนางสาว ก็จะมีพ้นจากอันตราย เพราะฉะนั้นพระราชามหากษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดในสมัยโบราณจึงทรงแสวงหาคนมาบรรจุในสำนักงานให้ครบถ้วน ไม่ใช่แสวงหาสำนักงานเพื่อบุคคล

๘. ขอให้เสนาบดี และผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ทั้งหลายเข้าไปสู่ราชสำนักแต่เช้า และออกจากราชสำนักในตอนสาย ธุรกิจของรัฐย่อมไม่เปิดประตูรับความเฉื่อยชาเกียจคร้าน และทั้งวันก็ยังไม่ค่อยพอที่จะทำธุรกิจให้สำเร็จลุล่วงไปได้เลย เพราะฉะนั้น ถ้าหากเสนาบดีและผู้มีตำแหน่งหน้าที่เข้าไปสู่ราชสำนักสาย ถ้ามีเหตุฉุกเฉินขึ้น ก็ไม่อาจแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่ ถ้าข้าราชการกลับจากราชสำนักเร็วนัก งานก็ย่อมไม่ทันสำเร็จเรียบร้อย

๙. ความเชื่อถือที่ดี เป็นพื้นฐานแห่งความถูกต้อง ขอให้มีความศรัทธาที่ดั่งามในทุกๆ สิ่ง เกิด เพราะในทุกสิ่งนั้นย่อมมีทั้งความดีและความชั่ว ความสำเร็จและความล้มเหลว ถ้าหากเจ้านายและไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมีความเชื่อถือที่ดั่งามต่อกัน แล้วจึงจะมีอะไรอีกหรือที่จะทำให้ไม่สำเร็จ? ถ้าหากเจ้านายและไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไม่มีความศรัทธาที่ดั่งามต่อกันแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะจบลงด้วยความล้มเหลวโดยไม่มีข้อยกเว้น

๑๐. ขอให้เราเลิกโกรธเคืองกัน และเลิกมองกันในแง่ร้ายเสียที่เกิด ขอให้เราอย่า
 ชื่นเคืองใจในเมื่อคนอื่นมีความเห็นแตกต่างไปจากเรา เพราะคนทุกคนต่างก็มีหัวใจด้วยกัน
 ทั้งนั้น และหัวใจของแต่ละคนก็ย่อมมีแนวโน้มของตนเอง ที่เขาเห็นว่าถูก เราอาจเห็นว่าผิด
 และที่เราเห็นว่าถูก เขาอาจเห็นว่าผิดก็ได้ ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเรามีได้เป็นนักปราชญ์
 ราชบัณฑิต ทั้งพวกเขาก็มีใจคนใจเฝ้าแต่คุณอะไรนี้ เราทุกคนต่างก็เป็นสามัญชนคนธรรมดา
 ด้วยกัน แล้วใครคนใดคนหนึ่งจะตั้งกฎเกณฑ์ทำให้เห็นว่าสิ่งที่ถูกแตกต่างจากสิ่งที่ผิดได้อย่างไร
 เล่า? เพราะพวกเราทั้งปวงต่างก็ฉลาดและโง่ด้วยกันทั้งนั้น คือเมื่อเทียบกับคนหนึ่ง เราอาจ
 ฉลาดแต่เมื่อเทียบกับอีกคนหนึ่ง เราอาจเป็นคนโง่ก็ได้ คล้ายกับแคว้นที่ไม่มีที่สุดฉะนั้น เพราะ
 ฉะนั้นแม้คนอื่นจะปล่อยให้ความโกรธเข้าครอบงำ ก็ขอให้เราจงปฏิบัติตรงกันข้ามเถิด คือจง
 กลัวความผิดพลาดของตน และแม้ว่าเราคนเดียวเท่านั้นอาจเป็นคนถูก แต่ถึงกระนั้นก็ขอให้เรา
 คล้อยตามคนส่วนใหญ่และปฏิบัติอย่างเดียวกับคนเหล่านั้นเถิด

๑๑. ขอให้เรารู้คุณค่าของความดีและความชั่วให้แจ่มชัดและการทำความดีหรือทำ
 ความชั่ว ก็ย่อมจะได้รับรางวัลหรือการลงโทษ (ตอบแทน) สำหรับเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ที่มีความ
 รับผิดชอบต่องานของส่วนรวม ก็ขอให้รับภาระธุระในอันที่จะให้รางวัลและลงโทษอย่างจริงจังเถิด

๑๒. ขออย่าให้ข้าราชการตามจังหวัดต่างๆ หรือ คุณิโนะมิกโกะ^{๓๗} ชูเชิญเก็บภาษี
 เอาจากประชาชนเลย ในประเทศหนึ่งๆ จะต้องไม่มีพระเจ้าแผ่นดินสององค์ ประชาชนไม่ควรมี
 เจ้าชายสองคน กษัตริย์เป็นเจ้านายของประชาชนทั้งประเทศ ข้าราชการที่พระมหากษัตริย์ทรง
 มอบหมายหน้าที่การงานให้แล้วล้วนแต่เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของกษัตริย์ทั้งสิ้น แล้วข้าราชการ
 เหล่านั้นและรัฐบาลจะเก็บภาษีอากรจากประชาชนได้อย่างไรเล่า?

๑๓. ขอให้คนทั้งปวงที่มีตำแหน่งอยู่ในวงราชการจงปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยสม่ำเสมอ
 แต่บางทีงานของเขาเหล่านั้นอาจถูกทะเลาะไปบ้าง ในเมื่อต้องเจ็บไข้ได้ป่วย หรือถูกส่ง
 ไปเป็นทูตชั่วคราว แต่เมื่อเขาสามารถจะมาทำงานได้แล้ว ก็ขอให้พวกเขาทำให้เหมาะสมกับ
 ความรู้ความเข้าใจในงานนั้นที่เขาเคยทำมาก่อนแล้วและอย่าได้ขัดขวางงานของส่วนรวมในเพราะ
 เหตุที่ตนมิได้มีส่วนร่วมในงานนั้น

๑๔. ขอท่านเสนาบดีและผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ทั้งหลายจงอย่ามีความอิจฉาริษยากัน
 เลย! เพราะถ้าหากพวกเราริษยากันเองเสียแล้ว พวกเขาก็จะริษยาเราด้วยเหมือนกัน ความ

^{๓๗} คือ ผู้ติดตามชนบทสมัยก่อนๆ ซึ่งเวลานี้อำนาจได้เปลี่ยนมือไปอยู่ที่ข้าราชการของรัฐบาลกลางแล้ว โดยมี โคกุชิ หรือ
 ผู้ว่าราชการส่วนภูมิภาคเป็นตัวแทน

ชั่วร้ายที่เกิดจากความริษยานั้นไม่มีขอบเขตจำกัด เพราะถ้าหากคนอื่นมีสติปัญญาดีกว่าเรา ก็จะทำให้เราไม่พอใจ ถ้าคนอื่นมีความสามารถสูงกว่าเรา เราก็มักรู้สึกอิจฉาริษยาเขา เพราะฉะนั้นหลังจาก ๕๐๐ ปีผ่านไปแล้ว เราจึงจะพบคนฉลาดสักคนหนึ่ง และในช่วงระยะเวลาพันปีที่ยาวนานที่จะหานักปราชญ์จริงๆ ได้สักคนหนึ่ง แต่ถ้าหากเราไม่พบคนฉลาดและนักปราชญ์แล้ว เราจะใช้อะไรเป็นเครื่องมือปกครองบ้านเมืองเล่า?

๑๕. การละทิ้งสิ่งที่เป็นเรื่องส่วนตัว และหันหน้าไปเผชิญกับเรื่องของส่วนรวม นี่แหละคือวิถีทางของเซนบัตสึ ที่นี้ถ้าหากใครได้รับอิทธิพลจากเหตุผลส่วนตัวแล้วก็แน่ใจได้ว่าเขาจะต้องรู้สึกไม่พอใจ และถ้าหากความรู้สึกไม่พอใจมีอิทธิพลต่อเขา ก็แน่ใจได้ว่าเขาจะไม่สามารถทำตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ ถ้าหากเขาทำตัวให้เข้ากับคนอื่นไม่ได้ ก็แน่ใจได้ว่าเขาจะยอมเสียผลประโยชน์ของส่วนรวมเพราะเห็นแก่ความรู้สึกส่วนตัว ถ้าเกิดความไม่พอใจขึ้นมา ก็จะทำให้เสียระเบียบและจะเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ดังนั้นจึงได้กล่าวไว้ในมาตราแรกแล้วว่า ผู้ใหญ่กับผู้ย่อยควรปรองดองกัน ความหมายก็เป็นอย่างเดียวกับข้อนี้แหละ

๑๖. ขอให้ใช้ประชาชน (บังคับใช้แรงงาน) ให้ถูกต้องตามฤดูกาลสักหน่อย นี่เป็นกฎเกณฑ์ที่ประเสริฐแต่โบราณกาลแล้ว เพราะฉะนั้นขอให้ใช้ประชาชนในฤดูเหมันต์ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พวกเขากำลังว่างงาน แต่ทว่านับแต่ฤดูวันดีไปจนถึงฤดูสารท พวกเขจะต้องสาละวนอยู่กับการทำไร่ไถนาหรือการทำงานที่เกี่ยวกับดินหม่อน ในระยะนี้จึงไม่ควรใช้ประชาชน เพราะถ้าหากเขาไม่ทำไร่ไถนา แล้วพวกเขาจะเอาอะไรกินเล่า? ถ้าหากเขาไม่ทำงานเกี่ยวกับดินหม่อนแล้วพวกเขาจะเอาเสื้อผ้าที่ไหม้มามาสวมใส่เล่า?

๑๗. ไม่ควรที่คนคนเดียวจะพิจารณาตัดสินเรื่องที่สำคัญๆ เขาควรนำเอาเรื่องนั้นมาอภิปรายกับคนหมู่มากเสียก่อน แต่สำหรับเรื่องปลีกย่อยมีผลลัพธ์น้อยกว่านั้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องปรึกษากับประชาชนเป็นจำนวนมากเลย เฉพาะในกรณีที่จะต้องอภิปรายในเรื่องราวที่สำคัญๆ ในเมื่อมีความเคลงใจว่าพวกเขาอาจดำเนินการไปผิดๆ เท่านั้นที่เขาควรจะจัดการเรื่องราวร่วมกับคนอื่น ๆ เพื่อจะได้บรรลุถึงบทสรุปที่ถูกต้อง.

บทที่ ๔

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรก ๆ

ตรงจุดนี้แหละที่ดูเหมือนจะไม่มีอะไรที่จะต้องอุทิศหนังสือบทหนึ่งให้แก่เรื่องอิทธิพลของจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ โดยเฉพาะ เพราะในหัวเรื่องทุกๆ หัวเรื่องที่ได้เคยอธิบายมาแล้วก็ดูเหมือนจะแสดงให้เห็นอิทธิพลของจีนเป็นเด่นอยู่มากทีเดียว โดยเหตุที่ประชาชนยามาโตะทำให้ฐานะของพวกตนในภาคกลางของญี่ปุ่นมั่นคง และบรรดากษัตริย์ของชาวยามาโตะ ก็ได้ทรงพยายามที่จะทำให้ตนมีอำนาจเหนือเผ่าอื่นๆ ที่ร่วมสมานพันธ์เดียวกันนี้เอง ที่พวกเขาได้นำเอาตัวอย่างของจีนมาใช้ในการแนะแนวทางการเมืองและการชี้ทางในด้านวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นทุกที ในองค์เจ้าชายโชโตกุ เราก็ได้เห็นว่าการมีแนวโน้มนี้ในอันที่จะรับเอาสิ่งทั้งปวงที่จีนอาจอำนวยให้มาดัดแปลงใช้เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นและความสงบให้แก่ประชาชนผู้มีใจคอหงุดหงิดหาความสงบสุขไม่ได้

แต่ตัวอย่างแห่งแนวโน้มนี้ที่นับว่าน่าสนใจอย่างที่สุดนั้นมีปรากฏอยู่ในพระบรมราชโองการเป็นชุดๆ ที่ออกมาในยุคแห่งการปฏิรูปที่ยิ่งใหญ่ (ไทกะ) ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๘ การปฏิรูปเหล่านี้ซึ่งดำเนินการมาจากทฤษฎีที่แถลงไว้ในรัฐธรรมนูญของเจ้าชายโชโตกุที่ว่า “ในประเทศเดียวจะไม่มีการมีสององค์ ประชาชนจะไม่มีเจ้านายสองคน” นั้นได้ยืนยันหลักความคิดเห็นว่า “ภายใต้สวรรค์ทั้งหลายน้อมไม่มีแผ่นดินใด ๆ ซึ่งมีได้เป็นแผ่นดินของกษัตริย์ ในบรรดาผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งหลายก็ไม่มีใครที่มีได้เป็นข้าทาสของพระเจ้าแผ่นดิน” โดยอาศัยเหตุผลข้อนี้แหละจึงได้ประกาศใช้โครงการที่ใหญ่โตกว้างขวางนี้จำกัดอำนาจของหัวหน้าเผ่าต่างๆ ซึ่งมักทำให้ราชบัลลังก์ต้องสั่นคลอนเพราะการที่หัวหน้าเผ่าเหล่านั้นได้ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อครองอำนาจเสมอ ได้นำเอาการบริหารเขตแดนอย่างมีระบบของจีนมาใช้แทนองค์การทางการเมืองแบบเดิมซึ่งถือหน่วยเผ่าชนเป็นหลัก ในการบริหารเขตแดนแบบจีนนี้ ทางราชสำนักจะเป็นผู้ส่งเจ้าเมืองไปปกครองหัวเมืองต่างๆ โดยส่วนกลางเป็นผู้บัญชาการและบริหารงาน การใช้กฎหมายที่มีเอกรูปเป็นอย่างเดียวกันอันนับว่าเป็นตัวแทนอำนาจหน้าที่ที่ยิ่งยวดขององค์จักรพรรดิ ในอันที่จะดำรงรักษาการบริหารเขตแดนโดยวิธีนี้ไว้ ก็จำเป็นต้องปรับปรุงการปกครองส่วนกลางขนานใหญ่ เพื่อให้เหมือนการปกครองระบบข้าราชการที่ได้ส่วนสัดอันยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิถึงที่ยังคงให้มากที่สุด จึงทำให้เกิดมีระบบอำมาตยาธิปไตยอย่างใหม่ที่ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากราชสำนัก ดังนั้น

เค้าโครงแห่งชนชั้นแบบเก่าและแบบที่สับสนพร้อมกับอำนาจการปกครองที่ลดหลั่นกันลงมาตามเผ่าพันธุ์โดยถือชาติและสายโลหิตเป็นหลักก็ถูกแทนที่ด้วยการแบ่งสังคมออกเป็นชนสองชั้นที่ง่าย ๆ คือแบ่งเป็นชนชั้นปกครองกับสามัญชน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งประเทศจีนที่มีองค์จักรพรรดิเป็นผู้ปกครอง

อย่างไรก็ตาม พวกนักปฏิรูปมิได้จำกัดขอบเขตการกระทำของตนให้อยู่เฉพาะในวงการเมืองเลย ความจริงสิ่งที่ปรากฏอยู่ในการสร้างเครื่องกลไกของรัฐนี้ขึ้นมา นั้น เป็นความต้องการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะให้ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศหลังไหลไปสู่ศูนย์กลางแห่งอำนาจทางการเมือง ดังนั้นจึงได้เป็นที่ยอมรับนับถือกันตั้งแต่ต้นแล้วว่า ถ้าจะนำระบบการเก็บภาษีอากรของแผ่นดินถึงมาใช้ก็จำเป็นจะต้องนำเอาการบริหารแบบราชวงศ์ถังมาใช้ด้วย อนึ่ง ระบบการเก็บภาษีอากรตามแบบราชวงศ์ถังย่อมสอดคล้องถึงระบบการเวนคืนที่ดินมาเป็นของรัฐและการจัดสรรที่ดินใหม่ ดังที่กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงแห่งราชวงศ์ถังคือจักรพรรดิไทซุง ได้ทรงปฏิบัติในตอนต้นๆ ราชวงศ์ถังนั้นแล้ว ดังนั้นนักปฏิรูปชาวญี่ปุ่นจึงได้พยายามล้มล้างทรัพย์สินสมบัติ “ส่วนตัว” เวนคืนที่ดินเอามาเป็นของรัฐ จัดสรรที่ดินใหม่โดยถือขนาดของครอบครัวเป็นหลัก และนำเอาระบบการเก็บภาษีที่ดิน แรงงาน และผลผลิตหนึ่งซีกสามเป็นหลักมาใช้ ความจริง ตัวอย่างแบบจีนนั้นก็ได้นำมาใช้ด้วยความระมัดระวังยิ่ง นั่นคือเรื่องทะเบียนที่ดิน และทะเบียนภาษีอากรในยุคนั้น ซึ่งเก็บรักษาไว้ในที่เก็บในราชสำนักที่เมืองนารากิจจะมีแบบฟอร์มและการใช้ถ้อยคำเหมือนทะเบียนของจีนในสมัยเดียวกัน ซึ่งพบอยู่ที่กองรักษาด่านตะวันตกของจักรวรรดิจีน คือ ที่ถ้ำ둔หวงเมื่อไม่นานมานี้มากทีเดียว นอกจากนั้น โดยอาศัยการที่นักปฏิรูปเหล่านั้นยืนยันถึงการที่จักรพรรดิทรงมีสิทธิเหนือแรงงานสาทและ การรับราชการทหารนี้เอง พวกนักปฏิรูปทั้งหลายจึงได้ไปไกลถึงขั้นทำให้ราชตระกูลประสบความสำเร็จในการที่จะมีอำนาจควบคุมธาตุมูลแห่งอำนาจทั้งปวงที่เป็นลักษณะแห่งราชวงศ์จีนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้หมด แต่ด้วยการเลียนแบบจีนไปเสียหมดนี้เอง จึงได้เกิดความยากลำบากเรื่องที่ตั้งราชวงศ์จีนเหล่านั้นได้ประสบมาแล้วเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นเหตุทำให้เป็นการบ่อนทำลายรัฐใหม่นี้มาเกือบตั้งแต่ต้นทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ประเทศจีนได้มีอิทธิพลที่ล้าลึกและจริงจังยิ่งขึ้นในปีแรกๆ นั้นมากกว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีอยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นั้นนับว่าเป็นระบบการประสานความรู้กับความเชื่อถือเข้าด้วยกัน ซึ่งแน่นอนที่ใช้เค้าโครงราชสำนักจีนอันเป็นสัญลักษณ์สวรรค์ที่สว่างามที่สุดเป็นหลัก แต่ทว่าได้แผ่เข้าไปในอาณาจักรแห่งความคิดและการกระทำที่ทั้งนอกเหนือธรรมชาติและแทรกซึมเข้าไปในระเบียบทางการเมืองโดยตรง ลัทธิสังเคราะห์ที่แผ่ไปไกลคล้ายแบบแผนในราชสำนักนี้เป็นผลผลิตแห่งราชวงศ์ฮั่น (พ.ศ. ๓๔๑-๗๖๓) ในกรณีที่แนวโน้มที่คู่ขนาน

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๖๕

กันนั้นได้ทำงานเพื่อจัดและทำให้ชีวิตทางการเมืองและทางด้านพุทธิปัญญาของจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในอาณาจักรแห่งความคิด พัฒนาการนี้นับว่าปรากฏชัดที่สุดในการนำเอาลัทธิขงจื๊อออกมาใช้เป็นลัทธิประเพณีประจำชาติ โดยได้มีการให้บรรดาอธิบายกันอย่างละเอียดลออในมหาวิทยาลัยหลวงและเอามาใช้ในการสอบคัดเลือกข้าราชการ และซึ่งพวกบัณฑิตที่ทำงานเพื่อราชบัลลังก์ซึ่งพยายามที่จะแปลหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับของขงจื๊อออกมาได้ทำให้มีระบบขึ้น

อย่างไรก็ดี ลัทธิขงจื๊อของราชวงศ์ชั่นที่นำเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นสมัยหลังสุดในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ นั้นนับว่าเป็นตัวแทนยิ่งกว่าคำสอนทางด้านจริยศาสตร์ที่เป็นสารัตถะสำคัญของขงจื๊อและสำนักศิษย์ของขงจื๊อในสมัยแรกๆ อีก คำสอนเหล่านี้มีอยู่ที่ญี่ปุ่น ณ พื้นฐานแห่งคฤหาสน์ทางด้านปัญญาหลังใหม่ แต่ทว่าถูกเคลือบและถูกทำให้คลุมเครือไปบ้าง เพราะน้ำหนักแห่งการศึกษาและลัทธิคำสอนที่เป็นสหสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ที่อาศัยอยู่ภายใต้หลังคาที่กว้างใหญ่แห่งคฤหาสน์นั้น ข้อนี้ไม่จำเป็นจะต้องเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าความเชื่อถือที่มีคนนิยมนับถือกันอย่างแพร่หลายเป็นจำนวนมาก ได้แสวงหาวิธีที่จะได้รับความเคารพนับถือโดยการสังสรรค์กับลัทธิคำสอนต่างๆ ที่ชนบประเพณีและรัฐยอมรับนับถือแล้ว ลัทธิขงจื๊อเองต้องทำสงครามขับเคี่ยวกับปรัชญาที่ทรงอำนาจอื่นๆ เพื่อให้เป็นที่ถูกอกถูกใจข้าราชการอยู่มาก และในกระบวนการนั้นลัทธิเหตุผลนิยมที่เป็นพื้นฐานของสำนักนี้ได้แทรกซึมเข้าไปในอาณาจักรความคิดที่ไม่เคยทำการสำรวจตรวจตราอย่างเต็มที่มาก่อนเลย โดยการกระทำเช่นนั้น ลัทธิเหตุผลนิยมก็ได้ดูดกลืนอะไรต่ออะไรมากมายจากปริมปราประเพณีอื่นๆ เช่น สำนักเต๋า และสำนักธาดูทั้งห้า (ยิน - หยาง) เพื่อทำให้โครงร่างที่บกพร่องของตนเต็มบริบูรณ์

จิตใจของคนสมัยใหม่อาจพบสิ่งต่างๆ มากมาย ณ ที่ซึ่งดูออกจะย่อยได้ค่อนข้างยากสักหน่อย ทั้งอาจจะต้องยอมรับว่า โดยอาศัยความรู้ที่พอจะหาได้ในตอนนั้น การสังเคราะห์นี้อาจเป็นสิ่งที่น่าสังเกตสำหรับเรื่องความเป็นระเบียบและความเชื่อมแน่นกันแห่งการสังเคราะห์นั้น และในอำนาจของโหมกที่พูดออกมาอย่างชัดแจ้ง เช่น ตงจื๊อชู้ ก็นับว่าได้มีการนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีในอันที่จะเสริมกำลังลัทธิคำสอนทางการเมืองที่เป็นพื้นฐานบางอย่างแห่งสำนักขงจื๊อ โดยจงใจให้กษัตริย์ผู้ทรงมีอำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราชใช้พระราชอำนาจของพระองค์อย่างชาญฉลาด และด้วยความรู้จักเหนี่ยวรั้งพระทัยไว้บ้าง เราจะต้องสำเหนียกไว้ด้วยว่า ถ้าหากเราจะนำเอาจักรวาลวิทยา และ “ศาสตร์” ต่างๆ ส่วนใหญ่ที่ได้มาจากสำนักขงจื๊อมาใช้ในการทำนองเชื่อถือโชคลางละก็ จะเท่ากับบังคับให้ประชาชนทุกยุคทุกสมัยและทุกหนทุกแห่งปฏิบัติตนอยู่บนมูลฐานแห่งความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ และดังนั้นเราก็จำต้องมีควมรอบคอบในอันที่จะพิจารณา

ตัดสินกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนเหล่านี้ ทั้งนี้โดยอาศัยมาตรฐานของประชาชนเหล่านั้นและของเราเองเป็นหลัก

ณ หัวใจแห่งการนึกถึงเอาตามแบบขงจื้อเช่นนั้นทั้งหมดก็คือลัทธิคำสอนที่การนึกถึงนั้นได้มีส่วนธรรมดาสมาญร่วมกับสำนักคิดที่มีอิทธิพลอื่นๆ ในข้อที่ว่า จักรวาลเป็นสิ่งที่งวมวลซึ่งมีความกลมกลืนกันที่มนุษย์และธรรมชาติจะมีปฏิริยาต่อกันในทุกแห่งทุกมุมแห่งชีวิตอยู่ตลอดเวลา จากลัทธิคำสอนนี้ก็พอสรุปได้ว่า การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ที่มีกษัตริย์เป็นตัวแทนโดยเฉพาะนั้น ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อระเบียบธรรมชาติซึ่งมีความอ่อนไหวต่อคุณภาพทางด้านศีลธรรมแห่งการกระทำของมนุษย์สิ่งทั้งปวง ถ้าหากมนุษย์ไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องของตนให้บริบูรณ์ ธรรมชาติก็จะกระทำหรือปฏิบัติการหรือสร้างดุลยภาพหรือความบรรสานทั้งสิ้นขึ้นมา ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง จึงเชื่อกันว่าสิ่งที่บังเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติทั้งหลาย โดยเฉพาะสิ่งที่เขื่อนแซ่ไปจากวิถีทางแห่งธรรมชาติตามปรกติอย่างน่าตื่นตานั้น คงจะเปิดเผยเนื้อหาที่คนคนหนึ่งหรือกษัตริย์องค์หนึ่งได้ละเลยต่อหน้าที่ หรือวิถีทางแห่งความประพฤติที่เหมาะสมที่ตนควรจะปฏิบัติตามในเมื่อได้ตีความหมายอย่างถูกต้องแล้ว

ความสำคัญแห่งการเข้าทรงและศิลปะหรือศาสตร์รูปทูลอื่นๆ ในประเทศจีนย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัด ในเมื่อเราพิจารณาเห็นว่าข้อเขียนของจันร่นแรกสุดที่บัดนี้ได้เก็บรักษาไว้นั้น มีปรากฏอยู่บนกระดุกสำหรับทำนายนซึ่งได้บันทึกคำถามและคำตอบได้ที่ผู้เข้าทรงได้รับโดยการพิณพิเคราะห์หรือแยกแยะที่กระดุกตอนที่ถูกทำให้ร้อน ในสมัยต่อมาเราพบว่า เขาเรียกพวกโหราจารย์ว่า “นักประวัติศาสตร์” (ซือ) และเป็นผู้รวมหน้าที่ของทั้งคนทรงและผู้รวบรวมบันทึกต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน อิทธิพลของคนทรงเหล่านั้นเห็นได้ชัดในทัศนะของจีนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นการแสดงออกซึ่งเจตจำนงของสวรรค์ สำหรับนักประวัติศาสตร์จีนสมัยแรกๆ เหตุการณ์ที่น่าสังเกตมีเพียงเฉพาะข้อเท็จจริงที่ได้บันทึกไว้เท่านั้น แต่จะต้องตีความหมายเหตุการณ์นั้นเป็นลางร้ายหรือเป็นนิมิตแห่งการอนุมัติของฟ้าด้วย จันทรคราส สุริยคราส และบรรดาดาวหางต่างๆ นับว่าเป็นความพยายามที่เห็นประจักษ์ชัดของฟ้าในอันที่จะแสดงความปลอดภัยของตนออกมาให้ปรากฏ แต่การมองเห็นเมฆที่มีรูปร่างผิดปรกติธรรมดานั้นบางทีก็ถือว่ามีความสำคัญมากพอที่จะเป็นการรับประกันการเปลี่ยนชื่อที่จะทำให้ส่วนหนึ่งแห่งรัชสมัยขององค์จักรพรรดิเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ความเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิดที่ยืนกรานอยู่ระหว่างคนทรงกับนักประวัติศาสตร์นั้นได้รับการพิสูจน์โดยคำแถลงที่มีอยู่ในคำนำหนังสือเรื่อง การบันทึกที่แท้จริงเกี่ยวกับการครองราชสมบัติญี่ปุ่นสมัยราชกาล (พ.ศ. ๑๔๔๔) ซึ่งในหนังสือนั้นผู้รวบรวมได้ประกาศความมุ่งหมายของตนในเรื่อง “นิมิตที่เป็นมงคลซึ่งทำให้ฟ้าทรงโปรดปรานกษัตริย์

ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๖๗

และความหมายที่ฟ้าทรงตกเดือนกษัตริย์” การนำเอาวิธีนี้มาใช้ย่อมเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดอย่างเต็มที่ดังเช่นในประวัติศาสตร์สมัยแรกๆ เช่น หนังสือ นิชองงิ เป็นต้น

เบื้องหลังข้อความเช่นนั้นก็มีความเชื่อในความเหมือนกันที่จำเป็นระหว่างโลกสวรรค์กับโลกมนุษย์ เมื่อนักโหราศาสตร์ทั้งหลายรายงานว่าเทพสวรรค์ (ดวงดาว) ได้บรรลุลูกถึงตำแหน่งในดวงสุริยคติของตน ก็จำเป็นจะต้องประกอบพิธีที่ต้องที่เหมاسبกับดวงสุริยคติชั้นบนโลก หรือถ้าหากเมฆที่บอกลางดั้นระบุว่า ฟ้าได้มีโองการให้มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าพิงพอใจบางอย่าง ก็จะต้องมีความเปลี่ยนแปลงที่สมนัยกัน เช่น การเปลี่ยนนามรัชกาล เป็นต้นในโลก เราได้ทราบมาแล้ว แม้ตัวขงจื้อเองก็ได้เปลี่ยนแปลงการสนับสนุนของตนในเมื่อได้ยินเสียงฟ้าผาดังเปรี้ยง การไม่ได้สังเกตดูความเปลี่ยนแปลงในสวรรค์อาจนำไปสู่ความล่มจมในโลกก็ได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าหากในดวงสุริยคติเราประกอบพิธีที่ต้องที่เหมاسبกับดวงจันทร์ เพราะปฏิบัติผิดพลาดละก็ พิธีพรรณธัญญาหารคงจะได้รับความเสียหายตั้งแต่ตอนเริ่มแตกดอกออกผลเพราะลมฟ้าอากาศที่หนาวเหน็บก็ได้ อีกประการหนึ่ง พิธีที่ต้องที่ถูกต้องอาจรับประกันว่าจะได้รับพร เช่น มีฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้นได้ ดังจิ้งชู ประชญาเมธีสมัยราชวงศ์ซัน ได้พรรณนาวิธีทางแบบต่างๆ ไว้เพื่อเป็นการรับประกันว่า ฝนฟ้าจะต้องตกในเมื่อเกิดมีความต้องการฝนขึ้นมา วิธีทางหนึ่งก็คือพวงลูกจิ้งของรัฐบาลและพสกนิกรอื่นๆ จะต้องอยู่ร่วมกับภรรยาของตนในวันที่จะกำหนดเลือกขึ้นโดยใช้วิธีการ ยิน - หยาง เป็นหลัก

ศาสตร์ต่างๆ ก็ได้รับการวิวัฒนาการให้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในอาณาจักรทั้งสามคือ ฟ้า ดิน และมนุษย์ ศาสตร์เหล่านี้ คือ โหราศาสตร์ การทำนายโดยดรูบดินทรายที่โปรยลงไป (geomancy) และศิลปะ “การหลีกเลี่ยงความหายนะต่างๆ” ตามลำดับโหราศาสตร์ย่อมทำให้มนุษย์สามารถค้นพบสิ่งที่ถือว่าเป็นโชคชะตาของราชอาณาจักรและของปัจเจกบุคคลได้ การแบ่งสวรรค์ออกเป็น ๑๒ ชั้น (โดยถือช่วงแห่งดาวพฤหัสบดีซึ่งมีระยะเวลา ๑๒ ปีเป็นหลัก) นับว่าสมนัยกับการแบ่งโลกออกเป็น ๑๒ ส่วน และตัวอย่างเช่นเมื่อดาวพฤหัสบดีอยู่ในส่วนแห่งสวรรค์ที่ “ควบคุม” ประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ประเทศนั้นก็พ้นจากการถูกย่ำยี โดยอาศัยการศึกษาเจตจำนงของฟ้าจากดวงดาวนี้เอง เราอาจพยากรณ์เหตุการณ์ต่างๆ ในโลกได้ แต่โดยอาศัยการทำนายโดยการดรูบดินทรายที่โปรยลงไป และ ศิลปะ “การหลีกเลี่ยงความหายนะต่างๆ” เราอาจเอาเจตจำนงของฟ้ามารวมกับผลประโยชน์ของประชาชนได้ ดังนั้นเมื่อได้เลือกทำเลที่เกี่ยวโคเพราะเกี่ยวโคมีแม่น้ำและภูเขาที่ “เหมาะสม” อยู่มากมาย นั่นก็นับว่าเป็นตัวแทนความพยายามที่จะใช้ การทำนายโดยการดรูบดินทรายที่โปรยลงทำให้สิ่งแวดล้อมที่เป็นมงคลที่สุดต่อการที่จะเป็นเมืองหลวงมีความปลอดภัย ฟ้าได้ออกแบบสถานที่เช่นนั้นสำหรับให้เป็นเมืองหลวง และ

มนุษย์ก็อาจได้รับผลประโยชน์โดยอาศัยสถานที่นั้น วิธีที่จะทำให้ได้รับผลประโยชน์จากฟ้าที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นอีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในญี่ปุ่นก็คือศิลปะ “การหลีกเลี่ยงความหายนะต่างๆ”

ใน พ.ศ. ๑๑๔๕ ภูเขาเกาสึรูปหนึ่งชื่อ กวาลลุด (Kwalluk) ได้นำหนังสือที่เกี่ยวกับการทำนายโดยการดูรูปดินทรายที่โปรยลงและหนังสือที่เกี่ยวกับ “การหลีกเลี่ยงความหายนะต่างๆ” เข้าไปยังประเทศญี่ปุ่น มีพวกข้าราชการสำนักหลายคนได้รับเลือกให้ไปศึกษาอยู่กับภูเขาควาลลุด และความเปลี่ยนแปลงที่ผิดปกติธรรมดาบางอย่าง ซึ่งเกิดขึ้นในอีก ๒-๓ ปีต่อมานั้น อาจถือว่าเนื่องมาจากความสำเร็จในการศึกษาแบบใหม่นี้ก็ได้ ใน พ.ศ. ๑๑๔๗ ซึ่งเป็นปีที่มีนิมิตทางโหราศาสตร์ที่พวกผู้ชำนาญในการ “หลีกเลี่ยงความหายนะต่างๆ” ถือว่าเป็น “ปีปฏิรูป” นั้น ก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๑๗ มาตราของเจ้าชายโชโตกุ (ขอได้โปรดจำไว้ว่าจำนวนมาตรานั้นได้มาจากการเอาเลข ๘ ซึ่งเป็นจำนวน ยิน ที่มากที่สุด กับเลข ๙ ซึ่งเป็นจำนวน หยาง ที่มากที่สุดมารวมเข้าด้วยกัน) ในปีนั้นเองก็ปรากฏว่าได้เกิดมีปฏิทินญี่ปุ่นขึ้นเป็นครั้งแรกด้วย อันนับว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งในด้านการเขียนประวัติศาสตร์และในการพัฒนาพิธีรีตองต่างๆ ของรัฐ

แน่นอนทีเดียวที่อาจเป็นไปได้ที่ว่าเหตุการณ์เหล่านี้มิได้เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๑๑๔๗ จริงๆ เลย แต่นักประวัติศาสตร์รุ่นหลังๆ ได้ยกย่องให้เป็นเหตุการณ์ในปีนั้น เพราะพวกเขามีความกระตือรือร้นที่จะทำให้ปีนั้นมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น โดยการทำให้ปีนั้นเป็น “ปีปฏิรูป” ตัวอย่างเช่น ดูเหมือนจะเป็นที่แจ่มแจ้งแล้วว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่ถือกำเนิดขึ้นในรัชสมัยของจักรพรรดิยิมมุซึ่งเป็นจักรพรรดิในนิยายนั้น พวกที่รวบรวม พงศาวดารญี่ปุ่น ได้กำหนดให้เป็น “ปีปฏิรูป” ด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันนั่นเอง ในบางกรณีก็มีประจักษ์พยานที่มากพอที่จะแสดงให้เห็นความแพร่หลายแห่งความคิดแบบ ยิน - หยาง (ซึ่งหมายถึงอุดมการณ์ตามแบบขงจื๊อสมัยราชวงศ์ชั่นทั้งปวง) ทั้งในหนังสือเรื่อง บันทีกเรื่องราวสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๒๕๕) และ พงศาวดารญี่ปุ่น (พ.ศ. ๑๒๖๓) คำนำหนังสือเล่มแรกขึ้นต้นว่า :

“บัดนี้เมื่อความจลาจลวุ่นวายเริ่มเข้มข้นขึ้น แต่พลังและรูปลักษณะยังไม่สำแดงตัวออกมาให้ปรากฏ และยังไม่มีใครที่ถูกระบุชื่อ ยังไม่มีอะไรที่ได้ทำลงไป แล้วใครจะทราบรูปร่างของความวุ่นวายนั้นเล่า? อย่างไรก็ตาม ฟ้าและดินได้ถูกแยกออกจากกันก่อน และเทพสามองค์ก็ทรงเริ่มต้นการสร้างสรรค์ แล้ว ยิน และ หยาง ก็ได้พัฒนา และเทพสององค์ก็ได้กลายเป็นบรรพบุรุษของสิ่งทั้งปวง”

หนังสือ พงศาวดารญี่ปุ่น เริ่มต้นว่า :

“ในอดีต ฟ้าและดินยังมิได้แยกจากกัน และยืนกับหยาง ก็ยังมิได้ถูกแบ่งแยกออกจากกัน ฟ้ากับดิน ยืนกับหยาง ได้ก่อรูปเป็นมวลที่ไม่มีระเบียบคล้ายไข่ที่มีขอบเขตที่กำหนดไว้อย่างคลุมเครือ และมีเชื้อบรรจุนอยู่ ส่วนที่บริสุทธิ์กว่าและชัดแจ้งกว่าก็ได้ถูกลอกออกมาบ้าง และก่อให้เกิดเป็นสวรรค์ขึ้นมา ส่วนธาตุมูลที่หนักกว่าและหยาบกว่าก็ตั้งมั่นลง แล้วก็กลายเป็นดิน (โลก)”

บางทีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการรวบรวม บันทึกเรื่องราวสมัยโบราณ อาจเพื่อสถาปนาความชอบธรรมในการที่จักรพรรดิเทมมุกับรัชทายาทต่อๆ มาจะได้ใช้อำนาจเพื่อขึ้นครองราชสมบัติ การอ้างนี้ได้มีขึ้นโดยอาศัยทั้งชาติวงศ์วิทยาและคุณงามความดีหรือความเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ หนังสือ บันทึกเรื่องราวสมัยโบราณ ได้ประกาศเรื่องจักรพรรดิเทมมุ รวมอยู่ในสิ่งอื่นๆ ว่า “พระองค์ทรงยึดทางสายกลางระหว่างสารัตถะสำคัญสองอย่าง (ยืน และ หยาง) และทรงทำระเบียบแห่งธาตุทั้งห้าให้สม่ำเสมอ” แต่เราก็อาจเห็นวิธีที่การคิดแบบยืน - หยางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเกี่ยวข้องกับวิชาเขียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นได้

การพูดถึงธาตุทั้งห้าย่อมนำไปสู่ศูนย์กลางแห่งศิลปะว่าด้วย “การหลีกเลี่ยงความหายนะต่างๆ” ระบบความสมนัยกันที่ประณีตได้วิวัฒนาการอยู่ในระหว่างดวงดาวต่างๆ ธาตุ ทิศทาง ฤดูแล้ง นิมิตแห่งจักรราศี และ ประเภทอื่นๆ อีกมากมายดังต่อไปนี้

ดาว	ธาตุ	ทิศ	ฤดูแล้ง	นิมิตแห่งจักรราศี
พระพฤหัสบดี	ไม้	ตะวันออก	วสันต์	เสื่อ, กระต่าย
พระอังคาร	ไฟ	ใต้	คิมหันต์	งูเล็ก, ม้า
พระเสาร์	ดิน	ศูนย์กลาง	อายัน ^๑	สุนัข, โค, งูใหญ่ (มังกร), แกะ
พระศุกร์	โลหะ	ตะวันตก	สารท	สิง, ไก่
พระพุธ	น้ำ	เหนือ	เหมันต์	หมู, หู

^๑ คือ จุดสองจุดบนวงอีคลิปติก (Ecliptic) และอยู่กึ่งกลางระหว่างจุดวิษุวัต (Equinox) จึงเป็นจุดที่มีระยะสูงสุดจากเหนือและใต้ของเส้นศูนย์สูตรท้องฟ้า จุดทั้งสองนี้เป็นตำบลที่ดวงอาทิตย์หยุดการเปลี่ยนเดคลิเนชัน (Declination) คือ ดวงอาทิตย์จะมีค่าเดคลิเนชันเหนือหรือใต้มากที่สุด จุดที่อยู่เหนือเส้นศูนย์สูตร เรียกว่า อุดราขึ้นหรือครีษมายัน (Summer Solstice) ประมาณวันที่ ๒๑ มิถุนายน ซึ่งดวงอาทิตย์มีค่าเดคลิเนชันเหนือสุด ครึ่งโลกฝ่ายเหนือจะได้รับแสงอาทิตย์มากที่สุด และส่องลงมายังพื้นโลกเกือบตรงตั้งระยะกลางวันยาวกว่ากลางคืน และทำนองเดียวกัน จุดที่อยู่ใต้เส้นศูนย์สูตรเรียกว่า ทักษิณายัน หรือ เหมายัน (Winter Solstice) ประมาณวันที่ ๒๑ ธันวาคม ซึ่งดวงอาทิตย์มีค่าเดคลิเนชันต่ำสุด

ตามทฤษฎีว่าด้วยธาตุห้า สองธาตุที่มีขอบเขตติดต่อกับธาตุใดธาตุหนึ่งโดยเฉพาะ ก็ย่อมมีประโยชน์ต่อธาตุนั้น แต่ธาตุสองธาตุที่แยกออกไปนั้นย่อมเป็นอันตราย ดังนั้น ธาตุไม้กับธาตุดินจึงมีประโยชน์ต่อธาตุไฟ แต่ธาตุโลหะกับธาตุน้ำเป็นอันตรายต่อธาตุไฟ ดังนั้น บุคคลที่เกิดภายใต้ร่มเงาแห่งดาวพระอังคารย่อมเหมาะที่จะเป็นคู่ครองของผู้ที่เกิดภายใต้ร่มเงาแห่ง ดาวพระพฤหัสบดีและดาวพระเสาร์ แต่ไม่เหมาะที่จะเป็นคู่ครองของคนที่เกิดภายใต้ร่มเงาแห่งดาว พระศุกร์และดาวพระพุธ จึงนับว่าเป็นไปได้ที่จะ “หลีกเลี่ยงความหายนะต่าง ๆ” โดยการป้องกัน ไม่ให้คนที่เกิดภายใต้ธาตุที่เป็นข้าศึกกัน แต่งงานหรือเป็นคู่ครองของกันและกัน

ในประเทศญี่ปุ่นความเชื่อถือเช่นนั้นได้ครอบงำชีวิตของชาวญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ เมื่อ เราอ่านนวนิยายในยุคเฮอิอัน (พ.ศ. ๑๓๓๗-๑๓๖๔) เราอดไม่ได้ที่จะรู้สึกสะอิดสะเอียนที่ได้พบว่ามีการ กล่าวถึง “ทิศที่ไม่เป็นมงคล” หรือ “วันที่ไม่เป็นมงคล” อยู่บ่อยๆ เพราะแต่ละบุคคลซึ่งต้อง เป็นไปตามอำนาจของดวงดาวที่ปกครองตนในแต่ละวันย่อมมีทิศทางที่เป็นมงคลหรือไม่เป็น มงคลแตกต่างกันไป อนุทินที่บอกพยากรณ์ทางโหราศาสตร์ของแต่ละวันของปีจึงเป็นที่สนอก สนใจของบุคคลสำคัญๆ ของบ้านเมืองผู้ทำให้โครงการของตนเป็นไปสม่าเสมอตามที่อิทธิพล ของสวรรค์จะประทานให้เพื่อที่จะแนะนำรัฐบาลในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องราวของ ยิน - หยาง จึงได้มีแผนก ยิน - หยาง (Onyoryo : โอเนียวเรียว) ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๖๑๘ และข้อกำหนด ต่างๆ อย่างละเอียดลออเกี่ยวกับการตั้งแผนกนี้ขึ้นมาได้มีอยู่ในประมวลไคโฮ (Taiho Code) พ.ศ. ๑๖๔๔-๔๕ แล้ว

แต่คำสอนในเรื่อง ยิน - หยาง มิได้จำกัดวงอยู่เฉพาะบุคคลในราชสำนักเท่านั้น แต่ ทว่ายังได้แพร่หลายอยู่ในสังคมญี่ปุ่นทุกระดับ และมีผลสะท้อนต่อชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น เกือบจะทุกแห่งทุกมุมทีเดียว คำสอนเรื่อง ยิน - หยาง ไม่เหมือนพระพุทธศาสนาหรือศาสนา ชินโต เพราะไม่มีพระที่จัดขึ้นอย่างมีระบบเพื่อส่งเสริมหรือทำให้คำสอนเรื่อง ยิน - หยาง ดำรงอยู่เป็นจริยวัตรสากล แบบแปลนแผนผังบ้าน และแม้แต่การที่จะวางเครื่องประดับบ้านไว้ ตรงจุดไหน ก็จะต้องทำให้ถูกต้องตามหลัก Yin - Yang ดังนั้นจึงไม่เป็นการเหมาะสมเลยที่จะ วางตู้ที่บรรจุของอันมีค่าไว้ทางด้านใต้ของบ้าน เพราะทิศใต้เป็นทิศที่ปกครองโดยธาตุไฟ และ ะไรก็ตามที่เอาไปวางไว้ทางทิศใต้ก็ดูเหมือนว่าจะถูกเผาผลาญให้หมดไปหมด เพื่อที่จะหลีกเลี่ยง ความหายนะทำนองนั้น จึงจำต้องระมัดระวังที่จะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของ Yin - Yang ใน ทุกๆ กรณี

ความพยายามของ Yin - Yang ในอันที่จะอธิบายปรากฏการณ์ของจักรวาล ทั้งที่ เป็นด้านรูปธรรมและนามธรรมโดยอาศัยธาตุห้านี้ ได้ทวีความสำเร็จมากยิ่งขึ้นและมีอุปสรรค

ขัดข้องอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย ในตอนแรกๆ ชาวพุทธบางพวกดูเหมือนจะคัดค้านการทำนาย โชคชะตาโรซี โดยการใช้ธาตุทั้งห้าเป็นหลักอยู่เหมือนกัน แต่ต่อมา ก็ดูเหมือนจะเอาธาตุทั้งห้า นั้นมาใช้ในการทำนายของตนเองอยู่เช่นกัน แล้วในที่สุดคำสอนเรื่อง ยิน - หยาง ก็เป็นเรื่องที่ ยอมรับนับถือกันอย่างกว้างขวาง และยังคงเป็นคำสอนที่ไม่มีใครมาท้าทายได้จนกระทั่งสมัย ปัจจุบันนี้ ตัวอย่างเช่น จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ชื่อของรัชกาลก็คงมีการเปลี่ยนแปลงอย่าง สม่าเสมอเรื่อยมาในเมื่อปีหนึ่งในบรรดา “ปีปฏิบัติ” ทั้งหลายได้เวียนมาบรรจบรอบ ระบบ ยิน - หยาง ได้ถูกนำมาใช้ในโอกาสต่างๆ มากมาย แม้กระทั่งเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ การเลือกวัน มงคลก็ยังคงใช้วิธี ยิน - หยาง อยู่ และในการแต่งงานก็ยังไม่ค่อยมีใครละเลยในการที่จะพิจารณา นิमितตามจักรราศีของผู้จะสมรสอยู่

มีเพียง ยิน - หยาง เท่านั้นที่เป็นความคิดของชาวจีนแบบต่างๆ ที่คุ้นเคยกันดีใน ราชสำนักญี่ปุ่นยุคนาราและเฮอัน แม้แต่หนังสือจินดกวีนิพนธ์แบบฉบับของลัทธิขงจื้อและ ลัทธิเต๋า เมื่อเทียบกับ ยิน - หยาง แล้วก็เป็นหนังสือที่รู้จักกันเป็นอย่างดีเช่นกัน ดังที่จะเห็น อย่างประจักษ์ในกวีนิพนธ์ “มะเนียวชิว” (Manyoshu) ซึ่งเป็นวรรณบุษปวิทยา (anthology) ที่แต่งจบในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ในหนังสือเล่มนี้ มักจะพบเสียงกึกก้องแห่งความคิดจีนใน รูปที่ระบุถึงว่า ชาวญี่ปุ่นมีความคุ้นเคยกับจินดกวีนิพนธ์แบบฉบับเหล่านั้น แม้ในสมัยแรกๆ เราอาจพบการเลียนแบบความคิดและวรรณคดีจีนอย่างเปิดเผยอยู่ในหนังสือ ไคฟูโซะ (Kaifuso) ซึ่งเป็นการรวมบทกวีนิพนธ์ในภาษาจีนตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๙๔ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามไม่เฉพาะ ในวรรณกรรมเท่านั้นที่นักประพันธ์ญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นว่าตนเป็นหนี้สืลาและความรู้สึกแบบจีน ตัวอย่างเช่น เมื่อหนังสืออธิบายประมวลกฎหมาย พ.ศ. ๑๓๗๖ ได้ถูกนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายองค์ จักรพรรดิ หนังสือนั้นก็มีความทรงจำซึ่งเป็นคำพูดที่พาดพิงถึงวรรณกรรมจีนติดตามมาด้วย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงไม่เพียงยืมสถาบันทางกฎหมายของราชวงศ์ถังมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ของตนเองเท่านั้น แต่ยังได้ยืมวิธีการใช้ถ้อยคำที่สละสลวยที่ชาวจีนคุ้นเคยเป็นอย่างดีในการให้เหตุผลเพื่อให้ กฎหมายมีอยู่ต่อไปมาใช้ด้วย ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการใช้ภาษาเช่นนั้นย่อมมีอิทธิพลอย่างล้าลึก ต่อพัฒนาการแห่งความคิดในประเทศญี่ปุ่น และเราอาจพบอุทาหรณ์มากมายในคำนำ และ จดหมายความทรงจำที่มีจำนวนมากมายจนนับไม่ถ้วน

หากที่คงอยู่เป็นนิรันดร์แห่งการนำความคิดของจีนเข้าไปสู่ญี่ปุ่นในสมัยแรกๆ ปรากฏ ว่ามีอยู่ในทุกสาขา โดยเฉพาะในมโนภาพเกี่ยวกับการปกครองขององค์จักรพรรดิซึ่งบางทีก็เรียก ว่า ลัทธิเท็นโน (Tennoism) มักจะคิดกันว่า มโนภาพนี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการศึกษาที่กษัตริย์ญี่ปุ่น อ้างว่าสืบสายมาจากสุริยเทพโดยไม่ขาดสาย แต่เฉพาะอำนาจหน้าที่เพื่อการสังเกตนี้นัยยุคแรกๆ

เท่านั้นที่มาจากนักประพันธ์ที่มีความกระตือรือร้นที่จะเอาอย่าง หรือทำให้ดีกว่าปริมปรา
ประเพณีเกี่ยวกับราชวงศ์จีน สำหรับกรณีที่จะสันนิษฐานว่ามีอำนาจสมบูรณ์ซึ่งทำให้กษัตริย์ญี่ปุ่น
กลายเป็นเทพจักรพรรดิ (เท็นโน) นั้น โดยทั่วไปได้มาจากระบบอัตรารับโดยของจีนที่ได้
พัฒนาเต็มที่แล้ว ที่ได้รับการพิจารณาตัดสินโดยโองการสวรรค์แล้ว การดำเนินการเป็นชั้นๆ
ติดต่อกันไปเพื่อสถาปนารัฐบาลส่วนกลางที่เข้มแข็งย่อมสะท้อนให้เห็นการที่ชาวญี่ปุ่นยึดมั่นอยู่
กับโมโนคาฟเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของจีนในฐานะเป็นผู้ครอบครองโองการสวรรค์ รัฐธรรมนูญ
ของเจ้าชายโชโดกุ การปฏิรูปไทกะ (Taika) การเอาสถาบันทางกฎหมายและระบบราชการของ
จีนมาใช้ทั้งหมดนี้ ก็ตั้งใจจะทำให้ข้ออ้างขององค์จักรพรรดิที่จะเป็นโอรสสวรรค์ที่แท้จริงเป็น
ดาวเหนือที่ดวงดาวอื่นๆ จะต้องหมุนไปรอบๆ มันคงขึ้น สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แห่งแนวโน้มนี้ก็คือ
การเลือกพระบรมนามาภิไธยถวายแก่จักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่สององค์ที่สวรรคตแล้ว ในตอนต้น
พุทธศตวรรษที่ ๑๓ คือ จักรพรรดิเท็นชิ (ปรีชาญาณสวรรค์) กับจักรพรรดิเทมมุ (อำนาจสวรรค์)

การตั้งเมืองหลวงที่ถาวรขึ้นที่เมืองนารา เมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๑ ก็นับว่ามีความจำเป็นต่อ
การที่จะสร้างเอกลักษณ์ขององค์จักรพรรดิในสายตาของประชาชนและในสายตาของบุคคลผู้มี
เกียรติของจีนที่อาจไปเยือนประเทศญี่ปุ่น เมืองหลวงที่โตเกียวก็สร้างขึ้นเป็นการเอาอย่างเมือง
ฉางอัน (Changan) ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎี ยิน - หยาง อย่างใกล้ชิด เมืองเกียวโต
แบ่งออกเป็น ส่วนๆ โดยถนนธรรมดา (streets) ๔ สาย และถนนที่มีต้นไม้ขึ้นสองฟากทาง
(avenues) ๔ สาย พระราชวังที่ตั้งอยู่ทางด้านเหนือตามทฤษฎี ยิน - หยาง นั้นก็มีกำแพง
ล้อมรอบเป็น ๔ ชั้น สมเด็จพระจักรพรรดิก็มีข้าราชการที่จัดแบ่งออกเป็น ๔ กระทรวง
พร้อมกับขุนนางที่มีตำแหน่งสูงๆ ๔ ชั้น คอยรับสนองพระบรมราชโองการ และเพื่อเป็นการ
คุ้มครองเมืองหลวงให้พ้นจากอิทธิพลที่ชั่วร้ายที่จะมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นทิศที่ไม่
เป็นมงคล ก็ได้สร้างวัดทางพุทธศาสนาขึ้นวัดหนึ่งบนภูเขา ฮิเออิ (Hiei) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศนั้น
แต่ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้นมา พระพุทธศาสนาเองก็ได้กลายเป็นกำลังที่รัฐบาลจะต้องคำนึง
ถึงอยู่เหมือนกัน และเรื่องพัฒนาการนี้จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

ประวัติศาสตร์และมโนภาพจักรพรรดิตามแบบจีน

ข้อความที่คัดมาต่อไปนี้ควรจะได้อ่านเทียบกับข้อความจากหนังสือ บันทึกเรื่องราว
สมัยโบราณ (โคยิกิ) และพงศาวดารญี่ปุ่น (นิฮองงิ) ซึ่งมีอยู่ในบทที่ ๑ ซึ่งได้ใช้แสดงภาพการ
เริ่มเรื่องประชาชนและราชสำนักญี่ปุ่นตามเทพนิยาย ข้อความที่คัดมา ณ ที่นี้ แม้ว่าจะเกี่ยวกับ
เรื่องเดียวกัน แต่ก็ตั้งใจจะแสดงให้เห็นว่าในการเขียนประวัติศาสตร์ตามแบบจีนนั้น สายราชวงศ์
ญี่ปุ่นได้ถูกครอบด้วยเครื่องทรงทั้งปวงแห่งจักรพรรดิในอุดมคติของจีนอย่างไรบ้าง และวิธีที่เอา

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๗๓

มโนภาพเกี่ยวกับอำนาจอิทธิพลของจีนมาใช้กับสถานการณ์ของญี่ปุ่นตามใจชอบเพื่อทำให้ข้ออ้างของกษัตริย์ยามาโตะทั้งหลายเข้มแข็งขึ้น นี่เป็นการเริ่มต้นลัทธิเท็นโน

ส่วนใหญ่แห่งคำนำหนังสือ *โคอิชิ* ที่ให้ไว้ ณ ที่นี้ (ตอนก่อนจะถึงข้อความที่คัดมาในบทที่ ๑) เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้รวบรวมมีจุดมุ่งหมายและทัศนะทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยแรกๆ ซึ่งบรรจงทำไว้ในตำราเองอย่างประณีตอย่างไรบ้าง เคยคิดกันว่าหนังสือ *โคอิชิ* (พ.ศ. ๑๒๕๕) ได้แสดงให้เห็นอิทธิพลของจีนน้อยกว่าหนังสือ *นิฮองจิ* (พ.ศ. ๑๒๖๓) ในสมัยต่อมา ดังที่ข้อสังเกตต่างๆ ได้แสดงให้เห็นมากพอแล้วว่า การสร้างมโนภาพแบบจีนมีปรากฏอยู่จริง ๆ เกือบทั่วไปทุกหนทุกแห่ง

คำนำหนังสือ “บันทึกเรื่องราวสมัยโบราณ” (โคอิชิ)

บัดนี้เมื่อความจลาจลวุ่นวายเริ่มเซมิ้งตัวมากขึ้น แต่กำลังและรูปร่างยังไม่ปรากฏตัวออกมา และไม่มีใครที่ถูกเอ่ยชื่อ ไม่มีอะไรที่ได้ทำลงไป แล้วใครเล่าจะสามารถทราบรูปร่างของความจลาจลวุ่นวายนั้น? อย่างไรก็ดีตาม ฟาและดินได้แยกออกจากกันก่อนแล้วเทพทั้งสามก็ทรงเริ่มต้นสร้างสรรค์ แล้วสาระสำคัญทั้งเชิงลบกับเชิงบวกก็ได้พัฒนาขึ้นมา แล้วเทพสององค์ก็ได้กลายเป็นบรรพชนของสิ่งทั้งปวง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงเสด็จเข้าไปในความมืดมนและทรงออกมาสู่แสงสว่าง แล้วดวงอาทิตย์กับดวงจันทร์ก็เกิดขึ้นเพราะการล้างพระเนตรทั้งสองของพระองค์ พระองค์ได้เหาะขึ้นไปแล้วก็ทรงโผล่ลงไปในน้ำทะเล แล้วเทพเจ้าแห่งฟ้าและแห่งดินทั้งหลายก็ปรากฏขึ้นมาเพราะการชำระล้างร่างกายของพระองค์ ดังนั้นในความมืดวุ่นแห่งการเริ่มต้นอันยิ่งใหญ่ เพราะอาศัยคำสอนดั้งเดิม พวกเราจึงได้ศึกษาเรื่องราวเวลาที่เกิดโลกและเวลาที่เกิดมีเกาะต่างๆ ด้วยความเชื่อใจในนักปราชญ์เก่าๆ เราซึ่งอยู่ห่างไกลจากเหตุการณ์ในตอนเริ่มแรกมากที่สุดก็ควรจะเข้าใจจักรวาลแห่งกำเนิดของเทพและแห่งการสร้างมนุษย์ขึ้นมา เราทราบจริงๆ ว่ากระจกได้ถูกแขวนไว้ เพชรพลอยได้ถูกถ่มออกไป และแล้วกษัตริย์ร้อยองค์ก็สืบสายกันสืบๆ มา นักเลงก็ถูกตีและงูก็ถูกตัดเป็นท่อนๆ ดังนั้นเทพนับร้อยนับพันก็ทรงรุ่งเรืองขึ้นมา โดยการปรึกษาหารือกันในแม่น้ำสันติคงคา (Tranquil River) จักรวรรดิก็มีแต่ความสงบสุข เพราะการอภิปรายกันที่ชายฝั่งเล็กๆ (Little Shore) แผ่นดินก็เต็มไปด้วยความสงบสุข ด้วยเหตุนี้เองเทพโฮโนะนิงิ^๒ (Hono-ninigi) ก็ได้เสด็จลงมายังยอดเขาตากาจิ (Takachi) ก่อน แล้วเทพคะมุยะมะโตะ^๓ (Kamu-Yamato) ก็ได้เสด็จท่องเที่ยวไปทั่วเกาะมังกรบิน^๔ (Dragon Fly) หมีประหลาดตัวหนึ่ง ก็ได้ขยายกรงเล็บของมันออกมา แล้วก็ได้รับดาบเล่มหนึ่งจากสวรรค์ที่

^๒ เป็นชื่อของพระนามเทพนาคาคาของสุริยเทพี

^๓ หมายถึง อิมมุ “จักรพรรดิที่เป็นมนุษย์” องค์แรก

^๔ หมายถึงประเทศญี่ปุ่น

ดาการะ เทพเหล่านั้นพร้อมด้วยทางที่คับทางและกาใหญ่ตัวหนึ่งได้นำหมัดวันนั้นไปยังเอชินุ เทพเหล่านั้นซึ่งเดินร่ากันไปเป็นแถวได้ทำลายล้างพวกโจรสลัดได้ และเพียงได้ยินเสียงเทพเหล่านั้นก็ทำให้ข้าศึกศัตรูปลาสนาการหายไปได้ พระองค์ซึ่งได้รับการแนะนำสั่งสอนในเวลาที่ยังทรงสุบินได้มีความเคารพต่อเทพแห่งฟ้าและแห่งดิน และดังนั้นจึงได้รับพระนามว่า กษัตริย์ผู้เฉลียวฉลาด^๔ เมื่อได้ฟังดูควันแล้วพระองค์ก็ทรงมีความเมตตากรุณาต่อคนที่สืบทอด^๕ และดังนั้นก็ได้พระนามว่า จักรพรรดิผู้ทรงเป็นปราชญ์^๖ เมื่อจะพิจารณาตัดสินเรื่องเขตแดนและทำให้ประเทศเป็นอารยะ พระองค์ก็ทรงสร้างกฎหมายออกมาจากจักรพรรดิอะฟูมิที่อยู่ใกล้^๗ (Nearer Afumi) เมื่อจะทรงปฏิรูปนามสกุล และเลือกชื่อที่เป็นต่างดาว พระองค์ก็ทรงทำให้จักรพรรดิอะซุเกะที่อยู่ห่างไกล^๘ (Further Asuka) ต้องทรงทวนหัวไว้ แม้ว่าแต่ละองค์จะแตกต่างกันในเรื่องความระมัดระวัง และความกระตือรือร้น แม้ว่าทั้งหมดนั้นจะไม่เหมือนกันในด้านการประสบความสำเร็จและในด้านความสามารถภายใน แต่ก็ยังไม่มีใครที่โดยอาศัยการเพ่งพิจารณาความเก่าแก่ จะไม่พบกิจการที่ถูกต้องที่ได้ตกอยู่ในความหายนะ และโดยอาศัยการทำสมัยใหม่ให้รุ่งเรือง แล้วแก้ไขกฎหมายต่างๆ ที่กำลังจะถูกลบล้างได้^๙

ในรัชสมัยกษัตริย์ผู้ทรงปกครองเกาะใหญ่ ๘ เกาะจากพระบรมมหาราชวัง คิโยมิยะ-ระที่อะสุกะ^{๑๐} (Asuka) มังกรที่ซ่อนอยู่ใต้ทรงเร่งทำให้สมบูรณ์ สายฟ้าที่กล่าวเน้น^{๑๑} (Reiterated Thunder) ก็ได้มาถึงตรงตามเวลาที่นัดหมายไว้ เมื่อได้ฟังเสียงในความฝัน พระองค์ก็ทรงรู้สึกว่าการกระทำที่ควรทำสืบทอด เมื่อไปถึงน้ำในดอนกลางคืน ก็ทรงทราบว่าการกระทำสมควรจะได้รับมรดกอย่างไรก็ตาม เวลาของสวรรค์ยังไม่มาถึง^{๑๒} และพระองค์ได้ทรงหนีไปยังเทือกเขาทางทิศใต้ คล้ายๆ จักจั่น ทั้งคนและสิ่งของล้วนเป็นสิ่งที่น่าพอใจทั้งสิ้น แล้วพระองค์ก็เสด็จไปยังดินแดน

^๔ ในด้านจิตใจจำเป็นต้องเอาคำว่า “จักรพรรดิซุอิน” มาใช้เป็นประธานของประโยค

^๕ คำจีนที่ใช้เรียกประชาชนของประเทศจีน แต่ในที่นี้ให้หมายถึงชาวญี่ปุ่น

^๖ หมายถึง “จักรพรรดินินโดกุ”

^๗ หมายถึง “จักรพรรดิเซอิมุ”

^๘ หมายถึง “จักรพรรดิอินเงียว”

^๙ ลักษณะของกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ซึ่ง ณ ที่นี้อาจจะไม่ค่อยเหมาะสมนัก

^{๑๐} คือจักรพรรดิเทมมุ ผู้ทรงต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งมงกุฎใน ๕๐ ปีแรกแห่งพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ค่อยอย่างของเจ้าชาย

โอโดโมะ

^{๑๑} คำอุปมาอุปไมยของจีน ซึ่งเป็นการหมายถึงผู้ที่มองเห็นได้ชัดๆ ว่าเป็นรัชทายาท

^{๑๒} ตามที่คณะเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยตามแบบขงจื้อสมัยราชวงศ์ฉิน สิทธิทางสายเลือดเท่านั้นมิได้เป็นการรับประกันว่า

จะได้สืบราชสมบัติ เขาจะต้องคอยฟังเสียงการสวรรคตด้วย

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๗๕

ทางทิศตะวันออกดูเงาโค้ง ในทันทีที่พระองค์ขึ้นประทับบนพระเสลี่ยง พระองค์ก็เสด็จข้ามภูเขาและแม่น้ำไป กองพลใหญ่หกกองพลได้ผ่านไประวดเร็ว (Rolled) ดุจสายฟ้า กองทัพสามกองได้ไประวดเร็วดุจฟ้าแลบ หอกยาวได้เรืองอำนาจขึ้นมา และนักรบที่กล้าหาญก็ได้ทะยานขึ้นมาเหมือนควันไฟ ธงสีเสดก็แวววาวอยู่ท่ามกลางอาวุธทั้งหลายและพวกกลุ่नोंที่มีลางไม่ดีก็ถูกทำให้แตกเป็นผุยผงเหมือนกระเบื้องหรือก่อนวันหนึ่งจะผ่านไป อิทธิพลที่ชั่วร้ายก็ได้ถูกทำให้บริสุทธิ์ ต่อมาพวกวัวควายก็ได้รับการผูกไว้อย่างหลวมๆ และพวกม้าก็ได้รับการพักผ่อน พวกเขาได้กลับไปสู่ฤดูคิมหันต์ที่มีดอกไม้บานพร้อมด้วยเสียงที่เปล่งแสดงถึงชัยชนะ ธงได้ถูกชักขึ้นและหอกได้ถูกโยนทิ้งไป พวกเขาได้ร้องรำทำเพลงเข้ามาพักผ่อนในเมืองหลวง ปีนั้นเป็นปีระกา และเป็นเดือนยี่^{๑๔} พระบรมมหาราชวังคิโยมิยะระเนืองที่พระองค์ได้เสด็จขึ้นประทับบนเทพบัลลังก์ ในด้านศีลธรรม พระองค์ทรงประเสริฐกว่าช่วงดี ในด้านคุณธรรม พระองค์ทรงเหนือกว่าบรรดาภคินีแห่งราชวงศ์โจวทั้งหลาย เมื่อได้ยึดตราสวรรค์ไว้ได้แล้ว พระองค์ก็ทรงมีความสำคัญเหนือทิศทั้งหก เมื่อทรงได้รับความสำคัญอย่างยิ่งยวดของสวรรค์แล้วพระองค์ก็ทรงผนวกเอาป่าซุกทั้งแปด (Eight Wildernesses) เข้าไว้ พระองค์ทรงยึดทางสายกลางระหว่างสารัตถะสำคัญสองอย่าง^{๑๕} และทำให้ระเบียบของธาตุห้าเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ พระองค์ทรงตั้งเหตุผลสวรรค์ขึ้นเพื่อทำให้จารีตประเพณีที่ตึงทึงก้าวหน้าต่อไป พระองค์ทรงเผยแผ่ประเพณีที่ดี ๆ เพื่อทำให้ประเทศยิ่งใหญ่ นอกจากนั้นมหาสมุทรแห่งปรีชาญาณของพระองค์ ในด้านความมั่งคั่งของมันแล้วได้วิจัยความเก่าแก่สูงสุดอย่างลึกซึ้ง ในด้านความมั่งคั่งอย่างแรงกล้า กระเจกเงาแห่งพระหฤทัยของพระองค์ได้เฝ้าสังเกตเห็นยุคเก่าๆ^{๑๖} อย่างแจ่มแจ้ง

แล้วเทพราชาก็ทรงมีรับสั่งว่า : “เราได้ทราบมาว่า พงศาวดารของบรรดาจักรพรรดิและคำพูดดั้งเดิมที่อยู่ในครอบครองของครอบครัวต่างๆ มักจะถูกบิดเบือนให้ผิดไปจากความจริง และส่วนมากมักขยายความออกไปผิดๆ ถ้าหากในปัจจุบันนี้เราไม่แก้ไขสิ่งที่ผิดๆ เหล่านี้เสียให้ถูกต้องก่อนที่หลาย ๆ ปีจะผ่านไปแล้ว ใจความของเรื่องนี้ มูลฐานที่สำคัญยิ่งของประเทศ^{๑๗} พื้นฐานที่สำคัญของระบบภคินีก็จะถูกทำลายลง ดังนั้นบัดนี้เราจึงปรารถนาจะได้พงศาวดารของจักรพรรดิทั้งหลายที่ได้คัดเลือกและบันทึกไว้ และคำพูดเก่าๆ ที่ได้ตรวจสอบ และชำระให้ถูกต้องแล้ว สิ่งที่ดีๆ ได้ลบออกแล้ว และความจริงได้รับการพิจารณาตัดสินแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อ

^{๑๔} นั่นคือ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๑๒๐๖ ตามปฏิทินจีน

^{๑๕} หยางและยिन ในกรณีนี้บางทีจะหมายถึงจักรพรรดิเทมมุมิได้ทรงเข้มงวดกวดขันจริงๆ หรือหย่อนหยินจริงๆ เลย

^{๑๖} ความรู้สึกแบบลัทธิขงจื๊อสมัยราชวงศ์ซัน

^{๑๗} ตามตัวอักษร หมายถึง “ด้ายยืนกับด้ายพุ่ง” ตามแบบวิธีการใช้คำตามลัทธิขงจื๊อ

ถ่ายทอดไปให้อนุชนรุ่นต่อไป”^{๑๘} ในตอนนั้น ได้มีมหาดเล็กผู้หนึ่ง นามสกุลว่า ฮิเอตะ (Hieda) และมีชื่อว่า อะระ เขาผู้นั้นมีอายุได้ ๒๘ ปี และมีสติปัญญาสามารถกำหนดได้ว่า พอตาเห็นสิ่งใด ปากก็พูดถึงสิ่งนั้นได้ทันที และพอมืออะไรมากระทบหูเขาก็จะบันทึกมันไว้ในใจได้ทันที ดังนั้นอะระจึงได้รับบัญชาให้ศึกษาเรื่องราวติงคังขององค์จักรพรรดิทั้งหลายให้จำจนขึ้นใจ และท่องจำวาทะเก่าๆ ด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาได้ผ่านไป และยุคสมัยก็เปลี่ยนไป แต่สิ่งนั้นก็ยังไม่มีการปฏิบัติตามเลย^{๑๙}

ขอเดชะ, ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลถึงวิธีที่สมเด็จพระบรมจักรพรรดินีเมื่อทรงทำบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นแล้วก็ทรงทำให้จักรวรรดิเจริญรุ่งเรือง ทรงเป็นผู้ชำระของในไตรภาคี (Triad คือ ฟ้า ดิน และ มนุษย์) ทรงทำนุบำรุงประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข^{๒๐} คุณธรรมของพระนางซึ่งปกครองจากปราสาทสีม่วง^{๒๑} ได้ถึงขอบเขตที่สูงที่สุดแห่งรอยเท้าม้า (คือไม่มีใครเสมอเหมือน...ผู้แปล) พระเดชานุภาพของพระนางผู้ประทับอยู่ในท่ามกลางข้าราชการบริพารผู้เต็มไปด้วยความจงรักภักดี ได้ทำให้ดินแดนแม้ที่อยู่ห่างไกลที่สุด ซึ่งยากต่อการไปมาหาสู่เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา พระอาทิตย์ได้ไขแสงขึ้นมาและมีความสว่างไสวทวียิ่งขึ้น ทำให้หมู่เมฆกระจายหายไปไม่มีหมอกควันใดๆ เหลืออยู่เลย พวกนักเขียนประวัติศาสตร์ก็ไม่มีเวลาหยุดบันทึกโชคและกลางดี ๆ ที่เป็นคุณนิมิตแห่งการที่ต้นข้าวได้แตกกอติดต่อกันไปเป็นพืด และรวงข้าวที่อุดมสมบูรณ์เป็นทวีคูณ ไม่เคยเลยที่ท้องพระคลังของพระนางจะขาดเพชรนิลจินดาและประชาชนก็กล่าวขวัญและแซ่ซ้องสาธุการในพระเกียรติคุณของพระนางอยู่ตลอดเวลา^{๒๒} ในด้านชื่อเสียงเกียรติคุณ พระนางทรงได้รับการยกย่องว่าทรงสูงศักดิ์กว่าเหวินมิ่ง และในด้านคุณธรรมก็ทรงสูงเด่นเหนือเทียนอู^{๒๓}

^{๑๘} นี่เป็นพระบรมราชโองการสั่งให้รวบรวม “บันทึกเรื่องราวต่างๆ สมัยโบราณ” ขึ้น

^{๑๙} นั่นคือ จักรพรรดิเทมมุสวรคคก่อนที่จะดำเนินการรวบรวม “บันทึกต่างๆ” เหล่านี้

^{๒๐} วลีว่า “ได้รับเอกภาพ” ยืมมาจาก เล่าจื๊อ คำว่า “ไตรภาคี” (Triad) ก็คือพุทธบัญญัติ ๓ ได้แก่ ฟ้า ดิน และมนุษย์ ความหมายทั่ว ๆ ไปของประโยคนี้ก็คือว่า คุณธรรมที่สมบูรณ์ขององค์จักรพรรดินีซึ่งสอดคล้องต้องกันกับโครงการสวรรค์นั้นได้แพร่สะพัดไปทั่วทั้งจักรวรรดิ และด้วยการมีสายพระเนตรที่ชาญฉลาดเข้าไปในทุกสิ่งทุกอย่างนี้เอง พระนางจึงทรงสามารถทำนุบำรุงประชาชนของพระนางให้มีความสุขได้

^{๒๑} ในสี่ประโยคต่อไปนี้ ผู้รวบรวมแสดงความพอใจด้วยความเคารพต่อองค์จักรพรรดินีเกมเมียว ซึ่งครองราชสมบัติในขณะที่เขาได้เขียนหนังสือ และได้บอกให้เราทราบว่าพระนางทรงปกครองอาณาจักรกว้างขวางและรัชสมัยของพระนางเจริญรุ่งเรืองเพียงใด “ปราสาทสีม่วง” เป็นชื่อหนึ่งที่ยืมมาจากคำจีนอันหมายถึงที่ประทับขององค์จักรพรรดิ หรือ จักรพรรดินี

^{๒๒} ทั้งประโยคนี้ยืมมาจากหนังสือภาษาจีนชื่อ เหวินฉว่วน, บทที่ ๔๖ คำนำที่เขียนเขียนเหนียน เขียนให้ ซึ่งดูยืม

^{๒๓} ยิวฮูยั้งใหญ่และกษัตริย์ถึงผู้ทรงทำอะไรต่ออะไรสำเร็จ เป็นกษัตริย์ที่อยู่ในนิยายของจีน

ยิมมุ ปฐมบรมจักรพรรดิ

ข้อความต่อไปนี้ซึ่งคัดมาจากหนังสือ *พงศาวดารญี่ปุ่น* นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับรัชสมัยของจักรพรรดิยิมมุผู้ทรงมีชื่อเสียงในการสร้างอาณาจักรทางโลกขึ้นเป็นสายราชวงศ์จักรพรรดิ เป็นที่กระจางชัดแล้วว่า มโนภาพเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตย และการอ้างสิทธิที่จะปกครองโลกซึ่งได้ก้าวหน้าไปมาก ณ ที่นี้ (และทำให้เกิดเป็นลัทธิชาตินิยมสมัยใหม่ที่ถือองค์จักรพรรดิเป็นศูนย์กลางมากทีเดียว) นั้นได้ถือจีนสมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นแบบฉบับ ดังนั้น ความไม่ลงรอยกันที่ปรากฏเมื่อนักประวัติศาสตร์ซึ่งเพิ่งเล็งถึงข้ออ้างของจีนที่ถือว่าตนเป็นอาณาจักรกลางของโลก ก็ได้ตั้งข้ออ้างทำนองเดียวกันสำหรับอาณาจักรที่เป็นเกาะที่อยู่ห่างไกลนี้

(คัดแปลงจากหนังสือ *นิฮงจิ*, ของ อิฮัตัน, เล่ม ๑, หน้า ๑๐๔-๑๓๒)

พระนามส่วนพระองค์ของจักรพรรดิ คะมิ ยะมะโตะอิฮาระ มิโกะ ก็คือ อิโกะ - โสะโสะ - เดมิ พระองค์ทรงเป็นโอรสองค์ที่ ๔ ของ อิโกะนางิสะ - ทะเกะ - อุ - กะยะ - ฟุกิ - อะเอชิ โนะ มิโกะโตะ พระราชชนนีของพระองค์พระนามว่า ทะมะ - โยริ - ฮิเมะ ซึ่งเป็นธิดาของเทพแห่งทะเล (พระสมุทร) นับตั้งแต่ประสูติมา จักรพรรดิพระองค์นี้ ทรงมีพระสติปัญญาเบื่องปราด และทรงมีเจตจำนงแน่วแน่ เมื่อพระชนม์ได้ ๑๕ พรรษา พระองค์ก็ทรงเป็นรัชทายาท เมื่อพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุแล้ว ก็ได้อภิเษกสมรสกับอะฮิระ - ซิ - ฮิเมะ แห่งอำเภอาตะ ในจังหวัด ฮิวะ (Hyuga) และทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระชายา และมีโอรสกับพระนางสององค์ คือ เจ้าชายดะชิ - มิมิ โนะ มิโกะโตะกับเจ้าชาย คิสุ - มิมิ โนะ มิโกะโตะ

เมื่อพระองค์มีพระชนม์ได้ ๔๕ พรรษา พระองค์ได้ตรัสกับบรรดาพระเชษฐาและโอรสของพระองค์ว่า “สมัยโบราณ เทพเจ้าทะกะ - มิ - มุสึบิ โนะ มิโกะโตะกับโอ - ฮิรุ - เมะ โนะ มิโกะโตะ ทรงมายังดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งมีรวงข้าวชูช่อไสว และประทานให้แก่เทพบรรพบุรุษของเรา พระนาม อิโกะ - โสะโสะ นิฮิ โนะ มิโกะโตะ แล้ว อิโกะ - โสะโสะ นิฮิ โนะ มิโกะโตะ ก็ทรงทำให้ประตูสวรรค์เปิดออก และทำให้ทางที่เต็มไปด้วยเมฆสะอาดหมดจดได้ทรงรับเสด็จมาตามวิถีทางที่เหนือมนุษย์ จนกระทั่งพระองค์ได้ทรงมาพักผ่อน ดอนนี้โลกก็ต้องตกอยู่ในความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวที่มีอยู่ทั่วไป เป็นยุคแห่งความมืดมนและความยุ่งเหยิง เพราะฉะนั้นในความมืดมนนี้ พระองค์ก็ได้ประทานความยุติธรรม และทรงปกครองชายแดนด้านตะวันตกนี้^{๒๔} ราชบรรพบุรุษและพระราชบิดาของเรา ก็ทรงเป็นเสมือนเทพทั้งหลาย ทรงเหมือนนักปราชญ์ทั้งหลาย คือ ได้ทรงเพิ่มพูนความสุขให้มากขึ้น และทรงก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากมาย หลายปี

^{๒๔} นั่นคือ เกาะกิวฮิว

ได้ผ่านพ้นไป นับแต่วันที่เทพบรรพบุรุษของเราเสด็จลงมาสู่โลกจนกระทั่งถึงบัดนี้ก็กว่า ๑,๗๙๒,๔๗๐ ปี^{๒๕} แล้ว แต่ภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลยังมีได้สัมผัสความสุขที่เกิดจากการปกครองของราชสำนักเลย ราชสำนักมักจะยอมให้ทุก ๆ เมืองมีเจ้าเมืองของตนเอง และทุก ๆ หมู่บ้านมีหัวหน้าหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ของตน แต่ละคนมักจะแบ่งแยกดินแดนและการประพฤติปฏิบัติก้าวร้าวและทะเลาะวิวาทกัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของตนทั้งสิ้น

“บัดนี้ ข้าพเจ้าได้ฟังมาจากคนโบราณของทะเล^{๒๖} ว่าทางทิศตะวันออกมีดินแดนที่สวยงามอยู่แห่งหนึ่งล้อมรอบไปด้วยภูเขาสีน้ำเงิน นอกจากนั้นที่ดินแดนนั้นก็ยังมีท่านผู้หนึ่งที่นั่งเสื่อหินของสวรรค์เหาะลงมา ข้าพเจ้าคิดว่าดินแดนแห่งนี้จะต้องเหมาะสมแก่การขยายภารกิจของสวรรค์^{๒๗} ออกไปโดยมีพักต้องสงสัย ซึ่งก็จะทำให้ความรุ่งโรจน์ของดินแดนแห่งนั้นเต็มจักรวาลไปหมด ไม่ต้องสงสัยเลยว่าดินแดนแห่งนั้นเป็นศูนย์กลางของโลก^{๒๘} ข้าพเจ้าเชื่อว่าบุคคลที่เหาะลงมา นั่น คือ นิชิ - สะยะ - ฮิ ทำไมเราจึงไม่ไป ณ ที่นั้น แล้วทำที่นั่นให้เป็นเมืองหลวงเล่า?”

เจ้าชายทั้งปวงได้กราบทูลว่า “ความจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ย่อมสำแดงให้ปรากฏแล้ว ความคิดนี้มีอยู่ในจิตใจของพวกเราอยู่ตลอดเวลาด้วยเหมือนกัน ขอให้พวกเราไปยังที่นั่นโดยเร็วเถิด” นี่เป็นปี คิโนะเอะ - โทระ (Kinoe Tora : ปีที่ ๕๑) แห่งปีอันยิ่งใหญ่^{๒๙} (หน้า ๑๐๙-๑๑๑)

.....

ปีชิจิโนะโตะ ฮิตสึจิ (Tsuchinoto Hitsuji), ฤดูวสันต์เดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการ^{๓๐} ว่า “ในระหว่างเวลา ๖ ปี ที่เรายุติการส่งกองทหารอาสาสงครามไปรบพุ่งทางตะวันออก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่เราต้องพึ่งเทพแห่งสวรรค์ (Majesty of Imperial Heaven) นั้น พวกคนที่เลวทรามทั้งหลายได้ล้มตายลงมากมาย เป็นความจริงที่ว่า ดินแดนที่อยู่ตามชายแดนยังไม่สงบราบคาบ และว่าพวกที่ชั่วร้ายที่ยังเหลืออยู่ก็ยังไม่ยอมอ่อนน้อม แต่ในภูมิภาคแห่งดินแดนศูนย์กลาง^{๓๑} นั้น ไม่มีลมและฝุ่นอีกต่อไปแล้ว

^{๒๕} นี่เป็นการเขียนแบบตัวเลขของปีที่มีจำนวนมากมายตามที่ถือกันมาว่าจักรวรรดิได้ทรงปกครองบ้านเมืองมาตั้งแต่สมัยแรกๆ

^{๒๖} ชื่อ ชิโฮะ ชิชิ โนะ โอจิ

^{๒๗} นั่นคือ เพื่อพัฒนาการแห่งอำนาจขององค์จักรพรรดิสืบต่อไป

^{๒๘} นิชิ-สะยะ-ฮิ หมายความว่า หมู่-เร็ว-ดวงอาทิตย์

^{๒๙} ปีอันยิ่งใหญ่ ก็คือ การครอง ๖๐ ปีของจีน ในหนังสือ “นิฮองจิ” ตอนนี้เป็นจำเป็นจะต้องแปลเพิ่มเติมว่าเป็นเรื่องที่ประติษฐานมา

^{๓๐} ถ้อยคำทั้งหมดนี้เป็นแบบจีนทุกแห่งทุกมุมเลย และเป็นการผิดปรกติวิสัยที่จะถือว่าเป็นพระบรมราชโองการขององค์จักรพรรดิผู้ซึ่งเข้าใจกันว่า ทรงมีพระชนมายุก่อนที่จะนำการศึกษาแบบจีนเข้าไปยังประเทศญี่ปุ่นกว่า ๑,๐๐๐ ปี

^{๓๑} คำว่า “อาณาจักรกลาง” ที่จีนนิยมใช้หมายถึงประเทศจีนเสมอ นั้น ก็เอาไปใช้หมายถึงญี่ปุ่นบ้าง

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๗๔

ความจริงเราควรสร้างเมืองหลวงให้มีขนาดใหญ่โตและกว้างขวาง และวางแผนผังให้เมืองหลวงนี้เป็นเมืองสำคัญและเข้มแข็ง

“ในปัจจุบันนี้สิ่งทั้งหลายตกอยู่ในภาวะที่หยابและมืดมนและจิตใจของประชาชนก็มีไต่โง้งเงาเต่าตื้นเลย พวกเขานอนอยู่ในรัง และอยู่ในถ้ำ”^{๓๒} กิริยาอาการของพวกเขาก็ง่าย ๆ ตามจารีตประเพณี บัดนี้ถ้าหากคนสำคัญจะตั้งตัวบทกฎหมายขึ้นมา ก็ใช้ว่าความยุติธรรมจะไม่รุ่งเรืองขึ้นมา และแม้ถ้าหากผลประโยชน์จะเกิดแก่ประชาชนมากขึ้นแล้ว ในวิถีทางใดเล่าที่ผลประโยชน์นี้จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการกระทำของนักปราชญ์”^{๓๓} นอกจากนั้น ก็จะเป็นการดีถ้าหากจะเปิดภูเขาและป่า และทำให้ภูเขาและป่าเตียน แล้วก็สร้างปราสาทขึ้นมาสักหลังหนึ่ง แล้วข้าพเจ้าก็อาจดำรงฐานะนักรบที่ประเสริฐและทำให้พสกนิกรของข้าพเจ้าเต็มไปด้วยความสงบสุขได้ ในเบื้องบนข้าพเจ้าก็ควรตอบสนองความเมตตากรุณาของมหาเทพทั้งหลายที่ได้ประทานอาณาจักรให้ข้าพเจ้า ในเบื้องล่าง ข้าพเจ้าควรขยายสายราชวงศ์ออกไปอีก และปลูกฝังความเป็นผู้มีจิตใจที่ตั้งอยู่ในความชอบธรรมให้เกิดมีขึ้น หลังจากนั้นเมืองหลวงก็อาจขยายออกไปรวมเอาทิศทั้งหลายให้หมด และอาจเอาชื่อทั้งแปดมาคลุมเป็นหลังคา”^{๓๔} ข้อนี้ไม่เป็นการดีหรือ?

“เมื่อข้าพเจ้าสังเกตดูที่ราบ คะชีวะ - บะระ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาอุเนะบิโนะ ดูเสมือนว่าที่ราบนั้นเป็นศูนย์กลางของแผ่นดิน ข้าพเจ้าจะต้องทำที่ราบนั้นให้เรียบร้อยให้จงได้”

ดังนั้น ในเดือนนี้เองพระองค์ก็ทรงสั่งบรรดาข้าราชการทั้งหลายให้สร้างพระราชวังขึ้น (หน้า ๑๓๑-๓๒)

นินโตกุ : กฎว่าด้วยความเมตตากรุณา

นี่นับว่าเป็นตัวอย่างที่น่าทึ่งเกี่ยวกับองค์จักรพรรดิในนิยายของญี่ปุ่นที่ทรงมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ของจีน ในฐานะที่ทรงเป็นพระบิดาที่ทรงเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมของประชาชน วิธีการปกครองอย่างบิดาปกครองบุตรด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งถือว่าเป็นแบบของนินโตกุ ผู้ทรงเป็นทายาทของจักรพรรดิยามมุ ในสมัยหลังๆ มากทีเดียว ได้

^{๓๒} ผู้อ่านจะต้องถือว่าข้อนี้เป็นประจักษ์พยานแห่งกิริยาการและจารีตประเพณีของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณ เป็นวลีที่แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ได้รับการศึกษาแบบจีนมา

^{๓๓} หมายถึงการกระทำขององค์จักรพรรดิ เพราะตามปรัมปราประเพณีของจีน กษัตริย์โบราณมักจะเป็นกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์

^{๓๔} ลักษณะภาพของหลังคาอย่างหมายถึงจักรวาลได้ด้วย เชือกทั้งแปดหรือเทพสำหรับวัด หมายถึง “ทุกหนทุกแห่ง”

กลายเป็นธาตุมูลที่สำคัญในการทำให้องค์จักรพรรดิทรงมีความรุ่งโรจน์ในฐานะเป็นเครื่องประดับ
ไม่เพียงแห่งอำนาจที่นาสะพริงกล้วเท่านั้น แต่ทว่าแห่งคุณธรรมและความรักของสวรค์อีกด้วย

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิยายจิ. ของ อัสตัน, เล่ม ๑, หน้า ๒๗๔-๗๕)

ปีที่ ๔ ฤดูวันดี เดือนยี่ ขึ้น ๖ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิได้ตรัสกับบรรดาเสนาบดี
ทั้งหลายว่า “เราได้ขึ้นสู่หอคอยใหญ่และได้กวาดสายตาดูไปโดยรอบ ก็มิได้พบว่ามีควันใดๆ
ผุดขึ้นมาในแผ่นดินเลย จากหอคอยนี้ เราก็มองเห็นว่าประชาชนยากจน และว่าในบ้านเรือน
ทั้งหลายไม่มีใครหุงข้าวอยู่เลย เราได้ยินว่าในรัชสมัยแห่งกษัตริย์ที่เลิกลีลาฉลาดในสมัยโบราณ^{๓๕}
จะได้ยินเสียงร้องเพลงสรรเสริญคุณงามความดีของกษัตริย์เหล่านั้นจากปากของทุกๆ คน ใน
ทุกๆ บ้านก็มีบทเพลงสั้นๆ ชื่อ เราช่างเป็นสุขเหลือเกิน ติดอยู่ แต่บัดนี้เมื่อเราสังเกตดูประชาชน
ในระยะสามปีที่ผ่านมา เราไม่เคยได้ยินเสียงถ้อยคำสรรเสริญกษัตริย์เลย ควันที่เกิดจากการ
ปรุงอาหารก็เห็นน้อยลงทุกทีๆ จากข้อนี้เราก็ตราว่า ธัญพืช ๕ ชนิด^{๓๖} มิได้ดีถึงขนาด และ
ประชาชนมีความต้องการธัญพืชเหล่านั้นเหลือเกิน แม้ในหัวเมืองต่างๆ ที่อยู่รอบๆ บ้าน^{๓๗} ก็มี
บางคนที่ไม่ใช่ชาวปลาอาหารบริโภค แล้วในบ้านเมืองต่างๆ นอกอาณาจักรของเราออกไปจะ
เป็นฉันทใดเล่า?”

เดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการดังต่อไปนี้ : “นับตั้งแต่บัดนี้
เป็นต้นไป เป็นเวลา ๓ ปี ให้เลิกใช้แรงงานบังคับ และให้ประชาชนหยุดทำงานหนักเสียที”
นับตั้งแต่วันนี้ไป พระองค์ทรงเลิกใช้ฉลองพระองค์และฉลองพระบาทของรัฐและมีได้ทำฉลอง
พระองค์และฉลองพระบาทขึ้นมาเลย อาหารอุ่นๆ และน้ำแกงร้อนๆ ก็ได้กลายเป็นของมีรส
เปรี้ยวหรือบูด หรือมิได้เอามาทำใหม่ พระองค์ทรงทำให้พระหัตถ์ของพระองค์มีระเบียบและ
ทรงเว้นจากความเป็นผู้มีพระทัยหุนหันพลันแล่น ซึ่งทำให้พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ต้อง
ใช้ความพยายามอะไรเลย

เพราะฉะนั้น กำแพงพระราชวังจึงได้ผุพังลง และก็ได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ หลังคาแฝก
ก็ผุพังไป และก็ได้มีการซ่อมแซมใหม่เลย ลมและฝนพัดและสาดเข้ามาทางช่องต่างๆ และทำ
ให้ผ้าปูพระแท่นบรรทมเปียกโชกไปหมด แสงดาวส่องลอดเข้ามาตามที่ต่างๆ ที่ผุพังและเผยให้

^{๓๕} ความจริงหมายถึงสมัยโบราณของจีน

^{๓๖} ป่านปอ ข้าวฟ่าง ข้าวเจ้า ข้าวสาลี และ ข้าวบาร์เลย์

^{๓๗} เขตแดนที่อยู่รอบๆ เมืองหลวงซึ่งองค์จักรพรรดิเป็นผู้ปกครองโดยตรง นี่เป็นสำนวนภาษาจีน ไม่เป็นการเหมาะสม
เลยที่เอามาใช้กับประเทศญี่ปุ่นในสมัยนี้

ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๘๑

เห็นเลื้อยปอนอน หลังจากนี้ลมและฝนก็พัดมาถูกต้องตามฤดูกาล^{๓๔} ธัญพืช ๕ ชนิดก็อุดมสมบูรณ์ ในช่วงระยะเวลา ๓ เดือน แห่งฤดูสารท ประชาชนก็มีข้าวของอุดมสมบูรณ์ เสี่ยงสรรเสริญ คุณความดีของพระองค์ก็มีทั่วไปทุกหนทุกแห่ง และวันที่เกิดจากการปรุงอาหารก็มีหนาแน่น

ปีที่ ๗ ฤดูคิมหันต์ เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิประทับอยู่บนหอคอย และทรงกวาดสายพระเนตรดูไปโดยรอบ ทรงมองเห็นควันผุดขึ้นมาเต็มไปหมด ในวันนี้พระองค์ จึงทรงรับสั่งกับสมเด็จพระจักรพรรดินีว่า : “บัดนี้เรากำลังมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ แล้วยังจะต้องเสีย ออกเสียถึงอะไรอีกหรือ?”

สมเด็จพระจักรพรรดินีทรงทูลถามว่า : “คำว่า ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์นั้นพระองค์ ทรงหมายถึงอะไร?”

สมเด็จพระจักรพรรดิตรัสตอบว่า : “ไม่เป็นอันต้องสงสัยอีกแล้ว ในเมื่อมีควันเต็มไป ทั้งแผ่นดิน แสดงว่าประชาชนมีความมั่งคั่งสมบูรณ์อย่างเต็มที่”

สมเด็จพระจักรพรรดินีจึงทูลต่อไปว่า : “กำแพงพระราชวังกำลังผุพังลง และไม่มีทาง ไตที่จะซ่อมแซมได้ด้วย อาคารสถานต่างๆ ก็ชำรุดทรุดโทรมจนกระทั่งมองเห็นผ้าปูพระแท่น บรรทมอย่างนี้ยังจะเรียกว่า ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์อีกหรือ?”

สมเด็จพระจักรพรรดิตรัสตอบว่า : “เมื่อฟ้าทรงสถาปนาภษัตริย์ขึ้นมาองค์หนึ่ง การ สถาปนานั้นก็เพื่อเห็นแก่ประชาชนดอกนะ เพราะฉะนั้นภษัตริย์จะต้องทำประชาชนให้เป็น พื้นฐาน เพราะเหตุผลข้อนี้แหละ ภษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดในสมัยโบราณ ถ้าหากพสกนิกรของ พระองค์แม้สักคนหนึ่งหนาวเหน็บและจะอดตาย พระองค์ก็ต้องทรงเป็นผู้รับผิดชอบเอง บัดนี้ ความยากจนของประชาชนก็ได้ผิดไปจากความยากจนของเราเลย ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ของประชาชนก็ไม่แตกต่างไปจากความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ของเราเช่นกัน จะไม่มีสิ่งในทำนองที่ ว่า ทั้งๆ ที่ประชาชนมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ แต่ภษัตริย์ก็ยังทรงยากจนอยู่”^{๓๕}

ยุคปฏิรูป

หนทางในอันที่จะทำการปฏิรูปไทกะ (Taika) ใน พ.ศ. ๑๑๘๔ ด้วยการโค่นอำนาจ ของพวกโซงะ (Soga) ซึ่งกำลังเรืองอำนาจลง นับว่าแจ่มใสขึ้น ก่อนหน้าจะมีการปฏิรูปนี้

^{๓๔} ข้อที่น่าสังเกตก็คือว่า คุณธรรมของสมเด็จพระจักรพรรดิมีอิทธิพลโดยตรง ดินฟ้าอากาศนั้นแน่นอนเหลือเกินเป็น คติของจีน

^{๓๕} จากทั้งหมดนี้ เป็นการแต่งตั้งของใครสักคนหนึ่งที่คุ้นกับวรรณกรรมของจีนเป็นอย่างดี ความรู้สึกมีลักษณะเป็นแบบ จีนโดยตลอด และในหลายๆ กรณีที่เดียวที่ลอกแบบมาจากวรรณกรรมจีนเป็นประโยคๆ เลขที่เดียว

หนังสือ นิชองจิ ได้บันทึกเหตุการณ์และความวิบัติแปลกๆ ไว้มากมายเหมือนกับว่าฟ้าไม่ทรงโปรดปรานต่อการที่พวกโซงะยึดอำนาจจากองค์จักรพรรดิ แล้วฟูจิวาระ คะมะทะริ กับ เทนจิ สมเด็จพระจักรพรรดิในอนาคตก็ปรากฏโฉมหน้าออกมาในฐานะผู้นำ “การฟื้นฟู” ประเทศ กล่าวกันว่า คะมะทะริ จากตระกูลนากาโดมิ ซึ่งตามปรัมปราประเพณีทำหน้าที่เป็นพระในศาสนาชินโต ได้ปฏิเสธตำแหน่งผู้ปกครองดูแลศาสนาชินโตตั้งหลายครั้งหลายหน หลังจากที่ ได้ทำรัฐประหารสำเร็จเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งกะมะทะริได้ประดิษฐานไว้ในราชบัลลังก์นั้น หนังสือ นิชองจิ ก็ถือว่า เป็นบุคคลที่ “เกลียดชังวิถีทางของพระผู้เป็นเจ้า (ชินโต)” คะมะทะริ ได้อุทิศตัวเองให้แก่การศึกษาเรื่องจีน และนักประวัติศาสตร์ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทอย่างเดียวกับโจวกง รัฐบาลผู้เป็นเครื่องมือในการตั้งราชวงศ์โจวขึ้นในเมืองจีน และในการสถาปนาสิ่งที่พวกที่ถือลัทธิขงจื๊อถือว่าเป็นระเบียบทางสังคมในอุดมคติ

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิชองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๘๔-๒๓๔)

ฟูจิวาระ คะมะทะริ กับ เทนจิ จักรพรรดิในอนาคต

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิชองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๘๔-๑๘๕)

หัวหน้าฝ่ายศาสนจักร ชื่อ นากะโดมิ โนะ คะมะโตะ (ฟูจิวาระ คะมะทะริ) เป็นบุคคลที่มีลักษณะตรงไปตรงมา มีความจงรักภักดี และมีความประสงค์ที่จะทำการปฏิรูป เขามีความขุ่นเคือง โซงะ โนะ อิรุกะ ที่ทำลายระเบียบว่าด้วยเจ้ากับข้า ผู้ใหญ่กับผู้น้อย และยึดมั่นในแผนแบบในเรื่องรัฐที่ปกปิด เขาได้สังสรรค์กับบรรดาเจ้าชายทั้งหลายในสายราชวงศ์แล้ว ก็องค์เล่า ได้ทดสอบเจ้าชายเหล่านั้นเพื่อค้นหาเจ้าชายที่เฉลียวฉลาดในอันที่จะสร้างชื่อเสียงที่เกรียงไกรขึ้นมาให้ได้ แล้วเขาก็ปักใจลงที่ เจ้าชายนากะโนะโอเอะ แต่เพราะต้องการจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเจ้าชายนากะโนะโอเอะ เขาจึงไม่สามารถที่จะปกปิดความรู้สึกภายในได้ คะมะทะริ ซึ่งบังเอิญเป็นบุคคลผู้หนึ่งในพวกที่เล่นฟุตบอล^{๔๐} ซึ่งในพวกนี้เจ้าชายนากะโนะโอเอะ (จักรพรรดิ เทนจิ ในอนาคต) ได้ทรงเล่นที่โคนต้นเคะยะกิ (Keyaki) ของวัดแห่งโฮโกอินั้น ได้สังเกตเห็นฉลองพระบาทหนึ่ง (ของเจ้าชาย) หลุดออกไปพร้อมกับลูกบอล เขาได้วางลูกบอลนั้นไว้บนฝ่ามือแล้วคุกเข่าลงตรงเบื้องพระพักตร์เจ้าชาย และถวายลูกบอลนั้นแด่พระองค์ด้วยความเคารพ เจ้าชายนากะโนะโอเอะ ก็ทรงคุกพระชงฆ์ลงรับลูกบอลด้วยความเคารพเช่นกัน ตั้งแต่นั้นไป ทั้งสองคนนี้ก็กลายเป็นสหายสนิทของกันและกัน และเล่าความคิดของตนทั้งหมดให้อีก

^{๔๐} ไม่ปรากฏชัดว่าเป็นฟุตบอลชนิดใด จะเป็นอย่างของเราหรือตามแบบจีน โดยดีลูกบอลจากคนหนึ่งไปให้อีกคนหนึ่ง เหมือนตีลูกขนไก่หรือไม่ทราบ

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรก ๆ

๘๓

ฝ่ายหนึ่งทราบ ในระหว่างสองคนนี้ไม่มีความลับที่จะต้องปิดบังอะไรกันอีกแล้ว แต่ทั้งสองคนนี้ก็เกรงว่า การที่เขาทั้งสองมาพบกันบ่อยๆ อาจก่อให้เกิดความระแวงสงสัย เขาทั้งสองจึงถือ ม้วนกระดาษเหลืองๆ^{๔๑} ไว้ในมือ แล้วต่างคนต่างก็ศึกษาลัทธิของโจว^{๔๒} และขงจื๊อกับมินาบุชิ ผู้คงแก่เรียน ดังนั้น ในที่สุดในเวลาไปเรียนและกลับจากเรียนหนังสือ เขาทั้งสองก็จะเดิน เคียงบ่าเคียงไหล่กัน วางแผนการกันอย่างลับๆ เขาทั้งสองเห็นพ้องต้องกันในทุกกรณี

การเปิดศักราชปฏิรูปขนานใหญ่

หลังจากที่ฆ่าพวกหัวหน้าโซ่งลงได้แล้ว สมเด็จพระจักรพรรดินีที่ครองราชบัลลังก์อยู่ ก็ทรงสละราชสมบัติ และได้จัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดยมีจักรพรรดิเท็นจิในอนาคตเป็นมกุฎราชกุมาร และ คณะพระเป็นเจ้าอัครมหาเสนาบดีที่บัญชาการงานทุกอย่างจริงๆ เพราะฉะนั้น จึงได้ประกาศ ตั้งรัชกาลใหม่และชื่อศักราชใหม่ ว่า ไทกะ หมายความว่า “การเปลี่ยนรูปที่ยิ่งใหญ่”

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิชองจิ, ของ อัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๔๗-๑๔๘)

ปีที่ ๔ แห่งศักราชโคเกียวกุ (พ.ศ. ๑๑๔๔) เดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิ จักรพรรดินีพันปีหลวง และมกุฎราชกุมาร ได้ทรงเรียกประชุมเสนาบดีทั้งหลายที่ได้ตั้ง ชิกิใหญ่ และได้ทำพิธีสาบานต่อเทพดาฟ้าดินว่า :

“ข้าแต่ฟ้าที่ครอบเราอยู่ ข้าแต่ดินที่รองรับเราอยู่ : วิถีทางแห่งจักรพรรดิเป็นทาง เพียงสายเดียวเท่านั้น แต่ในยุคที่เสื่อมทรมามครั้งสุดท้ายนี้ ระเบียบเกี่ยวกับเจ้าและข้าได้ถูก ทำลายลงจนกระทั่งฟ้าที่สูงที่สุดได้ทรงใช้มือเราทำให้ผู้ทรยศถึงแก่ความตาย บัดนี้นับตั้งแต่นี้ไป ทั้งสองพวกกำลังหลังเลื้อดแห่งหัวใจตนอยู่ เจ้าก็จะหลีกเลี่ยงการปกครองสองวิธีพร้อมๆ กันเสีย และข้าจะเลิกการตีสองหน้าในการรับใช้กษัตริย์ ! ผู้ที่ทำลายคำสาบานนี้ ฟ้าจะสาปแช่งเขาและ ดินก็จะทำให้เขาเป็นโรคระบาด ภูตผีปีศาจจะฆ่าเขา มนุษย์ก็จะลักขโมยข้าวของของเขา นี่จะ สืบแดงให้ปรากฏดวงจดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ทีเดียว”^{๔๓}

ปีที่ ๔ แห่งจักรพรรดินี อะมะ - โตะโยะ - ทะกะระ - อิกากิ - อิ ทะระชิ - อิเมะ ได้เปลี่ยนมา เป็น ศักราชไทกะ ปีที่ ๑

^{๔๑} หนังสือจีน

^{๔๒} โจวกง ผู้นำ รัฐบาล และนักปราชญ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสถาปนาราชวงศ์โจวในประเทศจีน

^{๔๓} อาจสังเกตเห็นว่าไม่มีอะไร ที่เป็นแบบพุทธศาสนาหรือชินโดอยู่ในคำปฏิญยานี้เลย เป็นแบบจีนแท้ๆ ตามความเห็นของเรา มิได้เป็นคำสาบานแท้ๆ แต่เป็นเพียงคำสาปแช่งพวกกบฏเท่านั้น

โองการปฏิรูป

มีพระบรมราชโองการที่สำคัญที่สุดเพียง ๒-๓ เรื่องเท่านั้นที่ได้เอามารวมไว้ในนี้ โดยแสดงให้เห็นเค้าโครงชั้นต่างๆ ที่สำคัญๆ ที่ราชสำนักดำเนินการ เพื่อขยายอำนาจ การปกครองบ้านเมืองทั้งในด้านการเมืองและการคลัง โองการต่างๆ เหล่านี้ตั้งจุดหมายไว้ใน อันที่จะสถาปนาการบริหารบ้านเมืองโดยการรวมอำนาจไว้ส่วนกลางตามแบบจีน เหนืออาณา บริเวณที่เดิมเคยปกครองตนเองภายใต้หัวหน้าเผ่าที่สืบทอดมาตามเชื้อสาย

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิฮงจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๒๐๐-๒๒๖)

ปีที่ ๑ แห่งศักราชโทกะ (พ.ศ. ๑๑๘๘) เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ ได้ทรงมีพระมหากรุณา แต่งตั้งพวกเจ้าเมืองทางด้านตะวันออก แล้วก็ทรงรับสั่งกับบรรดาเจ้าเมืองเหล่านั้นว่า : “เพื่อให้ เป็นการสอดคล้องต้องกันกับอำนาจหน้าที่ที่เทพเจ้าแห่งสรวงสวรรค์ทั้งหลายทรงมอบหมายให้ แก่เรา ณ บัดนี้ เราจึงเสนอให้ทำจังหวัดต่างๆ นับหมื่นนับแสนให้เป็นระเบียบเป็นครั้งแรก

“เมื่อท่านได้รับตำแหน่งของท่านแล้ว จงเตรียมทำทะเบียนเสรีชนทั้งปวงที่เป็น พสกนิกรของแผ่นดิน และประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้อื่น ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่แค่ไหนก็ตาม จงทำบัญชีที่ดินที่ใช้เพาะปลูกได้ ว่ามีมากน้อยแค่ไหนเพียงไร จงปฏิบัติต่อผลประโยชน์ ที่เกิดจากสวนและบ่อน้ำที่เกิดในน้ำและบนบกให้เหมือนปฏิบัติต่อประชาชน นอกจากนั้น เจ้า เมืองทั้งหลายก็ยังไม่มียอำนาจที่จะตัดสินคดีอาชญากรรมต่างๆ ทั้งๆ ที่อยู่ในจังหวัดของตนได้ ทั้งยังไม่ได้รับอนุญาตให้รับสินบน เพราะจะทำให้ประชาชนต้องประสบกับความยากจนและความ ทุกข์ เมื่อเจ้าเมืองเหล่านั้นมาเมืองหลวง จะต้องไม่นำประชาชนพ่วงมาด้วยเป็นทาง เจ้าเมือง ทั้งหลายไม่ได้รับอนุญาตให้นำพวกหัวหน้าเผ่าตามท้องถิ่น และพวกข้าราชการในอำเภอลงมา ด้วย แต่เมื่อเจ้าเมืองเดินทางมาด้วยธุรกิจส่วนตัว เขาอาจขี่ม้าในแผนกของเขาไปได้ และอาจ รับประทานอาหารในแผนกของเขาได้ นับตั้งแต่ตำแหน่ง ซุเกะ^{๔๔} (Suke) ขึ้นไป ผู้ที่เชื่อฟัง กฎหมายนี้จะได้รับรางวัลอย่างแน่นอน ส่วนผู้ที่ไม่เชื่อฟังก็จะถูกปลดตำแหน่งลงมา นับตั้งแต่ ตำแหน่ง ฮันงัน^{๔๕} (Hangan) ลงมา ถ้าใครรับสินบน จะต้องถูกปรับเป็นทวีคูณ และในที่สุดก็จะ ถูกลงโทษตามควรแก่โทษานุโทษ แล้วแต่ความผิดนั้นๆ จะเป็นสถานหนักหรือเบาเป็นกรณีๆ ไป เจ้าเมืองจะได้รับอนุญาตให้มีผู้ติดตามได้เพียง ๔ คน ผู้ช่วยเจ้าเมือง (ปลัดจังหวัด) มีผู้ติดตาม ได้ ๗ คน และเลขานุการมีผู้ติดตามได้ ๕ คน ถ้าหากมีผู้ติดตามเกินกว่ากำหนดนั้น คือมีผู้ติดตาม เป็นจำนวนมาก ทั้งหัวหน้าและลูกน้องจะต้องถูกลงโทษตามสมควรแก่ความผิด

^{๔๔} ผู้ช่วยเจ้าเมือง, รองผู้ว่าราชการจังหวัด

^{๔๕} ผู้ช่วยนายอำเภอ

ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๘๕

“ถ้าหากจะมีใครแอบอ้างตำแหน่ง โดยที่มิได้เป็นหัวหน้าเผ่าในชนบท หัวหน้าฝ่ายอาณาจักร หรือมิได้เป็นสรรพากรอำเภอ^{๔๖} โดยสายโลหิต หากแต่เขียนบันทึกความทรงจำโกหกอย่างไม่มีมโนธรรมจิตใจว่า : ‘นับตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของเราเป็นต้นมา เราได้รับตำแหน่งหน้าที่ มิยะกะ (Miyake) นี้ หรือได้ปกครองอำเภอ^{๔๗}’ ในกรณีเช่นนี้ ท่านเจ้าเมืองทั้งหลาย ท่านจะต้องไปสืบเรื่องราวเสนอต่อศาลในเรื่องที่ก่อกวนนั้นในทันที แต่ท่านจะต้องทำข้อเท็จจริงที่ถูกต้องให้ประจักษ์ชัดเสียก่อนแล้วจึงค่อยทำรายงานเสนอต่อศาล

“นอกจากนั้น บนผืนแผ่นดินที่เสียหายใช้ไม่ได้ ก็ควรให้สร้างคลังแสงสรรพาวุธขึ้น แล้วเก็บดาบและเกราะพร้อมกับคันศรและลูกธนูของจังหวัดและอำเภอทั้งหลายไว้ในคลังแสงนั้น ในกรณีจังหวัดชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับพวกเอมิชิ^{๔๘} (Emishi) ขอให้รวมอาวุธทั้งหมดเข้าด้วยกัน และขอให้อาวุธเหล่านั้นอยู่เฉพาะในมือของเจ้าของเดิมเท่านั้น เมื่อพูดถึงอำเภอทั้งหมดของจังหวัดยามาโตะ ขอให้ข้าราชการที่ส่งไปยังอำเภอเหล่านั้นเตรียมทำทะเบียนสำมะโนครัวประชาชนและทะเบียนที่ดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกได้ว่ามีมากน้อยแค่ไหนเพียงไร

“ข้อนี้หมายถึงการที่จะตรวจดูว่าที่ดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกได้นั้นมีมากน้อยแค่ไหนเพียงใด และจะได้ทราบจำนวน บ้านเรือนและอายุของประชาชนด้วย” (หน้า ๒๐๐-๒๐๑)

.....

เดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ สมเด็จพระจักรพรรดิได้ทรงส่งคณะกรรมการไปยังทุกจังหวัดเพื่อบันทึกจำนวนรวมยอดพลเมือง ในโอกาสนี้ สมเด็จพระจักรพรรดิได้ทรงมีพระบรมราชโองการว่า :

“ในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งหลายทั้งปวง นับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา ได้ทรงแยกพลสภานีกรออกไปต่างหาก โดยหวังจะทำให้รัชสมัยของตนมีชื่อเสียง และถ่ายทอดชื่อเสียงเกียรติคุณของรัชกาลเหล่านั้นให้แก่ชนรุ่นต่อๆ มา พวกหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร และพวกหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร และพวกหัวหน้าในราชสำนัก และพวกหัวหน้าเผ่าตามชนบท แต่ละคนจะมีข้าทาสของตนเอง ซึ่งข้าทาสเหล่านี้เขาอาจบังคับใช้แรงงานเมื่อไรก็ได้ตามใจชอบ อนึ่ง พวกเขาจะตัดภูเขาและทะเล ป่าไม้และที่ราบ สระน้ำและทุ่งนาที่เป็นของจังหวัดและอำเภอต่างๆ ออกไป และทำให้เหมาะสมแก่ตนเอง พวกเขาไม่เคยสิ้นสุดยุติการต่อสู้กันได้เลย บางคนก็เอาทุ่งนาตั้งหลายหมื่น ฮิโระ^{๔๙} ไปเป็นของตน ส่วนคนอื่นๆ มีที่ดินน้อยจนแทบจะจดปลายเข็มลงไม่ได้ทีเดียว แต่เมื่อเวลาที่จะต้องเสียภาษีมาถึง พวกหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร พวกหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร

^{๔๖} ผู้เก็บและรักษาข้าวที่เสียเป็นภาษี

^{๔๗} พวกโอรุ

^{๔๘} ฮิโระ เท่ากับ ๓๗ ไร่ ๓ งาน ๓๐ ตารางวา

และพวกหัวหน้าในราชสำนัก จะเก็บภาษีเพื่อตัวเองก่อน แล้วต่อมาจึงแบ่งให้สมเด็จพระจักรพรรดิ ในกรณีที่ต้องซ่อมแซมปราสาทราชวัง หรือสร้างมิซาซาจิ (Misasagi) ขึ้นมา แต่ละคนจะนำ ข้าทาสของตนเองมา และทำงานตามเหตุการณ์ ในคัมภีร์ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงมีข้อความว่า ‘จงลดสิ่งที่อยู่ข้างบนให้น้อยลง จงเพิ่มสิ่งที่อยู่ข้างล่างให้มากขึ้น ถ้าเครื่องวัด เครื่องดวง เทียงตรงตามกฎข้อบังคับแล้ว แห่ส่งทรัพย์สิน (ของรัฐ) ก็จะไม่ได้รับความกระทบกระเทือนใดๆ และประชาชนก็จะไม่เดือดร้อนอะไรด้วย’

“ในปัจจุบันนี้ ประชาชนยังมีอยู่น้อยมาก และผู้มีอำนาจยังตัดแผ่นดินและ แผ่นน้ำ^{๔๘} ออกเป็นส่วนๆ เสียอีก และทำสิ่งต่างๆ เหล่านั้นให้เป็นของตัวเอง แล้วขายให้แก่ ประชาชน และขึ้นราคาสูงขึ้นทุกปี ต่อแต่นี้ไปจะไม่ยอมให้มีการซื้อขายที่ดินอีก ห้ามผู้ที่ไม่ มี อำนาจหน้าที่ตั้งตัวเองเป็นราชาที่ดิน ห้ามรวบเอาสิ่งที่เป็นของผู้ที่หมดที่พึ่งมารวมเป็นของ ตนเอง”

ประชาชนต่างมีความชื่นชมยินดีอย่างยิ่งไปตามๆ กัน (หน้า ๒๐๔-๒๐๕)

.....

ปีที่ ๒ (พ.ศ. ๑๑๘๔) ฤดูวสันต์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑ ค่ำ ในทันทีทันใดที่พิธีฉลองต้อนรับ ปีใหม่ได้ผ่านพ้นไปแล้ว สมเด็จพระจักรพรรดิก็กได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ทำการปฏิรูปตั้ง ต่อไปนี้ :-

“๑. ขอให้ประชาชนที่สมเด็จพระจักรพรรดิสมัยโบราณทรงแต่งตั้งแล้ว ฯลฯ เป็นตัว แทนของพวกเด็กๆ ที่ถูกทอดทิ้ง ทั้งขอให้ มิยะเกะ (Miyake) แห่งสถานที่ต่างๆ และประชาชนที่เป็นทาสของ วะเกะ (Wake) พวกหัวหน้าฝ่ายอาณัติจักร พวกหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร พวกหัวหน้า ในราชสำนัก พวกหัวหน้าเผ่าพื้นเมือง และพวกผู้ใหญ่บ้าน เป็นตัวแทนของพวกเด็กๆ ที่ถูก ทอดทิ้งด้วย ขอให้ยกเลิกนาที่มีโรงเรือนอยู่ด้วย^{๔๙} ในสถานที่ต่างๆ เสีย ดังนั้น ที่ดินที่องค์ จักรพรรดิหรือขุนนางยกให้เป็นสิทธิชั่วลูกชั่วหลาน^{๕๐} (fief) ก็ยอมอนุญาตให้มีได้ เพื่อให้ผู้ที่ มีตำแหน่งไดบุ (Daibu) และตำแหน่งที่สูงกว่านั้นดำรงอยู่ได้ตามมาตราส่วนที่ค่อยๆ ดำดลดหลั่น กันลงมา ได้ประทานเสื้อผ้าและเครื่องผ้าไหมให้แก่ข้าราชการและประชาชน ซึ่งมีคุณค่าแตกต่างกันไปตามฐานะ

“เราขอกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นหน้าที่ของไดบุที่จะต้องปกครองประชาชน ถ้าเขาปฏิบัติ

^{๔๘} หมายถึงทุ่งนาและที่สำหรับเก็บเกี่ยวอื่นๆ

^{๔๙} ของพวกทาส

^{๕๐} มิใช่ที่ดินตามระบบฟิวดัลที่แท้จริง แต่เป็นที่ดินที่พวกข้าราชการสามารถเก็บภาษีมาใช้แทนเงินเดือน

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๘๗

หน้าที่นี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ประชาชนก็จะไว้วางใจเขา และดังนั้นภาวการณ์ก็จะเพิ่มขึ้น ซึ่งก็จะเป็นผลดีต่อประชาชนเอง

“๒. เป็นครั้งแรกที่เมืองหลวงได้รับการจัดทำให้มีระเบียบขึ้น และได้ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองและนายอำเภอขึ้นปกครองเมืองและอำเภอต่างๆ ขอให้จัดสร้างเครื่องกีดขวาง กองรักษาด่าน ทหารองครักษ์ และม้าเขาสำหรับเดินทางไกลทั้งชนิดพิเศษและชนิดธรรมดาขึ้น^{๕๒} ขอให้สร้างเครื่องหมายเป็นรูปประพจน์ขึ้น และตรวจตราสภาพภูเขาและแม่น้ำให้เป็นไปตามปรกติอย่างสม่ำเสมอ^{๕๓}”

“ส่วนตำบลต่างๆ ทุกตำบลในเมืองหลวง ก็จะต้องแต่งตั้งกำนัน (elder) ขึ้นคนหนึ่ง และทุกๆ ตำบลก็จะมีหัวหน้ากำนันคนหนึ่ง ซึ่งจะทำหน้าที่ดูแลประชาชน และตรวจตราเรื่องอาชญากรรมต่างๆ สำหรับการแต่งตั้งหัวหน้ากำนันของตำบลต่างๆ ขอให้เลือกคนที่อยู่ในตำบลนั้น ๆ มีลักษณะไม่มีอะไรน่าตำหนิ เป็นคนมีจิตใจมั่นคงและเที่ยงธรรม เพื่อว่าเขาจะได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา ส่วนการแต่งตั้งกำนันไม่ว่าจะเป็นเมืองในชนบทหรือตำบลในเมืองหลวงก็ตาม ก็ขอให้เลือกจากสามัญชนที่เป็นคนเมืองนั้น หรือตำบลนั้น ที่มีลักษณะดี และมีวิสัยสามารถมั่นคงเด็ดขาด ถ้าในเมืองหรือในตำบลนั้นหาคนดังนั้นไม่ได้ ก็ยอมให้เลือกและจ้างคนที่อยู่ในเมืองหรือตำบลข้างเคียงได้

“จังหวัดต่างๆ ที่ถือเป็นมณฑลประเทศ (Home provinces) จะรวมภูมิภาคต่างๆ ทางทิศตะวันออกนับตั้งแต่แม่น้ำโยโกงาวะที่จังหวัดนะบะริเข้ามา ทางทิศใต้นับแต่ภูเขาเซโนะยามะในจังหวัดคิอิเข้ามาทางทิศตะวันตกนับแต่คุชิบุจิ ในจังหวัดอากาชิเข้ามา และทางทิศเหนือตั้งแต่ภูเขาอะฟูสะกายามะ ในอำเภอซาชานามิ จังหวัดอะมูมิเข้ามา อำเภอต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยตำบลต่างๆ ถึง ๔๐ ตำบล^{๕๔} ถือเป็นอำเภอชั้นเอก อำเภอที่ประกอบด้วยตำบลต่างๆ ตั้งแต่ ๓๐ ตำบลลงมาถึง ๕ ตำบล ถือว่าเป็นอำเภอชั้นโท อำเภอที่ประกอบด้วยตำบลต่างๆ เพียง ๓ ตำบลหรือน้อยกว่านั้น ถือเป็นอำเภอชั้นตรี ส่วนเจ้าหน้าที่อำเภอไม่ว่าจะเป็นนายอำเภอชั้นใดก็ตาม ขอให้ให้มีหัวหน้าเฝ้าชาวพื้นเมืองที่มีลักษณะไม่มีอะไรน่าตำหนิ เช่น อาจปฏิบัติหน้าที่ได้เหมาะสมแก่กาลเวลารวมอยู่ด้วย และจะต้องมีไทเรอิ (Tairei) และโซเรอิ (Sorei)^{๕๕} ด้วย ขอให้แต่งตั้งคนที่มี

^{๕๒} เครื่องหมายตำแหน่งที่บอกว่าเป็นข้าราชการที่มีตำแหน่งได้ก็แล้ว ซึ่งเป็นแบบจีนๆ อีกเช่นกัน เช่นเดียวกับไทยเรที่กำหนดด้วยศักดินาฉะนั้น

^{๕๓} ตามระเบียบข้อบังคับนี้ ภูเขาและแม่น้ำ หมายถึง การกำหนดจำนวนทหารรักษาการณ์ที่ทำเรือและตามช่องเขาที่ทำหน้าที่เป็นเขตแดนระหว่างจังหวัดต่างๆ

^{๕๔} ตำบล (township) ประกอบด้วยบ้าน ๕๐ หลัง

^{๕๕} ผู้ปกครองชั้นผู้ใหญ่และชั้นผู้น้อย คือ นายอำเภอ และ เจ้าหน้าที่ในอำเภอที่มีตำแหน่งต่ำกว่านายอำเภอ

ความสามารถและมีสติปัญญาจริงๆ ซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญในการเขียนหนังสือและวิชาคำนวณเป็นผู้ช่วยและเป็นเสมียน

“จำนวนม้าเขาสำหรับเดินทางไกลที่กำหนดให้ไม่ว่าจะเป็นชนิดพิเศษหรือชนิดธรรมดาก็ตาม ในทุกกรณีจะต้องมีจำนวนเท่ากับเครื่องหมายที่ปรากฏอยู่บนเครื่องหมายรูปประฆังที่ปิดประกาศไว้ เมื่อประทานเครื่องหมายรูปประฆังให้แก่ (ข้าราชการของ) จังหวัดต่าง ๆ และ (ข้าราชการที่ประจำอยู่ที่) เครื่องกีดขวางทั้งหลาย ในทั้งสองกรณีนั้น ให้ข้าราชการชั้นหัวหน้าเป็นผู้ถือเครื่องหมายนั้นไว้ ถ้าหากข้าราชการที่เป็นหัวหน้าไม่อยู่ ก็ให้ข้าราชการที่เป็นผู้ช่วยเป็นผู้ถือไว้

“๓. บัดนี้ขอให้มีทะเบียนสำมะโนครัวประชากรเป็นครั้งแรก และให้มีหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวและระบบการรับและการให้ที่ดินจัดสรรใหม่อีก^{๕๖}

“ขอให้ถือว่าทุก ๆ ๕๐ บ้านเป็นตำบลหนึ่ง และทุก ๆ ตำบลก็ให้มีกำนัน ซึ่งจะเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการดูแลประชาชน^{๕๗} การแนะนำเรื่องการหว่านพืช และการปลูกต้นไม้ การป้องกันและการตรวจตราข้อผิดพลาดต่าง ๆ และการบังคับให้เสียภาษีและใช้แรงงานบังคับ

“เฉพาะเรื่องทุ่งนา ๑ ไร่^{๕๘} เท่ากับที่ดินกว้าง ๑๒ ก้าว ยาว ๓๐ ก้าว ๑๐ ไร่ เป็น ๑ โจ ทุ่งนาทุก ๆ ๑ ไร่จะต้องเสียภาษีเป็นข้าว ๒ ฟ่อนกับ ๒ มัด (เท่าที่มีอาจทำได้) ทุก ๆ โจ จะต้องเสียภาษีเป็นข้าว ๒๒ ฟ่อน บนภูเขาหรือตามหุบเขาซึ่งเป็นที่สูงชันหรืออยู่ในที่ห่างไกล ซึ่งมีประชาชนอยู่เบาบางมาก ก็อาจจัดทำให้เหมาะสมแก่ความสะดวกได้

“๔. ให้ยกเลิกการเก็บภาษี และการบังคับใช้แรงงานแบบเก่า ๆ เสีย และให้ตั้งระบบภาษีแบบคิดเหมาขึ้นมา ภาษีเหล่านี้จะประกอบด้วยภาษีไหมละเอียด ไหมหยาบ ไหมดิบ และข้าวใหม่ ทั้งหมดนี้ให้สอดคล้องต้องกันกับสิ่งที่ผลิตได้ในท้องถิ่น สำหรับทุ่งนาทุก ๆ โจ จะต้องเสียภาษีเป็นไหมละเอียด ๑ รอด^{๕๙} หรือถ้าทุ่งนา ๔ โจ ก็จะต้องเสียภาษีเป็นไหมละเอียดยาว ๔๐ ฟุต กว้าง ๒ ฟุตครึ่ง ถ้าเป็นไหมหยาบก็จะต้องเสียภาษีในอัตรา ๒ รอด (ต่อทุ่งนา ๑ โจ) หรือทุก ๒ โจ จะต้องเสียภาษีเป็นผ้าไหมหยาบยาว ๔๐ ฟุต กว้าง ๒ ฟุตครึ่ง เช่นกัน สำหรับเสื้อผ้า

^{๕๖} หนังสือ เดนเรียว (ระเบียบข้อบังคับว่าด้วยที่ดิน) กล่าวไว้ว่า ในการขอมให้มี โคนุนเดน (ที่ดินที่แบ่งให้ตามสัดส่วนของประชากร) ผู้ชายจะได้ ๒ ไร่ ผู้หญิงได้น้อยกว่า ๑ ใน ๓ เล็กกว่า ๕ ขวบไม่ได้เลย จะให้ที่ดินรอบละ ๖ ปีเท่านั้น

^{๕๗} คือ ดูแลทะเบียนประชากร

^{๕๘} ๕ ฟุต = ๑ ก้าว ดังนั้น ๑ ไร่ จึงเท่ากับ ๔,๐๐๐ ตารางฟุต

^{๕๙} ๑ รอด = ๑๐ ฟุต

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๘๙

ต้องเสียภาษีในอัตรา ๔ รอด โดยมีขนาดกว้างยาวเท่ากัน ในกรณีใหม่ละเอียดและใหม่หายบั้นคือ ทุกๆ โจ จะต้องเสียภาษี ๑ ทั่น^{๖๐} (ไม่มีพูดถึงอัตราน้ำหนักเกี่ยวกับใหม่ดิบหรือชีใหม่ไว้ ณ ที่ใดเลย) ขอให้มีการแยกเก็บภาษีบ้านแบบถอดได้ต่างหากออกไป ทุกๆ บ้านจะต้องเสียภาษีเป็นผ้า ๑ รอดกับ ๒ ฟุต (=๑๒ ฟุต) สิ่งนี้นอกเหนือไปจากนี้ที่จะต้องเสียภาษี เช่น เกล็ดและสิ่งของที่ทำให้เป็นทานจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ผลิตขึ้นมาในท้องถิ่นนั้นๆ สำหรับที่ใช้บริการสาธารณะ ทุกๆ ร้อยบ้านจะต้องให้ม้าที่มีคุณสมบัติปานกลาง ๑ ตัว หรือถ้าหากม้ามีคุณภาพสูง ก็ให้ทุกๆ สองร้อยบ้านให้ม้าชนิดนั้น ๑ ตัว ถ้าหากจะต้องซื้อม้าขึ้น การตีราคาจะต้องอาศัยการที่บ้านแต่ละหลังจะต้องจ่ายเป็นผ้าหลังละ ๑ รอด ๒ ฟุต (=๑๒ ฟุต) สำหรับเรื่องอาวุธแต่ละคนจะต้องให้ดาบ ๑ เล่ม เลื่อยเกราะ ๑ ตัว คันธนูและลูกธนู ธง และกลอง ๑ ลูก สำหรับเรื่องกรรมกร ตามระบบเก่า ทุกๆ ๕๐ บ้านจะต้องให้กรรมกร ๑ คน (เอาไปใช้ในฐานะเป็นคนรับใช้) เพื่อไปรับใช้ในหน้าที่ต่างๆ ทุก ๕๐ บ้านจะต้องจัดหาอาหารให้พอสำหรับกรรมกร ๑ คน และให้ข้าว ๕ มะสึ^{๖๑} แทนการไปรับใช้

“สำหรับนางสนองพระโอรสในพระราชวัง ต้องให้เป็นน้องสาวหรือลูกสาวของข้าราชการที่อำเภอสี่ตำแหน่งขึ้นโซเรชินไป ต้องเป็นหญิงที่มีรูปร่างหน้าตาดี (พร้อมกับมีเป็นคอยรับใช้ชายหนึ่งคน หญิงสองคน) และทุกๆ ๑๐๐ บ้านจะต้องจัดหาอาหารให้พอสำหรับนางสนองพระโอรส ๑ คน การให้ผ้าและข้าวแทนการรับใช้ในทุกๆ กรณี ให้ปฏิบัติอย่างเดียวกับเรื่องกรรมกรนั้นแหละ” (หน้า ๒๐๖-๒๐๗)

.....

ฤดูสารท เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ได้มีพระบรมราชโองการว่า :

“เมื่อย้อนไปหาบ่อเกิดของสิ่งต่างๆ เราก็พบว่า บ่อเกิดนั้นก็คือฟ้า และดินพร้อมกับหลักการเพศชายและเพศหญิงของธรรมชาติ^{๖๒} ซึ่งเฝ้าพิทักษ์รักษาฤดูทั้ง ๔ ไม่ให้สับสนกัน นอกจากนั้นเราก็พบว่า ฟ้าและดิน^{๖๓} นี้แหละที่ได้สร้างสิ่งต่างๆ ดังหมื่นชนิดขึ้นมา ในบรรดาสิ่งต่างๆ ดังหมื่นชนิดเหล่านี้ มนุษย์เป็นสิ่งที่ฟ้าดินได้ประทานให้มาอย่างมหัศจรรย์ที่สุดนี้ ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายที่ฟ้าดินได้ประทานให้มาอย่างมหัศจรรย์ที่สุดนี้ นักปราชญ์ก็ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครอง เพราะฉะนั้น กษัตริย์ที่ทรงเป็นปราชญ์อันได้แก่สมเด็จพระจักรพรรดิจึงทรงถือฟ้าเป็นแบบฉบับในการปกครองโลก และไม่เคยทรงละเลยความคิดถึงวิธีที่จะทำให้คนได้รับที่ที่เหมาะสมแก่ตนแม้แต่ขณะเดียวเลย

^{๖๐} “อิกิ” หรือ ขึ้นหนึ่งมี ๒ “ทั่น” ประมาณ ๒๓ หลาครึ่ง

^{๖๑} หรือ โซ = ๑๐๔ ลูกบาศก์นิ้ว

^{๖๒} ขึ้นและหยางตามปรัชญาจีนนั่นเอง

^{๖๓} หมายถึง ธรรมชาติ

“บัดนี้สำหรับนามของบรรดาเจ้าชายสมัยแรกๆ พวกหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร หัวหน้าฝ่ายศาสนจักร หัวหน้าในราชสำนัก และหัวหน้าเผ่าตามชนบท ได้แบ่งแยกพรรคพวก^{๖๔} ตามเชื้อสายต่างๆ ของตนออกไป และยอมให้เจ้าชายเหล่านั้นมีบรรดาศักดิ์ (หรือนามสกุล) ต่างๆ กันมากมาย ภายหลังเจ้าชายเหล่านั้นได้ถือเอาความร่วมมือตามเชื้อสายของประชาชน และทำให้ประชาชนอยู่ในเมืองต่างๆ และอำเภอต่างๆ ปะปนกันไป ผลก็คือทำให้บิดากับบุตรมีนามสกุลต่างกัน และทำให้พี่ชายน้องชายตั้งครอบครัวแยกๆ กันออกไป สามีกับภรรยาก็มีชื่อแตกต่างกัน ครอบครัวหนึ่งก็ถูกแบ่งออกไปเป็น ๕ ครอบครัว หรือแตกแยกออกไปเป็น ๖ ครอบครัว และดังนั้นทั้งศาล และประเทศจึงเต็มไปด้วยคดีที่ขัดแย้งกันมากมาย ไม่มีทางที่จะตกลงกันได้เลย และมีความสับสนกันมากขึ้นตามลำดับ เพราะฉะนั้น จึงขอให้เลิกการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันตามกรรมพันธุ์ต่างๆ ที่เริ่มด้วยการแบ่งพรรคแบ่งพวกขององค์จักรพรรดิที่ครองราชบัลลังก์อยู่ และรวมถึงพวกที่มีฐานะเป็นหัวหน้าฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร ฯลฯ เสียโดยไม่มีข้อยกเว้น และขอให้เขาเหล่านั้นเป็นพสกนิกรของประเทศด้วยกันทั้งหมดเถิด พวกที่มาเป็นหัวหน้าในราชสำนักโดยการขอขียนามของเจ้าชายมาใช้ และพวกที่เป็นหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร หรือฝ่ายศาสนจักร โดยอาศัยบารมีแห่งชื่อของบรรพบุรุษช่วยเหลืออาจไม่เข้าใจข้อความที่เรากล่าวแล้วได้อย่างเต็มที่ และถ้าหากเขาได้ยินโองการนี้โดยมิได้มีใครเตือนแล้วอาจคิดว่านามที่บรรพบุรุษของเขาขอขียนามานั้นคงจะสิ้นสุดลง เพราะฉะนั้นเราจึงประกาศโองการนี้เสียก่อนเป็นการล่วงหน้าเพื่อว่าเขาอาจเข้าใจในความตั้งใจของเราได้” (หน้า ๒๒๓-๒๒๔)

.....

“ขอให้ผู้ปกครองบ้านเมืองตามชนบทซึ่งบัดนี้ได้ส่งไปแล้วอย่างรีบด่วน และพวกหัวหน้าชาวพื้นเมืองในจังหวัดเดียวกันจงฟังสิ่งที่เราพูด เมื่อคำนึงถึงวิธีการปกครองที่ได้เสนอให้สภาราชสำนักทราบแล้วเมื่อปีกลาย ก็ขอให้ปฏิบัติตามข้อตกลงที่แล้วๆ มา และขอจงให้ทุ่งนาที่ได้รับและที่วัดแล้วแก่ประชาชนทั้งหลายเท่าๆ กันโดยอย่าได้เห็นแก่หน้ากันเลย ในการให้ที่นาสำหรับปลูกข้าวนั้น บ้านของพวกเขาน่าควรจะอยู่ติดกับที่ดิน เพราะฉะนั้น พวกที่มีบ้านอยู่ใกล้ๆ ที่ดินก็คงจะต้องขอบอกขอบใจ ในแง่นี้ จงคอยฟังคำสั่งของเรา

“ในด้านภาษีแบบคิดเหมา^{๖๕} ก็ควรเก็บภาษีเฉพาะจากพวกผู้ชาย (เท่านั้น)

“ควรจะได้กรรมกรในอัตรา กรรมกร ๑ คน ต่อบ้านทุกๆ ๕๐ หลัง ควรจะตรวจตราเขตจังหวัด และเตรียมเขียนรายงานหรือแผนที่ไว้เพื่อจะได้นำมาที่นี้เพื่อให้เราได้ตรวจดู ชื่อของ

^{๖๔} ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่เจ้าชายต่างๆ และถือเอานามของเจ้าชายเหล่านั้นหรือนามที่คลังใจจะให้เป็นการเรียกร้อง

^{๖๕} ภาษีสิ่งอื่นนอกจากข้าว

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๙๑

จังหวัดและอำเภอจะยุติลงได้ก็ต่อเมื่อท่านมาถึง

“เมื่อคำนึงถึงสถานที่ต่างๆ ที่จะต้องสร้างเขื่อนหรือขุดคลองขึ้นนั้น และจำนวนที่นาที่จะต้องใช้ในการเพาะปลูกในจังหวัดต่างๆ ก็จะต้องสร้างข้อกำหนดกฎหมายเพื่อให้เป็นแบบเดียวกันเพื่อทำให้งานนั้นดำเนินไปได้

“จงคอยฟังคำสั่งของเราและจงเข้าใจคำสั่งนั้น” (หน้า ๒๒๕-๒๒๖)

ไถ่ฟ้าขาว

ในปีก่อนๆ ก่อนที่จะทำการปฏิรูปขนานใหญ่ ได้มีบันทึกเหตุการณ์และลางร้ายต่างๆ มากมายไว้ในหนังสือ นิชองจิ เพื่อเป็นการพิจารณาตัดสินการเปลี่ยนแปลงการปกครองจีนใด ในปีหลังๆ หลังจากได้ทำการปฏิรูปขนานใหญ่แล้ว ก็ได้มีบันทึกเหตุการณ์ที่เป็นมงคลต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าสวรรค์ทรงโปรดปรานการปกครองระบอบใหม่ฉนั้น ความตื่นเต้นที่เกิดในราชสำนักที่นับว่ายิ่งใหญ่ที่สุด ก็คือการค้นพบไถ่ฟ้าสีขาวอันเป็นนิมิตที่แปลความหมายด้วยการอ้างถึงนิยายจีนดูจึ่งว่าไถ่ฟ้าขาวนี้เป็นมรดกที่แท้ของญี่ปุ่นเอง ดังนั้นจากนั้นจึงนับว่าเป็นการแสดงให้เห็นภาพทัศนะในด้านการเมืองและการเขียนประวัติศาสตร์ ตามแบบขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่นได้อย่างเหมาะสม

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิชองจิ, ของ ฮัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๒๓๖-๒๓๗)

ศักราชชะกุจิ ปีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๑๙๓) เดือนยี่ ขึ้น ๙ ค่ำ ชิกิฟู หัวหน้าฝ่ายศาสนจักรแห่งสะกาเบะ เจ้าเมืองอะนะโตะ ได้อาไถ่ฟ้าสีขาวมาถวายสมเด็จพระจักรพรรดิและกราบทูลว่า: “นิเฮะ ญาติคนหนึ่งของ โอบิโตะ หัวหน้าเผ่าคนหนึ่งในชนบท ได้จับไถ่ฟ้าตัวนี้ได้บนภูเขาโอะโนะยามะ เมื่อวันที่ขึ้น ๙ ค่ำ เดือนอ้าย” ในเรื่องนี้ได้มีการสอบถามพวกเจ้านายแห่งปักเช (Paekche) ซึ่งก็ได้กราบทูลว่า “ในปีที่ ๑๑ แห่งยุงผิง (Yung-p'ing : พ.ศ. ๖๑๑) ในรัชสมัยแห่งจักรพรรดิมีงตี้ แห่งราชวงศ์ฮั่นสมัยหลัง ได้มีผู้พบเห็นไถ่ฟ้าสีขาวหลายตัวในสถานที่แห่งหนึ่ง ต่อมาก็ได้ถามพวกภิกษุในพระพุทธศาสนาว่า ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า : “เราไม่เคยได้ยินด้วยหูหรือเห็นด้วยตามาก่อนเลย ขอให้พระองค์ได้โปรดทรงประกาศนโรทกกรรมแก่คนทั่วๆ ไป ซึ่งจะทำให้หัวใจของประชาชนเต็มเปี่ยมไปด้วยความปิติสุขเถิด”

.....

ภิกษุบันทูลว่า : “เรื่องนี้ขอให้ทรงถือว่าเป็นลางดีเถิด และอาจถืออย่างมีเหตุผลได้ว่าเป็นสิ่งที่หายากอย่างหนึ่ง อาตมภาพได้ฟังมาด้วยความเคารพว่า เมื่อผู้ปกครองบ้านเมืองทรงแผ่อิทธิพลของตนไปยังทิศทั้งสี่ แล้วก็จะได้เห็นไถ่ฟ้าสีขาว นอกจากนั้นไถ่ฟ้าสีขาวจะปรากฏก็ต่อเมื่อการบวงสรวงของกษัตริย์จะต้องกลมกลืนเหมาะสมเท่านั้น และต่อเมื่ออาหารร้อนโอชะ และ

เครื่องแต่งกายจัดถูกต้องตามแบบแผนเท่านั้น อีกประการหนึ่งเมื่อกษัตริย์ทรงมีพระนิสัยกระเหม็ดกระแหม่ ไ่ฟ้าสีชาวกีจะมาปรากฏบนภูเขา อนึ่ง ไ่ฟ้าสีชาวกีจะปรากฏก็ต่อเมื่อกษัตริย์ทรงเป็นนักปราชญ์ และทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเท่านั้น ในรัชสมัยจักรพรรดิเฉิงหวาง (Ch'eng Wang) แห่งราชวงศ์โจว ตรีกูลเยวชาง^{๖๖} (Yuch-shang) ได้นำไ่ฟ้าสีชาวกีตัวหนึ่งมาทูลถวายองค์จักรพรรดิ พลางกราบทูลว่า : “คนผู้เฒ่าแห่งประเทศของเราคนหนึ่งได้บอกพวกข้าพระพุทธเจ้าว่า : ‘ช่างเป็นเวลานานเพียงใดนับตั้งแต่ได้มีพายุที่แรงร้ายผิดปรกติธรรมดาและฝนที่ตกติดต่อกันเป็นเวลานาน และแม่น้ำสายใหญ่และทะเลก็ยังมิได้เอ่อขึ้นมาท่วมแผ่นดิน ! บัดนี้สามปีได้ผ่านไป แล้ว เราคิดว่าในดินแดนที่เป็นศูนย์กลาง (Central Land) มีนักปราชญ์อยู่คนหนึ่ง จะไม่เป็นการดีหรือที่เจ้าจะไปแสดงความเคารพ ณ สำนักของนักปราชญ์ผู้นั้น ?’ เพราะฉะนั้นหลังจากที่ได้แสดงคารวะต่อผู้แปลความหมายทั้งหลายของพวกข้าพระพุทธเจ้าสามครั้งแล้ว พวกข้าพระพุทธเจ้าจึงได้มา ณ ที่นี้” อนึ่ง ในปีแรกแห่งศักราชเซียนหนิง^{๖๗} (Hsien-ning) ในรัชสมัยจักรพรรดิวุตี้แห่งราชวงศ์สิน ก็ได้มีผู้เห็นไ่ฟ้าสีชาวกีตัวหนึ่งที่ซุงจื่อ (Sung-tzu) ดังนั้นไ่ฟ้าชาวกีนี้จึงถือว่าเป็นลางดี ควรที่พระองค์จะทรงพระราชทานนิรโทษกรรมแก่นักโทษทั่วๆ ไป

แล้วก็ทรงปล่อยไ่ฟ้าสีชาวกีไว้ในพระราชอุทยาน

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ขบวนทหารราชองครักษ์ที่ราชสำนัก ก็คล้ายๆ ขบวนในโอกาสที่มีพิธีการรับปีใหม่ พวกมหาอำมาตย์ทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายและพวกข้าราชการทั้งปวงได้ตั้งขบวนขึ้นเป็นสี่แถว ช่างนอกประตูสี่มวง อีฮิมุชิ หัวหน้าฝ่ายอาณัติจักรแห่งอะฮาดะ และคนอื่นๆ อีกสามคนได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำให้ไ่ฟ้าอันนอนและเดินนำหน้าไป... คนทั้งสี่นี้ซึ่งผลัดกันทำให้ไ่ฟ้าอันนอนได้ไปที่ข้างหน้าห้องโถง แล้วอัครมหาเสนาบดีซ้ายขวาก็เข้ามาแล้วถือด้านหน้าของที่ไ่ฟ้าจะนอน เจ้าชายแห่งฮิสะ พระนามว่า มาโระ ซึ่งเป็นเจ้าแห่งมิคุนิ กับโองุโสะ หัวหน้าฝ่ายอาณัติจักรแห่งคุระ ถือด้านหลังของที่ไ่ฟ้าจะนอน แล้วเอาที่ไ่ฟ้าจะนอนนั้นไปวางไว้ข้างหน้าราชบัลลังก์ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงรับสั่งห้ามมกุฎราชกุมารมา แล้วก็ช่วยกันหยิบที่ไ่ฟ้าอันนอนนั้นขึ้นมาตรวดตราดู มกุฎราชกุมารซึ่งทรงเห็นตื้นเขินอย่างมาก ได้ทรงแสดงความเคารพครั้งแล้วครั้งเล่า และทำให้อัครมหาเสนาบดีโคะสะ กราบทูลแสดงความชื่นชมยินดีว่า : “พวกเสนาบดี อำมาตย์ และข้าราชการบริพารทั้งหลายขอแสดงความชื่นชมยินดี โดยเหตุที่พระองค์ทรงปกครองจักรวรรดิด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น จึงได้เกิดมีไ่ฟ้าสีชาวกีขึ้นในจักรวรรดินี้ ในภูมิภาคทิศตะวันตก นี่เป็นนิมิตบอกว่าพระองค์จะทรงปกครองเกาะใหญ่ทั้งแปดในทิศทั้งสี่ให้

^{๖๖} ชื่อภูมิภาคที่อยู่ทางใต้ของประเทศจีน

^{๖๗} พ.ศ. ๘๑๘

ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๔๓

มีความสงบสุขได้ตั้งพันธุสารทและตั้งหมื่นปี พวกเสนาบดี อำมาตย์ ข้าราชการบริพาร และประชาชนขอสดมภ์ภาวนาขอให้ได้มีโอกาสรับใช้พระองค์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอย่างแท้จริงสืบไป”

เมื่อได้กราบทูลแสดงความชื่นชมยินดีจบลงแล้ว มหาอำมาตย์โคะเสะก็ได้ถวายความเคารพครั้งแล้วครั้งเล่า สมเด็จพระจักรพรรดิได้ตรัสว่า :

“เมื่อกษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์ปรากฏขึ้นมาในโลกและทรงปกครองจักรวรรดินั้น ฟากก็จะทรงสนองตอบต่อกษัตริย์พระองค์นั้นและสำแดงสิ่งที่ทำให้ปรากฏ ในสมัยโบราณ ในรัชสมัยจักรพรรดิเฉิงหวางแห่งราชวงศ์โจว ผู้ปกครองดินแดนทางทิศตะวันตก^{๖๘} และในรัชสมัยจักรพรรดิหมิงตี้แห่งราชวงศ์ฮั่น ก็ได้พบไก่ฟ้าสีขาวเหมือนกัน ในประเทศญี่ปุ่นของเรา^{๖๙} ในรัชสมัยแห่งองค์จักรพรรดิโฮมุ^{๗๐} กษัตริย์องค์หนึ่งได้ทำรังอยู่ในพระราชวัง ในรัชสมัยขององค์จักรพรรดิโอซาซากิ^{๗๑} ได้ปรากฏมีม้ามังกร (Dragon-horse) ขึ้นทางทิศตะวันตก^{๗๒} ซ่อนนี้ยอมแสดงให้เห็นว่า นับตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ มีอยู่หลายกรณี ที่สิ่งที่เป็นมงคลปรากฏตอบสนองกษัตริย์ที่ทรงมีคุณธรรมสูง สิ่งที่เราเรียกว่า ฟีนิกซ์ (phoenix : นกประหลาดที่อาศัยอยู่ในทะเลทราย) ก็เลน (unicom) ไก่ฟ้าสีขาว กษัตริย์ และสัตว์อื่นๆ ที่คล้ายๆ อย่างนั้น แม้กระทั่งรวมถึงต้นสนไซเปรสและต้นไม้ด้วย เมื่อกล่าวอย่างสั้นๆ ก็คือ สิ่งทั้งปวงที่มีสภาวะลักษณะตอบสนองที่สำคัญ นับว่าเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจ และเป็นนิมิตที่เป็นมงคลที่ฟ้าและดินบันดาลให้เกิดขึ้น บัดนี้ กษัตริย์ที่ทรงเฉลียวฉลาดและทรงมีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด ควรจะได้รับสิ่งที่เปี่ยมมงคลนั้นนับว่าเป็นผู้ที่สมควรและเหมาะสมแล้ว แต่ว่าทำไมเราซึ่งเป็นคนว่างเปล่าประโยชน์และมีสติปัญญาตื้นๆ จึงได้มีโชคดีเช่นนี้เล่า? ไม่ต้องสงสัยอะไรเลยว่ข้อนี้เนื่องมาจากพวกผู้ช่วยเหลือเรา พวกเสนาบดีมหาอำมาตย์ของเรา พวกหัวหน้าฝ่ายอาณาจักร พวกหัวหน้าฝ่ายศาสนจักร พวกหัวหน้าในราชสำนัก และพวกหัวหน้าตามชนบท ซึ่งแต่ละคนเต็มเปี่ยมไปด้วยความจงรักภักดีอย่างที่สุด ได้ปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับที่วางไว้ ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ขอให้คนทั้งปวง นับตั้งแต่เสนาบดีลงมาจนกระทั่งถึงข้าราชการทั้งหลายซึ่งมีความเคารพต่อเทพยดาฟ้าดินด้วย ความบริสุทธิ์ใจที่ได้รับสิ่งที่น่ายินดีทุกถ้วนหน้า จึงทำให้จักรวรรดิมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นเกิด”

^{๖๘} ประเทศจีน

^{๖๙} โอฮิน เทนโน

^{๗๐} หินโดกุ เทนโน

^{๗๑} ม้ามังกรมีปีกอยู่ที่หัว มันเดินข้ามน้ำได้โดยไม่จม ม้ามังกรได้ปรากฏให้เห็นตอนที่จักรพรรดิที่เรื่อนนามขึ้นครอง

สมเด็จพระจักรพรรดิได้ตรัสสืบไปอีกว่า :

“ฟ้าได้ทรงมอบหมายให้เราดูแลรักษาจังหวัดและอำเภอกิ่งหลายในทิศทั้งสี่ เรามีอำนาจสูงสุดในการปกครองจักรวรรดิ บัดนี้ในจังหวัดอะนะโตะที่ปกครองโดยบรรพบุรุษที่สืบมาจากเทพของเรานั้นได้เกิดมีสิ่งที่เปี่ยมมงคลขึ้นมา ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง เราจึงประกาศนิโทษกรรมทั่วทั้งจักรวรรดิ และจะเริ่มศักราชใหม่ ซึ่งเรียกว่า ศักราชไคฟาชาวต่อไป นอกจากนั้นเราขอห้ามยิงเหยี่ยวภายในจังหวัดอะนะโตะด้วย”

หนังสืออรรถาธิบายเรื่องประมวลกฎหมาย (เรียวโนะงิเงะ)

อิทธิพลจีนที่นับว่าสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่มีต่อความคิดของญี่ปุ่นสมัยแรกๆ นั้น มีอยู่ในประมวลกฎหมายของจีนสมัยราชวงศ์ถัง ในตอนต้นรัชสมัยจักรพรรดิ เทนจิ (พ.ศ. ๑๒๐๕-๑๒๑๔) ได้มีการรวบรวมประมวลกฎหมายญี่ปุ่นขึ้น แต่เกือบไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่เลย อนึ่ง ประมวลกฎหมายโตโฮ พ.ศ. ๑๒๔๔-๑๒๔๕ ซึ่งยังคงถือว่าเป็นกฎหมายมูลฐานของญี่ปุ่น จนกระทั่งภายหลังสมัยจักรพรรดิเมียวทงฟิโน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ในประมวลกฎหมายนี้ ได้นำเอาสถาบันต่างๆ ของจีนมาใช้โดยตรงมากมาย ทั้งๆ ที่ไม่เหมาะสมกับสังคมญี่ปุ่นที่มีพัฒนาการน้อยกว่าเลย ได้มีการจัดตั้งระบบข้าราชการอย่างประณีตโดยถือระบบคุณความดีเป็นมูลฐานขึ้น อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายโตโฮมิได้เป็นเพียงการลอกแบบประมวลกฎหมายในสมัยราชวงศ์ถังมาใช้เท่านั้น ยังได้มีบทบัญญัติต่างๆ สำหรับพระชินโดและสถาบันญี่ปุ่นโดยเฉพาะอื่นๆ อีกหลายประการ

ตัวกฎหมายเองก็ได้มีความสำคัญต่อชาวญี่ปุ่นเองยิ่งกว่าที่มีความสำคัญต่อชาวจีนเสียอีก และยึดตำแหน่งสำคัญในความคิดของญี่ปุ่นอยู่หลายศตวรรษ หนังสืออรรถาธิบายเรื่องประมวลกฎหมาย พ.ศ. ๑๒๗๗ นับว่าเป็นความพยายามที่ประสบผลสำเร็จอย่างที่สุดในอันที่จะตีความกฎหมายและแสดงให้เห็นว่ากฎหมายมีความสำคัญในสังคมญี่ปุ่น

บันทึกความทรงจำในเรื่องการเสนอหนังสืออรรถาธิบายเรื่องประมวลกฎหมาย

(จากหนังสือ โคกุชิ ไดเกอิ, เล่ม ๒๒, หน้า ๓๔๔-๓๕๐)

พลสนิกรของพระองค์ คือ นะชิโนะ^{๗๒} (Natsumo) และคนอื่นๆ ได้รายงานมาว่า : การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ต่างๆ ในสมัยโบราณสืบต่อกันมาและการพิจารณา

^{๗๒} คิโยฮะระ โนะ นะชิโนะ (พ.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๘๐)

ดูข้อเขียนในสมัยแรกๆ แสดงให้เห็นว่า เมื่อใดก็ตาม กษัตริย์ที่ขึ้นครองราชสมบัติประทับที่นครหลวงปักกิ่ง^{๗๓} และประกาศพระองค์เป็นจักรพรรดิ ประกาศพระบรมราชโองการออกมาโดยสม่ำเสมอ และประกาศอ้างเอากฎหมาย เป็นจุดด้ายยืนและด้ายพุ่ง แห่งการปกครองบ้านเมือง ได้ตั้งพิธีรีตองและการลงโทษขึ้น เพื่อใช้ในฐานะเป็นหลักมั่นหรือกำแพงสำหรับด้านทานข้าศึกในอันที่จะพิทักษ์รักษาราชวงศ์ แม้ว่ามังกรและนกฟีนิกซ์จะมีรูปร่างแตกต่างกัน แต่กษัตริย์บางพระองค์ก็ชอบงานด้านวรรณกรรม แต่บางพระองค์ก็ทรงชอบคุณธรรมอย่างง่าย ๆ กษัตริย์เหล่านั้นแม้จะมาจากถนนสายต่างๆ กัน แต่ก็มาถึงจุดหมายปลายทางเดียวกัน นั่นคือ ในการอบรมสั่งสอนสามัญชนและการคุ้มครองชนเหล่านั้น

พสกนิกรของพระองค์ได้หมอบลงกราบทูลความเห็นที่พวกเขาได้พิจารณาแล้วดังนี้ : ขอเดชะ พระองค์ซึ่งทรงมีวิถีทางส่องมายังทิศทั้งสี่ และทรงมีคุณธรรมเหนือบรรดากษัตริย์ทั้งปวงประทับนั่งไม่ไหวติงอยู่ในท้องพระโรงหินอ่อน ทรงเป็นแบบฉบับให้แก่โลก ในอาณาจักรของพระองค์ ไม่ว่าที่ใดที่มีสังคมมนุษย์อยู่ พิธีรีตองและดนตรีจะได้รับการยกย่อง และตราบเท่าที่อิทธิพลอันทรงอำนาจของพระองค์แผ่ไปถึง มนุษย์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นอารยชนและเป็นอนารยชน ต่างก็แสดงความรู้สึกชื่นชมยินดี บัดนี้พระองค์ผู้ทรงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ทรงฉลองพระองค์ในความมืด เพื่อมิให้การปฏิบัติงานการปกครองต้องเสียหาย และผู้ทรงละเลยการเสวยพระกระยาหารอยู่จนสายเพราะมัวทรงสละวณอยู่กับการสร้างความสุขให้แก่ประชาชน ได้ทรงมีพระบรมราชโองการสั่งให้แสวงหาผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญในด้านกฎหมาย พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าการตีความหมายของพวกนักปราชญ์ในสมัยแรกมีอยู่หลายครั้งหลายหนที่ขัดแย้งกัน มักจะเอาความเห็นที่ตื้น ๆ ไปปะปนกับความเห็นที่ลึกซึ้ง และทำให้ยากต่อการที่จะพิจารณาตัดสินความดีงามของนักปราชญ์เหล่านั้น

ในด้านความเป็นปราชญ์แล้ว ก็ไม่อาจเอาพสกนิกรของพระองค์ไปเทียบกับชางสั่ง (Chang Ts'ang) ได้ หรือในด้านความสำเร็จก็ไม่อาจเอาไปเปรียบกับเฉินซุงได้^{๗๔} พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีความสามารถธรรมดากัน จะรู้สึกเป็นเกียรติมากเพียงใดในการที่จะรับตำแหน่งที่พระองค์ทรงแต่งตั้ง ! พวกข้าพระพุทธเจ้าพยายามจะปรับปรุงแก้ไขการร่างกฎหมายให้ดีขึ้น โดยเพิ่มเติมเข้ามาบ้าง ตัดทิ้งเสียบ้าง เมื่อใดก็ตาม ถ้าเกิดมีปัญหาที่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่อาจแก้ได้ หรือมีความกำกวมที่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่อาจทำให้แจ่มแจ้งได้

^{๗๓} ในวิชาจักรวรรดิวิทยา ยิน-หยาง พระราชวังจะต้องอยู่ทางทิศเหนือ หันหน้าไปทางใต้ กษัตริย์ทรงเป็นเสมือนดาวเหนือที่ดาวอื่นๆ ทั้งปวงจะต้อง "คารวะ"

^{๗๔} ชางสั่ง (ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๓๔๒) และ เฉินซุง (ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๖๕๐) นับว่าเป็นรัฐบุรุษและผู้เขียนกฎหมายที่มีชื่อเสียงมากในสมัยราชวงศ์ฮั่น

๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ต้องอาศัยพระปัญญาบารมีของพระองค์เป็นที่พึ่ง เวลาใหม่ ๆ ก็ต้องการกฎหมายใหม่ ๆ ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของคนสมัยเก่า แต่ทว่าก็ต้องให้เหมาะกับเจตนารมณ์ของคนสมัยใหม่ด้วย ความจริงกฎหมายเหล่านี้จะเปลี่ยนวิถีทางแห่งความคิดของประชาชน และจะรับใช้เป็นอุดมคติสำหรับนักปกครองทั้งหลายด้วย หนังสือนี้รวบรวมได้ถึง ๑๐ เล่ม และให้ชื่อว่า หนังสืออรรถาธิบายประมวลกฎหมาย ได้ใช้เวลาถึงห้าปีกว่าที่หนังสือเล่มงาม ๆ จะสำเร็จบริบูรณ์ขึ้นมาและนำมาทูลเกล้าฯ ถวายพระองค์ด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่งได้

ควรมิควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นະชิโนะ และ คนอื่นๆ

(วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๑๓๗๗)

ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับรายงานที่สมบูรณ์

ระบบอันดีงามเกี่ยวกับการบรรจุคนเข้ารับราชการ และการเลื่อนยศบรรดาศักดิ์ นับว่าเป็นหัวใจแห่งระบบข้าราชการในราชสำนักของจีน ณ ที่ญี่ปุ่นได้พยายามที่จะเลียนแบบจีน ในที่สุดความไม่สามารถที่จะใช้วิธีการเหล่านี้เอาชนะปรัปรายประเพณีพื้นเมืองที่ถือกันอย่างเคร่งครัดเกี่ยวกับการดำรงตำแหน่งแทนบิดาและเข้าทำงานในกรมกองที่บิดาเคยทำมา ได้ทำให้ระบบการเข้ารับราชการพลเรือนต้องเป็นหมันไป และทำให้โครงสร้างของระบบการรับราชการทั้งปวงต้องล้มเหลวลง

(จากหนังสือ โคกูชิ ไตเกอิ, เล่ม ๒๒, หน้า ๑๔๔-๑๔๖)

บุคคลที่เป็นหัวหน้ากรมกองต่างๆ ทั้งปวง ทั้งทางฝ่ายพลเรือนและทหาร จะต้องกราบทูลเสนอรายงานเกี่ยวกับข้าราชการพลเรือนและทหารที่อยู่ภายใต้อำนาจบังคับบัญชาของตนที่ราชสำนักหรือในจังหวัดต่างๆ เป็นประจำทุกปี ความดีความชอบ ความผิด ความประพฤติ และความสามารถของคนทั้งปวงที่ปรากฏอยู่ในรายงานนั้นจะต้องละเอียดลออ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เอามาใช้พิจารณาจัดประเภทข้าราชการทั้งหลายออกเป็นชั้นๆ ตามคุณงามความดีซึ่งมีอยู่ ๔ ชั้นด้วยกัน รายงานนั้นจะต้องทำให้เสร็จภายในแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ รายงานเกี่ยวกับข้าราชการที่อยู่ในเมืองหลวงหรือในจังหวัดต่างๆ แห่งมณฑลชั้นใน จะต้องเสนอต่อมหาสภาของประเทศภายในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ รายงานเกี่ยวกับข้าราชการในจังหวัดอื่นๆ ควรเสนอไม่ช้ากว่าวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทั้งนี้โดยเสนอผ่านทางเลขาธิการสำนักพระราชวัง (Imperial Inspectors) การทำความดีความชั่วหลังจากที่ได้เสนอรายงานขึ้นมาแล้วให้เอาไปรวมไว้ในรายงานปีต่อไป ใน

ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๙๗

กรณีที่กรมกองไม่มีหัวหน้าบังคับบัญชา ก็ให้รองหัวหน้าเป็นผู้ทำรายงานที่สมบูรณ์แทน

รายงานเรื่องผลงานและความดีความชอบของข้าราชการทั้งปวงควรเป็นไปในรูป รายงานวันต่อวัน (day - to - day account) ในหลายกรณีทีเดียวที่ข้าราชการทำความผิดส่วนตัวใน ระหว่างเวลาที่รับราชการสมัยแรกๆ แต่ไม่มีใครทราบ และเวลาพิจารณาก็ได้ผ่านเรื่องนี้ไป ใน กรณีอย่างนี้ให้ปฏิบัติเสมือนว่าข้าราชการผู้นั้นได้ทำความผิดในสมัยปัจจุบันนั้น ถ้าหากจะตัดสิน ให้ปลดข้าราชการผู้นั้นออกจากตำแหน่ง ก็ควรพิจารณาถึงช่วงเวลาที่เขาได้รับราชการมาก่อน และบันทึกความดีความชอบของเขาไว้ด้วย

บรรดาหัวหน้ากรมกองต่างๆ ที่เสนอรายงานที่สมบูรณ์นั้นจะต้องรายงานเฉพาะข้อเท็จจริงเท่านั้น ห้ามดัดเติมเรื่องราวที่ตนชอบหรือไม่ชอบเข้าไปเป็นอันขาด ถ้าหากรายงานผิด มีผลลัพธ์ออกมาในรูปการเลื่อนขั้นหรือลดขั้นโดยไม่ชอบด้วยเหตุผล หรือถ้าหากปิดบังความเหมาะสมที่แท้จริงของข้าราชการ เป็นเหตุทำให้เขาได้รับการเลื่อนยศหรือลดยศละก็ ข้าราชการผู้ทำรายงานซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องถูกลงโทษฐานละเมิดตามโทษานุโทษ เลขาธิการสำนักพระราชวังผู้เลื่อนยศหรือลดยศข้าราชการโดยมิได้พิจารณารายงานก็จะต้องรับผิดชอบเช่นเดียวกัน

ความดีความชอบ

๑. ถ้าข้าราชการมีชื่อเสียงในด้านคุณงามความดีและเอาใจใส่ในหน้าที่การงาน ต้องถือว่าเป็นความดีความชอบอย่างหนึ่ง

๒. ถ้าปรากฏว่าข้าราชการผู้นั้นมีความซื่อสัตย์สุจริต และมีมโนธรรม ก็ต้องถือว่าเป็นความดีความชอบอย่างหนึ่ง

๓. ถ้าข้าราชการอุทิศชีวิตเพื่อความดีงามและความยุติธรรมของสังคมจนได้รับการยกย่อง ก็ต้องถือว่าเป็นความดีความชอบอย่างหนึ่ง

๔. ถ้าข้าราชการทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและขยันขันแข็ง ก็ต้องถือว่าเป็นความดีความชอบอย่างหนึ่ง

เรื่องคุณงามความดีต่าง ๆ

การจัดให้มีงานนักขัตฤกษ์และประกอบพิธีกรรมเพื่อเทพเจ้าแห่งฟ้าและดินอย่างถูกต้องตามวิธีการที่ได้กำหนดไว้ให้ถือว่าเป็นคุณงามความดีแห่งข้าราชการที่นับถือศาสนาชินโต

การกล่าวถึงความทรงจำอันเป็นการสนับสนุนสิ่งที่จะเป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองและคัดค้านสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อบ้านเมือง และการอภิปรายในเรื่องธุรกิจเกี่ยวกับการปกครองได้สอดคล้องต้องกันกับเหตุผล ถือว่าเป็นคุณงามความดีของที่ปรึกษาชั้นผู้ใหญ่ (Major Counsellor)

การปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด การพูดชัดเจนแจ่มแจ้งถือว่าเป็นคุณงามความดีของที่ปรึกษาชั้นผู้น้อย (Minor Counsellor)

การปฏิบัติภารกิจของรัฐทั่วๆ ไป และปฏิบัติภารกิจเหล่านั้นโดยไม่ชักช้า ถือว่าเป็นคุณงามความดีของผู้ตรวจบัญชี (Controller)

การคอยรับใช้อำนาจจักรพรรดิ และถ่ายทอดความทรงจำถวายพระองค์และพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ ถือว่าเป็นคุณงามความดีของข้าราชการกระทรวงธุรกิจส่วนกลาง (Ministry of Central Affairs)

การรู้จักไตร่ตรอง และรู้จักเลือกบุคคลที่มีความสามารถและมีความสามารถพิเศษ ถือว่าเป็นคุณงามความดีของข้าราชการกระทรวงพิธีการ (Ministry of Ceremony)

การทำให้ภิกษุและภิกษุณียึดมั่นอยู่กับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และควบคุมประชาชนที่ลงทะเบียนแล้วให้มีระเบียบ ถือว่าเป็นคุณงามความดีของข้าราชการกระทรวงบริหารพลเรือน (Ministry of Civil Administrations)

การทำให้ประชาชนพลเมืองตั้งอยู่ในระเบียบ และทำให้ฉางทั้งหลายเต็มไปด้วยเสบียงอยู่ตลอดเวลา ถือว่าเป็นคุณงามความดีของข้าราชการกระทรวงมหาดไทย (Ministry of Interior)

การคัดเลือกข้าราชการทหาร และเตรียมอาวุธยุทโธปกรณ์ให้พร้อมมูลถือว่าเป็นคุณงามความดีของข้าราชการกระทรวงกลาโหม (Ministry of Military Affairs)

การพิจารณาตัดสินความโดยไม่ไ้อ้อื การให้รางวัลหรือลงโทษอย่างยุติธรรมจริงๆ ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการกระทรวงยุติธรรม

ความเป็นผู้มีคามระมัดระวังในการดูแลรักษาสิ่งของที่เก็บไว้ และมีรายการรับ - จ่ายที่เรียบร้อย ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการกระทรวงการคลัง

ความเป็นผู้มีความสามารถในการเตรียมข้อกำหนดต่างๆ ให้พร้อมมูล และสามารถจัดการงานแผนกต่างๆ ในพระราชวังให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็ว ถือว่าเป็นความดีความชอบ

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรก ๆ

๙๙

ของข้าราชการกระทรวงราชสำนัก (Ministry of the Imperial Household)

ความเป็นผู้ขยันขันแข็งในการวิจัยและมีความสามารถในการนำตัวผู้ต้องสงสัยขึ้นฟ้องร้องถือว่าเป็นความดีความชอบของเจ้าพนักงานผู้ตรวจเรื่องราว (Cencer)

การส่งเสริมมรรยาทและศีลธรรมอันดีงาม และการปราบปรามการลักขโมยและปล้นสะดม ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการฝ่ายนครบาล (Officer of the Capital)

การตระเตรียมอาหารในราชสำนัก การรักษาความสะอาดไม่ให้มีต่างพร้อย ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าหลวงฝ่ายอาหาร (Commissioner of Food)

การรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด และมีความระวังระไวอยู่ตลอดเวลา ถือว่าเป็นความดีความชอบของเหล่าองครักษ์ (Guards officer)

การให้การรับประกันว่าดนตรีจะมีความบรรสานเสียงกันเป็นอย่างดี และไม่มีเสียงแปร่ง ถือว่าเป็นความดีความชอบของกองดุริยางค์ (Bureau of Music)

การทำให้ภิกษุและภิกษุณีตั้งอยู่ในระเบียบวินัยอันดีงามและคอยดูว่ามีคนแปลกหน้ามาอยู่ในที่ที่เหมาะสม ถือว่าเป็นความดีความชอบขององค์การพุทธศาสนา และวิเทศสัมพันธ์ (Bureau of Buddhism and Aliens)

การตั้งงบประมาณค่าใช้จ่ายให้แก่ราชสำนัก และตรวจสอบบัญชีรับจ่ายให้แน่นอน ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการสำนักงานสถิติ (Bureau of Statistics)

ความเป็นผู้เอาใจใส่ดูแลคลังพัสดุ และเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องการส่งสินค้าเข้า - ออก เป็นอย่างดี ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการกรมสรรพากร (Bureau of Tax Collection)

การเลี้ยงดูม้า ฝึกฝนม้า และเอาม้าเข้าคอก และหาคนเลี้ยงม้ามาคอยเอาใจใส่ดูแล ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการกรมอศวรักษ์ (Bureau of Horses)

การเอาพัสดุสิ่งของมาตากแดดและผึ่งลมด้วยความระมัดระวัง และมีความรอบรู้ในเรื่องการส่งสินค้าเข้า - ออกเป็นอย่างดี ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการกรมพลาธิการทหาร (Bureau of Military Storehouses)

การอยู่รับใช้ในราชสำนักอยู่ตลอดเวลา และการซ่อมแซมสิ่งที่ยาเสียหายไป และการแก้ไขสิ่งที่ยาตกบกพร่อง ถือว่าเป็นความดีความชอบของกรมวัง (Chamberlain)

การปฏิบัติหน้าที่ตรวจตราดูอย่างเข้มงวด และเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องทรัพย์สินสมบัติ

ที่ได้มา กับที่จ่ายออกไปเป็นอย่างดี ถือว่าเป็นความดีความชอบของจเรใหญ่ (Inspector General)

การเฝ้ายามดูแลพระราชวังในเวลากลางคืน และการประพตติถูกต้องตามสมบัติผู้ดีอย่างพร้อมมูล ถือว่าเป็นความดีความชอบของหัวหน้าใหญ่ฝ่ายดูแลรับใช้ (Lord in Waiting)

การทำให้ราชการดำเนินไปด้วยดีและการคอยตรวจดูให้ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ตามเวลาโดยครบถ้วน ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป

การสนับสนุนผู้บริสุทธิ์ และปลดผู้ทำความชั่วออกจากราชการ และการรับประกันว่าการยกย่องหรือการตำหนินั้นได้เป็นไปโดยถูกต้องแล้ว ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าหลวงฝ่ายบุคลากร (Commissioner of Personnel)

การดำเนินการตรวจสอบในลักษณะการที่ถี่ถ้วนและละเอียดลออ และความเป็นผู้คุ้นเคยกับธุรกิจทุกชนิด ถือว่าเป็นความดีความชอบของผู้พิพากษา

การปฏิบัติหน้าที่รับใช้ประชาชนอย่างขะมักเขม้น และการทำงานโดยไม่มีความพลั้งเผลอ ถือว่าเป็นความดีความชอบของข้าราชการทุกคน

ความเป็นผู้ขยันหมั่นเพียรในการเก็บบันทึกรายงานต่างๆ และการตรวจสอบข้อผิดพลาดต่างๆ ไม่ใช้อย่างแบบผักชีโรยหน้า ถือว่าเป็นความดีความชอบของเสมียน

การเก็บรักษาทันทีกรายงานอย่างละเอียดให้อยู่ในระเบียบแบบแผน และเป็นผู้ที่เก่งทั้งในด้านภาษาและการให้เหตุผล ถือว่าเป็นความดีความชอบของนักประวัติศาสตร์

ความเป็นผู้แจ่มแจ้งในการบันทึกข้อเท็จจริงต่างๆ และการทำให้คนอื่นๆ ทราบพระบรมราชโองการขององค์จักรพรรดิอย่างได้ผล ถือว่าเป็นความดีความชอบของอาลักษณ์ (Palace Scribe)

ความเป็นผู้มีแบบฉบับในการอบรมสั่งสอน และการทำให้นักเรียนเป็นผู้เหมาะสมต่องานต่างๆ ของตน ถือว่าเป็นความดีความชอบของนักปราชญ์ผู้คุมแก่เรียน

ความเป็นผู้ประสบผลสำเร็จในการหยั่งรู้ตามแบบ ยิน - หยาง ในด้านดาราศาสตร์ การแพทย์ และการทำนายโชคชะตาราศี ถือว่าเป็นความดีความชอบของโหร (Diviner)

การเฝ้าสังเกตดูการโคจรของดวงดาวต่างๆ ในท้องฟ้า และการคำนวณการเคลื่อนไหวของดวงดาวต่างๆ ได้อย่างแม่นยำ ถือว่าเป็นความดีความชอบของนักปราชญ์ฝ่ายทำปุมปฏิทิน (Scholar of the Calendar)

ความคิดและสถาบันเงินในญี่ปุ่นสมัยแรก

๑๐๑

การตรวจตราดูแลตลาดและร้านค้า และการเว้นจากการฉ้อฉลและการหลอกลวงแบบอื่น ๆ ถือว่าเป็นความดีความชอบของเจ้าพนักงานฝ่ายการเดินตลาด (Markets Officer)

การวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี และการเปิดเผยเหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับคดีเหล่านั้น ถือว่าเป็นความดีความชอบของตำรวจ (Constable)

การประกอบพระราชพิธีต่างๆ และการคงรักษาการเตรียมพร้อมทางด้านการทหารที่เหมาะสมไว้ ถือว่าเป็นความดีความชอบของผู้ตรวจราชการแห่งคิวชู (Governor General of Kyushu)

ความเป็นผู้เข้มงวดกวดขันในการบริหารธุรกิจทั้งปวง และการทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีความจงรักภักดีอยู่ตลอดไป ถือว่าเป็นความดีความชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด

ความเป็นผู้ไม่มัวคิดความลำเอียงต่อประชาชน และการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถือว่าเป็นความดีความชอบของผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัด (ปลัดจังหวัด)

การทำให้ทหารรักษาฝั่งเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ได้ทุกเมื่อและการมีอาวุธยุทโธปกรณ์พร้อมที่จะใช้ได้ในเวลาฉุกเฉิน ถือว่าเป็นความดีความชอบของเจ้าหน้าที่รักษาฝั่ง

ความเป็นผู้ตั้งคำถามสั้นๆ และไม่ทำให้ผู้เดินทางต้องเสียเวลาล่าช้าไปโดยไม่จำเป็น ถือว่าเป็นความดีความชอบของผู้รักษาด่าน

ข้าราชการที่มีคุณความดี ๔ ประการ นอกเหนือไปจากความดีความชอบในตำแหน่งหน้าที่ของตนแล้ว ถือว่าเป็นข้าราชการชั้นเยี่ยม อันดับ ๑

ข้าราชการที่มีคุณความดี ๓ ประการนอกเหนือไปจากความดีความชอบในตำแหน่งหน้าที่ของตน หรือมีคุณความดี ๔ ประการ แต่ไม่มีคุณความดีความชอบ ถือว่าเป็นข้าราชการชั้นเยี่ยม อันดับ ๒

ข้าราชการที่มีคุณความดี ๒ ประการ นอกเหนือไปจากความดีความชอบในตำแหน่งของตน หรือมีคุณความดี ๓ ประการแต่ไม่มีคุณความดีความชอบ ถือว่าเป็นข้าราชการชั้นเยี่ยม อันดับ ๓

ข้าราชการที่มีคุณความดีประการเดียวนอกเหนือไปจากความดีความชอบในตำแหน่งหน้าที่ หรือมีคุณความดี ๒ ประการแต่ไม่มีคุณความดีความชอบ ถือว่าเป็นชั้นกลาง อันดับ ๑

ข้าราชการที่มีความดีความชอบ แต่ไม่มีคุณความดีใดๆ หรือมีคุณความดีอย่างหนึ่งแต่ไม่มีคุณความดีความชอบ ถือว่าเป็นชั้นกลาง อันดับ ๒

๑๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ข้าราชการที่มีความสามารถในตำแหน่งหน้าที่ไม่สูงนัก ทั้งไม่มีคุณความดีหรือความดีความชอบใดๆ ถือว่าเป็นชั้นกลาง อันดับ ๓

ข้าราชการที่ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามสิ่งที่ตนชอบและไม่ชอบ และเป็นผู้ไม่มีเหตุผลในการพิจารณาตัดสิน ถือว่าเป็นชั้นต่ำ อันดับ ๑

ข้าราชการที่ปฏิบัติขัดต่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล และบกพร่องในหน้าที่ของตน ถือว่าเป็นชั้นต่ำ อันดับ ๒

ข้าราชการที่ชอบประจบสอพลอและตลบตลึง หรือปรากฏว่าเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา และไม่มีคุณสมบัติสุจริต ถือว่าเป็นชั้นต่ำ อันดับ ๓

ควรจะได้มีการพิจารณาเป็นพิเศษในเมื่อได้มีการตรวจสอบบันทึกของข้าราชการอย่างรอบคอบว่ามีลักษณะที่ควรยกย่องที่ไม่รวมอยู่ในบัญชีรายการคุณความดีหรือความดีความชอบหรือไม่ หรือถ้าเขาทำความผิดอะไรบางอย่าง จะไม่มีเหตุการณ์อะไรที่จะบรรเทาความผิดนั้นลงได้บ้างหรือไม่ หรือถ้าเขาไม่มีความผิดในด้านปฏิบัติจริงๆ ละก็ เขาควรจะถูกระงับหรือไม่

การรวบรวมทะเบียนสำมะโนครัวใหม่

ความสำคัญแห่งวงศ์วานหรือเทือกเถาเหล่ากอในการพิจารณาตัดสินข้ออ้างเพื่อตั้งตนเป็นกษัตริย์นั้นได้มีแสดงไว้ในหนังสือ บันทึกเรื่องราวสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๒๕๕) แล้ว ดังนั้นชาวญี่ปุ่นซึ่งเน้นถึงการที่ราชวงศ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิสืบสายมาจากเทพเจ้าจึงมียืนยันอยู่ในหนังสือเล่มนี้ด้วย ทศนะเกี่ยวกับองค์การสวรรค์ของราชวงศ์อื่นตามที่อ้างถึง ไม่ใช่ในเรื่องของปัจเจกบุคคล แต่ทว่าในเรื่องราชวงศ์ซึ่งมีวงศ์วานย้อนไปถึงกษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์ อย่างไรก็ตามในคำนำต่อไปนี้ ในคำนำหนังสือ โคยิกิ และในพระบรมราชโองการไต่ถามหลายฉบับ ก็มีประจักษ์พยานว่า วงศ์วานหรือเทือกเถาเหล่ากอของครอบครัวญี่ปุ่นนั้นตกอยู่ในสถานะแห่งความสับสนอย่างยิ่งมาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ในเมื่อประวัติศาสตร์ได้บรรจุเรื่องวงศ์วานของตระกูลที่สำคัญๆ ที่เป็นระเบียบดีแล้วเข้าไว้ไม่ต้องสงสัยละว่าข้อนี้ได้บันดาลใจชาวญี่ปุ่นให้ทำแบบเดียวกันนั้นขึ้นมาบ้าง และไม่ใช่เฉพาะวงศ์วานของราชตระกูลเท่านั้น แต่ทว่ารวมถึงวงศ์วานว่านเครือของครอบครัวที่สำคัญๆ ทั้งปวงด้วย หนังสือเรื่อง การรวบรวมทะเบียนสำมะโนครัวใหม่ (ชินเสน โชชิ - โรกุ : พ.ศ. ๑๓๕๘) นับว่าเป็นผลลัพธ์ประการหนึ่งแห่งพัฒนาการนี้

การที่ชาวเกาหลีและชาวจีนอพยพเข้าไปในประเทศญี่ปุ่นอย่างมากมายในสมัยนารา และสมัยก่อนหน้านั้น ในบางแง่ก็นับว่าเป็นการทำลายญี่ปุ่น ทั้งนี้ก็เพราะว่าพวกที่อพยพเข้าไป

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๑๐๓

นั้นสูงศักดิ์กว่าชาวญี่ปุ่นในด้านความรู้เกี่ยวกับเทคนิคแห่งอารยธรรม ประโยชน์ที่ชาวญี่ปุ่นอ้างว่าได้รับนั้นก็คือการที่ญี่ปุ่นอ้างว่าตนสืบสายมาจากเทพเจ้า แล้วชาวญี่ปุ่นก็มีความภาคภูมิใจในอันที่จะยึดมั่นอยู่ในมรดกนี้มาก

ข้อที่ให้อ่านในหนังสือเรื่อง การจดทะเบียนสำมะโนครัว นั้นแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้นด้วยกันคือ : “พวกที่สืบเชื้อสายมาจากเทพทั้งในสรวงสวรรค์และในแผ่นดินทั้งหมดถือว่าเป็นพวกเทพ ๑ พวกที่เป็นสาขาย่อยของครอบครัวจักรพรรดิและพวกเจ้าชายทั้งปวง จัดเป็นพวกราชตระกูล ๑ และครอบครัวต่าง ๆ ที่อพยพมาจากจีนและเกาหลี จัดเข้าเป็นพวกต่างด้าว ๑” บางทีดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจที่ว่า ได้มีการกล่าวถึง “พวกที่สืบเชื้อสายมาจากเทพในสรวงสวรรค์และในโลก” (ซึ่งจะต้องรวมส่วนดีแห่งประชากรญี่ปุ่นไว้ด้วย) ก่อนราชตระกูล อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่เทพเจ้าเหล่านี้ได้ปกครองดินแดนประเทศญี่ปุ่นก่อนที่ราชตระกูลของสมเด็จพระจักรพรรดิจากสรวงสวรรค์จะมาถึง เทพเจ้าเหล่านี้จึงสมควรจะมีความภาคภูมิใจต่อตำแหน่งฐานะของตน

คำนำในรูปจดหมายความทรงจำที่ทูลถวายจักรพรรดิซางะ

(จากหนังสือ โคเงกุ โชโช, เล่ม ๔, หน้า ๑๒๓-๑๒๔)

พวกเขากล่าวว่า ราชวงศ์ทเวได้อุบัติขึ้นเมื่อเทพนัดดาได้เสด็จจากสวรรค์มายังดินแดนแห่งโช^{๗๕} และทรงแผ่อิทธิพลไปทางตะวันตก^{๗๖} แต่ไม่มีใครเขียนบันทึกเหตุการณ์เหล่านี้ไว้เลย ในปีที่สมเด็จพระจักรพรรดิอิมมุทรงขึ้นครองราชสมบัติและทรงเผยแผ่พระบรมเดชานุภาพไปทางตะวันออกนั้น ได้มีภาวะต่างๆ ตรีความสับสนยิ่งขึ้น และถึงกับมีพวกหัวหน้าเผ่าต่างๆ บางคนลุกขึ้นทำการปฏิวัติทีเดียว อย่างไรก็ดี เมื่อดาบวิเศษที่สวรรค์ประทานมาได้ปรากฏขึ้น และว่าวทองคำได้ปลิวลงมายังแผ่นดิน^{๗๗} พวกหัวหน้าเผ่าต่างๆ ก็ยอมจำนนเป็นส่วนมาก และพวกขบถก็หายไปเสมือนหมอก (ที่หายไปฉะนั้น) สมเด็จพระจักรพรรดิอิมมุซึ่งทรงรับเทวโองการได้ทรงสร้างพระราชวังขึ้นในมณฑลภาคกลาง และทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม สันติสุขก็ครองแผ่นดินไปทั่วทุกหนทุกแห่ง พระองค์ได้ทรงจัดสรรที่ดินให้แก่คนทั้งหลายที่มีคุณงามความดีตามสมควรแก่ความดีงามของเขา ได้ประทานบรรดาศักดิ์ขึ้น หัวหน้าในชนบท (คุนิ - โนะ - มิยะชิโกะ) และนายอำเภอ (อะเงตะ - นุชิ) แก่หัวหน้าเผ่าต่างๆ เป็นครั้งแรก

^{๗๕} เป็นชื่อโบราณของภาคใต้แห่งเกาะกิวว เป็นที่ตั้งแห่งภูเขาตากะชิโอะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่นิมิ เทพนัดดาเสด็จลงมา

^{๗๖} กิวว อยู่ทางภาคตะวันตกของญี่ปุ่น

^{๗๗} นิมิตที่ยืนยันถึงสิทธิสวรรค์ของสมเด็จพระจักรพรรดิอิมมุที่มีต่อราชอาณาจักร

๑๐๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ซุอิโน^{๗๔} ได้เก็บเกี่ยวเอาโชคดีไว้ได้ด้วยความชอบอกชอบใจในคุณความดีที่สร้างให้มีใหม่อยู่เรื่อยๆ โดยการปฏิบัติเช่นนั้น ท่านก็ได้บรรลุถึงสุวรรณวิถี (ในตอนนั้น) พวกเผ่าต่างๆ และครอบครัวต่างๆ ก็ค่อยๆ แตกต่างกันไปมากขึ้นทุกที นอกจากนั้น อิมนะก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเรา และสืบละก็ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวาย ต่อมาพวกอนารยชนจากประเทศอื่นๆ ที่มีความเคารพในคุณความดีของพระองค์ต่างก็ปรารถนาจะมายังประเทศญี่ปุ่นด้วยความหวังใจต่อชาวต่างด้าวเหล่านี้ พระองค์จึงได้ประทานนามสกุลให้แก่พวกเขา นี่นับว่าเป็นลักษณะสำคัญที่เด่นมากในสมัยนั้น

แต่ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิอินเกียว^{๗๕} ความสัมพันธ์ทางตระกูลออกจะยุ่งยากลำบากมากที่สุด ดังนั้นจึงได้ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศว่าจะต้องพิสูจน์คำสาบานโดยวิธีเอามือจุ่มลงไปใต้น้ำร้อน พวกที่สาบานด้วยความจริงใจ มือก็จะไม่พอง ส่วนผู้ที่ปองานเท็จมือจะพอง นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปก็เป็นอย่างนี้ได้ตั้งสกุลและครอบครัวขึ้นแล้ว และไม่มีผู้ที่จะทำให้ได้รับความรำคาญอีกต่อไปแล้ว แม่น้ำทั้งหลายก็ไหลไปตามเส้นทางของมันอย่างถูกต้อง

แต่สมเด็จพระจักรพรรดิ โคเงียวกู ทรงมีเครื่องราชกกุธภัณฑ์^{๗๖} บันทึกรายงานตามจังหวัดต่างๆ ได้ถูกไฟไหม้หมด และพวกเด็ก ๆ และผู้ที่ป้องกันตัวเองไม่ได้ก็ไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ว่าตนสืบสายมาจากไหน คนเจ้าเล่ห์และคนที่เข้มแข็งก็จะใช้ข้ออ้างผิดๆ มากขึ้นเป็นทวีคูณ แล้วเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิเท็นจิทรงเป็นมกุฎราชกุมารซึ่งนับว่าเป็นองค์รัชทายาทแล้ว เอเซกิซึ่งเป็นพนักงานเก็บเอกสารสำคัญของตระกูลฟูมะ ก็ได้เสนอจากบันทึกที่เหลือเป็นเจ้าด่านแล้วแก่ศาล ในปีโชวะและปีมา (พ.ศ. ๑๖๑๓) ก็ได้รวบรวมพวกนายทะเบียนที่ทำทะเบียนสำมะโนครัวขึ้นมาใหม่และสัมพันธ์ภาพแห่งตระกูลและครอบครัวทั้งปวงก็ได้รับการทำให้บริสุทธิ์หมดจดยิ่งขึ้น นับตั้งแต่บัดนี้ไปกษัตริย์องค์ต่อๆ มาก็ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขอยู่เรื่อยๆ เป็นครั้งคราว

ในระหว่างศักราชเทมเปียว โชโระ (พ.ศ. ๑๖๔๒-๑๓๐๐) โดยได้รับความเห็นดีเห็นชอบของราชสำนักเป็นกรณีพิเศษ สมเด็จพระจักรพรรดิจึงทรงอนุญาตให้พวกต่างด้าวอื่น ความจำนองตั้งนามสกุลได้ โดยเหตุที่ได้ประทานนามสกุลอย่างเดียวกันแก่พวกที่อพยพเข้ามาตั้งนามสกุลของชาวญี่ปุ่น ก็เกิดความไม่แน่ใจขึ้นมาว่าครอบครัวไหนสืบสายมาจากชาวต่างด้าว และครอบครัวไหนสืบสายมาจากคนพื้นเมืองเดิม มีสามัญชนมากมายทุกหนทุกแห่งที่มีท่าทีว่า

^{๗๔} คำว่า ซุอิโน หมายถึง "ความมีเมตตากรุณา" (ของสมเด็จพระจักรพรรดิ) ณ ที่นี้อาจมีความหมายมากกว่าที่จะหมายถึงถึงคำที่เป็นวิสามานยนาม

^{๗๕} ถือกันสืบ ๆ มาว่าเป็น พ.ศ. ๙๙๔-๙๙๓

^{๗๖} พ.ศ. ๑๑๘๕-๑๑๘๘

ความคิดและสถาบันจีนในญี่ปุ่นสมัยแรกๆ

๑๐๕

เป็นหน่อเนื้อเชื้อแก้วของชนชั้นสูง และผู้ที่มีบุญวาสนา และชาวต่างด้าวที่อพยพมาจากอาณาจักร เกาหลี ก็อ้างว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพของญี่ปุ่น เมื่อกาลเวลาผ่านไป ประชาชนก็พลอย เปลี่ยนแปลงไปด้วย จนไม่ค่อยจะมีใครทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้เท่าใดนัก

ในระยะหลังๆ แห่งศักราช เทมเปียว โฮอิ (พ.ศ. ๑๓๐๐-๑๓๐๘) ความขัดแย้งกันเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เหล่านี้ก็ทวีมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นสมเด็จพระจักรพรรดิจึงทรงเรียกประชุมพวก นักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงขึ้นเพื่อรวบรวมทะเบียนสำมะโนครัวตระกูลต่างๆ ขึ้น แต่ก่อนงานนี้จะ สำเร็จไปได้ครึ่งหนึ่ง รัฐบาลก็ต้องประสบความยุ่งยากบางอย่าง พวกนักปราชญ์ก็เลยกระจัด กระจายกันไปและการรวบรวมสำมะโนครัวก็ไม่ได้ทำต่อไปอีก ...

สมเด็จพระจักรพรรดิองค์ปัจจุบัน^{๘๑}ของเรา ซึ่งทรงมีพระเกียรติคุณโด่งดัง ทรง ประราธนาจะเริ่มงานต่อจากที่ได้ทำไว้แล้ว ... ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งเป็นพสกนิกรของพระองค์ ซึ่งมีความเคารพในพระบรมราชโองการ ได้ปฏิบัติภารกิจของตนด้วยความเคารพและด้วย วิริยะอุตสาหะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้รวบรวมเรื่องราวทั้งหมดจนสามารถจะร่อนทองคำจาก กรวดทรายได้แล้ว พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงได้ทำบันทึกเหตุการณ์เก่าๆ ที่สับสนอยู่ให้ เป็นระเบียบเรียบร้อย และได้เอาข้อเท็จจริงซึ่งเป็นสาระสำคัญที่มีอยู่ในบันทึกเก่าๆ นั้นรวมไว้ในงานใหม่นี้แล้ว บัดนี้หวังกันว่าเครื่องมือใหม่ๆ ก็ได้ถูกชำระสะสางให้พ้นจากเรื่องปลอมแปลง ได้หมดแล้ว และได้ตรวจสอบกับบันทึกเก่าๆ แล้ว การทำให้งานนี้รัดกุมและง่ายขึ้นเช่นนี้จะ ทำให้ความหมายของงานแจ่มชัดดุจดังลายมือของคนคนเดียว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้แสวงหา ทั้งของเก่าและของใหม่นับตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิอิมมู เรื่อยมาจนกระทั่งถึงศักราช โคโชนิน (พ.ศ. ๑๓๕๔-๑๓๖๗) จนสุดความสามารถของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ชื่อของครอบครัว ต่างๆ รวม ๑๑๘๒ ครอบครัวก็ได้เอามารวมไว้ในหนังสือนี้ด้วย ซึ่งมีจำนวนถึง ๓๐ เล่ม โดยให้ ชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า การรวบรวมทะเบียนสำมะโนครัวใหม่ หนังสือเล่มนี้มีได้ตั้งใจให้เป็นหนังสือ ประเภทอ่านเพลินเพลิน และสืลาการเขียนก็ห่างไกลจากสำนวนที่สุภาพเรียบร้อยอยู่มาก แต่ โดยเหตุที่หนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องกับกุญแจที่จะไขไปสู่สัมพันธภาพของมนุษย์ จึงนับว่าเป็น เครื่องมือที่เป็นสาระสำคัญที่มีอยู่ในมือของชาติ

คำนำหนังสือ “โคฟูโซ”

หนังสือ โคฟูโซ หรือเรื่อง การระลึกถึงร้อยกรองที่ชอบ นับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้มี การรวบรวมบทร้อยกรองภาษาจีนที่ชาวญี่ปุ่นเป็นผู้เขียนขึ้นเป็นรูปเล่ม หนังสือรวมบทร้อยกรอง

^{๘๑} สมเด็จพระจักรพรรดิซางะ (พ.ศ. ๑๓๕๒-๑๓๖๖)

นี้ได้รวบรวมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๒๙๔ แต่ทว่าได้รวมเอาบทร้อยกรองที่แต่งขึ้นย้อนหลังไปราวๆ ๗๕ ปี มาจนกระทั่งถึงรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเท็นจิ หนังสือ *โคฟูโซ* บัดนี้เป็นหนังสือที่มีเรื่องที่น่าสนใจทางด้านประวัติศาสตร์มากที่สุด มีกล่าวถึงความพยายามของนักประพันธ์ชาวญี่ปุ่นสมัยแรกสุด (รวมทั้งสมเด็จพระจักรพรรดิและเจ้าชายด้วย) ในอันที่จะเขียนบทร้อยกรองขึ้นเป็นภาษาจีน และดังนั้นจึงเป็นผลแห่งการฝึกหัดลอกแบบมากกว่าที่จะเป็นบทร้อยกรองที่แท้จริง แม้ว่าหัวข้อเรื่องของบทร้อยกรองจะเป็นญี่ปุ่น เช่น การไปที่ียวที่แม่น้ำโยชิโนะ เป็นต้น ปรากฏว่าผู้ประพันธ์พยายามที่จะมุ่งให้บทประพันธ์รวมไปถึงการพูดให้มีนัยพาดพิงไปถึงวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ของจีนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

คำนำหนังสือ *โคฟูโซ* นับว่าเป็นตัวอย่างบทร้อยกรองที่มีแนวเทียบได้กับบทร้อยกรองของจีน แต่มีลีลาออกจะไม่ค่อยรัดกุมอยู่มาก ทั้งนี้เพราะผู้รวบรวมเป็นบุคคลที่ไม่มีชื่อเสียงอะไร ซึ่งบางทีเมื่อลึนคิดเข้าก็ทำเหมือนอย่างของจีนไปเลย เกือบจะทุกประโยคทีเดียวที่เต็มไปด้วยการอ้างพาดพิงไปถึงวรรณกรรมภาษาจีน บางตอนก็เข้าใจยากเหลือเกิน

อย่างไรก็ดี แม้ลีลาและเทคนิคแห่งคำนำนี้จะไม่สมบูรณ์แบบนัก แต่ก็นับว่ามีความสำคัญอยู่ เพราะเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า แม้ในยุคแรกๆ นี้ วรรณกรรม (และความคิด) ของจีนก็มีเอกสิทธิ์สูงมาก

(จาก (ชินเซน) เมอิกะ ชิซุ, หน้า ๔๔๔-๕๐๐)

จากสิ่งที่ข้าพเจ้าได้ยินเรื่องการประพุดปฏิบัติในสมัยโบราณและเห็นบันทึกเรื่องราวที่มีมานานแล้ว ในยุคที่เทพเสด็จจากสรวงสวรรค์ลงมาบนภูเขาโซะ และในสมัยที่ได้สร้างประเทศขึ้นที่ คะซิวะบะระ นั้น งานของฟ้าเริ่มตั้งต้นกันอย่างแท้จริง และวัฒนธรรมของมนุษย์ก็ยังไม่รุ่งเรือง เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิยงู ได้ทรงนำกองทัพข้ามน้ำข้ามทะเลไปนั้น สมเด็จพระจักรพรรดิ โอยิน ก็เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ อาณาจักรปักเช (Pachche) ได้นำเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายในราชสำนัก และแสดงการเขียนรูปมังกรถวาย สมเด็จพระจักรพรรดิโคกูเรียได้ทรงมอบบันทึกความทรงจำที่จารึกเป็นภาพอึกาและนกให้ ะนิเป็นบุคคลแรกที่นำการเขียนเข้าไปสู่คะรุชิม่า ต่อมาชินอิได้แพร่คำสอนของตนเข้าไปในเรื่องการแปลด้วย ชินอิเป็นต้นเหตุทำให้ประชาชนซาบซึ่งต่อลมโชยที่พัดมาจากริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเป็นนิมิตของขงจื้อและเม่งจื้อ และทำให้ประชาชนมุ่งก้าวหน้าไปสู่ลัทธิคำสอนแห่งแคว้นฉีและแคว้นหลู่^{๘๒} เจ้าชายโซโตกุได้ทรงตั้งตำแหน่งเกียรติยศขึ้นหลายตำแหน่ง ได้ทรงกำหนดที่ทำการรัฐบาลต่างๆ ขึ้น และ

^{๘๒} แคว้นซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเม่งจื้อและขงจื้อ

ได้ทรงจัดพิธีรีตองในราชสำนักให้เป็นระเบียบเป็นครั้งแรก แต่เพราะได้แสดงให้เห็นว่ามีการอุทิศชีวิตชีวาให้แก่พระพุทธศาสนาмаกไปจึงไม่มีเวลาสำหรับงานด้านวรรณกรรมเลย แต่เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิองค์ก่อน คือสมเด็จพระจักรพรรดิโอมิทรงได้รับเทวโองการ พระองค์จึงทรงขยายความสัมฤทธิ์ผลของสมเด็จพระจักรพรรดิออกไปอย่างกว้างขวาง และทรงขยายคำแนะนำของสมเด็จพระจักรพรรดิให้แก่ไพศาลออกไป คุณความดีของพระองค์จัดฟ้าและดิน คุณธรรมของพระองค์ส่องแสงไปทั่วจักรวาลดุจเดียวกับแสงอาทิตย์ ดังนั้น พระองค์จึงทรงเข้าสมาธิได้เป็นเวลานานว่า : “ในการที่จะทำชนบประเพณีให้เป็นระเบียบและนำวัฒนธรรมมาสู่ประชาชนนั้นไม่มีอะไรจะวิเศษเท่าวรรณกรรมอีกแล้ว การปลูกฝังคุณความดีและทำตัวเองให้รุ่งโรจน์ไปด้วยคุณความดีนั้น อะไรเล่าที่จะมาก่อนการศึกษาเล่าเรียน?” เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงสร้างโรงเรียนขึ้น และทรงแสวงหาบุคคลที่มีความสามารถมาก พระองค์ทรงพิจารณาให้มีพิธีรีตอง ๕ อย่าง และทรงกำหนดระเบียบข้อบังคับ ๑๐๐ ข้อขึ้น ทรงประกาศใช้หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปกครอง กฎหมาย และกฎข้อบังคับของรัฐไว้อย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยมีปรากฏในประวัติศาสตร์มาก่อนเลย แล้วชนทั้งสามชั้นก็ขึ้นชมยินดีต่อสันติสุขและความรุ่งเรืองต่างๆ ภายในดินแดนที่มีทะเลทั้งสี่เป็นขอบเขต ก็มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ พวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลายก็เลิกใช้แรงงาน ตามระเบียบพระราชวังก็มีเวลาว่างมากขึ้น หลายครั้งที่เดียวที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเรียกประชุมพวกนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย และทรงเลี้ยงอาหารแก่นักปราชญ์เหล่านั้น ในโอกาสเช่นนี้แหละที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีโอกาสนี้ใช้ผู้กันแต่งบทร้อยกรองขึ้น พวกข้าราชการทั้งหลายก็เขียนเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน สดุดีพระองค์ มีบทร้อยกรองที่สลักไว้และการเขียนลายมือบรรจงอย่างงดงามกว่าร้อยชิ้น แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้ทำให้ข้อเขียนเหล่านั้นกลายเป็นถาวรวัตถุไปหมด การที่ต้องคิดถึงการทำลายล้างนี้ช่างทำให้หัวใจต้องหดหู่เพียงใด!

ในสมัยต่อๆ มา ก็ปรากฏมีนักปราชญ์ขึ้นมาเสมอเป็นครั้งคราว เจ้าชายองค์หนึ่งที่ปรากฏดูเป็นมังกรก็ได้ทรงใช้ผู้กันวาดรูปนกกระเรียนบินทยานสูงขึ้นไปในหมู่เมฆ สมเด็จพระจักรพรรดิที่คล้ายนกฟีนิกซ์ได้ทรงเอาเรือแสงจันทร์ของพระองค์มาลอยอยู่บนน้ำหมอก โอกาสนี้ที่ปรึกษาของบ้านเมืองเศร้าโศกเสียใจที่ผมของตนได้กลายเป็นสีเทา และได้สาธิตแสดงให้เห็นผลไม้แห่งศิลปะของท่านที่กว้างไปมาได้ ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิองค์สุดท้าย พุจิواره อัครมหาเสนาบดีได้จัดให้มีการฉลองกฎข้อบังคับของสมเด็จพระจักรพรรดิ และทำให้เสียงอันกังวานของตนก็ก้องตลอดมาจนถึงสมัยหลังๆ

ตำแหน่งอันต่ำต้อยของข้าพระพุทธเจ้าในราชสำนักทำให้ข้าพระพุทธเจ้า มีโอกาส

ปล่อยให้ความคิดอันฟุ้งซ่านของตนล่องลอยเข้าไปในสวนอักษร และอ่านหนังสือที่คนสมัยก่อนๆ ได้เขียนทิ้งไว้ บัดนี้เมื่อข้าพระพุทธเจ้าระลึกถึงกีฬาเหล่านั้นพร้อมกับดวงจันทร์และบทร้อยกรอง แล้วความทรงจำของข้าพระพุทธเจ้าก็ออกจะเลื่อนๆ ลางๆ ไป แต่ด้วยคำที่คนเก่าๆ ได้เอามาเขียนไว้นั้นยังคงอยู่ เมื่อข้าพระพุทธเจ้านึกถึงหัวเรื่องของบทกวีนิพนธ์ ความคิดของข้าพระพุทธเจ้าก็ล่องลอยไปไกล และน้ำตาก็ไหลพรากลงมาอาบหน้า โดยข้าพระพุทธเจ้าเองก็ไม่รู้ตัว เมื่อข้าพระพุทธเจ้ายกบทกวีนิพนธ์ที่ไพเราะนั้นขึ้นมาดู จิตใจของข้าพระพุทธเจ้าก็สว่างทอติดที่ห่างไกล และข้าพระพุทธเจ้าก็คอยหาเสียงเหล่านั้น ซึ่งบัดนี้ก็ยังคงมีอยู่เป็นเวลานานทีเดียว

ดังนั้นจึงได้เกิดมีความรู้สึกขึ้นมาว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้รวบรวมเศษ ๆ แห่งบทกวีนิพนธ์ทั้งหลายที่เหลือทิ้งอยู่บนกำแพงแห่งแคว้นหลู่ และเอาชิ้นส่วนต่างๆ ที่ยังเหลืออยู่ในเง้าถ้ำนที่ฉิน^{๘๓} ได้ทิ้งไว้มารวมเข้าด้วยกัน เริ่มตั้งแต่รัชสมัยจักรพรรดิโอมินมนานมาแล้ว จนกระทั่งถึงราชสำนักที่เมืองนารา ข้าพระพุทธเจ้ารวบรวมได้ถึง ๑๒๐ ชิ้น พอที่จะทำให้เป็นเล่มหนังสือขึ้นมาได้สักเล่มหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้เขียนบัญชีรายชื่อบุคคล ตำแหน่งในราชสำนัก และกำเนิดของนักประพันธ์ ๖๔ คนไว้อย่างละเอียด โดยเหตุที่ เหตุผลของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะทำการรวบรวมบทร้อยกรองต่างๆ ขึ้นนี้ เพื่อให้บทร้อยกรองของคนสำคัญๆ ในสมัยก่อนพ้นจากการถูกลืม ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่าคงจะเป็นการเหมาะสมที่จะเรียกการรวบรวมนี้ว่า *โคฟู* หรือ *ซ็อร่า* ลึกตามที่ชอบ

เดือน ๑๑ ปีที่ ๓ แห่ง เทมเปียว โชโฮ (พ.ศ. ๑๖๙๔) และกลุ่มดวงดาวอยู่ที่ชุมทางระหว่างโลหะกับกระดาษ.

^{๘๓} ทำตัวเองให้เหมือนนักปราชญ์ สมัยราชวงศ์ฮั่น ที่ได้ค้นพบคัมภีร์ในลัทธิขงจื๊ออีกครั้งหนึ่ง และได้เก็บรักษาไว้เป็น

บทที่ ๕

พระพุทธรูปที่เมืองนารา

ณ เดือน ๑๐ แห่งพุทธศักราช ๑๐๙๕ กษัตริย์แห่งปักเซ ได้ทรงส่งคณะทูตไปยังประเทศญี่ปุ่นพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการ คือ พระพุทธรูปและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็โดยทรงหวังว่าจะใช้พระพุทธรูปและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นเครื่องนำพระองค์เข้าไปสู่ราชสำนักญี่ปุ่น ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะได้รับความสนับสนุนทางด้านการทหารจากประเทศนั้น พร้อมกับเครื่องราชบรรณาการนี้ พระองค์ได้ทรงเสนอบันทึกความทรงจำที่ประกาศเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยข้อความว่า :

“คำสอนนี้นับว่าเป็นคำสอนที่วิเศษที่สุดเหนือลัทธิคำสอนทั้งปวง เป็นคำสอนที่ยากที่จะแสดงและยากที่จะเข้าใจได้ คำสอนนี้สามารถที่จะสร้างกองการกุศล และการตอบแทนทางด้านศาสนาโดยไม่มีอะไรจะมาวัดได้ และไม่มีขอบเขตจำกัด ขอจงสร้างจินตภาพถึงคนคนหนึ่งที่มีทรัพย์สมบัติมากมายจนจุใจ ซึ่งจะทำให้เขาสมปรารถนาตามส่วนสัดที่เขาเอาทรัพย์สมบัติเหล่านั้นมาใช้เถิด ดังนั้นพร้อมกับทรัพย์สมบัติ คือคำสอนที่ประหลาดมหัศจรรย์นี้เอง ผู้สวดอ้อนวอนจึงมีจิตใจเต็มเปี่ยมและไม่ปรารถนาอะไรอีกเลย อนึ่ง จากอินเดียอันไกลโพ้น คำสอนนั้นก็ได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศเกาหลี ในเกาหลีไม่มีใครเลยที่จะไม่รับนับถือคำสอนนั้นด้วยความเคารพในเมื่อมีผู้เทศนาให้ฟัง”

เราได้ทราบมาว่าสมเด็จพระจักรพรรดิคิมเมอิทรงดีพระทัยมากที่ทรงได้รับข่าวเช่นนั้น ถึงกับทรงกระโดดตัวลอยทีเดียว หัวหน้าตระกูลโซงะ ซึ่งก็คืออกุจิโมโชน้อยไปกว่าสมเด็จพระจักรพรรดิได้กราบทูลสนับสนุนให้ญี่ปุ่นเจริญรอยตามการนำของอารยประเทศอื่นๆ ทั้งปวงในอันที่จะรับเอาศาสนาใหม่มานับถือ แต่พวกข้าราชการสำนักที่มีหัวโบราณมากได้กราบทูลคัดค้านว่าการบูชาเทวดาต่างด้าวมีแต่จะทำให้เทวดาประจำชาติพิโรธโกรธแค้นเอาเท่านั้นเอง สมเด็จพระจักรพรรดิจึงทรงมอบพระพุทธรูปให้หัวหน้าตระกูลโซงะไปบูชา แต่หลังจากนั้นมาไม่นานนักก็ได้มีโรคระบาดเกิดขึ้น พวกที่นับถือศาสนาชินโตก็พากันกราบทูลจงพระทัยสมเด็จพระจักรพรรดิให้ทรงเชื่อว่าการที่เกิดมีโรคระบาดขึ้นนั้นก็คือการที่เทพเจ้าทั้งหลายทรงสำแดงความโกรธแค้นออกมาให้ปรากฏนั่นเอง สมเด็จพระจักรพรรดิจึงทรงมีพระบรมราชโองการให้นำเอาพระพุทธรูปไปทิ้งลงในคู และวัดที่ตระกูลโซงะได้สร้างขึ้นก็ถูกทำลายลงราบเป็นหน้ากลองทีเดียว

ไม่มีใครได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอีกเลย จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๑๒๗ เมื่อสมาชิกอีกคนหนึ่งของตระกูลโซงะ ได้รับพระพุทธรูปอีกสององค์ที่ส่งไปจากเกาหลี เขาได้สร้างวัดขึ้นแห่งหนึ่งเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสององค์นั้น และให้ภิกษุชาวเกาหลีรูปหนึ่ง ซึ่งมีชีวิตอยู่ในประเทศญี่ปุ่นขณะนั้นบวชเด็กหญิง ๓ คนเป็นชี (หรืออย่างที่จีน เกาหลี เรียกว่า ภิกษุณี) หนังสือพงศาวดารญี่ปุ่น กล่าวไว้ว่า ตอนนั้นแหละที่เป็นนิมิตหมายบอกถึงการเริ่มต้นที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นไม่นานนัก ก็เกิดโรคระบาดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งได้เป็นเหตุทำให้พวกที่นับถือศาสนาชินโตเอาพระพุทธรูปทั้งสององค์นั้นไปทิ้งลงในคู่อีก และปลี้อเครื่องแต่งกายของชีออกหมด แต่เมื่อมาตรการอันรุนแรงนี้ ไม่สามารถทำให้โรคระบาดสงบลงได้ ในที่สุดสมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงยอมอนุญาตให้ตระกูลโซงะนับถือพระพุทธศาสนาตามใจสมัคร และทรงคืนเครื่องแต่งกายให้แม่ชีทั้งหลายตามเดิม

ภายในระยะเวลาไม่กี่ปีพระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นในญี่ปุ่นเป็นวาระที่สอง ก็ปรากฏว่ามีพระเกาหลีที่คงแก่เรียนเป็นจำนวนมากหลังไหลเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่น ในบรรดาสาธุศิษย์ที่มีความกระตือรือร้นมากที่สุดนั้น ก็มีเจ้าชายโซโดกุซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ทรงบรรยายสูตรสำคัญรวม ๓ สูตร ถวายสมเด็จพระจักรพรรดินีซูอิโกะรวมอยู่ด้วย สมเด็จพระจักรพรรดิและสมเด็จพระจักรพรรดินีในศตวรรษต่อมาส่วนมากทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนามาก ความจริงแล้วในบางแง่ก็ถือว่า ยุคนารา (พ.ศ. ๑๒๕๓-๑๓๓๗) เป็นยุคที่แสดงว่าพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นมีความรุ่งเรืองมาก

ไม่เป็นการยากลำบากอะไรเลยที่จะเข้าใจในเรื่องความสำเร็จของศาสนาใหม่นี้ ในสมัยที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น พระพุทธศาสนามีอายุเกือบหนึ่งพันปีแล้ว และในฐานะที่เป็นศาสนาแรกของโลกที่ได้ยatraไปสู่ตะวันออกและตะวันตกอย่างมีชัย โดยสร้างวัดและวิหารต่างๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก และทำให้ตามถ้ำตามเขาต่างๆ เต็มไปด้วยศิลปะที่ลานตามากมาย พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นศาสนาที่มีการจัดตั้งและมีการทดสอบเป็นอย่างดีอยู่ภายใต้พระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธศาสนามีโบสถ์ วิหารที่ได้พัฒนาและประดับประดาเป็นอย่างดีสำหรับไว้เป็นที่เคารพกราบไหว้ มีวรรณกรรมอยู่มากมาย กายกองที่เรียกกันว่า พระไตรปิฎก และมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ประกาศศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยปฏิญาณตนว่าจะบำเพ็ญชีวิตแบบถือพรหมจรรย์ มีความไม่ประมาท และดำรงชีวิตอย่างจนๆ

ในตอนหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ ควรจะเน้นว่าความสำคัญแห่งงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นได้ก้าวไปไกลเกินกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามลำพังเสียแล้ว ภิกษุทั้งที่เป็นชาวจีน

พระพุทธศาสนาในเมืองนารา

๑๑๑

และเกาหลีได้นำเอาดวงตราศาสนาข้ามน้ำข้ามทะเลที่เต็มไปด้วยคลื่นลมไป พร้อมกันนั้นก็เป็น
 คุยยานพาหนะที่นำเอาวัฒนธรรมจีนที่สูงส่งกว่าเข้าไปด้วย ไม่ต้องสงสัยเลยว่าภิกษุเหล่านี้มีความ
 เข้าใจเป็นอย่างดีว่า การทำตนให้เป็นเอกลักษณ์และการสังสรรค์กับวัฒนธรรมอันสูงส่งที่จะ
 ทำให้พวกเขาได้รับเกียรติยศชื่อเสียงเป็นอย่างมากในสายตาของชาวญี่ปุ่นที่นิยมชมชื่นต่อพระ
 พุทธศาสนา แต่ไม่ว่าภิกษุเหล่านี้จะเลือกตราคาพระพุทธรูปเป็นเงินหรือไม่ก็ตาม (และ)
 ไม่ว่าจะในกรณีใดทั้งสิ้น ก็คงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่จะปลดปล่อยศาสนาใหม่นี้ให้พ้นจากการ
 แสดงให้เห็นรูปร่างทางด้านวัฒนธรรมในประเทศจีน ซึ่งเป็นดินแดนที่ยอมรับเอาพระพุท-
 ธรูปเข้ามาเป็นเครื่องยึดถือปฏิบัติได้ การที่จะตั้งศาสนาใหม่ขึ้นในญี่ปุ่นนั้นจำเป็นจะต้องโยก
 ย้ายถ่ายเทสิ่งที่เป็นสาระสำคัญต่างๆ คือ พระพุทธรูป ฝ่ากาสาวพัสตร์ หนังสือ ความสามารถ
 ในการประกอบพิธีรีตอง และมนต์คาถาด้วย การส่งชาวญี่ปุ่นไปฝึกฝนในด้านการศึกษาวีธีเขียน
 ภาษาจีนนั้นก็ไม่มีอะไรที่จะต้องสงสัยเลยว่าย่อมทำหน้าที่รับใช้ในการคัดลอกสูตรต่างๆ ทาง
 พระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่มากมายไปในตัว แล้วสมเด็จพระจักรพรรดิก็จะทรงมีพระบรมราชโองการ
 ให้ส่งสูตรต่างๆ ที่คัดลอกแล้วไปไว้ตามวัดและวิหารต่างๆ นอกจากนั้นก็ได้มีการนำเอาพวกช่าง
 ไม้และช่างฝีมือต่างๆ อีกมากมายเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นพร้อมกับพวกพระธรรมทูต ทั้งนี้ก็เพื่อจะ
 ได้มาสร้างวัดและวิหารต่างๆ เรื่องนี้หนังสือ นิฮงจิ ได้แสดงให้เห็นภาพการที่พวกช่างไม้และ
 ช่างฝีมือได้เดินทางเข้าไปในประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิซูยุน (Sujun : ประมาณ
 พ.ศ. ๑๑๓๑) ไว้ดังนี้ :

“ปีนี้ ปักเซ ได้ส่งคณะทูตพร้อมกับภิกษุในพระพุทธศาสนา คือท่าน เฮียงจอง
 (Hyeongjong) (พร้อมกับภิกษุอื่นๆ) เข้ามาในประเทศญี่ปุ่น พร้อมกับนำพระบรม-
 สารีริกธาตุเข้ามาถวายสมเด็จพระจักรพรรดิด้วย ปักเซ ได้ส่งพระทางพระพุทธศาสนา
 ชื่อ ซูชิน (และภิกษุอื่นๆ) ให้นำเครื่องราชบรรณาการและพระบรมสารีริกธาตุมา
 ถวาย ภิกษุหยงโจ (Yongjo) นักบวชหยงวี (Yongwi) (และนักบวชอื่นๆ) ช่างไม้
 สำหรับสร้างวัด ซึ่งตาเอ็ฮยางมิดาเอะ (Taeryangmidae) และมุงกะโกยะ (Mungagoja)
 ผู้เชี่ยวชาญในศิลปะการทำภาชนะทองเหลือง และในศิลปะการฝึกม้าศึก ... บุคคล
 ผู้ชำนาญในการทำหม้อ ... และช่างทาสี ชื่อ โปกะ”

แต่ก็ปรากฏว่าภิกษุในพระพุทธศาสนาได้เป็นครูภาษาสำหรับถ่ายทอดการศึกษา
 เล่าเรียนแขนงอื่นๆ ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิคำสอนหรือสถาบันทางศาสนาโดยตรงอีกด้วย
 ซึ่งทำให้อีกกันว่าภิกษุเหล่านี้ไม่มีทางไหนเลยที่จะเข้ากับภิกษุพวกก่อนๆ ไม่ได้ ดังนั้นในระหว่าง
 ปีที่ ๑๐ ที่สมเด็จพระจักรพรรดินิฮอโกะ ขึ้นครองราชสมบัติ (พ.ศ. ๑๑๔๕) จึงได้มีบันทึกไว้
 ดังนี้ :

“ภิกษุชาวปักเชรูปหนึ่ง ชื่อ กวัลลुक (Kwalluk) ได้มาถึงประเทศญี่ปุ่น และได้ นำหนังสือว่าด้วยการทำปฏิทิน หนังสือเกี่ยวกับดาราศาสตร์ และหนังสือว่าด้วยการ ทำนายเหตุการณ์ภายหน้าโดยดูดินทรายที่โปรยลงไปว่าจะป็นรูปอะไรกับทั้งหนังสือ ว่าด้วยศิลปะการล่องหนหายตัวและเวทมนตร์คาถาต่างๆ เข้ามาถวาย ในสมัยนี้แหละ สมเด็จพระจักรพรรดินีได้ทรงเลือกศิษย์ ๓ หรือ ๔ คน ให้ศึกษาอยู่กับท่านกวัลลुक โอจิน (Ochin) บรรพบุรุษของพวกอาลักษณ์ตระกูลยะโกะ (Yako) ได้ศึกษาศิลปะการ ทำปฏิทิน โคโซ (Koso) โอโตะโมะ โนะ สุงุริ (Otomo no Suguri) ได้ศึกษาดาราศาสตร์ และศิลปะการล่องหนหายตัว ฮินามิตาชิ (Hinamitsu) หัวหน้าฝ่ายอาณาจักรแห่ง ยามาชิโระ ศึกษาเรื่องเวทมนตร์คาถา บุคคลเหล่านี้ได้ศึกษาจนมีความรู้เชี่ยวชาญ ในศิลปะเหล่านี้เป็นอย่างดี”

เมื่อว่าในรูปที่พระพุทธศาสนาดำเนินอยู่ในสมัยนั้นแล้ว พระพุทธศาสนาที่เมื่อนารา ก็คือการที่พระพุทธศาสนาของจีนในสมัยราชวงศ์ถังขยายตัวออกไปนั่นเอง ตัวอย่าง เช่น ใน ยุคนารานี้แหละที่เราได้ยินเรื่องนิกายต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก และมักจะมีผู้พูดถึง “นิกายทั้ง ๖” ที่นำไปจากประเทศจีนอยู่เสมอ บางนิกายโดยเฉพาะหินยาน สองนิกาย ปรากฏว่าไม่เคยปรากฏว่าเป็นอิสระต่อกันเลย ในตอนแรกๆ ต่างก็ทำหน้าที่เป็นจุด แบบฉบับแห่งการที่พวกพระมีความเคร่งครัดในพระวินัย ลักษณะทางด้านปรัชญาที่สำคัญๆ ๓ ประการของพระพุทธศาสนาที่เมื่อนารา ก็คือ วาทวิจารณ์เกี่ยวกับการปฏิเสธ (นิกาย ชันรอน หรือ “สามสูตร” เกี่ยวข้องกับนักปราชญ์คนสำคัญชาวอินเดียชื่อ นาคารชุน และ ท่านกุมารชิฟได้แปลเป็นภาษาจีน) ๑ คำสอนเรื่องการตรัสรู้โดยอาศัยอำนาจจิต (นิกาย ฮอสโซ หรือ “ธรรมลักษณะ” ซึ่งเกี่ยวข้องกับท่านวสุพันธุ และ หลวงจินยวนฉาง) ๑ และ อภิปรัชญาว่าด้วยสิ่งทั้งปวงที่กลมกลืนกัน (ที่นิกายเคงอน หรือ นิกาย “บุษปมาลา” สอนไว้) ๑

สิ่งที่นับว่าเป็นธรรมดาสามัญต่อมโนคติที่ดูเหมือนว่าจะไม่มีอะไรแตกต่างกันเหล่านี้ ก็คือลัทธิคำสอนที่เป็นมูลฐานทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับเรื่องความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการ แย้งเรื่องความไม่เปลี่ยนแปลงแห่งภาพของโลกตามลัทธิขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่น พระพุทธศาสนา ไม่ถือว่าสวรรค์เป็นแบบฉบับที่เหมือนกันกับชีวิตในโลกนี้ แต่ทว่าเป็นการสำแดงวิวัฒนาการ แห่งจักรวาลให้ปรากฏออกมาในภายนอก พระพุทธศาสนายืนยันในเรื่องความปรารถนาที่จะ ปลดปล่อยตัวเองให้พ้นจากการยึดมั่นถือมั่นอยู่กับสิ่งต่างๆ ในภายนอกโดยเราจะต้องพยายาม เพื่อให้บรรลุถึงความแท้จริงขั้นอันติมะ (ปรมาตตัจ) นั้น สิ่งต่างๆ ในภายนอกก็เป็นสิ่งที่

เปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน แต่มันก็ลอกให้เราเชื่อว่าเป็นจริงเป็นจังได้ เพราะฉะนั้น เราจะต้องปฏิเสธสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างสิ้นเชิงจนกว่าเราจะปฏิเสธความแตกต่างกันตามปกติแห่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ และจนกว่าเราจะบรรลุถึงความรู้ที่สมบูรณ์ได้เสียก่อน คำสอนของท่านนาคราชเป็นอย่างนี้แหละ สำหรับพวกที่นับถือนิยายฮอสโซซึ่งเป็นนิยายที่นักธุรกิจคนสำคัญของจีนชื่อยวนฉางสังกัดอยู่นั้น ถือว่าโลกภายนอกไม่มีอยู่จริง ๆ เลย หากเป็นเพียงโลกที่จิตของเราเองสร้างขึ้นมานั้น มนุษย์เราจะหันไปยึดเอาการโคจรของดวงดาวเป็นเครื่องนำทางได้อย่างไรในเมื่อดวงดาวทั้งหลายก็เป็นมายา และไม่มีความแท้จริงที่ถาวรใด ๆ อยู่เลย? แม้แต่ในนิยายเคงอนที่สอนในเรื่องความกลมกลืนกันทางด้านจักรวาลวิทยาที่ปกครองโดยพระโลจนพุทธะ (ไวโรจนพุทธเจ้า - ผู้แปล) ที่ประทับอยู่บนบัลลังก์ดอกบัวที่มีกลีบพันกลีบ แต่ละกลีบก็คือจักรวาลที่มีโลกอย่างโลกของเราทั้งหลายล้านโลกนั้น ข้อนี้ก็นับว่าเป็นลักษณะที่ไม่แน่นอนของระบบนี้ และมีได้เป็นความถาวรของระบบนี้ (คล้ายสวรรค์ในลัทธิขงจื้อ) ดังที่เน้นไว้ในเรื่องความกลมกลืนที่ยิ่งใหญ่ของนิยายเคงอน (หรือบุษปมาลา) ได้มีกล่าวถึงสรรพสัตว์ทั้งปวง และว่าสรรพสัตว์ทั้งปวงมีวิสัยสามารถที่จะแทรกซึมเข้าไปในกันและกันจนกว่าสรรพสัตว์เหล่านั้นจะบรรลุถึงและเข้าร่วมกับพระพุทธเจ้าได้ และโดยอาศัยพระพุทธเจ้านั้นก็จะเข้าร่วมกับสรรพสัตว์อื่นทั้งปวงต่อไป

แต่ก็ออกจะเป็นปัญหาอยู่มากสักหน่อยที่ว่า พุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นในยุคนาราคะเข้าใจคำสอนที่ลึกซึ้งเหล่านี้ได้อย่างไร โดยทั่วไปแล้วการแสดงออกซึ่งศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้านั้นถือว่าเป็นแบบที่จับต้องได้ การที่ราชสำนักให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนา ทำให้มีการก่อสร้างวัดวาอารามที่สวยงามขึ้นมากมายในเมืองนารา บางวัดยังมีเหลื่ออยู่จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ราชพิธีต่างๆ บางอย่าง เช่น การสารภาพบาปอย่างเปิดเผย (เคอะ) ย่อมแสดงให้เห็นว่า ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะดำเนินชีวิตตามแบบศาสนานั้น ได้มีแทรกซึมเข้าไปในวงการของชนชั้นปกครอง ทั้งอิทธิพลของพระพุทธศาสนายังได้นำไปสู่การสร้างทางหลวงและสะพาน การใช้ชลประทานและการบุกเบิกส่วนต่างๆ ของประเทศที่อยู่ห่างไกล โดยพวกพระที่ท่องเที่ยวไปตามที่ต่างๆ (พระพวกนี้แหละที่เป็นผู้เขียนแผนที่ประเทศญี่ปุ่นชุดแรกสุด) ลักษณะสำคัญแห่งชีวิตของชาวญี่ปุ่น เช่น การอาบน้ำในที่สาธารณะและการเผาศพ ก็ได้เริ่มมีมาตั้งแต่ชาวญี่ปุ่นได้รับความบันดาลใจทางพระพุทธศาสนาในสมัยนี้เป็นต้นมา

สูตร ๓ สูตรเหล่านี้คือ สูตรว่าด้วยอดีตและปัจจุบัน, เหตุและผล ๑ สุวรรณประภาสูตร ๑ และ เคงอน หรือ บุษปมาลาสูตร ๑ นับว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับพวกพระและนักศึกษาส่วนน้อยของยุคนาราที่มีความเชี่ยวชาญในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาใน

๑๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สามสูตรนี้ สูตรแรกเป็นการกล่าวถึงพุทธประวัติที่ประกาศว่าการที่พระองค์ได้ตรัสรู้มรรค-
สัมมาสัมโพธิญาณนั้นก็เนื่องมาจากบุญกุศลที่พระองค์ได้สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตชาติที่กำหนดไม่
ได้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน มโนภาพนี้ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างกันอย่างตรงกันข้ามกับลัทธิขงจื้อ
ในสมัยราชวงศ์ชุนชวี่ที่สอนว่า การที่จะได้เป็นกษัตริย์นั้นถือเอาความสอดคล้องกับวิถีทางของฟ้า
(สวรรค์) เป็นหลัก หรือ ทฤษฎี โคอิชิ ที่เราพบว่า วงศ์วานเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้
เป็นกษัตริย์ขึ้นมาได้

ความรับผิดชอบของผู้ปกครองบ้านเมือง และแต่ละปัญหาทั้งปวงที่เกี่ยวกับสัมพันธ-
ภาพระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนานั้นได้มีอธิบายไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุดใน สุวรรณประภาสูตร
งานชิ้นเอกแห่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานี้ นับว่าเป็นการสังเคราะห์ลัทธิคำสอนเชิงสร้าง
สรรค์ของพระพุทธศาสนาหายานที่เสนอมาในรูปที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจทั้งในด้าน
สุนทรียภาพและทางด้านศีลธรรม สุวรรณประภาสูตร มีบทบาทที่สำคัญยิ่งกว่าสูตรใดๆ ใน
การที่ได้สถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาของประเทศญี่ปุ่น และอิทธิพลของสูตรนี้ก็คง
มีอยู่สืบมาโดยไม่หยุดยั้งเป็นเวลาหลายศตวรรษทีเดียว สูตรนี้ได้เปิดฉากด้วยการประกาศความ
เป็นนิรันดร์แห่งชีวิตของพระพุทธเจ้าอย่างน่าจับอกจับใจ และประกาศว่าพระพุทธเจ้าทรงมีอยู่
ไม่ใช่ในฐานะเป็นภาพประวัติศาสตร์ในรูปลักษณะของมนุษย์เท่านั้น แต่ทว่าในจักรวาลในฐานะ
เป็นกฎอันนิรันดร์หรือปรมาตมสักอีกด้วย และในชีวิตหลังจากนี้ ก็ในฐานะเป็นผู้ช่วยสรรพสัตว์ที่
ทรงมีพระเมตตาและพระมหากรุณาต่อสรรพสัตว์โดยหาปริมาณมิได้ โดยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรง
มีอยู่ในที่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่จึงเป็นวัตถุแห่งการแผ่ระงับระงับในนิรันดร์แห่ง
ความกรุณาอันไม่มีปริมาณของพระองค์ สูตรนี้ได้ประกาศต่อไปอีกว่าประดุจสวรรค์ดอกบัวที่พระ
พุทธเจ้าประทับอยู่นั้นเปิดเพื่อมนุษยชาติทั้งปวงอยู่เสมอ เพราะใครๆ ก็ตามอาจเป็นพระพุทธเจ้า
ได้ด้วยกันทั้งนั้น วิธีการต่างๆ ที่สูตรนี้ได้แนะนำไว้ก็เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
นับว่าเป็นการขัดใช้กรรมและการสังเวทตัวเองและจุดยอดแห่งการพรรณนาความทั้งสิ้นก็เป็น
นิยายเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทรงอุทิศพระองค์เองให้แก่สิ่งใด (เสียแม่ลูกอ่อน - ผู้แปล) ที่กำลังทิว

อย่างไรก็ดี สารสำคัญของสูตรนี้ ก็คือชีวิตที่ประกอบด้วยเหตุผล คือ ปรัชญา
ที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างความดีกับความชั่ว และระหว่างความถูกต้องกับความผิด ทุกคนนับ
ตั้งแต่พระราชาจนถึงพลทหารที่ต่ำสุดจะต้องเชื่อฟังคำสั่งแห่งแสงสว่างขึ้นในคือเหตุผล
ทั้งนั้น ชีวิตทางศาสนาเริ่มต้นด้วยการระมัดระวังบาปของตน และปรารถนาที่จะขัดใช้บาปนั้น
นับว่าเป็นเหตุผลที่ทำให้เราสามารถข้ามพ้นความผิดพลาดเหล่านี้ไปได้ และการแสดงออกแห่ง
ชัยชนะของเหตุผลที่นับว่าสูงสุดย่อมมีอยู่ในการกระทำการสังเวทชีวิตตนเอง เหตุผลจะต้อง

พระพุทธศาสนาในเมืองนารา

๑๑๕

เกี่ยวข้องกันกับการบำบัด (โรคจิต) ด้วย พระพุทธเจ้าไม่เพียงทรงประกอบด้วยเหตุผลที่สูงสุดเท่านั้น แต่ทว่าทรงเป็นนักรักษาโรค (จิต) ที่ยิ่งใหญ่ด้วยพระพุทธเจ้าในโฉมหน้านี้แหละที่เป็นที่ถูกอกถูกใจชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ในสมัยนารา ดังจะเห็นได้จากบทบาทที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของยะกุชิ (Yakushi) หรือพระโกสัชชคุรุโพธิสัตว์ มิเพียงเฉพาะในวิหารที่อุทิศถวายพระองค์โดยเฉพาะเท่านั้น แต่ทว่าในศูนย์กลางแห่งการเคารพบูชาทั้งปวงด้วยใน *สุวรรณประภาสูตร* มีอยู่บทหนึ่ง ที่กล่าวถึงเฉพาะเรื่องยาและการรักษาโรคทั้งปวง อันแสดงให้เห็นภาพความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างความเชื่อถือทางศาสนากับยา (ควรสังเกตไว้ด้วยว่าภิกษุในพระพุทธศาสนาได้นำยาเป็นจำนวนมากจากเมืองจีนเข้าไปสู่ญี่ปุ่นในยุคนารานี้)

โฉมหน้าทางด้านการเมืองของสูตรนี้ได้มีกล่าวไว้อย่างชัดเจนที่สุดในบทที่ว่าด้วย ธรรมะต่างๆ (โอโบโฮ - รอน) ในบทนั้นได้ประกาศไว้อย่างแจ่มชัดว่า พุทธธรรมเป็นผู้รวมรัฐบาลกับศาสนาเข้าด้วยกัน ธรรมะของมนุษย์จะต้องเป็นสากล แต่ไม่ใช่ถึงที่สุดแล้ว จะต้องขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงเสมอไป จะต้องมีความสงบสุขเป็นจุดหมายปลายทางขึ้นอันดิเมะ กษัตริย์องค์ใดก็ตามที่ล่วงละเมิดธรรมะจะต้องถูกลงโทษ แต่ทว่าตราบไต่ที่กษัตริย์ยังทรงมีศรัทธามั่นคงในธรรมะอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าก็จะทำให้กษัตริย์องค์นั้นทรงได้รับความสุขต่างๆ นานาอันหาประมาณมิได้อยู่ตราบนั้น กษัตริย์ญี่ปุ่นในยุคนาราทรงมีความเคารพนับถือในสูตรนี้มาก จนถึงขนาดที่จะเอาสูตรนี้มาให้เป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายของรัฐทีเดียว ใน พ.ศ. ๑๖๘๔ สมเด็จพระจักรพรรดิโซมุซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าที่สุดพระองค์หนึ่งได้ทรงสั่งให้ส่งสำเนาของสูตรนี้แจกจ่ายไปยังจังหวัดต่างๆ ทุกจังหวัด เกือบจะในสมัยเดียวกันนั้นเองสมเด็จพระจักรพรรดิโซมุก็ทรงสั่งให้แต่ละจังหวัดสร้างเจดีย์เจ็ดชั้นขึ้นองค์หนึ่ง สร้างวัดสำหรับคุ้มครองจังหวัดขึ้นวัดหนึ่ง และสร้างสำนักชีขึ้นสำนักหนึ่ง

สมเด็จพระจักรพรรดิโซมุนี้แหละที่ทรงเป็นผู้รับผิดชอบต่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของพระโลจนพุทธเจ้า (ไวโรจนะ - ผู้แปล) ซึ่งนับว่าเป็นอนุสาวรีย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดของยุคนารา สมเด็จพระจักรพรรดิโซมุทรงหวังพระทัยจะให้พระพุทธรูปองค์ใหญ่และวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นศูนย์กลางของวัดและสำนักชีตามจังหวัดต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่พระโลจนพุทธเจ้าทรงเป็นภาพศูนย์กลางของจักรวาลวิทยาแห่ง *เคงอนสูตร* มีผู้กล่าวว่า *เคงอนสูตร* เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสออกมาในทันทีหลังจากที่ได้ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ในตอนที่พระองค์มิได้ทรงพยายามจะทำให้ความสลับซับซ้อนแห่งคำสอนของพระองค์ง่ายขึ้นเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีวิสัยสมารถน้อย ความยากของ *เคงอนสูตร* นี้เองที่ทำให้สูตรนี้ไม่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายเหมือน *สุวรรณประภาสูตร* แต่เราจะเห็นความ

๑๑๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สำคัญของคองอนสูตรได้อย่างประจักษ์ชัดก็จากที่สมเด็จพระจักรพรรดิได้ทรงอุทิศความพยายามเพื่อสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่นี้ให้สำเร็จขึ้นมา (สูงกว่า ๕๐ ฟุต) เมื่อมีผู้พบทองคำในประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๒๙๒ แล้ว ก็ถือกันว่าเป็นศุภนิมิตแห่งการที่อนุสาวรีย์นั้นได้สร้างเสร็จลงสมเด็จพระจักรพรรดิโชมุได้ทรงประกาศว่า :-

“นี่เป็นวาจาของกษัตริย์ผู้เป็นทาสของพระรัตนตรัย ซึ่งกษัตริย์องค์นั้นได้พูดต่อพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้าโลจนะ ด้วยความเคารพยิ่ง

ในดินแดนแห่งยามาโตะนี้ นับตั้งแต่เริ่มมีฟ้าและดิน เป็นต้นมา ทั้ง ๆ ที่มีผู้นำเอาทองคำจากประเทศอื่นๆ มาถวาย แต่ก็ไม่มีใครคิดว่าในดินแดนยามาโตะนี้จะมีทองคำ แต่ทางทิศตะวันออกของดินแดนที่เราปกครอง ... ได้มีผู้พบทองคำแล้ว

เมื่อได้ทราบข่าวนี้ เรารู้สึกปีติปลื้มมาก และรู้สึกว่า นี่เป็นทายสมบัติ (Gift) ที่ความรักและความเมตตาของพระโลจนพุทธรูปเจ้าได้ประทานให้เรา เราได้รับทายสมบัตินี้ไว้ด้วยความเคารพนบถ และเราได้พาข้าราชการบริพารทั้งปวงของเราไปกราบไหว้บูชาและขอบคุณพระองค์

เรากล่าววาจานี้ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง ในท่ามกลางพระรัตนตรัย ซึ่งนามของพระรัตนตรัยนั้นควรที่เราจะต้องกล่าวถึงด้วยความเคารพนบถ”

เราอดที่จะรู้สึกแปลกใจต่อพระราชดำรัสที่เต็มไปด้วยความเคารพนบถของสมเด็จพระจักรพรรดิโชมุมากไม่ได้ เพราะสำหรับพระองค์นั้น การที่ทรงอ้างว่าทรงเป็น ทาส ของพระรัตนตรัย นับว่าเป็นเครื่องหมายบอกถึงว่าพระองค์ทรงห่างเหินจากมโนคติ เกี่ยวกับความเป็นกษัตริย์ในญี่ปุ่นที่เคยถือกันมาก่อนมาทีเดียว ยังเหลืออยู่ก็เพียงอีกชั้นเดียวเท่านั้น นั่นคือการทำให้ประเทศญี่ปุ่นให้เป็นพุทธเกษตรที่แท้จริง นั่นคือมีกษัตริย์ที่เป็นพระในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำได้สามารถปกครองประเทศได้สอดคล้องต้องกันกับคำสอนเหล่านั้นอย่างสมบูรณ์เต็มที่ ในรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิโนโฮโดกุซึ่งเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระจักรพรรดิโชมุเกือบจะบังเกิดมีการเปลี่ยนมือการปกครองให้ไปตกแก่ภิกษุในพุทธศาสนารูปหนึ่งเสียแล้ว

ใน พ.ศ. ๑๓๐๗ สมเด็จพระจักรพรรดิโนโฮโดกุ ซึ่งได้เคยสละราชสมบัติมาครั้งหนึ่งแล้ว ได้ทรงตัดสินพระทัยที่จะครองราชสมบัติต่อไปในทันทีทันใด ทั้ง ๆ ที่พระนางได้ทรงปฏิญาณพระองค์สมาทานศีลทางพระพุทธศาสนา (บวชเป็นชีหรือภิกษุณี?) แล้ว ในพระบรมราชโองการฉบับเดียวกันนั้นพระนางก็ทรงประกาศว่า พระนางได้ทรงแต่งตั้ง โดเกียว พระหัวหน้านิกายฮอสโซเป็นอัครมหาเสนาบดีของพระนาง โดเกียวได้มีอำนาจขึ้นมามีอำนาจอย่างรวดเร็วและมั่นคง

พระพุทธศาสนาที่เมืองนารา

๑๑๗

พ.ศ. ๑๓๐๙ พระนางได้ทรงแต่งตั้งให้โตเกียวเป็น *ธรรมราชา (โอะโอะ)* และอีกหลายปีต่อมา สมเด็จพระจักรพรรดินีซึ่งทรงปฏิบัติตามคำทำนายที่ผิด กำลังจะถึงจุดที่จะสละราชสมบัติให้ โตเกียวอยู่แล้ว แต่พวกหัวอนุรักษ์นิยมที่มีอำนาจอยู่ในราชสำนักได้ขัดขวางความเคลื่อนไหวนี้ไว้ และตั้งแต่นั้นมาญี่ปุ่นก็ไม่เคยใกล้จะกลายเป็นพุทธเกษตรอีกเลย สมเด็จพระจักรพรรดินีโช-โตกุ สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๓๑๓ โตเกียวก็เสื่อมอำนาจลง และกษัตริย์องค์หลังๆ ก็พากันหันหลังให้เมืองนารา และต่างก็พาไปสู่กรุงเกียวโต ซึ่งเป็นเมืองที่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ๆ กำลังเป็นเด่นอยู่หมด

สุวรรณประภาสูตร

ชื่อเต็มๆ ของสูตรนี้ก็คือ *สุวรรณประภาโสตตมสูตร (คองโก เมียว ไชโซ โอ เจียว)* นั้น ได้อ้างถึงบรรดาเทวราชทั้งหลายที่ได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ความบันเทิงใจของสูตรนี้เนื่องมาจากวัดแรกที่ราชสำนัก คือ ชิเดนโน (หรือท้าวเทวราชทั้งสี่) ได้ทรงสร้างขึ้นเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิเทมมุทรงยึดอำนาจได้เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๕ นั้น ก็ปรากฏว่าสูตรนี้มีอิทธิพลต่อการที่พระองค์จะทรงตัดสินพระทัยส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อผลประโยชน์แห่งการปกครองระบอบใหม่อยู่ด้วย สมเด็จพระจักรพรรดิองค์ก่อนคือ สมเด็จพระจักรพรรดิเท็นจิ ได้ทรงค้นกับคำสอนทางด้านการเมืองของลัทธิขงจื๊ออย่างเห็นได้ชัด และดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า การที่สมเด็จพระจักรพรรดิเท็นจิทรงมีอำนาจขึ้นมานั้นเนื่องมาจากกลางต่างๆ มากมายที่ระบุไว้ว่าพระองค์ได้ทรงรับเทวโองการมาจากฟ้า สมเด็จพระจักรพรรดิเทมมูก็ตรงพบเหตุผลในทางนองเดียวกันนั้นอยู่ใน *สุวรรณประภาสูตร* ซึ่งแสดงถึงลัทธิคำสอนเกี่ยวกับความเป็นกษัตริย์ว่าเนื่องมาจากบุญกุศลที่ได้สั่งสมไว้ คือบุญกุศลที่ได้สั่งสมอบรมมาแต่ชาติปางก่อน และเพราะการสนับสนุนด้วยความเต็มใจจากพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงได้ถือกันอย่างจริงจังว่า กษัตริย์ทรงปกครองโดยอาศัย เทวสิทธิ ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีได้ถือเอาการอ้างกรรมพันธุ์เป็นหลักเท่าการที่กษัตริย์ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์อย่างสมบูรณ์เลย ในกรณีหลัง ไม่เพียงราชอาณาจักรของพระองค์จะเต็มไปด้วยความสุขและความกลมเกลียวกันอันเนื่องมาจากอิทธิพลที่เป็นคุณประโยชน์แห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องศีลธรรมของประชาชนเท่านั้น แม้แต่ระเบียบของจักรวาล ก็จะตอบสนองคุณความดีของกษัตริย์และประทานความสุขความเจริญให้แก่พระองค์และพสกนิกรของพระองค์ด้วย ตรงนี้แหละที่ทัศนะของพระพุทธศาสนาในเรื่องที่เกี่ยวกับกษัตริย์เสมอด้วยลัทธิขงจื๊อในสมัยราชวงศ์ฮั่น โดยที่นักทฤษฎีสมัยราชวงศ์ฮั่นไม่ยอมให้มีการสืบทอดทางสันตติวงศ์ไม่เป็นเรื่องที่แปลกประหลาดอะไรเลยที่สมเด็จพระจักรพรรดิเทมมูได้ทรงยกย่องสูตรนี้เป็นพิเศษ และทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา โดยทรงรับสั่งให้ทุกคนครอบครัวยึดปฏิบัติไว้ในบ้านของตนๆ

ท้าวเทวราชทั้งสี่คุ้มครองประเทศ

(จากหนังสือ นิเขอน บุกเกียวฮิ, โยเซอิ - เฮน, ของ ซึเอ, หน้า ๑๙๔ - ๑๙๕)

แล้วท้าวเทวราชทั้งสี่ ซึ่งทรงพระภูษาเจดีย์งาได้เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับของพระองค์ ทรงคุกพระขานูเบื้องขวาลงกับพื้นประณมพระหัตถ์แสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า และได้กราบทูลว่า :

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ในอนาคตกาลภายภาคหน้า เมื่อได้มีผู้ถ่ายทอด *สุวรรณประภาสูตร* นี้ไปยังทุกๆ ส่วนของราชอาณาจักร คือไปยังนครต่างๆ เมืองต่างๆ และหมู่บ้านต่างๆ ไปยังภูเขา ลำเนาไพร และทุ่งไร่นาแล้ว ถ้าหากกษัตริย์แห่งดินแดนนั้นๆ จะทรงฟังสูตรนี้ด้วยความเคารพ ทรงยกย่อง และทรงถวายทาน และประทานสูตรนี้ไปให้แก่ชนทั้งสี่ชั้นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ทรงคุ้มครองคนเหล่านั้น และทรงป้องกันมิให้พวกเขาได้รับภัยอันตรายแล้ว พวกข้าพระองค์คือเหล่าเทวราชทั้งหลาย เมื่อเห็นการกระทำของกษัตริย์พระองค์นั้นแล้ว ก็จะคุ้มครองกษัตริย์พระองค์นั้น และพลสกนิกรของพระองค์ ทำให้พวกเขาประสบซึ่งสันติสุข และพ้นจากความทุกข์ยาก ทำให้ชีวิตของพวกเขายืนยาว และเต็มไปด้วยความรุ่งเรืองในชีวิต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ถ้าหากกษัตริย์ทรงเห็นว่าชนทั้งสี่ชั้นที่นับถือพระพุทธศาสนาได้รับสูตรนั้นแล้ว พระองค์ก็จะทรงเคารพพวกเขา และประทานความคุ้มครองให้แก่พวกเขา ดุจดั่งที่พระองค์ประทานความคุ้มครองให้แก่พระชนกชนนีของพระองค์เองแล้ว พวกข้าพระองค์ทั้งหลายก็จะคุ้มครองกษัตริย์พระองค์นั้นเสมอ ไม่ว่าอะไรที่กษัตริย์พระองค์นั้นทรงพระประสงค์ กษัตริย์พระองค์นั้นก็จะทรงได้รับสิ่งนั้นสมดังพระราชประสงค์ และสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงก็จะเคารพรักพระองค์...”

แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสกับท้าวเทวราชทั้งสี่นั้นว่า :

“เป็นการชอบแล้วที่ท่านทั้งหลายจะป้องกันรักษาคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นไว้ ในอดีต ตถาคตได้เคยบำเพ็ญกุศกริยาอย่างเผ็ดร้อนทุกชนิดเป็นเวลาถึง ๑๐๐,๐๐๐ กัลป์ ครั้นเมื่อตถาคตได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และรู้แจ้งปรีชาญาณสากลในตัวเองแล้ว ตถาคตก็ได้สอนธรรมนี้ ถ้าหากกษัตริย์พระองค์ใดทรงคุ้มครองรักษาสสูตรนี้ไว้ และทรงบริจาคทานในนามของสูตรนี้ ตถาคตก็จะทำให้กษัตริย์พระองค์นั้นพ้นจากทุกข์และโรคร้ายทั้งปวง จะทำให้กษัตริย์พระองค์นั้นมีพระทัยสงบ ตถาคตจะคุ้มครองนคร เมืองและหมู่บ้านต่างๆ ของกษัตริย์พระองค์นั้น และทำให้ข้าศึกศัตรูของกษัตริย์พระองค์นั้น แดกกระจัดกระจายไป ตถาคตจะทำให้การต่อสู้กันหมู่กษัตริย์ทั้งปวงสิ้นสุดลงเป็นนิรันดร์

“ดูก่อนท้าวเทวราชทั้งสี่ ท่านทั้งหลายจงทรงทราบไว้เถิดว่า กษัตริย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ จะปกครองนคร เมือง และหมู่บ้านต่างๆ ในโลกรวม ๔๔,๐๐๐ แห่ง แต่ละองค์จะทรงมีความสุข ทุกชนิดในบ้านเมืองของตน กษัตริย์เหล่านั้น จะทรงมีเสรีภาพในการกระทำทุกชนิด และจะทรง ได้รับสิ่งที่มีค่าทุกชนิดอย่างมากมาย กษัตริย์เหล่านั้นจะไม่ทรงรุกรานดินแดนของกันและกันเลย กษัตริย์เหล่านั้นจะทรงได้รับผลตอบแทนตามความเหมาะสมแก่การกระทำในชาติปางก่อน กษัตริย์เหล่านั้นจะไม่ทรงยอมให้ความปรารถนาลามกเพื่อที่จะได้ดินแดนของผู้อื่นมาเป็นของตน ครอบครัวพระทัยอีกต่อไป กษัตริย์เหล่านั้นจะทรงรู้ดีว่ายิ่งทรงมีความปรารถนาน้อยเท่าใด ก็ยิ่ง ทรงมีความสุขมากเท่านั้น และกษัตริย์เหล่านั้นจะทรงปลดปล่อยพระองค์เองให้พ้นจาก ความทุกข์ที่เกิดจากการทำสงครามและพันธกรณีทั้งหลาย ประชาชนในดินแดนต่างๆ ของ กษัตริย์เหล่านั้นก็จะมีชีวิตมีความสุขสันติ ทุกคนชั้นสูงและคนชั้นต่ำก็จะหันหน้าเข้าหากันอย่าง สนิทสนมดูหน้าผมน้ำนมกับน้ำนมฉะนั้น พวกเขาจะมีความพอใจในความรู้สึกของกันและกัน และจะ มีความสนุกสนานเพลิดเพลินร่วมกัน และพร้อมกับความเมตตากรุณาและความสุภาพอ่อนโยน ทั้งปวงนี้ แหล่งความดีงามก็จะทวีมากยิ่งขึ้น

“โดยวิธีนี้ ประชาชาติต่างๆ ของโลกก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และมีแต่ความมั่งคั่ง สมบูรณ์ ประชาชนก็จะมีความเจริญรุ่งเรือง ดินก็จะมิมีปัญหุ้มขึ้นอุดมสมบูรณ์ ดินฟ้าอากาศก็ จะพอเหมาะพอดี และฤดูกาลก็จะเป็นไปอย่างเหมาะสมไม่คลาดเคลื่อน จะมีทรัพย์สินสมบัติ มากมายกำยกอง ในจิตใจของคนทั้งหลายจะไม่พบความใจแคบหรือความเลวทรามต่ำช้าเลย ทุกคนมีแต่จะบริจาคทานและประกอบกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อตายแล้ว คนจำนวนมากก็จะไปเกิด ในสุคติโลกสวรรค์ และจำนวนเทวดาและนางฟ้าก็จะทวีมากขึ้น”

วิมลกิริติสูตร (ยูนิมะเกียว)

สูตรนี้ได้ยกย่องท่านวิมลเกียรติ (วิมลกิริติ) ซึ่งเป็นสาวกที่เป็นคฤหัสถ์ (อุบาสก) ของพระพุทธเจ้า ผู้ดำรงชีวิตอย่างผู้ครองเรือน และยังได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งแม้ แต่ผู้ที่บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุแล้วก็สู้ไม่ได้ ในราชสำนักญี่ปุ่นอุดมคติเกี่ยวกับอุบาสกนี้เป็น ที่ชอบกอบใจในหมู่พวกผู้ชายที่มีส่วนที่เข้มแข็งในภารกิจของรัฐ และภายใต้ความอุปถัมภ์ของ พุทธจักร ในปฏิทินหลวงจึงได้สงวนวันไว้นานหนึ่ง เพื่ออ่านและให้ธรรมาธิบายสูตรนี้ หนังสือ อรรถาธิบาย วิมลกิริติสูตร เท่าที่ยังมีเหลืออยู่ตามปริมปราปะเพณี ถือว่าเจ้าชายโชโตกุทรง เป็นผู้เขียนไว้ แต่ดูจะเป็นว่าเจ้าชายโชโตกุเป็นเพียงผู้ให้ความอุปถัมภ์หรือทรงให้ความร่วมมือ แก่พระภิกษุชาวเกาหลีในการจัดดำเนินการเพื่อเขียนอรรถาธิบายมากกว่า

๑๒๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บทที่ ๒ ที่ได้นำมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ได้พรรณนาถึงคุณธรรมของท่านวิมลเกียรติ และได้เสนอเรื่องของท่านวิมลเกียรติได้พรรณนาธรรมชาติแห่งร่างกายของมนุษย์ ซึ่งตรงข้ามกับสรีรกายของพระพุทธเจ้าไว้

(ดัดแปลงแก้ไขจาก วิมลเกียรติสูตร, ของ โสเคอ อิดุมิ, ในหนังสือ *The Eastern Buddhist*, III, ฉบับที่ ๒, หน้า ๑๓๘-๑๔๑)

ในสมัยนั้น ในเมืองไพศาลี (เวสาลี) มีคฤหบดีคนหนึ่ง ชื่อ วิมลเกียรติ เมื่อได้แสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าในอดีตซึ่งมีจำนวนนับไม่ถ้วนแล้ว ก็ประกอบกุศลกรรมอื่นๆ อีกมากมาย ได้บรรลุถึงความสงบสุขในธรรมอันเป็นนิรันดร์ เป็นบุคคลที่สามารถพูดจับใจคนได้อย่างมหัศจรรย์

(ท่าน) แสดงอภินิหารได้ต่างๆ ได้รับธารณี (สูตรที่เกี่ยวกับเวทมนตร์) ทั้งปวง (และ) บรรลุถึงสถานะแห่งความไม่กลัวเกรงอะไรทั้งสิ้น

(ท่าน) ปราบศัตถ์ที่ชั่วร้ายทั้งปวงได้ บรรลุถึงประตูแห่งสังฆธรรมที่ลึกซึ้ง ดำเนินไปตามวิถีทางแห่งปัญญา

(ท่าน) มีความคุ้นเคยกับวิถีทางต่างๆ ที่จำเป็น บำเพ็ญมหาศีลได้บริบูรณ์ เข้าใจอดีตและอนาคตแห่งความตั้งใจของสัตว์ทั้งปวง เข้าใจทั้งความเข้มแข็งและความอ่อนแอแห่งจิตของสัตว์เหล่านั้น

(ท่าน) มีความบริสุทธิ์และความวิเศษในวิถีทางของพระพุทธเจ้าตลอดไป มีความภักดีต่อมหายาน

(ท่าน) พิจารณาโดยอุบายอันแยบคายเสียก่อนแล้วจึงลงมือกระทำ เจริญรอยตามพุทธจริยา มีจิตใจกว้างขวางดุจดมหาสมุทร

(ท่าน) เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวงทรงยกย่อง เป็นผู้ที่สาวกทั้งปวงของพระพุทธเจ้าและเทพทั้งปวง เช่น ท้าวสักกเทวราช และท้าวสหัมบดีพรหมทรงเคารพ

(ท่าน) มีชีวิตอยู่ในเมืองไพศาลี ก็เพราะเป็นวิถีทางที่จำเป็นในอันที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ เป็นผู้มั่งคั่งอย่างสิ้นเหลือ เป็นผู้ที่เอาใจใส่ดูแลคนจน มีความประพฤติส่วนตัวดีงามมั่นคงในศีลทุกข้อ

(ท่าน) ขจัดความโกรธทั้งปวงให้หมดไปด้วยอาศัยความอดทน ใช้ความขยันกำจัดความเกียจคร้านทั้งปวงให้หมดไป อาศัยการเข้าสมาธิอย่างจริงจัง ก็สามารถขจัดความรำคาญให้หมดไปได้ อาศัยความบริบูรณ์แห่งปัญญาก็สามารถจัดอวิชชาทั้งปวงได้

แม้ท่านวิมลเกียรติจะเป็นเพียงคฤหัสถ์ธรรมดาสามัญคนหนึ่ง แต่ท่านก็คงรักษาศีล
ของพระให้บริสุทธิ์อยู่ได้

แม้จะมีชีวิตอยู่ที่บ้าน ท่านก็ไม่เคยมีความปรารถนาอะไรเลย

แม้จะมีภรรยาและบุตร แต่ก็ยังคงรักษาคุณธรรมให้บริสุทธิ์อยู่ได้เสมอ

แม้จะมีครอบครัวแวดล้อมอยู่ ท่านก็คงเห็นห่างจากความสุขทางโลกีย์ทั้งปวง

แม้จะใช้เครื่องประดับที่ทำด้วยเพชรพลอยอย่างโลกๆ เขา แต่ท่านก็ยังมีคามพิเศษ
ทางด้านจิตใจอยู่

แม้จะกินและดื่ม แต่ก็ยังได้ส่วยความสุขที่เกิดจากรสชาติแห่งโสมนัสอันเนื่องมาจากการ
เข้าสมาธิ

แม้ว่าจะไปบ่อนการพนันเนื่องๆ ก็ยังชักนำนักพนันให้เข้ามาสู่วิถีทางที่ชอบได้

แม้จะคบหาสมาคมกับพวกมิจฉาจิกรู้ ก็มิได้ปล่อยให้ศรัทธาที่แท้จริงของตนต้องเสียไป

แม้ว่าจะมีความรู้ทางโลกอย่างลึกซึ้ง แต่ก็ยังหาความสุขในสิ่งต่างๆ ทางด้านจิตใจที่
พระพุทธเจ้าทรงสอนได้

เป็นผู้ที่คนทั้งปวงเคารพเป็นคนแรก ในหมู่ผู้ที่ควรแก่การเคารพทั้งหลาย

(ท่าน) ปกครองทั้งคนแก่และคนหนุ่ม ดุจดั่งผู้พิพากษาที่เที่ยงธรรม

แม้ว่าจะได้รับประโยชน์จากอาชีพทั้งปวง แต่ท่านก็อยู่ห่างไกลต่อการที่จะถูกอาชีพ
เหล่านั้นดูดกลืนได้

(ท่าน) นำเพ็ดถุณให้เป็นประโยชน์ต่อสัตว์ทั้งปวง ไปทุกหนทุกแห่งที่ปรารถนาจะไป
ให้ความคุ้มครองแก่สรรพสัตว์ดุจผู้พิพากษาผู้ทรงธรรม

ในเวลาที่นั่งสนทนากัน ท่านก็ใช้ลัทธิคำสอนของมหายานนำคนทั้งปวงได้

เมื่อเข้าสู่ห้องเรียน (ท่าน) ก็สอนทั้งคนหนุ่มและคนเฒ่า

เมื่ออยู่ในโรงสุรา (ท่าน) ก็สำแดงให้เห็นโทษที่เกิดจากกิเลสทั้งปวง เมื่อไปอยู่ใน
ร้านขายเหล้าก็พูดจงใจคนทั้งปวงให้แสวงหาสิ่งที่สูงส่ง

เมื่ออยู่ในท่ามกลางคนมีเงินทั้งหลาย (ท่าน) ก็เทศนาสอนว่าธรรมเป็นสิ่งที่มิมีเกียรติ
ที่สุด

๑๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เมื่ออยู่ท่ามกลางคนมั่งมี (ท่าน) ก็ยังยังคงหวั่นไหวที่มั่งมีจากความโลภ โดยชี้ให้เห็นว่า ความไม่โลภเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับคนมั่งมี

เมื่ออยู่ท่ามกลางพวกกษัตริย์ (ท่าน) ก็สั่งสอนพวกกษัตริย์ (คือพวกผู้ดี) ให้มีความอดทน โดยชี้ให้เห็นว่าความอดทนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับพวกกษัตริย์

เมื่ออยู่ในหมู่พราหมณ์ (ท่าน) ก็สอนว่าการขัดความหึงหวงให้หมดไป นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับพวกพราหมณ์

เมื่ออยู่ในท่ามกลางมหาอำมาตย์ทั้งหลาย (ท่าน) ก็สอนเรื่องความยุติธรรม ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับพวกมหาอำมาตย์

เมื่ออยู่ในท่ามกลางเจ้าชายทั้งหลาย (ท่าน) ก็สอนว่าความจงรักภักดี และความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับเจ้าชาย

เมื่ออยู่ในท่ามกลางของพวกนางสนมกำนัล (ท่าน) ก็สอนว่าความซื่อตรงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับนางสนมกำนัล

เมื่ออยู่ในท่ามกลางมวลชน (ท่าน) ก็พูดจูงใจมวลชนให้สั่งสมบุญกุศล โดยชี้ให้เห็นว่าการสั่งสมบุญกุศลหรือการประกอบคุณงามความดีนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับมวลชน

เมื่ออยู่ในท่ามกลางพวกพรหมทั้งหลาย (ท่าน) ก็สอนว่าการสั่งสอนในเรื่องปรัชญาอันที่สูงส่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับพวกพรหม

เมื่ออยู่ในท่ามกลางเทวดาพวกท้าวสักกะ (ชั้นดาวดึงส์ - ผู้แปล) (ท่าน) ก็ชี้ให้เห็นลักษณะที่เป็นอนิจจังของโลกว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด

เมื่ออยู่ในท่ามกลางท้าวจุลโลกบาล (ท่าน) ก็สอนว่าความคุ้มครองสรรพสัตว์ นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด

ดังนั้นโดยอาศัยวิธีการที่นับจำนวนไม่ถ้วนเช่นนี้แหละที่ท่านวิมลเกียรติคหบดีได้อำนวยประโยชน์สุขให้แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

บัดนี้เพราะอาศัยวิธีการเหล่านั้นนั่นเอง ท่านวิมลเกียรติจึงได้ล้มป่วยลง แล้วก็มิได้มีผู้มาเยี่ยมเยียนท่านนับจำนวนไม่ถ้วน ทั้งนี้โดยมีกษัตริย์ เสนาบดี มหาอำมาตย์ คหบดีที่มั่งคั่ง พวกอุบาสกอุบาสิกา พวกพราหมณ์ พวกเจ้าชาย และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อื่นๆ เป็นหัวหน้า แล้วท่านวิมลเกียรติก็ถือเอาความป่วยไข้ของตนเองเป็นโอกาสแสดงธรรมแก่ผู้ที่มาเยี่ยมเยียนท่าน และได้กล่าวว่า :

“ท่านสาธุชนทั้งหลาย ร่างกายของมนุษย์นั้นเป็นของไม่เที่ยง อ่อนแอ ปราศจากอำนาจ แตกทำลายง่ายและเป็นสิ่งที่จะต้องแตกสลายไป ไม่มีอะไรที่น่าไว้วางใจ เพราะร่างกายนี้เมื่อถูกความเจ็บไข้ได้ป่วยเบียดเบียนก็จะเป็นทุกข์

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย บัณฑิตไม่เคยไว้วางใจในสิ่งเช่นนั้นเลย เพราะร่างกายก็เปรียบเสมือนฟองน้ำ ในไม่ช้าก็จะแตกดับไป

ร่างกายเป็นเสมือนหยับแดดที่ปรากฏให้เห็นเพราะเรามีความกระหาย

ร่างกายเป็นเสมือนดังกล้วยที่ข้างในเป็นโพรง (คือไม่มีแก่น - ผู้แปล)

ร่างกายเป็นเสมือนสิ่งหลอกลวงที่นักแสดงกลแสดงให้เราดู

ร่างกายเป็นเสมือนความฝันที่ให้แต่มนโศคติผิดๆ

ร่างกายเป็นเสมือนเงาที่เกิดจากกรรม

ร่างกายเป็นเสมือนเสียงสะท้อนที่เกิดจากสัมผัสพันธภาพต่างๆ

ร่างกายเป็นเสมือนหมู่เมฆที่ล่องลอยไปมา ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงแล้วก็สลายไป

ร่างกายเป็นเสมือนฟ้าแลบ ซึ่งเกิดขึ้นมาแล้วก็หายไปทันทีทันใด

ร่างกายไม่มีอำนาจอะไรเลยเหมือนดินที่ไม่มีอำนาจอะไรเลยฉะนั้น

ร่างกายไม่มีปัจเจกภาพอะไรเลยเหมือนไฟที่ไม่มีปัจเจกภาพอะไรเลยฉะนั้น

ร่างกายไม่มีความยั่งยืนอะไรเลย เหมือนลมที่ไม่มีอะไรยั่งยืนเลยฉะนั้น

ร่างกายไม่มีบุคลิกภาพอะไรเลย เหมือนน้ำที่ไม่มีบุคลิกภาพอะไรเลยฉะนั้น

ร่างกายมิได้เป็นธาตุมูลที่แท้จริง และธาตุทั้งสี่ก็เป็นเสมือนบ้านของร่างกายนั้น

ถ้าหากไม่มีมนโศคติผิดๆ เกี่ยวกับตัวเราและของของเราแล้วร่างกายก็เป็นสิ่งที่ว่างเปล่า

นี่เอง

ร่างกายไม่มีวิญญาณใดๆ ดุจดั่งในหญ้า ในต้นไม้ ในอิฐหรือหิน ย่อมไม่มีวิญญาณใดๆ

ฉะนั้น

ร่างกายเป็นสิ่งที่ปราศจากอำนาจหรือกำลัง เพราะมันหมุนไปด้วยอำนาจของลม

ร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์และเต็มไปด้วยความสกปรก

ร่างกายเป็นสิ่งที่ผิดๆ และจะลดลงไปถึงความไม่มีอะไรเลยได้ ทั้งๆ ที่มีการอาบน้ำ แต่งตัว หรือบริโภคอาหารก็ตาม

ร่างกายเป็นความวิบัติอย่างใหญ่หลวงอย่างหนึ่ง และขึ้นอยู่กับโรคภัย ๑๐๘ ชนิด

ร่างกายก็เป็นเสมือนบ่อที่แห้งที่ถูกขราคูกคาม

ร่างกายเป็นอนิจจัง และเที่ยงต่อความตาย

ร่างกายเป็นเสมือนนุพิช หรือ ข้าวสีกที่งอกเสียดงซัง หรือ หมูบ้านที่ถูกทอดทิ้งให้ร้าง เพราะร่างกายประกอบด้วย ชันธ (๕) อายุตนะ (๑๒) และ ธาตุ (๑๘)^๑

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ร่างกายของเรานี้เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและร่างกายของ พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า?

(เพราะ) ร่างกายของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมกาย

ธรรมกายนั้นเกิดจากคุณธรรมเป็นอันมากจนประมาณไม่ได้และประกอบด้วยปรีชา- ญาณ

ธรรมกายเกิดจากศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

ธรรมกายเกิดจาก เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา

ธรรมกายเกิดจาก ทาน ศีล ชันติ ไสรัจจะ วิริยะ ฌาน วิมุตติ สมาธิ พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ว่าง่าย ความเข้มแข็ง ปัญญา และ บารมีอื่นๆ ทั้งปวง

ธรรมกายเกิดจากอุบายะ วิธีทางที่จำเป็น

ธรรมกายเกิดจากอภิปัญญา ๖

ธรรมกายเกิดจากวิชา ๓

ธรรมกายเกิดจากโพธิปักขิยธรรม ๓๗

ธรรมกายเกิดจากสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ธรรมกายเกิดจากพละ ๑๐ (ทศพลญาณ) เวสาร์ชญาณ ๕ (ต้นฉบับว่ามี ๓ - ผู้แปล) และ อเวณิกธรรม คือ คุณสมบัติพิเศษ ๑๘

^๑ ชันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ; อายุตนะ ๑๒ คือ คา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า อายุตนะ ภายใน ๖ กับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ เรียกว่า อายุตนะภายนอก ๖; ธาตุ ๑๘ คือ อายุตนะภายใน ๖ อายุตนะ ภายนอก ๖ และ วิญญาณ ๖

พระพุทธศาสนาที่เมืองนารา

๑๒๕

ธรรมกายเกิดจากการถอนรากถอนโคนอกุศลกรรมทั้งปวง และโดยการสั่งสมกุศล-
กรรมทั้งปวง

ธรรมกายเกิดจากกฏัตตธรรม (คือ สัจธรรม)

ธรรมกายเกิดจากอัปปมาทธรรม

จากวิสุทธิธรรมหรือคุณธรรมที่บริสุทธิ์อันวัดไม่ได้นี้เอง จึงได้เกิดร่างกายของพระ
ดลาคตขึ้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ถ้าหากผู้ใดปรารถนาจะบรรลุถึงพุทธสรียกายและขจัดโรคภัย
ไข้เจ็บของสัตว์ทั้งปวงให้หมดไปละก็ เขาควรตั้งจิตอธิษฐานในพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณไว้”

แล้วท่านวิมลเกียรติ คหบดีผู้มั่งคั่งก็ได้แสดงธรรมกถาเพื่อประโยชน์ของชนทั้งหลาย
ที่มาเยี่ยมท่านถึงเตียงนอน และได้ทำให้คนทั้งปวงนับจำนวนพันๆ นั้นตั้งจิตอธิษฐานในพระ
อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณโดยถ้วนหน้า

รัฐให้ความอุปถัมภ์และควบคุมพระพุทธศาสนา

จักรพรรดิโชมุทรงมีพระบรมราชโองการให้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่

(จากเรื่อง โชมุ นิชองจิ, ในหนังสือ ริกโกกุชิ, เล่ม ๓, หน้า ๓๒๐-๓๒๑)

เมื่อได้ขึ้นครองราชสมบัติโดยมีต้องอาศัยคุณงามความดีใดๆ ของตัวเราเอง แต่ทว่าด้วย
ความหวังโยที่เราติดต่อพสกนิกรของเราอยู่ตลอดเวลาแล้ว เราก็นึกความขมก้เข้มน้อยอยู่ตลอดเวลา
ในอันที่จะช่วยเหลือพวกเขาให้บรรลุถึงซึ่งฝั่งแห่งพุทธเกษตร แม้ว่าฝั่งทะเลอันอยู่ห่างไกลของ
พุทธเกษตรนี้จะทำให้เรารู้สึกถึงอิทธิพลแห่งคุณงามความดีของเราและการที่เราเอาใจใส่ดูแล
ผู้อื่น แต่ก็ยังปรากฏว่าในดินแดนนี้คนทั้งหลายได้รับความชื่นชมยินดีต่อความเมตตากรุณาของ
พุทธธรรมยังไม่ทั่วถึง ความปรารถนาอย่างแรงกล้าของเราก็คือว่า ภายใต้ความคุ้มครองของ
พระรัตนตรัย เราอาจนำเอาคุณประโยชน์ที่เกิดจากความสงบสุขมาสู่สัตว์ทั้งปวงทั้งในสวรรค์และ
ในโลกได้ แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานและพืชทั้งปวงก็จะต้องมีส่วนร่วมในผลนั้นในอนาคตกาลโดยแท้

เพราะฉะนั้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีที่ ๑๕ แห่งรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิ
เทมเปียว (พ.ศ. ๑๒๘๖) ซึ่งเป็นปีมะแมและน้ำน้อย เราจึงถือโอกาสนี้ตั้งมหาอธิษฐานในอันที่
จะสร้างพระพุทธรูปโลหะด้วยทองคำและทองแดง เราปรารถนาจะเอาโลหะซึ่งเป็นทรัพยากร
ของชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยการเอามาหล่อพระพุทธรูป และปราบยอญเขา
ให้ราบเพื่อสร้างพุทธวิหารขึ้นบนภูเขานั้น ซึ่งจะเป็นเหตุทำให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศร่วมกับ

๑๒๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เราในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน อันจะเป็นเหตุทำให้เราประสบผลในอันที่จะบรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต

เราทั้งหลายที่มีความมั่งคั่งสมบูรณ์แห่งแผ่นดิน เราทั้งหลายที่มีอำนาจในแผ่นดิน ด้วยอาศัยความมั่งคั่งและอำนาจตามแต่เราจะบัญชาให้และ เราจึงได้ตัดสินใจสร้างวัตถุสำหรับเคารพบูชาขึ้น การกึ่งก็คงไม่ยากลำบากอะไรนัก และการขาดการเห็นการณ์ไกลที่เพียงพอของเราอาจมีผลทำให้ประชาชนต้องประสบความยากลำบากอย่างมากได้ เพราะถ้าเราเข้าไม่ถึงพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะก่อให้เกิดการดิ้นรนและความขมขื่นขึ้นทั่วไปซึ่งจะเป็นเหตุนำไปสู่อาชญากรรมและบาปด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาโดยแท้

เพราะฉะนั้น คนทั้งปวงที่ร่วมในการปฏิบัติภารกิจนี้จะต้องมีศรัทธาจริง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้บรรลุถึงความสุขความเจริญที่ยิ่งใหญ่ต่อไป และพวกเขาก็จะต้องทำความเคารพต่อพระโลจนพุทธเจ้าทุกวัน การที่แต่ละคนมีศรัทธาอันไม่หวั่นไหวนี้แหละจะนำไปสู่การสร้างพระโลจนพุทธเจ้าได้ ถ้าหากจะมีบางคนปรารถนาจะช่วยเหลือในการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ แม้เขาจะไม่มั่งมีอะไรจะให้มากไปกว่ากิ่งไม้สักกิ่งหนึ่งหรือแผ่นสักกำมือหนึ่งแล้ว ก็ควรยอมให้เขาช่วยได้ เจ้าพนักงานที่อยู่ตามหัวเมือง และตามอำเภอต่างๆ จะต้องไม่รบกวนประชาชนให้ต้องเดือดร้อนด้วยการอ้างโครงการนี้บังคับเอาสิ่งต่างๆ จากประชาชนตามอำเภอใจ เราได้ประกาศพระบรมราชโองการทั่วไปทุกหนทุกแห่งเพื่อว่าคนทั้งหลายทั้งปวงจะได้เข้าใจความตั้งใจของเราในเรื่องนี้ถูกต้อง

พระบรมราชโองการสองฉบับของจักรพรรดินีโชโตกุที่เกี่ยวกับโตเกียว

พระบรมราชโองการสองฉบับนี้ ฉบับหนึ่งทรงตั้งพระโตเกียวเป็นอัครมหาเสนาบดีประจำราชสำนัก และอีกฉบับหนึ่งทรงตั้งให้เขาเป็นธรรมราชา (King of the Law) ก่อนที่สมเด็จพระจักรพรรดินีโชโตกุจะทรงพยายามสละราชบัลลังก์ให้แก่เขา

(จากเรื่อง โชกุ นิฮงงิ, ในหนังสือ รีกโกกุชิ, เล่ม ๔, หน้า ๔๓ - ๑๔๑)

พระบรมราชโองการ ฉบับวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๑๓๐๗

โดยที่พิจารณาเห็นว่าท่านอาจารย์ได้รับใช้เราตลอดมาอย่างอมแสดงให้เห็นว่า ท่านอาจารย์มีความทะเยอทะยานที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงๆ ในวงราชการดุจดังบรรพบุรุษของท่าน แต่เราได้สังเกตเห็นความประพฤติของท่านอาจารย์แล้ว เห็นว่าความประพฤติของท่านอาจารย์บริสุทธิ์ปราศจากมลทินใดๆ ทั้งสิ้น นอกจากจะมีความปรารถนาที่จะถ่ายทอดและส่งเสริม

พระพุทธศาสนาที่เมืองนารา

๑๒๗

พุทธธรรมแล้ว ท่านอาจารย์ก็ยังได้ขยายการแนะนำแนวทางและความคุ้มครองมายังเราอีกด้วย แล้วเราจะใส่อาจารย์เช่นนี้ไปเสียได้อย่างไรเล่า?

แม้ว่าเราจะปลงผมและนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ เราก็รู้สึกรู้ว่ามีพันธกรณีที่จะต้องปกครองประชาชนอยู่ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ใน (พมโม, พรหมชาล) สูตรว่า “กษัตริย์ทั้งหลายที่ขึ้นครองราชสมบัติชื่อว่าได้ทรงผนวชเป็นพระโพธิสัตว์แล้ว” พระดำรัสเหล่านี้ย่อมพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่อาจมีอุปสรรคใดๆ ที่ผู้ที่ครองผ้ากาสาวพัสตร์จะบริหารบ้านเมืองไม่ได้ โดยเหตุที่กษัตริย์ที่ครองราชสมบัติได้ทรงผนวช ดังนั้นเราจึงรู้สึกว่าเป็นการเหมาะสมที่อัครมหาเสนาบดีก็ควรเป็นพระที่ได้รับการอุปสมบทแล้วด้วย ประชาชนทั้งหลายทั้งปวง จงฟังเรา : เราขอมอบตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีและตำแหน่งพระอาจารย์แด่ท่านอาจารย์โตเถียว แม้ว่าท่านอาจารย์จะมีได้แสวงหาตำแหน่งนั้นก็ตาม

พระบรมราชโองการ ฉบับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๓๐๙

ในพระบรมราชโองการฉบับนี้ เราขอยืนยันด้วยความจริงใจว่า เมื่อธรรมของพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดได้รับการเคารพบูชาด้วยความจริงใจจริงๆ แล้ว พระองค์ก็จะต้องยอมให้มีนิमितที่ผิดปรกติบางอย่างเกิดขึ้น พระบรมสารีริกธาตุของพระตถาคตที่มีรูปร่างสมบูรณ์และใหญ่ผิดปรกติ ซึ่งบัดนี้ได้นำมาแสดงให้เห็นแล้วนั้นมีสีสุกใสและสวยงามยิ่งกว่าที่เราได้เคยเห็นมาจิตใจไม่อาจรวมความรุ่งโรจน์ของพระบรมสารีริกธาตุไว้ได้หมด ดังนั้นเราจึงได้แสดงความเคารพต่อพระบรมสารีริกธาตุทั้งกลางวันและกลางคืนด้วยจิตใจที่แน่วแน่มิหวั่นไหว ความจริงปรากฏแก่เราว่า เมื่อนิรมานกายของพระพุทธเจ้าทรงขยายการแนะนำเพื่อความหลุดพ้นออกไปให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ต่างๆ นั้น พระองค์ได้ทรงสำแดงความช่วยเหลือที่ประกอบด้วยพระมหากรุณาของพระองค์ออกมาโดยมิได้ลั้งเลพระทัยเลย อย่างไรก็ตาม การที่ธรรมจะดำรงอยู่สืบไปและแพร่หลายออกไปนั้นขึ้นอยู่กับมนุษย์ทั้งหลาย ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับภาระแห่งภาวะผู้นำและการแนะนำที่สอดคล้องต้องกันกับธรรมที่อัครมหาเสนาบดีและพระอาจารย์ของเราที่เป็นประธานของพวกพระทั้งหลายปฏิบัติ นิमितที่ไม่ค่อยจะมีบ่อยนักและศักดิ์สิทธิ์นี้จึงได้ยอมเรา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และน่าชื่นชมยินดีจะทำให้เรามีความชื่นชมยินดีอยู่เพียงลำพังคนเดียวได้อย่างไร? ประชาชนทั้งหลายทั้งปวง จงฟังเจตจำนงแห่งจักรพรรดินีของท่าน เราขอแต่งตั้งอัครมหาเสนาบดีของเราเป็น ธรรมราชา เราขอประกาศอีกครั้งว่าอาจารย์ของเราไม่เคยแสวงหาตำแหน่งทางโลกๆ เช่นนั้นเลย จิตใจของท่านอาจารย์ยังอยู่ต่อการกระทำอย่างพระโพธิสัตว์และนำคนทั้งหลายทั้งปวงไปสู่ความหลุดพ้น โดยมีได้มีความบันดาลใจอันใดเลย ประชาชนทั้งหลาย จงฟังเจตจำนงแห่งจักรพรรดินีของท่าน : เราขอมอบตำแหน่งนี้ให้ท่านอาจารย์เพื่อ

เป็นการแสดงถึงความเคารพและความกตัญญูของเรา (หน้า ๑๔๐-๑๔๑)

กฎข้อบังคับที่ราชสำนักออกใช้กับภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

ไม่ใช่ว่าผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ “สละโลก” และออกบวชจะรู้แจ้งสิ่งที่ควรรู้ในชีวิตศาสนาไปหมดทุกรูป ดังนั้น หลังจากที่ได้สร้างวัดและสำนักขึ้นในประเทศญี่ปุ่นแล้วไม่นานนัก ก็ได้เกิดมีการกล่าวหาพระว่าล่วงละเมิดศีลในเรื่องที่เกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ ความประพฤติผิดทางกามารมณ์และการดื่มสุราจนมึนเมา โดยเหตุที่ราชสำนักได้มีส่วนอันสำคัญในการสร้างสถาบันทางพระพุทธศาสนาจึงหวังกันว่า ราชสำนักคงจะยืนหยัดในอันที่จะควบคุมคณะสงฆ์อยู่ต่อไปตามที่สมเด็จพระจักรพรรดินีซูอิโกะ ได้ทรงกำหนดไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๑๖๖ แล้ว อย่างไรก็ตาม การควบคุมภายนอก เช่นนั้นได้พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ค่อยจะได้ผลมากนัก เพราะตลอดพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ได้มีการล่วงละเมิดศีลข้อหนึ่งๆ อยู่เสมอๆ และก็รอคอยนักปฏิรูปในวงการคณะสงฆ์ เช่น ท่านกันยีน (Ganjin) และท่านไซโจ (Saicho) (ดูบทที่ ๕) ในอันที่จะทำให้พระภิกษุวินัยให้เข้มงวดกวดขันขึ้น

(ดัดแปลงจากหนังสือ นิยงอิง, ของ อัสตัน, เล่ม ๒, หน้า ๑๔๒-๑๔๔)

ปีที่ ๓๑ (พ.ศ. ๑๑๖๖) ฤดูวันศักราช เดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ มีภิกษุในพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ถือขวานมาฟันปูของตนตาย บัดนี้สมเด็จพระจักรพรรดินีทรงทราบเรื่องนี้จึงได้มีพระบรมราชโองการไปยังราชเลขาธิการไซงะ ว่า “บุคคลที่จะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาควรเป็นบุคคลที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยจริง ๆ และควรประพฤติปฏิบัติตามข้อห้ามที่มีอยู่ในพระวินัยอย่างเคร่งครัด แล้วเขาจะทำความผิดทางอาชญากรรมโดยปราศจากความเวทนาปรานีได้อย่างไร ? บัดนี้เราได้ทราบว่ามีภิกษุรูปหนึ่งฟันปูของตนตาย เพราะฉะนั้นจึงขอให้เรียกประชุมภิกษุและภิกษุณีทั้งปวงจากวัดต่าง ๆ ทั้งหมด และพิจารณาวินิจฉัยความผิด ขอให้ลงโทษผู้ที่ล่วงละเมิดพระวินัยอย่างรุนแรง” แล้วภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายก็มาประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน แล้วตรวจสอบภิกษุภิกษุณีทั้งปวง ภิกษุและภิกษุณีที่เป็นอสังฆิกก็ถูกลงโทษไปตามๆ กัน ส่วนท่านกวัลลุค ภิกษุจากปักเซได้ทูลถวายบันทึกความทรงจำว่า : “ธรรมะของพระพุทธเจ้าจากประเทศทางทิศตะวันตกได้มาสู่ฮัน (คือประเทศจีนในสมัยราชวงศ์...ผู้แปล) อีก ๓๐๐ ปีต่อมา พระพุทธศาสนาก็ไปถึงปักเซ เป็นเวลาประมาณเกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อฆัตริย์ของพวกเราได้ทรงทราบว่า จักรพรรดิแห่งนิปโปนเป็นบัณฑิต จึงได้ส่งพระพุทธรูปและพระสูตรต่างๆ ทางพระพุทธศาสนามาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการ นับตั้งแต่นั้นมาก็เป็นเกือบร้อยปีแล้ว แต่ภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายยังไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนพุทธธรรมเลย จึงได้ประกอบกรรมชั่วข้างไป

พระพุทธศาสนาที่เมืองนารา

๑๒๙

ในโอกาสนี้ภิกษุและภิกษุณีทั้งปวงมีความเกรงกลัว และไม่ทราบว่าจะปฏิบัติอย่างไรดี อาตมภาพ
ขอกราบทูลว่า นอกจากภิกษุชู้ (ผู้ฆ่าปูของตน) แล้ว ขอพระองค์ทรงโปรดพระราชทานอภัยโทษ
และอย่าลงโทษแก่ภิกษุและภิกษุณีอื่นๆ ทั้งปวงเลย นั่นจะถือว่าเป็นบุญกุศลอย่างมหาศาล
ทีเดียว”

ดังนั้นสมเด็จพระจักรพรรดินีจึงทรงพระราชทานอภัยโทษให้ (ตามที่ถวายฎีกา)

วันขึ้น ๑๓ ค่ำ ก็ได้ทรงมีพระบรมราชโองการออกมดังนี้ : “ถ้าภิกษุยังล่วงละเมิด
พระวินัยอีกสืบไป คฤหัสถ์จะโทษอะไรเป็นเครื่องมือว่ากล่าวตักเตือนเล่า? ดังนั้น นับตั้งแต่
บัดนี้เป็นต้นเราขอแต่งตั้งท่านโซโยและท่านโซชู เป็นผู้มีอำนาจปกครองภิกษุภิกษุณีทั้งปวง”

ฤดูสารท เดือน ๙ ขึ้น ๓ ค่ำ ได้มีการสำรวจตรวจตราวัดวาอารามและภิกษุภิกษุณีทั้ง
หลาย และได้มีบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับการสร้างวัด และเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้บุคคล
เข้ามาบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี พร้อมทั้ง ปี เดือน และวันที่บวช ในตอนนี้มีวัดอยู่ ๔๖ วัด
ภิกษุ ๘๑๖ รูป และภิกษุณี ๕๖๙ รูป รวมทั้งหมดเป็นภิกษุภิกษุณี ๑,๓๘๕ รูป

ปีที่ ๓๒ (พ.ศ. ๑๑๖๗) ฤดูสันต์ เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ กษัตริย์แห่งโคเรียได้ส่งภิกษุ
ในพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ชื่อเฮียะกวัน (Hye-gwan) มาถวาย สมเด็จพระจักรพรรดินีได้ทรงแต่งตั้ง
ภิกษุรูปนั้นเป็น โซโย (ผู้มีอำนาจปกครองภิกษุและภิกษุณี).

ภาค ๒

ยุคเฮอัน

พ.ศ.

- ๑๓๓๗ เฮอันเกียว (เกียวโต) เป็นเมืองหลวง
- ๑๓๔๘ ไซโจ (พ.ศ. ๑๓๑๐-๑๓๖๕) กลับจากเมืองจีนหลังจากที่ได้ศึกษาจบแล้ว
- ๑๓๕๔ สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมูสวรคต คุโก (พ.ศ. ๑๓๑๗-๑๓๗๘) กลับจากประเทศจีน
- ๑๓๕๕ ชาวญี่ปุ่นปราบพวกโคโน (ชาวพื้นเมืองทางภาคเหนือ) ลงได้ในที่สุด
- ๑๓๕๘ หนังสือชื่อ “การรวบรวมสามะโนะครุคังใหม่ (ชินเซนโชอิโรกุ)”
- ๑๓๕๙ คุโกสร้างวัดโคยะซัน
- ๑๓๖๑ ไซโจรวบรวมระเบียบข้อบังคับสำหรับภิกษุสงฆ์ขึ้นที่ภูเขายะอิเออิ (Hiei)
- ๑๓๘๑ เอนนินไปประเทศจีน ในฐานะเป็นบุคคลผู้หนึ่งในคณะทูตชุดสุดท้ายที่ไปเยือนประเทศจีนสมัยราชวงศ์ถัง และกลับมา (เมื่อ พ.ศ. ๑๓๙๐) เพื่อตั้งลัทธิลี้ลับ (esotericism) ขึ้นในญี่ปุ่น
- ๑๔๐๑ ตระกูลฟูจิวาระตั้งระบบเผด็จการฝ่ายพลเรือนแบบสืบสกุลขึ้น เอนจินกลับจากเมืองจีนแล้วมาตั้งศูนย์กลางการศึกษาขึ้นที่มิดะ (Miidera)
- ๑๔๔๘ โคกินชู
- ๑๔๗๐ สถาปนต่างๆ ยุคเอนจิ (เอนจิ ชิกิ)
- ๑๔๗๖ พวกมิดะ กับ พวกฮิเออิ ชัน แห่งนิกายเทนได เริ่มใช้อาวุธเข้าต่อสู้ประหัตประหารกันเป็นครั้งคราว
- ๑๕๑๕ คุยะ (พ.ศ. ๑๔๗๖-๑๕๑๕) เป็นผู้ที่มีคนนิยมยกย่องว่าเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระอมิตาภะ (อไมตะ)

ยุคเฮอัน

๑๓๑

พ.ศ.

ประมาณ พ.ศ.
๑๕๓๓-๑๕๖๓

ยุคคลาสสิกแห่งวรรณกรรมร้อยแก้วของญี่ปุ่น หนังสือนิทานเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเก็นจิ, หนังสือข้างหมอน, หนังสือของ อิซุมิ ชิคุบุ, หนังสือ ฮอนโจ มอนชู (วรรณกรรมร้อยแก้วภาษาจีน เขียนโดยชาวญี่ปุ่น)

๑๕๗๐

เก็นชิน (พ.ศ. ๑๕๘๕-๑๕๖๐) ผู้แต่งหนังสือ สารสำคัญแห่งความหลุดพ้น

๑๖๑๑

โกซันโย เทนโน เริ่มพยายามลดอำนาจของตระกูลฟูจิวาระ

๑๖๒๙

ตั้ง "รัฐบาลแบบวัด" ขึ้นเมื่อ สมเด็จพระจักรพรรดิชิระกาวะ เทนโน ทรงผนวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว

๑๖๓๘

พวกภิกษุที่ชอบเที่ยวปล้นสะดมลงจากภูเขาฮิเออิเข้ามาเมืองหลวงเป็นครั้งแรก

๑๖๗๕

เรียวโน (พ.ศ. ๑๖๑๔-๑๖๗๕) ผู้กรุยทางให้นิยายสุชาวดี

๑๖๙๙

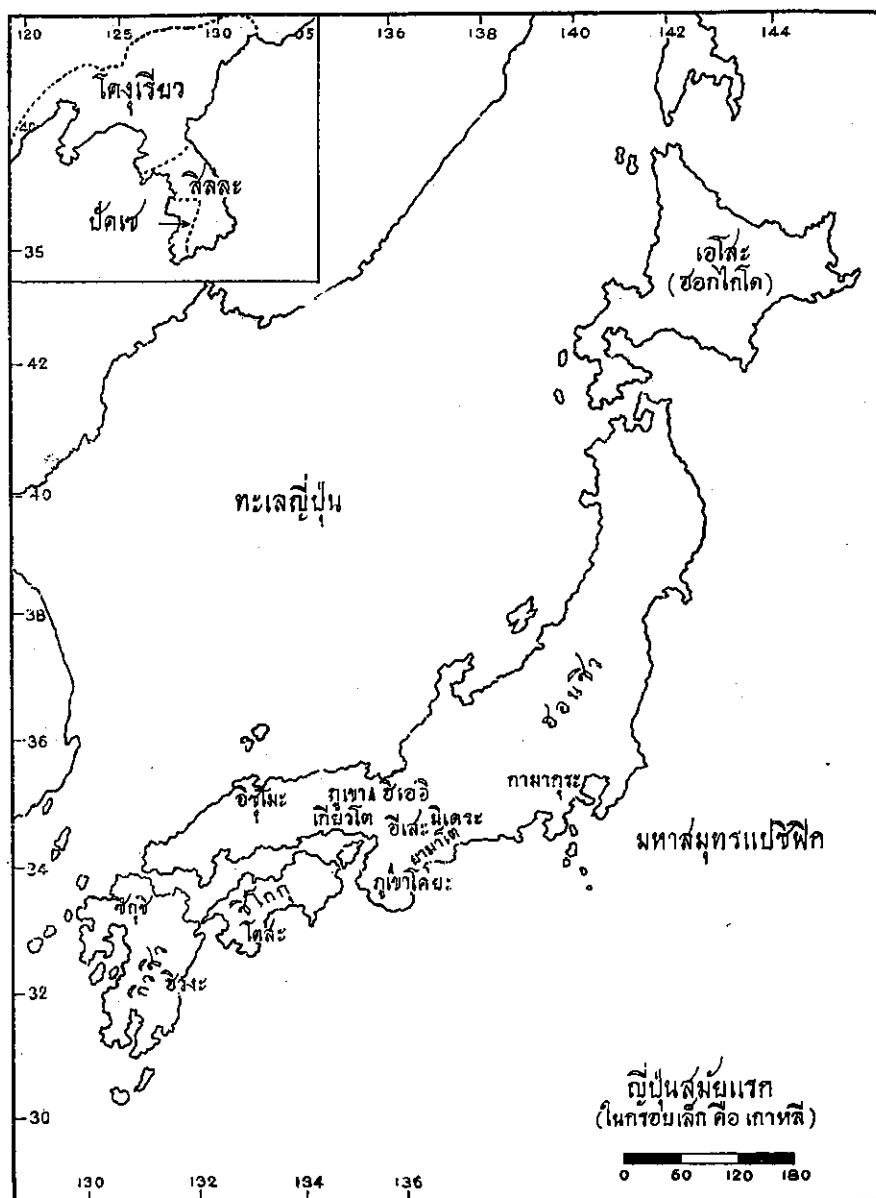
ไทระ คิโยโมริ ซึ่งเป็นพวกผู้ดีที่เป็นทหารในชนบท ควบคุมรัฐบาลพลเรือนในเมืองหลวงได้

๑๗๒๘

ตระกูลไทระพ่ายแพ้ มินาโมโตะ โยริโตะโมะ มีอำนาจสูงสุดในญี่ปุ่น

๑๗๓๕

ตั้งระบบโชกุนคามาคูระขึ้น

บทนำ

ลัทธิสากลนิยมแบบมหายาน กับความคิดในเรื่องการปกครองคณะสงฆ์

คำว่า เฮอิอัน (Heian) หมายความว่า สันติและวิเวก และเดิมทีเป็นนามที่ตั้งให้แก่เมืองหลวงของสมเด็จพระจักรพรรดิ คือ เมืองเกียวโต ซึ่งคงเป็นที่ประทับของสมเด็จพระจักรพรรดิตลอดยุคนี้ (คือพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๗) อย่างน้อยที่สุดในสมัยแรกๆ ก็เป็นยุคที่ใช้ชื่อว่า เฮอิอัน นี้ หลังจากที่ย้ายราชสำนักไปอยู่ที่เกียวโตเมื่อ พ.ศ. ๑๓๓๘ แล้ว การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจเพื่อครองความเป็นใหญ่อยู่รอบๆ ราชบัลลังก์ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งยุคนาราก็ได้ลดความรุนแรงลง และก็ค่อยมีการปฏิรูปอย่างรุนแรงที่จะทำให้ญี่ปุ่นให้เป็นแบบจีนขึ้นมาใหม่อย่างในตอนแรกๆ บ่อยนัก ทั้งการที่จะรวมญี่ปุ่นให้เป็นปึกแผ่นและทำให้อำนาจมารวมอยู่ที่เมืองหลวงก็ไม่ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์เลย ตรงกันข้าม การควบคุม “หัวบ้านหัวเมืองต่างๆ” แม้ในตอนแรกๆ จะไม่ยากลำบากนัก แต่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔ และ ๑๕ ก็ตกอยู่ในอำนาจของตระกูลใหญ่ๆ ซึ่งได้ลอกแบบระบบที่ดินและภาษีที่เอามาจากแผ่นดินจีนสมัยราชวงศ์ถังเกือบสิ้นเชิง และถ้าหากมีเสถียรภาพที่ดีกว่าและการคงอยู่ในอำนาจในราชสำนักต่อไปแล้ว ข้อนี้ถ้าจะได้อะไร ก็มิใช่เพราะการทำให้โครงสร้างระบบข้าราชการหรือการรับราชการพลเรือนเข้มแข็งขึ้นเลย แต่เพราะอาศัยการได้รับชัยชนะอย่างสมบูรณ์แห่งหลักการทางด้านกรรมพันธุ์และการที่อำนาจตกอยู่ในกำมือของตระกูลเดียว คือ พูจิวาระ ต่างหาก แล้วสันติภาพเช่นนั้นดังที่ประชาชนได้รับในสมัยเฮอิอันก็เนื่องมาจากการที่ตระกูลพูจิวาระมีความชำนาญในการจัดผลประโยชน์ของตนและของพวกราชสำนัก ซึ่งจะทำให้มีอำนาจเป็นเด่นอยู่ได้ แม้จะมีเหตุการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้นก็ตาม ข้อที่ว่ากระจายอำนาจจากราชสำนักออกไปเป็นกรรมวิธีที่จะต้องใช้เวลาอันยาวนานและจะต้องค่อยเป็นค่อยไป และในระหว่างนี้เมืองหลวงยังคงเป็นศูนย์กลางชีวิตแห่งชาติที่ไม่มีคู่แข่งนั้น ก็สืบเนื่องมาจากน้ำหนักแห่งปริมปราประเพณีที่มีอยู่มากมาย และการที่เมืองหลวงมีเอกสิทธิ์ในด้านกิจการต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมอย่างมากมาด้วย ความจริงฐานะของเมืองเกียวโตที่เป็นเป้าหมายแห่งอารยธรรมนั้นได้รับการเชิดชูให้สูงขึ้นในยุคนี้ ในเมื่อเทียบกับความเสื่อมของจีนสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งแผ่นดินจีนสมัยราชวงศ์ถังนี้ ญี่ปุ่นเห็นว่ามีอำนาจหน้าที่เด็ดขาดในทุกๆ เรื่องน้อยลงทุกที นับว่าเป็นความจริงที่ในด้านศาสนาได้มีขบวนการที่สำคัญๆ ๒ อย่าง ที่เริ่มต้นในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓ นั่นคือ พุทธศาสนานิกายเทนไดที่ท้านโซโจ

เป็นผู้นำเข้าไป กับพุทธศาสนานิกายลัทธิที่ท่านคุไกนำเข้าไปได้เผยแพร่ ซึ่งทั้งสองนิกายนี้เข้าไปจากเมืองจีนโดยตรงทั้งคู่ทีเดียว อย่างไรก็ตาม นิกายทั้งสองนี้ได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น เพราะได้สังคมใกล้ชิดกับราชสำนัก และแบบลักษณะการแสดงออกของนิกายทั้งสองนี้ได้ทวีการสะท้อนให้เห็นทัศนคติและลักษณะการของชีวิต ซึ่งเคยเป็นเด่นอยู่ในราชสำนักมาก่อนแล้วยิ่งขึ้น ดังนั้นแม้พระพุทธศาสนาทั้งสองแบบนี้ ในด้านทฤษฎีจะเป็นแบบที่หาทางเพื่อให้ได้มาซึ่งลัทธิเสมอภาค นั่นคือในฐานะเป็นกึ่งกันสาขาแห่งคำสอนลัทธิมหายาน แต่นิกายทั้งสองนี้ก็ได้นับว่ามนุษย์ทุกคนต่างก็มีพุทธภาวะอยู่ในภายในด้วยกันทั้งนั้น ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นแบบญี่ปุ่น กิจกรรมของนิกายทั้งสองนี้ เกิดจากลักษณะแบบผู้ดีของสังคมในราชสำนักอย่างมากทีเดียว ทั้งนี้ทั้งที่มีข้ออ้างแบบสากลนิยมของลัทธิมหายานดังที่ปรากฏอยู่ในลัทธิที่มีทัศนะอันกว้างขวาง เป็นเสรีของนิกายเทนไดและนิกายชินงอน นั่นคือแม้นิกายทั้งสองนั้น พร้อมทั้งจะหาสถานที่เพื่อคำสอนในทางศาสนาทั้งปวง และชีวิตทางศาสนาทุกแบบในทัศนะที่เกี่ยวกับสัจธรรมที่เข้าใจได้ก็ตาม แต่ก็มิแน่อนอย่างน่าสังเกตในการที่จะเน้นถึงระเบียบที่ลดหลั่นกันแห่งความรู้สึกนึกคิดทางด้านศาสนาแบบต่างๆ เหล่านี้ในอันที่จะก้าวขึ้นไปหาสัจธรรม (ทัศนะที่รำลึกย้อนหลังแห่งการขัดแย้งกันในพุทธศาสนาแบบเฮอิอันที่มีอยู่ใน โฮโตบะ โคมาจิ อันเป็นบทละครโนในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐) ดังนั้น แม้พระพุทธศาสนานิกายเทนไดและชินงอนจะมีเชื้อที่ขบวนการทางศาสนาที่แพร่หลายสมัยกลางจะเอาไปหว่านไว้ในต่างประเทศอยู่ในตัวก็ตาม แต่ในยุคเฮอิอันเอง กรรมวิธีเพาะตัวก็ยังคงถูกทำให้ต้องล่าช้าอยู่เป็นเวลานาน

อย่างไรก็ตาม ราชสำนักเฮอิอัน ก็ได้ประสบผลสำเร็จทางด้านวัฒนธรรมอย่างสูงส่งยิ่ง ญี่ปุ่นได้ยืนยันถึงการที่ตนเป็นอิสระจากวรรณกรรมและศิลปะแบบจีนมากยิ่งขึ้น และพัฒนาตัวอักษรแบบพื้นเมืองที่เหมาะสมต่อการแสดงออกซึ่งภาษาของตนเองได้ดียิ่งกว่าเดิม อนุสรณ์ที่ยิ่งใหญ่แห่งความรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมก็คือหนังสือเรื่อง *การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ* ที่มีชื่อเสียงของท่านผู้ทรงคุณวุฒิราชากิ กับ *หนังสือข้างหมอน* ของ เซอิ โชนางอน ซึ่งเป็นเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นชีวิตในราชสำนักในสมัยนั้น และการที่พวกผู้ดีเฮอิอันมีความสนใจในด้านสุนทรียศาสตร์อยู่ก่อนแล้ว เช่นเดียวกับ การที่ราชสำนักรวบรวมบทร่ายกรองต่างๆ ที่เป็นของชาวพื้นเมือง และภาพวาดเป็นม้วนๆ ที่สวยงามมากของยุคนี้ไว้ ในหนังสือทั้งสองเรื่องนี้มี การแสดงออกซึ่งความพอใจในความประณีตด้านสุนทรียะอย่างนุ่มนวลของสมัยเฮอิอัน และความละเมียดละไมแห่งคัมภีร์คลาสสิกแห่งรสนิยมของญี่ปุ่น ซึ่งได้ก่อให้เกิดความบันเทิงและเป็นจุดมั่งคุดแห่งการพัฒนาปริมปราประเพณี ทางศิลปะที่ดีเด่นเป็นพิเศษ และมีชื่อเสียงมาก ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในสมัยต่อมา.

บทที่ ๖

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

วันหนึ่งในเดือน ๗ พ.ศ. ๑๓๓๑ ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งได้เดินทางขึ้นไปบนภูเขาฮิเออิ และ
ท่องคาถาที่ท่านได้แต่งขึ้นเองซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า :

ข้าแต่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหาผู้เสมอเหมือนมิได้

ขอพระองค์ได้ประทานความช่วยเหลือที่มองไม่เห็น

ให้แก่กระท่อมหลังนี้ ซึ่งข้าพระองค์ได้เปิดขึ้น

บนยอดภูเขาด้วยเถิด

ภิกษุรูปนั้น ชื่อ ไซโจ (พ.ศ. ๑๓๑๐-๑๓๖๕) และวิหารเล็กๆ ที่ท่านได้สร้างขึ้นก็เพื่อ
พัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาและวัฒนธรรมแห่งชาติทั้งสิ้น วิหารนี้ก็คงอยู่เรื่อยมา จนกระทั่ง
อาคารวิหารรวม ๓,๐๐๐ หลังบนภูเขาฮิเออิได้ถูกทำลายลงเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๕ โดยคำสั่งของผู้นำ
ทางทหารที่มีนิสัยมุทะลุต้นคนหนึ่ง วิหารของท่านไซโจคงจะไม่บรรลุถึงความเจริญสุดยอดจริงๆ
ถ้าหากสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุมิได้ทรงตัดสินพระทัยย้ายเมืองหลวงจากเมืองนารา ซึ่งเป็น
ที่มั่นของพุทธศาสนาหกนิกาย สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุทรงเป็นผู้สนับสนุนตั้งชื่อโดยการ
ฝึกฝน และตั้งนั้นจึงทรงคัดค้านการที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะรูล้ำเข้าไปมีอำนาจในทาง
การเมือง ความพยายามที่จะสถาปนาโคเกียวขึ้นเป็นกษัตริย์ญี่ปุ่นนับว่าเป็นเครื่องหมายแห่ง
ความใกล้ที่สุดที่พวกพระจะประสบผลสำเร็จในการสร้าง “พุทธเกษตร” ขึ้น แม้ว่าเรื่องนี้จะประสบ
ความล้มเหลว แต่ก็ไม่มีทางใดที่จะทำให้พวกพระเหล่านี้ถูกลดลงมาสู่สถานะทางศาสนาที่บริสุทธิ์
เลย เพื่อที่จะฟื้นฟูพระราชอำนาจพิเศษของพระองค์ขึ้นมาใหม่ให้เต็มที่ สมเด็จพระจักรพรรดิ
คัมมุจึงตัดสินพระทัยย้ายที่ทำการรัฐบาลเสีย ในการตัดสินพระทัยครั้งนี้ พระองค์ทรงได้รับความ
สนับสนุนจากตระกูลฟูจิوارะ และตระกูลที่สำคัญอื่นๆ บางตระกูล ที่ตามประเพณีสืบๆ
มา ก็เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระพุทธศาสนา และทรงได้รับความสนับสนุนจากพวกที่สืบเชื้อสาย
มาจากครอบครัวจีนที่อพยพเข้าไปอยู่ในญี่ปุ่น เช่น ฮาตะ ซึ่งได้รับยกย่องว่าได้เป็นผู้นำเอา
การเลี้ยงไหมเข้าไปในญี่ปุ่น ท่านไซโจเอง ก็สืบเชื้อสายมาจากชาวจีน เช่นเดียวกับคนสำคัญ

๑๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อีกคนหนึ่งสมัยนั้น คือ ขุนพลซากะโนะอุเอะ ทามะมาโระ ผู้ซึ่งขยายราชอาณาจักรไปจนถึงเขตเหนือสุดแห่งเกาะใหญ่ของญี่ปุ่น

แม้ว่าการที่สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุจะไม่ทรงพอพระทัยในการที่พวกพระมีความทะเยอทะยานในด้านโลกๆ และการที่พระองค์ท่านไม่ได้ในการที่จะต้องทะเลาะกับพวกพระเหล่านั้นอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น จะทำให้พระองค์เป็นผู้ที่ต่อต้านพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่พระองค์ก็ทรงตระหนักพระทัยดีว่า พระองค์ยังทรงต้องการความสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนในการที่จะทำการปฏิรูปให้ได้ผลตามที่ทรงมุ่งหวังไว้อยู่ ท่านไซโจนั้นแหละเป็นบุคคลในอุดมคติที่สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุทรงต้องการ ที่ท่านได้ทั้งเมืองนาราไปก็เพราะท่านไม่พอใจต่อโลกียวิสัย และท่านเห็นว่าความเสื่อมของภิกษุภาวะก็อยู่ที่การติดอยู่กับโลกียวิสัยนั่นเอง ท่านจึงตระหนักใจดีว่า เฉพาะในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงเท่านั้นที่จะทำการฟื้นฟูศีลธรรมอย่างแท้จริง และปลูกจริยธรรมให้ต้นตอขึ้นมาได้ เมื่อท่านได้สร้างวิหารเล็กๆ ขึ้นครั้งแรกนั้น บริเวณรอบๆ ภูเขาอิเออิส่วนใหญ่ยังเป็นที่ลุ่มเต็มไปด้วยบึงบางยังไม่ได้ทำการเพาะปลูกอะไร แต่อีกหกปีต่อมา คือใน พ.ศ. ๑๓๓๗ ที่แห่งนี้ก็ได้รับเลือกเป็นทำเลที่จะใช้สร้างเมืองหลวง ท่านไซโจอาจเป็นเครื่องมือในการเอาทำเลแห่งนี้มาใช้สร้างเมืองหลวงก็ได้ อย่างไรก็ตาม ในทันทีที่เมืองหลวงได้ย้ายมาอยู่ที่นั่นแล้ว ท่านก็ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุเป็นอย่างดี พ.ศ. ๑๓๔๗ ท่านไซโจได้ถูกส่งไปยังประเทศจีน ส่วนใหญ่ก็เพื่อจะได้ขออนุญาตจากทางคณะสงฆ์ในประเทศจีนในอันที่จะสถาปนาพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่บนภูเขาอิเออิ เพราะถือกันว่าจีนเป็น “ปิตุภูมิ” ของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น และถ้าหากไม่ได้รับอนุমัติจากจีนก่อน วิหารของท่านไซโจก็คงไม่มีโอกาสดำรงอยู่เสมอไปเสมอไต่กับนิกายต่างๆ ที่มีอิทธิพลอยู่ในเมืองนาราแน่

เดิมทีเดียวก็ได้ปรากฏว่าท่านไซโจจะปรารถนาตั้งนิกายใหม่ขึ้นมาเลย เมื่อวิหารแห่งแรกได้เปิดใช้การแล้ว ก็ได้ประดิษฐานพระโกสัษฐังไว้ในวิหารนั้น เช่นเดียวกับที่วิหารอีกมากมายในเมืองนารา แต่เมื่อท่านอยู่ในเมืองจีน ท่านได้ศึกษาคำสอนในนิกายเทนได (เทียนไท) และได้นำเอาลัทธิคำสอนนี้มายังญี่ปุ่น หลังจากที่ได้พำนักอยู่ในเมืองจีนเป็นเวลาหนึ่งปีแล้ว นิกายเทนไดตามที่ท่านไซโจได้ตั้งขึ้น เมื่อว่าในด้านสารัตถะสำคัญ ก็เป็นอย่างเดียวกับนิกายเดิมในเมืองจีน และถือคัมภีร์ สัทธรรมพูนตริกสูตร เป็นคำสอนหลักเช่นเดียวกัน นิกายต่างๆ ในเมืองนารา นอกจากนิกายเคงอน แทนที่จะถือพระสูตรเป็นคำสอนหลัก กลับถืออรรถกถาเป็นหลัก ท่านไซโจประณามลักษณะสำคัญแห่งพระพุทธศาสนาในเมืองนาราโดยชี้ให้เห็นว่า คำสอนในนิกายเทนไดที่ถือพุทธพจน์เป็นหลักนั้นสูงส่งกว่า

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๓๗

ท่านไซโจมักจะอ้างถึง “ยานทั้งสอง” ของพระพุทธศาสนาในเมืองนาราอยู่บ่อยๆ คำว่า “ยานทั้งสอง” ท่านหมายถึง หินยาน และสิ่งที่อาจเรียกว่า คล้ายมหายาน อย่างหลังนี้หมายถึงนิกายต่างๆ เช่น นิกายฮอสโซ และ นิกายชินรอน ท่านไซโจซึ่งคัดค้านคำสอนเหล่านี้ ได้ยกย่อง “เอกยาน” แห่งลัทธิมหายานที่แท้ การเน้นถึง “เอกภาวะ” มีอยู่หลายแบบด้วยกัน และที่นับว่าสำคัญที่สุด ก็คือคำที่หมายถึงความเป็นสากล ซึ่งตรงข้ามกับนิกายฮอสโซ ซึ่งได้วิวัฒนาการขึ้นมาในฐานะเป็นศาสนาผู้ดี และมีการปกครองที่มีอำนาจลดหลั่นกันลงมา โดยกีดกันบุคคลบางประเภทออกไปจากการที่จะบรรลุคุณวิเศษทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะข้อบกพร่องต่างๆ ที่มีมาแต่กำเนิด พุทธศาสนานิกายเทนไดสอนเพื่อความรู้แจ้งของคนทั้งปวง ท่านไซโจได้ประกาศว่า คนทุกคนมีความอาจเป็นไปได้ในอันที่จะตรัสรู้ในตัวเองด้วยกันทั้งนั้นว่า :

“ในเรื่องดอกบัว การที่มันโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำก็นับว่าปรากฏมีจริง ถ้ามันไม่โผล่ขึ้นมาเหนือน้ำ ดอกมันก็จะไม่บาน ในการที่มันโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำนี้เอง มันจึงได้บาน ถ้าหากน้ำลึก ๓ ฟุต สายหรือก้านบัวก็จะยาวราว ๔ หรือ ๕ ฟุต ถ้าน้ำลึก ๗ หรือ ๘ ฟุต สายหรือก้านบัวก็จะยาวกว่า ๑๐ ฟุต นั่นคือสิ่งที่การที่ดอกบัวโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำบ่งถึง น้ำยังมีมากเท่าใด สายบัวหรือก้านบัวก็ยิ่งยาวหรือสูงเท่านั้น ความเจริญเติบโตที่สามารถจะเป็นไปได้มันไม่มีจำกัดขอบเขต บัดนี้มนุษย์ทั้งปวงมีดอกบัวแห่งพุทธภาวะอยู่ในตัวแล้ว พุทธภาวะนั้นจะโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำ และเปือกตมแห่งลัทธิหินยาน และคำสอนที่คล้ายมหายาน แล้วก็จะมาถึงขั้นที่พระโพธิสัตว์จะเปิดใบและดอกพร้อมกันอย่างเต็มที่”

โฉมหน้าอีกอย่างหนึ่งแห่งเอกภาวะที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา นิกายเทนได ก็คือการยืนยันในเรื่องเอกภาพที่เป็นมูลฐานแห่งพระพุทธเจ้า และสัตว์อื่นๆ ทั้งปวง ในคนทุกคนย่อมมีพุทธภาวะที่เราจะต้องรู้แจ้ง ไม่ว่าเขาจะเป็นคนคดโกงแค่ไหนเพียงใดก็ตาม เขาย่อมมีพุทธภาวะอยู่ในตัวแล้ว วิธีทางที่จะทำให้เราบรรลุถึงความเป็นพุทธะอย่างสมบูรณ์ก็คือการปฏิบัติตามวิธีทางของพระพุทธเจ้า โดยดำรงชีวิตให้ศีลบริสุทธิ์และมีจิตเป็นสมาธิ ความจริงก็คือท่านไซโจได้เน้นถึงเรื่องความสมบูรณ์ทางด้านศีลมากกว่าว่าที่ทางอภิปรัชญาแห่งปรัชญาในนิกายเทนไดซึ่งปรากฏเด่นอยู่ในคำสอนของท่าน

ท่านไซโจมีความเห็นตรงข้ามกับพุทธศาสนิกชนชาวนาราผู้อยู่ในเมืองหลวงเก่า ท่านต้องการให้ภิกษุในนิกายเทนไดดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบวิเวกบนภูเขาฮิเออิ เป็นเวลา ๑๒ ปี บนภูเขานั้น ภิกษุเหล่านั้นจะได้รับ “การฝึกฝนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์” รวมทั้งศึกษาพระสูตรต่างๆ ในลัทธิมหายาน (โดยเฉพาะสัทธรรมปุณฑริกสูตร) และการเข้าสมาธิที่ลึกลับชนิดหนึ่ง ซึ่ง

๑๓๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เรียกกันว่า “สมณะและวิปัสสนา” (ซิกัน) บณูเฮาเออิเออินั้น พระต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดมาก ดังที่ท่านไซโจหวังไว้ คือถ้าจำเป็น วัดแห่งนี้ก็จะเป็นผู้สร้างครูและผู้นำให้แก่ชาตบ้านเมือง

บณูเฮาเออิกับราชสำนักได้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด แต่ก็เป็นสัมพันธภาพที่ไม่เหมือนกับสัมพันธภาพที่มีอยู่ระหว่างกษัตริย์กับวัดใหญ่ๆ เมื่อสมัยที่ราชสำนักอยู่ที่เมืองนาราเลย สมเด็จพระจักรพรรดิโชมุทรงประกาศพระองค์เป็นทาสพระรัตนตรัย และพระราชธิดาของพระองค์ก็ทรงปรารถนาจะยกราชบัลลังก์ให้แก่พระรูปหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาใหม่รับใช้เฉพาะราชสำนักเท่านั้น มิได้รับใช้กษัตริย์ ได้มีประกาศว่า วิหารของท่านไซโจเป็น “ศูนย์กลางเพื่อความคุ้มครองประชาชาติ” และท่านไซโจเองก็ได้กล่าวย้ำอยู่เสมอว่า ท่านมีความเชื่อว่าพระพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นผู้อุปการะช่วยเหลือและเป็นผู้คุ้มครองที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่น ท่านได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างกันของพวกพระเป็น ๓ ชั้น ซึ่งคงรวม “พวกที่จบ” จากบณูเฮาเออิอยู่ด้วย ชั้นที่หนึ่งคือพวกมีพรสวรรค์หรือทายสมบัติ (gift) ทั้งในด้านการกระทำและการพูด พวกนี้เป็น “สมบัติของชาติ” และมีค่ายิ่งกว่าเพชรที่มีค่าที่สุดเสียอีก ภิกษุประเภทนี้จะต้องคงอยู่บณูเฮาเออิต่อไปและรับใช้บ้านเมืองด้วยการประกอบศาสนกิจ ภิกษุที่ไม่มีพรสวรรค์ในด้านการกระทำหรือการพูดควรทิ้งบณูเฮาไปรับใช้บ้านเมือง บางพวกอาจเป็นครูสอนหนังสือ บางพวกอาจทำงานในโครงการเกษตรและวิศวกรรมเพื่อความสมบูรณ์พูนสุขของประเทศชาติ

บางทีข้อเขียนของท่านไซโจก็ปรากฏว่าเจือไปด้วยลัทธิชาตินิยม บางทีอาจเป็นเพราะท่านมีความรู้สึกอย่างแรงกล้าต่อเอกลักษณ์ที่ท่านได้รับจากราชสำนักก็ได้ พระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่สำคัญๆ ในยุคนาราล้วนเป็นชาวจีนหรือชาวเกาหลี และแสดงให้เห็นว่ามีใจผูกพันอยู่กับราชสำนักญี่ปุ่นหรือประเทศญี่ปุ่นเองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ตัวท่านไซโจเอง แม้ว่าจะโดยสายเลือดจะสืบสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นจีน แต่ในด้านความรักสิ่งที่ท่านเรียกว่า “ประเทศญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่” (ไดนิปอนโคกุ) และในความเคารพที่มีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิแล้ว ท่านเป็นชาวญี่ปุ่นเต็มตัว ในคำปฏิญาณที่พระในนิกายเทนไดจะต้องสาบานนั้น ท่านไซโจได้รวมเอาการยอมรับว่านิกายนี้เป็นหนี้สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุเข้าไว้ด้วย ความจริงโชคของพระพุทธศาสนานิกายเทนไดอยู่ที่ในตอนแรกมีความผูกพันกับสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุอย่างใกล้ชิด ซึ่งเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๙ แล้ว ก็เป็นเหตุให้ความยิ่งใหญ่ของนิกายนี้ถูกคุกคาม พวกพระที่เมืองนาราเป็นปฏิปักษ์ต่อท่านไซโจอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะท่านไซโจเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการย้ายเมืองหลวง และเพราะพวกพระที่เมืองนารามีความริษยาที่ต่อสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุได้ประจานเกียรติให้แก่พวกพระนิกายเทนไดมาก ข้อหาที่มีต่อท่านไซโจประการหนึ่งก็คือ ท่านมีคุณสมบัติไม่เหมาะสมที่จะเป็น “พระที่แสวงหาพุทธธรรมใน

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๓๙

ประเทศจีน” (ซึ่งเป็นคำที่ท่านไซโจมักใช้เสมอ) ทั้งนี้เพราะท่านไซโจมิได้ไปเยือนเมืองฉางอาน ซึ่งเป็นเมืองหลวงของจีน การที่พวกพระที่เมืองนารากับพวกพระที่ภูเขาฮิเออิต่างกล่าวหาท่านและกันนี้ได้ทวีความเผ็ดร้อนรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที

สิ่งที่คุกคามต่อความรุ่งเรืองของนิกายเทนไดอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในปีเดียวกับที่สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุสวรรคต ก็คือการที่ท่านคุไกได้กลับมายังประเทศญี่ปุ่น ท่านคุไกได้เป็นผู้นำทางศาสนาที่สำคัญยิ่งคนหนึ่งในยุคหนึ่ง ท่านได้ทำตัวให้เป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระจักรพรรดิที่สืบต่อจากสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุได้รวดเร็ว ทั้งนี้โดยการนำเอาทฤษฎีสมบัติมากมายที่เอามาจากเมืองจีนไปพูดกล่าวถวาย ก่อนหน้านั้นนานมาแล้ว พระพุทธศาสนานิกายชินนอนของท่านคุไก ซึ่งเน้นหนักไปทางสุนทรียศาสตร์ได้เป็นที่โปรดปรานของราชสำนักยิ่งกว่านิกายเทนไดที่เน้นหนักไปทางด้านศีลธรรม

ในตอนแรกๆ ท่านไซโจกับท่านคุไกก็มีความสัมพันธ์กันฉันมิตรอยู่มาก ท่านไซโจกระหายที่จะได้ศึกษาคำสอนที่ท่านคุไกนำกลับมาจากเมืองจีน ข้อนี้นับว่าเป็นลักษณะของท่านไซโจที่นับว่าดึงดูดความสนใจได้มากที่สุดแบบหนึ่ง คือท่านมีความปรารถนาด้วยความจริงใจที่จะทำให้ความรู้และความเข้าใจพุทธธรรมของท่านดีขึ้น โดยไม่คำนึงถึงว่าสิ่งที่ท่านศึกษานั้นจะเป็นส่วนแห่งคำสอนในนิกายเทนไดหรือไม่ ท่านได้วางหลักไว้ว่า :

“ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธธรรม ถ้าเป็นบัณฑิตจริงย่อมมีพันธกรณีที่จะชี้ให้ลูกศิษย์ทราบถึงคำสอนที่ผิด ๆ แม้ว่าคำสอนนั้นจะเป็นหลักการสำคัญแห่งนิกายของตนก็ตาม เขาจะต้องไม่นำพวกลูกศิษย์ให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง อนึ่ง ถ้าหากเขาพบคำสอนที่ถูกต้อง แม้จะเป็นหลักการของนิกายอื่น เขาก็ควรนำมายึดถือปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ต่อไป นี่เป็นหน้าที่ของบัณฑิต ถ้าหากเขามีจิตใจลำเอียงทั้ง ๆ ที่คำสอนของเขาผิด ปกปิดข้อบกพร่องของตนเอง และคอยมุ่งจะประจานความบกพร่องของผู้อื่น ยืนยันในความเห็นผิด ๆ ของตนและทำลายความเห็นที่ถูกต้องของผู้อื่น อะไรเล่าที่จะโง่งมไปกว่านั้น? นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ภิกษุที่มีหน้าที่สั่งสอนพุทธธรรมจะต้องเลิกประพฤติเช่นนั้นเสียที”

ท่านไซโจรู้สึกประทับใจต่อคำสอนที่ลึกลับมาก ท่านได้รับนามใหม่จากท่านคุไกในพิธีอุปสมบทที่ท่านคุไกได้ประกอบขึ้นเป็นครั้งแรก และท่านไซโจก็มักจะยึดเอาการปฏิบัติในแบบลัทธิลึกลับของท่านคุไกไปใช้เรื่อย ๆ ท่านไซโจได้ส่งโททันศิษย์คนโปรดคนหนึ่งไปศึกษาอยู่กับท่านคุไก แต่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างท่านไซโจกับท่านคุไกนี้ได้ถึงที่สุดอย่างกะทันหันในเมื่อท่านคุไกซึ่งเขียนจดหมายในนามของโททันไปบอกท่านไซโจว่าจะไม่ยอมกลับไปยังภูเขา

๑๔๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ฮิเออิตามคำขอร้องของท่านไซโจ เมื่อท่านไซโจขอยืมสูตรที่ลึกลับบางสูตร ตอนนั้นท่านคุไกก็ตอบว่า ถ้าท่านไซโจปรารถนาจะศึกษาจักรวรรดาก็ จักรวรรดิมียุ่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในจักรวาล แต่ถ้าหากจะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ลึกลับท่านไซโจก็ต้องมาเป็นลูกศิษย์ท่านอย่างคนอื่น ๆ น้ำเสียงแห่งจดหมายของท่านคุไกนับว่าไม่เป็นที่ชอบใจท่านไซโจเป็นอย่างยิ่ง และเราก็คงไม่รู้สึกแปลกประหลาดอะไรที่จดหมายนั้นได้ทำให้ท่านไซโจรู้สึกขมขื่นใจเป็นอย่างมาก ในปีที่หายๆ แห่งชีวิตของท่านไซโจนั้น ท่านไม่ค่อยมีความสุขเลย ความปรารถนาอันแรงกล้าที่สุดของท่านที่ว่าควรจะได้ตั้งศูนย์กลางการบรรพชาอุปสมบทแบบมหายานขึ้นบนภูเขายิเออิตะ ซึ่งจะทำให้พุทธศาสนิกชนที่นับถือนิกายเทนไดพ้นจากโรงอุปสมบทที่เมืองนาราซึ่งมีการปฏิบัติเป็นแบบนิกายนั้น ได้รับการคัดค้านจากพุทธศาสนิกชนในเมืองนาราอย่างได้ผล ต่อเมื่อท่านไซโจได้ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๑๓๖๕ แล้วนี่เอง ในที่สุดจึงได้รับอนุญาตให้ตั้งศูนย์กลางการอุปสมบทแบบมหายานขึ้นบนภูเขายิเออิตะได้

สิ่งที่ท่านไซโจได้ให้แก่พระพุทธศาสนาครั้งหลังๆ บางทีจะเป็นในด้านองค์การมากกว่าด้านลัทธิคำสอน ข้อเขียนต่างๆ ของท่านก็มีส่วนที่ไม่ดึงดูดใจและออกจะน่าเบื่อด้วยซ้ำไป และมีอยู่บ่อยๆ ที่พูดซ้ำๆ ซากๆ และไม่ค่อยจะทำให้เพลิดเพลินเลย แต่ข้อเขียนเหล่านี้ก็มีความตั้งใจจริงและความจริงใจที่ส่วนใหญ่บอกเราเกี่ยวกับเรื่องมุนษยธรรมมาก ท่านไซโจอาจไม่ได้ทำให้เรางงเพราะความสับสนแห่งการที่ท่านได้ประสบความสำเร็จดังที่ท่านคุไกทำให้เราต้องงวยงงก็ได้ แต่นักศึกษาพุทธศาสนาที่อาจถือเอาท่านเป็นแบบอย่างแห่งอุดมคติที่สูงสุดแห่งความเป็นพระทางพระพุทธศาสนาได้

ลัทธิธรรมมุนษยธรรม

ลัทธิธรรมมุนษยธรรม ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญแห่งนิกายเทนไดของท่านไซโจในญี่ปุ่นนั้น นับว่าเป็นสูตรที่มีอิทธิพลและแพร่หลายที่สุดสูตรหนึ่งในหมู่พุทธศาสนิกชนที่นับถือนิกายมหายาน ในตะวันออกไกล ผู้ที่แต่งสูตรนี้ขึ้นและวันเดือนปีที่แต่งยังมีตมอยู่ แต่ลัทธิธรรมมุนษยธรรมนี้ได้แปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีนครั้งแรกในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๘ สูตรนี้ซึ่งใช้ภาษาที่แจ่มชัดมีอำนาจเหนือจินตนาการนั้นได้เล่าถึงเทศนาครั้งสุดท้ายที่พระศากยมุนีได้ทรงแสดงบนภูเขาคิชฌกูฏ ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในสูตรนี้ พระองค์ทรงทำให้สาวกทั้งหลายที่มาประชุมกันได้เห็นพุทธโลกซึ่งมีจำนวนไม่มีที่สิ้นสุดอันรุ่งโรจน์ด้วยพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงเปิดเผยลัทธิธรรมให้แก่สาวกอันมีจำนวนนับไม่ถ้วนดุจเดียวกับที่พระศากยมุนีทรงทำอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นลางบอกถึงการเปิดเผยครั้งต่อมาที่พระศากยมุนีทรงเป็นเพียงการสำแดงให้ปรากฏ

ครั้งหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นนิรันดร์ ซึ่งทรงปรากฏในอาณาจักรที่กำหนดให้แน่นอนไม่ได้เหล่านี้ ในเมื่อมนุษย์ทั้งหลายคุกคามว่าถูกความชั่วร้ายห้อมล้อมอยู่โดยรอบ สังฆธรรมที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ ซึ่งพระองค์ทรงเปิดเผยอันเรียกว่า มหายาน (ยานใหญ่) นั้นลึกซึ่งเสียจนเฉพาะสัตว์ที่มีปัญญาสูงสุดเท่านั้นจึงจะเข้าใจได้ สัตว์เหล่านี้คือพระโพธิสัตว์ซึ่งต่อไปจะได้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งพระศากยมุนีทรงมอบหมายสังฆธรรมของโลกที่มหัศจรรย์นี้ให้ และผู้ที่อาศัยการแสดงความดีที่เหนือปรกติวิสัยของตนจะให้ตัวอย่างที่คนทั้งหลายจะได้เจริญรอยตามเพื่อแสวงหาทางที่จะเปลี่ยนตนให้พ้นจากโลกนี้ โดยอาศัยความจริงใจและความกรุณาของพระโพธิสัตว์เหล่านี้แหละ ในที่สุดสรรพสัตว์ทั้งปวงก็จะถึงซึ่งวิมุตติ คือความหลุดพ้น

ดอกบัวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับไม้กางเขน เป็นสัญลักษณ์ของคริสต์ศาสนานั้นเป็นตัวแทนความบริสุทธิ์และความจริงที่อยู่เหนือความชั่วเช่นเดียวกับดอกบัวเกิดเหนือน้ำที่เต็มไปด้วยเปือกตมฉะนั้น ในแง่ที่กว้างยิ่งไปกว่านั้น ดอกบัวก็เป็นตัวแทนจักรวาลทั้งจักรวาลเดียวและจักรวาลที่เป็นอนันตะกำหนดแน่นอนไม่ได้ซึ่งบานสะพรั่งอยู่ในพุทธเกษตรอันมีจำนวนสุดที่จะคณานับ

ข้อความที่จะคัดมาแสดงต่อไปได้บอกถึงการที่พระศากยมุนีทรงเปิดเผยลัทธิมหายาน พระองค์ทรงเห็นว่า คนเป็นจำนวนมากที่ปฏิบัติตามคำสอนสมัยแรกๆ ของพระองค์รวมทั้งที่ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดจะรู้สึกว่าการหลอกลวงมากกว่าที่จะชื่นชมยินดีที่ได้ชื่อว่าพุทธภาวะนั้นเปิดโอกาสให้แก่คนทุกคน แม้แต่ผู้ที่มีความชั่วช้าด้อยที่สุดมากกว่าที่จะเปิดโอกาสให้แก่คนเพียงสองสามคนที่เตรียมตัวเพื่อบรรลู่ถึงพระนิพพาน บุคคลเหล่านี้เป็นพวกเดียวกับผู้ที่นับถือลัทธิหินยาน (ยานเล็ก) พระศากยมุนีทรงอธิบายถึงเหตุที่ว่าทำไมจึงจำเป็นที่พระองค์จะต้องทรงเทศนาสอนลัทธิหินยานก่อนทั้งนี้ก็เพื่อให้ปัจเจกบุคคลปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น เพื่อจะได้เตรียมตัวรับการบันดาลใจขั้นสุดท้ายแห่งความหลุดพ้นสากล ลักษณะที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของพระพุทธศาสนานิกายเถนไดที่พัฒนาอยู่ในประเทศจีน แล้วต่อไปก็นำไปยังประเทศญี่ปุ่น ก็คือการที่นิกายนี้บรรจุทำลัทธิคำสอนให้ประณีตเพื่อแสดงให้เห็นว่าฝ่ายและนิกายหลักๆ ของพระพุทธศาสนาสมัยต่อมาล้วนเป็นตัวแทนการแสดงออกซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นับว่าสมเหตุสมผลทั้งนั้น ถ้าหากนำมาดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับประชาชนตามชั้นต่างๆ ของปัญญาที่พัฒนาแล้ว

การเปิดเผยมหายาน

คนที่มา ๆ ที่ชอบใจกฎข้อบังคับที่หยาบหยาบไม่สลักสำคัญอะไร

ผู้ยึดมั่นอยู่กับศีลธรรมอย่างตะกุ่มตะกม

ผู้ซึ่งภายใต้พระพุทธรูปเจ้าซึ่งมีจำนวนนับไม่ถ้วน มิได้ดำเนิน

ไปตามวิถีทางที่ลึกซึ้งและลึกกลับ

ผู้ซึ่งถูกความทุกข์ทั้งปวงเบียดเบียน_____

สำหรับบุคคลเหล่านี้ตถาคตเทศนาสอนเรื่องนิพพาน(ก่อน)

นั้นนับว่าเป็นวิธีที่สะดวกที่ตถาคตใช้

นำพวกเขาไปสู่โพธิ์

ตถาคตยังมีได้กล่าวกับพวกเขาว่า

“พวกเธอทั้งปวงจะบรรลุถึงพุทธภาวะ”

ทั้งนี้เพราะยังไม่ถึงเวลา

แต่บัดนี้ถึงเวลาแล้ว

และตถาคตจะเทศนาเรื่องมหายาน

.....

พระพุทธรูปอุบัติขึ้นมาในโลก

ก็เพื่อความแท้จริงอย่างหนึ่งเท่านั้น

อีกสองสิ่งหาแท้จริงไม่

เพราะโดยอาศัยยานเล็ก (หินยาน) ไม่เคยเลยที่

(พระพุทธรูปเจ้าจะสามารถ) ช่วยสรรพสัตว์ทั้งปวงได้

พระพุทธรูปเจ้าเองก็ทรงอยู่ในยานใหญ่ (มหายาน)

และพระองค์ก็ทรงบรรลุถึงซึ่งสัจธรรม

ที่รุ่งเรืองด้วยสมาธิและปัญญา

โดยอาศัยมหายานนี้เองที่พระองค์ทรงช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นภัย

ตถาคตเมื่อได้ทดลองทางที่สูงสุด

คือความเป็นสากลแห่งยานใหญ่แล้ว

ถ้าตถาคตกลับไปใช้ยานเล็ก

ก็จะช่วยมนุษย์ได้เพียงคนเดียวเท่านั้น

ตถาคตก็จะชื่อว่าตกอยู่ในความเห็นแก่ตัวที่เต็มไปด้วยความริษยา

ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมีไม่ได้

ถ้าหากมนุษย์จะหันมาหาพระพุทธเจ้าด้วยศรัทธา
ตถาคตก็จะไม่หลอกลวงพวกเขา
เมื่อไม่มีความปรารถนาที่เห็นแก่ตัวและเต็มไปด้วยความริษยา
ก็พ้นจากบาปทั้งปวง
ดังนั้นพระพุทธเจ้าในจักรวาล
จึงทรงเป็นภาวะหนึ่งเดียวที่ไม่มีความหวาดกลัวใดๆ ทั้งสิ้น

.....

นี่นะสารีบุตร! จงทราบเถิด
ก่อนที่ตถาคตจะตั้งพระนิพาน
ก็เพราะตถาคตปรารถนาจะทำให้สรรพสัตว์ทั้งปวง
มีตำแหน่งเสมอด้วยตถาคตเอง

.....

ไม่ว่าตถาคตจะพบสิ่งที่มีชีวิตในเวลาใดก็ตาม
ตถาคตก็จะสอนพุทธวิธีให้แก่พวกเขา
(แต่) คนพาลก็ยังคงงวยงง
และถูกหลอกอยู่ต่อไป (พวกเขา) จะไม่ยอมรับคำสอนของตถาคต

.....

ตถาคตทราบว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้
ได้ประสบความล้มเหลวในอดีตชาติมาแล้ว
(แต่) ก็ยังคงยึดมั่นอยู่กับความปรารถนาที่ต่ำทรามอย่างเหนียวแน่น
และยังหลงมกมายอยู่ (จึง) ต้องได้รับความเดือดร้อน

.....

สรรพสัตว์เหล่านั้นต้องประสบซึ่งความทุกข์อย่างที่สุด
จึงต้องเข้าไปถือปฏิสนธิในครรภ์
วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ
มีบุญน้อย และมีความสุขนิดหน่อย
ถูกความทุกข์ทั้งปวงบีบคั้น
และอยู่ในหมู่ไม้ที่เต็มไปด้วยหนามแห่งการโต้เถียงกัน
เช่นว่า เป็นภาวะหรือ? หรือว่าเป็นภาวะ?
ขึ้นอยู่กับทรรศนะ (หลักปรัชญา ... ผู้แปล) ต่างๆ

มีจำนวนถึง ๖๒ ชนิด
 พวกเขายึดมั่นอยู่ในทฤษฎี (ปรัชญา) ที่ผิดๆ
 อย่างเหนียวแน่นและอย่างดื้อตันทุรัง
 ที่เพียงพอในตัวเอง และภาคภูมิใจในตัวเอง
 เต็มไปด้วยความสงสัยอยู่ตลอดเวลา มีจิตใจปริตแปรผันปราศจากศรัทธา
 ไม่เคยได้ยินพระนามของพระพุทธเจ้า
 หรือไม่เคยได้ศึกษาสังฆธรรมเลย
 เป็นเวลาหลายหมื่นหลายแสนกัป
 บุคคลเหล่านี้ยากที่จะช่วยได้
 สารีบุตร, เพราะเหตุนี้เอง
 ตถาคตจึงได้สร้างวิถีทางที่สะดวกให้แก่พวกเขา
 ที่ประกาศวิถีทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์
 โดยให้ชื่อว่า นิพพาน
 แม้ตถาคตจะประกาศนิพพานแล้ว
 แต่ก็ยังมีไซ้การดับอย่างแท้จริง
 นับตั้งแต่ต้นมาแล้ว ที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง
 เกิดจากธรรมชาติสภาวะของนิพพาน
 เมื่อพุทธบุตรได้ทำหน้าที่ของตนบริบูรณ์แล้ว
 เขาก็จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในโลกหน้า
 เพราะความที่ตถาคตสามารถดัดแปลงแก้ไขได้
 ตถาคตจึงได้บอกเรื่องตรียานธรรม
 (แต่ความจริง) พระพุทธเจ้าที่ชาวโลกยกย่องทั้งหลาย
 ทรงเทศนาสอนวิธีแห่งเอกยาน

.....

ถ้าหากจะมีสัตว์ใดๆ
 ซึ่งได้เคยพบพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้ว
 ถ้าหลังจากที่ได้ฟังสังฆธรรมแล้ว
 ได้ถวายทานโดยเคารพ
 หรือรักษาศีล มีความอดทน

มีใจจดใจจ่อ มีจิตเป็นสมาธิ ฉลาด
 สร้างสมคุณธรรมและความดีเอาไว้
 บุคคลและสัตว์เช่นนั้นได้บรรลุถึงพุทธภาวะ
 ถ้าหลังจากที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว
 คนทั้งหลายยังเป็นผู้ที่มีหัวใจอ่อนโยนอยู่
 สัตว์เหล่านี้ทั้งปวง
 ก็นับว่าได้บรรลุถึงพุทธภาวะแล้ว
 หลังจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว
 ผู้ที่บูชาพระบรมสารีริกธาตุ
 และสร้างพระสถูปนับล้านนับแสนโกฏิองค์
 ด้วยทองคำ เงิน และหยก
 ด้วยหินจันทรกานต์ และโมรา
 ด้วยพลอยจัสเปอร์ และไพฑูรย์ (เพชรตาแมว)
 ให้บริสุทธิ์และเปิดเผยแสดงให้มาก ๆ
 ประดิษฐานไว้บนพระสถูปทุกองค์อย่างดีเลิศ
 หรือผู้ที่สร้างพระเจดีย์ด้วยหิน
 ด้วยหินทรายหรือด้วยต้นทางจระเข้
 หรือด้วยไม้กฤษณาหรือไม้อื่นๆ
 ด้วยอิฐและกระเบื้อง หรือด้วยดินเหนียว
 หรือผู้ที่อยู่ในป่าเปลี่ยวเอาดินมาสร้างพุทธเจดีย์
 แม้แต่พวกเด็กๆ ในเวลาที่เล่นกัน
 เอาทรายมาก่อนเป็นพุทธสถูป
 บุคคลและสัตว์เช่นนี้
 ทั้งหมดก็ได้บรรลุถึงพุทธภาวะแล้ว
 ถ้าหากคนทั้งหลายสร้างพระพุทธรูปขึ้น
 สลักเสลาด้วยนิมิต (อันศักดิ์สิทธิ์)
 อุทิศถวายพระพุทธเจ้า
 พวกเขาทั้งปวงก็ได้บรรลุถึงพุทธภาวะแล้ว

.....

แม้แต่พวกเด็กในเวลาการเล่นกันอยู่
ได้ใช้ต้นไม้ ไม้ หรือปากกา
หรือแม้ใช้เล็บมือ
วาดรูปพระพุทธเจ้า
บุคคลและสัตว์เช่นนี้
ซึ่งกำลังพอกพูนบุญกุศลอยู่เรื่อย ๆ
และมีหัวใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา
ก็ได้บรรลุถึงพุทธภาวะแล้วทั้งหมด
แล้วก็ได้กลายเป็นพระโพธิสัตว์มากมาย
ซึ่งสามารถช่วยสรรพสัตว์ได้จนนับไม่ถ้วน

.....

ถ้าหากมนุษย์ทั้งหลายมีจิตใจเปี่ยมไปด้วยความเคารพบูชา
พระสฤปและเจดีย์
พระพุทธรูปหรือรูปวาดของพระพุทธเจ้า
ด้วยดอกไม้ ของหอม ธง และร่ม
หรือว่าจ้างให้คนอื่นบรรเลงดนตรี
ตีกลอง เป่าเขาควายและเป่าสังข์
เป่าปี่และขลุ่ย ตีตีพินและสีซอ
ตีกลอง ตีตี่ฆ้อง และตีฉิ่งฉาบ
การใช้เสียงที่สืบทอดกันมา
บูชาพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ
หรือมีจิตใจว่าเร้าเร้าร้องเพลง
สรรเสริญพระพุทธคุณ
แม้จะด้วยเสียงค่อย ๆ เพียงครั้งเดียว
บุคคลเหล่านี้ก็ได้บรรลุถึงพุทธภาวะแล้ว
แม้ผู้ที่มิมีจิตใจคลุ้มคลั่ง
ได้แสดงความเคารพต่อภาพวาดของพระพุทธเจ้า
ด้วยดอกไม้เพียงดอกเดียว
ก็จะค่อย ๆ เห็นพระพุทธเจ้าซึ่งมีจำนวนสุดคณานับได้
หรือผู้ที่แสดงความเคารพ

ใส่ใจ กับ ภูเขาฮีเออิ

๑๔๗

เพียงด้วยการเอามือมาประสานกัน
หรือโดยการยกมือขึ้นอัญชลี
หรือเพียงก้มศีรษะลงนิดหน่อย
ด้วยการแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปเช่นนั้น
เขาก็จะค่อย ๆ เห็นพระพุทธรูปเจ้าซึ่งมีจำนวนสุดคณานับ
จะบรรลุดังวิถีทางที่สูงสุด
จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายซึ่งมีจำนวนสุดคณานับได้อย่างกว้างขวาง
และเข้าสู่ปรินิพพาน

.....

พระพุทธรูปเจ้าทั้งปวงจะต้องทรงมีพระมหาประธานข้อหนึ่งว่า :
“พุทธรูปที่เราดำเนินไปอยู่นี้
จะทำให้เราช่วยสรรพสัตว์ทั้งปวง
บรรลุดังวิถีทางอย่างเดียวกันกับตัวเราได้”
แม้พระพุทธรูปเจ้าในอนาคต
จะทรงประกาศวิถีทางนับร้อย นับพัน นับโกฏี
ไว้ในคำสอนของพระองค์ก็ตามที่
(แต่) ความจริงแล้วมีเพียงวิถีแห่งเอกยานเท่านั้น

.....

ในการเวียนว่ายตายเกิดที่น่าสะพรึงกลัว
ในความทุกข์ที่เป็นไปติดต่อกันโดยไม่มีที่สิ้นสุดนี้
ผู้ที่ถูกรัดรั้งอยู่ในกิเลสอย่างแน่นหนา
เช่นเดียวกับจามรีที่ยึดมั่นห่วงแขนหางของมันฉะนั้น
ผู้ที่ถูกความโลภและความหลงครอบงำ
ผู้ที่เสมือนคนตาบอด มองไม่เห็นอะไร
มิได้แสวงหาพระพุทธรูปเจ้าผู้สูงสุด
มิได้แสวงหาพระธรรมที่จะทำให้สิ้นทุกข์
จมดิ่งอยู่ในความเป็นมิจฉาทิฐิ
เพราะความทุกข์ จึงแสวงหาทางที่จะทำความทุกข์ให้หมดไป
เพราะเห็นแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนี้
จิตใจของตถาคตจึงเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาอย่างมากมาย

.....

สารีบุตร! เธอจงทราบไว้ว่า
พวกคนโง่และคนที่มีปัญญาน้อย
ซึ่งติดอยู่กับสิ่งภายนอก และมีมานะทิฐิ
ย่อมไม่สามารถเชื่อสัจธรรมนี้ได้
แต่บัดนี้ตถาคตมีความยินดี และกล้า
ในท่ามกลาง (พวกเธอ) ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์
ได้เก็บทางตรงซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกเสีย
และประกาศเฉพาะวิถีทางที่สูงสุดเท่านั้น

.....

พระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
ได้ทรงประกาศธรรมอย่างใด
บัดนี้ตถาคตก็จะประกาศ
ธรรมอันเอกและซึ่งจะแบ่งแยกมิได้อย่างนั้น

.....

แม้ในกัปที่กำหนดให้แน่นอนไม่ได้ สุดที่จะคำนวณ
ซึ่งไม่ค่อยจะได้ยินได้ฟังธรรมนัก
และผู้ที่สามารถจะได้ยินได้ฟังธรรมนี้
บุคคลเช่นนี้ไม่ค่อยจะมีมากนัก

.....

ผู้ที่ฟังและสรรเสริญธรรมนั้นด้วยความชื่นชมยินดี
แม้ด้วยการเปล่งวาจาออกมาเพียงคำเดียวก็ตาม
ถึงกระนั้นก็ได้ชื่อว่าได้แสดงความเคารพต่อ
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ในไตรโลก

.....

สารีบุตร! พวกเธอทั้งปวงจงทราบเถิดว่า
ธรรมอันมหัศจรรย์นี้
เป็นธรรมลึกลับของพระพุทธเจ้าทั้งปวง

.....

เมื่อทราบว่าพวกเธอจะได้เป็นพระพุทธเจ้า
ก็จงมีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความชื่นชมยินดีเถิด

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๔๔

ความขลังแห่งสัทธรรมบุดทริกสูตร

สัทธรรมบุดทริกสูตร มิได้ทำให้ผู้ที่นับถือลัทธิมหายานมีความเคารพและศรัทธาเฉพาะต่อพระโพธิสัตว์ ซึ่งเปี่ยมไปด้วยมหากรุณาธิคุณ ผู้อารักขาสังฆธรรมที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้าไว้เท่านั้น แต่ทว่ายังสอนให้มีความเคารพและศรัทธาในสัทธรรมบุดทริกสูตรเองด้วย ข้อความที่ยกมาแสดงต่อไปนี้พระศากยมนีทรงอธิบายเรื่องบุญกุศลและรางวัลที่ผู้ที่ยกย่องสูตรนี้จะได้รับให้พระโพธิสัตว์โกสัลคุรุฟัง

(จากคำแปล สัทธรรมบุดทริกสูตร ฉบับย่อ, ของ ดับลิว. ฮี. ชูคิลล์, หน้า ๑๔๑-๑๔๓)

ผู้ที่ปรารถนาจะอยู่ในพุทธภาวะ

และบรรลุถึงสัมโพธิญาณ

จะต้องแสดงความเคารพด้วยใจจริงต่อ

ผู้ที่รักษาดอกบัว (สัทธรรมบุดทริกสูตร) เสมอ

ผู้ที่ปรารถนาจะบรรลุถึง

สัพพัญญุตญาณที่สมบูรณ์โดยเร็ว

จะต้องรับและรักษาสูตรนี้ไว้

และยกย่องผู้ที่รักษาสูตรนี้ด้วย

ผู้ที่สามารถรับและรักษา

สัทธรรมบุดทริกสูตร

ขอให้รู้ตัวเถิดว่า ตนเป็นธรรมทูตของพระพุทธเจ้า

ที่มีความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ผู้ที่สามารถรับและรักษา

สัทธรรมบุดทริกสูตร

ย่อมถึงสรวรรค์ของตน และ

จากความเมตตากรุณาเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป และเกิดใหม่อีก

จงทราบเถิดว่าบุคคลแบบนี้

จะพ้นจากการเกิดใหม่ได้ทุกเวลาที่เขาปรารถนา

ในโลกที่ชั่วร้ายนี้ ก็จะสามารถ

เทศนาสอนธรรมอันสูงสุดได้อย่างกว้างขวาง

เธอซึ่งมีดอกไม้และของหอมอันเป็นทิพย์

มีเครื่องนุ่งห่มที่ประดับด้วยเพชรนิลจินดาอันเป็นทิพย์

๑๕๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

และกองเพชรนิลจินดาสุวรรณค้ำอันน่าอัศจรรย์
 จงทำความเคารพต่อผู้ที่เทศนาสอนสัทธรรมบุนทริกสูตรนั้น
 ในยุคที่ชั่วร้ายหลังจากที่ตถาคตนิพพานแล้ว
 ผู้ที่สามารถรักษาสูตเรื่องนี้ไว้ได้นั้น
 จะต้องเป็นผู้ควรแก่การที่จะประนมอัญชลีเคารพ
 ดุจดั่งแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าผู้ที่ชาวโลกยกย่องทีเดียว
 พุทธบุตรเช่นนี้ควรได้รับความเคารพ
 ด้วยอาหารคาวหวาน (คือเป็นทักษิณียบุคคล)
 และเครื่องนุ่งห่มทุกชนิด
 โดยหวังที่จะได้ฟังเขาแสดงสูตรนั้น แม้เพียงชั่วประเดี๋ยวหนึ่ง
 ในอนาคตกาล ถ้าเขาสามารถ
 รับและรักษาสูตเรื่องนี้ไว้ได้
 ตถาคตจะส่งเขามาสู่ท่ามกลางมนุษย์ทั้งหลาย
 เพื่อปฏิบัติภารกิจของตถาคต

ไซโจ

คำปฏิญาณที่จะศึกษาสัทธรรมบุนทริกสูตรโดยไม่หยุดยั้ง

(ของพวกพระที่ภูเขาอิเออิ)

(จากเรื่อง เตนเงียว ไดชิ เซนชู, เล่ม ๓, หน้า ๗๔๔)

สาวกของพระพุทธเจ้าและนักศึกษาแห่งเอกยาน (บอกชื่อและตำแหน่งในราชสำนัก)
 วันนี้ได้ยืนยันต่อพระรัตนตรัยด้วยความเคารพว่า สมเด็จพระจักรพรรดินักบุญคัมมุ ในนามของ
 ประเทศญี่ปุ่นและในฐานะเป็นการสำแดงพระมหากรุณาธิคุณที่ไม่มีเงื่อนไขให้ปรากฏได้ทรงตั้ง
 นิกายสัทธรรมบุนทริกขึ้น และได้ทรงรับสั่งให้คัดลอก สัทธรรมบุนทริกสูตร พร้อมทั้งอรรถกถา
 และบทความเรื่องสมณะและวิปัสณา และเอื้อมรวมเข้าด้วยกันกับหนังสืออื่นๆ อีกหลายร้อยเล่ม
 และประดิษฐานไว้ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ๗ แห่ง พระองค์ทรงอุปถัมภ์เฉพาะเอกยานเท่านั้นอยู่
 ตลอดเวลา และทรงทำประชาชนให้รวมกันเป็นปึกแผ่น เพื่อที่จะได้นั่งในรถเทียมด้วยวัว
 คือมหายาน^๑ เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางขั้นสุดท้าย คือ การตรัสรู้ ทุกๆ ปีจะมีการจัดงาน

^๑ในสัทธรรมบุนทริกสูตร ได้พรรณนาถึงเรื่องตริยานไว้ในยานทั้งสามนี้ รถเทียมด้วยวัว หมายถึงมหายาน

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๕๑

นักชดถุกษ์^๒ เป็นการเฉลิมฉลอง สัทธรรมบุดทริกสูตร ขึ้น เพื่อให้ความคุ้มครองประเทศชาติ พระองค์ทรงเลือกนักศึกษา ๑๒ คน และได้ทรงตั้งโรงเรียนขึ้นบนยอดเขาฮิเออิ ซึ่งบนภูเขานี้ได้มีพระไตรปิฎก เครื่องอุปการะในการประกอบพิธี และพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่ สมบัติเหล่านี้ พระองค์ทรงถือว่าเป็นผู้พิทักษ์รักษา สัทธรรมบุดทริกสูตร และเป็นผู้สนับสนุนสูตรนี้ในระหว่างวาระกาลอันมีดมิด คือ ในสมัยที่เต็มไปด้วยอวิชชา

ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ที่ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ พ.ศ. ๑๓๕๒ ท่านไซโจพร้อมกับผู้ที่นับถือพุทธศาสนานิกายเดียวกันสองสามคน ได้ทำการศึกษา สัทธรรมบุดทริกสูตร โดยไม่หยุดยั้ง

ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า トラบเท่าที่ฟ้าดินยังคงมีอยู่ แม้ว่าอนาคตยังจะมีอยู่อีกนานมากที่สุดเพียงใดก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะศึกษาสูตรนี้เรื่อยไป โดยจะไม่ยอมให้ขาดเลยแม้แต่วันเดียว โดยจะพยายามศึกษาในอัตราสองวันต่อหนึ่งเล่ม ดังนั้นก็จะเป็นอันรักษาสัทธาคำสอนเพื่อความรู้แจ้งสากลไว้ได้ตลอดไป และแพร่หลายไปทั่วประเทศญี่ปุ่น ไปจนกระทั่งถึงดินแดนที่อยู่ห่างไกลที่สุด ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงบรรลุถึงพุทธภาวะเถิด!

การประกาศระเบียบวินัย

บทความเรื่องนี่ซึ่งค่อนข้างยาวอยู่สักหน่อย ที่ได้คัดมาแสดงไว้ ณ ที่นี้เป็นบางตอนนั้นได้เขียนขึ้นและทูลถวายสมเด็จพระจักรพรรดิซางะ เมื่อ พ.ศ. ๑๓๖๒ โดยตั้งใจจะให้เป็นการตอบปัญหาที่พวกพระเมืองนาราดังขึ้นมาเพื่อโจมตีท่านไซโจ และคำสอนในนิกายเทนได

ตอนแรกของต้นฉบับเดิมนั้นเขียนเป็นร้อยกรอง

(จากหนังสือ เดนเงียว โคชิ เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๑๖-๑๗)

บัดนี้ข้าพเจ้าได้เริ่มวินัยของเอเกยานขึ้นมาเพื่อให้เป็นประโยชน์และทำให้สรรพสัตว์ทั้งปวงมีความชื่นชมยินดี บทความนี้ได้เขียนขึ้นเพื่อเริ่มวินัยสากล ข้าพเจ้าสวดขอรับรองให้พระรัตนตรัยซึ่งเป็นนิรันดร์ขยายความคุ้มครองทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นออกไปเพื่อที่วินัยนี้จะได้รับถ่ายทอดออกไปโดยไม่มีอะไรขัดขวางและโดยไม่มีอุปสรรคอันดรายใดๆ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้คุ้มครองป้องกันประเทศชาติในอนาคตกาลตลอดไป ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตทั้งทางโลกทางธรรมให้พ้นจากสิ่งที่ไม่ดี ขจัดความชั่วร้ายให้หมดไปและคุ้มครองเชื้อแห่งพุทธภาวะไว้ ขอให้พวกเขาตื่นขึ้นมารับสภาวะสากลของสิ่งทั้งหลายและมีส่วนในปิตุสขทางด้านจิตใจในดินแดนที่มีแสงสว่างอันเยือกเย็นเถิด

^๒ งานนักชดถุกษ์เหล่านี้ซึ่งมักจะเรียกกันว่า โกซาฮิเอะ (gosai : การที่ราชสำนักถวายภัตตาหารแก่พวกพระที่ “ถือมังสวัติ”) นั้น จะมีในระหว่างเดือนอ้าย ณ พระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๕๕ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุทรงกำหนดให้มีขึ้นมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๐๑๐ คัมภีร์ที่ศึกษากันก็คือ สุวรรณประกาศสูตร

ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า พวกผู้ดีที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ควรจะมีที่ฐานะว่าตนสูงกว่าผู้อื่น แล้วข้าพเจ้าซึ่งเป็นพระควรจะพูดถึงความล้มเหลวของผู้อื่นให้น้อยลงไปอีกสักเพียงใดเล่า? อย่างไรก็ดีถ้าหากข้าพเจ้าปฏิบัติตามหลักปรัชญานั้น และนั่งเฝ้าเสีย วินัยสากลก็คงจะสูญสิ้นไป แต่ถ้าข้าพเจ้าจะพูดถึงวินัยนั้นอย่างกล้าหาญ ดังที่นิยมปฏิบัติกันในปัจจุบันนี้แล้ว ก็คงจะมีการโต้แย้งกันไม่รู้จักจบจักสิ้น เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมบทความนี้ขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นวินัยนั้น ข้าพเจ้าได้นำบทความนี้ขึ้นทูลเกล้าถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ^๓

สมเด็จพระจักรพรรดินั้นทรงเสมอด้วยดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ในด้านการส่องแสง และคุณธรรมของพระองค์ก็มีได้แตกต่างไปจากฟ้าและดินเลย การปกครองบ้านเมืองของพระองค์สอดคล้องต้องกันกับหลักมนุษยสัมพันธ์ ๕ ประการ^๔ และพระองค์ทรงมีศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา ไม่มีอะไรที่ตกอยู่นอกขอบข่ายแห่งพระเมตตาและพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ ไม่มีรัฐบุรุษที่ฉลาดคนใดจะไม่มารับใช้ราชสำนัก พุทธบุตรได้ส่องแสงสดใสอีกและวิถีแห่งการรู้แจ้งในภายในก็รุ่งโรจน์ขึ้นมา บัดนี้ถึงเวลาที่ควรจะประกาศและส่งเสริมวินัยมหายานแห่งลัทธิคำสอนที่สมบูรณ์แล้ว เป็นวันที่ควรสร้างวิหารขึ้นมาได้แล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงอ้างคัมภีร์ที่พรรณนาถึงวิหาร ๓ แบบ^๕ ในการที่ข้าพเจ้าขอร้องให้สร้างห้องโถงมหายานขึ้นเพื่อประดิษฐานพระมัญชุศรี และฝึกฝนพระที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อได้เกียรนที่ยมวซึ่งมีสีขาวแล้ว ยานอื่นๆ ทั้งสามก็ไม่จำเป็น^๖ เมื่อได้พบคำสอนเชิงบวกแล้ว ทำไมจะต้องใช้ลัทธิเชิงลบของผู้อื่นด้วยเล่า? ในสัทธรรมพูนตรีกสูตรกล่าวไว้ว่า “จงเลือกทางตรง และทั้งวิธีที่สะดวกเสีย จงเทศนาสอนลัทธิที่ไม่มีลัทธิใดเปรียบ” ทั้งยังได้กล่าวไว้ด้วยว่า “สิ่งที่เราควรปฏิบัติในบัดนี้ก็คือปรัชญาของพระพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น”

ในปัจจุบันนี้หัวหน้าใหญ่ ๖ องค์^๗ ได้ใช้อำนาจเพื่อขจัดวินัยของพระพุทธเจ้าอยู่มากทีเดียว พวกพระได้ส่งเสียงเอะอะโวยวายขอให้ข้าพเจ้าได้กับหัวหน้าใหญ่เหล่านั้นว่า : หัวหน้าเหล่านั้นได้เฝ้าเห็นหัวใจข้าพเจ้าถึง ๓๐๐ ทางด้วยกัน ข้าพเจ้าจะมัวนั่งอยู่ต่อไปได้อย่างไรกัน?

^๓ หมายถึง สมเด็จพระจักรพรรดิซางะ ครองราชย์ พ.ศ. ๑๓๕๒-๑๓๖๖

^๔ มนุษยสัมพันธ์ ๕ ประการ ของลัทธิขงจื้อ

^๕ คือ มหายาน หินยาน และมหายานกับหินยานผสมกัน

^๖ วิชชา มักใช้เป็นสัญลักษณ์แทนมหายาน ยานอีก ๓ อย่างหมายถึง วิธีทางที่จะนำไปสู่การตรัสรู้ที่อรรหาธิบายไว้ใน

นิกายหินยานและนิกายที่คล้ายมหายาน

^๗ ท่านโชโจเห็นว่า หินยานปรารถนาจะบรรลุถึงนิพพาน การทำลายความยึดถือในเรื่องตัวตนนั้นเป็นคำสอนเชิงลบ เหมือนการขจัดมรดกให้หมดไปฉะนั้น

^๘ ในสมัยนารา นิกายทั้ง ๖ มีหัวหน้าใหญ่ของตนๆ ทำหน้าที่เป็น “ผู้ควบคุมดูแล” หรือเป็นหัวหน้าทางด้านจิตใจ

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๕๓

แต่แทนที่ข้าพเจ้าจะพูดโต้ตอบ ข้าพเจ้าได้ใช้ผู้กันของข้าพเจ้าแสดงออกซึ่งส่วนที่ประจักษ์แจ้งที่สุดแห่งความคิดของข้าพเจ้าได้ตอบ

ระเบียบข้อบังคับสำหรับนักศึกษาที่โรงเรียนบนภูเขา ตอนที่ ๑

ความสำคัญของท่านไซโจในฐานะเป็นผู้จัดตั้งนิกายทางศาสนามีปรากฏชัดแจ้งอยู่ในระเบียบข้อบังคับสำหรับพวกนักศึกษาที่รัฐบาลแต่งตั้งให้มาศึกษาพระพุทธศาสนานิกายเทนไดเป็นประจำปี อุดมคติที่ท่านกำหนดขึ้นเพื่อพระทั้งหลายนับว่าเป็นอุดมคติที่มีไพเราะและจำเป็นอย่างมาก นั่นคือ ภิกษุทั้งหลายควรเอาการอุทิศชีวิตจิตใจทางศาสนาของพระโพธิสัตว์กับคุณธรรมตามแบบลัทธิขงจื๊อมารวมกันเพื่อที่จะรับใช้ประเทศชาติและสังคม

ความผิดพลาดแห่งข้อเขียนของท่านไซโจ ซึ่งมีสำนวนสละสลวยนั้นมีปรากฏชัดอยู่ในงานชิ้นนี้ แต่การที่ท่านพูดถึงคำว่า “ทรัพย์สินสมบัติของประชาชาติ” ซ้ำๆ ซากๆ ก็นับว่ามีอำนาจสะสมบางอย่างอยู่เหมือนกัน

ต้นฉบับเดิมแห่งระเบียบข้อบังคับเหล่านี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน ในที่นี้แปลมาเพียงตอนที่ ๑ กับตอนที่ ๒ เท่านั้น

(จากหนังสือ เดนมะยิว โคชิ เซนชู, ภาค ๑, หน้า ๕-๑๐)

อะไรเล่าคือทรัพย์สินสมบัติของชาติ? สภาวะทางศาสนาก็เป็นทรัพย์สินสมบัติอย่างหนึ่ง และผู้ที่มีสภาวะนี้ก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติด้วย นั่นคือเหตุผลที่คนเก่าๆ พูดกันว่า ไซมูก ๑๐ เม็ด ขนาดใหญ่เท่าไข่นกพิราบมิได้ก่อให้เกิดเป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติเลย แต่ต่อเมื่อบุคคลฉายแสงลงมายังส่วนหนึ่งของประเทศเท่านั้น ที่เราอาจพูดว่าเขาเป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติได้ ครั้งหนึ่งปรัชญาเมธีสมัยโบราณ^๙ ได้กล่าวว่า ผู้ที่เก่งในการพูด แต่ไม่เก่งในการทำ ควรจะเป็นครูอาจารย์ของชาติ ผู้ที่เก่งในการทำ แต่ไม่เก่งในการพูด ควรเป็นเจ้าพนักงานของชาติ แต่ผู้ที่เก่งทั้งในการทำและการพูด นับว่าเป็นสมบัติของชาติ นอกจากบุคคลสามกลุ่มนี้แล้ว ก็มีพวกที่ไม่เก่งทั้งในการพูดและการทำ พวกนี้เป็นพวกทฤษฎี^{๑๐} ต่อชาติ

พุทธศาสนิกชนที่มีสภาวะทางศาสนา ในฝ่ายตะวันตกเรียกกันว่า พระโพธิสัตว์ ในฝ่ายตะวันออกเรียกว่า ผู้วิเศษ^{๑๑} เขาเหล่านี้จะบอกให้ตัวเองรับผิดชอบต่อสิ่งที่ชั่วร้ายทั้งปวง

^๙ไมจื่อ ปรัชญาเมธีสมัยราชวงศ์ฮั่นยุคหลัง ซึ่งพยายามจะสังเคราะห์พระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อ และลัทธิเต๋าเข้าด้วยกัน ซึ่งทางพุทธศาสนาดูว่าเป็นตำแหน่งที่สูงสุด

^{๑๐}คำนี้ดูเหมือนจะเป็นคำกำกวมมากเกินไป ในคัมภีร์อาจมีอะไรผิดพลาดได้ที่ว่าไมจื่อเรียกประชาชนเหล่านี้ว่า “พวกตำหนาม”

^{๑๑}หรือ “ผู้ดี” เป็นชื่อที่ขงจื๊อใช้เรียกประชาชนที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน

๑๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

และยกย่องคนอื่น ๆ ให้มีสิ่งที่ดีงามทั้งปวง พวกเขาเหล่านี้จะลืมนึกถึงตัวเอง จะทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น : ข้อนี้ นับว่าเป็นตัวแทนความสุดยอดแห่งความกรุณา

ในหมู่สาวกของพระพุทธเจ้านั้น มีภิกษุอยู่ ๒ ประเภท คือ ภิกษุฝ่ายหินยาน กับฝ่ายมหายาน พุทธศาสนิกชนที่มีสภาวะทางศาสนาเป็นพวกที่ได้รับความสนใจจากภิกษุฝ่ายมหายาน แต่ในดินแดนฝ่ายตะวันออกของเรา^{๑๒} ประชาชนบูชาเฉพาะพระพุทธรูปแบบหินยานเท่านั้น หาได้บูชาพุทธรูปแบบมหายานไม่ คำสอนที่ยิ่งใหญ่จึงไม่แพร่หลาย คนสำคัญ ๆ จึงไม่อาจใจกว้างขึ้นได้ ข้าพเจ้าสวดมนต์ภาวนาอย่างแรงกล้าว่า เพื่อให้สอดคล้องต้องกันกับพระประสงค์ของสมเด็จพระจักรพรรดิที่สวรรคตไปแล้ว^{๑๓} ขอให้นักศึกษาในนิยายเทนไดทั้งปวงที่ได้รับการแต่งตั้งประจำปีจึงได้รับการฝึกฝนในลัทธิมหายานและเป็นภิกษุผู้พระโพธิสัตว์เกิด^{๑๔}

ระเบียบข้อบังคับสำหรับนักศึกษาที่ราชสำนักจะแต่งตั้งมาปีละสองคน

๑. นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๖๑ ไปจนถึงอนันตกาล นักศึกษาสหธรรมมุนทริกสูตร นิยายเทนไดที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นประจำปีจะต้องได้รับการสนใจแบบมหายาน พวกเขาจะได้รับชื่อทางพุทธศาสนา โดยที่โดยไม่ต้องสูญเสียชื่อเสียงเลย พวกเขาจะได้ถูกนำไปเข้าเป็นสมาชิกและสมาทานศีล ๑๐ ของนิยายเทนได ก่อนที่จะบรรพชาเป็นสามเณร และเมื่อได้รับการอุปสมบทแล้ว รัฐบาลก็จะประทับตราลงบนกระดาษของพวกเขาตามที่ขอร้องไป

๒. นักเรียนฝ่ายมหายานทุกคน หลังจากที่ได้รับการอุปสมบทแล้ว จะต้องปฎิญาณเป็นบุตรของพระพุทธเจ้าในทันที แล้วก็จะเป็นภิกษุผู้พระโพธิสัตว์ รัฐบาลจะประทับตราลงบนปฎิญาณบัตรตามที่ขอไป ผู้ที่ได้ปฎิญาณแล้วจะได้รับการขอร้องให้อยู่บนภูเขาอิเออิเป็นเวลา ๑๒ ปี โดยจะทั้งวัดไปไม่ได้เลย เขาจะต้องศึกษาระเบียบวินัยทั้งสอง

๓. ภิกษุทั้งปวงที่ศึกษาระเบียบวินัยเกี่ยวกับสมณะและวิปัสนา (ซิกัน) จะได้รับการขอร้องให้ศึกษาและอภิปรายเรื่อง สหธรรมมุนทริกสูตร สุวรรณประภาสูตร เมตตสูตร อภิธรรมโฆสสูตร และ สูตรมหายานอื่นๆ ทุกวันตลอดทั้งปี ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ประเทศชาติ

^{๑๒} แม้ในเมืองนารา พระพุทธศาสนาแบบมหายานจะเป็นเด่นอยู่ก่อน แต่พระพุทธรูปส่วนใหญ่ที่บูชากันอยู่นั้นเป็นแบบหินยาน

^{๑๓} สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุ (ครองราชย์ ๑๓๖๔-๑๓๘๔) ได้ทรงมีพระบรมราชโองการนี้ก่อนที่พระองค์จะสวรรคตเพียงเล็กน้อย

^{๑๔} นั่นคือ ภิกษุฝ่ายมหายาน เพราะมหายานถือเอาพระโพธิสัตว์เป็นอุดมคติที่ตนจะต้องปฏิบัติตาม

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๕๕

๔. ภิกษุทั้งปวงที่ศึกษาวินัยไวโรจนะ จะได้รับการขอร้องให้ท่องมนตร์ของพระไวโรจนะโมรียสูตร มหาวิวารณสูตร วัตตัมสกสูตร และสูตรอื่นๆ เพื่อคุ้มครองประเทศชาติให้ปลอดภัย^{๑๕}

๕. นักศึกษาแห่งวินัยทั้งสองจะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตามผลสำเร็จที่ตนได้รับหลังจากได้ฝึกฝนและศึกษามาเป็นเวลา ๑๒ ปีแล้ว ผู้ที่เก่งทั้งในด้านการกระทำและการพูด จะอยู่บนภูเขานั้นตลอดไป ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ ภิกษุเหล่านี้เป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติ ผู้ที่เก่งเฉพาะในการพูด ไม่เก่งในการกระทำจะเป็นครูบาอาจารย์ของชาติ และผู้ที่เก่งเฉพาะในการกระทำแต่ไม่เก่งในการพูด ก็จะเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ของชาติ

๖. ครูบาอาจารย์และพนักงานเจ้าหน้าที่ของชาติจะได้รับสัญญาบัตรแต่งตั้งให้เป็นผู้ถ่ายทอดลัทธิคำสอนและเป็นผู้บรรยายของชาติ ผู้บรรยายของชาติในเวลาที่รับราชการจะได้รับค่าใช้จ่ายในเวลาพักฤดูร้อนประจำปี และจะได้รับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายด้วยเงินสำหรับค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะต้องฝากไว้ที่สำนักงานในจังหวัดนั้นๆ และจะอยู่ในความเอาใจใส่ดูแลร่วมกันระหว่างเจ้าเมืองกับนายอำเภอ

ครูบาอาจารย์และพนักงานเจ้าหน้าที่ทั้งหลายยังจะต้องรับปฏิบัติภารกิจซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน เช่น การบูรณะซ่อมแซมบ่อน้ำและลำคลอง การบำรุงที่ดินที่ยังมิได้ใช้เพาะปลูกให้ใช้การได้ การให้ค่าทำขวัญในเวลาที่เกิดแผ่นดินถล่ม การสร้างสะพานและเรือ การปลูกต้นไม้และป่า การปลูกปอและหญ้า การขุดคลองและคูชลประทานอีกด้วย พวกเขาจะต้องศึกษาสูตรต่างๆ และปลูกฝังจิตใจของตนให้ดี และจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเกษตรกรรมหรือการค้าส่วนตัว

ถ้าหากปฏิบัติตามข้อแม้ทั้งหลายเหล่านี้ได้ บุคคลที่มีสภาวะทางศาสนาก็จะเกิดขึ้นมา คนแล้วก็คนเล่าทั่วทั้งประเทศ และวิถีทางของมนุษย์ผู้วิเศษก็จะไม่อันตรธานหายไป

ข้อความทั้ง ๖ ข้อที่กล่าวมานั้น คือคำสอนที่เกี่ยวกับเมตตากฎาเป็นหลัก และจะนำสรรพสัตว์ทั้งหลายไปสู่คำสอนที่ยิ่งใหญ่ พุทธธรรมเป็นสิ่งนิรันดร์ เพราะชาติจะคงเข้มแข็งอยู่เสมอ เชื้อสายของพุทธศาสนาก็จะไม่หมดสิ้นไป

ข้าพระพุทธเจ้า ซึ่งถูกศัตรูที่ลึกซึ้งครอบงำขอลดถวายข้อความต่างๆ แห่งนี้กายแทนไต และขอพระบรมราชานุมัติด้วยความเคารพยิ่ง

ไซโจ ภิกษุผู้เคยแสวงหาธรรมในประเทศจีน (๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๑๓๖๑)

^{๑๕} สูตรเหล่านี้มีชื่อเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า โดนิจิกิโย, คุยะกุเกียว, ฟุคุ เดนซากุ, คันนอนเงียว, ฮิจิอิ โจรินโนเงียว สูตรเหล่านี้เป็นตัวแทนวินัยที่ลึกลับทั้งนั้น

ระเบียบข้อบังคับสำหรับนักศึกษาที่โรงเรียนบงกุเขา ตอนที่ ๒

๑. นักศึกษาประจำ ๑๒ คน ของนิายเทนโดแต่ละคนจะได้รับแต่งตั้งคนละ ๖ ปี ถ้าในระหว่างเวลาหนึ่งปี มีตำแหน่งว่างลงสองตำแหน่ง ก็จะบรรจุอีกสองคนเข้ามาแทน

วิธีการสอบนักศึกษาจะเป็นดังนี้ ครูในนิายเทนโดทั้งปวงจะประชุมกันในห้องโถงของโรงเรียน และจะสอบนักศึกษาที่เข้าสอบท่องจำ สัทธรรมมุนทริกสูตร และ สุวรรณประภาสูตร เมื่อนักเรียนคนใดสอบผ่านไปได้ ก็จะแจ้งชื่อสกุลและวันสอบไปให้รัฐบาลทราบ

นักศึกษาที่ศึกษาครบ ๖ ปี ก็จะต้องเข้าสอบไล่ในลักษณะดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้ที่ศึกษาไม่จบ จะไม่มีโอกาสเข้าสอบ ถ้าหากนักศึกษาคนใดถอนตัว ก็จะแจ้งชื่อนักศึกษาเหล่านั้น พร้อมทั้งชื่อผู้ที่เข้าสอบแทนให้รัฐบาลทราบ

๒. นักศึกษาประจำจะต้องหาเสื้อผ้าและที่พักเอาเอง นักศึกษาที่มีความสามารถทางด้านจิตใจสมบูรณ์ และมีความประพฤติดีแต่ไม่อาจหาเสื้อผ้าและที่พักเอาเองได้ ทางวัดก็จะจัดหาให้พร้อมกับมีเอกสารรับรองเป็นทางการให้แสวงหาปัจจัยเพื่อค่าใช้จ่ายของตนได้ทั่วประเทศ

๓. ถ้าลักษณะนิสัยของศึกษาประจำไม่สอดคล้องต้องกับระเบียบวินัยของวัด และนักศึกษาผู้นั้นไม่เชื่อฟังและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ก็จะต้องรายงานให้รัฐบาลทราบเพื่อจะได้หาผู้อื่นมาแทนให้ถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับ

๔. นักศึกษาประจำจะต้องถูกนำเข้าและนำตัวตามแบบมหายาน ในระหว่างปีที่ทำการอุปสมบท เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ก็จะต้องอยู่ภายในกำแพงวัดตั้งหน้าตั้งตาศึกษาเล่าเรียนเป็นเวลา ๑๒ ปี ในหกปีแรก การศึกษาสูตรต่างๆ กับครูจะเป็นงานหลัก โดยมีการเข้าสมาธิและการรักษา ระเบียบวินัยเป็นงานรองลงมา จะต้องใช้เวลาสองในสามศึกษาพุทธศาสนา และใช้เวลาหนึ่งในสามที่เหลือศึกษาหนังสือจินตกรรมแบบฉบับของจีน การศึกษาสูตรต่างๆ อย่างกว้างขวาง ถือว่าเป็นหน้าที่ของนักศึกษาเหล่านั้น และการสอนพุทธศาสนาให้แก่ผู้อื่นเป็นงานของตน ในระยะ ๖ ปีหลัง การเข้าสมาธิและการรักษาระเบียบวินัยถือว่าเป็นงานหลัก และการศึกษาสูตรต่างๆ เป็นงานรอง ในเวลาที่ปฏิบัติสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานนั้นนักศึกษาจะต้องรักษาการเข้าสมาธิทั้ง ๔ แบบไว้ และในการปฏิบัติแบบสลับ ก็จำเป็นต้องท่องสูตรต่างๆ ๓ สูตร^{๑๖}

^{๑๖} สูตรหลักๆ ๓ สูตรของพุทธศาสนาแบบลัทธิก็คือ ไฉนจิเกียว, คอนโงเงียว และ โซชิเกียว

ไซโจ กับ ภูเขาฮิเออิ

๑๕๗

๕. ชื่อของนักศึกษาในนิกายเทนไดจะต้องลงทะเบียนไว้ที่วัดอิจิโย ชิกัน^{๑๗} บนภูเขาฮิเออิ ไม่ว่าเขาจะเป็นนักศึกษาที่ได้รับทุนประจำปี หรือนักศึกษาที่มาเรียนด้วยทุนส่วนตัวก็ตาม ใครจะลบชื่อเขาออกจากบัญชีของวัดที่เขาผูกพันอยู่เดิมไม่ได้ เพื่อที่จะได้รับบทบัญญัติต่างๆ จึงไม่ควรกำหนดให้เข้าไปอยู่ในวัดที่อุดมสมบูรณ์ในเมืองโอมิ^{๑๘} เพื่อที่จะให้ปฏิบัติตามหลักมหายาน เขาจะต้องแสวงหาปัจจัยทั่วประเทศ เพื่อที่เขาจะได้มีเครื่องนุ่งห่มสำหรับฤดูร้อนและฤดูหนาว เมื่อได้สนองความต้องการทางร่างกายด้วยวัตถุแล้ว เขาก็จะสามารถศึกษาได้ต่อไปโดยไม่ขาดระยะ ในทันทีที่รับเข้าไว้ในวัดแล้ว ก็จะต้องปฏิบัติตามกฎที่เข้มงวดกวดขัน คือ นักศึกษาเหล่านี้จะต้องอาศัยอยู่ในกระท่อมมุงด้วยใบไม้หรือจากและมีไฟเป็นอาสนะ^{๑๙} พวกเขาจะต้องตีราคาชีวิตตนเองเพียงเล็กน้อย เคารพธรรมให้มาก พวกเขาจะต้องพยายามทำให้อธรรมคงอยู่ต่อไปเป็นนิรันดร์ และเพื่อพิทักษ์รักษาประเทศชาติ

๖. ถ้าภิกษุที่ได้รับอุปสมบทแล้วสังกัดอยู่ในนิกายอื่น และมีได้เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งประจำปี มีเจตจำนงเสรีที่จะใช้เวลา ๑๒ ปี อยู่บนภูเขาเพื่อศึกษาวินัยทั้งสอง ก็จะต้องเอาชื่อวัดสังกัดเดิม และชื่อครูอาจารย์พร้อมทั้งเอกสารจากวัดนี้ไปฝากไว้ที่สำนักงานรัฐบาล เมื่อภิกษุเหล่านั้นศึกษาครบ ๑๒ ปีแล้ว ก็จะได้รับสมณศักดิ์เป็นธรรมอาจารย์ ดังเช่นในกรณีเดียวกับผู้ที่ได้รับแต่งตั้งประจำปีของนิกายเทนไดเหมือนกัน ถ้าหากภิกษุเหล่านั้นไม่อาจดำรงชีวิตตามระเบียบวินัยเหล่านั้นได้ ก็จะต้องถูกส่งตัวคืนไปยังวัดเจ้าสังกัด

๗. จะต้องมีการขอร้องให้ราชสำนักให้ตำแหน่งมหาธรรมจารย์แก่นักศึกษาที่อยู่บนภูเขาครบ ๑๒ ปี และได้ศึกษาและปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่ระบุไว้ในกฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด และจะขอร้องให้ราชสำนักให้ตำแหน่งธรรมจารย์แก่นักศึกษาที่แม้จะศึกษาไม่จบหลักสูตร แต่ก็ใช้เวลาอยู่บนภูเขาครบ ๑๒ ปีโดยมิได้จากไปไหนเลย

ถ้าหากสมาชิกผู้ใดของนิกายมิได้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับและมิได้อยู่บนภูเขาหรือทั้งๆ ที่อยู่บนภูเขา แต่มีความผิดล่วงละเมิดธรรมวินัยหลายครั้งหลายหน หรืออยู่ไม่ครบตามกำหนดเวลา ก็จะถูกตัดชื่อออกจากทะเบียนทางการของนิกายเทนไดไปจนตลอดชีวิต และจะต้องกลับไปยังวัดต้นสังกัดเดิม

^{๑๗} ชื่อของวัดนี้ตามด้วยอักษรแปลว่า "เอกยาน ; สมณะและวิปัสสนา"

^{๑๘} อาณาบริเวณใกล้ทะเลสาบบิวา ซึ่งเป็นบริเวณที่ผู้ที่ห่มมอปปะเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่มาก

^{๑๙} นั่นคือจะต้องดำรงชีวิตอยู่แบบคนจน

บทที่ ๗

คุโก กับ พระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ

ในบรรดาผู้นำทางพระพุทธศาสนาที่นับว่าเป็นเด่นในยุคเฮอิอันนั้น ท่านคุโก (พ.ศ. ๑๓๑๗-๑๓๗๘) นับว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้มีผู้กล่าวถึงว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติยอดเยี่ยมมาก “ความทรงจำที่มีต่อท่านนั้นดูเหมือนมีชีวิตชีวาอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในบ้านเมือง นามของท่านเป็นคำที่พูดติดปากของชาวบ้าน แม้ที่อยู่ห่างไกลที่สุดไม่ใช่เพียงในฐานะเป็นนักบุญเท่านั้น แต่ทว่าในฐานะเป็นธรรมกถึก บัณฑิต กวี ช่างแกะสลัก (ประติมากร) ช่างวาดภาพ นักประดิษฐ์ นักสำรวจ และที่นับว่าเป็นจุดหนังสือเดินทางที่ท่านนำไปสู่ชื่อเสียง ก็คือท่านเป็นผู้เขียนลายมืองามที่สำคัญยิ่งคนหนึ่ง”

ท่านคุโกมาจากครอบครัวผู้ดีที่สำคัญมากครอบครัวหนึ่ง ในสมัยที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงตัดสินพระทัยย้ายเมืองหลวงจากเมืองนารานัน ครอบครัวของท่านคุโกมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพวกที่คัดค้านการย้ายเมืองหลวง และแม้ในการฆาตกรรมหัวหน้าฝ่ายตรงข้าม ครอบครัวของท่านก็มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเหมือนกัน การที่ครอบครัวของท่านต้องได้รับความเสื่อมเสียชื่อเสียงในโอกาสต่อมา อาจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทำให้ท่านคุโกตัดสินใจบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา มากกว่าที่จะหวังตำแหน่งใหญ่โตในวงการรัฐบาล ซึ่งความสามารถพิเศษของท่านและชาติกำเนิดของท่านย่อมเป็นหลักประกันในตัวท่านได้เป็นอย่างดี แม้ในตอนที่เป็เด็กท่านก็แสดงให้เห็นความสามารถในด้านการศึกษานิตที่หาตัวจับได้ยาก และอยู่ในปกครองของลุงฝ่ายมารดา ซึ่งเป็นนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อ พ.ศ. ๑๓๓๔ ท่านคุโกได้เข้าศึกษาในวิทยาลัยขงจื้อในเมืองหลวง บางแห่งกล่าวว่า ในปีแรกที่เข้าเรียนนั้นเองท่านก็แปลหนังสือเรื่อง *คำชี้แจงคำสอนแห่งศาสนาทั้งสาม* เล่มแรกจบ หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพระพุทธศาสนาในทำนองนวนิยายไม่มากก็น้อย ในตอนแรกๆ ผู้แต่งหนังสือนี้คงตั้งใจให้เป็นแบบฝึกหัดทางด้านวรรณกรรมมากกว่าที่จะให้เป็นการแปลความหมายศาสนาทั้งสาม ถ้าหากเป็นความจริงที่ว่าหนังสือนี้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๓๓๔ ละก็ นับว่าเป็นความสำเร็จที่น่าพิศวงของคนหนุ่มๆ ที่มีอายุเพียง ๑๗ ปี แต่ก็คงเป็นแบบเดียวกับในกรณีของคนสำคัญๆ ในอดีต ที่อาจเป็นไปได้ว่า พวกที่นิยมนับถือในตัวคุโกจะหาทางทำให้ปรากฏว่าท่านเป็นตัวอย่างอันมหัศจรรย์ในด้านความรู้ มากกว่าที่ท่านจะเป็นอย่างนั้นจริงๆ

พ.ศ. ๑๓๕๐ งานแปลหนังสือเรื่อง *คำชี้แจงคำสอนแห่งศาสนาทั้งสาม* จึงนับว่าเป็นงานสำคัญชิ้นแรกของท่านคุโก ในหนังสือเล่มนี้ท่านได้ประกาศว่าพระพุทธศาสนามีความวิเศษสูงส่งกว่าอีกสองศาสนาที่ได้พรรณามาแล้ว ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาก้าวไปไกลกว่าอีกสองศาสนา ในข้อที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในอนาคต คือชาติหน้าของมนุษย์ ท่านคุโกมิได้ปฏิเสธความสมเหตุสมผลแห่งศาสนาขงจื้อและศาสนาเต๋า เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าทั้งสองศาสนานั้นยังไม่พอกำความต้องการอย่างไบบ้าง ท่านคุโกเห็นว่าพระพุทธศาสนามีเพียงสูงส่งกว่าเท่านั้น แต่ความจริงยังมีสิ่งทั้งปวงที่นับว่ามีค่าในศาสนาทั้งสองอีกด้วย (คือ สิ่งทั้งปวงที่นับว่ามีค่าในศาสนาทั้งสองนั้น ล้วนมีอยู่ในพระพุทธศาสนาแล้วทั้งสิ้น) ดังนั้นแม้ในหนังสือที่ท่านแปลหรือเขียนขึ้นมาในตอนแรกๆ เราก็พบนิมิตแห่งการสังเคราะห์ (Syncretism) ซึ่งเป็นเครื่องหมายบอกถึงปรัชญาที่สมบูรณ์ของท่าน แม้ว่าในหนังสือเรื่อง *คำชี้แจงคำสอนแห่งศาสนาทั้งสาม* ท่านคุโกจะเปิดเผยว่าตัวท่านเองเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ แต่เขาก็ทราบของท่านมิได้พอใจต่อพระพุทธศาสนาแบบต่างๆ ในญี่ปุ่นเท่าที่ท่านรู้จักเลย ในปัด่อ มาท่านระลึกถึงชีวิตในตอนนั้นว่า : “ยานสาม ยานห้า สูตรสิบสอง - มีวิถีทางต่างๆ อยู่มากมายที่ข้าพเจ้าจะแสวงหาสารัตถะสำคัญของพระพุทธศาสนา แต่ในจิตของข้าพเจ้าก็ยังไม่มีความสงสัยที่ยังไม่อาจจัดให้หมดไปได้ ข้าพเจ้าอ่อนน้อมขอความกรุณาจากพระพุทธเจ้าทั้งปวงในโลกทั้งสามและในทิศทั้งสิบ เพื่ออย่าได้ชี้ให้ข้าพเจ้าเห็นความแตกต่างกัน แต่ทว่าจงชี้ให้เห็นเอกภาพแห่งคำสอนทั้งหลายเถิด”

ด้วยความหวังที่จะได้พบพระพุทธศาสนาที่รวมกันเป็นปึกแผ่นตามที่ท่านแสวงหา พ.ศ. ๑๓๕๓ ท่านคุโกจึงได้ลงเรือแล่นไปยังประเทศจีนพร้อมกับคณะทูต ท่านใส่ใจก็ติดตามคณะทูตชุดเดียวกันนี้ไปด้วยเหมือนกัน แต่ไปเรือคนละลำ ในสมัยแรกๆ การเดินทางไปเมืองจีนต้องเสี่ยงอันตรายอยู่มาก เรือที่แล่นไปถึงเมืองจีนได้นับว่าเป็นกรณีที่ได้รับยกเว้นเป็นพิเศษมิใช่เป็นเรื่องปรกติธรรมดาเลย ตอนที่เรือของท่านคุโกจะออกเดินทาง ความเข้าใจว่าจะต้องประสบอันตรายนั้นมีมากมายจนกระทั่ง “น้ำตาของพวกทูตต้องหลั่งลงดุจสายฝน และทุกๆ คนต่างก็ร้องไห้ไปตามๆ กัน” การข้ามทะเลจากเกาะญี่ปุ่นไปยังแผ่นดินจีนกินเวลาถึง ๓๔ วัน และแทนที่จะไปถึงที่ปากน้ำแยงซีซึ่งเป็นจุดหมายปลายทาง เรือกลับไปถึงที่ฝั่งทะเลเมณฑลฝูเจี้ยน ซึ่งในตอนแรกๆ พวกเจ้าหน้าที่ ณ ที่นั้นไม่ปรารถนาจะให้ชาวญี่ปุ่นขึ้นฝั่งที่นั่นเลย การที่ท่านคุโกเขียนภาษาจีนได้อย่างชำนาญกลับทำให้คณะทูตได้รับการต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี ผู้ว่าราชการแคว้นฝูเจี้ยนเองก็พอใจที่ตนมิได้สร้างอุปสรรคใดๆ อีกต่อไปแล้ว

คุโก กับ พระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ

๑๖๑

ท่านคุโกได้ติดตามคณะทูตของท่านไปยังเมืองหลวงซึ่งอยู่ที่เมืองฉางอาน ที่เมืองหลวงนี้เองท่านได้พบอาจารย์ใหญ่ หุยโกว (Hui-kuo : พ.ศ. ๑๒๘๙-๑๓๔๘) ซึ่งรู้สึกชอบออกชอบใจญี่ปุ่นหนุ่มผู้นั้นในทันทีและปฏิบัติต่อท่านคุโกในฐานะเป็นลูกศิษย์ที่ท่านเลือกสรรแล้ว หลังจากที่ท่านอาจารย์หุยโกวได้ถึงมรณภาพในปีต่อมา ท่านคุโกก็ได้รับเลือกให้เขียนจารึกในงานศพ ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติอย่างสูงสำหรับชาวต่างประเทศ ท่านได้เดินทางกลับประเทศญี่ปุ่นเมื่อปลายปี พ.ศ. ๑๓๔๙ สมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุทรงโปรดการที่จะย้ายเมืองหลวงจากเมืองนารามาก และตั้งนั้นจึงไม่ทรงพอพระทัยในตัวท่านคุโกมากนัก พระองค์ได้สวรรคตในฤดูใบไม้ผลิของปีนั้นเอง และผู้ที่ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ได้ประทานความเมตตากรุณาทุกอย่างแก่ท่านคุโก หลังจากที่ท่านคุโกได้รับเกียรติอย่างมากมายแล้ว ใน พ.ศ. ๑๓๕๙ ท่านก็ได้ทูลขอพระบรมราชานุญาตเพื่อสร้างวัดบนภูเขาโคยะ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางของนิกายชินงอน พ.ศ. ๑๓๖๕ ท่านไซโจ ฝ่ายตรงข้ามกับท่านคุโกก็ถึงมรณภาพ และในปีต่อมาท่านคุโกก็ได้รับแต่งตั้งเป็นสมภารวัดโดอิ ซึ่งเป็นมหาวิหารทางพระพุทธศาสนา ซึ่งคุมทางสายสำคัญที่จะเข้ามาสู่เมืองหลวง ท่านถึงมรณภาพที่ภูเขาโคยะเมื่อ พ.ศ. ๑๓๗๘

พระพุทธศาสนาที่ท่านคุโกศึกษาในเมืองจีนและนำกลับมาสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น เรียกกันว่า “คำพูดที่แท้” (ภาษาสันสกฤตว่า มันตรยาน ภาษาญี่ปุ่นว่า ชินงอน) ชื่อของนิกายนี้เองก็บ่งถึงความสำคัญที่สอดคล้องต้องกันกับคำพูดในฐานะที่เป็นหนึ่งในความลึกลับ ๓ ประการ คือ กาย วาจา และใจ ความสามารถทั้งสามนี้มนุษย์ต่างก็มีด้วยกันทุกคน แต่ทว่าในความสามารถเหล่านี้ก็มีความลับทั้งปวง และโดยอาศัยความสามารถเหล่านี้ เราก็อาจบรรลุถึงพุทธภาวะได้ ความลึกลับต่าง ๆ ของร่างกายรวมทั้งวิธีการใช้มือแบบต่าง ๆ (เรียกกันว่า มุทรา) ให้สอดคล้องต้องกับพระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์ที่อ้างถึง การเข้าสมาธิแบบต่าง ๆ และการใช้เครื่องมือในการประกอบพิธีรีตอง เช่น สายฟ้า (วัชระ) และดอกบัว ความลึกลับต่าง ๆ ของวาจา รวมทั้ง “คำพูดที่แท้” และสูตรที่ลึกลับอื่นๆ ความลึกลับต่างๆ แห่งจิตส่วนใหญ่อ้างถึง “ปริชาญาณ ๕ อย่าง” ซึ่งเป็นวิธีที่จะเข้าใจสังขารธรรม ในพระพุทธศาสนานิกายชินงอน ความลึกลับเหล่านี้ได้มีการถ่ายทอดกันด้วยปากจากอาจารย์ไปยังลูกศิษย์ และมีได้เขียนไว้ในหนังสือที่ใครๆ พอจะหาอ่านได้เลย ข้อนี้ก่อให้เกิดเป็นความแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งระหว่างพระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ (สำหรับพวกที่บวชแล้ว) กับ พระพุทธศาสนาสำหรับคนภายนอกที่เข้าใจได้ (แบบที่ทั่วไปแก่คนทุกคน) เหตุผลที่ทำให้รักษาคำสอนเหล่านี้เป็นความลับก็คือว่า คำสอนแบบลี้ลับผิดจากคำสอนของพระศากยमुनिพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ ซึ่งพระองค์ทรงแสดงด้วยพระทัยที่กำหนด

๑๖๒

ข้อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ขอบเขตของผู้ฟัง แต่คำสอนแบบลัทธิ เป็นคำสอนที่พระไวโรจนะพระพุทธเจ้าในจักรวาลได้ตรัสเพื่อความพอใจของพระองค์เองเท่านั้น สังฆธรรมแห่งคำสอนแบบลัทธินี้ถือว่าสมบูรณ์จริงๆ พ้นจากกาลหรือเทศะ และรวมเอาสังฆธรรมแห่งความคิดทุกๆ นิกายเข้าไว้หมด เฉพาะพวกที่ได้บวชแล้วเท่านั้นจึงจะมีหวังจะเข้าใจคำสอนที่มีอยู่มากมายเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่

ในพระพุทธศาสนานิกายลัทธินี้ ครุกับศิษย์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมมาก บ่อยทีเดียวที่ครูจะเผยความรู้ของตนที่เกี่ยวกับคำสอนที่ลัทธิทั้งหมดให้แก่ศิษย์ที่มีความสามารถเป็นเด่นเพียงคนเดียวเท่านั้น ท่านคุโกได้เล่าถึงวิธีที่ครูของท่าน คือท่านหุโยโกว รออยู่จนท่านเกือบจะถึงมรณภาพ ก่อนที่ท่านจะพบคนญี่ปุ่นที่มีความสามารถพอที่จะรับความรู้ของท่านได้ สภาวะส่วนบุคคลเกี่ยวกับการถ่ายทอดคำสอนเป็นแบบที่ไม่เคยมีนิกายชินงอนที่เป็นอิสระใดๆ ได้เคยปฏิบัติในเมืองจีนมาก่อนเลย ดังนั้นจึงปล่อยให้ท่านคุโกเสนอคำสอนในนิกายชินงอนเป็นคำสอนที่มีระบบ และดังนั้นจึงได้ตั้งเป็นนิกายขึ้นมา โอกาสถัดมาสำหรับหนังสือชั้นต่างๆ ลิบชั้นแห่งวิญญาณทางศาสนา ของท่านคุโก ซึ่งนิกายชินงอนถือเป็นปรัชญาที่แยกออกไปนั้นเป็นพระบรมราชโองการที่สมเด็จพระจักรพรรดิยุ่นนะ ทรงประกาศเมื่อ พ.ศ. ๑๓๗๓ สั่งให้นิกายต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ๖ นิกายที่มีอยู่ในเวลานั้นเสนอสารัตถะแห่งความเชื่อถือของตนเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นไปทูลถวาย ในบรรดาหนังสือที่ได้ทูลถวายในสมัยนี้ หนังสือเรื่องชั้นต่างๆ ลิบชั้นๆ ของท่านคุโกนับว่าสำคัญที่สุดเหนือหนังสืออื่นๆ มากทีเดียว ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ คือมีถึง ๑๐ บท แต่ละบทก็จะกล่าวถึงวิญญาณทางศาสนาที่สูงขึ้นไปชั้นหนึ่งตามลำดับ หนังสือนี้เขียนเป็นภาษาจีนทั้งหมด มิเป็นเพียงภาษาจีนที่ดีสำหรับผู้เขียนที่เป็นญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังมิลีลาทางกวีที่หรูหรา ซึ่งอาจทำให้ระลึกถึงความพยายามของโปปที่มีอยู่ในหนังสือเรื่อง "Essay on Man" ในอันที่จะเสนอมนโคติทางปรัชญาในบทโคลงที่มีสัมผัสกันเป็นอย่างดี ด้วยการที่ท่านคุโกใช้สื่อกลางแห่งการแสดงความรู้สึกที่ออกจะยากลำบากมากนี้ ส่วนใหญ่ก็เนื่องมาจากความนิยมที่มีอยู่ในสมัยนั้นนั่นเอง ทุกวันนี้เราอาจต้องเสียใจในข้อนี้ เพราะทั้งๆ ที่ท่านคุโกมีความสามารถในการเขียนหนังสือเป็นภาษาจีนอย่างมากมาย แต่การบรรยายถึงลัทธิคำสอนในพระพุทธศาสนานิกายชินงอนของท่านก็ได้ถูกขัดขวางอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพราะความจำเป็นที่จะต้องขัดเกลาถ้อยคำสำนวนให้เข้ากับแบบพิมพ์ที่แห้งแล้งและไม่เหมาะสม ทุกวันนี้ข้อเขียนของท่านยากที่จะเข้าใจได้ และความพยายามของท่านที่จะสร้างนิกายนี้ขึ้นมาพร้อมๆ กันนั้นก็ทำให้ท่านต้องเขียนแบบน้ำท่วมทุ่งอยู่หลายตอนด้วยกัน แต่ทั้งๆ ที่มีข้อบกพร่องอยู่บ้างเช่นนั้น ท่านคุโกก็คงเป็นบุคคลที่มีสติปัญญาสูงเด่นดุจดุจดอยของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นอยู่ดี

คุโฏ กับ พระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ

๑๖๓

หนังสือเรื่อง *ชั้นต่าง ๆ ลีบชั้น* นับว่าเป็นความพยายามครั้งแรกที่ชาวญี่ปุ่นได้เขียนขึ้นเพื่อเป็นการยกย่องวรรณกรรมทางพุทธศาสนาแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในเวลานั้น อันนับว่าเป็นเบื้องต้นในการที่จะอธิบายลัทธิคำสอนของนิกายใหม่ให้ละเอียดลออ ในการอภิปรายถึงชั้นต่างๆ แห่งชีวิตทางศาสนานั้น ท่านคุโฏได้ไปเกินกว่าขอบเขตของพระพุทธศาสนาที่ถือว่าลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าเป็นชีวิตทางศาสนาสองชั้นในลีบชั้น *ชั้นต่ำสุด* ของชั้นทั้งลีบนั้น ท่านคุโฏได้วางชีวิตของสัตว์ที่ควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ไว้ โดยถือว่าเป็นชีวิตที่มีได้มีการแนะนำในทางศาสนา *ชั้นที่ ๒* ก็คือลัทธิขงจื้อซึ่งเป็นชั้นที่จิตยังไม่รู้เรื่องศาสนาที่แท้เลย แต่ทว่าได้รับการแนะนำจากคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติคุณธรรมทางฆราวาสวิสัย *ชั้นที่ ๓* คือ ลัทธิเต๋า (และตามหลักฐานบางแห่งบอกว่า ศาสนาพราหมณ์) ซึ่งในลัทธินี้ ผู้ที่นับถือหวังจะไปเกิดในสวรรค์ แต่หาเข้าใจธรรมชาติของสวรรค์ไม่ ต่อมาก็เป็นพุทธศาสนาแบบหินยานอีกสองชั้น (*ชั้นที่ ๔ กับชั้นที่ ๕*) ณ ชั้นทั้งสองนี้มีความเข้าใจเพียงบางส่วนเท่านั้น ความจริงโลงใจที่สูงสุดก็คือความจริงโลงใจเกี่ยวกับการดับกิเลส ส่วนบุคคลในการบรรลุถึงนิพพาน ข้อนี้ตรงข้ามกับความเชื่อถือในนิกายมหายานที่ว่าแม้แต่ผู้ที่ได้ไปเกิดในสวรรค์แล้ว ก็จะต้องกลับมาเกิดในโลกที่ต่ำกว่าเพื่อช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ *ชั้นที่ ๖* ก็คือความเชื่อถือในลัทธิมหายานชั้นแรกซึ่งบางทีก็ถือว่าเป็นอย่างเดียวกับลัทธิคล้ายมหายาน หรือมหายานที่ไม่แท้ นั่นคือความเชื่อในพระพุทธศานานิกายฮอสโซ ซึ่ง “มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะค้นให้พบภาวะอันดีมะแห่งความมีเป็นในจักรวาลในเวลาเข้าสู่สมาธิ ทั้งนี้โดยอาศัยการวิจัยค้นคว้าในคุณลักษณะเฉพาะของความมีเป็นทั้งปวง และโดยอาศัยการรู้แจ้งธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานแห่งดวงวิญญาณในแสงสว่างที่ลึกลับ” เพราะเป็นมหายานนี้เองจึงมีลักษณะที่ประกอบด้วยความกรุณาที่มีต่อผู้ที่ยังจมปลักอยู่ในห้วงอวิชชา *ชั้นที่ ๗* ก็คือพุทธศานานิกายชินรอน ซึ่งเจริญรอยตามท่านนาคารุณในเรื่อง “การปฏิเสสมิถิระ” ว่าเป็นวิถีทางที่จะจัดการสร้างมโนภาพผิดๆ ทั้งปวงที่กั้นจิตใจไม่ให้ค้นพบสัจธรรมให้หมดไปได้ *ชั้นที่ ๘* ก็คือความเป็นสากลของนิกายเทนได ซึ่งขณะหนึ่งย่อมมีความเป็นนिरันตร และเมล็ดพรรณผักกาดอาจทรงงูเขาไว้ได้ คำสอนในนิกายเคงอน ที่ยืนยันในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน (ความเป็นอัญมัญ-ปัจจัยของกันและกัน) และความอาจเปลี่ยนกันได้ ถือว่าเป็น *ชั้นที่ ๙* *ชั้นที่ ๑๐* ซึ่งเป็นชั้นสุดยอดนั้นได้แก่คำสอนที่ลี้ลับของนิกายชินงอน

แม้ว่าท่านคุโฏจะยืนยันในเรื่องความแตกต่างระหว่างคำสอนที่สาธารณะทั่วไปของพุทธศานานิกายอื่นๆ และคำสอนที่ลี้ลับของนิกายชินงอน แต่การตรวจสอบลัทธิคำสอนก็คงดูเหมือนจะแสดงให้เห็นว่ามโนภาพเกี่ยวกับพระไวโรจนพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าแห่งจักรวาลมีภายหลังมโนภาพเกี่ยวกับพระพุทธเจ้านิรันดรของนิกายเทนได และพระโลจนพุทธเจ้าของนิกายเคงอน ความแตกต่างที่นับว่าเป็นสาระสำคัญก็คือว่ามโนภาพเกี่ยวกับพุทธภาวะของ

นิกายเทนไดและนิกายเคงอนชวนให้เข้าใจว่าเคยเป็นทัศนภาพที่เปิดเผยให้แก่พระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ ส่วนพระไวโรจนพุทธเจ้าที่ท่านคุไกกล่าวถึงนั้นมีเพียงอุดมคติเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นตัวจักรวาลเองที่ไม่มีกำหนดขอบเขต ปราศจากเบื้องต้นหรือที่สุดอีกด้วย จักรวาลนั้นถือกันว่าประกอบด้วยธาตุ ๖ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ นิกายชินงอนไม่เหมือนพุทธศาสนานิกายอื่นๆ บางนิกาย คือไม่พิจารณาเห็นว่าโลกเป็นเพียงวิญญาณเท่านั้น วัตถุและจิตใจเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกคือเป็น “สองแต่ก็ไม่ใช่สอง” ในนิกายชินงอน การยืนยันวิญญาณว่าเป็นธาตุนี้แหละที่ทำให้วิญญาณแตกต่างจากธาตุ ๕ ของจีน ซึ่งเป็นธาตุทางฟิสิกส์ พระพุทธศาสนาแบบลัทธิสามารถที่จะสังเคราะห์ทั้งมโนภาพเก่าๆ ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับจักรวาลและทฤษฎีอิน-หยางที่เกี่ยวกับธาตุห้าเข้าด้วยกันได้ พระพุทธศาสนาแบบลัทธินี้ต่อมาก็กลืนเอาศาสนาชินโตเข้าไว้ด้วย

การที่พระพุทธศาสนาแบบลัทธิได้รับความนิยมสนใจจากชาวญี่ปุ่นสมัยเฮอิอัน (Heian) ได้มาก ก็อยู่ที่คุณสมบัติทางสุนทรียะของนิกายนี้เอง ท่านคุไกเองก็นับว่าเก่งในด้านศิลปะ และข้อเท็จจริงนี้บางส่วนก็อาจอธิบายถึงบทบาทอันสำคัญที่ศิลปะได้แสดงอยู่ในคำสอนของท่านอาจารย์ของท่านคุไกคือ ท่านหุยกว ก็ได้บอกท่านว่าโดยอาศัยศิลปะเท่านั้นที่จะสามารถนำเอาคำสอนที่ลึกซึ้งแห่งคัมภีร์ที่ลึกลับไปเผยแพร่ได้ และเมื่อท่านคุไกได้เดินทางกลับญี่ปุ่นแล้วท่านก็ได้ต่อเติมทฤษฎีนี้ไว้เสียละเอียดลออว่า :

“ธรรมะย่อมไม่มีการพูด แต่ถ้าไม่พูด ก็ไม่อาจแสดงธรรมะออกมาได้ สัจธรรมนิรันดร์ (ดงดา) ย่อมอยู่เหนือลี แต่โดยอาศัยลีเท่านั้นที่เราอาจเข้าใจดงดาได้ นับว่าเป็นความผิดที่จะพยายามชี้ให้เห็นสัจธรรม เพราะไม่มีวิธีการสอนที่กำหนดให้แจ่มแจ้งลงไปได้ แม้ศิลปะจะไม่ก่อให้เกิดความตื่นเต็นตอกตใจโดยอาศัยคุณสมบัติที่ผิดปรกติธรรมดาของมัน แต่ศิลปะก็เป็นทรัพย์สินสมบัติที่คุ้มครองประเทศชาติและอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนพลเมือง

เมื่อว่าในด้านสัจธรรมแล้ว คำสอนที่ลึกลับนั้นลึกซึ้งเกินกว่าที่จะเขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรได้ แต่ด้วยอาศัยความช่วยเหลือของการวาดภาพ เราก็อาจเข้าใจความคลุมเครือแห่งคำสอนที่ลึกลับนั้นได้ ทัศนคติแบบต่างๆ และการทำมูรธาของรูปเคารพที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง ได้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในความรักของพระพุทธเจ้า และพอเห็นรูปเคารพเหล่านั้นเขาอาจบรรลุถึงพุทธภาวะได้ ดังนั้นเราจึงอาจแสดงให้เห็นความลึกลับของสูตรและอรรถกถาทั้งหลายได้ในศิลปะ และสัจธรรมที่เป็นสาระสำคัญแห่งคำสอนที่ลึกลับทั้งหมดล้วนเริ่มต้นในศิลปะทั้งสิ้น ครูหรือศิษย์ไม่อาจประสิทธิ์ประสาทคำสอนที่ลึกลับได้ ศิลปะคือสิ่งที่เปิดเผยสถานะแห่งความสมบูรณ์ให้แก่เรา”

โดยทั่วๆ ไปแล้ว สำนักของท่านคุโวกุได้พิจารณาศิลปะไว้เป็น ๔ โฉมหน้าด้วยกัน คือ:-

๑. การวาดภาพและการแกะสลัก

๒. ดนตรีและวรรณคดี

๓. การแสดงท่าต่างๆ และการกระทำ และ

๔. เครื่องมือเครื่องใช้ที่ส่งเสริมอารยธรรมและศาสนา

ความสามารถในศิลปะแบบใดแบบหนึ่งหรือทุกๆ แบบ อาจมีได้ก็โดยอาศัยความเป็นผู้เชี่ยวชาญในรหัสลับแห่งไตรทวาร และอาจมีผลเป็นการสร้างสรรค์ดอกไม้แห่งอารยธรรม ซึ่งได้แก่ พระพุทธเจ้าตามความชอบธรรมของตนเอง ท่านคุโวกุเห็นว่าอะไรก็ตามที่สวยามยอมมีส่วนแห่งพุทธภาวะอยู่ทั้งนั้น ธรรมชาติ ศิลปะ และศาสนาเป็นหนึ่ง แล้วก็ไม่ใช่การยากลำบากอะไรที่จะเห็นว่าทำไมศาสนาที่ขอบอกขอบใจกันมากในสมัยที่อารยธรรมญี่ปุ่นรุ่งเรืองถึงที่สุดนั้นจึงมีสุนทรียะถึงขนาดนั้น

บางทีประโยชน์ของการวาดภาพที่สำคัญที่สุดที่นิกายชินงอนได้รับนั้นอยู่ในสองมณฑลซึ่งเป็นตัวแทนจักรวาลภายใต้โฉมหน้าทั้งสองของสิ่งที่มีอยู่โดยจริงจึงอันเป็นศักยภาพกับการสำแดงตนให้ปรากฏแบบพลวัต โฉมหน้าแห่งจักรวาลที่เป็นศักยภาพอันใครจะทำลายมิได้นั้น ได้มีแสดงไว้ในวัชรมณฑลแล้ว ตรงกลางวัชรมณฑลนั้น ก็มีภาพพระไวโรจนพุทธเจ้าประทับนั่งเข้าสมาธิอยู่บนดอกบัวขาวและแวดล้อมด้วยวงแสงสีขาว รอบๆ พระองค์ก็มีพระพุทธเจ้าต่างๆ และเครื่องมือที่ลึกลับ โฉมหน้าแห่งจักรวาลที่เป็นเชิงพลวัตได้มีแสดงไว้ในक्रमณฑล “ในक्रमณฑลนี้เทวดาและสัตว์อื่นๆ มากมายหลายพวกนั่งกันอยู่เป็นทิวแถวตามชนิดแห่งอำนาจและความตั้งใจที่ตนมีอยู่ ตรงกลางक्रमณฑลมีดอกบัวสีแดง พร้อมทั้งฝักบัวและกลีบ ๘ กลีบซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนหัวใจของจักรวาล ...” พระไวโรจนพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่บนฝักบัว และพระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ ประทับนั่งบนกลีบบัว

มณฑลทั้งสองนั้นใช้เป็นตัวแทนชีวิตและภาวะของพระไวโรจนพุทธเจ้า ทั้งยังทำหน้าที่ปลูกอำนาจที่ลึกลับให้ตื่น ส่วนมากในวิธีที่แสดงมุทรา พินิจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มณฑลทั้งสองแสดงรูปให้เห็นก็คือว่า ในพินิจนั้นจะต้องมีศิษย์คนหนึ่งคอยขว้างหรือโยนดอกไม้ไปที่มณฑลทั้งสอง พระพุทธเจ้าที่ดอกไม้ไปติดค้างอยู่ ย่อมถือว่าเป็นพระพุทธเจ้าที่เขาจะต้องบูชาและเลียนแบบ โดยเฉพาะ ได้มีบันทึกไว้ว่า ดอกไม้ของท่านคุโวกุตกไปที่พระไวโรจนพุทธเจ้าทั้งในวัชรมณฑลและक्रमณฑล อาจารย์ของท่านรู้สึกอัศจรรย์ใจในการที่เทพดาฟ้าดินได้ชี้ถึงจุดหมายปลายทางอันยิ่งใหญ่ที่คอยชาวญี่ปุ่นหนุ่มๆ สาวๆ อยู่

ลักษณะสำคัญที่ผิดปรกติธรรมดาแห่งคำสอนของท่านคุไกก็คือการที่ท่านเน้นในเรื่องความรู้ภาษาสันสกฤต เราไม่ทราบว่าคุณคุไกซึ่งศึกษาภาษาสันสกฤตตอนที่อยู่ในเมืองจีนนั้นมีความรู้ความสามารถในด้านภาษาสันสกฤตแค่ไหนเพียงใด แต่ด้วยทายสมบัติหรือพรสวรรค์ซึ่งผิดปรกติของท่าน ท่านอาจเก่งในด้านภาษาสันสกฤตมากก็ได้ ท่านได้พรรณนาถึงความสำคัญของภาษาสันสกฤตไว้ว่า :

“พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดอยู่ในอินเดีย ดินแดนทางฝ่ายอัสตงคตประเทศ กับดินแดนทางฝ่ายบูรพทิศ เมื่อว่าในด้านวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์แล้ว ทั้งไกลกันมาก ทั้งในด้านภาษาและตัวหนังสืออินเดียก็แตกต่างจากจีนมาก ดังนั้นในการที่จะศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา เราจึงจำต้องอาศัยฉบับแปล แต่พระพุทธวณะที่แท้ในภาษาเดิมลึกซึ้งมากเหลือเกิน แต่ละคำมีความหมายลึกซึ้งมาก เมื่อเสียงเปลี่ยนไป ความหมายก็เปลี่ยนไป และโดยอาการออกเสียงต่าง ๆ กันอาจทำให้เข้าใจผิดได้ง่าย เราอาจได้รับความประทับใจแห่งความหมายได้อย่างหยาบ ๆ แต่จะไม่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเลย นอกจากว่าเราจะอ่านต้นฉบับเดิมที่เป็นภาษาสันสกฤตได้ มิฉะนั้นแล้ว ก็จะไม่สามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างแห่งคุณสมบัติของสระทั้งหลายได้ นั่นคือเหตุผลที่ว่าเราจะต้องกลับไปหาต้นกำเนิดแห่งคำสอน”

อย่างน้อยที่สุด ตามเรื่องราวที่ทราบมาตามปริมปราประเพณี ท่านคุไกก็ใช้ภาษาสันสกฤตได้อย่างวิเศษในการประดิษฐ์อักษรญี่ปุ่นเป็นพยางค์ (คะนะ) ซึ่งนับว่าเป็นการทำให้เกิดมีวรรณคดีที่รุ่งโรจน์ขึ้นในสมัยเฮอัน ถ้าไม่คำนึงถึงท่านคุไกแล้วก็นับว่าเป็นความจริงที่ว่า อักษรของญี่ปุ่นที่เป็นพยางค์ๆ นั้นได้วิวัฒนาการมาเป็นการเลียนแบบการใช้อักษรในภาษาสันสกฤต

พระพุทธศาสนาแบบลัทธิได้กลายเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดของญี่ปุ่นในสมัยเฮอัน แม้ว่าความลึกลับที่ลึกซึ้งของพุทธศาสนาแบบนี้จะถ่ายทอดได้ก็โดยจากอาจารย์มายังลูกศิษย์เท่านั้นก็ตาม แต่ลักษณะที่สำคัญใหญ่ๆ ของลัทธินี้ เราก็สามารถที่จะเข้าใจได้โดยง่าย ๆ มากทีเดียว เราเข้าใจชีวิตว่ามีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือ อาจเปลี่ยนสูงขึ้นไปสู่พุทธภาวะหรือเปลี่ยนต่ำลงไปสู่รกก็ได้ ในเมื่อความกรุณาของมหายานนำผู้ที่ตรัสรู้แล้วให้แสวงหาวิธีที่จะทำให้พวกที่ยังมีชีวิตอยู่ดู “แพะรับบาป” ได้พ้นทุกข์ แต่คำสอนแบบลัทธิก็ได้ปฏิเสธความสำคัญของโลกนี้และความสุขในชีวิตนี้ โดยการให้สลบให้ถูกต้อง เขาก็จะได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุในทันที ความเชื่อนี้ในชั้นแรกก็นำไปสู่เจตนาารมณ์ที่อยาก رؤอยาก เห็นในเรื่องสิ่งต่าง ๆ ของโลกนี้ ซึ่งทำให้นิยายชินงอนแตกต่างจากพุทธศาสนาแบบอื่นๆ ส่วนมาก แต่ว่าต่อมาความหวังที่จะทำผลประโยชน์ทางด้านปฏิบัติให้มีอยู่เรื่อยไปโดยอาศัยสื่อกลางที่มีความซำน

คุไก กับ พระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ

๑๖๗

ชำนาญในด้านเวทมนตร์คาถานั้น ได้นำไปสู่การใช้ไสยศาสตร์ที่มีอยู่มากมาย ส่วนใหญ่ก็เพื่อเป็นการคัดค้านพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในภายหลังๆ นี่เองจึงได้เกิดมีนิกายโจโดและนิกายที่ไม่เห็นพ้องกับนิกายชินงอนอื่นๆ อีกหลายนิกาย

คุไก

คุไกกับอาจารย์

ข้อความตอนหนึ่งและตอนต่อไปคัดมาจากหนังสือเรื่อง *บันทึกความทรงจำที่เสนอรายชื่อสูตรต่างๆ ที่นำเข้ามาใหม่* ที่ท่านคุไกได้เขียนกราบทูลสมเด็จพระจักรพรรดิ หลังจากที่ท่านกลับจากการไปศึกษาที่ประเทศจีนแล้ว นอกจากรายชื่อบทความทางศาสนามากมายที่ท่านนำกลับมาแล้ว ท่านคุไยยังได้กราบทูลรายงานถึงผลแห่งการศึกษาของท่านและสรรเสริญยอสรรคำสอนที่ท่านไปศึกษามาในจุดต่างๆ ที่ท่านได้เน้นเป็นพิเศษนั้น ก็มี (๑) เรื่องการที่ท่านประสบความสำเร็จในการที่อาจารย์ทางพระพุทธศาสนาคนสำคัญที่สุดของจีนเวลานั้นยอมรับท่านเป็นศิษย์ (๒) ความแท้จริงแห่งคำสอนที่ว่าสืบสายมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง (๓) การที่บรรดาจักรพรรดิทั้งหลายแห่งราชวงศ์ถังทรงโปรดปรานคำสอนนี้อันเป็นเหตุทำให้พระพุทธศาสนาแบบนี้เป็นตัวแทนลัทธิคำสอนที่ดีที่สุดและมีอิทธิพลมากที่สุดที่มีอยู่ในเมืองหลวงของจีนสมัยนั้น และ (๔) ข้อเท็จจริงที่ว่า คำสอนนี้ได้บอกวิธีที่จะบรรลิ่งพุทธภาวะที่ง่ายที่สุดและเร็วที่สุดให้ ซึ่งบางทีจะเป็นการเสนอแนะที่สำคัญประการหนึ่งในสายพระเนตรของสมเด็จพระจักรพรรดิที่ทรงมีพระราชภารกิจมาก

(จากหนังสือ *โคโบ โคชิ เซนชู*, เล่ม ๑, หน้า ๔๔-๑๐๑)

ในระหว่างเดือน ๖ พ.ศ. ๑๓๔๗ ข้าพระพุทธเจ้านามว่าคุไกได้โดยสารเรือหมายเลข ๑ ในขบวนของเจ้าฟูจิواره เอกอัครราชทูตไปสุราชสำนักราชวงศ์ถังยังเมืองจีน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไปถึงฝั่งทะเลมณฑลฝูเจี้ยนในเดือนที่ ๘ และอีก ๔ เดือนต่อมาก็ได้ไปถึงเมืองฉางอาน เมืองหลวงของจีน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้พักอยู่ที่บ้านพักแขกเมือง คณะทูตได้เริ่มออกเดินทางกลับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๑๓๔๘ แต่เพราะพระบรมราชโองการ ข้าพระพุทธเจ้าผู้เดียวที่ต้องอยู่ที่วัดชิหิงซึ่งเป็นวัดที่ท่านสมภารยุงจูเคยอยู่มาก่อน

วันหนึ่ง ในตอนที่ข้าพระพุทธเจ้าไปเยี่ยมบรรดาคุณจารย์ทางพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงของเมืองหลวง บังเอิญข้าพระพุทธเจ้าได้พบสมภารแห่งห้องโถงขององค์พระเจดีย์ด้าน

ตะวันออกของวัดมังกรเขียว ภิกษุที่สำคัญองค์นี้ซึ่งมีนามทางพระพุทธศาสนาว่าหุยโกว เป็นศิษย์ที่ได้รับเลือกของท่านอาจารย์โหมมวัชระ ซึ่งเป็นชาวอินเดีย คุณธรรมของท่านสมกับวัยของท่าน คำสอนของท่านก็สูงส่งพอที่จะแนะนำจักรพรรดิทั้งหลายได้ จักรพรรดिसามองค์ทรงเคารพท่าน โดยถือเอาท่านเป็นอาจารย์และได้รับบรรพชาจากท่าน ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสทั้ง ๔ ชั้นต่างก็คอยชะเง้อหาเพื่อให้ท่านสอนเรื่องคำสอนที่สืบลับให้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปเยือนสมภารพร้อมกับมีพระอีก ๕ หรือ ๖ รูปจากวัดซีหมิงติดตามไปด้วย ในทันทีที่ท่านเห็นข้าพเจ้า ท่านก็ยิ้มด้วยความยินดี และพูดด้วยความดีอกดีใจว่า “ข้าพเจ้าทราบว่าคุณจะต้องมา ข้าพเจ้ารอคอยท่านมาเป็นเวลานานทีเดียว การที่ข้าพเจ้าได้เห็นท่านในวันนี้ในที่สุดนั้นนับว่าช่างเป็นสุขใจเสียยิ่งกระไร! ชีวิตของข้าพเจ้ากำลังจะล่วงลับไป และจนกระทั่งท่านมาถึงนี้แหละ ก่อนนั้นไม่มีใครที่ข้าพเจ้าจะสามารถถ่ายทอดคำสอนให้ได้เลย จงอย่าได้ลี้เลใจเลย จงไปที่แท่นอุปสมบทพร้อมด้วยดอกไม้และของหอมเถิด” ข้าพระพุทธเจ้าได้กลับไปยังวัดที่ข้าพระพุทธเจ้าพักอาศัยอยู่ แล้วก็นำเอาสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการอุปสมบทไป ในตอนต้นเดือนหกนั้นเอง ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้เข้าโรงอุปสมบท ข้าพระพุทธเจ้ายืนอยู่เบื้องหน้ากรรมณทลและขว้างดอกไม้ไปในลักษณะการดังที่ได้พรรณามาแล้ว บังเอิญดอกไม้เหล่านั้นตกไปตรงร่างของพระไวโรจนพุทธเจ้าซึ่งอยู่ตรงกลางกรรมณทล อาจารย์ได้อุทานด้วยความดีใจว่า “ช่างประหลาดจริงๆ! ช่างมหัศจรรย์จริงๆ!” ท่านได้กล่าวด้วยความปิติยินดีและประหลาดใจอยู่อย่างนี้สามหรือสี่ครั้ง แล้วข้าพระพุทธเจ้าก็ได้รับการบวชประกอบด้วยองค์ ๕ และได้รับคำสั่งสอนในเรื่องรหัสลับแห่งไตรทวารซึ่งจะนำไปให้เทวดาเข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วท่านก็สอนสูตรเป็นภาษาสันสกฤตสำหรับกรรมณทล และสอนการเข้าสมาธิแบบโยคะ โดยเพ่งถึงพระพุทธเจ้าทั้งปวง

ในตอนต้นเดือน ๗ ข้าพระพุทธเจ้าก็เข้าโรงอุปสมบทแห่งวัชรมณทลเพื่อการบวชเป็นครั้งที่สอง เมื่อข้าพระพุทธเจ้าขว้างดอกไม้ไป ดอกไม้ก็ตกลงบนพระไวโรจนพุทธเจ้าอีก แล้วสมภารก็แสดงความประหลาดใจเช่นที่แลมาแล้วอีก ข้าพระพุทธเจ้าได้รับการบวชเป็นอาจารย์ในตอนต้นเดือน ๘ ในวันที่ข้าพระพุทธเจ้าอุปสมบท ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป พระในวัดมังกรเขียวทุกรูปได้มาฉันและทุกองค์ต่างก็พอกพอใจไปตามๆ กัน

ต่อมาข้าพระพุทธเจ้าก็ศึกษาวัชรมงกุฎโยคะ (Diamond Crown Yoga) และวิภาคทั้ง ๔ แห่งคำสอนที่เป็นพระพุทธรวณะที่แท้จริงและใช้เวลาอีกเล็กน้อยศึกษาภาษาสันสกฤตและโคลกภาษาสันสกฤต ท่านสมภารได้ออกข้าพระพุทธเจ้าว่า คัมภีร์ที่สืบลับนั้นเป็นคัมภีร์ที่ลึกซึ้งที่ไม่อาจถ่ายทอดความหมายได้นอกจากโดยอาศัยศิลปะเท่านั้น ด้วยเหตุผลข้อนี้เองท่านจึงสั่งให้หัสเงิน ศิลปินในราชสำนักและช่างวาดภาพอื่นอีกประมาณ ๑๒ คน มาวาดภาพกรรมณทลและ

คู่ใจ กับ พระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

๑๖๙

วัชรมณฑลบนผ้า ๑๐ ม้วน และเรียกประชุมเสมียนกว่า ๒๐ คน เพื่อคัดลอกวัชรสูตรและคัมภีร์ที่ลึกลับสำคัญๆ อื่นๆ ทั้งยังสั่งให้ช่างโลหะหล่อแว่นหิน หล่อเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบพิธีขึ้น ๑๕ ชิ้น คำสั่งเพื่อให้เขียนรูปเคารพทางศาสนาและคัดลอกสูตรต่างๆ เหล่านี้ได้ออกมาในเวลาต่างๆ กัน

วันหนึ่งท่านสมภารได้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า “นานมาแล้วเมื่อข้าพเจ้ายังหนุ่มอยู่ ข้าพเจ้าได้พบอาจารย์ใหญ่ชื่อ อโหมชวัชระ ตั้งแต่ขณะแรกที่ท่านได้เห็นข้าพเจ้า ท่านก็ได้ปฏิบัติต่อข้าพเจ้าเหมือนข้าพเจ้าเป็นบุตรคนหนึ่ง และเมื่อท่านไปยังราชสำนักและกลับมาวัดนั้น ข้าพเจ้าก็ติดตามท่านไปอย่างแยกกันไม่ออกดุจเงาตามตัวทีเดียว ท่านได้บอกข้าพเจ้าว่า ท่านจะเป็นผู้ที่รับคำสอนอันลึกลับต่อไป จงทำให้ดีที่สุดใน จงทำให้ดีที่สุดใน แล้วข้าพเจ้าก็ได้รับการสั่งสอนทั้งในเรื่องกรรมคุณและวัชรมณฑล และในมูทราที่ลึกลับอื่นๆ ส่วนพวกลูกศิษย์ที่เหลือทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเพียงมณฑลเดียว หรือเรื่องพระพุทธเจ้าองค์เดียว หรือพิธีรีตองอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีใครได้ศึกษาทั้งหมดอย่างที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาเลย ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณท่านอย่างสิ้นเหลือจนไม่สามารถจะแสดงออกมาเป็นคำพูดได้

“บัดนี้การมีชีวิตอยู่ในโลกของข้าพเจ้าจะสิ้นสุดลงตามวาระแล้ว และข้าพเจ้าไม่อาจอยู่ต่อไปได้อีกนานนัก เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงตั้งใจให้ท่านศึกษาทั้งสองมณฑลและคำสอนที่ลึกลับอีกร้อยเล่ม พร้อมกับเครื่องมือสำหรับประกอบพิธีต่างๆ และทายสมบัติเหล่านี้ซึ่งอาจารย์ของข้าพเจ้าได้ทิ้งไว้ให้ข้าพเจ้า จงกลับไปยังประเทศบ้านเมืองของท่าน และประกาศลัทธิคำสอนที่นั่นเถิด

“เมื่อตอนที่ท่านมาถึงครั้งแรก ข้าพเจ้าเกรงว่าข้าพเจ้าจะไม่มีเวลาพอที่จะสอนท่านได้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง แต่บัดนี้ข้าพเจ้าก็สอนจบแล้ว และงานคัดลอกสูตรต่างๆ และสร้างรูปเคารพก็สำเร็จแล้ว จงรีบกลับไปยังประเทศของท่านเถิด จงเอาสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไปถวายราชสำนัก และแพร่คำสอนให้ทั่วประเทศเพื่อจะได้เพิ่มพูนความสุขแก่ประชาชน แล้วแผ่นดินนั้นก็จะพบความสงบสุขและทุกข์ คนก็จะมีความสุข โดยวิธีนั้นท่านก็จะได้ชื่อว่าตอบแทนบุญคุณของพระพุทธเจ้าและครูของท่าน และนั่นก็เป็นวิธีทางที่จะแสดงให้เห็นว่าท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่ประเทศและครอบครัวของท่าน ศิษย์ของข้าพเจ้าชื่อ อี้หมิง จะเผยแพร่คำสอนอยู่ ณ ประเทศนี้ ภารกิจของท่านก็คือถ่ายทอดคำสอนเหล่านั้นให้แก่ดินแดนฝ่ายตะวันออก จงทำให้ดีที่สุดใน” นี่คือนิพนธ์ของไอวาทของ ท่าน ซึ่งเป็นคำสอนที่เต็มไปด้วยความเมตตาและสอนให้อดทนเสมอ ในราตรีเพ็ญสุดท้ายของปี ท่านก็ชำระร่างกายของท่านให้บริสุทธิ์ด้วยการสรงน้ำตามพิธีกรรม (ทางศาสนา) แล้วนอนตะแคงขวา ทำท่ามูทราของพระไวโรจนะ แล้วท่านก็หายใจเป็นครั้งสุดท้าย (ถึงมรณภาพ)

๑๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คืนนั้น ขณะที่ข้าพระพุทธเจ้านั่งเข้าสมาธิอยู่ในห้อง ท่านสมภารก็ปรากฏตัวต่อหน้า ข้าพระพุทธเจ้าในรูปร่างอย่างปกติและกล่าวว่า “ท่านและข้าพเจ้าได้เคยปฏิญาณว่าจะประกาศคำสอนที่สืบลับมานานแล้ว ถ้าหากข้าพเจ้าไปเกิดใหม่ในญี่ปุ่น คราวนี้ข้าพเจ้าก็จะเป็นศิษย์ของท่าน”

ข้าพระพุทธเจ้ามิได้บันทึกคำพูดที่ท่านได้พูดไว้อย่างละเอียดลออ แต่ได้กราบทูลให้ทรงทราบเฉพาะโอวาทที่สำคัญๆ ของท่านอาจารย์ของข้าพระพุทธเจ้าเท่านั้น (วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๑๓๔๔)

การถ่ายทอดธรรม

(จากหนังสือ โคโบ ไดอิ เซนชู, เล่ม ๖, หน้า ๘๓-๘๔)

มหาสมุทรแห่งธรรมเป็นเอก แต่มหาสมุทรนี้บางที่ก็ตื้นและบางที่ก็ลึกลับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิสัยความสามารถของผู้ที่นับถือ ยานทั้งห้าได้ถูกทำให้แตกต่างกันออกไปเป็นฉับพลันหรือค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับบุคคลที่จะรับ แม้ในคำสอนเกี่ยวกับการตรัสรู้ฉับพลัน บางอย่างก็เปิดเผยทั่วไปแก่คนทั้งปวง และบางอย่างก็ลึกลับรู้เฉพาะบางคนที่เป็นคนในเท่านั้น ในลัทธิคำสอนที่ลึกลับเอง คำสอนบางอย่างก็เป็นตัวแทนต้นกำเนิด และคำสอนบางอย่างก็เป็นตัวแทนสาขาที่แยกออกไป บรรดาธรรมอาจารย์สมัยก่อนๆ ได้ว่ายอยู่ในน้ำตามแควต่างๆ และเด็ดได้แต่ใบเท่านั้น แต่คำสอนที่ข้าพเจ้านำกลับมาในบัดนี้ได้หยั่งลงไปจนถึงต้นตอและดึงรากถึงโคนขึ้นมาหมด

ท่านอาจประหลาดใจว่า ทำไมจึงได้เป็นเช่นนี้ ในสมัยโบราณ พระวัชรสัตว์ได้รับคำสอนจากพระไวโรจนพุทธเจ้าเป็นส่วนบุคคล หลังจากนั้นมาหลายร้อยปีจึงได้ถ่ายทอดให้แก่พระโพธิสัตว์นาคาชุน ซึ่งต่อมาได้ถ่ายทอดให้แก่อาจารย์นาคโพธิ แล้วท่านนาคโพธิก็ถ่ายทอดให้อาจารย์วัชรโพธิ อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญภาษาฮินดูและภาษาจีนอีกทอดหนึ่ง ท่านนาคโพธิเป็นบุคคลแรกที่สอนลัทธิลึกลับในเมืองจีนในสมัยศักราชไคยว่ (พ.ศ. ๑๒๕๖-๑๒๘๕) แม้สมเด็จพระจักรพรรดิเองก็ทรงเคารพคำสอนของท่านวัชรโพธิมาก แต่ท่านวัชรโพธิไม่สามารถเผยแพร่คำสอนนี้ได้แพร่หลายนัก แต่ด้วยอาศัยปูทางธรรมของเราคือท่านโมฆวัชระซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่ที่มีสติปัญญากว้างขวางคัมภีร์ภาพ คำสอนนี้จึงได้แพร่หลายออกไป หลังจากที่ได้รับการถ่ายทอดปัญหาจากท่านวัชรโพธิแล้วท่านโมฆวัชระก็ได้ไปเยือนสถานที่ทางภาคใต้ของอินเดีย ซึ่งท่านนาคโพธิได้สอนอยู่และสามารถปฏิบัติโยคะ ๑๘ แบบได้อย่างเชี่ยวชาญอย่างเจียบๆ เมื่อได้เข้าใจกรรมคุณและคัมภีร์ลึกลับส่วนอื่น ๆ แล้วท่านก็กลับเมืองจีนในสมัยศักราชเทียนเป่า (พ.ศ. ๑๒๘๕-๑๓๐๗) ในตอนนี้จักรพรรดิส่วนซ่งก็ได้รับการขนานพระนามตามแบบพุทธศาสนิกชนและพระองค์ทรงนับถือท่านโมฆวัชระเป็นพระอาจารย์

คู่มือ กับ พระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

๑๗๑

ในปีต่อๆ มาทั้งจักรพรรดิซุซงและไทซงต่างก็ได้รับธรรมจากจักรพรรดิสวีงซง จึงได้ทรงสร้างวัดแห่งเทพมังกร^๑ ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง และในเมืองหลวงก็ทรงสร้างมณฑลพิธีสำหรับอุปสมบทขึ้นทุกหนทุกแห่ง สมเด็จพระจักรพรรดิและข้าราชการได้ไปยังมณฑลพิธีเหล่านี้เพื่อรับการชานพระนามและตั้งชื่อเป็นแบบพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ นี่เป็นยุคที่นิกายลัทธิเริ่มเจริญรุ่งเรืองอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนเลย วิธีการตั้งชื่อของนิกายนี้ได้มีผู้เอาไปใช้กันแพร่หลายนับตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นมา

ตามลัทธิคำสอนแบบลัทธิ การรู้แจ้งจะเกิดขึ้นหลังจากนั้นสามชาติ ลัทธิคำสอนแบบลัทธิประกาศว่า ในชีวิตนี้มีโอกาสที่จะรู้แจ้งได้ ๑๖ ครั้ง ในด้านความเร็วและความพิเศษ ลัทธิทั้งสองแตกต่างกันมากดุจดั่งพระพุทธเจ้าผู้มีพระอำนาจอภิหารกับลาซาทัก ฉะนั้น ท่านผู้ที่รักความดี ขอให้ข้อเท็จจริงนี้แจ่มแจ้งอยู่ในจิตของท่านเถิด ในที่สุดก็ได้มีการพรรณนาถึงความสูงส่งของลัทธิคำสอน และบ่อเกิดแห่งธรรมะออกมาเป็นสูตรลัทธิ ๕ สูตร ของพระวัชรสัตว์และในบันทึกความทรงจำและคำตอบที่เบนโซได้เขียนไว้

ความแตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนาแบบเปิดเผยกับแบบลัทธิ

(เบน เดมมิตลี นิเกียว-รอน)

หนังสือของท่านคูเกเล่มนี้ บางทีจะเป็นกึ่งก้านสาขาที่แตกออกมาจากการโต้แย้งกันในนิกายต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในเมืองหลวง หรือที่ตั้งอยู่ไกลๆ เมืองหลวง และตั้งใจจะแสดงให้เห็นว่านิกายชิงงอนสูงส่งกว่านิกายอื่นๆ ทุกนิกาย ท่านคูเกได้จัดนิกายชิงงอนไว้เป็นประเภทหนึ่งในฐานะเป็นคำสอนที่ลัทธิ (ส่วนตัว) ของพระพุทธเจ้า ส่วนนิกายอื่นๆ ไม่ว่าจะถือว่าเป็นมหายานหรือหินยานก็ตามล้วนจัดรวมเข้าเป็นพวกคำสอนที่เปิดเผย (สาธารณะทั่วไป) ทั้งนี้ การที่นิกายชิงงอนสูงส่งกว่าทุกๆ นิกายนั้นก็โดยถือว่าข้ออ้างของนิกายชิงงอนที่ว่าตนเป็นตัวแทนประสบการณ์ภายในของพระพุทธเจ้าในโฉมหน้าทางด้านจิตใจที่สมบูรณ์ ดังที่ปรากฏอยู่ในสูตรลัทธิที่ทรงเปิดเผยแก่บรรดาสาวกที่ใกล้ชิดที่สุดของพระองค์เท่านั้นเป็นหลัก สัจธรรมนี้แม้จะห่อหุ้มไปด้วยความลึกลับ แต่คนทั้งปวงก็อาจบรรลุก็ได้ ทั้งนี้เพราะปัจเจกชนแต่ละคนมีศักยภาพต่อการที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นธรรมะแห่งภาวะของเขาจริงๆ ทั้งสิ้น บางทีคำสอนนี้ที่เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้องสมบูรณ์แล้วย่อมอำนวยให้ซึ่งวิถีทางที่เร็วที่สุดและปลอดภัยที่สุดในอันที่จะบรรลุถึงพุทธภาวะในชีวิตนี้

^๑ "เทพมังกร" เป็นชื่อศักราช (พ.ศ. ๑๒๔๔ - ๑๒๔๕) ในรัชสมัยของจักรพรรดิซุซง

การให้เหตุผลของท่านคุไกนั้นเป็นไปอย่างรอบคอบและมีระบบมาก โดยติดตามตำแหน่งของนิกายอื่นๆ ทีละตำแหน่งๆ แล้วจึงให้เหตุผลท้วงติงนิกายเหล่านั้น ท่านมักจะใช้แบบการสนทนาโต้ตอบที่ไม่หมายถึงใคร หลังจากที่ได้ตรวจสอบข้อความจากสูตรต่างๆ ที่นิกายอื่นๆ ถือเป็นหลักแล้ว ท่านก็อ้างข้อความในคัมภีร์ของท่านเอง เพื่อแสดงให้เห็นว่าความรู้สูงสุดของพระพุทธเจ้าแห่งจักรวาลคือ พระไวโรจนพุทธเจ้า มิใช่จะเป็นความรู้ที่ไม่อาจถ่ายทอดให้กันได้ อย่างสิ้นเชิง ดังที่นิกายอื่นๆ กล่าวถึง และว่าสาวกของพระพุทธเจ้าบางองค์ก็มีปัญญาแล้บที่จะไขไปสู่ที่รวมแห่งสัจธรรม (สัจยาลัษ) ในบทนำของหนังสือเล่มนี้ท่านคุไกได้สรุปการให้เหตุผลที่ประติษฐิประตอยด้วยคำสำนวนเสียอย่างประณีตบรรจงทีเดียว

บทนำ

(จากหนังสือ โคโบ ไดชิ เซนชู, หน้า ๔๗๔-๔๗๕)

พระพุทธเจ้าทรงมีตรีกาย^๒ คำสอนของพระองค์มีอยู่ ๒ แบบ คำสอนที่พระนิรมานกายพุทธเจ้าแสดงนั้นถือว่าเป็นนิกายที่เปิดเผย เพราะพระวณะของพระองค์นั้นเปิดเผยและสั้นๆ และดัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับคำสอนทั้งหลายได้ ส่วนคำสอนที่พระธรรมกายพุทธเจ้าทรงสอนนั้นเรียกว่า ทรัพย์สมบัติที่ลึกลับ พระวณะเหล่านั้นลึกลับและมีสัจธรรมสัมบูรณ์ สูตรต่างๆ ที่ใช้อยู่ในนิกายที่เปิดเผยนั้นมีจำนวนนับเป็นล้านๆ สูตร สูตรต่างๆ เหล่านี้ได้มีผู้รวบรวมและแบ่งออกเป็น ๑๕ ภาคบ้าง และ ๑๑ ภาคบ้าง สูตรเหล่านั้นกล่าวถึงเอกยาน ทวิยาน ตริยาน จตุรยาน และ เบญจยาน ในการอภิปรายถึงเรื่องการกระทำนั้น วิธีทางที่จะบรรลุถึงซึ่งความหลุดพ้น ๖ ทางนั้นเป็นหนึ่งแห่งคำสอนที่เป็นหลักๆ ของยานเหล่านั้น ในการอธิบายถึงสิ่งที่สัมบูรณ์ก็แบ่งออกเป็นลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ (ไตรลักษณ์) ด้วยกัน เหตุผลที่ว่าทำไมจึงเกิดมีลัทธิคำสอนที่ลึกลับเหล่านั้นนั้นพระบรมศาสดาได้ทรงอธิบายไว้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว *วัชรมกุฏสูตร* ของลัทธิลึกลับ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงสำแดงพระองค์ให้ปรากฏในรูปมนุษย์และทรงสอนลัทธิตริยานเกี่ยวกับการค่อยๆ ตรัสรู้ก็เพราะเห็นแก่พระโพธิสัตว์และบรรดาสาวกในนิกายหินยานและในนิกายที่เสมือนมหายาน^๓ ทั้งพระพุทธเจ้ายังได้สำแดงพระองค์ให้ปรากฏในรูปพระสัมโมคคกาย

^๒ ตรีกาย ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า ธรรมกาย สัมโมคคกาย และ นิรมานกาย ตามลำดับ *ธรรมกาย* ได้แก่ภาวะอันสำคัญของพระพุทธเจ้าได้แก่ความรู้แจ้งของพระองค์ *สัมโมคคกาย* ได้แก่พระกายของพระพุทธเจ้าที่สำแดงให้เห็นเฉพาะในหมู่พระโพธิสัตว์ เป็นทิพยภาวะ มีรัศมีรุ่งเรืองแผ่ซ่านไปทั่ว และ *นิรมานกาย* ได้แก่พระกายที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว อันอาจเนรมิตเปลี่ยนไปได้เป็นอย่างต่างๆ แต่ในนิกายที่ลึกลับ *ธรรมกาย* หมายถึง พระไวโรจนพุทธเจ้า *สัมโมคคกาย* หมายถึง พระอมิตาพุทธเจ้า และ *นิรมานกาย* หมายถึง พระศากยมุนีพุทธเจ้า

^๓ หมายถึงนิกายยอสโซ นิกายชินรอน และ มหายานนิกายอื่นๆ อีกมากมาย

คู่มือ กับ พระพุทธศาสนาแบบลิ้น

๑๗๓

และทรงสอนลัทธิที่เปิดเผย คือ เอกยานเกี่ยวกับการตรัสรู้สากลเพื่อประโยชน์แก่พระโพธิสัตว์ในมนุษยโลก คำสอนทั้งสองนี้ล้วนเป็นคำสอนที่เปิดเผยทั้งนั้น พระธรรมกายพุทธเจ้าซึ่งทรงสำแดงพระองค์ให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์แก่พระองค์เอง เพื่อปิตุสขของพระองค์เอง พระธรรมกายพุทธเจ้าได้ทรงแสดงลัทธิคำสอนเกี่ยวกับรหัสลับทางไตรทวารแก่สาวกของพระองค์เอง^๔ ที่เฝ้าอยู่เท่านั้น เหล่านี้เป็นคำสอนที่ลึกลับ คำสอนเรื่องรหัสลับทางไตรทวารอยู่ในอาณาจักรแห่งปรีชาญาณชั้นในของพระพุทธเจ้า และแม้แต่พระโพธิสัตว์ผู้ได้บรรลุการตรัสรู้ทั้งสิบชั้นก็ไม่อาจแทงตลอดได้ ผู้ที่นับถือลัทธิหินยานและที่คล้ายมหายานยังมีโอกาสจะแทงตลอดรหัสลับทางไตรทวารได้น้อยยิ่งขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้นแม้คัมภีร์ ยีรอน และ ชากรอน^๕ จะประกาศว่าสังฆธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถ และคัมภีร์ ยูธิชิกิ และ กุกัน^๖ ก็ยกย่องสังฆธรรมว่าเป็นสิ่งที่อยู่พ้นคำพูด (อนิรวจนิยะ) หรือความคิด (อจินไตย) สังฆธรรมสัมบูรณ์ที่พวกเขาเหล่านั้นพวกที่รวบรวมศาสตร์ (หนังสืออรรถกถา) เหล่านี้ทราบก็เฉพาะในด้านทฤษฎีเท่านั้น ทั้งนี้เพราะศาสตร์เหล่านั้นมิได้เป็นผลงานของผู้ที่ได้บรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า

เราจะรู้สังฆธรรมได้อย่างไรเล่า? ในคัมภีร์พุทธศาสนาเองก็เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว และในหน้าต่อๆ ไปก็จะชี้ให้เห็นข้อนี้โดยละเอียด หวังกันอยู่ว่าผู้ที่แสวงหาพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะต้องเข้าใจความสำคัญแห่งข้อความเหล่านั้น บางคนอาจติดอยู่ในตาข่ายแห่งลัทธิที่เปิดเผยจึงทำให้ตกอยู่ในความยุ่งยากชนิดที่แก้ไขไม่ได้ หรือพวกเขาเมื่อถูกเครื่องกีดขวางแห่งลัทธิคล้ายมหายานกanggั้นก็อาจต้องเสียเวลาไปเปล่าๆ เขาจะเป็นคนที่ชอบหาความสบายในนิพพานผิดๆ ของลัทธิหินยาน พวกเด็กๆ จะตีค่าโบตะใคร่เป็นทองคำไป พวกเขาจะหวังที่จะธำรงรักษาทรัพย์สินสมบัติที่รุ่งโรจน์ที่มีอยู่ภายในตัวเองซึ่งมีจำนวนนับไม่ถ้วนดุจดั่งเม็ดทรายในแม่น้ำคงคาได้อย่างไร? พวกเขาจะเชื่อว่าทั้งเมรียอันเลิศที่ซ่อนเอาผ้ามาจากเหยื่อใส่ทิ้งแล้วไปเอนำนม^๗ หรือทั้งแก้วมณี^๘ เพื่อไปเอาดาปลาฉะนั้น สาวกเช่นนั้นแม้จะตกเป็นเหยื่อแห่งความเจ็บป่วยที่ถึงตายก่อนที่จะแม้แต่ราชาแห่งแพทย์จะกำมือด้วยความหมดหวัง อันเป็นโรคที่แม้แต่ยาที่มีค่าที่สุดก็เยียวยารักษาไม่ได้

^๔ ได้แก่พระโพธิสัตว์ พระยานาค ฯลฯ

^๕ ศาสตร์ต่างๆ คือ หนังสืออรรถกถาบายที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเขียนไว้ หากแต่พระโพธิสัตว์และพระอรหันต์อื่นๆ ได้เขียนไว้ในที่นี้หมายถึงท่านสุพันธุ และ ท่านนาคาธุณ ตามลำดับ

^๖ ศาสตร์ที่ท่านธรรมปาละและท่านกุมารชีวะเขียนไว้ตามลำดับ

^๗ ใช้หมายถึงสังฆธรรมของพระพุทธเจ้าที่สมบูรณ์ ดังที่มีอยู่ในมหาปริณิพพานสูตรและสังฆธรรมปุนทริกสูตร

^๘ สัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์

ถ้าหากคนทั้งหลายทั้งชายและหญิงได้กลืนแห่งคำสอนเหล่านี้สักครึ่งหนึ่ง พวกเขาก็จะเห็นแหล่งกำเนิดแห่งความรู้ที่สะท้อนให้เห็นดุจดั่งในกระจกที่ปราศจากฝ้าผาฉะนั้น และความแตกต่างระหว่างคำสอนทางโลกๆ กับคำสอนที่แท้ก็จะหมดไป

กุญแจอันมีค่าที่จะไขไปสู่ขุมทรัพย์ลึกลับ

ในหนังสือเรื่อง *ชั้นต่างๆ สิบชั้นแห่งวิญญาณทางศาสนา* ของอาจารย์ของท่านนั้น ท่านคุไกได้เสนอการตีค่านิยามหลักๆ ของพระพุทธศาสนาไว้อย่างมีระบบ เช่นเดียวกับที่ตีค่าศาสนาขงจื้อ ศาสนาเต๋า และศาสนาพราหมณ์ เมื่อท่านได้นำขึ้นทูลเกล้าถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ พระองค์ก็ทรงยกย่องหนังสือนั้นเป็นอย่างสูงและทรงขอร้องให้ท่านคุไกแต่งฉบับง่าย ๆ และย่อๆ ซึ่งจะทำให้รู้สึกขยาดที่จะอ่านน้อยลง (คือให้น่าอ่านยิ่งขึ้น) เพื่อเป็นการตอบสนองคำขอร้องของสมเด็จพระจักรพรรดิ ท่านจึงได้แต่งหนังสือเรื่อง *กุญแจอันมีค่าที่จะไขไปสู่ขุมทรัพย์ลึกลับ* นี้ขึ้น

ในบรรทัดแรกๆ แห่งบทนำของท่าน ท่านคุไกได้ยอมรับว่าเป็นการยากมากที่จะศึกษาให้เข้าใจคัมภีร์และตำราต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งเป็นตัวแทนพัฒนาการแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งท่านยังได้ยืนยันด้วยว่า โดยการอ้างอิงถึงคัมภีร์และตำราเหล่านั้น (ดังที่ท่านได้ปฏิบัติอยู่ในหนังสือเล่มนี้) เท่านั้น จึงจะทำให้คนทั้งหลายได้ทราบถึงโฉมหน้าต่างๆ แห่งลัทธิธรรมทางศาสนาซึ่งมีอยู่มากมายหลายโฉมหน้าด้วยกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือการย่อเองก็เป็นอนุสรณ์ที่น่าภาคภูมิใจแห่งความเป็นนักปราชญ์ทางด้านตำรา แต่ในบทนำนั้นท่านคุไกก็ได้สรุปทัศนะของท่านไว้อย่างสั้นๆ ทั้งในรูปร้อยแก้วและร้อยกรอง ภาษาที่ท่านใช้ก็นับว่ามีวาทศิลป์สูงมาก แต่ก็มิได้อยู่หลายครั้งหลายคราวด้วยกันที่ออกจะคลุมเครือหรือไม่แจ่มแจ้งซึ่งด้วยคำเพียงสองสามคำเท่านั้นก็อาจทำให้มีการตีความหรือแปลความหมายกันไปได้ต่างๆ นานาได้

บทนำ

(จากหนังสือ *โคโบ ไดชิ* เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๔๑๗-๔๑๘)

จากอดีตที่ล้าลึก มีดมัวและห่างไกลที่สุด

เราได้ยึดมั่นอยู่กับคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และเรื่องราวต่างๆ ของผู้คงแก่เรียน

ในหนังสือนับเป็นจำนวนล้านๆ เล่ม

ล้วนแต่ลึกซึ้ง เคลือบคลุม คลุมเครือ และมีดมน

เป็นคำสอนที่แตกต่างกัน และมีอยู่มากมาย_____

ใครจะสามารถรวมคำสอนเหล่านั้นไว้ได้หมดเล่า?
 ยังไม่เคยมีใครเขียนหนังสือได้เช่นนั้นเลย
 และถ้าหากเขาอ่านสิ่งที่เขาได้บอกเล่าแล้ว
 เราควรจะรู้อะไรเล่า? เราควรจะทราบอะไรเล่า?
 แต่แม้จะต้องใช้ความคิดอย่างหนักหน่วงเพียงใด
 ท่านผู้บริสุทธิ์ในทุกวันนี้ และนักปราชญ์ในอดีต
 ก็ยังต้องถึงความหายนะ ไม่มีอะไรจะแสดงให้เห็นได้เลย
 เทพสมัยโบราณซึ่งมีสมุนไพรและซีผิง^๙
 ก็ยังทรงมีความเมตตาสงสารเจ้าบ้านที่เปี่ยมไปด้วยความทุกข์
 ได้รับความเดือดร้อน ร้าวระบมใจ
 และผู้ที่สร้างเกรียนที่มีเข็มทิศ^{๑๐}
 ได้ชี้บอกทางแก่ผู้ที่หลงทาง
 เป็นผู้แนะแนวทางในเวลาที่เราไม่มีความรู้สึกสับสน
 ผู้ที่เกียจคร้านในโลกนี้ เพราะขาดสติ
 ความบ้าของเขาจึงไม่เข้าใจ
 อาณาจักรแห่งความฝันที่แปลกประหลาดทั้งสามที่บ้าๆ
 และสิ่งที่มีชีวิตลึกลับอย่าง
 ต่างก็ตาบอดไปหมดสิ้นจนกระทั่งไม่สามารถมองเห็น
 ว่าตนตาบอดอย่างไร ตนเป็นผู้ที่หลอกตัวเองอย่างไร
 เกิด แล้วก็เกิดใหม่ แล้วก็เกิดใหม่ และแล้วก็เกิดใหม่
 เขาไม่ทราบดอกว่าเขามาจากไหน
 ดาย ดาย แล้วก็ตายเรื่อยไปไม่สิ้นสุด
 เขาไม่ทราบดอกว่าเขากำลังจะไปไหน

.....

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อสรรพสัตว์จุบิตาที่มีความ
 เมตตากรุณาต่อบุตร และทรงเอาพระทัยใส่ดูความทุกข์ยากแห่งความเป็นอยู่ของสัตว์เหล่านั้น

^๙ หมายถึง เซินหนุง เทพแห่งเกษตรกรรมของจีนในสมัยแรกๆ

^{๑๐} ใจวกูง รัฐบุรุษที่เป็นกำลังสำคัญในการตั้งราชวงศ์โจวของจีนสมัยโบราณที่กล่าวกันว่าได้สร้าง รถที่ขี่ไปทางทิศใต้
 เพื่อคณะทูตชาวต่างประเทศบางคนที่ไม่สามารถหาทางกลับบ้านเมืองได้

๑๗๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จะทรงปล่อยให้ความทุกข์นั้นผ่านไปอย่างเงียบๆ ได้อย่างไร? ด้วยเหตุผลข้อนี้เองที่พระองค์ได้ประทานวิธีเยียวยามากมายหลายชนิดเพื่อแนะนำสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นในเวลาที่เกิดมีความรู้สึกสับสนขึ้นมา ในที่สุดพระองค์ก็ได้ตรัสสอนไว้ดังต่อไปนี้ :

๑. (ขั้นแรกแห่งวิญญานทางศาสนา ก็คือความมีเป็นที่ยอกจะทารุณโหดร้าย ดังที่ได้พรรณนามาแล้ว)

๒. สิ่งซึ่งโดยอาศัยการปลูกฝังคุณธรรมสำคัญๆ ๕ ประการ และมนุษยสัมพันธ์สามประการก็จะส่งเสริมระเบียบทางสังคมซึ่งจะทำให้กษัตริย์กับมุขอำมาตย์ บิดากับบุตรต่างก็ดำเนินชีวิตของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (ลัทธิขงจื้อ)

๓. สิ่งซึ่งโดยอาศัยการปฏิบัติวินัย ๖ ข้อ และวิธีการเข้าสมาธิ ๔ แบบ ก็จะทำให้เกิดความดูหมิ่นโลกเบื้องต่ำ และปรารถนาโลกที่สูงๆ ขึ้นไป ซึ่งจากโลกที่สูงๆ ขึ้นไปนี้ เขาก็อาจดำเนินไปจนบรรลุถึงความสุขในสรวงสวรรค์ (ศาสนาพราหมณ์และศาสนาเต๋าตามที่ประชาชนทั่วๆ ไปเข้าใจ)

๔. สิ่งซึ่งยอมรับว่าอดีตเป็นสิ่งที่ไม่แท้จริงและเป็นตัวแทนการที่ชั่วร้ายทั้งห้า^{๑๑} มารวมเข้าด้วยกันชั่วคราว ก็จะพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้บรรลุถึงอปลิโพธิ (การไม่เข้าไปพัวพัน) ๘ แบบ และอภิญา ๖ ซึ่งเกิดจากสมาธิ (สาวกยาน ของพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ที่ปฏิบัติตามพระมหาเถระซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าโดยตรง)

๕. สิ่งซึ่งโดยอาศัยการปฏิบัติสมาธิส่วนตัวในเรื่องปัจจุสมุปบาท ซึ่งมี ๑๒ ข้อ^{๑๒} ย่อมทำให้เราเข้าใจถึงความเป็นอนิจจังและความเป็นอนัตตาของสิ่งทั้งปวง และดังนั้นย่อมถอนพิษแห่งกรรมได้ (ปัจเจกพุทธยาน ของพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ที่ปฏิบัติโดยผู้ที่แสวงหาความรู้แจ้งเพื่อตนเอง)

๖. สิ่งซึ่งจากความรู้สึกที่มีความกรุณาที่ไม่มีปริมาณต่อผู้อื่น และซึ่งติดตามความรู้ขั้นในที่สุด ซึ่งอยู่เหนือเหตุการณ์ภายนอกทั้งปวง ซึ่งเอาชนะความพะรุงพะรังทั้งปวงภายในจิตใจ เพื่อเปลี่ยนรูปวิญญานทั้ง ๘ ให้เป็นปรีชาญาณ ๔ อย่างของพระพุทธเจ้า^{๑๓} (นิกายฮอสโซแห่งลัทธิคัลยัมมหายาน)

^{๑๑} คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาน

^{๑๒} คือ อวิชชา สังขาร วิญญาน นามรูป สฬายตนะ มัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ และชรามณะโสกะ ปรีเทวะทุกะโทมนัสสุปิยาสาส รวมกันเป็นวงล้อแห่งชีวิต หรือ วิวัจกรแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน หรือ กวจักร

๑๓. ตามคำสอนทางด้านจิตวิทยาของนิกายฮอสโซ มีวิญญานอยู่ ๘ ชนิด คือ จักขุ วิญญาน โสตวิญญาน มานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน ศูนย์กลางแห่งความรู้สึก ศูนย์กลางแห่งความคิด และศูนย์กลางแห่งการสร้างโมคติ วิญญานเหล่านี้ได้ถูกเปลี่ยนรูปเป็นปรีชาญาณที่จะทำงานให้สำเร็จ ความเข้าใจเรื่องความเป็นต่าง ๆ กัน ความเข้าใจเรื่องความเสมอภาค และความเข้าใจวัตถุประสงฆ์ที่คล้ายกระจกเงา

คู่ใจ กับ พระพุทธศาสนาแบบลิ้น

๑๗๗

๓. สิ่งซึ่งโดยอาศัยการเข้าใจสภาวะของเราโดยอาศัยวิธีการปฏิเสธ ๘ อย่าง^{๑๔} และโดยการทำให้อยู่เหนือการให้เหตุผลแบบธรรมดา ทั้งนี้โดยอาศัยการรู้แจ้งว่าสัจธรรมนั้นไม่มีชื่อ หรือคุณลักษณะ (นิรนาม และ อดุน) ย่อมนำจิตไปสู่สถานะแห่งความสงบสัมบูรณ์ และไม่อาจทำลายได้ (นิยายชินรอน แห่งลัทธิคัลยัมหายาน)

๔. สิ่งซึ่งโดยอาศัยการรู้แจ้งวิถีทางที่สัมบูรณ์และสากลในธรรมชาติเดิมของเรา ย่อมทำให้พระคัมภีร์^{๑๕} พระโพธิสัตว์ผู้ประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ทรงทำการแยมด้วยความดีพระทัย (นิยายเทนไต แห่งมหายาน)

๕. สิ่งซึ่งโดยอาศัยการโอบเอาความเป็นในจักรวาลเข้าไว้ในการปลุกวิญญาณทางศาสนาให้ตื่นขึ้นเป็นครั้งแรก ย่อมก่อให้เกิดพระโพธิสัตว์ฟูเน^{๑๖} ที่เปล่งปลั่งด้วยความพอใจ (นิยายเคงอน แห่งมหายาน)

๑๐. โดยอาศัยคำสอนเหล่านี้ก็จะเป็นการชำระโลกให้สะอาดหมดจดจากฝุ่นธุลี ซึ่งจะเผยให้เห็นความรุ่งเรืองและความสงบเยียบของโลกรวมทั้งหลาย ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ประกอบมนตร์ย่อมเพ่งอยู่ที่พยางค์ มะ และ ตะ ย่อมส่องแสงสว่างและจัดความมืด คืออวิชชา ให้หมดไป เมื่อแสงอาทิตย์และแสงจันทร์หายไปหมด พระโพธิสัตว์ผู้มีปรีชาญาณหลายองค์ก็จะปรากฏให้เห็น ส่วนพระพุทธเจ้าอีก ๕ พระองค์^{๑๗} ทรงปกครองอยู่สูงสุด แต่ละองค์จะทรงใช้พระหัตถ์แสดงนิมิตที่เป็นลักษณะของพระองค์ จักรวาลเต็มไปด้วยวิเศษแห่งมณฑล^{๑๘} ทั้งสี่ซึ่งเป็นตัวพุทธโลก

อจละ เทพแห่งไฟ (อัคนีเทพ) ซึ่งหลักพระเนตรซ้ายและลิ้มพระเนตรขวา ทรงมองดูทั่วอาณาจักรแห่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง และทรงทำให้ลมพายุแห่งความปรารถนาทางโลกียวิสัยสงบ กษัตริย์แห่งชัยชนะคือ พระเจ้าไตรโลกยวิชัย ได้ทรงเปลี่ยนพระสุรสีห์นาทว่า ฮูม ออกมา

^{๑๔} การปฏิเสธลักษณะที่สำคัญเฉพาะๆ ทั้งปวง คือ ไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ ไม่มีความขาดสูญ ไม่มีความถาวร ไม่มีความเป็นเอกภาพ ไม่มีความเป็นต่างๆ กัน ไม่มีการมา ไม่มีการไป

^{๑๕} พระอวโลกิเตศวร - ณ ที่นี้เป็นสัญลักษณ์แห่งลัทธิว่าด้วยหนึ่งในหลายอย่างของนิยายเทนไต นั่นคือความเป็นเอกลักษณ์แห่งสิ่งที่ไม่ทราบ (noumenon) กับปรากฏการณ์ (phenomenon)

^{๑๖} พระสมันตรภัทร - ณ ที่นี้เป็นสัญลักษณ์แห่งลัทธิคำสอนเรื่องความสัมพันธ์กันในภายในของสิ่งทั้งปวง ความรักที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งปวงของนิยายเคงอน

^{๑๗} พระพุทธเจ้าแห่งจักรวาล พระพุทธเจ้าประจำทิศทั้งสี่ และพระโพธิสัตว์แห่งมุมทั้งสี่ รวมเป็นภาพบุคคลตรงกลางของมณฑลทั้งหลาย

^{๑๘} วงกลมใหญ่ซึ่งประกอบด้วยภาพพระพุทธเจ้าต่างๆ วงกลมสัญลักษณ์ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าแต่ละองค์ทรงถือ วงกลมแห่งธรรมประกอบด้วยตัวหนังสือซึ่งเป็นตัวแทนของพระอรหันต์ทั้งหลาย และวงกลมแห่งงานซึ่งเป็นตัวแทนภาพและสลัก

สามครั้ง ทำให้คลื่นแห่งราคะที่ดื้อด้านระเหิดไปหมด เทพธิดาแปดองค์^{๑๙} (ตรงมุมของวัฒนธรรม) เหาะไปเหนือเมฆและทะเลเพื่อให้ท่านที่หดย้อย ส่วนราชินีแห่งปรีชาญาณทั้งสี่^{๒๐} ก็ได้รับความปิติซาบซ่านในธรรม

นั่นคือชั้นที่แม้พวกที่ก้าวหน้าที่สุดในชั้นต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาแบบธรรมดาก็ไม่สามารถที่จะมองเห็น แล้วผู้ที่ปลุกฝังมรรคมงคล^{๒๑} ทั้งสามพวก^{๒๒} ก็ไม่อาจเข้าถึงได้ นับว่าเป็นความลึกลับเหนือความลึกลับทั้งปวง เป็นความรู้แจ้งเหนือความรู้แจ้งทั้งปวง (พระพุทธศาสนาที่ลึกลับ)

น่าอนาถ, พวกที่ไม่รู้จักชุมทรัพย์ที่ตัวมีอยู่ และสำคัญผิดคิดว่าตัวเองรู้แจ้ง จะมีอะไรนอกไปจากความโง่งอย่างบรมอีกเล่า! พระมหากษัตริย์ของพระพุทธเจ้านั้นล้าลึกจริง ๆ แต่ถ้าหากไม่มีคำสอนของพระองค์เสียแล้ว สัตว์ทั้งหลายจะได้รับการช่วยเหลือให้ปลอดภัยได้อย่างไร? แม้ว่าจะให้การเยียวยารักษาแล้ว แต่ถ้าหากคนทั้งหลายไม่รับยาเหล่านั้นมากิน เขาก็จะหายจากโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างไร? ถ้าเราไม่ทำอะไร นอกจากใช้เวลาถกเถียงกันโดยไร้ประโยชน์ และท่องบ่นอย่างไร้ความหมายแล้ว ราชยาแห่งแพทย์ก็จะต้องทรงตำหนิตัวเขาอย่างแน่นอน

ที่นี่ก็มียาอยู่ ๔ ขนาน^{๒๓} สำหรับเยียวยารักษาโรคจิต แต่อย่างดีที่สุดที่ยาเหล่านั้นจะทำให้ได้ก็คือกวาดฝุ่นละอองด้านหน้า และขจัดความสับสนของจิตให้หมดไป เฉพาะในปราสาทเพชร^{๒๔} เท่านั้น ที่เราจะได้พบชุมทรัพย์ลึกลับที่เปิดอำเพื่อแจกจ่ายสังฆธรรมอันมีค่ายิ่งของตน การที่จะขึ้นชมยินดีกับชุมทรัพย์นั้นหรือจะปฏิเสธชุมทรัพย์นั้น—— นี่เป็นเรื่องที่ทุก ๆ คนจะตัดสินใจด้วยตัวของตัวเอง ไม่มีใครจะทำแทนท่านได้ ท่านจะต้องเข้าใจด้วยตัวท่านเอง

ผู้ที่แสวงหาปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า จะต้องทราบถึงความแตกต่างระหว่างเพชรแท้กับก้อนหิน ระหว่างนมวัวกับนมลา พวกเขาจะต้องตัดสินได้โดยไม่ผิดพลาด พวกเขาจะต้องตัดสินได้อย่างถูกต้องโดยไม่ผิดพลาด

ประสบการณ์ทางศาสนาลึกลับชั้น ตามที่เปิดเผยอยู่ในคัมภีร์และหนังสืออธิบายทั้งหลายนั้นได้มีปรากฏอย่างแจ่มแจ้งและมีอยู่ทั่วไปในข้อความต่อไปนี้แล้ว

^{๑๙} เทพธิดาพวกแรก ที่รับใช้อยู่ข้างใน เป็นตัวแทนการยิ้ม ปวยผม การร้องเพลง และการเต้นรำ เทพธิดาพวกที่สอง รับใช้อยู่ข้างนอก เป็นตัวแทนของหอม ดอกไม้ โคม และยาขี้ผึ้ง

^{๒๐} เป็นตัวแทน เพชรจินตามณี ธรรม และกรรม

^{๒๑} สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา และสัมมาภิมันตะ เป็นธาตุมูลแห่งลักษณะของมนุษย์ หรือการควบคุมตัวเอง สัมมาวาชามะ สัมมาอาชีวะ และสัมมาสติ เป็นธาตุมูลแห่งชีวิตของมนุษย์ หรือการชำระตัวให้หมดจด สัมมาสมาธิ เป็นธาตุมูลแห่งการพัฒนาตัวเอง

^{๒๒} หมายถึงวิญญาณทางศาสนา ๔ ชั้นแรก

^{๒๓} หมายถึงพระพุทธศาสนาแบบลึกลับ

คู่ใจ กับ พระพุทธศาสนาแบบลึกลับ

๑๗๙

สรุปความวิญญานทางศาสนา ๑๐ ชั้น

(จากหนังสือ โคโย ไชย เชนชู, เล่ม ๑, หน้า ๔๒๐)

๑. ในด้านความปรารถนาแล้ว จิตก็คล้ายๆ สัตว์และแพะ
มวลชนเวลาบ้าขึ้นมา ย่อมไม่เข้าใจในความผิดของตน
เขาคิดถึงแต่เรื่องราคะ และความหิวเท่านั้น เหมือนแพะที่วิ่งชนฉนั้น
๒. จิตที่โง่เขลา และเหมือนทารก แต่ก็ยังไม่ฟุ่มเฟือยในการกินการดื่ม
ได้รับอิทธิพลมาจากสาเหตุภายนอก จิตที่ปลูกความรู้จักประมาณในการบริโภค
ให้ตื่นขึ้น
เจตจำนงที่จะทำความดี ย่อมงอกออกมา คล้ายเมล็ดพืชที่งอกในแผ่นดินที่มีโอชะ
ดีฉนั้น (ลัทธิขงจื้อ)
๓. จิตที่เป็นเสมือนทารก และปราศจากความกลัว
พวกนอกศาสนาหวังจะไปเกิดในสรวงสวรรค์ ในสรวงสวรรค์นั้นก็พอจะรู้จักสันติ
สุขบ้างสักชั่วฉนั้น
เขาก็เป็นเสมือนเด็กทารก เหมือนลูกวัวที่คอยตามแม่ของมันแจไปฉนั้น (ศาสนา
พราหมณ์ หรือศาสนาเต๋าที่ประชาชนทั่วๆ ไปเข้าใจ)
๔. จิตที่ยอมรับเฉพาะสิ่งที่เข้าใจได้เท่านั้น ไม่ใช่อดตาจิตที่เข้าใจว่ามีเฉพาะธาตุ
ทั้งหลายเท่านั้น ปฏิเสธอดตาอย่างเด็ดขาด
“พระไตรปิฎก” ของรถที่เทียมแกะได้สรุปไว้ด้วยข้อความนี้ (สาวกยาน แห่ง
พระพุทธศาสนาหินยาน)
๕. จิตที่พ้นจากเหตุต่างๆ และเชื้อแห่งกรรม
ซึ่งครอบงำกฎปฏิบัติสมุปบาททั้ง ๑๒ ข้อ และการเริ่มต้นคือ จิตที่กำจัดเชื้อ
แห่งอวิชชาได้หมดสิ้น
เมื่อกรรมภพสิ้นสุดลงแล้ว ก็ย่อมประสบผลแห่งนิพพานที่เป็นอนิรวณียะ คือ
เหลือที่จะกล่าวเป็นคำพูดได้ (ปัจเจกพุทธยาน แห่งพระพุทธศาสนาหินยาน)
๖. จิตมหายานที่กำลังทำให้สัตว์อื่นๆ หลุดพ้น
เมื่อได้รู้ความกรุณาให้เกิดขึ้นโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ แล้ว มหากรุณาก็จะ
ปรากฏออกมาก่อน

มหากรุณาที่จะเห็นความแตกต่างระหว่าง “ท่าน” กับ “ข้าพเจ้า” เป็นเพียง
จินตภาพ ยอมรับเฉพาะวิญญานเท่านั้น ปฏิเสธโลกภายนอก (นิกายซอสโซ)

๗. จิตที่เข้าใจการปฏิเสธเรื่องการเกิด

โดยอาศัยการปฏิเสธ ๘ อย่าง ความโง่เขลาที่จะสิ้นสุดลง สัจธรรมเกี่ยวกับ
สัญญาตาสัมบูรณ์ก็จะปรากฏขึ้นมาในขณะจิตเดียว

จิตที่ว่างเปล่าและคงที่ จิตจะพบความสงบและความสุขที่ไม่อาจอธิบายให้ทราบ
แน่นอนได้ (นิกายซันรอน)

๘. จิตที่เจริญรอยตามวิถีทางเดียวแห่งสัจธรรม

ตามธรรมดาแล้ว จักรวาลนั้นบริสุทธิ์ ในจักรวาลนั้นความรู้และวัตถุประสงค์แห่ง
ความรู้หลอมเข้าด้วยกันหมด

ผู้ที่รู้ความแท้จริงขั้นนี้ย่อมมีจิตจักรวาลอยู่ (นิกายเทนได)

๙. จิตย่อมขาดลักษณะของตนเองอย่างสิ้นเชิง

น้ำย่อมขาดธรรมชาติของมันเอง แต่เมื่อถูกลมพัด มันก็เกิดเป็นคลื่น

จักรวาลไม่มีแบบฟอร์มที่กำหนดไว้ใดๆ แต่พอได้รับเครื่องเร้ามันน้อยที่สุด มันก็
จะเคลื่อนไปข้างหน้าทันที (นิกายเคงอน)

๑๐. จิตที่เต็มไปด้วยความงามอย่างลึกลับของพระพุทธเจ้าแห่งจักรวาล

เมื่อได้ทำยา คือคำสอนที่เปิดเผยให้สะอาดปราศจากฝุ่นละอองแล้ว พระวณะที่แท้
ก็จะเปิดเผยให้เห็นซุมทรัพย์

เมื่อซุมทรัพย์ลึกลับได้ถูกแสดงให้เห็นโดยฉับพลัน คุณธรรมทั้งปวงก็จะปรากฏ
(นิกายชินงอน).

บทที่ ๘

ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

นักศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นดูเหมือนจะได้รับความประทับใจในข้อที่ว่านิกายต่างๆ เป็นตัวแทนชั้นต่างๆ ที่สืบเนื่องกันในด้านพัฒนาการของศาสนา ดังนั้น เขาอาจสร้างจินตภาพว่า พระพุทธศาสนานิกายต่างๆ ในสมัยนาราได้เปิดทางให้แก่พระพุทธศาสนานิกายเทนได และนิกายชินงอน แล้วต่อมาก็ถูกนิกายต่างๆ ที่ประชาชนนับถือกันอย่างแพร่หลายในสมัยกลางเข้ามาแทนที่ แต่ถ้าได้ตรวจสอบให้ละเอียดลออยิ่งขึ้น ก็จะทำให้เห็นว่าแทนที่จะเป็นไปตามแบบปรกติธรรมดาแห่งการเกิด เจริญรุ่งเรือง เสื่อม และสูญไป นิกายส่วนใหญ่หลังจากที่ได้รุ่งโรจน์ขึ้นมาแล้วก็ยังคงมีต่อไปอีกนานทีเดียว โดยลืมนิยามแห่งความเสื่อมที่นักประวัติศาสตร์อาจสังเกตเห็น และมีวิสัยความสามารถที่จะกลับฟื้นคืนชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ได้อย่างไม่มีใครคาดฝัน ข้อนี้นับว่าเป็นความจริงที่เดียวสำหรับพุทธศาสนานิกายต่างๆ ในเมืองนารา บางนิกายไม่เพียงดำรงรักษาเอกภาพของตนไว้ได้ตลอดยุคเฮอันและยุคกลางเท่านั้น แต่ทว่ายังคงมีอยู่ต่อมาได้จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ในทำนองเดียวกัน พระพุทธศาสนาแบบลัทธิซึ่ง ณ ที่นี้หมายถึงทั้งนิกายเทนไดและนิกายชินงอน หลังจากที่ทำานคุไกถึงมรณภาพแล้ว ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อมาอีกนาน พระพุทธศาสนาแบบลัทธิในยุคเฮอันมีน้ำเสียงเกี่ยวกับชีวิตทางศาสนามากกว่าเพื่อน และมีอิทธิพลครอบงำไปยังพระพุทธศาสนานิกายอื่นๆ ทั้งหมด แม้แต่นิกายที่ประชาชนนับถือกันอย่างแพร่หลาย หลายนิกายที่เลิกละในเรื่องพิธีรีตองอย่างฟุ่มเฟือยก็ได้รับความจรรโลงใจจากลัทธิคำสอนต่างๆ ที่มีอยู่ในที่รวมมหิมาของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ การที่พระพุทธศาสนาแบบลัทธิพยายามสังเคราะห์ความเห็นทางศาสนานิกายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เด่นพร้อมที่จะรวมกับความเชื่อถืออื่นๆ ไม่ว่าความเชื่อถือเหล่านั้นจะเป็นพระพุทธศาสนานิกายอื่นๆ ศาสนาชินโต หรือแม้แต่คำสอนต่างด้าว เช่น ยิน-หยาง ก็ตาม และเราจะพบสถานที่สำหรับเทพใหม่ๆ บางองค์มีอยู่ในมณฑลที่กว้างใหญ่ซึ่งเป็นที่สิงสถิตของเทพดาทุกชนิดของตน

อย่างไรก็ดี เมื่อเทวดาหลายร้อยองค์ผู้ทำมณฑลต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้พิสูจน์ให้แม้แต่ชาวญี่ปุ่นที่นับถือเทวดามากมายทราบทั่วว่า จำนวนของเทวดาเหล่านั้นได้ค่อยๆ ลดลงจนเหลือที่เลือกไว้บูชาเพียง ๑๓ องค์เท่านั้น คือ ฟุโตะ ชะกะ มอนยู ฟุเนง จิโซ มิโรกุ ยะกุชิ คันนอน เซอิชิ อิมิตะ อะชิกุ ไดนิจิ และ โคกุโซ ในบรรดาเทพทั้ง ๑๓ องค์นี้

เทพที่ถือกันว่าประเสริฐที่สุด คือ เทพไดนิจิ (ไวโรจนพุทธเจ้า) อะชิกุ (อักโษภยะ) อมิตะ (อมิตาภะ) มิโรกุ (พระศรีอาริย์) และชะกะ (พระศากยมุนี) ไดนิจิทรงอยู่ตรงกลางมหาวิทยาลัยที่สิงสถิตของเทพเจ้าแห่งพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ ทางเบื้องตะวันออกของพระองค์ ก็มีพระอะชิกุแหล่งกำเนิดชีวิตประทับนั่งอยู่ และทางเบื้องตะวันตกของพระองค์ ก็มีพระอมิตะ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรัก (เมตตา) อันไม่มีปริมาณประทับอยู่ มิโรกุ พระพุทธเจ้าในอนาคต และชะกะ พระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ ทั้งห้าพระองค์นี้รวมเป็นกลุ่มพระตถาคต

เทพทั้งสิบสามองค์นี้ แต่ละองค์ต่างก็ทรงอ้างว่าเป็นที่สนใจของผู้ที่บูชา แต่ตอนปลายยุคเฮอิอัน เทพสององค์เท่านั้นที่ได้ครองตำแหน่งพิเศษในชีวิตรitual ศาสนาของญี่ปุ่น นั่นคือ คันนอน (อวโลกิตศวร) พระโพธิสัตว์องค์หนึ่งที่เป็นอุปัฏฐากพระอมิตาภะ ซึ่งมีผู้เคารพในฐานะเป็นเทพแห่งความเมตตากรุณา (แม้ในอินเดียจะเป็นเทพผู้ชายก็ตาม) และฟูโด (อจละ) เทพเจ้าที่น่าสะพรึงกลัว ซึ่งมีกำเนิดมาจากอินเดีย แต่มิได้เป็นพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์แต่อย่างใด ได้มีประดิษฐานพระรูปเทพคันนอนไว้ตามสถานที่ที่มีความงามเป็นพิเศษในญี่ปุ่นรวม ๓๓ แบบ และประชาชนทุกชั้นนับตั้งแต่บุคคลในราชสำนักลงมาต่างนิยมเดินธุดงค์ไปกราบไหว้เจดีย์สถานต่างๆ เหล่านี้มาก วัดที่มีชื่อเสียงมากก็คือ “วัดพระคันนอน ๓๓,๓๓๓ องค์” แต่ละองค์มีพระหัตถ์หนึ่งพันข้าง ทั้งนี้ก็เพื่อแจกจ่ายความเมตตากรุณานั้น วัดนี้ได้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และทำหน้าที่แสดงให้เห็นว่าเทพองค์นี้มีผู้นิยมนับถือมากที่สุดในตอนปลายสมัยเฮอิอัน เทพฟูโดนับว่าตรงข้ามกับเทพคันนอนที่เต็มไปด้วยพระมหากรุณา คือท่านเป็น “ตัวแทนภาพบุคคลที่น่าสะพรึงกลัว มีร่างกายสีเขียวคล้ำ มีหน้าตาดุร้าย มีเปลวไฟล้อมรอบถือดาบ และเชือกเพื่อเอาไว้เชียนและมัดคนชั่ว โดยทั่วๆ ไปอธิบายกันว่า พระองค์ทรงเป็นตัวอย่างโฉมหน้าที่ดูร้ายของพระไวโรจนะเวลาที่ทรงขุ่นเคืองต่อการที่คนกระทำความผิด” ถ้าหากคันนอนเป็นตัวแทนเพศหญิง (หรือ ครรภ มณฑล) ฟูโด ก็เป็นตัวแทนเพศชาย (หรือ วัชร มณฑล) และนั่นก็นับว่าเป็นที่นิยมนับถือกันอย่างแพร่หลายพร้อมกับการเกิดขึ้นขึ้นนักรบขึ้นมา ซึ่งอาจทำตนเองซึ่งเป็นผู้พิทักษ์รักษาบ้านเมืองในเวลาที่บ้านเมืองไม่สงบสุขให้เหมือนกับฟูโดผู้ทรงอำนาจ ลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับฟูโดได้แพร่ไปไม่เพียงเฉพาะ ณ จุดที่มีทัศนียภาพที่มีเสน่ห์ที่เลือกถวายคันนอนเท่านั้น แต่ทว่ายังแพร่ไปยังภูมิภาคต่างๆ ที่มีธรรมชาติซึ่งเสนอหน้าที่โหดร้ายที่สุดให้ นั่นคือ หน้าผาและผิงทะเลอีกด้วย

บางทีเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาแบบลัทธิในปีต่อๆ มาหลังจากที่ท่านคุไก (ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบลัทธิในญี่ปุ่น) ได้ถึงมรณภาพแล้ว ก็คือการที่นิกายนี้มีชัยชนะบนภูเขายิเออิ ซึ่งเป็นที่มั่นของนิกายเทนได ท่านไซโจเองก็ได้ศึกษา

ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

๑๘๓

พุทธศาสนาแบบลัทธิกับท่านคุไก แต่ทว่า เอนนิน (พ.ศ. ๑๓๓๗-๑๔๐๗) ศิษย์และผู้สืบทอดจากท่านโซโจเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิลัทธิของนิกายเทนได (ไดมิดสึ) ท่านเอนนินดำเนินชีวิตแบบพระและครูที่ไม่มีมลทินอะไร และเมื่อท่านถูกส่งไปศึกษาในเมืองจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๓๘๑ นั้น ท่านมีอายุเกิน ๔๐ ปีแล้ว ในตอนแรกท่านไม่ได้รับอนุญาตให้ไปเยือนทั้งวูไทซานหรือเทียนไทซาน ซึ่งเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดสองแห่ง ท่านต้องใช้ความพยายามด้วยความยากลำบากอย่างยิ่งที่จะไปขึ้นฝั่งทะเลประเทศจีน ต่อมาท่านก็โชคดีที่ได้พบแม่ทัพผู้หนึ่งที่อนุญาตให้ท่านไปเยือนวูไทซานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ได้ ในที่สุดท่านเอนนินก็ได้กลับมาถึงประเทศญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. ๑๓๙๐ หลังจากที่ได้ศึกษากับพวกครูแห่งนิกายเทนไดแต่ละท่านๆ แล้วอย่างกว้างขวาง เมื่อท่านได้กลับไปถึงภูเขาเออิแล้ว ท่านก็จัดให้มีการศึกษามณฑลทั้งสอง (คือ ธรรมณฑล กับ วัชรณฑล) ได้ทำพิธีตั้งชื่อตามแบบนิกายลัทธิและส่งเสริมการศึกษาแบบลัทธิสาขาอื่นๆ ท่านเอนนินยังได้นำเอาการอ้างพระนามพระพุทธเจ้า (เนมบุตสุ) ที่ท่านได้อินทวูไทซานเข้ามายังญี่ปุ่น และได้สร้างห้องโถงพิเศษเพื่อการนี้ขึ้น ในนิกายที่มีประชาชนนับถือกันอย่างแพร่หลาย บางนิกาย คำว่า เนมบุตสุ ได้กลายมาเป็นวิธีที่เพียงพอต่อการที่จะทำคนทั้งปวงให้ได้รับความหลุดพ้น แต่ท่านเอนนินเห็นว่ามีค่าน้อยกว่าการศึกษาที่ลัทธิ

การตั้งลัทธิลัทธิแบบเทนไดชั้นนี้ นับว่าเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นโฉมหน้าใหม่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิกายเทนไดกับนิกายชินงอน พวกพระในนิกายเทนไดไม่เคยลืมการที่ท่านคุไกได้จัดนิกายเทนไดไว้ต่ำกว่านิกายเคงอน ใน ชั้นต่างๆ สิบชั้นๆ เลย และได้แสวงหาทางที่จะไต่ขึ้นมาให้พ้นจากการอยู่ต่ำกว่านิกายชินงอนเป็นเวลานานทีเดียว พร้อมกับพัฒนาการของลัทธิลัทธิแห่งนิกายเทนไดนี้ บนภูเขาเออิเออิกิเชื่อกันว่า การที่นิกายชินงอนอ้างว่าอยู่ชั้นสูงสุดของสิบชั้นในด้านความวิเศษหาใครเสมอเหมือนมิได้นั้น ในที่สุดก็หมดความหมายไปอย่างที่ไม่สามารถจะป้องกันได้ คำสอนที่ลัทธิทั้งสองนิกายมีอยู่หลายจุดที่เดียวที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกัน แต่อย่างน้อยที่สุดก็มีความแตกต่างชั้นมูลฐานอยู่อย่างหนึ่ง คือนิกายชินงอน เกิดในเมืองจีนในฐานะเป็นคำสอนที่ลัทธิของนิกายเคงอน และถือเอาความที่พระพุทธศาสนาแบบเปิดเผยทั่วไปและแบบลัทธิไม่อาจลงรอยกันได้เป็นคำสอนหลักของตน ส่วนลัทธิลัทธิของนิกายเทนไดเกิดในเมืองจีนในฐานะเป็นระเบียบวินัยที่ลัทธิของนิกายเทนไดเอง ซึ่งสอนว่าคำสอนที่เปิดเผยทั่วไปกับคำสอนที่ลัทธิเป็นอย่างเดียวกัน

การต่อสู้กันในระหว่างนิกายเทนไดกับนิกายชินงอนเพื่อให้มีการยอมรับนับถือว่าตนเป็นศูนย์กลางแห่งลัทธิลัทธิมีผลออกมาว่า พวกพระที่ภูเขาเออิเออิกิเป็นฝ่ายชนะ ความสำเร็จของพวกพระบนภูเขาเออิเออิกิส่วนหนึ่งเนื่องมาจากนิกายชินงอนไม่สามารถสร้างผู้นำคน

๑๘๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สำคัญขึ้นมาหลายชั่วคนหลังจากที่ท่านคุไกได้ถึงมรณภาพไปแล้ว และส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความได้เปรียบทางด้านภูมิศาสตร์ เพราะการที่พวกพระบงกุเฮอิเออิอยู่ใกล้เมืองหลวงมากกว่าเมืองโคยาที่อยู่ห่างไกลออกไปมาก แต่ความแตกแยกในตำแหน่งต่างๆ ของลัทธิลี้ลับในนิกายเทนไดที่เกิดจากการสร้างสำนักมิดเระ (Miidera) ขึ้นมา ได้ป้องกันพวกพระบงกุเฮอิเออิไม่ได้รับประโยชน์แห่งความสูงส่งที่พวกตนมีเหนือนิกายชินงอนได้อย่างเต็มที่ และทำให้เกิดจากที่ดึงดูดใจน้อยที่สุดในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาของญี่ปุ่น

มิดเระ เป็นวัดที่เดิมสร้างขึ้นริมฝั่งทะเลสาบบิวะเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๗ วัดนี้มีความสัมพันธ์กับตระกูลโอโตะโมะอยู่ เมื่อตระกูลโอโตะโมะเสื่อมอำนาจลง วัดนี้ก็ทรุดโทรมจนเหลือแต่ซากปรักหักพัง เอนจิน (พ.ศ. ๑๓๕๗-๑๔๓๔) ซึ่งเป็นหลานชายของท่านคุไกได้สร้างศูนย์การศึกษาขึ้นที่มิดเระ หลังจากที่ท่านกลับมาถึงญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๑๔๐๑ หลังจากที่ได้ไปศึกษาคำสอนนิกายเทนไดและคำสอนที่ลี้ลับเป็นเวลาถึง ๖ ปี ไม่นานนัก ใน พ.ศ. ๑๔๐๗ วัดนี้ก็รวมกับวัดเอนริวกุยิบงกุเฮอิเออิ หลังจากที่ตั้งตั้งท่านเอนจินเป็นสมภารวัดเอนริวกุยิ เมื่อ พ.ศ. ๑๔๑๕ แล้ว ก็ทำให้ท่านกลายเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนานิกายเทนได และบุคลิกภาพที่เข้มแข็งเอากานเอการของท่านทำให้ท่านมีลูกศิษย์ที่มีศรัทธาเลื่อมใสจริง ๆ มาก และก็มีศัตรูที่มีความชอกช้ำใจอยู่ไม่น้อยเช่นกัน ผู้ที่เป็นสมภารสืบต่อจากท่านเอนจิน ก็เป็นพวกลูกศิษย์ในสำนักของท่านนั่นเอง แต่ว่าสมภารเหล่านี้มีพวกที่เป็นพวกเดียวกับท่านเอนจินเป็นลูกศิษย์มาก ใน พ.ศ. ๑๔๗๖ เมื่อผู้สนับสนุนลูกศิษย์ของท่านเอนจินได้รับพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระจักรพรรดิแต่งตั้งให้เป็นสมภารโดยไม่มีใครคาดฝัน พวกท่านเอนจินก็แข็งข้อ ผลก็คือพากันเดินขบวนจากกุเฮอิเออิไปยังมิดเระและตั้งสำนักที่เป็นอิสระเกือบสิ้นเชิงขึ้นที่นั่น การทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรงระหว่างลัทธิลี้ลับของนิกายเทนไดทั้งสองสาขานี้ได้เกิดมีขึ้นบ่อยๆ ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ. ๑๕๔๒ การแต่งตั้งคนในสำนักมิดเระเป็นสมภารมีผลทำให้พวกพระบงกุเฮอิเออิ ๓,๐๐๐ องค์ เดินขบวนไปที่หน้าบ้านผู้สำเร็จราชการในเมืองเกียวโต บังคับให้ถอดสมภารที่ตนไม่ต้องการออกจากตำแหน่ง ความรุนแรงได้ถึงที่สุดเมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๔ เมื่อพวกพระสำนักอิเออิพากันยกพวกเข้าไปในเขตของมิดเระและจุดไฟเผาทำลายสาธารณสถานต่างๆ ลงเกือบหมด ต้องใช้เวลาถึง ๓ เดือนกว่าจะทำงานเผาผลาญนี้ให้เสร็จเรียบร้อยได้ แล้วก็ยกพวกกลับ ในระยะเวลา ๓๐๐ ปีต่อมา สำนักมิดเระถูกเผาไหม้ถึง ๗ ครั้ง ตามปกติก็พวกพระบงกุเฮอิเออินั้นแหละเป็นผู้เผา และทุกครั้งพวกสานุศิษย์ของท่านเอนจินที่มีจิตใจแน่วแน่มักกลับสร้างขึ้นใหม่ทุกที

การที่ “พวกพระนักรบ” รุ่งโรจน์ขึ้นมาถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญเป็นเด่นแห่งพระพุทธศาสนาในสมัยกลาง การที่พวกพระเหล่านี้ไม่ยึดมั่นในวินัยนั้นได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะ (พ.ศ. ๑๖๑๕-๑๖๒๙) และสมเด็จพระจักรพรรดิที่สืบสายจากพระองค์ต่อๆ มา เมื่อใดก็ตามที่พวกพระมีความต้องการไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ตาม พวกพระก็จะเดินขบวนเป็นกองทัพที่เดียวเข้าไปยังเมืองหลวง โดยแบกเกี้ยวประดิษฐานชั้นโศกนาฏของศาสนาชินโตซึ่งเป็นเทพผู้พิทักษ์รักษาภูเขาอิเออิไปด้วย การเข้าโจมตีแบบนี้มีเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๖๓๘ และเกือบทุกๆ ๓๐ หรือ ๔๐ ปี จะประสบกับการกลับมาเยือนของ “พวกพระนักรบ” ในนิกายเทนโด หรือพวกพระนักรบของนิกายซอสโซจากโคฟูกุอิในเมืองนารา ซึ่งมักจะหลังไหลเข้ามาในเมืองหลวงเป็นพายุบุแคมพร้อมด้วยต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์แห่งศาลเจ้า คะสุระ (ชินโต) เสมอเป็นระยะๆ บ่อยทีเดียวที่การต่อสู้กันอย่างรุนแรงระหว่างพวกพระนิกายเทนโด กับพวกพระนิกายซอสโซได้ทำลายสันติสุขของเมืองหลวงอยู่ประมาณเกือบร้อยปีนับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะเป็นต้นมา ใน พ.ศ. ๑๗๐๘ พวกพระบนภูเขาอิเออิได้เผาคิโยมิสึเดระ ซึ่งเป็นที่มั่นของนิกายซอสโซในเมืองเกียวโตลงและพวกพระนิกายซอสโซก็ได้พยายามเผา วัดเอนริวกุอิ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ

ทั้งๆ ที่เต็มไปด้วยการศึกสงครามล้างผลาญกันเองอย่างนี้ ถึงกระนั้นพระพุทธศาสนาแบบลัทธิก็ยังต้องต่อสู้ดิ้นรนกับแนวโน้มไปในทางพิธีรีตองที่ประทับใจ ซึ่งรวมกับความลึกลับทางไตรทวารทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมลงสู่ฐานะเป็นเพียงการเชื่อถือผีสงเวตดาหรือไสยศาสตร์เท่านั้น คาถาอาคมที่สาธยายเพื่อต่ออายุให้ยืนนานนั้นเป็นแบบแนวโน้มในยุคเฮอันในสมัยหลังๆ ตำราเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถาเหล่านี้ ท่านคุไก ท่านเอนนิน และท่านเอนจิน ได้นำจากประเทศจีนเข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่น แต่การกล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมที่ลัทธิที่เก่าแก่ที่สุดที่ตามท่านเหล่านี้มาคืออายุ นับแต่ พ.ศ. ๑๖๑๘ ในระหว่างรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะ ในคราวที่สมภารวัดเอนริวกุอิได้ประกอบพิธีกรรมขึ้นเป็นต้นมาและใน พ.ศ. ๑๖๒๓ ก็ได้ประกอบพิธีเช่นนั้นขึ้นในเมืองหลวงอีกครั้งหนึ่ง พิธีรีตองนี้ได้ประกอบขึ้นให้สอดคล้องต้องกันกับคัมภีร์ ได้มีพรรณนาไว้ว่า ก่อนที่พระที่เป็นประธานจะเริ่มสาธยายมนต์ ท่านจะสรองน้ำหอม ครองผ้าที่ซักสะอาดแล้วใหม่ สมาทานศีล ๘ และฉันข้าวสุกล้วนๆ น้ำผึ้งและน้ำมันพิธีที่แท่นนั้นจะต้องทำบนยกพื้น ๒๑ ชั้นที่สร้างบนยกพื้นขนาดใหญ่ และใช้ดอกไม้และของหอม นานาชนิดสำหรับการสวดสาธยายแต่ละตอนๆ พิธีรีตองเช่นนี้เปิดช่องให้ฤทธิพาทย์วิจารณ์ได้อย่างรุนแรง ไม่ใช่เพราะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากเท่านั้น แต่เพราะการใช้เวทมนตร์คาถาทำให้ชีวิตในโลกยืนยาวออกไปนั้นดูเหมือนจะตรงข้ามกับคำสอนของพระพุทธเจ้า

นอกจากนั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไป พวกมิจฉาจิรู้ต่างๆ ก็มีจำนวนมากขึ้น และมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะสร้างความเสื่อมเสียชื่อเสียงให้แก่พระพุทธศาสนาแบบลัทธิทั้งปวง พวกมิจฉาจิรู้ที่นับว่าขึ้นชื่อมากที่สุดก็คือ สำนักดาจิภาวะ ซึ่งตั้งขึ้นประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยผู้ที่เลื่อมใสในนิกายชินงอนผู้หนึ่งซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากครูที่นับถือยีน-หยางผู้หนึ่ง ซึ่งเขาได้ไปพบเมื่อคราวลี้ภัย พวกดาจิภาวะได้พัฒนาคำสอนที่ว่า “วิถีทางของมนุษย์ทั้งชายและหญิง คือ ยินกับหยาง นั้น เป็นศิลปะลับแห่งการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในชีวิตนี้ ไม่มีวิถีทางอื่นใดเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าและเพื่อบรรลุวิถีทางนี้ นอกจากโดยทางนี้ทางเดียวเท่านั้น” ขึ้น พวกนี้ประกาศว่า กรรมคุณ และ วัชรคุณ เป็นสัญลักษณ์แห่งหลักการที่เป็นเพศชายและเพศหญิง แล้วก็ได้สร้างความละม้ายเหมือนกันกับยีน-หยางแบบอื่นๆ ขึ้นมา พิธีรีตองที่ไม่ชอบด้วยศีลธรรมอันดีที่ท่าคล้ายๆ พิธีรีตองของนิกายต่าง ๆ ที่นับถือศักดิ์ในทิเบต ก็ดูเหมือนว่าพวกสำนักดาจิภาวะได้นำมาใช้ด้วยเหมือนกัน พ.ศ. ๑๘๗๘ ผลที่ได้รับจากการที่พวกพระบนภูเขา โคยาเสนอคัดค้านการปฏิบัติของสำนักดาจิภาวะ ก็คือหัวหน้าของสำนักนี้ได้ถูกเนรเทศ และหนังสือต่างๆ ที่ให้อธิบายหลักการต่างๆ ของสำนักนี้ก็ได้ออกสั่งให้นำเอาไปเผาไหม้ ร่องรอยของลัทธิคำสอนสำนักดาจิภาวะก็ยังคงมีเหลืออยู่ในนิกายต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้เหมือนกัน

คำสวดอ้อนวอนของจักรพรรดิชิรากาวะที่ทรงสละราชสมบัติในคราวที่ถวายพระไตรปิฎกให้แก่เทพชะจิมัน

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๑๖๗๑ สมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะผู้ทรงสละราชสมบัติผู้ทรงเป็นพระราชบิดา พระอัยกาและพระปัยกาของสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งหลายที่ครองราชสมบัติอยู่ในชั่วชีวิตของพระองค์เอง ได้ทรงสวดอ้อนวอนต่อเทพชะจิมันเป็นเวลากว่าสิบปี ในโอกาสนี้พระองค์ทรงถวายหนังสือ พระไตรปิฎก ๑ ฉบับ ให้พระ ๖ รูปปลัดกันอ่านโดยไม่ให้ขาดระยะ และในเวลาที่พระองค์ทรงสวดอ้อนวอนนั้น พระองค์ก็ทรงประกอบกุศลกรรมอื่นๆ อีกมากมาย เหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นพระพุทธศาสนาแบบลัทธิที่แพร่หลายอยู่ในราชสำนัก โดยเฉพาะในรูปศิลปะการวาดหรือการแกะสลักภาพ แนวโน้มของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิในอันที่จะทำให้คำสอนทั้งหลายลงรอยกันก็มีปรากฏชัดในการที่พระพุทธศาสนาแบบลัทธินี้เข้ากับข้อคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับอมฤตภาพและการทำให้มีอายุยืนซึ่งเป็นแบบฉบับของลัทธิเต๋าที่ประชาชนรู้จักกันแพร่หลาย แนวโน้มแบบเดียวกันนี้ก็เห็นเหตุให้พระองค์ทรงถวายพระไตรปิฎกแก่เทพชะจิมัน ออกจะเป็นเรื่องประหลาดผิดธรรมดาอยู่สักหน่อยที่ชะจิมันเทพของศาสนาชินโตจะทรงโปรดคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่ในยุคแห่งศาสนาแบบผสมนี้ ก็มีผู้บูชาเทพชะจิมัน

ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

๑๘๗

ในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์ที่สำคัญองค์หนึ่ง และการถวายเซ่นสรวงนั้นก็เห็นว่าเหมาะสมโดยประการทั้งปวง ทั้งๆ ที่มีผู้สวดอ้อนวอนให้พระองค์ทรงมีพระชนมายุยืนยาวอย่างเต็มที่แล้ว แต่พระองค์ก็สวรรคตในปีต่อมาจนได้

การปฏิบัติของกษัตริย์ที่ทรงสละราชสมบัติแล้วมาทรงผนวชเป็นพระในทางพระพุทธศาสนา โดยยังคงปกครองบ้านเมืองในพระนามของจักรพรรดิที่ยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น สมเด็จพระจักรพรรดิอุตะ (ครองราชสมบัติ พ.ศ. ๑๔๓๒-๑๔๔๐) ทรงปฏิบัติเป็นพระองค์แรก และสมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะได้ทรงทำให้กลายเป็นสถาบันที่มั่นคง พระองค์มิได้ทรงเป็นเพียงพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้าเท่านั้น แต่ทว่ายังทรงเป็นนักการเมืองที่ทรงมีเล่ห์เหลี่ยมมากอีกด้วย ในฐานะทรงเป็นนักการเมืองที่ชาญฉลาด พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดจากการปกครองอยู่หลังฉากโดยใช้พระนามว่า “ธรรมิกจักรพรรดิ (โฮโอ)” ซ่อนลับว่าเป็นตัวแทนมโนภาพของ เทนโน ที่ได้มาจากลัทธิสัมบูรณนิยมของจีน ซึ่งหล่อหลอมเข้ากับฐานันดรศักดิ์ว่า โฮโอ (ธรรมราชา) ซึ่งครั้งหนึ่งเหมาะสมแก่พระโตเกียว ซึ่งได้ถูกขัดขวางในคราวที่พยายามจะตั้งตัวเป็นจักรพรรดิในสมัยนาราเสียเอง บัดนี้เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นพระเสียเอง การที่สถาบันทางการเมืองของจีนพัฒนาคู่ขนานไปกับอุดมคติทางพระพุทธศาสนา จึงได้รวมเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจอธิปไตยเดียวกัน

คำสวดอ้อนวอนของสมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะนั้นความจริงข้าราชการสำนักคนหนึ่งชื่อ พุยิวาระ โนะ ฮัตสึมิตสึ (พ.ศ. ๑๖๐๕-๑๖๘๗) เป็นผู้เขียน นับว่าเป็นบทร้อยแก้วที่มีสำนวนกลมกล่อม คือเป็นแบบจีนที่หรูหรา ซึ่งท่านคุไกได้เป็นผู้ทำให้เป็นที่นิยมแพร่หลายในญี่ปุ่น

(จากหนังสือ นิฮอน บุกเกียว ชิ, โยเซอิ เอน, ของ ชิชิ, หน้า ๗๒๘-๗๓๓)

พระไตรปิฎก ชุดนี้ที่มีพระบรมราชโองการให้คัดลอกออกมานั้นประกอบด้วย

พระสูตรมหายาน	๒,๓๔๕	เล่ม
พระสูตรหินยาน	๖๑๘	”
พระวินัยมหายาน	๕๕	”
พระวินัยหินยาน	๔๔๑	”
ศาสตรัมมหายาน	๕๑๕	”
ศาสตรัมหินยาน	๖๔๕	”
ชีวประวัติของพระโพธิสัตว์		
และพระอรหันต์	๕๔๓	”
รวมทั้งสิ้น	๕,๓๑๒	”

หนังสือพระสูตร พระวินัย ศาสดรต่างๆ และหนังสือชีวประวัติของพระโพธิสัตว์และพระอรหันต์ทั้งหลายที่ถวายแก่วัดชะจิมัน ที่อาซากุสึด้วยความเคารพนั้น ก็เพื่อใช้เป็นคำบรรยายและบทสวด

ข้าพเจ้าระลึกได้ว่าเมื่อข้าพเจ้ายังหนุ่มๆ อยู่ และยังไม่มีประสบการณ์มากนัก สมเด็จพระจักรพรรดิองค์ก่อนได้มอบตำแหน่งจักรพรรดิให้แก่ข้าพเจ้า แม้ว่าจะต้องมีความรับผิดชอบ ข้าพเจ้าก็ยังคงไม่ประสีประสาต่อวิถีทางการปกครองบ้านเมืองอยู่ดี เมื่อข้าพเจ้าได้รับเอกสารและบันทึกของอาณาจักรต่างๆ ภายในทะเลทั้งสี่ ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนว่าตนยืนอยู่เบื้องหน้าเหวลึก และเมื่อข้าพเจ้าพยายามที่จะควบคุมกิจกรรมของรัฐบาลที่มีอยู่ตั้งมากมายก่ายกอง ก็คล้ายๆ กับการขี่ม้าทั้งที่มัวด้วยบังเหียนเปื่อยๆ ฉะนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจว่า ข้าพเจ้าได้วางโครงการที่ดี จนทำให้สามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างสงบราบคาบได้อย่างไร? ข้าพเจ้ามีความเคารพในวิญญาณของบรรพบุรุษ และอาศัยอำนาจของเทพทั้งบนฟ้าและบนดิน

หลังจากที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งจักรพรรดิเมื่อ พ.ศ. ๑๖๑๗ แล้วไม่นานนัก ข้าพเจ้าก็ไปถวายเครื่องราชสักการะที่ปราสาทของพระโพธิสัตว์ชะจิมัน นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ข้าพเจ้าก็ไปนมัสการที่ปราสาทนั้นในเดือน ๓ ของทุกๆ ปี ในตอนเช้าเมื่อกลีบดอกซากุระที่ในพระราชวังยังเปี่ยมหน้าค้ำอยู่ ข้าพเจ้าก็ออกจากประตูสีม่วงในพลับพลาของข้าพเจ้าไป ในเวลาเย็น ขณะที่คนใน庭เกลบนกเขากำลังร้องเพลงอยู่ในหมอก ข้าพเจ้าก็ยืนบูชาอยู่ที่รั้วของวิหาร ซึ่งมีเสียงนกร้องและขลุ่ยบรรสานเสียงกันเป็นอย่างดี ข้อนี้ได้กลายเป็นวัตรปฏิบัติที่ได้บัญญัติขึ้นมา แม้ว่าเดิมจะไม่ใช่ที่รู้จักกันมาก่อนเลยก็ตาม

นับตั้งแต่ข้าพเจ้าได้สละราชสมบัติแล้ว เวลาที่ว่างไปกว่า ๔๐ ปี บ่อยทีเดียวที่ข้าพเจ้าได้เร่งรถของข้าพเจ้าให้ขับฝ่าพายุเข้าไปในยังเนินเขาที่เต็มไปด้วยป่าสน หลายครั้งที่ข้าพเจ้าได้แสดงความเคารพต่อชั้นบันไดของวิหารในป่า ข้าพเจ้าได้จารึกแสวงบุญอย่างนี้ถึง ๒๕ ครั้ง ในระหว่างระยะเวลานี้ ข้าพเจ้าได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นองค์หนึ่งที่วิหารอุซุมาเพื่อเป็นการช่วยให้บริเวณอันศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมีความสง่างามยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้ให้จารึก มหาปรัชญาปารมิตาสูตฺร ลงบนแผ่นทองเพื่อเป็นการสรรเสริญพระคุณแห่งโลกียธรรม อาจจะเป็นการยากอยู่บ้างในอันที่จะระลึกถึงคุณทรัพย์ทั้งปวงที่ได้รับ คำบรรยายในข้อเขียนศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ได้ให้ความอุปถัมภ์ และศรัทธาเลื่อมใสที่ข้าพเจ้าได้แสดงออกมาด้วยการจารึกแสวงบุญ ในระหว่างเวลานี้ไม่ว่าเวลาใดที่ข้าพเจ้ายินคิดอยู่ข้างๆ หน้าต่าง จิตของข้าพเจ้าจะถูกดึงไปสู่ดวงจันทร์ที่สุกสว่าง^๑ และเมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าเข้าสู่สมาธิ ชนิดที่เป็นสีดอกเลาของข้าพเจ้าก็จะจมวดเข้าหากันในสมาธิ

^๑ในข้อเขียนทางพระพุทธศาสนา มักใช้ดวงจันทร์เป็นสัญลักษณ์แทนปรีชาญาณ

พวกมหาเถรของข้าพเจ้าซึ่งมีจำนวนทวีขึ้นอยู่เรื่อยๆ ได้รับตำแหน่งในราชสำนัก^๒ ลีบต่อกันเรื่อยไป และต่างก็พออกพอใจในการครองราชสมบัติอันยาวนานนั้นข้าพเจ้าได้อุทิศชีวิตปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นห่วงใยในทุกซอกซอของประชาชน บัดนี้ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้ามีอายุแก่มาแล้ว ข้าพเจ้าก็ยังสามารช่วยเหลือนายของข้าพเจ้า คือ สมเด็จพระจักรพรรดิผู้ทรงพระเยาว์ได้ ซึ่งนับว่าเป็นนิมิตแสดงว่าข้าพเจ้าได้รับพระมหากรุณาจากสวรรค์ และได้รับความโปรดปรานจากทวยเทพ ตัวข้าพเจ้าเองก็ได้เห็นราชปนัดดาของข้าพเจ้าได้รับคำพยากรณ์ในเรื่องการครองราชสมบัติ^๓ ซึ่งแสดงว่าข้าพเจ้าได้มีอายุถึงปูนที่หาได้ยากแล้ว

“มิใช่ข้าวฟ่างหรือลูกเดือยเลยที่มีกลิ่นหอมหวานชวนใจ คุณธรรมที่บริสุทธิ์ต่างหากที่มีกลิ่นหอมหวาน” คำสอนของพระพุทธเจ้าต่างหากที่มีค่า หาใช่เพชรนิลจินดาไม่ คำสอนที่แท้จริงทั้งปวงที่เรามีอยู่ก็คือคำสอนที่พระศาสดาผู้หาผู้เสมอเหมือนมิได้ ทรงแสดงไว้ในสมัยที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ตอนที่พระองค์ประสูติ พระองค์ประทับยืนบนดอกบัว และอากาศในลุมพินีวันก็อบอวลไปด้วยกลิ่นหอมจากพระกายของพระองค์^๔ ในตอนที่พระองค์เสด็จจาริกไปนั้นพระองค์ทรงเห็นต้นโพธิ์ และจันทร์เพ็ญคือการตรัสรู้บนภูเขาสูงและตามทุ่งนาที่ราบเรียบ ดวงอาทิตย์คือความเมตตาคุณก็ส่องแสงทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ในสวนมฤคทายวันและบนภูเขาศิขณภูก็มีสายฝนคือธรรมะตกลงมาอย่างมากมาย ทั้งมหายานและหินยานต่างก็วิ่งเคียงบ่าเคียงไหล่กันไป และทั้งนิกายที่เป็นมูลฐานและนิกายที่สมบูรณ์^๕ ต่างก็เปิดประตูของตน คำสอนได้เดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลที่ไม่มีขอบเขตเหนือคลื่นลูกสูงๆ เป็นระยะทางกว่า ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ในที่สุดก็ได้ถ่ายทอดจากดินแดนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้นมายังราชอาณาจักรของเรา ณ ที่นี้ทั้งจักรพรรดิและพลกนิกรต่างก็ให้ความเคารพนับถืออย่างสูงส่ง ทั้งคนที่มีฐานะสูงและคนที่มีอำนาจต่างก็แข่งขันกันทำบุญทำทาน ความรุ่งเรืองของบ้านเมืองมิได้มีแหล่งกำเนิดมาจากที่อื่นใดนอกจากพระพุทธศาสนาเลย

^๒ สมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาว่า ครองราชสมบัติ พ.ศ. ๑๖๑๕-๑๖๒๔ แล้วทรงสละราชสมบัติให้แก่ราชโอรสทรงพระนามว่า ชิโรกาว่า ซึ่งพระชนม์ได้ ๗ พรรษา สมเด็จพระจักรพรรดิชิโรกาว่าครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๑๖๒๔-๑๖๔๐ เมื่อพระองค์สวรรคตแล้วโอรสของพระองค์พระนามว่า โดบะ ซึ่งมีพระชนม์ได้ ๔ พรรษา (ราชปนัดดาของสมเด็จพระจักรพรรดิ ชิรากาว่า) ก็ได้ครองราชสมบัติต่อมา พระองค์ครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๑๖๔๐-๑๖๖๖ แล้วก็ทรงสละราชสมบัติให้โอรสของพระองค์พระนามว่า สูดะ (ราชปนัดดาของสมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาว่า) ซึ่งมีพระชนม์เพียง ๔ พรรษา พ.ศ. ๑๖๗๑ ซึ่งเป็นปีที่เขียนเอกสารนี้ สมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาว่าทรงมีพระชนม์ได้ ๗๕ พรรษา โอรสของพระองค์สวรรคตแล้ว ราชปนัดดาโดบะมีพระชนม์ได้ ๒๕ พรรษา และราชปนัดดาสุดะมีพระชนม์ได้ ๔ พรรษา

^๓ ผู้เชี่ยวชาญในศิลปะการพยากรณ์ของจีน ได้เตรียมไว้ตั้งแต่สมเด็จพระจักรพรรดิเริ่มครองราชย์

^๔ ฉากที่สำคัญๆ ในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ที่ไว้ ณ ที่นี้ก็คือ : การประสูติที่ลุมพินีวัน การตรัสรู้ที่ดวงคันโพธิ์ การแสดงปฐมเทศนาที่ป่าอสิปตมฤคทายวัน และการเทศนาสอนพวกนักบวชที่ภูเขาศิขณภู

^๕ ยานทั้งสองและนิกายทั้งสอง หมายถึง มหายานและหินยาน

๑๙๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้สั่งให้คัดลอกพระสูตร พระวินัย และศาสตร์ต่างๆ ในนามแห่งไตรกายของพระพุทธเจ้าไว้หลายสำเนา ทั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมสาเหตุแห่งการตรัสรู้ที่ยอดเยี่ยมหาค่าสอนใดเสมอเหมือนมิได้ และเพื่อทำให้เกิดการตรัสรู้ที่สมบูรณ์และเป็นอันติมะของพระพุทธเจ้า บัดนี้ในตอนต้นฤดูหนาว วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ก็ได้นำอาหารพวกมังสวิรัตมาวางไว้เต็มโต๊ะบูชาแล้ว คานหามที่หุงหาวจากราชสำนักก็มาถึงวิหารที่อยู่ระหว่างต้นเอลม์กับต้นโอคแล้ว ทั้งนี้ โดยมีข้าราชการสำนักที่แต่งกายเสียโอ้โง่เดินตามคานหามมา ณ ภูเขาที่เต็มไปด้วยต้นพอลโลว์เนีย (paulownia) และต้นยมหอม (cedar) ก็มีพระที่ครองจีวรสีนวลสดดงามมากมาย และพวกพระซึ่งมีจำนวนนับไม่ถ้วนก็รวมกันอยู่คล้ายหมู่เมฆ ผู้ที่ร่วมอยู่ในที่นั้นก็มีนัดดาผู้มีหน้าที่มากของข้าพเจ้าผู้ซึ่งทรงสวมหมวกหลุบๆ ลงด้วยความเป็นผู้มีใจบุญสุนทานอย่างล้าลือราชบัณฑิตของข้าพเจ้า คือ สมเด็จพระจักรพรรดิที่กำลังครองราชสมบัติอยู่ ที่ทรงให้คำแนะนำแก่พวกข้าราชการผู้จะจัดอาหารพวกมังสวิรัตนี้ มีเป่ายล่เยี่ยงไฟเพราะเพราะพริ้งเป็นระยะๆ เพื่อถ่ายทอดสำเนียงอันเจือยแจ้วของมันไปยังประตูเมฆ^๖ แขนเสื้อที่กว้างก็พริ้วไปพริ้วมาอยู่บ่อยๆ ก่อให้เกิดเสน่ห์อันมหัศจรรย์ บนพื้นแผ่นดินที่เต็มไปด้วยหยาดน้ำค้าง วันนี้องป้อกันว่าเป็นวันประกอบพิธี ซึ่งเรียกว่าเป็นวันเสี่ยงสมโภช พระไตรปิฎก ซึ่งจะมีต่อไปทุกยุคทุกสมัย เพื่อที่จะทำให้สิ่งที่ได้เริ่มแล้วในวันนี้มีต่อไปในอนาคตทุกๆ ปี ภิกษุ ๖ รูปก็จะต้องอยู่ที่นั่นตลอดไปเพื่ออ่านคัมภีร์ทั้งหมดดั่งๆ จะต้องมีการท่องสาธยายกันเรื่อยไปโดยไม่หยุดพัก พอสาธยายจบ ก็จะตั้งต้นสาธยายเที่ยวใหม่ต่อไป ในปีหนึ่ง ก็จะอ่านได้จบบริบูรณ์เที่ยวหนึ่ง ในสิบปีก็จะอ่านสาธยายได้ ๑๐ เที่ยว โดยอาศัยบุญกุศลที่เกิดจากการอ่านสาธยายสิบเที่ยวนี้ ก็จะทำให้อายุของเรายืนยาวออกไปได้ ๑๐ ปี ข้าพเจ้าไม่เสี่ยงที่จะพรรณนาถึงสิ่งที่อาจเกิดแก่ข้าพเจ้าในชีวิตนี้ ในเมื่อข้าพเจ้าได้มีอายุมาจนถึงปุนนี้แล้ว ขอให้ท่านอ่านกันต่อไปโดยไม่หยุดยั้งเถิด ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการเชิดชูพระธรรมให้รุ่งโรจน์ เพื่อว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายจะได้รับการช่วยเหลือจากเทวะ ขอให้ท่านอ่านซึ่งไม่มีวันสิ้นสุดนี้จึงนำไปสู่การตื่นขึ้นอย่างแท้จริงเถิด

ข้าพเจ้าตระหนักใจดีว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ความช่วยเหลือแก่ทวยเทพทั้งหลาย ทั้งยังได้ให้ความคุ้มครองต่อการปกครองของราชสำนักอีกด้วย เพราะฉะนั้น ในตอนแรกๆ ที่ข้าพเจ้าขึ้นครองราชสมบัติ ข้าพเจ้าจึงได้กล่าวคำปฏิญาณไว้อย่างแน่วแน่ว่าจะเลือกทำเลที่สวยงามทางทิศตะวันออกของเมืองหลวงเพื่อสร้างมหาวิหาร นี่คือวัดโฮโซ ในพลับพลาทองที่วัดโฮโซนั้นได้ประดิษฐานพระพุทธรูปไวโรจนะปิดทองสูง ๓๒ ฟุต พระพุทธรูป ๔ องค์แห่งกรรมคุณพล แต่ละองค์สูง ๒๐ ฟุต รูปท้าวโลกบาลซึ่งมีสี่ต่างๆ หลายสี่สององค์ แต่ละองค์สูง ๙ ฟุต และรูปเทวราช

^๖ หมายถึง สวรรค์ และยังหมายถึงดินแดนแบบเก่าชนิดหนึ่งอีกด้วย

๔ องค์ แต่ละองค์สูง ๘ ฟุต ในห้องโถงสำหรับแสดงธรรมได้ประดิษฐานพระพุทธรูปพระศากยมุนี ปิตทองสูง ๒๐ ฟุต และพระรูปพระสมันตภัทร และพระมัญชุศรี แต่ละองค์สูง ๑๖ ฟุต ในเดือน ๑๐ ของทุกๆ ปี ข้าพเจ้าได้อารธนาพระจากนิกายต่างๆ มาบรรยายมหายานสูตรทั้งห้าภาค ในห้องโถงอมิตะได้ประดิษฐานพระพุทธรูปอมิตาภะปิตทองไว้ ๔ องค์ แต่ละองค์สูง ๑๖ ฟุต พร้อมกับพระรูปพระโพธิสัตว์วโลกิเตศวรกับมหาสถามปราปต์ซึ่งมีเทวราชที่มีสีต่างๆ ๔ องค์ แต่ละองค์สูง ๖ ฟุต แวดล้อมอยู่ในห้องโถงยะกุกิได้ประดิษฐานพระพุทธรูปพระโกลิขคุรูปิตทอง ๗ องค์ มีพระโพธิสัตว์สององค์คือพระสุริยรังสีกับพระจันทร์รังสีแวดล้อม ในห้องโถงแห่งเทพผู้มีชื่อเสียงทั้งห้า^๗ ได้ประดิษฐานพระอจลเทพซึ่งมีสีต่างๆ สูง ๒๖ ฟุต พร้อมกับรูปเทวราชทั้งสี่แต่ละองค์สูง ๑๖ ฟุต ในห้องดอกบัวมีพระเจดีย์แห่งชุมทรัพย์ทั้งเจ็ดประดิษฐานอยู่ โดยมีพระ ๖ รูป เข้าสมาธิอยู่ในห้องโถงนั้น มีพระเจดีย์แปดเหลี่ยมสูง ๔ ชั้นองค์หนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระรูปพระตถาคตทั้งห้า พระเจดีย์องค์หนึ่งปิตทองสูง ๘ ฟุต ซึ่งก็เป็นการสร้างปรีชาญาณทั้งห้าของพระพุทธเจ้าให้เป็นนุคูลาธิษฐานขึ้นมานั่นเอง

(ตรงนี้ ได้ตัดรายละเอียดเกี่ยวกับท่านอื่น ๆ ที่สมเด็จพระจักรพรรดิชิรากาวะทรงทำไว้รวมทั้งสร้างพระเจดีย์ พุทธรูป เทวรูป และการคัดลอกพระไตรปิฎก ออกหมด)

ในบรรดาวิสัยที่เป็นพื้นฐาน ๖ ข้อ การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ผุดผ่องปราศจากมลทินนั้นถือว่าสำคัญที่สุด ในบรรดาศีลทั้งสิบข้อนั้น การห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นศีลข้อแรก สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงย่อมเป็นมิตรที่รักของเรา มีเลือดเนื้อเชื้อไขเดียวกันทั้งหมด วงล้อของชีวิตย่อมหมุนไปไม่มีที่สิ้นสุด และไม่มีใครจะหนีพ้นจากการทนทุกข์ทรมานในนรกไปได้ กำเนิดของชีวิตมิได้มีเพียงกำเนิดเดียว แต่ทว่า ปลา แมลง นก และสัตว์ป่าทั้งหลายต่างก็เกิดมาจากการเปลี่ยนรูป (การเกิดผุดขึ้น คือเป็นโอปปาติกะ) จากเถ้าโคล ไข่ และ ครรภ์ ทั้งนั้น^๘ แต่ก็อาจมีสัตว์เล็กจิ๋วที่ยึดถือว่าชีวิตมันสำคัญยิ่งกว่าภูเขาไทเสียอีก แต่ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่ดุร้ายเพียงใดก็ตาม มันก็คงมีความรักลูกของมันเหนือความรักที่มนุษย์มีต่อลูกเสียอีก และยังมีการดำรงชีวิตของตนด้วยการฆ่าสัตว์อื่นๆ บางคนก็ควมัวให้ไล่ติดตามกวางทั้งตัวผู้ตัวเมียไปอย่างกระหายเลือด บางคนก็ให้เหยี่ยวสีน้ำเงินเกาะข้อมือไปเพื่อให้เหยี่ยวไก่ฟ้าและกระต่ายในทุ่งกว้าง บางคนก็ยิงลูกศรที่สามอยู่กับพื้นดิน^๙ ไปยิงหมูเมฆในยามเย็น ในทะเลอันกว้างใหญ่ไพศาล บางคนก็ชอบจับปลาในขณะที่

^๗ เทพเหล่านี้เป็นเทพแห่งความโกรธที่บูชากันในพุทธศาสนานิกายชินนอนโดยเฉพาะเทพที่สำคัญที่สุดคือ อจลเทพ (ฟูโด)

^๘ กำเนิดสี่ คือ ชาติในครรภ์ เช่น มนุษย์ แมว สุนัข ๑ ไข่ เช่น เป็ด ไก่ นก ๑ สังเกตพบ เกิดในเถ้าโคลหรือที่ขึ้นและ เช่น ปลา และ แมลง ๑ และโอปปาติกะ เกิดผุดขึ้นในที่ที่ เช่น พระโพธิสัตว์และเทวดาทั้งหลาย ๑

^๙ ลูกศรที่มีเชือกผูกไว้ใช้ยิงนก เมื่อยิงแล้ว ลูกศรก็จะกลับคืนมาอีก

๑๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่มีคลื่นลมเย็นจัด มิได้มีความรู้สึกเมตตากฎกันเลย ความเสียใจที่ได้ทำผิดได้เกิดขึ้นในจิตของข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าได้รับรายงานว่าจังหวัดต่างๆ ได้ส่งปลามาถวายตามระเบียบ ข้าพเจ้าก็สั่งให้ปฏิบัติเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์ สิบเอ็ดจังหวัดเล็กให้ผลิตพันธุ์ที่เกิดจากทะเลในดินแดนของตน ประชาชนเล็กให้เครื่องบรรณาการเมื่อกาลเวลาผ่านไป ปลาทั้งหลายก็ว่ายโผล่ไปมาได้โดยไม่ต้องเกรงกลัวอะไร^{๑๐} นอกจากนั้น ก็ได้เฝ้าชายจับปลาที่ถักเป็นอย่างดีทั้งเสียรวม ๘,๘๒๓ ช่าย และได้ปิดทางของพวกล่าสัตว์เสียกว่า ๔๕,๓๐๐ แห่ง ผู้ที่ละเมิดพระบรมราชโองการนี้จะถูกลงโทษอย่างรุนแรง

คุณธรรมเกี่ยวกับชีวิตที่ประหยัดเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่ามันได้เป็นเหตุให้เทวดาทำตอบแทน พระพรหมซึ่งประทับอยู่ในวิมานอันใหญ่โตมโหฬารของพระองค์ในสรวงสวรรค์ได้ทรงพินิจพิจารณาจิตใจของมนุษย์ทั้งหลาย และทรงทราบความคิดของมนุษย์เหล่านั้นอย่างแจ่มแจ้ง ท้าวสักกเทวราชซึ่งทรงสำเร็จสำเร็จอยู่ในเทพอุทยานอันรื่นรมย์ก็ทรงตรวจดูจิตใจของสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยความเมตตาและทรงทำให้การกระทำของเขาเหล่านั้นสว่างไสว ผู้ที่แสดงความเมตตากฎอย่างสมบูรณ์ก็จะได้รับผลตามที่อ่อนน้อมขอไว้ ผู้ที่เพิ่มพูนความสุขให้แก่ผู้อื่นก็จะมีช่วงชีวิตยืนยาวยิ่งขึ้น เมื่อช่วงดีทูลถามฟ้าเกี่ยวกับความแก่ พระองค์ก็ทรงทราบว่าผู้มีอายุ ๑๒๐ ปีนั้น ก็ถือว่ามียาวยืนแล้ว จักรพรรดิหวู่แห่งราชวงศ์ฮั่นได้อ่อนน้อมต่อภูเขไท่ก็ทรงมีพระชนม์มัยอยู่ถึง ๘๐ พรรษา เมื่อข้าพเจ้าพิจารณาดูชีวิตของตนเอง และพยายามคำนวณดูว่าจะมีอายุยืนอยู่ถึงกี่ปี ข้าพเจ้าก็ทราบโดยถ่องแท้ว่า ถ้าหากข้าพเจ้าอ่อนน้อมขอมีอายุ ๑๒๐ ปี บุคคลที่แล้วว มาฉันน้อยรายนักที่จะมีอายุถึงปุนั้น ถ้าข้าพเจ้าหวังจะมีอายุสัก ๘๐ ปี ผู้ที่มีอายุขนาดนั้นก็มิได้มากนัก สิ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนามากที่สุด ก็คือขอให้มีชีวิตยืนออกไปอีกเพียง ๑๐ ปีเท่านั้น แล้วข้าพเจ้าก็จะหาบุคคลในโลกเสมอเหมือนไม่ได้ ดูงเดียวกับราชบรรพบุรุษสามองค์ของข้าพเจ้าจะนั้น และในฐานะที่มีอายุมากกว่าพระศากยมนีพุทธเจ้า^{๑๑} ถึง ๖ ปี ข้าพเจ้าก็จะมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าพเจ้าปรารถนาในโลกนี้ ถ้าหากพระมหาโพธิสัตว์ยะจิมันทรงขยายความคุ้มครองของพระองค์ออกไป ทวยเทพทั้งหลายก็จะตอบสนองการสวดอ่อนน้อมที่ยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้า ถ้าพระตถาคตทั้งสิบทิศ^{๑๒} ทรงยอมประทานความช่วยเหลือ ชีวิตของข้าพเจ้าก็จะแข็ง

^{๑๐} ดังที่จงจื่อได้เคยกล่าวไว้ว่า “ดูปลาเล็กๆ ที่กำลังกระโดดอยู่นั้นสิ ! นั่นคือความสุขสำราญที่ปลาชนิดละ” ณ ที่นี้มีความหมายเพียงว่า บัณฑิตปลาได้รับความคุ้มครองให้พ้นจากชาวประมงแล้ว มันจึงสามารถกระโดดโผล่ไปมาได้โดยมีความสุข

^{๑๑} ดอนนั้นสมเด็จพระจักรพรรดิซิวากวะ ทรงมีพระชนมได้ ๘๖ พรรษา โดยเหตุที่พระศากยมนีทรงดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมได้ ๘๐ พรรษา ถ้าสมเด็จพระจักรพรรดิซิวากวะทรงมีพระชนมอยู่ต่อไปอีก ๑๐ ปี พระองค์ก็จะทรงมีพระชนมมากกว่าพระศากยมนี ๖ ปี

^{๑๒} ทิศต่างๆ ๔ ทิศ รวมกับทิศเบื้องบนและทิศเบื้องต่ำอีก ๒ ทิศ จึงเป็น ๑๐ ทิศ

ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

๑๙๓

แกร่งดุจเพชร แล้วข้าพเจ้าก็จะสามารถตรัสรู้ได้ และแน่ละจะได้ไปเกิดในสวรรค์ที่เต็มไปด้วยความสงบและความสะอาด พลังศีลธรรมแห่งกุศลกรรมจะนำเพื่อนบ้านมาสู่^{๑๓} ความดีแห่งกุศลกรรมย่อมไม่มีขอบเขต กุศลกรรมหนึ่งย่อมมีไปถึงสมเด็จพระจักรพรรดิที่กำลังปกครองบ้านเมืองอยู่ สมเด็จพระจักรพรรดิที่สละราชบัลลังก์แล้ว สมเด็จพระพันปีหลวง สมเด็จพระจักรพรรดินี เจ้าชาย และเจ้าหญิงเหมือนกันหมด และบุคคลเหล่านั้นก็จะชื่นชมยินดีในการที่ตนมีอายุยืนประเทศชาติก็จะอยู่ได้ว่าเป็นรัชสมัยที่เต็มไปด้วยสันติสุขและความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประชาชนทั้งปวงจะมีเสรีภาพที่จะชื่นชมยินดีต่อความสุขสบาย ดังนั้นสัตว์ทั้งปวงตั้งแต่สวรรค์ในเบื้องบนมาจนกระทั่งถึงวัฏจักรแห่งลมในเบื้องต่ำ^{๑๔} ต่างก็จะได้ลัทธิธรรมะ และท่องเที่ยวอยู่ในอุทยานแห่งการตรัสรู้ (๑๗ พุทธจิกายน พ.ศ. ๑๖๗๑)

เพศกับความเป็นพระพุทธเจ้า-มิจฉาทิฎฐิบุคคลผู้นับถือนิกายชินงอน

(ข้อความที่คัดมาจากเรื่อง กระชกที่มีคำ (ไฮเกียวโซ))

หนังสือเรื่องสั้น ๆ นี้ พระนิพนธ์ชินงอนรูปหนึ่งชื่อ ยูโก (พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๙๕๙) ซึ่งมีความสนใจในการสืบหาร่องรอยพัฒนาการบางอย่างในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาแบบลัทธิในสมัยหลังๆ เป็นผู้เขียน ในตอนที่เน้นถึงประวัติความเป็นมาแห่งคำสอนในนิกายชินงอนก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการทำให้คำพูดของท่านคุไกเมื่อ ๖๐๐ ปีก่อนดังกึกก้องขึ้นมาอีกเท่านั้นเอง แต่ทว่าพร้อมกันนั้นประมึนประประเพณีสืบเป็นแบบดั้งเดิมได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักเพราะความคิดความเห็นแบบมิจฉาทิฎฐิที่ได้พัฒนามาจากท่าที่ต่างๆ ของศาสนาในด้านต้นตระกูล ซึ่งเรียกกันว่า สำนักตัจจิภาวะ ในส่วนอื่นๆ แห่งบทความของท่านยูโกได้กล่าวถึงวิธีที่นามของชินงอนได้ถูกยึดไปใช้เป็นศิลปะทางด้านเวทมนตร์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับลัทธิคำสอนที่ท่านคุไกสอนไว้ อันรวมถึงศิลปะการค้นหาขุมทรัพย์ที่ฝังไว้และศิลปะการเหาะไปได้ตั้งใจปรารถนาเพียงเล็กน้อย แม้แต่มิจฉาทิฎฐิบุคคลที่ประหลาดที่สุดก็มีวิสัยสมารถที่จะสร้างพยานหลักฐานทางด้านคัมภีร์เพื่อทำให้ทัศนะของเขามีเหตุผลขึ้นมาได้ ทั้งนี้ก็เพราะคัมภีร์พระพุทธศาสนาดังที่ถ่ายทอดไปสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้นมีคัมภีร์ต่างๆ ที่ไม่น่าเชื่อถืออยู่มาก บางคัมภีร์ก็มีข้อความมากกว่าสูตรต่างๆ ทางพิธีที่ต้องใช้เวทมนตร์ที่ปลอมแปลงขึ้นมานิดหน่อย ท่านยูโกได้บอกไว้ว่า ในสมัยของท่านนั้น นิกายตัจจิภาวะเกือบจะสูญสิ้นไปหมดแล้ว แต่ทว่าพวกมิจฉาทิฎฐิบุคคลอื่นๆ ที่ประหลาดๆ ก็ยังคงเป็นเด่นเหนือพระพุทธศาสนาแบบลัทธิอยู่

^{๑๓} คัดมาจากหนังสือ คำสอนของซังจื่อ ที่ว่า "ครูล้ำไว้ว่า: พลังศีลธรรมไม่เคยอยู่โดดเดี่ยว มันจะนำเพื่อนบ้านมาให้เสมอ"

^{๑๔} วัฏจักรที่ต่ำที่สุดของโลกในจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนา ก็คือ วัฏจักรแห่งลม

(จากหนังสือ ไตโซ ไตโซเกียว, เล่มที่ ๗๗, หน้า ๔๔๗ - ๔๔๙)

ลัทธิลี้ลับในนิกายชินงอน เป็นลัทธิลี้ลับที่พระไวโรจนพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นราชาแห่งการตรัสรู้ได้ตรัสสอนไว้ และผู้ตั้งลัทธิลี้ลับนี้ ๘ องค์ ได้เป็นผู้ถ่ายทอดกันสืบๆ มา เรียกกันว่า ยานที่สูงวิเศษสุดของพระพุทธเจ้า และได้นามว่า อาณาจักรที่เหนือนิกายทั้งหลายทั้งปวง โดยอาศัยคำสอนนี้เท่านั้นที่เราจะปลงภาระแห่งกรรมที่หนักอึ้งได้ หรือช่วยสัตว์ทั้งหลายที่เปลี่ยนใจยากให้ปลอดภัยหรือรู้แจ้งความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมในสมัยโบราณปรัชญาเมธีที่เฉลียวฉลาด ๔ ท่านผู้ไปแสวงหาธรรมะในเมืองจีนจึงได้รับคำสอนในนิกายชินงอน วิหารตะวันออก (คือนิกายชินงอน) มีผู้ถ่ายทอดคำสอนอยู่ ๕ ท่าน คือ ท่านคุไก ท่านชูเออิ ท่านเออน ท่านเอนเงียว และท่านโจเงียว นิกายอื่น^{๑๕} (คือนิกายเทนได) มีผู้ถ่ายทอดคำสอนอยู่ ๓ ท่าน คือ ท่านโซโจ ท่านเอนนิน และ ท่านเอนจิน ... ในบรรดาคำสอนต่างๆ ที่ได้รับมาจากเมืองจีนนั้น คำสอนที่ท่านคุไกได้รับมาเป็นคำสอนที่สำคัญ เพราะเป็นคำสอนที่ถ่ายทอดจากทายาทคนหนึ่งมาสู่ทายาทอีกคนหนึ่งเป็นปริมปราจากผู้ให้กำเนิดลัทธิที่ยิ่งใหญ่ คือ พระไวโรจนพุทธเจ้ามายังท่านหุยกว สมภารวัดมังกรเขียวในประเทศจีน ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าไม่อาจพรรณนาโดยละเอียดได้ แต่แม้ว่าท่านหุยกวจะได้ถ่ายทอดธรรมไปสู่ประชาชนเป็นจำนวนมาก ... เฉพาะท่านคุไก และท่านอึ้งมิงเท่านั้น ที่ได้รับการสั่งสอนในเรื่องมณฑลทั้งสอง (คือ ธรรมมณฑล และ วัชรมณฑล) และท่านอึ้งมิงเองก็มิได้รับคำสอนอย่างเต็มที่ที่ท่านได้ถึงมรณภาพเสียก่อนที่จะได้ถ่ายทอดธรรมให้แก่ใคร เฉพาะท่านคุไกเท่านั้นที่เป็นทายาทของท่านหุยกวที่แท้จริง ... แล้วต่อมาท่านคุไกก็ได้ถ่ายทอดคำสอนให้แก่ศิษย์อีกมากมายอีกทอดหนึ่ง (บัญชีรายชื่อทายาทที่สืบต่อกันมาหายไปหมดแล้ว)

บางท่านได้ถามว่า “นับว่าเป็นความจริงทีเดียวที่ว่า คำสอนในนิกายชินงอนนับว่าเป็นคำสอนที่สูงที่สุดเหนือคำสอนในนิกายอื่นๆ ทั้งปวง และเป็นวิถีทางที่ตรงแนวไปสู่การบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า แต่ในปีหลังๆ คำสอนผิดๆ ถูกๆ ได้มาปะปนกันยุ่งไปหมด การดำเนินไปตามวิถีทางที่ผิดและสับสนละเมอวิถีทางที่ถูกที่จะนำไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้านั้นก็คล้ายๆ พุดว่า ตะวันออกเป็นตะวันตก และความเห็นก็จะยุ่งชิงกลับหัวเป็นหาง กลับหน้ามือเป็นหลังมือไปหมด แล้วเขาจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางในการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร? ข้าพเจ้ายึดมั่นในคำสอนของท่านในเรื่องนี้”

^{๑๕} ชูเออิ (พ.ศ. ๑๓๕๑-๑๔๒๗) อี้กุน (พ.ศ. ๑๓๕๑-๑๔๑๒) เอนเงียว (พ.ศ. ๑๓๕๒-๑๓๙๕) และ โจเงียว (ถึงมรณภาพ พ.ศ. ๑๔๐๙) พร้อมด้วยท่านที่มีชื่อเสียงยิ่งกว่านั้นอีกคือ ท่านคุไก ท่านโซโจ ท่านเอนนิน และ ท่านเอนจิน มักได้รับการกล่าวขวัญถึงว่าเป็นพระแปดรูปที่ไปแสวงหาธรรมในเมืองจีน

ข้าพเจ้าตอบว่า “เป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างหยกกับหิน แต่เป็นการง่ายที่จะถูกสิ่งที่ไร้ค่านำไปในทางที่ผิดๆ และเป็นการยากที่จะกำหนดความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ผิดกับสิ่งที่ถูก ตัวอย่างเช่น ในบรรดาลูกศิษย์ของท่านโตง ชัมโบอิน นั้นมีอยู่คนหนึ่งชื่อ อะยะริ นินกัน เพราะท่านมีความผิดในอาชญากรรมบางอย่าง ท่านจึงได้ถูกเนรเทศไปอยู่ที่จังหวัดอีลี ที่เมืองอีลินั้น ท่านดำรงชีวิตอยู่ด้วยการสอนนิกายชินงอนแก่ภุคส์ที่แต่งงานแล้วและแก่ประชาชนที่สภปรนซึ่งบริโภคเนื้อสัตว์ ท่านได้เอาบุคคลเหล่านี้แหล่มาเป็นลูกศิษย์ ครูผู้สอนเรื่อง ยิน-หยาง จากตาดิจิกวะ ในจังหวัดมูซาชิ ได้ศึกษานิกายชินงอนอยู่กับท่านนินกันและเอาคำสอนในนิกายชินงอนไปผสมกับคำสอนเรื่อง ยิน-หยาง ของตน ดังนั้น คำสอนที่ถูกและที่ผิดก็เลยปะปนกันยุ่งชิงไปหมด การเล่าเรียนแบบภายในกับแบบภายนอกก็ปะปนกันจนแยกไม่ออกไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร เขาเรียกคำสอนระบบนี้ว่า สำนักตาดิจิกวะ และอธิบายว่าเป็นสาขาหนึ่งของนิกายชินงอน นี่เป็นบ่อเกิดแห่งคำสอนที่เป็นมัจฉาทิฐิ ...

หลักการของนิกายนี้ ก็คือเห็นว่าวิถีทางของมนุษย์ทั้งชายและหญิง คือยินและหยาง เป็นศิลปะลึกลับแห่งการที่จะได้บรรลุถึงพุทธภาวะในชีวิตนี้ และเป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้บรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้าและบรรลุถึงมรรคผล พวกเขาได้ยืนยันอย่างแข็งขันว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงเคยสอนลัทธิคำสอนของพวกเขามาก่อน คือการประดิษฐ์เรื่องที่เกี่ยวกับภูตผีปีศาจที่สมควรจะได้รับการลงโทษในนรกเป็นนิรันดร์ ประชาชนที่โง่เขลาไม่รู้แจ้งในเรื่องนี้ ย่อมถือว่าคำสอนนี้เปี่ยมธรรมะที่ลึกซึ้งและลึกซึ้งที่สุด เราจะกล่าวได้อย่างไรว่า เขาเหล่านั้นมีทัศนะที่ถูกต้องและมีความรู้ที่จริงแท้? *สุริยคัมภีร์* ได้ประกาศไว้ว่า “ผู้ที่ปรารถนาอย่างลับๆ ที่จะประกอบกรรมด้วยความโลภและราคะ ชอบกล่าวว่า ตา หู จมูก และ ลิ้น ล้วนแต่เป็นดินแดนอันบริสุทธิ์ ทั้งนั้น และว่าอวัยวะเพศชายและเพศหญิงจึงเป็นที่ที่จะทำให้บรรลุถึงความรู้ที่สมบูรณ์ (โพธิ์) และนิพพานอย่างแท้จริง ประชาชนที่โง่เขลาที่เชื่อคำพูดที่ชั่วช้าลามกเหล่านี้ พวกเขาจึงได้นามว่าผู้ที่วางยาพิษ ผู้กีดกันทางที่จะไปสู่พุทธภาวะ และมารร้าย เมื่อตายลงก็จะกลายเป็นภูตผีปีศาจที่คอยรังควานประชาชนในโลกนี้ให้ได้รับความเจ็บป่วยและต้องโยกย้ายที่อยู่ ทำให้ประชาชนต้องรู้สึกสับสนใจและต้องตกนรกซึ่งจะต้องถูกลงโทษเป็นนิรันดร์ เพราะความโง่แท้ ๆ” แล้วเราจะเรียกประชาชนที่จะต้องตกนรกนั้นว่าผู้ที่นับถือนิกายชินงอนได้อย่างไร? ...

นิกายตาดิจิกวะนี้ต่อมาได้แพร่เข้าไปยังจังหวัดเอโดงู อาจารย์สองท่าน คือ อาจารย์คะกุเมอิ กับ อาจารย์คะกุอิน ได้อาศัยอยู่บนเขาโคยะ (และสอนลัทธิตาดิจิกวะอยู่บนภูเขานั้น) สืบต่อกันมาในสมัยนี้ หนังสือคู่มือและตำราที่ศักดิ์สิทธิ์ของนิกายที่เป็นมัจฉาทิฐินี้ได้มีแจกจ่าย

๑๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หมุนเวียนกันไปทั่วซึ่งมักจะเรียกว่า “การถ่ายทอดความลับแห่งลัทธิคำสอนที่สืบลับด้วยปาก” ในสมัยนี้ก็ยังมีคนโง่ๆ ที่ศึกษาคัมภีร์เหล่านี้ และเชื่อว่าคัมภีร์เหล่านี้บรรจุความคิดที่มหัศจรรย์ที่สุดไว้ ความจริงคัมภีร์เหล่านั้นมิได้เป็นคำสอนทั้งแบบเปิดเผยหรือสืบลับแต่อย่างใดเลย เป็นเพียงก้อนหินเป็นจำนวนมากที่หุ้มด้วยหยกเท่านั้นเอง ... ประชาชนเป็นจำนวนมากได้ศึกษาคำสอนเหล่านี้ แต่พวกเขา ก็ได้พบกับความพอใจที่เป็นทิพย์เลย ทั้งนี้เพราะทั้งคำสอนและคนส่วนใหญ่ได้ย้อยยับไปหมด มีเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบเหมือนกันว่า เหลือมากน้อยเพียงใด

บทสวดอันวอนเพื่อโซกุน

จดหมายฉบับนี้ภิกษุในนิกายชินงอน ชื่อ มงงากุ ได้เขียนไปถึงโซกุน โยริอิเอะ ภิกษุรูปนี้เป็นที่ปรึกษาที่ใกล้ชิดของมินาโมโตะ โยริโตะโมะ บิดาของโยริอิเอะ ในการที่ท่านไม่ยอมสวดอันวอนให้โซกุน ท่านมงงากุ มิได้ผลิผลามที่จะด่าว่าโยริอิเอะ ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองที่บริหารบ้านเมืองด้วยความผิดพลาด ความมั่นคงและความเป็นอิสระแห่งจิตที่ภิกษุแห่งนิกายชินงอนที่มีระเบียบรูปนี้แสดงออกมาย่อมชี้ให้เห็นว่าความมั่นคงและความเป็นอิสระแห่งจิตมิได้เป็นคุณสมบัติที่เป็นลักษณะของนิกายเช่นเท่านั้น แต่ทว่าเป็นคุณสมบัติที่เป็นลักษณะของพระพุทธศาสนาสมัยคามากุระโดยทั่วๆ ไปอีกด้วย ไม่มีอะไรที่จะใช้จดหมายฉบับนี้แสดงให้เห็นภาพทั้งการที่ท่านที่เข้าใจคำสอนเหล่านี้เพียงเล็กน้อยนำเอาการปฏิบัติแบบสืบลับไปใช้อย่างผิดๆ และการที่บุคคลที่เคร่งครัดในศาสนาที่แท้จริง เช่น ท่านมงงากุกลับยืนยันว่าการปฏิบัติพิธีต้องเหล่านี้จะต้องทำด้วยความเมตตากรุณาที่แท้และมีความประพฤติทางด้านศีลธรรมที่เป็นแบบฉบับด้วย

(จากหนังสือ โคกุชิ ไคเกอิ, เล่มที่ ๓๒, อะชิมะ คางามิ, หน้า ๕๗๔-๕๗๕)

จดหมายของภิกษุมงงากุที่มีไปถึงโซกุน โยริอิเอะ พ.ศ. ๑๗๔๓

ข้าพเจ้าได้รับจดหมายฉบับที่สองของท่านแล้วด้วยความขอบพระคุณยิ่ง ข้าพเจ้าได้ส่งคำตอบมาให้ท่านก่อนแล้ว แต่โดยเหตุที่ท่านได้เขียนไปถึงข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าก็ขอตอบอีกเช่นกัน ขณะที่อ่านจดหมายของท่านอยู่นั้น ข้าพเจ้ามีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าข้าพเจ้ากำลังฟังสารจากท่านจอมทัพที่ล่วงลับไปแล้ว และรู้สึกดีใจมาก

(ท่านขอให้ข้าพเจ้า) สวดมนต์อันวอนให้ และข้าพเจ้าก็จดจำด้วยความเมตตา สุดที่

จะแสดงออกมาได้ว่า ท่านจอมทัพได้สร้างวิหารตะวันออก^{๑๖}ไว้ และด้วยน้ำใจกว้างของท่าน ท่านจึงได้สร้างวัดตากาโอะขึ้นมาใหม่อีก ด้วยบุญกุศลเหล่านี้เองชาติหน้าท่านก็จะพ้นทุกข์ ทั้งนี้เนื่องมาจากความเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวางแผ่เมตตาของท่านจอมทัพนี่เองที่ทำให้ข้าพเจ้ามองจาก สามารถทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อพระพุทธศาสนา และทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อประโยชน์สุขของ มนุษย์ได้สำเร็จ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงคงมีความชื่นชมยินดีต่อความเป็นผู้มีใจโอบอ้อมอารีของ ท่านจอมทัพและมีความสุขใจเหลือที่จะพรรณนา แม้ก่อนที่ท่านจะขอร้องให้ข้าพเจ้าสวดอ้อนวอน ข้าพเจ้าก็มีความปรารถนาให้ท่านมีความสุขสงบสุขและปลอดภัยเสมออยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม (ขอให้ข้าพเจ้าพูด) ว่า การสวดอ้อนวอนจะมีผลก็เฉพาะต่อผู้ที่ บำเพ็ญกุศล และรักความดีงามเท่านั้น สำหรับผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นนั้น การสวดอ้อนวอนย่อมไม่มีผลอะไรเลย คำว่าผู้ชอบเบียดเบียนนั้นข้าพเจ้าหมายถึงผู้ที่ทำลายชีวิต ผู้อื่นให้ตกลงโดยปราศจากเหตุผลที่สมควร และพวกที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสำราญสำราญ และ หมกมุ่นอยู่กับสุราเมรัยและความมั่งคั่ง โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และไม่คำนึงถึง ความอยู่ดีกินดีของประเทศชาติ ส่วนคนทั้งหลายที่มีคุณธรรมและเป็นคนดีนั้น หมายถึงผู้ที่เคารพ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและกฎหมายของบ้านเมือง และเกี่ยวข้องอยู่กับกิจกรรมที่เป็น ไปเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนตลอดเวลา เมื่อกล่าวโดยย่อแล้วก็หมายถึงว่า เขาเหล่านั้น จะต้องมีความประพฤติที่ประชาชนทั้งปวง แม้แต่ชายหญิงชั้นต่ำต้อยที่สุด ทั้งชาวนาและผู้ที่ดำรงชีวิต ในทุกอาชีพปรารถนาจะให้บิดามารดาของตนมี

เมื่อคนที่ไม่มีการเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ หรือผู้ที่มีจิตใจปราศจากเมตตากรุณา และชอบเบียดเบียนผู้อื่น หรือผู้ที่มีแต่ความรู้สึกที่เห็นแก่ตัว สั่งให้ภิกษุหรือผู้ที่เป็นสื่อกลางทาง ด้านจิตใจ (คนทรง) อื่นๆ สวดอ้อนวอนให้ ก็อาจมีผู้ที่ตอบสนองด้วยถ้อยคำที่น่าพึงพอใจอยู่ บ้าง ทั้งนี้เพราะคำสั่งนั้นมาจากเบื้องบน แต่ถ้าหากผู้ที่อ้อนวอนนั้นมิได้เป็นคนดี เขาจะต้อง ไม่หวังว่าจะมีคำตอบใดๆ จากคำสวดอ้อนวอนของเขา แต่เขาจะต้องหวังว่าอาจจะไม่เลวร้าย ยิ่งไปกว่าเดิม

เพราะฉะนั้น ถ้าหาก ๖๗๗ ต้องการให้มีผู้สวดอ้อนวอนให้แล้ว ๖๗๗ ก็ควรสั่ง พวกพระหรือพวกโหราจารย์ที่เชื่อถือหรือที่ไม่ประจบสอพลอ เป็นคนตรงไปตรงมา ๖๗๗ ควร บอกให้เขาเหล่านั้นทราบถึงความผิดทางด้านอาญาของ ๖๗๗ และพยายามอยู่ตลอดเวลาที่จะ แก้ไขตัวเองให้ดีขึ้น ข้อนี้ ๖๗๗ ควรจะต้องทำโดยทุกวิถีทาง ถ้าหากการกระทำของ ๖๗๗ ไม่ดี

^{๑๖} ในคัมภีร์เดิมเรียกว่า ไตยิ แต่คงจะต้องหมายถึง ไตยิ ในเมืองนาราที่บิดาของ โยริฮิโระ ชื่อ โยริโตะโมะได้ช่วย บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๓

และ ๖๗๗ บอกให้คนอื่น ๆ สวดอ้อนวอนให้ ก็เท่ากับ ๖๗๗ ปลอมตัวให้ตกลงไปในสถานการณ์ที่ล่อแหลมต่ออันตรายอย่างแท้จริง

๖๗๗ เป็นจอมทัพของญี่ปุ่น ผู้ที่ ๖๗๗ จะขอร้องให้สวดอ้อนวอนให้ก็ควรเป็นบุคคลที่มีจิตใจสูงส่งและมีความมั่นคงสูงมาก ๖๗๗ จะต้องเลือกบุคคลที่มีคุณธรรมมั่นคงและเป็นผู้ที่รังเกียจการพูดประจบสอพลออย่างที่สุด และมีจิตใจประกอบด้วยความเมตตากรุณาสวดอ้อนวอนให้

เมื่อเกิดมีปัญหาเกี่ยวกับการสวดอ้อนวอนในฐานะเป็นกษัตริย์และเป็นปัจเจกบุคคลขึ้นมา วัดอุประสงค์แห่งการสวดอ้อนวอนประการแรก ก็ควรจะเป็นเพื่อประเทศชาติทั้งหมดและประชาชนทั้งปวง วิธีที่เขาอาจสวดอ้อนวอนนั้นขึ้นอยู่กับตำแหน่งในชีวิตของเขา ผู้ที่มีอิทธิพลมิได้มีผลกระทบกระเทือนต่อประชาชนอาจสวดอ้อนวอนเพื่อผลประโยชน์ของตนเองได้ แต่ในสมัยนี้ ผู้ปกครองบ้านเมืองและผู้ที่ถูกปกครองต่างก็สวดอ้อนวอนเพื่อตัวเองทั้งนั้น การสวดอ้อนวอนเช่นนั้นย่อมไม่มีผลอะไร เพราะไม่สอดคล้องต้องกันกับจิตอันมองไม่เห็นของพระพุทธเจ้า และไม่สอดคล้องต้องกับแสงโปร่งใสของสวรรค์ ข้าพเจ้าขอร้อง ๖๗๗ และจะต้องขอร้องครั้งแล้วครั้งเล่าว่า ๖๗๗ จะต้องถือว่าเป็นหน้าที่ของ ๖๗๗ ที่จะต้องสร้างความดีงามให้เป็นที่เชื่อถือของคนทั้งปวง เพื่อที่ว่าในฐานะที่ ๖๗๗ เป็นจอมทัพในคามากุระ ๖๗๗ ก็จะได้ยินคำร้องทุกข์เกี่ยวกับความอยุติธรรมในที่ใดๆ เลย และความไม่มีเหตุผลก็จะไม่มีแพร่หลายอยู่ที่ไหนๆ เลย

ถ้าหาก ๖๗๗ ปฏิบัติโดยวิธีนั้น ไม่จำเป็นที่ ๖๗๗ จะต้องสวดอ้อนวอนเพื่อตัวเอง (เทพแห่ง) มหาศาลเจ้าที่ฮิเอะ พระโพธิสัตว์ชะงิมัน (เทพแห่ง) คะโมะและคะสึเงะต่างก็จะทรงชื่นชมยินดีด้วยกันทุกองค์ และพระพุทธเจ้าทั้งปวง บรรดานักปราชญ์ทวยเทพ และเทพทั้งหลายก็จะทรงให้ความคุ้มครอง ๖๗๗ โดยไม่มีข้อยกเว้น

แม้ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นมาในโลก ในอินเดีย ในเมืองจีน และในญี่ปุ่น ต่างก็มีกษัตริย์ผู้เฉลียวฉลาดและผู้ปกครองบ้านเมืองที่เป็นนักปราชญ์ที่ปกครองบ้านเมืองให้มีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ และปกครองประชาชนให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุขสบายทั้งนั้น กษัตริย์ก็ทรงเป็นเสมือนบิดามารดาของประชาชน จักรพรรดิทั้งห้าและกษัตริย์ทั้งสาม ซึ่งในบรรดาจักรพรรดิและกษัตริย์เหล่านี้มีเอียวและซุนรวมอยู่ด้วยนั้น ล้วนเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองก่อนพุทธกาลทั้งสิ้น ๖๗๗ นับว่ามีโชคมาก (กว่าบรรดาจักรพรรดิและกษัตริย์เหล่านั้น) ในข้อที่ว่ามีความคุ้นเคยกับพระรัตนตรัยทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจักรพรรดิและกษัตริย์เหล่านั้นไม่อาจทรงทราบได้เลย เพราะฉะนั้น ๖๗๗ ควรนึกถึงชีวิตในชาติหน้า ๖๗๗ ควรพยายามออกจาก “เรือนที่ไฟไหม้” แห่งความมีความเป็นทั้งสาม และเมื่ออยู่เหนือความยากลำบากแห่งการที่จะด้อย

ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ

๑๙๙

เวียนว่ายตายเกิดแล้วก็จะบรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า นั่นควรจะเป็นการสวดอ้อนวอนเรื่องแรกของผู้ปกครอง และผู้ที่ถูกปกครอง

ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวเลยว่า พระพุทธศาสนาก็คล้ายๆ ศาสนาอื่นๆ นั่นแหละ คือช่วยจัดโซ่ครายให้หมดไปและนำโซ่ดีมาให้ ตลอดสมัยประวัติศาสตร์ในระยะ ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา ได้มีบันทึกคำตอบการสวดอ้อนวอนและผลประโยชน์ที่ได้รับไว้แล้ว ถ้าหาก ๖๗๖ จะมี ความสนใจต่อความประพฤติของตนเป็นอันดับแรก และบริหารบ้านเมืองให้เป็นระเบียบแล้ว เมื่อ ๖๗๖ สวดอ้อนวอน คำตอบก็จะเกิดขึ้นมาหลังจากที่ได้กล่าวคำออกไปคำหนึ่งแล้วอย่างแน่นอน จะไม่มีความผิดพลาดใดๆ เลย

แต่ในสมัยนี้ การงานและพิธีรีตองทางศาสนาทั้งปวง ที่คนสำคัญๆ ให้ความสำคัญ ก็เพียงเพื่อยินดี และเป็นความเปลี่ยนแปลงของประเทศชาติและเป็นภาระอันหนักของประชาชน เท่านั้น พระพุทธเจ้าและทวยเทพทั้งหลายมิได้ยอมรับการกระทำและพิธีรีตองเหล่านั้นเลย ผู้ที่สวดอ้อนวอนควรจะทราบพระพุทธเจ้าและทวยเทพทั้งหลายรับเฉพาะคุณธรรมและศรัทธา ความเลื่อมใสเท่านั้น ทรัพย์สินสมบัติทางด้านวัตถุไม่มีความหมายอะไรสำหรับพระพุทธเจ้าและ ทวยเทพทั้งหลายเลย

ด้วยการคิดคำนึงถึงข้อนี้แหละ ๖๗๖ ในฐานะเป็นหัวหน้าปกครองทั้งหลายจึงควรระวัง ดูแลสมเด็จพระจักรพรรดิ และเป็นหลักสำคัญของประเทศชาติทั้งปวง ถ้าหาก ๖๗๖ ออกนอกสู่นอกทางหรือมีความคิดที่เป็นอกุศลอยู่ในกมลสันดานก็เท่ากับ ๖๗๖ พิสูจน์ให้เห็นว่าตัว ๖๗๖ เองนั้นแหละเป็นศัตรูของประเทศชาติเท่านั้นเอง ประเทศชาติย่อมถึงซึ่งความหายนะโดยแท้

อาจเป็นไปได้สำหรับข้าพเจ้าที่จะตอบ ๖๗๖ ให้เป็นที่พอออกพอใจและสวดอ้อนวอน ให้โดยมิได้ให้เหตุผลอย่างละเอียดลออและโดยมิได้คำนึงถึงพระพุทธเจ้าและทวยเทพทั้งหลายเลย แต่ข้อนี้คงจะหมายถึงการสูญเสียเนื้อสารของแผ่นดินโดยมิได้อำนวยผลประโยชน์ให้แก่ใครเลย มีแต่จะทำให้ ๖๗๖ ต้องเดือดร้อนแต่ฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าเองก็คงจะต้องถูกลงโทษด้วยเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าจะยอมให้ ๖๗๖ ดำเนินการตามโครงการที่จะเป็นอันตรายต่อ ๖๗๖ ได้อย่างไร? ข้าพเจ้าขอกล่าวอีกว่า เทพีแห่งมหาศาลเจ้าที่ฮิสะ และพระโพธิสัตว์ชะงิมัน และทวยเทพอื่นๆ คงจะไม่ยอมผ่อนผันให้เพราะเหตุแห่งไทยทานที่เป็นวัตถุดอก เทพเทพีและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เหล่านี้จะประทานความคุ้มครองให้ก็เฉพาะแก่ผู้ที่มีหัวใจบริสุทธิ์และมีความประพฤติที่เหมาะสมเท่านั้น ตามคำพยากรณ์นั้น พระโพธิสัตว์ชะงิมันได้ตรัสว่า “แม้เราจะต้องดื่มน้ำทองแดงที่หลอมละลายแล้ว แต่เราจะไม่ยอมรับไทยทานใดๆ จากผู้ที่มีหัวใจแปดเปื้อนไปด้วยกิเลส เป็นอันขาด” ตามคำพยากรณ์อีกแห่งหนึ่ง พระองค์ตรัสว่า “เราได้ปกป้องรักษาแผ่นดิน

๒๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ตลอดวันตลอดคืน ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองชั่วช้า ก็จะไม่เป็นที่โปรดปรานของพระรัตนตรัยและเทพยดาทั้งปวง กรณีเช่นนี้นับว่าเป็นสิ่งที่น่าเศร้าใจที่สุดและน่าสลดใจอย่างที่สุด” คำพยากรณ์ของวัดจิงโงะในเมืองตากาโอะได้สอนให้ฟังตัวเอง ในคำพยากรณ์นั้นแสดงให้เห็นความเข้มแข็งของพระพุทธเจ้าอยู่ด้วย คนเราควรพึงพาอาศัยประสิทธิภาพแห่งอำนาจของตนเองก่อน ไม่ใช่คอยจะพึ่งทวยเทพทำเดี๋ยว เพราะทวยเทพเองก็พึ่งพระรัตนตรัยให้คุ้มครองราชบัลลังก์และบำรุงเลี้ยงประชาชนให้เป็นสุข ฯพณฯ ควรระลึกไว้ว่า โดยอาศัยเอกสิทธิ์ของ ฯพณฯ นี้เอง ฯพณฯ อาจทำให้วัดวาอารามทั้งปวงรุ่งเรืองขึ้นมาได้

น้ำทั้งหลายย่อมไหลรวมกันไปสู่ทะเล เพราะพื้นดินตรงนั้นอยู่ต่ำฉันทิ โชคดีและความสุขก็จะพอกพูนแก่ผู้ที่มีจิตใจไม่แปรเปลี่ยนไปด้วยกิเลสฉันทิ นั้น เมื่อพระโพธิสัตว์สะสมจนได้ตรัสว่าพระองค์ควรจะประทานความคุ้มครองให้แก่ผู้ที่มีหัวใจบริสุทธิ์ พระองค์ทรงหมายความว่า สมเด็จพระจักรพรรดิ เสนาบดี และโชกุน ถ้าหากมีหัวใจบริสุทธิ์ก็คงไม่มีความคิดที่จะหาความสุขสำราญให้แก่ตนเองแต่อย่างเดียว คงจะต้องมีความห่วงใยไม่ให้ประชาชนต้องเสียแรงงานไปเปล่าๆ จะต้องไม่เก็บภาษีโดยไม่มีเหตุผลที่สมควร จะต้องทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุขและอุดมสมบูรณ์ ทำให้ฤดูหนาวและฤดูร้อนเป็นไปถูกต้องตามฤดูกาล พร้อมกับมีระเบียบที่ดี และมีม้าเข้าสำหรับเดินทางไกล และมีเรือจ้างประจำเป็นปรกติ โดยมีได้มีสงครามหรือความยากลำบากใดๆ เข้ามาขัดขวางเลย เมื่อกล่าวโดยย่อๆ ก็คือว่า ต้องปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วทั้งประเทศ ฯพณฯ ควรพยายามดำรงชีวิตให้ประสบผลสำเร็จตามสิ่งที่จำปรารถนาทั้งหลายเหล่านี้โดยครบถ้วน

ฯพณฯ ควรจะงดเว้นจากการทำลายล้างบุคคลที่มีได้คิดคดทรยศ หรือผู้มีได้ถือว่า ฯพณฯ เป็นศัตรู หรือผู้ที่มีได้ทำให้ผู้อื่นต้องรับความลำบากด้วยการหลอกลวง และหาทางทำให้คนทั้งหลายถึงซึ่งความวิบัติ อนึ่ง โชกุนที่ดี ก็คือผู้ที่มีได้ใช้เวลาให้หมดไปด้วยการล่าสัตว์และจับปลา ผู้ที่มีได้ทำลายชีวิตของผู้อื่นเพราะเห็นแก่ความสนุกนอกรอบเพื่อรักษาชีวิตของตนเท่านั้น

ถ้า ฯพณฯ ไม่ประพฤติตนให้ดี คนทั้งหลายทั่วทั้งประเทศก็จะเชื่อว่า ฯพณฯ มิได้เป็นคนดีเลย แล้วพวกโจรผู้ร้ายตามภูเข พวกโจรสลัด พวกปล้นสะดมตามทางหลวง และพวกหัวขโมยทั้งหลายก็จะมีทั่วไปทุกหนทุกแห่ง และในที่สุดก็จะนำความวิบัติมาสู่ระบอบการปกครองของ ฯพณฯ แม้ ฯพณฯ อาจออกประกาศคิดฉบับแล้วฉบับเล่า แต่ประกาศิตของ ฯพณฯ ก็จะมีผู้สนใจปฏิบัติตามน้อยลงๆ ถ้า ฯพณฯ ประหารคนไปสักคนหนึ่งแล้วอาชญากรอื่นๆ อีกสิบคนจะมาประหาร ฯพณฯ สถานการณ์จะเลวร้ายลงทุกที แล้วเมื่อ ฯพณฯ ไม่รู้ตระหนักรู้ว่า ทั้งหมดนั้นเป็นความผิดของ ฯพณฯ เอง แต่กลับเชื่อว่าเป็นการกระทำของพวกอาชญากร ก็จะไปจับกุม

ความแพร่หลายของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

๒๐๑

คนเหล่านั้นมาลงโทษจำคุก และตัดมือตัดเท้าเขาในข้อหาว่าได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติ จำเป็นที่ ๗๗๗ ควรจะต้องนึกถึงผลกระทบที่จะตามสนองในชาติหน้าด้วย

เมื่อ ๗๗๗ รู้ตระหนักเป็นอย่างดีว่าอาชญากรรมเหล่านี้หาได้เป็นความผิดของผู้อื่นเสมอไปไม่ อาจเนื่องมาจากความไม่ไตร่ตรองของ ๗๗๗ เองก็ได้ และเมื่อ ๗๗๗ ตระหนักในข้อนี้ด้วยความจริงใจแล้ว ถ้า ๗๗๗ จะถามผู้คงแก่เรียนถึงวิธีการปกครองที่ดีที่สุดแล้ว คำตอบก็จะง่าย ๆ ง่ายเหมือนยิงเป้าฉะนั้น ตราบเท่าที่ ๗๗๗ ทราบวิธีที่จะปกครองตนเองแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีข้อบังคับเกี่ยวกับเรื่องนี้หรือเรื่องนั้น ไม่จำเป็นจะต้องมีการห้ามปราม ไม่จำเป็นจะต้องมีระเบียบหรือประกาศใดๆ เพราะประชาชนจะยอมมอบกายถวายชีวิตและเชื้อเพลิง ๗๗๗ ทุกประการ แล้วบ้านเมืองก็จะมีแต่สันติสุขและมีระเบียบเป็นอย่างดี

แต่แม้จะมีการปกครองที่ดีถึงขนาดนี้ บุคคลที่มีได้มีใจชั่วช้าก็เชื่อว่าจะไม่เสียเลย ดังจะพบเห็นอยู่ในประวัติศาสตร์แล้ว แต่ถ้าหาก ๗๗๗ จะควบคุมตัวเองก่อนแล้วคุ้มครองประชาชน แล้วก็ดำเนินการกำจัดคนชั่วๆ ให้หมดไป การกระทำของ ๗๗๗ ก็จะเป็นเสมือนการกระทำที่พิเศษของพระโพธิสัตว์ทีเดียว ประชาชนก็คงจะตั้งอยู่ในความสงบ ประกาศิตของ ๗๗๗ ก็จะมีน้ำหนัก และ ๗๗๗ ก็คงจะไม่ต้องกลัวกรรมที่จะตามสนองในชาติหน้าอีกต่อไป ณ ที่นี้ข้าพเจ้าขอกล่าวย้ำถึง (สิ่งที่ข้าพเจ้าได้เขียนถึง ๗๗๗ ในฉบับก่อน)

โซกุนคนที่แล้วคิดอยู่เสมอว่า มองงากุเป็นคนที่มีความสามารถและพูดจาตรงไปตรงมา ข้าพเจ้าไม่เคยรับใช้ ๗๗๗ เป็นส่วนตัว ฉะนั้น จึงจะต้องไม่เป็นที่พอใจ ๗๗๗ เป็นแน่ ที่ข้าพเจ้าได้เขียนมาในรูปนี้ ขอ ๗๗๗ ได้โปรดอภัยให้ข้าพเจ้าด้วย แต่ดูเหมือนข้าพเจ้าจะรู้สึกว้า ๗๗๗ ติดอยู่ในความสุขสำราญมากไปและไม่ค่อยจะเอาใจใส่ต่อคำร้องทุกข์หรือความทุกข์ยากของประชาชนเลย ข้าพเจ้าคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าสลดใจยิ่ง ที่ข้าพเจ้าได้เคยกราบเรียนโซกุนคนก่อนอย่างเป็นทางการว่าเป็นความลับให้เนรเทศ ๗๗๗ ไปอยู่เสีย ณ ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งนั่นแหละจึงจะนับว่าเป็นการแสดงความรักต่อ ๗๗๗ อย่างแท้จริง

ได้มีเสียงซุบซิบกันในเมืองหลวงว่า ๗๗๗ ชอบล่าสัตว์และมิได้สนใจใยดีต่อความเศร้าโศกของผู้อื่น ๗๗๗ เท่านั้นที่ตกอยู่ในสถานะที่เลวลงทุกที ประชาชนมิได้พูดว่าอะไร พูดแต่เพียงว่า ๗๗๗ เป็นโซกุนที่ยิ่งใหญ่ ๗๗๗ มิได้ใส่ใจต่อสิ่งที่ประชาชนเขาซุบซิบกัน ในทำนองที่ว่า ๗๗๗ เลย

เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ๗๗๗ จะเป็นผู้สืบต่อตำแหน่งโซกุนจากบิดาของ ๗๗๗ คือโดยการเอาใจใส่ดูแลสมเด็จพระจักรพรรดิ และคุ้มครองประเทศชาติไปพร้อมๆ กันได้อย่างไร? นอกจากจนกว่า ๗๗๗ จะเปลี่ยนใจเสียใหม่เท่านั้น มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่มี

๒๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คำตอบใดๆ เลย สำหรับตัวข้าพเจ้าเองนั้นไม่อาจสวดอ้อนวอนให้ ฯพณฯ ได้

เพราะข้าพเจ้าเป็นคนมีความจริงใจ และพูดจาโผงผาง ข้าพเจ้าแน่ใจว่า ฯพณฯ คงจะเกลียดหน้าข้าพเจ้า ข้อนั้นข้าพเจ้าไม่สนใจ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเขียนจดหมายถึง ฯพณฯ เพียงเพราะข้าพเจ้าปรารถนาให้ ฯพณฯ เป็นคนดี และยิ่งกว่านั้น ก็ยากให้ ฯพณฯ มีคุณธรรมมากยิ่งขึ้น

นักศึกษาที่คงแก่เรียน ได้อ้างคัมภีร์เพื่อให้ได้ผลว่า คำสุภาสิตที่กล่าวสอนผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาชนคำเดียวมีค่ามากกว่าการให้ทองคำตั้งร้อยหรือพันครั้ง ข้อนักษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ในสมัยโบราณทรงเป็นพยานได้เป็นอย่างดี ทองคำย่อมไม่มีความหมายอะไรต่อบุคคล เช่น ฯพณฯ สิ่งที่สำคัญก็คือ การทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ และประชาชนมั่งคั่ง นั่นเป็นการปฏิบัติความจงรักภักดีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะฉะนั้นขอ ฯพณฯ จงอย่าพลาดโอกาสที่จะฟังผู้ที่ชี้ให้ ฯพณฯ ทราบถึงข้อบกพร่องของ ฯพณฯ เองเลย ถ้าหาก ฯพณฯ พยายามทำให้ประเทศชาติมีระเบียบวินัยโดยมิได้นึกถึงความผิดของตนเองแล้ว ฯพณฯ ก็จะเป็นเสมือนบุคคลที่หวังจะกำจัดโรคภัยไข้เจ็บให้หมดไปโดยไม่กินยาจะนั้น

มีบุคคลเป็นจำนวนมากที่มีความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์ที่ ฯพณฯ อาจเรียนรู้ถึงข้อบกพร่องของตนเองได้ ผู้ที่จะไม่ยอมเปลี่ยนความคิดเห็นของตนในเมื่อรับใช้มารดาของ ฯพณฯ ขอให้พวกเขาพูดกับ ฯพณฯ ในที่ลับเถิด อย่าให้เขาพูดในที่เปิดเผยสาธารณะเลย จงฟังจากปากของเขาโดยตรง อย่าเอาใจใส่ต่อการตีแต่ปากของพวกเขา ถ้าพวกเขาพูดไม่เป็นที่ชอบใจ ฯพณฯ ก็สมควรที่ ฯพณฯ จะโกรธอยู่ดอก แต่ ฯพณฯ จะต้องอดทน การใช้ไฟรักษาย่อมจะเจ็บปวดเจ็บร้อน แต่ด้วยอาศัยความอดทน ไฟก็อาจบำบัดโรคภัยไข้เจ็บให้หมดไปได้

ไม่มีใครที่จะน่าซึ้งเท่าพวกที่เปลี่ยนความเห็นง่าย ๆ ไม่มีใครดอกที่จะมีความจงรักภักดีเสมอด้วยผู้ที่บอกความผิดของ ฯพณฯ ให้แก่ ฯพณฯ ข้าพเจ้าขอสวดอ้อนวอนให้ ฯพณฯ จดจำข้อนี้ไว้ให้ดี ถ้าหากมีใครที่เห็นพ้องกับ ฯพณฯ และเป็นที่ชอบใจของ ฯพณฯ ก็จงระมัดระวังเขา ดูดั่งว่าเขาเป็นคนชั่วฉ้อโกงจะนั้น แต่ถ้าหากจะมีใครที่ ฯพณฯ ไม่ชอบ และไม่ยอมเห็นหน้า ก็ขอ ฯพณฯ จงให้ความยุติธรรมแก่เขา ดูดั่งว่าเขามีคุณลักษณะที่มั่นคงเกิด ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการปกครองมิได้อยู่ ณ ที่ใดยิ่งไปกว่าอยู่ที่การเอาใจใส่ต่อคุณลักษณะที่แท้เลยไม่มากนัก

ข้าพเจ้าอดที่จะขอบคุณ ฯพณฯ เสียมิได้ สำหรับจดหมายสองฉบับนี้ ฯพณฯ ได้ให้เกียรติข้าพเจ้า นี่เป็นคำตอบของข้าพเจ้าที่เขียนด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

ชั้น ๑๐ คำ เดือนอ้าย ปีที่ ๒ แห่งศักราชโชอิ.

บทที่ ๙

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น

ตอนที่ ๑

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าประหลาดอยู่ที่ว่าบ่อยทีเดียวที่เราได้พบคำสองสามคำที่ใช้แสดงความชอบใจหรืออุตมคติของศิลปินผู้สร้างสรรค์ชาวญี่ปุ่นเหมือนกันทุกยุคทุกสมัย และบ่อยทีเดียวที่เราอาจถือว่าคำต่างๆ เหล่านั้นมีความหมายอย่างเดียวกันในฐานะเป็น พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น คำต่างๆ เช่นนั้นมีความหมายแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและตามความเห็นของนักวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นปัจเจกบุคคล เช่นเดียวกับที่เราหวังว่าคำเหล่านั้นจะใช้ในกรณีเดียวกันเป็นเวลากว่าพันปี อย่างไรก็ตาม ความรู้บางอย่างเกี่ยวกับพจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์นี้ได้ทำหน้าที่เป็นดุจลูกกุญแจที่จะไขไปสู่หุบเขาแห่งรสนิยมในด้านวรรณคดี และศิลปะอื่นๆ ของญี่ปุ่น

คำต่างๆ ที่นับว่ามีชื่อเสียงมากที่สุด และคำที่ต้องห่อหุ้มการค้นคว้าวิจัยอย่างมากที่สุดก็คือคำว่า อะวะระะ ในคัมภีร์เก่าๆ เราพบว่า เป็นคำที่แสดงอุทานออกมาด้วยความประหลาดใจหรือดีใจก่อนเพื่อน ปฏิบัติตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งที่นักวิพากษ์วิจารณ์วรรณคดีญี่ปุ่นที่เป็นชาวตะวันตกสมัยแรกๆ เรียกว่า “ahness” ของสิ่งต่าง ๆ แต่คำนี้ค่อย ๆ ถูกใช้เป็นคำคุณศัพท์มากขึ้น ตามปกติก็เพื่อหมายถึง “น่าพอใจ” หรือ “น่าสนใจ” นักศึกษาผู้หนึ่งซึ่งได้วิเคราะห์ประโยชน์ของ อะวะระะ ใน หนังสือ มะเนียวซิว (manyoshu) ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมบทกวีนิพนธ์สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ได้พบว่า อารมณ์แบบ อะวะระะ มักจะถูกปลูกให้ตื่นในบทกวีนิพนธ์ด้วยการฟังเสียงร้องด้วยจิตใจที่เหวี่ยงแห่งของนกและสัตว์ป่าทั้งหลายจาริกตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๐๖ ได้มีคำ อะวะระะ ที่ใช้พรรณนาถึงอารมณ์ของผู้เขียนในเวลาที่เขาเห็นฝนตกในฤดูวันสันต์ เพราะฉะนั้นคำว่า อะวะระะ จึงค่อยๆ กระเด็ดไปทางเศร้าๆ มากขึ้นทุกทีในสมัยที่เขียนหนังสือเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ ขึ้นมา เฉพาะชนชั้นต่ำด้อย (หรือชนชั้นสูงในขณะที่มีความเหนื่อยยากอย่างที่สุด) เท่านั้นที่ใช้คำว่า อะวะระะ เป็นคำอุทานอย่างธรรมดาๆ ในที่อื่นๆ บางแห่งคำนี้แสดงออกซึ่งความเสียใจอย่างสุภาพ มิได้เพิ่มความหมายให้แก่ประโยคดุจสีหรือกลิ่นหอมมากนัก คำนี้แสดงถึงการที่กวีที่มีอารมณ์อ่อนไหวง่ายเอาใจใส่ต่อรูปหรือเสียง ต่อความงามและความอาจสลายไปได้แห่งรูปและเสียงนั้น บางทีก็ทำให้ความรู้สึกที่อ่อนไหวง่ายของกวีมีความรู้สึกดังไปในความเศร้าโศกที่ได้เห็นโลกรอบๆ ตัวเองมากยิ่งขึ้นอย่างคงที่อยู่เรื่อยๆ

๒๐๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

นักวิพากษ์วิจารณ์วรรณคดีชาวญี่ปุ่นที่มีชื่อเสียงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ชื่อ โมโตะโอรุ โนรินางะ (พ.ศ. ๒๒๗๓-๒๓๔๔) ครั้งหนึ่งได้ให้คุณลักษณะของหนังสือชื่อ *การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ* ทั้งเล่มว่าเป็นนวนิยายแบบ โมโนะโนะ อะวะระะ ซึ่งเป็นวลีที่บางทีก็แปลว่า “ความเศร้าของสิ่งทั้งหลาย” แต่ดูเหมือนโมโตะโอรุ จะใช้หมายถึงบางสิ่งบางอย่างที่ใกล้เคียง “ความมีอารมณ์อ่อนไหวง่ายต่อสิ่งทั้งหลาย” นั่นคือความเป็นผู้มีอารมณ์อ่อนไหวง่ายต่อการหล่นของดอกไม้หรือการหล่นน้ำตาโดยมิได้ร้องไห้

หนังสือวิพากษ์วิจารณ์สมัยแรกๆ บางเล่มใช้คำ อะวะระะ เกือบจะเป็นบรรทัดฐานแห่งคุณความดีชนิดผูกขาดอยู่บ่อยๆ ตัวอย่างเช่นในหนังสือที่เขียนเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๔๐ ก็มีอภิปรายถึงหนังสือเรื่อง *การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ* นี้ด้วย

“บางคนถามว่า ‘บทไหนดีที่สุด และมีการแสดงออกซึ่งอารมณ์ที่ลึกซึ้งที่สุด?’

“ไม่มีบทใดเลยที่จะวิเศษเท่า *คิริชิโอะ* ตั้งแต่คำแรกที่ว่า ‘ณ ราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิ (ที่เขาอาศัยอยู่ ส่วนจะเป็นเมื่อไรนั้นไม่สำคัญ)’ จนกระทั่งถึงคำพรรณนาตอนสุดท้าย คือ ตอนที่เจ้าชายเคนจิย่างขึ้นสู่ความเป็นหนุ่มฉกรรจ์ ทั้งบทเต็มไปด้วยความทุกข์ (pathos) ที่ทำให้น้ำตาไหล (*อะวะระะ*) ซึ่งทำให้ภาษามีลีลาสละสลวยสดชื่น เหตุการณ์ต่างๆ ที่พรรณนาถึงอุปนิสัยใจคอของคน และทุกสิ่งทุกอย่างอื่นๆ ในหนังสือเรื่อง *ดินไม้กวาด* การอภิปรายเรื่องคินผนตก เกี่ยวกับผู้หญิงประเภทต่างๆ มีสิ่งที่น่าชมอยู่มาก บทว่าด้วย *ยุยะโอะ* ชิมซาบไปด้วยความทุกข์ที่ทำให้ให้น้ำตาไหล (*อะวะระะ*) บทที่ว่าด้วยเรื่อง *งานรื่นเริงแห่งใบไม้แดง* กับเรื่อง *งานเลี้ยงที่หุรุหุรา* ก็เป็นบทที่สัมผัสได้ยาก แต่ละบทมีเสน่ห์ (*เอิน*) และความสำคัญของตนเองอยู่มาก *อะโอะอิ* เป็นบทที่ทำให้ให้น้ำตาไหล (*อะวะระะ*) ได้มากที่สุดและน่าใส่ใจมาก บท *คะซิวางิ* ก็มีฉากตอนที่เจ้าชายเคนจิจากไปยังเมืองฮิสะซึ่งนับว่ามีเสน่ห์ (*เอิน*) และนับว่าเลิศลสมาก ฉากที่เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิสวรรคตแล้ว *ฟูยิชิโอะ* ปฏิญาณตนเป็นภิกษุณีก็นับว่าเป็นฉากที่ทำให้ให้น้ำตาไหลได้ (*อะวะระะ*) บทที่ว่าด้วย *เนเรเทคไปยังซุมะ* ก็เป็นบทที่ทำให้ให้น้ำตาไหล (*อะวะระะ*) และมีอำนาจมาก การพรรณนาถึงตอนที่เจ้าชายเคนจิจากเมืองหลวงไปยังซุมะ และการพรรณนาถึงชีวิตที่ต้องถูกเนเรเทคไปอยู่ในที่ห่างไกลนับว่าทำให้น้ำตาไหลได้ (*อะวะระะ*) อย่างมากที่สุดทีเดียว”

ดังข้อความที่จะคัดมาแสดงนั้น ได้ใช้คำว่า *อะวะระะ* พรรณนาในเกือบทุกๆ บทที่ถือว่ามีความงามความไพเราะผุดปรกติดูธรรมดา และในแต่ละกรณีความหมายแม้ว่าจะคลุมเครือ แต่ก็ประกอบด้วยอาเวคที่ลึกลับ และมีได้เป็นเพียงการอุทานดังในสมัยแรกๆ เท่านั้น แต่คำว่า

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น

๒๐๕

อะวะระ ก็มีได้ทำให้ความหมายสมัยใหม่ที่ว่า “เศร้าหมอง” มีดลง ซึ่งบางทีจะเป็นตัวแทนวิวัฒนาการขั้นสุดท้ายในประวัติศาสตร์อันยาวนานของคำนี้ได้

ในข้อความที่คัดมาแสดงนั้น มีอีกคำหนึ่งที่ปรากฏอยู่หลายครั้งหลายหนคือคำว่า เอน ซึ่งอาจแปลว่า “มีเสน่ห์” ประโยชน์ของคำนี้ที่เชื่อกองนั้นย่อมบ่งถึงว่า ไม่เพียงหน้าตาที่อิตโรยแต่หัวตื้นตันของเจ้าชายเคนจินนั้นนับว่าน่าสนใจมากจริงทีเดียว ถ้าหากเราดูม้วนกระดาศทางแนวนอน ที่แสดงให้เห็นภาพหนังสือเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ ซึ่งเมื่อว่าอย่างคร่าวๆ แล้วก็หนังสือร่วมยุคร่วมสมัยกับการวิพากษ์วิจารณ์งานเช่นนี้ เรารู้สึกติดอกติดใจในเสน่ห์อย่างหยดย้อยมากกว่าความเศร้าของฉาก (แม้ว่ามโนภาพสองอย่างจะมีได้ขจัดกันและกันออกไป) เอน ได้ปลุกความงามทางจักษุ ซึ่งในวรรณคดีส่วนมากในสมัยนั้นมักจะเต็มไปด้วยความงามทางจักษุนี้

อีกคำหนึ่งเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์ธรรมชาติที่น่าชื่นชมยินดีทางสุนทรียะก็คือคำ โอกาชิ ซึ่งเป็นคำที่เราพบในหนังสือสมัยเอโดะมากมาย โดยเฉพาะในหนังสือ ช่างหมอน ที่มีชื่อเสียงมาก เดิมทีเดียวคำนี้ดูเหมือนจะหมายถึงอะไรบางอย่างซึ่งทำให้หน้าตาอึมแ่มจะเพราะตึงดีใจหรือสนุกสนานก็ตาม มิได้เอาไปใช้กับสิ่งที่ตึงเครียดหรือที่เศร้าๆ ของชีวิต นอกจากเป็นเชิงแดกดันเท่านั้น และดังนั้นดังที่นักวิพากษ์วิจารณ์ชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า ในการถือเอาเรื่องที่น่าสลดใจเป็นเรื่องเล่นๆ นับว่าตรงข้ามกับท่าทีของ อะวะระ ซึ่งหาทางที่จะแจ้งให้ทราบถึงความหมายที่ลึกซึ้งและทำให้หน้าตาไหลแห่งเสียงร้องของนกหรือเสียงหล่นของดอกไม้

ทั้งคำว่า อะวะระ และ โอกาชิ คือคำแรกซึ่งเป็นคำที่มูราซากิ ชิกิบุ ซึ่งมองเห็นลักษณะ อะวะระ ของใบไม้ที่ถูกลมพัดได้เอามาใช้ได้ดีที่สุด กับคำหลังที่ เซอิ โซนางอน ซึ่งบทความที่หลักแหลมของเขาจะมีคำว่า โอกาชิ แทรกอยู่เป็นระยะๆ เป็นผู้นำมาใช้ นั้นนับว่าเป็นมาตรฐานที่เป็นแบบฉบับของสังคมผู้ดีที่นิยมความประณีตมาก ที่ว่าพวกผู้ดีสมัยเอโดะใส่ใจต่อลักษณะพิเศษแห่งสังคมของตนนั้น มีคำอีกคำหนึ่งในพจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์เป็นพยาน นั่นคือคำว่า มิยะบิ ซึ่งตามตัวอักษรแปลว่า “การประจบประแจง” แต่โดยทั่วๆ ไปหมายถึง “ความประณีต” ราชสำนักเป็นเกาะเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยความประณีต และการชักพาให้เสียคนของประเทศ หรืออีกนัยหนึ่งก็มีความโง่และความไม่สุภาพอ่อนโยนเป็นเครื่องหมาย เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นเรื่องประหลาดอะไรที่ประชาชนในราชสำนักจะมีแนวโน้มไปในทางคิดถึงความน่าสะพรึงกลัวของโลกนอกเมืองหลวง คำว่า “การประจบประแจง” มิได้หมายเพียงมารยาทที่เหมาะสมสำหรับเจ้านายและชาวรั้วชาววังเท่านั้น แต่ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพวัฒนธรรม

๒๐๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากจีนอีกด้วย เราอาจสร้างจินตภาพในสมัยของเราเองถึงอะไรบางอย่างที่คล้ายคลึงกับสถานการณ์ที่มีอยู่ในบางแห่งในทวีปแอฟริกา ที่เจ้าของของเผ่าชนที่ส่วนใหญ่ยังเป็นอนารยะอยู่ที่ได้รับการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ฟังบันทึกเสียงดนตรีของ ดีบูซซี (Debussy) หรือพยายามที่จะแต่งบทร้อยกรองชั้นแนวหน้า (avant-garde) ด้วยตนเองอยู่ ฉะนั้น

บางทีคำว่า *มิมะบิ* จะเป็นคำรวมอะไรต่ออะไรได้มากที่สุด ในอันที่จะพรรณนาถึงสุนทรียศาสตร์สมัยเฮอิอัน คำนี้ไปถึงความสุขแบบเรียบง่าย โดยเฉพาะซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็สันนิษฐานว่า เฉพาะพวกผู้ดีที่มีรสนิยมที่จะได้รับการอบรมในเรื่องความสุขแบบเรียบง่าย เหล่านั้นคือ กลิ่นอายของดอกพลัม กลิ่นที่ยากจะอธิบายได้ของไม้ที่หายาก การที่สีต่างๆ จะผสมกลมกลืนกันอย่างประณีตในเสื้อคลุมยาวเท่านั้นจะได้ลิ้ม ในการเกี่ยวพาราสีก็เหมือนกัน รสนิยม “อันประณีต” ของราชสำนักได้เปิดเผยตัวมันเองออกมา ตอนแรกขายอาจสนใจนอกสนใจหญิงเพียงโดยการเหลือบดาตูแซนเสื้อของเธอที่แลบออกมาทางหน้าต่างรถเพราะความไม่ระมัดระวัง แต่ทว่าอย่างสวยงาม หรือโดยการเห็นข้อความที่เขียนด้วยลายมือที่สวยงามของเธอ หรือด้วยการได้ยินเสียงเธอดีดพิณอยู่ในความมืดของราตรีหนึ่ง ต่อมาผู้รักอาจเขียนจดหมายและเขียนเพลงยาวถึงกันบ่อยทีเดียวที่เกี่ยวกับกลิ่นหอมของดอกไม้ที่เหมาะสมกับฤดูกาล เรื่องรักๆ ใคร่ๆ ทำนองนั้นแสดงอย่างสมบูรณ์ที่สุดในหนังสือเรื่อง *การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ* และถ้าหากจะมีอะไรที่เขียนขึ้นจากอุดมคติในหนังสือนวนิยายนั้นละก็ย่อมเสนอแนะถึงว่าความรู้สึกเกี่ยวกับ “ความประณีต” อาจปกครองชีวิตของบุคคลเหล่านั้นในราชสำนักได้นานเพียงใด บางทีไม่มีที่ใดเลยที่ยืนยันเรื่องความประณีตแห่งรสนิยมนี้จะเปิดเผยแจ่มแจ้งมากเท่าในข้อความตอนที่เรียกกันว่า การจัดความงามเป็นชั้นๆ ซึ่งในเรื่องนี้เจ้าชายเกนจิ และพระสหายที่ชอบอ้างเหตุผลผิดๆ ของพระองค์ก็ปรายกันถึงความดีงามของสตรีที่ตนรู้จัก ในเรื่องความรัก ก็ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าในเรื่องศิลปะ คือมีเรื่องการจัดลำดับคุณค่าตามแบบพวกผู้ดีอย่างเดียวกัน และความละเอียดอ่อนแห่งความพิณิจพิเคราะห์อยู่ทั่วไป ดังเช่นในเรื่องความสัมพันธ์ทางด้านสังคมเหมือนกัน ความจริงในเรื่องสังคมก็ดูๆ เดียวกับในเรื่องความรักนี้เหมือนกัน คือแม้ในเรื่องศาสนาและเรื่องที่ตรงข้ามกับแนวโน้มสมมูลของพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ความสำคัญก็เนื่องกันกับการจัดลำดับ หรือชั้นแห่งวิญญาณทางศาสนาที่ค่อยๆ สูงขึ้นไป

เราจะต้องยอมรับว่า อิทธิพลของคำว่า *มิมะบิ* มิได้มีคุณประโยชน์ไปเสียทั้งหมด

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น

๒๐๗

ในการทำอารมณ์หยาบให้ประณีตขึ้น ดังที่อาจพบในหนังสือ *มะเนียวชีว* นั้น ได้มีการกำหนด พิสัยแห่งจินตกริณีพนธ์และศิลปะของญี่ปุ่นไว้มาก คำว่า *มียะบิ* ได้ทำให้กวีทั้งหลายหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ที่หยาบๆ ที่ไม่สละสลวย ที่ไม่เหมาะสมเสีย แต่ในการทำเช่นนั้น ก็มีแนวโน้มไปในทางที่จะขัดความรู้สึกที่แท้จริงให้หมดไป หรือทำให้เบาบางลง ในการอ่านบทกวีนิพนธ์ของญี่ปุ่นสมัยต่อๆ มา ส่วนใหญ่บ่อยครั้งที่เดียวที่ช่วยไม่ได้ที่เราจะตั้งความปรารถนาว่ากวีคงจะต้องกล้าเสี่ยงในเรื่องความนึกคิดเรื่องดวงจันทร์ที่ร้องไห้บ่อยๆ (*oft-sung*) เรื่องเสียงร้องของนก และเสียงหล่นของดอกซากุระ และต้องปฏิบัติต่อผู้อ่านให้อ่านจนหยาบเข้าขั้นและใช้อ่านจนบังคับมากขึ้น

คำว่า *มียะบิ* มีความหมายไปในทางปฏิเสธคุณค่าความดีแบบธรรมดาๆ ความจริงใจใจพินๆ (*มะโกะโตะ*) ที่พวกกวี *มะเนียวชีว* มีอยู่และที่พวกกวีในอีกหลายร้อยปีต่อมาได้ค้นพบอีก “การทำให้ประณีต” ทำให้พวกข้าราชการสำนักมีเหตุผลเพื่อหาวิถีชีวิตของตนเอง และพร้อมกันนั้น ก็เพื่อให้มีความรู้สึกดูถูกการปฏิบัติที่มีไช้แบบราชสำนักซึ่งก็คล้ายคลึงกับทัศนคติที่ทำให้คำอังกฤษที่ว่า “Peasant-like” “boorish” และ “countrified” มีความหมายที่ไม่สุภาพ แต่ในวิถีทางที่ผิดปรกติธรรมดา มาตรฐานแบบผู้ดีเป็นพิเศษนี้ได้ถูกถ่ายทอดไปยังชนชั้นทหารในสมัยที่พวกทหารเรื่องอำนาจ และต่อมาก็มาถึงสามัญชนและแม้กระทั่งพวกชาวไร่ชาวนา ดังนั้นส่วนใหญ่ของสิ่งที่มันเป็นตัวแทนจึงเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกที่เป็นธรรมดาสามัญของชาวญี่ปุ่นทั้งปวง บทกวีนิพนธ์สมัยเอโดอันที่ประดิษฐ์ซ้ำๆ ซากๆ จนน่าเบื่อ นั่นคือเรื่องดอกซากุระโรย ใบไม้ในฤดูสารทมีสีแดงและอื่นๆ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่ง แม้แห่งสิ่งที่มีสุนทรียภาพน้อยที่สุดของญี่ปุ่นอยู่มากทีเดียว โรงงานเหล็กกล้าอนุญาตให้คนงานหยุดงานได้วันหนึ่ง เพื่อจะได้ทำให้พวกเขาสามารถชื่นชมยินดีกับดอกซากุระบาน (และเพื่อดื่มเหล้า *ซาเกะ* หรือ *สาเก* ได้ต้นซากุระ) และนักธุรกิจที่หัวเห็ดที่สุด ก็จะไม่ลังเลใจที่จะใช้เวลาบ่ายวันนั้นให้หมดไปที่ตะกะโอะโนเมื่อดันมาเปิล (*maple*) มีสีสนสวยงามที่สุด แม้แต่เด็กรับชัตรองเท้าอยู่ตามหน้าสถานีก็จะพูดถึงเรื่องความงามวูบๆ วาบๆ ของหิ่งห้อยในฤดูร้อน ในอัสตงคตประเทศไม่มีอะไรเลยที่จะเอามาเทียบกับบทบาทที่สุนทรียศาสตร์ได้แสดงอยู่ในชีวิตและประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นนับตั้งแต่สมัยเอโดอันเป็นต้นมา แม้เราไม่นำเอาคำว่า *อะวะระระ* กับ *โอกาชิ* มาใช้ในพจนานุกรมเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์ทางสุนทรียศาสตร์ปัจจุบันนี้อีกต่อไปแล้ว แต่เจตนาารมณ์ของคำว่า *มียะบิ* ที่เกี่ยวกับภาวะที่อ่อนไหวต่ออารมณ์ที่ประณีตก็ยังคงมีประจักษ์อยู่อีกมาก

๒๐๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มุระซากิ ชิกิบุ

เรื่องศิลปะของนวนิยาย

(จากหนังสือ การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ)

หนังสือเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ ได้มีผู้อ่านและให้คำอธิบายตั้งแต่เขียนเสร็จในตอนแรกๆ มาทีเดียว นับเป็นเวลาเกือบพันปีแล้ว และมีอยู่หลายทฤษฎีที่ก้าวหน้าไปไกล เช่น ในเรื่องที่ผู้ประพันธ์ คือ มุระซากิ ชิกิบุ พยายามแสดงออกในนวนิยายของเธอในข้อความที่คัดมาจากเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ นี้ เราก็คงพบสิ่งทีบางทีจะเป็นคำตอบที่ดีที่สุดต่อปัญหานี้ ดูเหมือนว่า ณ ที่นี้คือในตัวอย่างที่เก่าแก่ที่สุดและมีชื่อเสียงที่สุดของการวิพากษ์วิจารณ์แบบญี่ปุ่นประการหนึ่งนั้น มุระซากิ กำลังแสดงทัศนะของเธอในเรื่องเกี่ยวกับความมุ่งหมายพิเศษของนวนิยาย

(จากเรื่อง "A Wreath of Cloud", Waley เป็นผู้แปล, หน้า ๒๕๓-๒๕๗)

วันหนึ่งเจ้าชายเคนจิซึ่งกำลังไปเยี่ยมทามะกะชิระพร้อมกับเรื่องโลดโผนผจญภัยมากมายที่พระองค์ได้ทรงสัญญาว่าจะให้ ก็ได้เสด็จมายังห้องของทามะกะชิระ และพบว่าเธอไม่อาจถอนสายดาออกจากหนังสือที่อยู่เบื้องหน้าเธอได้อย่างเคย จึงตรัสอย่างหัวเราะๆ ว่า "เธอนี้เป็นโรครักษาไม่หายจริงๆ นะ บางทีฉันก็คิดว่าหญิงสาวๆ มียุเมะมิโซเพื่อวัตถุประสงค์อื่นไตนอกจากเพื่อหาตลาดสินค้าให้แก่ผู้ที่รับสั่งอาหารที่น่าขบขันและไม่น่าจะเป็นไปได้เลย ฉันแน่ใจว่าหนังสือที่เธอกำลังหมกมุ่นอ่านอยู่นี้คงเต็มไปด้วยเรื่องไร้สาระที่ไม่ได้เรื่องได้ราวอย่างที่สุด ทั้งยังรู้มาตลอดเวลว่า เธอกำลังถูกความคิดที่ฟุ้งซ่านครอบงำและติดตามเรื่องราวไปด้วยความรู้สึกตื่นเด่นอย่างที่สุด ทำไมเล่าในวันที่ร้อนนอกร่างนี้ เธอจึงต้องทำงานหนักอย่างนั้น แม้ฉันจะมั่นใจว่าเธอคงจะไม่มีความคิดเช่นนั้นอยู่แม้แต่น้อยหนึ่ง แต่ผมของเธอก็ยุ่งอย่างผิดปกติธรรมดา ... แต่ ณ ที่นั้น ฉันทราบเป็นอย่างดีว่าในเวลาที่ดินฟ้าอากาศเป็นแบบนี้ เรื่องเก่าๆ เหล่านี้ก็นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เธอจะจัดการเรื่องทั้งปวงให้เป็นไปด้วยดีตลอดทั้งวันได้อย่างไรกัน? บัดนี้ฉันขอสารภาพว่า ฉันศึกษาหนังสือเหล่านี้ซ้ำไป และฉันจำต้องบอกเธอว่า ฉันรู้สึกแปลกใจที่หนังสือเหล่านั้นได้ให้ความพึงพอใจแก่ฉัน ดูเหมือนว่ามีศิลปะที่จะทำให้การพรรณนาความแต่ละตอนเหมาะแก่การพรรณนาตอนต่อไป แม้ว่าทั้งหมดนั้นจะเป็นเพียงการประดิษฐ์ขึ้นมาเท่านั้นก็ตาม ผู้อ่านได้ถูกจงใจให้เห็นคล้ายตามว่าสิ่งเช่นนั้นอาจเกิดขึ้นได้ง่ายๆ และอาจทำให้จิตใจหวนไหวไปได้อย่างลึกซึ้ง ดูดั่งว่ามันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัวเขาจริงๆ เราอาจทราบด้วยจิตส่วนหนึ่งของเรารู้ว่าเหตุการณ์ทุกอย่างได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อแสดงออกซึ่ง

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น

๒๐๙

วัตถุประสงฆ์ที่ตรงใจเรา แต่ (ถ้าหากเค้าโครงเรื่องได้ร่างขึ้นด้วยความชำนาญที่มีอยู่ก่อนแล้ว) เราก็อาจมีหัวใจอีกส่วนหนึ่งที่กำลั้หม่นหมองอยู่ด้วยความขุ่นเคืองใจต่อบุคคลผิดๆ ที่เจ้าหญิงในจินตภาพล้วนทำให้ยืนยงอยู่ตลอดไป หรืออีกประการหนึ่ง คำพูดที่มีเสน่ห์โน้มน้าใจของผู้ประพันธ์อาจจูงใจเราให้ยอมรับเรื่องที่เหลวไหลน่าหัวเราะที่หยาบช้ำที่สุดได้ การพิศัยของเรอาจเป็นเสมือนถูกความไพเราะเพราะพริ้งของภาษาทำให้ลานตาไปได้

“ต่อมา บางทีฉันก็หยุดฟังเด็กสาวของเราคนหนึ่งอ่านออกเสียงดังๆ ให้พวกเพื่อนๆ ของเธอฟัง และทำให้พิศวงงงยต่อผลประโยชน์ที่ศิลปะแห่งการสร้างจินตนิยายกำลังก่อให้เกิดขึ้นอยู่ ณ บัดนี้ ท่านจะหวังให้นักประพันธ์รุ่นใหม่ๆ ของเรามีความพิเศษนี้ได้อย่างไร? เคยมีผู้คิดว่าผู้ประพันธ์เรื่องจินตนิยายที่ประสบความสำเร็จเป็นเพียงประชาชนที่ไม่ซื่อสัตย์โดยเฉพาะซึ่งมีจินตนาการที่ได้รับการเร้าจากการโกหกอย่างมีเหตุผลเท่านั้นเอง แต่ที่ว่านั้นดูไม่ยุติธรรมเสียเลย” ... เธอกล่าวว่า “บางทีเฉพาะประชาชนที่ตัวเองชอบหลอกลวงเท่านั้นที่มีนิสัยจมลงไปได้ระดับ ข้าพเจ้าอาจทำให้ท่านแน่ใจได้ว่า สำหรับตัวข้าพเจ้าแล้ว เมื่อข้าพเจ้าอ่านเรื่องราวข้าพเจ้าจะยอมรับมันดุจดังว่าเป็นเรื่องอะไรบางอย่างที่ได้เกิดขึ้นมาจริงๆ เสมอ”

เมื่อกล่าวดังนั้นแล้ว ทามะกะชิระ ก็ละสายตาจากหนังสือซึ่งเธอกำลังคัดลอกอยู่ เจ้าชายเคนจิรับสั่งสืบไปว่า : “ดังนั้นความจริง เธอก็เห็นว่าฉันคิดถึงศิลปะนี้ไปไกลยิ่งกว่าที่ฉันทำให้เธอคิดเสียอีก แม้ว่าคุณค่าทางด้านปฏิบัติจะมีมากมายก่ายกองเพียงใด ถ้าปราศจากศิลปะเสียแล้ว เราจะทราบวิธีดำรงชีวิตของประชาชนในอดีตนับแต่ยุคเทพเจ้ามาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ได้อย่างไรเล่า? เพราะหนังสือประวัติศาสตร์อย่างเช่นหนังสือ *พงศาวดารของญี่ปุ่น* ย่อมแสดงให้เห็นเพียงมุมเล็กๆ มุมหนึ่งของชีวิตเท่านั้น ส่วนอนุทินและจินตนิยายเหล่านี้ที่ฉันเห็นกองอยู่รอบๆ ตัวเธอนั้น ฉันแน่ใจว่ามีเรื่องราวเกี่ยวกับธุรกิจส่วนตัวของประชาชนทุกประเภทอยู่น้อยที่สุด” ... เจ้าชายทรงยิ้ม แล้วก็รับสั่งสืบไปว่า : “แต่ฉันก็มีทฤษฎีของตนเองเกี่ยวกับว่าอะไรคือศิลปะแห่งนวนิยายนี้และมันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร การที่จะเริ่มต้นนั้นมิได้เกิดจากการที่ผู้ประพันธ์บอกเรื่องราวเกี่ยวกับการเผชิญภัยของคนอื่นๆ บางคนอย่างง่าย ๆ เลย ตรงกันข้ามมันเกิดขึ้นมาเพราะว่าประสบการณ์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งต่างๆ ของผู้เล่าเรื่องเอง ไม่ว่าจะดีหรือเลวก็ตาม นั่นคือไม่เฉพาะสิ่งที่ได้ผ่านเข้ามาในชีวิตเขาเท่านั้น แต่ว้ารวมแม้แต่เหตุการณ์ที่เขาได้เห็นเองหรือมีผู้เล่าให้เขาฟังด้วยนั้นได้ทำให้เขาเกิดมีอารมณ์สงสารจนกระทั่งเขาไม่อาจเก็บไว้ในใจได้อีกต่อไปแล้ว ครั้นแล้วครั้งเล่าทีเดียวที่บางสิ่งบางอย่างในชีวิตของเขาเองหรือในชีวิตรอบๆ ตัวเขาดูเหมือนจะมีความสำคัญต่อนักประพันธ์จนกระทั่งเขาไม่อาจปล่อยให้ลืมหายไปได้ เขารู้สึกว่า จะต้องไม่เคยมีเวลาที่คนทั้งหลายไม่ทราบเกี่ยวกับเรื่องนั้นเลย นั่นคือทัศนะของฉันเกี่ยวกับว่าศิลปะนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร

๒๑๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

“ย่อมเป็นที่กระจางแจ้งแล้วว่า ไม่มีตอนใด ๆ แห่งหนังสือของผู้ที่เล่าเรื่องจะพรรณนาเฉพาะสิ่งที่ดีหรือสวยงามเท่านั้น แลละบางทีคุณความดีก็จะเป็นแก่นสาระของเขา และเขาก็อาจนำเอาคุณความดีนั้นมาเขียนขึ้นตามที่เขาดังใจ แต่เขาก็เป็นเหมือนถูกดัดอย่างขี้ ๆ และโง ๆ เป็นจำนวนมากในโลกรอบ ๆ ตัวเขาใจดี และเขาจะมีความรู้สึกต่อตัวอย่างเหล่านั้นเหมือนกับกุศลกรรมนี้มีมาก่อนที่เขาได้เคยประสบมาแล้ว ตัวอย่างเหล่านั้นมีความสำคัญมากกว่าและจะต้องรวบรวมไว้ทั้งหมด ดังนั้นอะไรก็ตามที่อาจเป็นเรื่องของนวนิยายได้ ย่อมอำนวยให้เฉพาะสิ่งที่บังเกิดขึ้นในชีวิตทางด้านโลกียะเท่านั้น หาใช่ที่เกิดในดินแดนแห่งเทพธิดานอกเหนือชีวิตมนุษย์เราไม่

“ແລະรูปแบบภายนอกของศิลปะนี้ในทุกหนทุกแห่งจะไม่มีเหมือนกัน ณ ราชสำนักจีน และในดินแดนต่างประเทศอื่นๆ ทั้งความเป็นอัจฉริยะของผู้ประพันธ์และวิธีการแต่งที่แท้จริงของเขาจำเป็นจะต้องแตกต่างจากของเรา และแม้ในประเทศญี่ปุ่นนี้แลศิลปะการเล่าเรื่องก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างมากมาย ย่อมจะมีความแตกต่างกันในระหว่างนวนิยายแบบเบาๆ กับแบบที่หนักๆ อยู่มาก ... เอาละ ฉันได้พูดมามากพอที่จะแสดงให้เห็นว่าในตอนเริ่มต้นการสนทนาของเรา ฉันได้พูดถึงจินตนิยายดุจดั่งว่าเป็นเพียงการแต่งเรื่องเล่นๆ เท่านั้นเอง ฉันกำลังล้อเธออยู่เท่านั้นเอง ประชาชนบางคนได้ให้การยกเว้นแก่ศิลปะซึ่งมีทั้งที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์คู่กันไป ทั้งนี้โดยถือศีลธรรมเป็นหลัก แต่แม้ในพระสูตรต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตไว้บันทึกไว้ด้วยพระมหากุณา ก็มีบางตอนที่พวกนักปราชญ์เรียกว่า ‘อุบาย’ หรือ ‘ความจริงที่ดัดแปลงแก้ไข’ คือ ข้อเท็จจริงที่ทำให้บุคคลพินัยๆ บางคนสงสัยว่าคำสอนที่ขัดกันอยู่ในตัวเช่นนั้นจะทำให้เราเชื่อว่าเป็นจริงเป็นจังได้ละหรือ ฉันขอสารภาพว่า แม้ในคัมภีร์มหายานเองก็มีตัวอย่างแบบนี้อยู่มาก เราอาจไปไกลจนเกินไปที่จะกล่าวว่ามีความถูกต้องและความผิดผสมกันอยู่จริง ๆ แต่วัตถุประสงค์แห่งข้อเขียนที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ คือที่ทำให้เราถึงซึ่งความหลุดพ้นนั้น ย่อมเป็นอย่างเดียวกันเสมอไป ดังนั้นฉันจึงคิดว่าเราอาจกล่าวได้ว่าศิลปะแห่งจินตนิยายจะต้องไม่ทำให้ความจงรักภักดีของเราต้องสูญเสียไปในการติดตามวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังที่ฉันได้พูดถึงมาแล้ว ศิลปะแห่งจินตนิยายได้อาศัยความชั่วแสดงให้ทราบความดี หรือผสมความฉลาดเข้ากับความจริง เมื่อมองดูในแง่นี้ก็เห็นว่านวนิยายมิได้เป็นการเอาความจริงที่มีประโยชน์มาผสมเข้ากับการประดิษฐ์ที่โง ๆ ดังที่เราเข้าใจกันตามปกติเลย แต่เป็นบางสิ่งบางอย่างที่มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนและจริงจังอยู่ทุกชั้นและในทุกๆ ตอน”

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น

๒๑๑

ฟูจิวาระ โนะ เตอิกะ

คำนำเรื่องการแนะนำวิธีแต่งบทร้อยกรอง

ฟูจิวาระ โนะ เตอิกะ (พ.ศ. ๑๗๐๕-๑๗๘๔) เป็นผู้ที่รับผิดชอบในด้านการสร้างรสนิยมทางวรรณกรรมของญี่ปุ่นยิ่งกว่าบุคคลอื่นใดหมด เตอิกะ ซึ่งในสมัยกลางระยะแรกๆ ได้พยายามจะรักษาปริมปราประเพณีโบราณไว้ให้ดีที่สุดที่จะทำได้ ได้จำกัดวงระเบียบวินัยคลาสสิกแห่งบทร้อยกรองของญี่ปุ่นที่จะใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยขึ้น การพิณิจัยของท่านได้มีอิทธิพลไม่เพียงต่อนักประพันธ์ที่ใช้หนังสือร้อยกรองและวิพากษ์วิจารณ์ของท่านเป็นหลักเท่านั้น แต่ได้มีอิทธิพลต่อประชาชนชาติทั้งปวงโดยอ้อมด้วย หนังสือเรื่อง *กวีร้อยคน, แต่งบทร้อยกรองคนละบท (ฮิวกุนินอิซซิว)* ซึ่งโดยทั่วไปเชื่อกันว่า เตอิกะเป็นผู้รวบรวมนั้นนับว่าเป็น *วรรณบุษปรีทยา (anthology)* แห่งงานร้อยกรองของญี่ปุ่นซึ่งนับว่าเป็นที่นิยมยกย่องของประชาชนมากที่สุดและชาวญี่ปุ่นเกือบทุกคนจำเนื้อหาของมันได้อย่างขึ้นใจทีเดียว ส่วนใหญ่ก็โดยอาศัยเกมกีฬาที่มีวรรณบุษปรีทยานั้นเป็นหลัก นอกจากนั้น เตอิกะ ยังได้ช่วยอำนวยให้ซึ่งแนวทางแก่นวโน้มนในงานร้อยกรองของญี่ปุ่นในสมัยหลังๆ โดยการที่ท่านเลือกหนังสือที่เห็นสมควรเอามารวมไว้ในหนังสือ *การรวบรวมชุดใหม่ (พ.ศ. ๑๗๔๔)* ซึ่งนับว่าเป็นวรรณบุษปรีทยาที่สำคัญชิ้นสุดท้าย และที่นับว่ามีอิทธิพลมากที่สุด ประการสุดท้าย เป็นที่น่าสังเกตว่า งานหลักๆ แห่งวรรณคดีสมัยเอโดอัน เท่าที่มีอยู่ถึงตราบนานเท่าวันนั้นนั้น เตอิกะเป็นผู้รวบรวมและแก้ไขต้นฉบับโดยตลอด และดังนั้นภาพของเราที่เกี่ยวกับยุคที่วรรณคดีญี่ปุ่นรุ่งโรจน์จึงเกิดเนื่องมาจากรสนิยมของเตอิกะทั้งนั้น

ในด้านการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม หนังสือเรื่อง *การแนะนำวิธีแต่งบทร้อยกรอง* ของเตอิกะ ได้ถือกันมาเป็นเวลานานแล้วว่าเป็นการพูดถึงอุดมคติแห่งบทร้อยกรองของญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการ มีแง่ที่ลึกซึ้งบ้างเล็กน้อย เป็นครั้งคราว ต่อมาได้มีผู้ขยายความออกไปยาวกว่าต้นฉบับเดิมถึง ๗๐ เท่า ทั้งนี้ก็ด้วยความพยายามที่จะอธิบายความหมายของเตอิกะให้ชัดเจนแจ่มแจ้งนั่นเอง บางทีลักษณะสำคัญที่น่าทึ่งที่สุดแห่งบทความสั้นๆ นี้ ก็คือการที่บทความนี้ยืนยันให้ใช้ภาษาของกวีแบบเก่าๆ เมื่อมีผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำนี้ หนังสือเรื่อง *การแนะนำวิธีแต่งบทร้อยกรอง* ก็เลยกลายเป็นกฎทองสำหรับพวกกวีในราชสำนักสมัยหลังๆ ไปจริงๆ จึงมีผลลัพธ์ทำให้เกิดแนวโน้มไปในทางความเป็นหมั่นในงานร้อยกรอง ความอวดดีหรือการเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ๆ ถือกันว่าเป็นการเขียนเรื่องตามแบบเดิมอย่างพอเพียงประการหนึ่ง แม้ว่าบทร้อยกรองนั้นจะแตกต่างจากบทร้อยกรองก่อนๆ น้อยมากก็ตาม และการใช้ถ้อยคำซ้ำซากที่พื้นสมัยปล้นบทร้อยกรอง แม้ที่มีชีวิตชีวาที่ภาษาใหม่ๆ อาจบอกแจ้งแฉ่งใช้ได้

๒๑๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(จากเรื่อง เอซิกะไดโกะ ในหนังสือ ฐะชิ การอนชิ, ของ อิสะมัตสึ, หน้า ๑๔๔-๑๔๕)

ในการแสดงอารมณ์ออกมาให้ปรากฏนั้น ต้นฉบับเดิมควรได้รับการพิจารณา ก่อนเพื่อน (นั่นคือ เขาควรมองหาความรู้สึกที่คนอื่น ๆ มิได้ซับซ้อนและควรร้องมันเสียเอง) แต่ คำต่างๆ ที่นำมาใช้ควรเป็นคำเก่าๆ (พจนานุกรมควรจำกัดเฉพาะคำที่บรรดาคนจารย์แห่ง วรรณบุษปริทยาทั้งสาม^๑ ใช้อยู่เท่านั้น นั่นคือคำเดียวกันที่เหมาะสมแก่กวีทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคน โบราณหรือสมัยใหม่ก็ตาม)

สำนวนการเขียนก็ควรเลียนแบบบทร้อยกรองที่สำคัญๆ ของครูเก่าๆ เขาจะต้องทิ้ง โวหารหลังสุดที่เกี่ยวกับความรู้สึก และถ้อยคำต่างๆ ที่คนสมัยไม่นานมานี้ใช้เขียนทิ้งเสียทั้งหมด (จะต้องหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่แสดงความรู้สึกที่ปรากฏอยู่ในบทร้อยกรองสมัย ๗๐ หรือ ๘๐ ปีที่แล้วมาให้หมด)

ได้เป็นที่นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในอันที่จะขอยืมถ้อยคำแบบเดียวกันที่ปรากฏ อยู่ในบทร้อยกรองของอาจารย์ก่อนๆ เพื่อนำมาใช้สร้างบทร้อยกรองใหม่ๆ ขึ้น แต่ก็อาจจะมากเกินไปถ้าจะไปขอยืมเอาถ้อยคำนั้นๆ มาตั้งขนาดตอนละ ๕ บรรทัด^๒ ถึงสามตอน และไม่บอกที่ มาว่าเอามาจากไหน จะยอมให้ยืมเกิน ๒ บรรทัด ได้เพียง ๓ หรือ ๔ คำเท่านั้น แต่ก็อาจทำให้ โกรธเคืองได้ง่ายๆ ถ้าหากในบรรทัดที่เหลือจะใช้จินตภาพอย่างเดียวกับในบทร้อยกรองฉบับเดิม เขา ...^๓

เขาควรทำจิตของเขาให้ซึมซาบด้วยการศึกษาวิธีการแสดงออกแห่งบทร้อยกรอง โบราณๆ แบบต่างๆ อยู่ตลอดเวลา หนังสือชื่อ โคกินชิว เรื่อง นิทานแห่งอิสะ^๔ เรื่อง โกเสน และเรื่อง ฐิ ส่วนเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาจริงๆ ทั้งนั้น เขาควรมุ่งศึกษาให้เข้าใจบทร้อยกรอง สำคัญเป็นเด่นในประมวลเรื่องของกวี ๓๖ คน (เช่น พวกกวีแห่งอิโตะมะโระ, ชิรายุกิ, ทาดามิเนะ, อิสะ และแห่งโคมะจิ เป็นต้น) โดยเฉพาะ หนังสือเล่มแรกและเล่มที่ ๒ แห่งประมวล

^๑ หนังสือเรื่อง โคกินชิว (พ.ศ. ๑๙๙๔) เรื่อง ไรเซนชิว (พ.ศ. ๑๙๙๔) และเรื่อง ฐิ วะกะชิว (ประมาณ พ.ศ. ๑๙๙๔-๑๙๙๕)

วรรณบุษปริทยาที่เขียนเป็นร้อยกรองทั้งสามเล่มนี้ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีรับสั่งให้รวบรวมขึ้น

^๒ วะกะ เขียนเป็น ๕ บรรทัด บรรทัดแรกมี ๕ พยางค์ บรรทัดที่ ๒, ๓, ๔ และ ๕ มี ๗, ๕, ๗ และ ๗ พยางค์ตามลำดับ นี่เป็นบทร้อยกรองแบบมาตรฐานของญี่ปุ่น

^๓ ตัวอย่างเกี่ยวกับข้อต่างๆ ที่มีปรากฏในบทร้อยกรองบ่อๆ นั้น ในฉบับแปลนี้มิได้นำมาแสดงไว้

^๔ งานสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ มีอยู่ ๑๒๙ ตอน ส่วนใหญ่เกี่ยวกับนักกวีที่ยังยง ชื่อ อะริวาระ โนะนะริชิระ แต่ละตอนๆ มีบทร้อยกรองบทหนึ่งหรือมากกว่าบทหนึ่งเสมอไป

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น

๒๑๓

ผลงานต่างๆ^๕ ของโปงอู๊ ก็ควรจะนำมาศึกษาอยู่ตลอดเวลาด้วย แม้โปงอู๊จะมีได้เป็นอาจารย์สอนร้อยกรองภาษาญี่ปุ่น แต่งานของท่านในส่วนที่ได้พรรณนาถึงเรื่องกาลเวลา และการที่ได้พรรณนาถึงเรื่องความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมในยุคของท่านนั้นนับว่าน่าพิศวงมาก

ไม่มีครูอาจารย์ที่จะสอนบทร้อยกรองภาษาญี่ปุ่นใดๆ อยู่เลย แต่ผู้ที่ถือเอาบทร้อยกรองเก่าๆ เป็นครู มิจิตใจตีความในสำนวนลีลาแบบเก่าๆ และศึกษาด้อยค่าต่างๆ มาจากครูเก่าๆ ____เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วใครเล่าจะเขียนบทร้อยกรองไม่ได้?

^๕ โปงอู๊ (พ.ศ. ๑๓๑๕ - ๑๓๘๔) เป็นกวีจีนที่อ่านหนังสือมากที่สุดที่อยู่ในญี่ปุ่นอย่างน้อยที่สุดส่วนหนึ่งก็เพราะเข้าใจได้ง่ายที่สุด ในยุคเอโดะ ฮัซเซ็งของโปงอู๊มีผู้นิยมอ่านกันทั่วไป จนกระทั่งคำว่า งาน เอง ถ้าไม่มีคุณสมบัติใดๆ มาต่อเติมแล้วก็หมายถึงงานร้อยกรองและร้อยแก้วที่โปงอู๊ที่ได้รับความนิยมไว้

ภาค ๓

ญี่ปุ่นสมัยกลาง

พ.ศ.

- ๑๗๓๔ เออิโซ (พ.ศ. ๑๖๘๔-๑๗๕๘) กลับจากเมืองจีนและนำเอาชาเข้ามาด้วย
ตั้งนิคมชิโมดา สาขาของนิคมเซ็นซัน
- การปกครองระบบโชกุน สมัยคามาคุระ
- ๑๗๓๕ โยริโตโมะ เป็นโชกุนคนแรก
- ๑๗๔๘ พวกโชกุน ตระกูลโฮโจ เริ่มเป็นผู้สำเร็จราชการด้วยการสืบสายโลหิต
- ๑๗๔๘ โฮเนโน (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๕๕) ถูกเนรเทศเพราะท่านประสบความสำเร็จ
ในการทำคนเป็นจำนวนมากหันมานับถือนิกายสุซาวดี
- ๑๗๖๕ โตเงน (พ.ศ. ๑๗๔๓-๑๗๙๖) ผู้ตั้งนิคมชิโต สาขาของนิคมเซ็น เดินทาง
ไปเมืองจีน
- ๑๗๗๕ โจเออิ ชิโกโมะ (ประมวลกฎหมายที่เป็นมูลฐานแห่งการปกครองระบบ
โชกุน คามาคุระ)
- ๑๘๐๓ นิจิเรน (พ.ศ. ๑๗๖๕-๑๘๒๕) เป็นคนแรกที่พยากรณ์ว่าจะมีต่างดาว
มารุกราน
- ๑๘๐๕ ชินเรน (พ.ศ. ๑๗๖๖-๑๘๐๕) ผู้ตั้งนิคมสุซาวดีแท้
- ๑๘๑๑ นิจิเรนเตือนว่าพวกมองโกลจะมารุกราน
- ๑๘๑๔ นิจิเรนถูกตัดสินประหารชีวิต หนึ่ง และถูกเนรเทศ
- ๑๘๑๗ พวกมองโกลรุกรานครั้งแรก
- ๑๘๒๔ พวกมองโกลรุกรานครั้งที่สอง
- ๑๘๓๒ อิบเปน (พ.ศ. ๑๗๘๑-๑๘๓๒) เป็นผู้ทำให้ลัทธิอิมิตะเป็นที่รู้จักกัน
อย่างแพร่หลาย

ญี่ปุ่นสมัยกลาง

๒๑๕

พ.ศ.

๑๘๖๘ จักรพรรดิโกไดโง เทนโน ทรงส่งคณะทูตอย่างเป็นทางการชุดแรกนับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังเป็นต้นมาไปเมืองจีน ทั้งนี้โดยทรงได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ในนิยายเซนชื่อ มุโระ โซเซกิ (พ.ศ. ๑๗๑๘-๑๘๙๕)

ประมาณ พ.ศ. ๑๘๗๔ บทความต่างๆ ที่หาสาระอะไรไม่ได้ (ซีเรสุระ กุสะ)

๑๘๗๖ สิ้นสุดความเป็นผู้สำเร็จราชการของตระกูลโฮโจ จักรพรรดิโก-ไดโง ทรงเริ่มออกคำสั่งจากราชสำนักโดยตรง

๑๘๗๙ จักรพรรดิ โก-ไดโง ทรงหนีไปยังเมืองโยชิโนะ จักรพรรดิที่เป็นศัตรูของพระองค์ทรงปกครองอยู่ในเมืองเกียวโตภายใต้ความคุ้มครองของอาชิกางะ ตากาอุยิ

การปกครองระบบโชกุน อาชิกะวะ

ยุคที่แคว้นต่างๆ ทำสงครามกัน

พ.ศ.

๑๘๘๑ อาชิกะวะ ตากาอุยิ ได้เป็นโชกุน

๑๘๘๒ คิตาบาดาเกะ จิกะฟูสะ แต่งหนังสือเรื่อง บันทึกเรื่องการสืบราชสมบัติที่ขอบธรรมของกษัตริย์สวรรค์ (ยีนโน โซโดกิ)

๑๙๑๑ อาชิกะวะ โยชิมิตสึ เป็นโชกุนสืบต่อมา พันฟูสุมันธนาพททางทูตและทางการค้ากับจีนขึ้นมาอีก

๑๙๒๗ กันอะมิ (พ.ศ. ๑๘๗๖-๑๙๒๗) เป็นอาจารย์นาฏศิลป์แบบโนสมัยแรก

๑๙๓๕ ราชสำนักทางฝ่ายเหนือ (เกียวโต) กับ ฝ่ายใต้ (โยชิโนะ) รวมเข้าด้วยกันได้

๑๙๔๖ เซอะมิ (พ.ศ. ๑๙๐๖-๑๙๔๖) เป็นอาจารย์นาฏศิลป์แบบโน

๒๐๑๐ สงครามโอนิน เริ่มต้นสงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อทั่วประเทศญี่ปุ่น

๒๐๓๑ นิซชิน (พ.ศ. ๑๙๕๐-๒๐๓๑) ผู้เผยแพร่ศาสนาจิริน

๒๐๔๒ เรนเนียว (พ.ศ. ๑๙๙๘-๒๐๔๒) พระนิยายสุชาวดีแท้

๒๑๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พ.ศ.

๒๐๕๔

โยชิตะ คะเนโตโมะ (พ.ศ. ๑๙๗๘-๒๐๕๔) แห่งขบวนการ “ชินโตเดิม”

๒๐๘๕

พวกชาวยุโรปพวกแรกมาเยือนญี่ปุ่น พวกพ่อค้าชาวโปรตุเกสขึ้นฝั่งที่เกาะ
กิวซิว

๒๐๙๒

เซนต์ ฟรานซิส ซาเวียร์ (St. Francis Xavier) ถึงญี่ปุ่น

๒๑๑๑

โนบุ나가ะ มีอำนาจควบคุมเมืองหลวง

บทนำ

ความสิ้นหวัง การรุดพัน และ ชะตากรรม

คำว่า “ญี่ปุ่นสมัยกลาง” เป็นเพียงตัวหนาทั่วไปไปในกระบวนการวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เป็นไปติดต่อกันเท่านั้น เพื่อความสะดวก เราอาจถือว่าคำนี้รวมถึงเวลาดังแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ รวมทั้งยุคต่างๆ ที่ในด้านการเมืองเป็นเอกลักษณ์กับการปกครองระบบโชกุนคามาคุระ และอาชิกางะ ความจริงสถาบันแบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นสมัยกลางมีรากหยั่งลึกถอยหลังไปจนถึงยุคเฮอัน แต่ก็เฉพาะในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เท่านั้นที่อำนาจของพวกเจ้าขุนมูลนายเหล่านี้ได้สำแดงตนออกมาอย่างเต็มที่ในการต่อสู้เพื่อครองความเป็นใหญ่ทางด้านการทหารอย่างชนิดที่ต้องละเลงเลือดในระหว่างตระกูลไตรากับตระกูลมินาโมโตะ และได้ถึงจุดสุดยอดก็ตอนที่ตั้งรัฐบาลทหารขึ้นในเมืองคามาคุระ ซึ่งทำให้อำนาจปกครองของราชสำนักเกียวโตเดิมต้องสิ้นสุดลงอย่างได้ผล หลังจากนั้น รัฐบาลทหารไม่ในรูปใดก็รูปหนึ่ง ไม่ภายใต้อำนาจของตระกูลใดก็ตระกูลหนึ่ง ได้มีอำนาจสืบเนื่องกันเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ สิ่งที่เป็นเครื่องหมายบอกว่าเป็นยุคกลาง โดยเฉพาะก็คือความไม่มีระเบียบและความขาดเสถียรภาพซึ่งมีอยู่ทั่วไป ทั้งนี้เมื่อเปรียบกัน “สันติสุขและความสงบเรียบร้อย” ที่มีอยู่ในยุคเฮอัน และการปกครองที่มีเสถียรภาพของโดงุวาระ ซึ่งได้ทำให้ญี่ปุ่นมีเอกภาพและมีสันติสุขเรื่อยมาในตอนกลางๆ พุทธศตวรรษที่ ๒๒ ญี่ปุ่นสมัยกลางเริ่มต้นและสิ้นสุดลงด้วยสงครามที่ยืดเยื้อระหว่างพวกเจ้าขุนมูลนายด้วยกัน และมีแต่องค์การทางการเมืองชนิดที่หละหลวมที่สุดและล่อแหลมที่สุด ดังนั้นแม้ตามธรรมดาเราจะมีแนวโน้มไปในทางที่จะคิดถึงยุคประวัติศาสตร์ให้เป็นเรื่องเอกภาพทางการเมืองหรือความสืบอำนาจทางการเมือง เช่น ระบอบคามาคุระและระบอบอาชิกางะ แต่ดูจะเป็นความขาดเอกภาพ และความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงมากกว่าที่ได้ทำให้ยุคนี้มีลักษณะที่เด่นชัดของตนขึ้นมา

วรรณกรรมสมัยกลางได้สะท้อนให้เห็นภาพการที่ญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ ตรงข้ามกับบรรยากาศที่ราบรื่น การสอนให้เป็นชาวกรุงที่สุภาพและการจัดชีวิตให้ตั้งงามซึ่งมีปรากฏอยู่ในข้อเขียนสมัยแรกๆ นั้น ก็ทำให้มีความอลหม่าน มีวิถีทางชีวิตที่ดูร้ายและพลุ่งพล่าน และมีภูมิหลังที่เต็มไปด้วยอันตรายและความทารุณโหดร้ายที่เห็นอยู่หนอ โซึ่งบันดาลใจลัทธิสัจนิยมในแง่ใหม่และการผจญภัยอย่างกล้าหาญและในบุคคลบางพวก โดยเฉพาะผู้ที่เป็พวกเดียวกับระบอบเก่า หรือที่ยึดมั่นอยู่ใน

วัฒนธรรมเก่าๆ นั้น ก็ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกที่มีความสะเทือนใจอย่างรุนแรงและชะตากรรมที่เปรียบเสมือนมีชีวิตแขวนอยู่บนเส้นด้าย และบ่อยทีเดียวที่มักเกิดพร้อมกับความคิดถึงอดีตอย่างรุนแรงอย่างเดียวกับคนที่คิดถึงบ้านฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นในจินตนิยายที่เกี่ยวกับสงครามที่แสดงความกล้าหาญซึ่งได้ก่อให้เกิดความบ้ำเลือดไปทั่วแผ่นดินหรือในศิลปะแห่งละครโนที่ต้องใช้ความไตร่ตรองมากขึ้นและยังคงประณีตมากซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็ตาม ก็ได้มีการเอาใจใส่ต่อศกนาฏกรรมของชีวิตอยู่มากทีเดียว ในด้านศาสนาก็เหมือนกัน คือได้มีความรู้สึกเชิงทุนนิยมต่อโลก (คือมองโลกในแง่ร้าย) อย่างลึกซึ้งที่ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายเสมออยู่มาก ข้อความว่า “วาระสุดท้ายแห่งธรรมะ หรือพระศาสนา” ที่แสดงถึงความเสื่อมแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้าชั้นสุดท้าย ในเมื่อคำสอนนั้นจะกลายเป็นคำสอนที่ไม่มีใครเข้าใจเลยในยุคที่เต็มไปด้วยวิทยาศาสตร์และก็จะไต่ย่นถึงเรื่องความเป็นสัจธรรมปฏิรูปบ่อยขึ้นเรื่อยๆ

แต่ในด้านศาสนา ณ ธรณีประตูแห่งความตายนั้น ก็ยังได้ปรากฏชีวิตใหม่ดุจในสังคมญี่ปุ่นทั้งปวงเหมือนกัน ถ้าหากความล้มละลายแห่งระเบียบเก่าๆ จะทำให้เกิดมีเลือดใหม่และบรรดาผู้นำที่กล้าหาญยิ่งกว่าเดิมขึ้นมา และถ้าหากการที่ราชสำนักเกียจคร้านที่เป็นแบบผู้ดีเข้าสู่คราส (ตกอับ) บังคับให้จังหวัดต่างๆ เข้าร่วมในชีวิตแห่งชาติที่สำคัญยิ่งละก็ ในเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ศาสนาเก่าๆ ก็ย่อมเปิดทางให้แก่ศาสนาใหม่ๆ อันเป็นการตอบสนองความต้องการแห่งประเทศทั้งมวล ดังนั้นความรู้สึกว่าสิ้นหวัง ความรู้สึกที่ไม่สามารถที่จะโผล่ขึ้นมาให้พ้นความชั่วร้ายของสมัยนั้นๆ เป็นต้นก็จะประสบกับขบวนการที่ทรงอำนาจที่จะทำให้ถึงซึ่งความรอดพ้นโดยอาศัยศรัทธาเพียงอย่างเดียว ซึ่งได้นำความหวังที่จะนำชีวิตใหม่และแสงสว่างมาสู่ประชาชนชาวญี่ปุ่นหลายพันคนที่พระพุทธศาสนาแบบเก่ามิได้แตะต้องเลย จาริตประเพณีเกี่ยวกับพระอมิตะซึ่งทรงเสวยความสุขอยู่ในสวรรค์สุขาวิตร่วมกับผู้อื่นที่มีความเชื่อถือในพระองค์นั้นนับว่าเป็นตัวอย่างที่น่าทึ่งที่สุดแห่งแนวโน้มนั้น ในคำสอนของนิจิเรนก็เช่นกัน คือได้มีการเน้นเรื่องศรัทธาใน *สัทธรรมบุดทริกสูตร* ว่าจะเป็ญดุจญญแจที่จะไขไปสู่ความหลุดพ้นและเป็นร่องรอยที่น่าสังเกตแห่งขบวนการทั้งสองนี้ ซึ่งพวกหัวหน้าของขบวนการเหล่านี้ได้หาทางที่จะทำให้พวกที่ต่ำต้อยที่สุดที่ห่างไกลญี่ปุ่นที่สุด โดยเฉพาะพวกที่หวาดหวัตจะเป็นคนป่าเถื่อนทางภาคเหนือหันมานับถือแม้ในพระพุทธศาสนานิกายเซนที่ยืนยั่นในเรื่องให้แต่ละคนใช้ความพยายามของตนเองมากกว่าที่จะอาศัยศรัทธาในสิ่งภายนอกบางอย่างนั้น เราก็พบประจักษ์พยานที่มีแนวโน้มน้อย่างเดียวกันนี้แม้ในด้านเจตนารมณ์จะเป็นแบบพวกผู้ดี และใกล้ชิดกับศิลปะที่สอนให้เป็นชาวกรุงในยุคอาซึกางะอย่างที่สุด แต่พระพุทธศาสนานิกายเซนก็มีได้มีเฉพาะความง่าย ๆ ที่กระปรี้กระเปร่าของยุคนี้เท่านั้น แต่ในลักษณะการเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างที่สุดนั้น ก็ได้ยกฐานะกิจกรรม

ที่ต่ำต้อยที่สุดแห่งงานบ้านของญี่ปุ่น เช่น การเตรียมน้ำชา การจัดดอกไม้ การออกแบบบ้านและสวนและงานประจำวันอื่นๆ ของชาวญี่ปุ่นสมัยกลางอีกมากมายให้มีเกียรติ ฐานะทางด้านศิลปะอย่างใหม่ขึ้น ในด้านนี้ ศาสนาเมื่อสร้างตัวเองให้มีฐานะอยู่ในสังคมใหม่ได้แล้วก็ได้ทำให้วัฒนธรรมที่ใหม่และมีมูลฐานกว้างขวางกว่าพัฒนาขึ้นไปอย่างมากมาย การที่จะเรียกแนวโน้มนี้ว่า “เป็นแบบประชาธิปไตย” นั้นคงออกจะเกินไปสักหน่อย ทั้งนี้เพราะมิได้มีการเพิ่มเสรีภาพหรือกิจกรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชนทั้งปวงอย่างที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนเลย อย่างไรก็ตามก็อาจไม่มีข้อสงสัยอะไร ที่ว่าความแพร่หลายของศาสนาต่างๆ ที่ประชาชนนับถือนั้นทำให้เกิดการยกฐานะของประชาชนโดยทั่วๆ ไป และความรู้สึกร่วมกันที่มีเอกภาพที่อยู่เหนือความแตกต่างกันในด้านชนชั้นพร้อมกันนั้น ในยุคกลางนับตั้งแต่บุคคล เช่น นิจิเรน และ คิตาบาตาเกะ จิกากุสะ เป็นต้นมา เราก็มีผู้อธิบายลัทธิชาตินิยมที่สัมพันธ์กับปรัมปราประเพณีของศาสนาชินโต ความรู้ที่ละเอียดลออเกี่ยวกับชะตากรรมพิเศษที่รักษาไว้เพื่อประชาชนชาวญี่ปุ่น และมนโคตซึ่งมีอำนาจมากในยุคต่อมาอยู่พร้อมมูลแล้ว.

บทที่ ๑๐

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

ใน สัทธรรมมณฑลปิฎก ได้มีกล่าวไว้ครั้งแล้วครั้งเล่าว่า “มีอยู่เพียงวิถีทางเดียวเท่านั้น มิได้มีสองทางหรือสามทางเลย” มนุษย์ทั้งหลายทั้งปวงจะบรรลุถึงพุทธภาวะได้ก็โดยอาศัยยานใหญ่ คือ มหายานอย่างเดียวกันเท่านั้น ไม่มีชนชั้นใดหรือกลุ่มใดที่จะไม่มีคุณสมบัติที่จะบรรลุถึงพุทธภาวะโดยอาศัยมหายานเลย ทั้งไม่มีประเภทที่แยกกันใดๆ ดังเช่น นิกายหินยานกับนิกายมหายานที่ไม่แท้ แตกต่างกัน สำหรับพวกที่มีสถานะทางสังคมหรือมีวิสัยความสามารถที่เป็นปัจเจกเฉพาะตัวเลย ไม่ว่ามนุษย์จะใช้วิธีใดๆ ก็ตาม ข้อนั้นไม่สำคัญ เพราะมนุษย์ทั้งปวงก็จะพบความสำเร็จขั้นสุดท้ายในวิถีทางสากลสายหนึ่งและสายเดียวแห่งมหายานเท่านั้น

นี่เป็นสังขารมกลางของพระพุทธศาสนาที่เป็นเด่นเหนือศาสนาอื่นๆ ในยุคเฮอิอัน นิกายชั้นนำสองนิกาย คือ นิกายเทนได กับนิกายชินงอน ซึ่งทั้งสองนิกายนี้ยอมรับทัศนะเชิงมโนคตินิยมและที่เชื่อในเรื่องสิทธิเสมอภาค เกี่ยวกับการที่มนุษย์มีศักยภาพ คือความสามารถที่จะตรัสรู้ซ่อนเร้นอยู่ภายใน แต่ดังที่เรามองเห็นในการปฏิบัติของนิกายมหายานนี้ได้มีการประนีประนอมกัน ซึ่งนับว่าสะท้อนให้เห็นลักษณะที่ค่อนข้างออกจะเป็นผู้ดีมากขึ้นของสังคมญี่ปุ่นในยุคนี้ โดยเฉพาะความรู้สึกรุนแรงในเรื่องตำแหน่งและฐานะที่ครอบงำแทรกซึมไปทั่วชีวิตแห่งราชสำนักสมัยเฮอิอัน ได้มีระบบการปกครองตามลำดับชั้นที่ตั้งมั่นแล้วในกิจกรรมเกือบทุกแบบ คือ พวกเจ้าก็มี ๓ ชั้น เรียกว่า ฮอน ชาราชการก็มีอยู่ ๘ ชั้น แต่ละชั้นยังแบ่งเป็นชั้นผู้ใหญ่กับชั้นผู้น้อยอีกด้วย แม้แต่เสียงซุบซิบในราชสำนักก็แสดงน้ำเสียงว่าชอบสร้างความแตกต่างในเรื่องชั้นและคุณสมบัติ ดังปรากฏชัดในการพินิจอย่างเฉียบขาดของท่านผู้หญิงโชนางอน ในหนังสือ ช่างหมอน ของท่าน หรือ ในบทที่ ๒ แห่งเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ ซึ่งในบทนี้ พวกคนหนุ่มๆ ในราชสำนักได้ประเินความงามและความลึกลับแหลมของพวกสตรีที่ตนรู้จัก โดยใช้คำว่า ชินะ หรือ “ชั้น”

ในแง่หนึ่ง หนังสือเรื่อง วิทยุยานทางศาสนาสิบชั้น ของท่านคุโกก็ได้ให้ตัวอย่างความโน้มเอียงแบบเดียวกันนั้นไว้ด้วยเหมือนกัน เพราะในการกำหนดตำแหน่งที่เหมาะสมในโครงการแห่งความหลุดพ้นทั้งหมดให้ความเชื่อถือแต่ละแบบนั้น ท่านคุโกได้กำหนดคุณค่าสัมพัทธ์บางอย่างให้ และได้จำกัดขอบเขตไว้อย่างชัดเจน บางทีคุณสมบัติในพระพุทธศาสนาแบบลัทธิของท่านคุโกนี้ และการที่พระพุทธศาสนาแบบลัธินั้นเน้นในเรื่องศิลปะและพิธีรีตอง

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

๒๒๑

ได้เป็นเหตุทำให้ได้รับความนิยมสูงซึ่งศาสนาใหม่ของท่านได้รับในที่มันสุดท้ายแห่งวัฒนธรรมเฮออัน เพราะลัทธิลี้ลับซึ่งยึดที่มันได้ไม่เฉพาะที่ราชสำนักเท่านั้น แต่ทั่วทั้งที่เมืองนาราศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งเดิมและภูเขาเออิ ศูนย์กลางพุทธศาสนานิกายเทนไดด้วยนั้น ได้เน้นในเรื่องการปฏิบัติความหวังสากลเพื่อที่จะได้บรรลุถึงพุทธภาวะน้อยกว่าที่เน้นในวิถีทางพิเศษที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะนำมาใช้ได้ พระพุทธเจ้าและสรรพสัตว์ทั้งปวงก็สร้างมาจากเนื้อห่ออย่างเดียวกัน คือจากธาตุ ๖^๑ เหมือนกัน แต่ในการที่มณฑลสำแดงให้ปรากฏเป็นภาพที่แตกต่างกันออกไปนั้น เราอาจมองเห็นโฉมหน้าและหน้าที่ที่แตกต่างกันแห่งรหัสลับแห่งไตรทวาร คือ กาย วาจา และใจ โดยอาศัยการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องครบถ้วนเท่านั้น จึงจะบรรลุถึงพุทธภาวะได้ และความรู้ลึบๆ เกี่ยวกับหน้าที่เหล่านี้ พระในนิกายชินงอนเท่านั้นที่ทราบ ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนานิกายชินงอนเป็นแบบลี้ลับ นิกายชินงอนจึงมีแนวโน้มในอันที่จะแยกตัวออกไปอยู่ตามลำพัง

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พร้อมๆ กับความหายนะอย่างฉับพลันของราชสำนักเกียวโต และในการเริ่มต้นศักราชระบบเจ้าขุนมูลนายนี้ ในบรรดาความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและอย่างเป็นบ้าเป็นหลังที่เป็นผลติดตามมานั้นก็คือการเปลี่ยนทิศทางการศาสนาของญี่ปุ่นอย่างกว้างขวาง ไม่น่าประหลาดอะไรเลยที่พุทธศาสนานิกายต่างๆ ที่ตั้งมั่นแล้วควรจะเสื่อมลงพร้อมกับโชคชะตาของพวกผู้ดีที่เป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนซึ่งกำลังเสื่อมอำนาจลง แต่ในยุคที่มักจะมีเห็นว่าพวกนักบวชเห็นอำนาจและปกครองแบบทหารอย่างเข้มงวดกวดขันนั้น อาจจะเห็นว่าเป็นการขัดแย้งกันอยู่ในตัวในข้อที่ว่าพระพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่นควรจะเป็นขบวนการของมวลชนเป็นครั้งแรก คือเป็นประชาธิปไตยแห่งความเชื่อถือที่ทำให้ทุกคนมีความหวังที่จะบรรลุถึงความหลุดพ้นในชีวิตนี้ได้ ทั้งข้อนี้ยังถือว่าเป็นลักษณะสำคัญที่เด่นชัดที่สุดของพระพุทธศาสนาสมัยกลางนั้นคือ พระพุทธศาสนามีเพียงได้รับการพิทักษ์รักษาในฐานะเป็นทรัพย์สินมรดกของ “ระบอบโบราณ” เท่านั้น แต่ยังแสวงหาทางของตนเข้ามาสู่ประชาชนและวางตัวอยู่ในครอบครัวของคนชั้นต่ำด้อยเสมือนกับอยู่ในบ้านของตนเองอีกด้วย

ในการทำพระพุทธศาสนาให้เป็นที่ยอมรับถือของประชาชนทั่วๆ ไปนี้ ไม่มีลัทธิคำสอนหรือนิกายใดจะมีอิทธิพลยิ่งไปกว่าลัทธินิกายที่เกี่ยวข้องกับพระอมิตะ^๒ พุทธเจ้าซึ่งสวรรค์ทิศตะวันตกหรือ “สีขาวดี” ของพระองค์ได้ให้สวรรค์แก่ดวงวิญญาณที่อ่อนเพลียในยุคที่เต็มไปด้วยความกาฬลोलหม่านนั้น พระอมิตะ คือ พระพุทธเจ้าผู้มีพระรัศมีที่ไม่มีขอบ

^๑ คือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญาณ — ผู้แปล

^๒ คือ พระอมิตาพุทธเจ้า

๒๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เขตจำกัดนี้แหละ ซึ่งหลายกัปมาแล้วได้ทรงตั้งพระณินาว่าจะช่วยสัตว์ทั้งปวงที่เปล่งพระนามของพระองค์ด้วยความเคารพให้พ้นทุกข์ อันเป็นคำปฏิญาณซึ่งต่อมาเรียกว่า “พระพระณินาเดิม” ที่สวรรค์สุขาวดีซึ่งเป็นสถานที่พิเศษที่พระอมิตะทรงเตรียมไว้ให้และที่พระพุทธเจ้าทรงต้อนรับพวกที่ได้รับความสุขนิรันดร์โดยการเปล่งพระนามของพระองค์ว่า นะมุ อะมิตะ บุตสุ ด้วยศรัทธาเลื่อมใสอย่างแน่วแน่และสุดหัวใจ ที่นับว่าเป็นการเปล่งพระนามที่เรียกกันว่า เนมบุตสุ ซึ่งเป็นคำที่เต็มมุ่งถึงการเข้าสมาธิเพ่งอยู่ที่พระนามของพระอมิตะ แต่ทว่าต่อมาหมายถึงเพียงการเปล่งพระนามของพระองค์บ่อยๆ เท่านั้นเอง คัมภีร์ต้นตอที่ทำให้เกิดคำสอนที่มาจากสูตรสูตรหนึ่งซึ่งในสูตรนี้พระศากยมุณีได้ทรงพรรณนาถึงชีวิตในอดีตของพระองค์ สมัยที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งทรงยอมรับพุทธภาวะโดยมีเงื่อนไขว่า พระองค์จะทรงตั้งสวรรค์สุขาวดีเพื่อสรรพสัตว์ที่เปล่งพระนามของพระองค์ (ว่า อมิตะ) ด้วยศรัทธาจริง ๆ เท่านั้น ในอีกสูตรหนึ่ง พระศากยมุณีได้ทรงอนุญาตให้ชายาผู้มีศรัทธาของพระองค์ทรงเลือกเอาพุทธเกษตรซึ่งมีอยู่มากมาย และหลังจากที่พระนางทรงเลือกเอาพุทธเกษตรของพระอมิตะแล้ว พระองค์ก็ทรงสอนให้พระนางเข้าสมาธิซึ่งจะทำให้พระนางไปเกิดในสวรรค์สุขาวดีนั้น

ศาสนานี้มิได้เป็นการสร้างสรรค์ของญี่ปุ่นสมัยกลางแต่อย่างใดเลย ลัทธิคำสอนนี้เกิดมาจากพุทธศาสนานิกายมหายานในอินเดียเหนือและเอเชียกลาง และการเคารพบูชาพระอมิตะก็เป็นที่ยอมรับกันมากในเมืองจีนมาตั้งหลายร้อยปีแล้ว อย่างไรก็ตาม ความแพร่หลายแห่งลัทธิคำสอนนิกายสุขาวดีในสมัยกลางก็นับว่าเป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงอย่างน่าทึ่งในด้านท่าทีสำหรับชาวญี่ปุ่น และในกระบวนการสถาปนาตัวเองนั้น คำสอนนี้ก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งมากเช่นกัน เพราะประการที่หนึ่งก็คือ พระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นแบบแรกๆ ได้เน้นในเรื่องการบรรลุถึงพุทธภาวะ คือการตรัสรู้เหมือนกันหมด ส่วนนิกายนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะไปเกิดในสวรรค์สุขาวดี พร้อมทั้งนี้ก็มีการย้ายการเน้นจากความพยายามของปัจเจกบุคคลในอันที่จะบรรลุถึงซึ่งการตรัสรู้ไปหาการพึ่งพาอาศัยอำนาจของพระพุทธเจ้าที่จะช่วยให้พ้นทุกข์ ข้อนี้หมายถึงความโน้มเอียงไปในทางเอกเทวนิยมอย่างแรงกล้า นั่นคือการยกย่องและการมอบกายถวายชีวิตให้แก่พระอมิตะเท่านั้น ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับความโน้มเอียงไปในทางพหุเทวนิยมอย่างแรงกล้าของพระพุทธศาสนาแบบลัทธิ ซึ่งภาพสำหรับบูชาเป็นจำนวนมากของลัทธิลี้ลับนี้มุ่งให้บูชาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

ทั้งจากทัศนะทางสังคมและทางศาสนา ความเปลี่ยนแปลงที่แผ่ไปไกลทั้งสองแบบที่เกิดจากการเผยแพร่ลัทธิอมิตะนั้นนับว่าเป็นการเปลี่ยนรูปพวกพระทางพระพุทธศาสนาและเป็นการยอมรับว่าผู้หญิงก็มีสิทธิที่จะมีโอกาสบรรลุถึงซึ่งความหลุดพ้นได้เท่าๆ กับพวกผู้ชาย

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๒๓

เหมือนกัน พวกที่สนับสนุนให้บูชาพระอมิตะได้เริ่มต้นแนวของตนด้วยการผลจากมโนภาพเดิมเกี่ยวกับพระในทางพระพุทธศาสนาที่สละโลกเป็นผู้ถือพรตพรหมจรรย์ปฏิบัติตามสิกขาวัณของสงฆ์ไปหาบทบาทใหม่ในฐานะเป็นผู้นำทางศาสนาที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมซึ่งจะแตกต่างไปจากชีวิตของคฤหัสถ์ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้พวกพระเลิกบำเพ็ญชีวิตแบบอยู่โดดเดี่ยวในวัดก็คือ ความปรารถนาที่จะนำศาสนาตรงแนวไปสู่บุคคลภายนอก รวมทั้งพวกผู้หญิงด้วย เมื่อได้ตั้งศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญๆ ขึ้นที่ฮิเออและโกยาแล้ว ผู้ตั้งศูนย์กลางเหล่านั้นก็บัญญัติไว้ว่าบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้สตรีไม่ควรเข้าไป ประโยชน์ที่ได้จากข้อห้ามนี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่าก็เพื่อเป็นการประกันไม่ให้พระล่วงละเมิดการประพฤติพรหมจรรย์นั่นเอง แต่สิ่งที่ต้องการให้บัญญัติไว้อย่างนี้ก็คือความเห็นที่ว่า สตรีเป็นบ่อเกิดแห่งกิเลส (บางทีอาจเป็นเพราะสตรีต้องมีระดู ซึ่งถือกันว่าเป็นความสกปรกแบบหนึ่ง) ดังนั้นพวกสตรีจึงถูกกีดกันไม่ให้ประพฤติปฏิบัติในทางศาสนาที่สำคัญๆ อย่างได้ผล แต่พวกผู้นำทางศาสนาใหม่ได้พิจารณาตัดสินว่าพวกสตรีก็ควรมีโอกาสที่จะบรรลุถึงความหลุดพ้นเช่นเดียวกับพวกผู้ชายด้วยเหมือนกัน

พวกผู้นำพุทธศาสนานิกายสุชาวดี

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนานิกายสุชาวดีมีเพียงสาขาหนึ่งของสังคมระบบเจ้าขุนมูลนายใหม่ ซึ่งแปลความหมายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างลึกซึ้งซึ่งได้เป็นอยู่ในสมัยนั้นให้เป็นเรื่องศาสนาเท่านั้น เราได้ทราบมาเรียบร้อยแล้วว่า ในยุคเฮอันนิกายบางรูปซึ่งรู้สึกถึงความจำเป็นที่จะต้องทำพระพุทธศาสนาให้มาอยู่ในวิสัยที่สามัญชนทั่วไปจะเอื้อมถึงได้ จึงได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าจะเกิดขบวนการมวลชนทางด้านศาสนาขึ้นในสมัยกลางคฺยุยา (พ.ศ. ๑๔๔๖-๑๕๑๕) ซึ่งเป็นนิกายรูปหนึ่งบนภูเขายิเออนับว่าเป็นนิกายรูปหนึ่งในบรรดานิกายเหล่านั้น ท่านได้สนับสนุนการเข้าสมาธิถึงพระอมิตะพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมาเป็นเวลานานแล้วว่าเป็นการช่วยเหลือชีวิตทางศาสนาประการหนึ่ง ว่าเป็นการยอมมอบกายถวายชีวิตของคนเดินถนน คฺยุยา ซึ่งเดินร่ำไปตามถนนสายต่างๆ ในเมือง พร้อมกับทำกระดิ่งที่แขวนอยู่รอบๆ คอตนให้ดังกรังกรังๆ ได้เปล่งพระนามพระอมิตะและร้องเพลงสั้นๆ ที่ท่านได้แต่งขึ้นเอง เช่นว่า :

อิโตะ ดาบี โมะ

เขาไม่เคยพลาด

นะมุ อมิตะ บุ โตะ

ที่จะบรรลุถึงดินแดนสุชาวดี

ยู อิโตะ โนะ

ผู้ที่เปล่ง

ฮะสุ อูตะนะ นิ

แม้เพียงครั้งเดียว

โนโบระนุ วะ นะชิ

พระนามของพระอมิตะ

และ

๒๒๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โกกุระกุ ะ	ดินแดนที่ไกล ไกลแสนไกล
ฮารุเกกิ โฮโดะ โดะ	คือสวรรค์
คิกิชิ คะโดะ	ข้าพเจ้าได้ยินพวกเขาถวาทันว่า
ชิโตเมเตะ อิตะรุ	แต่ผู้ที่ปรารถนาจะไป
โตโกโระ นะริเกริ	อาจบรรลุถึงที่นั่นได้ในวันเดียว

ในตลาด ประชาชนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยร่วมเดินและเปล่งพระนามพระอมิตะว่า นะมุ อมิตะ บุตสุ ไปกับท่านด้วย เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในเมืองหลวง ท่านก็เสนอให้ประชาชน เหล่านี้แหละร่วมมือกับท่านสร้างพระพุทธรูปพระอมิตะขึ้นที่จัตุรัสกลางเมืองโดยกล่าวว่า สามัญชนที่พยายามทำด้วยความระมัดระวังแล้วก็จะประสบความสำเร็จได้เช่นเดียวกับบรรดาจักรพรรดิทั้งหลายที่สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่เมืองนาราเช่นกัน ในอำเภอต่างๆ ทั่วประเทศ ท่านควายาก็ได้สร้างสะพานและขุดสระน้ำเพื่อประชาชนในที่ที่พวกเขาต้องการ และเพื่อแสดงให้เห็นว่าไม่มีใครที่จะถูกกีดกันไม่ให้ได้รับความสุขในสวรรค์สีขาวดี ท่านจึงได้เดินทางไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ที่พวกโอนูอยู่อาศัย และนับเป็นครั้งแรกที่ได้นำเอาข้อดีเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาไปให้พวกโอนู

ท่านควายาได้กลายเป็นที่รู้จักกันในนามว่า “นักบุญแห่งท้องถนน” เพราะการเดินทางร่ำ ของท่านฉันใด ภิกษุในนิกายเทนไดอีกรูปหนึ่ง ชื่อ เรียวนิน (พ.ศ. ๑๖๑๕-๑๖๗๕) ในสมัย ต่อมาก็ได้นำมาว่า “นักบุญแห่งท้องถนน” เพราะการที่ท่านได้ประกาศเผยแผ่ เนมบูตสุ ด้วยเพลงที่เป็นที่นิยมกันมากโดยเฉพาะฉันนั้น ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของท่านเรียวนินในด้านการ ใช้สื่อกลางนี้ ย่อมสะท้อนให้เห็นความหลักแหลมในด้านการพูด และความขำขันชาญใน การใช้ดนตรีประกอบในพิธีสวดมนต์ที่ปฏิบัติกันมาเป็นปรัมปราเป็นอย่างดี พร้อมกันนั้น การ สนับสนุนการสวด เนมบูตสุ ของท่านก็สะท้อนให้เห็นอิทธิพลแห่งลัทธิคำสอนในนิกายเทนได และเคงอนที่มีต่อท่านด้วย จากปรัชญาเดิมๆ ท่านได้สร้างมโนคติขึ้นมาว่า “การกระทำอย่างหนึ่ง ก็คือการกระทำทั้งปวง และการกระทำทั้งปวงก็คือการกระทำอย่างหนึ่ง” จาก ขุนปมาลาสูตร (อวตัมสกสูตร-เคงอน) ท่านก็ได้ลัทธิคำสอนเกี่ยวกับการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์กัน ใน ภายใน และต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันว่า : “คนคนหนึ่งก็คือคนทั้งปวง และคนทั้งปวงก็คือ คนคนหนึ่ง” เอาข้อความเหล่านี้ก็ผสมกับศรัทธาในพระอมิตะ ท่านก็ได้สร้าง “เนมบูตสุ ที่แพร่ไปเรื่อยๆ” หรือ “เนมบูตสุในการสนทนาปราศรัย” (ยูชู เนมบูตสุ) ขึ้น ถ้าคนคนหนึ่ง เปล่งพระนามของพระอมิตะ การเปล่งพระนามของคนผู้นั้นจะมีผลถึงคนทั้งปวง คนคนหนึ่งอาจ มีส่วนร่วมในการเปล่งพระนามของคนทั้งปวงได้ ท่านเรียวนินผู้ทำให้มโนคติแบบง่ายๆ แต่ทว่า คลุมไปหมดนี้แพร่หลายออกไปในรูปของดนตรีนั้นได้กลายเป็นผู้เผยแผ่ในวงกว้างในบรรดา บุคคลที่ท่านทำให้หันมานับถือคำสอนของท่านในระยะแรกๆ นั้น ก็คือพวกสตรีในราชสำนัก

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

๒๒๕

และจักรพรรดิโทบะก็ทรงรู้สึกประทับใจอย่างลึกซึ้งจนถึงกับประทานกระดิ่งที่ทำจากพระฉายบานหนึ่งของพระองค์เองแก่ท่านเรียวนิน ท่านเรียวนินได้นำเอากระดิ่งนี้ติดตัวเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วประเทศ เชิญชวนให้ทุกคนร่วมกับท่านในการ “เผยแพร่มะณิบุตสุ” และขอรับรองให้คนเหล่านั้นเซ็นนามไว้ในบัญชีรายชื่อผู้เข้าร่วมพิธี ตามปริมปราประเพณีที่เชื่อกัน รายนามบุคคลที่เข้าชื่อในช่วงชีวิตแห่งการเผยแพร่มะณิบุตสุได้เพิ่มพูนทวีจำนวนมากขึ้นถึง ๓,๒๘๒ คน

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นักเผยแผ่ชื่อ อิบเพน (พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๘๓๒) ซึ่งเชื่อว่าพระมหากรุณาของพระอมิตะนั้นมีอยู่ไปทั่วทุกห้วงแห่งจึงได้เอาวิธีการอย่างเดียวกันนั้นมาใช้ในศาลเจ้าชินโต และวิหารทางพระพุทธศาสนาทุกระดับ ท่านมีความเห็นว่าสิ่งที่สำคัญนั้นหาใช่การสร้างสถานที่สำหรับบูชาใหม่ ๆ ขึ้นมาไม่ แต่อยู่ที่ผู้ที่มีศรัทธาจะต้องเดินรำและร้องเพลงร่วมกันเป็นการสรรเสริญพระอมิตะในที่ทุกหนทุกแห่งและในทุกกาลเวลา ในบัญชีรายชื่อบุคคลที่เข้าร่วมในขบวนการของท่านที่ท่านเก็บไว้นั้นมีจำนวนรวมถึง ๒,๓๐๐,๐๐๑,๗๒๕ คน ซึ่งออกจะเหลือเชื่ออยู่มากสักหน่อย

บุคคลที่ทำให้ศรัทธาในพระอมิตะแพร่หลายได้มากเช่นท่านคุยาและท่านเรียวนิน โดยที่ไม่เคยสละชีวิตทางสมณเพศเลย ก็คือท่านเกนชิน (พ.ศ. ๑๔๘๕-๑๕๖๐) ท่านก็มาจากภูเขาสึเออิ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ท่านเอนนินผู้ยิ่งใหญ่ได้นำเอาการเข้าสมาธิโดยทอพระนามพระอมิตะมาใช้เป็นคนแรกเช่นกัน จากการศึกษาคัมภีร์ สัทธรรมบุดตริกสูตร ในสมัยแรกๆ และการที่ท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่มารดาผู้สูงอายุของท่านเป็นอย่างมากนี้เอง ทำให้ท่านเกนชินได้ตระหนักว่า จะต้องมียุทธวิธีการบางอย่างที่จะทำให้ถึงซึ่งวิมุตติที่เปิดให้แก่คนทั้งปวง ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และวิธีการที่ท่านสนับสนุนหลังจากที่ได้ศึกษาด้วยจิตใจที่เป็นบุญเป็นกุศลมาเป็นเวลาหลายปี นั่นคือ ความรักความจริงในอำนาจของพระอมิตะที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้นี่เองที่ทำให้ท่านปรารถนาจะนำความรักนั้นมาให้แก่คนทั้งปวงในลักษณะการที่ทำให้เห็นจริงเห็นจังและน่าจับใจ ข้อนี้แหละที่ท่านได้ปฏิบัติในหนังสือเรื่อง สารัตถะสำคัญแห่งความหลุดพ้น ซึ่งพรรณนาถึงโฉมหน้าต่างๆ แห่งชีวิตทางศาสนาที่เอามารวมไว้ในหนังสือเล่มเดียว ท่านเกนชินเห็นว่า สำหรับบุคคลที่นับถือในกายเทนโดทั้งปวงนั้น มีอาณาจักรของสิ่งที่มีชีวิตอยู่ ๑๐ อาณาจักร โดยมีพุทธโลกอยู่ปลายสุดด้านหนึ่งและมีนรกอยู่ปลายสุดอีกด้านหนึ่ง มีโลกมนุษย์อยู่ตรงกลาง ชีวิตทางด้านศาสนาของมนุษย์เริ่มด้วยการเกลียดนรก ซึ่งเป็นสมรภูมิจนกระทั่งความโลภ ราคะ และความปรารถนาอำนาจของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์ได้ทำกรรมที่จะเป็นเหตุให้เกิดในนรกน้อยลง ก็จะทำให้เขาไปเกิดในภูมิที่เต็มไปด้วยความสุขซึ่งเกิดจากแสงสว่าง ชีวิตและความรักของพระอมิตะ สารัตถะสำคัญแห่งศาสนา ก็คือ ความรังเกียจที่จะไปตกนรก และความปรารถนาที่จะไปเกิดในสวรรค์สีขาวดี งานของท่าน

เกนชิน ก็เพื่อทำให้คนทั้งปวงเกิดความบันเทิงใจไปกับความรู้สึกเหล่านี้ โดยการพรรณนาให้เห็นความน่าสะพรึงกลัวของนรก และความงามของสวรรค์สุชาวดี โดยการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย และทำให้คนมองเห็นภาพได้ ท่านได้นำเอาผลแห่งการศึกษาคัมภีร์ของท่านไปเผยแพร่ ในรูปที่ทำให้ประชาชนนิยมชมชอบอย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้หนังสือเรื่อง *สารัตถะสำคัญแห่งความหลุดพ้น* ของท่านไม่เพียงได้รับการต้อนรับด้วยความชื่นชมยินดีจากเจ้าหน้าที่ชาวจีนที่ได้รับสำเนาหนังสือชุดหนึ่งจากท่านเท่านั้น แต่ทว่าหนังสือนี้ยังได้กลายเป็นหนังสือชนิดที่ “มีผู้นิยมอ่านมากที่สุด” (“bestseller”) ชนิดหนึ่งในสมัยกลาง ถึงกับต้องตีพิมพ์ใหม่หลายครั้งหลายหน พร้อมกับการที่มีภิกษุผู้คงแก่เรียนรูปหนึ่งเป็นผู้สนับสนุนนี้เอง การทำให้ลัทธินี้ไปถึงพระอมิตะแพร์หลายจึงได้เป็นไปได้อย่างรวดเร็วมาก

แต่ท่านเกนชินมิใช่เพียงแต่พอใจที่จะแสดงตัวในรูปวรรณกรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ท่านยังได้หันไปหาการพิมพ์และแกะสลักด้วย คำที่เขียนไว้อย่างดีเป็นที่ออกพอใจก็เฉพาะในผู้ที่สามารถอ่านหนังสือออกเท่านั้น และโดยเหตุที่ท่านเกนชินได้เขียนเป็นภาษาจีนในรูปที่เปลี่ยนแปลงแล้ว งานของท่านจึงมีผู้เข้าถึงไม่มากมายเท่าใดนัก อนึ่ง การเขียนและการแกะสลักย่อมมีประโยชน์ต่อการที่จะสร้างความสนใจให้แก่คนทั้งปวงได้เป็นผลสำเร็จทั้งโดยตรงและอย่างรวดเร็ว แต่โชคไม่ดีนักที่เราไม่มีประจักษ์พยานที่พอจะเชื่อถือได้เกี่ยวกับงานของท่านเกนชินในสื่อสัมผัสเหล่านี้มากนัก แต่ไม่ต้องสงสัยเลยว่าท่านเป็นผู้ให้กำเนิดศิลปะทางศาสนาอย่างใหม่อย่างแน่นอน ท่านเกนชินซึ่งทำให้การวาดภาพทางพระพุทธศาสนาแบบกระด้างๆ และซึ่งเป็นพิมพ์เดียวกันหมดเป็นอิสระจากวิชาการเขียนภาพลงบนโลหะหรือบนไม้ของนิกายชินงอนนั้น ได้นำเอาเรื่องใหม่ๆ เข้ามาเผยแพร่ เช่น เรื่องความทรมานในนรก ความรุ่งโรจน์ของสวรรค์ และพระอมิตะผู้ทรงไว้ซึ่งพระมหากรุณาพร้อมกับพระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปัฏฐาก ซึ่งคอยต้อนรับผู้ที่ได้รับพรแล้วให้เข้าสู่สวรรค์สุชาวดี ท่านเกนชินได้ใช้จินตนาการสดๆ ร้อนๆ และบรรยายาศที่เต็มไปด้วยศรัทธาอุปสาหะอันสะท้อนให้เห็นความเมตตากรุณาอันลึกซึ้งของท่านเองเป็นตัวแทนฉากต่างๆ เหล่านี้ อนุทินของสตรีในราชสำนักคนหนึ่งสมัยนั้นยอมเป็นพยานยืนยันถึงประสิทธิภาพแห่งการวาดภาพของท่าน เพราะเมื่อได้นำสกรีนอันหนึ่งของท่านเข้าไปยังราชสำนัก พวกนางสนมทั้งหลายได้ฝันร้ายเห็นไฟนรกเผาไหม้จริงๆ และเห็นผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของไฟนรกที่ร้องหวีดด้วยความกลัว มีภาพเขียนใหญ่โตภาพหนึ่งซึ่งเข้าใจว่าท่านเป็นผู้เขียน เวลาที่อยู่พิพิธภัณฑสถานบนภูเขาโคยา ซึ่งแสดงให้เห็นภาพพระอมิตะพร้อมด้วยบริวารเสด็จออกมารับดวงวิญญาณของผู้ที่ทรงโปรดให้พ้นบาปแล้ว เป็นที่ยอมรับกันว่าบางทีอาจเป็นภาพเขียนทางศาสนาที่สำคัญที่สุดของญี่ปุ่นด้วย ภาพเขียนที่ลือชื่ออีกภาพหนึ่งเชื่อกัน

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๒๗

ว่าเป็นฝีมือของท่านเกินจินตนาการ ชื่อ “พระอมิตะเหนือเนินเขา” ภาพนี้แสดงให้เห็นรูปพระพุทธรูปเจ้ากำลังโผล่ขึ้นมาเหมือนดวงจันทร์โผล่พ้นน้ำบนภูเขาของจินตนาการนั้นและทรงสงน่ายิ่งที่ทะเลสาบวิภา พระรัศมีอันเหลืองอร่ามที่ชานออกจากพระพักตร์ที่เต็มไปด้วยพระมหากรุณาของพระองค์

ดังนั้นพวกผู้นำแห่งพระพุทธศาสนานิกายสุชาวดีจึงได้พัฒนาวิธีการติดต่ออย่างใหม่นั้นคือ การเดินรำ การเล่นดนตรี การวาดภาพ การแกะสลัก และบันทึกทางศาสนาซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนขึ้น ทั้งนี้ก็นำพุทธเกษตรมาให้แก่คนทั้งปวงได้เห็นนั่นเอง ด้วยวิธีการใหม่ๆ เหล่านี้แหละ พระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ในเวลานั้นจึงพร้อมที่จะยึดมั่นอยู่กับชีวิตของประชาชนกว้างขวางขึ้นและลึกซึ้งยิ่งไปกว่าเดิมมาก

อูปเพน

ศีลสำหรับผู้ที่จะปฏิบัติตามคำสอนที่ถูกกาลเวลา (จิซู เซอิโก)

นักเผยแผ่ศาสนาชื่ออูปเพน ซึ่งเป็นผู้ทำให้วิธีการมอบชีวิตจิตใจถวายพระอมิตะโดยวิธีร้องเพลงและเดินรำเป็นที่นิยมนับถือกันอย่างแพร่หลายนั้นมิได้จัดตั้งพวกสาวกศิษย์ของท่านแยกออกไปเป็นอีกนิกายหนึ่งเลย เพราะท่านเชื่อว่า วัดหรือวิหารใดๆ ก็ตาม สถานที่หรือกาลเวลาใดๆ ก็ตาม ย่อมเหมาะสมต่อการที่จะเปล่งพระนามพระอมิตะทั้งนั้น เมื่อท่านถือว่าสาวกศิษย์ของท่านเป็น “ผู้ปฏิบัติตามคำสอนที่ถูกกาลเวลา (จิซู)” นั้น ท่านหมายความว่า การปฏิบัติด้วยการเปล่งคำว่า เนมบุตสุ นับว่าเป็นการกระทำที่เหมาะสมกับยุคที่เสื่อมโทรมนั้นอย่างที่สุด เพราะฉะนั้นศีลที่ให้ไว้ดังที่จะปรากฏต่อไปนี้จึงนับว่าเป็นกฎข้อบังคับง่ายๆ ที่ใครๆ ก็อาจปฏิบัติตามได้โดยไม่ต้องมีการฝึกฝนหรือมีลิกขานัยพิเศษเลย ต่อมาสาวกศิษย์ของท่านได้ตั้งนิกายของตนเองขึ้น เรียกว่านิกาย จิ (เวลา) แต่คำว่า “เวลา” ที่อ้างถึง ณ ที่นี้มีใช้ “ยุคเสื่อมในปัจจุบัน” เลย แต่หมายถึง “การเปล่งคำว่า เนมบุตสุ หกชั่วโมง” ต่อวัน อย่างไรก็ดีคำว่า “หกชั่วโมง” หมายถึงการแบ่งเวลาในวันหนึ่งไปตามการนับแบบญี่ปุ่นตามปรกติ และดังนั้นจึงมิได้หมายถึง “ชั่วโมงที่กำหนดไว้ ๖ ชั่วโมง” เลย แต่ทว่าเท่ากับ “วันละ ๒๔ ชั่วโมง” ของเรามากกว่า เพราะฉะนั้นความหมายที่แท้จริงของคำนี้ ก็คือ “นิกายที่เปล่งพระนามของพระอมิตะอยู่ตลอดเวลา” และในเวลาปฏิบัติจริงๆ นั้น การเปล่งคำนี้อาจทำวันละกี่ครั้งก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในแต่ละวัด

(จากหนังสือ อูปเพน โชนิน โทโยกุ, หน้า ๒๔-๒๕)

จงบูชาความรุ่งโรจน์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าด้วยศรัทธา

จงอย่าเฉยเมยต่อคุณธรรมเดิมของตน

จงเคารพพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ด้วยศรัทธา

จงอย่าลืมอำนาจของการส่งวิญญาณไปติดต่อกับพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า

จงเปล่งพระนามของพระองค์ด้วยศรัทธาอย่างจริงจัง

จงอย่าไปเกี่ยวข้องกับวินัยที่ไม่จำเป็น

จงไว้วางใจกฎแห่งความรักด้วยศรัทธาจริง ๆ

จงอย่าประณามลัทธิความเชื่อถือนของผู้อื่น

จงส่งเสริมความรู้สึกในเรื่องความเสมอภาคด้วยความจริงใจ

จงอย่าเร้าให้เกิดความรู้สึกเลือกที่รักมักที่ชัง

จงปลูกความรู้สึกที่มีเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นด้วยศรัทธา

จงอย่าลืมความทุกข์ของผู้อื่น

จงปลูกฝังอริยาศรัยฉันมิตรให้่องงามด้วยใจจริง

จงอย่าแสดงสีหน้าโกรธออกมา

จงรักษาลักษณะการที่ถ่อมตนไว้ด้วยความจริงใจ

จงอย่าเร้าให้เกิดความรู้สึกหยิ่งจองหอง

จงหลับตาแลเห็นบ่อเกิดแห่งกิเลสด้วยความเลื่อมใส

จงอย่าพัฒนาความรู้สึกในเรื่องความยึดมั่นถือมั่นให้มากขึ้น

จงศึกษาภาวนาด้วยความไม่จริงจังยั่งยืน (อนิจจัง) ด้วยศรัทธาจริง ๆ

จงอย่าเร้าให้เกิดความรู้สึกโลก

จงตรวจสอบความผิดของตัวเองด้วยความซื่อสัตย์

จงอย่าตำหนิในเรื่องความผิดของผู้อื่น

จงพยายามใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นด้วยใจจริง

จงอย่าลืมธุรกิจที่เหมาะสมของตัวเอง

จงระมัดระวังอนุศลมูลทั้งสาม (คือ โสภ โกรธ หลง) อย่างจริงจัง

จงอย่าประพฤติดีผิดในหญิงเสเพล

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

๒๒๙

จงปรารถนาความสุขในสุคติภพด้วยศรัทธา
 จงอย่าลืมหักความสุขที่รบกวนในนรก
 จงพากเพียรตั้งจุดประสงค์ที่จะเกิดใหม่ด้วยความเลื่อมใส
 จงอย่าละเลยการเปล่งพระนามพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า
 จงเพ่งจิตดูไปทางทิศตะวันตกด้วยศรัทธา
 จงอย่าปล่อยให้ความตั้งใจของท่านหลงทางไปยังภูมิภาคทั้งเก้า
 จงปฏิบัติตามวิถีทางแห่งการตรัสรู้ด้วยความจริงใจ
 จงอย่าไปมั่วสุมกับพวกที่ชอบแสวงหาความสุขสำราญ
 จงปฏิบัติตามคำแนะนำของครูอาจารย์ด้วยความเลื่อมใส
 จงอย่าทำอะไรตามใจตัวเอง

ถึงสานุศิษย์ของเราทั้งปวง :

ขอพวกท่านจงรักษาศีลเหล่านี้ไว้จนกว่าโลกจะถึงซึ่งอวสาน จงใช้ความพยายามของ
 ท่านเอง และจงอย่าละความพยายาม จงใช้กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมเพื่อให้บรรลุถึงจุด
 หมายปลายทางขั้นสุดท้าย คือ การมอภายถวายชีวิตแด่พระอมิตะพระองค์เดียวเท่านั้น

(สงนาม) อิปเปน

เพลงสวดของประชาชนหกแสนคน

ข้อความต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบทสวดแบบที่ท่านอิปเปนใช้ในการทำให้คำสอนของท่าน
 เป็นที่นิยมนับถือของประชาชน ต้นฉบับเดิมเป็นแบบง่าย ๆ และเป็นเชิงแนะนำจริง ๆ มีอยู่ ๔
 บรรทัด แต่ละบรรทัดมี ๗ พยางค์ ทุก ๆ สามบรรทัดแรกมีชื่อทางศาสนาของท่าน คือ อิปเปน
 หมายถึง “หนึ่งและทั้งปวง” หรือ “ทั้งปวงในหนึ่ง” อยู่ด้วย

(จากหนังสือ อิปเปน โซนิน โกโรกุ, หน้า ๔๒)

การเปล่งพระนามซึ่งมีอักษรหกตัวเป็นธรรม หนึ่งและทั้งปวง
 สรรพสัตว์ในภูมิทั้งสิบก็คือพระพุทธเจ้า หนึ่งและทั้งหมด
 ความพ้นจากความสนใจในตัวเองและอคติย่อมนำความรู้แจ้ง
 มาสู่ผู้หนึ่งและทั้งปวง ผู้ที่บรรลุถึงความรู้แจ้งนี้ ย่อมเป็น
 บุคคลที่สูงที่สุด เป็นดอกบัวที่งามหยดย้อย

เกนชิน

สารัตถะสำคัญแห่งความหลุดพ้น

หนังสือที่มีชื่อมากเล่มนี้ซึ่งพรรณนาถึงความทุกข์ทรมานในนรก พรรณนาถึงสวรรค์ สุธาดี และประโยชน์ที่เกิดจากการเปล่งคำว่าเนมบุตสุ นั้น ผู้ประพันธ์ได้แบ่งเป็น ๑๐ ตอน ดังรายการที่ให้ไว้แล้ว ข้อความที่คัดมานี้เป็นบทแรกๆ ในสองตอนแรก ซึ่งเป็นตอนที่เกี่ยวกับนรก และสวรรค์สุธาดี เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับคัมภีร์ที่ท่านเกนชินอ้างอิงถึงนั้น ได้หายไปจากคัมภีร์

(จากหนังสือ สารัตถะสำคัญแห่งความหลุดพ้น ของ ยัมโปสสกี, หน้า ๑๐-๑๖, ๔๐-๔๕)

คำสอนและการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การเกิดในสวรรค์สุธาดีนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในโลกที่ไม่บริสุทธิ ในระหว่างยุคที่กำลังเสื่อมโทรมนี้^๓ ภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ทั้งหลาย คนทั้งหลายไม่ว่าชั้นสูงหรือชั้นต่ำ ใครเล่าจะไม่หันไปหาคำสอนและการปฏิบัตินั้น? แต่วรรณกรรมเกี่ยวกับคำสอนทั้งที่เปิดเผยและลึกลับของพระพุทธเจ้ามิได้อยู่ในคัมภีร์ และการปฏิบัติงานของคนเราในชีวิตนี้ทั้งในด้านพิธีรีตองและด้านปรัชญาก็มีอยู่มากมาย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่เป็นการยากสำหรับผู้ที่มีปัญญาที่ลึกซึ้งและความขยันหมั่นเพียรอย่างแรงกล้า และสำหรับผู้ใดที่โง่เขลาอย่างข้าพเจ้าจะบรรลุถึงความรู้นี้ได้อย่างไรเล่า? เพราะเหตุนี้เอง ข้าพเจ้าจึงได้เลือกประเด็นที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น นั่นคือ ประเด็นแห่ง เนมบุตสุ^๔ ข้าพเจ้าได้เลือกจากสูตรและศาสตร์ที่สำคัญๆ และได้ชี้แจงเพื่อให้คนทั้งหลายเข้าใจ และปฏิบัติตามวินัยแห่งสูตรและศาสตร์ต่างๆ เหล่านั้นได้โดยง่าย ทั้งหมดมีอยู่ ๑๐ ตอน แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม ตอนแรก ว่าด้วยเรื่องชีวิตที่บกพร่องที่เราจะต้องหลีกเลี่ยง ตอนที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องสวรรค์สุธาดีที่เราควรแสวงหา ตอนที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องการพิสูจน์ความมีอยู่ของสวรรค์สุธาดี ตอนที่ ๔ ว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติ เนมบุตสุ ที่ถูกต้อง ตอนที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องวิธีที่ช่วยในการปฏิบัติ เนมบุตสุ ตอนที่ ๖ ว่าด้วยเรื่อง การปฏิบัติ เนมบุตสุ ในโอกาสพิเศษต่างๆ ตอนที่ ๗ ว่าด้วยเรื่องประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ เนมบุตสุ ตอนที่ ๘ ว่าด้วยเรื่องการพิสูจน์ ประโยชน์ที่เกิดจาก เนมบุตสุ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ตอนที่ ๙ ว่าด้วยเรื่องความประพฤติที่จะนำไปสู่การเกิดในสวรรค์สุธาดี

^๓ หมายถึงยุค มัปปโย อันเป็นยุคสุดท้ายแห่งพระพุทธศาสนา คือ ยุคแห่งความเสื่อมและความทำลายของพระศาสนา ซึ่งยึดออกไปเป็นเวลานับไม่ถ้วน ยุคแรก โชโบ เป็นยุคที่พระศาสนาบริสุทธิ์ เป็นเวลา ๕๐๐ ปี ยุคที่ ๒ โชโบ เป็นยุคสังคหธรรมปฏิรูป คือ มีธรรมะปลอมแปลงเข้ามาในพระศาสนา เป็นเวลา ๑,๐๐๐ ปี

^๔ การเข้าสมาธิเพ่งพระนามพระอมิตะพุทธเจ้า หรือการเปล่งพระนามพระองค์บ่อยๆ

และ ตอนที่ ๑๐ ประกอบด้วยคำถามและคำตอบปัญหาที่เลือกสรรแล้ว ทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าวางไว้เบื้องต้นของที่ที่ข้าพเจ้านั่ง นอกจากว่าข้าพเจ้าจะลืมไปเท่านั้น

ตอนแรก ซึ่งเป็นตอนที่ว่าด้วยภูมิที่บกพร่องที่เราจะต้องหลีกเลี่ยง ประกอบด้วยอาณาจักรทั้งสาม^๕ ซึ่งในอาณาจักรเหล่านี้หาความสงบสุขไม่ได้เลย บัดนี้เพื่อที่จะทำให้ภาพที่ปรากฏในภายนอกของภูมินี้แจ่มแจ้ง ตอนนี้อย่างได้แบ่งออกไปเป็น ๗ ภาค คือ : ๑. ภาคนรก ๒. ภาคเปรต ๓. ภาคสัตว์ดิรัจฉาน ๔. ภาคอสุรกาย ๕. ภาคมนุษย์ ๖. ภาคสวรรค์ และ ๗. บทสรุป

ภาคแรก คือ ภาคนรกนั้น ยังแบ่งออกไปอีกเป็น ๘ ภาคย่อย คือ : ๑. นรกที่สัตว์ต้องได้รับทุกข์ซ้ำๆ ซากๆ ๒. นรกที่มีโซ่ดำ ๓. นรกที่สัตว์ได้รับทุกข์เป็นหมู่ ๔. นรกที่เต็มไปด้วยเสียงครวญคราง ๕. นรกที่เต็มไปด้วยเสียงโหยหวนอย่างยิ่ง ๖. นรกที่เต็มไปด้วยความร้อนที่ทำให้ไหม้เกรียม ๗. นรกที่เต็มไปด้วยความร้อนที่ทำให้ไหม้เกรียมอย่างยิ่ง และ ๘. นรกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ที่ไม่รู้จักหยุดหย่อน

นรกที่สัตว์ต้องได้รับทุกข์ซ้ำๆ ซากๆ นั้นอยู่ได้ชมพูทวีปลงไป ๑,๐๐๐ โยชน์ นรกขุมนี้กว้างและยาวด้านละ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ผู้ที่มีบาปที่ตกอยู่ในนรกขุมนี้จะมีสภาพปรารถนาที่จะทำร้ายซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากสัตว์นรกเหล่านั้นมีโอกาสได้เห็นกันเข้า ก็จะทำร้ายเข้าหากัน ดูจนนายพรานเวลาเห็นนกวางที่เดียว จะใช้เคียวเหล็กตัดร่างกายของกันและกัน จนกว่าเนื้อและเลือดจะหมดไป เหลือแต่กระดูกเท่านั้น หรือไม่ก็จนกว่านายนิรบาลจะเอากระบองเหล็กตีร่างกายของสัตว์นรกตั้งแต่ศีรษะไปจนถึงเท้า จนกว่าร่างกายของสัตว์นรกจะย่อยเป็นผุยผงดุจเม็ดทราย หรือไม่ก็จนกว่านายนิรบาลจะใช้ดาบที่คมกริบตัดร่างของสัตว์นรกออกเป็นชิ้นๆ ตูบพอครว้แม่ครว้แล้วเนื้อปลาดะนั้น แล้วก็จะเกิดมีลมหนาวพัดมาพัดเอาสัตว์นรกกลับไปยังที่เดิม แล้วสัตว์นรกเหล่านั้นก็จะลุกขึ้นในทันทีและก็ต้องรับทุกข์ทรมานเหมือนกับที่เคยได้รับมาแล้วในครั้งก่อนๆ บางแห่งก็กล่าวว่ามีเสียงจากฟ้าในเบื้องบนร้องเรียกสัตว์ทั้งหลายให้กลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่ แล้วก็กลับไปสู่สถานะเดิมของตนอีก อนึ่ง กล่าวกันว่า นายนิรบาลจะเอาคันฉาดสำหรับสงฟางที่ทำด้วยเหล็กตีที่พื้นเรียกให้สัตว์นรกทั้งหลายกลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่ ข้าพเจ้าไม่อาจบอกถึงเรื่องความทุกข์อื่นๆ ที่คล้ายคลึงกับทุกข์ที่กล่าวมาแล้วโดยละเอียดได้ ...

ห่าสิบปีมนุษย์เท่ากับวันหนึ่งและคืนหนึ่งในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก และเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้มีอายุอยู่ ๕๐๐ ปีสวรรค์ ชีวิตในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกเท่ากับวันหนึ่งและคืนหนึ่ง

^๕ คือ อิตติ ปัจจุบัน และ อนาคต

ในนรกนี้และชีวิตในนรกขุมนี้ก็กินเวลาถึง ๕๐๐ ปีนรก^๖ คนที่ทำลายชีวิตของสัตว์ทั้งหลายให้ตกลงไปจะต้องตกนรกขุมนี้ ...

ภายนอกประตูทั้งสี่ของนรกขุมนี้ มีนรกที่แยกๆ กันเป็นเอกเทศถึง ๑๖ ขุม แต่ละขุมล้วนติดต่อกับนรกขุมใหญ่นี้ทั้งนั้น

ขุมแรก เรียกว่า นรกมูตรและคูถ กล่าวกันว่า ณ สถานที่แห่งนี้มีมูลสัตว์ที่ร้อนอยู่มากมาย มีรสขมที่สุด เต็มไปด้วยหนอนที่มีปากแข็งจนไม่อาจที่อะไรจะทำลายได้ สัตว์นรกจะกินมูลสัตว์และหนอนที่ย้วยเยี้ยไปหมดนั้นต่างอาหาร หนอนเหล่านั้นจะทำลายผิวหนังของสัตว์นรกกลืนกินเนื้อหนังมังสาของสัตว์นรกเหล่านั้น และสูบกินไขกระดูกของสัตว์นรกเหล่านั้น บุคคลที่ในอดีตได้เคยฆ่านกหรือกวางมาแล้วก็จะตกนรกขุมนี้

ขุมที่สอง คือ นรกดาบหมุน กล่าวกันว่า นรกขุมนี้มีกำแพงเหล็กสูง ๑๐ โยชน์ ล้อมรอบ และมีไฟที่น้ำสะพรั่งแล้วและแรงกล้าเผาไหม้อยู่ภายในนรกตลอดเวลา ไฟที่มนุษย์มีอยู่ในครอบครองนั้นถ้าเอามาเปรียบกับไฟนรกนี้แล้ว ก็เป็นเสมือนหิมะ เมื่อไฟนี้มากระทบร่างกายแม้เพียงนิดเดียว ร่างกายก็จะแตกออกเป็นชิ้นๆ ขนาดเมล็ดพันธุ์ฝักกาด เหล็กร้อนจะไหลลงมาจากเบื้องบนเหมือนกับฝนตกหนัก นอกจากนั้นก็มีปาดาบซึ่งมีใบมีดคมกริบ และดาบเหล่านี้ก็จะตกลงมาดุจห่าฝนเช่นเดียวกัน ความปวดร้าวทรมานที่มีอยู่มากมายนั้นมีย่างต่างๆ สุดที่จะทนทานได้ พวกที่ฆ่าสัตว์เพราะความปรารถนาอย่างรุนแรงจะตกนรกขุมนี้

ขุมที่สาม คือ นรกกระทะเหล็ก กล่าวกันว่า สัตว์นรกจะถูกจับใส่ลงในกระทะเหล็ก และถูกต้มเหมือนต้มถั่วทีเดียว ผู้ที่ในอดีตได้เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เอาสัตว์เหล่านั้นมาทำเป็นอาหาร และบริโภคจะตกนรกขุมนี้

ขุมที่สี่ เป็นนรกที่เต็มไปด้วยความทรมานมากมาย ในนรกขุมนี้มีวิธีการทรมานต่างๆ จนนับไม่ถ้วนนับเป็นล้านๆ ชนิด ซึ่งไม่สามารถจะอธิบายโดยละเอียดได้ ผู้ที่ในอดีตบางครั้งได้เอาเชือกมัดคนและตีด้วยไม้ ขบไล่คนและบังคับให้ต้องเดินทางไกล ทุ่มคนลงจากที่สูงชัน ทรมานคนด้วยคว้นไฟ ทำเด็กเล็กๆ ให้หวาดกลัว และทำให้เพื่อนมนุษย์ต้องได้รับทุกข์โดยประการต่างๆ ก็จะต้องตกนรกขุมนี้

๖	๑ ปีในชั้นจาตุมหาราชิก	=	๑๘,๒๕๐ ปีมนุษย์
๕๐๐	" "	=	๔,๑๒๕,๐๐๐ ปีมนุษย์ = ๑ วันกับ ๑ คืนในนรก
๑	ปีนรก (๓๖๕ วันนรก)	=	๓,๓๓๐,๖๒๕,๐๐๐ ปีมนุษย์
๕๐๐	"	=	๑,๖๖๕,๓๑๒,๕๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์ _____ ผู้แปล

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๓๓

ชุมที่ห้า คือ นรกมืด กล่าวกันว่าในนรกชุมนี้มีความมืดสนิท ซึ่งมีเปลวไฟสีดำลุกไหม้อยู่ตลอดเวลา ลมพายุได้พัดกระหน่ำภูเขาที่เป็นแท่งทึบทั้งหลาย ทำให้ภูเขาเหล่านั้นเสียดสีกันและทำลายกันและกัน ดังนั้นร่างกายของสัตว์นรกที่อยู่ในระหว่างภูเขาเหล่านั้นก็ถูกบดขยี้เป็นภสหมธุลีไป แล้วลมร้อนก็จะเกิดขึ้นและพัดตัวร่างเหล่านั้นขาดตูดตัดด้วยดาบที่ลับเสียมคมกริบ ฉะนั้น พวกที่ขอบปิดปากปิดจมูกแคะ หรือเอาสัตว์จำพวกเต่ามาวางไว้ในระหว่างกระเบื้องแล้ว ฟาตมันจนตายจะต้องตกนรกชุมนี้

ชุมที่หก คือ นรกแห่งความทุกข์ กล่าวกันว่านรกชุมนี้มีไฟไหม้ลุกไหม้อยู่ตลอดเวลา ตลอดคืน พวกนก สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก มีไฟลุกไหม้อยู่ที่ปากตลอดเวลา เวลามันร้องเสียงอันน่ากลัวของมันจะทำให้สัตว์นรกหวาดกลัวมาก มันจะมากินสัตว์นรกในทันที กระตูดและเนื้อหนังมังสาจะเรียรายไปทั่ว หนอนที่มีปากแข็งมากจะเข้าไปในกระตูดและแทะกินไขกระดูกจนหมด พวกที่เป่าเปือกหอย ดึงกลอง และทำเสียงที่นำกลัวหรือผ่านก และสัตว์อื่นๆ จะตกนรกชุมนี้

ชุมที่เจ็ด เป็นนรกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานอย่างที่สุด ตั้งอยู่ใต้หน้าผาที่สูงชัน มีไฟเหล็กไหม้อยู่ตลอดเวลา คนที่ฆ่าสัตว์เพราะความมึนเมาจะต้องตกนรกชุมนี้ ...

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยสวรรค์สุชาวดีที่ทุกคนอยากไปเกิด รางวัลที่จะทำให้ได้ไปเกิดในสวรรค์สุชาวดีก็คือบุญกุศลที่ทำปริมาณมิได้ แม้เราจะพูดถึงบุญนั้นตั้งร้อยกับหรือพันกับ ก็ไม่สามารถจะพรรณนาได้จบ แม้เราจะนับบุญหรือให้ตัวอย่างบุญ ก็ไม่มีทางที่จะทราบบุญได้หมดสิ้น ณ บัดนี้จะได้อธิบายถึงความสุขสบายในการสรรเสริญสวรรค์สุชาวดีสัก ๑๐ อย่าง และความสุขสบายนั้นเป็นเพียงจุดมณเฑียรเดียวที่ลอยอยู่ในมหาสมุทรเท่านั้น

ความสุขประการแรก คือความสุขที่ได้รับการต้อนรับจากนักบุญ (พระอรหันต์) เป็นจำนวนมาก **ความสุขประการที่สอง** คือความสุขที่เกิดจากการแย้มกลีบของดอกบัวเป็นครั้งแรก^๗ **ความสุขประการที่สาม** คือความสุขเกิดจากการได้รับอำนาจผิวดปรกดิธรรมดาซึ่งได้แก่ ทุติยตาทิพย์ของพระพุทธเจ้าเข้าไปในตัวเราเอง **ความสุขประการที่สี่** คือความสุขแห่งอาณาจักรของสิ่งที่มีศรัทธาทั้งห้า **ความสุขประการที่ห้า** คือความสุขที่เกิดจากความปิติโสมนัสเป็นนิรันดร์ **ความสุขประการที่หก** คือความสุขที่เกิดจากการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นและนำบุคคลทั้งหลายมาสู่พระพุทธศาสนา **ความสุขประการที่เจ็ด** คือความสุขที่เกิดจากการได้เข้าสมาคมกับครอบครัวที่บริสุทธิ์ **ความสุขประการที่แปด** คือความสุขที่เกิดจากการได้เห็นพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมของพระองค์ **ความสุขประการที่เก้า** คือความสุขที่เกิดจากการรับใช้

^๗ ความสุขที่เกิดจากการได้ไปเกิดในสวรรค์สุชาวดีเป็นครั้งแรก

๒๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พระพุทธเจ้าตามบัญชาแห่งหัวใจของตน ความสุขประการที่สิบ คือความสุขที่เกิดจากความก้าวหน้าไปสู่วิถีทางแห่งพุทธภาวะ ...

ความสุขประการแรกคือความสุขที่เกิดจากการได้รับการต้อนรับจากนักบุญ (พระอรหันต์) ทั้งหลาย โดยทั่วๆ ไปเมื่อชีวิตของคนชั่วมาถึงวาระสุดท้าย (ตาย) ธาตุลมและธาตุไฟจะจากไปก่อน และในฐานะที่ธาตุลมและธาตุไฟควบคุมการเคลื่อนไหวและความร้อน จึงรู้สึกว่ามีความทุกข์หนัก เมื่อคนดีตายลง ธาตุดินกับธาตุน้ำจะจากไปก่อน และโดยเหตุที่ธาตุดินและธาตุน้ำจากไปอย่างสุภาพ จึงมิได้ก่อให้เกิดความทุกข์ใดๆ เลย แล้วผู้ที่สั่งสมบุญไว้ด้วยการปฏิบัติ เนรมิตสุข เมื่อตายไปจะได้รับความทุกข์น้อยกว่านั้นมากสักเพียงใดเล่า! บุคคลที่ยึดมั่นคำสอนนี้ไว้ในใจอย่างมั่นคงเป็นเวลานาน จะรู้สึกว่ามีปิติสมนัสเกิดแก่เขาในเวลาที่ใกล้จะตายเพราะมหาประณิธานของเขานี้เอง พระอมิตะเนียวโร^๘ ซึ่งมีพระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมากและภิกษุสงฆ์หลายแสนองค์เป็นบริวาร ซึ่งมีรัศมีอันรุ่งเรืองชานออกจากพระกาย จึงปรากฏต่อสายตาของคนใกล้จะตาย และตอนนี้แหละ คันเชอน^๙ ซึ่งเต็มไปด้วยมหากรุณา ผู้ยื่นมือที่ประดับด้วยพระตั้งร้อยและให้บัลลังก์ดอกบัวเพชรก็จะปรากฏเบื้องหน้าของผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสพระโพธิสัตว์ เซอชิ^{๑๐} และพระอรหันต์ที่เป็นบริวารมีจำนวนสุดคณานับก็ได้สวดสาธยายมนต์และพร้อมกันนั้นก็ยื่นมือออกมารับเขาไปเข้าพวกด้วย ตอนนี้แหละผู้ที่มิศรัทธา เมื่อเห็นสิ่งมหัศจรรย์ทั้งหลายปรากฏแก่สายตาก็จะรู้สึกปิติปลาบปลื้มหัวใจ และรู้สึกสงบ ทั้งๆ ที่กำลังเข้าสู่สมาธิแล้วก็ขอให้เราทราบไว้ว่า ขณะนั้นความตายกำลังย่างเข้ามา แม้จะอยู่ในกระท่อมหญ้า ผู้ที่มีศรัทธาก็จะรู้สึกว่าตัวเองอยู่บนบัลลังก์ดอกบัว เขาซึ่งเดินตามหลังพระอมิตะพุทธเจ้าในท่ามกลางพระโพธิสัตว์ทั้งหลายในขณะนั้นก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์สุขชาติด้วย ...

ความสุขสบายในสวรรค์สามสิบสามชั้น^{๑๑} ซึ่งจะมีอายุถึงพันล้านปี (และ) สุขที่เกิดจากอัปนาสมาธิในวิมานของท้าวมหาพรหม^{๑๒} นั้น หาใช่ความสุขอะไรเลย เพราะยังไม่สิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิด และเขาก็หาอาจหนีความชั่วร้ายของโลกทั้งสามได้พ้นไม่ แต่ว่าในทันทีที่เขาอยู่ในโอบอุ้มของคันนอน และนั่งอยู่บนบัลลังก์ดอกบัว เขาก็ข้ามทะเลแห่งความทุกข์

^๘ พระอมิตาภะตาคด

^๙ โดยทั่วๆ ไป คันกับชื่อ คันนอน มากกว่า

^{๑๐} พระมหาสถามปราปต์

^{๑๑} ไตร - เตน (ดาวดึงส์?)

^{๑๒} ไคบอน

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

๒๓๕

และไปเกิดในสวรรค์สีขาวดีเป็นครั้งแรกแล้ว ความสุขที่เกิดในห้วงหัวใจในขณะนั้นไม่อาจที่จะพรรณนาได้

คาถา ที่ท่านนาคราชเขียนไว้มีข้อความว่า : “ถ้าเมื่อตายลงแล้วเขาได้ไปเกิดในดินแดนแห่งนี้ บุญกุศลที่เขาบรรลุลึกลงไปถึงขั้นสุดมิได้ นั่นคือเหตุผลที่ข้าพเจ้าได้อุทิศชีวิตจิตใจถวายพระอมิตะ” ...

ความสุขประการที่สองเกิดจากการที่ดอกบัวแยมกลีบครั้งแรก เมื่อผู้ที่นับถือพระอมิตะได้ไปเกิดในสวรรค์สีขาวดีและได้พบความสุขที่เกิดจากการที่ดอกบัวแยมกลีบครั้งแรกแล้ว เขาจะมีปิติโสมนัสยิ่งไปกว่าเดิมตั้งร้อยเท่า อาจเทียบได้กับคนตาบอดแล้วกลับมามองเห็นได้ในครั้งแรก หรือหลังจากที่ทั้งชนบทเข้ามาสู่พระราชวังในทันทีจะนั้น เมื่อมองดูตัวเอง ตัวเองก็กลายเป็นมีสีทองอมม่วง มีเครื่องนุ่งห่มประดับด้วยเพชร มีแหวน กำไลมือ กำไลเท้า มงกุฎเพชร และเครื่องประดับอื่นๆ มากมายสุดศณานับประดับประดารา่างกายเขา และเมื่อเขาเงยหน้าขึ้นดูรัศมีที่เปล่งออกมาจากพระพุทธองค์ เขาก็ได้รับทัศนภาพที่บริสุทธิ์ และเพราะเขามีประสบการณ์มาจากชีวิตในชาติก่อนๆ เขาจึงได้ยินเสียงของทุกสิ่งทุกอย่าง และไม่สำคัญเลยว่าเขาเห็นสีอะไร หรือได้ยินเสียงอะไร นับว่าเป็นสิ่งที่มหัศจรรย์มาก นั่นคือเครื่องประดับอวภาคในเบื้องต้นที่ตามองไม่เห็นเพราะมีเมฆบดบัง เสียงไพเราะแห่งธรรมจักรอันมหัศจรรย์ตอนที่หมุนไปนั้นได้ไหลซาบซาณไปทั่วสีขาวดี ดินแดนที่มีเสียงไพเราะเพราะพริ้งนี้ วิมาน ท้องพระโรง ป่า และสระต่างก็ส่องแสงระยิบระยับอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ฝูงเปิดป่า ห่าน และหงส์ บินฉวัดเฉวียนอยู่ในที่ห่างไกลบ้าง ที่ใกล้ๆ มีอ้อมถึงบ้าง เขาอาจมองเห็นสัตว์เป็นจำนวนมากจากโลกทั้งปวงมาเกิดในดินแดนสีขาวดีนี้คล้ายฝนที่ตกชุกลงมาในทันที และเขาอาจเห็นพระอรหันต์มีจำนวนมากมายดุจเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา มาจากพุทธเกษตรมากมายหลายแห่ง มีบางองค์ขึ้นไปบนวิมานแล้วมองดูทั่วทุกทิศ มีบางองค์ขึ้นไปบนวิหารแล้วก็อยู่ในอวกาศนั่นเอง แล้วก็ยังมีบางองค์ซึ่งอยู่ในท้องฟ้าสาธยายพระสูตรและอธิบายพระธรรม และมีบางองค์นั่งเข้าสมาธิอยู่ในอวกาศบนภาคพื้นและท่ามกลางป่าดงก็มีพระอรหันต์บางองค์ที่สาละวนอยู่กับกิจกรรมอื่นๆ บางอย่างและทั้งหมดนั้นก็คือผู้ที่ข้ามลำธารและอาบน้ำอยู่ในลำธาร และผู้ที่เดินไปตามระหว่างปราสาทต่างๆ ร้องเพลงบ้าง โปรยปรายดอกไม้บ้าง และสวดยกย่องพระตถาคตบ้าง โดยวิธีนี้เองเทวดาและพระอรหันต์นับจำนวนไม่ถ้วนก็เสวยความสุขตามที่ตนปรารถนา เขาจะบอกถึงเรื่องพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่อวดารเป็นจำนวนมากเต็มดินแดนสีขาวดีนี้ดุจเมฆหมอกและดอกไม้อย่างละเอียดลออได้อย่างไรเล่า

๒๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ไฮเนน

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนานิกายสุขาวดีหรือลัทธิอมิตะมิได้เป็นนิกายหรือสำนักที่แยกออกไปต่างหากเลย พระรูปพระอมิตะพุทธเจ้ากับพระโพธิสัตว์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระองค์สององค์ คือ พระเชอซิจิ กับ พระคันนอน (ตะวันตกเรียกว่าเทพแห่งความเมตตา) นั้นมีอยู่ในวัดต่างๆ ของทุกนิกาย และการสวดสาธยายเนมบุตสุก็เป็นเครื่องประกอบการเจริญกรรมฐานร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายหรือให้เกิดการตรัสรู้และความเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ เพราะฉะนั้น การทำให้สูตรนี้เป็นที่นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายจึงมิได้เป็นการทำลายกำแพงแห่งความจงรักภักดีของนิกายหรือบ้นทอนการปฏิบัติทางศาสนาแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในเวลานั้น อย่างรุนแรงเลย ต่อเมื่อ ไฮเนน (พ.ศ. ๑๖๗๖-๑๗๕๕) ปรากฏตัวออกมานี้เองจึงได้เกิดมีความแตกแยกกับพระพุทธศาสนาแบบอื่นๆ อย่างเด็ดขาดขึ้น

ในหนังสือที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เปลี่ยนยุคใหม่ของท่านชื่อ *เซนจะกุซิว* ซึ่งถ้าแปลให้มีความหมายเต็มๆ ก็ว่า “ประมวลข้อความต่างๆ ในเรื่องพระประณิธานเดิมของพระอมิตะ ซึ่งเลือกเอา เนมบุตสุ ว่าเหนือวิถีทางอื่นๆ ที่จะนำไปสู่การเกิดใหม่ทั้งปวง” นั้น ท่านไฮเนนได้ทำให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดไม่มีอะไรผิดพลาดเลยว่า การเปล่งพระนามพระอมิตะย่อมเหนือกว่าการปฏิบัติทางด้านศาสนาอื่นๆ ทั้งปวง ท่านได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการที่ปฏิบัติกันสืบๆ มาตามประเพณีปรัมปรานั้นเป็นวิถีทางแห่งความหลุดพ้นส่วนบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามลัทธิขงจื๊อ ซึ่งจะนำไปสู่การตรัสรู้อย่างเคร่งครัดและซึ่งขึ้นอยู่กับประสิทธิผลแห่งบุญกุศลส่วนบุคคลและความพยายามของผู้ที่อยากรู้แจ้ง วิถีทางอื่นก็คือวิถีทางแห่งสุขาวดีที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับการสาธยายคำว่า เนมบุตสุ และการตั้งฟังพาอาศัยพระมหากุณาของพระอมิตะอย่างสิ้นเชิงเท่านั้น หาได้ขึ้นอยู่กับตัวเองไม่ โดยเหตุที่ได้เป็นที่ยอมรับนับถือกันอย่างกว้างขวางแล้วว่าโลกกำลังผ่านเข้าสู่ความเสื่อมทางด้านศาสนาอย่างมากขึ้นหนึ่งดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ไว้ ท่านไฮเนนจึงเชื่อว่าวิถีทางแห่งความรู้แจ้งส่วนบุคคลนั้นพ้นวิสัยสามารถที่คนส่วนใหญ่จะดำเนินไปให้ประสบผลสำเร็จได้ ความหวังที่แน่วใ่วว่าจะนำไปสู่ความหลุดพ้นในกาละเช่นนั้น ก็คือพวกเขาจะต้องดำเนินตามวิถีทางแบบที่สอง เพราะความสำเร็จแห่งการดำเนินตามวิถีทางแบบที่สองนั้นขึ้นอยู่กับพระมหากุณาและอำนาจของพระอมิตะ ซึ่งจะไม่มีความหวังเลย ท่านไฮเนนเรียกวิถีทางแบบแรกว่า “วิถีทางที่ยากลำบาก” เพราะขึ้นอยู่กับ “อำนาจของตนเอง” ส่วนแบบเนมบุตสุยอมอำนาจให้ซึ่ง “วิถีทางที่ง่าย” เพราะขึ้นอยู่กับ “อำนาจของผู้อื่นอีกคนหนึ่ง” เพราะฉะนั้นเนมบุตสุจึงนับว่าเป็นระเบียบวินัยที่สำคัญที่สุดและวิเศษสุดเหนือระเบียบวินัยอื่นๆ ทั้งปวงและจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความคุ้มครองจากพระพุทธเจ้าอื่นๆ ทั้งปวงและจากพระอมิตะด้วย

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๓๗

เมื่อหนังสือเล่มนี้ซึ่งเดิมเขียนเพื่อเป็นการสอนใจอำมาตยาเสนาบดีผู้วิจารณ์และในที่สุดก็ได้ตีพิมพ์ออกมาแล้ว พวกพระจากภูเขายี่เอ็งก็ได้ยึดเอาทุกๆ ฉบับเท่าที่หาได้พร้อมกับบล็อกที่พิมพ์หนังสือเหล่านั้นแล้วเอาไปเผาเป็นถ่านถ่านหมด ท่านโฮเนนได้โจมตีด้วยเหตุผลส่วนตัวอย่างเปิดเผย คราวหนึ่งท่านโฮเนนในฐานะเป็นบุคคลที่เสียสละอย่างมากและเชื่อว่าคนทั้งปวงจมอยู่ในบาปเสมอกัน ได้ให้ที่พักรักษาพยาบาลแก่หญิงสาวในราชสำนักคนหนึ่งเพื่อคลอดบุตรที่เกิดจากการได้เสียกับผู้ชายอย่างลับๆ ประชาชนบางพวกได้พูดกระทบกระเทียบเปรียบเปรยว่าท่านโฮเนนเป็นบิดาที่แท้จริงของเด็กที่จะคลอดนั้น ทั้งๆ ที่ถูกปรามาสเช่นนั้นท่านโฮเนนก็คงปฏิบัติต่อหญิงนั้นด้วยความห่วงใยอย่างที่สุดและได้เอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี ต่อมาจึงพิสูจน์ได้ว่าบิดาของเด็กคนนั้นคือนักรบหนุ่มตระกูลโทระซึ่งได้ตายเสียแล้วในสงคราม

เมื่อมีอายุได้ ๗๔ ปี ความสำเร็จในการที่ท่านโฮเนนสามารถทำให้มีผู้หันมานับถือนิกายสุชาวดีที่ท่านได้ให้กำเนิด ได้มีผลทำให้ท่านถูกประณามและถูกเนรเทศ หนังสือชีวประวัติของท่านบอกให้เราทราบว่า “ในปีแรกแห่งศักราชเคน-เออิ (พ.ศ. ๑๗๔๔) ... วันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ จักรพรรดิโกโดบะซึ่งทรงสละราชสมบัติไปแล้วบังเอิญเสด็จเดินทางมาที่วิหารบนภูเขาคุมะโนะ และบังเอิญอีกเหมือนกันที่ตอนนั้น ยูเรน และ อันระกุ และสานุศิษย์คนอื่นๆ ของท่านโฮเนนกำลังทำบริการพิเศษเพื่อปฏิบัติ เนมบุตสุ ที่ชิซึงาดานิ ในเมืองเกียวโต ซึ่งในบริการนี้ท่านเหล่านั้นกำลังสวดบทสวดที่กำหนดไว้ทุกๆ หกชั่วโมงตลอดทั้งวันทั้งคืน การสวดมนต์นั้นนับว่าเป็นที่ประทับใจมากและก่อให้เกิดการจรรโลงใจที่น่ากลัว พร้อมกับมีท่วงทำนองที่ผิดปกติธรรมดา ทำให้ผู้ที่ได้ยินเสียงสวดมีจิตใจหวั่นไหวได้อย่างประหลาดโดยมีความรู้สึกทั้งดีใจและเสียใจระคนกัน จนสามารถทำให้คนเป็นอันมากกลายเป็นคนที่ครองชีวิตด้วยความยึดมั่นในศาสนา ในบรรดาคนเหล่านั้น มีอยู่สองคนซึ่งเป็นพระสนมคนโปรดของอดีตสมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งในเวลาที่สมเด็จพระจักรพรรดิมิได้ประทับอยู่ก็ได้เข้าไปรับใช้ศาสนา แต่เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิเสด็จกลับมาจากภูเขาคุมะโนะ ดูเหมือนจะมีคนกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบเกี่ยวกับนางสนมเหล่านี้ที่ได้บวชเป็นภิกษุณีแล้ว โดยเสนอแนะว่าจะมีอะไรผิดเกี่ยวกับการที่นางสนมทั้งหลายมีความสัมพันธ์กับภิกษุเหล่านั้นก็ได้ จึงทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิทรงกริ้วนางสนมเหล่านั้นมาก และในวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือนยี่ ในปีที่ ๒ แห่งศักราชเคน-เออิ (พ.ศ. ๑๗๕๐) พระองค์ก็ทรงมีพระบรมราชโองการให้เรียกนางสนมเหล่านั้นมาที่ราชสำนักและได้ทรงลงโทษนางทั้งสองรุนแรงมาก”

ในตอนที่ท่านโฮเนนถูกเนรเทศไปอยู่ ณ อาณาบริเวณที่ห่างไกลแห่งหนึ่งของเมืองชิโกกุ ซึ่งท่านได้มีโอกาสกลับมาเมืองหลวงก็โดยได้รับพระราชทานอภัยโทษก่อนที่จะถึง

มรณภาพเพียงปีเดียวนั้น ท่านโฮเนนได้ใช้เวลาตอนที่อยู่บนเรือให้หมดไปด้วยการสร้างภาพตัวเองด้วยกระดาษ ภาพกระดาษนั้นได้แสดงให้เห็นว่ามีศีรษะประหลาดโดยมีโหนกที่ยื่นออกมาติดปรกติธรรมดาสองโหนกด้วยกัน พวกสานุศิษย์ของท่านบอกว่าโหนกหนึ่งเป็นตัวแทนความคงแก่เรียนทางด้านตำราที่ยิ่งใหญ่ของท่าน ซึ่งทำให้ท่านได้รับสมญานามว่า จิเอะไดอิจิ (ผู้มีปรีชาญาณมากที่สุด) อีกโหนกหนึ่งซึ่งโหนกมากยิ่งขึ้นไปอีก ถือว่าเป็นนิมิตแห่งธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาของท่าน

โฮเนน

จดหมายถึงภรรยาของชิกิโนวะ

จดหมายนี้ซึ่งท่านเขียนขึ้นเพื่อตอบปัญหาของภริยาอดีตผู้สำเร็จราชการ ชื่อคะเนซานะ ชิกิโนวะ ซึ่งได้หันมานับถือศาสนาของท่านโฮเนนแล้วนั้น ได้ป้องกันการปฏิบัติเนมบุตสตามที่ท่านผู้หญิงได้ถูกจูงใจให้ปฏิบัติตามโดยเฉพาะ

(จากเรื่อง โฮเนน, ของ Coates และ อิชิสึกะ, หน้า ๓๗๑-๓๗๓)

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่จะเรียนให้ท่านทราบเกี่ยวกับปัญหาเรื่อง เนมบุตส ที่ท่านถามไป ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ทราบว่าท่านกำลังอ้างพระนามที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ ความจริงการปฏิบัติเนมบุตส นี้เป็นวิธีที่จะนำเราไปสู่โอโย^{๑๓} ได้ดีที่สุดในฐานะระเบียบวินัยที่มีพรณนาอยู่ในพระประดิษฐานดั้งเดิมของพระอมิตะ ระเบียบวินัยที่จำปรารถนาในนิกายชินงอน และการเข้าสมาธิของนิกายเทนได ล้วนวิเศษทั้งนั้น แต่ระเบียบวินัยและการเข้าสมาธินั้นมิได้มีอยู่ในพระประดิษฐานดั้งเดิมนั้นเลย เนมบุตส นี้เป็นสิ่งที่เดียวเท่านั้นที่พระศากยมุนีเองทรงมอบหมายให้แก่พระอาณันท์ แต่สำหรับการปฏิบัติทางศาสนาแบบอื่นๆ ทุกๆ แบบซึ่งจะเป็นประเภทเข้าสมาธิหรือมิได้เข้าสมาธิก็ตาม แม้ว่าจะมีความวิเศษอยู่ในตัว แต่พระบรมครูก็มีได้ทรงมอบหมายให้พระอาณันท์ถ่ายทอดให้แก่สาวกรุ่นหลังๆ โดยเฉพาะเลย นอกจากนั้น เนมบุตส ยังได้รับการสนับสนุนจากพระพุทธเจ้าทั้งปวงทั้งหกทิศ และทั้งๆ ที่ระเบียบวินัยของนิกายต่างๆ ทั้งที่เปิดเผยและลึกลับ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์กับโลกที่ปรากฏ (ที่เป็นรูปธรรม) หรือโลกที่ไม่ปรากฏ (ที่เป็นนามธรรม) หรือไม่ก็ตาม ล้วนแต่วิเศษสุดทั้งนั้น แต่พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็มิได้ทรงเห็นพ้องกับระเบียบวินัยเหล่านั้นในขั้นสุดท้ายเลย และดังนั้นแม้จะมีการปฏิบัติทางศาสนามากมายหลายชนิด แต่ เนมบุตส ก็วิเศษเหนือการปฏิบัติเหล่านั้นทั้งปวงในวิถีทางที่จะทำให้บรรลุถึง โอโย

^{๑๓} การบังเกิดในสวรรค์สุชาวดี

ได้ บัดนี้ประชาชนบางคนซึ่งไม่คุ้นกับวิถีทางที่จะทำให้ไปเกิดในสวรรค์สุชาวดี ผู้กล่าวว่า เพราะ เหนมบุตรฯ ง่ายเกินไป จึงนับว่าเป็นการถูกต้องแล้วที่คนทั้งปวงผู้ไม่มีวิสัยสามารถที่จะปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในนิกายชินงอน และจะเข้าสมาธิตามแบบนิกายเทนได การพูดถากถางเช่นนั้น นับว่าเป็นเรื่องเหลวไหลน่าหัวเราะทีเดียว สิ่งที่ข้าพเจ้าหมายถึงก็คือว่า ข้าพเจ้าได้ทั้งการปฏิบัติ เหล่านั้นที่มีได้มีอยู่ในพระประณิธานของพระอมิตะ หรือที่พระศากยมุนีมิได้ตรัสไว้ หรือที่มีได้รับความสนับสนุนจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทุกทิศทุกทางของจักรวาล และบัดนี้ได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจ ตัวเองให้แก่พระประณิธานดั้งเดิมของพระอมิตะตามคำสอนของพระศากยมุนี และที่สวดคล้อย ต้องกันกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากทั้งหกทิศได้เห็นพ้องต้องกันอย่างแน่นอนแล้วเพียง อย่างเดียวเท่านั้น ข้าพเจ้าขอเลิกแผนการเพื่อความหลุดพ้นแบบโง่ๆ ของตัวข้าพเจ้าเอง และอุทิศ ตัวเองให้แก่การปฏิบัติที่จะมีผลต่อระเบียบวินัยแห่ง เหนมบุตรฯ พร้อมกับสวดอ้อนวอนอย่างจริง จัง เพื่อให้ได้ไปเกิดในสวรรค์สุชาวดีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมในหนังสือเรื่อง สารัตถะสำคัญแห่งการหลุดพ้น ของท่านสมภารแห่งวัดเอชิน-อิน จึงถือว่า เหนมบุตรฯ เป็นระเบียบ วินัยที่เป็นพื้นฐานที่สุดแห่งระเบียบวินัยทั้งหลายทั้งปวง และดังนั้นบัดนี้ท่านก็ควรเลิกสละ การปฏิบัติทางด้านศาสนาแบบอื่นๆ ให้หมด แล้วอุทิศตัวเองให้แก่ เหนมบุตรฯ เพียงอย่างเดียว เท่านั้น และในข้อนี้ก็เห็นว่า เป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งทั้งปวงที่จะต้องทำด้วยความตั้งใจที่ไม่วอกแวก ท่านเซนได^{๑๔} ผู้บรรลุถึงสมาธิขั้นที่สมบูรณ์ที่ทำให้เข้าใจจักรพรรมนั้น ได้อธิบาย ความหมายของเรื่องนี้ไว้อย่างแจ่มแจ้งในหนังสืออรรถกถา สมาธิสูตร ของท่าน และใน วัชร-เสขสูตร พระพุทธเจ้าศากยมุนีก็ตรัสไว้ว่า “จงอุทิศชีวิตจิตใจปลงพระนามพระพุทธเจ้าผู้ทรง มีชีวิตที่เป็นอนันตะอยู่ในพระองค์ข้าๆ ด้วยจิตใจที่ไม่วอกแวกเกิด” และคำว่า “จิตใจที่ไม่ วอกแวก” นี้ ท่านหมายถึงที่จะเสนอสิ่งที่ตรงข้ามแก่จิตที่แยกออกเป็นสองหรือสามส่วน แต่ละส่วน ต่างก็ติดตามอารมณ์ที่แยกๆ กันของตัวเอง และเพื่อแนะนำให้วางทุกสิ่งทุกอย่างเสีย นอกจาก สิ่งหนึ่งนี้เท่านั้น ในคำสวดอ้อนวอนที่ท่านสวดอ้อนวอนให้แก่คนที่ท่านรักนั้น ท่านจะพบว่า เหนมบุตรฯ เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่ความสุข ในหนังสือเรื่อง สารัตถะสำคัญแห่งการหลุดพ้น มี กล่าวไว้ว่า เหนมบุตรฯ สูงส่งกว่าการปฏิบัติอื่นๆ ทั้งปวง ท่านเด็นเงียวไดชิ^{๑๕} เมื่อบอกวิธีที่จะทำ ให้โชคร้าย ซึ่งมีผลมาจากความชั่วร้ายเจ็ดประการสูญสิ้นไป ก็ได้แนะนำให้ปฏิบัติ เหนมบุตรฯ แล้ว ยังจะมีอะไรที่ไหน ที่จะนำความสุขมาให้แก่ชีวิตในปัจจุบัน หรือในอนาคตได้ดีกว่าการปฏิบัติ เหนมบุตรฯ อีกหรือ? ท่านควรจะอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การปฏิบัติ เหนมบุตรฯ เพียงอย่างเดียว โดยทุกวิถีทาง

^{๑๔} สังฆปริณายกจีน แห่งนิกายสุชาวดี

^{๑๕} คือ โชโจ

๒๔๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

การประกาศเรื่องการถูกเนรเทศ

หลังจากที่ท่านโฮเนนได้ถูกตัดสินให้เนรเทศไปอยู่ที่เมืองโตสะแล้ว สำนักศิษย์ของท่านเป็นจำนวนมากก็ได้พยายามพุดจูงใจภิกษุผู้สูงอายุและชราามากแล้วให้เลิกประกาศเผยแผร์ *เนมบุตสึ* อย่างเปิดเผยเสีย แล้วหาทางที่จะให้พักการลงโทษนั้นไว้ก่อน แต่ท่านโฮเนนได้ปลอบใจศิษยานุศิษย์เหล่านั้นให้ต้อนรับการลงโทษนั้น โดยถือว่าเป็นโอกาสที่จะทำให้ท่านได้เผยแผร์ความเชื่อของท่านออกไปในภูมิภาคที่อยู่ห่างไกล

(จากเรื่อง *โฮเนน*, ของ Coates และ อิชิสึกะ, หน้า ๖๐๑-๖๐๒)

พวกเราจะต้องไม่โกรธแค้นที่ข้าพเจ้าต้องถูกลงโทษเนรเทศในครั้งนี้เลย เพราะบัดนี้ข้าพเจ้าก็แก่เฒ่ามีอายุเข้าปุน ๘๐ ปีแล้ว ภูเขาและทะเลอาจแบ่งแยกเราได้ แต่พวกเราที่แน่ใจว่าเราจะได้พบกันอีกที่สวรรค์สีขาวดี มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีชีวิตกำลังจะรุ่งเรืองก็ตอนที่เขาเริ่มเบื่อหน่ายในชีวิตเสียแล้ว และตอนที่ชีวิตเป็นที่รักมากที่สุดนั้นเขาก็ใกล้จะเข้าโลงเข้าไประดับที่แล้ว การที่เราจะไปเกิด ณ ที่ไหนนั้นมีอะไรแตกต่างกันเล่า? แต่มีใช่เพียงแค่นี้เท่านั้น ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่าข้าพเจ้าได้ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวงนี้เพื่อเผยแผร์ *เนมบุตสึ* อยู่เป็นเวลาหลายปี และดังนั้นข้าพเจ้าจึงปรารถนามานานแล้วที่จะไปเผยแผร์คำสอนในชนบททั้งตามทุ่งนาและที่ราบ แต่กาลเวลาไม่ได้ทำให้ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติสมดังที่ได้ปรารถนาไว้เลย แต่บัดนี้ด้วยพระมหากรุณาของสมเด็จพระจักรพรรดิ เหตุการณ์ได้มาประจวบเหมาะกัน ทำให้ข้าพเจ้าสามารถจะทำเช่นนั้นได้ มนุษย์อาจใช้ความพยายามเพื่อยุติยั้งการเผยแผร์ธรรมะของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้แต่เขาไม่อาจทำได้จริง ๆ เลย พระประณิธานที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทรงตั้งไว้เพื่อช่วยมนุษย์ให้พ้นทุกข์นั้นล้วนเกิดมาจากส่วนลึกแห่งพระหทัยของพระองค์ทั้งนั้น และที่พยายานางที่มองไม่เห็นก็ได้ร่วมกันคุ้มครองพระธรรมให้พ้นจากอุปสรรคที่ขัดขวางทั้งปวง แล้วทำไมเล่าจึงจะต้องมากังวลใจต่อการที่จะก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นมาในโลก และใช้ข้อนั้นเป็นเหตุผลเพื่อปกปิดประชาชนในเรื่องการสั่งสอนสูตรต่าง ๆ และหนังสืออรรถกถาที่อธิบายสูตรเหล่านั้นด้วยเล่า? สิ่งเดียวเท่านั้นที่ข้าพเจ้าเกี่ยวข้องด้วยเพื่อมิให้ทวยเทพผู้ให้ความคุ้มครองธรรมะของใจโดซึ่งข้าพเจ้า เกนดอ (โฮเนน) เป็นผู้ให้อรรถกถาอธิบาย ก็ควรที่จะลงโทษพวกที่ตั้งตัวเป็นอุปสรรคขัดขวางวิถีทางแห่งการเผยแผร์เนมบุตสึด้วยวัตถุประสงค์ที่ชั่วร้าย เพราะในบรรดาวิถีทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นเท่าที่ทราบนั้น วิถีทางแห่งใจโดนี้นับว่าเป็นวิถีทางที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นวิถีทางที่ทำให้สรรพสัตว์ในยุคที่เสื่อมทรามนี้ถึงซึ่งความหลุดพ้นกลายเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ ขอให้สัตว์ทั้งปวงที่มีอายุยืนกว่าข้าพเจ้าจงกำหนดไว้ว่าการลงโทษที่เหมาะสมจะต้องตกแก่ผู้ที่ทำความผิดเช่นนั้นทั้งปวง

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๔๑

อย่างแน่นอน ถ้าหากกฎว่าด้วยสัมพรรคภาพ หรือความเกี่ยวข้องกัน (กรรม) ซึ่งปฏิบัติการอยู่ในมิตรภาพของเรามีได้เป็นไปตามเรื่องราวของมันแล้ว เราก็ยังอาจได้พบกัน ณ ที่นี้ในโลกนี้อีกครั้งหนึ่งอย่างแน่นอน

บัญญัติหนึ่งหน้า

บัญญัติที่ท่านโฮเนนได้เขียนขึ้นสำหรับศิษย์คนหนึ่งซึ่งขอร้องให้ท่าน “เขียนอะไรสักอย่างที่ท่านคิดว่าจะจะเป็นสิ่งที่ดีแก่ข้าพเจ้าด้วยมือของท่านเอง เพื่อว่าข้าพเจ้าจะได้เก็บไว้เป็นอนุสรณ์” ก่อนหน้าที่ท่านจะถึงมรณภาพเพียงสองวันเท่านั้น เมื่อท่านโฮเนนถึงมรณภาพแล้วบันทึกฉบับนี้ได้รับยกย่องมากในฐานะเป็นบัญญัติฉบับสุดท้ายของท่าน และเป็นหลักความเชื่อที่สมบูรณ์สำหรับผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใส

(จากเรื่อง โฮเนน, ของ Coates และฮิลลิกซ์, หน้า ๗๒๔-๗๒๕)

วิธีที่จะทำให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นขั้นสุดท้ายที่ข้าพเจ้าได้แสดงมาแล้วนั้นมิได้เป็นการเข้าสมาธิแบบหนึ่งดังที่นักปราชญ์เป็นจำนวนมากในจีนและญี่ปุ่นปฏิบัติอยู่ หรือมิได้เป็นการท่องพระนามของพระพุทธรูปเจ้าที่พวกเขาได้ศึกษาและเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งของพระนามนั้น ปฏิบัติกันอยู่เลย มิได้เป็นอะไรนอกเหนือไปจากการกล่าวซ้ำๆ ว่า นะมอ มิตระ บุตรสุ โดยมีได้มีความสงสัยในพระมหากรุณาของพระองค์ซึ่งจะทำให้เขาไปเกิดในสวรรค์สุชาวดีเลย เพียงการกล่าวซ้ำๆ ด้วยศรัทธาที่มั่นคงเท่านั้นก็เท่ากับรวมการปฏิบัติทั้งปวงไว้ได้หมด เช่นการเตรียมใจสามข้อและกฎภาคปฏิบัติสี่ข้อ เป็นต้น ถ้าหากข้าพเจ้าในฐานะปัจเจกชนจะมีลัทธิคำสอนใดๆ ที่ลึกซึ้งกว่านี้แล้ว ข้าพเจ้าก็คงจะมิได้รับพระมหากรุณาของพระพุทธรูปเจ้าทั้งสองพระองค์ คือพระอมิตะกับพระศากยมุนีเป็นแน่ และคงจะถูกทอดทิ้งมิให้ได้พบพระประธานของพระอมิตะพุทธรูปอย่างแน่นอน ผู้ที่เชื่อในเรื่องนี้ แม้จะเข้าใจคำสอนทั้งปวงของพระศากยมุนีที่ทรงสอนไว้ตลอดพระชนมชีพของพระองค์อย่างแจ่มแจ้ง แต่ก็ควรปฏิบัติตนดุจดั่งปวงชนที่มีจิตใจง่ายๆ ผู้ไม่รู้หนังสือแม้แต่ตัวเดียว หรือเหมือนกับภิกษุหรือภิกษุณีโง่ๆ ซึ่งมีศรัทธาที่ธรรมดาสามัญอย่างเต็มที่เถิด ดังนั้นพวกเขาเมื่อไม่มีการอดรู้ก็ควรทำการเปล่งพระนามพระอมิตะเพียงเท่านั้นด้วยศรัทธาที่แท้จริง

ชินแรนกับนิกายสุชาวดีที่แท้

ในหมู่พวกที่ถูกเนรเทศจากเมืองเกียวโตในคราวเดียวกับท่านโฮเนน ก็มีท่าน ชินแรน (พ.ศ. ๑๗๑๖-๑๘๐๕) รวมอยู่ด้วย ต่อมาท่านชินแรนได้อ้างว่า ท่านเป็นศิษย์ที่แท้จริงของ

๒๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ท่านโฮเนเน และถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิดสิ่งที่สำคัญที่สุดแห่งนิกายสุชาวดีทั้งปวง อาชญากรรมที่ทำให้ท่านชินแรนถูกเนรเทศไปยังจังหวัดเอจิโงะ ซึ่งอยู่ทางเหนือ ก็คือว่า ท่านได้มีภรรยาคนหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นการละเมิดกฎว่าด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ของพระ ต่อมาสาธุศิษย์ของท่านชินแรนได้อ้างว่า ที่ชินแรนแต่งงานกับหญิงคนนี้ซึ่งพวกสาธุศิษย์เหล่านั้นบอกว่าเป็นธิดาของผู้สำเร็จราชการฟูจิوارهซึเอะ คะเนซาเนะ ก็เพราะปฏิบัติตามคำขอร้องของท่านอาจารย์โฮเนเน ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ระเบียบวินัยแบบพระนั้นมิใช่สารัตถะสำคัญแห่งความหลุดพ้นและว่าครอบครัวควรจะเป็นศูนย์กลางแห่งชีวิตทางศาสนา มากกว่าวัดเสียอีก

บรรดาจดหมายต่างๆ (เพิ่งพบที่จังหวัดเอจิโงะเมื่อเร็วๆ นี้) ซึ่งภรรยาของท่านชินแรนเขียนไว้ได้ขจัดความสงสัยในเรื่องที่ว่านางมีเชื้อสายมาจากฟูจิوارهซึเอะให้หมดไปได้ แต่ก็ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ที่ว่าปรีมปราประเพณีเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นทัศนะของท่านชินแรนในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ท่านมีต่อท่านโฮเนเนอย่างละเอียดลออ ท่านชินแรนเห็นว่าตนเองเพียงปฏิบัติตามคำสอนของอาจารย์อย่างเต็มที่เท่านั้น สาธุศิษย์ของท่านโฮเนเนที่มีหัวอนุรักษ์นิยมยิ่งกว่านั้น ซึ่งได้ตั้งสำนักงานกลางของตนขึ้น ณ บริเวณที่เป็นอาศรมเดิมของอาจารย์ก็ยังคงยึดมั่นตามระเบียบวินัยของพระทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการประพฤติพรหมจรรย์และความเป็นผู้มีสติยับยั้งชั่งใจด้วย แต่ท่านชินแรนเชื่อว่า ถ้าหากการหลุดพ้นมิได้ขึ้นอยู่กับอะไรเลย นอกจากพระมหากรุณาของพระอมิตะเพียงอย่างเดียวละก็ ก็ไม่จำเป็นอะไรและบางทีจะเป็นอันตรายเสียอีกที่จะต้องมาปฏิบัติดุจดั่งว่าความประพฤติของเขาหรือสถานะแห่งชีวิตของเขาอาจมีท่าใด ๆ ว่าจะปลดปล่อยบาปชั้นสุดท้ายได้

ประสบการณ์ของท่านชินแรนในการที่ท่านถูกเนรเทศนี้ทำให้ท่านตระหนักดีว่า การเผยแพร่ศาสนาในหมู่ประชาชนทุกชั้นนั้น จำต้องปรารถนาสาวกที่ทำตัวเองให้ใกล้ชิดกับสามัญชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ในระหว่างเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น ความจริงท่านได้ถูกบังคับให้อยู่ในหมู่ประชาชน ไม่ใช่ในฐานะผู้เทศนาสอนที่พูดจาแบบขวานผ่าซากที่อ้างว่าตนเองเป็นธรรมทูตอย่างกล้าหาญเลย แต่ทว่าในฐานะบุคคลที่ถูกประณาม เป็นคนนอกวรรณะทางสังคม ซึ่งมีศาสนาที่ถูกห้าม และได้รับอนุญาตให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างผู้ลี้ภัยเท่านั้น แต่ท่านชินแรนก็ไม่เคยหาทางที่จะแสดงความบริสุทธิ์ของตนต่อชาวโลก เพื่อทำความร้ายอันเป็นเหตุทำให้คนอื่น ๆ ประณามท่านให้กลายเป็นความดีขึ้นมาเลย ท่านได้ยอมรับว่า ท่านเป็นดวงวิญญาณที่สาบสูญไม่แน่ใจตัวเอง และไม่เชื่อใจสิ่งทั้งปวงในชีวิตนี้ นอกจากพระมหากรุณาของพระอมิตะเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จุดมุ่งหมายของท่านก็มีเพียงต้องการนำศรัทธาความเลื่อมใสในพระอมิตะนี้ไปสู่บุคคลทั้งหลายผู้ปรารถนาศรัทธาเป็นอย่างมากที่สุดคล้ายตัวท่านเอง ไปสู่ผู้ที่โง่เขลาเบาปัญญา

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

๒๕๓

และไม่รู้หนังสือซึ่งไม่สามารถแยกได้ว่าอะไรดีอะไรเลว ไปสู่ “คนเลว” มากกว่า “คนดี” เท่านั้นเอง ท่านชินแรนไปไกลถึงขนาดกล่าวว่า คนชั่วนั้น พระอมิตะอาจรับไว้ได้ง่ายกว่าคนดีเสียอีก ทั้งนี้เพราะคนชั่วทุ่มเทตัวเองให้แก่พระมหากษัตริย์ของพระพุทธเจ้าอย่างสิ้นเชิง ส่วนคนดีอาจถูกชักชวนให้คิดว่าโอกาสที่ตนจะหลุดพ้นนั้นขึ้นอยู่กับประพฤติปฏิบัติชอบของตนเอง “ถ้าหากคนดีอาจไปเกิดในสวรรค์สีขาวดีได้ละก็ คนชั่วก็ย่อมจะมีโอกาสไปเกิดได้มากยิ่งขึ้นกว่านั้นสักเพียงใดหนอ!”

ทัศนคติของท่านชินแรนที่มีต่อการท่องคำว่า เนมบุตสุ นั้น เท่ากับเป็นการเน้นให้เห็นว่า ท่านยอมพึ่งพาอาศัยอำนาจของพระอมิตะอย่างเต็มที่ สาธุศิษย์ของท่านโฮเนนที่มีหัวอนุรักษนิยมเชื่อว่า การที่คนเราจะอุทิศชีวิตจิตใจถวายแด่พระอมิตะนั้น จะทำให้ดีมีค่าได้ก็โดยการท่องพระนามของพระองค์เรื่อย ๆ ไป อันเป็นการปฏิบัติที่กล่าวกันว่าท่านโฮเนนได้เข้าใจและทำให้เป็นตัวอย่างตลอดชั่วอายุของท่าน แต่สำหรับท่านชินแรนแล้ว ข้อนี้ดูเหมือนจะบ่งชี้ว่ามีอะไรบางอย่างที่ปัจเจกชนควรปฏิบัติเพื่อให้ถึงความหลุดพ้น นับว่าเป็นการสำแดงแนวโน้มที่จะให้พึ่ง “อำนาจของตนเอง” ให้ปรากฏอีกแบบหนึ่ง ท่านชินแรนกล่าวว่า การเปล่งพระนามด้วยความจริงใจเพียงครั้งเดียวก็พอแล้ว และการเปล่งพระนามเพิ่มขึ้นมาก็ควรเป็นการแสดงความขอบพระคุณต่อพระอมิตะเท่านั้น ความจริงในบางโอกาส ท่านชินแรนก็ระบุว่า การเปล่งพระนามให้ได้ยินแม้เพียงครั้งเดียว ซึ่งจะทำให้เขามีศรัทธาในพระมหากษัตริย์ที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ของพระอมิตะ ก็ไม่จำเป็น

อีกแนวหนึ่งที่ท่านชินแรนได้เน้นให้พึ่งพระอมิตะโดยเฉพาะก็เพราะท่านมิได้เข้าใจให้บูชาพระพุทธเจ้าองค์อื่นใดทั้งสิ้น พระศากยมุณีซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์เองก็เป็นเพียงตัวแทนสำหรับการที่จะถ่ายทอดศรัทธาที่แท้จริงเท่านั้น เป็นเพียงครูและผู้สื่อข่าวเท่านั้นเอง หากได้เป็นบุคคลที่ควรแก่การบูชาไม่ อาจเป็นที่ยอมรับนับถือกันว่าท่านชินแรนพร้อมที่จะทิ้งสูตรต่างๆ ทั้งปวง ยกเว้นแต่สูตรที่เปิดเผยพระประณิธานเดิมของพระอมิตะ แม้จะให้ปล่อยวางคัมภีร์อื่นๆ อีกสองคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับพระอมิตะ และสวรรค์สีขาวดีที่ท่านโฮเนนได้ยกย่องไว้แล้วก็ตาม ประการสุดท้ายในบรรดาพระประณิธานสามข้อที่ถือว่าเป็นของพระอมิตะในสูตรนี้ และที่ท่านโฮเนนได้รับรองนั้น ท่านชินแรนก็ทิ้งเสียสองข้อ พระประณิธานเหล่านี้ให้สัญญาว่า ทุกคนที่ประกอบกุศลกรรมหรือเปล่งพระนามพระอมิตะซ้ำๆ ก็จะได้รับเข้าสู่สวรรค์สีขาวดีทั้งสิ้น ท่านชินแรนมิได้ลบหลู่พระประณิธานเหล่านั้นจริงๆ เพียงแต่ยืนยันว่าใครก็ตามที่พึ่งพาอาศัยการประกอบกุศลกรรม หรือการท่องพระนามพระพุทธเจ้าคงจะต้องได้รับทุกข์ในนรกก่อนที่จะไปเกิดในสวรรค์สีขาวดี พระประณิธานข้อ ๑๘ หรือพระประณิธานเดิม

๒๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของพระอมิตะที่มอบความไว้วางใจทั้งหมดไว้ในพระพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ที่รับประกันว่าจะทำให้ไปเกิดในสวรรค์สุขาวดี

แม้ท่านชินแรนจะลดพระพุทธรูปศาสดาเป็นศรัทธาแบบที่ง่ายที่สุด แต่เราก็ต้องไม่คิดว่าข้อนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ท่านไม่ทราบถึงความลึกซึ้งหรือความสับสนแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนา ตรงข้าม ท่านก็คล้ายๆ ท่านโฮเนน และท่านเงนชิน คือ ได้ศึกษาคำสอนที่ถือกันมาเป็นปริมปรานั่นอย่างทะลุปรุโปร่ง ดังที่ข้อเขียนของท่านที่เกี่ยวกับปัญหาทางด้านลัทธิพิสูจน์ให้เห็นแล้ว อย่างไรก็ตาม ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ว่าท่านชินแรนยึดมั่นอยู่ในปริมปราประเพณีก็เพื่อทำลายล้างปริมปราประเพณีนั้นนั่นเอง พระพุทธรูปศาสดาที่ท่านประกาศอย่างสงบสงี่ยมแต่ทว่าอย่างไม่ลดละนั้นมีความละม้ายเหมือนกับลัทธิคำสอนเดิมน้อยมาก พระรัตนตรัยได้ถูกเปลี่ยนรูปเป็นพระรัตนะเดียว คือพระมหาพระนิทานเดิมของพระอมิตะความจริงแล้วไม่มีอะไรเหลือจากพระพุทธเจ้าที่สำแดงพระองค์ในรูปพระศากยมุนี จากพระธรรมที่มีอยู่ในคัมภีร์หรือจากพระสงฆ์ที่มีนักบวชผู้ถือพรหมจรรย์ประพฤติตามระเบียบวินัยเป็นตัวแทนเลย สิ่งที่ผ่านมาแล้วก็คือการเน้นในเรื่องความวิเศษทางด้านศีลธรรมและทางด้านปัญญาที่ถือกันมาตามประเพณีปริมปรา ในเวลาที่แสวงหาความหลุดพ้นโดยอาศัยความพยายามส่วนตัวอย่างแรงกล้า ทั้งหมดนี้ได้มีอยู่แล้วในบัดนี้ นอกจากอนุภาคแห่งฝุ่นธุลีที่เดินเร่อยู่ในพระรัศมีของพระอมิตะเท่านั้น

ในช่วงชีวิตของท่านเอง ท่านชินแรนมิได้พยายามที่จะจัดตั้งนิกายใหม่ตามลัทธิคำสอนของตนเองเลย แต่ท่านก็ทั้งปราชญ์ทางศาสนาไว้มากมาย ส่วนใหญ่ประกอบด้วยชาวเมืองที่มีความจงรักภักดีต่อท่านและคำสอนของท่าน ในที่สุดบุคคลเหล่านี้ก็ได้จัดตั้งนิกายสุขาวดีที่แท้ขึ้นโดยบุคคลที่สืบสายมาจากท่านชินแรน บุคคลที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือท่าน เรนเนียว (พ.ศ. ๑๙๕๘-๒๐๔๒) ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้นำทางด้านศาสนาที่สามารถ ในยุคที่บ้านแตกสาแหรกขาดเพราะความขัดแย้งกันในหมู่พวกที่จงรักภักดีต่อเจ้าขุนมูลนายนั้น ท่านเรนเนียวได้รวบรวมสานุศิษย์ของท่านเข้าเป็นพวกที่มีระเบียบวินัยอย่างเดียวกัน พร้อมทั้งจะต่อสู้เพื่อศาสนาของตน และความเป็นอิสระจากอำนาจพวกเจ้าขุนมูลนายอื่นๆ พันธะเกี่ยวกับการมอบกายถวายชีวิตระหว่างอาจารย์กับศิษย์ได้กลายเป็นพันธะส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับความจงรักภักดีที่รุนแรงไป ท่านชินแรนได้เข้าใจสานุศิษย์ของท่านให้ถือว่าการกระทำทุกอย่างเป็นการกระทำเพื่อขอบคุณพระอมิตะ บัดนี้ความรู้สึกเกี่ยวกับพันธกรณีนี้ได้มุ่งตรงไปยังทายาทของท่านชินแรน ซึ่งถือว่าเป็นผู้แทนของพระอมิตะในชีวิตนี้อย่างเป็นทางการ “พระมหากรุณาของพระพุทธเจ้าควรได้รับการตอบสนองแม้ด้วยการฉีกเนื้อออกเป็นชิ้นๆ ก็ตาม พันธกรณีที่เรามีต่อพระบรมครูนั้นควรได้รับการตอบสนองแม้จะด้วยการป่นกระดูกให้เป็นผุยผงก็ตาม!” นี่เป็น

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๕๕

การเรียกร้องหาสงครามของพวกที่ป้องกันวิหารแห่งพระมหาพระนิธานเดิมในเมืองโอซากาซึ่งยืนหยัดต่อต้านการโจมตีของโบนูนาะในกลางสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ อยู่เป็นเวลาถึงสิบปี ด้วยการอุทิศชีวิตจิตใจอย่างคลั่งไคล้เช่นนั้น พวกเขายังได้รับการขนานนามว่า “ผู้มีใจเดียว” (อิกโก) และได้คงรักษาอิสรภาพของตนอยู่ในที่มั่นได้ทั่วประเทศ มีส่วนนำในศตวรรษแห่งการสงครามซึ่งสิ้นสุดลงด้วยโบนูนาะ เรื่องอำนาจขึ้นมา

แม้ว่านิกายสุชาวดีแท้จะหมดอำนาจในแบบเจ้าขุนมูลนาย หลังจากที่อยู่ปนได้รวมกันเป็นปึกแผ่นแล้ว แต่ก็ยังคงรักษาร่องรอยที่สำคัญประการหนึ่งของระบบเจ้าขุนมูลนายไว้ได้ นั่นก็คือการดำรงตำแหน่งผู้นำสืบกันตามสายเลือด ซึ่งการละทิ้งการประพุดิพรหมจรรย์ของท่านชินแรนได้เปิดทางให้บรรดาสมภารของวัดแห่งมหาพระนิธานเดิมในเมืองเกียวโตทั้งสาขาคะวันตกและสาขาคะวันออก ซึ่งเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ของสิ่งที่บัดนี้ถือว่าเป็นนิกายที่มีผู้นับถือมากที่สุดและมั่งคั่งที่สุดในญี่ปุ่นล้วนแต่เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากท่านชินแรนเรื่อยมาหลายชั่วอายุคนที่เดียว สำหรับผู้ที่ยอมรับเฉพาะคุณค่าที่สูงสุดแห่งความรักของพระอมิตะและมิได้ยอมรับข้ออ้างเกี่ยวกับบุญกุศลส่วนบุคคลเลยนั้น การจัดแจงเช่นนั้นย่อมเกี่ยวข้องกับอันตรายที่เกิดจากความอวดดีน้อยที่สุดโดยมีต้องสงสัย นอกจากนั้นการละทิ้งพรหมจรรย์ก็ย่อมมีผลต่อนิกายอื่นๆ ที่ได้เจริญรอยตามความนำของท่านชินแรนอย่างช้าๆ ด้วยเหมือนกัน ทุกวันนี้ แม้ว่าจะมีวัดอยู่ไม่กี่วัดและมีปัจเจกชนอยู่ไม่กี่คนที่เจริญรอยตามกฎข้อบังคับนี้ แต่ในนิกายที่สำคัญๆ ทั้งหลายก็ไม่มีนิกายใดที่จะปฏิบัติตามกฎข้อบังคับนี้อย่างเคร่งครัดเลย

ชินแรน

บทสวดสำหรับศรัทธาที่แท้จริงในเนมบุตสุ

(โซชิน เนมบุตสุ เงะ)

ในบทสวดนี้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งแห่งการอุทิศจิตใจประจำวันแห่งศาสนิกย์ของท่านชินแรน ท่านได้สรุปคำสอนที่เป็นหลักๆ ของนิกายสุชาวดี และการที่นิกายนี้ได้ถ่ายทอดจากอินเดียเข้ามาเมืองจีนแล้วไปยังประเทศญี่ปุ่น

(ดัดแปลงจากหนังสือ ชินแรนและงานของท่าน, ของ Lloyd, หน้า ๔๖-๔๗)

ข้าพเจ้าขอมอบความไว้วางใจในพระตถาคตผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีพระชนมชีพเป็นอนันตะ และมีพระรัศมีที่ไม่มีที่สิ้นสุด

๒๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โฮโซ^{๑๖} โพรธัสต์ว ในสมัยที่พระองค์ยังทรงต่ำต้อยอยู่ ขณะประทับอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์ พระตถาคตผู้เป็นเจ้าแห่งโลก กำลังตรวจสอบความวิเศษแห่งสวรรค์ต่างๆ ของพระพุทธเจ้าทั้งปวง สาเหตุแห่งการเกิดมีสวรรค์เหล่านั้น และเทวดาและมนุษย์ในสวรรค์เหล่านั้นอยู่ได้ทรงตั้งมหา ประณิธาน และประกาศมหาปณิธานซึ่งพระองค์ได้ทรงเข้าสมาธิและเลือกเอาช่วงระยะเวลา ๕ กับ และพระองค์ทรงตั้งพระมหาประณิธานซ้ำแล้วซ้ำอีก ประกาศพระนามอันศักดิ์สิทธิ์ของ พระองค์ว่า “อมิตะ” ไปทั่วทั้งสิบทิศ

พระองค์ได้ทรงแผ่พระรัศมีอันสูงสุดซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีขอบเขตที่แทรกซึมไปในสิ่ง ทั้งปวงไม่มีใครเสมอเหมือน ทรงเปล่งแสงแห่งความบริสุทธิ์ แห่งปิติ แห่งปรีชาญาณ ทรงเปล่ง แสงที่ไม่เปลี่ยนแปลงที่เข้าใจไม่ได้ ที่อธิบายไม่ได้ ซึ่งสว่างไสวยิ่งกว่าความสว่างไสวแห่งดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ไปทั่วทั้งสากลจักรวาล พระรัศมีของพระองค์ทำให้โลกซึ่งมีจำนวนมากกว่าฝุ่นธุลี รุ่งโรจน์ไพรมต และสรรพสัตว์ทั้งปวงก็ชื่นชมยินดีกับพระรัศมีนั้นและได้รับความรุ่งเรืองจากพระ รัศมีนั้นด้วย

พระนามอันศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์ที่พระมหาประณิธานเพื่อความหลุดพ้นของพระองค์ ได้เปิดเผยออกมานั้นนับว่าเป็นอำนาจที่เป็นพื้นฐานที่จะพิจารณาตัดสินให้เราเข้าไปสู่สวรรค์ สุขาวดีของพระองค์อย่างยุติธรรม พระมหาประณิธานของพระองค์ที่จะทำให้เรามีความเชื่อมั่น ในพระมหาประณิธานนั้นด้วยความจริงใจนับว่าเป็นสาเหตุที่จะทำให้ได้บรรลุถึงซึ่งการตรัสรู้ ที่สมบูรณ์ พระมหาประณิธานของพระองค์ที่ว่าจะนำเราไปสู่นิพพานโดยไม่ให้ผิดหวังนั้นก็ เดิมเปี่ยมแล้ว ดังนั้นเราจึงอาจได้รับตำแหน่งพระโพธิสัตว์อย่างเดียวกันในชีวิตนี้ และบรรลุถึง ซึ่งพระนิพพาน^{๑๗} ในชาติหน้า

เหตุผลที่ได้เปิดเผยพระตถาคตศากยมุนีแก่ชาวโลก ก็เพียงเพราะว่าพระองค์อาจ อ้างมหาสมุทรอันไม่มีขอบเขต แห่งพระมหาประณิธานอันเป็นมูลฐานของพระอมิตะได้ มนุษย์ ทั้งหลายซึ่งมีอยู่มากมายดุจคลื่นในมหาสมุทร ซึ่งขึ้นอยู่กับอุปสรรค ๕ ประการ และพัวพัน อยู่กับความชั่วร้าย ควรจะฟังพระวาระที่แท้ของพระตถาคตโดยแท้

ถ้าหากในทันทีที่มีเพียงความคิดที่เต็มไปด้วยปิตุสขและความรัก (ที่สอดคล้องต้องกัน กับพระมหาประณิธาน) เกิดขึ้นมา เราจะต้องหันไปหาพระนิพพาน ทั้งๆ ที่เรามีบาปและ ราคะกิเลสอยู่นั้นแหละ ทั้งคุณุหัตถ์และพระอรหันต์ แม้แต่ผู้ที่ประกอบอนันตริยกรรมห้า และ

^{๑๖} พระนามของพระอมิตะในภาษาญี่ปุ่นในคราวที่พระองค์ทรงมีพระชนมายุในโลก

^{๑๗} ซึ่งจะบรรลุถึงในสวรรค์สุขาวดี

พระอมิตะ กับ สวรรค์สีขาวดี

๒๔๗

กล่าวดูหมิ่นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าหากมีศรัทธาในอำนาจของพระตถาคตก็ยังสามารถได้รับความปิติและลึ้มรสพระมหากรุณาของพระองค์อย่างแน่นอน ดุจน้ำตามล้าธารบนภูเขาในที่สุดก็ต้องไหลไปสู่ทะเลกลายเป็นน้ำเค็มไปฉะนั้น

แสงแห่งพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าที่จับจิตใจเรา ได้ทำให้เรารู้งเรื่องและคัมภีร์ของเรา เรื่อยมา และได้จัดความมืดแห่งอวิชชาให้หมดไป นับว่าเป็นความจริงที่ว่าหมอกดำแห่งความริษยาและราคะตัณหาหมักย่นล้าท้องฟ้าซึ่งอยู่เหนือหัวใจที่เชื่อถือออกมาอยู่เสมอ แม้ว่าท้องฟ้าเบี่ยงเบนยังอาจมืดมิดได้ แต่ภายใต้หมู่เมฆก็มีแสงสว่าง ไม่มีความมืดอยู่เลย

เมื่อเรามีศรัทธาเองแล้ว และได้เห็นพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่และความคิดที่เต็มไปด้วยปิติในบุญแล้ว เราก็จะหลีกเลี่ยงจากมณฑลแห่งชีวิตที่ชั่วร้ายทั้งห้า ถ้าหากคฤหัสถ์คนใดไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนเลวก็ตาม ได้ยินและเชื่อพระมหาพระนิธานที่รวมเอาสิ่งทั้งปวงไว้หมดของพระอมิตะพุทธเจ้าแล้ว พระตถาคตศากยมุณี ก็จะยกย่องในปรีชาญาณของเขา และจะทรงเรียกเขาว่า ดอกบัวในหมู่มนุษย์

สำหรับสัตว์ทั้งหลายที่เป็นมัจฉาทิฐิ เป็นคนชั่วและเย่อหยิ่ง การที่จะเชื่อและยอมรับการปฏิบัติพระมหาพระนิธานที่เป็นพื้นฐานของพระอมิตะนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่ยากเย็นมากเรื่องหนึ่ง ไม่มีอะไรที่จะยากเย็นยิ่งไปกว่านี้อีกแล้ว

นักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในอภิธรรมของอินเดียซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก พวกพระที่เป็นผู้ดีของจีนและญี่ปุ่น ได้ประกาศแก่เราว่าความหมายที่แท้จริงแห่งการปรากฏพระกายของพระอรหันต์ที่ยิ่งใหญ่ (พระศากยมุณี) ก็เพื่อชี้ให้เห็นพระมหาพระนิธานที่แท้ของพระอมิตะ และพระมหาพระนิธานนั้นก็ป็นวิถีทางสำหรับพวกเราด้วย

พระตถาคตศากยมุณี เมื่อคราวประทับอยู่บนยอดเขาในลังกา ได้ตรัสพยากรณ์แก่ประชาชนที่มาประชุมกันเพื่อฟังพระองค์ว่า ในอินเดียภาคใต้จะปรากฏครูที่สำคัญคนหนึ่ง ชื่อ นาคารชุน ผู้ซึ่งจะทำลายทัศนคติที่ขัดแย้งกันในเรื่องภาวะกับอภาวะ ผู้ซึ่งจะสอนธรรมะของมหายานที่วิเศษอย่างแจ่มแจ้ง ผู้ซึ่งจะบรรลุถึงขั้นที่เต็มไปด้วยปิติและจะบังเกิดในสวรรค์

ท่านนาคารชุนได้สอนว่า วิถีทางแห่งความหลุดพ้นโดยอาศัยความพยายามของตนเองนั้นก็คล้ายๆ กับการเดินทางทางบกที่เต็มไปด้วยความเหนื่อยยากนั่นเอง และได้สอนว่า วิถีทางแห่งศรัทธาในบุญกุศลของผู้อื่นอีกผู้หนึ่งนับว่าเป็นการเดินทางที่ง่าย ในเรื่องที่สวยงามไปเหนือหน้าที่ราบเรียบ ท่านนาคารชุนได้สอนว่า ถ้าหากคนเรามีความเชื่อมั่นในพระมหา

^{๑๔} ไม่ใช่โดยการตั้งขึ้นไป แต่โดยการผ่านเข้าไปสู่สวรรค์สีขาวดีโดยตรง

๒๔๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประณิธานที่เป็นพื้นฐานของพระอมิตะแล้ว ด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้า เขาก็จะเข้าไปสู่ชั้นของพวกที่มีจุดหมายปลายทางจะไปบังเกิดในสวรรค์สุขาวดี เพียงขอให้เขาเปล่งพระนามของพระตถาคต และระลึกถึงพระมหาประณิธานที่รวมเอาสิ่งทั้งปวงไว้หมดด้วยความกตัญญูทุกเวทีเท่านั้นก็พอ

พระโพธิสัตว์วสุพันธุก็เช่นเดียวกัน คือท่านได้แต่งหนังสือยกย่องสวรรค์สุขาวดี ทุ่มเทศความไว้วางใจและความเชื่อมั่นลงในพระตถาคตซึ่งมีพระรัศมีไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งได้ทรงใช้สูตรต่างๆ สถาปนาจักรวรรดิขึ้นมา และทำให้วิถีแห่ง “การเดินทางลัด” โดยอาศัยบุญกุศลแห่งพระมหาประณิธานที่เป็นพื้นฐานปรากฏแจ่มแจ้ง

พระโพธิสัตว์วสุพันธุซึ่งมีความเห็นว่ามนุษย์จะหลุดพ้นก็โดยอาศัยศรัทธาในบุญกุศลของอีกคนหนึ่ง ซึ่งพระอมิตะได้ประทานให้แก่เรานั้น ได้สอนเรื่องความลึกกลับแห่งหัวใจเดียว ถ้าหากว่าคนเราเข้าสู่ศรัทธานี้ เขาก็จำปรารถนาบุญกุศลแห่งมหาสมุทรแห่งทิพยสมบัติ และแน่นอนว่าจะได้รับการยอมรับเข้าพวกของพระอรหันต์ในชาตินี้ ในอนาคตภายภาคหน้าเขาก็จะไปสู่สวรรค์สุขาวดี ซึ่งทอแสงแห่งปรีชาญาณคล้ายดอกบัว และเมื่อได้รับความมีค่าเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์พร้อมกับทิพยอำนาจแล้ว เขาก็จะกลับไปสู่ป่าแห่งกิเลสของมนุษย์อีก และ ณ ที่นั่นในสวนแห่งชีวิตและความตาย เขาก็จะสำแดงตนให้ปรากฏโดยการเปลี่ยนรูปร่างเป็นอย่างต่างๆ (ทั้งนี้เพื่อความหลุดพ้นแห่งเพื่อนสรรพสัตว์ทั้งปวง)

จงถือท่าน ดอนแรน^{๑๔} เป็นอาจารย์ของเรา ท่านดอนแรนเป็นบุคคลที่กษัตริย์ (วุดี) แห่งราชวงศ์เหลียงทรงเคารพนับถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ท่านได้รับคำสอนแห่งนิกายสุขาวดีมาจากท่านโพธิรุจิ ซึ่งเป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง “พระไตรปิฎก” และซึ่งได้เผาหนังสือเกี่ยวกับการบำเพ็ญพรตทั้งหลาย (ซึ่งท่านเคยเชื่อถือมาก่อน) ทุ่มเทศรศธาลงในสวรรค์สุขาวดี ท่านได้ปฏิบัติตามคำสอนของท่านวสุพันธุ (ซึ่งได้ศึกษามาจากท่านธรรมรุจิอีกทอดหนึ่ง) และได้สอนอย่างแจ่มแจ้งว่าพระมหาประณิธานของพระอมิตะย่อมเป็นสาเหตุที่จะอำนวยผลให้ไปบังเกิดในสวรรค์สุขาวดี

(ท่านดอนแรนสอน) ว่า คุณความดีแห่งการเกิดใหม่ในสวรรค์สุขาวดี และคุณงามความดีแห่งการที่จะทำให้เรากลับมาเกิดในโลกเพื่อช่วยเพื่อนร่วมโลกของเรา นั้นนับว่าเป็นทายสมบัติที่เราได้รับมาโดยอาศัยอำนาจของพระพุทธเจ้า และว่าสาเหตุที่จะอำนวยผลให้เราได้รับการพิจารณาตัดสินให้ไปเกิดในสวรรค์สุขาวดีนั้นก็คือหัวใจที่เต็มไปด้วยศรัทธาความเชื่อถือ

^{๑๔} หรือ ดันทลวน ในประเทศญี่ปุ่นถือว่าเป็นสิ่งขบถของจีนองค์แรกของนิกายสุขาวดี

พระอมิตะ กับ สวรรค์สวยงามดี

๒๔๙

เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้นแม้เราจะเป็นคนตาบอดและเป็นคนบาปก็ตามที แต่ถ้าหากเราเร้าหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ละก็ เราก็อาจได้รับนิพพานในชาตินี้ ถ้าหากเราไม่ได้บรรลุนิพพาน (ในชาตินี้) เราก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์สวยงามดีของพระอมิตะในภายหลัง และเมื่อสอนสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงซึ่งพัวพันอยู่ในทุกข์ของโลก ก็จะนำพวกเขาไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

ท่านโตซาคุ^{๒๐} สอนว่า การปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณวิเศษโดยความพยายามของตนเอง ซึ่งมีวิธีนับไม่ถ้วนนั้น ย่อมไม่มีคุณค่าอะไรแต่การทอพระนามที่กอปรไปด้วยคุณความดีทั้งปวง ท่านยกย่องว่ามีผลมาก ท่านพูดถึงเครื่องหมายสามอย่างของความไม่มีศรัทธากับศรัทธาไว้มาก และแสดงให้เห็นว่าในยุคทั้งสาม หลักการแห่งความเมตตากรุณาเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่ปกครองและยึดเหนี่ยวคนทั้งหลายไว้ แม้เขาจะมีได้ทำความชั่วเลวตลอดชีวิต ถ้าหากเขาถูกนำมาใกล้พระมหาพระนิธาน เขาก็คงบรรลุถึงสวรรค์ และชื่นชมยินดีกับผลแห่งความหลุดพ้น

ท่านเซนโด^{๒๑} เป็นบุคคลแรกที่เข้าใจเจตจำนงที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าศากยมุณีในยุคของท่าน และที่มีความสงสารบุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความโง่เขลาบาปปัญหาเช่นเดียวกับบุคคลที่เจริญกรรมฐานหรือตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี

ท่านเซนโดสอนว่า ความพยายามเพื่อความหลุดพ้นนั้น แสงรัศมีอันศักดิ์สิทธิ์และพระนามอันศักดิ์สิทธิ์ของพระอมิตะได้ให้ไว้แล้ว และได้พรรณนาถึงมหาสมุทรแห่งปรีชาญาณซึ่งมีอยู่ในพระมหาพระนิธานที่เป็นพื้นฐาน ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใส ซึ่งได้รับหัวใจที่แข็งแกร่งเหมือนเพชร ซึ่งมีศรัทธาอย่างมั่นคง และได้ตอบคำร้องเรียกของพระตถาคตด้วยหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ย่อมได้รับคำรับประกันสามครั้ง และจะเข้าสู่ความสุขแห่งการมีชีวิตนิรันดร์ในทันทีที่ดูพระนางไวเท^{๒๒}

ท่านเงนชินได้ศึกษาคำสอนทั้งปวงของพระศากยมุณี และมีความจรรโลงใจที่จะไปสู่พุทธเกษตรอย่างจริงจัง ท่านได้ชักชวนให้คนทั้งปวงไปยังพุทธเกษตรนั้นด้วย

ท่านเงนชินได้สร้างความแตกต่างระหว่างศรัทธาที่บริสุทธิ์กับที่ไม่บริสุทธิ์ขึ้นอย่างหนึ่งเป็นศรัทธาที่ลึกซึ้ง และอีกอย่างหนึ่งเป็นศรัทธาที่ตื้นๆ ทั้งท่านยังได้สอนด้วยว่ามีสวรรค์อยู่สองแบบ ซึ่งเป็นสถานที่พักสำหรับผู้ที่มีศรัทธามาก และผู้ที่มีศรัทธาน้อยตามลำดับ โอ, ท่านผู้มีบาปที่น่าสะพรึงกลัว! ขอท่านจงเปล่งพระนามพระอมิตะพุทธเจ้าสักครั้งหนึ่งเถิด!

^{๒๐} คือ ท่านเต้าโฮ สังฆปริณายกจีนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒

^{๒๑} คือ ท่านชานเต้า ถึงมรณภาพ พ.ศ. ๑๒๒๔

^{๒๒} มเหสีของพระเจ้าวิเทหราชซึ่งกล่าวว่าพระศากยมุณีได้ทรงสอนการเข้าสู่มาอิเฟ่งที่พระอมิตะและสวรรค์สวยงามดีให้

๒๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พระองค์กำลังยึดพวกเราไว้อยู่ แม้นัยน์ตาเราจะมิได้มองเห็นพระองค์อย่างชัดแจ้งเพราะเนื่องมาจากบาปของเราก็ตาม แต่พระมหากษัตริย์ของพระองค์ก็ยังคงทำจิตใจของเราให้รุ่งเรืองอยู่ตลอดเวลา

ท่านเกนกุ (โฮเน็น) อาจารย์ของเราได้ช่วยอธิบายพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และมีความเมตตากรุณาต่อคฤหัสถ์ไม่ว่าจะดีหรือเลวอย่างลึกซึ้ง ท่านผู้นี้แหละที่เป็นผู้ให้กำเนิดคำสอนแห่งนิกายที่แท้ขึ้นในประเทศนี้ และเผยแพร่คำสอนเรื่องพระมหาปริณิธานที่คัดเลือกแล้วของพระอมิตะไปในโลกที่เต็มไปด้วยความชั่วช้านี้

ท่านเกนกุคิดว่าเหตุที่คนเราשובกลับไปสู่บ้านที่มีแต่ความบกพร่อง (ชีวิตทางด้านร่างกาย) นั้นก็เนื่องมาจากพวกเราเต็มไปด้วยความสงสัยอย่างสิ้นเชิงนั่นเอง เพื่อที่เราจะได้เข้าไปสู่เมืองอมตมทานิพพานที่สงบและเป็นนิรันดร์โดยตรง ก็จำเป็นที่เราจะต้องได้รับหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยศรัทธาเสียก่อน

ดังนั้นบรรดานิพพานหรือศาสตพยานและครูอาจารย์ทั้งหลายซึ่งประกาศคำสอนแห่งสูตรต่างๆ จึงได้ช่วยเหลือมนุษย์นับจำนวนไม่ถ้วนให้พ้นจากบาปที่สุดคนนับได้ คฤหัสถ์และบรรพชิตในยุคปัจจุบันทั้งหลาย! เราจะต้องรวมหัวใจของเราเข้าด้วยกัน และเชื่อกันอย่างเต็มที่ ฝึกฝนผู้ประเสริฐเหล่านั้นแล้ว

ข้อความที่ประมวลมาจากหนังสือ “ตันนิโซ”

กล่าวกันว่า ประมวลวาทะของชินแรนนี้ ศิษย์ของท่านชื่อ ยูอิเอมโบ ได้เป็นผู้รวบรวมขึ้น ยูอิเอมโบเกี่ยวข้องกับความเห็นที่เป็นมิจฉาทิฐิและความแตกแยกของคณะสงฆ์ซึ่งกำลังขยายตัวมากขึ้นในหมู่สานุศิษย์ของท่านชินแรน และประสงค์จะรวบรวมข้อความที่แน่นอนเกี่ยวกับความเชื่อแห่งอาจารย์ของตน ชื่อหนังสือที่ว่า ตันนิโซ หมายความว่า “ประมวลคำสอนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความกังวลในเรื่องมิจฉาทิฐิ” ข้อความเหล่านี้ถือว่าท่านชินแรนเป็นผู้กล่าวที่นับว่าสำคัญที่สุด ก็คือได้เปิดเผยถึงความเคารพตนเองและการสรรเสริญพระอมิตะ

(จากหนังสือ ชินชู โฮเต็น, หน้า ๑๒๐๓-๑๒๐๔, ๑๒๐๗, ๑๒๒๔-๑๒๒๕)

จุดมุ่งหมายของท่านที่มา ณ ที่นี้ ซึ่งนับว่าเป็นการเสี่ยงชีวิตเดินทางรอนแรมผ่านจังหวัดต่างๆ มากกว่าสิบจังหวัด ก็เพียงเพื่อเรียนวิถีทางที่จะทำให้เกิดใหม่ในสวรรค์สุชาวดี ถ้าหากท่านคิดว่าข้าพเจ้าวิถีทางบางสายที่จะทำให้ไปเกิดในสวรรค์สุชาวดีนอกเหนือไปจากการแปลงคำเนมบุตสุ หรือถ้าท่านคิดว่าข้าพเจ้ามีความรู้พิเศษบางอย่างเกี่ยวกับคัมภีร์ทางศาสนาที่

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุขาวดี

๒๕๑

มิได้เปิดเผยแก่ผู้อื่น ก็นับว่าท่านสำคัญผิดทีเดียว ถ้าหากข้อนี้จะเป็นความเชื่อถือของท่าน ละก็ ท่านควรไปเมืองนาราหรือที่ภูเขาสีเอ็จจะดีกว่า เพราะที่นั่นท่านจะพบนักปราชญ์เป็นจำนวนมากที่มีความรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนา และท่านอาจได้รับคำสอนในเรื่องวิถีทางที่เป็นสาระสำคัญที่จะทำให้ง่ายไปเกิดในสวรรค์สุขาวดีจากนักปราชญ์เหล่านั้นโดยละเอียด トラบเท่าที่ข้าพเจ้า ชินแรน ยังเกี่ยวข้องอยู่ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่าท่านอาจารย์โฮเนนผู้มีเกียรติได้สอนข้าพเจ้าตั้งนั้นว่า ความหลุดพ้นย่อมมาจากพระอมิตะ ทั้งนี้โดยการเปล่งคำเนมบุตสุ ไม่ว่าเนมบุตสุจะนำไปสู่สวรรค์สุขาวดีหรือนำไปสู่หนทางก็ตาม ข้าพเจ้าเองก็ไม่มีทางที่จะทราบได้ แต่แม้หากท่านโฮเนนจะนำข้าพเจ้าไปผิดทาง และข้าพเจ้าจะไปเกิดในนรกเพราะการเปล่งคำเนมบุตสุ ข้าพเจ้าก็จะไม่เสียอกเสียใจอะไรเลย ถ้าหากข้าพเจ้ามีวิสัยความสามารถที่จะบรรลุถึงความเป็นพุทธะโดยลำพังตัวข้าพเจ้าเอง โดยอาศัยการปฏิบัติระเบียบวินัยบางอย่าง และยังต้องไปตกนรกเพราะเปล่งคำเนมบุตสุอยู่แล้ว ข้าพเจ้าก็อาจต้องเสียใจเพราะถูกนำผิดทาง แต่โดยเหตุที่ข้าพเจ้าไม่มีวิสัยความสามารถที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยเช่นนั้นจึงไม่อาจมีอะไรที่จะต้องสงสัยเลยว่าข้าพเจ้าคงจะต้องไปเกิดในนรกโดยเที่ยงแท้

ถ้าหากพระมหาประณิธานเดิมของพระอมิตะถูก คำสอนของพระศากยมุนีก็ไม่อาจผิดได้ ถ้าหากคำสอนของพระพุทธเจ้าถูก หนังสืออรรถกถาของท่านเซนโดในเรื่อง “สมาธิสูตร” ก็ไม่อาจผิดได้ และถ้าหากท่านเซนโดถูก สิ่งที่ท่านโฮเนนกล่าวก็ไม่อาจผิดได้ ดังนั้นถ้าหากท่านโฮเนนถูก สิ่งที่ข้าพเจ้าชินแรนจะต้องกล่าวก็ย่อมไม่เป็นการพูดที่ไร้สาระแน่

เมื่อกล่าวโดยย่อ นั่นแหละคือศรัทธาที่ดำรงอยู่ของข้าพเจ้านอกเหนือไปจากนี้ ข้าพเจ้าอาจพูดได้เพียงแค่ว่า ไม่ว่าท่านจะยอมรับศรัทธาในเนมบุตสุหรือไม่ก็ตาม ท่านแต่ละคนควรจะตัดสินใจเลือกเอาเอง ...

“ถ้าหากคนดีสามารถไปเกิดในสวรรค์สุขาวดีได้ คนชั่วย่อมจะมีโอกาสไปเกิดได้มากกว่านั้นสักเพียงใดหนอ!”

แต่โดยทั่วๆ ไปแล้ว ประชาชนคิดว่า ถ้าหากคนโง่ไปเกิดในสวรรค์สุขาวดีได้ คนดีย่อมมีโอกาที่จะไปเกิดได้มากกว่านั้นสักเพียงใดหนอ! ความเห็นอย่างหลังนี้ในตอนแรกก็อาจดูเหมือนว่าจะมีเหตุผลอยู่ตอก แต่มันหาได้สอดคล้องต้องกันกับวัตถุประสงค์แห่งพระมหาประณิธานเดิมพร้อมกับมีศรัทธาในอำนาจของผู้อื่นอีกคนหนึ่งไม่ เหตุผลสำหรับข้อนี้ก็มีอยู่ว่า ผู้ที่พึ่งอำนาจของตนเองย่อมยอมรับที่จะประกอบกองการกุศล ย่อมไม่มีความตั้งใจที่จะพึ่งพาอาศัยอำนาจของผู้อื่นอีกคนหนึ่ง และย่อมมิได้เป็นจุดมุ่งหมายแห่งพระมหาประณิธาน

๒๕๒

ปอเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เดิมของพระอมิตะ แต่ถ้าหากเขาละทิ้งการที่เขาจะต้องพึ่งพาอาศัยอำนาจของตนเอง และมอบความไว้วางใจในอำนาจของผู้อื่นอีกคนหนึ่งแล้ว เขาอาจบังเกิดในดินแดนแห่งการชดเชยที่แท้จริง (True Land of Recompense) พวกเราที่ตกอยู่ในข่ายแห่งกิเลสตัณหาของตนเองย่อมไม่สามารถช่วยตัวเองให้พ้นจากพันธะที่จะต้องเกิดและตายได้ ไม่ว่าเราจะพยายามบำเพ็ญทุกรกิริยาหรือทำกุศลกรรมมากแค่ไหนเพียงใดก็ตาม พระอมิตะเมื่อทรงเห็นเช่นนั้นและทรงสงสารต่อภาวะของเราจึงได้ทรงตั้งพระมหาปณิธาน โดยทรงตั้งพระทัยจะนำคนโง่ๆ ไปสู่ความเป็นพุทธะ เพราะฉะนั้นคนโง่ๆ ที่อาศัยอำนาจของผู้อื่นอีกคนหนึ่ง (คือพระอมิตะ) จึงนับว่าเป็นบุคคลแรกที่จะบรรลุถึงซึ่งความพ้นทุกข์ นี่คือเหตุผลที่ทำให้ท่านชินแรนกล่าวว่า “ถ้าหากคนใดสามารถไปเกิดในสวรรค์สุขาวัตติได้ คนชั่วย่อมจะมีโอกาสไปเกิดมากกว่านั้นสักเพียงใดหนอ!” ...

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสงสารที่ว่าในหมู่ผู้ที่ปฏิบัติเนมบุตสึนั้น มีบางคนโต้เถียงว่า “บุคคลเหล่านี้เป็นศิษย์ของเรา บุคคลเหล่านั้นไม่ใช่ศิษย์ของเรา” ไม่มีใครสักคนหนึ่งที่ข้าพเจ้าชินแรนจะสามารถเรียกว่าเป็นศิษย์ของข้าพเจ้าได้ เหตุผลก็คือว่า ถ้าหากคนคนหนึ่งใช้ความพยายามของเขาจงใจคนอื่น ๆ ให้เปล่งคำเนมบุตสึ เขาก็อาจเรียกบุคคลเหล่านั้นว่าเป็นศิษย์ของเขาได้ แต่การที่จะเรียกบุคคลที่กล่าวเนมบุตสึเพราะคนเหล่านั้นถูกพระมหากุณาของพระอมิตะดลใจว่าเป็น “ศิษย์ของเรา” ละก็ นับว่าออกจะเป็นการที่หักเหอย่างมากที่สุดทีเดียว ถ้าหากการที่เขาปฏิบัติตามครูบาอาจารย์เป็นกรรมของเขาละก็ คนคนหนึ่งก็จะทำตามอย่างเขา ถ้าหากการที่เขาทอดทิ้งครูบาอาจารย์เป็นกรรมของเขาละก็ คนคนหนึ่งก็จะทอดทิ้งเขาด้วย นับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างมากทีเดียวที่จะกล่าวว่าผู้ที่ทิ้งครูอาจารย์คนหนึ่งไปหาครูอาจารย์อีกคนหนึ่ง แม้จะเปล่งคำเนมบุตสึก็จะได้ไม่ได้รับการช่วยให้พ้นทุกข์ การอ้างว่าเป็นของตนเอง และพยายามที่จะนำเอาศรัทธานั้น ซึ่งความจริงเป็นทาสสมบัติของพระอมิตะกลับมา—ทัศนะนั้นนับว่าเป็นทัศนคติที่ผิดอย่างสิ้นเชิง ในวิถีทางปรกติของสิ่งทั้งหลาย บุคคลย่อมจะยอมรับทั้งสิ่งที่เขาเป็นหนี้พระมหากุณาของพระอมิตะ และสิ่งที่เขาเป็นหนี้ครูบาอาจารย์ของเขา (ถ้าปราศจากครูบาอาจารย์ที่จะยืนยันข้ออ้างใดๆ) พร้อมกันทั้งสองอย่างก็ได้ ...

พระบรมครูมักตรัสว่า “เมื่อเราไตร่ตรองถึงพระมหาปณิธานที่พระอมิตะได้ตั้งไว้หลังจากที่เข้าสมาธิมา ๕ กัปแล้ว ก็ดูเหมือนว่าพระอมิตะได้ทรงตั้งพระมหาปณิธานเพื่อความหลุดพ้นของเราเพียงผู้เดียว เราในฐานะพระมหากุณาธิคุณพระอมิตะผู้คิดจะช่วยให้ผู้ที่ตั้งไปในความชั่วอย่างช่วยไม่ได้ถึงซึ่งวิมุตติเสียนี้กระไร”

เมื่อข้าพเจ้าคำนึงถึงพระดำรัสของพระบรมครูในบัดนี้ ข้าพเจ้าก็พบว่า พระดำรัสนั้นสอดคล้องต้องกันกับคำพูดอันมีค่าของท่านเซนโตมาก “เราจะต้องรู้แจ้งโดยอ่องแท้ว่า พวกเรา

พระอมิตะ กับ สวรรค์สุชาวดี

๒๕๓

แต่ละคน เป็นเพียงสัตว์ที่ต้องตายธรรมดาคนหนึ่ง ที่ซุ่มซ่อนไปด้วยบาปและอาชญากรรม ซึ่งจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ซึ่งจะต้องอพยพจากภาวะนิรันดร์ทั้งปวงโดยไม่มีที่สิ้นสุดและตั้งลงไปในนรกตลอดกาล โดยไม่มีทางใดที่จะช่วยตัวเองให้พ้นจากนรกได้เลย”

ในเรื่องนี้แหละที่ท่านชินแรนจะต้องใช้ตัวเองเป็นตัวอย่างด้วยความกรุณา ทั้งนี้ก็เพื่อให้พวกเราผู้แจ้งโดยถ่องแท้ถึงว่าพวกเราแต่ละคนได้สูญเสียไปเพียงใดและทำไมเราจึงไม่พอใจต่อการที่เราเป็นหนี้พระมหากรุณาของพระอมิตะเป็นส่วนตัว ความจริงในพวกเราไม่มีใครเลยที่จะกล่าวถึงความรักอันยิ่งใหญ่ของพระอมิตะ แต่เราก็มุดสิ่งที่ดีและสิ่งที่ช่วยอยู่ตลอดเวลา แต่ท่านชินแรนได้กล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้จักสิ่งที่ดีและสิ่งที่ช่วยอย่างสิ้นเชิง ถ้าหากข้าพเจ้ารู้จักสิ่งที่ดีอย่างที่ว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงเข้าพระทัยแล้ว ข้าพเจ้าก็อาจกล่าวว่า ข้าพเจ้ารู้สิ่งที่ดี ถ้าข้าพเจ้าเข้าใจสิ่งที่ช่วยอย่างที่ว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงเข้าใจแล้ว ข้าพเจ้าก็อาจพูดได้ว่าข้าพเจ้ารู้จักสิ่งที่ช่วย แต่ข้าพเจ้าเป็นสัตว์ที่ต้องตายที่ธรรมดาสามัญคนหนึ่ง ที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหา อยู่ในโลกที่ไม่เที่ยงแท้แน่ คล้ายผู้ที่อยู่ในบ้านที่ถูกไฟไหม้ ไม่ว่าข้าพเจ้าจะพูดอะไรออกไป การพินิจทุกๆ อย่างของข้าพเจ้าล้วนแต่ไม่มีความหมายและไม่รู้เรื่องทั้งนั้น เนมบุตรอย่างเดียวนั่นแหละที่แท้”

บทที่ ๑๑

นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

เรื่องราวของท่าน นิจิเรน (พ.ศ. ๑๗๖๕-๑๘๒๕) ถ้าหากใช้ตามถ้อยคำที่ท่านใช้ของท่านเองแล้วก็ต้องถือว่าเป็นบุคคลผู้หนึ่งซึ่งเป็น “บุตรศุภร (ชนชั้นต่ำสุด)” ณ ฝั่งทะเลประเทศญี่ปุ่น ซึ่งในที่สุดท่านก็ได้กลายเป็น “เสาเขื่อนของญี่ปุ่น เป็นดาของประชาชาติ และเป็นพาหนะของประเทศ” บุตรของชาวประมงผู้ต่ำต้อยผู้นี้ก็คล้ายๆ ผู้นำทางศาสนาคนสำคัญๆ ส่วนมาก คือใช้เวลาหลายปีศึกษาและฝึกฝนอยู่ที่ศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญบนภูเขาฮิเออิ แต่ท่านก็ไม่เหมือนบุคคลอื่นๆ เป็นจำนวนมาก คือท่านได้สร้างศรัทธาอย่างใหม่ขึ้นมา ไม่ใช่โดยการหันหลังให้คำสอนของโซโจผู้ตั้งนิกายเทนได แต่ทว่าโดยการหันกลับไปหาคำสอนเหล่านั้นในการทำเช่นนั้นนั่นเองที่ทำให้ท่านถูกบีบบังคับให้ออกจากภูเขาฮิเออิซึ่งได้เป็นที่มั่นของพุทธศาสนาแบบสึสึบ มาเป็นเวลานาน แล้วท่านก็ไปดำเนินอาชีพเทศนาสั่งสอนประชาชนซึ่งท่านก็ต้องประสบความยากลำบาก ความขัดแย้ง และการถูกรบกวนอยู่โดยไม่ขาดสาย แม้ว่าประสบความยากลำบากอย่างมากมาย แต่ท่านก็กลับตระหนักถึงงานธรรมทูตของท่านในอันที่จะช่วยประเทศชาติของท่านและพระพุทธศาสนาให้ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

ท่านนิจิเรนเห็นว่า **สัทธรรมมุนทริกสูตร** ที่นิกายเทนไดถือเป็นหลักคำสอนของตนนั้นเป็นกุญแจที่จะไขไปยังทุกสิ่งทุกอย่าง นับว่าเป็นคำสอนที่สูงสุดและชั้นสุดท้ายของพระศากยมุนีพุทธเจ้าที่ทรงเปิดเผยทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นซึ่งมีเพียงสายเดียวเท่านั้นในสูตรนี้จะเห็นว่าพระกายทั้งสาม (ตรีกาย) ของพระพุทธเจ้า คือ พระธรรมกาย พระสัมโพธิกาย และ พระนิรมานกาย เป็นหนึ่งและจะแบ่งแยกออกมิได้ สิ่งนี้นิกายทางพระพุทธศาสนาที่แพร่หลายไปทั่วได้ปฏิบัติมาแล้วก็คือการเน้นถึงพระกายเดียวและเยาะเย้ยพระกายอื่นๆ พระพุทธศาสนาแบบสึสึบเน้นถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นพระธรรมกาย คือ พระไวโรจนะหรือไดนิจิ ลัทธิอมิตะบูชาพระสัมโพธิกาย คือ พระอมิตาภะ โดยการผสมกับพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ คือ พระศากยมุนี (พระนิรมานกาย) พวกเขาทั้งสองได้ประกอบอาชญากรรมที่ไม่อาจยกโทษให้ได้ เพราะเป็นการทำพระกายที่สมบูรณ์ของพระพุทธเจ้าให้ต้องเสียหายไปอีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนานิกายเซนและนิกายวินัย ซึ่งกำลังประสบอะไรบางอย่างที่เกิดจากการฟื้นฟูในสมัยนั้นมิได้แยแสต่อพระธรรมกายและพระสัมโพธิกายของพระพุทธเจ้า หากแต่ชอบพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์หรือพระพุทธเจ้าที่แท้จริง คัมภีร์ **สัทธรรมมุนทริกสูตร**

นิจเรณ : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๕๕

เท่านั้นที่สนับสนุนความจริงเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าผู้มีตรีกาย และเฉพาะในตรีกายนี้เท่านั้นที่รับประกันว่าสรรพสัตว์จะถึงซึ่งความหลุดพ้น

ดังนั้น ชื่อของ **สังฆธรรมบุดทริกสูตร** เท่านั้น หาใช่พระนามของพระอมิตะพุทธเจ้า ไม่ ที่ควรจะติดปากของพุทธศาสนิกชนทุกคน ข้อความว่า **นะมุ เมียวไฮ เรนเงเกียว** จึงเป็นเครื่องรับประกันว่าพระพุทธเจ้าจะทรงช่วยให้ถึงซึ่งความหลุดพ้น ซึ่งท่านนิจเรณมักจะเปล่งออกมาพร้อมกับการตักลองว่า “ดอนๆ ดอนโดโกะ ดอนๆ” ท่านนิจเรณก็คล้ายๆ กับท่านชินแรน คือเป็นคนที่ไม่มียศปัญญามากแต่ดี และในปีที่ท่านถูกเนรเทศหรือถูกบังคับให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวนั้น ท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การศึกษาคัมภีร์และลัทธิคำสอนต่างๆ อย่างตั้งอกตั้งใจ แต่ความคงแก่เรียนนี้ก็ทำหน้าที่เพียงประดับความตระหนักรู้ใจอย่างง่าย ๆ เท่านั้น มันได้มาสู่ชีวิตของท่านตั้งแต่ในตอนแรกๆ และยึดมั่นอยู่กับการอุทิศชีวิตด้วยใจที่แน่วแน่ตลอดเวลาที่ประกอบอาชีพที่เต็มไปด้วยอุปสรรคอันตรายเป็นท่าน ศรัทธาใน **สังฆธรรมบุดทริกสูตร** เป็นเพียงสิ่งเดียวเท่านั้นที่จำเป็นสำหรับการหลุดพ้น

ท่านนิจเรณ ไม่เหมือนท่านชินแรน คือท่านได้เน้นถึงความสำคัญแห่งความพยายามของตนเอง และมีความตระหนักรู้ลึกซึ้งยิ่งไปกว่านั้นอีกว่า ตัวท่านเองมีจุดหมายปลายทางที่จะทำงานธรรมทูตในโลกให้สำเร็จอย่างที่ไม่มีการเสื่อมเหมือน ท่านนิจเรณซึ่งเป็นบุคคลที่มีนิสัยเอาจริงเอาจัง มีความตั้งใจที่แน่วแน่เพราะบุคลิกภาพที่ทรงอำนาจและมีเสน่ห์ของท่าน ท่านคิดว่า **สังฆธรรมบุดทริกสูตร** นั้นควรที่เราจะ “อ่านด้วยกาย” ไม่ใช่เพียงด้วยตาเท่านั้น ท่านเห็นว่าในบรรดาข้อความที่นับว่าสำคัญที่สุดนั้นก็ได้อ่านข้อความที่พรรณนาถึงพระอรหันต์ทั้งหลายที่มีจุดหมายปลายทางในอันที่จะอุปถัมภ์และเผยแผ่สังฆธรรมใน **สังฆธรรมบุดทริกสูตร** ออกไปนอกประเทศ ในบรรดาพระอรหันต์เหล่านี้ องค์หนึ่งก็คือ **พระโพธิสัตว์วิเศษจุฑารัตน** ซึ่งจะเป็นผู้นำที่กล้าหาญในการที่จะเผยแผ่สังฆธรรมที่สมบูรณ์แบบ อีกองค์หนึ่งก็คือ **พระโพธิสัตว์สทาศิลา** ซึ่งได้รับคำตำหนิตีเดียจากผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเพราะท่านยืนยันที่จะทำความเคารพแก่ทุกๆ คนในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์โดยตระหนักรู้ว่าทุกๆ คนก็มีจุดหมายปลายทางที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ด้วยกันทั้งนั้น เรื่องราวใน **สังฆธรรมบุดทริกสูตร** ที่เกี่ยวกับพระอรหันต์สององค์ที่ท่านนิจเรณถือว่าเป็นการแสดงภาพธรรมทูตของตัวท่านเองไว้ล่วงหน้า และท่านมักจะอ้างตัวเองว่าเป็นอวตารของพระอรหันต์สององค์นั้น โดยเฉพาะของพระโพธิสัตว์วิเศษจุฑารัตนเสมอ ทั้งท่านนิจเรณยังได้พบความหมายพิเศษในพระนิทานแห่งสาวกของพระพุทธเจ้า ในเมื่อพระสัมโมคคกายของพระองค์ได้ถูกเปิดเผยแก่สาวกเหล่านั้นในตอนที่น่าทึ่งที่สุดของ **สังฆธรรมบุดทริกสูตร** ในพระนิทานเหล่านี้ สาวกทั้งหลายได้ตั้งไว้เพื่อประกาศเผยแผ่คัมภีร์ที่สูงที่สุดในยุคที่เสื่อม

๒๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อย่างยิ่งและสัญญาว่าจะทนต่อความลำบาก และคำที่ว่าทั้งมวลที่จะประดังมายังตน ในข้อนี้ท่าน นิจิเรนก็เห็นคำพยากรณ์ในเรื่องความทุกข์ของตัวท่านเอง

สาเหตุที่ทำให้ท่านนิจิเรนได้รับทุกข์ในทันทีทันใด ก็คือการที่ท่านโจมตีนิกายต่างๆ ที่ตั้งมั่นแล้วอย่างดุเดือด และการที่ท่านวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระจักรพรรดิของญี่ปุ่นที่ให้ความอุปถัมภ์แก่พวกมิจิกงาอิชิเหล่านี้อย่างโง่งมงาย การที่ประเทศต้องประสบทุกข์ภัยครั้งแล้วครั้งเล่า และการที่ต่างประเทศคุกคามว่าจะรุกรานญี่ปุ่น ซึ่งท่านได้พูดเป็นนัยๆ ไว้ก่อนที่กองทัพรือมองโกลจะมาปรากฏที่น่านน้ำญี่ปุ่นถึงสิบปี ท่านถือว่าเป็นการตอบสนองการที่ท่านผู้นำของประชาชาติทั้งในฝ่ายศาสนาและฝ่ายการเมืองไปยึดมั่นอยู่กับความเชื่อถือที่ผิดๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่นับว่าตรงข้ามกับภารกิจที่ท่านศาสดานี้ก็คือการที่ท่านนิจิเรนเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นดินแดนที่คำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าควรจะได้รับ การฟื้นฟู และจากญี่ปุ่นนี้ คำสอนนั้นก็จะได้แผ่ไปทั่วโลก ชื่อนิจิเรนที่ท่านเอามาใช้นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งงานธรรมทูตที่ประเสริฐนี้ และบทบาทที่สำคัญของตัวท่านเองในอันที่จะทำให้งานธรรมทูตนั้นสัมฤทธิ์ผล เพราะคำ นิจิซึ่งแปลว่า “พระอาทิตย์” นั้นใช้แทนทั้งแสงแห่งสัจธรรม และดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัย ส่วนคำว่า เรน หมายถึง “ดอกบัว”

เพื่อที่จะทำให้งุดม่งหมายนี้ประสบผลสำเร็จ ท่านนิจิเรนได้พูดเร้าใจสานุศิษย์ของท่านทั้งปวงให้เอาอย่างอุดมคติเกี่ยวกับความอดสาหัส พากเพียรและการอุทิศตัวเองของพระโพธิสัตว์ในยุคแห่งความเสื่อมอย่างยิ่งนี้ ทุกคนจะต้องเป็นคนแบบพระโพธิสัตว์วิเศษฐาจาริตที่พร้อมจะอุทิศชีวิตตนเองถ้าจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อปฏิบัติตามความมุ่งหมายที่วางไว้ ท่านนิจิเรนเองก็ถูกตัดสินลงโทษประหารชีวิต เพราะการที่ท่านกล้าตำหนิ โฮโย ผู้สำเร็จราชการในเมืองคามะคุระ แต่ที่เอาชีวิตรอดมาได้ก็ด้วยมีอะไรมาขัดจังหวะไว้อย่างมหัศจรรย์ พวกสานุศิษย์ของท่านแล้วว่า ฟ้าได้ผ่าใบมีดของเพชรฆาตเมื่อถูกเนรเทศไปอยู่ที่เกาะโดดเดี่ยวในทะเลญี่ปุ่น ท่านนิจิเรนได้เขียนไว้ว่า “นกร้อง แต่ไม่มีน้ำตา นิจิเรนมิได้ร้อง แต่น้ำตาเขามีเคยเหือดแห้งเลย” หลังจากที่ท่านรอดพ้นจากการถูกประหารชีวิตไปอย่างหวุดหวิดแล้ว ท่านนิจิเรนก็ถือว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่ไต่พ้นจากความตาย ได้มาเกิดใหม่ในศาสนานี้ “ทัตสึโนกุจิ เป็นสถานที่ที่ท่านนิจิเรนได้จากโลกนี้ไป เพราะฉะนั้นที่นั่นจึงเปรียบเสมือนสวรรค์ เพราะสิ่งทั้งปวงได้เกิดขึ้นมีขึ้นเพื่อเห็นแก่ดอกบัวคือสัจธรรม ... ความจริงทุกหนทุกแห่งที่ท่านนิจิเรนได้ประสบภัยอันตรายต่างๆ ล้วนถือว่าเป็นพุทธเกษตรทั้งสิ้น” โดยวิธีนี้ท่านนิจิเรนได้ทำความทุกข์ให้กลายเป็นสิ่งที่รุ่งโรจน์ขึ้นมา และทำตัวเองให้เป็นแบบฉบับแก่สานุศิษย์ทั้งหลายซึ่งทำให้สานุศิษย์มีศรัทธาในลัทธิธรรมบุญทรึกสูตรนั้นคงยิ่งกว่าที่คัมภีร์หลายๆ เล่มจะทำได้เสียอีก

นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๕๗

สาธุศิษย์ของท่านนิจิเรนอย่างน้อยที่สุดก็สามรูป ก็ได้เจริญรอยตามท่านในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์วิเศษจุฬารัตน ศิษย์ผู้หนึ่งชื่อ นิจิอิ (พ.ศ. ๑๗๙๓-?) ซึ่งได้ทำงานเป็นธรรมทูตไปต่างประเทศเมื่อมีอายุได้ ๔๖ ปี ได้เดินทางไปยังดินแดนของพวกไอนุที่เกาะฮอกไกโดก่อน แล้วก็เดินทางไปยังไซบีเรีย แล้วท่านก็ได้เดินทางกลับจากไซบีเรียอีกเลย อนุสาวรีย์หุ่นที่ท่านได้สร้างขึ้นที่ภาคเหนือของญี่ปุ่นย่อมเป็นการพิสูจน์ให้เห็นความกระตือรือร้นที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยต่อการที่จะเผยแพร่ศรัทธาในสัทธรรมบุนทริกสูตรไปในหมู่คนป่าเถื่อนแห่งดินแดนต่างๆ ที่ไม่มีใครรู้จัก ในตอนเป็นหนุ่มท่านได้เคยติดตามอาจารย์ของท่านซึ่งถูกเนรเทศไปอยู่ในทะเลนอกฝั่งญี่ปุ่น ตรงข้ามกับไซบีเรียมาแล้ว ท่านนิจิอิซึ่งมีชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในงานทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ผู้ได้เขียนร้อยแก้วร้อยกรองให้แก่ท่านนิจิเรนในสมัยที่ท่านนิจิเรนมีอายุมากแล้วอาจตั้งหลักแหล่งดำเนินชีวิต ศึกษา และเขียนหนังสืออย่างสงบก็ได้ แต่ท่านกลับเลือกเอาการใช้ชีวิตอย่างอาบเหงื่อต่างน้ำบุกเบิกดินแดนที่ไม่มีใครรู้จัก โดยมีศรัทธาเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่หล่อเลี้ยงชีวิตท่านไว้

ศิษย์ของท่านนิจิเรนคนต่อมาคือ นิชิชิน (พ.ศ. ๑๙๕๐-๒๐๓๑) ได้เดินทางไปยังเกาะกิวชูซึ่งอยู่ทางที่สุดอีกด้านหนึ่งของญี่ปุ่น และได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าธรรมทูตที่นั่น แต่ท่านก็เป็นพระโพธิสัตว์วิเศษจุฬารัตนด้วยเหมือนกัน และท่านไม่พอใจต่อการมีชีวิตอย่างง่าย ๆ ด้วยงานธรรมทูตที่มีแต่ประสบผลสำเร็จ ท่านจึงกลับมายังเมืองเกียวโตตามลำพัง ในที่มั่นแห่งปริมปราประเทศและลัทธิอนุรักษนิยมนี้แหละ ที่ท่านนิชิชินได้เริ่มต้นในฐานะเป็นนักเผยแพร่ศาสนา มุมนนร็องเรียกชื่อ สัทธรรมบุนทริกสูตร พร้อมกับติกลองว่า “ดอนๆ ดอนโดโกะ ดอนๆ” ท่านได้ทำให้โชกุนซึ่งปกครองบ้านเมืองอยู่ในเวลานั้นปราบพุทธศาสนิกายอื่นๆ ทั้งปวง และรับรองเฉพาะสัทธรรมบุนทริกสูตรเท่านั้นอย่างเปิดเผย เมื่อโชกุนซึ่งได้ลาสิกขาจากสมณเพศมาเป็นผู้เผด็จการทางทหารได้ถูกพวกพระที่เคยเป็นสมัครพรรคพวกมาก่อนจงใจให้ออกคำสั่งให้นิชิเซนสงบปากสงบคอเสีย นักเผยแพร่ศาสนาผู้นี้กลับติกลองดังยิ่งขึ้นไปอีก แม้ท่านนิชิชินจะถูกจับเข้าคุกและถูกทรมานโดยวิธีต่างๆ ท่านก็ยังไม่ยอมแพ้ต่อคำสั่งของโชกุน ในที่สุดเขาก็เอาหม้อทองเหลืองครอบลงมาอัดศีรษะท่านเพื่อไม่ให้ท่านพูด ตั้งแต่นั้นมาท่านก็ได้นามว่า “ผู้สวมหม้อ” (นะเบะกาบุริ) ในหมู่ผู้ที่หันมานับถือลัทธิศาสนาของท่านในระหว่างที่ท่านต้องทนทุกข์ทรมานอย่างมากผิดปรกติธรรมดานั้นก็มี อัครมหาเสนาบดี โคโนเอะ อาจารย์การช่างฝีมือชื่อ ฮอนอะมิ และหัวหน้าโรงเรียนคะโนะซึ่งเป็นโรงเรียนที่สอนวาดภาพที่มีชื่อเสียง

บุคคลสุดท้าย คือ นิจิโอ (พ.ศ. ๒๑๐๘-๒๑๗๓) ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มบุคคลที่นับถือนิยายนิจิเรน ที่เรียกกันว่า ฟุยุ ฟุชะ จากคำขวัญที่ว่า : “จงอย่าได้รับอะไร (จากผู้ที่ไม่เชื่อถือ)

๒๕๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

และจงอย่าให้อะไร” ท่านเป็นบุคคลที่ไม่ยอมประนีประนอมกับพุทธศาสนานิกายอื่นๆ ทั้งปวง ดังนั้นเมื่อคราวที่จะรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่น โชกุนอิเตโยชิได้เชิญชวนให้นิกายสงฆ์ผู้แทนไปร่วมงานฉลอง ท่านนิจิโอไม่ยอมรับคำเชิญโดยให้เหตุผลว่า ผู้พิชิตผู้นั้นมีได้เป็นลูกศิษย์ของท่านนิจิเรน อุบัติการณ์แบบนี้ที่เกิดขึ้นแล้วครั้งเล่า ในคราวที่โชกุนคนต่อมาคือ อิเอะยะสุได้รวบรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่น แต่การที่ท่านนิจิโอปฏิเสธคำเชิญคราวนี้ ทำให้ท่านต้องถูกเนรเทศไปเป็นเวลากว่าสิบปี หลังจากนั้นนิกาย พุยุ พุชะ ก็ถูกระบบโชกุนโดกิวาระบกวอนครั้งแล้วครั้งเล่า แต่อย่างไรก็ตามนิกายนี้ก็ยังคงมีอยู่ตลอดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ แม้ว่าจะมีจำนวนจำกัดก็ตาม

นิจิเรน

การอุทิศถวายสัทธิธรรมบุญทริกสูตร

(จากเรื่อง นิจิเรน, ของ อะเนซากิ, หน้า ๔๖-๔๗)

ถ้าหากท่านปรารถนาจะบรรลุความเป็นพุทธะในทันทีละก็จงวางฝ่ายคือความเย่อหยิ่งเสีย จงทิ้งกระบองคือความขุ่นเคืองใจเสีย และจงมอบตัวเองให้แก่สัจธรรมที่ไม่มีอะไรเสมอเหมือน ชื่อเสียงและผลประโยชน์ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าความไม่มีสาระแห่งชีวิตนี้เลย ความถือตัวและความเป็นผู้ว่ายากสอนยากย่อมเป็นเครื่องพันนาการสำหรับชีวิตต่อไป ... เมื่อท่านตกลงไปในเหวและมีใครโยยเชือกลงไปเพื่อดึงท่านขึ้นมา ควรที่ท่านจะรื้อรื้อที่จะคว้าเชือก เพราะท่านมีความสงสัยในอำนาจของผู้ช่วยเหลืออีกหรือ? พระพุทธเจ้ามิได้ทรงประกาศไว้ดอกหรือว่า “ตถาคตผู้เดียวเท่านั้นที่ผู้คุมครองและผู้ช่วยเหลือ”? มีอำนาจอยู่แน่ๆ! พระองค์มิได้ทรงสอนไว้หรือว่า ศรัทธาเท่านั้นที่จะเป็นทาง (นำเข้าไปสู่ความพ้นทุกข์)? มีเชือกอยู่จริง ๆ! ผู้ที่ลังเลใจที่จะคว้าเชือกและจะไม่กล่าวถึงสัจธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จะไม่สามารถปีนต้นไม้ (คือการตรัสรู้) ขึ้นไปได้เลย ... หัวใจของเราเจ็บปวดและแขนของเราเปื่อยช้ำ (ไปด้วยน้ำตา) จนกระทั่งเราได้เผชิญหน้ากับพระรูปที่อ่อนโยนของพระพุทธเจ้าซึ่งตรัสกับเราว่า “ตถาคตเป็นบิดาของเธอ” ในขณะจิตนี้แหละที่หัวใจของเราเด่นเหมือนกับเรามองเห็นเมฆที่มีแสงสดใสในท้องฟ้ายามสายัณห์ หรือแสงจันทร์อ่อนๆ ในราตรีที่ดวงจันทร์ตกเร็ว ... ควรที่เราจะให้ฤดูกาลผ่านไปโดยมิได้คิดถึงสัญญาที่เต็มไปด้วยความกรุณาที่ว่า “เราคิดถึงเธออยู่ตลอดเวลา” ดอกหรือ? ควรจะให้เดือนและวันหมดไปโดยมิได้เคารพคำสอนที่ว่าไม่มีใครดอกที่จะไม่สามารถบรรลุถึงความเป็นพุทธะได้กระนั้นหรือ? ... จงอุทิศตัวท่านอย่างสุดหัวใจถวายเพื่อ

นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๕๔

“บูชาดอกบัว คือ สัจธรรมที่สมบูรณ์” และจงบอกตัวท่านเองและดักเตือนผู้อื่นให้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน นั่นแหละคือภารกิจของท่านในชีวิตที่เป็นมนุษย์นี้

การประณามโฮเนน

ความเห็นที่มีชื่อมากของท่านนิจิเรน เรื่อง การสถาปนาคำสอนที่ถูกต้องเพื่อความปลอดภัยของประเทศ (ริชโช อันโกกุ รอน) ได้ทำให้ถูกเนรเทศออกจากเมืองคามะคุระ หลังจากที่ท่านได้เสนอเรื่องนี้ให้แก่เจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองอย่างกล้าหาญแล้ว ท่านนิจิเรนซึ่งเขียนเรื่องนี้ขึ้นเป็นแบบ ถาม-ตอบ ได้ประณามผู้ปกครองบ้านเมืองของผู้ที่สนับสนุนคำสอนที่ผิดๆ และพยากรณ์ไว้ว่าบ้านเมืองจะประสบความวิบัติอย่างแสนสาหัส รวมทั้งจะถูกต่างด้าวรุกรานด้วย นอกเสียจากว่าจะปราบปรามพุทธศาสนานิกายอื่นๆ ทั้งหมด และสนับสนุนแต่นิกายดอกบัว คือนิกายนิจิเรนนี้เท่านั้น การโจมตีอย่างรุนแรงที่สุดของท่านมุ่งไปยังผู้ที่บูชาพระอมิตะซึ่งมีพวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่รวมอยู่ด้วย

(จากเรื่อง *The Creed of Half Japan*, ของ Lloyd, หน้า ๓๑๕-๓๑๘)

ในรัชสมัยจักรพรรดิโกโตบะ (พ.ศ. ๑๗๒๖-๑๗๔๑) มีภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อ โฮเนน ซึ่งได้เขียนหนังสือไว้เล่มหนึ่งชื่อ *เซนจะกุชู* ในหนังสือนี้ท่านได้กล่าวประณามคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์ของยุคนั้น และนำคนหลายพันคนให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง บัดนี้บุคคลผู้นี้คือ ท่านโฮเนน ซึ่งถือการให้เหตุผลในเรื่องการแปลความหมายแห่งข้อเขียนของท่านนาคคารุณอย่างผิดๆ เป็นหลัก อันเป็นเหตุทำให้ท่านเจริญรอยท่านโคชะกุ ท่านดอนแรน และท่านเซนโด ผู้เป็นมิชฌาภิรัฐรุ่นก่อนท่านนั้นได้แบ่งพระพุทธรูปศาสนาออกเป็น ๒ ประตูลใหญ่ คือประตูแห่งการปฏิบัติที่ศักดิ์สิทธิ์กับประตูแห่งศรัทธาในสวรรค์สุขาวดี และแนะนำคนทั้งปวงในยุคเสื่อมนี้ให้ยึดมั่นในประตูแห่งศรัทธา สำหรับพุทธศาสนาแบบอื่นๆ และสำหรับสูตรอื่นๆ ซึ่งรวมทั้ง *สัทธรรมมุนทริกสูตร* และสูตรต่างๆ ของนิกายชินงอน ท่านโฮเนนได้ใช้คำสืคำพรรณนาถึงว่าเราควรจะมีทัศนคติอย่างไรต่อพระพุทธรูปศาสนาแบบต่างๆ และสูตรต่างๆ เหล่านั้น ท่านกล่าวว่า “จงเลิกเสีย จงปิดหนังสือเสีย วางมันเสีย โยนมันทิ้งเสีย” โดยการสอนแบบนี้ ก็ถือว่าท่านได้นำศิษย์ของท่านหลายพันคนทั้งที่เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิตไปในทางที่ผิดๆ

บัดนี้คำสอนนี้ขัดแย้งกับคำสอนแห่งพระมหาประณิธานของพระอมิตะ ดังที่ปรากฏอยู่ใน *สัทธรรมมุนทริกสูตร* สามสูตรที่โฮเนนเชื่อถืออยู่โดยตรงทีเดียว ข้าพเจ้าหมายถึงมหาประณิธานที่พระอมิตะทรงตั้งไว้เพื่อ “ขจัดอุปสรรคต่อสัจธรรม ๕ ประการให้หมดไป และกำจัดการด่าว่าพระพุทธรูปศาสนาที่แท้ให้สิ้นไป” ในทำนองเดียวกันก็นับว่าเป็นการขัดแย้งกับ

๒๖๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คำสอนเกี่ยวกับ “ชีวิตทั้งปวงตามยุคทั้งห้า”^๑ เพราะไม่อาจนำผู้ประพันธ์ไปสู่ที่ใดได้เลย นอกจากนรกที่ต่ำสุดเท่านั้น เราอยู่ในยุคที่มีพระอรหันต์อยู่เพียงไม่กี่องค์ มีคนอยู่ไม่มากนักที่จะยังเห็นลักษณะที่เป็นอันตรายแห่งคำสอนเหล่านี้ ขอให้คำสอนนั้นจงฉิบหายวอดไปเถิด! ท่านเหล่านั้นมิได้ทำโทษผู้ที่รุกราน อนิจจัง อนิจจา! พวกเขากันเฉยเมยต่อศรัทธาที่ผิดๆ อยู่ได้ นับตั้งแต่บรรดาภิกษุและขุนน้ำขุนนางลงมาจนกระทั่งถึงสามัญชน ทุกคนได้แต่กล่าวว่า ไม่มีคัมภีร์ใดๆ นอกจากสามคัมภีร์แห่งนิกายสุขาดี และไม่มีพระพุทธรูปเจ้าองค์ใดนอกจากพระอมิตะผู้มีตรีกายเลย ...

การเทศนาสั่งสอนของท่านมีผลทำให้คนทั้งหลายไม่ยอมบริจาคเงินทองให้แก่วัดที่มีได้สร้างอุทิศถวายพระอมิตะ และลืมนิยามเงินหนึ่งในสิบส่วนของตนแก่พวกพระที่มิใช่พวกปฏิบัติเนมบุตร ดังนั้น วัดวาอารามและห้องประชุมทั้งหลายจึงชำรุดทรุดโทรมไปตามๆ กัน จนไม่สามารถจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้นับเป็นเวลานานทีเดียว และกฎวิธการเป็นจำนวนมากก็สูญพังทำลายลง และมีภิกษุภิกษุณีขึ้นปกคลุมเต็มไปหมดจนกระทั่งน้ำค้างเกาะแข็ง และไม่มีใครไปทำให้กระตบกระเทือนเลย แต่ก็ไม่มีใครเลยที่จะเอาใจใส่วัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรม ไม่มีใครบูรณปฏิสังขรณ์หรือให้ความอุปถัมภ์เลย และดังนั้นพวกพระที่อยู่ในวัดวาอารามเหล่านั้นและเทพดาฟ้าดินที่คุ้มครองประชาชนก็ได้ทิ้งวัดวาอารามไปโดยไม่ยอมกลับ ทั้งหมดนี้ใครเล่าที่ควรจะถูกตำหนิต่อเหตุนี้ถ้าไม่ใช่โฮเนนและ เซนจะกุ ของท่าน?

อพิไธ, อพิถัง! ในช่วงระยะเวลา ๓๐ ถึง ๔๐ ปีเท่านั้นก็มีประชาชนหลายพันคนถูกทำให้หลงใหลและประพวตินอกกลุ่มนอกทาง ทำให้พวกเขาหลงวนเวียนอยู่ในพระพุทธรูปศาสนา ดุจดั่งคนที่ไม่รู้ผู้นำทางฉะนั้น ไม่ควรที่เราจะตั้งความหวังว่าเทพดาที่ดีคงจะเป็นโกรธเป็นแค้นผู้ที่ทำงเห็นสังฆกรรมตอกหรือ ? มิได้เป็นเรื่องผิดปรกติธรรมดาตอกหรือที่ภูตผีปีศาจที่ชั่วร้ายจะได้โอกาสที่ดีที่สุดในเมื่อมันได้เห็นคนละทิ้งความยุติธรรมและชอบทำสิ่งที่ไม่ชอบธรรม? การปล่อยตัวเราให้ตกอยู่ในความวิบัติที่กำลังสืบคลานเข้ามาดีกว่าการที่จะปฏิบัติเนมบุตรซ้ำๆ ซากๆ โดยไม่มีผลอะไรเลย

การเตือนว่าจะถูกต่างชาติรุกราน

ท่านนิจิเรนได้พยากรณ์ว่าญี่ปุ่นจะถูกต่างชาติรุกรานไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๓ เป็นครั้งแรก พ.ศ. ๑๘๑๑ เมื่อคณะทูตของพวกมองโกลมาทวงเครื่องราชบรรณาการ ท่านนิจิเรน

^๑ตามความเชื่อในนิกายเทนได งานสั่งสอนของพระศาสดามุณีพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น ๕ สมัยด้วยกัน โดยอาศัยสมัยต่างๆ เหล่านั้น เราก็อาจแยกประเภทคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้

นิจiren : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๖๑

ก็ได้เตือนพวกข้าราชการทั้งหลายอีกและได้เขียนจดหมายไปถึงสาธุชนทั้งหลายดังต่อไปนี้ :

(จากเรื่อง นิจiren, ของ อะเนชาภิ, หน้า ๕๓)

หลังจากที่พวกคณะทูตมองโกลมาถึงแล้ว ข้าพเจ้าได้ส่งจดหมาย ๑๑ ฉบับไปยัง ข้าราชการและสมภารเจ้าวัดต่างๆ นิจiren และลูกศิษย์คงจะต้องถูกสอบสวนอย่างแน่นอน และ จะต้องถูกตัดสิน ถ้าไม่เนรเทศก็ประหารชีวิต พวกท่านจะต้องไม่รู้สึกรับผลประหลาดใจใดๆ ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าได้ทัดทานอย่างรุนแรงก็เพียงหวังจะปลุกประชาชนให้ตื่นตัวขึ้นมาเท่านั้นเอง นิจiren ได้รอคอยทุกสิ่งทุกอย่างอย่างอารมณ์เย็นทีเดียว จงอย่าคิดถึงภรรยา ลูกๆ และบ้านเรือน ของท่าน จงอย่าเกรงกลัวเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง! จงถือโอกาสนี้ตัดเครื่องผูกมัดที่จะทำให้ ต้องเวียนว่ายตายเกิดเสียเถิดและจงบรรลุผลแห่งความเป็นพุทธะเถิด!

นิจiren ในฐานะเป็นศาสตพยากรณ์

(จากเรื่อง นิจiren, ของ อะเนชาภิ, หน้า ๑๑๕)

พระศากยมุนีได้ทรงประกาศต่อเทพยดาทั้งปวงว่า หลังจากทีพระองค์ทรง ดับขันธปริณิพพานได้ ๒๕๐๐ ปีแล้ว สัจธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งปวงจะไม่มีใครเข้าใจ พระโพธิสัตว์วิเศษจุติจะได้รับมอบหมายให้ช่วยเหลือคนที่บาปหนาที่สุดผู้ซึ่งกำลังทำให้ สัจธรรมเสื่อมลง จะทรงเสวยยารักษาผู้ที่เป็โรคเรื้อนที่หมดหวังในชีวิตด้วยยาวิเศษ คือ การบูชา ดอกบัวแห่งสัจธรรมที่สมบูรณ์ การประกาศนี้จะถือว่าเป็นความผิดหรือ? ถ้าหากคำสัญญา นี้มิได้ไร้ผลแล้ว บรรดาผู้ปกครองประชาชนของญี่ปุ่นทั้งหลายผู้ถูกผลักดันไปในวังน้าวแห่งการ ต่อสู้และความประสพร้าย ผู้ได้ดำเนินดิ้นรนด่าว่า ทุบตี และเนรเทศธรรมทูตของพระศาสดา และสาวกของพระองค์ทีพระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้ประกาศดอกบัวแห่งสัจธรรมจะคง ปลอดภัยอยู่ได้อย่างไรเล่า?

เมื่อเขาได้ยินข้าพเจ้าพูดอย่างนี้ ประชาชนทั้งหลายจะพูดว่านั่นเป็นคำสาปแช่ง พวกผู้ที่ประกาศดอกบัวแห่งสัจธรรมนั้นยังคงเป็นบิดา มารดาของคนทั้งปวงที่อาศัยอยู่ในประเทศ ญี่ปุ่นโดยแท้ ... ข้าพเจ้านิจiren เป็นผู้เป็นอาจารย์และเป็นผู้เป็นใหญ่เหนืออำนาจอธิปไตยและ พุทธศาสนิกชนของนิกายอื่นๆ ทั้งปวง แม้กระนั้น ผู้ปกครองบ้านเมืองทั้งหลายและประชาชน ก็ยังคงปฏิบัติต่อข้าพเจ้าด้วยความประสพร้าย ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์จะอำนวยความสุขให้ แก่เขาโดยให้แสงสว่างแก่เขาได้อย่างไร? ทำไมโลกจึงยอมให้เขาอยู่ในโลกอีกเล่า? ... เพราะฉะนั้น พวกมองโกลจึงได้มาลงโทษพวกเขา แม้จะเรียกระดมทหารมาจากภาคต่างๆ ทั้งห้าภาคของอินเดียมารวมกัน และใช้ภูเขาแห่งจักรวาลเป็นป้อมปราการแล้ว แต่พวกเขาจะ

สามารถขับไล่พวกกรูกรานได้ละหรือ? ได้มีประกาศิตว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นทั้งปวงจะต้องได้รับทุกข์จากพวกที่มากรูกราน ไม่ว่าเรื่องนี้จะเกิดขึ้น หรือไม่ก็ย่อมจะเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าท่านนิจิเรนเป็นผู้ประกาศตอบบัวแห่งสัจธรรมจริงหรือไม่

การทำหายชะงิมัน

หลังจากที่ท่านนิจิเรนได้ถูกประณามที่เมืองคามะคุระเป็นครั้งที่สองแล้ว ท่านก็ถูกบังคับให้เข้ามาไม่มีอันไปตามท้องถนนเพื่อไปยังสถานที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นที่จะถูกเนรเทศไปอยู่ เมื่อขบวนแห่ผ่านศาลเจ้าเทพชะงิมัน เทวดาชินโดที่ถือกันว่าเป็นผู้คุ้มครองประเทศชาติและเป็นพระโพธิสัตว์ ท่านนิจิเรนก็หยุดและขอร้องให้เทพชะงิมันช่วยท่านให้พ้นภัย

(ดัดแปลงจากหนังสือ ยารยธรรมญี่ปุ่น, ของ ซาโตมิ, หน้า ๑๕๐-๑๕๑)

ข้าแต่เทพชะงิมัน! ท่านเป็นเทวดาจริงหรือ? ... เมื่ออาจารย์ใหญ่เดนเงียวเทศนาสัทธรรมบุดทริกสูตร ทำไมท่านจึงไม่แสดงความเคารพท่านอาจารย์เดนเงียวด้วยการปูเสื่อสีม่วงลงที่แทบเท้าของท่านอาจารย์เดนเงียวเล่า? บัดนี้ข้าพเจ้าขอพูดกับท่านว่า ข้าพเจ้าคือเขาผู้นั้นเพียงผู้เดียวเท่านั้นที่ชีวิตของเขาได้แก่ สัทธรรมบุดทริกสูตร ในตัวข้าพเจ้ามีความผิดอะไรเลย ข้าพเจ้าประกาศสัจธรรมก็โดยมุ่งจะช่วยเหลือประชาชนผู้อยู่ในดินแดนนี้ให้พ้นจากการต้องจมลงไปในนรกขุมที่ลึกที่สุด เพียงเพราะทำให้สัทธรรมบุดทริกสูตรเสื่อมลงอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าหากจะปรากฏว่าดินแดนนี้ได้ถูกพวกมองโกลรุมล้อมเป็นทาสแล้วละก็ โอ, เทพชะงิมัน พระองค์จะประทับอยู่ที่สุริยเทพด้วยความปลอดภัยเพียงผู้เดียวกระนั้นหรือ? บัดนี้ขอให้ข้าพเจ้ากล่าวกับพระองค์ว่า เมื่อพระศากยมุนีของเราเทศนาสัทธรรมบุดทริกสูตรนั้น พระพุทธเจ้าทั้งปวงทั้งสิบทิศได้มารวมกัน คล้ายๆ ดวงอาทิตย์รวมกับดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์รวมกับดวงจันทร์ ดวงดาวรวมกับดวงดาว กระจกรวมกับกระจก ต่างก็หันหน้าเข้าหากัน และพร้อมกับมีทวยเทพแห่งสวรรค์ชุมนุมอยู่ในมหาสันนิบาตนั้น เทวดาและพระอรหันต์ทั้งหลายของอินเดีย จีน ญี่ปุ่น ฯลฯ ก็ได้รวมอยู่ในมหาสันนิบาตนั้นด้วย แต่ละท่านก็ได้ปฏิญาณว่าจะเฝ้าระวังดูแลผู้ที่ใช้แรงงานของตนเพื่อทำให้ สัทธรรมบุดทริกสูตร ดำรงอยู่สืบกาลนาน

บัดนี้ท่านควรจะมา ณ ที่นี้ และทำสิ่งที่ท่านได้ปฏิญาณไว้ให้บริบูรณ์ แล้วทำไมท่านจึงมิได้มาทำข้อสัญญาของท่านให้บริบูรณ์เล่า! เมื่อข้าพเจ้านิจิเรนจะต้องถูกตัดศีรษะในคืนนี้และจะจากไปสู่สวรรค์แห่งภูเขาคิชฌกูฏแล้ว ข้าพเจ้าจะประกาศให้พระศากยมุนีทรงทราบว่าเทพชะงิมันและสุริยเทพได้ปฏิบัติตามคำปฏิญาณให้บริบูรณ์ เพราะฉะนั้น ถ้าหากพระองค์ทรงกลัว ก็จงอย่าชักช้า แต่ทว่าจงปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์เสีย!

นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๖๓

คุณค่าแห่งความทุกข์

(จากเรื่อง นิจิเรน, ของ อะเนซากิ, หน้า ๗๔)

ที่ท่านนิจิเรนได้รับทุกข์อย่างมากมานั้นก็มีไขว่จะปราศจากสาเหตุที่ท่างโกลเสียเลย ดังที่ได้อธิบายในบทที่ว่าด้วยพระโพธิสัตว์สทาปริกฤตแล้ว คำคำว่าและการถูกกลั่นแกล้งนานาประการที่ประดังมายังพระโพธิสัตว์นั้นก็เนื่องมาจากผลแห่งกรรมเก่าทั้งหลายนั่นเอง ยิ่งในกรณีของท่านนิจิเรนซึ่งเกิดในครอบครัวชาวประมงชั้นต่ำด้อย เป็นคนต่ำด้อยและยากจนด้วยแล้วยิ่งจะถูกตำว่าและกลั่นแกล้งมากยิ่งขึ้นไปอีกจะมากสักเพียงใดเล่า! แม้ในหัวใจของท่านจะถนอมบางสิ่งบางอย่างคือ ศรัทธาในสัทธรรมบุดทริกสูตรไว้ แต่ร่างกายของท่านก็ไม่มีอะไรนอกจากจะเป็นร่างกายมนุษย์ที่ธรรมดาสามัญคนหนึ่งที่มีส่วนร่วมแห่งชีวิตที่คล้ายสัตว์ป่า ไม่มีอะไรนอกจากการที่ของเหลวสองอย่างที่มีสีชมพูกับสีขาวอันเป็นผลิตภัณฑ์แห่งเนื้อและปลามารวมกันในภายใน ร่างกายนี้แหละที่ดวงวิญญาณอาศัยอยู่ ดวงวิญญาณก็คล้ายๆ ดวงจันทร์ที่สะท้อนแสงอยู่ในบ่อน้ำที่เต็มไปด้วยโคลน คล้ายๆ ทองคำที่เก็บไว้ในถุงที่สกปรกฉะนั้น โดยเหตุที่ดวงวิญญาณถนอมศรัทธาในสัทธรรมบุดทริกสูตรไว้ จึงไม่จำเป็นต้องกลัว แม้ว่าจะอยู่เบื้องหน้า (เทวดาที่สูงที่สุด เช่น) พระพรหม และพระอินทร์ก็ตาม ร่างกายก็ยังคงเป็นร่างกายสัตว์อยู่ที่คนอื่น ๆ แสดงอาการถูกเหยียดหยามคนคนนี้ก็มิใช่จะไร้เหตุผลเสียทีเดียว ทั้งนี้เพราะว่าในระหว่างดวงวิญญาณกับร่างกายนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก และแม้ว่าดวงวิญญาณนี้ก็เต็มไปด้วยมลทินต่างๆ เช่นเดียวกับดวงจันทร์ที่บริสุทธิ์ที่ตรงข้ามกับน้ำโคลน (และ) ทองคำที่ตรงข้ามกับถุงที่สกปรกฉะนั้น

ใครเล่าจะทราบเรื่องบาปที่ได้สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อนอย่างละเอียดลออ ... กรรมที่ได้สั่งสมไว้นั้นมีมากจนยังไม่ถึง มิใช่โดยการหลอมเหล็กและการตีเหล็กดอกหรือที่แห่งเหล็กหยาบๆ ได้ถูกทำให้กลายเป็นดาบที่คมกริบขึ้นมาได้? การตำว่าและการกลั่นแกล้งต่างๆ มิได้เป็นกระบวนการแห่งการหล่อหลอมและตีจริง ๆ ดอกหรือ? บัดนี้ข้าพเจ้าถูกเนรเทศ โดยมีได้ระบุมความผิดไว้เลย ข้อนี้ยังอาจหมายถึงกระบวนการแห่งการหลอมบาปที่สั่งสมไว้ (ในชาติก่อน) เสียในชีวิตนี้ และดังนั้นก็จะทำให้พ้นจากภพที่น่าสะพรึงกลัวทั้งสามได้ ...

โลกเต็มไปด้วยคนที่คอยทำให้สัทธรรมบุดทริกสูตรเสื่อมลงและบุคคลเช่นนั้นแหละที่ปกครองบ้านเมืองอยู่ในเวลานี้ แต่ข้าพเจ้านิจิเรนมิได้เป็นบุคคลหนึ่งในบุคคลต่างๆ เหล่านั้นด้วยดอกหรือ? ข้อนี้มิได้เนื่องมาจากบาปที่สั่งสมไว้โดยการละทิ้งสัจธรรมดอกหรือ? บัดนี้เมื่อความมึนเมาหายไปหมดแล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นอะไรบางอย่างที่คล้ายๆ คนเมาเหล้าที่เมื่อเมาขึ้นมาแล้ว ก็ตีบิดามารดา แต่เมื่อรู้สึกตัวขึ้นมา ก็กล่าวขอโทษขอโพย บาปนั้นยากที่จะทำให้หมดไป

ในทันทีทันใด ... ถ้าหากผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาชนมิได้ประหัตประหารกลั่นแกล้งคนทั้งหลายแล้ว ข้าพเจ้าจะทำให้บาปที่สั่งสมไว้เพราะการทำให้สังฆธรรมเสื่อมลงหมดไปได้อย่างไรเล่า?

นิจิเรนในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์วิชิตฐจาริตร

(จากเรื่อง นิจิเรน, ของ อะเนซากิ, หน้า ๘๓-๘๕)

ข้าพเจ้า นิจิเรน บุคคลซึ่งเกิดในยุคแห่งธรรมะสมัยหลัง^๒ ได้ปฏิบัติภารกิจในฐานะผู้บุกเบิกเพื่อประกาศสังฆธรรมที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นภารกิจที่พระโพธิสัตว์วิชิตฐจาริตรทรงได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติเกือบสำเร็จบริบูรณ์แล้ว พุทธภาวะที่เป็นนิรันดร์ของพระศากยมุณีดังที่พระองค์ทรงเปิดเผยในสมัยที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น สอดคล้องต้องกันกับภาวะบรรพกาล (Primeval entity) ของพระองค์ พระพุทธเจ้าประภูตรัตนะ ผู้ปรากฏพระองค์ในวิหารในสรวงสวรรค์ ในบทที่ว่าด้วยการปรากฏตัวของพระองค์และผู้เป็นตัวแทนพุทธภาวะในการสำแดงประสิทธิผลของพุทธภาวะให้ปรากฏ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้เกิดขึ้นมาในโลกดังที่มีปรากฏในบทว่าด้วยการเกิดจากโลก ในการเปิดเผยเรื่องทั้งสามทั้งปวงนี้ ข้าพเจ้าได้ทำงานของผู้ริเริ่ม (ในหมู่บุคคลที่ทำให้สังฆธรรมดำรงอยู่เป็นจิรัฏฐิติกาล) นับว่าเป็นเกียรติอย่างสูงสำหรับข้าพเจ้าผู้เป็นสัตว์ที่จะต้องตายที่ธรรมดาสามัญคนหนึ่งจริง ๆ ...

ข้าพเจ้า นิจิเรน เป็นบุคคลที่อยู่แนวหน้าของพระโพธิสัตว์ที่อุบัติขึ้นมาในโลกแล้วข้าพเจ้าจะไม่เป็นพระโพธิสัตว์ที่อุบัติขึ้นมาในโลกองค์หนึ่งได้อย่างไรเล่า? ถ้าข้าพเจ้านิจิเรนเป็นพระโพธิสัตว์ในโลกองค์หนึ่ง แล้วทำไมเล่าสาธุศิษย์ของข้าพเจ้าและผู้เชื่อตามข้าพเจ้าทั้งหมดจะเป็นญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์เหล่านั้นไม่ได้ คัมภีร์กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากใครสอนสังฆธรรมบุญทริกสูตรแก่ใครสักคนก็ตาม แม้จะเพียงประโยคเดียว ท่านจงทราบเถิดว่าเขานับเป็นธรรมทูตของพระตถาคต เป็นผู้ที่พระตถาคตทรงมอบหมาย และเป็นผู้ทำงานเพื่อพระตถาคต” แล้วข้าพเจ้าจะสามารถเป็นใครคนหนึ่งนอกเหนือไปจากเขานี้ได้อย่างไรกัน? ...

จงถือโอกาสนี้ปลุกศรัทธาขึ้นมาโดยทุกวิถีทางเถิด! จงดำรงชีวิตดุจเป็นผู้ที่ทำให้สังฆธรรมเป็นตัวแทนตนขึ้นมา และจงดำเนินชีวิตดุจดังเป็นญาติของนิจิเรนโดยไม่ต้องลังเลใจเถิด! ถ้าหากท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธาในตัวนิจิเรน ท่านก็จะเป็นพระโพธิสัตว์ในโลกคนหนึ่ง ถ้าหากท่านมีจุดหมายปลายทางที่จะเป็นเช่นนั้น ทำไมท่านจึงจะต้องสงสัยว่าท่านเป็นสาวกของพระศากยมุณี

^๒ หมายถึงยุคที่ศาสนาเสื่อมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่คำสอนของพระพุทธเจ้าได้สูญสิ้นไปเกือบหมดแล้ว

นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๖๕

จากภาวะนิรันดรทั้งปวงหรือเปล่าด้วยเล่า? ข้อนี้มีพระพุทธรูปจะเป็นเครื่องรับรองอยู่ว่า : “จากภาวะนิรันดรมาแล้ว ที่เรากล่าวได้สั่งสอนสัตว์ทั้งปวงนี้ และทำสัตว์ทั้งปวงนี้ให้เข้าใจโดยเร็ว” จงอย่าไปสนใจใยดีในเรื่องความแตกต่างกันระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงในหมู่พวกที่ประกาศ สัทธรรมบุดทริกสูตรในยุคแห่งธรรมสมัยหลังเลย การกล่าวหัวเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นความจริง เป็นเอกลักษณ์ของพระโพธิสัตว์ผู้อุบัติขึ้นมาในโลกโดยแท้ ...

เมื่อพระพุทธรูปเจ้าประภูละตั้นประทับอยู่ในวิหารในสรวงสวรรค์ข้างๆ พระตถาคต ศากยมุณีนั้น พระพุทธรูปเจ้าทั้งสองพระองค์ทรงยกแผ่นป้ายสัทธรรมบุดทริกสูตรขึ้น และทรง ประกาศพระองค์ว่า ทรงเป็นผู้บัญชาการ (ในการต่อสู้กับความชั่วและอวิชชาที่จะมาถึง) ข้อนี้จะ เป็นการหลอกลวงได้อย่างไรกัน? ความจริงโดยการกระทำเช่นนั้น ชื่อว่า พระองค์ทั้งสองทรงยก พวกเราซึ่งเป็นสัตว์ที่ต้องตายขึ้นสู่ตำแหน่งพระพุทธรูปเจ้า ข้าพเจ้านิจิเรนมิได้อยู่ในมหาสันนิบาต นั้น และก็ยังไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะสงสัยในข้อความที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เลย หรือว่าเป็นไปได้ที่ ข้าพเจ้าจะปรากฏในมหาสันนิบาตนั้น? แม้ข้าพเจ้าจะเป็นสัตว์ที่ต้องตายธรรมดาๆ คนหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ได้ใส่ใจจดอติตเลย ทั้งในปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าก็เป็นผู้หนึ่งที่รู้แจ้งสัทธรรมบุดทริกสูตร โดยไม่ผิดพลาด แล้วในอนาคตข้าพเจ้าย่อมมั่นใจว่าจะมีจุดหมายปลายทางที่จะได้เข้าร่วมในที่ ประชุมแห่งสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์นั้นอย่างแน่นอน ในการอ้างถึงอดีต จากปัจจุบันและอนาคตนี้ ข้าพเจ้าควรคิดว่า ข้าพเจ้าจะต้องปรากฏอยู่ในที่ประชุมในฟากฟ้า (ปัจจุบันย่อมรับประกัน จุดหมายปลายทางในอนาคต และจุดหมายปลายทางในอนาคต ถ้าหากปราศจากสาเหตุใน อดีตเสียแล้วก็ย่อมเป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้) ปัจจุบัน อนาคต และอดีต จึงไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้เลย ...

ในเอกสารนี้ ได้เขียนเรื่องสัจธรรมที่มีค่าที่สุดต่อข้าพเจ้าลงไว้ จงอ่านหลายๆ เทียว จงอ่านไปตามตัวหนังสือ และก็จงจำใส่ใจไว้ให้ดี! ดังนั้นจงมีศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าผู้สูงสุดซึ่งทรง เป็นตัวแทนในวิถีทางที่ไม่มีอะไรเสมอเหมือนในโลกทั้งมวล! ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านมีศรัทธา มั่นคงยิ่งขึ้นไปอีก และจงอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของพุทธภาวะที่มีองค์สาม จงรุดหน้าต่อไปตาม ทางแห่งการปฏิบัติและการเรียนรู้ให้แข็งขันเถิด! ถ้าหากไม่มีการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียน แล้ว พระพุทธศาสนาก็คงเป็นโมฆะ ไม่มีความหมายอะไร จงฝึกฝนตนเอง และสอนผู้อื่นด้วย! จงตระหนักว่าการปฏิบัติและการศึกษาเป็นผลที่เกิดจากศรัทธา! ดราบเท่าที่ท่านยังมีอำนาจ อยู่ก็จงเทศนาสั่งสอนต่อไปเถิด แม้จะเป็นเพียงวลีหนึ่ง หรือ คำคำหนึ่ง (แห่งคัมภีร์) ก็ตาม! นะมุ เมียวโฮ เรนเงเกียว ! นะมุ เมียวโฮ เรนเงเกียว! (ข้าพเจ้าขออนอบน้อมต่อสัทธรรมบุดทริกสูตร)

จุดหมายปลายทางที่จะทำให้ญี่ปุ่นหันมานับถือลัทธิธรรมบุนทริกสูตร

(จากเรื่อง นิชิเรน, ของ อะเนซากิ, หน้า ๑๑๙-๑๒๐)

ตราบเท่าที่ความเมตตากรุณาของข้าพเจ้านิชิเรนยังมีอยู่มากมายและพอเข้าใจได้แล้ว ความมอบต่อลัทธิธรรมบุนทริกสูตรก็จะแพร่ไปทั่วในเวลาห้านปีข้างหน้า ในอนาคตกาลอันเป็นนิรันดร์ นี่เป็นบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้รับ ซึ่งมีจุดหมายปลายทางที่จะเปิดดวงตาที่มีขอบของสรรพสัตว์ทั้งหลายในญี่ปุ่น (คือในโลก) และที่จะปิดวิถีทางที่จะนำไปสู่เวจิมหานรกขุมต่ำสุด บุญกุศลเหล่านี้มีมากเหนือบุญกุศลของท่านเดนเงียวและท่านเทนไต และห่างจากบุญกุศลของท่านนาคารุซุและท่านกาสะปะ (กัสส) มาก มิได้เป็นความจริงดอกหรือที่ว่า การฝึกฝนในสวรรค์ร้อยปีไม่อาจเปรียบกับการทำงานวันเดียวในมนุษยโลกได้ และว่าการให้บริการแก่สังฆธรรมในระยะเวลา ๒,๐๐๐ ปี แห่งยุคที่ธรรมะยังสมบูรณ์และแห่งยุคที่มีการคัดลอกธรรมะไว้มากมาย ด้อยกว่าการให้บริการเพียงชั่วอายุเดียวในยุคแห่งธรรมะสมัยหลัง (คือสมัยศาสนาเสื่อม)? ความแตกต่างทั้งหมดนี้มีได้เนื่องมาจากปรีชาญาณของนิชิเรนเองเลย แต่ทว่าเนื่องมาจากคุณธรรมที่มีแฝงอยู่ในสมัยต่างๆ ดอกไม้ย่อมบานในฤดูวันดี และผลไม้ย่อมสุกในฤดูสารทในฤดูร้อน อากาศก็ร้อน และในฤดูหนาว อากาศก็หนาว มิใช่เวลาดอกหรือที่ทำให้เกิดมีความแตกต่างกันเหล่านี้? พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ว่า “สังฆธรรมนี้จะได้ถูกประกาศและทำให้ดำรงอยู่สิ้นจิรัฏฐิตกาลในชมพูทวีป (โลก) ทั้งสิ้น หลังจากที่เรากล่าวแล้วได้ ๒,๐๐๐ ปี และจะสามารถช่วยสัตว์ทุกชนิด ทั้งภูตผีปีศาจ และอสุรกาย เทวดา และนาค ให้พ้นทุกข์ได้” ฯลฯ ถ้าหากคำพยากรณ์นี้จะไม่สำเร็จบริบูรณ์ตามนั้น การพยากรณ์และการรับประกันอื่นๆ ทั้งปวงก็จะพิสูจน์ให้เห็นว่าผิด พระศากยมุนีก็จะตกลงไปในนรกอเวจี พระพุทธเจ้าประภูตรัตนะก็จะถูกเผาอยู่ในไฟนรก ส่วนพระพุทธเจ้าอื่นๆ ในทั้งสิบทิศก็ต้องโยกย้ายที่ประทับไปอยู่ในมหานรกทั้งแปด และพระโพธิสัตว์ทั้งปวงก็จะพากันได้รับทุกข์เวทนา ๑๓๖ ประการ ทั้งหมดนี้จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้อย่างไรกัน? ถ้าหากมิได้เป็นเช่นนั้นแล้ว ญี่ปุ่นทั้งปวง (โลก) ก็จะถูกทำให้หันมาอบนอบบูชาลัทธิธรรมบุนทริกสูตรอย่างแน่นนอน

ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางแห่งการทำให้พระพุทธศาสนามีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่

(จากเรื่อง นิชิเรน, ของ อะเนซากิ, หน้า ๑๑๐)

ในอนาคตเมื่อกฎหมายของบ้านเมืองและสังฆธรรมทางพระพุทธศาสนารวมกันได้แล้ว

นิจิเรน : พระอาทิตย์ และ ดอกบัว

๒๖๗

และมีความกลมเกลียวระหว่างกฎที่สมบูรณ์แบบทั้งสองแล้ว ทั้งกษัตริย์และประชาชนก็จะยึดมั่นอยู่ในสิ่งลึกลับที่ยิ่งใหญ่ด้วยศรัทธาแน่น แล้วยุคทอง เช่น ยุคที่กษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์ในสมัยโบราณปกครองบ้านเมืองก็จะมีขึ้นในยุคเสื่อมและยุคที่เต็มไปด้วยความทุจริต ในยุคที่ศาสนาเสื่อมอีก แล้วโดยพระบรมราชานุญาตของสมเด็จพระจักรพรรดิ และโองการของผู้เผด็จการก็จะทำให้ตำแหน่งที่สูงสุดทางศาสนา (Holy See) ตั้งมั่นอย่างสมบูรณ์ ณ จุดที่พอเทียบเท่ากับสวรรค์บนภูเขาศิขณภูฏานในด้านความวิเศษได้ เพียงแต่เราจะต้องรอเวลาหน่อยเท่านั้นเอง แล้วกฎทางด้านศีลธรรม (ไคโฮ) ก็จะได้รับผลสำเร็จในชีวิตที่แท้จริงของมนุษยชาติ แล้วตำแหน่งสูงสุดทางศาสนาก็จะเป็นที่ที่มนุษย์ทั้งปวงแห่งประเทศทั้งสาม (คือ อินเดีย จีน และ ญี่ปุ่น) และ ชมพูทวีปทั้งสี่ (โลก) ก็จะถูกนำมาสู่ความลึกลับแห่งการสารภาพบาปและการล้างบาป แม้แต่เทวดาองค์สำคัญๆ คือ พระพรหม และ พระอินทร์ ก็จะเสด็จลงมายังสถานที่ที่ควรแก่การเคารพและเข้าร่วมในการริเริ่มนี้

การเปลี่ยนรูปของนิจิเรน (ในขณะที่สละโลก)

(จากเรื่อง นิจิเรน, ของ ยะเนซากิ, หน้า ๑๒๙)

จุดจุดนี้ในระหว่างเทือกเขาได้ถูกแยกออกจากชีวิตในทางโลก และไม่มีมนุษย์คนใดอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ไม่ว่าจะทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือทิศใต้ เลยบัดนี้ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ในอาศรมเช่นนั้นตามลำพัง แต่ในอกของข้าพเจ้าในร่างกายที่เป็นเนื้อหนังของนิจิเรนนั้น ได้มีความลึกลับสำคัญที่พระศากยมุนีพุทธเจ้าทรงเปิดเผยบนภูเขาศิขณภูฏาน และทรงมอบหมายให้ข้าพเจ้าอย่างลับๆ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงทราบทั่วว่า หัวอกของข้าพเจ้าเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าทั้งปวงได้ทรงทำให้ชุ่มฉ่ำอยู่ในการพิจารณาไตร่ตรอง ข้าพเจ้าทราบว่าพระองค์ทรงหมุนวงล้อแห่งสังขารไปบนล้นของข้าพเจ้า ว่าคอกหยอของข้าพเจ้ากำลังให้กำเนิดแก่พระพุทธรูปเจ้านั้น และว่าพระพุทธรูปเจ้านั้นกำลังบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในปากของข้าพเจ้า สถานที่นี้ก็คือที่อยู่ของบุคคลเช่นนั้นผู้ซึ่งกำลังรู้แจ้งสังขารมุนทริกสูตรในชีวิตของเขาอย่างลึกลับ แน่หนอนทีเดียวที่สถานที่เช่นนั้นย่อมมิได้มีศักดิ์ศรีต่ำกว่าสวรรค์บนภูเขาศิขณภูฏานเลย สังขารเป็นสิ่งที่ไม่ประเสริฐฉันใด ผู้ที่รวบรวมสังขารก็ย่อมประเสริฐฉันนั้น บุคคลเป็นผู้ประเสริฐฉันใด สถานที่ที่เขาอยู่ก็ย่อมประเสริฐฉันนั้น ในบทที่ว่าด้วย “อำนาจลึกลับของพระตถาคต” มีข้อความว่า :

“จะเป็นป่า หรือ โค่นต้นไม้ หรือ ในสุญญาคูกร ก็ตาม ... ณ จุดนั้นท่านจงสร้าง
 สติปฏิบัติถวายพระตถาคต เพราะจุดนั้นถือว่าเป็นสถานที่ที่พระตถาคตทั้งปวงได้ทรงบรรลุนุตร-
 สัมมาสัมโพธิญาณ ณ จุดนั้นแหละที่พระตถาคตทรงหมุนธรรมจักรให้เป็นไป ณ จุดนั้นแหละที่
 พระตถาคตทรงดับขันธปรินิพพาน” ใครก็ตามที่มา ณ สถานที่นี้ จะสามารถล้างบาปและ
 ความเลวทรามที่เขาได้สั่งสมมาตั้งแต่ภวันตรกาลให้หมดไปได้ และอกุศลกรรมของเขาทั้งปวง
 จะถูกเปลี่ยนรูปเป็นบุญกุศลในทันที.

บทที่ ๑๒

พระพุทธศาสนานิกายเซน

จงทำให้สามัญชนสามารถบรรลุถึงซึ่งความหลุดพ้น—นี่เป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นธรรมดาสามัญของนิกายทางพระพุทธศาสนาทุกนิกายที่แผ่เข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นในสมัยกลาง เพื่อที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกันนี้ และการที่จะแนะแนวคนทั้งหลายให้ผ่านพ้นความไม่แน่นอน ความยุ่งยาก และความทุกข์แห่งยุคที่ยากลำบากนี้ บางทีก็ต้องเอากรรมวิธีใหม่ๆ เหล่านี้มาใช้ในวิถีทางที่แตกต่างกันมาก นิกายสุซาวดีและนิกายจิเรนเท่าที่เรารู้ได้ เน้นถึงความต้องการให้มีศรัทธาอย่างเต็มที่ในอะไรบางอย่างนอกเหนือตัวเรา นั่นคืออำนาจของพระอมิตะ^๑ หรือของ สัทธรรมบุดนทริกสูตร ที่จะช่วยเราให้พ้นทุกข์ นิกายเหล่านี้กล่าวว่าเพื่อที่จะได้พบความสงบและความเกษม มนุษย์เราจะต้องหันเหจากตัวเองและโลกนี้ไปหาโลกอื่น นิกายทั้งสองนี้นับว่าตรงข้ามกับพุทธศาสนานิกายเซนซึ่งได้รู้เรื่องเป็นเด่นขึ้นมาในสมัยเดียวกัน นี่เป็นครั้งแรก คือได้คัดค้านโมคติที่ว่าความเป็นพุทธะเป็นอะไรบางอย่างที่ควรแสวงหามองหาตัวเราหรือในโลกอื่นอย่างแข็งขัน ทุกคนล้วนมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะอยู่ด้วยกันทั้งนั้น และเพื่อที่จะรู้แจ้งธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะนี้ก็จำเป็นจะต้องมองดูภายในตัวเอง การเข้าใจตัวเองและการพึ่งตัวเองนับว่าเป็นจุดสำคัญของพุทธศาสนานิกายเซน

วิถีทางที่จะทำให้บรรลุถึงการรู้แจ้งตนเองนี้ คำว่า เซน ย่อมบ่งชัดอยู่ในตัวแล้ว เพราะคำว่า เซน หมายความว่า การเข้าสมาธิ หรือ การเข้าฌาน อย่างไรก็ตามการที่จะพูดว่า เซน เป็น วิถีทาง นั้นนับว่าเหมาะสมเฉพาะการอ้างถึงวิธีที่เกี่ยวข้องในการทำสมาธิเท่านั้น นั่นคือ การนั่งขัดสมาธิตั้งตัวให้ตรง และไม่เคลื่อนไหวใดๆ ทั้งสิ้นพร้อมกับทำจิตให้แน่วแน่ ทั้งนี้ก็เพื่อจิตจะได้บรรลุถึงซึ่งความสงบนิ่งก่อนแล้วจะได้ปัญญาเห็นแจ้ง (วิปัสสนา) ในภายหลัง โดยอาศัยวิปัสสนา^๒ นี้ ก็จะเห็นว่าวิธีและการรู้แจ้งเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มี วิธี ใดๆ ที่นำมาใช้เลย ไม่มี จุดมุ่งหมาย ใด ๆ ที่ได้บรรลุถึงเลย

การเข้าสมาธิแบบนี้ นับว่าเป็นลักษณะที่เป็นสาร์ตตะสำคัญของพระพุทธศาสนา นับแต่สมัยแรกสุดมาทีเดียว และเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติโยคะของอินเดียสมัยโบราณด้วย พระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาเองก็ทรงปลีกไปอยู่ในที่ที่วิเวกประทับนั่งอย่างสงบ แต่ก็ทรงมีพระทัยแน่วแน่เป็นสมาธิ แล้วพระองค์ก็ทรงรู้แจ้งสัจธรรมซึ่งต่อมาได้สอนกันไปทั่วทั้งเอเชียตะวันออก

^๑ พระอมิตาภะ

การเข้าสมาธิแบบเฉพาะทั้งในหินยานและมหายานซึ่งเรียกว่า *ธยาน* นั้น นับว่าเป็นส่วนชั้นในแห่งระเบียบวินัยทางพระพุทธศาสนา และทั้ง ๆ ที่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่ยิ่งขึ้นในบางนิกาย เช่น สำนักโยคอาจารย์แบบมโนคตินิยม แต่ก็ยังเป็นเสมือนทรัพย์สินสมบัติที่ธรรมดาสามัญแก่คนทั้งปวง ในประเทศจีนนี้แหละที่การปฏิบัติ *ธยาน* (เข้าฌาน) ได้กลายเป็นมูลฐานแห่งพระพุทธศาสนาที่แยกตัวออกไปเป็นนิกายหนึ่งต่างหากเป็นครั้งแรก ในประเทศจีนนั้น กรรมวิธีที่มุ่งอยู่ที่การอธิบายในเรื่องคัมภีร์และทางด้านปรัชญา เพื่อเป็นการคัดค้านลัทธิสกอ-ลาสติก ที่แพร่หลายอยู่ในภาคเหนือของจีนในเวลานั้น ได้พัฒนาไปมากจนกลายเป็นกรรมวิธีที่เข้มแข็งเป็นพิเศษทางภาคใต้ กรรมวิธีแบบนี้เน้นถึงการรู้แจ้งด้วยการเข้าสมาธิและปฏิบัติธยานาจนหน้าที่ทางด้านคัมภีร์หรือทางคณะสงฆ์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง ในตอนเริ่มแรกขบวนการนี้ได้ติดต่อกับกับศูนย์กลางต่าง ๆ ของนิกายวินัยที่อุทิศชีวิตให้แก่การปฏิบัติวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งก็มีการเข้าฌานเป็นระเบียบวินัยประการหนึ่งด้วย ทั้ง ๆ ที่เน้นในเรื่องการปฏิบัติตามระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งยังคงเหลือเป็นลักษณะของผู้ที่ยึดมั่นอยู่กับคุณค่าที่สูงสุดแห่งการเข้าสมาธิ โดยเฉพาะแบบนี้ การที่จิตของพวกเขาเป็นอิสระ และการที่พวกเขาปฏิบัติธยานาจนภายนอกทั้งปวง ในที่สุดก็นำไปสู่การแยกตัวไปตั้งนิกายขึ้นอีกต่างหาก เรียกว่า *นิกายฌาน* ซึ่งเป็นคำภาษาจีนตรงกับคำว่า *ธยาน* (ในภาษาสันสกฤต) นิกายที่แตกต่างออกไปอย่างเด่นชัดเช่นนี้ ซึ่งควรจะเกิดขึ้นมาบนผืนแผ่นดินจีนโดยมีแนวโน้มไปในทางสงบเงียบ เป็นปัจเจก และเป็นแบบที่มีการทำลายความเชื่อถือของประชาชน ตามแบบลัทธิเต๋าสมัยแรก ๆ เป็นลักษณะนั้น นับว่าเป็นการเสนอแนะลักษณะที่ศาสนาต่างดาวนี้ได้เปลี่ยนรูปโฉมของตนเสียใหม่ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เป็นแบบจีนได้อย่างน่าทึ่ง แต่เราจะเข้าใจเรื่องนี้ว่าเป็นการดัดแปลงบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาแบบอินเดียให้เข้ากับธรรมเนียมแบบจีนได้มากน้อยเพียงใด หรือว่าเป็นตัวแทนการเอาทัศนคติที่มีสาระสำคัญแบบเต๋ามาดัดแปลงให้เป็นแบบพุทธได้แค่ไหนเพียงใด นั้น นับว่าเป็นปัญหาที่ยากที่จะยุติโดยอาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นมูลฐานได้

เมื่อเราได้พูดถึงพระพุทธศานานิกายฌาน ในฐานะเป็นนิกายหรือคำสอนที่แยกออกไปต่างหากนั้น เมื่อว่าในรูปขององค์การแล้ว พระพุทธศาสนาก็มิได้เป็นนิกายเดียวเลย แต่ทว่าเป็นนิกายต่าง ๆ มากมายหลายนิกายด้วยกัน แต่ละนิกายก็ยึดเอาบุคคลที่เป็นอาจารย์เป็นหลัก และอาจารย์แต่ละองค์ต่างก็อ้างว่าตนเป็นสังฆปริณายก ที่ได้รับการถ่ายทอดสัจธรรมจากครูคนแรกคือพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องเป็นทางการทั้งนั้น ตามปริมปราประเพณีที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางนั้น การถ่ายทอดให้กันนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติเป็นครั้งแรกที่ภูเขาศิขณภูฏ เมื่อคราวที่มหาพราหมณถวายดอกไม้ดอกหนึ่งแด่พระองค์ และทูลขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงชูดอกไม้ขึ้นแล้วเอานิ้วพระหัตถ์ทิ่มหนามดอกไม้ขึ้นนั้น แต่มิได้ตรัสอะไรเลย ทุก ๆ

พระพุทธศาสนานิกายเซน

๒๗๑

คนในที่ประชุมนั้นต่างก็พิศวงไปตาม ๆ กัน ยกเว้นพระมหากัสสป (กาศยปะ) ผู้ฉลาดเพียงองค์เดียวซึ่งยังเป็นการรับทราบการสอนด้วยการแสดงนิมิตของพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้รับมอบหมายให้ถ่ายทอดสังฆธรรมนี้แก่นุชนรุ่นต่อ ๆ ไป ดังนั้นการถ่ายทอดสังฆธรรมจึงได้ดำเนินจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งโดยมิได้มีการเทศนาเป็นคำพูดหรือเขียนเป็นตัวหนังสือเลย แต่โดยอาศัยนิมิตที่ลึกกลับเป็นแบบการถ่ายทอดจากสังฆปริณายกองค์หนึ่งไปยังอีกองค์หนึ่ง อย่างเปิดเผยตามปริมปราประเพณี ท่าน โพธิธรรม ซึ่งเป็นสังฆปริณายกองค์ที่ ๓๘ ที่สิบ ๆ มาโดยวิธีนี้ได้นำเอาคำสอนนี้เข้าไปสู่ประเทศจีน

การที่ท่านโพธิธรรมกับจักรพรรดิหวู่ แห่งราชวงศ์เหลียงได้พบกันซึ่งสันนิษฐานว่าเป็น พ.ศ. ๑๐๖๓ นั้น นับว่าเป็นเรื่องราวที่ขึ้นชื่อที่สุดในปริมปราประเพณีของนิกายเซน จักรพรรดิหวู่ได้รับสั่งกับท่านโพธิธรรมว่า “นับตั้งแต่โยมได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นต้นมา โยมได้สร้างวัดวาอารามไว้หลายแห่ง ได้ให้คัดลอกคัมภีร์ไว้หลายฉบับ และได้บวชภิกษุและภิกษุณีไว้มากมาย โยมจะได้บุญสักมากน้อยเพียงใดเล่า?”

ท่านโพธิธรรมทูลว่า “ไม่ได้บุญอะไรเลย”

แล้วจักรพรรดิหวู่ทรงถามว่า “อะไรเล่าคืออริยสัจในความหมายที่สูงที่สุด?”

ท่านโพธิธรรมทูลว่า “คือความว่างเปล่า ไม่มีความประเสริฐอะไรเลย”

จักรพรรดิหวู่ทรงถามว่า “แล้วใครเล่าที่กำลังเผชิญหน้าอยู่กับโยมในขณะนี้?”

ท่านโพธิธรรมทูลว่า “อาตมาก็ไม่ทราบเหมือนกัน, ขอถวายพระพร”

จักรพรรดิหวู่จึงมิได้ทรงได้อะไรอย่างหนึ่งที่ทรงคาดหวังไว้เลย แล้วพระโพธิธรรมก็ออกมาและต่อมาได้นั่งสมาธิโดยหันหน้าเข้าทางหน้าผาอย่างสงบอยู่เป็นเวลา ๙ ปี ในท่านั้นแหละท่านโพธิธรรมซึ่งชาวญี่ปุ่นเรียกว่า ทุรุมะ เป็นบุคคลที่ชาวพุทธชอบเอาไปเป็นแบบวาดภาพและแกะสลัก การสืบต่อตำแหน่งสังฆปริณายกในที่สุด ก็มาถึงบุคคลผู้มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการแสวงหาสังฆธรรม ชื่อ หุยโกะ ซึ่งไม่ได้รับคำตอบอะไรในตอนที่ท่านขอให้ท่านโพธิธรรมสอนท่านในครั้งแรก เพื่อแสดงให้เห็นการตัดสินใจอย่างแน่วแน่ในอันที่จะบรรลุถึงสังฆธรรมไม่ว่าจะเป็นอะไรก็เป็นกัน หุยโกะ ซึ่งยืนอยู่ในท่ามกลางหิมะได้ตัดแขนซ้ายของท่านทิ้ง แล้วท่านโพธิธรรมก็รับหุยโกะเป็นศิษย์ แล้วต่อมาก็ให้จิ๋วและบาตรแก่ท่านเป็นนิมิต หมายถึงการถ่ายทอดตำแหน่งสังฆปริณายกให้

หลักฐานในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องราวเช่นนั้น เป็นปัญหาที่มีความสำคัญน้อยมาก คุณค่าของเรื่องอยู่ที่วิถีทางที่น่าทึ่งที่ข้อความตอนต่าง ๆ เหล่านี้เสนอแนะให้เห็น

ลักษณะของพระพุทธศาสนานิกายฌาน (เซน) นั้นคือการปฏิเสธอำนาจหน้าที่ทางโลกและทาง คัมภีร์ทั้งหมด การไม่ยอมใช้ถ้อยคำ การเป็นอิสระจากโลกและการเน้นในเรื่องลักษณะภาพทาง ด้านศีลธรรมมากกว่าการบรรลุทางด้านสติปัญญา บางทีลักษณะที่สำคัญที่สุดจะได้แก่การตั้งใจ ให้แน่วแน่เพ่งไปยังอาจารย์นิกายฌานในฐานะที่เป็นผู้ทำสังขารให้เป็นรูปร่างที่มีชีวิตขึ้นมา ลักษณะของพระพุทธศาสนานิกายฌานข้อนี้ย่อมพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นแหล่งกำเนิดความเข้มแข็ง ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งมาเป็นเวลานานปีแล้ว โดยเหตุที่นิกายฌานขึ้นอยู่กับความคงไว้ซึ่งการ สถาปนาทางด้านกายภาพหรือองค์การทางศาสนาจะเป็นแบบใด ๆ ก็ตาม เช่น วัดวาอาราม และวิหาร มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะที่คอยสั่งการของอาจารย์ นิกายฌานจึงอยู่ในฐานะ ที่จะยืนหยัดต่อการถูกประหัตประหารทางด้านศาสนาที่สำคัญยิ่งระหว่าง พ.ศ. ๑๓๘๔-๑๓๘๙ ได้ดีกว่านิกายอื่น ๆ ส่วนใหญ่ในเมืองจีน การประกาศพระพุทธศาสนานิกายฌานก็ต้องการเพียง ครูกับศิษย์เท่านั้น และครูกับศิษย์ก็ได้ขาดแคลน แม้หลังจากที่ได้ปิดวัดวาอารามและทำให้ ประชาคมทางศาสนาสูญสิ้นไปแล้ว ดังนั้นในสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ. ๑๕๐๓-๑๕๒๒) นิกายฌาน จึงเป็นสื่อทั้งปวงที่พระพุทธศาสนาในเมืองจีนยังคงเหลืออยู่ และได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม สมัยราชวงศ์ซ่งที่นับว่าเด่น ๆ อย่างลึกซึ้งอยู่หลายด้านด้วยกันโดยเฉพาะในด้านศิลปะ กวีนิพนธ์ และปรัชญา

ทั้งสมัยราชวงศ์ซ่งยังเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นยุคที่มีการค้าโพ้นทะเลอย่างน่าทึ่งมาก ซึ่งอย่างน้อยก็ในสมัยที่ส่วนมากเอกชนเป็นผู้ดำเนินการมากกว่าที่รัฐบาลจะเป็นผู้ผูกขาดเสียเอง ณ ที่นี้นิกายฌานก็ได้มีบทบาทที่สำคัญอยู่มาก เพราะพวกที่นับถือนิกายนี้ที่มีหัวริเริ่มและ ชอบผจญภัยได้มีบทบาทในวิสาหกิจการค้า ทั้งวัดวาอารามของพวกนี้ที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจีนก็ยังทำหน้าที่เป็นจุดที่พักรแรมสำหรับพวกพ่อค้าและเป็นศูนย์กลาง จำหน่ายสินค้าต่างประเทศอีกด้วย พวกเผยแพร่พระพุทธศาสนานิกายฌานมักจะติดตามคณะทูต พาณิชไปยังประเทศญี่ปุ่นเสมอ แล้วก็เป็นที่เข้าใจกันได้ว่าทำไมพระพุทธศาสนานิกายฌานจึงได้ หยั่งรากลึกลงในดินแดนญี่ปุ่นในสมัยนี้ คือระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ด้วย

ความจริงได้มีผู้นำพระพุทธศาสนานิกายฌาน หรือนิกายเซน เข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่น ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หลายร้อยปีแล้ว และได้เข้าไปหลายครั้งหลายหนด้วยกัน ทั้งนี้ก็โดย ได้รับความอุปถัมภ์จากราชสำนัก ทั้งในฐานะเป็นหลักปฏิบัติทางด้านกรรมฐานแบบพิเศษที่ บุคคลในนิกายอื่น ๆ ได้นำไปใช้ (ซึ่งมีนิกายไซโจรวมอยู่ด้วย) และในฐานะที่เป็นคำสอนที่ แยกตัวออกไปต่างหาก แต่ก็ไม่มีความพยายามในระยะแรก ๆ หลงเหลืออยู่เลย และคงปล่อยให้ บุคคลชั้นนำชาวญี่ปุ่นที่สำคัญของนิกายเซนสองคนประดิษฐานคำสอนนี้บนผืนแผ่นดินญี่ปุ่น

ได้อย่างมั่นคง ผู้นำทั้งสองของนิกายเซนนี้ก็คือ ท่าน เออิไซ (พ.ศ. ๑๖๘๔-๑๗๕๔) กับท่าน โดเจน (พ.ศ. ๑๗๔๓-๑๗๙๖) เราได้ทราบมาแล้วว่า ประวัติศาสตร์พุทธศาสนานิกายเซนมีศูนย์กลางอยู่ที่บุคลิกภาพของอาจารย์ใหญ่ของตน และเรื่องเกร็ด ๆ จากชีวิตของอาจารย์เหล่านี้ นับว่าเป็นวิถีทางที่ชอบใช้ถ่ายทอดคำสอนที่เป็นสาระดะสำคัญของนิกายเซนด้วย ในกรณีพุทธศาสนานิกายเซนของจีนเรื่องเกร็ด ๆ ทำให้เราได้ทราบเรื่องประสบการณ์เกี่ยวกับการรู้แจ้ง และวิธีการถ่ายทอดจากสังฆปริณายกองค์หนึ่งไปสู่อีกองค์หนึ่งเป็นส่วนใหญ่ แต่พระพุทธศาสนานิกายเซนก็เป็นอะไรบางอย่างที่มากยิ่งขึ้นกว่า “การรู้แจ้ง-ประสบการณ์” เพียงอย่างเดียว นิกายเซนเป็นวิถีชีวิตทั้งหมด และก็นับว่าโชคดีที่ในชีวิตประวัติของนักบุกเบิกนิกายเซนทั้งสองนี้เรามีเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมของท่านทั้งสองอยู่มากมายทำให้เราได้เชื่อมต่อที่สำคัญระหว่างนิกายเซนดังที่เรามองเห็น นิกายเซนดังที่เขาปฏิบัติตาม และนิกายเซนดังที่มีผลกระทบกระเทือนต่อโฉมหน้าต่าง ๆ แห่งชีวิตและวัฒนธรรมญี่ปุ่นหลายแบบด้วยกัน

ผู้นำนิกายเซนในประเทศญี่ปุ่น

ผู้นำคนแรกคือท่านเออิไซซึ่งได้เริ่มชีวิตทางศาสนาที่ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแบบลี้ลับบนภูเขาเออิ แต่ท่านพิจารณาตัวแล้วก็ได้ตัดสินใจว่าท่านควรจะไปศึกษาต่อในประเทศจีน และถ้าหากเป็นไปได้ ก็ควรจะเดินทางไกลไปจนกระทั่งถึงอินเดีย ซึ่งเป็นมาตุภูมิของพระพุทธศาสนาเสียเลย ความมุ่งมาดปรารถนาประการหลังนี้ ท่านไม่เคยประสบผลสำเร็จเลย แต่ท่านก็ได้เดินทางไปเมืองจีนสองครั้ง ในสมัยที่การคมนาคมติดต่อกับผืนแผ่นดินตามปกติได้สิ้นสุดลงนานแล้ว และในสมัยนั้นการเดินทางต้องเสี่ยงภัยอย่างที่สุด ในประเทศจีนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ท่านเออิไซได้พบว่านิกายเซนเท่านั้นที่เป็นพระพุทธศาสนาแบบที่ยังรุ่งเรืองอยู่ในขณะนั้น และหลังจากที่ได้ศึกษาที่ศูนย์กลางนิกายเซนที่เทียนทงซานแล้ว ท่านก็เดินทางกลับประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๔ ในฐานะเป็นอาจารย์เซนเต็มตัวของนิกายรินไซ (ภาษาจีนเรียกว่า หลินซี) ตอนขากลับ ท่านเออิไซได้นำเอาของบางอย่างซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมากที่สุดในหมู่ชาวจีนกลับมาด้วย นั่นคือ “ชา” เมื่อได้กลับมาถึงเมืองเกียวโตแล้ว ท่านก็ได้เริ่มพูดเราใจให้ชาวญี่ปุ่นรับเอาทั้งพุทธศาสนานิกายเซนและชา แต่ต่อมาไม่นานนักคำสอนใหม่ของท่านก็ต้องประสบการคัดค้านจากพระพุทธศาสนาแบบลี้ลับซึ่งตั้งมั่นอยู่ในเมืองหลวงและรอบ ๆ เมืองหลวง ท่านเออิไซซึ่งเป็นคนเจ้าความคิดและชอบดัดแปลงแก้ไข เพื่อที่จะรักษาเจตนารมณ์ของนิกายเซนไว้ ท่านจึงได้หนีบรรยากาศที่เต็มไปด้วยศัตรูของเมืองเกียวโต และย้ายไปยังศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองใหม่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือเมืองคามะคุระ ณ เมืองคามะคุระ ซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลทหารนั้น คำสอนของท่านเออิไซได้รับความนิยมชมชอบในหมู่พวกนักรบ

หัวเห็ดและที่ขอบเสียงภัยมาก พวกนี้เห็นว่าพุทธศาสนานิกายเซนถูกกับวิถีการครองชีวิตของพวกเขาโดยเฉพาะ ท่านเออิไซซึ่งได้รับความสนับสนุนจากบรรดาผู้สำเร็จราชการโฮโจ และด้วยความอุปถัมภ์ของโชกุนคนที่สามและภริยาม่ายของโชกุนคนแรก จึงได้ตั้งศูนย์กลางใหม่เพื่อการศึกษาศาสนานิกายเซนขึ้น และได้เริ่มเปิดสิ่งที่ได้กลายเป็น การทอดไมตรี ทางประวัติศาสตร์ระหว่างนิกายนี้กับพวกขุนศึกของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามท่านเออิไซได้กลับมาเทศนาสอนที่เมืองเกียวโตในระยะหลัง ๆ ท่านก็ถูกบังคับให้ประนีประนอมกับนิกายที่ตั้งมั่นอยู่ก่อนแล้ว ท่านจะเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายเซนได้อย่างเสรี ก็โดยมีเงื่อนไขว่า ระเบียบวินัยทางพุทธศาสนาแบบอื่น ๆ ซึ่งมีการปฏิบัติของนิกายเทนไดกับนิกายชินนอนเป็นตัวแทนจะต้องสอดคล้องกันกับฐานะในคำสอนของท่าน ดังนั้นจึงนับว่าเป็นลักษณะแห่งงานบุกเบิกของท่านเออิไซที่ว่า จะต้องทำตัวเองให้เป็นมิตรกับระเบียบทางการเมืองใหม่ ๆ และประนีประนอมกับศาสนาที่ตั้งมั่นอยู่ก่อนแล้ว ท่านได้พยายามทำให้นิกายเซนเป็นนิกายที่ถูกต้องตามกฎหมายในญี่ปุ่นได้มากที่สุด

ถ้าหากว่าท่านเออิไซได้ชื่อว่า เป็นผู้รวมคุณธรรมเกี่ยวกับความสามารถที่จะดัดแปลงแก้ไขไว้ในตัวโดยวิธีนี้ ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะที่สำคัญที่มีชื่อเสียงอย่างหนึ่งของนิกายเซนแล้ว ผู้ที่สืบต่อจากท่านคือท่านโดเงน ก็ได้เราเอาคุณธรรมที่ตรงกันข้ามไว้ในนิกายเซนพอ ๆ กัน นั่นคือ การพิจารณาตัดสินอย่างหยาบ ๆ และความเป็นอิสระที่ไม่ยอมประนีประนอม ท่านโดเงนเป็นผู้มีชาติกำเนิดสูงคือ ฝ่ายบิดาสืบเชื้อสายมาจากสมเด็จพระจักรพรรดิ และฝ่ายมารตาสืบเชื้อสายมาจากอัครมหาเสนาบดี ตระกูลฟูจิواره ท่านได้รับการศึกษาในด้านภาษาจีนอย่างวิเศษมาก และได้แสดงแววในฐานะที่เป็นเด็กหนุ่มไว้มาก จนทำให้บรรดาผู้สำเร็จราชการตระกูลฟูจิوارهปรารถนาจะเอาท่านมาเลี้ยงเป็นบุตรในครอบครัวของตนเอง และจะแต่งตั้งให้เป็นอัครมหาเสนาบดีต่อไป แต่ท่านโดเงนได้ปฏิเสธโอกาสที่จะเจริญก้าวหน้าในทางโลก ๆ เพื่อดำเนินชีวิตทางศาสนาซึ่งท่านได้พิสูจน์ให้เห็นว่ายากลำบากกว่ามาก ณ ศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์แห่งการประพาศพิภพธรรมทางพระพุทธศาสนา คือที่ภูเขาเออิเออิและมิเดราไกส ทะเลสาบบิวา ท่านโดเงนไม่พอใจที่ไม่ได้พบที่พึ่งที่แท้จริงจากชีวิตทางโลก ๆ และจากความสนใจในด้านปริยัติ หรือทางด้านพิธีรีตองในอุดมคติทางพระพุทธศาสนาเลย ท่านได้ร้องทุกข์ว่า “มีผู้สอนว่า ‘เราทั้งปวงเกิดเป็นพระพุทธเจ้าทั้งนั้น’ แต่ข้าพเจ้าไม่สามารถค้นพบบุคคลที่ดูคล้ายพระพุทธเจ้าในหมู่ผู้ที่อาศัยอยู่ (บนภูเขาเออิเออิ) เลยแม้แต่คนเดียว ดูเหมือนว่าการรวบรวมคัมภีร์จะไม่มีค่าอะไรเลย นอกเสียจากว่า เขาจะเอาคัมภีร์เหล่านั้นมาใช้ได้จริง ๆ เท่านั้น”

จากภูเขาเออิเออิ ท่านโดเงนก็ไปหาท่านเออิไซ หลังจากนั้นไม่นานนัก ท่านเออิไซก็ถึงมรณภาพ แม้เมื่อท่านโดเงนรับภาระที่จะเจริญรอยตามท่านเออิไซไปเมืองจีนแล้ว แต่การ

สืบสวนของท่านดูเหมือนจะล้มเหลว ณ วัดเทียนทงที่ท่านเอื้อได้เคยศึกษาอยู่นั้น ความกระหายที่จะได้พบสังฆธรรมของท่านโดเจน ก็ยังไม่สัมฤทธิ์ผล ทั้งๆ ที่ได้อยู่ศึกษาเป็นเวลาถึงสองปีแล้วก็ตาม ท่านได้ออกจากวัดหนึ่งไปยังอีกวัดหนึ่งมิใช่ไปอย่างไม่มีจุดหมาย แต่ทว่าเพื่อติดตามหาอาจารย์ที่แท้จริง คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงพระชนม์อยู่ โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ความไม่พอใจของท่านมีมากขึ้นเพราะความสับสนนี้ ท่านได้รับความยอมรับนับถือจากบุคคลที่เรียกกันว่า “อาจารย์” บางท่านที่บอกว่าพวกตนพร้อมที่จะให้หนังสือรับรองว่าเป็นอาจารย์ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับเงินที่ท่านโดเจนจะต้องให้ โลภียวิสัยและลัทธิการค้าได้แทรกซึมเข้าไปแม้ในปูชนียสถานของพระพุทธเจ้า

ในที่สุด เมื่อท่านโดเจนเตรียมเดินทางกลับบ้านเมืองด้วยความผิดหวังนั้น อาจารย์ใหม่คนหนึ่ง ชื่อท่านหฺรฺจิง (Ju-ching) ได้มาเป็นหัวหน้าที่วัดเทียนทง คิณหนึ่งท่านหฺรฺจิงกำลังอธิบายให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า การปฏิบัติเซนหมายถึง “การปล่อยวางร่างกายและจิตใจทั้งสองอย่าง (คืออยู่เหนือทั้งวัตถุและจิตใจ)” และท่านโดเจนก็รู้แจ้งโดยฉับพลัน หลังจากนั้นท่านก็ไปยังห้องของอาจารย์และเริ่มเผาของหอม ซึ่งเป็นนิมิตว่ามีผู้บรรลุถึงซึ่งความรู้แจ้งและยอมรับรู้ความเป็นพุทธะแห่งอาจารย์ของตนแล้ว

ท่านหฺรฺจิงได้ถามว่า “เกิดอะไรขึ้นแล้ว ท่านจึงได้เผาของหอม?”

ท่านโดเจนตอบว่า “กระผมได้ปล่อยวางทั้งร่างกายและจิตใจได้หมดแล้ว”

ท่านหฺรฺจิงกล่าวทวนคำว่า “เธอได้ปล่อยวางทั้งร่างกายและจิตใจได้หมดแล้ว เธอปล่อยวางทั้งร่างกายและจิตใจแล้วจริงๆ ึ”

แต่ท่านโดเจนก็มีได้พอใจที่อาจารย์ได้ยอมรับรองข้ออ้างของตนจริง ๆ เลย ท่านได้ตอบว่า “นั่นเป็นสิ่งที่เล็กน้อยมากที่กระผมได้บรรลุถึง กรุณาอย่าได้ประทับตราของท่านลงบนตัวกระผม (คือเชื่อ) ง่ายนัก”

อาจารย์ให้ความมั่นใจแก่ท่านว่า “เปล่า, เรามีได้ประทับตราลงบน (คือเชื่อ) ท่านง่าย ๆ เลย”

แต่ท่านโดเจนก็ยังคงติดตันต่อไป ดูเกือบเป็นเหมือนว่าท่านเป็นครูผู้สอน และท่านหฺรฺจิงเป็นลูกศิษย์ฉะนั้น โดยถามว่า “ที่ว่ามีได้ประทับตราของท่านง่าย ๆ นั้น หมายความว่าอะไร?”

ท่านหฺรฺจิงคงยืนยันอีกว่า “เราหมายความว่า เธอได้ปล่อยวางทั้งร่างกายและจิตใจแล้วจริงๆ ึ”

ตอนนี้แหละที่ในที่สุดท่านโดเจนได้ก้มลงกราบ ยอมรับการที่ท่านหฺรฺจิงรับรองท่าน

ท่านหญิงจึงกล่าวว่า “นั่นคือการปล่อยวางการปล่อยวางละ”

หลังจากที่กลับมาถึงประเทศญี่ปุ่นแล้ว ท่านโดงะก็ยังคงแสดงให้เห็นว่าท่านคงเป็นอิสระอยู่สืบไป ในเมืองเกียวโตและที่เมืองอุยซึ่งอยู่ใกล้ ๆ เกียวโตนั้น ท่านไม่ยอมสอนอะไรเลย นอกจากนิยายเซนเท่านั้น และเมื่อท่านถูกบีบบังคับให้เปลี่ยนวิถีทาง ท่านก็เลือกเอาการย้ายไปอยู่ที่แคว้นเอจิเซนซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป มากกว่าที่จะยอมแพ้แก่นิกายที่ตั้งมั่นแล้ว มีอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งปราศจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ทว่าเป็นการเสนอแนะในเรื่องท่านโดงะมีชื่อเสียงในด้านตั้งตัวเป็นอิสระ ซึ่งเล่าถึงการที่ท่านไปเยือนเมืองคามะคุระเพื่อเราใจให้ผู้สำเร็จราชการตระกูลโฮโจ ชื่อ โทกิโยริ หาทางให้สมเด็จพระจักรพรรดิในเมืองเกียวโตกลับขึ้นมามีอำนาจปกครองบ้านเมืองต่อไป เมื่อไม่ได้รับความเห็นชอบจากโทกิโยริ ท่านโดงะก็ออกจากเมืองคามะคุระด้วยความไม่พึงพอใจมากกว่าที่จะอยู่รับใช้ในบทบาทของเออิไซโดยดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของผู้ปกครองบ้านเมืองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อย่างไรก็ตาม โทกิโยริรู้สึกประทับใจในลักษณะที่เข้มแข็งของท่านโดงะมาก และได้ส่งศิษย์ของท่านโดงะคนหนึ่งไปหาท่านโดงะพร้อมกับหนังสือยกที่ดินให้ท่านสร้างวัด ตอนนั้นท่านโดงะขัดเคืองมาก ถึงกับไม่เพียงขับลูกศิษย์ของท่านออกไปเท่านั้น แต่ยังได้สั่งให้ทำลายเก้าอี้ตัวที่พระลูกศิษย์นั้นนั่งเสีย และให้ขุดดินตรงที่ตั้งเก้าอี้สีกองไปสามฟุต แล้วเอาดินนั้นไปทิ้งเสียด้วย ในลักษณะการที่ทำให้ท่านรำลึกถึงพวกนักปราชญ์ในลัทธิเต๋าในเมืองจีนที่ไม่ยอมรับราชบัลลังก์แล้วปฏิบัติในทำนองเดียวกันนั้น

อนึ่ง เมื่อพูดเฉพาะในเรื่องความเป็นอิสระและความหัวแข็งของท่านแล้ว ทัศนคติของท่านโดงะที่มีต่อพระพุทธศาสนาแบบเดิมก็นับว่าอ่อนโยนกว่าส่วนใหญ่ของพวกที่นับถือนิกายเซน ในประเทศจีนสมัยก่อน ๆ อันตรายนี้น่าจะมาจากลัทธิพุทธปัญญานิยมและการพึ่งพาอาศัยคำพูดที่เขียนไว้ ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในสำนักนิกายเซนต่าง ๆ บนผืนแผ่นดินใหญ่ของจีน ซึ่งบางคนก็มีความเห็นรุนแรงถึงกับเห็นว่าการถ่ายทอดตำแหน่งสังฆปริณายกจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งเท่านั้นที่แท้จริง และว่าการถ่ายทอดทางคัมภีร์นั้นหาใช่พระพุทธศาสนาที่แท้ไม่ ท่านโดงะเห็นด้วยกับพวกที่สนับสนุนเอกภาพที่เป็นสารัตถะสำคัญแห่งคำสอนสองแบบ การศึกษาคัมภีร์ไม่ควรถูกประณาม นอกเสียจากว่าการศึกษานั้นจะนำไปสู่การที่สูตรจะได้รับความสำคัญเหนือนักศึกษามากกว่าที่นักศึกษาจะได้รับความสำคัญเหนือสูตร “จงอยู่บนปลายดอกบัว อย่ายอมให้ดอกบัวอยู่เหนือตัวท่าน” ท่านโดงะซึ่งอยู่ห่างไกลการที่จะเป็นผู้ยอมรับคำพูดที่เขียนไว้ในเชิงบวก ได้อุทิศชีวิตส่วนใหญ่เขียนและได้รับผลทางด้านวรรณกรรมที่นับว่าเด่นมาก ท่านโดงะมีความเชื่อถือในเรื่องเอกภาพที่เป็นพื้นฐานของนิกายต่าง ๆ ดังนั้นในข้อเขียนของท่าน ท่านจึงได้ยืนยันลัทธิธรรมที่เป็นพื้นฐานของพระพุทธศาสนามากกว่าที่จะหาทางแก้ไขนิกายเซนให้ถูกต้อง ท่านใช้ฉลาก “เซน” น้อยมาก เฉพาะคำสอนของพระพุทธเจ้า

เท่านั้นที่ท่านทำตัวท่านให้เป็นเอกลักษณ์ด้วย ดังนั้น คำสอนนี้จึงไกลไปทางอินเดีย โดยเฉพาะทางหิมาลัย มากกว่าที่จะไปทางจีน ในตัวอย่างส่วนบุคคลของผู้ให้กำเนิดศาสนา ท่านได้พบวิธีที่จะทำให้บรรลุถึงซึ่งการตรัสรู้แบบที่ง่ายที่สุดและดีที่สุด วิธีการนั่งเข้าสมาธิได้คงพออิของพระศากยमुณี นั้นนับว่าเป็นวิธีที่จะทำให้รู้แจ้งสังขารธรรม ที่ได้พิสูจน์แล้ว หรือ ที่ทดสอบมาแล้ว การนั่งเข้าสมาธิโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรู้แจ้งนั้นยังเป็นการเห็นแก่ตัวอยู่ เราไม่อาจแสวงหาความเป็นพุทธะหลังจากนั้นได้ หรือเราไม่อาจบรรลุความเป็นพุทธะเพื่อตัวเองได้ แต่ทว่าเพื่อความเป็นพุทธะเองต่างหาก ท่านโดเงนได้อ้างว่าอาจารย์องค์ก่อน ๆ แห่งนิกายของท่านได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าท่านต้องการบรรลุอะไรสักอย่างหนึ่ง ท่านจะต้องเป็นใครสักคนหนึ่ง ในทันทีที่ท่านเป็นใครสักคนหนึ่งที่ได้รับอะไรบางอย่างนั้นแล้วก็คงจะไม่เป็นภาระของท่านอีกต่อไป”

ในแง่ที่ท่านโดเงนมีความเห็นขัดแย้งกับนิกายรินไซซึ่งเป็นอนุนิกายหนึ่งของนิกายเซน ที่ท่านเออิโซได้นำมาสู่ประเทศญี่ปุ่น ท่านเออิโซได้พัฒนาเทคนิคและระเบียบวินัยแบบพิเศษขึ้นอย่างหนึ่งเรียกว่า โคอัน ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุถึงซึ่งความรู้แจ้งโดยฉับพลัน โคอัน เป็นแก่นสาระที่นักศึกษาในนิกายนี้จะต้องกำหนดจิตพิจารณาให้ดี โคอัน ประกอบด้วยปัญหาหรือข้อยุ่งยากที่สลับซับซ้อนพร้อมกับการแก้ปัญหาที่อาจารย์รุ่นก่อน ๆ ได้แก้มาแล้ว โดยเหตุที่การแก้ปัญหา นั้นอยู่พ้นวิสัยแห่งกระบวนการทางตรรกศาสตร์แบบธรรมดาสามัญ จึงมีนักศึกษาเพียงไม่กี่คนที่สามารถเข้าใจปัญหานั้นโดยไม่ต้องใช้เวลาเป็นวันหรือเป็นสัปดาห์ให้หมดไปด้วยการเอาใจจดใจจ่ออยู่กับ โคอัน เลย แล้วก็รู้แจ้งขึ้นมาเองในทันที บางทีก็โดยอาศัยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญ อาจเป็นเสียงหรือแสงก็ได้ที่มากระทบกับวิญญาณของปัจเจกบุคคล หรือบางทีก็โดยการกระทำด้วยความจงใจของอาจารย์ จะโดยการตะโกนหรือเขกศีรษะก็ตามทั้งนี้โดยตั้งใจจะปลุกจิตของศิษย์ให้ตื่นขึ้นนั่นเอง สหัชญาณหรือการรู้แจ้งในอย่างฉับพลันนี้ คือสิ่งที่ศาสตราจารย์ ดี.ที. ซูซูกิ ผู้แปลความหมายของนิกายเซนที่มีชื่อเสียงที่สุดในตะวันตกสมัยเมื่อไม่นานมานี้เรียกว่า “ประสบการณ์ที่เกิดจากการรู้แจ้ง” (Enlightenment-experience)

จากทัศนะของท่านโดเงน และของนิกายโซโด (ภาษาจีนเรียกว่า เจาตุง) ซึ่งเป็นอนุนิกายของนิกายเซนที่ท่านได้นำไปสู่ประเทศญี่ปุ่น^๒ การทำให้ต้องเป็นกังวลอยู่กับประสบการณ์ที่เกิดจากความรู้แจ้งชั่วขณะและการใช้ โคอัน อย่างจงใจ เพื่อให้บรรลุถึงซึ่งการรู้แจ้งนี้มุ่งตรงไปยัง “การได้รับอะไรบางอย่าง” และอาจเป็นการอวดดีมากไป ทั้งยังได้เน้นหนักไป

^๒ ท่านโดเงนเองได้เน้นไม่ยอมรับความจงรักภักดีทางด้านนิกายใดๆ แต่สาธุศิษย์รุ่นต่อมาของท่านถือว่าท่านเป็นเอกลักษณ์ของนิกายนี้ เพราะท่านมีความเห็นด้วยและได้รับอิทธิพลจากคำสอนของบรรดาอาจารย์ในนิกายโซโดมากที่สุด นิกายโซโดได้กลายเป็นนิกายที่มีอิทธิพลในญี่ปุ่นมากกว่าที่เคยมีในประเทศจีนมาแต่เดิม

๒๗๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่สัญญา การรู้แจ้งโดยอาศัยจิตอย่างเดียวมากกว่าที่จะอาศัยความสามารถและกิจกรรมทั้งปวงแห่ง “คนทั้งมวล” เพราะฉะนั้น ท่านโดเจนจึงได้ตีค่า โคอัน ไว้ต่ำมาก และเน้นถึงความสำคัญของการนั่งเข้าสมาธิ (ซาเซน) โดยมีต้องคิดถึงสิ่งที่จะได้รับหรือการที่จะได้ตรัสรู้ใด ๆ โดยมิได้มีปัญหาเฉพาะพิเศษใด ๆ อยู่ในจิตแทน โดยอาศัยระเบียบวินัยเช่นนี้ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งทางด้านศีลธรรมและพุทธิปัญญา ก็จะมีการค่อย ๆ รู้แจ้งและรู้แจ้งไปตลอดชีวิตมากกว่าที่จะรู้แจ้งขึ้นมาโดยฉับพลัน

นิการินโซเห็นว่าข้อบกพร่องของวิธีนี้อยู่ที่การเน้นในเรื่องความนิ่งในสมาธิ ซึ่งจะนำไปสู่ภาวะเชิงลบที่ว่างเปล่าในส่วนของปัจเจกบุคคลมากกว่าที่จะนำไปสู่การหวนคิดถึงตนเองที่เป็นพลวัตในเชิงบวกดังที่ โคอัน เราให้เกิด อย่างน้อยที่สุดในส่วนของท่านโดเจนนั้นไม่มีความขาดแคลนลัทธิพลวัต ซึ่งเป็นความแตกต่างที่ท่านเห็นว่าควรนำมาประยุกต์ใช้กับความประพฤติของชีวิตมากกว่าที่จะเอามาใช้เพื่อให้ได้ประสบการณ์บางอย่างโดยเฉพาะในข้อนี้เช่นกัน ท่านโดเจนได้สะท้อนให้เห็นลักษณะทางด้านศีลธรรมอย่างแรงกล้าของนิกายโซโดในประเทศจีน การนั่งเข้าสมาธิมีเพียงเป็นทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นการรู้แจ้งพุทธภาวะเองด้วยฉันใด โดยอาศัยการกระทำที่ไม่เห็นแก่ตัวและความพยายามอย่างหนักเราก็จะสามารถบรรลุถึงซึ่งความเป็นพุทธะได้ในชั่วชีวิตนี้อย่างแน่นอนโดยมิต้องคิดถึงการบรรลุ จุดหมายปลายทางแยกออกไปจากวิถีทางเลยฉันนั้น สิ่งที่มีมนุษย์เรามากก็เฉพาะกาลเวลาเท่านั้น และนี่ก็เป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่ท่านโดเจนมีอยู่ ครอบงำที่ท่านยังใช้มันในเชิงสร้างสรรค์อยู่ ทั้งนี้เพราะความเป็นพุทธะมิใช่เป็นสิ่งที่สถิตที่จะบรรลุถึงได้ในทันที แต่ทว่าเป็นอะไรบางอย่างที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับความพยายามแต่ละครั้ง ดังนั้นชีวิตจึงเป็นงานเกี่ยวกับศิลปะ และเซนก็เป็นความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิต ซึ่งนับว่าเป็นระเบียบวินัยเกี่ยวกับการใช้แรงงานเชิงสร้างสรรค์

ในอีกตอนหนึ่ง เราจะได้อภิปรายถึงวิถีทางที่นำเอาอำนาจเชิงสร้างสรรค์ของเซนมาใช้กับกิจกรรมที่ต่ำต้อยที่สุดบางอย่างของมนุษย์และวัตถุที่ต่ำที่สุดของธรรมชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อยกกิจกรรมและวัตถุเหล่านั้นขึ้นสู่ระดับแห่งศิลปะที่ยิ่งใหญ่แล้วก็จะได้แทรกซึมเข้าไปจนกระทั่งถึงแก่นแห่งวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น แต่ทว่าในบรรดาอาจารย์นิกายเซนที่รับผิดชอบต่อเรื่องนี้มีอยู่ผู้หนึ่งซึ่งประสบความสำเร็จในวงการเมืองที่เด่นมากอันควรแก่การที่จะนำมากล่าวในที่นี้เขาผู้นั้นก็คือ มุโซ โซเซกิ (พ.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๙๔) ซึ่งรู้จักกันในนามว่า มุโซ โคกุชิ หรือ “มุโซ อาจารย์แห่งชาติ” ในสมัยท่านในญี่ปุ่นได้มีอาจารย์นิกายเซนชั้นผู้ใหญ่อยู่หลายคนทั้งที่เป็นชาวพื้นเมือง

และชาวจีนที่มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในญี่ปุ่น ท่านมุโซก็คล้าย ๆ ท่านโดเงน คือได้พบวิถีทางที่จะนำไปสู่นิกายเซนด้วยความยากลำบากมาก เมื่อได้ละทิ้งครูบาอาจารย์ทั้งหลายแล้ว ท่านก็ได้เดินทางไปทั่วประเทศญี่ปุ่น เพื่อแสวงหาการเปิดเผยสัจธรรมในที่มันต่าง ๆ ตามภูเขาและในป่า ทั้งตามข้างทะเลสาบและตามชายฝั่งทะเล ในที่สุด ขณะที่ท่านจำวัดอยู่ในป่าเปลี่ยวนั้น ท่านก็ได้พบคำตอบในตอนที่ได้เห็นถ้ำที่กำลังคุติไฟอีก แล้วท่านมุโซก็ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของผู้ปกครองบ้านเมืองติดต่อกันมาหลายคนในสมัยที่อำนาจทางการเมืองได้เปลี่ยนมือกันอย่างรวดเร็วมาก ตอนแรกผู้สำเร็จราชการโฮโจได้นิมนต์ท่านไปเป็นสมภารวัดแห่งหนึ่งในเมืองคามะคุระ แล้ว โกไดโง ซึ่งพยายามที่จะแสดงสิทธิที่จะเป็นจักรพรรดิครองเมืองเกียวโต ก็ได้เอามุโซมาทำงานด้วย และใน พ.ศ. ๑๘๖๘ ด้วยการเสนอแนะของมุโซ พระองค์จึงทรงส่งคณะทูตชุดแรกไปเมืองจีน หลังจากที่ได้หยุดชะงักมาเกือบ ๕๐๐ ปีแล้ว นับว่าเป็นการเปิดศักราชค้าขายและสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างประเทศขึ้นมาใหม่ ในที่สุดโชกุนคนใหม่ ชื่อ อะชิกางะ ทากาอูยิ หลังจากที่ได้ถอดโกไดโงออกจากราชบัลลังก์แล้ว ก็ได้ขอร้องให้ท่านมุโซรับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางด้านศาสนาของตน และดูเหมือนท่านมุโซจะมีอิทธิพลทำให้โชกุนอะชิกางะ ทากาอูยิต้องเปลี่ยนศาสนาอย่างลึกซึ้งมาก โชกุนทากาอูยิได้สร้างวัดเทนริวที่มีชื่อเสียงมาก ถวายท่านมุโซ และใน พ.ศ. ๑๘๘๒ เมื่อโชกุนได้ส่งคณะทูตไปยังประเทศจีนซึ่งก็คงเป็นเพราะการพูดเร้าใจของมุโซเกือบทั้งสิ้น คณะทูตก็แล่นเรือที่เอาชื่อวัดนี้มาเป็นชื่อไป ท่านมุโซได้ทำให้โชกุนทากาอูยิเกิดความบันดาลใจในอันที่จะสร้างวัดและเจดีย์ขึ้นทุกจังหวัด ซึ่งนับว่าเป็นการฟื้นฟูความคิดที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของบ้านเมืองตามที่จักรพรรดิโฮมุได้ทรงริเริ่มไว้เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยวิธีประกาศคำสอนทางพระพุทธศาสนาและสร้างความเข้าใจอันดีต่อระบบอะชิกางะขึ้นในหมู่ประชาชน

ดังนั้นท่านมุโซในฐานะที่มีสมญาว่า “อาจารย์แห่งชาติเจ็ดรัชกาล” ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ที่ท่านได้รับในระหว่างที่มีชีวิตอยู่สามครั้ง และหลังจากมรณภาพแล้วสี่ครั้ง จึงทำให้นิกายเซนอยู่ในฐานะที่ราชสำนักโปรดปรานมาก และทำให้ความจงรักภักดีระหว่างนิกายเซนกับผู้ปกครองประเทศญี่ปุ่นที่เป็นนักการทหารซึ่งเออิไซไดริเริ่มไว้มันคงยิ่งขึ้น แม้จะอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบอย่างมากมายเช่นนี้ แต่นิกายเซนก็มีผู้หันมานับถือไม่มากเหมือนที่นิกายสุชาวดีและนิกายนิจิเรนได้รับในหมู่ของคนที่ต่ำต้อย แต่นิกายเซนก็สามารถสร้างอิทธิพลขึ้นในหมู่พวกผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางด้านพุทธปัญญา และผู้นำทางศิลปะในสมัยกลาง และดังนั้นก็นับว่าได้เปลี่ยนรูปปริมปราประเพณีทางด้านวัฒนธรรมนับตั้งแต่สมัยนี้ไปอย่างมากมายทีเดียว

๒๘๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เออีไซ

การเผยแพร่พุทธศาสนานิกายเซนเพื่อให้อำนาจคุ้มครองประเทศ

(คำนำหนังสือ โทเซน โงโกะ รอน)

ในบันทึกนี้ ท่านเออีไซได้พยายามที่จะทำให้นิกายเซนมีฐานะที่ขอบด้วยกฎหมายอยู่ในชีวิตทางศาสนาของชาติ โดยให้เหตุผลว่าคำสอนในนิกายเซนนี้จะนำไปสู่สวัสดิภาพโดยทั่วไปและความปลอดภัยของชาติ และป้องกันให้พ้นจากข้อกล่าวหาของนิกายต่าง ๆ ที่ตั้งมั่นแล้วว่านิกายเซนเป็นคำสอนในเชิงปฏิเสธ (negativistic) และคลุมเครือ (obscurantist) ชื่อหนังสือก็บอกอยู่แล้วว่าการพิจารณาในด้านการเมือง และแบบชาตินิยมได้ปรากฏเป็นรูปอยู่ในจิตใจของท่านเออีไซเป็นส่วนมาก เช่นเดียวกับการพิจารณาของท่านไซโจเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วก่อนที่ท่านจะทำให้ราชสำนักให้ความอุปถัมภ์แก่นิกายเทนไดเพื่อให้พ้นจากการถูกนิกายเดิม ๆ ในเมืองนาราต่อต้าน ผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ที่สำคัญของท่านเออีไซในราชสำนักก็ยกวัด ก็คือพวกพระแห่งวัดบนภูเขาเออีที่ไซโจได้ตั้งขึ้น ด้วยเหตุผลข้อนี้เองท่านเออีไซจึงได้เน้นถึงส่วนที่มีชื่อเสียงของท่านไซโจในการนำเอาการเข้ากรรมฐานแบบนิกายเซนมาใช้ในตอนแรก ๆ รวมทั้งในเรื่องการสืบตำแหน่งสังฆปริณายกที่ขอบธรรมของนิกายเซนที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธเจ้าศากยมุณี ในเรื่องอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสั่งสอนตามคัมภีร์ และในเรื่องการที่ชาวพุทธชั้นนำในสมัยอดีตได้ให้ความสนับสนุน หรือถ้าจะกล่าวโดยย่อก็คือในจุดสำคัญ ๆ ทั้งปวงที่จะทำให้สังคมยอมรับนิกายเซนไว้ในโลกออร์ทอดอกซ์นั่นเอง คำนำของท่านเออีไซได้ให้บทสรุปฐานะของท่านไว้อย่างย่อ ๆ

(จากเรื่อง โตโช โตโชเกียว, เล่มที่ ๔๐, โชกุ โชชูมุ, หน้า ๒)

สิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็คือจิต ความสูงของสวรรค์นั้นไม่อาจวัดได้แต่จิตก็ไปเหนือสวรรค์เสียอีก ความลึกของโลกก็ไม่อาจหยั่งได้แต่จิตก็ไปถึงได้โลกได้ เราไม่อาจบอกได้ว่าแสงอาทิตย์และแสงจันทร์นั้นไปได้เร็วเพียงใด แต่จิตก็ไปได้เร็วยิ่งกว่าแสงจันทร์แสงอาทิตย์เสียอีก โลกจักรวาลนั้นกำหนดขอบเขตไม่ได้ แต่จิตก็ท่องเที่ยวไปนอกโลกจักรวาลได้ อวกาศช่างกว้างใหญ่เสียนี้กระไร พลังงานดั้งเดิมช่างมีมากเสียนี้กระไร แต่จิตก็ยังเดินทางไปได้ทั่วอวกาศและให้กำเนิดพลังงานดั้งเดิมได้ เพราะจิตนี้เอง สวรรค์จึงครอบงำอยู่ข้างบน โลกจึงรองรับอยู่ข้างล่าง เพราะจิตนี้เอง ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์จึงโคจร ฤดูกาลทั้งสี่จึงได้หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป และสิ่งทั้งปวงจึงได้ถือกำเนิดขึ้นมา จิตนี้ช่างยิ่งใหญ่เสียนี้กระไร จึงจำเป็นที่เราจะต้องให้ชื่อเช่นนั้นแก่จิต แต่ก็มีชื่ออื่น ๆ อีกมากมาย คือ : ยานที่สูงที่สุด หลักการแรก สัจธรรมแห่งปรัชญาชั้นใน

ความแท้จริงเอกอุ โพธิ์ที่ไม่มีอะไรเสมอเหมือนวิธีทางแห่งการตรัสรู้ที่มีสอนอยู่ใน *ลังกาวตารสูตร* ชุมทรัพย์ที่เกิดจากการเห็นสังขารธรรม และการเห็นแจ้งนิพพาน คัมภีร์ทั้งปวงในไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา^๓ และในชุมทรัพย์ทั้งแปดแห่งพระคัมภีร์ ตลอดจนลัทธิคำสอนทั้งปวงแห่งนิกายทั้งสี่ และคณะทั้งห้าแห่งนิกายเซนก็ได้มีอยู่ในจิตนี้แหละ พระศากยมุนี พระบรมครูที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเหนือครูทั้งปวงได้ทรงถ่ายทอดสังขารธรรมแห่งจิตนี้ให้แก่ภิกษุที่มีผมสีทอง (พระมหากัสสป หรือ กาศยปะ) เรียกว่าการถ่ายทอดพิเศษที่มีได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทั้งหลาย จากภูเขาศิขณภูฏ ก็ย้ายมาที่ถ้ำซาไกซึ่งจิตได้รับการต้อนรับด้วยการอิม^๔ ดังนั้นด้วยการหมั่นดอกไม้เพียงดอกเดียว ต้นไม้ตั้งพันต้นก็ผลิดอก จากน้ำพุเพียงแห่งเดียวก็เกิดมีลำธารแห่งสังขารธรรมตั้งพันสาย

ในประเทศอินเดีย เป็นอย่างใด ในประเทศจีน ก็เป็นอย่างนั้น คือคำสอนนี้ได้ประกาศสังขารธรรมดุจดังที่พระพุทธเจ้าได้เคยทรงทำมาแล้วในอดีต ด้วยการมอบจิ๋วจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งอย่างแท้จริง ในเรื่องเกี่ยวกับระเบียบวินัยทางศาสนาคำสอนนิกายนี้ที่ได้ปฏิบัติตามวิธีของนักปราชญ์ในอดีตอย่างแท้จริง ดังนั้นสังขารธรรมที่นิกายนี้สอน ทั้งในด้านเนื้อหาและการปรากฏย่อมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์สมบูรณ์ ในเรื่องกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการกระทำและระเบียบวินัยของนิกายนี้ ย่อมไม่มีความสับสนระหว่างถูกกับผิดอยู่เลย

หลังจากที่อาจารย์ใหญ่ (ท่านโพธิธรรม) ได้โดยสารเรือไปทางทะเลใต้ และได้ฝังไม้เท้าคือสังขารมบนฝั่งแม่น้ำตะวันออกในเมืองจีนแล้ว ต่อมาไม่นานการเห็นธรรมก็ทำให้สังขารมนี้ไปปรากฏในเกาหลีสถานักหัววัว (Ox-head School) ของนิกายเซน จากจีนเหนือก็เข้าไปยังประเทศญี่ปุ่น ผู้ที่ศึกษาสังขารมนี้ก็ค้นพบกุญแจที่จะไขไปสู่พระพุทธศาสนาทุกแบบ ชีวิตของผู้ที่ปฏิบัติตามสังขารมนี้จะบรรลุถึงซึ่งความรู้แจ้งสมปรารถนา ด้านภายนอกนิกายนี้ชอบระเบียบวินัยมากกว่าลัทธิคำสอน แต่ด้านภายใน นิกายนี้ย่อมนำปรีชาญาณชั้นในที่สูงสุดมาให้ นี่คือนิยามที่นิกายเซนสนับสนุน

ในประเทศของเราสมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีพระบรมเดชานุภาพสูงส่ง และพระบารมีแห่งพระปรีชาญาณที่เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ก็แผ่ไปกว้างใหญ่ไพศาล คณะทูตจากดินแดนที่อยู่ห่างไกลของเอเชียใต้และเอเชียกลางได้เข้ามาถวายบังคมที่

^๓ คือ หินยาน มหายานที่ไม่แท้ และมหายานแท้

^๔ เมื่อท่านมหาพรหมของอินเดียมาเฝ้าพระพุทธเจ้าศากยมุนีที่ภูเขาศิขณภูฏและถวายดอกไม้แด่พระองค์ดอกหนึ่ง และกราบทูลให้พระองค์ทรงสอนธรรม พระพุทธเจ้าทรงรับดอกไม้มาแล้วทรงเอานิ้วพระหัตถ์ทิ่มดอกไม้นั้นโดยมิได้ตรัสอะไรเลย ทุกคนที่ประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้นต่างทึ่งงงไปตามๆ กัน แต่ที่ถ้ำซาไกใกล้ๆ ภูเขาศิขณภูฏนั้น พระมหากัสสป (กาศยปะ) ได้เฝ้ายืนรับการรับรองด้วยความปิติแล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงถ่ายทอดธรรมแก่พระมหากัสสปอย่างลับๆ ซึ่งต่อมาพระมหากัสสปก็ได้ถ่ายทอดให้แก่คนอื่น ๆ โดยใช้ “นิมิตทางใจ” อย่างเดียวกัน

๒๘๒

ป๋อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ราชสำนัก พวกเสนาบดีก็ปฏิบัติหน้าที่ในด้านการปกครองบ้านเมือง พวกพระก็เผยแพร่สัจธรรมออกไปยังต่างประเทศ แม้แต่สัจธรรมเกี่ยวกับคัมภีร์พระเวททั้งสี่ของฮินดูก็ได้ถูกกละเลຍ แล้วทำไมเล่า เราจึงจะปฏิเสธสำนักทั้งห้าของพระพุทธศาสนานิกายเซนด้วย?

แต่ก็มีบุคคลบางคนที่ไม่ร้ายคำสอนนี้ โดยเรียกคำสอนนี้ว่า “เซนแห่งการรู้แจ้งที่มีมิต” นอกจากนั้นก็ยังมีผู้ตั้งปัญหาขึ้นมาโดยการอ้างเหตุผลว่าเซนเป็น “อุจเฉททิฐิอย่างที่สุด” ยิ่งกว่านั้นก็ยังมีความเห็นเห็นว่าเซนไม่เหมาะสมกับยุคที่ศาสนาเสื่อม หรือกล่าวว่าเซนมิใช่สิ่งที่ประเทศเราต้องการ หรือบางคนก็อาจแสดงอาการดูถูกวิธีทางแห่งการเป็นนักบวชของเรา และการที่เราขาดเอกสารที่จะใช้สนับสนุนความเห็น ประการสุดท้ายก็มีบุคคลบางคนที่มีความเห็นต่ำ ๆ ตามวิสัยความสามารถของเขาจนกระทั่งมองเห็นว่านิกายเซนอยู่พ้นอำนาจที่พวกเขาจะสนับสนุนได้ บุคคลเหล่านี้ซึ่งไม่มีความตั้งใจจริงที่จะค้นหาธรรมะ จึงมักเบียดเบียนทรัพย์สินสมบัติของพระธรรม จริง ๆ พวกเขาประณามเราโดยไม่ทราบว่ามีอะไรอยู่ในใจ พวกเขามีเพียงกันหนทางที่จะนำไปสู่ประตูเซนเท่านั้น แต่ยังพยายามทำลายล้างงานแห่งบรรพบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่ภูเขาเออิของเร (คือ ทั่วนโซโจ) อีกด้วย น่านานา, น่านานาจริง ๆ ! น่านะไร, น่านสลดใจจริง ๆ !

ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ข้าพเจ้าจึงเสี่ยงที่จะเอาตริยานมาให้ปรัชญาเมธีสมัยทุกวันนี้ พิจารณาโดยถี่ถ้วน และเพื่อบันทึกคำสอนที่เป็นสาระดละสำคัญแห่งนิกายของเรา ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของอนุชนรุ่นต่อไป ผลงานนี้มีอยู่ในสามบทที่ประกอบด้วยสิบตอนและมีชื่อเรื่องว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายเซนเพื่อช่วยคุ้มครองประเทศ

ดื่มน้ำชาแล้วทำให้อายุยืน

(จากเรื่อง คิสสะ โยโย คิ)

แม้ว่าเซนจะเป็นนิกายทางพระพุทธศาสนาที่เน้นหนักไปในทางเข้าสมาธิซึ่งห่างจากการที่จะเข้าใจให้อยู่เฉย ๆ แต่ก็ยึดมั่นอยู่ว่าการกระทำที่มีคุณค่าที่สุด เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอะไรที่ไม่เหมาะสมในข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ให้อรธอธิบายชั้นนำของนิกายนี้ได้ใช้ชีวิตที่เอาจริงเอาจังมาก และได้อุทิศตัวเองให้แก่การปฏิบัติวิสาหกิจ เช่น การค้าและการทูล สิ่งที่ท่านเออิโซให้แก่วิถีที่นับว่ามีอายุยืนที่สุด ก็คือ การที่ท่านประกาศสนับสนุนให้ดื่มน้ำชาซึ่งได้ทำให้น้ำชากลายเป็นเครื่องดื่มประจำชาติไป พวกภิกษุในนิกายเซนสมัยต่อ ๆ มาได้ไปไกลถึงขั้นเตรียมและทำเครื่องดื่มที่ธรรมดาสามัญทั่วไปนี้ให้เป็นศิลปะในครอบครัวยุคที่นับว่ามีความประณีตอย่างที่สุดอย่างหนึ่ง นั่นคือ พิธีน้ำชา

พระพุทธศาสนาในกายเซน

๒๘๓

(จากหนังสือ กุณโช รุขีย, เล่ม ๑๕, หน้า ๘๘๔-๘๐๑)

ฉันนับว่าเป็นยาที่มหัศจรรย์ที่สุดที่ทำให้คนมีสุขภาพดีอยู่ตลอดเวลา ฉันเป็นความลับเกี่ยวกับการทำให้ชีวิตยืนนาน ตามข้างๆ ภูเขา ฉันเจริญเติบโตในฐานะเป็น เจตภูตของดิน ผู้ที่เก็บชาและใช้ชาจะต้องมีอายุยืนโดยแท้ ทั้งอินเดียและจีนได้ยกย่องชาไว้สูงมาก และในอดีต ครั้งหนึ่งประเทศของเราได้แสดงให้เห็นว่าชอบชากันมาก บัดนี้ก็คงมีคุณภาพที่หาได้ยากอย่าง เดิม และเราควรเอาชามาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้กว้างขวางขึ้น

กล่าวกันว่า ในอดีต มนุษย์เรามีอายุเท่ากับฟ้า แต่เมื่อไม่นานมานี้ มนุษย์เราค่อยๆ เสื่อมลงและอ่อนแอลงทุกที ดังนั้นธาตุทั้งสี่และอวัยวะทั้งหลายของเขาก็ได้เสื่อมลงด้วย ด้วยเหตุผล ข้อนี้อเองแม้จะใช้วิธีการเอาเข็มแทง (acupuncture) และการเผาผลด้วยใบมอกซาหรือสารอื่นที่ ใช้แทน (moxa cautery) แต่ก็มักทำให้มีผลถึงตายได้ และการรักษาที่บ่อน้ำร้อนก็ไม่ได้ผลอะไร ดังนั้นผู้ที่ได้รับการรักษาโดยวิธีนี้จะอ่อนแอลงเรื่อยๆ จนกระทั่งพระยามัจจุราชจะมาคร่าเอาตัว ไป ถ้าหากจะใช้วิธีการเยียวยารักษาตามปรับปรายประเพณีนี้อยู่เรื่อยๆ โดยมิได้มีการ เปลี่ยนแปลงแก้ไขที่ตัวคนไข้แล้ว ก็ยากที่จะหวังว่าจะหายได้

ในบรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่ฟ้าได้สร้างสรรค์ขึ้นมา มนุษย์เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด การรักษาชีวิตให้คงอยู่ต่อไปโดยการทำให้ชีวิตให้อยู่ยาวนานที่สุดจึงนับว่าเป็นการกระทำที่ฉลาด และเหมาะสม (ในเมื่อพิจารณาถึงคุณค่าที่สูงส่งแห่งชีวิตของมนุษย์) มูลฐานแห่งการรักษาชีวิต ให้อยู่ยืนนานต่อไป ก็คือการทำตนให้มีสุขภาพดี และความลับเกี่ยวกับการสร้างสุขภาพก็อยู่ที่ การทำอวัยวะทั้งหลายให้ดี ในบรรดาอวัยวะทั้งหลายนี้ หัวใจเป็นใหญ่กว่าเพื่อน และในการที่จะทำ หัวใจให้มีสุขภาพดี การดื่มชาฉันนับว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุด เมื่อหัวใจอ่อนแอ อวัยวะอื่นก็จะเดือดร้อน ไปหมด นับเป็นเวลากว่าสองพันปีมาแล้ว ที่หมอซึ่งชื่อก็คือแพทย์เทวดาได้ตายไปในอินเดีย และในสมัยที่ศาสนาเสื่อมนี้ ก็ไม่มีใครจะวินิจฉัยเรื่องการไหลหมุนเวียนของโลหิตได้อย่างถูกต้อง กว่าสามพันปีมาแล้วที่นายแพทย์จีนชื่อ เฉินนง ได้หายไปจากโลก และทุกวันนี้ก็ไม่มีใครที่จะ อธิบายเรื่องยาได้อย่างถูกต้อง โดยเหตุที่ไม่มีใครจะเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ เช่นนี้ได้ โรคภัย ใช้เจ็บ ความยากลำบาก และอันตรายจึงได้ติดตามกันมาโดยไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าหากเยียวยารักษา ผิดวิธี เช่น เผาผลด้วยใบมอกซาหรือสารอื่นที่ใช้แทน ก็จะก่อให้เกิดอันตรายอย่างใหญ่หลวง ยิ่ง บางคนได้บอกข้าพเจ้าว่า ยาที่เขาใช้รักษาโรคทุกวันนี้ มักจะทำลายหัวใจเสมอ ทั้งนี้เพราะ การใช้ยาไม่เหมาะสมกับโรคการเผาผลด้วยใบมอกซาหรือสารอื่นๆ มักนำความตายมาให้ในที่สุด ทั้งนี้เพราะการเดินของชีพจรขัดแย้งกับใบมอกซา เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอแนะนำให้เกิดเผยแพร่ วิธีการรักษาโรควิธีล่าสุด ดังที่ข้าพเจ้าค้นเคยเป็นอย่างดีเมื่อคราวอยู่เมืองจีน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเสนอ

๒๘๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

วิธีการเข้าถึงทั่วๆ ไปสองวิธี เพื่อที่จะได้เข้าใจโรคต่างๆ ที่แพร่หลายอยู่ในยุคเสื่อมนี้ โดยหวังว่าอาจเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นในอนาคตได้บ้าง

การที่อวัยวะทั้งห้าทำหน้าที่กลมกลืนกัน

คัมภีร์ลี้กลับชื่อ *การพิชิตนรก* กล่าวว่า ดับก็คล้ายๆ อาหารที่มีรสเปรี้ยว ปอดเปรียบเหมือนอาหารที่มีรสเผ็ด หัวใจก็เป็นเสมือนอาหารที่มีรสขม ม้ามก็ดูดซับอาหารที่มีรสหวาน และไตก็คล้ายๆ อาหารที่มีรสเค็ม คัมภีร์นั้นได้ทำให้อวัยวะทั้งห้านี้เป็นสหสัมพันธ์กับธาตุทั้งห้าและทิศทั้งห้าดังต่อไปนี้

อวัยวะ	ทิศ	ฤดู	ธาตุ	สี	จิตใจ	อินทรีย์/ประสาทสัมผัส
ตับ	ตะวันออก	วสันต	ไม้	น้ำเงิน	ดวงวิญญาณ	ตา
ปอด	ตะวันตก	สารท	โลหะ	ขาว	ดวงวิญญาณ	จมูก
หัวใจ	ใต้	คิมหันต์	ไฟ	แดง	ดวงวิญญาณ (ฮิน)	ลิ้น
ม้าม	กลาง	ระหว่างฤดูต่างๆ	ดิน	เหลือง	เจตจำนง	ปาก
ไต	เหนือ	เหมันต์	น้ำ	ดำ	จินตนาการ	หู

ดังนั้นอวัยวะทั้งห้าจึงต่างก็มีรสนิยมของตนเอง ถ้าหากรสนิยมหนึ่งในรสนิยมทั้งห้านี้มีมากเกินไป อวัยวะที่ตรงกันก็จะเข้มแข็งและข่มอวัยวะอื่นหมด และมีผลทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น ที่นี้ก็ต้องรับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยว รสเผ็ด รสหวาน และรสเค็ม ให้มาก แต่อย่ารับประทานอาหารที่มีรสขม เมื่อหัวใจพิการ ก็จะมีผลกระทบกระเทือนถึงอวัยวะและรสนิยมทั้งปวงด้วยแล้วถ้าเขารับประทานอย่างที่เขาอยาก เขาจะต้องอาเจียนออกมาและหยุดรับประทาน แต่ถ้าเขาต็มน้ำชา ก็จะทำให้หัวใจเขาเข้มแข็งขึ้นและหายจากโรคภัยไข้เจ็บได้ นับว่าเป็นการดีที่จะได้ทราบว่า ถ้าเป็นโรคหัวใจ ผิวหนังก็มีสีที่ขูบซีด ซึ่งเป็นนิมิตบอกว่าชีวิตกำลังเสื่อมลง ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจที่ทำไมชาวญี่ปุ่นจึงมิได้สนใจต่อสิ่งที่มีรสขมทั้งหลายในประเทศใหญ่ๆ คือเมืองจีนนั้น ประชาชนเขาต็มน้ำชากัน ซึ่งมีผลทำให้ไม่เกิดมีความเดือดร้อนทางด้านหัวใจเลย และประชาชนก็มีอายุยืน ประเทศเราเต็มไปด้วยคนที่ดูเหมือนไข้โรค มีแต่หนังหุ้มกระดูกทั้งนั้น และนี่ก็เป็นเพราะว่า เรามิได้ต็มน้ำชานั่นเอง เมื่อใดก็ตามที่คนเรามีจิตใจหดหู่ เขาควรจะต็มน้ำชา การต็มน้ำชาจะทำให้หัวใจทำงานอย่างมีระเบียบ และขจัดโรคภัยไข้เจ็บได้หมด ถ้าหากหัวใจกระปรี้กระเปร่าแล้ว แม้อวัยวะอื่นๆ จะป่วยไข้ไปบ้าง ก็จะไม่รู้สึกเป็นทุกข์มากนัก

พระพุทธศาสนานิกายเซน

๒๘๕

[แล้วก็มีส่วนที่อธิบายถึงอวัยวะทั้งห้าที่มีสหสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าต่าง ๆ สัญลักษณ์ห้า และ ภูมิแห่งมณฑลที่สี่ลับ (ดูบทที่ ๗ และบทที่ ๘) พร้อมด้วยควมลับที่สี่ลับเกี่ยวกับการเยียวการรักษาความไม่เป็นระเบียบในอวัยวะแต่ละอย่าง]

ในเรื่องรสทั้งห้า : อาหารที่มีรสเปรี้ยว รสขม รสเค็ม และผลไม้จำพวกมะนาวอื่นๆ เข้าไว้ด้วย อาหารที่มีรสเผ็ด รสหอม กระเทียม และพริกไทยด้วย อาหารที่มีรสหวาน รวมทั้งน้ำตาล ฯลฯ ด้วย (อาหารทั้งหมดนั้นหวานตามธรรมชาติ) อาหารที่มีรสขมรวมน้ำชาต้นชา ฯลฯ ด้วย อาหารที่มีรสเค็ม รสเกลือ ฯลฯ ด้วย

หัวใจเป็นใหญ่เหนืออวัยวะทั้งห้า ชาติเป็นใหญ่เหนืออาหารที่มีรสขมทั้งปวง และความขมเป็นใหญ่เหนือรสทั้งปวง ด้วยเหตุผลข้อนี้แหละ หัวใจจึงชอบสิ่งที่ขมๆ และเมื่อหัวใจเป็นปรกติดีอวัยวะอื่นๆ ก็ย่อมทำหน้าที่เป็นปรกติดีด้วย ถ้าหากนัยน์ตาเขาไม่สบาย จะต้องมียะไรผิดปรกติเกี่ยวกับตบอย่างแน่นอน และควรจะเยียวยาเสียด้วยยาที่มีรสเปรี้ยว ถ้าหากหูเขาไม่สบาย ก็จะต้องมียะไรผิดปรกติเกี่ยวกับไตแน่ และก็ควรจะเยียวยาเสียด้วยยาที่มีรสเค็ม (และเมื่ออวัยวะอื่นๆ ไม่สบายขึ้นมากก็ควรเยียวการรักษาตามนัยที่กล่าวมาแล้ว โดยเทียบดูตามตารางข้างบนนั้น) อย่างไรก็ตาม เมื่อรู้สึกว่าร่างกายอ่อนแอกระปรกกระเปรี้ยวไปทั้งหมดและไม่เข้มขึ้นเบิกบาน นั่นเป็นนิมิตบอกว่าหัวใจกำลังเจ็บป่วย จึงดื่มน้ำชาให้มากๆ แล้วก็กลับมีพลัง และจิตใจก็จะกลับเข้มแข็งเหมือนเดิม

โดเนน

คำสนทนา

ข้อความต่อไปนี้ซึ่งคัดมาจากคำสนทนาของท่านโดเนนตามที่ศิษย์ของท่าน ชื่อ เอโจ บันทิกไว้นั้น มีลักษณะละเอียดลออและตรงไปตรงมาอย่างที่ไม่ค่อยได้พบในข้อเขียนของอาจารย์รุ่นก่อนๆ เลย ข้อความที่คัดเลือกมาตอนแรกเปิดเผยให้เห็นศรัทธาที่รุนแรงของผู้นำนิกายเซนรูปนี้ และทำให้ได้คำอธิบายที่มีค่าเกี่ยวกับชีวิตและลักษณะภาพของท่านเออิไซ อาจารย์ของท่านโดเนนด้วย

(จาก โฮโบ เลนโซ ชูมอนกิ, หน้า ๓๕-๓๖)

พูดในระหว่างที่สนทนากันในยามเย็น

ครั้งหนึ่งสมภารองค์ที่ล่องลับไปแล้ว (คือ ท่านเออิไซ) ได้กล่าวว่า : “อาหารและ

เครื่องนุ่งห่มที่พวกท่านแต่ละรูปฉันและใช้นั้น พวกท่านควรคิดว่าเป็นเสมือนอะไรบางอย่างที่ข้าพเจ้าให้พวกท่าน อาหารและเครื่องนุ่งห่มทั้งปวงนั้นเป็นทานที่สรวรค์ประทานมา และข้าพเจ้าก็มีได้เป็นอะไรเลยนอกจากเป็นคนกลางเท่านั้น ทุกรูปได้รับสิ่งที่ตนต้องการก็เพื่อประทังชีวิตที่ธรรมชาติกำหนดให้มา และไม่มีความรู้สึกใดๆ ในการที่จะต้องไปรู้จักจุกจิกกับชีวิตเลย สำหรับสิ่งเหล่านี้ท่านอย่าได้คิดว่าท่านตกอยู่ในภาคใต้พันธกรณีใดๆ กับข้าพเจ้าเลย” ท่านอาจารย์เคยบอกกับพวกเราอย่างนี้เสมอ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าไม่มีใครจะพูดคำใดๆ ที่นุ่มนวลยิ่งกว่านี้ได้อีกแล้ว

เมื่อท่านอาจารย์ ฮังจือ (Hung-chih) อาจารย์ใหญ่แห่งนิกายเซนเป็นสมภารวัดเทียนทง (ในประเทศจีน) ท่านได้กำหนดเงื่อนไขให้รับศิษย์เพียงพันคน ในจำนวนนี้ ๗๐๐ คนอยู่ประจำและอีก ๓๐๐ คนเป็นศิษย์อยู่ชั่วคราว (ไปกลับ) จำนวนศิษย์ที่อยู่ประจำทวีจำนวนขึ้นเป็นพันคน และพวกอยู่ชั่วคราว (ไปกลับ) ได้ทวีจำนวนขึ้นเป็น ๕๐๐ คน ดังนั้นผู้ดูแลนักเรียนจึงได้ร้องเรียนต่อท่านอาจารย์ฮังจือว่า : “เราได้ตั้งเงื่อนไขไว้ว่าจะรับศิษย์เพียงพันคนเท่านั้น เมื่อมีศิษย์มากมายเช่นนั้นก็ย่อมจะหาที่ทางสำหรับเดินจงกรมไม่ได้เลย กรุณาส่งศิษย์บางคนออกไปเสียบ้าง” ท่านฮังจือตอบว่า “ทุกคนต่างก็มีปากมีท้องที่จะต้องเลี้ยงดู แต่นั่นไม่ใช่ความผิดของท่านเลย ดังนั้นจงหยุดร้องทุกข์เสียเถิด!”

บัดนี้เมื่อข้าพเจ้าคิดถึงเรื่องนี้ ดูเหมือนว่าทุกๆ คนเกิดมาพร้อมกับมีส่วนแบ่งในเรื่องเครื่องแต่งกายและอาหารทั้งนั้น การแสวงหาอาหารมิได้ทำให้อาหารปรากฏขึ้นมา การเลิกแสวงหาอาหารก็ได้ทำให้อาหารหมดไป จงระลึกไว้ว่า แม้แต่คฤหัสถ์ก็ยังมอบเรื่องนั้นให้อยู่ในพระหัตถ์ของพระผู้เป็นเจ้าเลย ทั้งๆ ที่พวกเขาต่อสู้เพื่อคุณธรรมคือ ความจงรักภักดีและความเมตตากรุณาอยู่ควรที่ภิกษุที่ได้สละโลกแล้วจะไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องภายนอกเช่นนั้นให้น้อยลง! พระพุทธเจ้าได้ทรงพรรณนาถึงโทษของภิกษุเหล่านั้นไว้และสรวรค์ก็ได้เฝ้าอำนวยความสะดวกและเครื่องนุ่งห่มให้ นอกจากนั้นทุกๆ คนต่างก็มีส่วนร่วมแห่งชีวิตของตนเอง ส่วนแบ่งที่ธรรมชาติกำหนดให้มาย่อมมาจากเหตุผลตามธรรมดาของสิ่งทั้งหลายโดยมิต้องเที่ยวแสวงหาหรือคิดถึงมันเลย สมมุติว่าท่านได้แสวงหาและเพิ่มพูนทรัพย์สมบัติให้มากขึ้นมาแล้ว ท่านจะปฏิบัติต่อทรัพย์สมบัติเหล่านั้นอย่างไร ในเวลาที่มัจจุราชได้มาเยือนท่าน? เพราะฉะนั้นนักศึกษาทั้งหลายควรจะต้องขบความคิดถึงเรื่องภายนอกเช่นนั้นออกไปจากจิตใจให้หมด และอุทิศชีวิตแสวงหาสัจธรรมด้วยจิตใจที่แน่วแน่

แต่ก็ยังมีความสงสัยว่า การประกาศพระพุทธศาสนาในยุคเสื่อมในเกาะที่อยู่ห่างไกลนี้จะสะดวกขึ้น ถ้าหากได้เตรียมที่ทางที่สงบและปลอดภัยไว้ให้ ซึ่งจะทำให้พระทั้งหลายสามารถ

พระพุทธศาสนาในกายเซน

๒๘๗

ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้โดยมิต้องกังวลถึงเรื่องอาหารบิณฑบาต เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งอื่นๆ ในทำนองนั้น ชื่อนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าผิด สถานที่เช่นนั้นจะดึงดูดใจก็เฉพาะพวกที่เห็นแก่ตัวและชอบแบบโลกๆ เท่านั้น และในหมู่บุคคลเหล่านั้น เราจะไม่พบใครที่มีความตั้งใจมั่นต่อศาสนาอย่างจริงจังเลย ถ้าหากเราปล่อยตัว เห็นแก่ความสะดวกสบายและชื่นชมยินดีกับความสุขทางด้านวัตถุแล้วก็ยิ่งจะเลวร้ายไปกว่าไม่มีอะไรเลยเสียอีก เราคงจะได้มาก็เฉพาะนิสัยที่ชอบความชั่วเท่านั้น คงจะไม่ได้นิสัยที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเลย

ถ้าหากตรงกันข้าม ท่านดำรงชีวิตอยู่ด้วยความยากจนและความขาดแคลนโดยไม่มีมลทินใดๆ หรือเที่ยวขออาหารเขา หรือดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลไม้ตามไร่นา แล้วเที่ยวศึกษาสังฆธรรมต่อไปทั้งๆ ที่ต้องได้รับความยากลำบากที่แท้จริงเช่นนั้น ถ้าหากใครได้ทราบตัวอย่างของท่าน แล้วมาศึกษาอยู่กับท่านด้วยการอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่สังฆธรรมอย่างแท้จริงแล้ว นั่นแหละจะเป็นผลประโยชน์ที่พระพุทธศาสนาได้รับอย่างแท้จริง แต่ถ้าหากท่านรู้สึกว่าการยากจนและความขาดแคลนที่ปราศจากมลทิน จะทำให้ประชาชนเกิดท้อใจและถวายเป็นอาหารและเครื่องนุ่งห่มเป็นจำนวนมากละก็ แม้จะมีคนมานับถือมากมายเพียงใด พวกเขา ก็จะไม่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาที่แท้จริงเลย ในกรณีแรกท่านจะได้รับทองคำเพียง ๘ หุน แต่ในกรณีหลังท่านจะได้รับทองคำถึง ๘ ตำลึงทีเดียว

การเสียสละ

(จาก โยโบ เกนโซ ซูอิมอนกิ, หน้า ๓๑-๓๒)

เมื่อสมภารองค์ที่แล้ว (ท่านเออิไซ) ยังอยู่ที่วัดเคนนินอิ ครั้งหนึ่งมีชายยากจนคนหนึ่งมาหาท่านและกล่าวว่า “ท่านครับ, ครอบครัวของกระผมขาดแคลนจนกระทั่งไม่มีอะไรจะหุงต้มมาหลายวันแล้วครับ ตัวผมเอง ภรรยาผม และบุตรสามคนของเรา กำลังอดอยากจะตายอยู่แล้ว ขอท่านกรุณาช่วยพวกเราด้วยเถิดขอรับ!” ในตอนนั้น ณ ที่อยู่ของสมภาร ก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ไม่มีอาหาร ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ไม่มีเงินที่ท่านพอจะให้ได้ และท่านเองก็เกือบจะหมดปัญญาอยู่แล้ว แต่ก็มีความท้อแท้ที่ท้อแล้วซึ่งเคยใช้ทำเป็นวงรัศมีของพระพุทธรูปโกลีศครุอยู่ ท่านจึงได้หยิบแผ่นทองแดงนั้นมา แล้วเอามือหัก แล้วท่านก็ให้ทองแดงนั้นแก่ชายที่ยากจนโดยผูกไว้ไนกล่องเล็ก ๆ และบอกชายผู้นั้นว่า “จงเอาทองแดงนี้ไปแลกอาหาร และช่วยครอบครัวของท่านให้พ้นจากความอดตายเถิด” แล้วชายผู้นั้นก็หกลีไปพร้อมด้วยความปลื้มปิติอย่างล้นพ้น

แต่ศิษย์บางคนของท่านสมภารเอง ได้วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของอาจารย์ว่า “ทองแดงนี้มีไต่ยิ่งหย่อนไปกว่ารัศมีของพระพุทธรูปเลย การให้ทองแดงนั้นแก่คนทุกข์ย่อมถือ

๒๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ว่าเป็นอธิกรณ์เพราะเอาของที่เป็นของพระพุทธเจ้าไปใช้ตามวัตถุประสงค์ส่วนตัวเขานั้นไม่ผิดหรือ?”

ท่านสมภารตอบว่า “ท่านกล่าวถูกแล้ว แต่ก็พิจารณาถึงเจตจำนงของพระพุทธเจ้าดูบ้าง พระองค์ทรงเสียสละเนื้อหนังมังสา มือและเท้าของพระองค์เพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติ ถ้าหากคนบางคนจะตายเพราะความอดอาหาร พระองค์จะไม่ทรงปรารถนาให้เราให้พระพุทธรูปทั้งองค์เพื่อช่วยเขาให้พ้นจากความอดตายกระนั้นหรือ? แม้หากข้าพเจ้าจะต้องตกนรกเพราะอธิกรณ์ข้อนี้ก็ตามที่ ข้าพเจ้าก็ยังต้องการช่วยประชาชนให้พ้นจากความอดตายอยู่ดี” ความยิ่งใหญ่แห่งวัตถุประสงค์เช่นนั้นมีความค่าต่อการที่เราจะนำมาพิจารณาที่ท่านผู้เป็นนักศึกษาทั้งหลายจงสำนึกข้อนี้ไว้ให้ดี

อีกคราวหนึ่ง เมื่อศิษย์หลายคนได้ออกความเห็นกับท่านสมภารว่าทำเลของอาคารสถานวัดเคนนินอยู่ใกล้แม่น้ำมาก ความจริงก็ใกล้มากจริง ๆ เสียด้วยขนาดที่ว่าอีกไม่กี่ปีข้างหน้าวัดนี้คงจะได้รับอันตรายที่เนื่องมาจากน้ำท่วมน้ำเซาะโดยแท้ ท่านสมภารได้บอกศิษย์เหล่านั้นว่า “จงอย่าไปกังวลกับความเสียหายของวัดที่อาจเกิดขึ้นในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าเลย วัดแรกของพระพุทธเจ้าที่เชตวันมหาวิหารในประเทศอินเดียบัดนี้ก็ได้สูญสิ้นไปแล้ว จะเหลืออยู่ก็เฉพาะซากอิฐซากหินเหล่านั้น แต่บุญที่เกิดจากการสร้างวัดหรือวิหารหาได้สูญสิ้นไปไม่ การปฏิบัติตามวิถีทางของพระพุทธเจ้าในสถานที่เช่นนั้นแม้จะเพียงสักหกเดือนหรือปีหนึ่ง ก็นับว่าเป็นงานที่ได้บุญกุศลเต็มที่ทีเดียว”

เมื่อหวนกลับไปคิดถึงเรื่องนี้ การสร้างวัดหรือวิหารดูเหมือนจะเป็นภารกิจที่สำคัญที่สุดแห่งชีวิตของมนุษย์ นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่า เขาควรปรารถนาให้วัดนั้นยืนยงไปตลอดกาลนิรันดร์ แต่ข้อนี้ก็มิได้กีดกันไม่ให้เขารู้แจ้งสัจธรรมที่ลึกซึ้งมากซึ่งมีค่าควรแก่การระลึกถึงในส่วนลึกแห่งหัวใจของเขาเลย

การอุทิศที่แท้จริง

(จาก โฮโบ เกนโซ ชูม่อนกิ, หน้า ๑๑๐-๑๑๑)

ภารกิจของพุทธสาวกย่อมแตกต่างไปจากภารกิจของสามัญชนมาก ในระหว่างที่ท่านสมภารแห่งวัดเคนนินยังมีชีวิตอยู่ คราวหนึ่งปรากฏว่า ไม่มีอาหารสำหรับบุคคลที่อยู่ในวัดนั้นเลย แต่ในตอนนั้น ผู้อุปถัมภ์วัดได้นิมนต์ท่านสมภารไปเยี่ยมตนแล้วก็ถวายผ้าไหมพับหนึ่งแก่ท่าน ท่านสมภารดีใจมาก ได้นำผ้าไหมนั้นกลับมาวัดและได้มอบให้ผู้ดูแลวัดโดยกล่าวว่า “จงใช้ผ้านี้ซื้ออาหารสำหรับวันพรุ่งนี้”

แต่ในขณะนั้นมีคฤหัสถ์คนหนึ่ง ซึ่งเห็นเหตุการณ์นี้ได้ไปหาท่านสมภารและขอว่า “กระผมต้องการผ้าไหมสักสองหรือสามพับ ถ้าหากท่านจะให้แก่กระผมแล้ว กระผมจะรู้สึกดีใจมากที่สุด” แล้วท่านสมภารก็ได้เอาผ้าไหมที่ท่านเพิ่งให้ผู้ดูแลวัดไปหยกๆ นั้นกลับคืน และได้มอบผ้าไหมนั้นให้แก่คฤหัสถ์ผู้นั้นในท่ามกลางความประหลาดใจของผู้ดูแลวัดและภิกษุอื่นๆ ทั้งปวง ต่อมาท่านสมภารได้กล่าวกับผู้ดูแลวัดและภิกษุอื่นๆ ทั้งปวงว่า “บางทีพวกท่านอาจคิดว่าข้าพเจ้าทำอะไรลงไปโดยไม่คิดให้รอบคอบเสียก่อนก็ได้ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าผู้ที่อยู่ประจำในวัดนี้ได้อุทิศตัวเองให้แก่วิถีทางของพระพุทธเจ้าทุกท่าน และแม้ท่านจะอดอาหารไปสักวันหนึ่ง หรือบางทีอาจถึงกับอดตาย พวกท่านก็คงไม่มีสาเหตุใดๆ ที่จะร้องทุกข์ตั้งนั้น โดยวิธีนี้ถ้าหากความทุกข์ของคฤหัสถ์บางคนจะได้รับความปลดปล่อยให้หมดไปในเวลาที่มีความจำเป็นอย่างที่สุดนั้น พวกท่านทุกคนย่อมถือว่านั่นเป็นงานที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาส่วนบุคคลและได้บุญมาก” นี่นับว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นจิตใจที่รู้แจ้งแล้วอย่างหนึ่งโดยแท้

ความพยายาม

(จาก เซนชูโซเตน, โซกุเซน, โซโบ เกนโซ เกียวอิ, หน้า ๖๗๖-๖๗๘)

วิถีทางที่สำคัญของพระพุทธเจ้าและสังฆปริณายกทั้งหลายนั้นเกี่ยวข้องกับความพยายามแบบที่สูงที่สุด ซึ่งหมุนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุดนับแต่รุ่งอรุณแห่งสังฆธรรมทางศาสนาครั้งแรก ผ่านการทดสอบเกี่ยวกับระเบียบวินัยและการปฏิบัติไปจนถึงการรู้แจ้งพระนิพพานนับว่าเป็นความพยายามที่ไม่ลดละที่ดำเนินจากวัฏจักรหนึ่งไปสู่อีกวัฏจักรหนึ่งโดยไม่ขาดระยะ ดังนั้นจึงเป็นความพยายามที่มีชีวิตเองกำหนดขึ้นหรือผู้อื่นกำหนดให้ แต่หากเป็นความพยายามที่เป็นเสรีและมีได้ถูกบังคับขู่เข็ญเลย บุญกุศลที่เกิดจากความพยายามนี้ย่อมค้าชูข้าพเจ้าและค้าชูผู้อื่นด้วย ความจริงก็มีอยู่ว่า ผลประโยชน์ที่เกิดจากความพยายามโดยไม่หยุดยั้งของตนเองนั้นสัตว์ทั้งปวงทั้งสิบทิศในโลกต่างก็มีส่วนร่วมด้วย บุคคลอื่นๆ อาจไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้ และเราอาจไม่เข้าใจเรื่องนี้โดยถ่องแท้ แต่มันก็เป็นเช่นนั้นอยู่ดี โดยอาศัยความพยายามโดยไม่หยุดยั้งของพระพุทธเจ้าและสังฆปริณายกทั้งหลายนี้เอง ความพยายามของเราจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ขึ้นมา ทำให้เราสามารถบรรลุถึงวิถีทางที่สูงส่งซึ่งจะนำไปสู่สังฆธรรม ซึ่งก็เป็นแบบเดียวกับที่โดยอาศัยความพยายามของตัวเองนี้แหละที่ทำให้ความพยายามของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (และ) ทำให้พระพุทธเจ้าทรงบรรลุถึงวิถีทางที่สูงส่งแห่งสังฆธรรมขึ้นมา ดังนั้นโดยอาศัยความพยายามของเราทั้งหลายที่ผลประโยชน์เหล่านี้ได้หมุนเวียนไปยังบุคคลอื่นๆ เป็นวงจร และข้อนี้ก็เนื่องมาจากข้อที่ว่าพระพุทธเจ้าและสังฆปริณายกทั้งหลายได้เกิดมาแล้วก็ดับไป ยืนยันว่าเป็นพระพุทธเจ้าบ้างและปฏิเสธว่าไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้าบ้าง บรรลุถึงพุทธจิตบ้าง และบรรลุ

ถึงพุทธภาวะบ้าง ติดต่อกันไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด ความพยายามนี้ย่อมคำจุนดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวไว้ด้วย ย่อมคำจุนโลกและท้องฟ้า ร่างกายและจิตใจ กรรมและกตดา ธาตุทั้งสี่ และชั้นธัมม์ทั้งห้าไว้

ความพยายามอย่างไม่วายดังนี้มีประโยชน์ในโลกรักหรือปรารถนาตามปรกติธรรมดาเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่พึงสุดท้ายของมนุษย์ทั้งปวงด้วย โดยอาศัยความพยายามของพระพุทธเจ้าทั้งปวงในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ที่ทำให้พระพุทธเจ้าในอดีต ในปัจจุบัน และในอนาคตได้กลายเป็นความจริงขึ้นมา บุญกุศลที่เกิดจากความพยายามเหล่านี้ บางทีก็ถูกเปิดเผยออกมา และดังนั้นก็เกิดอาทิตย์อุทัยแห่งวิญญานทางศาสนาซึ่งตอนนั้นได้ทดลองปฏิบัติกันแล้ว แต่บางทีบุญกุศลเหล่านี้ก็ถูกปิดบังอยู่และไม่มีใครเห็นหรือได้ยินหรือทราบเลย แม้บุญกุศลเหล่านั้นจะถูกปิดบังอยู่ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่พอจะหาได้ เพราะบุญกุศลมิได้ถูกทำให้ลบลบเลย หรือถูกจำกัดขอบเขตไม่ว่าเราจะมองเห็นบุญกุศลนั้นหรือไม่ ไม่ว่าเราจะสัมผัสบุญกุศลนั้นได้หรือไม่ก็ตาม ...

ความพยายามที่นำความพยายามของผู้อื่นมาสู่ความรู้อย่างนั้น ก็คือความพยายามของเราในขณะนี้เอง ความพยายามในขณะนี้มิใช่เป็นความพยายามประจำหรือที่แฝงอยู่ในตัวเราหรือมิได้มาแล้วก็จากไป ที่มาเยี่ยมหรือที่จากไปเลย สิ่งที่เราเรียกว่า “ขณะ” มิได้มาก่อนความพยายาม “ขณะ” ก็คือเวลาที่กำลังทำความพยายามจริง ๆ นั่นก็คือว่า ความพยายามในวันหนึ่ง ก็คือเชื้อแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง เป็นความพยายามของพระพุทธเจ้าทั้งปวง^๕ โดยอาศัยความพยายามนี้ก็จะรู้แจ้งพุทธภาวะ และผู้ที่มิได้ทำความพยายามในเมื่อพอที่จะทำได้ ก็คือผู้ที่เกลียดพระพุทธเจ้า เกลียดการที่จะรับใช้พระพุทธเจ้า และเกลียดความพยายาม พวกเขาไม่ต้องการดำรงชีพอยู่และตายกับพระพุทธเจ้า พวกเขาไม่ต้องการพระพุทธเจ้าเป็นครู และเป็นสหายของเขา

ในขณะที่ดอกไม้กำลังผลิดอก ใบไม้ใบหนึ่งได้ร่วงลงมา—นั่นเป็นการสำแดงความพยายามที่ไม่ผลดะให้ปรากฏ กระเจกเงาได้ถูกขีดให้ใส กระเจกเงาได้แตกไป—นั่นเป็นการสำแดงความพยายามที่ไม่ผลดะให้ปรากฏ ทุกสิ่งทุกอย่างก็คือความพยายาม ความพยายามที่

^๕ ข้อความตอนนี้อยู่เหมือนจะมีความหมายว่า : “ความพยายามมิได้นิยอยู่ในธรรมชาติของเราในแง่ที่ว่ามันได้ปฏิบัติงานโดยอัตโนมัติและอาจหักทักเอาได้ ซึ่งมีได้อยู่นอกธรรมชาติของเราในแง่ที่ว่าสิ่งที่เราจำจะต้องได้มา เราจะต้องรู้แจ้งธรรมชาติของเรา ก็ต่อเมื่อเราใช้ความพยายามของเราเท่านั้น ในทำนองเดียวกันเวลาที่มีอยู่ต่างหากไปจากความพยายามเลย และความพยายามทั้งปวงเป็นหนึ่งในภาวะ ซึ่งเป็นความแท้จริงของขณะ ดังนั้นความพยายามของเราทุกวันนี้จึงทำให้ได้รับรู้แจ้งความเป็นพุทธะในอดีต และความพยายามของพระพุทธเจ้าที่ทำให้เราได้รับรู้แจ้งด้วย”

จะหลีกเลี่ยงความพยายามนับว่าเป็นการหลีกเลี่ยงที่เป็นไปไม่ได้ เพราะตัวความพยายามเองนั้นแหละคือ ความพยายามละ และการทรมานตัวเอง เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะเป็นอย่างอื่นนอกเหนือไปจากนั้น ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับลูกของคนมั่งมีที่ทั้งบ้านชองไปแสวงหาโชคลาภ มีแต่จะต้องใช้ชีวิตอย่างยากจนอยู่ในดินแดนต่างดาว^๖ เพียงอย่างเดียวฉะนั้น แม้ว่าในเวลาที่ต้องเที่ยวไปนั้น บุตรอาจจะโชคดีที่ไม่ต้องสูญเสียชีวิตเสียในระหว่างทั้งยังโชคดียิ่งไปกว่านั้นอีก ที่เขามีได้ละทิ้งทรัพย์สินสมบัติของบิดาในสถานที่แห่งแรก เราไม่ควรเสี่ยงที่จะต้องสูญเสียทรัพย์สินสมบัติคือธรรมที่ไม่เคยยอมให้เราละทิ้งความพยายามใดๆ เลย พระบิดาผู้ทรงพระมหากรุณาและผู้ทรงเป็นพระบรมครูของเรา คือ พระพุทธเจ้าศากยमुณี ทรงเริ่มทำความเพียรอย่างแรงกล้าที่ภูเขามือทรงมีพระชนม์ได้ ๑๙ พรรษา เมื่อมีพระชนม์ได้ ๓๐ พรรษา^๗ พระองค์ก็ได้ตรัสรู้อนัตตสัมมาสัมโพธิญาณที่โอบอุ้มเอาสัตว์ทั้งปวงเข้าไว้ พระองค์ทรงทำความเพียรพยายามทั้งในป่าและในวัดโดยมิได้ทรงคิดจะกลับไปสู่ปราสาทราชวังของพระองค์ หรือที่จะมีส่วนร่วมในความมั่งคั่งแห่งราชอาณาจักรของพระองค์เลย พระองค์มิได้ทรงใช้จักรใหม่ในทันที ที่มีได้ทรงเปลี่ยนบาตรของพระองค์กับผู้อื่นในทันที พระองค์มิได้หาทางที่จะเอาใจใส่พระองค์เองแม้เพียงวันเดียวหรือชั่วโม่งเดียวเลย แต่ทว่าพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตของผู้อื่น และทรงอดกลั้นต่อการหัวเราะเยาะของพวกมิถิฉาภิฐิ พระชนมชีพทั้งหมดของพระองค์ก็คือความพยายามขออาหารบิณฑบาตและเครื่องนุ่งห่มอยู่เป็นเวลาอันยาวนาน นับว่าเป็นชีวิตที่ไม่รู้จักอะไรเลยนอกจากความพยายามโดยไม่หยุดยั้งเท่านั้น

การรู้แจ้งการแก้ปัญหา (เกนโย โคอัน)

(จาก โซโบ เกนโซ ซากุอิ, ของ ฮาชิตะ, เล่ม ๑, หน้า ๑๔๒-๑๖๔)

(เรื่องความคิดเห็นที่ว่า การรู้แจ้งเป็นประสบการณ์ชั่วขณะเพียงขณะเดียว)

การศึกษาวิถีทางของพระพุทธเจ้า ก็คือการศึกษาตัวท่านนั่นเอง การศึกษาตัวท่านเอง ก็คือการสัมผัสตัวท่านเอง การสัมผัสตัวท่านเอง ก็คือการทำโลกเชิงวัตถุวิสัยให้มีอยู่ทั่วไปในตัวท่าน การทำโลกเชิงวัตถุวิสัยให้มีอยู่ทั่วไปในตัวท่าน ก็คือการยอมปลีกตัวออกจากกายและใจของท่าน “เอง” และจากกายและใจของ “ผู้อื่น” การรู้แจ้งที่ได้บรรลุถึงเช่นนั้นจึงอาจดูเหมือนว่ามาถึงที่สุดแล้ว แม้จะปรากฏว่าได้หยุดแล้ว แต่ก็ควรทำให้การตรัสรู้ชั่วขณะนี้อยืนยาวต่อไปและยืนยาวต่อไปเรื่อยๆ (หน้า ๑๔๒)

^๖ นิยายเรื่องบุตรที่สุรุษสุร่ายใน สัทธรรมมุนทริกสูตร

^๗ นักปราชญ์จีนถือว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้เมื่อพระชนม์ได้ ๓๐ พรรษา และทรงประกาศพระศาสนาอยู่ ๔๐ ปี—ผู้แปล

(เรื่องความคิดเห็นที่ว่าโลกเชิงวัตถุวิสัยเป็นเพียงการที่จิตของเราเองตั้งโครงการขึ้นมาเท่านั้น)

เมื่อท่านนั่งเรือออกไปในแม่น้ำและมองดูไปรอบๆ ตัว ท่านจะรู้สึกเหมือนว่าฝั่งกำลังเคลื่อนตัว แต่ถ้าหากท่านเพิ่งสายตายไปที่ขอบเรือ ท่านจะเห็นว่าเรือกำลังเคลื่อน นี่ก็เป็นอย่างเดียวกับเมื่อท่านพยายามที่จะรู้โลกเชิงวัตถุวิสัยขณะที่ร่างกายและจิตใจของท่านตกอยู่ในสถานะที่สับสน ท่านก็ตกอยู่ภายใต้ความเข้าใจผิดที่ว่าจิตของท่านเอง ธรรมชาติของท่านเอง เป็นสิ่งที่แท้จริงและยืนยง (ส่วนโลกภายนอกเป็นอนิจจัง) (แต่) ถ้าท่านนั่งตัวตรงและมองดูตัวเอง ก็จะปรากฏแจ่มแจ้งว่า (ตัวท่านเองกำลังเปลี่ยนและ) โลกเชิงวัตถุวิสัยมีความแท้จริงต่างหากไปจากตัวท่าน (หน้า ๑๔๙)

(ความตรัสรู้ที่เต็มที)

การที่เราบรรลุถึงซึ่งความตรัสรู้ก็นับว่าเป็นอะไรบางอย่างที่คล้ายๆ กับเงาของดวงจันทร์ที่สะท้อนอยู่ในน้ำฉะนั้น ดวงจันทร์มิได้เปียก หรือน้ำมิได้แยกออกไปต่างหาก แม้ว่าแสงจันทร์จะกว้างใหญ่ไพศาลและมากมาย แต่มันก็มีที่อยู่ในน้ำเพียงกว้างหนึ่งยาวพุดหนึ่งเท่านั้นเอง ในน้ำค้างหยาดเดียว ในน้ำหยดเดียว ก็มีที่พอที่ดวงจันทร์ทั้งดวงและท้องฟ้าทั้งหมดจะอยู่ได้ และดวงจันทร์มิได้แยกออกจากน้ำฉันใด การตรัสรู้ก็มีได้แยกคนออกไปฉันนั้น หยาดน้ำค้างหรือหยดน้ำย่อมไม่ต่อต้านดวงจันทร์ในสรวงสวรรค์ฉันใด มนุษย์ก็ย่อมไม่เป็นอุปสรรคต่อการที่จะตรัสรู้อย่างเต็มที่ฉันนั้น ความสูงย่อมเป็นมาตรการวัดความลึกด้วยเสมอ (คือวัดดูยิ่งสูงมากเท่าใด ภาพที่มันสะท้อนในน้ำก็จะดูเหมือนยิ่งลึกมากเท่านั้น) (หน้า ๑๖๔)

เมื่อร่างกายและจิตใจของท่านยังมิได้เต็มเปี่ยมไปด้วยการตรัสรู้ ท่านอาจรู้สึกว่าคุณได้รู้แจ้งพอแล้ว แต่เมื่อการรู้แจ้งเต็มร่างกายและจิตใจของท่านทั้งหมดแล้ว ท่านก็อาจเข้าใจว่า มีบางสิ่งบางอย่างที่ยังพร่องอยู่ ก็คล้ายๆ กับเล่นเรือออกไปในท้องทะเลที่กว้างใหญ่ไพศาล เมื่อท่านมองไปให้ทั่วทุกทิศแล้ว ท้องทะเลกว้างนั้นก็จะดูกลมไปโดยรอบ และก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น แต่มหาสมุทรมิเพียงกลมหรือสี่เหลี่ยมเท่านั้น คุณความดีของมหาสมุทรนั้นยังรู้จักหมดสิ้นอีกด้วย ดูดั่งปราสาทของพระยานาคที่มีเพชรสะท้อนแสงวูบวาบนับจำนวนไม่ถ้วนเท่าที่สายตาเราพอมองเห็นได้นั้นปรากฏว่ามหาสมุทรกลม นั่นก็เป็นอย่างเดียวกับโลกที่แท้จริงนั่นเอง ภายในและภายนอกโลกมีลักษณะต่างๆ อยู่มากมาย แต่เราสามารถเห็นได้เท่าที่สายตาของเราจะอำนวยให้เท่านั้น ในทันทีที่เราทราบลักษณะที่ถูกต้องของโลกที่แท้จริง ก็จะเห็นว่าโลกเป็นอะไรที่ยิ่งกว่ากลมยิ่งกว่าสี่เหลี่ยมเสียอีก คุณความดีของโลกไม่มีขอบเขตจำกัด ดูดั่งกับความกว้างใหญ่ของมหาสมุทรและความใหญ่โตมโหฬารของภูเขาฉะนั้น ทั้งสี่ด้านของเรามีโลกอยู่มากมายและไม่เพียงรอบข้างเราเท่านั้น แต่ภายใต้ตัวเราลงไป ก็ยังมีโลกและ

แม้แต่ในหยาดน้ำค้างหยาดเล็ก ๆ ก็มีโลกอยู่ด้วย

การนั่ง (สมาธิ) และโคอัน

(จาก โซโบ เกนโซ ชูม่อนกิ, หน้า ๔๘-๔๙)

ในการแสวงหาวิถีทาง (คือพระพุทธศาสนา) สิ่งที่เป็นสาระสำคัญเบื้องต้นแรก ก็คือการนั่ง (สมาธิ) (ชูเซน)...โดยอาศัยการสะท้อนภาพ “ปริศนาธรรม” แบบต่าง ๆ (โคอัน) และการสนทนากับสังฆปริณายก เขาก็อาจได้ความคิดเกี่ยวกับโคอันหรือปริศนาธรรม เหล่านั้น แต่มันจะมีผลทำให้เขาถูกนำไปนอกกลุ่มนอกทางจากวิถีทางของพระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิด พระพุทธศาสนาแต่ฝ่ายเดียว การปล่อยเวลาให้ล่วงไปด้วยการนั่งตัวตรงโดยมิได้คำนึงถึงว่าจะได้อะไร โดยไม่ต้องคิดว่าจะบรรลุถึงซึ่งความรู้แจ้ง...นี่คือวิถีทางของพระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิด พระพุทธศาสนา นับว่าเป็นความจริงที่ว่าอาจารย์ก่อน ๆ ของเราได้สนับสนุนทั้ง โคอัน และการนั่ง (สมาธิ) แต่การนั่ง (สมาธิ) นั้นแหละที่อาจารย์ทั้งหลายได้ยืนยันโดยเฉพาะ มีบางท่านที่ได้บรรลุถึงการรู้แจ้งโดยการทดสอบ โคอัน แต่สาเหตุที่แท้จริงแห่งการรู้แจ้งของเขาก็คือ คุณความดีและความมีประสิทธิผลแห่งการนั่ง (สมาธิ) คุณความดีที่จริงอยู่ที่การนั่ง (สมาธิ)

ความสำคัญแห่งการนั่ง (สมาธิ)

(จาก โซโบ เกนโซ ชูม่อนกิ, หน้า ๕๐-๕๑)

เมื่อข้าพเจ้าพักอยู่ที่สำนักเซนในเมืองเทียนทง (ประเทศจีน) ท่านจึงได้เคยนั่ง (สมาธิ) อยู่จนเกือบสว่าง และหลังจากได้พักผ่อนนิดหน่อยแล้ว ก็ลุกขึ้นตั้งต้นนั่ง (สมาธิ) ใหม่แต่เช้าตรู่ ในห้องสมาธิ ท่านได้นั่ง (สมาธิ) กับภิกษุอื่นๆ ที่มีอาวุโสกว่าท่านโดยมิได้ลุกขึ้นแม้แต่คืนเดียว ในขณะเดียวกันนั้นก็มีภิกษุเป็นจำนวนมากออกจากห้องนั้นไปจำวัด ภิกษุผู้ที่มีอาวุโสกว่าจะเดินไปรอบๆ ภิกษุเหล่านั้นแล้วจะเอากำปั้นหรือรองเท้าตีพวกที่นอนหลับ ตะโกนเรียกให้ลุกขึ้น ถ้าภิกษุเหล่านั้นยังหลับต่อไปอีก ภิกษุผู้ที่มีอาวุโสกว่านั้นก็ออกไปยังทางเข้าห้องโถง และสั่งระฆังเรียกพระทั้งหลายไปประชุมกันในอีกห้องหนึ่ง แล้วท่านก็บรรยายให้ภิกษุเหล่านั้นฟัง โดยใช้แสงเทียนเพียงเล่มเดียวเท่านั้น

“มีประโยชน์อะไรไหมในการที่พวกท่านที่มาประชุมกันอยู่ในห้องนี้จะไปนอนหลับ? นี่คือนิสัยที่ชั่วร้ายที่ทำให้ท่านสละโลกเข้ามาบวชกระนั้นหรือ? แม้แต่ในหมู่คฤหัสถ์ ไม่ว่าจะเป็นจักรพรรดิ เจ้าชาย หรือข้าราชการก็ตาม มีใครบ้างไหมที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสบาย ๆ ? กษัตริย์ก็ต้องบำเพ็ญหน้าที่ของกษัตริย์ให้บริบูรณ์ เสนาบดีก็ต้องรับใช้กษัตริย์ด้วย

๒๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความจงรักภักดีและด้วยการอุทิศชีวิตจิตใจให้ และสามัญชนก็จะต้องทำงานเพื่อบำรุงที่ดินให้ใช้การได้และขุดดิน—ไม่มีใครดอกที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างสบายๆ การหนีจากภารกิจเช่นนั้นและใช้เวลาให้หมดไปอย่างโง่ๆ ในวัด—แล้วอะไรเล่าที่จะทำให้ภารกิจนี้ประสบความสำเร็จ? ปัญหาเรื่องชีวิตและความตายนั้นเป็นเรื่องใหญ่ ชีวิตที่เป็นอนิจจังของเราเนิ่นนวลไปรวดเร็วเหลือเกิน สำนักที่เน้นหนักไปในทางคัมภีร์ (ปริยัติ) และการเข้าสมาธิ (ปฏิบัติ) ต่างก็มีความเห็นสอดคล้องต้องกันในความจริงเหล่านี้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยชนิดใดเล่าที่รบกวนเราอยู่ในคืนนี้? ความตายชนิดใดเล่าที่รบกวนเราในวันพรุ่ง? ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้ากลับใช้เวลาให้หมดไปด้วยการนอนนั้น นับว่าเป็นความโง่เง่าอย่างที่สุด เพราะความโง่ชนิดนี้แหละที่พระพุทธศาสนาทุกวันนี้จึงได้เสื่อมลง เมื่อไรเล่าที่ภิกษุทั้งหลายจะอุทิศตัวเองให้แก่การนั่งเข้าสมาธิ (ซาเซน) อย่างจริงจัง แต่ทุกวันนี้โดยทั่วๆ ไปไม่มีใครพูดถึงเรื่องการนั่ง (สมาธิ) เลย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงกำลังเสื่อมลงทุกที” ...

มีอีกคราวหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากของท่านหลายรูปได้กล่าวกับท่านว่า “ภิกษุทั้งหลายกำลังเหน็ดเหนื่อยมาก หรือมีฉะนั้นก็กำลังเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่ และบางรูปก็คิดจะทิ้งวัดไป ทั้งนี้เพราะท่านเหล่านั้นถูกบังคับให้นั่งเข้าสมาธินานเกินไป ช่วงเวลาการนั่งเข้าสมาธิจะลดให้น้อยลงอีกจะได้ไหมขอรับ?” ท่านอาจารย์โกรธมากและได้กล่าวว่า “ข้อนั้นคงจะผิดมากทีเดียว ภิกษุที่มีได้อุทิศชีวิตให้แก่ศาสนาอย่างแท้จริงอาจรู้สึกสบายที่ได้หลับสักครึ่งชั่วโมงหรือชั่วโมงหนึ่ง แต่ผู้ที่ได้อุทิศชีวิตให้แก่ศาสนาจริงๆ ที่ได้ตัดสินใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัยทางศาสนานั้นในที่สุดก็จะชื่นชมยินดีต่อการนั่ง (สมาธิ) ไม่ว่าจะกินเวลานานสักเพียงใดก็ตาม เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นหนุ่มอยู่ ข้าพเจ้าเคยไปเยี่ยมสมภารวัดต่างๆ มีสมภารองค์หนึ่งอธิบายให้ข้าพเจ้าฟังว่า ‘เดิมทีข้าพเจ้าเคยทรมานภิกษุที่นอนหลับอย่างแรงจนกำปั้นแทบแตก บัดนี้ข้าพเจ้าแก่และอ่อนแอแล้ว ดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่อาจทรมานได้แรงพอ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะสร้างพระที่ดีๆ ขึ้นมา ทุกวันนี้ในหลายวัดทีเดียว ภิกษุผู้ใหญ่มิได้เน้นในเรื่องการนั่ง (สมาธิ) ให้หนักแน่นพอ และดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงกำลังเสื่อมลงทุกที ยิ่งท่านทรมานได้มากเท่าใด ก็ยิ่งเป็นการดีเท่านั้น’ ท่านได้แนะนำข้าพเจ้าอย่างนี้”

ร่างกายและจิตใจ

(จาก โซโบ เกนโซ ฮูมอนด์, หน้า ๕๒)

เราจะบรรลุถึงวิถีทางแห่งความหลุดพ้นได้โดยทางใจหรือว่าทางกาย? นิกายต่างๆ ที่เน้นหนักไปในทางลัทธิคำสอน (ปริยัติ) ได้พูดถึงการบรรลุดีทางโดยทางกาย” นิกาย

“ตัวอย่างที่มีชื่อเสียงก็คือคำสอนของท่านคุโชนซึ่งได้ยืนยันว่า จิตกับกายเป็นอย่างเดียวกัน และการบรรลุถึงซึ่งความหลุดพ้น “ในกาย” (คือในชีวิตนี้) จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้, อุบาทที่ ๘

พระพุทธศาสนานิกายเซน

๒๙๕

เหล่านั้นได้อธิบายเรื่องนี้โดยอาศัยเอกลักษณ์นี้ แต่มันก็ทำให้เราไม่ค่อยจะแน่ใจว่าคำว่า การบรรลุทางร่างกาย นั้นหมายถึงอะไร นิกายของเราที่มีความเห็นที่ว่า เราจะบรรลุถึงวิธีทางนั้น ได้ทั้งโดยทางกายและทางใจ ตราบเท่าที่เขาหวังจะบรรลุถึงสัจธรรมโดยทางใจเพียงอย่างเดียว เท่านั้นอยู่แม้ตั้งพันชาติหรือเป็นกัป เขาก็จะไม่มีทางที่จะบรรลุถึงสัจธรรมได้เลย ต่อเมื่อเขา ไม่ยึดมั่นอยู่กับจิตและเลิกแสวงหาสัจธรรมทางด้านพุทธิปัญญาเท่านั้น เขาจึงจะบรรลุถึงซึ่ง ความหลุดพ้นได้ การรู้แจ้งแห่งจิตโดยอาศัยประสาทตา และการเข้าใจสัจธรรมโดยอาศัยประสาท หูนั้นนับว่าเป็นการบรรลุถึงสัจธรรมทางร่างกายโดยแท้ การไม่เกี่ยวข้องกับการหลุดพ้นและ ประชานทางจิต และการนั่งอย่างธรรมดาๆ นั้นนับว่าเป็นวิธีทางเป็นส่วนที่ใกล้ชิดส่วนหนึ่งแห่ง ชีวิตของเรา ดังนั้นการบรรลุถึงวิธีทางจึงกลายเป็นการบรรลุทางร่างกายโดยแท้ นั่นคือเหตุผล ที่ทำให้ข้าพเจ้าเน้นในเรื่องการนั่ง (สมาธิ) โดยเฉพาะ

ความรู้สึกลดถูกคัมภีร์

(จากเรื่อง ชูโตะ โตะ ชิเตะ โนะ โตเนง เซนอิ, ของ เอโดะ, หน้า ๒๙๖)

มีอาจารย์เซนแบบหนึ่งที่ได้ร่วมกันปฏิเสธในข้อที่ว่าพระสูตรต่างๆ ได้บรรจุคำสอนที่ แท้จริงของพระพุทธเจ้าไว้ “โดยการถ่ายทอดส่วนบุคคลจากสังฆปริณายกองค์หนึ่งไปยัง สังฆปริณายกอีกองค์หนึ่งเท่านั้นที่นับว่าเป็นสัจธรรมที่เป็นสารัตถะสำคัญที่ถ่ายทอดให้กันได้ เฉพาะในการถ่ายทอดของสังฆปริณายกทั้งหลายเท่านั้นที่จะทำให้พบความลับที่หายด้อยและ ลึกซึ้ง” ข้อความเช่นนั้นนับว่าเป็นตัวแทนความโง่งอย่างมาก คำพูดเหล่านั้นเป็นของคนบ้า โดยแท้ ในปริมปราประเพณีที่แท้จริงของสังฆปริณายกนั้น ไม่มีอะไรที่ลับหรือเป็นพิเศษเลย ไม่มีแม้แต่คำพูดคำเดียวหรือวลีประโยคเดียวที่แตกต่างไปจากพระสูตรทางพระพุทธศาสนา ทั้ง พระสูตรและการถ่ายทอดของสังฆปริณายกต่างก็เป็นตัวแทนปริมปราประเพณีที่แท้จริงที่ สืบเนื่องมาจากพระศากยมุนีพุทธเจ้าทั้งนั้น จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็ตรงที่ว่าถ่ายทอดของ สังฆปริณายกเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยตรง แล้วใครเล่าจะกล้าทำ เป็นไม่รู้ไม่ชี้ต่อพระสูตรของพระพุทธเจ้า? ใครเล่าจะไม่ยอมศึกษาพระสูตรเหล่านั้น? ใครเล่า ที่จะไม่ยอมสาธยายพระสูตรเหล่านั้น? คนเก่าๆ ได้เคยพูดไว้อย่างคมคายว่า “ท่านนั้นแหละ ที่จะหลงทางอยู่ในพระสูตร มิใช่พระสูตรพาท่านออกไปนอกกลุ่มนอกทางเลย” ในหมู่ครูบาอาจารย์ รุ่นเก่าๆ มีเป็นจำนวนมากที่ได้ศึกษาคัมภีร์ เพราะฉะนั้นเราควรบอกปัจเจกบุคคลที่ปากพล่อยๆ เหล่านี้ว่า “การไม่สนใจใยดีต่อพระสูตรต่างๆ ของพระพุทธเจ้าดังที่ที่ท่านกล่าวนั้นก็เท่ากับเป็น การปฏิเสธพระจิตของพระพุทธเจ้า (และ) เป็นการปฏิเสธพระกายของพระพุทธเจ้านั่นเอง การปฏิเสธพระจิตและพระกายของพระพุทธเจ้านั้นก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธลูกๆ (สาวก)

๒๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของพระพุทธเจ้า นั่นแหละ การปฏิเสธลัทธิ ของพระพุทธเจ้าก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยแท้ และถ้าหากเขาปฏิเสธคำสอนของพระพุทธเจ้าเสียแล้ว ทำไมเล่าเขาจึงจะไม่ปฏิเสธคำสอนของสังฆปริณายก? และเมื่อท่านได้ละทิ้งคำสอนของพระพุทธเจ้าและสังฆปริณายกแล้วจะมีอะไรเหลืออยู่อีกเล่า นอกไปจากภิกษุที่มีหัวล้านเป็นจำนวนมาก? แล้วท่านก็สมควรจะถูกเขียนด้วยไม้เรียวโดยแท้ ไม่เพียงท่านสมควรจะถูกบรรดานักปกครองของโลกเอาไปเป็นทาสเท่านั้นแต่ยังจะต้องไปตกนรกเพื่อเป็นการลงโทษอีกด้วย”

มุไซโคกุชิ

ภาพที่สะท้อนให้เห็นความเป็นศัตรูกันระหว่างจักรพรรดิโกไดโงะกับโชกุนอาชิกางะ ทากาอูชิ

(จากเรื่อง มุไซโคกุชิ โทโรคุ)

ข้อความที่คัดมาได้มาจากเทศนาของท่านมุไซ โคกุชิ ในคราวที่ท่านรับตำแหน่งสมภารวัดเทนริว เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๔ ซึ่งในเทศนานั้นท่านได้สะท้อนให้เห็นเหตุผลที่ได้อุทิศวัดแห่งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระจักรพรรดิโกไดโงะ และวิจัยถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างสมเด็จพระจักรพรรดิโกไดโงะกับอาชิกางะ ทากาอูชิ ผู้เคยให้ความสนับสนุนพระองค์มาก่อน ถ้าพูดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ความแตกแยกก็เนื่องมาจากแรงกระตุ้นอย่างหนึ่งในสามอย่าง (อภุศลมูล) นั่นคือความโกรธที่เกิดจากความริษยาในอำนาจของอีกผู้หนึ่ง ซึ่งทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิโกไดโงะทรงขาดความพินิจพิเคราะห์และทำให้พระองค์ทรงเห็นห่างผู้รับใช้ที่ซื่อสัตย์ของพระองค์ การที่ผู้เขียนตำหนิสมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งสวรรคตแล้วอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาย่อมแสดงให้เห็นถึงความตกต่ำของราชสำนัก และการที่อาจารย์ในนิยายเซนซึ่งพิจารณาเห็นสถาบันจักรพรรดิเป็นสถาบันของมนุษย์ธรรมดาหาได้เป็นสถาบันเทวดาอะไรไม่ จึงได้มีความเกรงกลัวน้อยมาก

(จาก ไทโช ไดโชเกียว, เล่ม ๔๐, หน้า ๔๖๓-๔๖๔)

ในอาณาจักรแห่งความบริสุทธิ์ที่แท้จริง ย่อมไม่มีสิ่งที่เรียกว่า เรา หรือ เขา ทั้งไม่อาจพบ เพื่อน และ ศัตรู อยู่เลย แต่ความสับสนแห่งจิตที่น้อยที่สุดย่อมก่อให้เกิดความแตกต่างกันและความยุ่งเหยิงจนประมาณไม่ได้ ความสงบและความไม่เป็นระเบียบในโลก ความแตกต่างระหว่างเพื่อนกับศัตรูในสัมพันธภาพของมนุษย์ย่อมติดตลึงกันมาเป็นดวงกินทางประหนึ่งความไม่จริงย่อมนำมาซึ่งความเข้าใจผิดฉะนั้น บุคคลที่มีปัญหาเห็นแจ้งจะบอกได้ทันทีว่าอะไรผิดและ

จะทำให้ตัวให้พ้นจากความเข้าใจผิดได้ก่อนนานทีเดียว แต่คนที่มีความคิดสั้น ๆ ก็จะตกอยู่ในบ่วงแห่งความมืดบอดของตน ซึ่งจะทำให้เขาไม่สามารถทำลายบ่วงนั้นได้เลย ในกรณีเช่นนั้น เพื่อนที่แท้จริงของเขาอาจดูเหมือนเป็นศัตรูและศัตรูที่ไม่ยอมคืนดีกันอาจปรากฏเป็นเพื่อนของเขาก็ได้ ความเป็นศัตรูและความเป็นมิตรมิได้มีลักษณะภาพที่ถาวรใดๆ เลย ทั้งความเป็นศัตรูและความเป็นมิตรต่างก็เป็นความหลอกลวงทั้งนั้น

ในระหว่างที่เกิดความยุ่งยากในศักราชเกนโก (พ.ศ. ๑๘๗๔-๑๘๗๗) นั้น โชกุนซึ่งปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิได้ปราบปรามพวกศัตรูของบ้านเมือง (คือพวกผู้สำเร็จราชการโชโย) ลงได้อย่างรวดเร็ว มีผลทำให้ท่านได้เลื่อนตำแหน่งในวงราชการสูงขึ้นเรื่อยๆ และการที่ท่านมีเกียรติสูงขึ้นๆ นี้ทำให้คนอื่น ๆ เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อท่าน การพูดให้ร้ายป้ายสีและการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงได้อุบัติขึ้นอย่างรุนแรงก่อนหน้าี่มาเป็นเวลานานแล้ว และข้อนี้แหละที่ทำให้ราชสำนักไม่พึงพอใจท่านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่นี้ขอให้มาพิจารณาถึงเหตุผลว่าทำไมเรื่องเช่นนี้จึงได้เกิดขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะอาชียงจะได้ประกอบคุณงามความดีอย่างฉับไวและทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิทรงโปรดปรานมาก มีคำพังเพยอยู่บทหนึ่งว่า “ความสนิทสนมมักจะเชิญความเป็นศัตรูเข้ามา” (intimacy invites enmity) นั่นคือสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาจริงๆ แล้ว แล้วความเป็นมิตรและความปรารถนาดีก็กระจัดกระจายไปตามลมและทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิทรงตกอยู่ในห้วงอันตราย สมเด็จพระจักรพรรดิต้องเสด็จหนีไปลี้ภัยอยู่ที่เทือกเขาทางภาคใต้ ทำให้พระองค์ไม่ทรงมีโอกาสดียินเสียงดนตรีในราชสำนัก และนับตั้งแต่นั้นมาเสด็จฉัตรไม่เคยได้มีโอกาสกลับมายังเมืองหลวงอีกเลย

ผู้บัญชาการทหาร (ทากาอุอิ) ได้แสดงความเสียอกเสียใจด้วยการทอดถอนใจใหญ่ ว่า “พุทโธเอ๋ย, เพราะคำยุยงและป้ายยาของพวกที่อยู่ใกล้ราชบัลลังก์แท้ๆ เราจึงต้องรับชะตากรรมเป็นขบถเสียชื่อเสียงโดยมิได้มีโอกาสที่จะอธิบายให้เห็นความบริสุทธิ์ของเราเลย” ความเศร้าโศกเสียใจของท่านมิได้เป็นการสร้างทำพ้อเป็นพิธิเลย แต่ท่านได้อุทิศตัวเองให้แก่การสะท้อนให้เห็นภาพทางด้านจิตใจและการประกอบกองการกุศลต่างๆ โดยมีได้มีความขมขื่นใจเหลืออยู่อีกเลย ท่านได้สวดอ้อนวอนอย่างจริงจังเพื่อให้สมเด็จพระจักรพรรดิได้ตรัสรู้ และสร้างมหาวิหารแห่งนี้ขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา (ในนามของสมเด็จพระจักรพรรดิ) ...

กฎเกี่ยวกับความตึงต้ามของจักรพรรดิโกไดโงะสอดคล้องต้องกันกับเจตจำนงของฟ้า และพระปรีชาญาณของพระองค์ก็เสมอด้วยพระปรีชาญาณของกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ในสมัยโบราณ เพราะฉะนั้นโชคชะตาของราชสำนักจึงขึ้นสูงมาก และประเทศทั้งหมดก็ตกอยู่ในอำนาจของพระองค์ พระองค์ได้ทรงประกาศใช้ปฏิทินแบบใหม่และทรงเปิดศักราชใหม่ที่เต็มไปด้วยความโอ้อ่าและความโอโง่ง ประชาชนพวกที่เป็นอนารยชนก็ยอมหมอบกราบคานัก และพลกนิกรของ

พระองค์ก็มีรูปร่างสง่างาม คนทั้งหลายพากันคิดว่า รัชกาลนี้ก็คงเป็นเหมือนรัชสมัยของจักรพรรดิผู้เป็นปราชญ์เถียว (ในประเทศจีนสมัยโบราณ) นั่นเอง คงจะมีอยู่ตลอดกาลโดยไม่มีที่สิ้นสุด ใครเล่าจะคิดว่าดวงอาทิตย์ที่คล้ายนักปราชญ์นี้จะอัสดงเร็วและลับหายไปไหนมืด? แล้วเราจะทำอย่างไรกันเล่า—มันเป็นเพียงเล่ห์กระเท่ห์ของโชคชะตาเท่านั้นหรือ? ไม่ใช่, ข้าพเจ้าคิดว่าพระองค์ได้ทรงใช้หนักรรณทั้งปวงที่ทรงสร้างขึ้นในโลกที่เต็มไปด้วยกิเลส และทรงได้รับความสุขในการได้ไปอยู่ร่วม ณ สวรรค์สุชาติโดยตรงแล้ว ไม่เป็นการมากจนเกินไปเลยที่รัชสมัยของพระองค์จะสิ้นสุดลงในเวลาที่ไม่สมควร แต่ก็ทำให้ประชาชนเป็นจำนวนมากต้องได้รับทุกข์และเสียอกเสียใจ ผลลัพธ์ก็คือนับตั้งแต่พระองค์สวรรคตมาจนกระทั่งถึงบัดนี้บ้านเมืองมิได้มีสันติสุขเลย ทั้งพระและศฤงคารต่างก็พลัดถิ่นฐานไปตามๆ กัน ไม่มีทางว่าการร้องทุกข์ของประชาชนจะสิ้นสุดลงเลย

สิ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้นล้วนเป็นความฝันในความฝันทั้งสิ้น ถ้าหากสิ่งที่ข้าพเจ้ากล่าวนั้นได้กลายเป็นจริงขึ้นมา ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะมาคอยจับผิดเอาที่สิ่งที่ผ่านมาไปแล้วและทำไปแล้ว แต่ถ้าหากมันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในความฝันแล้วก็ยังไม่มีประโยชน์เลยไปอีกสักเพียงใดเล่า! เราจะต้องเข้าใจโดยถ่องแท้ว่าราชบัลลังก์ซึ่งเป็นฐานันดรศักดิ์ที่สูงที่สุดในหมู่มนุษย์นั้นก็เป็นเพียงอะไรบางอย่างที่ได้ทูลถนอมไว้ในความฝันเท่านั้นเอง แม้แต่บรรดากษัตริย์แห่งสวรรค์ชั้นสูงสุดก็ไม่ทราบอะไรนอกจากความพอลอกพอใจต่อความฝันเท่านั้นเอง นั่นคือเหตุผลที่พระตถาคตศาสดาของพระพุทธศาสนาแห่งฐานันดรกษัตริย์แล้วทรงดำรงพระชนมชีพเป็นนักบวชประพฤติพรตพรหมจรรย์ ทำไมพระองค์จึงทรงปฏิบัติอย่างนี้เล่า? ทั้งนี้ก็เพื่อสอนมนุษย์ทั้งหลายทั้งปวงว่าอำนาจที่เกิดจากการตรัสรู้ที่สูงส่งกว่าตำแหน่งที่สูงที่สุดในหมู่มนุษย์มากนัก วรรณคดีทั้งหลายต่างก็แตกต่างกัน แต่บุคคลในวรรณคดีเหล่านั้นต่างก็มาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าและประพฤติตามพระองค์เหมือนกันหมด

ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอสวดอ้อนวอนให้สมเด็จพระจักรพรรดิที่สวรรคตแล้วของเราจงถึงความสับสนในอดีตของพระองค์ให้หมด และทำให้พระองค์ทรงพ้นจากพันธะแห่งความหลงกลวงของทรงอำนาจ-วิญญานและพิษฐานให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีพระปัญญาเห็นแจ้ง ดังนั้นพระองค์อาจเสด็จผ่านทางแยกที่มีดินแดนแห่งความแตกต่างระหว่างมิตรกับศัตรูไปได้ และทรงบรรลุถึงภูมิทางวิญญานนั้นที่อาจทำให้เห็นว่าความสับสนและปัญญาแจ้งในภายในเป็นอย่างเดียวกัน พระองค์คงจะยังไม่ลืมคำขอร้องของพระพุทธเจ้าที่ทูลขอและคงจะยื่นพระหัตถ์ที่มองไม่เห็นไปให้ความคุ้มครองแก่คำสอนของพระองค์ ซึ่งจะทำให้พระวิญญานของพระองค์มีอยู่ในวัดคะเมยามะนีตลอดเวลา และพรของพระองค์ก็จะได้แพร่ไปยังมนุษยชาติทั้งปวง

ข้อนี้ความจริงเป็นความปรารถนาของผู้บัญชาการทหาร (ทากาอุอิ) และดังนั้นเราก็มีเหตุผลที่จะเชื่อว่าจะเป็นการบรรเทาความไม่พอใจของสมเด็จพระจักรพรรดิลงได้บ้าง ความตั้งใจที่มีค่ามาก (ของทากาอุอิ) เช่นนั้นมิได้เป็นสิ่งที่ประหลาดเลย และพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งทรงมีพระมหากรุณาอย่างลึกซึ้งคงจะประทานความพอใจและความคุ้มครองที่มองไม่เห็นมาให้แก่พวกเราเป็นแน่ แล้วก็ขอให้สงครามได้ยุติลงเถิด ขอให้ประเทศชาติประสบสันติสุขที่แท้จริงทั้งประเทศเถิด และขอให้ประชาชนทั้งปวงจงพ้นจากความเดือดร้อนและภัยพิบัติต่างๆ เถิด ขอให้การปกครองของผู้บัญชาการทหารจงผ่านไปอย่างทวิทุกข์ต่อไปเถิด ไปเกิดความปรารถนาที่แท้จริงของเราก็คือขอให้มนุษยชาติทั้งปวงได้มีส่วนร่วมในความสุขนั้นโดยทุกคน

เทศนาคราวเปิดวัดเทนริว

(จาก มุโซ โคกุชิ โกรกุ)

เทศนาต่อไปนี้ได้แสดงเมื่อคราวเปิดวัดเทนริว เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระจักรพรรดิโกไดโงะ ในคราวที่มุโซ โคกุชิ ได้เป็นสมภารองค์แรกของวัดนี้ ในเทศนานี้ท่านได้เตือนให้ผู้ฟังระลึกไว้ว่า แม้ในบรรดาสิ่งขบถนิกายเซน การถ่ายทอดพุทธธรรมก็เกี่ยวข้องกับการเทศนาบางแบบในอันที่จะประกาศสัจธรรมแก่ชาวโลก เพราะฉะนั้นท่านจึงได้อธิบายหรือแนะนำหลักพื้นฐานแห่งคำสอนของนิกายเซน

(จาก ไทโซ ไดโซเกียว, หน้า ๘๐, หน้า ๔๖๐ c-๔๖๑ a)

ในเดือน ๑๐ ปีที่ ๒ แห่งยุคเรกิโอะ (พ.ศ. ๑๘๘๒) ได้มีพระบรมราชโองการดัดแปลงปราสาทที่อยู่โดดเดี่ยวเป็นเอกเทศของสมเด็จพระจักรพรรดิเมยามะให้เป็นวัด เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่อดีตสมเด็จพระจักรพรรดิโกไดโงะ และได้เสนอพระอาจารย์ของพระองค์เป็นสมภารองค์แรกของวัดนั้น ในปีที่ ๔ แห่งศักราชโคเออิ (พ.ศ. ๑๘๘๔) เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ก็ได้เปิดห้องกรรมฐานขึ้นเป็นครั้งแรก (โดยมีผู้บัญชาการทหารทากาอุอิ และรองผู้บัญชาการทหารทาคิชิร่วมอยู่ในพิธีนี้ด้วย) ณ ห้องกรรมฐานนี้ ท่านอาจารย์ได้ประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการระลึกถึงการประสูติของพระพุทธเจ้า นับเป็นครั้งแรก แล้วก็ได้อธิบายไปว่า :

“การที่พระพุทธเจ้าทั้งปวงทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทรงอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ก็โดยมีพระพุทธประสงค์ที่จะทรงเทศนาสั่งสอนธรรมะและช่วยสรรพสัตว์ให้ข้ามไปสู่ฝั่งแห่งวิมุตติความหลุดพ้นนั่นเอง ศิลปะการพูดในที่ชุมนุมชนและวิธีการพูดให้มีน้ำเสียงหนักเบาที่พระพุทธเจ้าสากยมุนีทรงใช้นั้นล้วนหมายถึงใช้เป็นแนวทางการเทศนาธรรมเท่านั้น ส่วน

อิสิปตนมฤคทายวันและภูเขาศิขณภูฏานก็ใช้เป็นสถานที่สำหรับการสั่งสอนทางด้านจิตใจ นิยายของสังฆปริณายกโพธิธรรมได้นำถึงวิธีการสั่งสอนปัจเจกบุคคลที่มุ่งเข้าไปหาธรรมชาติที่เป็นสารัตถะสำคัญในภายใน และดังนั้นก็เท่ากับแยกตัวออกจากนิยายต่างๆ ที่เน้นในเรื่องการสอนลัทธิ แต่ถ้าวัดตรวจสอบวัตถุประสงค์ของนิยายเหล่านั้นให้ใกล้ชิดขึ้นอีกแล้วก็จะเห็นว่า สาณูศิษย์ของท่านโพธิธรรมก็แสวงหาวิธีที่จะถ่ายทอดธรรมะและช่วยให้มนุษย์ทั้งหลายพ้นจากความยุ่งยากสับสนแห่งโลกนี้ ดังนั้นสังฆปริณายกทั้งหมด คือ ๔๗ องค์ในอินเดียและ ๒๓ องค์ในเมืองจีนต่างก็ให้นิพจน์การถ่ายทอดของตนเพื่อทำให้ผู้รับเป็นสังฆปริณายก โดยการกล่าวเรื่องการถ่ายทอดธรรมะ อาจารย์ใหญ่โพธิธรรมกล่าวว่า “ข้าพเจ้ามา ณ ที่นี้ เดิมทีก็เพื่อถ่ายทอดธรรมะและช่วยมนุษย์ทั้งหลายให้พ้นจากกิเลสที่ทำให้มีติดบอดเท่านั้น” ดังนั้นจึงเป็นที่แจ่มชัดแล้วว่าการที่ท่านหุยกะดัดแขนของตนในท่ามกลางหิมะ^๙ และการมอบจีวรให้ท่านฮุยเหิง^{๑๐} ในตอนเที่ยงคืนล้วนหมายถึงการถ่ายทอดธรรมะที่แท้จากสังฆปริณายกองค์หนึ่งไปยังสังฆปริณายกอีกองค์หนึ่งนั่นเอง ในเหตุการณ์ทั้งหมดนี้ ไม่ว่าจะได้ต้นไม้ หรือบนก้อนหิน ไม่ว่าจะได้ผ้าที่มีดมิดหรือในหุบเขาแคบๆ ก็ตาม ธรรมะก็คงดำเนินไปและถูกถ่ายทอดโดยการแสวงนิมิตเช่นนั้นแก่ผู้ที่มีคุณสมบัติถูกต้อง ...

“แล้วอะไรเล่าคือสิ่งที่เราเรียกว่า ‘ธรรมะ’? ธรรมะก็คือสังฆธรรมที่มีแฝงอยู่ในความสมบูรณ์ในสรรพสัตว์ทั้งปวงนั่นเอง นักปราชญ์ก็มีได้มีธรรมะนั้นมากไปกว่าสามัญชนเลย จงขยายธรรมะนั้นออกไป แล้วธรรมะก็จะเต็มจักรวาล จงจำกัดธรรมะนั้นลง แล้วธรรมะนั้นก็อาจบรรลุลอยในส่วนที่น้อยนิดของนิ้วฟุตได้ ไม่ว่าจะเป็นเวลานี้หรือวันนี้ ธรรมะมิได้เปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างกันออกไปเลย ธรรมะทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ไม่ว่าจะเป็นมหายาน หินยาน จะแท้หรือไม่แท้ก็ตาม จะเป็นเพียงบางส่วนหรือทั้งหมดก็ตามล้วนมีอยู่ในธรรมะนั้นทั้งสิ้น นี่คือความหมายของ ‘ธรรมะ’

“ทุกๆ สิ่งในโลกมี คือ ภูเขาและต้นไม้ อีรุและกระเบื้อง สรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง การกระทำ และกิจกรรมทั้งปวงล้วนแต่ไม่มีอะไร นอกจากการที่ธรรมะได้สำแดงตนให้ปรากฏเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงมีผู้กล่าวว่า ปรากฏการณ์ทั้งปวงในจักรวาลย่อมมีเครื่องหมายแห่งธรรมะนี้ ถ้าเพียงเรายึดความสำคัญแห่งธรรมะนี้ไว้ได้แล้ว แม้พระตถาคตพุทธเจ้าจะมีได้อุบัติขึ้นมาในโลกนี้

^๙ หุยกะ สังฆปริณายกองค์ที่ ๒ ของจีนได้ดัดแขนของตนเพื่อแสดงว่าท่านจะไม่ยอมหยุดยั้งในการที่จะพิจารณาปฏิบัติในทางเซนสืบไป แล้วท่านโพธิธรรมก็แต่งตั้งให้ท่านเป็นสังฆปริณายกสืบแทนท่านต่อไป

^{๑๐} พิธีการถ่ายทอดให้ทำกันอย่างลับๆ ในเวลากลางคืน เพื่อปกป้องฮุยเหิง หรือ เว่ยหล่าง สังฆปริณายกองค์ที่หกของจีนให้พ้นจากการคัดค้านของผู้ที่หวังตำแหน่งสังฆปริณายกซึ่งต้องผิดหวังไป

การรู้แจ้งของมนุษย์เราก็อาจสมบูรณ์ได้ และแม้จะไม่มีการสร้างห้องโถงนี้ขึ้น การประกาศธรรมะก็อาจประสบความสำเร็จได้”

“สำหรับตัวข้าพเจ้าซึ่งอยู่บนยกพื้นเบื้องหน้าท่านในวันนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่มีอะไรที่จะให้ในฐานะเป็นการตีความธรรมะของตัวข้าพเจ้าเป็นพิเศษเลย ข้าพเจ้าเพียงเข้าร่วมกับคนอื่น ๆ นับตั้งแต่พระตถาคตศากยมุนีผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ พระโพธิสัตว์นักบุญ เช่น พระอรหันต์ทั้งหลาย และทุกๆ คนที่ได้มาร่วมอยู่ ณ ที่นี้ รวมทั้งผู้อุปถัมภ์และข้าราชการ ทั้งชายคาและเสาทั้งหมดของห้องนี้ ทั้งโคมและเสาโคม รวมทั้งมนุษย์ สัตว์ พืช และเรือทั้งหลายในมหาสมุทรแห่งชีวิตซึ่งไม่มีขอบเขต เพื่อให้พระธรรมจักรนี้หมุนต่อไป”

“ในโอกาสเช่นนี้ ท่านอาจกล่าวว่า ‘เราจะทำอะไรได้?’ ” ผู้ที่ทนต่อไม่เหน็ดเหนื่อยของตนได้ ได้ร้องอุทานว่า “ดูนี่ซิ ดูนี่ซิ! ท่านไม่เห็นพระศากยมุนีผู้เสด็จไปรอบๆ ปลายไม้เรียวของข้าพเจ้าอยู่เมื่อตะกี้นี้ดอกหรือ? พระองค์ทรงชี้ไปที่สวรรค์แล้วก็ที่แผ่นดิน พลาทงประกาศต่อผู้ที่มาประชุมอยู่ ณ ที่นั้นว่า ‘วันนี้ตถาคตเกิด ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมๆ กับที่ห้องโถงใหม่นี้เสร็จสมบูรณ์ นักบุญและนักปราชญ์ทั้งปวงกำลังประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ เพื่อนำมนุษย์และสวรรค์มารวมกัน ทุกๆ คน ณ ที่นี้ย่อมเป็นสิ่งที่มีความอยู่ในตัวเองแล้ว และทุกๆ สิ่งในที่นี้—ทั้งแผ่นสลักภาพ ภาพวาด ชายคาสี่เหลี่ยม และเสากลม—แต่ละสิ่งๆ ล้วนเป็นการเทศนาสอนธรรมทั้งนั้น นำแปลก นำประหลาดจริงๆ ที่ธรรมะที่แท้จริงมีชีวิตอยู่เรื่อยไปไม่รู้จักตายเลย ณ ภูเขาศิขณภูวนั้นแหละที่ธรรมะนี้ได้ถูกถ่ายทอดมายังบุคคลที่ถูกต้อง!’

“ดังนั้นจึงเท่ากับพระศากยมุนีผู้ประเสริฐสุดได้ทรงสั่งสอนเรา ณ ที่นี้ นับว่าเป็นคำสอนที่ตกมาสู่มนุษย์เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการตามสถานการณ์ของเขา แต่ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลาย บางทีท่านอาจปรารถนาจะทราบสถานะของสิ่งทั้งหลาย ก่อนที่พระศากยมุนีจะอุบัติขึ้นมาในพระครรภ์พระมารดาอย่างนั้นใช่ไหม?” (ท่านได้เอามือเรียวกะทุ้งลงที่พื้น) “ฟัง, ฟังนะ!”

วิธีปฏิบัติที่เคร่งครัดของนิกายเซน

(จาก มูจู มอนโด ใน โคโซ เมอิโจ เซนชู, เล่มที่ ๑๖, มุโซ โคกุชิ เซน, หน้า ๑๙๕)

คณาจารย์แห่งนิกายเซนผู้เล็งเห็นการณ์ไกลมิได้กำหนดลัทธิคำสอนที่จะต้องถือว่เป็นเช่นนั้นตายตัวลงไปเลย คณาจารย์เหล่านั้นจะสอนอย่างไรก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่โอกาสจะอำนวย และจะสอนตามที่เจตนารมณ์บังคับให้สอน มิได้มีหลักสูตรสำหรับแนะนำที่กำหนดไว้ตายตัวเลย ถ้าหากจะถามว่านิกายเซนคืออะไรล่ะก็ คณาจารย์เหล่านั้นก็อาจเอวาทะของซังจี้

เม่งจื๊อ เล่าจื๊อ หรือจวงจื๊อมาตอบก็ได้ หรืออาจเอาลัทธิคำสอนของนิกายต่าง ๆ และคณะต่าง ๆ มาตอบก็ได้ และอาจเอาสุภาษิตที่รู้จักกันแพร่หลายแล้วมาตอบด้วยก็ได้ บางทีคุณอาจารย์ เหล่านั้นก็เพ่งความสนใจแน่วไปยังเหตุการณ์ที่เผชิญหน้าเราอยู่ในทันที หรือแกว่งตราและ ร้องตะโกนว่า คัดสี ก็ได้ หรือบางทีก็ชูกำปั้นหรือนิ้วมือขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นวิธีที่อาจารย์เซนใช้กัน และเรียกว่า “วิธีปฏิบัติที่เคร่งครัดของชาวพุทธที่ถือนิกายเซน” วิธีเหล่านี้อาจไม่เป็นที่เข้าใจ ของผู้ที่ยังมิได้เสี่ยงเข้ามาในอาณาจักรนี้

นิกายเซนกับศิลปะ

ในเวลาที่ท่านเออิโซและท่านโดเงนเสี่ยงภัยเดินทางไปประเทศจีนนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นได้ เลิกสัมพันธภาพอย่างเป็นทางการกับประเทศจีนมาเป็นเวลานานแล้ว และมีความสนใจ ในเหตุการณ์ต่างๆ บนผืนแผ่นดินใหญ่ (ของจีน) น้อยมาก แต่การที่มองโกลพิชิตจีนและเกาหลีได้ เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก็ได้กลายเป็นการคุกคามต่อญี่ปุ่นเองในทันที และเมื่อผู้สำเร็จราชการ โฮโจจ้องต้องทำการตัดสินใจครั้งสำคัญนี้ ก็ได้เลือกเอาพระในนิกายเซนเป็นที่ปรึกษาเพราะเห็น ว่าพระพวกนี้มีความรู้เกี่ยวกับประเทศจีนโดยตรงนั้นนับว่าเป็นการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน แห่งการที่พระในนิกายเซนเข้าไปรับใช้คฤหัสถ์ โดยเฉพาะในด้านการต่างประเทศ ซึ่งเพิ่งมา เลิกเอาเมื่อสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ต่อมาเมื่อ โยชิมิตสึ (พ.ศ. ๑๙๐๑-๑๙๕๑) โชกุนตระกูล อาชิกางะ ได้ทำการค้ากับราชวงศ์หมิงของจีนสำเร็จ โดยหวังจะทำให้การคลังของระบบโชกุน กระเดื่องขึ้น ถึงกับฉลองความมั่งคั่งใหม่ของตนด้วยการสร้างวัดพระพุทธศาสนานิกายเซนขนาดใหญ่ขึ้น โยชิมิตสึได้ตั้งแผนการต่างประเทศ โดยมอบให้พระนิกายเซนรูปหนึ่งเป็นหัวหน้า และ นับตั้งแต่สมัยของโยชิมิตสึเป็นต้นมา คณะทูตที่รัฐบาลส่งไปยังประเทศโพ้นทะเลทั้งหลายจะต้อง มีพระในนิกายเซนรูปหนึ่งเป็นหัวหน้าเสมอในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และสมัยต่อมา ผู้มีอำนาจ ที่อยู่ตามชายทะเลที่ดำเนินการค้ากับต่างประเทศก็เจริญรอยตามอย่างรัฐบาลกลาง โดยการ แต่งตั้งพระนิกายเซนรูปหนึ่งเป็นเสมือนข้าหลวงหรือหัวหน้าคณะทูต ดังนั้นอิทธิพลของ พระพุทธศาสนานิกายเซนในญี่ปุ่นสมัยกลางจึงมิได้ตั้งอยู่เฉพาะในกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นแบบที่ถือผลประโยชน์เป็นสำคัญอย่างมากอีกด้วย

เพราะตำแหน่งที่เป็นจุดยุทธศาสตร์อันสำคัญที่พวกพระในนิกายเซนครอบครองอยู่ ในวงการรัฐบาลนี้เอง จึงไม่เป็นการยากลำบากอะไรที่พวกพระเหล่านั้นจะขยายอิทธิพลแห่ง คำสอนของนิกายเซนไปสู่วัฒนธรรมสมัยกลางมากที่สุด สถาบันเกี่ยวกับการศึกษาที่แพร่หลาย ในยุคนั้นนับว่าเป็นโรงเรียนวัด (เทระ-โคยะ) ที่พวกพระนิกายเซนเหล่านั้นดำเนินการจริง ๆ

วรรณกรรมทั้งปวงจึงตกอยู่ภายใต้มนต์สะกดของนิกายเซนหมด แม้ว่าบางทีอิทธิพลของนิกายเซนจะนับว่าน่าทึ่งที่สุดในโรงละครโน ซึ่งเริ่มต้นภายใต้การปกครองของพระพุทธศาสนาแบบลี้ลับ ความง่าย ๆ แห่งเวทีและฉากละครโนนับว่าเป็นการสะท้อนภาพหลักการสุนทรียะของนิกายเซน และความเคลื่อนไหวของตัวละครเองส่วนใหญ่ก็ถือการเคลื่อนไหวของนักแสดงเป็นหลัก ซึ่งพระพุทธศาสนานิกายเซนก็มีความเกี่ยวข้องอยู่มาก บางทีเราก็พบคำสอนของนิกายเซนที่ผู้แสดงในละครโนกล่าวออกมา แต่ว่าในมโนภาพทางสุนทรียะในบทละครนั้นมีคำสอนของนิกายเซนมาก ยิ่งไปกว่านั้นอีกจนกระทั่งเราอาจพบว่าพระพุทธศาสนานิกายเซนมีอิทธิพลต่อละครโนมากทีเดียว

ในด้านการวาดเขียน สุนทรียศาสตร์ของนิกายเซนก็ได้แสดงบทบาทอย่างมากมาย ไม่น้อยไปกว่าในวรรณคดีเลย พระพุทธศาสนานิกายชินงอนได้เน้นในเรื่องโฉมหน้าของศาสนาทางด้านศิลปะ และได้เป็นผู้รับผิดชอบต่องานที่มีความงามเป็นนิรันดร์อยู่มากมาย ที่นับว่าเป็นลักษณะของงานที่มีความงามอย่างมากที่สุดก็คือรูปมณฑลที่ประดิษฐ์ และภาพพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ ที่มีหลากหลาย สี แต่ว่าพร้อมกับนิกายเซนนี้ ความง่าย ๆ และการเสนอแนะก็เข้ามามีบทบาทอันสำคัญในการวาดภาพของญี่ปุ่นด้วย ในภาพฟูโดที่กำลังเดือดดาลหรือพระคันนอนที่มีหัตถ์พันหนึ่งซึ่งมีลิสต์ไสนั้น เราก็พบภาพสเกดซ์รูปบรรดาอาจารย์แห่งนิกายเซน รูปทิวทัศน์ทั่วๆ ไปหรือรูปนกตัวเดียวจับอยู่บนกิ่งไม้แห่งชนิดที่เป็นเอกรงค์ (มีสีเดียว) เป็นอันมาก

อิทธิพลที่สำคัญของพระพุทธศาสนานิกายเซนที่มีต่อวรรณคดีและศิลปะนั้น มิได้เริ่มมีที่ญี่ปุ่นเป็นแห่งแรกเลย ในประเทศจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง ก็ถือว่าพระพุทธศาสนานิกายเซนเป็นสารัตถะสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับทั้งการแต่งบทกวีนิพนธ์และการวาดเขียน แม้พระพุทธศาสนานิกายเซนจะมีอิทธิพลสูงสุดในเมืองจีนสมัยราชวงศ์ซ่งก็จริง แต่ผลที่มีต่อวัฒนธรรมทางโลกๆ ในเมื่อเทียบกับอิทธิพลของลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อแล้ว แม้จะมีมาก แต่ก็อยู่ในวงจำกัด แต่ในประเทศญี่ปุ่น พระพุทธศาสนานิกายเซนมิได้มีฝ่ายตรงข้ามที่เอาจริงเอาจังใดๆ อยู่ในราชสำนัก หรือในวงนักปราชญ์และวงศิลปินสมัยอาชิกางะเลย และพระในนิกายเซนก็มีตำแหน่งที่น่าพึงพอใจที่จะยืนยันว่าตนเป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะในด้านกวีนิพนธ์และการวาดเขียนได้ ทั้งนี้เพราะการที่พระในนิกายเซนได้มีการติดต่อกับเมืองจีน (ในฐานะเป็นข้าหลวงการพาณิชย์) พิเศษนั้น ทำให้พวกพระเหล่านี้นำเอาพัฒนาการบนผืนแผ่นดินใหญ่ของจีนแบบล่าสุดมาสู่การแต่งบทกวีนิพนธ์และการวาดภาพของตนซึ่งทำให้พระในนิกายเซนมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

อิทธิพลของนิกายเซนที่มีต่อวัฒนธรรมญี่ปุ่นมิได้จำกัดอยู่แค่วรรณคดีและศิลปะเท่านั้นเลย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าได้มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดระหว่างนิกายเซนกับนักรบของญี่ปุ่น พวกซามูไรเป็นจำนวนมากได้พบความเป็นลูกผู้ชายอย่างน่าเกรงขามของนิกายเซน และการที่นิกายเซนเน้นในเรื่องการกระทำทางสัทชญาณก็เป็นที่ถูกอกถูกใจจนมาก เพราะสำหรับพวกที่นับถือนิกายเซนนั้น อาจเห็นว่าความเป็นนักดาบเป็น “ศิลปะการป้องกันตัวอย่างหนึ่ง” มากกว่าที่จะเป็นวิธีการฆ่าผู้อื่น และในยุคโตกูวาระ ความเป็นนักดาบในนิกายเซนมีแนวโน้มไปในทางที่จะกลายเป็นศิลปะที่รักสงบมากกว่าจะเป็นการประลองฝีมือกันอย่างโหดร้าย

แต่บางทีอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเซนอาจไม่มีที่ไหนที่น่าสังเกตมากเท่าในเรื่องวิวัฒนาการแห่งพิธีน้ำชาของญี่ปุ่นเลย ประเพณีเกี่ยวกับน้ำชามิได้ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนานิกายเซนโดยเฉพาะเลย ในสมัยการปกครองระบบโชกุนโตกูวาระ เมื่อคราวที่ลัทธิขงจื๊อใหม่เป็นปรัชญาประจำชาตินั้นถือกันว่า พิธีการเกี่ยวกับน้ำชาเป็นวิธีฝึกฝนพวกเด็กสาวใหม่ในภาพเกี่ยวกับ หลี่ อย่างได้ผล ซึ่ง ณ ที่นี้ตีความหมายว่าเป็นจรรยาเกี่ยวกับพื้นที่ตั้งเตาไฟ ประเพณีเกี่ยวกับน้ำชายังมีโฉมหน้าในด้านการค้ามาตั้งแต่ต้นอีกด้วย พวกพระในนิกายเซนมีเพียงนำเครื่องดื่มแบบใหม่ (คือน้ำชา) มาสู่ประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังได้นำเอาศิลปะการทำป่านเพื่อใช้ในการปรุงน้ำชาเข้ามาอีกด้วย และดังนั้นพิธีการเกี่ยวกับน้ำชาจึงมีเพียงเป็นที่สนอกสนใจของสังคมเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นแหล่งวิสาhekิจทางการค้าอีกด้วย เราไม่ควรที่จะมองข้ามลักษณะที่สำคัญ ๆ แห่งภูมิหลังของพิธีการเกี่ยวกับน้ำชาเหล่านี้ไปเสีย แต่ก็คงเป็นความจริงที่ว่าพิธีการเกี่ยวกับน้ำชาเป็นการแสดงออกซึ่งอุดมคติต่าง ๆ มากมายของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานิกายเซน

อาจารย์นิกายเซนสามรูปเป็นผู้รับผิดชอบต่อความรุ่งเรืองแห่งประเพณีเกี่ยวกับน้ำชาในประเทศญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ อาจารย์องค์แรกก็คือท่าน เออิไซ ผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนานิกายเซนในญี่ปุ่นซึ่งได้นำเอาพันธุ์ชามาสู่ญี่ปุ่น ในคราวที่ท่านกลับจากการไปเยือนเมืองจีนเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๔ แล้วได้นำเอาไปปลูกที่ข้างเขาใกล้เมืองเกียวโด ดังเราได้เห็นมาแล้วว่าใน พ.ศ. ๑๗๕๗ ท่านได้เขียนหนังสือเรื่อง *คิชชะ โยโยกิ* ซึ่งหมายความว่า “จงดื่มน้ำชาเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและต่ออายุให้ยืนยาวออกไป” ขึ้นก็โดยหวังว่าจะทำให้โชกุนชานะโตะโมะเลิกดื่มน้ำชาโดยการกล่าวขยอคุณธรรมแห่ง “ถ้วยที่ทำให้เราเริงแต่ไม่ทำให้เมา”

เพื่อที่จะทำให้การดื่มน้ำชาเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย จึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในอันที่จะทำให้คุณภาพของถ้วยที่ใช้ดื่มดีขึ้น ดังนั้นในคราวที่ท่าน โดงอน ไปเยือนประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๕ เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนานิกายเซนนั้น (ซากลับ) ได้มีช่างฝีมือ

พระพุทธศาสนาในกายเซน

๓๐๕

ผู้หนึ่งติดตามท่านมาด้วย ต่อมาท่านผู้นี้ได้ตั้งศูนย์กลางทำป้านขึ้นในประเทศญี่ปุ่น ศูนย์กลางนี้ได้เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ

ขั้นต่อไปก็คือการดำเนินการเพื่อสาธิตวิธีที่จะให้ได้รับความสุขสบายจากเครื่องดื่มแบบใหม่นี้ ดังนั้นจึงปรากฏว่า เมื่ออาจารย์ในกายเซนอีกรูปหนึ่ง คือท่าน มุโซ โคกุชิ (พ.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๙๔) ได้สร้างกระท่อมแบบง่าย ๆ ขึ้นหลังหนึ่งในสวนที่อยู่เป็นเอกเทศโดยหวังจะเจริญสมาธิอยู่อย่างสงบ ๆ ท่านก็เห็นพ้องด้วยที่จะมีเครื่องดื่มประเภทที่มีโซของมินเมาเป็นเครื่องเร้าอ่อน ๆ ดังนั้นท่านจึงได้นำเอาองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการแห่งพิธีเกี่ยวกับการดื่มน้ำชา คือ เครื่องดื่มที่แท้จริง ป้านชา และเครื่องแวดล้อมมาใช้ จึงนับว่าประเพณีการดื่มน้ำชาเป็นประเพณีที่พระอาจารย์ในกายเซนมีส่วนร่วมทำให้พัฒนาอย่างจริงจังมาเป็นเวลานานทีเดียว

กระท่อมสำหรับประกอบพิธีดื่มน้ำชาถือว่าต้องมียอดองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการคือ ภายนอกกระท่อม ๑ สวน ๑ ภายในกระท่อม ๑ องค์ประกอบที่สำคัญทั้งสามประการนี้เปรียบเสมือนด้วยลักษณะสำคัญ ๆ สามประการแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ ความเป็นอนิจจังของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ๑ ความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งหลายทั้งปวง ๑ และความสุขที่เกิดจากนิพพาน ๑

ภายนอกกระท่อมมีอยู่สามสิ่งที่ทำให้คนสนใจต่อบทเรียนบทแรกในพระพุทธศาสนา นั่นก็คือบทเรียนว่า ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นนิรันดร์ สิ่งแรก ก็คือหลังคาเล็ก ๆ ที่มีฝาโดยรอบซึ่งคุ้มครองแขกให้พ้นจากลมฟ้าอากาศ ย่อมทำให้เขาระลึกถึงว่าธรรมชาตินั้นเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา ส่วนนี้เรียกกันว่า มะจิเออิ หรือบ้านพักรอ (ซึ่งนับว่าเป็นชื่อที่ต่อมามีความหมายอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นที่ที่คนรักนัดพบกัน) สิ่งที่สอง ซึ่งอยู่ทางเบื้องขวาของบ้านพักรอนั้นอยู่ในหมู่ไม้ที่มีต้นไม้อ่อนหนานุ่ม หรือไต้เงาไม้ซึ่งนับว่าเป็นที่เอกเทศ (privy) แบบง่าย ๆ อย่างหนึ่ง บางคนอาจคิดว่า ที่เอกเทศน้อยนักที่จะเหมาะสมกับความประณีตที่จำเป็นสำหรับพิธีการที่เกี่ยวกับการดื่มน้ำชา แต่ความจริงแล้วที่เอกเทศเป็นสัญลักษณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ อันเป็นเหตุทำให้ชีวิตของเราล่องไปมากกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น สิ่งที่สาม ก็คือประตูกระท่อมซึ่งเวลาที่แขกเข้าออกจะต้องก้มศีรษะคลานเข้าไป ทั้งนี้เพราะประตูไม่เปิดโอกาสในคนเดินตัวตรงเข้าไปได้

บทเรียนบทแรก คือความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ของธรรมชาตินั้นจะมีบทเรียนบทที่สองติดตามมา ในบทเรียนบทที่สองนี้วัตถุที่เป็นหินสามอย่างในสวนจะสอนเราถึงความไม่มีตัวตนแห่งธาตุทั้งหลาย หินทั้งสามอย่างเหล่านี้ คือ หินสำหรับเหยียบที่วางเป็นระยะ ๑ อ่างน้ำที่เป็นหิน ๑ และโคมหิน ๑ หินแต่ละอย่างจะสอนบทเรียนในเรื่องความไม่มี

๓๐๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ตัวตนแก่เราอย่างเจียบๆ หินปูนพื้นมีเจตจำนงที่จะคงอยู่เบื้องล่าง และให้คนเหยียบเดินไปอย่างน้ำที่เป็นหินที่แตกทุกคนใช้ชำระล้างร่างกาย (ล้างมือ ล้างหน้า- ฝุ่นแปด) ก่อนที่จะเข้าไปในกระท่อม อาจปลุกความคิดว่าการชำระล้างมือให้สะอาดจะเป็นไปได้ก็โดยอาศัยเจตจำนงของน้ำที่จะขจัดความสกปรกให้หมดไปเท่านั้น ซึ่งก็นับว่าเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับความเป็นอนัตตาทายอย่างที่สอง บทเรียนบทสุดท้ายก็มีโคลมหินอยู่โคลมหนึ่งที่ส่องแสงสลัว ๆ ออกมา ความคิดนิดหน่อยอาจนำเราไปสู่การรู้แจ้งความไม่มีตัวตนของไล่ตะเกียงซึ่งก็มีเจตจำนงที่จะให้ถูกเผาเป็นเปลวเพื่อที่จะส่องแสงสว่างไปยังมุมมืดของสวนแม้ว่าจะเพียงสลัว ๆ ก็ตาม

แล้วต่อไปแขกผู้มาเยือนก็จะถูกนำเข้าไปข้างใน คือ เข้าไปในห้องที่จะเลี้ยงน้ำชา หลังจากที่ต้องก้มตัวคลานผ่านประตูเตี้ย ๆ เข้าไปแล้ว เขาก็จะพบว่าตัวเองอยู่ในอาณาจักรที่มีความสงบเจียบอย่างที่สุด ห้องนั้นเล็ก คือ กว้างยาวและสูงเพียงด้านละ ๙ ฟุตเท่านั้น แต่ทุกสิ่งทุกอย่างในห้องนั้นบริสุทธิ์และง่าย ๆ อย่างประหลาด

สิ่งแรกที่ต้อนรับแขกผู้ไปเยือนก็คือกลิ่นกำยานที่ทำให้บรรยากาศเปลี่ยนไปได้อย่างอัศจรรย์และอย่างไม่กำหนดแน่นอนไม่ใช่เพียงเพราะกลิ่นหอมของกำยานเท่านั้น แต่ทว่าเพราะกลุ่มควันหลัว ๆ ของกำยานด้วยที่ทำให้เกิดจินตนาการคว้น ที่พลุ่งขึ้นมาอยู่เรื่อย ๆ ย่อมเป็นสัญลักษณ์แห่งการทำให้สิ่งที่เป็นโลก ๆ ลอยสูงขึ้นไปหาสิ่งที่เป็นทิพย์ในห้องสวรรค์ชั้นฟ้า

ในขณะที่แขกผู้ไปเยือนนั่งเฝ้าดูควันอย่างสงบโดยไม่ได้เคลื่อนไหวอะไรเลยนั้น เขาก็จะได้ยินเสียงร้องของนกที่อยู่โดดเดี่ยวตามลำพังที่บินผ่านกระท่อมหรือที่จิบน้ำอยู่ที่น้ำพุภายนอกหรือที่ท่าเสียงกรอบแกรบอยู่บนหลังคาด้วยความเศร้าโศก เสียงที่คล้าย ๆ เสียงกังวานของระฆังวัดที่อยู่ห่างไกลไม่ทราบว่ามีมาจากไหน แล้วก็หายไปในความไม่มีกาละเพื่อปลุกความเจียบที่ล้อมอยู่โดยรอบให้ตื่นขึ้น ซึ่งจากความเจียบนี้เองที่เสียงดนตรีทั้งปวงได้แว่วมาและแล้วเสียงดนตรีทั้งปวงนั้นก็ได้กลับหายเข้าไปในความเจียบนั้นอีก เพราะเสียงเหล่านี้กำลังหายไปอย่างรวดเร็วเช่นนั้น เป็นอนิจจังเช่นนั้น ความเจียบจึงทำให้รู้สึกว่ามีควมวังเวงมากผิดปกติ ซึ่งขณะหนึ่งได้มีการติดต่อกับความเป็นนิรันดร์ในเมื่อเสียงพบกับความเจียบเพื่อสร้างสรรคดนตรีขึ้นมา นี่คือพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับการดนตรีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในคำสอนใน *อวตัมสกสูตร*

ณ ด้านปลายสุดของห้อง ตรงกลางมีมุมเว้าสำหรับแขวนม้วนภาพวาด ข้างหน้าภาพวาดนั้นก็จัดดอกไม้ไว้ ตัวอย่างแห่งรูปร่างและสีที่กำหนดได้สองอย่างนี้ได้ช่วยทำให้มองเห็นสิ่งที่กำหนดให้แน่นอนไม่ได้ เช่นเดียวกับที่โน้ตโน้ตเดียวสามารถทำให้เราเข้าใจความเจียบนิรันดร์ได้ ฉะนั้น ถ้าปราศจากรูปหรือสีเสียแล้ว อวกาศที่กว้างขวางซึ่งล้อมรอบเราอยู่ก็คงเป็นความว่างเปล่าที่ใหญ่โตมโหฬาร เป็นสุญญากาศที่บอกชื่อไม่ได้อย่างหนึ่งอยู่ตลอดไป เมื่อเส้นหรือสีตัด

ผ่านอวกาศที่กำหนดแน่นอนไม่ได้ ภาพวาดจึงเป็นการที่สิ่งที่กำหนดได้กับสิ่งที่กำหนดไม่ได้มาพบกันจึงได้เกิดขึ้นมา ในคัมภีร์ สัทธรรมบุนทริกสูตร มีข้อความว่า “ทุก ๆ สิ่งที่กำหนดแน่นอนได้ย่อมบอกถึงความเป็นสิ่งที่กำหนดให้แน่นอนไม่ได้”

เมื่อได้ทำให้สิ่งที่กำหนดให้แน่นอนไม่ได้เกิดขึ้นมาในความรู้สึกในด้านการได้กลิ่น การได้ยิน และการเห็นแล้ว บัดนี้แยกผู้มาเยือนก็พร้อมที่จะหาความสุขจากการดื่มน้ำชาต่อไป แต่ถ้าหากเขาหวังจะได้เห็นอะไรก็ตามที่เตรียมไว้อย่างผิดปกติธรรมดาละก็ เขาจะต้องผิดหวัง เจ้าบ้านนั่งอยู่ข้างๆ เตาไฟเล็กๆ พร้อมด้วยของกระจุกกระจิกที่ต้องการ รวมทั้งเครื่องใช้ไม้ไม้ เครื่องเขน ปาน กา และผ้าเช็ดมือที่ทำด้วยผ้าไหม ไม่มีแม้แต่สิ่งเดียวที่ครบครันอยู่ปู้นชั้นปานกลางจะไม่มี เพราะดังที่พวกอาจารย์ในกายเขนได้เคยกล่าวไว้ว่า : “ศาสนาเป็นสิ่งที่ธรรมดา ๆ อย่างที่สุด” ด้วยหากก็คืออะไรบางอย่างที่ใหญ่กว่าด้วยชาธรรมดาและอาจเป็นงานศิลปะ แต่ก็มิได้ทำด้วยสิ่งใดที่เกินปรกติธรรมดามากไปกว่าดินเหนียวเลย พวกที่นับถือในกายเขนเชื่อว่าการเปลี่ยนรูปดินเหนียวให้เป็นด้วยชาที่นารักนั้นก็ป็นศาสนายู่ในตัวแล้ว

ในการเตรียมน้ำชาที่แท้จริงนั้น เจ้าของบ้านจะต้องสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ๔ สิ่งเป็นพิเศษ นั้น ไฟ ๑ น้ำ ๑ ช้อน ๑ และเครื่องคนน้ำชาที่ทำด้วยไม้ไผ่ ๑ สองอย่างแรกคือไฟกับน้ำเป็นธาตุที่มีอำนาจซึ่งในเหตุการณ์อื่น ๆ จำต้องใช้ความพยายามทั้งหมดของมนุษย์จึงจะควบคุมมันได้ ส่วนสองอย่างหลังคือ ช้อนสำหรับตวงชาผงและเครื่องคนสำหรับคนน้ำชาให้เข้ากันนั้นจำต้องอาศัยความประณีตและความระมัดระวังเพื่อแน่ใจว่าจะได้คุณภาพที่ถูกต้อง เมื่อเจ้าของบ้านใส่ชาในปริมาณที่ถูกต้องลงในถ้วยแล้ว เขาก็จะเทน้ำเดือดลงไปแล้วก็คนให้เข้ากันด้วยไม้สำหรับคนจนกว่าจะได้ที่ดีแล้วเขาก็จะวางไว้เบื้องหน้าแขก แล้วแขกก็จะใช้มือทั้งสองยกถ้วยชาขึ้นโดยจะรู้สึกถึงความกลมกล่อมและความอุ่นของน้ำชา เขาจะดื่มน้ำชา ไม่ใช่รวดเร็วทั้งหมด แต่จะจิบสามครั้ง ซึ่งจะทำให้ได้สดชื่นโอและสัมผัสรสชาติของน้ำชาอันจะทำให้รู้สึกสดชื่น ดูดั่งว่าน้ำชาเป็นยาที่มีค่าบางอย่าง ทั้งๆ ที่น้ำชาทำด้วยใบไม้ที่ธรรมดาสามัญอย่างที่สุดก็ตาม และดังนั้น บางทีน้ำชาอาจเปลี่ยนรูปดินเหนียวธรรมดาสามัญ คือมนุษยชาติ ให้เป็นพระอรหันต์ พระโพธิสัตว์ หรือพระพุทธเจ้าได้.

บทที่ ๑๓

ศาสนาซินโตในประเทศญี่ปุ่นสมัยกลาง

การนำพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นและการที่ราชสำนักญี่ปุ่นยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ได้มีผลทำให้ชินโตซึ่งเป็นศาสนาพื้นเมืองตกอับไปเป็นเวลาหลายปี ได้มีกล่าวถึงสมเด็จพระจักรพรรดิโคโตกุ (ซึ่งครองราชสมบัติอยู่ในสมัยที่มีการปฏิวัติใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๔) ว่าพระองค์ “ได้ทรงให้เกียรติแก่ศาสนาของพระพุทธเจ้า และทรงชิงชัยวิถีทางของพระผู้เป็นเจ้า” แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วสมเด็จพระจักรพรรดิองค์อื่น ๆ นับถือศาสนาซินโตมากกว่า ทั้ง ๆ ที่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สโตโซ ซึ่งเป็นเครื่องหมายว่ายุคนาราและเฮอันจะครอบครองราชสำนักมากกว่าการปฏิบัติตามศาสนาพื้นเมืองแบบธรรมดาสามัญก็ตาม คำสอนทางด้านศีลธรรมของศาสนาซินโดซึ่งต่อมาเป็นวิชาที่นักศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพื้นบ้านพื้นเมืองสนใจมากนั้นมีความสำคัญต่อประเทศญี่ปุ่นสมัยแรก ๆ น้อยมาก นอกจากบทละครเพียงไม่กี่เรื่อง (โนะริโตะ) แล้ว ศาสนาซินโตก็ได้ผลิตข้อเขียนทางศาสนาขึ้นมาเลย ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่รัฐธรรมนูญที่ถือกันว่าเจ้าโซโดกุทรงเป็นผู้ร่างนั้นได้ใช้คำพูดที่มีอยู่ในคำสอนของลัทธิซิงจื้อและพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น

แต่ก็ไม่ควรที่เราจะคิดเอาว่า ศาสนาซินโตได้หายไปจากฉากของญี่ปุ่นสมัยแรกอย่างสิ้นเชิง เทพเจ้าทั้งหลายก็ยังทรงปฏิบัติหน้าที่ของตนอยู่ ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ นั่นคือที่เกี่ยวกับฝนตก ฝนแล้ง แผ่นดินไหว ฯลฯ ข้อนี้หมายความว่าในหมู่ของพวกชาวไร่ชาวนา (และโดยทั่ว ๆ ไปหมายถึงประชาชนส่วนใหญ่ที่ดำรงชีวิตอยู่ในชนบทต่าง ๆ นอกเมืองหลวง) นั้น จาริตประเพณีของศาสนาซินโตก็ยังคงเป็นจาริตที่แพร่หลายอยู่ทั่ว ๆ ไป ทั้ง ๆ ที่พระพุทธศาสนาจะได้รับชัยชนะในราชสำนักก็ตาม แม้ว่าราชสำนักจะยอมรับความสำคัญของเทพเจ้าทั้งหลายแต่ในหนังสือ *พงศาวดารญี่ปุ่น* เราก็ได้พบบันทึกในทำนองนี้อยู่บ่อย ๆ (เช่น เฉพาะปี พ.ศ. ๑๑๕๒) ว่า : “มีแผ่นดินไหวครั้งหนึ่งที่ทำลายบ้านเรือนลงหมดสิ้น ดังนั้นจึงได้มีพระบรมราชโองการให้ประชาชนทุกหนทุกแห่งบวงสรวงเทพแห่งแผ่นดินไหว” บันทึกเหตุการณ์ พ.ศ. ๑๒๓๒ ได้มีกล่าวถึง *แผนกศาสนาซินโต* ของบ้านเมืองเป็นครั้งแรก และในเดือน ๑๑ พ.ศ. ๑๒๓๔ เราก็ทราบว่ : ได้มีการจัดงานฉลองการที่ต้นไม้ออกผลครั้งแรก โอชิมะ, นากาโตะมิโนะ อะซอน อิบิดิกรมการศาสนาซินโต ได้สาธยายบทสวดอันวอนเพื่อขอพรจากเทพเจ้าในสรวงสวรรค์ทั้งหลาย^๑

^๑ ตระกูลนากาโตะนับว่าเป็นตระกูลหนึ่งที่เป็นกำลังสนับสนุนศาสนาซินโตที่สำคัญมากต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น ฟุจิวาระ

ศาสนาซินโตในประเทศญี่ปุ่นสมัยกลาง

๓๐๙

กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมื่อสถาบันต่าง ๆ แห่งเอ็งจิ เอะระ ได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ได้มีศาลเจ้าของซินโตกว่า ๖,๐๐๐ แห่ง ที่ทางราชการหรือรัฐบาลท้องถิ่นได้ใช้เป็นที่ทำบุญให้ทานเป็นประจำปี การที่ทางราชการยอมรับนับถือศาสนาซินโตนี้ย่อมถือว่าเป็นตัวแทนที่หมายอันสำคัญอย่างหนึ่งในการทำจารัดประเพณีของชาวพื้นเมืองให้เป็นระบบขึ้นมา ซึ่งก่อนหน้านั้นก็ได้มีแนวโน้มในอันที่จะคงเป็นองคาพยพที่เกี่ยวข้องกันอย่างหลวม ๆ แห่งศาลเจ้าต่าง ๆ ตามชนบท เราอาจตรวจพบร่องรอยอิทธิพลแห่งการปฏิบัติทางพุทธศาสนาในความพยายามที่จะทำให้ศาสนาซินโตเป็นระบบขึ้นมาด้วย ในยุคนารายณ์หลัง (พ.ศ. ๑๓๐๘) บรรดาภิกษุและภิกษุณีทางพระพุทธศาสนาได้เข้าร่วมในงานพิธีชอบคุนพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นการเฉลิมฉลองที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งของศาสนาซินโต และสมเด็จพระจักรพรรดินีโชโตกุก็ทรงมีพระราชเสาวนีย์ในโอกาสนั้นว่า พระนางได้พิจารณาถึงหน้าที่ของพระนาง (หลังจากที่ได้กลับมาครองราชบัลลังก์ทั้ง ๆ ที่เป็นภิกษุณี) ว่า “ประการแรกก็เพื่อรับใช้พระรัตนตรัยแล้วต่อมาก็เพื่อบูชาเทพเจ้าทั้งหลาย และต่อไปก็เพื่อทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์” การที่พระพุทธศาสนากับศาสนาซินโตปรองดองกันนั้นได้รับการสนับสนุนเมื่อ พ.ศ. ๑๓๑๑ ในคราวที่ได้สร้างวัดทางพระพุทธศาสนาขึ้นวัดหนึ่งใกล้ ๆ มหาศาลเจ้าอิเซะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของศาสนาซินโต และนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ศาลเจ้าของศาสนาซินโตเป็นจำนวนมากก็มีวัดของตนและมีพระทางพระพุทธศาสนาที่ทำหน้าที่ให้ทั้งสองศาสนา

การที่พระพุทธศาสนาได้หลอมตัวเข้ากับศาสนาอื่นมิใช่เพียงมีในญี่ปุ่นเป็นแห่งแรกเลย ในประเทศอินเดีย พระพุทธเจ้าเองก็ทรงยอมรับทวยเทพที่ประชาชนทั้งหลายนับถือกันอย่างแพร่หลายว่าเป็นเทพที่มีอำนาจด้อยกว่าพระองค์มาก แต่ทว่ามีอำนาจเหนือสามัญชนทั่ว ๆ ไป ในคัมภีร์สมัยแรก ๆ มีการอ้างถึงการทำให้เทวดาอินเดียหันมานับถือพระพุทธศาสนาหลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้ว ในข้อเขียนทางพระพุทธศาสนาสมัยต่อ ๆ มา ก็ได้อธิบายว่าพระพรหมและเทวดาที่ต่ำกว่าพระพรหมทั้งหลายเป็นอวตารของพระพุทธเจ้าและเป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้มาปรากฏในโลกเพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติ มโนภาพนี้ต่อมานิยามต่าง ๆ ในฝ่ายมหายานก็ได้นำมาใช้ มโนภาพเช่นนั้นได้มีอยู่ในสูตรต่าง ๆ เช่น สัทธรรมบุดตริกสูตร ติมลกีรติสูตร และ ไวโรจนสูตร และในมณฑลต่าง ๆ ของนิภายชินงอนอีกมากมาย

ในประเทศจีน พุทธศาสนิกชนก็ได้อ้างอยู่บ่อย ๆ ว่าพระพุทธเจ้าทรงส่งจื่อ เล่าจื้อ และปรัชญาเมธีที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ มาช่วยมนุษยชาติ ตอนกลางสมัยราชวงศ์ถัง ก็ได้พบการกล่าวถึงวลีว่า “เนื้อสารเดิมย่อมสำแดงร่องรอยให้ปรากฏ” (ฮอนยิ ซูฮิยะกุ) เป็นครั้งแรก ซึ่งแสดงให้เห็นภาพเทวดาญี่ปุ่นอย่างสำคัญ ในเวลาอธิบาย ไวโรจนสูตร ผู้เขียนบรรยายอธิบายได้

๓๑๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กล่าวว่า ผีและเทวดาทั้งหลายเป็นอวตารของพระไวโรจนะ ซึ่งนับว่าเป็นร่องรอยแห่งเนื้อสารเดิมแห่งทิพยภาวะที่ปรากฏในโลก

ดังนั้นแม้เราอาจพบว่าพระพุทธศาสนาได้หลอมตัวเข้ากับศาสนาพื้นเมืองทั้งในอินเดียและประเทศจีน แต่ว่าในญี่ปุ่นนี้แหละที่การหลอมตัวเข้าด้วยกันได้มีรูปฟอร์มที่นับว่าสำคัญที่สุดมักจะกล่าวถึงท่านคุโกว่าเป็นผู้ให้กำเนิด ฮอนนึ ชูอิยะกุ แต่ทั้งๆ ที่มีหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่มากมายที่ถือว่าท่านคุโกเป็นผู้เขียน แต่ก็ไม่มีสักชิ้นเดียวที่ระบุว่า สูตรว่า ฮอนนึ ชูอิยะกุ เป็นที่รู้จักกันในสมัยของท่าน นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญพอดูที่ผู้สนับสนุนท่านในสมัยต่อมาจะเขียนขึ้นในนามของท่านคุโก ทั้งนี้ก็เพื่อให้ ฮอนนึ ชูอิยะกุ มีความสำคัญยิ่งขึ้นอย่างเป็นทางการ และข้อเท็จจริงนี้อาจอธิบายนิยายต่าง ๆ เกี่ยวกับวิธีที่ท่านคุโกสอนจักรพรรดิข้างะเกี่ยวกับเรื่องลึกลับของศาสนาชินโต หรือเกี่ยวกับข้อความที่คิดมาที่เข้าใจว่าเป็นคำพูดของท่านคุโก เช่น “ถ้าหากเขาไม่ศึกษาศาสนาชินโตเสียก่อน เขาจะไม่เข้าใจความลึกซึ้งแห่งนิกายทางพุทธศาสนาของข้าพเจ้าเลย” ไม่ว่าเราจะเชื่อเรื่องราวเช่นนั้นหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นที่แน่ชัดว่าท่านคุโกมีความสนใจต่อทวยเทพทั้งหลายเป็นอย่างมาก เมื่อท่านคุโกได้สร้างวัดขึ้นบนภูเขาโกยา ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นที่ประทับของทวยเทพต่างๆ ท่านได้ประกาศแก่ทวยเทพเหล่านั้นว่า : “ภูตผีและเทวดาที่ชั่วร้ายทั้งปวง ไม่ว่าจะอยู่ทางทิศตะวันออก ตะวันตก เหนือ ใต้ เบื้องบนหรือเบื้องล่างภูเขานี้ก็ตาม ถ้าพวกท่านเป็นผู้กีดกันและทำลายธรรมะที่แท้ละก็จงหลีกไปให้พ้นแทนบูชาของเรา ๗ โยชน! แต่ถ้าหากจะมีภูตผีและทวยเทพที่ดีใด ๆ ซึ่งได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่พุทธธรรมและคุ้มครองพุทธธรรมแล้ว ก็ขอให้ท่านเลือกอยู่ในวัดนี้ตามใจชอบและคุ้มครองพุทธธรรมเถิด”

ประจักษ์พยานที่แจ่มชัดประการแรกเกี่ยวกับความคิดเรื่อง ฮอนนึ ชูอิยะกุ ในญี่ปุ่นนั้นดูเหมือนจะมีอายุตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๘๐ เป็นต้นมา ในเมื่อได้ประกาศว่าเทวดาสององค์เป็นอวตารของพระโพธิสัตว์ ในสมัยนั้นเทวดาทุกองค์ถือว่าเป็นอวตารของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ไม่องค์ใดก็องค์หนึ่ง “เนื้อสารเดิม” แห่งเทวดาต่าง ๆ ส่วนใหญ่ได้พิสูจน์ว่าเป็นพระพุทธเจ้าสิบสามองค์ของนิกายชินงอน อันนับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ผูกพันนิกายนี้กับศาสนาชินโตเข้าด้วยกันเป็นพิเศษ ศาสนาชินโตได้รับเอาเรื่องอวตาร พิธีรีตองที่เกี่ยวกับไฟ เครื่องรางนิมิตต่างๆ และวิธีสอนของนิกายชินงอนมาใช้และลักษณะที่สำคัญ ๆ แบบต่างด้าวเหล่านี้ต่อมาไม่ช้าก็กลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งศาสนาชินโตที่แม้แต่ผู้ที่พิถีพิถันของศาสนาชินโตก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งศาสนาในรูปที่เก่าแก่ดั้งเดิม รูปลักษณะที่สำคัญที่สุดแห่งการที่พระพุทธศาสนากับศาสนาชินโตรวมเข้าด้วยกันนี้เรียกว่า “ศาสนาชินโตทวิภาพ” (เรียบบู ชินโต) ซึ่งเป็นคำที่

ศาสนาซินโตในประเทศญี่ปุ่นสมัยกลาง

๓๑๑

ได้มาจากการสร้างสมการระหว่างมณฑลสองมณฑลแห่งพระพุทธศาสนาิกายชินงอน กับศาลเจ้าชั้นในและศาลเจ้าชั้นนอกที่อึสึเอะ วัดต่าง ๆ ของนิกายเทนไดที่ภูเขายิเออิ และที่มิจิเดราซึ่งได้กลายเป็นที่มั่นของพระพุทธศาสนาแบบที่ลึกลับได้รวมเข้ากับศาสนาซินโตโดยการยอมรับเอาเทวดาที่ให้ความคุ้มครองตามชนบทมานับถือดุจเดียวกับที่ศูนย์กลางของนิกายชินงอนที่ภูเขายิเออิ^๒ ได้เคยเป็นมาแล้วฉะนั้น แต่นักศึกษาศาสนาซินโตส่วนใหญ่เห็นว่านิกายชินงอนใกล้ชิดกับศาสนาพื้นเมืองมากที่สุด กิตะ บะดาเกะ จิกะฟูระ ได้ประกาศว่า “ปริมปราประเพณีจากยุคแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย นับว่าใกล้เคียงกับคำสอนของนิกายนี้ (ชินงอน) มากที่สุด ข้อหนึ่งบางทีจะเป็นเหตุผลที่ว่า ทั้ง ๆ ที่ในประเทศจีนได้รับการนิยมนับถือกันอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้น แต่ทำไมในประเทศญี่ปุ่นจึงได้คงนับถือกันอยู่เรื่อยมา”

ในญี่ปุ่นสมัยกลาง การที่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสนาซินโตหลอมตัวเข้าด้วยกันเกือบจะกลายเป็นเรื่องที่มีอยู่เป็นนิรันดร์เสียแล้ว ศาลเจ้าแห่งชาติส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของชาวพุทธ ภายในศาลเจ้าเองก็ได้มีการบูชาพระพุทธรูปในฐานะเป็นตัวแทนเทพทั้งหลาย และเครื่องมือเครื่องใช้ทางพระพุทธศาสนา (ส่วนใหญ่เป็นแบบนิกายชินงอน) ก็ได้ถูกนำมาใช้คู่ไปกับเรือและผ้ากระดาตามปริมปราประเพณีของศาสนาซินโต ลัทธิสกลเทพบูชาของนิกายเทนไดกับลัทธิจักรวาลเทพนิยม (cosmotheism) ของนิกายชินงอนได้นำไปสู่การเข้ากันกับความเชื่อถือนิยายของศาสนาซินโตได้ง่าย และแม้ในภูมิภาคที่ห่างไกลของญี่ปุ่นที่วิถีทางของเทพเจ้าทั้งหลายยังคงเข้มแข็งที่สุดอยู่ “การทอดไมตรี” ของทั้งสองศาสนาก็ดำเนินไปเป็นปกติ แม้จะเป็นความจริงที่ว่าไม่ยอมให้พวกพระกล้ากราบเข้าไปยังศาลเจ้าชั้นในที่อึสึเอะ และพระพุทธศาสนาบางนิกายไม่ได้แสดงให้เห็นว่าสนใจศาสนาซินโตมากนักก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้ว การที่พระพุทธศาสนากับศาสนาซินโตมารวมเข้าด้วยกันดังที่มักกล่าวถึงอยู่ในฮอนนึ ชูอิยะกุ นั้นได้กลายเป็นลักษณะสำคัญทั่วไปแห่งชีวิตทางศาสนาของญี่ปุ่น และยังคงเป็นเช่นนั้นเรื่อยมาอย่างน้อยที่สุดก็จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิทรงฟื้นฟูประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑

ตอนแรก ๆ ศาสนาซินโตมีส่วนในศาสนารวมนี้ ซึ่งเมื่อเทียบกับพระพุทธศาสนาแล้วก็นับว่าน้อยมาก แต่เมื่อระบบผู้ตีแห่งราชสำนักถึงซึ่งความเสื่อมสลายยุคเฮอิอันนั้นได้ทำให้นักคณาจากเมืองต่าง ๆ ที่อยู่รอบนอกมีอำนาจขึ้นมา และพวกนี้ก็ยังมีถิ่นอยู่ในศาสนาซินโต

^๒ ที่ภูเขายิเออิ เทพธิดาดันโจเป็นผู้เอาภูเขาไปให้ท่านคุโก; ที่ภูเขายิเออิ ชันโน เทพแห่งภูเขาเป็นผู้นำมาให้; และที่มิจิเดรา เทพธิดาเกาหลีนามว่า ชิราจิ เมียวจิน เป็นผู้นำมาให้; (อิทธิพลของเทพธิดาในภูมิภาคนี้มั่นคงมาก)

อย่างแรงกล้า ดังนั้นตระกูลไทระจึงได้ประกาศว่าตนมีความจงรักภักดีต่อเทพีอิตสึชิมะ และตระกูลมินาโมโตะก็บูชาเทพอะชิมันซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม ในตอนต้น พ.ศ. ๑๒๕๓ เราได้ทราบมาว่าเทพอะชิมันได้ไปแสดงความเคารพต่อพระพุทธองค์ใหญ่ที่เมืองนารา และหลังจากนั้นไม่นานนักก็ได้นามว่าเป็น “มหาโพธิสัตว์” ต่อมาพวกโชกุนตระกูลมินาโมโตะก็ได้ถือเอาอะชิมันเป็นเทพประจำเผ่าของตน และได้สร้างศาลเจ้าให้เป็นທີ່ประดิษฐานในเมืองหลวงคามะคุระ ดังที่ราชสำนักได้สร้างศาลเจ้าขึ้นสำหรับเคารพบูชาที่เมืองนาราและเกียวโตฉะนั้นถือกันว่าเทพอะชิมันเป็นการสำแดงองค์ของพระอมิตะพุทธเจ้า ส่วนอิตสึชิมะ เป็น “ร่องรอยที่สำแดงตน” แห่งพระคันนอน (พระอวโลกิเตศวร) อันนับว่าเป็นตัวอย่างแห่ง ฮอนยิ ซูอิยะกุ ต่อมา

การที่พวกมองโกลยกกองทัพไปรุกรานเมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๗ และ พ.ศ. ๑๘๒๔ นั้นได้ก่อให้เกิดความรู้สึกกรังชาติอย่างรุนแรง “ลมสวรรค์” (คะมิ-คะเซ) ที่ได้ขับไล่พวกมองโกลที่มารุกรานออกไปนั้นได้ตีความหมายกันว่าเป็นนิมิตแห่งการที่ทวยเทพพื้นเมือง (คือ สूरียเทพิ กับ เทพอะชิมัน) ประทานความคุ้มครองให้แก่ประเทศญี่ปุ่น และไม่ถึง ๕๐ ปีต่อมาที่ คิตะบะตะเกะได้เขียนหนังสือเรื่อง *บันทึกการสืบเทวสันตติวงศ์ที่ขอบด้วยกฎหมาย* ขึ้น ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ คิตะบะตะเกะได้อ้างว่า ญี่ปุ่นสูงส่งกว่าจีนและอินเดีย เพราะสมเด็จพระจักรพรรดิของญี่ปุ่นเพียงสายเดียวเท่านั้นที่สืบสายมาจากเทพเจ้าโดยตรง หนังสือของคิตะบะตะเกะเดิมก็เป็นไปในเชิงการเมือง แต่ทว่านับตั้งแต่ประมาณเวลานั้น (หรืออาจก่อนหน้านั้น) มาจึงได้แต่งหนังสือจินดกรวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งห้าของชินโดซึ่งชวนให้เข้าใจว่าแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยบรมโบราณแล้ว หนังสือจินดกรวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งห้าส่วนใหญ่เกี่ยวกับประวัติมหาศาลเจ้าที่อิเสะ และความพยายามที่จะสร้างปรัชญาและจริยศาสตร์ของชินโดขึ้น ไม่ว่านัยทางปรัชญาหรือทางศีลธรรมใดๆ ที่หนังสือนี้มีอยู่ ล้วนยืมมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แต่ผู้ที่นับถือนิกาย “ชินโดดั้งเดิม” (ยูอิอิตสึ ชินโด) สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือหลังจากนั้นได้อ้างถึงหนังสือจินดกรวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งห้าว่าเป็นชุมทรัพย์แห่งคำสอนในศาสนาชินโดที่บริสุทธิ์อย่างหนึ่ง

บุคคลสำคัญในนิกาย “ชินโดดั้งเดิม” ก็คือ โยชิตะ คะเนะโตะโมะ (พ.ศ. ๑๙๗๔-๒๐๕๔) โยชิตะก็คล้ายๆ นักปราชญ์ชินโดบางคน คือไม่พยายามที่จะลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธศาสนา เขากลับแสวงหาทางที่จะย้ายการเน้นในเรื่องศาสนาสมจากพระพุทธศาสนาไปยังศาสนาชินโด ทั้ง ๆ ที่ยังคงการรวมกันไว้อยู่ เขาได้แปลความหมาย ฮอนยิ ซูอิยะกุ ว่าหมายความว่า ทวยเทพของญี่ปุ่นเป็นเนื้อสารเดิม และพระพุทธเจ้ากับพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นร่องรอยที่สำแดงออกมาให้ปรากฏ [ข้อนี้อาจเทียบได้กับการเปลี่ยนแปลง (switch-about) ในอินเดียในเมื่อพวกพราหมณ์พิจารณาเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นอวตารปางที่ ๙ ของพระวิษณุ หรือในเมือง

จินที่พวกนับถือลัทธิเต๋า กล่าวว่าพระพุทเจ้าเป็นอวตารของเล่าจื้อฉะนั้น] ส่วนใหญ่โยชิตะยึดเอาหนังสือจินดกวีนิพนธ์ทั้ง ๕ ฉบับปลอมเป็นหลัก ถ้าหากว่าตอนไหนของหนังสือเหล่านี้มีข้อความไม่เพียงพอกับที่เขาต้องการ เขาก็ประดิษฐ์เรื่องราวขึ้นมาใหม่ไว้ในหนังสือของเขาในบทหนึ่งแห่งหนังสือเล่มนั้น มีข้อความที่มีชื่อที่สุดเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างศาสนาซินโต พระพุทธศาสนา และศาสนาขงจื๊อดังนี้ :

“ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดินีซุอิโกะ สมเด็จพระจักรพรรดิองค์ที่ ๓๔ เจ้าชายโซโตกุได้ตรัสเป็นอนุสรณ์ว่าญี่ปุ่นเป็นรากและลำต้น (ของอารยธรรม) จินเป็นกิ่งก้านสาขาและใบ และอินเดียนเป็นดอกและผล ในทำนองเดียวกัน พระพุทธศาสนาเป็นดอกและผลของกฎทั้งปวง ศาสนาขงจื๊อเป็นกิ่งก้านสาขาและใบ และศาสนาซินโตเป็นรากและลำต้น ดังนั้นลัทธิต่างดาวทั้งปวงจึงเป็นหน่อเป็นแขนงของศาสนาซินโต” ทั้งนี้

ไม่จำเป็นต้องกล่าวตวงว่า เจ้าชายโซโตกุมิได้ทรงรับสั่งข้อความนี้ แต่ก็ฟังเพราะดีพอสมควร และการบันทึกประวัติศาสตร์ก็ได้เป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของจิตใจในสมัยกลางเลยทีเดียว นับว่าน่าทึ่งยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือการที่คะเนโตะโมะได้พยายามอย่างกล้าหาญที่จะกลับเอาชนะพระพุทธศาสนาและลัทธิขงจื๊อให้ได้และเพื่อที่จะยืนยันว่าศาสนาซินโตมีมาก่อนศาสนาทั้งสองนั้น หลังจากที่ตองเปิดทางให้แก่ศาสนาทั้งสองนั้นมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

โยชิตะได้ยอมรับอย่างเปิดเผยว่าท่านเป็นหนี้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่ลึกลับในทุกๆ จุด ในเวลาที่ท่านอธิบายหลักการของศาสนาซินโต มักจะปรากฏเสมอๆ ดูดั่งว่าท่านได้ทำหน้าที่แทนคำในศาสนาซินโต โดยใช้ถ้อยคำทางพระพุทธศาสนามาอธิบายว่า :

“คะมิ หรือ เทพ เบื้องเจตภูตที่ไม่มีรูปร่าง รู้ไม่ได้อยู่เหนือหลักการจักรวาลทั้งสองอย่างคือ ยิน กับ หยาง...ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์ มีอยู่ตั้งแต่เริ่มมีฟ้าและดินเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ หยั่งทราบไม่ได้ กำหนดให้แน่นอนไม่ได้ ตัวเองไม่มีการเริ่มต้นและที่สิ้นสุด ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่าเทวยุค (Divine Age) จึงมิได้มีอยู่เฉพาะในอดีตเท่านั้น แต่ทว่ามิอยู่ในปัจจุบันด้วย ความจริงสิ่งที่เรียกว่า เทวยุค นั้นก็คือ บัดเดียนี่ซึ่งเป็นนิรันดร์นั่นเอง”

นี่เป็นการกำหนดคำสอนในนิยายชินงอนที่เกี่ยวกับ อะฮิ ฮอมบุโซ (ความเป็นนิรันดร์

^๓ การกลับไปกลับมาแห่งระเบียบในคำที่ใช้คู่ขนานกัน คือ ญี่ปุ่นกับศาสนาซินโต จินกับลัทธิขงจื๊อ และอินเดียนกับพระพุทธศาสนา นั้น เป็นความสามารถใช้อธิบายในค่านวธรรมที่เป็นธรรมตามสามัญในวธรรมจีน

แห่งการสร้างสรรค์) ซึ่งมีระดับอยู่ในเครื่องแต่งกายที่เป็นแบบชินโด ในข้อความต่อไปนี้ เราจะพบลัทธิจักรวาลเทวนิยมและนิกายชินงอน ซึ่งได้แสงไว้ในโฉมหน้าที่เป็นลักษณะสำคัญ ๓ ประการดังนี้ :

“ในเรื่องจักรวาล เราเรียกว่า *คะมิ* ในเรื่องการที่ธรรมชาติมีปฏิกริยาต่อกัน เราเรียกว่า *เจตภูต (เระอิ)* ในตัวมนุษย์เราเรียกว่าดวงวิญญาณ (*โคะโกะโระ*) เพราะฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าของ (*คะมิ*) จึงทรงเป็นดวงวิญญาณ (*โคะโกะโระ*) และ ดวงวิญญาณก็คือ พระผู้เป็นเจ้าของ (*คะมิ*) ความเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติที่มีอย่าง ต่าง ๆ ซึ่งกำหนดให้แน่นอนไม่ได้ทั้งปวง วัตถุและเหตุการณ์แห่งจักรวาลทั้งปวง ล้วนแต่ยังรากลงในกัมมันตภาพของพระผู้เป็นเจ้าของ (*คะมิ*) ทั้งนั้นในกัมมันตภาพ ของพระผู้เป็นเจ้าของ (*คะมิ*) กฎแห่งธรรมชาติทั้งปวงเป็นอย่างเดียวกันหมด”

สิ่งสำคัญเกี่ยวกับคำสอนของโยชิตะ ก็คือว่า ในสมัยของท่านนั้นนับว่าเป็นสมัยที่ สิ้นสุดการที่ศาสนาชินโตจะเข้าไปรับการฝึกฝนในอุดมการณ์ของต่างด้าวแล้วและโฆษกของ ศาสนาชินโตมีเพียงทราบความประณีตแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนาและลัทธิคำสอนต่างด้าว อื่น ๆ เท่านั้น แต่ทว่ายังซ้ำของการเอาคำสอนเหล่านั้นมาเขียนเสียใหม่โดยใช้คำในศาสนา ชินโตที่ง่าย ๆ และรัดกุม โยชิตะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของตระกูลอุระเบะ ซึ่งนับว่าเป็นตระกูลคน ทรงของศาสนาชินโตที่เก่าแก่ที่สุดและสำคัญที่สุดตระกูลหนึ่ง ตระกูลนี้ได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับ ความลำบากยากแค้นทั้งปวงที่ศาสนาชินโตได้รับในยุคที่ต้องยอมอ่อนน้อมต่อพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลาหลายร้อยปี โดยอาศัยฝีมือของโยชิตะ คะเนะโตะโมะนี่เอง ในที่สุดศาสนาชินโต ก็กลับเป็นตัวของตัวเองอีกราวหนึ่ง และต้องถือว่าเป็นการอุทิศชีวิตจิตใจของตระกูลอุระเบะ ตลอดมา

จักรพรรดินีโชโตกุ

พระราชเสาวนีย์ในงานเลี้ยงเพื่อขอบคุณพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่

(จากหนังสือ *ริกโกกุชิ*, *โชกุ นิฮองจิ*, เล่ม ๒, หน้า ๑๒๖)

วันนี้เป็นวันที่มีการเลี้ยงฉลองครั้งมหิพารเนื่องในงานเลี้ยงเพื่อขอบคุณพระเจ้าที่ ยิ่งใหญ่^๔ โอกาสนี้นับว่าแตกต่างจากการฉลองตามปกติ ซึ่งในโอกาสนั้นเราในฐานะเป็น

^๔ มีในวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ พ.ศ. ๑๓๐๔ หรือวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๑๓๐๔ ที่เป็นการฉลองตามประเพณี หลังจากจักรพรรดิองค์ใหม่ขึ้นครองราชสมบัติ จักรพรรดินีโชโตกุได้เสด็จขึ้นครองราชบัลลังก์อีกครั้งหนึ่งเมื่อไม่นานมานี้

ศาสนาฮินดูในประเทศไทยปู่นสมัยกลาง

๓๑๕

สาวกของพระพุทธเจ้าได้รับการบวชเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะฉะนั้นเราจึงรู้สึกได้ว่า เราควรรับใช้พระรัตนตรัยด้วยการอุทิศชีวิตจิตใจอย่างสูงสุด ต่อมาก็เคารพทวยเทพประจำศาลเจ้าต่าง ๆ ทั้งในสรวงสวรรค์และในโลก แล้วต่อไปก็ทะนุถนอมและรักใคร่เจ้าชายทั้งหลาย มุขอำมาตย์ เสนาบดี ข้าราชการแผนกต่างๆ นับตั้งร้อยแผนก และประชาชนทั้งปวงของประเทศนี้ที่รับใช้เรา เราได้กลับไป (ยังราชบัลลังก์) และจะปกครองประเทศชาติต่อไปอีก ...^๕

ประชาชนบางคนเชื่อว่าทวยเทพทั้งหลายหลบหลีกและจะไม่แต่งตั้งพระรัตนตรัย แต่ในสูตรต่างๆ เราอาจเห็นว่า ทวยเทพทั้งหลายนี้แหละที่คุ้มครองและเชิดชูพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง เราจึงพิจารณาเห็นว่า ไม่มีอุปสรรคขัดขวางใด ๆ ที่ทั้งพระและคฤหัสถ์ทางพระพุทธศาสนาจะร่วมมือกันรับใช้พระรัตนตรัย

ประชาชนทั้งปวงจงฟังพระบรมราชาโองการ : เราขอสั่งว่าในโอกาสที่จะมีงานเลี้ยงเพื่อขอบคุณพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่ซึ่งแต่ก่อนได้เคยถูกละเลยมานั้น ต่อไปนี้ไม่ควรที่เราจะละเลยอีกต่อไป^๖

คิตะปะตะกะ จิกะฟูสะ

บันทึกเรื่องการสืบเทพสันตติวงศ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย

เอกสารที่สำคัญที่สุดของศาสนาฮินดูสมัยกลางก็คือ “บันทึกเรื่องการสืบเทพสันตติวงศ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย” ของ คิตะปะตะกะ จิกะฟูสะ (พ.ศ. ๑๘๓๖-๑๘๔๗) หนังสือของคิตะปะตะกะ ก็คล้ายๆ หนังสือ บันทึกเรื่องราวสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๒๕๕) แต่ทว่าเด่นและมีผู้กล่าวถึงมากกว่านั้น คือเป็นบันทึกทั้งทางการเมืองและทางเทววิทยา เป็นบันทึกที่เขียนขึ้นในสมัยที่ญี่ปุ่นแตกแยกออกเป็นสองราชสำนักที่ต่อสู้ชิงชัยกัน และคิตะปะตะกะในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนและมีความจงรักภักดีต่อราชสำนักฝ่ายใต้ ได้หาทางที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าราชสำนักฝ่ายใต้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยการสืบสาวไปถึงราชบรรพบุรุษของสมเด็จพระจักรพรรดิที่ตนรับราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ขึ้นไปจนกระทั่งถึงยุคแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยหลัง ๆ ส่วนมากเห็นพ้องกับคิตะปะตะกะ ในการพิจารณาเห็นว่าจักรพรรดิแห่งราชสำนักฝ่ายใต้สืบสายมาจากเทพโดยตรง

^๕ ข้อความที่ละไว้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหล่าและเนื้อสัตว์ที่ใช้ในพิธีซึ่งมีอยู่สองสามบรรทัด

^๖ นั่นคือการที่พระในพระพุทธศาสนาเข้าร่วมในพิธีกรรมได้ คำว่า “ละเลย” ในที่นี้ หมายถึง “เป็นข้อห้าม”

บันทึกที่นำมาแสดง ณ ที่นี้ ได้รวมถึงหน้าแรกของบันทึกนั้น และตอนที่สำคัญที่สุดตอนหนึ่งคือตอนที่ว่าด้วยการตีความหมายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่ศักดิ์สิทธิ์สามประการของราชสำนักไว้ด้วย ส่วนใหญ่ของหนังสือที่เหลือประกอบด้วยบทสรุปเรื่องราวในรัชสมัยของกษัตริย์ที่ปกครองสืบ ๆ กันมาตามลำดับ

บันทึกฉบับแรกอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ตอน คือ ตอนที่ว่าด้วยชื่อประเทศญี่ปุ่น ๑ ตอนที่ว่าด้วยตำแหน่งของญี่ปุ่นตามมโนภาพทางภูมิศาสตร์ของพระพุทธศาสนา (เดิม) ๑ และตอนที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างโลกของพระพุทธศาสนาของจีนกับของญี่ปุ่น ๑ การที่คิตะบะตะเกะ มัวกั่วงล้อยู่กับชื่อและนิรุกติศาสตร์นั้นนับว่าเป็นลักษณะของศาสนาชินโตนับตั้งแต่สมัยแรกมาทีเดียว ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในเรื่องการอธิบายชื่อ ยามาโตะ มาแล้ว ต่อมานักปราชญ์ชินโตไม่เคยเหน็ดเหนื่อยต่อการที่จะสืบสาวหาที่มาของคำ ยามาโตะ และ คะมิ อีกเลย

ตอนที่สองและตอนที่สามของบันทึกฉบับแรกแสดงถึงการที่คิตะบะตะเกะคุ้นเคยกับข้อเขียนทางพระพุทธศาสนาและของจีนอยู่มาก คิตะบะตะเกะมิได้ปฏิเสธทฤษฎีที่ได้มาจากต่างประเทศ แต่กลับพยายามแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีเหล่านั้นเป็นการยืมไปจากศาสนาชินโต และยืมไปอย่างไม่สมบูรณ์อีกด้วย หนังสือทางพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวกับลัทธิขงจื้อมีประโยชน์ในข้อที่ว่า ได้ช่วยเผยแพร่ลัทธิคำสอนในศาสนาชินโต แต่มิได้ให้ภาพความรู้จริงของญี่ปุ่น คือ เรื่องราวการสืบสายสันตติวงศ์ของญี่ปุ่นที่ไม่มีการขาดสายอย่างละเอียดลออเลย วัตถุประสงค์ที่เขียนเรื่อง บันทึกเรื่องการสืบเทพสันตติวงศ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ก็เพื่อเป็นภาคผนวกเพิ่มเติมความบกพร่องนี้ และเพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างไม่มีใครเสมอเหมือนแห่งประเทศของตน

(จาก จินโน โชโตกิ, หน้า ๑-๒๒)

ญี่ปุ่นเป็นเทวเทศ เทพบรรพบุรุษก็คือ เทพองค์ที่วางพื้นฐานให้แก่ประเทศญี่ปุ่น เป็นองค์แรกนั่นเอง และสุริยเทพีทรงปล่อยให้ผู้ที่สืบเชื้อสายจากพระองค์ทรงปกครองญี่ปุ่นสืบมาเป็นนิตยวัณรรี เรื่องนี้เป็นความจริงเฉพาะประเทศเราเท่านั้น จะไม่ได้พบเรื่องทำนองนี้ในต่างประเทศเลย นั่นคือเหตุผลที่เรียกญี่ปุ่นว่าเทวเทศ

ชื่อประเทศญี่ปุ่น

ในยุคแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย ญี่ปุ่นได้นามว่าเป็น “ดินแดนแห่งที่ราบที่เต็มไปด้วย

ตันอ้อ และทุ่งนาที่มีข้าวเหลืองอร่ามที่มีรวงอยู่ตลอดปิดตลอดชาติ”^๗ ชื่อนี้ได้มีมานับตั้งแต่การสร้างฟ้าและดินแล้ว ชื่อนี้ได้มีปรากฏอยู่ในโองการที่เทพบรรพบุรุษ คุนิโตะโกะทะจิ ประธานแก่เทพและเทพี^๘ อหนึ่ง เมื่อมหาเทพอะมะเดระสุทรงยกแผ่นดินให้แก่เทพนัตตาของพระนาง ก็ทรงใช้ชื่อนั้นอยู่ ดังนั้น เราจึงอาจถือว่ามันเป็นชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่น ทั้งยังเรียกว่าประเทศแห่งเกาะใหญ่แปดเกาะอีกด้วย ที่ได้รับชื่อนี้ก็เพราะเมื่อเทพและเทพีทั้งสองได้ทรงให้กำเนิดประเทศญี่ปุ่นขึ้น ได้ทรงสร้างเกาะขึ้นมาแปดเกาะ ทั้งยังเรียกว่า ยามาโด ซึ่งเป็นชื่อแห่งภาคกลางของเกาะทั้งแปดอีกด้วย หน่อเนื้อของเทพและเทพีชั้นที่ ๘ คือ เทพ Heavenly-August-Sky-Luxuriant-Dragon-fly-Lord-Youth (และดินแดนที่พระองค์ทรงอวตารลงมา) ก็เรียกว่า โอยามาโด เกาะ Luxuriant-Dragon-fly บัดนี้ได้ถูกแบ่งออกเป็น ๔๔ จังหวัด ยามาโดนอกจากจะเป็นเกาะกลางแล้วยังเป็นที่ตั้งเมืองหลวงมาทุกยุคทุกสมัย นับตั้งแต่จักรพรรดิอิมมูทรงพิชิตตะวันออกได้เป็นต้นมา นั่นจะต้องเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมเกาะอื่น ๆ อีกเจ็ดเกาะจึงมีชื่อว่ายามาโดไปด้วย นี่ก็เป็นความจริงอย่างเดียวกับเมืองจีนที่ครั้งหนึ่งเรียกดินแดนทั้งหมดที่อยู่ภายใต้สวรรค์ว่า โจว เพราะราชวงศ์ได้มีกำเนิดขึ้นในแคว้นโจว และที่เรียกดินแดนทั้งปวงภายในทะเลทั้งหลายว่า ฮั่น ในเมื่อราชวงศ์นั้นเกิดขึ้นมาในเขตแดนของฮั่น

คำว่า ยามาโด หมายความว่า รอยเท้าบนภูเขาสมาธิโบราณเมื่อฟ้าและดินยังมิได้แยกออกจากกัน ดินยังเป็นโคลนตมและยังไม่แห้งนั้น ประชาชนที่เดินข้ามภูเขาไปมาจึงได้ทิ้งรอยเท้าไว้มากมาย ดังนั้นจึงได้เรียกว่า ยามา-โด ซึ่งหมายถึง “รอยเท้าบนภูเขา” บางคนกล่าวว่า ในภาษาญี่ปุ่นโบราณ คำว่า โด หมายถึง “ที่อยู่” และว่าเพราะประชาชนอยู่ในภูเขา ดังนั้นประเทศจึงได้นามว่า ยามา-โด คือ “ที่อยู่บนภูเขา”

ในการเขียนชื่อประเทศ ได้ใช้อักษรจีนทั้ง ไต-นิปปอน และ ไต-หว่า เหตุผลก็คือว่าเมื่อได้นำเอาการเขียนภาษาจีนมาใช้ในประเทศนี้ ได้เลือกเอาตัวอักษร ไต-นิปปอน ใช้แทนชื่อประเทศ แต่ทว่าออกเสียงเป็น ยามาโด การเลือกนี้อาจใช้ข้อเท็จจริงและแนวได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศแห่งสุริยเทพี หรืออาจเรียกดังนั้น ก็เพราะญี่ปุ่นอยู่ใกล้สถานที่ที่พระอาทิตย์ขึ้นก็ได้ ...

ตำแหน่งของญี่ปุ่นทางด้านภูมิศาสตร์

ในคัมภีร์เก่า ๆ ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า มีภูเขาสูงหนึ่งชื่อเขาพระสุเมรุ ซึ่งมี

^๗ ไตโยอะชิชะวะ โนะ จิอิโอะอะกิ โนะ มิชิโอะ โนะ คุนิ คำแปลชื่อสถานที่และเทพโบราณ ๆ เป็นเพียงประมาณ ๆ เอาว่าใกล้เคียงเท่านั้น มิได้ตรงเผงทีเดียว

^๘ เทพอิซานางิ กับ เทพอิซานามิ ได้รับบัญชาให้ลงมาสร้างโลกมนุษย์และสร้างโลกมนุษย์ขึ้น

ภูเขาทองคำเจ็ดลูกล้อมอยู่โดยรอบ ในระหว่างภูเขาเหล่านี้ก็มีทะเลน้ำหอม และพันภูเขาทองคำออกไปก็มีมหาสมุทร ๔ มหาสมุทร ซึ่งมีทวีป ๔ ทวีปตั้งอยู่ แต่ละทวีปประกอบด้วยอนุทวีปสองทวีป ทวีปทางใต้เรียกว่า *ชมพูทวีป* เพราะมีต้นชมพูใหญ่ (ต้นหว่า?) อยู่ ตรงกลางของทวีปใต้ มีภูเขาชื่อ *อนวดัปตะ* (อนินดาต?) บนยอดภูเขานี้มีทะเลสาบอยู่แห่งหนึ่ง ต้นชมพู (ต้นหว่า) เกิดอยู่ข้างทะเลสาบนี้ รอบลำต้นยาวถึง ๗ โยชน์ และสูง ๑๐๐ โยชน์ (๑ โยชน์ = ๔๐ ลี้ ๑ ลี้ = ๒,๑๖๐ ฟุต) ต้นชมพู (หว่า) ที่สูงสุดเกิดอยู่ตรงกลางทวีป และทำให้ทวีปนี้ได้ชื่อว่า *ชมพูทวีป* ทางใต้ของภูเขาอนวดัปตะก็เป็นเทือกเขาหิมาลัย และทางเหนือของภูเขาอนวดัปตะก็เป็นเทือกเขาปามีร์ ทางเหนือของเทือกเขาปามีร์ ก็เป็นดินแดนของพวกตารตาทางใต้ของเทือกเขาหิมาลัยก็คืออินเดีย ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นประเทศจีน และทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือก็ได้แก่ประเทศเปอร์เซีย ชมพูทวีปกว้างยาวด้านละ ๗,๐๐๐ โยชน์ นั่นคือด้านละ ๒๘๐,๐๐๐ ลี้ จากทะเลตะวันออกไปยังทะเลตะวันตกยาว ๔๐,๐๐๐ ลี้ จากทะเลใต้ไปทะเลเหนือก็ยาว ๔๐,๐๐๐ ลี้ อินเดียอยู่ตรงกลางพอดี และตั้งนั้นจึงเป็นดินแดนศูนย์กลางของชมพูทวีป ระยะโดยรอบของอินเดียก็ ๔๐,๐๐๐ ลี้เช่นกัน แม้ประเทศจีนจะดูใหญ่โตเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อเทียบกับอินเดียแล้ว ก็เป็นเพียงประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่งที่อยู่ไกลออกไป ประเทศญี่ปุ่นอยู่ในมหาสมุทร เคลื่อนมาจากประเทศจีน โกเมียวโซโยแห่งเมืองนารา และ โซโจแห่งฮิเออิ ได้ออกแบบประเทศญี่ปุ่นให้เป็นประเทศศูนย์กลาง แต่ชื่อนั้นไม่ควรอ้างไปถึงเกาะจามระ ซึ่งอยู่ระหว่างทวีปเหนือกับทวีปใต้ ใน *เคงอนสูตร* เมื่อกล่าวว่ามีภูเขาลูกหนึ่งชื่อ คองโง (เพชร) นั้นหมายถึง ภูเขาคองโงในประเทศญี่ปุ่นปัจจุบัน หรือไม่ก็เชื่อกันว่าเป็นอย่างนั้น ดังนั้น นับตั้งแต่ญี่ปุ่นเป็นทวีปหนึ่งที่แยกออกมา ซึ่งแตกต่างทั้งจากอินเดียและจีน และตั้งอยู่ในมหาสมุทร ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่มีสายราชวงศ์ที่สืบมาจากเทพเจ้า

ตำแหน่งของญี่ปุ่นในด้านพงศาวดาร

การสร้างฟ้าและดินจะต้องเหมือนกันไปหมดทุกหนทุกแห่งเพราะการสร้างสรรคนั้นได้เกิดขึ้นภายในจักรวาลเดียวกัน แต่ปรัมปราประเพณีของอินเดีย จีน และญี่ปุ่น แตกต่างกันตามหนังสือของอินเดียบอกว่าการเริ่มต้นของโลกเรียกว่า “การเริ่มแรกของกัป” (กัปหนึ่งมี ๔ ชั้น คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เสื่อมไป และดับไป แต่ละกัปมีความเจริญและความเสื่อม ๒๐ ครั้ง ความเจริญและความเสื่อมแต่ละครั้ง เรียกว่า กัปย่อย หรืออนุกัป ๒๐ กัปย่อย หรืออนุกัป เป็น ๑ กัปกลาง หรือมัชฌิมกัป และ ๔ กัปกลางหรือมัชฌิมกัป เป็น ๑ กัปใหญ่ หรือมหากัป)

ศาสนาฮินดูในประเทศไทยยุคฟื้นฟูสมัยกลาง

๓๑๙

หัวหน้าเทวดาในสรวงสวรรค์เรียก *อากัสสระ*^๔ (Light-Sound) ได้แผ่เมฆล่งทองไปในท้องฟ้า ซึ่งทำพรหมโลกทั้งสี่ให้เต็ม แล้วก็ทำให้ฝนตกลงมาท่าใหญ่ ซึ่งได้พอกพูนขึ้นในวัฏจักรของลมเพื่อก่อให้เกิดเป็นวัฏจักรของน้ำขึ้น วัฏจักรของน้ำได้แผ่ขยายขึ้นไปในท้องฟ้า แล้วก็จะถูกลมพายุที่พัดมาทำให้น้ำเดือดเป็นฟองฝอยแล้วก็จะกลายเป็นความแว้งว้าง น้ำนี้จะจับผลึกกลายเป็นวิมานของพระพรหม น้ำจะค่อยๆ ลดลงก่อตัวเป็นรูปวิมานในชั้นกามาพจรสวรรค์ เป็นภูเขาพระสุเมรุ เป็นทวีปทั้งสี่ และภูเขาเหล็กที่ล้อมรอบ ดังนั้นจึงได้เกิดโลกขึ้นมามากหลายล้านจนนับไม่ถ้วนในเวลาเดียวกัน นี่เป็นกับแห่งการสร้างสรรค์ โลกนับล้าน ๆ จนนับไม่ถ้วนเหล่านี้เรียกว่าโลก ๓ โกฎิ (three-thousand-great-thousand worlds)

แล้วเทวดาชั้นอากัสสระ ก็จุติลงมาเกิด และดำรงชีวิตอยู่นี้เป็นกับแห่งการตั้งอยู่หรือตั้งหลักแหล่ง ในระหว่างกับแห่งการตั้งหลักแหล่งนี้ก็มีความเจริญและความเสื่อม ๒๐ ครั้ง ในชั้นแรกร่างกายของมนุษย์จะมีรัศมีชานออกไปไกลมาก และสามารถเหาะไปไหนมาไหนได้ตามใจชอบ ปิติเป็นอาหารของเขาเหล่านั้น พวกเขาไม่มีความแตกต่างกันในด้านเพศเลย (คือมีเพศเดียว ไม่ใช่เพศหญิง เพศชาย...ผู้แปล) ต่อมาน้ำที่มีรสหวานมีรสคล้ายครีมและน้ำผึ้งก็เกิดจากแผ่นดิน (เรียกว่า จวนดิน) การดื่มน้ำที่มีรสหวานนั้นครั้งหนึ่งแล้วทำให้เกิดความกระหายอยากดื่มอีกครั้งหนึ่ง และดังนั้นเขาเหล่านั้นจึงได้สูญเสียวิถีทางแบบเทพ และรัศมีก็หายไป ทั้งให้โลกที่กว้างใหญ่ไพศาลนี้ตกอยู่ในความมืดมิด เพื่อเป็นการตอบแทนการกระทำของสัตว์ทั้งหลาย ลมกาฬก็พัดมาเหนือบาสมุททำให้เกิดดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ขึ้นที่เคลื่อนในมหาสมุทรนั้น เพื่อให้มาพักอยู่กึ่งกลางที่จะขึ้นภูเขาพระสุเมรุ ณ ภูเขาพระสุเมรุนั้นก็จะมีแสงมายังทวีปทั้งสี่ได้สวรรค์ นับตั้งแต่บัดนั้นมา จึงได้เกิดมีกลางวันและกลางคืน มีเดือนและฤดูขึ้น การปล่อยตามใจตัวให้ดื่มน้ำที่มีรสหวานนั้นมากตามใจปรารถนา ได้ทำให้หน้าของมนุษย์ซีดเซียวและผ่ายผอมลง แล้วน้ำที่มีรสหวานนั้นก็หายไป และอาหารจำพวกผัก (เรียกกันว่า เปลือกโลก - earth-mind) ก็เกิดขึ้นมา ซึ่งสัตว์ทั้งปวงจะเอามากบริโภคได้เลย แล้วอาหารผักนั้นก็หายไป แล้วข้าวป่าหลากรสก็เกิดมาแทนที่ เก็บไปในตอนเช้า ตอนเย็นก็สุกขึ้นมาใหม่ การบริโภคข้าวทำให้เกิดกากอาหารขึ้นในร่างกาย และดังนั้นจึงได้เกิดมีท่อน้ำขึ้นสองท่อ เกิดมีเพศแตกต่างกันเป็นหญิงและชายซึ่งทำให้เกิดมีความต้องการทางเพศขึ้นมา แล้วเขาก็เรียกกันว่าสามีและภรรยา สร้างบ้านเรือนและอยู่กินด้วยกัน สัตว์จากชั้นอากัสสระพรหมที่มากเกิดภายหลังต้องมาปฏิสนธิอยู่ในครรภ์ของหญิงและเมื่อคลอดออกมาก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต

^๔ เทวดาเหล่านี้ “พูด” ด้วยแสง แทนที่จะพูดด้วยเสียง เพราะฉะนั้นจึงได้นำว่า อากัสสระ บาลีฝ่ายเถรวาทว่า เพราะมีรัศมีชานออกจากกาย จึงได้นำว่า อากัสสระ...ผู้แปล

ต่อมาข้าวปากก็หายไป ทำให้สัตว์ทั้งหลายตกใจมาก พวกเขายังได้แบ่งที่ดินกันและได้ปลูกข้าวขึ้น แล้วพวกเขาก็เอาข้าวมาทำเป็นอาหาร แล้วก็ยังมีผู้ขโมยข้าวของผู้อื่นไป จึงเกิดมีการต่อสู้กันขึ้นมา โดยเหตุที่ไม่มีใครจะเป็นผู้ตัดสินคดีต่างๆ เช่นนั้น คนทั้งหลายจึงได้ประชุมกันแต่งตั้งผู้ที่จะตัดสินความขึ้น เรียกว่ากษัตริย์ (หมายถึงเจ้าของนา) กษัตริย์องค์แรกได้พระนามว่า เจ้าชีวิตของประชาชน (หมินฐ^{๑๐}) กษัตริย์ทรงขึ้นชมนินดีต่อความรักและความเคารพที่ประชาชนมีต่อพระองค์ เพราะพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ชมพูทวีปจึงมั่งคั่งและสงบสุข ไม่มีความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มีอากาศที่หนาวเกินไปหรือร้อนเกินไปเลย คนทั้งหลายมีอายุยืนมาจนกำหนดเวลาไม่ได้ ลูกหลานของเจ้าชีวิตได้ปกครองแผ่นดินติดต่อกันมาหลายปี แต่โดยเหตุที่คนชักไม่เชื่อกฎหมายมากขึ้นตามลำดับ ช่วงชีวิตจึงได้ลดน้อยถอยลงมาเรื่อยๆ จนเหลือเพียง ๘๔,๐๐๐ ปี ประชาชนก็สูงเพียง ๘ ฟุต ในระยะนี้มีกษัตริย์องค์หนึ่งซึ่งทรงมีจักรพรรดินีไปทุกหนทุกแห่งโดยไม่มีใครขัดขวางเลย (คือพระเจ้าจักรพรรดิ-ผู้แปล) จักรทองคำที่มีค่าจักรแรกได้มาจากสวรรค์ และมาปรากฏอยู่ในเบื้องพระพักตร์ของกษัตริย์ เมื่อใดก็ตามที่พระองค์เสด็จไปยังต่างแดน จักรนั้นจะหมุนนำพระองค์ไป กษัตริย์ขึ้นผู้น้อยต่างก็พากันออกมาต้อนรับ ไม่มีใครปฏิบัติเป็นอย่างอื่นเลย พระองค์ทรงปกครองทวีปทั้งสี่ และทรงขึ้นชมในรัตนะทั้งปวง คือ จักรรัตนะ - จักรแก้ว หัตถิรัตนะ - ช้างแก้ว อัสสรัตนะ - ม้าแก้ว มณีรัตนะ - แก้วมณี อิตถิรัตนะ - นางแก้ว คหบดีรัตนะ - คหบดีแก้ว และปริณายกรัตนะ - ขุนพลแก้ว ผู้ที่มีรัตนะทั้งเจ็ดนี้ เรียกว่า พระเจ้าจักรพรรดิ ได้มีกษัตริย์ที่ทรงมีจักรเงิน จักรทองแดง และจักรเหล็ก สิบๆ กันมา เพราะบุญกุศลไม่เสมอเหมือนกัน รางวัลจึงค่อยๆ ลดน้อยลง ช่วงอายุอาจจะลดลงหนึ่งปีทุกๆ ร้อยปี และรูปร่างของมนุษย์ก็จะลดลงหนึ่งฟุตทุกๆ ร้อยปีเช่นกัน เมื่อช่วงชีวิตลดลงมาเหลือเพียง ๑๒๐ ปีนี้แหละที่พระศากยมุนีได้ทรงอุบัติขึ้นมาในโลก (บางท่านกล่าวว่าพระองค์อุบัติขึ้นมาเมื่อมนุษย์มีช่วงอายุได้ ๑๐๐ ปี ก่อนหน้านั้นได้เคยมีพระพุทธเจ้าอุบัติมาแล้วสามพระองค์) (คือพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสป-ผู้แปล)

เมื่อช่วงชีวิตได้ลดลงมาแล้วเหลือเพียง ๑๐ ปี ก็เกิดความวิบัติ ๓ อย่าง และมนุษยชาติก็จะสูญไปเกือบสิ้นเชิงเหลือมนุษย์อยู่เพียงประมาณ ๑๐,๐๐๐ คนเท่านั้น ประชาชนเหล่านี้จะประกอบกรรมดี แล้วช่วงชีวิตของพวกเขาก็จะยาวขึ้น และรางวัลก็จะทวีมากขึ้น ในตอนที่ช่วงชีวิตได้ทวีขึ้นมาถึง ๒๐,๐๐๐ ปี ก็จะปรากฏมีกษัตริย์ผู้มีจักรเหล็กองค์หนึ่งขึ้นปกครองทวีป

^{๑๐} แสดงว่า กษัตริย์องค์แรกเป็นบุคคลที่ประชาชนเลือกขึ้นมาปกครองให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนโดยเสมอภาคเสมอใหลกัน ในบาลีเรียกว่า ท้าวหาสมมุติ เพราะประชาชนสโมสรสมมุติให้เป็นหัวหน้า

ศาสนาจีนโตในประเทศญี่ปุ่นสมัยกลาง

๓๒๑

ด้านใต้ เมื่อช่วงชีวิตยาวขึ้นถึง ๔๐,๐๐๐ ปี ก็จะปรากฏมีกษัตริย์ผู้มีจักรทองแดงเกิดขึ้นปกครองทวีปด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ เมื่อช่วงชีวิตยาวขึ้นถึง ๖๐,๐๐๐ ปี กษัตริย์ผู้มีจักรเงินก็จะเกิดขึ้นปกครองสามทวีป คือ ทวีปทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศใต้ เมื่อช่วงชีวิตยาวถึง ๘๔,๐๐๐ ปี ก็จะเกิดมีกษัตริย์ผู้มีจักรทองคำเกิดขึ้นปกครองทวีปทั้งสี่ ราชวงศ์ในรัชสมัยของพระองค์ ก็จะเป็นเหมือนที่ได้กล่าวมาแล้ว ในตอนนี้ก็จะเกิดมีความเสื่อมขึ้นมามาก แล้วพระศรีอริยเมตไตรยก็จะอุบัติขึ้นมาในโลก แล้วก็จะมีความเจริญและความเสื่อมอื่นๆ อีก ๑๘ ครั้ง ...

ในประเทศจีน ไม่มีอะไรในเชิงบวกที่กล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องการสร้างโลกเลยทั้งๆ ที่จีนเป็นประเทศที่มีความสำคัญในด้านการบันทึกเรื่องราวเป็นพิเศษก็ตาม ในหนังสือเกี่ยวกับลัทธิขงจื๊อ ไม่มีอะไรที่เกิดก่อนฟูลี่^{๑๑} เลย ในหนังสืออื่นๆ ก็พูดถึง ฟา ดิน และมนุษย์ ว่าได้เริ่มมีในรัฐที่ยังมิได้เป็นรูปเป็นร่างและยังไม่ได้แบ่งแยก เช่นเดียวกันในเรื่องยุคเทพเจ้าทั้งหลายของเรานั้นเอง ทั้งยังมีนิยายเรื่องกษัตริย์พันธุ (P'an-ku)^{๑๒} ซึ่งกล่าวกันว่าพระเนตรของพระองค์ได้กลายเป็นดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ และพระเกสาของพระองค์ได้กลายเป็นหญ้าและต้นไม้ ภายหลังจึงได้มีกษัตริย์แห่งฟ้า กษัตริย์แห่งดิน และกษัตริย์ของมนุษย์ และมังกรทั้งห้า และมีกษัตริย์อีกมากมายสืบ ๆ มาในช่วงเวลากว่าหมื่นปี

ในบางแง่การเริ่มต้นของญี่ปุ่นก็คล้ายคลึงกับเรื่องของอินเดียที่ได้พรรณนาไว้ ที่บอกว่าการสร้างโลกเกิดมาจากเชื้อสายของทวยเทพในสรวงสวรรค์ แต่โดยเหตุที่ในประเทศของเราการสืบราชสมบัติได้ดำเนินมาเพียงสายเดียวโดยมิได้หยุดชะงักนับตั้งแต่เทพบรรพบุรุษองค์แรกมาทีเดียว ซึ่งแบบนั้นมิได้มีอยู่ในอินเดียเลย ภายหลังจากปฐมกษัตริย์มา ประชาชนก็เป็นผู้เลือกเจ้าชีวิตของตนขึ้นมาเองและยอมให้เขามีอำนาจ ราชวงศ์ของกษัตริย์นั้นก็สืบต่อมา แต่ในสมัยหลัง ลูกหลานที่สืบสายราชวงศ์มาได้เสื่อมสูญไป และมนุษย์ที่มีเทือกเถาเหล่ากอต่ำต้อยผู้มีกำลังเป็นอำนาจก็ตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์ บางองค์ก็ทรงปกครองอินเดียได้ทั้งประเทศเลย แม้ในสมัยโบราณและเมื่อชีวิตเป็นแบบง่าย ๆ และความประพฤติก็เรียบร้อย ราชบัลลังก์ก็ตกแก่คนฉลาด^{๑๓} และมีได้มีการตั้งสายราชวงศ์เพียงสายเดียวเลย ต่อมาในสมัยที่บ้านเมืองไม่มีชื่อไม่มีแป คนทั้งหลายก็ต่อสู้ชิงอำนาจกันปกครองบ้านเมือง ดังนั้นกษัตริย์บางองค์จึงมีอำนาจ

^{๑๑} ฟูลี่เป็นบุคคลในนิยาย ที่ว่าเป็นผู้ตั้งวัฒนธรรมจีนขึ้น จึงได้รับยกย่องมากผู้หนึ่ง ทั้งยังเป็นผู้สร้างกฎหมายว่าด้วยการสมรส การประติษฐานวิธีเขียนหนังสือ และสอนเรื่องการล่าสัตว์และจับปลาเป็นปฐม

^{๑๒} นิยายเรื่องพระเจ้าพันธุเหมือนจะเกิดในเอเชียกลาง จนกระทั่งถึงสมัยหลังราชวงศ์ฮั่นจึงได้ถูกจีน “แปลงชาติ” เสีย

^{๑๓} เรื่องนี้ พาดพิงไปถึงการตัดสินพระทัยของจักรพรรดิเอียวและขุนที่จะมอบราชสมบัติให้แก่คนที่ฉลาดๆ มากกว่าที่จะให้

ขึ้นมาจากชนชั้นเลว (ไพร่) และก็มีผู้ที่มีสกุลขุนชาติมาจากพวกอนารยชนซึ่งยึดอำนาจได้ หรือว่า บางตระกูลหลังจากที่ได้รับใช้บ้านเมืองในตำแหน่งเสนาบดีหลายชั่วอายุคนแล้ว ก็ขึ้นหน้า เจ้าชายทั้งหลายและในที่สุดก็เข้ามามีอำนาจแทนกษัตริย์ นับตั้งแต่ฟูสึมาได้มีการเปลี่ยนราชวงศ์ ถึง ๓๖ ครั้งแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องพูดต่อกว่าได้เกิดมีความยุ่งยากขึ้นในบ้านเมืองหรือเปล่า

เฉพาะในประเทศเราเท่านั้นที่การสืบราชสมบัตินับตั้งแต่เริ่มสร้างฟ้าและดินมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ มิได้เคยหยุดชะงักเลย การสืบราชวงศ์ยังคงมีอยู่สายราชวงศ์เดียว และแม้ว่าการสืบสายราชวงศ์จะเคยสืบมาคนละสายอยู่บ้างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ก็กลับมามีสายที่ถูกเสมอ ข้อนี้เนื่องมาจากเทพปญญาที่ได้ต่ออายุใหม่อยู่เสมอ ๆ นั่นเองที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นไม่เหมือนประเทศอื่น ๆ ทั้งปวง

นับว่าเป็นความจริงที่ว่าไม่ควรที่เราจะเปิดเผยวิถีทางของเทพเจ้าทั้งหลายโดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน แต่ก็อาจปรากฏว่าความไม่รู้เรื่องบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลายอาจมีผลทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นมาได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความหายนะเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึงได้บันทึกบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับข้อเท็จจริง โดยกำหนดขอบเขตให้ตนเองพรรณนาเฉพาะเรื่องการสืบราชสมบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมายนับตั้งแต่สมัยเทพเจ้าทั้งหลายว่าได้ถ่ายทอดกันมาอย่างใดเท่านั้น ข้าพเจ้ามิได้รวมเอาเรื่องที่ทุก ๆ คนรู้แล้วเข้าไว้ด้วย ข้าพเจ้าให้ชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า บันทึกเรื่องการสืบเทพสันตติวงศ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย

เครื่องราชกกุธภัณฑ์

แล้วมหาสุริยเทพก็ทรงปรึกษากับทากามิ-มุซุบี และได้ส่งเทพนัดดาของพระนางมายังโลกเบื้องล่าง ทวยเทพ ๘๐ ล้านองค์ต่างก็เชื่อฟังโองการสวรรค์ในอันที่จะติดตามมารับใช้ เทพนัดดา ในหมู่ทวยเทพเหล่านั้น มีเทพที่สำคัญ ๆ อยู่ ๓๒ องค์ รวมทั้งทวยเทพแห่งสมาคมทั้ง ๕ คือ อะเมโนะ โคยะนะ (ปฐมบรรพบุรุษของตระกูลนะกะโตมิ) อะเมโนะ ฟุโตะตะมะ (ปฐมบรรพบุรุษของตระกูลอิมเบะ) อะเมโนะ อุซุเบะ (ปฐมบรรพบุรุษของตระกูลชะรุมะ) อิชิโกะสึโตะมะ (ปฐมบรรพบุรุษของพวกที่ทำกระจก) และ ทะมะยะ (ปฐมบรรพบุรุษของช่างทำเพชร) เทพสององค์ในห้าองค์นี้ คือ เทพแห่งตระกูลนะกะโตมิ และแห่งตระกูลอิมเบะ ได้รับเทวโองการให้คอยช่วยเหลือและคุ้มครองเทพนัดดาเป็นพิเศษ สุริยเทพเมื่อจะประทานเทพสมบัติสามประการให้แก่เทพนัดดา ได้ทรงมีพระบรมราชโองการว่า “ดินแดนแห่งที่ราบที่เต็มไปด้วยต้นอ้อ และทุ่งนาที่มีข้าวที่เหลืองอร่ามอยู่ตลอดปีตลอดชาติ คือที่ที่หลานของเราจะไปปกครอง เจ้าผู้เป็นหลานรักของเราจงไปจากสวรรค์นี้ และไปปกครองแผ่นดินนั้น จงไปเกิดและ

ขอให้ราชวงศ์ของหลาน จงเจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นนิรันดร์ดุจฟ้าและดินเกิด”

แล้วมหาเทพก็ทรงหยิบกระจกวิเศษมาประทานให้เทพนัตตาและมีพระดำรัสว่า “หลานรัก เมื่อหลานมองไปที่กระจกนี้ จะเป็นเสมือนว่าหลานมองเห็นตัวหลานเอง จงเก็บกระจกนี้ไว้กับตัว ให้อยู่ที่เดียวเดียวกันภายใต้หลังคาเดียวกัน ดุจดังว่าเป็นกระจกวิเศษเกิด” แล้วมหาเทพก็ประทานเพชรรูปโค้งที่จะทำให้ทวีความมั่งคั่งยิ่งขึ้น และประทานดาบที่ทำด้วยการรวมเมฆเข้าด้วยกันเพิ่มให้เทพนัตตา ทำให้เทพนัตตาทรงได้เครื่องราชกกุธภัณฑ์สามอย่างด้วยกัน สุริยเทพได้ตรัสอีกว่า “จงทำให้โลกให้สว่างไสวด้วยความสดใสจกกระจกนี้เกิด จงปกครองโลกด้วยอำนาจมหัศจรรย์ของเพชรนี้ จงปราบปรามผู้ที่ไม่เชื่อฟังหลานโดยการแกว่งดาบวิเศษนี้เกิด” จากเทวโองการเหล่านี้ เราพอจะเข้าใจได้ว่าทำไมญี่ปุ่นจึงเป็นเทวเทศ (Divine country) และปกครองโดยราชวงศ์ที่สืบสายกันมาอย่างถูกต้องตามกฎหมายเพียงสายเดียว เครื่องราชกกุธภัณฑ์เหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอด (ภายในประเทศญี่ปุ่น) กันสืบๆ มาเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาว ที่คงมีอยู่ในสรวงสวรรค์ฉะนั้น กระจกมีรูปลักษณะของดวงอาทิตย์ เพชรมีสารัตถะสำคัญของดวงจันทร์ และดาบมีเนื้อสารของดวงดาว คงจะต้องมีความสำคัญอย่างลึกลับอยู่ในเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามนั้นอย่างแน่นอน

กระจกวิเศษนั้นเป็นกระจกที่อิชิโกะริโตะเมะทำขึ้นดังที่ได้บันทึกไว้ในตอนต้นแล้ว เพชรซึ่งเป็นลูกปัดโค้งแห่งความมั่งคั่งที่ทวีอยู่เรื่อย ๆ นั้น ทะมะโนะยะเป็นผู้ทำขึ้น และดาบซึ่งเกิดจากการเอาเมฆมารวมเข้าด้วยกันนั้น เทพซุซาโนะโอะเป็นผู้ได้มา และมหาเทพเป็นผู้ประทานแด่พระองค์ โองการของมหาเทพในเรื่องเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามจะต้องบ่งถึงวิธีที่เหมาะสมแห่งการที่จะปกครองบ้านเมือง กระจกมิได้มีอะไรเป็นของตนเองเลย แต่ถ้าปราศจากความปรารถนาที่เห็นแก่ตัวเสียแล้วก็ย่อมสะท้อนให้เห็นสิ่งทั้งปวง อันจะแสดงให้เห็นคุณสมบัติที่แท้จริงของสิ่งเหล่านั้น คุณสมบัติของกระจกจึงอยู่ที่มันตอบสนองรับคุณสมบัติเหล่านี้ และนั่นเป็นตัวแทนบ่งเกิดแห่งความซื่อสัตย์ทั้งปวง คุณสมบัติของเพชรอยู่ที่ความสุภาพและความไม่ยอมอ่อนข้อ (ความแข็ง) เพชรจึงเป็นบ่งเกิดแห่งความเมตตากรุณา คุณสมบัติของดาบอยู่ที่ความเข้มแข็งและการทำให้หมดไป ดาบจึงเป็นบ่งเกิดของปรีชาญาณ ถ้าหากคุณสมบัติทั้งสามนี้มีได้มารวมอยู่ในกษัตริย์องค์เดียวแล้ว กษัตริย์องค์นั้นก็จะเป็นทรงทราบเป็นอย่างดีว่าเป็นการยากยิ่งที่จะปกครองบ้านเมือง เทวโองการจึงนับว่าแจ่มชัดแล้ว พระดำรัสก็สั้น ๆ แต่มีความสำคัญสุดที่จะประมาณ มิเป็นสิ่งที่จรรโลงความน่ากลัวอย่างหนึ่งที่คุณสมบัติเหล่านั้นได้ถูกทำให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในรูปของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ดอกหรือ?

ในบรรดาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามนี้ กระจงมีความสำคัญเป็นอันดับแรกและถือว่าเป็นเนื้อสารที่แท้จริงแห่งการบูชาบรรพบุรุษ กระจงมีความใสเป็นรูปฟอร์ม : นั่นคือ จิตที่รู้แจ้งย่อมมีทั้งความเมตตากรุณาและการตัดสินใจ โดยเหตุที่กระจงยอมให้ภาพสะท้อนที่แท้จริงของมหาเทพี มหาเทพีก็จำต้องระมัดระวังกระจงมากเป็นพิเศษในสวรรค์ไม่มีอะไรจะสูงใสยิ่งไปกว่าดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมเมื่อได้ประดิษฐ์อักษรจีนขึ้นมาแล้วสัญลักษณ์ที่ใช้แทนดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เมื่อเอามารวมกันจึงแสดงถึงมนโคติเกี่ยวกับความสว่างไสว ทั้งนี้เพราะมหาเทพีของเราทรงเป็นเจตมฤตแห่งดวงจันทร์ พระนางทรงรุ่งโรจน์ด้วยคุณธรรมที่สดใสที่ไม่อาจเข้าใจได้ในทุกแง่ทุกมุมเลย แต่ในอาณาจักรของสิ่งที่มองเห็นและที่มองไม่เห็นก็เป็นทีที่ไว้วางใจได้เช่นเดียวกัน บรรดาภคิตรีและเสนาบดีทั้งปวงย่อมมีเชื้อสายอันสดใสแห่งทิพยอาภา หรือไม่ก็เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเทพผู้ที่ได้รับคำสั่งสอนเป็นส่วนตัวมาจากมหาเทพีแล้วใครเล่าที่จะไม่เคารพในความจริงข้อนี้? วัตถุประสงคที่สูงสุดแห่งคำสอนทั้งปวงรวมทั้งคำสอนในพระพุทธศาสนา และศาสนาขงจื้อ ล้วนเกิดจากการรู้แจ้งความจริงข้อนี้และเชื่อในความสอดคล้องต้องกันอย่างสมบูรณ์แห่งหลักการ ความรู้แจ้งในข้อเท็จจริงได้เคยเป็นอำนาจแห่งการทำให้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และศาสนาขงจื้อที่เผยแพร่หลักการเหล่านี้แพร่หลายไปทั่ว^{๑๔} ก็เป็นเช่นเดียวกับข้อเท็จจริงที่ว่าเทพยดาเดียวย่อมเพียงพอต่อการจับปลาตัวหนึ่ง แต่ท่านไม่อาจจับปลาได้นอกจากเสียมากกว่านั้นจะมีหลาย ๆ ตัว นับแต่รัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิโออินมาที่ได้มีการเผยแพร่ข้อเขียนในศาสนาขงจื้อ และพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศญี่ปุ่นนับตั้งแต่สมัยบุคคลทั้งสองนี้เป็นนักปราชญ์ที่ได้ฮิวตารลงมานั้น และทั้งสองท่านนั้นก็คงจะต้องตั้งใจจะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิถีทางแห่งบ้านเมืองของเราให้สอดคล้องต้องกันกับความปรารถนาของมหาสุริยเทพีโดยแท้ (หน้า ๒๐-๒๒).

^{๑๔} นั่นคือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื้อได้ช่วยเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนาฮินโดออกไป ทั้งนี้เพราะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ศาสนาขงจื้อ และศาสนาฮินโด ต่างก็มีหลักการที่เป็นสัจจะสำคัญอย่างเดียวกัน

บทที่ ๑๔

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

ความพังทลายลงแห่งสังคมเฮอิอันได้ปรากฏชัดมากในสงครามที่น่าสะพรึงกลัว ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งการสิ้นสุดยุคนั้น พร้อมกับการเกิดนิกายทางศาสนาใหม่ๆ ขึ้นมา (บางนิกายสอนว่าโลกได้มาถึงยุคสุดท้าย คือ ยุคเสื่อมแล้ว) และเกิดความวิตกที่มีติดต่อกันมา ซึ่งทำให้เกิดมีเมืองหลวงที่น่ารักขึ้นมาในทันที ในระยะเวลาส่วนใหญ่ระหว่าง พ.ศ. ๑๖๕๐ ถึง พ.ศ. ๒๑๕๐ นั้นได้มีการทำสงครามอย่างรุนแรง โดยทั่วไปก็มีชัยชนะของพวกขุนศึกชั้นผู้น้อย ที่มีเหนือขุนศึกชั้นผู้ใหญ่เป็นนิมิตหมาย นับว่าเป็นแนวโน้มที่ถึงที่สุดด้วยชัยชนะของเฮอิชิ บุคคลผู้มีชาติตระกูลต่ำต้อยมาก สงครามได้นำมาซึ่งการล้างผลาญ และความตายอย่างมากมายซึ่งทำให้ดูเหมือนว่าบ้านเมืองได้กลายเป็นสุสานมหึมาขึ้นมาทั้งประเทศ เป็นเรื่องที่มีความอัศจรรย์เพียงเล็กน้อยที่พวกปีศาจได้มีรูปอยู่ในวรรณคดีบ่อยๆ และว่าน้ำเสียงที่แพร่ไปทั่วทุกหนทุกแห่งก็คือน้ำเสียงที่เต็มไปด้วยโศกนาฏกรรมอย่างมาก หนังสือเรื่อง นิยายเรื่องเฮอิเกะ ซึ่งเขียนในตอนเริ่มการสงครามอันยืดเยื้อนั้นได้ขึ้นต้นด้วยข้อความว่า : “ในเสียงระฆังที่วัดกิออน นั้นย่อมประกาศถึงถึงความเป็นอนิจจังของสิ่งทั้งปวง ดอกซากุระที่มีสีซีดๆ ย่อมแสดงถึงสังขารที่ว่าผู้ที่รุ่งเรืองจะต้องตกต่ำ ผู้ที่มีความภาคภูมิใจจะภาคภูมิใจอยู่ได้ไม่นานดอก ก็จะต้องสลายไปดุจความฝันของราตรีในฤดูวสันต์ และพวกที่มีอำนาจก็จะเสื่อมสลายไปในที่สุดดุจดั่งฝุ่นธุลีที่ถูกลมพัดหายไปฉะนั้น”

เราอาจหวังได้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่คุชานกันไปในหลักการทางสุนทรียศาสตร์ คงจะได้พัฒนาไปในทันที และว่าอาจารย์ใหม่ ๆ ของญี่ปุ่นคงจะได้กำหนดมาตรฐานรสนิยมใหม่ๆ ขึ้น แต่เราก็พบว่า แม้จะเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมาจริง ๆ ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็จะเพลาลงในไม่ช้า ทั้งนี้เพราะอาศัยอิทธิพลแห่ง มียาบี และบุตรของขุนศึกที่ห้ามๆ คนหนึ่งก็ดูเหมือนจะแต่งบทร้อยกรองเรื่องความเศร้าแห่งซากุระโรยไว้ โขกุนคามะคุระคนที่สามรู้สึกภาคภูมิใจที่ตนสามารถแต่งบทวีของสำนักเดิมได้สำเร็จ และได้แลกเปลี่ยนบทร้อยกรองที่เต็มไปด้วยอะวะระระ กับบรรดาสมาชิกในราชสำนัก

มาตรฐานในด้านวรรณคดีและศิลปะอย่างใหม่ ซึ่งในที่สุดก็ได้เกิดขึ้นมานั้น มิได้เป็นตัวแทนการแยกตัวออกจากอดีตอย่างเด็ดขาดใดๆ แต่ทว่าได้ทำให้อุดมคติเฮอิอันอันรุนแรง

และมีตมณยิ่งขึ้น พุจิواره โนะ ซุนเซอิ (พ.ศ. ๑๖๕๗-๑๗๔๗) ได้ประกาศว่า “เราควรหาวิธีที่จะแสดงอาณาเขตที่บรรพบุรุษของเรายังมิได้พรรณนาไว้ให้ละเอียดลออ แต่ในการทำเช่นนั้นก็จะต้องรักษาภาษาที่บรรพบุรุษของเราได้เคยใช้มาแล้วไว้ด้วย” อีกประการหนึ่ง ซุนเซอิมิได้สนับสนุนให้ปฏิเสธวิถีทางของกวีเก่าๆ แต่ทว่ากลับสนับสนุนให้ใช้วิธีเก่าๆ หากจุดมุ่งหมายใหม่ๆ ต่อไปมากกว่าจุดมุ่งหมายทั้งหลายนี้แหละที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นลักษณะของยุค นับตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒

อุดมคติทางด้านสุนทรียศาสตร์ ซึ่งแทรกซึมอยู่ทั่วไปในบทกวีนิพนธ์ บทละคร การวาดภาพ สวน พิธีเลี้ยงน้ำชา และกิจกรรมทางด้านศิลปะอื่นๆ ส่วนมากในยุคนี้ส่วนใหญ่ได้มีสรุปไว้ในมโนภาพเกี่ยวกับ ยูเงน ยูเงน เป็นคำที่ใช้พรรณนาถึงสิ่งที่ลึกซึ้งทางไกลและลึกกลับ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ว่าจะยึดถือหรือแสดงออกมาเป็นคำพูดได้อย่างง่าย ๆ เลย คำทางตะวันตกที่นับว่าใกล้เคียงที่สุดก็คือ “Symbolism” แต่มีข้อเสียอย่างหนึ่งที่ถือว่าจริงเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ หรือนกในกรงเป็นสัญลักษณ์แห่งเจตนาที่ถูกคุมขังไว้ แต่เป็นสิ่งที่ โป (Poe) เรียกว่า “ความกำหนดให้แน่นอนไม่ได้เชิงเสนอแนะแห่งสิ่งที่คลุมเครือ และดังนั้นก็แห่งผลทางด้านจิตใจ” การทำตนให้คุ้นกับสิ่งทั้งหลายยิ่งกว่าที่จะกล่าวถึงสิ่งทั้งหลายอย่างพื้นๆ คือสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นสมัยกลางพยายามทำไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชาวยุโรปในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ได้เคยพยายามทำมาแล้วเลย

ความเกี่ยวโยงระหว่างอุดมคติเกี่ยวกับ ยูเงน กับอุดมคติเกี่ยวกับ อะวะระระ เป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน แต่ก็มีความแตกต่างกันอยู่อย่างหนึ่ง กวีสมัยเฮอิอันรู้สึก อะวะระระ ในเมื่อเขามองเห็นรอยย่นสะท้อนอยู่ในกระจกเงา และรู้ว่ากาลเวลากำลังผ่านไปและวัยหนุ่มได้หมดไปแล้ว แต่การรู้ตระหนักแนบแน่นอยู่ในความรู้สึกอันเป็นที่สุดแห่งอาณาเขต มันมิได้ขยายไปถึงภูมิภาคที่มืดและลึกกลับแห่ง ยูเงน เลย อีกประการหนึ่งเมื่อตัวละครในยกมือขึ้นช้าๆ ในเวลาแสดงละคร การยกมือช้าๆ นั้นมิเพียงจะสอดคล้องต้องกันกับคำรำที่เขากำลังรำร่ายอยู่เท่านั้น แต่จะต้องเสนอแนะอะไรบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังตัวแทนซึ่งเป็นอะไรบางอย่างที่นิรันดร์ ดังที่ ที.เอช. อีเลียต ใช้คำว่า “เวลาขณะที่ย่างเข้ามาและผ่านไป” ทำทางของตัวละครนั้นงดงามอยู่ในตัวแล้ว งามดุจดั่งเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งที่สวยงาม แต่พร้อมกันนั้น มันก็เป็นประตูสำหรับอะไรบางอย่างด้วย มือที่ชี้ไปยังภูมิภาคนั้นลึกซึ้งและห่างไกลเท่าที่อำนาจการรับของผู้ดูจะอำนวยให้ได้ มันเป็นสัญลักษณ์ มีไขว่ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย แต่ทว่าแห่งภูมิภาคนิรันดร์ แห่งความเยียบนิรันดร์ อนึ่ง ที. เอช. อีเลียต ได้เขียนไว้ว่า

...คำพูด หลังจากพูดแล้ว ย่อมถึง

ความเยียบ โดยอาศัยรูปร่าง แบบกระสวนเท่านั้น

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๒๗

ที่ คำพูดหรือดนตรีจะสามารถไปถึง

ความหนึ่ง ดุจดั่งเหยือกของคนจีน

ยังเคลื่อนไหวยู่ในความหนึ่งของมันอยู่เป็นนิรันดระนั้น

เพื่อที่จะเสนอแนะ ความหนึ่ง ก็จำเป็นจะต้องมีรูปร่างและแบบกระสวน ถ้าหากรูปร่างหรือแบบกระสวนนั้นสวยงาม ก็นับว่าเป็นการเพียงพอแล้วสำหรับประชาชนเป็นจำนวนมาก และประชาชนเหล่านั้นก็มีได้รู้สึกว่าการความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งไปกว่านั้นเลย คนอื่นๆ อาจสงสัยว่าสิ่งที่อยู่ในความสงบเหนือรูปร่างเช่นนั้นจะมีอยู่จริง ๆ ละหรือ และว่าเราจะสามารถพิจารณาสิ่งใดๆ ก็ตามอย่างจริงจังได้ ยูเงน ที่ทำการนิยามความหมายหรือการพรรณนาความได้หรือไม่

ความสงสัยเช่นนั้นในยุคของเราไม่ค่อยมีใครรู้จัก หนังสือที่เขียนเมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๓ มีข้อความว่า : “เราอาจเข้าใจ ยูเงน ด้วยใจ แต่เราไม่สามารถแสดงออกมาเป็นคำพูดได้ เราอาจแนะนำคุณสมบัติของ ยูเงน ได้โดยการดูเมฆบางๆ ที่บังดวงจันทร์ หรือโดยอาศัยหมอกที่เกิดขึ้นในฤดูหนาวที่ห่อหุ้มใบไม้สีเขียวขุ่นขาวเขาไว้นหมดสิ้น ถ้ามีผู้ถามเขาว่า ในภาพที่มองเห็นเหล่านี้ ยูเงน อยู่ที่ไหนเล่า เขาย่อมตอบไม่ได้ แต่ก็ไม่น่าประหลาดอะไรที่ผู้ที่มีได้เข้าใจสัจธรรมนี้ ย่อมจะเป็นผู้ที่ชอบดูท้องฟ้าที่กระจ่างไร้หม่มเมฆ นับว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะอธิบายว่าผลประโยชน์หรือธรรมชาติที่น่าทึ่งของ ยูเงน อยู่ที่ไหน”

การที่จะอธิบาย ยูเงน นั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่เราก็อาจรู้สึกได้โดยทางใน “ก็คล้ายๆ กับเรามองดูท้องฟ้าที่เต็มไปด้วยหมอกในฤดูหนาวนั่นเอง ไม่มีเสียงหรือสีใดๆ และแม้เราจะไม่เข้าใจในเหตุผล แต่เราก็ยังพบว่าตัวเองต้องร้องไห้” ยูเงน เป็นคุณสมบัติแห่งอาณาจักรศิลปะที่สูงที่สุด เป็นอาณาจักรที่สมบูรณ์ที่สิ่งทั้งปวงก่อให้เกิดจุดประสงค์ขึ้นมา ยูเงน มีแนวโน้มที่จะให้แสดงออกด้วยถ้อยคำที่ง่าย ๆ และปราศจากการต่อเติมเสริมแต่ง ดุจดั่งว่าเหนียวรั้งจิตไม่ให้ติดอยู่กับความงามของรูปที่เสนอตัวเข้ามานานเกินไป และแล้วก็ยอมให้จิตโดดขึ้นไปสู่อาณาจักรนั้นได้ ในความสมบูรณ์แบบง่ายๆ ของเหยือกจีน ก็มี ยูเงน ที่ “เคลื่อนไหวยู่ในความหนึ่งของมันเป็นนิรันดระ” แต่มีใช้ในรูปแกะสลักเล็กๆ แบบเดรสเดน^๑ ในเสียงของขลุ่ยในที่บริเวณเราอย่างไม่พอดีพอดีก็มี ยูเงน เหมือนกัน แต่ทว่าด้วยความเร้าร้อนเกือบจะเป็นทุกข์ที่ได้เห็นความมีอยู่ของบางสิ่งบางอย่างที่อยู่พ้นรูปฟอร์มออกไป แต่มีใช้ในเสียงเพลงที่ไพเราะสำหรับคนหกคนร้องจาก ลูเซีย ในการดูการสอนเรื่องการทำน้ำชาเหล่านี้ลงในกาด้วยความ

^๑ชื่อเมืองเมืองหนึ่งในประเทศเยอรมนี มีชื่อเสียงในด้านการทำถ้วยชา

เคลื่อนไหวตามปรกติที่เกือบจะให้เส้นนิรันดร์ภาพแก่การเคลื่อนไหวนั้นก็มี ยูเงน เช่นกัน

แม้เราอาจพบ ยูเงน ในศิลปะสมัยกลางของญี่ปุ่นหลายรูปด้วยกัน แต่การละครโน ก็คงเป็นสื่อกลางที่พา ยูเงน ไปจนถึงขั้นที่สูงสุด ความจริงก็ตรงความพยายามนี้แหละที่บรรดาอาจารย์การละคร โดยเฉพาะอาจารย์ใหญ่ เซอะมิ (พ.ศ. ๑๙๐๖-๑๙๘๖) ได้วางจุดมุ่งหมายไว้จากสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่เราราบเกี่ยวกับการละคร โน ก่อนสมัยเซอะมินี้แหละจึงดูเหมือนว่าจะเป็นที่แจ่มแจ้งที่ว่า เมื่อว่าโดยสารัตถะสำคัญแล้วก็คือการละครที่เป็นตัวแทนแบบหนึ่งพร้อมกับความพยายามในลักษณะการที่ไม่แตกต่างจากความพยายามที่ได้ใช้กันอยู่ในประเทศตะวันตกในชั้นการแสดงของตัวละครมากนัก แต่เซอะมิได้เลือกเอา โน เป็นการละครสัญลักษณ์ซึ่งในการละครแบบนี้จะไม่มีการแสดงการกระทำที่สำคัญที่สุด เพียงแต่จะแนะนำให้ทราบเท่านั้น ลักษณะที่สำคัญในบทละครมากมายของท่านก็คือ ฝีมือตนก็มาจากโลกที่อยู่นอกโลกของเราออกไป ซึ่งเราอาจทำสัญลักษณ์แทนได้ บ่อยทีเดียวที่ผืนนี้ได้กลับไปสู่รูปเดิมของมันในบทละครชั้นที่สอง และในระหว่างตอนที่หนึ่งกับตอนที่สองก็จะมีดนตรีแบบกระต่างๆ และเสียงร้องที่ฟังไม่ออกว่าเป็นเสียงอะไรมาจากนักดนตรีอันเป็นการแนะนำถึงความห่างไกลของโลกแห่งคนตายและความทุกข์ที่ต้องไปเกิดในโลกนั้น จุดสุดยอดของบทละคร ก็คือการเดินรำขั้นสุดท้ายซึ่งเป็นสัญลักษณ์และทำให้ความเจ็บปวดตรวดร้าวของตัวละครหมดไป

ท่านเซอะมิเขียนไว้ว่า ผู้ที่ดูละคร โน บางทีก็พบว่าขณะที่ “ไม่มีการทำอะไรเลย” เป็นขณะที่สนุกที่สุด ในเมื่อเวลานั้นมันมิได้เป็นการแสดงท่าของตัวละครซึ่งแนะนำถึงความเป็นนิรันดร์เหนือที่จะแสดงท่าประกอบใดๆ ได้เลย แต่ทว่าเป็นการแสดงถึงความเข้มแข็งทางด้านจิตใจของตัวละครที่เผยออกมาโดยไม่รู้ตัวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ ยูเงน ได้รับความสำเร็จโดยทางรูปฟอร์มที่สวยงามมากผิดปกติ และในการตัดสินว่าอะไรสวยงามนั้น ท่านเซอะมิได้ถือหลักการเกี่ยวกับ มิยาบิ แบบเฮอิอันเป็นแนวทาง เช่น ท่านเซอะมิได้กล่าวไว้ว่า “ยูเงน แห่งการบรรยายหรือการสนทนา อยู่ที่ความนุ่มนวลของภาษา และการเข้าใจใช้ภาษาผู้ดีและสุภาพ ซึ่งจะทำให้การเจรจาที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์แน่นอนเต็มไปด้วยความนุ่มนวล” นี่เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ท่านเซอะมิได้ใช้เพื่อให้บรรลุถึง ยูเงน โดยนำวิธีการทางสุนทรียศาสตร์สมัยเฮอิอันมาใช้ ไม่ใช่โดยการปฏิเสธวิธีการทางสุนทรียศาสตร์แบบเฮอิอันนั้น แต่สิ่งที่ได้หยุดลงที่ระดับแห่งความ “มีเสน่ห์” หรือ “น่าสงสาร” ในยุคเฮอิอัน พอมาถึงสมัยกลางก็กลายเป็น ยูเงน ที่เคลื่อนไหวอย่างมีเสน่ห์ กำลังทำความพยายามกันอยู่ เพื่อพิจารณาไตร่ตรองว่าในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงและทำลายล้างอย่างน่าเศร้าคล้ายสมัยกลางของญี่ปุ่นนี้ ความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งคุณค่าที่ไม่บกพร่องเป็นนิรันดร์อาจทำให้เกิดอุดมคติทางสุนทรียศาสตร์เช่น ยูเงน ได้เป็นอย่างดี

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๒๙

ตอนปลายสมัยกลาง อุดมคติทางสุนทรียศาสตร์อีกแบบหนึ่งนั่นคือแบบ ซาบิ ได้มารวมวงกับ ยูเงน ซาบิ เป็นคำที่เก่ามาก มีไปจนถึงในหนังสือ มะเหียวฮิว ซึ่งในที่นั้นมีความหมายว่า “โดดเดี่ยว, อ้างว้าง” ต่อมามีความหมายว่า “เก่า, แก่” และมีความสัมพันธ์กับคำว่า “ชรา, พ้นสมัย” ในหนังสือ นิยายเรื่องเฮอิเกะ เราพบว่าได้นำคำนี้มาใช้ในประโยคว่า “มันเป็นสถานที่ที่เก่าไปด้วยก้อนหินที่มีหญาโมสปกคลุม และเขาคิดว่าถ้าอยู่ในที่เช่นนั้นคงจะมีความสุขมาก” ในสมัยนี้ (คือสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘) ดูเหมือนคำว่า ซาบิ จะมีได้หมายถึง “เก่า, แก่” เท่านั้น แต่ทว่าหมายถึงการได้รับความสุขในสิ่งที่เก่า เหี่ยว หรืออ้างว้างด้วย เพื่อที่จะได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายแห่ง ยูเงน นั้น บางทีก็จำต้องเอาศิลปะออกจากสีให้หมด และส่องแสงอยู่รอบแหวด้วยเกรงว่าสิ่งภายนอกเหล่านี้จะทำให้จิตใจวอกแวก ชามอ่างเงินที่ขัดเสียจนเป็นเงางาม ย่อมสะท้อนแสงมากกว่าปรกติ แต่เงินที่ทำให้เป็นออกไซด์แล้วชนิดหนึ่งย่อมมีความงามแห่งความเงียบสงบที่ลึกกลับมาก ดังที่เซอะมิได้ประสบเมื่อคราวที่ท่านได้ใช้หิมะที่กองพูนอยู่ในชามอ่างเงินอุปมาแทนความเงียบสงบ หรือเราอาจตีราคาชามอ่างเช่นนั้นแทนคุณสมบัติที่หมองมัว แทนความเก่า และความไม่สมบูรณ์ของอ่างเช่นนั้น นี่เป็นจุดที่เรารู้สึก ซาบิ

ถ้าหาก โน เป็นการแสดง ยูเงน ที่สูงสุด ซาบิ ก็เป็นความรู้สึกที่ลึกซึ้งที่สุดในพิธีเลี้ยงน้ำชา และการเข้าร่วมในพิธีเลี้ยงน้ำชาทุกวันนี้ก็เพื่อดู ซาบิ ที่บริสุทธิ์ที่สุดนั่นเอง ศาลาน้ำชาต้องเป็นศาลาที่ว่างอย่างที่สุด และเกือบจะไม่มีสีสีนอะไรเลย ถ้าหากจะจัดดอกไม้ไว้ในภาชนะตามปรกติก็ต้องเป็นดอกไม้เล็กๆ เพียงดอกเดียวที่มีสีเขียว หรือสีขาบางชนิด ภาชนะที่ใช้ในพิธีเลี้ยงน้ำชาก็ต้องไม่ใช่ภาชนะที่ทำด้วยเครื่องเคลือบเสียงดงามหยดย้อย แต่จะต้องเป็นเครื่องปั้นดินเผาอย่างหยาบๆ มักจะเป็นสีน้ำตาลทึบๆ หรือสีดำ หรือมีรูปร่างไม่สมส่วน กาน้ำก็อาจเป็นภาชนะขนาดเล็ก และพ้นสมัยแล้ว จากวัตถุเหล่านี้ เราก็จะได้รับความประทับใจที่เกิดจากความมีดมนหรือความปอนๆ แต่ทว่าเป็นความประทับใจที่เกิดจากความกลมกลืนและความเงียบอย่างสงบๆ และเมื่อดูพิธีเลี้ยงน้ำชาเราก็จะได้ประสบการณ์ในความใกล้ชิดกับ ยูเงน

ความรักความไม่สมบูรณ์ในฐานะเป็นมาตรการวัดความสมบูรณ์ในเครื่องดินเผาและศิลปะและธรรมชาติอื่นๆ นับว่าเป็นเรื่องที่เก่าแก่มากสำหรับชาวญี่ปุ่นใน “บทความเรื่องการอยู่เฉยๆ” (ซีเรตสึระ-กุสะ) ของ โยชิตะ เคนโก (พ.ศ. ๑๘๒๖-๑๘๙๓) เราได้พบข้อความที่ตรงตามตอนหนึ่งเมื่อท่านได้ถามว่า :

เราได้ดูดอกไม้ที่ขยายกลีบเต็มที่ในเวลาที่ดวงจันทร์แจ่มกระจ่างดอกหรือ? ไม่ใช่ การดูฝนที่กำลังตก และความปรารถนาที่จะได้ดวงจันทร์ การจูงคนดาบอด

และการไม่คำนึงถึงฤดูกาลที่กำลังผ่านพ้นไป... เหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกที่
ตีตื้นยิ่งขึ้น มีอะไรมากมายหลายอย่างที่มองเห็นในกิ่งไม้ที่มีดอก ในสวนที่เต็มไปด้วย
ด้วยดอกไม้ที่เขียวแห่งรุ่งโรย... คงจะเป็นเรื่องที่ประหลาดมากถ้าหากใครจะกล่าวว่า
“กิ่งนี้ คำคบนั้น เขียวแห่ง บัดนี้ไม่มีอะไรจะดูอีกแล้ว”

ความรักดอกไม้ที่ร่วงหล่นลงมา ความรักดวงจันทร์ที่ฝนทำให้มืดมน ความรักกิ่งไม้
แห้งๆ นับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่ง ซาบิ ซาบิ ไม่เหมือนกับ ยูเงน (แต่ก็มีได้ตรงข้ามกัน) คือ
ไม่จำเป็นต้องพบสัญลักษณ์ของภาวะที่เป็นนิรันดร์ทั้งหลายที่อยู่ห่างไกลยิ่งกว่าในสิ่งเหล่านี้
เลย มันเป็นตัวของมันเองและมีวิสัยสามารถที่จะให้ความสุขที่ตีตื้นอยู่ในตัวเอง ซาบิ มิได้
แตกต่างไปจากความมีใจคอแห้งเหี่ยวแบบสุภาพๆ ของ อะวะระะะะ เลย : คือตรงนี้แหละที่เขาจะ
ไม่ร้องไห้คร่ำครวญถึงดอกไม้ที่ร่วงหล่น เขาจะรักดอกไม้ที่ร่วงหล่นนั้น คุณสมบัตินี้มีอยู่อย่าง
เลิกลอยใน *ไฮกุ* ของบาโช (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๒๓๗) ผู้แม้จะมีชีวิตหลังสมัยกลางแล้ว แต่ก็เป็นทายาท
แห่งปรัมปราประเพณีทางสุนทรียศาสตร์ของสมัยกลางอยู่ *ไฮกุ* ของท่านเป็นจำนวนมากได้ให้
ความประทับใจในเรื่องความรักของเก่าๆ และของที่เขียวแห้งแล้ว

คิกุ โนะ คะ ยะ

กลี้นดอกเบญจมาศ

นาร่า นี ะ ฟุรุกิ

และในเมืองนาร่า สิ่งทั้งปวงมากมาย

ไฮโตะเกะตะจิ

พระพุทธรูปเจ้าเก่าๆ ทั้งหลาย

ใน *ไฮกุ* บทนี้ ซึ่งนับว่าเคราะห์ร้ายอยู่มากที่ผลของมันส่วนมากขึ้นอยู่กับทางเลือกถ้อยคำที่ด
งามหยดย้อย ซึ่งในการแปล ยากที่จะประมาณได้ถูก แต่ก็ได้มีการเสนอแนะว่าเหมือนกับ
ความประทับใจแห่ง ซาบิ ที่ได้รับทางประสาทสัมผัสต่างๆ กลี้นดอกเบญจมาศที่ออกจะเผื่อนๆ
และบางที่ก็เหินฮับ ได้ผสมกลมกลืนกับความประทับใจที่ได้เห็นพระพุทธรูปในนาร่าเมืองหลวง
เก่า ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่คล้ำมีทองคำหลุดออกมาเป็นแผ่นๆ และมีสีจาง คุณสมบัติ ซาบิ
ที่พบในดอกเบญจมาศ กับในพระพุทธรูปโบราณอาจตรงข้ามกับความกลิ่นหอมของดอกพลัมยุค
เฮอิอัน อันทำให้ทวนระลึกถึงฤดูกาลที่ผ่านมาแล้วและภาพที่มีสีสดใส หรือตรงข้ามกับ
ที่พวกตะวันตกชอบกลิ่นหอมแรงๆ ของดอกกุหลาบและความเป็นเงาของรูปหินอ่อนสีขาว
ฉะนั้น

ใน ซาบิ ศิลปะได้รับการยกย่องมีค่าเสมอด้วยที่พึง อ่าวที่สงบคลื่นลม จดดังที่เรา
ไม่รู้สึกแปลกประหลาดอะไรเลยเมื่อเราอ่านประวัติพิธีการเลี้ยงน้ำชาสมัยแรกๆ ที่เกิดใน
ท่ามกลางสงครามอันดุเดือดในสมัยกลาง แม้เมื่อสงครามจะยุติลงในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๓๑

แล้ว แต่ความต้องการความสงบทางด้านจิตใจ ส่วนใหญ่ก็ยังคงมีปรากฏอยู่ในโฉมหน้าแห่งความงามแบบ ซาบิ

บางที่เราอาจเข้าใจ ยูเงน ได้ก็โดยอาศัยบุคคลที่มีสัญญาทางสุนทรียศาสตร์ที่พัฒนาแล้ว ซึ่งในด้านจิตใจมีวิสัยสมารถที่จะเห็นนอกเหนือสัญลักษณ์ไปถึงสิ่งที่เป็นนิรันดร์ที่เป็นเงา แต่ ซาบิ ก็ได้กลายมาเป็นส่วนใหญ่แห่งชีวิตของชาวญี่ปุ่นแล้ว ชาวญี่ปุ่นก็เหมือนกับประชาชนอื่นๆ ทุกคน คือรักสิ่งที่สดใส แต่ก็ติดกับคนทั่วๆ ไปในข้อที่ว่าชาวญี่ปุ่นก็รักสิ่งที่เก่าๆ ที่มีสีจางๆ และที่ประดับประดาน้อยๆ ด้วย นี่เป็นข้อที่ชาวต่างประเทศไม่ค่อยจะเข้าใจเลย ตัวอย่างเช่นในสมัยที่อเมริกันยึดครอง ชาวอเมริกันที่เกณฑ์เอาบ้านญี่ปุ่นมักจะเอาสีมาทาเครื่องไม้ เช่น ประตู หน้าต่าง เพื่อทำให้ความกลมกลืนของบ้านที่ดูสงบเงียบนั้น “ครึกครื้นขึ้น” ซึ่งมักทำให้เจ้าของบ้านกลัวมากทีเดียว เมื่อไม่นานมานี้เอง เมื่อได้สร้างปราสาททองขึ้นที่เมืองเกียวโต กำแพงที่ปิดทองเสียแวววาวที่สะท้อนภาพอยู่ในสระน้ำของวัดได้ทำให้นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากชอบอกชอบใจยิ่ง แต่ประชาชนชาวเมืองเกียวโตกลับพูดว่า “รอไปอีกสิบปีเถิด รอไปจนกว่าปราสาทจะได้ ซาบิ บางอย่างมา” ความรักของเก่าและสิ่งที่สงบเสถียรอาจเป็นการป้องกันที่ดีที่สุดที่ญี่ปุ่นใช้ต่อต้านโฉมหน้าที่หยาบๆ แห่งการเปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรกล ซึ่งมีปรากฏว่าเป็นคนละแบบอยู่ทั่วไปในสมัยนี้

เซอะมิ

การบรรลุถึงชั้นยูเงน

ยูเงน เป็นคำที่ยากต่อการที่จะนิยามหรือแปล เดิมหมายความว่า “ลึกลับ” และก็ใช้กันอย่างหละหลวม ในการวิพากษ์วิจารณ์โดยทั่วๆ ไปก็ยังคงอะไรบางอย่างเกี่ยวกับความรู้สึกในเรื่องอำนาจหรือความสามารถที่ลึกลับอยู่ คำว่า ยูเงน นี้ได้นำมาใช้เป็นมาตรฐานแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ก่อนเซอะมินานทีเดียว แต่เพราะท่านเซอะมินี้แหละ คำนี้จึงได้บรรลุถึงความหมายที่เต็มที่ในฐานะเป็นหลักการสุนทรียะรวมๆ อันเป็นรากฐานแห่งส่วนต่างๆ ของละคร โน ทุกส่วน ในบทความที่ยาวมากตอนนี้ ท่านเซอะมิได้ให้วิถีทางบางอย่างเพื่อที่จะได้บรรลุถึง ยูเงน แต่ก็ควรตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ท่านเซอะมิได้สรุปโดยการยืนยันว่า ไม่เป็นการเพียงพอเลยที่ผู้แสดงละครจะศึกษาเกี่ยวกับ ยูเงน จากผู้อื่น—เขาจะต้องบรรลุถึง ยูเงน โดยอาศัยความพยายามของตนเอง

(จากหนังสือ เซอะมิ ยูโรกุบุชิ เฮียวชะกุ, ของ Nose', เล่ม ๑, หน้า ๓๕๔-๓๖๖)

ยูเงน ถือกันว่าเป็นเครื่องหมายแห่งการบรรลุที่สูงสุดในเรื่องศิลปะและความสัมฤทธิ์ผลทั้งปวง โดยเฉพาะในด้านศิลปะละคร โน การสำแดงตัวให้ปรากฏของ ยูเงน นับว่ามีความสำคัญเป็นอันดับแรก โดยทั่วไปแล้ว การแสดง ยูเงน ในละคร โน นั้น ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาอยู่แล้ว และเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งผู้ดูชอบใจมากที่สุด แต่ตัวละครที่มี ยูเงน นั้นมีอยู่ไม่กี่คน และนับว่าห่างไกลมาก ข้อนี้ก็เป็นเพราะว่าความจริงแล้ว ตัวละครมิได้ทราบความหมายที่แท้จริงของคำว่า ยูเงน เลย ดังนั้นจึงไม่มีใครที่ไปถึงขั้นนั้น

แล้วในทีไรเช่นใดเล่าจึงจะพบชั้น ยูเงน จริงๆ? ขอให้เราร่วมกันด้วยการตรวจสอบประชาชนชั้นต่างๆ โดยถือการแสดงตัวที่พวกเขาทำในวงสังคมเป็นมูลฐานเถิด เราจะไม่พูดถึงพวกข้าราชการชั้นสูงที่มีพฤติกรรมแตกต่างออกไป และมีการแสดงตัวห่างไกลจากคนอื่น ๆ มากกว่าพฤติกรรมและการแสดงตัวของเขาเป็นชั้นแห่ง ยูเงน หรือ? จากข้อนี้เราก็คงเห็นได้ว่า สารัตถะสำคัญของ ยูเงน อยู่ในสถานะที่แท้จริงของความงามและความสุภาพ ความเจียมสงบและความสละสลวยย่อมช่วยให้ ยูเงน ไปปรากฏในการแสดงตัวส่วนบุคคล ในวิถีทางเดียวกันนั้น ยูเงน แห่งการพูด การบรรยายก็อยู่ในความกรุณาของภาษา และความเชี่ยวชาญในการใช้คำพูดแบบผู้ดีและแบบสุภาพอย่างเต็มที่ ดังนั้นแม้แต่การพูดที่ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์อย่างที่สุด ก็จะเป็นคำพูดที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา ในแง่ของการเล่นดนตรี อาจกล่าวได้ว่าจะมี ยูเงน ก็ต่อเมื่อความไพเราะหลังออกมาอย่างงดงามและเสียงก็นุ่มนวลและก่อให้เกิดอารมณ์อ่อนไหวตามได้ง่าย ในการเดินรำ จะมี ยูเงน ก็ตอนที่สามารถควบคุมระเบียบวินัยในการเดินรำได้โดยตลอดและผู้ฟังชื่นชมยินดีต่อความงามแห่งการเคลื่อนไหวของผู้เดิน และโดยการแสดงตัวอย่างสงบเสียงสง่างามของเขา ในการแสดงจะมี ยูเงน ก็ต่อเมื่อการแสดงบทบาท ๓ ตอนสวยงามเท่านั้น ถ้าหากการแสดงลักษณะจำเป็นต้องมีการแสดงความโกรธหรือการเป็นตัวแทนปีศาจ การแสดงอาจจะต้องให้แข็งกร้าวสักหน่อย แต่ทราบเท่าที่ตัวละครยังมองเห็นความงามแห่งผลและจดจำดูสภาพที่ถูกต้องระหว่างการกระทำทางจิตกับการกระทำทางกาย และระหว่างการเคลื่อนไหวร่างกายและเท้า” แล้ว การแสดงของเขาก็จะงดงาม จนอาจเรียกว่า “ยูเงน แห่งปีศาจ” ได้

โนที่อื่น เขามีได้อภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ตัวละครแสดงออกมาพร้อมกับร่างกาย กับสิ่งที่เขาทราบแต่ไม่ได้แสดงออกมาอย่างเปิดเผย ตอนแรก ตัวละครที่ได้ศึกษาอยู่กับอาจารย์ย่อมไม่ทราบอะไรนอกเหนือไปจากที่เขาได้เรียนมาและได้แสดงออกมาเลย แต่เมื่อเขามีความชำนาญขึ้นมาก ก็มีหลายสิ่งที่เขาเข้าใจนอกเหนือไปจากที่อาจารย์ได้เคยสอนไว้ และที่เขาเสนอแนะมากกว่าที่จะแสดงออก

ความสัมพันธ์ระหว่างความเคลื่อนไหวของกายกับเท้าย่อมอ้างไปถึงหลักการเรื่องความเคลื่อนไหวของเขมิจิ ที่ว่า ถ้าหากร่างกายและเท้าเคลื่อนไหวไปในลักษณะเดียวกัน ผลที่เกิดขึ้นมาจะไม่สละสลวย ดังนั้นในตอนที่เราอ่อน ถ้าหากเท้ากระเทือนอย่างโกรธจัด การเคลื่อนไหวของร่างกายก็ควรจะสุภาพ มีฉะนั้นแล้วก็จะก่อให้เกิดผลที่มีประติ ซึ่งจะทำให้ความสนุกสนานของผู้ดูเสียไป

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๓๓

ตัวละครจะต้องตระหนักถึงโฉมหน้าแห่ง ยูเงน ทั้งหมดนี้อยู่เสมอ และทำให้เป็นส่วนหนึ่งแห่งร่างกายของตน ดังนั้นไม่ว่าเขาจะใช้ส่วนไหนของร่างกายแสดงก็ตาม ยูเงน ก็จะไม่หายไปเลย ไม่ว่าบทบาทใดที่เขาแสดง จะเป็นบทบาทของผู้ดีหรือไพร่ ผู้ชายหรือผู้หญิง พระราชาหรือชาวบ้าน คนบ้านนอก ขอทาน หรือคนสารเลว อย่างไรก็ตาม เขาก็ควรคิดถึงบุคคลแต่ละคนเหล่านั้นเหมือนกับมีพวงมาลาสวมเป็นมงกุฎฉะนั้น แม้ว่าตำแหน่งของบุคคลเหล่านั้นในวงสังคมจะแตกต่างกัน ข้อเท็จจริงที่ว่า ถ้าบุคคลทั้งหมดนั้นสามารถที่จะพอใจต่อความงามของดอกไม้ย่อมย่อมเชื่อว่าทำให้ดอกไม้เป็นของพวกเขาทั้งปวง^๙ ดอกไม้เฉพาะๆ ของพวกเขาเหล่านั้นย่อมแสดงให้เห็นได้ก็โดยการแสดงตัวภายนอกของพวกเขา ด้วยการใช้สติปัญญาของตน ตัวละครยอมทำให้การแสดงบทบาทของตนดูสวยงามได้ โดยอาศัยการใช้สติปัญญาที่เองที่ทำให้สามารถยึดหลักการต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วได้โดยตลอด ที่ทำให้สามารถเรียบเรียงบทร้อยกรอง ซึ่งเท่ากับได้บอก ยูเงน ให้แก่การเจรจาของเขา ที่ทำให้สามารถศึกษาการแต่งกายที่เรียบร้อยเป็นผู้ดี ซึ่งเท่ากับได้บอก ยูเงน ให้แก่ท่าทางของเขา แม้ว่าการแสดงลักษณะจะแตกต่างกันไปตามส่วนทั้งหลายที่แตกต่างกัน แต่ตัวละครก็ควรตระหนักว่าความสามารถที่ปรากฏว่าสวยงามนั้นเป็นเชื้อแห่ง ยูเงน นับว่าเป็นการเหมาะสมมากที่สุดถ้าบังเอิญตัวละครซึ่งเชื่อว่าในทันทีที่เขาสามารถควบคุมการแสดงลักษณะแห่งบทบาทต่างๆ ได้หมด เขาก็จะบรรลุถึงความวิเศษขั้นสูงสุดนั้น ย่อมจะลิ้มการแสดงตัวของเขา และดังนั้นก็ย่อมไม่สามารถเข้าไปสู่อาณาจักรแห่ง ยูเงน ได้ เขาจะไม่บรรลุถึงความสำเร็จอย่างสูงสุดได้เลย ถ้าหากตัวละครยังไม่ได้เข้าไปสู่อาณาจักรแห่ง ยูเงน ถ้าหากเขาไม่ประสบความสำเร็จที่สูงที่สุด เขาก็จะเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงไม่ได้ นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมจึงมีอาจารย์อยู่เพียงไม่กี่คน ตัวละครจะต้องเห็น ยูเงน ว่าเป็นโฉมหน้าที่สำคัญที่สุดแห่งศิลปะของเขา และจะต้องศึกษาเพื่อให้เข้าใจ ยูเงน นั้นอย่างสมบูรณ์

“ความสำเร็จสูงสุด” ที่ข้าพเจ้าพูดถึงนั้นบ่งไปถึงความงามแห่งรูปร่างและกิริยาท่าทาง เพราะฉะนั้นจะต้องให้ความสนใจอย่างระมัดระวังที่สุดต่อการแสดง ดังนั้นพวกเราได้ตรวจสอบหลักการเกี่ยวกับ ยูเงน โดยตลอดแล้ว เราก็จะเห็นว่าเมื่อรูปร่างสวยงาม ไม่ว่าจะในการเดินรำ ร้องเพลง หรือในการแสดงแบบใดก็ตาม เราก็อาจเรียกได้อย่างถูกต้องว่าเป็น “ความสำเร็จสูงสุด” ได้ เมื่อรูปร่างไม่ดี การแสดงก็มักจะบกพร่อง ตัวละครควรตระหนักให้ดีกว่าเราจะบรรลุถึง ยูเงน ได้ก็ต่อเมื่อลักษณะท่าทางต่างๆ แห่งการแสดงออกทางตาหรือทางหูทั้งปวงงดงามเท่านั้น ต่อเมื่อตัวละครเองได้อาหลักการเหล่านี้มาใช้และทำตัวเองให้เข้าของใน

^๙ นั่นคือ การที่พวกเขาได้รับความงามนั้นและทำให้เขาสุข ไม่ว่าฐานะของเขาจะต่ำต้อยเพียงใดก็ตาม

๓๓๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หลักการเหล่านั้นเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เขาได้บรรลุถึงอาณาจักรแห่ง ยูเจน แล้ว ถ้าหากเขานำหลักการนี้มาใช้ไม่ได้ เขาก็จะเป็นผู้ซ้ำของในหลักการนั้นไม่ได้ และแม้เขาอาจหวังจะได้บรรลุถึง ยูเจน เพียงใดก็ตาม เขาก็จะไม่สามารถบรรลุถึง ยูเจน ได้เลยจนตลอดชีวิต

เรื่องจิตหนึ่งเกี่ยวโยงกับอำนาจทั้งปวง

อิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเซนมีปรากฏอยู่ในข้อความตอนต่อไปนี้โดยเฉพาะ “ความไม่มีจิต” ซึ่งสูงส่งกว่าจิต อันได้แก่ขณะต่างๆ แห่ง “การไม่ทำอะไร” ซึ่งเรารู้ความสนใจได้มากกว่าขณะต่างๆ แห่งการกระทำ จิตซึ่งควบคุมอำนาจทั้งปวง_____ทั้งหมดนี้ เป็นมโนคติที่คุณเคยกันดีของนิกายเซน และย่อมแสดงให้เห็นว่าหลักการทางสุนทรียะของเซอมิซึนั้นอยู่กับคำสอนในนิกายเซนมากแค่ไหนเพียงใด

(จากหนังสือ เซอมิ ยูโรกุซุ เฮียวชะกุ, ของ Nose', เล่ม ๑, หน้า ๓๗๕-๓๗๙)

บางทีผู้ดูละคร โน ก็กล่าวว่า “ขณะต่างๆ แห่งการไม่กระทำนั้นแหละ เป็นขณะที่น่าชื่นชมยินดีอย่างที่สุด” นี่เป็นศิลปะที่ตัวละครถือเป็นความลับ การร่ายรำและการร้องเพลง การเคลื่อนไหวและการแสดงท่าลือเลียนแบบต่างๆ ล้วนเป็นการกระทำที่แสดงออกมาทางกายทั้งสิ้น ขณะต่างๆ แห่ง “การไม่กระทำ” เกิดในระหว่างนั้น เมื่อเราตรวจสอบเหตุผลว่า ทำไมขณะที่ปราศจากการกระทำเช่นนั้นจึงน่าชื่นชมยินดี เราก็พบว่าข้อนี้เนื่องมาจากความเข้มข้นทางด้านจิตใจของตัวละครที่เป็นมูลฐานแห่งการไม่กระทำ ซึ่งก่อให้เกิดความตั้งใจโดยไม่รู้จักหยุด เขามีได้ผ่อนคลายความเครียด เมื่อการร่ายรำหรือการร้องเพลงจบแล้วหรือในระหว่างที่มีการเจรจาและการแสดงท่าลือเลียนแบบต่างๆ แต่ยังคงมีความเข้มข้นภายในที่ไม่หวั่นไหวอยู่ ความรู้สึกที่มีความเข้มข้นภายในนี้ จะเปิดเผยตัวเองเพียงเล็กน้อย และจะก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินได้ แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนาที่ตัวละครจะยอมให้ความเข้มข้นภายในนี้ปรากฏแก่ผู้ดูชัดนัก ถ้าหากปรากฏชัดไป ก็จะกลายเป็นการกระทำ และจะไม่เป็น “การไม่กระทำ” อีกต่อไป การกระทำก่อนและหลังเวลาระหว่าง “การไม่กระทำ” จะต้องทำให้เกี่ยวโยงกันโดยการเข้าสู่สถานะแห่งความไม่มีจิต ซึ่งในสถานะนี้เขาจะปกปิดเจตนาของเขาแม้แต่ต่อตัวเขาเอง แล้วข้อนี้ก็นับว่าเป็นความสามารถในการทำผู้ฟังให้เคลื่อนไหวโดยการเอาอำนาจศิลปะทั้งปวงมาเกี่ยวโยงกับจิตของเรา

ชีวิตและความตาย อดีต และ ปัจจุบัน_____

หุ่นกระบอกบนเวทีขนาดเล็ก

เมื่อสายใยที่ดึงหุ่นขาด

ก็จะเห็นชิ้นส่วนต่างๆ ที่หลุดออกจากกัน”

“ข้อความทางพระพุทธศาสนาที่อาจารย์นิกายเซนองค์หนึ่งที่ไม่ใคร่รู้จักกล่าวไว้สองบรรทัดหลังอาจหมายถึงว่า “เมื่อชีวิตถึงอวสาน มายาของโลกนี้ก็จะแตกออกเป็นเสี่ยง ๆ”

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๓๕

นี่เป็นการอุปมาอุปไมยที่พรรณนาชีวิตของมนุษย์ว่าวนเวียนอยู่ในระหว่างชีวิตกับความตายนี่เอง ทุ่งกระบอกลบเวทีย่อมปรากฏว่าเคลื่อนไหวไปในวิถีทางต่างๆ แต่ความจริงแล้ว ทุ่งกระบอกลเหล่านั้นมิได้เคลื่อนไหวจริงๆ เลย ทุ่งกระบอกลเหล่านั้นถูกขีดด้วยสายใยต่างหาก เมื่อสายใยที่ดึงทุ่งขาด ทุ่งก็จะตกลงมาและแตกหลุดออกเป็นชิ้นๆ ในศิลปะละคร โน ก็เช่นกัน การแสดงท่าทางล้อเลียนแบบต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาทั้งนั้น สิ่งที่ยึดบทบาทต่างๆ เข้าด้วยกันก็คือจิต เขาจะต้องไม่เปิดจิตให้ผู้ดูเห็น ถ้าหากผู้ดูเห็นจิตเสียแล้ว จิตก็จะเป็นเสมือนสายใยที่ดึงทุ่งกระบอกลซึ่งเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ฉะนั้น เขาจะต้องทำจิตให้เป็นดุจสายใยที่ยึดอำนาจทั้งปวงของศิลปะเข้าด้วยกัน ถ้าหากทำได้อย่างนี้ความสามารถพิเศษของตัวละครก็จะยืนยงอยู่ตลอดไป ความตั้งใจนี้จะต้องไม่จำกัดอยู่เฉพาะในเวลาตัวละครปรากฏกายอยู่บนเวทีเท่านั้น ไม่ว่ากลางวันหรือกลางคืน ไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ไหน ไม่ว่าเขาจะทำอะไร เขาก็ไม่ควรลืมความตั้งใจนี้ แต่ควรทำความตั้งใจนี้ให้เป็นจุดมัจจุรเทศก์ที่คงตัวของเขาที่รวมอำนาจของเขาทั้งหมดเข้าด้วยกัน ถ้าหากเขาทำอย่างนี้ได้โดยไม่รู้จักหยุด ความสามารถพิเศษของเขาก็จะทวีมากขึ้นเรื่อยๆ บทความนี้นับว่าเป็นความลับเกี่ยวกับคำสอนที่ลึกลับอย่างที่สุด^๔

ชั้นต่าง ๆ แก้วชั้นแห่งละครโนที่ถูกระเบียบ

หนังสือเรื่อง “ชั้นต่าง ๆ แก้วชั้น” นับว่าเป็นการสรุปและเป็นการทำให้หลักการสุนทรียะของเซอะมิจิที่มีอยู่ในข้อเขียนต่างๆ ของท่านมีระบบขึ้นมา ดูเหมือนจะเป็นงานชิ้นล้ำและในบรรดาหนังสือเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์ทางสุนทรียศาสตร์ของท่านทั้งหมด เล่มนี้นับว่าเข้าใจยากที่สุด ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากคำเทคนิคต่างๆ ที่มีได้อธิบายไว้และอีกส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการแสดงออกในรูปของพระพุทธศาสนานิกายเซน ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ชั้นนำของงานนี้ โนเซ อะซาจิ (Nose Asaji) ได้เขียนไว้ว่า “เพื่อที่จะเข้าใจหนังสือนี้อย่างถูกต้อง ก็ควรจะต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติของนิกายเซนอย่างมากและจะต้องค้นให้พบวิธีที่ดีปรีศนาธรรม (โคอัน) ของนิกายเซนให้แตก เขาจะต้องศึกษาการวิพากษ์วิจารณ์ทางสุนทรียศาสตร์ของเซอะมิจิโดยตลอด ถ้าหากเขาเข้าใจงานชิ้นนี้ด้วยปัญญาที่ได้จากโฉมหน้าทั้งสองนั้นแล้ว เขาก็จะไม่สามารถอธิบายคัมภีร์นี้ให้แน่นอนได้” อย่างไรก็ตาม เราก็ต้อง

^๔ ณ ที่นี้เท่ากับเป็นการปบรัดปรามประเพณีเกี่ยวกับคำสอนลับที่ถ่ายทอดจากอาจารย์ไปยังศิษย์

๓๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ขอขอบคุณงานของโนเซมาก เพราะบัดนี้เราสามารถเข้าใจสิ่งที่เซอมีแสวงหาวิธีที่ตั้งใจจะแสดงออกในลักษณะการที่เหลืจะเข้าใจได้มากแล้ว

อิทธิพลแห่งคำสอนในนิกายเซนมีปรากฏอยู่ในหนังสือนี้อยู่ตลอดทั้งเล่มเลย ประโยคหรือวลีส่วนมากที่ใช้แสดงลักษณะชั้นต่างๆ ของละคร โน ก็เอามาจากบทกวีนิพนธ์ที่พระญี่ปุ่นในนิกายเซนเขียนไว้ การใช้สัญลักษณ์เช่นนั้นก็เป็นความสามารถแบบเซน แต่ทว่าเค้าโครงทั่วๆ ไป ลักษณะที่เอามาสังเคราะห์ และการใช้ถ้อยคำส่วนมากในบทความนี้ชวนให้ระลึกถึงคำสอนในนิกายเทนไดและนิกายชินงอน

(จากหนังสือ เซอมี ยูโรกุบุชิ เฮียวชะกุ, ของ Nose', เล่ม ๑, หน้า ๔๔๘-๔๔๙)

ขั้นสูงสามขั้น

๑. ดอกไม้แห่งสิ่งที่ยัศจรรย์

“ในยามเที่ยงคืนในแคว้นลิลละ ดวงอาทิตย์ส่องสว่าง”^๖

สิ่งที่ยัศจรรย์ย่อมอยู่เหนืออำนาจถ้อยคำที่จะแสดงออกมาได้และเป็นที่ที่การทำงานของจิตตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และ “พระอาทิตย์เที่ยงคืน” อยู่ภายในอาณาจักรแห่งถ้อยคำอะไรหรือ? ดังนั้นในศิลปะแห่งละคร โน ต่อหน้า ยูเงน ของอาจารย์ละคร การยกย่องทั้งปวงย่อมไม่ได้ผล ความพึงพอใจย่อมอยู่เหนือการเข้าใจของจิต และความพยายามทั้งปวงในอันที่จะแยกประเภท และจัดชั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ ศิลปะที่ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในส่วนของผู้นั้นอาจเรียกว่า ดอกไม้แห่งสิ่งที่ยัศจรรย์ได้

๒. ดอกไม้แห่งความลึกซึ้งที่สุด

“หิมะย่อมปกคลุมภูเขาตั้งพันๆ ลูก ทำไมเล่าจึงมีอยู่ยอดเดียวเท่านั้นที่ไม่ขาว?”

ครั้งหนึ่งคนโบราณคนหนึ่งได้กล่าวว่า “ภูเขาฟูยิสุงเสียจนหิมะไม่เคยละลายเลย” ชาวจีนผู้หนึ่งไม่เห็นด้วย กล่าวว่า “ภูเขาฟูยิสึกเกินไป ...”^๗ สิ่งที่สูงจริงๆ ย่อมลึกด้วย ความสูงมีขอบเขตจำกัด แต่ความลึกวัดไม่ได้ ดังนั้นความลึกกลับที่ลึกซึ้งของทิวทัศน์ซึ่งยอดเขาที่โดดเดี่ยว

^๖ จากหนังสือนิกายเซนของจีนที่มีโชโคกุชิ ได้ถ่ายทอดข้อความมาไว้ในญี่ปุ่น เหตุผลที่พูดถึงลิลละ (เกาหลี) ณ ที่นี้ไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด แต่โดยเหตุที่เกาหลีอยู่ทางตะวันออกของจีน จึงอาจบ่งชี้ว่า พระอาทิตย์กำลังขึ้นอยู่ ณ ที่นั้นในขณะที่เมืองจีนยังเป็นเวลากลางคืนอยู่ นับว่าเป็นแบบอุปมาในลัทธิเต๋าและนิกายเซน เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีอะไรที่เป็นไปไม่ได้ แต่ที่ปรากฏเช่นนั้นก็น่าจะเนื่องมาจากสิ่งที่เป็นปัจเจกต้องถูกจำกัดอยู่ในกาลและเทศะนั้นเอง

^๗ ทั้ง “คนโบราณ” และคนจีนนั้นยังบอกไม่ได้ว่าเป็นใคร ความหมายปรากฏชัดแล้วว่าความสูงอาจวัดได้ แต่ความลึกวัดไม่ได้

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๓๗

ตั้งอยู่โดยมีได้ขาวในท่ามกลางภูเขาหน้าพื้นที่มีหิมะปกคลุมจึงอาจเป็นตัวแทนศิลปะที่มีความลึกซึ้งอย่างสูงสุดได้

๓. ดอกไม้แห่งความนิ่ง

“หิมะกองพูนอยู่ในซามอางเงิน!”

เมื่อหิมะกองพูนอยู่ในซามอางเงิน ความบริสุทธิ์แห่งแสงสีขาวของมันปรากฏว่าแวววาวจริงๆ นี่มิได้เป็นตัวแทนดอกไม้แห่งความนิ่งดอกหรือ?

ชั้นกลางสามชั้น

๑. ดอกไม้แห่งความจริง

“ดวงอาทิตย์จมลงไปในหมอกที่สดใส ภูเขาหน้าหมีนั้นนับแสนมีสีแดงเข้ม”

ภาพเนินเขาและภูเขาที่ปรากฏอยู่ในที่ไกลซึ่งอาบอยู่ในแสงอาทิตย์ในท้องฟ้าที่ปราศจากเมฆหมอกย่อมเป็นตัวแทนดอกไม้แห่งความจริง นับว่าสูงส่งกว่าศิลปะแห่งความเป็นสากลและความแท้จริง และเป็นขั้นแรกที่จะขึ้นไปสู่การที่จะได้มาซึ่งดอกไม้แห่งศิลปะ

๒. ศิลปะแห่งความสามารถรอบตัวและความแท้จริง

“การบอกทุกสิ่งทุกอย่าง___คือที่เกี่ยวกับธรรมชาติของหมู่เมฆบนภูเขา ที่เกี่ยวกับแสงจันทร์ในทะเล”

การพรรณนาถึงธรรมชาติของหมู่เมฆบนภูเขา และของแสงจันทร์ในทะเล ธรรมชาติแห่งความกว้างของภูเขาเขียวที่เต็มแน่นตาอย่างสมบูรณ์แบบนี้ คือสิ่งที่พึงปรารถนาในการที่จะให้ได้มาซึ่งศิลปะแห่งความสามารถรอบตัวและความแท้จริง ที่นี่คือจุดแบ่ง ซึ่งจากจุดนี้เขาอาจขึ้นข้างบนหรือลงมาข้างล่างก็ได้

๓. ศิลปะแห่งความงามที่สอนไม่ได้

“วิถีแห่งทางทั้งหลายมิใช่วิถีทางที่ปรกติธรรมดาเลย”^๕

เขาอาจเรียนวิถีแห่งทางทั้งหลายโดยการท่องเที่ยวไปตามวิถีทางที่ปรกติธรรมดา นี่ข้อนี้หมายความว่า การแสดงความงามควรเริ่มต้น ณ ขั้นของผู้เริ่ม ดังนั้นศิลปะแห่งความงามที่สอนไม่ได้จึงถือว่าเป็นการนำไปสู่ความเข้าใจในขั้นต่างๆ ทั้งเก้าขั้น

^๕ ถ้ายทอดมาจากตอนเริ่มต้นของหนังสือ เค้า เค้า จึง แต่ความหมายของวลีนี้ที่เขามิให้ไว้มีความหมายที่ขอมรับกันโดยทั่วๆ ไปในเวลา

ขั้นต่ำสามขั้น

๑. ศิลปะแห่งความเข้มแข็งและความประณีต

“ค้อนโลหะย่อมส่งประกายในเวลาที่มีมันเคลื่อนไหว ประกายของดาบที่มีค่ามากย่อมไม่ทำให้มันตื้นตัน”

ความเคลื่อนไหวของค้อนโลหะย่อมเป็นตัวแทนศิลปะแห่งการกระทำที่เข้มแข็ง ประกายที่ไม่ทำให้ตื้นตันของดาบที่มีค่าย่อมเสนอแนะถึงการร้องรำทำเพลงที่ปราศจากการเสกสรรปั้นแต่ง มันจะยืนยันภัยให้สังเกตดูได้อย่างละเอียดลออ

๒. ศิลปะแห่งความเข้มแข็งและความหยาบ

“หลังจากเกิดได้สามวันแล้ว เสือก็จะแสดงการสังหารวัวให้ดูได้”

ลูกเสือที่เกิดมาได้เพียงสามวันเท่านั้นย่อมมีความกล้าหาญที่จะแสดงความเข้มแข็งของมันให้ปรากฏได้ แต่การแสดงความกล้าหาญต่อวันนั้นนับว่าหยาบ

๓. ศิลปะแห่งความหยาบและความไม่แท้จริง

“ความสามารถพิเศษ ๕ ประการของกระรอก”

ขงจื้อ^๔ กล่าวว่า “กระรอกสามารถทำได้ ๕ อย่าง คือมันสามารถไต่ขึ้นไปบนต้นไม้ได้, สามารถว่ายน้ำได้, สามารถขุดโพรงได้, สามารถกระโดดได้, และสามารถวิ่งได้, มันมีวิสัยสามารถหาประการนี้ แต่มันทำไม่ได้ดีสักอย่างเลย” เมื่อศิลปะขาดความประณีต มันก็จะกลายเป็นศิลปะที่หยาบและไม่แท้จริง

ในการบรรลุถึงศิลปะโดยอาศัยขั้นต่างๆ แก้วขั้นนี้ ผู้แสดงต้องเริ่มด้วยกลุ่มชั้นกลางก่อน ต่อมาก็กลุ่มชั้นสูง แล้วขั้นสุดท้าย จึงเรียนสามขั้นของกลุ่มต่ำ เมื่อผู้เริ่มศึกษาเข้าสู่ศิลปะละคร โน ครั้งแรก เขาจะต้องฝึกการร้องและรำแบบต่างๆ นี่เป็นตัวแทนขั้นแห่งความงามที่สอนไม่ได้ ผลแห่งการฝึกฝนโดยไม่หยุดหย่อน แบบความงามที่สอนไม่ได้นี้จะพัฒนาเป็นความงามเป็นศิลปะที่ยิ่งใหญ่มากขึ้น และจะค่อยๆ ดีขึ้นๆ จนกระทั่งก่อนที่จะทันรู้ตัวมันก็ขึ้นถึงขั้นความสามารถรอบตัวและความแท้จริงแล้ว ณ ขั้นนี้ ถ้าหากการฝึกฝนของตัวละครกว้างขวางมาก และเขาได้ขยายศิลปะในด้านความสามารถรอบตัวและความมากมายของเขาออกไปจนกระทั่งเขามีความสามารถอย่างเต็มตัว เขาก็จะอยู่ในขั้นดอกไม้แห่งความจริง

^๔ ขงจื้อเป็นผู้กล่าวหาไซ่งจื้อไม่

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๓๙

ข้างบนนั้นเป็นชั้นต่างๆ นับตั้งแต่การศึกษาระเบียบวินัยสองประการไปจนถึงความเข้าใจในบทบาททั้งสาม

ต่อมาตัวละครก็จะก้าวหน้าไปถึงขั้นสงบ และดอกไม้ที่เราให้เกิดความพอใจตรงจุดนี้แหละที่จะปรากฏว่าเขาได้รู้แจ้งดอกไม้แห่งศิลปะหรือเปล่า จากความสูงนี้ ผู้แสดงก็จะสามารถตรวจสอบขั้นต่อไป ด้วยความเห็นแจ้งในภายในได้ เขาจะมีฐานะแห่งความสำเร็จอย่างสูงในศิลปะแห่งความสงบและการรู้แจ้งดอกไม้ ดังนั้นขั้นนี้จึงเรียกว่าดอกไม้แห่งความนิ่ง

เมื่อยังคงขึ้นสูงไปๆ อยู่ ผู้แสดงก็จะบรรลุถึง *ยูเงน* ขั้นสุดท้ายในการแสดงของเขา และจะเปิดเผยชั้นแห่งความสามารถในเชิงศิลปะซึ่งเกิดจากพื้นฐานชั้นกลาง ที่ภาวะกับภาวะมาพบกันนั้น^{๑๐} นี่เป็นดอกไม้แห่งความลึกซึ้งที่สุด

เหนือขั้นนี้ขึ้นไป ไม่สามารถใช้ถ้อยคำอธิบายถึงการเปิดเผยอิริยาบทที่สมบูรณ์แห่งการแปลความหมายของตัวละครได้ นี่เป็นดอกไม้แห่งสิ่งที่มีหัตถ์จรรย นับว่าเป็นที่สุดของทางที่จะไปสู่ความลึกซึ้งแห่งศิลปะชั้นสูง

ควรสังเกตไว้ว่า ปกติแห่งศิลปะชั้นต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมดจะพบว่ามียูเงนในศิลปะแห่งความสามารถรอบตัวและความแท้จริง อันนับว่าเป็นพื้นฐานแห่งศิลปะละคร โน เพราะเป็นจุดที่แสดงให้เห็นความกว้างและรายละเอียดของการแสดงซึ่งเป็นพันธุ์ดอกไม้แห่งศิลปะในรูปที่สูงที่สุด ชั้นแห่งความสามารถรอบตัวและความแท้จริงก็เป็นเส้นแบ่งที่จะพิจารณาตัดสินอนาคตของตัวละครด้วยเหมือนกัน ถ้าหาก ณ ที่นี้เขาประสบความสำเร็จในการได้รับดอกไม้แห่งศิลปะ เขาก็จะขึ้นสู่ดอกไม้แห่งความจริง มิเช่นนั้นเขาก็จะจมดิ่งลงสู่ขั้นต่ำสามชั้น

ขั้นต่ำสามชั้นนับว่าเป็นจุดน้ำที่เขยวกรากของละคร โน เป็นขั้นที่เข้าใจได้ง่าย และไม่มีปัญหาพิเศษใดๆ ที่จะต้องเรียนเลย แต่อาจบังเอิญว่าตัวละครที่ขึ้นจากสามชั้นกลางไปถึงสามชั้นสูง เมื่อเข้าใจในศิลปะแห่งความสงบและดอกไม้แห่งสิ่งที่มีหัตถ์จรรยแล้วก็จะลงมาและปล่อยตัวเองไปในสามชั้นต่ำ^{๑๑} แล้วคุณสมบัติพิเศษของชั้นต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะผสมกลมกลืนกับศิลปะของเขา แต่ตัวละครเอกๆ มากมายในอดีตที่ได้ขึ้นถึงชั้นสูงสามชั้นแล้วไม่ยอมลงมาสู่ขั้นต่ำสามชั้น พวกเขาก็เป็นเสมือนช้างในนิทานที่ไม่ยอมเหยียบย่างตามเข้าไปในบริเวณที่อยู่ของกระต่ายฉะนั้น มีเพียงตัวอย่างเดียวของตัวละครคนเดียวที่เข้าใจทุกชั้น คือ ชั้นกลางแล้วก็

^{๑๐} เป็นข้อความที่ใช้ในปรัชญาของนิกายเทนไดที่เกี่ยวกับภูมิกาค "ซึ่งไม่ใช่ภาวะและไม่ใช่ภาวะ และเป็นทั้งภาวะและอภาวะ"

^{๑๑} ตามแบบคำสอนเกี่ยวกับเรื่องพระโพธิสัตว์ของมหายานที่เจตนาจะทั้งตำแหน่งที่สูงที่สุดเพื่อลงสู่ตำแหน่งเบื้องต่ำ ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยเหลือสัตว์เบื้องต่ำให้พ้นทุกข์

ชั้นสูงแล้วก็ขึ้นต่ำ นี่คือศิลปะแห่งบิดาที่ส่วงลับไปแล้วของข้าพเจ้า^{๑๒} หัวหน้าละครเป็นจำนวนมากที่ได้รับการศึกษาขึ้นไปจนถึงศิลปะแห่งความสามารถรอบตัวและความแท้จริง แล้วก็ลงสู่สามชั้นต่ำโดยมิได้ขึ้นไปถึงดอกไม้แห่งความจริง ดังนั้นในที่สุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ ทุกวันนี้มีตัวละครมากมายที่เริ่มการฝึกฝนด้วยชั้นต่ำสามชั้น และแสดงด้วยภูมิหลังเช่นนั้น นี่มิใช่ระเบียบที่ถูกต้องเลย เพราะฉะนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจอะไรที่ผู้แสดงเป็นจำนวนมากไม่สามารถเข้าไปสู่ชั้นต่างๆ ทั้งเก้าชั้นได้

ในการที่จะเข้าสู่ชั้นต่ำสามชั้นมีอยู่ ๓ ทางด้วยกัน ในกรณีของอาจารย์ใหญ่ซึ่งได้เข้าสู่ศิลปะโดยทางสามชั้นกลาง แล้วขึ้นสู่สามชั้นสูง แล้วก็ลงมาสู่สามชั้นต่ำนั้น นับว่าเป็นไปได้มากที่สุดที่จะแสดงได้อย่างวิเศษแม้ในชั้นที่ต่ำๆ ตัวละครที่ตกลงมาสู่ชั้นที่ต่ำๆ จากระดับแห่งความสามารถรอบตัวและความแท้จริงนั้นจะมีวิสัยสามารถในอันที่จะแสดงบทบาทต่างๆ เฉพาะที่ต้องการความเข้มแข็งพร้อมกับความประณีตและความหยาบเท่านั้น ตัวละครเหล่านั้นซึ่งปรารถนาด้วยความจริงใจที่จะเข้าสู่ศิลปะจากชั้นต่ำๆ สามชั้นย่อมไม่มีศิลปะหรือชื่อเสียงแต่อย่างใดเลย ทั้งนี้อาจบอกได้ว่าจะอยู่ภายในชั้นทั้งเก้า แม้พวกเขาจะถือสามชั้นต่ำเป็นจุดหมายปลายทางของเขา แม้ในชั้นต่ำนี้ เขาก็จะไม่ประสบความสำเร็จ จะป่วยกล่าวไปถึงการถือสามชั้นกลางเล่า

หนังสือว่าด้วยวิถีทางแห่งดอกไม้ที่สูงที่สุด (ชิคาโด-โซ)

ในงานชิ้นนี้ เชอะมิ อาจารย์ใหญ่คนหนึ่งของละคร โน ได้เริ่มสร้างบรรทัดฐานเพื่อความเข้าใจในการแสดงศิลปะนี้อย่างเต็มที่ คำว่า *ดอกไม้* ณ ที่นี้บ่งถึง “ความงาม” หรือ “ความสมบูรณ์” อันเป็นความหมายที่สืบเนื่องมาจากการใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แห่งสังฆธรรมที่สูงสุดหรือความสมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะใน *สังฆธรรมบุญทริกสูตร (ชอกเก)* และ *อวตัมสกสูตร (เคงอน)*

เชอะมิเป็นเครื่องมือในการทำละคร โน ให้เป็นรูปเป็นร่างและประณีตขึ้นมาเป็นส่วนใหญ่ และทัศนะของท่านย่อมสะท้อนให้เห็นลักษณะแบบสังเคราะห์แห่งรูปฟอร์มศิลปะที่ท่านและบิดาของท่าน คือ คันอะมิ ได้ช่วยทำให้พัฒนาขึ้น ในละคร โน นั้นธาตุมูลต่างๆ นับตั้งแต่รูปลักษณะละครเด่นสมัยแรกๆ โดยเฉพาะการร่ายรำในวัดและการร่ายแบบพื้นเมือง ได้ถูกนำมารวมเข้าด้วยกันเป็นศิลปะที่มีความประณีตและเป็นที่ยึดมั่นที่ทั่วโลกมากที่สุด ความละเอียดอ่อนและความง่าย ๆ อย่างน่าทึ่ง เป็นจำนวนมากของละคร โน ย่อมแสดงให้เห็นอิทธิพลของ

^{๑๒} คือ คันอะมิ (พ.ศ. ๑๘๘๖-๑๙๖๗) อาจารย์ใหญ่คนแรกของการละครโน

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๔๑

พระพุทธศาสนานิกายเซน ซึ่งเป็นเด่นอยู่ในราชสำนักอาชิกางะในเมืองเกียวโตในเวลานั้น แต่การทำให้เป็นแบบ ความพิถีพิถัน และการใช้เครื่องแต่งกายที่หรูหราโอ้อวดของละคร โน ย่อมเผยให้เห็นอิทธิพลที่ลึกลับและไม่มีที่สิ้นสุดที่พระพุทธศาสนาแบบลึกลับมีต่อศิลปะของญี่ปุ่น แม้ว่าทุกวันนี้โดยทั่วไปจะมีผู้ชอบบอกชอบใจน้อยลงก็ตาม ลัทธิการใช้สัญลักษณ์ที่ประณีต การเคลื่อนไหวที่ทำให้เป็นสัญลักษณ์ และท่าทางเอียงกรายแบบของละคร โน ทำให้ละคร โน มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมณฑล ซึ่งเป็นแบบแสดงคำสอนที่ลึกลับในเรื่องการวาดภาพซึ่งก็คล้ายๆ ละคร โน คือ ผู้ที่ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่แวดล้อมศิลปะเหล่านี้มาตั้งแต่ต้นจะเข้าใจไม่ถึงเลย พระพุทธศาสนาแบบลึกลับมิได้ให้สัญลักษณ์มากมายเหมือนที่ได้ให้สิ่งที่เป็นสาระสำคัญสำหรับรูปลักษณะที่สมบูรณ์ในการเป็นตัวแทนสิ่งที่ลึกลับ และการแสดงโดยใช้สัญลักษณ์แทนเลย โดยอาศัยการใช้ความสามารถของคนทั้งหลายทั้งปวงมิใช่เฉพาะพวกปัญญาชนเท่านั้น พระพุทธศาสนาแบบลึกลับได้ใช้ความมั่งคั่งแห่งโลกธรรมชาติทั้งปวงอย่างกว้างขวางที่สุดเพื่อส่งเสริมความขลังแห่งสูตรที่ลึกลับทั้งหลาย และดังนั้นก็ยอมรับถึงความเป็นเอกภาพแห่งสสารและวิญญาณในการบรรลุถึงความเป็นพุทธะอย่างสมบูรณ์ การทำเรื่องนี้ให้สัมฤทธิ์ผลนั้นนับว่าเป็นศิลปะที่ยิ่งใหญ่ที่ต้องการความเข้าใจอย่างแท้จริง มโนภาพเกี่ยวกับความเข้าใจในละคร โน ของเซอะมิ การที่ท่านยืนยืนให้ฝึกฝนในระเบียบวินัยแบบที่เคร่งครัดตามแบบเก่าๆ และในการเลียนแบบอาจารย์ให้ยืนนานออกไป และการวางกำหนดกฎเกณฑ์ที่ประณีตมากมายตลอดจนการจัดประเภททางด้านปรัชญาของท่าน ทั้งหมดนี้ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์อิทธิพลเชิงสร้างรูปแห่งปรัมปราประเพณีสมัยแรกๆ นี้ เซอะมิได้ทำการฝึกฝนอยู่ในเมืองนาราซึ่งเป็นที่ยึดมั่นของพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมซึ่งได้ทิ้งรอยประทับไว้บนสิ่งที่เป็นพื้นฐานแห่งศิลปะของเซอะมิ เฉพาะในราชสำนักอาชิกางะที่เมืองเกียวโตในสมัยต่อมาเท่านั้นที่เซอะมิได้พบญาณทัศน์ที่ทำให้ท่านรู้ได้เร็วขึ้นอยู่ในนิกายเซน ญาณทัศน์นี้แหละที่ได้นำเอาธาตุมูลทางละครเหล่านี้เข้าไปสู่จุดศูนย์กลางและยกศิลปะที่สูงงอมแล้วของท่านขึ้นสู่ธรณีประตูแห่งความไม่กังวลและเสรีภาพที่สมบูรณ์

(จากหนังสือ เซอะมิ ยูโรกุบุชิ เอียวชะเกกุ, ของ Nose, เล่ม ๑, หน้า ๔๓๕-๔๔๐)

๑. สือกกลางสองอย่างและบทบาทสามอย่าง

แม้ว่าจะมีรายการเกี่ยวกับการฝึกฝนในศิลปะละคร โน ที่แตกต่างกันอยู่มากมาย การเตรียมตัวในตอนแรกๆ ก็ควรจำกัดอยู่ที่สือกกลางสองอย่างและบทบาทสามอย่าง สือกกลางสองอย่าง หมายถึง การรำร่า และการขับร้อง บทบาทสามอย่างหมายถึงประชาชนแบบต่างๆ ที่บทบาททั้งสามนั้นเป็นตัวแทน ก่อนอื่นจะต้องศึกษาเรื่องการขับร้องและการ

ร่ายรำให้ตลอด แล้วฝึกหัดภายใต้ความแนะนำของครู ถ้าผู้แสดงยังเป็นเด็กอยู่ คือมีอายุตั้งแต่ ๑๐-๑๕ ปี เขาก็ยังไม่สมควรที่จะศึกษาบทบาททั้งสาม เขาควรเพียงฝึกร้องเพลงและร่ายรำตามบทบาทเหล่านี้ ในขณะที่ยังใช้เครื่องแต่งกายอย่างเด็กอยู่ เขาไม่ควรสวมหน้ากาก การแสดงบทละครฉบับของเขาควรมีพอเป็นพิธีเท่านั้น และการแสดงของเขาควรให้เหมาะแก่วัยด้วย ทำนองเดียวกับวิถีทางที่พวกเด็กที่ร่ายรำ รำเรียวโอ นัซโซริ และการร่ายรำแบบในราชสำนักอื่นๆ พอเป็นสังเขปเท่านั้น โดยไม่ต้องสวมหน้ากาก และคงการแสดงแบบเด็ก ๆ ของตนไว้ การฝึกฝนอย่างเด็กนี้นับว่าเป็นมูลรากแห่งดอกไม้ซึ่งจะคงความงามของมันอยู่ในการแสดงครั้งต่อไปทุกอย่างของตัวละคร

เมื่อตัวละครได้รับการประกอบพิธีขึ้นสู่วัยเป็นผู้ใหญ่^{๑๖} และมีอายุถึงขั้นเป็นผู้ใหญ่แล้ว เขาก็จะสวมหน้ากากและเปลี่ยนการแสดงไปตามบทบาทที่เขาได้รับ มีการแสดงที่ไม่เกี่ยวกับบุคคลอยู่มากมายหลายแบบ แต่ผู้เริ่มต้นอาจบรรลุถึงดอกไม้ที่สูงสุดแห่งศิลปะที่แท้ได้ก็โดยทางบทบาททั้งสามเท่านั้น ผู้ชายแก่ ผู้หญิง นักรบ—เหล่านี้คือบทบาททั้งสาม บทบาทเหล่านี้ผู้แสดงจะต้องศึกษาและปฏิบัติโดยตลอด และแล้วก็รวมเข้ากับการขับร้องและการร่ายรำแบบต่างๆ ซึ่งตนได้ศึกษามาหมดแล้ว ไม่มีการฝึกฝนอื่นใดมีอยู่ในศิลปะแห่งละคร โน อีกเลย

การแสดงท่าทางล้อเลียนแบบอื่นๆ ล้วนเอามาจากสื่อกลางทั้งสองและบทบาททั้งสามทั้งสิ้น และเขาควรรอให้ความสามารถในสื่อกลางทั้งสองและบทบาททั้งสามพัฒนาไปตามธรรมชาติ ความสมบูรณ์พร้อมแห่งการร่ายรำของทวยเทพทั้งหลายเกิดจากความเข้าใจในบทบาทของคนแก่ ความงามและความสละสลวยในการขับร้องและการแสดงท่าทางได้มาจากบทบาทของผู้หญิง และความกล้าหาญในการเคลื่อนไหวร่างกายและท่าได้มาจากบทบาทของนักรบ ตามธรรมดาตัวละครจะแสดงการสร้างมโนภาพเกี่ยวกับบทบาทของตนเองออกมาในเวลาแสดง ถ้าหากความสามารถพิเศษของเขาไม่เพียงพอ และความเข้าใจตามธรรมชาติมิได้พัฒนาต่อไป เขาก็อาจได้รับพิจารณาให้เป็นผู้แสดงแห่งดอกไม้ที่สูงสุดได้ ถ้าหากเขาได้รับการฝึกฝนในสื่อกลางทั้งสองและบทบาททั้งสามมาโดยตลอดแล้ว นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงเรียกสื่อกลางทั้งสองและบทบาททั้งสามว่า มาตรการ สารัตถะสำคัญ และมูลฐานแห่งศิลปะละคร โน

เมื่อเราตรวจสอบวิธีการฝึกฝนในละคร โน ในรุ่นเดียวกัน เรา就会พบว่า เขามีได้วางขั้นต้นๆ ไว้ในทางสายใหญ่แห่งสื่อกลางทั้งสองและบทบาททั้งสามเลย แต่ทว่าให้ปฏิบัติการแสดงท่าทางล้อเลียนตามแบบสมัยนิยมที่มีใช้แบบเก่าๆ ทุกชนิดแทน ข้อนี้จะมีผลทำให้ขาด

^{๑๖} จะประกอบพิธี เกมบุกุ ก็ต่อเมื่อเด็กมีอายุถึง ๑๕ ปี ชื่อของเด็กก็จะต้องเปลี่ยนใหม่ด้วย และเขาจะสวมหมวกและเสื้อผ้าอย่างผู้ใหญ่เป็นครั้งแรก

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๔๓

ความชำนาญ ความกระปรี้กระเปร่าในการแสดง และความบกพร่องทั่วๆ ไป—ดังนั้นทุกวันนี้จึงไม่มีตัวละครใดๆ ที่มีค่าควรแก่การได้รับนามว่า “อาจารย์” เลย

เมื่อได้เข้าไปสู่ศิลปะในวิถีทางอื่นจากสื่อกลางทั้งสองและบทบาททั้งสามแล้ว การใช้เสื้อผ้าที่หรูหราตามแบบนิยมตามใจชอบนั้นย่อมทำให้การฝึกฝนผิดไปจากลักษณะเดิมและอยู่รอบนอก

(หมายเหตุของผู้แต่งหนังสือนี้ : ควรจะมีความรู้สึกถึงความงามแห่งการแสดง ความเป็นเด็กของตัวละครนั้นได้มีอยู่ไว้ในบทบาททั้งสามแล้ว และความซ้ำซ้อนที่ได้มาจากบทบาททั้งสามย่อมสามารถทำให้การแสดงทุกอย่างดูเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา)

๒. การขาดความซ้ำซ้อน

ในศิลปะแห่งละคร โน การขาดความซ้ำซ้อนนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสลดใจมาก เรื่องนี้จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบ ดูเหมือนว่าทฤษฎีสมมติที่ได้มาตามธรรมชาตินั้นแหละที่ทำให้เรามีความซ้ำซ้อน เป็นไปได้ไหมที่เราจะทำให้ทฤษฎีสมมตินั้นพัฒนาขึ้นมาโดยอาศัยการสังสมประสบการณ์ในศิลปะนี้? ขอยกเอาเรื่องการขับร้องและการรำมาเป็นตัวอย่างก็แล้วกัน トラบโดที่ผู้แสดงพยายามเลียนแบบครูอาจารย์อยู่ เขาก็จะมีความซ้ำซ้อนไม่ได้เลยอยู่トラบนั้น แม้เขาจะเลียนแบบอาจารย์ได้อย่างสมบูรณ์จนกระทั่งแสดงได้เอง แต่มันก็จะขาดในด้านความกล้าหาญและความไม่เพียงพออยู่ดี เขาก็ยังจะต้องเป็นผู้แสดงที่ไม่มีความซ้ำซ้อนอยู่ต่อไป ผู้แสดงชั้นครูก็คือผู้ที่ได้ฝึกฝนตนเองเลียนแบบครูอาจารย์ได้โดยตลอด แล้วดูกลับเอาศิลปะของครูอาจารย์มาเป็นของตนเอง มาให้เป็นส่วนหนึ่งแห่งร่างกายและจิตใจของเขาเอง ดังนั้นเขาก็จะได้ชื่อว่ามี ความชำนาญคล่องแคล่วโดยไม่ต้องใช้ความพยายามอะไรเลย แล้วการแสดงของเขาก็จะมีชีวิตชีวา อาจกล่าวได้ว่า ผู้แสดงจะเป็นชั้นครูก็ต่อเมื่อเขาแสดงให้ชำนาญอย่างรวดเร็ว ด้วยวิธีการแห่งอำนาจทางศิลปะของเขาเอง ทั้งนี้โดยทางการศึกษาและการปฏิบัติและดังนั้น ก็จะเป็นผู้ที่มีศิลปะเอง ข้าพเจ้าจะต้องยืนยันถึงเรื่องความสำคัญแห่งการยอมรับรองเส้นแบ่งเขตระหว่างความซ้ำซ้อนกับการขาดความซ้ำซ้อน เมื่องี้กล่าวไว้ว่า “เพียงสักว่าทำนั้นไม่ยากเย็นอะไรเลย แต่การทำให้ดีนี่ยาก”

๓. ผู้แสดงชั้นครู

ในศิลปะแห่งละคร โน บางครั้งก็ปรากฏว่า ผู้แสดงชั้นครูที่ก้าวไปถึงขั้นสูงสุดยอดแห่งอาชีพและผู้เข้าใจในขั้นขั้นแห่งการบรรลุความสำเร็จของตนจะแสดงตัวในลักษณะการที่ผิดปรกติธรรมดา แล้วผู้ที่เริ่มหัดก็จะเอาอย่าง เสรีภาพที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ซ้ำซ้อนซึ่งประสบความสำเร็จ

มาแล้วเอามาใช้นั้นไม่ควรที่ผู้เริ่มหัดจะเลียนแบบโดยไม่ไตร่ตรองให้เสียก่อน ข้าพเจ้าจึงรู้สึกประหลาดใจว่า ผู้เริ่มหัดจะคิดว่าเขากำลังทำอะไรเล่าในเวลาเขาเออย่างผู้ซ้ำของ?

ศิลปะของผู้ซ้ำของที่ประสบความสำเร็จมาแล้วมีอยู่ในความเข้มแข็งด้านจิตใจแห่งการแปลความหมายของเขา บางครั้งมันก็อาจนำเขาไปสู่การสาธิตทักษะที่เขาได้รับหลังจากที่ต้องใช้เวลาอยู่หลายปีนับตั้งแต่เด็กจนแก่ ผึกฝนอย่างเอาจริงเอาจังในทุกท่าทุกทางของละคร โนและหลังจากที่ได้เทคนิคดีๆ ไว้หมดและปฏิเสธเทคนิคเลวๆ แล้ว ในขั้นที่สมบูรณ์เขาอาจเอาเทคนิคเลวๆ เล็กๆ น้อยๆ ที่เขาเกลียดและปฏิเสธในระหว่างที่ฝึกฝนอยู่เป็นเวลาหลายปีนั้นมาผสมกับเทคนิคดีๆ บ้าง อาจมีผู้ประหลาดใจว่าทำไมครูจึงผ่อนผันให้ใช้เทคนิคที่ผิดๆ เล่า? คำตอบก็คือว่า นั่นแหละเป็นวิธีสาธิตความสามารถของเขา เรานิยามผู้แสดงชั้นครูว่ามีเฉพาะเทคนิคที่ดีๆ เท่านั้น ดังนั้นถ้าบังเอิญว่าความดีเลิศของเขาได้สูญเสียความผิดธรรมดาของมันไป และกลายเป็นอะไรบางอย่างที่ทำให้ผู้ดูเบื่อ เขาก็อาจนำเทคนิคผิดๆ ซึ่งอาจถูกประกาศว่าเป็นเทคนิคใหม่ๆ แปลกๆ ในการแสดงของครูมาใช้เป็นครั้งคราว โดยวิธีนี้ เทคนิคผิดๆ ผู้ดูอาจเห็นว่าเป็นเทคนิคที่ดีจริงๆ ก็ได้ นี่คือการที่ความสามารถพิเศษของครูดูเหมือนจะเปลี่ยนรูปความผิดให้เป็นความดีได้แล้วก็จะก่อให้เกิดผลที่น่าสนใจอย่างหนึ่งขึ้นมา

ถ้าหากผู้เริ่มหัดเรียนศิลปะซึ่งเห็นว่าเทคนิคเช่นนั้นจะเป็นวิธีที่น่าสนใจที่จะได้รับการปรบมือก็เชื่อว่าเขาควรจะลอกแบบเอาไว้ การเลียนแบบของพวกเขา ก็จะเป็นตัวแทนการเอาเทคนิคที่มีสาระสำคัญผิดๆ มาผสมเข้ากับท่าทางที่ยังไม่เข้าขั้นของเขาเอง ซึ่งจะเท่ากับเป็น “การใส่เสื้อลงไปใไฟ” แห่งความไม่ดิบไม่ดีของเขา พวกเขาซึ่งสร้างจินตภาพว่าความแกร่งรอบในศิลปะเป็นเรื่องของเทคนิค ย่อมไม่อาจเข้าใจโดยถ่องแท้ว่า ความแกร่งรอบนั้นเกิดจากการมีความซ้ำของ ข้อเท็จจริงนี้ต้องการความตั้งใจที่เต็มไปด้วยความระมัดระวังมาก

การกระทำต่างๆ ที่ครูแสดงด้วยความเข้าใจอย่างเต็มที่ว่าเป็นการแสดงที่ผิดๆ นั้น ได้ถูกนักแสดงรุ่นเยาว์เลียนแบบโดยหลงเข้าใจผิดว่าการกระทำเหล่านั้นถูกต้องแล้ว การกระทำเหล่านั้นย่อมแตกต่างกันอย่างมากดูชาวกับด้าที่เดียว ผู้เริ่มหัดอาจหวังที่จะบรรลุถึงระดับผู้แสดงชั้นครูโดยมิได้สะสมประสบการณ์ให้มากเสียก่อนได้อย่างไรกัน? เมื่อผู้เริ่มหัดเลียนแบบกิริยาอาการของผู้แสดงชั้นครู เขาย่อมเลียนแบบการกระทำที่ผิดๆ ซึ่งจะ使他เป็นผู้แสดงชั้นเลวหรือไม่จริง? เม่งจื๊อกล่าวว่า “การทำให้ท่านทำเพื่อแสวงหาสิ่งที่ท่านปรารถนานั้นก็คล้ายกับการปีนต้นไม้เพื่อหาปลาฉนั้น”^{๑๔} เม่งจื๊อยังได้ตั้งเพิ่มอีกว่า “ถ้าหากท่านปีนต้นไม้เพื่อหาปลา

^{๑๔} ข้อความตอนนี้กล่าวถึงการใช้วิธีที่ไม่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางอันเป็นการบันดาลใจเพื่อให้ได้ความยิ่งใหญ่ โดยมีได้มีคุณสมบัติที่จะได้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางนั้นโดยการปลุกฝังส่วนตัว

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๒

๓๔๕

มันก็เป็นเพียงความโง่เขลาเท่านั้น และท่านมิได้เป็นอันตรายอะไรเลย แต่การทำให้ท่านทำเพื่อแสวงหาสิ่งที่ท่านปรารถนานั้น ย่อมทำให้ท่านได้รับอันตรายแน่ ๆ” ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่าความผิดแห่งเทคนิคในมือของผู้แสดงชั้นครูที่ชั่วชອງอาจกลายเป็นความดีขึ้นมาได้จริงๆ นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้แสดงชั้นครูอาจประสบความสำเร็จทางด้านศิลปะได้ แต่ก็มีได้อยู่ภายในขอบเขตแห่งความสามารถของผู้แสดงที่มีได้มีความชำนาญเลย ดังนั้นการที่ผู้ที่มีอำนาจการแสดงจำกัดจะแสวงหาวิธีที่จะเอาอย่างการกระทำที่เลียนแบบไม่ได้ของผู้แสดงชั้นครูนั้นมันแต่จะก่อให้เกิดอันตรายขึ้นมาอย่างแน่นอน ซึ่งก็คล้ายๆ กับ “การทำให้ท่านทำเพื่อแสวงหาสิ่งที่ท่านปรารถนา” นั้นแหละ หากผู้เริ่มหัดคอยเลียนแบบการแสดงเทคนิคที่ถูกต้อง แม้จะไม่เพียงพอแต่ก็จะเป็นอันตรายมากนัก มันก็คล้ายๆ กับ “การปั้นต้นไม้เพื่อหาปลา” นั้นเอง : ข้าพเจ้าขอล่าช้าว่า : ผู้เริ่มหัดจะต้องไม่เลียนแบบการกระทำที่ผิดปรกติและกิริยาท่าทางแห่งการแสดงของผู้แสดงชั้นครู การกระทำเช่นนั้นก็เท่ากับเป็นการเชื่อเชิญโชคร้ายมาสู่ตัวนั่นเอง

ผู้เริ่มหัดควรอยู่ใกล้ชิดครูบาอาจารย์ ขอคำแนะนำจากท่านในเมื่อเกิดมีปัญหาต่างๆ ขึ้นมา และแสวงหาทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับศิลปะเท่าที่จะหาได้ แม้เมื่อเขาเห็นตัวอย่างแห่งการแสดงแบบที่ผิดปรกติธรรมดาตามที่ข้าพเจ้าได้พรรณามาแล้ว เขาก็ควรใช้ความพยายามของเขามุ่งไปเพื่อให้มีความเข้าใจในสื่อกลางสองอย่างและบทบาทสามอย่าง ใน *สัทธรรม-บุญทริกสูตร* มีข้อความว่า “จงระมัดระวังผู้ที่พิจารณาเห็นการตรัสรู้ที่ยังไม่มาถึงว่าเป็นการตรัสรู้ที่ได้บรรลุถึงแล้ว และพิจารณาเห็นการเห็นแจ้งในภายในที่ลึกลับที่ยังไม่ได้บรรลุว่าเป็นการเห็นแจ้งที่ได้บรรลุแล้ว” ฉะนั้นจงใส่ใจในเรื่องนี้ให้ดี

๔. หนัง เนื้อ และกระดูก

ศิลปะแห่งละคร โน ย่อมมีหนัง เนื้อ และกระดูกของมัน แต่ทั้งสามอย่างนี้ไม่เคยพบรวมๆ กันเลย ในการประดิษฐ์ตัวอักษร พวกเขาพากันกล่าวว่าไม่เคยพบทั้งสามอย่างนี้รวมกันยกเว้นเฉพาะในข้อเขียนของท่านคุไกเท่านั้น ดังนั้น หนัง เนื้อ และกระดูก ของละครจึงอาจถือว่าเป็นเอกลักษณ์กัน คือเป็นการแสดงอำนาจพิเศษ ซึ่งอาจทำให้เขากลายเป็นผู้แสดงชั้นครูตามธรรมชาติในศิลปะนี้ได้ ทั้งนี้อาจถือคุณสมบัติแห่งความสามารถที่มีมาแต่กำเนิดว่าเป็นกระดูกได้ อาจถือการแสดงอำนาจที่สมบูรณ์ที่เกิดจากการศึกษาและประสบการณ์ที่เกิดจากการฟ้อนรำและขับร้องว่าเป็นเนื้อได้ และอาจถือการปรากฏที่แสดงคุณสมบัติเหล่านี้ในระดับที่สูงสุดของเขาพร้อมกับความสุภาพและความงามที่สมบูรณ์ว่าเป็นหนังได้ ถ้าหากเอาโฉมหน้าทั้งสามนี้มาเทียบกับประสาทสัมผัส (อินทรีย์) แล้ว การดูอาจเรียกว่าหนัง การฟังอาจเรียกว่า

เนื้อ และความรู้สึกอาจเรียกว่ากระดูกได้ หนึ่ง เราอาจพบโฉมหน้าทั้งสามนี้ในการขับร้อง อย่างเดียวหรือในการร่ายรำอย่างเดียวก็ได้ (ในการขับร้อง เสียงเป็นหนัง สีสลายเป็นเนื้อ และการหายใจเป็นกระดูก ในการร่ายรำ การปรากฏเป็นหนัง การเคลื่อนไหวเป็นเนื้อ และการแสดงออกเป็นกระดูก) ข้อแตกต่างเหล่านี้ควรกำหนดให้ดี

เมื่อข้าพเจ้ามองดูผู้แสดงละคร โน ในสมัยเดียวกันนั้น ไม่ใช่เพียงข้าพเจ้าไม่พบผู้ที่โฉมหน้าทั้งสามอย่างแท้จริงเท่านั้น แต่ทำไมแม้แต่คนเดียวที่จะเข้าใจโดยถ่องแท้ว่ามีสิ่งเช่นนั้นอยู่ด้วยซ้ำไป ตัวข้าพเจ้าเองทราบโฉมหน้าเหล่านี้มาจากคำสอนที่เป็นความลับแห่งบิดาของข้าพเจ้าที่ล่วงลับไปแล้ว ผู้แสดงละคร โน ในสมัยเดียวกันนั้นที่ข้าพเจ้าเห็น ได้จำกัดตัวเองอยู่กับการเป็นตัวแทนแม่แห่งหนึ่งก็อย่างกระปรุกกระเปรี้ยงเสียแล้ว แม่ว่านั้นจะมีได้เป็นหนังที่แท้จริงก็ตาม หนึ่ง ข้อเท็จจริงที่ว่าพวกเขาเลียนแบบเฉพาะหนังเท่านั้นย่อมเป็นการพิสูจน์ว่าพวกเขาเป็นผู้แสดงที่ไม่มีความเข้าใจอะไรเลย

ถ้าหากบังเอิญผู้แสดงมีคุณสมบัติครบทั้งสามอย่าง ก็จะมีอีกจุดหนึ่งเกิดขึ้นในใจ นั่นคือ เขาอาจมีทายสมบัติตามธรรมชาติ (กระดูก) มีความตั้งใจอย่างเต็มที่ในการร่ายรำและขับร้อง (เนื้อ) และมีความงามส่วนตัว (หนัง) แต่อาจเป็นว่าเขาเพียงมีคุณสมบัติสามอย่างเท่านั้นก็ได้ เรายังไม่อาจกล่าวว่าเขาเป็นผู้แสดงที่มีคุณสมบัติเหล่านั้นอย่างเต็มที่ การพูดถึงผู้แสดงที่เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทั้งสามอย่างนั้น ย่อมหมายความว่า เขาได้พัฒนาไปถึงขอบเขตจำกัดแห่งความสามารถพิเศษที่เกิดในตัวเองของเขาทั้งหมด และเมื่อพร้อมที่จะอยู่ในตำแหน่งที่สูงสุด ก็ย่อมบรรลุถึงการแสดงที่ไม่ต้องใช้ความพยายามและที่เหลือจะกล่าว การแสดงบนเวทีของเขาย่อมจะก่อให้เกิดความสนุกสนานอย่างบริสุทธิ์ และผู้ฟังก็จะรู้สึกประหลาดใจในศิลปะของเขาไปตามๆ กัน โดยอาศัยการสะท้อนภาพหลังจากที่ได้แสดงแล้วยังพินิจพิเคราะห์เท่านั้น ที่ผู้ดูจะชอบอกชอบใจในความไม่มีข้อบกพร่องแห่งการแสดงนั้น นี่เป็นความรู้สึกที่ความสัมฤทธิ์ผลในศิลปะแห่งกระดูกเราให้เกิดขึ้น แล้วผู้ดูก็จะเข้าใจถึงความมั่งคั่งแห่งทักษะอันไม่รู้จักหมดของผู้แสดง นี่เป็นความรู้ที่ความสัมฤทธิ์ผลในศิลปะแห่งเนื้อเราให้เกิดขึ้น และผู้ดูก็อาจตระหนักเป็นอย่างดีว่า ไม่ว่าเขาจะพิจารณาการแสดงนั้นในวิถีทางใดก็ตาม การแสดงก็จะประกอบด้วยความงามอย่างสมบูรณ์ทั้งนั้น นี่เป็นความรู้สึกที่ความสัมฤทธิ์ผลแห่งศิลปะของหนังเราให้เกิดขึ้น ในความเห็นเกี่ยวกับผลที่เขาได้ก่อให้เกิดแก่ผู้ดูนั้น เราอาจทราบได้ว่า ผู้แสดงเป็นครูที่ครอบครองหนัง เนื้อ และกระดูกอย่างเต็มที่

๕. สารัตถะสำคัญและการแสดง^{๑๕}

เราจะต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างสารัตถะสำคัญกับการแสดงในศิลปะของละคร โน ถ้าหากสารัตถะสำคัญเป็นดอกไม้ การแสดงก็เป็นกลิ่นอันหอมหวานของมัน หรืออาจเอาสารัตถะสำคัญและการแสดงมาเปรียบกับดวงจันทร์และแสงที่ดวงจันทร์สาดมาก็ได้ เมื่อเข้าใจสารัตถะสำคัญโดยตลอดแล้ว การแสดงก็จะพัฒนาขึ้นมาเอง

ในบรรดาผู้ที่ได้ดูการแสดงละคร โน ผู้มีความรู้ความชำนาญในโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุย่อมดูด้วยใจ ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาย่อมดูด้วยตา สิ่งที่ใจเห็นเป็นสารัตถะสำคัญ สิ่งที่ตาเห็นเป็นการแสดง นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมผู้เริ่มหัดซึ่งเห็นเฉพาะการแสดงเท่านั้น จึงได้เลียนแบบการแสดง พวกเขาเลียนแบบโดยไม่ทราบหลักการที่อยู่เบื้องหลังการแสดงเลย แต่ก็มีเหตุผลที่ว่าทำไมจึงไม่ควรเลียนแบบการแสดงอยู่เช่นกัน ผู้ที่เข้าใจละคร โน ย่อมดูด้วยใจ และดังนั้นจึงเลียนแบบสารัตถะสำคัญของละคร โน เมื่อเลียนแบบสารัตถะสำคัญได้ดี การแสดงก็จะตามติดมาเอง ผู้ที่ยังมิได้รับการอบรมสั่งสอนซึ่งเชื่อว่าการแสดงเป็นสิ่งที่จะต้องติดตาม จึงได้เลียนแบบการแสดง พวกเขาแสดงตัวว่าไม่เข้าใจข้อเท็จจริงที่ว่า การแสดงเมื่อถูกเลียนแบบย่อมกลายเป็นสารัตถะสำคัญไป^{๑๖} เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่มันมิได้เป็นสารัตถะสำคัญที่แท้จริงทั้งสารัตถะสำคัญและการแสดงจึงย่อมเสื่อมสลายไปในที่สุด และลีลาที่พวกเขาเลียนแบบก็จะไม่มีอีกต่อไป แล้วก็จะมีละคร โน ที่ปราศจากทิศทางและไม่มีความมุ่งหมาย

เมื่อพูดถึงสารัตถะสำคัญและการแสดงแล้วก็มียุ่ ๒ อย่าง แต่ถ้าไม่มีสารัตถะสำคัญแล้ว ก็ไม่อาจมีการแสดงได้ มิได้มีสิ่งในทำนองการแสดงโดยตัวมันเองเลย และดังนั้นก็ไม่สมควรที่จะเลียนแบบ แต่ถ้าหากเราพิจารณาเห็นว่าการแสดงมีอยู่และเลียนแบบได้ มันจะมิกลายเป็นสารัตถะสำคัญที่ผิดๆ ไปหรือ? ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญย่อมเข้าใจโดยถ่องแท้ว่า การแสดงมีอยู่ในสารัตถะสำคัญและมิได้อยู่นอกจากสารัตถะสำคัญเลย และว่าไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะเลียนแบบการแสดงได้ บุคคลเช่นนั้นแหละจึงจะเชื่อว่าเข้าใจละคร โน

โดยเหตุที่ไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะเลียนแบบการแสดงได้ จึงไม่ต้องไปเลียนแบบการแสดง และควรจะเข้าใจโดยถ่องแท้ว่า การเลียนแบบสารัตถะสำคัญนั้นความจริงก็คือการแสดง

^{๑๕} คำว่า สารัตถะสำคัญ ณ ที่นี้หมายถึง ความเข้าใจอันในเกี่ยวกับละครโน ซึ่งนับว่าเป็นความสำเร็จอย่างแท้จริงของผู้แสดง การแสดงเป็นการสำแดงคุณสมบัติเหล่านี้ให้ปรากฏบนเวทีจริง ๆ

^{๑๖} นั่นคือทำให้เกิดการสร้างมโนภาพศิลปะอย่างผิดๆ ที่เป็นมูลฐานขึ้นในตัวผู้แสดง

นั่นเอง ข้าพเจ้าขอกล่าวซ้ำอีกครั้งว่า : ผู้ที่คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า การเลียนแบบการแสดงเป็นการสร้างสรรค์สำคัญผิดๆ นั้นอาจใช้เรียกผู้แสดงที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างสาระสำคัญกับการแสดง สิ่งที่เขาไม่ควรเลียนแบบก็คือความเป็นผู้มีทักษะ^{๑๗} การเลียนแบบก็คือการแสดง การได้บรรลุถึงซึ่งความละม้ายเหมือนคือสาระสำคัญ

หัวข้อแห่งการฝึกฝนในละคร โน เหล่านี้ซึ่งบางหัวข้อก็ง่ายและบางหัวข้อก็ลึกซึ้งมาก นัก ในอดีตมิได้รับการพิจารณากันมากนักเลย ผู้แสดงที่มีลีลาเก่าๆ เพียงไม่กี่คนที่สามารถใช้ความสามารถพิเศษภายในของตนบรรลุถึงความสูงส่งแห่งศิลปะได้ ในสมัยนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ของพวกราชสำนักประกอบด้วยการยกย่องความวิเศษวิโสต่างๆ ที่พวกเขาได้เห็นเพียงอย่างเดียว พวกเขามีได้วิพากษ์วิจารณ์สิ่งๆ หนึ่ง แต่ในปัจจุบันนี้ อำนาจแห่งการสังเกตของพวกเขาได้พัฒนาไปไกลมาก และพวกเขาได้วิพากษ์วิจารณ์แม้ความผิดที่หยาบหยาบที่สุด ดังนั้นพวกเขาก็ไม่เห็นด้วยกับผู้ให้ความอุปถัมภ์เป็นอย่างยิ่ง นอกเสียจากว่าการแสดงนั้นจะเป็นดุจหยกที่เป็นเงา รั้วหรือดอกไม้ที่เลือกแล้วจะนั้น นั่นคือเหตุผลที่ว่าผู้มีช้ำของในศิลปะนี้เพียงไม่กี่คน ละคร โน กำลังเสื่อมลงอยู่เรื่อยๆ ดุจดั่งศิลปะอย่างหนึ่ง ถ้าหากปล่อยปละละเลยในเรื่องการฝึกฝนแล้ว ละคร โน ก็อาจสูญไปโดยแท้ ข้าพเจ้าซึ่งคำนึงถึงข้อนี้จึงได้บันทึกความเห็นเกี่ยวกับละคร โน ไว้เป็นเค้า การสั่งสอนที่เหลือนับอยู่กับขีดขั้นแห่งความสามารถพิเศษของผู้สอบถาม และจะต้องถ่ายทอดกันเป็นรายบุคคลเป็นการเฉพาะตัวด้วย

ไอเออิ ๒๗ (พ.ศ. ๑๙๖๓) : เดือน ๖

(ลงนาม) เซอะมิ

^{๑๗} เขาควรใช้คำว่า “แห่งสาระสำคัญ” และ “แห่งการแสดง” เพื่อให้ความหมายของแต่ละส่วนแห่งข้อความที่แปลกๆ

ภาค ๔

ยุคโตกุงวะ

พ.ศ.

- ๒๑๑๔ โนบูนาเงะทำลายวัดเอนริวกุ-อิ บนภูเขาอิเออิ
- ๒๑๒๕ โนบูนาเงะถูกฆ่าตาย อิเดโยชิขึ้นเถลิงอำนาจแทน
- ๒๑๓๐ มีการประหารชีวิตพวกคริสต์ศาสนิกชนเป็นครั้งแรก
- ๒๑๓๕ การเดินทางไปสำรวจเกาหลีครั้งแรก
- ๒๑๓๖ อิเอะยะสุ พบฟูจิوارะ เซอิกะเป็นครั้งแรก แล้วก็รับเอาลัทธิซังโจแบบจูสี เป็นลัทธิทางราชการของญี่ปุ่นสมัยโตกุงวะ
- ๒๑๔๐ การเดินทางไปสำรวจเกาหลีครั้งที่สอง
- ๒๑๔๑ อิเดโยชิถึงแก่กรรม
- ๒๑๔๓ อิเอะยะสุมีชัยที่เซกิงาฮาระ
- ๒๑๔๖ ตั้งระบบโชกุนโตกุงวะขึ้น
- ๒๑๕๑ ฮะยาชิ ราชัน เป็นอาจารย์สอนลัทธิซังโจให้โชกุน
- ๒๑๕๘ ประกาศใช้ “กฎหมายเกี่ยวกับการปกครองครอบครัวทหาร” ปราสาท โอซากาถูกทำลาย การปราชัยครั้งสุดท้ายของพวกทายาทของอิเดโยชิ
- ๒๑๕๙ อิเอะยะสุถึงแก่กรรม
- ๒๑๖๐ พวกคริสต์ศาสนิกชนถูกประหารชีวิตอีกครั้ง
- ๒๑๖๗ ชาวสเปนถูกขับออกจากประเทศ
- ๒๑๘๐-๒๑๘๑ เกิดการปฏิวัติชิมาบาระ ห้ามชาวญี่ปุ่นออกนอกประเทศ
- ๒๑๘๒ ชาวโปรตุเกสถูกขับออกจากประเทศ

๓๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พ.ศ.

๒๑๘๓

ชาวยุโรปอื่นๆ ถูกขับออกจากประเทศ

๒๑๙๐

คามาซาวะ บันซัน หลังจากได้ศึกษาปรัชญาโอโยเมอิ จากนากาเอะโตยุ แล้ว ก็เข้าไปรับราชการอยู่กับเจ้าอิเคดะ แห่งโอคายามา

๒๑๙๑

นากาเอะ โตยุ (พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๑๙๑)

๒๒๐๐

เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในเอโดะ เริ่มต้น “ไดนิฮองชิ”

๒๒๐๘

ชาวจีนชื่อ จูซุนซุย อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่มิโตะ ในฐานะเป็นที่ปรึกษาของสำนักกัมมิต

๒๒๑๓

สำนักสะยาชิเขียนหนังสือ “ประวัติศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศของเรา” (ฮองโจ ซิงัน) จบบริบูรณ์

๒๒๒๕

ยามาซากิ อันไซ (พ.ศ. ๒๑๖๑-๒๒๒๕)

๒๒๒๘

ยามางะ โฮโก (พ.ศ. ๒๑๖๕-๒๒๒๘) ผู้เสนอ “วิถีทางของนักรบ” (บุชิโด) ในตอนแรกๆ

๒๒๓๐

โครงการปฏิรูปของคามาซาวะ บันซัน (พ.ศ. ๒๑๖๒-๒๒๓๕) ได้รื้อให้ระบบโชกุนโกรธแค้นยิ่งขึ้น

๒๒๓๑-๒๒๔๗

ยุคเคนโรกุ หนุนให้นวนิยายของไซกาคุ บทละครของจิคามัตสึ ร้อยกรองของบะโซ และตัวพิมพ์ของอุกิโยะเด่นขึ้นมา

๒๒๓๔

สะยาชิ โฮโก ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้ามหาวิทยาลัยของรัฐสืบต่อโดยสายเลือด

๒๒๔๖

เกิดอุบัติเหตุการณ์ ๔๗ “โรนิน”

๒๒๔๘

อิโต ยินไซ (พ.ศ. ๒๑๗๐-๒๒๔๘) ผู้เสนอเรื่อง “การศึกษาเรื่องโบราณ”

๒๒๕๒

อะไร ฮาคุเซกิ (พ.ศ. ๒๒๐๐-๒๒๖๘) เป็นที่ปรึกษาฝ่ายลัทธิซังโจแห่งการปกครองระบบโชกุน

ยุคทองของวรรณคดี

๓๕๑

พ.ศ.

- ๒๒๕๗ ไคบะระ เอกเกน (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๒๕๗)
- ๒๒๕๘ โยชิมุเนะได้เป็นโชกุน อะไร ฮากุเซกิ ถูกปลดจากตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายลัทธิซิงจื่อ จ้างมุโระ คิวโซ (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๗๗) แทน
- ๒๒๕๙ การผ่อนผันการผูกขาดการศึกษาภาษาต่างประเทศเท่ากับได้ให้กำลังกระตุ้นให้ศึกษาภาษาต่างชาติ
- ๒๒๗๑ โอจิวิ โชโร (พ.ศ. ๒๒๐๙-๒๒๗๑) กระแสธารแห่งการศึกษาภาษาจีนขึ้นสูงมาก คาคะ อะสุมะมาโระ (พ.ศ. ๒๒๑๒-๒๒๗๙) ร้องเรียนโชกุนให้ตั้งโรงเรียนการศึกษาแห่งชาติ (ชินโต) ขึ้น
- ๒๒๗๕ เกิดทุพภิกขภัยครั้งใหญ่
- ๒๒๘๙ โดมินางะ นากาโมโต (พ.ศ. ๒๒๔๘-๒๒๘๙) ปรินซ์เมธีฝ่ายเหตุผลนิยม
- ๒๓๑๒ คะโมะ มาบุจิ (พ.ศ. ๒๒๔๐-๒๓๑๑) ผู้นับถือศาสนาชินโตใหม่
- ๒๓๒๖-๒๓๒๙ เกิดทุพภิกขภัยและโรคระบาดอย่างร้ายแรง
- ๒๓๓๐ มัตสึไดระ สะดะโนบุ ทำการปฏิรูปการคลังและสังคมแบบต่างๆ ขึ้นในวงการบริหารของโชกุน
- ๒๓๓๒ มิอุระ โบเอน (พ.ศ. ๒๒๖๖-๒๓๓๒) ปรินซ์เมธีฝ่ายเหตุผลนิยม
- ๒๓๓๓ ระบบโชกุนประกาศกฤษฎีกาปราบปรามการศึกษาที่ผิดแผกจากของเดิม (heterodox)
- ๒๓๓๔-๒๓๓๕ เรือรบอเมริกันและรัสเซียมาเยือนญี่ปุ่น หลังจากนั้นมาอีก ๕๐ ปี อเมริกาและรัสเซียก็พยายามเปิดสัมพันธภาพกับญี่ปุ่น
- ๒๓๔๔ โมโตโอรุ โนรินางะ (พ.ศ. ๒๒๗๓-๒๓๖๐) ผู้นับถือศาสนาชินโตใหม่และนักภาษาศาสตร์
- ๒๓๖๐ ไคโฮ เซอิเรียว (พ.ศ. ๒๒๙๘-๒๓๖๐) นักปราชญ์ฝ่ายเหตุผลนิยม

๓๕๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พ.ศ.

๒๓๖๔

ฮองดา โตชิอะกิ (พ.ศ. ๒๒๘๗-๒๓๖๔) นักปราชญ์ด้านเศรษฐศาสตร์และการเมือง

๒๓๘๖

ฮิราตะ อ็ตสึตานิ (พ.ศ. ๒๓๑๙-๒๓๘๖) ผู้นับถือศาสนาชินโตใหม่

๒๓๘๙

เรื่อบออเมริกันภายใต้การนำของบิดเดิล (Biddle) ที่อุราจะขอร้องให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศค้าขายด้วย

๒๓๙๓

ซาโต โนบูฮิโระ (พ.ศ. ๒๓๑๒-๒๓๙๓) นักปราชญ์ทางการเมือง

บทนำ

สันติภาพสมัยโตงวาระ

ในสมัยโตงวาระ (พ.ศ. ๒๑๔๖-๒๔๑๑) ซึ่งเกิดหลังจากที่ได้รวมประเทศให้เป็นปึกแผ่น ในด้านการทหารอีกครั้งหนึ่งเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ นั้น ญี่ปุ่นสมัยใหม่ก็เริ่มเข้ารุกรานรอยที่แน่นอนเสียที ด้วยเหตุผลข้อนี้เองที่ทำให้นักประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก ถือว่าการเริ่มต้น ศักราชสมัยใหม่ในญี่ปุ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการสถาปนาการปกครองระบบโตงวาระ นับว่าเป็นความจริงที่ว่ามีความไม่ลงรอยกันบางประการในการที่จะเรียก “สมัยใหม่” ว่าเป็นยุคซึ่งมองเห็นระบบเจ้าขุนมูลนายและรัฐบาลทหารที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาแต่สมัยกลางยืนยงอยู่ตลอดกาลปาวสาน และอาจก่อให้เกิดปัญหาโดยเพ่งถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เปิดประเทศรับตะวันตก ว่าทำไมตอนนั้นญี่ปุ่นจึงยังต้องการทำให้ประเทศให้ทันสมัยอยู่อีกเล่า ทั้งเราก็น่าจะมีความลำบากใจยิ่งขึ้นไปอีกในอันที่จะอธิบายถึงการที่ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการสร้างชีวิตแห่งชาติของตนขึ้นมาใหม่อย่างเข้มแข็งและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในโลกสมัยใหม่ ถ้าหากว่าในศตวรรษก่อนๆ ญี่ปุ่นมิได้ดำเนินไปในทิศทางแห่งการที่จะทำให้ตนเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งแม้บางทีจะค่อนข้างช้าอยู่มากก็ตาม และในบรรดาความเปลี่ยนแปลงในสังคมญี่ปุ่นซึ่งช่วยให้ญี่ปุ่นเตรียมตัวเพื่อรับบทบาทนี้ เราก็น่าจะชี้ให้เห็นแนวโน้มในด้านความคิดที่สำคัญๆ มากมายที่ได้มีอยู่ในสมัยโตงวาระแล้ว

ความเปลี่ยนแปลงประการแรก ก็คือการย้ายความสนใจจากปัญหาทางศาสนา คือจากการแสวงหาความหลุดพ้นจากพันธะของโลกนี้ตามหลักพระพุทธศาสนาไปหาปัญหาที่เป็นเรื่องโลก ๆ มากกว่า ข้อนี้มิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาได้ตกอับในทันที หรือมิได้หมายความว่า พุทธธรรมได้หยุดส่องแสงเข้าไปในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่นทั้งหมดแล้ว แต่หมายถึงว่าได้มีการตอบสนองความต้องการของพวกเขาโชกุนโตงวาระ ในด้านอุดมการณ์ทางโลกียวิสัยที่จะคำจุนอำนาจการปกครองของตนไว้ในโลกแห่งพุทธปัญญาเกือบจะในทันทีทันใด สิ่งที่พวกเขาแสวงหา ก็คือความสงบสุขแห่งใจให้น้อยกว่าความสงบสุขแห่งชาติ และนับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่าพวกเขาจะต้องหันไปหาลัทธิขงจื้อเพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้ เพราะลัทธิขงจื้อเป็นปรัชญาที่ยอดเยี่ยมน่าปฏิบัติให้แก่ปัญหาในอันที่จะทำให้สังคมมีสันติสุขและเป็นระเบียบ ดังนั้น “ความเป็นแบบโลกๆ” แห่งสมัยโตงวาระจึงมิได้เกี่ยวข้องกับโลกทางวัตถุหรือทางกายภาพโดยตรงมากเหมือนโลกแห่งจริยศาสตร์ทางสังคม และในอาณาจักรนี้แหละที่ลัทธิขงจื้อใหม่ซึ่งนำมาจากประเทศจีนได้รับ

ความกระตือรือร้นมากที่สุดในยุคใดก็ตาม พร้อมกันนั้น จากลัทธิขงจื๊อใหม่ที่โตงวาระสนับสนุนอย่างเป็นทางการ ก็มีธารสายอื่น ๆ ที่หลั่งไหลมาหล่อเลี้ยงและทำให้ความคิดของญี่ปุ่นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ และ ๒๓ มีความชุ่มชื้น

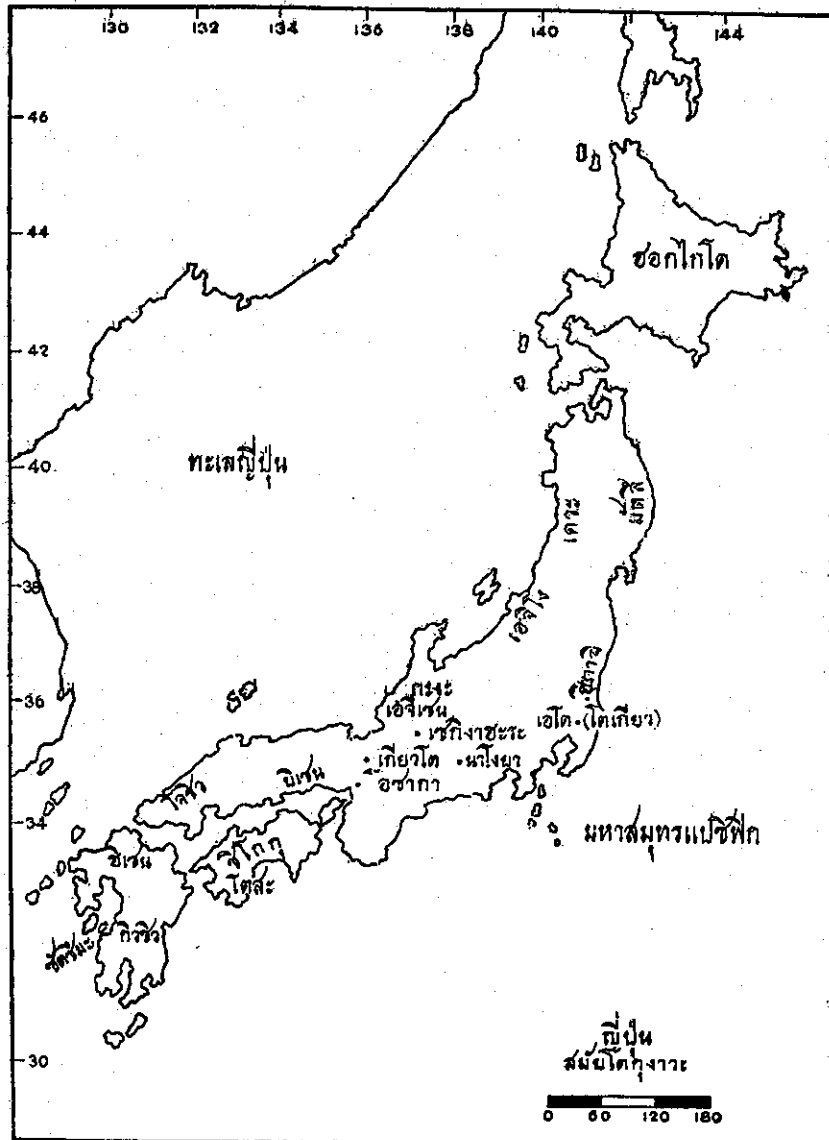
เมื่อเปรียบเทียบกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เน้นในเรื่องความไม่ยั่งยืนของโลกนี้แล้ว ลัทธิขงจื๊อใหม่ก็เน้นในเรื่องความเป็นสาระ ความเป็นระเบียบ และความอาจเข้าใจได้ของโลกนี้ นักปราชญ์สมัยโตงวาระที่สำคัญ ๆ สองสามคนมีความเห็นว่าทัศนคตินี้ได้ช่วยอุปถัมภ์ความสนใจในด้านการศึกษาระบบชาตียุคใหม่ให้มีอยู่ได้ตลอดกาลนาน แต่ที่นับว่าตรงยิ่งกว่านั้นก็คือทัศนคตินี้ได้แสดงตัวออกมาในแบบภารกิจของลัทธิขงจื๊อที่เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ในฐานะที่ประวัติศาสตร์เป็นผู้เปิดเผยกฎเกณฑ์ที่คงตัวเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และศีลธรรมทางการเมือง การศึกษานี้ดังที่นำมาประยุกต์ใช้ในญี่ปุ่นได้เป็นไปในรูปซึ่งไม่เคยมีอยู่ในประสบการณ์ของจีนมาก่อนเลย นั่นก็คือ ประการแรก การศึกษานี้ตั้งจุดสนใจอยู่ที่ปัญหาเกี่ยวกับการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิที่ถูกต้องตามกฎหมาย และการสืบสายราชวงศ์โดยมิได้มีการขาดจังหวะ ซึ่งในที่สุดก็ได้ก่อให้เกิดมีความจงรักภักดีอย่างใหม่ต่อราชบัลลังก์ และเตรียมลู่ทางเพื่อฟื้นฟูการปกครองโดยสมเด็จพระจักรพรรดิขึ้นมาใหม่ ประการที่สอง การศึกษานี้ได้ก่อให้เกิดความบังเตืองใจที่จะศึกษาปริมาตรประเพณีทางศาสนาพื้นเมืองอันจะก่อให้เกิดการฟื้นฟูศาสนาชินโตขึ้นมาใหม่ ในสมัยที่แนวโน้มทั้งสองนี้ได้ผสมกลมกลืนอยู่ในลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง ซึ่งจงใจปฏิเสธอิทธิพลของจีน ทั้ง ๆ ที่ยังร่วมธาตุมูลที่เป็นสาระสำคัญจากกาทที่สำคัญแห่งการล้างสมองทางด้านศีลธรรมของลัทธิขงจื๊อ บางทีตัวอย่างที่น่าทึ่งที่สุดแห่งทัศนคตินี้ ก็คือการพัฒนาลัทธิ บุชิโด หรือ วิถีทางของนักรบ ที่เอาปริมาตรประเพณีระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นมาผสมกับจริยศาสตร์ของลัทธิขงจื๊อ แล้วก็นำเอามารับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิ

ดังนั้นถ้าหากการเขียนประวัติศาสตร์ตามแบบลัทธิขงจื๊อได้เสริมกำลังความรู้สึกเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมที่กำลังทวีความยิ่งยวดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจแล้ว ลัทธิเหตุผลนิยมแบบขงจื๊อพร้อมกับการแสดงออกซึ่งศาสตร์ตามแบบตะวันตกโดยทางพวกดัดชิตที่เมืองนางาซากิ และไม่ต้องสงสัยเลยว่ามาตรการแห่งลัทธิสังคมนิยมแบบพื้นเมืองบางอย่างได้ช่วยทำให้ลัทธิชาตินิยมพ้นจากการพัฒนาความมืดบอดอย่างสิ้นเชิงไปหาความอ่อนแอของญี่ปุ่นเอง ณ ที่นี้เรากำลังพูดถึงพลังที่ซึมซาบอยู่ในชีวิตแห่งชาติที่น้อยกว่าปรกติ นั่นคือความจริงได้แก่พลังที่มีผลสะท้อนต่อปัจเจกบุคคลในชั้นที่ได้รับการศึกษาดีที่ได้รับยกเว้นเพียงสองสามคนเท่านั้นเอง อย่างไรก็ตาม จากชนชั้นที่จำกัดนี้แหละที่ภาวะผู้นำได้ทำให้เกิดการทำประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัยตลอดมา และช่วย

ไม่ได้ที่เราจะต้องยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่า ชาмуไรที่มีคุณสมบัติที่จะปกครองบ้านเมืองได้ ซึ่งครั้งหนึ่งได้เคยอีกหิมมาแล้วนั้น พอถึงปลายสมัยโตงวาระก็ได้พัฒนาความสามารถในภาวะผู้นำด้านอื่นๆ ทั้งทางด้านสติปัญญาและการเมืองขึ้นในสมาชิกบางคนของตน ตัวอย่างที่ โยชิตะโซอิน วีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่แห่งขบวนการฟื้นฟูผู้นำเอาลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง ศีลธรรมแบบลัทธิขงจื้อและความปรารถนาอย่างจริงจังในอันที่จะศึกษาจากตะวันตกมาผสมกันนั้นถือว่าเป็นข้อยกเว้น ยังมีชาวญี่ปุ่นที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีอื่นๆ ก่อนหน้าโยชิตะ และส่วนมากเป็นพวกชาмуไรซึ่งกำลังต่อสู้อยู่กับปัญหาที่ทำลายสังคมของตนเองอย่างมากที่สุดบางปัญหา โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจและบางปัญหาซึ่งกลายเป็นปัญหาที่แสนสาหัส ในเมื่อญี่ปุ่นถูกบังคับให้เปิดประตูบ้าน แม้ว่านักปราชญ์เฉพาะรายๆ เหล่านี้มิได้มีอิทธิพลต่อยุคของตนเองโดยตรง แต่ก็ได้ให้ประจักษ์พยานที่ว่า แม้จะมีความล่าช้าแห่งระบบโซกุนเองและความพยายามในยุคโตงวาระที่จะผสมผสานความคิดให้เข้ากับผลประโยชน์แห่งความปลอดภัยของตนเอง แต่ก็มีพลังอื่นๆ ที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ ซึ่งก็คงจะเตรียมญี่ปุ่นไว้รับตำแหน่งในโลกใหม่อยู่เหมือนกัน.

๓๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บทที่ ๑๕

วีรบุรุษกับการบูชาวีรบุรุษ

ยุคกลางในญี่ปุ่น คือนับแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๑ นับว่าเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่หยุดหย่อน ซึ่งจะอย่างไรก็ตามก็นับว่าได้ช่วยทำให้ชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและศาสนาของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างรวดเร็ว เฉพาะในวงการเมืองเท่านั้นที่ความโน้มเอียงแห่งสังคมเจ้าขุนมูลนายที่เหวี่ยงตัวออกไปจากศูนย์กลางที่ทรงพลังดูเหมือนจะไม่ยอมให้พลังที่อาจก่อให้เกิดเป็นแบบพัฒนาการที่มีระเบียบยิ่งขึ้นรวมตัวเข้าด้วยกันได้ใหม่เป็นเวลานานทีเดียว นอกจากนั้นยังนับว่าเป็นยุคที่ไม่มีระเบียบที่นับว่าเลวร้ายที่สุดในระยะ ๕๐ ปีหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งแรงเหวี่ยงของสงครามได้ทำให้ตระกูลพวกเจ้าขุนมูลนายที่ทรงอำนาจสองสามตระกูลซึ่งได้ให้ภาวะผู้นำแก่ศักราชใหม่ในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นแยกออกจากอาณาจักรที่เป็นอิสระไม่มากนักน้อยเป็นจำนวนกว่า ๖๐ อาณาจักร จากการจัดการประลองฝีมือในหมู่พวกเจ้าขุนมูลนายด้วยกันให้หมดไปทำให้เกิดมีแม่ทัพที่สำคัญ ๆ ขึ้นมา ๓ คน คือ โนบุนางะ ฮิเดโยชิ และ โอเอยะสุ และโดยอาศัยความพยายามของแม่ทัพเหล่านี้เองที่ทำให้ญี่ปุ่นรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ในทันที พวกเขาได้ปล่อยให้การทำลายล้างตัวเองของลัทธิเจ้าขุนมูลนายและการสถาปนารัฐสมัยใหม่ล่วงเลยมานานมาก แต่บุคคลสำคัญ เหล่านี้ก็ประสบความสำเร็จในการนำญี่ปุ่นไปจนถึงธรณีประตูแห่งศักราชใหม่ ให้มีเสถียรภาพอย่างน่าทึ่ง ดุจดั่งที่ยุคเก่า ๆ ได้เคยประสบความสำเร็จมาตลอดมาแล้วฉะนั้น และในกรรมวิธีนี้ชีวิตทางด้านพุทธศาสนาของประเทศไทยก็คงมีการเปลี่ยนรูปจากความเป็นเด่นแห่งสถาบันและอุดมคติทางพระพุทธศาสนาไปสู่ความเป็นเด่นแห่งลัทธิเหตุผลนิยมแบบขงจื้อใหม่ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างน่าทึ่งพอ ๆ กัน โดยค่อย ๆ เปลี่ยนไปที่ละขั้น ๆ พร้อม ๆ กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

โอตะ โนบุนางะ

ที่นับว่าน่าสังเกตก็คือขั้นที่นับว่าสำคัญยิ่งขั้นหนึ่งในกรรมวิธีแห่งการทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทางด้านการเมืองนั้นนับว่าเป็นการทำลายล้างอำนาจแห่งที่มั่นอันสำคัญของพระพุทธศาสนาลง เรื่องนี้นับว่าเป็นงานของ โอตะ โนบุนางะ (พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๑๒๕) ซึ่งมีได้มีชีวิตอยู่ทันรับการยอมพ่ายแพ้ของฝ่ายปรปักษ์ทางโลกของท่าน แต่ทว่าได้ประสบผลสำเร็จ

ในการทำให้ประชาคมทางศาสนาที่ได้มีบทบาทอันน่าสงสัย และบางครั้งก็นับว่าสำคัญมาก ในการทำให้การต่อสู้เพื่อจะได้มีอำนาจเหนือราชสำนักเกียวโตอันไม่รู้จักยุติมาเป็นเวลาหลายร้อย ปีมาแล้วยุติกันเสียที่ โนบุ나가ซึ่งดูถูกป้อมที่ทรงอำนาจและดูเหมือนจะไม่มีใครทำลายได้แห่ง ปรัมปราประเพณีทางพุทธศาสนาอย่างเช่นภูเขาอิเออิเองนั้นมาจากครอบครัวที่ไม่ค่อยจะมี ใครรู้จักหัวนอนปลายเท้าครอบครัวหนึ่ง ซึ่งเป็นแบบผลผลิตของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ ที่นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นพรรณนาไว้ในภาษาที่คัดมาจากหนังสือเกี่ยวกับเรื่องความเปลี่ยนแปลง เช่น หนังสือ เกโกกุโย ว่า “พวกชนชั้นต่ำทำลายล้างพวกชนชั้นสูง” ความทะเยอทะยานของ โนบุ나가ซึ่งหวาดหวั่นจะประสบความสำเร็จนั้นก็คือ “เพื่อนำประเทศทั้งหมดมาไว้ใต้ดาบ เล่มเดียว” (เทนกะฟูบุ) อันเป็นคำขวัญที่จารึกไว้ที่ตราของท่าน คุณสมบัติของโนบุนาเงในอัน ที่รับภารกิจอันใหญ่โตมโหฬารนี้ก็คืออะไรบางอย่างที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันอยู่ในตัว คือการ ตัดสินใจที่จะให้บรรลุตามจุดประสงค์อย่างเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ไม่แปรผันผสมกับความยืดหยุ่นได้ และความเป็นผู้มีใจที่เปิดเผยเป็นวิถีทาง การที่โนบุนาเงขึ้นเถลิงอำนาจแม้ว่าจะจะเป็นไปอย่าง รวดเร็วแต่ก็มีได้ตรงไปตรงมาเลย และบุคคลที่ดื้อดึงและเจ้าปัญญาน้อยกว่าท่านย่อมจะ ไม่สามารถเอาตัวรอดหลังจากที่ต้องปราศรัยตั้งหลายครั้งหนได้เลย หรือเขาคงไม่ยืนหยัดในอันที่ จะทำการรณรงค์ที่ทารุณโหดร้ายเป็นระยะเวลานานอย่างเหนียวแน่น ซึ่งเกือบจะทำให้มนุษย์ หมดความอดทนและตันปัญญาได้ โนบุนาเงได้สอนตนให้พึ่งตัวเอง ให้มีความระมัดระวังตัว และ ให้สามารถปรับตัวได้ง่าย แต่ท่านก็มองหาคุณสมบัติเหล่านี้ในคนของท่านโดยให้รางวัลแก่ผู้ที่ ทำโดยไม่ต้องสั่ง และให้เสรีภาพในการทำอย่างมากที่สุด ในแง่นี้นับว่าเป็นที่น่าสังเกตุอยู่มาก ที่ว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยเฉพาะก็คือ คำสอนในนิกาย เซนซึ่งได้เน้นถึงคุณสมบัติเหล่านี้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ โนบุนาเงยังเป็นอาจารย์สอนศิลปะว่า ด้วยการทฤษฎีหลังอีกด้วย และจะไม่ลังเลใจในอันที่จะใช้อุบายที่หลอกลวงที่สุดในเมื่อใช้วิธีการ ที่ชอบธรรมแล้วไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากนั้น เมื่อเจ็บแล้วเขาจะจำไปจนตายทีเดียว และ การแก้เผ็ดของเขาจะนำเขาไปสู่การลงโทษผู้ที่เคยทำร้ายเขาอย่างทารุณโหดร้ายที่สุดให้สาสม กับความแค้น เช่น ชายคนหนึ่ง เคยยิงเขาในระยะใกล้ ๆ อีกหลายปีต่อมาถูกเขาจับได้ในคราว เกิดการแตกแยกทางศาสนา เขาได้เอาชายผู้นั้นมาเลื่อยศีรษะจนถึงคอ โดยฝังร่างกายของชาย ผู้นั้นไว้ในดิน หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง พวกที่อาศัยอยู่ในวัดแห่งเขาอิเออิ ถ้าหากใครไปโพนทนา ว่าความอาฆาตพยาบาทของเขานั้นน่าสะพรึงกลัวมากแล้ว เขาจะดำเนินการอย่างประณีตบรรจง เป็นขั้น ๆ เพื่อจับคนผู้นั้นเอามาฆ่าโดยไม่คำนึงถึงอายุหรือความผิดเลย

แต่ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่า โนบุนาเงเป็นบุคคลที่เกรี้ยวกราดต่อเพื่อนฝูงเกือบพอ ๆ กับที่

เกรี้ยวกราดกับศัตรูทีเดียว การที่เขากังวลอยู่กับแผนการของเขา การที่เขาทนไม่ได้ต่ออะไรก็ตามที่ดูเหมือนจะขัดต่อแผนการของเขา และบางทีความรู้สึกที่ล้าลึกที่สุดของเขาได้ทำให้เขากลายเป็นคนที่เอาแต่ใจตัวและไม่เอาใจใส่ต่อระเบียบแบบแผนที่มีธรรมดาสามัญใดๆ เลย โนบูนาเงได้ไปปรากฏตัวในงานศพบิดาในลักษณะที่สกปรกและถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่มีความเคารพ เพราะเขาโยนธูปเทียนไปยังศพของบิดา แทนที่เขาจะเผาของหอมนั้นด้วยความเคารพ ในที่สุดพฤติกรรมที่ประหลาดๆ ผิดปกติของเขา ที่ครูบาอาจารย์ผู้สูงอายุได้เคยแนะนำเขาแล้ว แต่ไม่ได้ผลอะไรนั้น จะมีผลทำให้ครูบาอาจารย์ผู้เคร่งครัดในเรื่องความประพฤติต้องฆ่าตัวตายนั้นนับว่าเป็นวิธีทางเดียวเท่านั้นที่ทำให้โนบูนาเงรู้สึกตัวขึ้นมา

การที่โนบูนาเงเกลียดชังปรัมปราประเพณีและขนบธรรมเนียมทั้งหลายที่ตั้งมั่นเป็นหลักแล้ว ทำให้เขาต้องไปรับเอาขนบประเพณีที่แปลกๆ และใหม่ๆ เข้ามาใช้แทน ทั้งยังทำให้เขาหันไปหาพัฒนาการต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่เขาเองเร็วขึ้น ดังนั้นชื่อของเขาจึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับพัวพันอยู่กับการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญๆ เป็นนิรันดร์หลายอย่างในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ดังนั้นการที่โนบูนาเงแสดงน้ำใจจริงต่อพวกมิชชันนารีคริสต์ศาสนา ซึ่งเพิ่งมาถึงญี่ปุ่นใหม่ๆ จึงดูเหมือนจะได้รับความบันดาลใจเพราะความปรารถนาที่จะศึกษาเล่าเรียน แต่ที่ออกจะปริศนาอยู่ก็เพราะโนบูนาเงมีความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาต่อพระพุทธศาสนาที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณี อย่างไรก็ตาม การที่โนบูนาเงชอบใจในพุทธปัญญาอันสูงส่งและความเป็นผู้ดีของพวกเขาเขยือติดที่กล่าวหาเหล่านี้ และการที่โนบูนาเงปฏิบัติต่อพวกมิชชันนารีเป็นอย่างดี ทำให้โนบูนาเงมีชื่อเสียงว่าเป็นผู้นำชาวญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่คนแรก ซึ่งเป็นผู้ทำให้เรื่องราวของตะวันตกที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นกลายเป็นแหล่งชีวิตประวัติที่สำคัญมาก นอกจากนั้น โนบูนาเงยังได้กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพัฒนาการในด้านการส่งสินค้าอีกอย่างหนึ่งมาจากโปรตุเกสในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั่นคือ อาวุธปืน โนบูนาเงไม่เพียงแต่จะฝึกฝนตนเองในการใช้อาวุธเหล่านั้น รุกรานผู้อื่นอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นผู้นำในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาในการเป็นฝ่ายรับดังที่เป็นอยู่ในเวลานั้นอีกด้วย นั่นคือ กลุ่มปราสาทแบบที่เขาสร้างขึ้นที่เมืองอะซึจิ ซึ่งมีคูกว้างและป้อมปราการทำด้วยหินสูงมาก ซึ่งใช้เป็นแบบป้อมค่ายอนุสรณ์ที่ฮิเดโยชิสร้างขึ้นที่เมืองโอซากา และอิเอะยะซุสร้างขึ้นที่เมืองเอโดะ (โตเกียว) การคุ้มครองที่อำนวยความสะดวกป้อมค่ายที่ไม่สามารถจะดีให้แตกได้จริงๆ แบบนี้ทำให้เป็นที่ดึงดูดใจพวกที่สนใจในการค้า อันนับว่าเป็นธาตุมูลที่ทวีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจของประเทศและมีผลประโยชน์อย่างยิ่งใหญ่แฝงอยู่ในด้านให้เงินทองสนับสนุนแผนการที่เต็มไปด้วยความทะเยอทะยานของโนบูนาเง ในการที่โนบูนาเงล้อมเมืองโอซากาไว้อย่างไม่เด็ดขาดนั้น เราได้พบพลังทางประวัติศาสตร์

บางอย่างเพียงคู่กันอยู่ นั่นคือการที่โนบุ나가จะยอมรับว่าเมืองท่าต่างๆ ตามชายทะเลและการควบคุมสายการเดินเรือทะเลในผืนแผ่นดินใหญ่มีความสำคัญเสมอด้วยชีวิต การที่โนบุ나가พยายามอย่างดื้อดันทรงในอันที่จะปะทะกับประชาคมทางศาสนาที่ควบคุมศูนย์การค้าเหล่านี้อยู่ อย่างเช่น สำนักศิษย์ของอิกโก แห่งนิกายสุชาวดีในเมืองโอซากาเป็นต้น และการที่โนบุนาจะใช้เรือหุ้มเหล็กเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเพื่อปิดเมืองท่าและตัดสายทางคมนาคมและสายการส่งเสบียงให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรในญี่ปุ่นภาคตะวันตก

มีเหตุผลทำให้คิดว่าโนบุนาจะมีความระมัดระวังในเรื่องแนวความคิดที่ญี่ปุ่นได้เปิดสายการค้าโพ้นทะเลขึ้น และว่าโนบุนาจะหวังว่าในทันทีที่ประเทศชาติได้บรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ก็จะใช้อำนาจทางทะเลที่กำลังทวีมากขึ้นของญี่ปุ่นขยายดินแดนไปยังผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชีย แต่ข้อนี้จะต้องฝากไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง คือ ฮิเดโยชิ ในอันที่จะปฏิบัติตามแผนการที่เต็มไปด้วยความทะเยอทะยานนี้ ก่อนที่ญี่ปุ่นจะประสบความสำเร็จในน้ำหนึ่งใจเดียวกันขั้นสุดท้าย โนบุนาจะก็ถึงแก่กรรมเสียตั้งแต่ในวัยหนุ่มด้วยน้ำมือของขุนพลของตนเองคนหนึ่ง สมดังที่พุทธศาสนิกชนได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่มีอำนาจขึ้นมากด้วยความทารุณโหดร้ายและความทรยศ ก็จะได้รับผลสนองตอบอย่างเดียวกันนั่นเอง

การเผยแผ่ศาสนาพุทธกับการฆ่าพระและผู้ที่อาศัยอยู่ในวัด

บางทีจะไม่มีปฏิบัติการอื่นใดในชีวิตของโนบุนาที่จะเปิดเผยให้เห็นการที่เขาตัดสินใจต่อสู้กับอำนาจทุกอย่างที่ขวางทางเขาอยู่ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางโลกหรือทางศาสนาก็ตาม โดยปราศจากความเมตตากรุณาได้อย่างชัดเจนยิ่งไปกว่าการที่เขาได้เผยแผ่แห่งนิกายเทนไดบนภูเขาฮิเออิละ ในเรื่องราวที่นักเขียนชีวประวัติสมัยแรกๆ คนหนึ่งได้เขียนประมวลเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยไวอิตยาวว่า โนบุนาจะได้อ้างเหตุผลสนับสนุนการทำลายศูนย์กลางพุทธศาสนาของญี่ปุ่น ซึ่งมีอาคารสถาน ๓,๐๐๐ หลัง และมีผู้ที่อาศัยอยู่ถึง ๒๐,๐๐๐ คน ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นในการที่จะรักษากฎหมายและระเบียบในประเทศไว้ โนบุนาจะได้คัดค้านว่า มิใช่เพราะความปรารถนาที่จะแก้แค้นเลยที่ทำให้เขาแก้แค้นพวกพระ แต่เพราะความปรารถนาที่จะทำให้ประเทศชาติรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างไม่มีเห็นแก่ตัวต่างหากที่ทำให้เขาต้องปฏิบัติไปเช่นนั้น

(จากเรื่อง โฮอัน โนบุนา-คิ, บทที่ ๔, ในหนังสือ ไดนิฮอน ฮิเรียว, ตอนที่ ๑๐, เล่ม ๖, หน้า ๘๗๑-๘๗๔)

วันที่ ๑๑ กันยายน ปีที่ ๒ แห่งศักราช เกนกิ (พ.ศ. ๒๑๑๔) โนบุนาจะได้ตั้งค่ายอยู่ ณ ที่ของ เกียวกูริน-ไซ ในเมือง เซตะ และ ... เขาได้สั่งให้บริวารคนสำคัญๆ ของเขาจุดไฟเผาและ

วิบุรุษกับการบูชาวิบุรุษ

๓๖๑

ทำลายวัด ห้องโถง และที่อยู่บนภูเขาอีเออีให้หมด และฆ่าฟันพวกพระและผู้ที่ย้ายอยู่ในวัดให้สิ้น โนบุ나가ซึ่งปราศจากความเมตตากรุณาได้สั่งให้คนของตนรับทำลายให้หมดโดยไม่ยอมผ่อนผันใดๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าพวกบิรารที่ใกล้ชิดซึ่งตกอกตกใจและงุนงงจะทัดทานไม่ให้ปฏิบัติต่อไปอีก นั่นยิ่งกลับทำให้โนบุนามีความแค้นเคืองยิ่งขึ้นและไม่มีใครจะสามารถยับยั้งเขาได้ ดังนั้นคนทั้งปวงก็ต้องยอมปฏิบัติตามคำสั่งของเขาอย่างช่วยไม่ได้ แล้ว (ซากุมะ) โนบุโมริ คนหนึ่งกับพระที่ครองชีวิตคฤหัสถ์ (lay-bronze) ชื่อ ทาเกอิ (เซกิอัน) ผู้หนึ่งแห่งอีโระ ก็ได้มาทัดทานโนบุนาเง ทั้งสองคนนั้นได้บอกโนบุนาเงว่า ศูนย์กลางภูเขานั้นนับตั้งแต่สร้างขึ้นมาในระหว่างศักราช เอนริวกุ (พ.ศ. ๑๓๒๕-๑๓๔๔) ด้วยความพยายามร่วมกันแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิองค์ที่ ๑๕ คือสมเด็จพระจักรพรรดิคัมมุ กับ เตนเงียวโดชิ (คือไซโจ ผู้ให้กำเนิดนิกายเทนโด) ก็ได้เป็นผู้คุ้มครองพระบรมมหาราชวังมาเป็นเวลาถึง ๘๐๐ ปี และว่าคำร้องเรียนของศูนย์กลางนี้ที่มีไปถึงราชบัลลังก์แม้ว่าจะกำกั้นที่สุดก็มีใช้ว่าจะไม่ได้รับการเอาใจใส่เสียเลย บุคคลทั้งสองนั้นยังได้กล่าวสืบไปอีกว่า “แม้จะมีผู้กล่าวว่ายุคของเราเป็นยุคศาสนาเสื่อม การกระทำความเช่นการทำลายวัดวาอารามนับว่าเป็นการกระทำที่ไม่เคยมีมาก่อน และไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย” เมื่อได้รับการทัดทานอย่างรุนแรงเช่นนี้ โนบุนาเงก็อธิบายว่า ไม่ใช่ว่าเขาจะไม่สนใจใยดีต่อการดักเตือนเสียเลย แต่เขาได้ขอร้องให้คนเหล่านั้นฟังสิ่งที่เขาจะต้องพูดอย่างสงบ โนบุนาเงกล่าวว่า “ข้าพเจ้ามิได้เป็นผู้ทำลาย ผู้ทำลายวัดก็คือตัววัดนั่นเอง ดังที่พวกท่านก็ทราบอยู่แล้วว่าข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ไม่รู้จักความสงบแม้สักขณะเดียว ข้าพเจ้าได้เสี่ยงชีวิต ได้อุทิศชีวิตทำงานหนัก อุทิศชีวิตปฏิเสธความปรารถนาส่วนตัวของตนเอง ข้าพเจ้าได้มอบชีวิตทหารที่เต็มไปด้วยความยากลำบากก็เพื่อว่าอาจจะระงับความโกลาหลอลหม่านภายในบ้านเมือง เพื่อระงับความเสื่อมพระเกียรติของสมเด็จพระจักรพรรดิและทำให้พระองค์ทรงกลับมีพระเกียรติขึ้นมาใหม่ ทำให้กิริยามรรยาท และประเพณีที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปดีขึ้น และทำให้ผลประโยชน์ของรัฐบาลและศาสนาจริงยั่งยืนอยู่ตลอดไป แต่เมื่อปีกลายนี้ เมื่อโนะตะและฟูกุชิมะ แห่งแคว้นเซตสึกำลังจะยอมแพ้และที่มั่นของพวกเขากำลังจะแตกอยู่แล้วนั้น อะซากุระและอะไซได้ถือโอกาสในขณะที่ข้าพเจ้าไม่อยู่ย้ายยิชะในแคว้นนี้ด้วยกองทัพมาหลายหมื่นคน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงถูกบีบบังคับให้จำต้องกลับมาที่นี่และขับไล่พวกนั้นออกไปจากซากาโมโด ในวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าก็ขับไล่พวกขบถไปยังยอดเขาชิโบงุสะได้ หิมะที่ตกลงมาอย่างมากมายทำให้การต่อสู้ของข้าไป และพวกเขาก็เกือบจะถูกคนของเราสังหารได้อยู่แล้ว ในตอนที่พวกที่ย้ายอยู่ในวัดบนภูเขาอีเออีลงมาช่วยพวกท่านได้ถูกส่งให้มายับยั้งและชี้แจงเหตุผลให้พวกพระเหล่านั้นฟัง แต่พวกพระเหล่านั้นก็ไม่ยอมฟังแล้วข้าพเจ้าก็ส่งทูตอีกคนหนึ่งชื่อ อินาบะ ไปบอกพวกพระเหล่านั้นว่า ถ้าพวกพระเหล่านั้นยังยินกรานที่ปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจแล้ว อาคารสถานทั้งปวงรวมทั้งวิหารกลางและวิหารสำหรับ

กษัตริย์แห่งภูเขา^๑ ก็จะถูกเผาและทำลายหมดโดยไม่มียกเว้น และพวกที่อาศัยอยู่ในวัดทั้งปวง ทั้งพระและมิใช่พระก็จะถูกตัดศีรษะหมด แต่พวกพระเหล่านั้นก็ยังไม่ยอมแพ้ ข้าพเจ้ามิได้กล่าว คำเท็จเลย พวกพระเหล่านั้นและที่เป็นผู้ขัดขวางความดำรงอยู่แห่งกฎหมายและระเบียบในบ้าน เมือง พวกที่ช่วยเหลือพวกขบถนั้นและเป็นผู้ทรยศต่อบ้านเมือง ยิ่งกว่านั้นถ้าหากพวกเขามิได้ ถูกทำลาย บัดนี้พวกเขาก็คงจะกลายเป็นอันตรายต่อประเทศชาติอีกเป็นแน่ ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ มีชีวิตเหลืออยู่แม้แต่คนเดียวเลย” เมื่อตระหนักถึงเหตุผลของโนบุนางะดังนั้นแล้ว แม้แต่เซกิอัน พระคฤหัสถ์ (คือพระที่แต่งงานมีครอบครัวได้เฉพาะในมหายานบางนิกาย-ผู้แปล) ก็ยอมจำนน โดยไม่คิดค้านอะไรแม้แต่คำเดียว

แล้ว อิเกตะ คัตซึสะบุโร คนหนึ่งก็ให้ข้อเสนอแนะว่า “วันนั้นกำลังใกล้เข้ามาแล้ว และ พวกขบถก็จะถอนตัวและแตกกระจัดกระจายไป และจำนวนของพวกขบถก็จะสลายไป ดังนั้น ถ้าหากเราล้อมพวกเขาไว้ในยามราตรี แล้วจู่โจมตีในตอนไคเซ็นฟุรุเงะเข้าก็จะไม่มีใครหนีรอดไป ได้แม้แต่คนเดียว” โนบุนางะก็เห็นชอบด้วย ดังนั้นจึงมิได้โจมตีในตอนกลางวัน แต่ในยามดึกสงัด กองทัพของโนบุนางะก็ล้อมบริเวณอันกว้างขวางของภูเขาอิเออิไว้โดยรอบ ไม่เหลือช่องใดๆ ไว้ ให้หนีรอดไปได้เลย พอได้ยินเสียงสัญญาณเป่าเขาให้โจมตีได้ ทหารของโนบุนางะก็เข้าโจมตี จากทุกทิศทุกทางอย่างดุเดือดพร้อมกับเสียงโห่ร้องอย่างดุร้ายกระหึ่มเลือด แม้ว่ากองทัพ ของทางวัดจะต่อสู้ทุกตารางนิ้วของภูเขา แต่ในเวลานั้นก็ไม่อาจเปรียบกับกองทัพของโนบุนางะได้ ทุกสิ่งทุกอย่างในที่ทุกหนทุกแห่ง นับแต่วิหารกลางมาจนถึงเจดีย์ ๒๑ องค์ของกษัตริย์แห่งภูเขา หอระฆังและหอสมุดล้วนถูกเผาราบลงกับพื้นเป็นหน้ากลองทีเดียว ยิ่งกว่านั้น คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหลาย ทั้งที่สืบทอดและเปิดเผย และบันทึกเกี่ยวกับเมืองหลวงภายใต้การปกครองของพวกขุนพล และจักรพรรดิทั้งหลายต่างก็ถูกทำลายลงในทันที นักศึกษาคนสำคัญๆ ผู้ที่มีความสามารถพิเศษ ซึ่งหายาก พระผู้เฒ่าและพวกเด็กๆ ที่ไม่เพียงสาและมึนปร่าจนน่ารักน่าเอ็นดู ถ้าหากไม่ถูกตัด ศีรษะก็ถูกจับเอาไปเป็นเชลย บางคนก็บอกว่าตนไม่มีความผิดอะไรโดยอ้างว่าตนมิได้มีความ เป็นอริกับใคร แต่พวกเขาได้รับบอกเล่าเพียงให้เลิกหาข้อแก้ตัวและหุบปากเสียเท่านั้น บางคน ก็ขอร้องให้ปล่อยตัวไป แต่บางคนก็ยังยึดมั่นอยู่ในความเชื่อถือเดิมอย่างมั่นคงว่า “เมื่อ ๕๐๐ ปีผ่านพ้นไปแล้ว โลกก็จะย่างเข้าสู่ยุคพระศาสนาเสื่อมครั้งหลัง” จึงไม่อาจมีความหวังใดๆ สำหรับอนาคต ถ้าเราเผาตัวตายพร้อมๆ กับพระฉายที่เขียนบนไม้และพระรูปของกษัตริย์

^๑ กษัตริย์แห่งภูเขาเป็นเทวดาชินโด ที่ เคนเงียว ไดชิ พบว่าประดิษฐานอยู่บนภูเขาอิเออิ จึงได้เลือกเอาเทวดาแห่งภูเขาเป็น ผู้พิทักษ์รักษาสถานที่กลางแห่งนิกายเทนไดของ ท่าน

^๒ ยุคที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายไว้ว่า คำสอนของพระองค์จะเสื่อมและสูญสิ้นไป

วิบุรุษกับการบูชาวิบุรุษ

๓๖๓

แห่งภูเขาแล้ว ผู้ให้กำเนิดนิกายเทนไดผู้ยิ่งใหญ่ (คือ เคนเจียวไดชิ) และพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายแล้ว ก็อาจเป็นบุญกุศลที่จะตามสนองให้เราได้บรรลุถึงซึ่งความเป็นพุทธะต่อไป ขอให้เราทำจิตให้แน่วแน่เพ่งต่อดวงจันทร์ คือ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณและชำระจิตใจของเราให้ปราศจากราคีในน้ำที่ไหลมาจากข้างเขาฮิเออิเถิด” น้ำและไฟถ่านที่ทำให้เนื้อตัวพองก็ยังไม่เลวร้ายเท่าลมโชยที่เย็นเยือกเลย” เมื่อกล่าวดังนั้นแล้ว พวกเขาก็ห่มตัวลงไปในห้องไฟที่กำลังลุกไหม้อยู่ และไมใช่เพียงสองสามคนเท่านั้นที่ถูกไฟกลืนหายไปในการทำงานนี้ เสียงก๊กก้อง เพราะการที่วัดถูกไฟไหม้ครั้งใหญ่ครั้งนี้ได้ทวีความกึกก้องยิ่งขึ้นเพราะเสียงร้องไห้หวนของทั้งคนแก่และเด็กนับจำนวนไม่ถ้วน เสียงเหล่านี้ได้ก้องไปจนถึงสวรรค์ชั้นฟ้า แล้วก็สะท้อนกลับมายังโลกอีก เสียงดังจนทุบตับโหมและน่าสยดสยองอย่างยิ่ง นักประวัติศาสตร์คนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า : “ความพินาศแห่งอาณาจักรทั้งหกเป็นผลงานของอาณาจักรทั้งหก หาใช่เป็นผลงานของฉินไม่ การทำลายฉินลงก็เป็นผลงานของฉินเอง หาได้เป็นผลงานของประชาชนชาติไม่” ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การทำลายศูนย์กลางที่ภูเขาฮิเออิเป็นการกระทำของศูนย์กลางนั่นเอง หาได้เป็นการกระทำของโนบุ나가ไม่

ท่านศาสตราจารย์ ซากุเนะ แห่งเกียวโตตะวันตกได้เขียนแสดงความเสียใจต่อพัฒนาการไว้ว่า :

ในอาคารสถานทั้งปวงทั้งเล็กและใหญ่บนภูเขาฮิเออิ

ธรรมะได้เสื่อมลง

สิ่งที่น่าสยดสยองก็คือความวิบัติสามครั้งที่เนื่องมาจากไฟ ดาบ และความตาย

ได้ส่งควันของมันขึ้นไปยังสวรรค์ชั้นฟ้า

แม้ว่าของทะเลสาบ^๙ ที่ชำระล้างแคว้นต่างๆ ๒๔ แคว้น

ก็ยังกลับร้อน

และถ่านแห่งปูชนียสถานสามพันแห่ง

^๗ฮิเออิ เป็นชื่อสัญลักษณ์ของภูเขาฮิเออิ เลื่อนมาจากชื่อเทือกเขา ฮิเอมิง ของจีน ซึ่งเป็นที่ตั้งศูนย์กลางนิกายเทนได แห่งแรก

^๙ทะเลสาบบิวา ซึ่งเป็นทะเลสาบใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่นอยู่ที่เชิงเขาฮิเออิ

๓๖๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ก็กำลังกลับเข็นลง

แม้ความห่วงใยของสมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งคล้ายดวงอาทิตย์และดวงจันทร์

ก็ยังดำรงอยู่สูงในพระเจดีย์

และศาลเจ้าของกษัตริย์แห่งภูเขา

ก็มีอยู่ในประวัติศาสตร์เป็นเวลาอันยาวนาน

เทวดาผมสีเทา^๔ ได้สถิตอยู่ ณ ที่นั้น

เป็นพยานที่เคยเห็นทะเล

ที่กลายเป็นแผ่นดินถึงเจ็ดครั้ง

การนำเอาอารูบิโนเข้าประเทศ

(ดังที่นัมโป บุนอิ ได้พรรณนาให้เจ้าทานะงาซิมะ อิซาโด้กิ ฟังในหนังสือ เทกโช-คิ)

หลังจากที่โปรตุเกสได้นำเอาอารูบิโนไฟเข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลาถึงหกปี จึงได้มีเขียนเรื่องราวนี้ขึ้นเพื่ออนุชนผู้เป็นลูกหลานของเจ้าพื้นเมืองแห่ง ทานะงาซิมะ ซึ่งเป็นเกาะอยู่นอกปลายแหลมด้านทิศใต้ของญี่ปุ่นออกไป ซึ่งนับว่าเป็นแหล่งแห่งปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์นี้ ในปีต่างๆ ที่เข้ามาแทรกในระหว่างการใช้อารูบิโนไฟได้แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการรณรงค์ เพื่อรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นดังที่โนบุ나가ะและอิเดโยชิดำเนินการอยู่ อันเป็นการชี้แจงว่าจะปฏิบัติยุทธวิธีในการสงครามและการก่อสร้างงานด้านป้องกันประเทศ (รวมทั้งปราสาทต่างๆ ด้วย) ลักษณะสำคัญที่น่ายินดีแห่งเรื่องราวนี้ชวนให้เข้าใจความพยายามของญี่ปุ่นนั้นเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและประโยชน์ของอารูบิโนตามคำที่ใช้ในปรัชญาตะวันออกที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณี

(จากหนังสือ จูโรกุ เซอิกิ นิจิ-โฮ โกดชิ-ชิ โนะ เคนกิ, ของ โอคาโมะโตะ, หน้า ๑๘๗-๑๘๘)

ทางทิศใต้ของ (แคว้น) โอสุมิ ซึ่งอยู่ห่างจากฝั่งทะเลไป ๑๘ ริ มีเกาะอยู่เกาะหนึ่งชื่อ ทานะงาซิมะ บรรพบุรุษของข้าพเจ้าได้อาศัยอยู่ที่เกาะนั้นมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ตามนิยาย

^๔ หมายถึง ซิงจิ เมียวอิน เทวดาที่สถิตอยู่ในศาลเจ้าที่วัดอนโย-อิ ริมฝั่งทะเลสาบบิวา วัดอนโย-อิ ซึ่งเป็นปฏิภักษ์กับวัดอนริวโก-อิ ได้ถูกพระวัดอนริวโก-อิ โจมตีและเผาหลายครั้งหลายหน ดังนั้นข้อความที่พูดเป็นนัยว่า “ทะเลที่กลายเป็นแผ่นดินถึงเจ็ดครั้ง” ก็คือ ทะเลซึ่งหมายถึงการเผาวัดอนโย-อิ ให้กลายเป็นทะเลเพลิง จึงทำให้ดูเหมือนเป็นแผ่นดินไป

วิบุรุษกับการบูชาวิบุรุษ

๓๖๕

โบราณเรื่องหนึ่งเล่าว่า ชื่อ ทาเหาะ มาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ทั้งๆ ที่เกาะมีขนาดเล็ก แต่จำนวนประชาชนที่อาศัยอยู่ในเกาะนั้นได้ทวีขึ้นและมั่งคั่งขึ้นเรื่อยๆ คล้ายเมล็ดพืชที่หว่านลงไปถูกต้องตามฤดูกาลฉะนั้น ในระหว่างศักราชเทมมอน (พ.ศ. ๒๐๗๕-๒๐๙๗) วันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีน้ำและกระต่าย (พ.ศ. ๒๐๘๖) ทางฝั่งตะวันตกของเกาะออกไป ได้ปรากฏมีเรือใหญ่ลำหนึ่ง ไม่มีใครทราบว่าเป็นเรือลำนั้นมาจากไหน เรือลำนั้นมีลูกเรือกว่าร้อยคน ทุกคนล้วนมีรูปร่างแตกต่างจากพวกเรามาก และภาษาที่พูด เราก็อฟังไม่รู้เรื่อง ทำให้ทุกคนที่พบเห็นคนเหล่านั้นมองพวกเขาเหล่านั้นด้วยความระแวงสงสัย ในหมู่บุคคลเหล่านั้นมีนักศึกษาชาวจีนอยู่คนหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครทราบชื่อและแซ่เขาเลย แต่เขาใช้นามปากกาว่า โกโฮ คราวนั้นมีชายคนหนึ่ง ชื่อ โอริเบะ ซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านทางฝั่งทะเลด้านทิศตะวันตกที่มีความรู้แตกฉานในด้านภาษาจีน ดังนั้นเมื่อได้พบกับโกโฮ จึงได้สนทนากันด้วยการใช้ไม้ไผ่เขียนคำจีนลงบนทราย เขาได้เขียนถามว่า “ผู้โดยสารที่อยู่บนเรือนั้น เป็นคนประเทศไหน? ทำไมพวกเขาจึงมีรูปร่างแตกต่างออกไปเช่นนั้น?”

โกโฮ ได้เขียนตอบว่า “พวกเขาเป็นพวกพ่อค้าจากในหมู่พวกอนารยชนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ พวกเขาทราบบางอย่างเกี่ยวกับสมบัติผู้ดีของพวกกษัตริย์และเสนาบดี แต่พวกเขาไม่ทราบว่าการที่ที่สุภาพอ่อนโยนนั่นเป็นส่วนหนึ่งแห่งสมบัติผู้ดี ดังนั้นในเวลาที่เขาได้พบเขาจึงไม่แลด้วยกัน เมื่อเวลาบริโภคอาหารก็ใช้มือเปิบ ไม่ใช่ตะเกียบ พวกเขาทราบวิธีที่จะทำให้เจริญอาหารแต่ไม่สามารถเขียนบอกเหตุผลเป็นลายลักษณ์อักษรได้ พวกพ่อค้าเหล่านั้นไปเยือนสถานที่บางแห่งก็โดยหวังจะเอาสิ่งของที่ตนมีอยู่ไปแลกกับสิ่งที่ตนไม่มี ไม่มีอะไรที่จะต้องประแวงสงสัยพวกเขาเลย”

แล้วโอริเบะก็เขียนต่อไปอีกว่า : “จากที่นี่ไปประมาณ ๑๓ ริ มีท่าเรืออยู่แห่งหนึ่งชื่ออะกาโอจิ ณ ที่นี้มีอยู่ครอบครัวหนึ่งที่ข้าพเจ้ามีความจงรักภักดี อาศัยอยู่มาหลายชั่วคนแล้วประชาชนที่อาศัยอยู่ ณ ท่าเรือแห่งนั้นมีอยู่หลายหมื่นครอบครัว ประชาชนมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์มาก มีพวกพ่อค้าพาณิชจากทางเหนือและทางใต้ไปมาค้าขายอยู่ด้วยตลอดเวลา บัดนี้ เรือลำนี้ได้จอดทอดสมออยู่ ณ ที่นี้แล้ว แต่ว่าห่างจากท่าเรือแห่งนั้น เพราะท่าเรือนั้นอยู่ลึกเข้าไปและสงบเงียบมาก” เมื่อได้รายงานเรื่องเรือต่างชาติให้ปู่และบิดาผู้สูงอายุของข้าพเจ้าทราบแล้ว บิดาข้าพเจ้าก็ส่งเรือสำเภากล่าวลบล้างไปรับเรือนั้นที่อะกาโอจิ เรือนั้นได้มาถึงเมื่อวันแรม ๑๒ ค่ำ

ในตอนนั้นที่ท่าเรือมีนักศึกษานิกายเซนชั้นผู้ใหญ่อยู่คนหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นศิษย์ของเรียวเงนแห่งฮิวงออาศัยอยู่ เพราะมีความปรารถนาจะฟังคำบรรยายลัทธิธรรมนุทริกสูตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นักศึกษานิกายเซนผู้นั้นจึงได้อยู่ที่ท่าเรือแห่งนั้น และในที่สุดเขาก็หันมา

นับถือนิกายสัทธรรมมุนทริก (Lotus Sect) ณ วัดจูโย-อิน นักศึกษาผู้นั้นซึ่งเป็นผู้ชำของโนคัมภีร์ และหนังสือคลาสสิกต่างๆ สามารถเขียนหนังสือได้อย่างรวดเร็วและอ่านเข้าใจง่าย เขาได้พบ โกโฮ และได้สนทนากันโดยวิธีเขียนหนังสือ โกโฮถือว่าเขาเป็นมิตรแท้ในดินแดนต่างดาวอันเป็นกรณีของคนที่มีนิสัยอย่างใด ก็มักชอบคนที่มีนิสัยอย่างนั้น (โอริเบะ ได้รายงานว่า :)

“ในบรรดาพ่อค้าเหล่านั้น มีหัวหน้าอยู่สองคน คนหนึ่งชื่อ มุระซุสะ กับอีกคนหนึ่งซึ่งนับถือคริสต์ศาสนาชื่อ โมตะ ทั้งสองนั้นถืออะไรบางอย่างซึ่งยาวประมาณ ๒ หรือ ๓ ศอก ไว้ในมือ ด้านนอกตรงและมีส่วนหนึ่งอยู่ด้านใน และทำด้วยของหนักๆ ส่วนในเลื่อนได้ทั้งๆ ที่ปิดปลายด้านหนึ่งแล้วก็ตาม ช่างๆ มีช่องช่องหนึ่งซึ่งเป็นทางที่ไฟจะเข้าๆ ออกๆ ได้ รูปร่างของมันพอจะเปรียบได้กับอะไรบางอย่างที่ข้าพเจ้ารู้จัก เวลาใช้จะต้องบรรจุผงและลูกตะกั่วเล็กๆ เอาเป่าสีขาวเล็กๆ ไปวางไว้บนฝั่ง กระชับวัตถุนั้นไว้ในมือ ดึงตัวให้ตรง หลับตาเสียข้างหนึ่ง เอาไฟจุดตรงช่องข้างๆ แล้วกระสุนจะไปถูกเป้าพอดี มีแสงคล้ายฟ้าแลบและมีเสียงคล้ายฟ้าผ่า ถึงกับคนที่ยืนอยู่ข้างๆ ต้องเอามืออุดหูทีเดียว ... สิ่งนี้เมื่อยิงนัดหนึ่งก็สามารถทำลายภูเขาเงินและกำแพงเหล็กลงได้ ถ้าหากมีใครประสงค์ร้ายต่อลัทธิครอบงำของอีกคนหนึ่งและถูกยิงด้วยวัตถุสิ่งนั้น เขาจะตายทันที จึงไม่จำเป็นที่จะพูดถึงความที่มากินพิษในไรดอกกว่า ถ้าหากถูกยิงด้วยวัตถุนั้นจะเป็นอย่างไร”

เจ้าโทกิทากะได้เห็นสิ่งนั้น และคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ประหลาดเหนือความประหลาดทั้งหลาย ตอนแรกเขาไม่ทราบดอกว่าวัตถุสิ่งนั้นมีชื่อว่าอะไร ทั้งไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับประโยชน์ของมันด้วย บางคนก็เรียกมันว่า “อาวุธเหล็ก” เราไม่ทราบว่ามันจริงเรียกมันว่าอย่างนั้นหรือเปล่า หรือว่าเฉพาะบนเกาะของเราเท่านั้นที่เรียกมันเช่นนั้น ดังนั้นในวันหนึ่งเจ้าโทกิทากะจึงพูดกับหัวหน้าที่เป็นชาวต่างดาวสองคนนั้นโดยผ่านล่ามคนหนึ่งว่า “แม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่มีความสามารถ แต่ข้าพเจ้าก็ควรจะได้ศึกษาเกี่ยวกับมันไว้บ้าง”

แล้วบุคคลผู้เป็นหัวหน้าทั้งสองนั้นก็ตอบโดยผ่านล่ามเช่นเดียวกันว่า : “ถ้าท่านปรารถนาจะศึกษาเกี่ยวกับสิ่งนี้ละก็ เราจะสอนความลึกลับของมันให้”

แล้วเจ้าโทกิทากะก็ถามว่า : “อะไรเล่าคือความลึกลับของมัน?”

หัวหน้าคนหนึ่งตอบว่า : “ความลึกลับก็คือต้องทำให้มันแน่น และหลับตาข้างหนึ่ง”

เจ้าโทกิทากะกล่าวว่า : “นักปราชญ์ในสมัยโบราณมักจะสอนวิธีทำให้มันแน่นไว้ แล้วข้าพเจ้าก็ได้เรียนบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับการทำให้มันแน่นมา ถ้าเราไม่ทำให้มันแน่น ก็จะไม่เกิดผลในสิ่งที่เราพูดหรือทำลงไป ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเข้าใจสิ่งที่ท่านพูดเกี่ยวกับเรื่องการ

ทำให้ใจให้แน่นแน่ว อย่างไรก็ดีตาม สำหรับวัตถุที่อยู่ไกล ๆ ถ้าหากเราหลับตาเสียข้างหนึ่งจะมี ทำให้ทัศนภาพของเราเสียไปหรือไม่ เราจึงต้องหลับตาด้วยเล่า?”

ในเรื่องนี้หัวหน้าทั้งสองตอบว่า : “ข้อนั้นเป็นเพราะการทำให้แน่นแน่วเป็นสิ่งที่สำคัญในกิจทั้งปวงนั่นเอง ถ้าหากเราทำให้แน่นแน่วได้ ภาพใหญ่ ๆ ก็ไม่จำเป็น การหลับตาข้างหนึ่งมิได้ทำให้สายตาพร่าไปเลย มิแต่จะช่วยให้มีจิตใจแน่นแน่วยิ่งขึ้น ท่านควรจะทราบเรื่องนี้ไว้”

เจ้าโทกิทากะได้กล่าวด้วยความดีอกดีใจว่า : “นั่นตรงกับที่เล่าจื้อได้กล่าวไว้ว่า ‘สายตาที่ดีหมายถึงการเห็นสิ่งที่เล็กมาก’ ”

ปีนั้น วันพฤหัสบดีของเดือน ๙ ตกวันแห่งโลหะและวันแห่งหมู ดังนั้นพอถึงเช้าวันที่มีฤกษ์งามยามดี เขาก็เอาดินปืนและลูกตะกั่วบรรจุอาวุธนั้นให้เต็ม แล้วก็เอาไปตั้งไว้ ณ ที่ห่างไกลกว่าร้อยศอก แล้วก็ใช้อาวุธนั้นยิง ในตอนแรกประชาชนก็รู้สึกประหลาดใจ แล้วก็ตระหนกตกใจกลัว แต่ในที่สุด คนเหล่านั้นทั้งปวงก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า : “เราอยากเรียน” เจ้าโทกิทากะได้ซื้อปืนทั้งสองกระบอกนั้นจากชาวต่างดาวเพื่อเอาไว้ฝึกหัดรักษาทักษะของครอบครัวโดยมิได้คำนึงถึงว่าราคาจะแพงสักเพียงใด ส่วนศิลปะในการรบ การร่อน และการผสมดินปืนนั้น เจ้าโทกิทากะได้ให้ผู้ติดตามคอยตามตนคือ ชิโนกาว่าเรียน เจ้าโทกิทากะได้ใช้เวลาทั้งกลางวันกลางคืนทดลองใช้อาวุธปืนนั้นโดยไม่ยอมหยุดพักเลย ผลก็คือได้ทำให้การยิงผิด ๆ ในตอนแรกกลายเป็นยิงถูกเป้าแบบร้อยทั้งร้อยเลย

เจ้าโทกิทากะมีความสนใจในอาวุธนั้นมาก จนกระทั่งให้ช่างเหล็กเป็นจำนวนมาก ตรวจสอบและศึกษาเรื่องอาวุธนั้นเป็นเวลาหลายเดือน และจากฤดูหนึ่งไปยังอีกฤดูหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อตั้งโรงงานสร้างอาวุธขึ้นมาเอง อาวุธที่เขาผลิตได้นั้นมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายคลึงกับอาวุธของต่างประเทศมาก แต่เขาไม่ทราบวิธีที่จะปิดตรงปลายลำกล้องปืน ปีต่อมาพ่อค้าชาวต่างประเทศก็มาที่อ่าว ณ เกาะคุมะโนะเกาะหนึ่งของเรากลับครั้งหนึ่ง ... นับว่าโชคดีที่ในหมู่พ่อค้าเหล่านั้น มีช่างเหล็กคนหนึ่งซึ่งเจ้าโทกิทากะถือว่าเป็นบุคคลที่พระผู้เป็นเจ้าทรงส่งมาให้ เจ้าโทกิทากะจึงได้สั่งให้ผู้บัญชาการทหาร คือ คิมเบอิ คิโยซาดะ ศึกษาวิธีปิดปลายลำกล้องปืนจากช่างเหล็กผู้นั้น เขาจึงได้ทราบว่าภายในลำกล้องปืนนั้นมีลวดสปริงอยู่ชิ้นหนึ่ง ซึ่งการค้นพบนี้ทำให้สามารถสร้างปืนขึ้นมาได้อีกหลายสิบกระบอกในช่วงระยะเวลาเพียงปีเศษๆ แล้วก็ได้สร้างพานท้ายปืนที่ทำด้วยไม้และเครื่องประดับปืนที่คล้ายๆ ลูกกัญแจขึ้น เจ้าโทกิทากะมิได้สนใจอยู่เพียงเรื่องพานท้ายปืนหรือเครื่องประดับปืนเท่านั้น แต่ยังคงสนใจในการที่จะเอาปืนนั้นมาใช้

ในการรบอีกด้วย ดังนั้น บรรดาของเขาทั้งที่อยู่ใกล้และอยู่ในที่ไกลจึงต่างก็ฝึกฝนในการใช้อาวุธแบบใหม่ซึ่งมีผลว่าในเวลาต่อมาไม่นานนัก ก็มีคนเป็นจำนวนมากที่สามารถยิงเป้าได้ถูกต้อง บรรดาทั้งร้อยทีเดียว ต่อมาชายผู้หนึ่งชื่อ ทะจิบานะ-ยะ มะตะ ซาบุโร ซึ่งเป็นพ่อค้าที่อาศัยอยู่บนเกาะของเรามาประมาณปีหนึ่งหรือสองปีก็ได้ศึกษาศิลปะอาวุธปืนจนมีความชำนาญชำนาญ และเมื่อเขากลับบ้านแล้ว ทุกคนต่างก็ไม่เรียกชื่อเขา แต่เรียกเขาว่า เทปโปมะตะ^๖ แล้วจังหวัดอื่นๆ ในมณฑลชั้นในก็เจริญรอยตาม คือศึกษาศิลปะอาวุธปืนบ้าง และต่อมาก็ไม่เฉพาะมณฑลชั้นในเท่านั้น แต่ทั่วรวมทั้งจังหวัดต่างๆ ทางตะวันตกและทางตะวันออกต่างก็เรียนศิลปะอาวุธปืนบ้าง ...

เป็นเวลากว่า ๖๐ ปี นับแต่ได้นำเอาอาวุธชนิดนี้เข้ามาสู่ประเทศเรา มีคนที่ผมสงสัยเป็นดอกเลาบางคนเท่านั้นที่ยังจดจำเหตุการณ์นี้ได้ดี ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่า เจ้าโทกิมัตสึได้จัดหาอาวุธปืนเพียงสองกระบอกมาศึกษา และด้วยการใช้อาวุธนั้นยิ่งเพียงนัดเดียวก็ปลุก ๖๐ จังหวัดทั่วประเทศให้ตื่นขึ้นได้ นอกจากนั้นเจ้าโทกิมัตสึเองก็ให้ช่างเหล็กเรียนวิธีสร้างปืน และสามารถทำให้ความรู้ในการสร้างปืนนี้แพร่ไปทั่วทั้งประเทศ

คนโบราณได้กล่าวไว้ว่า ถ้าหากความสัมฤทธิ์ผลแห่งบรรพบุรุษของเรายังมีดมนอยู่ ความผิดก็จะมาตกแก่อนุชนรุ่นหลัง บันทึกเรื่องราวก็มีเพียงแค่นี้

โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ

เรื่องความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น บางทีจะอยู่ที่เรื่องของ ฮิเดโยชิ (พ.ศ. ๒๐๗๔-๒๑๔๑) เด็กลูกชาวไร่ชาวนา ซึ่งเข้ามาทำงานอยู่กับโนบุนางะ ในฐานะเป็นคนรับใช้ และหลังจากที่โนบุนางะถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๕ แล้วได้แปดปี เขาก็ได้เป็นอาจารย์ของญี่ปุ่นทั้งปวงอย่างไม่มีใครเถียงได้ บุตรของประเทศผู้สร้างกายกำยำล่ำสัน มีใจใหญ่ผู้นี้ได้เริ่มต้นชีวิตโดยไม่มีแม่แต่นามสกุล และชื่อต่างๆ ที่ต่อมาเขาได้เอามาใช้นั้น ได้บังเกิดขึ้นต่างๆ ที่เขาได้ก้าวจากความมิดมนไปสู่อำนาจที่ไม่เคยมีมาก่อนตามลำดับ เมื่ออยู่รับใช้โนบุนางะ เขามีชื่อในตอนแรกว่า คิโนชิตะ ซึ่งแปลว่า ภายใต้เงาไม้ ซึ่งเท่ากับแนะนำถึงภาวะที่ไร้บ้านช่องในตอนแรกๆ ของเขา ต่อมาเขาก็เอาชื่อของผู้ช่วยโนบุนางะสองคนที่เขาปรารถนาจะเลียนแบบมารวมกัน แล้วก็ได้อีกว่า สะชิบะ เมื่อโนบุนางะถึงแก่กรรมแล้ว ความทะเยอทะยานที่จะเป็นโชกุนของเขาที่มีปรากฏอยู่ในการเลือกใช้ “ไทระ” ซึ่งเป็นชื่อสกุลที่เหมาะสมแก่ผู้ที่หวังจะสืบต่อโชกุน อาชิกางะที่สืบสายโลหิตมาจากมินาโมโตะ เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จในการที่จะเป็นโชกุน เขาก็

^๖ เทปโป หมายถึง “ปืนไฟ”

ปรารถนาอยากเป็นอัศวินมหาเสนาบดี และก็ประสบผลสำเร็จจึงได้ใช้สกุล “ฟูจิวาระ” ซึ่งได้ผูกขาดตำแหน่งนี้มาเป็นเวลาหลายร้อยปี ในที่สุดเมื่อมีอำนาจถึงที่สุดแล้ว เขาก็ใช้ชื่อตัวเองว่า “ไทโก” (ตามศัพท์แปลว่า มหาราชวัง) และใช้นามสกุลใหม่ว่า “โตโยโตมิ” ซึ่งหมายความว่า **ผู้เตรียมการอย่างมากมาย** ความปรารถนาประการหลังในอันที่จะเป็นเอกลักษณ์กับความมั่งคั่งและเงินทองมากกว่าจะเป็นเอกลักษณ์กับอำนาจทางการทหารนั้นได้รับการยืนยันจากบรรดาศักดิ์ที่เขาได้รับหลังจากที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว คือ “โฮโกะกุ” ซึ่งแปลว่า **ความมั่งคั่งแห่งชาติ** และจากเพลงที่ร้อง ณ ศาลเจ้าของเขาในเมืองเกียวโตที่ว่า :

ชิอิวกุ โยะชู โอะ	ใครคือผู้ที่
เรียวเตะะ นิ นิจิริ	รวบเอาจังหวัดกว่าสี่ร้อยจังหวัดไว้
จะ-โนะ-ยุ-อะ-ชิชะบะสุ อิโตะ ะ	ในฝ่ามือของเขา
ทะระะ?	และผู้ที่ยับยั้งในการเลี้ยงหน้าชา?
ไทโก ชัน	ผู้นั้นคือ ท่าน
โตะ อะไร โก-อิโตกุ	ผู้ยิ่งใหญ่ผู้เป็นที่ประทับใจ

อิเตโยชิ มีความทะเยอทะยานทุกอย่างที่โนบุนางะมี แต่พร้อมกับความทะเยอทะยานนั้น อิเตโยชิก็มีความเป็นผู้มีใจกว้างไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งนับว่าช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในการขึ้นครองอำนาจสมดังที่มุ่งมาดปรารถนาไว้มากทีเดียว เขาสามารถใช้ศิลปะในการจงใจคนและการประนีประนอมเป็นอย่างดี เช่น ในคราวที่เขาประสบความสำเร็จในการตกลงกับประชาคมทางศาสนาที่ไม่ลงรอยกับโนบุนางะและซึ่งโนบุนางะยังปราบไม่ได้ หรือเขาอาจใช้กำลังทหารที่มืออยู่อย่างมากมายบีบบังคับโดยไม่ยอมเลิกล้มความตั้งใจ ดังในกรณีที่เขาใช้กำลังทหารถึง ๒๐๐,๐๐๐ คนล้อมที่มั่นแห่งสุดท้ายของข้าศึกทางภาคเหนือ คือ โฮโย ที่เมืองโอดะวาระ เป็นเวลาถึงสี่เดือน แต่ไม่เหมือนโนบุนางะ เพราะเขาได้ปฏิบัติต่อผู้ที่พ่ายแพ้ในสงครามด้วยความโอบอ้อมอารีและไม่แสวงหาวิธีที่จะถอนรากถอนโคนฝ่ายพ่ายแพ้ให้หมดสิ้นไป

ลักษณะภาพของอิเตโยชิ ก็คือการที่เขาแสวงหาวิธีที่จะทำให้ญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จในการที่จะทำให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนั่นคือ เขาพยายามที่จะทำให้พวกเจ้าขุนมูลนายทุกครอบครัวในประเทศรวมกันอยู่ภายใต้ความนำของเขา ณ หัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของชาตินี้ อิเตโยชิมิได้มุ่งแต่จะใช้กำลังทหาร ซึ่งไม่มีแบบอย่างมาก่อนเพื่อให้บรรลุถึงซึ่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแห่งชาติโดยตลอดยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยเกี่ยวข้องกับกฎปฏิบัติ

๓๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ทางการเมืองอย่างรุนแรง พลังทางเศรษฐกิจ เช่น ความเจริญเติบโตทางการค้าและการตัดการรรม ความแพร่สะพัดแห่งเศรษฐกิจการเงิน และการขยายวิสาหกิจโพ้นทะเล กำลังผลักดันญี่ปุ่นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ไปตามวิถีทางเดียวกันกับประเทศต่างๆ ของยุโรปตะวันตกที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นมา และแรงกระตุ้นที่มีต่อเอกภาพนี้ อาจได้รับการส่งเสริมให้เข้มแข็งต่อไปได้เพราะการที่พวกมหาอำนาจตะวันตกเหล่านี้มาปรากฏตัวคุกคามอยู่ในน่านน้ำของญี่ปุ่น แต่อิเดโอยังมิได้ตอบสนองแผนบูรณาการรวมหน่วยซึ่งอาจทำให้ญี่ปุ่นอยู่บนธรณีประตู่แห่งความก้าวหน้า ในฐานะเป็นรัฐสมัยใหม่และมหาอำนาจของโลกประเทศหนึ่ง การที่อิเดโอยิเป็นประมุขเหนือโดเมียวและอาณาจักรของพวกโดเมียวนั้น ได้มีปรากฏแสดงอยู่ในความผูกพันแบบเจ้าขุนมูลนายและสัมพันธ์ภาพส่วนบุคคล การที่อิเดโอยิก้าวขึ้นมาสู่อำนาจนั้นเป็นการก้าวขึ้นมาของเจ้าเหนือหัว มิใช่เป็นการก้าวขึ้นมาของผู้สร้างชาติที่มีระบบที่ได้สร้างอำนาจแบบใหม่ขึ้นมาบนอำนาจแบบเก่า ดังนั้นอิเดโอยิจึงชื่อว่าได้สร้างแนวขึ้นมาใหม่โดยมิได้ทำให้องค์การตามปริมปราประเพณีของสังคมญี่ปุ่นต้องเดือดร้อนเลย แต่ทว่าในแนวนั้น ก็มีสถานที่ทั้งสำหรับพวกผู้แทนของระบบผู้ดีทางทหารแบบเก่าๆ และสำหรับพวกผู้นำใหม่ของพวกที่มีชาติกำเนิดต่ำต้อย เช่น คาโต คิโยมาสะ ชาวนาจากหมู่บ้านของอิเดโอยิเอง และโคนิชิ ยูกินางะ คนขายยาและเป็นคริสต์ศาสนิกชน ซึ่งได้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในงานด้านกองทัพเรือและเป็นแม่ทัพที่ลือชื่อในการรณรงค์กับเกาหลี

แนวนี้อยู่ที่อิเดโอยิ ซึ่งเป็นบุคคลผู้สั่งการฉันทัด วัตถุประสงค์ที่แนวนี้นสนองก็ผูกพันอยู่กับความทะเยอทะยานส่วนตัวของอิเดโอยิ ซึ่งมองเห็นว่าตัวเป็นผู้ทำให้จุดหมายปลายทางของชาติญี่ปุ่นในอันที่จะปกครองเอเชียตะวันออกทั้งหมดให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาฉันทันนั้น โครงการมหาโพธิ์นี้ได้เป็นการหลั่งออกซึ่งความกระตือรือร้นในทันทีทันใด หรือการทำให้เขาไปชั่วขณะดังที่เข้าใจโดยปราศจากความไตร่ตรองเลย ความไฝฝันในอันที่จะพิชิตจีนนับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกของโนบุนาเงะที่ตกทอดมายังอิเดโอยิ และอิเดโอยิได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การวางแผนเพื่อใช้กำลังทางเรือของญี่ปุ่นและวิสัยสามารถในการที่จะล่าเหยื่อทหารในการทำสงครามขยายดินแดน ไปยังเกาหลี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ และ พ.ศ. ๒๑๔๐ ให้ได้ผลมากที่สุด อย่างไรก็ตามการตายโดยกระหน่ำของคนเดียวคนเดียว คือ อิเดโอยิ เท่านั้นที่ทำให้วิสาหกิจแบบอวดใหญ่อวดโตนี้ต้องล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิงและเพื่อแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นได้ถูกหล่อหลอมไว้ในบทบาทของจักรวรรดิก่อนที่จะถึงเวลาอันควรเพียงใด ทั้งยังเท่ากับเป็นการเผยให้เห็นวิธีที่บุคคลคนเดียวรวมระบอบใหม่เข้าด้วยกันอีกด้วย พร้อมกับการจากไปของอิเดโอยินี้ อำนาจของเขาก็กระจัดกระจายไปอยู่ในมือแม่ทัพทั้งหลายของเขาที่ต่างก็ต่อสู้ชิงชัยกันเพื่อความเป็นใหญ่อย่างรวดเร็ว และบุตรของเขาเองก็ต้องสูญเสียชีวิตไปในการต่อสู้ในโอกาสต่อมาด้วย

อิดโยซิมิได้เป็นกังวลอยู่กับความฝันถึงจักรวรรดิจนถึงกับมองข้ามธุรกิจเกี่ยวกับการที่จะทำให้การบริหารภายในบ้านเมืองเข้มแข็งอย่างสิ้นเชิงเลย และลักษณะแห่งการปฏิรูปที่อิดโยซิได้ดำเนินการไปเหล่านั้นก็ยังบ่งถึงว่าการปฏิรูปเหล่านั้นได้ทำให้การสร้างระบอบการปกครองซึ่งอาจทำให้ท่านรอดตายได้ผลน้อยเพียงใดด้วยมาตรการบางอย่างของท่าน ในอันที่จะทำให้ระบบเจ้าขุนมูลนายที่มีอยู่ในขณะนั้นมีเสถียรภาพ เช่น การห้ามเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย การจ้าง และการถืออาวุธอย่างอื่นนอกจากซามูไร ได้มีผลต่อระบบการสร้างชนชั้นที่แห้งแล้งซึ่งทำให้ระบบนั้นดำรงอยู่ต่อมาภายใต้ความอุปถัมภ์ของโตกุภาวะจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แต่คำสั่งเหล่านี้ที่ออกมาเพื่อพวกเจ้านายในระบบเจ้าขุนมูลนายเฉพาะรายๆ ในอาณาจักรต่างๆ ตามอำนาจส่วนตัวของโทโกนั้นได้มีแนวโน้มไปในทางที่จะยืนยันถึงการปกครองตนเองตามชนบทและฐานะเดิม ยิ่งกว่าที่จะยืนยันถึงการที่รัฐซึ่งรวมอำนาจไว้ที่เมืองหลวงจะควบคุมญี่ปุ่นทั้งหมดโดยตรง ประจักษ์พยานต่อไปเกี่ยวกับความโน้มเอียงนี้ ก็มีพบอยู่ในการสำรวจดินแดนที่ขยายออกไปซึ่งทำอยู่หลายปี คือ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๒๕ จนถึง พ.ศ. ๒๑๓๔ การสำรวจเช่นนั้นได้ทำเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๒ โดยการเอาอย่างเงินในสมัยราชวงศ์ถังพร้อมกับมีความเห็นที่จะตั้งระบบภาษีที่คงจะทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงเนื่องจากแน่ใจว่าจะเก็บภาษีจากแผ่นดินได้อย่างแน่นอน ซึ่งนับว่าเป็นการเก็บภาษีอากรเพื่อทำให้ระบบข้าราชการแบบจีนระบบใหญ่ที่เผชิญหน้าอยู่ในขณะนั้นคงมีอยู่ต่อไป แต่สำหรับอิดโยซิแล้วตรงกันข้ามวัตถุประสงค์ในอันที่จะสำรวจดินแดนนี้ มิใช่เพื่อนำเอาที่ดินทั้งหมดมาไว้ภายใต้อำนาจการเก็บภาษีของรัฐเลย แต่ทว่าเพื่อใช้เป็นมูลฐานในอันที่จะยกที่ดินเช่นนั้นให้เป็นรางวัลแก่พวกบิรารที่ซื่อสัตย์ และเพื่อกำหนดรายได้ที่ “บิรารเหล่านั้น” อาจได้รับจากที่ดินนั้นให้แน่นอนลงไป

ดังนั้นแม้ว่าอิดโยซิจะมีได้คิดอุปายเกี่ยวกับกลไกทางการเมืองที่สามารถดำเนินการได้อย่างอิสระของตัวเขาก็จริง แต่เขาก็ประสบความสำเร็จในอันที่จะบรรลุถึงอำนาจและความมั่งคั่งส่วนตัวอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน เขาอาจกำหนดหน้าที่ให้พวกเจ้าขุนมูลนายหรืออาจกำหนดหน้าที่ให้พวกเจ้าขุนมูลนายเสียใหม่ให้ปกครองดินแดนนั้นๆ ตามที่เขาจะเป็นผู้เลือกให้ และเขาอาจบังคับให้พวกเจ้าขุนมูลนายเหล่านั้นมอบสิ่งที่เป็นสาระสำคัญแก่โครงการซึ่งแสดงให้เห็นความเลิกลอยของเขาเอง เช่น การสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขึ้นที่เมืองเกียวโตและปราสาทที่ใหญ่โตขึ้นที่เมืองโอซากา ความมั่งคั่งอย่างมากมายของเขาทำให้เขากลายเป็นผู้อุปถัมภ์ราชสำนักที่ยากจนลงที่แท้จริง ซึ่งเรื่องนี้แสดงให้เห็นความใจกว้างของเขาอย่างที่ไม่เคยมีโซคุนคนใดได้ทำมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว และทำให้เขาสามารถเลี้ยงดูบุคคลที่มีชื่อเสียงทั้งหลายจากทุกๆ ส่วนแห่งสังคมญี่ปุ่น คือ สังคมการเมือง สังคมศาสนา สังคมพวกปัญญาชน และสังคมศิลปิน ทั้งนี้โดยการจัดพิธีเลี้ยงน้ำชาอย่างประณีตให้ ในตอนที่เขาถึงแก่กรรมนั้น เขาเกือบจะ

เป็นบุคคลในนิยายไปทีเดียว และราชสำนักก็เป็นตัวตั้งตัวตีในการแสดงความเคารพของประชาชนที่มีต่อเขาโดยประธานตำแหน่งฐานันดรศักดิ์ทางศาสนาชินโต คือ โฮโกะกุ หรือ ความมั่งคั่งแห่งชาติ ให้แก่เขา และสร้างวิหารเป็นอนุสรณ์แก่เขาขึ้น ณ ที่ราบสูงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเกียวโตครอบพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่เขาได้สร้างขึ้น เกือบจะในทันทีทันใดนั้นวิหารแห่งนี้ได้นามว่า โตโยกุนิ (ซึ่งหมายความว่า ความมั่งคั่งแห่งชาติ เช่นเดียวกัน) ก็ได้กลายเป็นเป้าสายตาของเมืองหลวงและของชาติ เป็นศูนย์กลางแห่งการบูชาวีรบุรุษแห่งชาติแบบใหม่เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้นำซึ่งเป็นเสมือนเทพเจ้าที่ไดรรวมประเทศญี่ปุ่นให้เป็นปึกแผ่น และบันดาลให้ประชาชนผืนถึงจักรวรรดิโพ้นทะเล

ถ้าหากครอบครัวของอิตะโยชิสามารถธำรงรักษารัฐฐานะของตนไว้ได้ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าวิหารแห่งนี้จะต้องถือกันว่าเป็นสถานที่แห่งหนึ่งในบรรดาวิหารแห่งชาติ “ที่สำคัญ ๆ ห้าแห่ง” แต่จารึกบนระฆังที่บุตรของอิตะโยชิถวายเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ได้ทำหน้าที่เป็นเสมือนข้ออ้างสำหรับการที่ท่านอียะสุใช้แรงกล้าเสียงเพื่อต่อต้านอิตะโยชิ^๗ ชนิดที่เขายะเย่อยู่ในที่ หลังจากที่ล้อมอยู่เป็นเวลานานแล้ว กำแพงปราสาทที่เมืองโอซากาซึ่งดูเหมือนจะไม่สามารถตีให้แตกได้ก็ถูกอียะสุโจมตี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๘ และภายใต้การปกครองของโตกูงาวะ วิหารโตโยกุนิก็ได้กลายเป็นวัดที่ถูกปล่อยปละละเลยโดยเจตนา มากกว่าที่จะเป็นที่เคารพบูชาแห่งชาติ ชะตากรรมนี้ก็เกือบเหมือนกับที่ได้พยากรณ์ไว้ในบทกวีที่กล่าวกันว่าอิตะโยชิได้แต่งขึ้นก่อนหน้าที่จะถึงแก่กรรมไม่นานนัก

ชิยุ โตะ โอกิ	ข้าพเจ้ามาตุจนน้ำค้าง
ชิยุ โตะ คิเอนอัน	ข้าพเจ้าไปดุนน้ำค้าง
วางะ มิ คะนะ	ชีวิตของข้าพเจ้า
นะหิระ โนะ โกะโตะ ะ	และสิ่งทั้งปวงที่ข้าพเจ้าได้ทำที่เมืองโอซากา
ยุเมะ โนะ มะตะ ยุเมะ	เป็นเพียงความฝันในความฝันเท่านั้นเอง

แม้ว่าตระกูลโตกูงาวะจะปกครองบ้านเมืองอยู่เป็นเวลาหลายร้อยปี แต่ก็ไม่สามารถทำให้ทัศนภาพเกี่ยวกับโลกที่ใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นโลกที่ญี่ปุ่นจะแสดงบทบาทร่วมอยู่ด้วย และทัศนภาพแห่งขอบฟ้าที่เหยียดพันเอเซียเข้าไปสู่แอฟริกาและยุโรปของอิตะโยชิมีดมนลงเลย แผนที่สองแผ่น

^๗ จารึกตอนหนึ่งที่แสดงความปรารถนาให้ประเทศชาติมีสันติสุข (โคกะ อันโก) นั้นมีอักษรสองคำที่เป็นชื่อของอียะสุ และโดยเหตุที่คำทั้งสองนั้นบังเอิญอยู่ตรงที่ระฆังจะถูกแกะเป็นปรกติ ข้อนี้จึงตีความหมายว่าเป็นคำสาปแช่งอียะสุ

ที่ฮิเดโยชิได้เขียนไว้ได้รักษาแนวความคิดนี้ไว้ ณ เบื้องหน้าของเขายู่ตลอดเวลา แผนทีแผ่นหนึ่งติดไว้ที่ฉลากพับได้ในปราสาทของเขา และอีกแผ่นหนึ่งติดไว้ที่พัด ในขณะที่เขาเอามาพัดตัวให้... เขาก็เชื่อว่าเขาได้พัดเปลวไฟแห่งความทะเยอทะยานของเขาให้โผล่ขึ้นในระหว่างเวลาปีต่อๆ มา ความทรงจำเกี่ยวกับการกระทำที่กล้าหาญของฮิเดโยชิก็ยังคงตกค้างอยู่ในวิญญาณของประเทศญี่ปุ่นที่เป็นเกาะอยู่โดดเดี่ยวในฐานะเป็นการเตือนให้ระลึกถึงโลกที่อยู่นอกฝั่งทะเล และจุดหมายปลายทางซึ่งวันหนึ่งคงจะนำนัรบของญี่ปุ่นไปยังฝั่งแม่น้ำยาลูอีก

โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ

จดหมายถึงอุปราชแห่งหมู่เกาะอินดิส

สามปีก่อนที่จะเขียนจดหมายฉบับนี้ ฮิเดโยชิได้รับจดหมายจากอุปราชแห่งอินดิส (คือแคว้นกัวของโปรตุเกส) โดยผ่านทางมิชชันนารีเยซูอิตคนหนึ่ง จดหมายฉบับนี้ซึ่งฮิเดโยชิได้เขียนตอบไป และจดหมายทำนองเดียวกันฉบับหนึ่งที่ฮิเดโยชิได้ส่งไปถึงผู้สำเร็จราชการฟิลิปปินส์เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๐ ได้เปิดเผยทัศนคติของท่านที่มีต่อคริสต์ศาสนาและศาสนาโดยทั่วไป และความทะเยอทะยานของท่านในอันที่จะปกครองเอเชียตะวันออกทั้งปวง

(จากหนังสือ นิชชิ โคโซ เคนกิ, ของ ฮากิยามา, หน้า ๖๕-๖๖)

เมื่อได้อ่านสารของ ๖๗๗ ซึ่งมีไปแต่ที่ไกลแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกพอกพองใจต่อน้ำที่กว้างใหญ่ไพศาลซึ่งแยกเราออกจากกัน ดังที่ ๖๗๗ ได้ให้ข้อสังเกตในจดหมายของ ๖๗๗ แล้ว ประเทศของข้าพเจ้าซึ่งประกอบด้วยจังหวัด ๖๐ จังหวัดได้ประสบกับกาลเวลาที่ไม่มีระเบียบเรียบร้อยมากกว่าเวลาที่สงบสุข การทะเลาะวิวาททำให้เกิดมีการขัดแย้งขัดแย้งกัน และพวกนักรบก็มักจะจับกลุ่มพากันฝ่าฝืนคำสั่งของราชสำนัก ข้าพเจ้าต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่น่าสลดใจนี้อยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กมาทีเดียว ข้าพเจ้าได้ศึกษาศิลปะการปลุกฝังตนเองและความลับเกี่ยวกับการปกครองประเทศ โดยอาศัยการวางแผนและการคิดล่วงหน้าอย่างลึกซึ้ง และโดยอาศัยหลักการสามประการแห่งความดี ปรีชาญาณและความกล้าเท่านั้นที่ข้าพเจ้าต้องระมัดระวังพวกนักรบในฝ่ายหนึ่ง และต้องดูแลสามัญชนในอีกฝ่ายหนึ่ง ในเวลาที่ใช้ความยุติธรรม ข้าพเจ้าสามารถสร้างความปลอดภัยขึ้นมาได้ ดังนั้นก่อนที่เวลาหลายปีจะผ่านไป ก็จะต้องสร้างเอกภาพของชาติไว้บนพื้นฐานที่มั่นคงให้ได้ และบัดนี้ต่างชาติทั้งที่ไกลและที่ใกล้ได้นำเอาเครื่องบรรณาการมาให้เราโดยไม่มียกเว้นเลย คนทุกคนในที่ทุกหนทุกแห่งต่างก็เชื่อฟังคำสั่งของข้าพเจ้าทั้งนั้น ... แม้ว่าบัดนี้ประเทศของข้าพเจ้าจะปลอดภัยและมั่นคงแล้ว

แต่ข้าพเจ้าก็ยังมีความหวังที่จะปกครองชาติหมิง (จีน ในสมัยราชวงศ์หมิง—ผู้แปล) ที่ยิ่งใหญ่อยู่ ข้าพเจ้าอาจนั่งเรือที่ใหญ่โตดุจพระราชวังของข้าพเจ้าไปถึงอาณาจักรกลางได้ในชั่วระยะเวลาอันสั้น ดูออกจะเป็นเรื่องง่าย ๆ ดุจขี่ไปที่ฝ่ามือของตัวเองฉะนั้น แล้วข้าพเจ้าก็จะใช้โอกาสนั้นเยี่ยมเยียนประเทศของ ๖ ผนข โดยมิคำนึงถึงระยะทางที่ห่างไกลหรือความแตกต่างระหว่างเราทั้งสองเลย

แผ่นดินของเราเป็นแผ่นดินของพระผู้เป็นเจ้า และพระผู้เป็นเจ้าก็คือจิต ทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติเกิดขึ้นมาก็เพราะจิต ปราศจากพระผู้เป็นเจ้าเสียแล้วก็ไม่อาจมีวิญญาณใดๆ ได้ ปราศจากพระผู้เป็นเจ้าเสียแล้วก็ไม่อาจมีวิถีทางใดๆ เลย พระผู้เป็นเจ้าทรงปกครองทั้งในสมัยที่รุ่งโรจน์และสมัยที่เสื่อมทรมาน พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นเชิงบวกและเชิงลบ และเป็นผู้ที่ใครๆ ก็ไม่อาจหยั่งรู้ได้ ดังนั้นพระผู้เป็นเจ้าจึงทรงเป็นรากเง้าและเป็นบ่อเกิดแห่งความมีเป็นทั้งปวง พระพุทธศาสนาในอินเดียนั้นก็ดี ศาสนาขงจื้อในเมืองจีนก็ดี และศาสนาซินโตในญี่ปุ่นก็ดี ต่างก็พูดถึงพระผู้เป็นเจ้านี้ทั้งนั้น การรู้จักศาสนาซินโต ก็คือการรู้จักพระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื้อไปในตัวนั่นเอง

ตราบโดที่มนุษย์ยังดำรงชีวิตอยู่ในโลก มนุษยธรรมก็ย่อมเป็นหลักการที่เป็นมูลฐานอยู่ตราบนั่น ถ้าหากมิใช่เพื่อมนุษยธรรมและความชอบธรรมแล้ว กษัตริย์ก็คงไม่ถือว่าเป็นกษัตริย์ เสนาบดีก็คงไม่ได้ชื่อว่าเป็นเสนาบดีอย่างแน่นอน เพราะการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมและความชอบธรรมนี้เอง จึงได้เกิดมีพื้นฐานแห่งสัมพันธภาพระหว่างกษัตริย์กับเสนาบดี ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา และระหว่างสามีกับภรรยา ถ้าหาก ๖ ผนข สนใจในปรัชญาอันลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าและพระพุทธเจ้า และขอให้อธิบายละก็ ข้าพเจ้าก็จะอธิบายให้ฟัง ในประเทศบ้านเมืองของ ๖ ผนข สอนเพียงลัทธิเดียวเท่านั้น ไม่ยอมให้สอนลัทธิอื่นๆ และ ๖ ผนข ก็ยังไม่ได้ตราบเกี่ยวกับปรัชญาเรื่องมนุษยธรรมและความชอบธรรม (ของศาสนาขงจื้อ) ดังนั้นจึงมิได้เคารพพระผู้เป็นเจ้าและพระพุทธเจ้า และจึงไม่มีความแตกต่างกันระหว่างกษัตริย์กับเสนาบดี เพราะความเป็นมิฉฉาจิรุ ๖ ผนข จึงตั้งใจจะทำลายกฎที่ชอบธรรม ต่อแต่นี้ไปขอ ๖ ผนข จงอย่าได้อธิบายลัทธิที่ไร้เหตุผลและป่าเถื่อน เพราะไม่ตราบว่าอะไรผิดอะไรถูกเลย เมื่อไม่กี่ปีมานี้ บุคคลที่เรียกตัวเองว่า คุณพ่อ ได้มายังประเทศของเราเพื่อหาทางทำให้คนของเราทั้งชายและหญิง ทั้งพระและคฤหัสถ์เคลิบเคลิ้มไปตาม คราวนั้นจึงได้มีการลงโทษพวกคุณพ่อเหล่านั้น และถ้าหากคุณพ่อเหล่านั้นกลับเข้ามาประกาศศาสนาของตนในบ้านเมืองของเราอีก เราก็จะลงโทษอีก พวกเขาจะถูกทำลายจนหมดสิ้นโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าเขาเป็นตัวแทนลัทธิในกายใด อาจเป็นการสายเกินไปที่จะเสียใจในความผิดที่ได้กระทำลงไปแล้ว ถ้าหาก

วรรณคดีกับการบูรณาการ

๓๗๕

ฯพณฯ มีความปรารถนาจะสถาปนามิตรภาพกับประเทศนี้ละก็ ท้องทะเลย่อมปราศจากภัยอันตรายที่จะเกิดจากพวกโจรสลัด และพวกพ่อค้าก็ได้รับอนุญาตให้ไปมาค้าขายได้ ขอได้โปรดระลึกถึงข้อนี้ไว้ด้วย

สำหรับผลผลิตแห่งดินแดนทางใต้ เราได้รับทราบสิ่งของที่ได้รับดั่งที่แยกรายการไว้แล้ว รายการของขวัญที่เรามอบให้มียูในหนังสือที่แยกออกไปอีกฉบับหนึ่งแล้ว ที่เหลือพูดของข้าพเจ้าจะอธิบายให้ทราบด้วยตนเอง

เทศาภิบาล ๑๙ (พ.ศ. ๒๑๓๔) : เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ

(ลงนาม) ผู้เผด็จการฝ่ายพลเรือน

บันทึกความทรงจำเรื่องการเดินทางไปสำรวจเกาหลี

การเดินทางไปสำรวจเกาหลีซึ่งเป็นเพียงขั้นเริ่มต้นในโครงการมโหฬารของอีเดโยซีในอันที่จะนำเอาเมืองจีนและเอเชียทั้งมวลในที่สุดมาไว้ภายใต้การปกครองของท่านนั้น อีเดโยซีได้เริ่มดำเนินการเพียงไม่กี่สัปดาห์ก่อนที่จะถึงวันเขียนบันทึกความทรงจำนี้ การที่อีเดโยซีติดต่อกับหลานของท่านย่อมสะท้อนให้เห็นความมั่นใจในชัยชนะอย่างสูงของท่านและการที่ท่านหวังว่าเมืองจีนอาจถูกปกครองโดยระบอบเจ้าขุนมูลนายที่ท่านเคยใช้อยู่ในประเทศญี่ปุ่น อีเดโยซีได้ชุมนุมกำลังรบที่ประมาณกันไว้ต่างๆ กันนับตั้งแต่ ๓๐๐,๐๐๐ คน ถึง ๔๘๐,๐๐๐ คน ที่เมืองนาโงยา (เดี๋ยวนี้เรียก คะรัตสึ) ทางภาคเหนือของเกาะกิวชู กับกองทัพอีก ๑๓๐,๐๐๐ คน ซึ่งในบันทึกความทรงจำของท่านนั้น ท่านได้รายงานไว้ว่าได้ไปถึงเมืองหลวงของเกาหลี (คือเมือง เซอูล แต่ชาวเกาหลีออกเสียง โซล—ผู้แปล) นั้นได้ปฏิบัติการสำเร็จสมดังวัตถุประสงค์ภายในเวลาเพียง ๒๐ วันหลังจากขึ้นบกที่ใกล้ๆ เมืองปูซานแล้ว

(จากหนังสือ หนีโซ-ชิเคนกิ, ของ อาคิยามา, หน้า ๔๔-๔๗)

(๑) ท่านผู้เป็นใหญ่ (อีเดโยซี) จะต้องไม่เพลาการเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อการรณรงค์ จะต้องออกเดินทัพในราวเดือนอ้ายหรือเดือนยี่ของปีหน้านี้แหละ

(๒) เมืองหลวงของเกาหลีตกอยู่ในความยึดครองในวันที่สองของเดือนนี้ ดังนั้นบัดนี้ก็ถึงเวลาที่จะข้ามทะเลไปตีอาณาจักรหมิง (คือเมืองจีน) ที่กว้างใหญ่ไพศาลเอามาไว้ในอำนาจแล้ว ข้าพเจ้าปรารถนาให้ท่านผู้เป็นใหญ่ข้ามทะเลไปเป็นผู้เผด็จการฝ่ายพลเรือนของประเทศจีนที่ยิ่งใหญ่นั้น

๓๗๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(๓) ควรมีทหารติดตามท่านผู้เป็นใหญ่ไปสัก ๓ หมื่นคน ควรเดินทางโดยเรือจากเมืองเฮียวโงะ ควรส่งม้าไปทางบก

(๔) แม้ว่าในอาณาจักรทั้งสาม (เกาหลี) จะมีได้หวังว่าจะมีการสู้รบกันใดๆ ก็ตาม การเตรียมอาวุธให้พร้อมสรรพนั้นมีความสำคัญอย่างที่สุด มิใช่เพียงเพื่อรักษาชื่อเสียงของเราไว้เท่านั้น แต่ทว่าเพื่อหากเกิดมีเหตุฉุกเฉินขึ้นมาด้วย ควรจะดักเตือนพวกทหารชั้นผู้น้อยทั้งหลายให้เตรียมตัวให้พร้อมไว้ด้วย ...

(อีก ๑๓ ข้อถัดมา เกี่ยวกับการส่งเสบียง การจัดหาอาวุธ และการเตรียมทหารกองหนุนไว้)

(๑๘) โดยเหตุที่จะต้องอัญเชิญสมเด็จพระจักรพรรดิไปประทับยังเมืองหลวงของจีน การเตรียมตัวจึงนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่ง การที่สมเด็จพระจักรพรรดิจะเสด็จไปยังเมืองหลวงของจีนนั้นจะเป็นในปีถัดปีหน้าไป ในโอกาสนั้น ควรจะมอบถวายจังหวัดต่างๆ สิบจังหวัดที่อยู่ติดกับเมืองหลวงให้พระองค์ในเวลานั้นควรจะได้แนะนำสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องเครื่องมือที่ใช้โอรุทพัสลินเป็นค่าธรรมเนียมของพวกข้าราชการสำนักทั้งปวง พวกผู้น้อยควรได้รับสิบเท่า (ของส่วนที่ท่านมีอยู่ในขณะนั้น) การโอนค่าธรรมเนียมทริพัสลินของผู้ที่มียศมีตำแหน่งสูงๆ ก็ควรให้เป็นไปตามคุณสมบัติส่วนบุคคล

(๑๙) ตำแหน่งผู้เผด็จการฝ่ายพลเรือนของจีนจะต้องได้แก่ฮิเดตสึผู้ซึ่งจะได้รับมอบจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เมืองหลวงร้อยจังหวัดดังที่กล่าวมาก่อนแล้ว ตำแหน่งผู้เผด็จการฝ่ายพลเรือนของญี่ปุ่นจะได้แก่ยามาโตะ^๘ ที่ปรึกษากลางหรือเสนาบดีชื่อบิเซน^๙ คนใดคนหนึ่งเมื่อใครคนใดคนหนึ่งได้ประกาศว่าพร้อมที่จะรับ

(๒๐) ส่วนตำแหน่งสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งญี่ปุ่นก็จะเลือกเอาเจ้าชายผู้ทรงพระเยาว์หรือเจ้าชายอะจิโยงคิโตงคิหนึ่ง

(๒๑) ตำแหน่งกษัตริย์เกาหลี ก็จะมอบให้แก่เสนาบดีชื่อ กิฟู หรือ เสนาบดีบิเซน ในตอนนั้น ที่ปรึกษากลางชื่อทิมบะก็จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์แห่งกีว

(๒๒) ในกรณีที่สมเด็จพระจักรพรรดิจะเสด็จไปเยือนประเทศจีนนั้น ก็จะต้องจัดให้ถูกต้องตามการปฏิบัติเกี่ยวกับสมเด็จพระจักรพรรดิจะเสด็จไปตรวจตราดังที่วางเป็นหลักไว้แล้ว

^๘ คือ ฮิเดนาเงะ น้องเลี้ยงของฮิเดโยชิ

^๙ คือ (ซูชิ) อุกิตะ ฮิเดโยชิ บุตรบุญธรรมของฮิเดโยชิ

หมายกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินของพระองค์จะเป็นไปตามสายทางการรณรงค์ในปัจจุบัน คนและม้าที่จำเป็นสำหรับโอกาสนั้นจะต้องเกณฑ์มาจากแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้อง

(๒๓) ทั้งเกาหลีและจีนอยู่เพียงแค่มือเอื้อม ไม่มีความไม่สะดวกใดๆ ไม่ว่าจะมากหรือน้อยเกี่ยวข้องด้วยเลย เราจึงมิได้หวังว่าใครๆ ในประเทศเหล่านั้นจะพยายามหลบหนี เพราะฉะนั้นจึงเรียกเอาตัวพวกข้าหลวงในจังหวัดเหล่านั้นทั้งหมดมาช่วยเตรียมการสำรวจครั้งนี้ ...

ฮิเดโยชิ (ประทับตรา)

เทนโซ ๒๐ (พ.ศ. ๒๑๓๕) : เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ

ถึง : ท่านผู้เป็นใหญ่ ผู้เผด็จการฝ่ายพลเรือน (ของประเทศจีน)

กฤษฎีการวบรวมดาบ

ในบรรดาความสำคัญที่จริงยังยืนยิ่งกว่าความฝันเพื่อการพิชิตของฮิเดโยชินั้น ก็คือมาตรการที่ฮิเดโยชิเอามาใช้เพื่อทำให้ตนมีกำลังเข้มแข็งมั่นคง และทำให้ระบอบที่มีอยู่มีเสถียรภาพ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกนักรบ แต่การสงครามที่ทำให้ทหารมีความฮึกเหิมยิ่งขึ้น ในสมัยกลางย่อมแสดงให้เห็นว่ามีความสนใจต่อสิทธิทางสายโลหิตและความแตกต่างในด้านชนชั้นน้อยมาก ในการต่อสู้ดิ้นรนอย่างฉุกฉลุกรในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้น พวกชาวไร่ชาวนาและพวกที่ท่องเที่ยวไปในท้องทะเลได้ต่อสู้เคียงข้างกับพวกผู้ดี และโดยอาศัยการทดสอบคุณงามความดีของแต่ละบุคคลจริงๆ นี่เองที่ทำให้คนที่มีกำพืดต่ำต้อยสามารถก้าวขึ้นมาสู่อำนาจที่ยิ่งใหญ่ได้ แต่วัตถุประสงค์ที่ฮิเดโยชิตั้งประเด็นไว้ก็คือจะทำให้รัฐซึ่งเต็มไปด้วยความวุ่นวายนี้สงบราบคาบ และดังนั้นก็ไม่ยอมให้คนอื่น ๆ มีโอกาสอย่างที่ท่านได้รับ วิธีหนึ่งในจำนวนมากมายหลายวิธีที่ฮิเดโยชิใช้เพื่อทำให้สำเร็จ สมดังมโนประณิธานก็คือ “การล่าดาบ” ที่ลือชื่อของท่าน ซึ่งทำให้พวกชาวไร่ชาวนาไร้อาวุธ และทำให้การต่อสู้กลายเป็นสิทธิพิเศษของชนชั้นที่สืบสายโลหิตมาโดยเฉพาะ ในการพิจารณาให้เหตุผลในเรื่องนี้ ฮิเดโยชิได้ให้เหตุผลที่ดีมากกว่า : จะต้องเอาโลหะที่บริบททั้งหมดนั้นมาหลอมเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่

(จากหนังสือ โคกูชิ โกกัน, ของ คูโรอิตะ, หน้า ๒๓๖)

(๑) ห้ามประชาชนในจังหวัดต่างๆ มีดาบ ดาบสั้น คันธนู หอก ปืน หรืออาวุธแบบอื่นๆ อย่างเด็ดขาด การมียุทธปัจจัย (สำหรับการสงคราม) โดยไม่จำเป็น ย่อมทำให้ลำบาก

ในการเก็บภาษีและค่าธรรมเนียม และมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการจลาจลอยู่เรื่อย ๆ ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวตอกว่า ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อตัวแทนของทางราชการอย่างไม่เหมาะสมจะต้องถูกลงโทษอย่างรวบรัด นอกจากในกรณีที่น่าช้าและไร้ยางอายของเจ้าเมือง (เจ้าเมือง) มีใครเก็บเกี่ยว ซึ่งจะทำให้ไม่ได้พืชผลใด ๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นผู้ที่ป้วนเปี้ยนจังหวัด (เจ้าเมือง) ผู้แทนทางราชการและผู้ช่วยจึงได้รับคำสั่งให้เก็บอาวุธทั้งปวงดังกล่าวมาแล้ว และส่งอาวุธนั้นไปให้รัฐบาล

(๒) ดาบและดาบสั้นที่รวบรวมมาได้เช่นนั้นจะต้องไม่ทำให้สูญหายไปโดยเปล่าประโยชน์ จะต้องเอามาใช้ทำตะปูและสลักเกลียวในเวลาสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ซ่อนจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนไม่เฉพาะในชีวิตนี้เท่านั้น แต่ทว่าในชาติหน้าด้วย

(๓) ถ้าหากประชาชนมีเฉพาะเครื่องมือในการทำไร่ไถนาเท่านั้น และอุทิศชีวิตร่างกายให้แก่การทำไร่ไถนาเพียงอย่างเดียว ประชาชนเหล่านั้นและลูกหลานว่านเครือของเขาก็จะมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ภารกิจที่จริงจัง เพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชนนับว่าเป็นเหตุผลในการออกคำสั่งนี้ ซึ่งนับว่าเป็นพื้นฐานแห่งสันติสุขและความปลอดภัยของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนในประเทศอื่นๆ เช่น ประเทศจีน จักรพรรดิเฉียนตี้ได้ทรงเอาดาบและอาวุธมีคมทั้งหลายมาทำเป็นเครื่องมือทำไร่ไถนา หลังจากที่พระองค์ทำให้บ้านเมืองมีสันติสุขแล้ว ในประเทศเรายังไม่เคยทดลองทำอย่างนั้นมาก่อนเลย ดังนั้นประชาชนทั้งปวงจึงควรเชื่อฟังและเข้าใจวัตถุประสงค์แห่งกฎหมายนี้และควรมีความสนใจในการเกษตรกรรมและการเลี้ยงไหมโดยไม่ต้องพะวงพะวนใจอะไร

เครื่องมือทั้งปวงที่กล่าวมาแล้วนั้นจะต้องรวบรวมเอามาส่งมอบให้รัฐบาลต่อไป

ฮิเดโยชิ (ประทับตรา)

เทนโซ ๑๖ (พ.ศ. ๒๑๓๑) : เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ

ข้อจำกัดในเรื่องการเปลี่ยนสถานะและที่อยู่อาศัย

เราได้พบการเริ่มต้นใช้ระบบชั้นที่แห่งแห่งของยุคโคกูวาระ ในกฎภูิกางดั่งที่ออกโดยฮิเดโยชิแล้ว เพราะไม่มีการควบคุมโดยตรงจากการบริหารที่รวมอำนาจอยู่ที่เมืองหลวงมากนัก จึงนับว่าเป็นสารัตถะสำคัญที่ว่ากิจกรรมและขบวนการต่างๆ ของประชาชนที่พวกเจ้าขุนมูลนายนำมาใช้ในแต่ละท้องถิ่น และความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นนี้ได้กำหนดไว้อย่าง

วรรณคดีกับการบูรณาการ

๓๗๙

แจ่มแจ้ง หลักการว่าด้วยความรับผิดชอบแบบรวมๆ ซึ่งจะเห็นได้ในที่นี้เป็นอย่างมากนั้นก็ป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในระบบความรับผิดชอบที่ประกอบด้วยคนห้าคนและสิบคนซึ่งก็คล้ายๆ เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญแห่งการปกครองสมัยโด่งวาระด้วย

(จากหนังสือ โศกขี ชีเรียว ชู, เล่ม ๓, หน้า ๒๘๐-๒๘๑)

(๑) ถ้าหากว่าในหมู่พวกท่าน จะพึงมีใครที่เคยรับราชการทหารมาก่อนแต่ได้มาดำรงชีวิตเป็นชาวไร่ชาวนานับตั้งแต่เดือน ๗ ปีกลายพร้อมกับการยุติการณรงคในภูมิภาคมดลีสละก็ ท่านก็มีอำนาจที่จะเฝ้าจับตาดูเขาและขับไล่เขาออกไปเสีย ถ้าหากใครปิดบุคคลประเภทนี้ไว้ในที่ใดก็ตาม ชาวเมืองหรือชาวบ้านหมื่นนั้นทั้งหมดจะต้องถูกนำตัวมาไต่สวนพิพากษาเพราะการละเมิดกฎหมายนี้

(๒) ถ้าหากชาวไร่ชาวนาคนใดละทิ้งทุ่งนาของตน เพื่อหันไปค้าขายหรือเป็นพ่อค้าหรือรับจ้างอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม มิเพียงเขาควรจะถูกลงโทษเท่านั้น แต่ควรจะนำชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นทั้งหมดมาพิจารณาดัดสินพร้อมๆ กับเขาด้วย ใครก็ตามที่มีได้มีใครจ้างไปเป็นทหารหรือไปทำการเพาะปลูกไร่นา จะต้องถูกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นสอบสวนและขับไล่ออกไปจากหมู่บ้านด้วย ถ้าหากข้าราชการในท้องถิ่นละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ในกรณีเช่นนี้ เขาจะถูกปลดจากตำแหน่งเพราะละเลยหน้าที่ ในกรณีเกี่ยวกับการซ่อนเร้นชาวไร่ชาวนาที่หันไปยึดอาชีพทางค้าขาย ชาวบ้านหรือชาวเมืองทั้งสิ้นจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในความผิดนั้น

(๓) ใครจะว่าจ้างทหารที่ทั้งนายของตนไปโดยมิได้รับอนุญาตไม่ได้ (ผู้ที่จ้าง) จะต้องทำการสอบสวนฐานะเดิมของเขาโดยละเอียดแล้วหาคนรับรองเสียก่อน

ผู้ที่มีไ้รายงานว่ามีนายแล้ว จะต้องถูกจับในข้อหาฝ่าฝืนกฎหมาย และจะต้องกลับไปหานายเดิม ถ้าหากเมื่อใดมีผู้ละเมิดกฎหมายข้อบังคับนี้และผู้ทำความผิดนั้นถูกปล่อยให้ไปไหนมาไหนได้อย่างลอสยหาย จะต้องให้คนสามคนเป็นการชดเชยเจ้านายเดิม ถ้าหากมิได้ทำการชดเชยโดยวิธีนี้ ก็จะไม่มีการเลือกเป็นอย่างอื่นนอกจากจะจับกุมนายคนใหม่ผู้ที่ต้องรับผิดชอบและจะต้องนำตัวไปพิจารณาโทษ

นั่นคือข้อแม่แห่งกฎหมายนี้

ฮิเดโยชิ (ประทับตรา)

เท็นโช ๑๙ (พ.ศ. ๒๑๓๙) : เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ

โตงวาระ อีเอยะสุ

โตงวาระ อีเอยะสุ (พ.ศ. ๒๐๘๕-๒๑๕๙) จากชนชั้นผู้ดีระบบเจ้าขุนมูลนายชั้นผู้น้อย ได้ก้าวขึ้นมามีชื่อเสียงเด่นอยู่ในกองทัพของโนบุนางะ และได้เป็นผู้มีอำนาจเหนือญี่ปุ่นหลังจากที่อิเดโยชิถึงแก่กรรมแล้วอย่างไม่มีใครเถียงได้ ตอนแรกก็โดยการเอาชนะพวกฝ่ายตรงข้ามที่รวมกำลังกันได้ ณ เซกิงาฮะระ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๓ และในตอนสุดท้ายก็โดยการลดจำนวนป้อมค่ายของอิเดโยชิ ในเมืองโอซากาหลงเมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๘ อีเอยะสุ ซึ่งมีรูปร่างอ้วนเตี้ยและมีรูปร่างซีริวซีเหรินนั้นได้กลายเป็นผู้มีอำนาจและมีชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้บัญชาการทหารคนหนึ่ง ซึ่งมีเสียงไพเราะเวลาเข้าต่อสู้จากการคารามของฟ้า แม้อีเอยะสุจะมีความพุนหันพลันแล่นน้อยกว่าโนบุนางะ มีความแจ่มใสและว่องไวน้อยกว่าอิเดโยชิ แต่ก็มองเห็นการณ์ไกลและมีไหวพริบเฉียบแหลมยิ่งกว่าทั้งสองท่านนั้น นี่แหละที่เป็นสาเหตุทำให้อีเอยะสุก้าวขึ้นถึงจุดสุดยอดแห่งชัยชนะทางด้านการทหารเพราะการทำให้บ้านเมืองได้รับสันติสุขที่จริงยั่งยืน นับว่าเป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นมีความสงบสุขนานที่สุด และมีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่ญี่ปุ่นเคยประสบพบมานับว่าท่านเป็นบุคคลที่มองเห็นตระกูลของตนคงควบคุมการปกครองระบบโชกุนโดยไม่ขาดสายเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๑๑

เพราะความสำเร็จในเรื่องนี้เองที่ชาวญี่ปุ่นหลายชั่วอายุคนได้เคารพบูชาอีเอยะสุในฐานะเป็นวีรบุรุษแห่งชาติเกือบถึงจุดที่จะเป็นลัทธิบูชารูปปั้นรูปเขียนเอาทีเดียว ลัทธิของท่านได้ค่อยๆ เข้ามาแทนที่ลัทธิที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นมารอบๆ อิเดโยชิผู้เลิศ แต่อีเอยะสุซึ่งมิใช่เป็นนักคิดหรือนักเขียนเลยนี้ก็เป็นผู้ที่นับว่าเป็นเด่นในประวัติศาสตร์ความคิดของญี่ปุ่นมากกว่าสองร้อยปี และในด้านจิตใจของประชาชนทั่วๆ ไปท่านก็ได้กลายเป็นจุดศูนย์รวมแห่งความโน้มเอียงที่ต่างๆ กันและที่ฝังแน่นอย่างที่สุดในชีวิตทางศาสนาในสมัยนั้น เรามีประจักษ์พยานเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่สามารถจับต้องรูปคล้ำได้อยู่ในวิหารที่มีชื่อเสียงที่เมืองนิกโกที่ได้สร้างอุทิศให้แก่อีเอยะสุ มีข้อความธรรมดาๆ ว่า

นิกโก มิโน เดะ อย่าได้พูดถึงความงาม

เคกโก โตะ ยู นะ จนกว่าท่านจะได้เห็นนิกโกเสียก่อน

การพิจารณาตัดสินที่ส่อให้เห็นว่าแตกต่างกัน (ที่เลือกที่รักผลักที่ชัง) บางอย่างอาจก่อให้เกิดการโต้เถียงกันว่า สถาปัตยกรรมที่ลอลองและการออกแบบศาลเจ้าที่เมืองนิกโกเสียอย่างหรูหราย่อมแสดงหลักฐานการยกย่องที่สูงส่งเช่นนั้น ดังที่ได้เห็นพ้องกันอย่างที่เลื่องลือกันหรือไม่ก็ได้ แต่ก็ไม่มีใครอาจปฏิเสธได้ว่าศาลเจ้าที่นิกโกเป็นอนุสาวรีย์แห่งสถาปัตยกรรม

ญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งที่สูงเด่นขึ้นมาเพราะมีภาพภูเขาตามธรรมชาติและหมู่ไม้ที่กว้างใหญ่ไพศาลซึ่งเขียวชอุ่มตลอดปีอยู่เหนือที่ราบทางทิศตะวันออกที่ยาวเหยียดออกไป ทางราชการถือว่าเป็นศาลเจ้าชินโตชั้นนำหนึ่งในห้าของญี่ปุ่น (ให้ชื่อว่า *มียะ* หรือ *กู*) ซึ่งในบรรดาวิหารชั้นนำเหล่านี้ วิหารที่มีชื่อมากก็คือวิหารแห่งสุริยเทพที่เมืองฮิเอะ^{๑๐} การสร้างวิหารอย่างสุรุ่ยสุร่ายซึ่งมีราคาแพงต้องใช้เงินทองและข้าวของจากทรัพย์สินสมบัติของโชกุนโดยได้รับความช่วยเหลือจากพวกเจ้าขุนมูลนายโดกุงาวะอย่างมากมายนี้ หมายถึงการเอาจาริตประเพณีของอียะสุซึ่งถ้าหากว่าไม่ผสมกับฮิเอะที่เป็นฝ่ายตรงข้ามเองก็ต้องผสมกับจาริตประเพณีเกี่ยวกับสุริยเทพ *นิกโก* หมายถึง *แสงแดด* และศาลเจ้าแห่งใหม่นี้ได้รับการขนานนามว่า *โดโซ-กู* หมายความว่า *ศาลเจ้าแห่งสุริยเทพแห่งตะวันออก* แม้สมเด็จพระจักรพรรดิในกรุงโตเกียว ผู้ทรงอ้างว่าสืบสายมาจากสุริยเทพก็ยิ่งทรงอนุญาติให้ใช้พระนามของพระองค์โดยการเขียนลายพระหัตถ์ลงบนม้วนผ้าที่วาดโดยศิลปินที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น ก็คือ *คะโน ทันยู* ซึ่งเรียกว่า “เรื่องราวที่มีภาพประกอบแห่งศาลเจ้าแสงแดด”

อย่างไรก็ดี ลักษณะที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งแห่งจาริตประเพณีนิกโก ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่ามิได้เป็นเพียงจาริตประเพณีทางศาสนาชินโตเท่านั้น เดิมทีศาสนาชินโตนิกาย “หนึ่งเท่านั้น” ได้พยายามที่จะเอาอียะสุมาประดิษฐานไว้ในวิหารในฐานะเป็นเทพชินโตองค์หนึ่งเช่นเดียวกับอิเดโยชิ แต่ท่านสมภารเทนไกซึ่งเป็นทีปรึกษาทางด้านศาสนาและการเมืองที่ใกล้ชิดที่สุดของอียะสุ ได้รับชัยชนะในการเสนอให้เลือกชื่อว่า *โดโซ กอนงะ* ซึ่งแปลว่า *พระพุทธเจ้าผู้อวดดารมาเป็นสุริยเทพแห่งตะวันออก* ความจริงอียะสุเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดอยู่จนตลอดชีวิต ท่านมาจากภูมิภาคที่ลัทธิและศรัทธาทางด้านศาสนาที่ท่านสนทนมนต์ที่สุด คือ *โซนโอ* นั่นก็นับถือลัทธิอมิตะ การที่อียะสุเป็นคนมีความเมตตากรุณา มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความรักสงบ และเชื่อเรื่องชีวิตในโลกหน้าทั้งปวงนี้ย่อมชี้ให้เห็นอิทธิพลแห่งคำสอนในนิกายสุชาวดีที่ล้าลึกและฝังแน่นอยู่ในจิตใจของท่าน แต่ลัทธิคำสอนของท่านซึ่งเกือบจะเป็นลัทธิเอกเทวนิยม เพราะการที่ท่านอุทิศชีวิตจิตใจถวายพระอมิตะโดยเฉพาะนั้นนับว่าเป็นอุปสรรคเครื่องกีดขวางทางด้านการเมืองอย่างหนึ่ง ไม่มีสถานที่ใดๆ สำหรับเทวดาของศาสนาชินโต หรือแม้แต่สำหรับพระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ เลย และอียะสุซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวชาวญี่ปุ่นที่นับถือศาสนาต่าง ๆ หลายศาสนาบางทีก็ยังคงยอมประองดองกับข้ออ้างของศาสนาเหล่านั้นเลย ในการสังเคราะห์แห่งนิกายเทนโดอย่างกว้างๆ นั้น ท่านในฐานะที่มีสมภารเทนไกเป็นผู้แทนได้พบลัทธิคำสอนซึ่งรวมเอาลัทธิเฉพาะเจาะจงเป็นบางส่วน (*particularism*) ของศาสนาชินโตเข้าไว้ในลัทธิสากล

^{๑๐} อีกสามแห่ง คือ ศาลเจ้าที่สร้างถวายเทพะจิมัน ในเมืองคามาคุระ วิหารเทมมังงู ที่สร้างถวายสูงะวะระ มิจิซาเนะ ที่คิตาโนะ ในเมืองเกียวโต และวิหารคะสึงะ ในเมืองนารา

(universalism) ของพระพุทธศาสนา นั่นคือ ลัทธิที่ถือว่าเทวดาพื้นเมืองเป็นจำนวนมากล้วนเป็น การสำแดงตนแห่งพระพุทธเจ้าในจักรวาล (cosmic Buddha) ทั้งนี้ นับว่าเป็นการเหมาะสมแล้ว ที่แทนใดควรจะได้ประสบความสำเร็จในการทำให้อิเอยะสุเป็นเอกลักษณ์กับพระพุทธเจ้าใน จักรวาล ซึ่งชาวญี่ปุ่นเรียกว่า ไดนิจิ หรือ ดวงอาทิตย์ที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นอิเอยะสุ จึงกลายเป็นทั้ง สุริยเทพ (Sun God) และสุริยพุทธะ (Sun Buddha) แห่งตะวันออกไป

อย่างไรก็ดี ในบรรดาสำนึกคิดทั้งปวงในญี่ปุ่นนั้น สำนักหนึ่งซึ่งเป็นทฤษฎีคุณ อิเอยะสุมากที่สุด และมีเหตุผลมากที่สุดที่จะยกย่องอิเอยะสุ นั่นก็คือ สำนักขงจื้อซึ่งมีอำนาจ เป็นเด่นเหนือชีวิตปัญญาชนในสมัยโตกูวาระ หลังจากที่ประชาชาติได้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียว กันโดยยอมอยู่ใต้อำนาจโชกุนคนใหม่แล้ว ภารกิจที่สำคัญยิ่งของอิเอยะสุก็คือทำให้ระเบียบทาง สังคม เสถียรภาพ และสันติสุขกลับมีขึ้นมาใหม่ ท่านเห็นว่าลัทธิขงจื้อเหมาะสมที่จะช่วยเหลือ ท่านในภารกิจนี้มากที่สุด โดยเฉพาะปรัชญาในลัทธิขงจื้อใหม่ของจูสี ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือ กันอยู่แล้ว และทางราชการก็อนุญาตให้เผยแพร่ในเมืองจีนได้ แม้ว่าความยุ่งยากและความแตก แยกจะเป็นเครื่องกีดขวางไม่ให้ลัทธิขงจื้อใหม่แพร่หลายเข้าไปในประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา หลายร้อยปีก็ตาม พระพุทธศาสนาซึ่งในแผ่นดินใหญ่ได้เสื่อมไปเป็นเวลานานแล้ว แต่ทว่ายังเป็นพลังที่มีอยู่ในบ้านเกิดเมืองนอนของอิเอยะสุโดยทั่วๆ ไปนั้นมีทัศนคติเชิงทุนนิยมต่อชีวิตในโลก ที่ไม่แน่นอนซึ่งเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ในสังคมมนุษย์และระเบียบทางด้านศีลธรรมมีความหวัง อยู่อย่างมาก กฎทั้งปวงนอกจากกฎว่าด้วยสังขารที่จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นของพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นกฎที่หลอกลวงและทำให้เกิดเป็นภาระทั้งนั้น การแก้ปัญหาตามแบบพระพุทธศาสนา ก็คือ “สละโลก” เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้โดยการตรัสรู้หรือโดยอาศัยอำนาจ ความช่วยเหลือของพระอมิตะ แต่อิเอยะสุและบุคคลที่ครองอำนาจสืบๆ มาได้แสวงหาสันติ และระเบียบ ณ ที่นี้และในบัดเดี๋ยวนี้ และลัทธิถือหลักมนุษยธรรมอย่างมีเหตุผลของจูสี ได้ให้ สัญญาบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้เพราะลัทธินี้ได้เน้นในเรื่องข้อบังคับของกฎหมายและระเบียบ ทัวทั้งจักรวาล ในเรื่องทัศนคติเชิงทุนนิยมเกี่ยวกับพุทธปัญญาทางการเมืองและทางสังคมของ มนุษย์ และในเรื่องที่ลัทธินี้ยืนยันในเรื่องศีลธรรมที่เป็นปัจเจกว่าเป็นพื้นฐานของรัฐ

อย่างไรก็ตามแม้อิเอยะสุซึ่งเป็นทหารที่มีเวลาศึกษาเล่าเรียนตามแบบฟอร์มน้อยมาก แต่ก็เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในข้อที่ท่านมีความสนใจใน ศิลปะแห่งสันติ ในส่วนที่ท่านได้ประสบความสำเร็จในสงคราม ท่านได้มอบตัวเองเป็นศิษย์ของบรรดานักปราชญ์ทั้งหลายและได้เป็น กำลังสำคัญในการเข้าใจให้พิมพ์หนังสือ นอกจากนั้นภารกิจทางด้านพุทธปัญญาของท่านยังเป็นเชิงปฏิบัติจริง ๆ อีกด้วย สิ่งที่ถูกออกถูกใจท่านมากที่สุดไม่เพียงแต่ทฤษฎีทางอภิปรัชญาของ

ปรัชญาเมธีในสมัยราชวงศ์ซ่งเท่านั้น แม้ประวัติศาสตร์การเมืองของจีนและญี่ปุ่นก็เป็นที่ถูกออก
ถูกใจท่านเช่นกัน บุคคลที่ท่านเคารพบูชาหลายคนหนึ่งก็คือจักรพรรดิไทซุง ผู้ตั้งราชวงศ์ถัง
ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มรวบรวมจักรวรรดิและบริหารจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งตะวันออกไกลไม่เคยมีมา
ก่อนเลย อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่าอียะฮะสุมิแนงโนมิไปในทางที่จะเอาอย่างคุณงามความดี
ส่วนพระองค์ของจักรพรรดิถังไทซุง มากกว่าที่จะเลียนแบบสถาบันราชสำนักของจีน ท่านมิได้ถูก
ล่อใจให้ดำเนินการปรับปรุงสถาบันต่าง ๆ ของญี่ปุ่นให้หมดไปยิ่งกว่าฮิเดโยชิเลย ซึ่งความทะเยอ
ทะยานเช่นนั้นเป็นสิ่งที่จำปรารถนาเป็นอย่างมาก

เท่าที่เป็นมา ระบบทางการเมืองที่มีเสถียรภาพที่อียะฮะสุถ่ายทอดมายังทายาท
โตกุภาวะสืบๆ มาเป็นเวลานาน ที่นับว่าใหม่นั้นมีอยู่เป็นส่วนน้อย ส่วนมากเอามาจากกฎข้อ
บังคับของฮิเดโยชิ ระบบการเมืองของท่านไม่เหมือนระบบข้าราชการพลเรือนของจีน เพราะเป็น
การปกครองแบบทหารจริงๆ ที่ยืนยันถึงการจัดตั้งสมาคมแบบเจ้าขุนมูลนายและการปกครอง
แบบคณาธิปไตยที่สืบทอดกันมาตามสายโลหิต ภารกิจที่เป็นหลักๆ ของระบบโชกุนอยู่ที่การ
กำหนดตระกูลในระบบเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งมีอยู่ในลักษณะการที่ผู้ยึดมั่นที่ใกล้ชิดที่สุดจะสามารถ
ให้ความสนับสนุนและการคุ้มครองแก่ระบอบใหม่ให้มากที่สุด และทำการต่อต้านพวกข้าศึกที่
อาจมีอยู่บ้างให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ฮิเดโยชิซึ่งเป็นผู้ดำเนินการตามนโยบายนี้ในตอนแรกๆ
เป็นผู้รับผิดชอบต่อการย้ายโตกุภาวะไปยังสำนักงานกลางแห่งใหม่ในหมู่บ้านชาวประมงที่เป็น
จุดยุทธศาสตร์แห่งเมืองเอโดะ ซึ่งต่อมาก็กลายเป็นเมืองโตเกียว จากป้อมค่ายที่ใหญ่โตของ
สำนักงานกลางนั้น ระบบโชกุนก็เห็นว่าพวกเจ้าขุนมูลนายมิได้สร้างปราสาทที่มีขนาดพอเทียบ
กันได้เลย และว่าพวกเขาได้เข้าพักพาอาศัยชั่วคราวหรือไม่ก็ทิ้งตัวประกันไว้ในเมืองเอโดะเพื่อ
เป็นการรับรองว่าจะไม่มีการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ใดๆ มาตราการทั่วๆ ไปเช่นนั้น ดังที่บะกุฟุหรือ
รัฐบาลทหารบังคับใช้หมายถึงการทำให้ความสัมพันธ์ในระหว่างพวกเจ้าขุนมูลนายด้วยกัน
ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้พวกเจ้าเมืองเล็กเมืองน้อยรวมตัวกันติด เพราะ
อาจมีผลเป็นการทำลายอำนาจปกครองบ้านเมืองของพวกเจ้าเหนือหัวโตกุภาวะ หรืออาจทำให้
อำนาจควบคุมนั้นแตกแยกกัน ผลแห่งนโยบายนี้ก็เพื่อทำให้พวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายแตก
ความสามัคคีกันและไม่ไว้วางใจกัน เพื่อเราให้กระจายอำนาจ ให้แยกอำนาจ และเพื่อให้เกิดมี
ลัทธิแบ่งแยกขึ้น ภายในขอบเขตเหล่านี้ อาณาจักรต่างๆ ต่างก็ขึ้นขมยินดีต่อการปกครองตน
เองที่ถ้อยกันมาเป็นปริมปราประเพณี และบะกุฟุก็พ้นจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการบริหาร
ภายในบ้านเมืองของอาณาจักรเหล่านั้นนอกจากจะจำเป็นจริงๆ เพื่อรักษาลักษณะเดิมในทุกๆ สิ่งไว้
โตกุภาวะซึ่งเป็นพวกอนุรักษนิยมจริงๆ และอย่างไม่มีเงื่อนไขและคัดค้าน การเปลี่ยนแปลงใหม่

ในด้านหลักการนั้น ได้ยืนยันเรื่องการจำกัดชั้นของฮิเดโยชิว่าเป็นอุปสรรคขัดขวางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และยืนยันระบบที่น่าเกรงขามของฮิเดโยชิเกี่ยวกับภาวะที่จะต้องรับผิดชอบแบบรวมๆ ในการที่คนห้าคนจับกลุ่มกัน (โงนินงุมิ) โดยถือว่าแต่ละคนต่างก็ประกอบอาชญากรรมด้วยกันทั้งหมด

การปกครองระบอบโชกุน แม้จะไม่ประสบความสำเร็จในการป้องกันการเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ไขใหม่เสมอไป แต่อย่างน้อยที่สุดก็คงรักษาอำนาจการปกครองของตนไว้ได้โดยไม่ขาดสายเป็นเวลาถึง ๒๕๐ ปี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการจัดการอย่างสูงส่งของครอบครัวโตกูงาวะโดยอาศัยวุฒิสภาซึ่งทำให้มั่นใจว่าการบริหารจะมีสืบต่อไปโดยมีได้คำนึงถึงวิสัยสามารถของโชกุนที่ดำรงตำแหน่งอยู่เลย อนึ่ง ในบรรดาข้อพิจารณาอื่นๆ ที่อาจอธิบายถึงความยั่งยืนของการปกครองว่าเป็นแบบถอยหลังเข้าคลองนั้นนับว่าเป็นความจริงที่เป็นมูลฐานที่รัฐบาลมิได้ทำความพยายามมากนัก แต่มุ่งอยู่ที่ความพยายามของรัฐบาลในอันที่จะคงสันติและความปลอดภัยไว้ ซึ่งแล้วก็จะก่อให้เกิดความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์และความอยู่ดีกินดีโดยทั่วๆ ไป องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือความมีประสิทธิภาพแห่งประมวลกฎหมายจริยศาสตร์นั้น ทั้งที่เป็นแบบเจ้าขุนมูลนายและแบบขงจื้อที่รัฐบาลได้ส่งเสริมอย่างเต็มที่ในหมู่ประชากรส่วนต่างๆ ทั้งปวง ประมวลกฎหมายของโตกูงาวะส่วนใหญ่ประกอบด้วยกฎเกณฑ์หรือคำสั่งทางด้านศีลธรรม ซึ่งทุกวันนี้อาจปรากฏว่าเป็นเรื่องที่ไม่เคยยสา และแปลกอย่างน่าเอ็นดู หรือที่ไม่สมควรจะละเมิดอาณัติแห่งศีลธรรมส่วนตัว นอกจากนั้นในสังคมเจ้าขุนมูลนายที่สร้างเค้าโครงการปกครองไว้บนสัมพันธภาพส่วนบุคคลและขึ้นอยู่กับความจงรักภักดี ความเหมาะสม และการพินิจพิเคราะห์สมาชิกแต่ละคนของชนชั้นปกครอง เช่นประมวลที่สนองความต้องการที่จำเป็นที่สุด และการยอมรับประมวลที่เป็นสากลเช่นนั้นย่อมเกิดขึ้นแก่การปกครองที่รวมอำนาจไว้ที่เมืองหลวงที่มีขนาดใหญ่โตมากซึ่งต้องใช้กำลังทหารหนุนหลัง โตกูงาวะมีความพอใจที่ว่าข้อผูกมัดแห่งศีลธรรมแบบขงจื้อที่เป็นไปโดยสมัครใจและที่ทำให้เป็นภายในซึ่งเป็นการเสริมกำลังการฝึกฝนตนเองให้มีระเบียบวินัยอย่างแท้จริงของปริมปราประเพณีแบบเจ้าขุนมูลนายนั้น อาจเป็นพลังที่แฝงอยู่ในตัวเพื่อคงไว้ซึ่งระเบียบได้ ความมีประสิทธิภาพแห่งนโยบายนี้จะชี้ให้เห็นได้ ก็คือในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ และ ๒๓ ได้มีการใช้กำลังทหารไม่บ่อยนัก จนกระทั่งชนชั้นซามูไรหรือพวกนักรบไม่มีโอกาสที่จะปฏิบัติหน้าที่ทางด้านทหารของตนเลย ถ้าหากจะมีอะไรมอบให้แก่พัฒนาการที่น่าสังเกตนี้ละก็ ก็ไม่อาจมีอะไรที่จะต้องสงสัยอีกว่าโตกูงาวะประสบความสำเร็จอย่างน่าพอใจในการพร่ำสอนอบรมชาวญี่ปุ่นทุกชั้นให้เข้าใจระบบศีลธรรมซึ่งทำหน้าที่เพื่อก่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ตนเองตามที่ต้องการ และซึ่งกลายเป็นสิ่งฝังอยู่อย่างลึกซึ้งในชีวิตของประชาชนที่มีอายุยืนมากกว่าระบบโชกุนเอง

กฎหมายที่ปกครองครอบครัวทหาร

ลักษณะการปกครองของโดกุวาระไม่มีที่ไหนจะแสดงได้ดีเท่าในกฎหมายที่ปกครองของพวกคนชั้นสูงที่เป็นทหารดังที่ฮิเดดาดะผู้ที่เป็นโชกุนสืบแทนท่านประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๔ ปีหนึ่งก่อนที่ฮิเอะยะฮะจะถึงแก่กรรมเลย วัตถุประสงค์แห่งกฎหมายเหล่านี้ก็เพื่อเป็นการรับประกันว่าจะมีความสงบสุขและความเป็นระเบียบขึ้นในอาณาจักรของพวกเจ้าขุนมูลนาย เพื่อที่บรรดาเจ้าขุนมูลนายจะได้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องท้องถิ่นอันไม่สมควร ประมวลกฎหมายนี้ที่มุ่งต่อความปลอดภัยอันจะมีผลต่อผลประโยชน์ของโดกุวาระในฐานะเป็นเจ้าเหนือหัวทางด้านการทหารจริงๆ จึงได้ในการแนะแนวทางด้านศีลธรรมชนิดที่ใช้ได้ทั่วๆ ไปอย่างที่สุดแก่พวกผู้ดีในระบบเจ้าขุนมูลนายในอาณาบริเวณแห่งการบริหารด้านอื่นๆ ดังนั้นย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นพลังแห่งปรีชาประเพณีระบบเจ้าขุนมูลนายที่มีติดต่อกันเรื่อยมา ซึ่งเน้นถึงการปกครองชนิดที่เป็นปัจเจก ความจงรักภักดีส่วนบุคคลและคุณธรรมที่เกี่ยวกับการสงคราม และการที่ลัทธิขงจื้อเน้นถึงศีลธรรมส่วนบุคคลว่าเป็นพื้นฐานแห่งระเบียบทางสังคม

ต่อมาก็ได้ออกระเบียบข้อบังคับคล้ายๆ กันนั้นแหละขึ้นสำหรับครอบครัวของสมเด็จพระจักรพรรดิ ครอบครัวพวกราชสำนักและประชาคมทางพระพุทธศาสนาซึ่งก่อให้เกิดเงื่อนไขและวิธีการ ซึ่งตามเงื่อนไขและวิธีการเหล่านี้ สังคมที่ปกครองตนเองส่วนใหญ่จะต้องปฏิบัติธุรกิจของตนเอง

หนังสืออธิบายในเรื่องข้อกำหนดหรือบทบัญญัติต่างๆ ต่อไปได้มีกฎเกณฑ์และคำพูดที่ยกมาอ้างมากมายจากเจ้าหน้าที่รุ่นก่อนๆ ทั้งทางด้านกฎหมายและด้านคัมภีร์ บ่อยทีเดียวที่มักจะนำมาใช้กับกรณีที่อยู่ใกล้มือและโดยไม่มีที่อ้างอิงแม้แต่ที่มาเลย เพื่อหลีกเลี่ยงคำอธิบายประกอบที่ออกจะฟุ้งเกินไป จึงได้แสดงเอกลักษณ์เฉพาะคำพูดที่ยกมาอ้างเป็นตัวอย่างเพียงสองสามแห่งเท่านั้น

(จากหนังสือ *โดกุวาระ เซอิโด ฮิเรียว*, ของ โอโนะ คิโยชิ, หน้า ๒-๔)

๑. ศิลปะเกี่ยวกับสันติภาพ และการสงคราม รวมทั้งศิลปะในการยิงธนู (จาปศิลปะ) และศิลปะการขี่ม้า (อัสวศิลปะ) ควรจะศึกษาด้วยจิตใจที่แน่วแน่

นับตั้งแต่โบราณกาลมาที่ได้มีกฎเกณฑ์เพื่อปฏิบัติ “ศิลปะเกี่ยวกับสันติภาพโดยมือซ้าย และศิลปะเกี่ยวกับการสงครามโดยมือขวา” จะต้องเก่งในศิลปะทั้งสองนั้น ศิลปะการยิงธนูและศิลปะการขี่ม้านับว่าเป็นศิลปะที่จำเป็นสำหรับทหารทั้งหลาย แม้เราจะเรียกอาวุธว่าเป็นเครื่องมือแห่งความชั่วร้าย แต่ก็มิบ่อยครั้งทีเดียวที่เราต้องเอาอาวุธมาใช้ ในยามสงบ

๓๘๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เราก็ไม่ควรจะลืมอันตรายที่จะเกิดจากสงครามเสีย แล้วเราไม่ควรจะเตรียมตัวเพื่อการสงครามไว้บ้างหรือ?

๒. ควรหลีกเลี่ยงการจัดชุมนุมเลี้ยงสุรายาเมาและการเที่ยวล่ามะเลเทเมาแก่พวกเขา ผู้หญิงเสเพลทั้งหลายเสีย

บรรดาหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่ตกทอดมาถึงเรา ได้ประมาณความสามะเลเทเมาเหล่านี้ไว้ อย่างรุนแรง การประพุดิผิดในกามและการเล่นการพนันจนติดเป็นนิสัยย่อมเป็นเหตุทำให้บ้านเมืองถึงซึ่งความล่มจมได้

๓. ไม่ควรให้ที่พักพิงหรือซ่อนบุคคลที่ทำความผิดด้วยทกกฎหมายไว้ ไม่ว่าจะในที่ใดทั้งสิ้น

กฎหมายเป็นมูลฐานแห่งระเบียบทางสังคม บุคคลอาจฝ่าฝืนเหตุผลโดยอ้างกฎหมายได้ แต่บุคคลไม่อาจฝ่าฝืนกฎหมายโดยยกเอาเหตุผลมาเป็นข้ออ้างได้ บุคคลที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ควรจะถูกลงโทษอย่างหนัก

๔. เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ (โตเมียว) เจ้านายชั้นผู้น้อย และข้าราชการควรเนรเทศพวกบริวารหรือพวกลูกน้องของตนที่ถูกกล่าวหาว่าทรยศหรือเป็นฆาตกรออกจากอาณาจักรของตน

คนที่ป่าเถื่อนและคนโง่อาจกลายเป็นอาวุธล้มล้างบ้านเมืองและทำลายประชาชนได้ เราจะปล่อยให้บุคคลเหล่านี้ไปไหนมาไหนอย่างเสรีได้อย่างไร?

๕. ดังนั้นจึงไม่ควรอนุญาตให้บุคคลภายนอก นอกจากบุคคลในแคว้นแคว้นของตนอาศัยอยู่ในอาณาจักรนั้น

แต่ละอาณาจักรย่อมมีวิถีทางของตนเอง ถ้าหากเขาเปิดเผยความลับแห่งประเทศของตนเองให้แก่อาณาจักรอื่น หรือถ้าหากมีผู้นำเอาความลับของอาณาจักรอื่นมาเปิดเผยให้แก่อาณาจักรของตนนั้นเท่ากับได้หว่านเชื้อแห่งการหลอกลวงและการประจบสอพลอลงไป

๖. เมื่อใดก็ตามถ้ามีความตั้งใจจะซ่อมแซมปราสาทแห่งอาณาจักรเจ้าขุนมูลนายสักอาณาจักรหนึ่งก็ควรแจ้งให้เจ้าหน้าที่ (ระบบโชกุน) ทราบ จะต้องสั่งให้หยุดและห้ามสร้างปราสาทใหม่ๆ อย่างเด็ดขาด

“ปราสาทหลังใหญ่ๆ เป็นอันตรายต่อรัฐ” กำแพงและคูเมืองนับว่าเป็นสาเหตุแห่งความไม่มีระเบียบอย่างมากทีเดียว

๗. ถ้ามีการซ่อมแซมใหม่ที่กำลังวางแผนหรือการรวมหัวกันคิดอุบายเพื่อแบ่งแยกในอาณาจักรใกล้เคียง ควรจะต้องรายงานให้ทราบทันที

“มนุษย์ทั้งปวงย่อมมีแนวโน้มไปในทางถือพรคคือพวก (ลัทธิ) เมื่ออยู่ไม่ก็คนนอกที่ฉลาดและไม่ลัทธิ มีบางคนที่ไม่ยอมเชื่อเจ้านายของตนและมีบางคนที่ถูกพยายามเพื่อนบ้าน” แทนที่จะอยู่กันอย่างมีระเบียบ ทำไมพวกเขาจึงชอบสร้างโครงการใหม่ที่พิเรนทร์ขึ้นมาด้วยเล่า?

๘. อย่าแต่งงานกันอย่างลับๆ (คือโดยมิได้แจ้งให้เจ้าหน้าที่ในระบบโซภนทราบเสียก่อน)

การแต่งงานย่อมเป็นไปตามหลักการเกี่ยวกับความบรรสานระหว่างอินกับหยาง และจะต้องไม่เข้าสู่พิธีการสมรสอย่างง่าย ๆ ใน คัมภีร์เรื่องความเปลี่ยนแปลง ภายใต้หัวข้อเรื่องหกมุมที่ ๓๘ (k'uai) มีข้อความว่า “ไม่ควรทำสัญญาแต่งงานจากความเป็นศัตรูกัน (ฝันใจอีกฝ่ายหนึ่ง) การแต่งงานที่มีจุดมุ่งหมายจะให้มีผลเป็นความผูกมิตรกับศัตรู (ของรัฐ) จะกลายเป็นโทษ” โคลงเรื่องลูกท้อออกดอกใน คัมภีร์คิดคาถา ก็กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากชายและหญิงมีความสัมพันธ์รักใคร่กันดีแล้ว และได้จัดแจงให้มีการแต่งงานในกาลเวลาที่ถูกต้องแล้วทั่วทั้งประเทศก็จะมีผู้หญิงเสเพลเลย” การสร้างสัมพันธ์ภาพโดยอาศัยการแต่งงานนั้นนับว่าเป็นรากเหง้าแห่งความทรยศ

๙. การที่ “โตเมียว” มาเยือนเมืองหลวงจะต้องให้สอดคล้องกันกับระเบียบข้อบังคับด้วย

หนังสือพงศาวดารญี่ปุ่น มีระเบียบข้อบังคับอยู่ว่า “บุคคลร่วมแ่ร่วมตระกูลกันไม่ควรมาร่วมประชุมพบปะกันตามความพอใจ แต่ควรจะมาพบปะสังสรรค์กันเฉพาะเพื่อประกอบสาธารณกิจบางอย่างเท่านั้น และจำนวนทหารม้าที่ทำหน้าที่เป็นกองคุ้มกันในเมืองหลวงก็ควรจำกัดจำนวนเหลือเพียง ๒๐ คนเท่านั้น ...” ไม่ควรยอมให้กองทหารเป็นจำนวนมากติดตามโตเมียวเข้าไป ทหารม้า ๒๐ คน ก็นับว่าเป็นกองคุ้มกันที่มากที่สุดสำหรับโตเมียวที่มีรายได้เป็นข้านับตั้งแต่ ๑ ล้านลงไปถึง ๒๐๐,๐๐๐ โคกุ^{๑๑} สำหรับพวกที่มีรายได้เป็นข้านับ ๑๐๐,๐๐๐ โคกุ หรือน้อยกว่านั้น กองคุ้มกันก็ต้องมีจำนวนให้เหมาะสมกับรายได้ของตน แต่ในเวลาทำหน้าที่เป็นทูต จำนวนกองคุ้มกันจะต้องมีให้เหมาะสมแก่ตำแหน่ง

^{๑๑} จะทราบว่ามีตำแหน่งสูงใหญ่แค่ไหนเพียงใดก็ประมาณเอาได้จากจำนวนภาษีอากรที่เขาได้รับจากที่ดินในฟิฟ (fief)

คือที่ดินที่พระมหากษัตริย์หรือขุนนางยกให้เป็นสิทธิชั่วลูกชั่วหลาน ในการปกครองระบบเจ้าขุนมูลนาย (feudalism)

๓๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

๑๐. ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับแบบและคุณภาพของเครื่องแต่งกายที่จะสวมใส่ซึ่งได้กำหนดไว้แล้วไม่ควรที่ใครจะล่วงละเมิด

ทั้งเจ้านายและบริวาร ทั้งผู้ที่สูงศักดิ์และต่ำศักดิ์ควรสังเกตดูว่าอะไรที่เหมาะสมกับสถานะในชีวิตบ้าง (และก็มีคำสั่งเรื่องพวกข้าทาสบริวารที่ไม่มีอำนาจหน้าที่สวมใส่แพรตอกสีขาหรือผ้าไหมสีชมพูอย่างดีไว้ด้วย)

๑๑. ผู้ที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ไม่ควรนั่งเสี้ยม

นับตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว มีบางครอบครัวที่มีสิทธินั่งเสี้ยมได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ และบางคนก็ได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตามเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ พวกบริวารและพวกลูกน้องธรรมดาๆ ของบางครอบครัวยังนั่งเสี้ยมเลย ซึ่งนับว่าเป็นความอวดดี ทะนงตนชนิดที่เลวที่สุด ดังนั้นการนั่งเสี้ยมจึงอนุญาตให้เฉพาะเจ้านายแห่งอาณาจักรต่างๆ พวกญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดของเจ้านายเหล่านั้น และข้าราชการที่มีตำแหน่งสูงๆ นายแพทย์และโหราจารย์ พวกที่มีอายุกว่า ๖๐ ปี และผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยหรือพิการเท่านั้น ในกรณีที่พวกบริวารและพวกลูกน้องของครอบครัวธรรมดาสามัญชนปรารถนาจะนั่งเสี้ยมนั้น ผู้เป็นเจ้านายจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ

ผู้ที่ได้รับยกเว้นจากกฎหมายข้อนี้ก็คือพวกครอบครัวในราชสำนัก พวกพระราชาคณะ (สมภาร) ทางพระพุทธศาสนา และพวกนักบวชทั่ว ๆ ไป

๑๒. ซามูไรแห่งอาณาจักรต่างๆ จะต้องดำรงชีวิตแบบกระหมัดกระหม่อมและอย่างง่าย ๆ

เมื่อคนที่รู้มรรยาธแสดงความมั่งมีของตน คนจนก็รู้สึกว่าคุณเหยียดและจะมีความอิจฉา ริษยาเกิดขึ้น ไม่มีอะไรที่จะก่อให้เกิดการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงมากเท่านี้เลย และดังนั้นจึงจำต้องกันขอบเขตให้เข้มงวดสักหน่อย

๑๓. พวกเจ้านายแห่งอาณาจักรต่างๆ ควรคัดเลือกข้าราชการที่มีวิสัยความสามารถในการปกครองประชาชนของตนเอง

การปกครองที่ดีขึ้นอยู่กับคนดี ๆ ที่ชอบธรรมมาปกครอง ควรจะสนใจต่อความชอบและความผิดของเขาด้วย จะต้องให้รางวัลและลงโทษให้เหมาะสม ถ้าหากอาณาจักรใดมีบุคคลผู้สามารถ อาณาจักรนั้นก็รุ่งเรือง ถ้าหากอาณาจักรใดขาดบุคคลที่สามารถ อาณาจักรนั้นก็ถึงซึ่งความหายนะ ข้อนี้ นับว่าเป็นคำตักเตือนของนักปราชญ์ในอดีตที่นับว่าแจ่มแจ้งดีแล้ว

ควรจะได้สังเกตความหมายแห่งข้อความต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วอย่างพิถีพิถัน

รัฐบาลทหารกับระเบียบทางสังคม

เรื่องเกร็ดๆ ที่บุคคลที่เกิดร่วมสมัยกับอียิปต์สุเลาไว้นี้ได้ให้ทัศนะของอียิปต์ที่เกี่ยวกับหน้าที่ของสมเด็จพระจักรพรรดิ โสกราและสังคมทั้งสิ้นไว้ ทัศนะเหล่านั้นย่อมสะท้อนให้เห็นทั้งคุณธรรมของผู้ที่ขอทำสงครามแห่งสังคมเจ้าขุนมูลนายที่ทำให้พวกเขาต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอกราชและทั้งทฤษฎีทางสังคมของงูจื่อที่ทำให้เขาหวังว่า จะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้อย่างสงบ ขอให้สังเกตว่าหน้าที่ของสมเด็จพระจักรพรรดิส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพิธีรีตอง ส่วนโสกราเน้นทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองที่แท้จริง

(จากเรื่อง โคโร โซดัน, ในหนังสือ ไค-นิฮอน ชิเรียว, ภาค ๑๒, เล่มที่ ๒๔, หน้า ๕๔๖-๕๔๙)

ครั้งหนึ่ง เจ้าโตโซ (คืออียิปต์) ได้สนทนากับซอนดะ ผู้ว่าราชการเมืองซาโต ในเรื่องสมเด็จพระจักรพรรดิ โสกรา และชาวไร่ชาวนาว่า “การที่ประเทศชาติมีระเบียบเรียบร้อยหรือเกิดกลางลุ่นวายนั้นขึ้นอยู่กับความดีความชั่วของบุคคลทั้งสามประเภทนี้หรือไม่ ประการแรก สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งมีพระทัยประกอบด้วยพระมหากรุณาต่อประชาชนจะต้องไม่ละเลยต่อการประกอบพระราชกรณียกิจของพระองค์ นับตั้งแต่การบูชาปีใหม่ในตอนเช้าตรู่จนกระทั่งถึงหน้าที่แห่งราชสำนักที่มีเป็นประจำเดือน ประการที่ ๒ โสกราจะต้องไม่ลืมนึกว่า ในเวลาสงบก็อาจเกิดมีสงครามขึ้นมาได้ และจะต้องรักษาระเบียบวินัยของตนไว้ โสกราควรมีความสามารถทำให้บ้านเมืองอยู่ในระเบียบ ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของสมเด็จพระจักรพรรดิและจะต้องพยายามจัดปิดเป่าความเดือดร้อนของประชาชนให้หมดไป ผู้ที่ปลุกฝังวิถีทางของนักรบเฉพาะในเวลาที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตขึ้นมาเท่านั้น ก็คล้ายๆ หนูที่กัดผู้ทำการจับตนเพราะความเจ็บปวดอย่างสาหัสในการที่ตนถูกจับนั่นเอง คนอาจตายเนื่องมาจากผลแห่งการกัดที่มีพิษนั้นได้ แต่การก่อให้เกิดความกล้าหาญขึ้นมาโดยมิได้เตรียมตัวไว้ก่อนนั้นหาใช่วิถีทางของนักรบไม่ การเอาวิถีทางของนักรบมาใช้ในเวลาที่เกิดสงครามนั้นก็คล้ายๆ หนูที่กัดบุคคลที่จับมันนั่นเอง แม้ว่าข้อนี้จะดีกว่าการหลบหนีหน้าไปก็ตาม แต่อาจารย์ผู้สอนวิถีทางนักรบที่แท้จริง ก็คือผู้ที่คงรักษาระเบียบวินัยที่เกี่ยวกับสงคราม แม้ในเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในความสงบ ประการที่ ๓ งานอันหนักอึ้งของชาวไร่ชาวนานั้นนับว่าเป็นที่ขึ้นชื่อลือเลื่องมาก คือจากข้าวเมล็ดแรกไปจนถึงการทำงานร้อยสี่พันอย่างเขาจะเลือกคัดเมล็ดพืชจากการเก็บเกี่ยวคราวหลังสุด และจะต้องได้รับความลำบากเดือดร้อนต่างๆ นานาเพราะความร้อนในฤดูร้อนไปจนกระทั่งถึงเมล็ดข้าวเริ่มงอกไปจนกระทั่งการปักดำ แล้วก็ต้องเก็บเกี่ยว สี่ ร่อน และก็ต้องเอาไปให้เจ้าของที่นา แล้วข้าวก็จะ

กลายเป็นความอ้างรักษาประชาชนเป็นจำนวนมากให้มีชีวิตอยู่ต่อมา ความจริงการปฏิบัติภารกิจที่หนักๆ ร้อยสัปดาห์อย่างนับตั้งแต่ปีกลายมาจนกระทั่งถึงปีนี้ซึ่งก็เหมือนกับต้องหลังหยาดเลือดลงอย่างมากมายนั่นเอง ดังนั้นในขณะที่รับประทาน ก็มีเฉพาะนักปราชญ์เท่านั้นที่รู้สำนึกบุญคุณแห่งการกระทำงานหนักร้อยสัปดาห์อย่างของประชาชน ประการที่ ๔ อาชีพของพวกเขาช่างฝีมือก็คือ ทำและเตรียมภาชนะตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยเพื่อประโยชน์ของคนอื่นๆ ประการที่ ๕ พวกเขาพยายามอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งทำให้ประชาชนสามารถมีเสื้อผ้าห่มห่อกายและทำร่างกายให้อบอุ่นได้ โดยเหตุที่ประชาชนเป็นผู้ผลิตเครื่องนุ่งห่มอาหารและที่อยู่อาศัย ซึ่งเรียกว่าปัจจัย ๓ ประการ พวกเขาจึงสมควรที่พวกเราทุกคนจะให้ความเห็นอกเห็นใจให้มาก”

ความลับของอิเอยะสุ

จากบันทึกความทรงจำของคนเก่าๆ คนหนึ่งที่ติดตามกิจกรรมต่างๆ ของท่านอิเอยะสุ ณ กองบัญชาการทหารของอิเอยะสุ นั้น ทำให้เราได้ศึกษาเกี่ยวกับโอกาสที่ผู้นำโตกูงาวะสรุปปรัชญาชีวิตของอิเอยะสุไว้เป็นคำพูดเพียงสี่คำเท่านั้น ณ ที่นี้ ที่อิทธิพลของลัทธิอิเอยะสุ “ที่มีจิตใจอ่อนโยน” และลัทธิเต๋า นับว่ามีอยู่ในตัวขุนพล “ผู้มีใจเบิกบาน” ผู้นี้มาก

(จากเรื่อง อิเอยะสุ-เบซซุ, ของ โคโคชิ ชูซัน, ในหนังสือ ไค-นิฮอน ชิเรียว, ภาค ๑๒, เล่มที่ ๒๔, หน้า ๔๓๘-๔๓๙)

ณ ปราสาทสุริวงะในตอนเย็นวันหนึ่งหลังจากที่ได้ทำการณรงคที่เมืองโอซากาแล้ว อิเอยะสุก็เรียกประชุมพวกพ้องและกล่าวต่อหน้าบุคคลเหล่านั้นว่า “ดังที่ท่านก็ทราบอยู่แล้วว่า ข้าพเจ้าเกิดมาในท่ามกลางแห่งยุคที่เต็มไปด้วยสงครามชนิดหลังเลือดโลมดินทุกๆ วันนับตั้งแต่มารุ่งอรุณจนถึงเวลาหมกมัว และนับตั้งแต่ข้าพเจ้าเป็นเด็กมาร่างกายและจิตใจของข้าพเจ้าได้มอบให้แก่สภาพสงครามหมดแล้ว ข้าพเจ้ามีเวลาศึกษาเล่าเรียนน้อยมาก แต่ก็มิใช่ว่าข้าพเจ้าได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียนมาและจดจำไว้ในจิตใจอยู่เสมอ นับตั้งแต่สมัยที่ข้าพเจ้าอยู่ที่ปราสาทโอซากา เมืองมิกาสะมาจนกระทั่งถึงเวลาที่ประเทศชาติได้รวมกันเป็นปึกแผ่นในปัจจุบันนี้นั้น ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตนสอดคล้องต้องกันกับหลักการที่มีอยู่ในบรรทัดหนึ่งนั้นในเรื่องความพยายามที่จะสถาปนาโชกให้แก่ครอบครัวของข้าพเจ้าด้วยการกระทำ ท่านคิดว่าข้อความบรรทัดหนึ่งนั้นคืออะไรเล่า และเอามาจากที่ใดเล่า คือเอามาจากคัมภีร์ขงจื้อหรือจากชีวิตประวัติของนักปราชญ์ทั้งหลาย หรือจากพุทธวจนะ ? ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้ท่านคิดในเรื่องนี้” อิเอยะสุได้สั่งดังนี้

ในบรรดาผู้ที่เข้าร่วมประชุมอยู่ในโอกาสนั้น มีบางคนที่มีการศึกษาสูงมาก เขาเหล่านั้นลองเสี่ยงตอบคนแล้วก็คนเล่า แต่ท่านอียะสะก็บอกว่าไม่ถูกต้องทั้งนั้น ในไม่ช้าบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดก็ยอมรับว่าพวกเขาตอบไม่ได้ แล้วท่านก็กล่าวว่า : “จากข้อความต่างๆ ที่ท่านได้เสนอแนะมาว่าข้อความบันทึกนั้นมิได้อยู่ในคัมภีร์ทั้งสี่ และหนังสือจินตกรนิพนธ์แบบฉบับทั้งห้า หรือในภาคีตของนักปราชญ์และบัณฑิตทั้งหลาย ข้อความบรรทัดนี้จะต้องเป็นคัมภีร์ที่สำคัญในการศึกษาวรรณกรรมแน่ แต่สิ่งที่ท่านทราบอยู่แล้วว่าข้าพเจ้าเป็นคนที่ไม่รู้หนังสือ และดังนั้นข้าพเจ้าก็ไม่แน่ใจว่าข้อความบรรทัดนี้มาจากไหน แต่ข้อความบรรทัดหนึ่งที่ข้าพเจ้าศึกษามาตั้งแต่เป็นเด็กและยังจำได้อยู่เสมอเหมือนนั้นมิใช่ว่า ‘จงชนะความชั่วด้วยความดี’ ข้อความนั้นนับว่ามีประโยชน์ต่อข้าพเจ้ามากในหลายโอกาสด้วยกัน ทั้งโอกาสที่สำคัญและไม่สำคัญนัก นั่นเป็นสูตรลับที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะสารภาพกับพวกท่านในวันนี้” ท่านอียะสะกล่าวอ้อมๆ

อียะสะกับศิลปะว่าด้วยสันติภาพ

แม้ว่าท่านอียะสะจะมีความรู้เพียงเล็กน้อย และมีได้ทั้งสายลักษณะอักษรที่สำคัญใดๆ ไว้เลย เกร็ดที่บุคคลที่เกิดร่วมสมัยกับท่านได้นำมาบอกเล่า ก็เปิดเผยให้เห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีความเคารพต่อการศึกษาลึกซึ้ง และโดยเฉพาะในเรื่องความประพฤติเกี่ยวกับชีวิต การปกครอง หรือสงคราม ข้อความที่คัดมาจากพงศาวดารทางราชการต่อไปนี้ย่อมบ่งให้เห็นว่าท่านเป็นผู้มีใจกว้าง มีความสนใจในประวัติศาสตร์และความคิดทางการเมืองของจีน โดยเฉพาะ และเป็นผู้เข้าใจให้กระตือรือร้นในการศึกษาโดยการส่งเสริมการพิมพ์หนังสือ ในตอนเริ่มต้นศตวรรษใหม่ท่านก็ได้้นำแบบพิมพ์ที่เคลื่อนที่ได้จากเกาหลีและตะวันตกมาสู่ญี่ปุ่น

(จากเรื่อง โตโช-กู-โก-จิกกิ, ของ นะรุชิมะ โมะโตะนาโอะ, ในหนังสือ โคกูชิ ไกกัน, ของ คูโรอิตะ, หน้า ๒๘๒)

ท่านอียะสะซึ่งได้เจริญเติบโตอยู่ในค่ายทหารมาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ และต้องประสบความยากลำบากครั้งแล้วเล่า ในสงครามเล็กบ้างใหญ่บ้าง ซึ่งมีจำนวนนับครั้งไม่ถ้วนแล้วก็มีเวลาที่จะเล่าเรียนเขียนอ่านน้อยมาก แม้ว่าท่านจะได้พินิจประเทศจากหลังม้า เป็นผู้ที่มีสติปัญญาและปรีชาญาณในตัวเอง แต่ท่านก็พอใจอย่างเต็มที่ต่อความไม่อาจเป็นไปได้ที่จะปกครองบ้านเมืองบนหลังม้าตามการพินิจจายของท่าน ก็ไม่อาจมีวิถีทางที่จะปกครองประเทศได้ดีไปกว่าโดยอาศัยศรัทธาที่มั่นคงและเต็มคำในบรรดานักปราชญ์และบัณฑิตทั้งหลาย และท่านอียะสะในฐานะเป็นมนุษย์ที่มีความสนใจในสวัสดิภาพของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ท่านจึงได้ความอุปถัมภ์แก่พวกนักปราชญ์มาตั้งแต่ท่านเริ่มกุมบังเหียนการปกครองทีเดียว ดังนั้นในไม่ช้าท่านก็มีชื่อเสียงโด่งดังในฐานะที่เป็นผู้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่นักอักษรศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง และ

๓๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในฐานะเป็นผู้มีรสนิยมชอบร้อยแก้วและร้อยกรองที่ใช้ภาษาสละสลวย คราวหนึ่ง ชิมาลีโยชิฮะ ซึ่งมีชื่อทางพระพุทธศาสนาว่า ริวชะกุ ต้องประสบความลำบากในการจัดคณะบุคคลที่จะช่วยกันแต่งหนังสือร้อยกรองเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านอียะสุเพียงเพราะทราบที่ท่านอียะสุไม่ได้วิตกกังวลต่องานอดิเรกที่หาประโยชน์อะไรไม่ได้เช่นนั้น ท่านอียะสุฟังการบรรยายครั้งแล้วครั้งเล่าในเรื่อง *คัมภีร์ทั้งสี่* หนังสือ *บันทึกประวัติศาสตร์* ของชื่อหมาเหียน หนังสือ *ประวัติศาสตร์ราชวงศ์อันสมัยแรก* หนังสือเรื่อง *คำสอนและนโยบายของถังไท่ซุง (เจินกวนเฉิงเอี้ยว)* และหนังสือเรื่อง *กลยุทธ์ทั้งหก* กับ *ยุทธศาสตร์ทั้งสาม* ในบรรดาหนังสือภาษาญี่ปุ่น ท่านสนใจหนังสือเรื่อง *สถาบันของเฮนจิ* เรื่อง *กระจกเงาแห่งบูรพทิศ* และเรื่อง *ระเบียบข้อบังคับของเคมมุ* เป็นพิเศษ

ท่านอียะสุเป็นเพื่อนกับ ฟุจิوارะ เซอิกะ และ สะยาชิ โดซุน นอกนั้นก็ยังมี พระเถระสามรูปแห่งวัดนั้นเซนนิ พระเถระเทตสึ แห่งวัดโดฟุกุชิ ชำราชสำนักชื่อ คิโยฮะระ ฮิเดกะตะ พลโท มินาเซะ จิกาโตะโมะ ชันโยแห่งสำนักอาชิกางะ พระเถระ (โชตะ) แห่งโรกูออน-อิน และท่านสมภารเทนไก ซึ่งคำบรรยายของท่านในเรื่อง (กษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ของลัทธิขงจื้อ คือ) เหวินและหวู เรื่องความมีพระทัยกว้างขวาง และความมีพระขันติธรรมของปฐมจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ฮั่น และเรื่องความมีพระทัยเปิดเผยและการแก้ไขข้อเสนอแนะของถังไท่ซุง เป็นที่จับอกจับใจท่านอียะสุมาก นอกจากนั้น ท่านอียะสุยังสรรเสริญเยินยอเจตนารมณ์แห่งการเสียสละส่วนบุคคล การพูด และการทำด้วยความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองของ (รัฐบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของจีน) เช่น ไท่กุงหวาง จางเหลียง ฮั่นสิน หวูยเจิง และฟางชว่นหลิง และในหมู่นักรบแห่งประเทศของเรา ท่านก็ขอฟังคำบรรยายเรื่องขุนพลแห่งลัทธิของคามะคุระ (มินาโมะโตะ โยริโตะโมะ) เรื่องต่างๆ ที่ท่านสนใจ โดยเฉพาะในเรื่องการเปลี่ยนสำนวนโวหารหรือการเสริมแต่งทางด้านวรรณกรรมเท่านั้น แต่ทว่าท่านยังสนใจในเรื่องการค้นหากุญแจที่จะไขไปสู่การปกครอง คือวิธีที่จะปกครองตัวเอง ปกครองประชาชนและปกครองประเทศชาติด้วย ท่านอียะสุได้ประกาศว่า “ถ้าหากเราไม่สามารถอธิบายหลักการเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ให้กระจ่างได้ สังคมและรัฐบาลก็จะขาดเสถียรภาพ และความไม่ระเบียบก็จะมีต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด หนังสือเป็นเพียงวิธีที่จะทำให้หลักการเหล่านี้เริ่มต้นและเพื่อที่จะทำให้เราเข้าใจหลักการได้เท่านั้นเอง ดังนั้นการพิมพ์หนังสือและถ่ายทอดหนังสือกันไปยังประชาชนจึงนับว่าเป็นภารกิจเบื้องต้นแห่งการปกครองที่ดี” ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ท่านจึงได้ดำเนินการเพื่อพิมพ์หนังสือต่างๆ เป็นขั้นๆ ไป

สุริยเทพแห่งบุรพทิศ

ภายหลังจากการที่ท่านอียะสุได้ปกครองประเทศล่วงมากกว่าร้อยปี นักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งชื่อ โอจิโร โซโร ก็ได้เขียนหนังสือแสดงความชื่นชมยินดีไว้ โซโรซึ่งเชื่อถือในเรื่องความสำคัญแห่งการปกครองไปตามตัวบทกฎหมายและสถาบันที่กำหนดไว้แน่นอนแล้ว ซึ่งตรงข้ามกับลัทธิซึ่งจื้อที่สอนให้พึ่งประสิทธิภาพแห่งคุณความดีส่วนบุคคล จึงได้พอใจต่อการที่ท่านอียะสุสนใจต่อการสถาปนาสถาบันการปกครองที่จริงจังยิ่งยวดมากเป็นพิเศษ พร้อมกันนั้น การที่อียะสุยกย่องท่านอียะสุเป็นเทพเจ้าย่อมสะท้อนให้เห็นไม่เฉพาะความพอใจเป็นส่วนตัวของท่านเท่านั้นแต่ยังสะท้อนให้เห็นความน่าสะพรึงกลัวทั่วๆ ไปที่มีอยู่ในตัวบุคคลผู้ตั้งระบบโซกูโนโตกฎวาระในอดีตอีกด้วย นามว่า “สุริยเทพแห่งบุรพทิศ” (โตโซ) นั้นเดิมท่านสมภารแทนโกแห่งนิกายเทนไดซึ่งเป็นทีปรีชาคนหนึ่งของท่านอียะสุได้ตั้งขึ้นเพื่อให้สอดคล้องต้องกันกับท่านอียะสุ

(จากเรื่อง เคนเอน ดันโซ, ของ โอจิโร โซโร, ในหนังสือ ได-นิฮอน ชิเรียว, ภาค ๑๒, เล่ม ๒๔, หน้า ๔๔๑-๔๔๒)

มหาสุริยเทพแห่งบุรพทิศดูเหมือนจะได้รับประสิทธิ์ประสาทพรให้มีปรีชาญาณเสมอด้วยนักปราชญ์ การประสบความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในชีวิตของท่าน นั่นคือการทำให้ประเทศญี่ปุ่นทั้งประเทศมีระเบียบขึ้น จิตที่ธรรมดาสามัญไม่อาจหยั่งรู้ได้ ข้าพเจ้าในฐานะนักศึกษาคณะหนึ่งถือว่ายุคของท่านอียะสุเป็นยุคแห่งการต่อสู้ และการสงครามจริงๆ นับว่าเป็นความจริงที่ว่าละคร โน พิธีเลี้ยงหน้าชา และงานอดิเรกอื่นๆ กำลังเป็นที่นิยมกันมาก แต่ก็ได้มีความสนใจต่อวรรณคดี และลัทธิซึ่งจื้ออย่างจริงจัง จังๆ เลย ... ในสมัยนี้แหละที่ (ยะยะชิ) ราชันได้รับเชิญให้มาเป็นอาจารย์ของท่านอียะสุ และภิกษุแห่งคอนจิอิน (ชูเดนผู้เป็นปราชญ์) ได้รับเชิญให้มาทำหน้าที่เป็นสหายของท่านอียะสุในระหว่างเวลาที่ท่านทำการรณรงค์ทางทหาร ท่านสะสมหนังสือไว้มากมายเสมอ ท่านได้รวบรวมตำราเก่าๆ ของจีนและญี่ปุ่น หนังสือคลาสสิก และหนังสืออธิบายหนังสือคลาสสิก หนังสือปรัชญาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หนังสือทั้งหมดนี้ท่านอียะสุได้ส่งไปเก็บไว้ที่ห้องสมุดของท่านที่อิโตะ หนังสือต่างๆ ท่านองนั้นที่ได้มีตกทอดมาจนถึงสมัยเรา เช่น หนังสือเรื่อง หลักเกณฑ์การบริหารบ้านเมือง เรื่อง สถาบันของเอเนจิ เรื่อง ข้อเขียนภาษาจีนที่คัดลอกแล้ว และเรื่อง กระจากเงาแห่งบุรพทิศ ทั้งหมดนี้ปรากฏว่าดีพิมพ์ขึ้นในสมัยของท่านอียะสุทั้งนั้น และมีอ่านกันแพร่หลายมาก ปีแล้วก็ปีเล่าที่ท่านอียะสุได้อาราธนาพระทางพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงจากเมืองเกียวโต นารา และศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาแห่งอื่นๆ ในจังหวัดต่างๆ มาบรรยายและอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องลัทธิคำสอนของตนต่อหน้าท่านอียะสุ ณ สำนักงานใหญ่ของท่านในสุรุระ และท่านอียะสุ

ก็ถวายทองคำและเงินเป็นไทยทานแก่ภิกษุเหล่านั้น เมื่อคราวที่ท่านเหล่านั้นเดินทางกลับ ภูมิลำเนาของตน เราสำนักในบุญคุณแห่งความตั้งใจอันประเสริฐของท่านในการที่ได้เปลี่ยนจารีตประเพณีอย่างหยาบๆ และรุนแรงแห่งยุคที่เต็มไปด้วยสงครามรบราฆ่าฟันกันมาเป็นยุคที่มีวัฒนธรรม อันมีวิถีทางแบบผู้ดีเป็นมูลฐานแห่งสันติภาพนิรันดร์ ในเรื่องนี้มีเกร็ดที่น่าสังเกตเกี่ยวกับอะไรบางอย่างที่ท่านอียะสุได้ทำลงไปในช่วงที่ทำการรณรงค์ที่เมืองโอซากา ท่านอียะสุได้ไปที่เมืองเกียวโต ซึ่งเวลานั้นยังตกอยู่ในท่ามกลางสงครามและความสับสนทั้งนี้ก็เพื่อขอยืมบันทึกต่างๆ ของราชสำนักและเพื่อรวบรวมหนังสือและต้นฉบับต่างๆ จากพวกข้าราชการและครอบครัวที่ตั้งหลักมั่นมานานแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นเหตุที่ทำให้ท่านอียะสุสามารถตรวจสอบเรื่องราวและวิธีการเก่าๆ เพื่อร่างกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ได้ ข้อนี้ นับว่าเป็นเครื่องหมายแห่งกษัตริย์ผู้มีวิสัยทัศน์ในอันที่จะปกครองบ้านเมือง ดังนั้นโครงการของท่านในอันที่จะสร้างกฎหมายขึ้นมาเพื่อปกครองบ้านเมืองจึงนับว่ามีประสิทธิภาพมาก และทุกวันนี้ซึ่งนับว่าเป็นเวลาหลังจากที่ท่านอียะสุถึงแก่กรรมไปแล้วกว่าร้อยปี รัฐบาลก็ยังคงความสมดุลของตนอยู่ และยังคงยึดมั่นอย่างเหนียวแน่นอยู่บนพื้นฐานที่แข็งแกร่ง การศึกษาก็แพร่หลายออกไปทุกวันๆ และในการยึดมั่นอยู่กับหลักการเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ ๕ ประการ คือระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองกับทวยราษฎร์ ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ฯลฯ นั้น เราทำได้ดีกว่าอดีต ในแง่นี้แม้แต่ประเทศจีนและประเทศเกาหลีก็สู้เราไม่ได้ นี่เป็นเรื่องที่เฉพาะผู้สันตติภรณ์เท่านั้นจึงจะสามารถหยั่งรู้ได้.

บทที่ ๑๖

ลัทธิขงจื๊อใหม่

ลัทธิขงจื๊อ แม้จะเป็นผลิตผลของจีน แต่เมื่อพูดในแง่ประวัติศาสตร์แล้วก็มีใช้ว่าจะมีบทบาทจำกัดอยู่เฉพาะเป็นลัทธิคำสอนแห่งชาติหรือจารีตประเพณีของจีนเท่านั้น แต่ทว่ายังเข้าไปมีบทบาทอย่างลึกซึ้งอยู่ในชีวิตจิตใจของประชาชนในเอเชียตะวันออกอื่นๆ อีกด้วย แต่การถ่ายทอดลัทธิขงจื๊อเข้าไปสู่ประเทศอื่นๆ นับว่าเป็นเรื่องที่น่าทึ่งมาก ทั้งนี้ เพราะลัทธิขงจื๊อไม่มีนักเผยแพร่ศาสนาของตนเองในอันที่จะสอนประชาชนในต่างประเทศให้หันมานับถือลัทธิขงจื๊อได้ นักศึกษาและข้าราชการนับว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ปฏิบัติงานของลัทธิขงจื๊อมากกว่าพวกพระหรือนักจาริกแสวงบุญเสียอีก วงโคจรตามธรรมชาติของลัทธิขงจื๊อก็คือครอบครัวและรัฐ หาใช่โลก “ที่เป็นอนารยะ” ไม่ ดังนั้นเมื่อได้มีผู้นำเอาลัทธิขงจื๊อเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และ ๑๒ นั้น ภิคุในทางพระพุทธศาสนาต้องทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่นำเอาวัฒนธรรมจีนเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่น ตูจเดียวกับมิชชันนารีในคริสต์ศาสนาในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้นำเอายาของตะวันตกเข้าไปในดินแดนที่แปลกประหลาดเป็นต้น ฉะนั้นในทำนองเดียวกันเมื่อคลื่นใหญ่ลูกที่สองแห่งอิทธิพลของขงจื๊อได้ไปถึงประเทศญี่ปุ่น ภิคุทางพระพุทธศาสนาก็ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางอีกครั้งหนึ่ง แต่คราวนี้เป็นพระภิคุในนิกายเซน ที่ได้แสดงบทบาทที่เห็นว่าชั้นซื่อลือชามากในด้านการค้าและการติดต่อกับประเทศจีน และที่ได้ทำให้วัดของตนเป็นศูนย์กลางการศึกษาภาษาจีนในยุคอะชิกะวะ เราได้เห็นมาแล้วว่า ความตั้งใจที่ชาวญี่ปุ่นได้รับเนื่องมาจากการประสบผลสำเร็จทางศิลปะในสมัยราชวงศ์ถังนั้นยิ่งใหญ่มากเพียงใด ผลิตผลที่เป็นเด่นอีกอย่างหนึ่งในสมัยราชวงศ์ถังก็คือ ปรัชญาขงจื๊อใหม่ซึ่งเป็นที่น่าสนใจของพวกพระที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

อย่างไรก็ตาม สำหรับองค์ประกอบอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการที่ภิคุในนิกายเซนได้รับรองว่า ลัทธิขงจื๊อใหม่เป็นหนึ่งความรุ่งเรืองที่ตนได้รับในตอนแรกๆ แห่งยุคโดงุวะ ลัทธิขงจื๊อใหม่ในญี่ปุ่นเป็นการสร้างสรรค์ทั้งความเป็นปราชญ์และความอุปถัมภ์ของรัฐ การได้รับสันติสุขและเอกภาพภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารใหม่ และเข้มแข็งกว่าเดิม ทำให้ลัทธิขงจื๊อใหม่ได้โอกาสที่ตนไม่เคยได้รับในสมัยที่บ้านเมืองตกอยู่ในความยุ่งยากเลย เหตุการณ์ต่างๆ ได้ส่งเสริมความสำคัญของลัทธิขงจื๊อใหม่ที่มีต่อมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่ลัทธิขงจื๊อต้องแก้ได้อย่างจริงจังที่สุด ทั้งทัศนคติและผลประโยชน์ของลัทธิขงจื๊อใหม่ก็แตกต่างไปจาก

๓๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ผู้อุปถัมภ์ดั้งเดิมที่เป็นพระของดอนอย่างมากมาย เพราะฉะนั้นจึงก่อนที่จะพวกที่สนับสนุนสาเหตุแห่งลัทธิขงจื๊อใหม่ในราชสำนัก เช่น พูจิواره เซอิเกะ และสะยาชิ ราชัน จะพยายามปลดปล่อยตนให้พ้นจากการที่พระมามีอำนาจเหนือแล้วตั้งลัทธิขงจื๊อใหม่ขึ้นมา ไม่ใช่เพียงในฐานะเป็นคำสอนอิสระเท่านั้น แต่ทว่าในฐานะเป็นลัทธิคำสอนและหลักเกณฑ์ที่ได้รับอนุมัติจากทางบ้านเมืองโดยไม่มีข้อโต้แย้งไม่นานนัก

พูจิواره เซอิเกะ กับความรุ่งเรืองของลัทธิขงจื๊อใหม่

การสัมภาษณ์ครั้งแรกระหว่าง โตกุวะวะ อิเอยะสุกับพูจิواره เซอิเกะ (พ.ศ. ๒๑๐๔-๒๑๖๒) ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๑๓๖ เมื่อคราวที่โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ยังเป็นเจ้าใหญ่นายโต (Tycoon) ของญี่ปุ่น และอิเอยะสุเป็นผู้ช่วยคนหนึ่งของท่านอยู่ การพบกันครั้งนั้นเป็นการพบกันที่นับว่าสำคัญมาก ทั้งนี้ เพราะการพบกันครั้งนั้นได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขนโยบายทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษาของระบบโชกุนใหม่ในที่สุด ประวัติศาสตร์มิได้บอกว่าใครเป็นคนเริ่มต้นการสัมภาษณ์นั้นซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้รับประโยชน์มากด้วยกันทั้งคู่ ท่านอิเอยะสุได้รับความจริงใจจากตัวอย่างแห่งจักรพรรดิถังไท่ซุง (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๑๗๐-๑๑๙๒) ผู้สร้างมหาจักรวรรดิของจีนซึ่งนโยบายการสร้างจักรวรรดิของพระองค์ขึ้นมาใหม่นี้ได้ถูกนำมาเขียนเป็นเค้าโครงอยู่ในหนังสือ *เจิ่นกวน เจิ่นเอี้ยว* ฉบับพิมพ์แบบโยกย้ายได้ของญี่ปุ่น ซึ่งปรากฏอยู่ในสมัยนั้น และท่านอิเอยะสุก็มีความกระตือรือร้นในอันที่จะศึกษาเล่าเรียนถึงวิธีที่จะสร้างสันติภาพและเสถียรภาพขึ้นมาในบ้านเมืองของท่านซึ่งได้ถูกทำลายล้างเพราะสงคราม พร้อมกันนั้นเซอิเกะก็มีความกระตือรือร้นที่จะสนับสนุนศูนย์กลางการศึกษาแห่งใหม่ขึ้นภายนอกวัด นิกายเซน ทั้งห้า มีประจักษ์พยานที่เด่นชัดอยู่ว่าพรรคที่สามที่มีความสนใจในการค้าพาหนะเลอาจเป็นเครื่องมือในการนำเอาบุคคลทั้งสองนี้มารวมมือกันได้ เราอาจเชื่อได้ว่า พวกพ่อค้าวิสาหกิจในสมัยนั้นต้องการบุคคลที่มีลักษณะภาพมั่นคงและมีอารมณ์หนักแน่นอย่างท่านอิเอยะสุ ทั้งนี้ เพื่อจะได้เป็นผู้นำในการสถาปนาระบบการปกครองที่อุทิศตนเพื่อสันติภาพและความอุดมสมบูรณ์ และเชื่อว่าพวกเขามองเห็นเซอิเกะเป็นบุคคลที่เหมาะสมที่จะรับใช้การปกครองระบอบนั้นในฐานะเป็นข้าหลวงพาณิชย์ในต่างประเทศ และเอกอัครราชทูตพิเศษได้ ทั้งนี้ เพราะเซอิเกะเป็นผู้มีความรอบรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับจีนและสามารถเขียนภาษาจีนได้ดีเช่นเดียวกับพวกพระในนิกายเซนและคุ้นเคยกับประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงดีมาก

ได้มีพ่อค้าแบบนั้นอยู่สองคน คือ โยชิตะ โซอัน กับบิดาชื่อ เรียวอิ ซึ่งเป็นนายทุนที่มีฐานะมั่นคงในเมืองเกียวโต สองพ่อลูกนี้ได้ยุ่งเกี่ยวอยู่กับการค้าพาหนะเลโดยเฉพาะ เรียวอิกับโซอันล้วนเป็นศิษย์และเป็นบุคคลที่เซอิเกะโปรดปรานมาก ซึ่งต่อมาเซอิเกะได้เขียนหนังสือ

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๓๙๗

ชื่อ บุณโซ ทัดโตกุ โคเรียว และเขียนจดหมายไปทูลเจ้าชายแห่งอันหนัม (ญวน) ซึ่งเป็นพ่อค้าในนามของบุคคลทั้งสองนั้น

เซอิกะ ซึ่งเป็นหน่อเนื้อเชื้อแก้วของพวกผู้ดีตระกูลฟูจิوارะ เป็นอนุชนชั้นที่ ๑๒ ของฟูจิوارะ โนะ เทอิกะ ซึ่งเป็นกวีที่ดีที่สุดและเป็นตุลาการที่อะลุ่มอล่วยแห่งสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และตัวเซอิกะเองก็เป็นกวีที่เชี่ยวชาญมาก ทั้งๆ ที่ถูกเหตุการณ์ต่างๆ บั่นทอนไปมาก เซอิกะก็หาทางไปโตเกียวเพื่อศึกษาร้อยแก้วและร้อยกรองภาษาจีน ณ วัดเซนทั้งห้า โดยหวังที่จะเตรียมตัวเข้ารับตำแหน่งทูตไปเมืองจีน การที่เราทราบว่เซอิกะสนใจในการศึกษาภาษาจีนอย่างมากมาก็เพราะหนังสือ บุณโซ ทัดโตกุ โคเรียว ซึ่งนับว่าเป็นการศึกษาร้อยแก้วและร้อยกรองของจีนอย่างกว้างขวางและมีระบบที่สุดจากทัศนะเชิงสร้างสรรค์ ท่านได้ฉวยโอกาสทุกครั้งที่พอจะหาได้ เพื่อทำตนให้คุ้นเคยกับเขลยชาวเกาหลีและพวกทูตจีนที่มาถึงญี่ปุ่นเป็นครั้งคราว แล้วท่านก็ได้พยายามที่จะเดินทางไปเยือนเมืองจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๙ แต่เรือได้แตกเสียก่อนเลยทำให้แผนการของท่านต้องล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิง

สิ่งหนึ่งที่ท่านได้เอาใจใส่ในขณะที่ท่านศึกษาชั้นเตรียมตัวอยู่นั้น ก็คือ ความเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงที่ได้เกิดขึ้นในเมืองจีนและในประเทศใกล้เคียง ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากการดั่งลัทธิขงจื๊อใหม่หรือปรัชญาจูสีให้เป็นมูลฐานแห่งการสั่งสอนของทางราชการทั้งหมดนั่นเอง ในประเทศจีน พระพุทธศาสนาได้เสื่อมโทรมลงอย่างมากมาย โดยเฉพาะการสอนนิกายเซนนับว่าเป็นไปในเชิงลวง คือทำให้เฉยเมย ไม่เอาเรื่องเอาราวต่อธุรกิจทางโลกโดยแท้ ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ トラบเท่าที่เซอิกะยังเกี่ยวข้องอยู่ นิกายเซนย่อมไม่มีโอกาสให้หลักจริยธรรมที่จำเป็นต่อการที่จะปกครองดูแลการดำเนินการค้าระหว่างประเทศอย่างสันติ แต่ปรัชญาจูสีซึ่งมีลักษณะเป็นแบบโลกๆ และมีเหตุผลโดยตลอด และซึ่งบัดนี้ได้เป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการในทุกประเทศในเอเชียตะวันออกแล้วนั้นสามารถรับใช้ในฐานะเป็นมูลฐานทางศีลธรรมสำหรับการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศ

ในเรื่องนี้มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่ว่า การที่เซอิกะยึดมั่นอยู่กับปรัชญาของจูสีนั้นนับว่ามีเงื่อนไขอยู่ คือ แยกตัวออกไปน้อยกว่าในกรณีที่ถูกศิษย์ของท่าน คือ ฮะยาชิ ราชัน เกี่ยวข้องกับปรัชญาของจูสี ราชันเห็นว่าปรัชญาจูสีเท่านั้นที่นับว่าสำคัญ แต่เซอิกะเห็นว่าไม่ว่าจะเป็นปรัชญาระบบใดๆ ก็ตาม (รวมทั้งสำนักทงหยางมิงซึ่งมิใช่แบบดั้งเดิมด้วย) คงเพียงพอที่จะอำนวยความสะดวกแห่งความประพฤติแบบโลกๆ และมีเหตุผลสำหรับการทำงานธุรกิจและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในทุกประเทศ

การที่เซอิเกะเอาใจใส่ต่อความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานในการดำเนินงานธุรกิจระหว่างประเทศคงจะเป็นที่ประทับใจประทับใจเอเยะสุมาก ทั้งนี้ เพราะอิเยะสุมีความสนใจในการเสี่ยงภัยค้าขายในโพ้นทะเลมาก ซึ่งในคราวที่ท่านเป็นโชกุน ท่านได้พิสูจน์ให้เห็นความจริงข้อนี้ ความจริงอิเยะสุมีความปรารถนาจะให้เซอิเกะมาทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้เอง แต่เซอิเกะไม่รับ และได้แนะนำให้ไปเอาตัวลูกศิษย์หนุ่มซึ่งกำลังรุ่งโรจน์ของท่าน คือ สะยาชิ ราซัน มาทำแทน อาศัยความพยายามของราซันและอนุชนรุ่นหลังของราซันนี้เอง ลัทธิซึ่งถือใหม่จึงกลายเป็นปรัชญาและหลักการของระบบโชกุนอย่างเป็นทางการทั้งในด้านธุรกิจภายในและภายนอก

ฟูจิوارะ เซอิเกะ

สารถึงเจ้าชายแห่งอันนัม

จดหมายต่อไปนี้เขียนขึ้นในนามของพ่อค้าในเมืองเกียวโตชื่อ โยชิตะ เรียวอิ ที่ได้ส่งคณะสำรวจตลาดการค้าไปยังประเทศอันนัม อันนัมก็คล้ายๆ กับเกาหลีและญี่ปุ่นนั่นแหละ คือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมจีน ซึ่งในความสัมพันธ์ทางด้านการทูตและการค้านี้มักจะปฏิบัติกันโดยถือภาษาและจารีตประเพณีแบบจีนเป็นหลัก

(จากเรื่อง ฟูจิوارะ เซอิเกะ ชู, เล่ม ๑, หน้า ๑๒๕-๑๒๖)

ทูลเจ้าฮวง ผู้เป็นใหญ่แห่งประเทศอันนัม

การที่เรือได้แล่นไปๆ มาๆ ติดต่อกับประเทศของพระองค์เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ย่อมเป็นประจักษ์พยานบางอย่างที่แสดงถึงมิตรภาพที่รักใคร่กันเป็นอย่างดีระหว่างประเทศของเราทั้งสองและนับว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมีความพอใจอย่างซาบซึ้ง

เมื่อปีกลายนี้ระหว่างเดือน ๖ ลูกเรือของเราได้กลับไปถึงบ้านเกิดเมืองนอนโดยสวัสดิภาพ ได้นำคำตอบของพระองค์มาให้เราพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการที่งดงาม เราไม่สามารถจะเปล่งวาจาใดๆ ออกมาให้สมกับความพึงพอใจที่เราเฝ้ารอคอยความปรารถนาดีที่ก่อปรด้วยน้ำใจอันกว้างขวางของพระองค์ได้

สารของพระองค์กล่าวว่า สิ่งสำคัญมีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นั่นคือ ศรัทธาที่ดี ศรัทธาที่ดีเป็นสาระตลสำคัญแห่งศีลธรรมทั้งในประชาชาติและในบ้าน พวกเราเองก็เชื่อว่าศรัทธาที่ดีย่อมมีอยู่ในธรรมชาติของเราแล้ว ศรัทธาที่ดีย่อมทำฟ้าและดินให้เคลื่อนไหว

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๓๔๙

ยอมแทรกซึมเข้าไปในโลหะและหิน และซึมซาบเข้าไปในทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่มีข้อยกเว้นเลย อิทธิพลแห่งศรัทธาที่ดีมีเพียงจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะการติดต่อกันและการคมนาคมถึงกันในระหว่างประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงเท่านั้น ลมอาจพัดในทิศทางต่าง ๆ กัน ในประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ห่างกันนับตั้งพัน ๆ กิโลเมตร แต่สำหรับศรัทธาที่ดีแล้ว ในทั่วทุกมุมโลกจะต้องเป็นอย่างเดียวกัน เพราะว่าศรัทธาที่ดีนี้เป็นสภาวะของสิ่งทั้งหลายจริง ๆ

เพราะฉะนั้น เราจึงอาจเห็นได้ว่า คนทั้งหลายย่อมแตกต่างกันในด้านรายละเอียดชั้นปลีกย่อยที่รอง ๆ ลงมา เช่น การนุ่งห่ม การพูดจา ประเทศต่าง ๆ อาจอยู่ห่างไกลกันตั้งพัน ๆ กิโลเมตรหรือแม้ตั้งหมื่น ๆ กิโลเมตร เครื่องแต่งกายและภาษาที่พูดอาจแตกต่างกันออกไป แต่ก็มีสิ่งหนึ่งในประเทศทั้งปวงที่มีได้แตกต่างกัน ไม่แตกต่างกันแม้แต่น้อย นั่นก็คือ ศรัทธาที่ดี

ผู้แทนคนก่อน ๆ ของเราไม่ได้เป็นคนดีนัก เวลาที่เขาเดินทางกลับประเทศหรือออกจากประเทศ พวกเขามักจะประพาดติดนอกรอกนอกทางทั้งในด้านความประพฤติและการพูดจา และมีความผิดในด้านความไม่มีระเบียบต่างๆ อีกมากมาย

ลูกเรือของเรามาจากพวกเด็ก ๆ กลางถนนบ้าง จากพวกเสมียนในร้านค้าซึ่งมักจะไม่วางใจถึงเกียรติเลย ในเมื่อพวกเขาเห็นโอกาสที่จะกอบโกยอะไรเพื่อประโยชน์แก่ตัวเขาเองบ้าง พวกเขาอาจพูดอะไรก็ได้ที่ถูกกับอริยาสัยของเราในขณะใดขณะหนึ่งก็ได้ ดังนั้นคำพูดของพวกเขาจึงไม่อาจเชื่อถือได้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จึงขอให้เราเขียน ศรัทธาที่ดีแห่งประเทศของเราทั้งสองลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และขอให้เราได้ประทับตราลงบนแบบฟอร์มที่เขียนแล้ว ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการรับรองว่าแบบฟอร์มนั้นเป็นฉบับที่ถูกต้องแท้จริง

เราขอถือโอกาสส่งคำตอบจดหมายฉบับฤดูร้อนที่แล้วของพระองค์มา กับลูกเรือของเรา เราปรารถนาจะให้พระองค์ตรวจสอบคำตอบนั้นให้ถี่ถ้วน พร้อมด้วยคำตอบนี้ เราได้ส่งตัวอย่างผลิตภัณฑ์ของเราซึ่งมีอยู่มากมายมาเป็นเครื่องบรรณาการด้วยความปรารถนาดี ทั้งสารของพระองค์ก็กล่าวไว้เหมือนกันว่า ประเทศของพระองค์ “เป็นดินแดนแห่งร้อยกรอง ประวัติศาสตร์ สมบัติผู้ดี และความยุติธรรม มิใช่ดินแดนที่เต็มไปด้วยพวกพ่อค้าและสินค้า เมื่อพวกพ่อค้าพาณิชรวมหัวกัน พวกเขา ก็คิดแต่ในเรื่องผลประโยชน์ที่นำสลดใจแต่ฝ่ายเดียว”

แต่เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว ประชาชนทั้งสี่ชั้น^๑ ก็เป็นประชาชนทั้งปวง ส่วนต่างๆ

^๑ คือ พวกข้าราชการที่เป็นบัณฑิต ๑ ชาวไร่ชาวนา ๑ ข่างฝีมือ ๑ และพ่อค้า ๑ เซอิกะ ซึ่งป้องกันพวกชนชั้นพ่อค้าให้พ้นจากการฉ้อโกงว่าร้ายพวกอันมีจิตใจหนักไปทางนับถือลัทธิขงจื๊อ จึงแสดงให้เห็นว่า พ่อค้าย่อมมีตำแหน่งที่ถูกต้องตามกฎหมายอยู่แห่งหนึ่ง แม้ในโครงการแห่งสิ่งทั้งหลายตามแบบลัทธิขงจื๊อ

๘ ส่วนแห่งรัฐบาลก็คือ ส่วนทั้งมวลแห่งรัฐบาลนั่นเอง ถ้าหากไม่มีประชาชนและรัฐบาลเสียแล้ว ร้อยกรอง ประวัติศาสตร์ สมบัติผู้ดี และความยุติธรรมก็ไม่มีความหมายอะไร นี่ก็เป็นทำนองเดียวกับสังฆธรรมที่กำหนดไว้ตายตัวในดินแดนทั้งปวงและมูลฐานแห่งศรัทธาที่ดีในที่ทุกหนทุกแห่งนั่นเอง สิ่งประเทศของท่านเกี่ยวข้องกับด้วยจริงๆ ก็คือว่า ความขาดแคลนศรัทธาที่ดีซึ่งอาจก่อให้เกิดเป็นผลที่ไม่พึงปรารถนาทุกชนิดได้ แต่ตราบเท่าที่ประเทศทั้งสองของเรามีได้ขาดศรัทธาที่ดี แม้ถ้าหากจะมีบุคคลที่น่ารังเกียจสักสองสามคนปะปนอยู่ในหมู่พวกลูกเรือทั้งหลายก็ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่าจะมีอุบัติการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาเช่นนั้นเกิดขึ้นดอก เราไม่อาจที่จะมีเวลาพอที่จะเป็นคนที่ขาดความรอบคอบหรือประมาทได้ แต่ถ้าหากมีอุบัติการณ์เช่นนั้นขึ้นมาประเทศของเราทั้งสองแต่ละประเทศต่างก็มีหลักเกณฑ์ในการลงโทษของเราอยู่อย่างนั้นมิใช่หรือ?

สัถยสาบานของเรือ

คำสาบานนี้ ฟูจิواره เซอิเกะ ได้เขียนขึ้นเกี่ยวกับคณะทูตการค้าชุดเดียวกับที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น คำสัถยสาบานนี้เป็นตัวแทนการประกาศนโยบายในส่วนแห่งผู้ที่เป็นเจ้าของเรือและกัปตันเรือ ซึ่งพวกลูกเรือจะต้องปฏิบัติตามคำปฏิญาณนั้น ขอให้สังเกตลักษณะแบบลัทธิขงจื้อที่ถือเหตุผลอันเป็นประโยชน์ว่าสำคัญน้อยกว่าหลักความยุติธรรมและผลประโยชน์ร่วมกัน

(จากเรื่อง ฟูจิواره เซอิเกะ ชู เล่ม ๑, หน้า ๑๒๖-๑๒๗)

๑. การค้าเป็นธุรกิจเกี่ยวกับการซื้อขายเพื่อนำผลประโยชน์มาให้แก่บุคคลทั้งสองฝ่าย มิใช่เป็นการถือเอาประโยชน์ให้แก่ตัวโดยทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่น เมื่อมีผลประโยชน์ร่วมกัน กำไรย่อมมีมาก แต่ผลประโยชน์มีน้อย “ผลกำไรเป็นผลแห่งความชอบธรรมที่นำมาซึ่งความสุข” ดังนั้น เมื่อพ่อค้าที่ละโมภสั่งให้เอากำไร ๕ พ่อค้าที่ไม่ละโมภนัก ก็จะเอากำไรเพียง ๓ เท่านั้น จึงจดจำไว้ให้ดี

๒. ดินแดนของต่างดาวอาจแตกต่างจากดินแดนของเราในเรื่องเกี่ยวกับกิริยามารยาท และการพูดจา แต่โดยเหตุที่ฟ้าได้ประทานธรรมชาติให้แก่มนุษย์ จึงไม่อาจมีความแตกต่างกันใดๆ เลย อย่างลึ้มเอกลักษณะที่เป็นธรรมชาติสามัญร่วมกันและจงอย่าถือเอาความแตกต่างกันมาใช้หาประโยชน์ จงระมัดระวังการพูดโกหกแม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ และความฉ้อฉลหลอกลวง จงระมัดระวังความหึงหวงและการสาปแช่ง ชาวต่างประเทศอาจมิได้ระมัดระวังในเรื่องเหล่านี้ แต่พวกท่านจะต้องระมัดระวังให้มาก “ศรัทธาที่ดีย่อมถึงหมู่ถึงปลา และนกนางนวลย่อมเห็นเล่ห์เหลี่ยมต่างๆ” สวรรค์ย่อมทนต่อความหลอกลวงไม่ได้ เพราะฉะนั้น จงระมัดระวังจงยำนำเอาความเสื่อมเสียมาสู่ปริมปราประเพณีแห่งประเทศของเรา ในกรณีที่ท่านพบคนที่

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๐๑

มีเมตตากรุณาและมีการศึกษาดี ก็จงเคารพเขาดุจที่ท่านเคารพบิดาหรือครูบาอาจารย์ของท่านเถิด จงสอบถามเรื่องข้อจำกัดและข้อห้ามของประเทศนั้นๆ และปฏิบัติให้สอดคล้องต้องกันกับจารีตประเพณีและศาสนาของเขา

๓. ในระหว่างสวรรค์เบื้องบนกับโลกเบื้องล่างนั้น ประชาชนทั้งปวงย่อมเป็นพี่น้องกัน และสิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นสมบัติที่ธรรมดาสามัญร่วมกันของคนทั้งปวง ทุกคนย่อมเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน สำหรับเพื่อนร่วมชาติก็จะต้องมีมนุษยธรรมต่อกัน และยิ่งเพื่อนร่วมเรือลำเดียวกันด้วยแล้ว ยิ่งจะต้องมีมนุษยธรรมต่อกันให้มากยิ่งขึ้นไปอีก ในเวลาที่เดือดร้อนและเกิดความลำบากยากแค้น ในเวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วยและหิวโหย ก็ควรจะช่วยบรรเทาทุกข์ให้แก่คนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน ไม่ควรที่ใครคนใดคนหนึ่งจะคิดหนีเพื่อเอาตัวรอดไปคนเดียวเท่านั้น

๔. น้ำที่กำลั้งปั่นป่วนเป็นบ้าและคลื่นที่กำลั้งโหมเข้ามาดุจดังว่ากำลั้งโกรธแค้น แม้ว่าจะเป็นอันตราย แต่ก็ไม่เป็นอันตรายเท่ากิเลสของคน กิเลสของมนุษย์มีมากมาย แต่ก็ไม่มีกิเลสใดๆ จะมีอันตรายเท่ากิเลสที่ขบถดื่มสุราและเคล้านารีซึ่งจะทำให้คนทั้งหลายจมน้ำตาย บุคคลที่ไปไหนมาไหนด้วยกันควรทำตัวให้เป็นกลุ่มที่คอยตบแต่งความชั่วต่างๆ และคอยแก้ไขกันและกันให้ถูกต้อง มีภาสิตโบราณอยู่บทหนึ่งว่า ถนนที่เต็มไปด้วยอันตรายอยู่ที่ถนนที่อ่อนนุ่ม อยู่กับการกินและการดื่ม จงระวังให้ดี

มูลฐานที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันแห่งการสอนลัทธิขงจื๊อ

ฟูจิوارะ เซอิเกะ มีแนวโน้มไปในทางระบบปรัชญาที่ประกอบด้วยลัทธิต่างๆ ที่คัดมาจากแหล่งเดิมต่างๆ กัน โดยหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกันในด้านปัญหาทางอภิปรัชญาและชี้ให้เห็นหลักการทางด้านจริยศาสตร์ที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันของบรรดาปรัชญาเมธีพวกลัทธิขงจื๊อใหม่ ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับเจตนารมณ์แห่งลัทธิขงจื๊อใหม่แบบออร์ทอดอกซ์ที่โด่งวาระได้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงในเวลาต่อมา ข้อความที่คัดมานี้ได้มาจากจดหมายที่ฟูจิوارะ เซอิเกะเขียนไปถึงชะยาชิ ราชัน ศิษย์ของท่านซึ่งได้กลายเป็นผู้สนับสนุนปรัชญาจูสีแบบออร์ทอดอกซ์

(จากเรื่อง ฟูจิ ภาณุชะ, ของอิโนอุเอะ, หน้า ๒๖-๒๗)

ตามปรกติแล้ว จูสีเป็นคนที่มึนโสมมและเป็นคนที่อยู่กับร่องกับรอย จูสีเป็นผู้ที่มีรสนิยมชอบสิ่งที่ลึกซึ้งและแน่นอน เพราะฉะนั้นผู้ที่ปฏิบัติตามจูสีอาจต้องได้รับทุกข์ทรมานเนื่องจากข้อบกพร่องที่หยาบหยาบจนเกินพอดี ตามธรรมดาแล้ว หลู่เซียงฉานเป็นผู้ที่มีสมองเปรี๊ยะปราดผิดปรกติธรรมดาตามาก และชอบความง่าย ๆ ที่ไม่มีพิธีรีตองอะไร เพราะฉะนั้นผู้ที่เจริญรอยตามหลู่เซียงฉานจึงมีแนวโน้มไปในทางที่มักจะได้รับทุกข์ทรมานเนื่องมาจากการขาดความ

๔๐๒

ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น

ควบคุมใจ นั่นคือที่ที่คนทั้งสองนั้นแตกต่างกัน และประชาชนก็สังเกตเห็นความแตกต่างกันของ
คนเหล่านั้น โดยมีได้สังเกตเห็นการที่คนเหล่านั้นมีความเห็นพ้องกันในเรื่องที่เป็นพื้นฐานเลย

บุคคลทั้งสองนั้นมีความเห็นพ้องกันในเรื่องใดเล่า? คนทั้งสองมีความเห็นพ้องกันใน
เรื่องความเห็นชอบกับ (กษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์ คือ) เอียวและซุน และในการไม่เห็นชอบกับ
(ทรรช คือ) เจี้ยกับโจ้ว คนทั้งสองเห็นพ้องกันในเรื่องการให้ความเคารพแก่ขงจื้อและเม่งจื้อ และ
ในการไม่ยอมรับนับถือพระศาสดาของพระพุทธเจ้ากับเล่าจื้อ คนทั้งสองได้พิจารณาเห็นการกระทำที่
สอดคล้องต้องกันกับกฎของสวรรค์ในฐานะเป็นผู้มีเจตนารมณ์เพื่อประชาชนส่วนรวม และ
การกระทำซึ่งเป็นไปตามความปรารถนาของคนว่าเป็นผู้มีจิตใจที่เห็นแก่ตัว

เพราะฉะนั้น สิ่งที่นักเรียนทั้งปวงควรกระทำ ก็คือ การรักษาจิตที่ถูกต้องไว้ให้ดี
พร้อมที่จะทำ มีความอดทน และความอุตสาหะพยายาม แล้ววันหนึ่งในกาลครั้งหนึ่ง การ
เปิดเผยตนเองชนิดหนึ่งที่เป็นอิสระจากความรู้ประจำวันจะมาสู่แก่นักเรียนเหล่านั้นทั้งหมดในทันใด
และปัญหาเกี่ยวกับความพ้องกันและไม่พ้องกันก็จะแก้ปัญหาก็แก้ตัวเอง

โรงเรียนของทางราชการ : สามชั่วอายุคนแห่งตระกูลฮะยาชิ

ต้องใช้เวลาราวสามชั่วอายุคนกว่าที่ตระกูลฮะยาชิ คือ บิดา บุตร และหลานจะสามารถ
เริ่มริ ตั้งขึ้น และยึดมั่นในลัทธิขงจื้อใหม่แบบราชวงศ์ซ่ง ว่าเป็นลัทธิคำสอนและหลักเกณฑ์ของ
ชนชั้นปกครองภายใต้ระบบโชกุนโดกุงวะได้ บิดา ก็คือ ฮะยาชิ ราชัน (พ.ศ. ๒๑๖๖-๒๒๐๐)
หรือที่รู้จักกันในอีกนามหนึ่งว่า โดซุน ฮะยาชิ ราชัน ซึ่งเป็นเด็กหนุ่มที่แก่เกินอายุ ได้เริ่มศึกษา
ภาษาจีนตั้งแต่อยู่ในวัยรุ่น ณ เมืองเกียวโต ภายใต้การแนะนำของภิกษุในนิกายเซน แต่ราชัน
ซึ่งไม่พอใจต่อวิธีการศึกษาแบบนิกายเซนและวิถีทางแบบปรัมปราของพวกบัณฑิตในราชสำนัก
จึงได้ไปหาฟูจิซาระ เซอิเกะ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาทางด้านลัทธิขงจื้ออย่างไม่เป็นทางการของโดกุงวะ
อียะสุ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาอยู่ภายใต้คำแนะนำดูแลของท่านฟูจิซาระ เซอิเกะต่อไป นี่เป็นกรณี
ที่นักศึกษารุ่นหนุ่มๆ พิสูจน์ว่าตนมีความสามารถยิ่งกว่านักศึกษารุ่นเก่าๆ ทั้งในด้านการศึกษา
ปรัชญา และความสามารถทางด้านวรรณกรรม ฮะยาชิ ราชัน ซึ่งได้รับการแนะนำจากอาจารย์
ให้ไปรับหน้าที่เป็นครูสอนลัทธิขงจื้อให้แก่โชกุน เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๑ จึงได้กลายเป็นบุคคลที่มี
อิทธิพลและมีความสำคัญอย่างรวดเร็วและมั่นคง พวกที่เขียนชีวประวัติของ ฮะยาชิ ราชัน ได้
กล่าวยืนยันว่า หลังจากที่ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนลัทธิขงจื้อแล้ว “ก็ไม่มีกฎหมายหรือกฤษฎีกา
ของพวกโชกุนโดกุงวะสมัยแรกๆ แม้แต่บรรทัดเดียว ที่ฮะยาชิ ราชัน มิได้เป็นผู้ร่าง” ในบรรดา
กฎหมายเหล่านี้ กฎหมายที่นับว่าสำคัญที่สุดที่ทำหน้าที่เป็นรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นสมัยโดกุงวะที่

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๐๓

แท้จริง ก็คือ กฎหมายปกครองครอบครัวทหาร กฎหมายเกี่ยวกับราชสำนัก และกฎหมายเกี่ยวกับประชาคมทางพระพุทธศาสนา

การที่จะพูดถึงระบบปรัชญาขงจื๊อใหม่ที่กว้างขวางซึ่งขยาย ราชันได้ โอบอุ้มเข้าไว้ นั้นหาใช่วัตถุประสงค์ของเรา ณ ที่นี้ไม่ แต่ก็ควรจะสังเกตลักษณะที่สำคัญบางประการแห่งความคิดของจูสี ซึ่งได้มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อชีวิตทางด้านพุทธิปัญญาและทางการเมืองของญี่ปุ่นในระยะเวลาสามร้อยปีต่อมา ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ลัทธิเหตุผลนิยมที่เป็นพื้นฐานแห่งความคิดของจูสี สำนักเฉิงจูซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนาม “ปรัชญาแห่งเหตุผล (หรือหลักการ : หลี่)” เพราะสำนักนี้เน้นถึงเหตุผลหรือหลักการที่เป็นวัตถุประสงค์ในสิ่งทั้งปวงว่าเป็นมูลฐานแห่งการเล่าเรียนและความประพฤติ เมื่อว่าในด้านพุทธิปัญญาแล้ว ข้อนี้จำปรารถนาการศึกษาสิ่งต่างๆ และธุรกิจของมนุษย์อย่างละเอียดลออ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ใช้พิจารณาตัดสินหลักการต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานแห่งสิ่งต่างๆ และธุรกิจต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งเป็นการติดตามสิ่งที่หนังสือเรื่อง การศึกษาที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นตำราที่ลือชื่อของสำนักนี้เรียกว่า “การวิจัยสิ่งทั้งหลาย” การเข้าถึงตามแบบคติตระหนักแน่วและเป็นเสมือนวิทยาศาสตร์นั้นนับว่าเป็นลักษณะที่น่าสังเกตเกี่ยวกับความคิดและความเป็นปราชญ์ของญี่ปุ่นในยุคโตกูวาระซึ่งแสดงให้เห็นความสนใจอย่างใหม่ ในการสังเกตกฎที่คงที่แห่งธรรมชาติและสังคมของมนุษย์ ซึ่งนับว่าขัดแย้งกับทัศนะทางพระพุทธศาสนาสมัยกลางที่เห็นว่าโลกเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มีที่สิ้นสุด คือ เป็นกฎแห่งความเป็นอนิจจัง

ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งแห่งปรัชญาของจูสี ก็คือลัทธิมนุษยธรรมที่เป็นสาระสำคัญแห่งปรัชญานั้น ซึ่งก็คล้ายๆ กับลัทธิเหตุผลนิยมนั้นแหละ คือ ได้มาจากปรมิปปราประเพณีแบบขงจื๊อสมัยแรกๆ ลัทธิคำสอนทางด้านศีลธรรมของสำนักนี้มุ่งตรงไปที่มนุษย์และมนุษย์สัมพันธ์ที่ใกล้ชิดที่สุด หาได้มุ่งไปที่ระเบียบที่ผิดปรกติธรรมดาหรือกฎสวรรค์ใดๆ ไม่ ลัทธิคำสอนเหล่านี้ได้แสดงออกอย่างเห็นได้ชัดๆ ก็ในหลักมนุษยสัมพันธ์ ๕ ประการและพันธกรณีซึ่งติดตามหลักมนุษยสัมพันธ์เหล่านั้นมา (คือ พันธกรณีระหว่างบิดากับบุตร ๑ ระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองกับประชาราษฎร์ ๑ ระหว่างสามีกับภรรยา ๑ ระหว่างพี่ชายกับน้องชาย ๑ และระหว่างเพื่อน ๑) การเน้นในเรื่องความรักภักดีของมนุษย์และสัมพันธ์ภาพส่วนบุคคลเช่นนั้นนับว่าเป็นที่ถูกอกถูกใจสังคมระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นในสมัยนี้มากและทำให้เกิดมีเอกรูปทำให้ได้หลักเกณฑ์ทางพราวาสวิสัยที่โตกูวาระใช้รักษาระเบียบสังคมในอาณาจักรทั้งปวงของตนได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า อาณาจักรเหล่านั้นได้ถูกความรักภักดีแบบพื้นเมืองหรือความจงรักภักดีทางศาสนาแบ่งแยกอย่างไรบ้าง นับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่น่าสังเกตว่าศีลธรรมของประชาชนและหลักเกณฑ์ของพวกนักบรรพบุรุษที่เรียกกันว่า บุชิโด ได้เน้นหนักไปที่คำสอนทางด้านศีลธรรม

และการใช้ถ้อยคำของลัทธิซึ่งยิ่งกว่าลัทธิคำสอนอื่นๆ จนกระทั่งถึงเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้

ลักษณะที่สำคัญประการที่สามแห่งความคิดของจูสี ก็คือสิ่งที่อาจเรียกว่าลัทธิที่ว่าด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (historicism) จูสีเห็นว่าการปกครองที่ดีมีได้ขึ้นอยู่กับการปลูกฝังศีลธรรมเป็นส่วนบุคคลให้แก่ผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาราษฎร์เท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับการศึกษาประวัติศาสตร์ด้วย ในบันทึกเรื่องราวต่างๆ ในอดีต เราอาจพบหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวกับธุรกิจของมนุษย์ซึ่งผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องเข้าใจ ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องเรียบร้อย จูสีจึงได้รับการรวบรวมประวัติศาสตร์ทั่วๆ ไปของจีนเสียเองคือหนังสือ *เค้าไครง* และการจำแนกแยกแยะกระจ่างทั่วๆ ไป ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงศีลธรรมที่ตีตราแห่อยู่ในเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีต ผู้เจริญรอยตามท่านในประเทศญี่ปุ่นจึงได้ศึกษานักไปในทางประวัติศาสตร์และเป็นผู้รับผิดชอบต่อการฟื้นฟูความสนใจในอดีตของประเทศญี่ปุ่นเอง ซึ่งในสมัยกลางได้ถูกปล่อยปลดละเลยกันมาก เมื่อว่าโดยทั่วๆ ไปแล้ว พวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ในญี่ปุ่นได้ทำตัวเองให้เด่นขึ้นมา ไม่ใช่ในอาณาจักรแห่งปรัชญาที่ต้องใช้การพิจารณาไตร่ตรอง แต่ทว่าในการศึกษาประวัติศาสตร์ และได้ใช้อิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดทั้งในสมัยของตนและในสมัยต่อๆ มาโดยการแปลความหมายประวัติศาสตร์และปรัมปราประเพณีญี่ปุ่นของตน

ข้อนี้ย่อมนำเราไปสู่ลักษณะที่สำคัญประการที่สี่ ของลัทธิขงจื๊อใหม่ คือ ลัทธิที่ถือชาติพันธุ์เป็นหลักสำคัญ (ethnocentrism) ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่จะเสริมพลังความรู้สึกเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมที่ได้พัฒนาไว้แล้ว การฟื้นฟูลัทธิขงจื๊อใหม่ในสมัยราชวงศ์ซ่งได้นำไปสู่การกลับยืนยันในเรื่องปรัมปราประเพณีและคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของจีนต่อด้านศาสนาต่างด้าว คือ พระพุทธศาสนา และทั้งๆ ที่พวกอนุรักษชนชาวเติร์กและมองโกลโกลจะพิชิตเมืองจีนอยู่แล้วก็ตาม ประวัติศาสตร์ของจูสีได้มีการเน้นเป็นพิเศษในเรื่องพินิจพิเคราะห์ทางด้านศีลธรรม ในเรื่องความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายและที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายและในเรื่องอารยธรรมจีนที่ตรงข้ามกับระบบป่าเถื่อนของต่างด้าว เมื่อว่าในด้านจิตใจของชาวญี่ปุ่นแล้ว ทศนคติอย่างเดียวกันนี้ได้จรรโลงใจให้มีความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์และความกลัวชาวต่างด้าวอย่างรุนแรง ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ในตอนปลายสมัยการปกครองระบบโชกุนได้ทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

อนึ่ง การคิดทางด้านเศรษฐกิจแบบขงจื๊อตามปรัมปราประเพณีเป็นแบบชาวไร่ชาวนาและจงเกลียดชังต่อพัฒนาการทางการค้ามาก ข้อนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากทัศนะทางจริยศาสตร์ซึ่งในทัศนะนี้ความรู้สึกเกี่ยวกับหลักความยุติธรรมได้เป็นเด่นเหนือความรู้สึกเกี่ยวกับอรรถประโยชน์หรือผลกำไรและเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่เป็นมูลฐานแห่งเศรษฐกิจกรรมทางการ

เมืองของจีน ๒ ประการ คือ ข้อเท็จจริงที่ว่าโชคดีของรัฐบาล (และภาชีอากรของรัฐ) จะเฟื่องฟู ขึ้นมาหรือพุบลงไป ก็เนื่องจากเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมกับข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งที่ว่า จีนที่เป็นรัฐบาลผูกขาด (monopolistic) ไม่พอใจต่อวิสาหกิจส่วนบุคคลที่ใหญ่โต ซึ่งอาจเป็น การทำลายต่อผลประโยชน์ของรัฐเอง แม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นอย่างมากมาก็ตาม แต่โตงวาระกับพวกที่ปรึกษาในด้านลัทธิขงจื๊อใหม่ ของตน ซึ่งมีได้คำนึงถึงการขยายการค้าของญี่ปุ่นออกไปอย่างใหญ่หลวงในระยะเวลาเมื่อไม่กี่ปี มานี้เป็นพิเศษ ก็ได้นำเอาทัศนคติปริมปราของจีนที่คัดค้านการค้าและที่ขบถโยนกลองมาให้ ชนชั้นพ่อค้าโดยกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำให้สังคมพินาศมาใช้

ประการสุดท้าย ที่นับว่าเกี่ยวข้องกับลัทธิชาตินิยม และลัทธินิยมชาวจีนช้วนาก็คือ ลัทธิปริมปราประเพณีที่ชอบอยู่โดดเดี่ยวของผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อของจีน การที่จูสีเชื่อมั่นว่าจีน เลี้ยงตัวเองได้ และมีวัฒนธรรมเหนือผู้อื่น การที่จูสีไม่เชื่อว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากการติดต่อกันทางด้านวัฒนธรรมหรือทำการค้ากับโลกนอกเหนืออาณาเขตของจีน และการที่จูสีมีกังวล อยู่กับปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยของบ้านเมืองมากกว่าการขยายอำนาจออกไปยังต่างประเทศ จึงไม่อาจมีความสงสัยใดๆ ที่ว่าการคิดแบบนี้ได้เข้าไปสิงอยู่ในใจของพวกข้าราชการใน ประเทศญี่ปุ่นที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ และโน้มน้าวจิตใจพวกเขาให้หาเอานโยบายแบบที่ชอบแยก ตัวอยู่ตามลำพังทำนองเดียวกับนโยบายของราชวงศ์หมิงมาใช้

โตงวาระ อีเอะยะสุ เป็นนักบริหารที่รอบคอบมาก ดังที่เราได้ทราบมาแล้วว่าท่านได้ ศึกษารูปที่ส่งอายุและเฉลียวฉลาดมากมาเป็นที่ยี่สิบห้า ปี นั่นคือ ท่านสมภารเทนไก (พ.ศ. ๒๐๗๙-๒๑๔๖) แห่งนิกายเทนโด กับภิกษุชูเด็น (พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๗๖) แห่งนิกายเซน ท่าน สมภารเทนไกเป็นผู้บัญชางานของวัดต่างๆ ในเมืองนิกโกพร้อมกับวัดทางพระพุทธศาสนาแบบ ที่ลี้ลับ และวิหารชินโตที่อยู่ในอำนาจของท่าน ส่วนท่านชูเด็นเป็นผู้ดูแลทั่วไปเกี่ยวกับนิกาย เซนทั้งหมดพร้อมกับเอกสิทธิ์ตามปริมปราประเพณีในการที่จะตรวจตราดูแลเกี่ยวกับการ ที่รัฐบาลจะติดต่อกับต่างประเทศ ราชันได้คัดค้านการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามายุ่ง เกี่ยวกับธุรกิจการปกครองทางโลก แต่มีผู้กล่าวว่า ราชันได้ถูกท่านเทนไกตอบโต้อย่างหนัก ในการประคารมกันต่อหน้าอีเอะยะสุ ดังนั้น ราชันในขณะที่ทำการช่วยเหลือพวกที่นับถือลัทธิ ขงจื๊อใหม่ต่อสู้กับผู้ที่ยึดถือพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศัตรูกันอยู่ในเมืองจีนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แล้วนั้น ก็ได้พบพันธมิตรตามธรรมชาติอยู่ในศาสนาชินโตซึ่งเป็นศาสนาพื้นเมือง ราชันซึ่งมี ทัศนคติที่จะทำให้ความเป็นมิตรนี้มั่นคงเข้มแข็งขึ้นโดยการแสดงให้เห็นเอกภาพที่เป็นสาระตะ ล้าคัญของศาสนาชินโตและจริยศาสตร์ของลัทธิขงจื๊อ และบางทีก็เพื่อสถาปนาตัวเองไว้ใน

๔๐๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ราชสำนักในฐานะเป็นเจ้าของที่ทางด้านประวัติศาสตร์และศาสนาชินโตของญี่ปุ่น ราชันจึงได้ทำการวิจัยค้นคว้าศาสนาชินโตอย่างกว้างขวางซึ่งมีผลทำให้เกิดเป็นหนังสือเรื่อง การศึกษาเรื่องศาลเจ้าในศาสนาชินโตของเรา (ฮอนโจ จินจา-โก) ขึ้นมา ราชันได้ศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นและเขียนหนังสือ ประวัติศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศของเรา (ฮอนโจ ซังนัง) โดยถือเอาหนังสือ หงเจียน คังมู่ ของจูสีเป็นแบบฉบับ ราชันได้ทำงานในด้านปรัชญา ประวัติศาสตร์ ร้อยกรอง และร้อยแก้ว ทั้งที่เป็นภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่นได้รวดเร็วอย่างน่าพิศวง และขยันขันแข็งในการรวบรวมเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นทางการซึ่งได้ใช้เป็นจุดมัคคุเทศก์ของโชกุนสามคนที่ราชันได้รับราชการอยู่ด้วย งานที่ราชันได้รวบรวมไว้มีถึง ๑๕๐ เรื่อง และที่อยู่อาศัยของท่านที่อุเอโนะก็ได้เจริญขึ้นมาจนเป็นวิทยาลัยศิลปศาสตร์ที่แท้จริงซึ่งมีห้องสมุดเอกชนที่ใหญ่ที่สุดอยู่ด้วย

แต่ตัวสะยาชิผู้พ่อเองก็ยังไม่สามารถเอาชนะอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในคณะรัฐบาลได้ ความจริง เพื่อที่จะรักษาตำแหน่งในราชสำนักของตนเองไว้ สะยาชิ จึงถูกบังคับให้อนุโลมตามจารีตประเพณีเก่าๆ ที่ต้องการให้บุคคลทั้งปวงที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาจะต้องทำพิธีปลงผมเข้าบวชในพระพุทธศาสนาเสียก่อน เพราะฉะนั้น จึงนับว่าโชคดีที่ท่านสะยาชิผู้พ่อมีผู้สืบทอดที่มีค่าในบุตรของท่านเอง ที่รู้จักกันในนามว่า ชุนโซ และ กาโฮ (พ.ศ. ๒๑๖๑-๒๒๒๓) และในหลานของท่านชื่อ โฮโก (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๒๗๕) ชุนโซนี้แหละที่เป็นผู้รวบรวมหนังสือเรื่อง การสืบสายสกุลต่างๆ รวม ๓๐๐ เล่ม ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๖ และเป็นผู้นำให้หนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศของเรา ดังที่ได้กล่าวมาก่อนแล้วฉบับบริบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๓ เป็นหนังสือรวมถึง ๓๑๐ เล่ม ได้มีการรวบรวมหนังสือที่ท่านเขียนไว้ชนิดที่สมบูรณ์ รวมทั้งหนังสืออธิบายเรื่องหนังสือจินตกริณีพนธ์แบบฉบับของซังจื่อซึ่งเป็นหนังสือถึง ๑๒๐ เล่มด้วย ผลที่เกิดจากความสำเร็จในด้านความเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่นี้ วิทยาลัยแห่งนั้นจึงได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการว่าเป็นมหาวิทยาลัยของโชกุนโดยได้นำมาว่า โคบุชิน และ กาโฮก็ได้ชื่อว่าเป็น บัณฑิตทางวรรณคดีคนแรก (โคบุชินกาคุชิ) ส่วนการให้ตำแหน่งเป็นทางการว่า หัวหน้ามหาวิทยาลัยของรัฐ (ไดงากุ-โนะ-คะมิ) นั้น ต้องรอมาอีกหนึ่งชั่วอายุคนจึงได้รับ

พ.ศ. ๒๒๓๕ โชกุนคนที่ ๕ คือ ชินะโยชิ เองซึ่งก็เป็นผู้ที่นับถือลัทธิซังจื่อที่มีความกระตือรือร้นมากคนหนึ่งก็ได้ให้ตำแหน่งที่มีเกียรติแก่นักโฮโก ซึ่งเลยกลายเป็นตำแหน่งที่สืบต่อกันทางสายเลือดในตระกูลสะยาชิไป พร้อมกับนั้นมหาวิทยาลัยก็ได้รับการขนานนามใหม่ว่า สำนักสันติที่รุ่งโรจน์ (โซเฮอิ-โค) และตั้งอยู่ ณ ทำเลใหม่แห่งหนึ่งในเมืองยูชิม่า ซึ่งก็ได้ตั้งอยู่ที่นั่นตลอดสมัยการปกครองอันยาวนานของตระกูลโดกูวาระในฐานะเป็นศูนย์กลางการอบรมสั่งสอนของทางราชการ ความจริงมิได้เป็นเพียงศูนย์กลางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลาง

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๐๗

ของศาสนาขงจื๊ออีกด้วย เพราะได้มีการติดตั้งภาพของขงจื๊อและสานุศิษย์ของขงจื๊ออีกมากมายไว้ในอาคารสถานแห่งนั้น และพวกโชกุนทั้งหลายก็ไปแสดงความเคารพต่อสถานที่แห่งนั้นเป็นประจำทุกปี โดยมีหัวหน้าตระกูลฮะยาชิทำหน้าที่เป็นหัวหน้าประกอบพิธีเสมอ

บุคคลต่อไปนี้ล้วนเป็นหัวหน้าตระกูลฮะยาชิทั้งนั้น บุคคลทั้งปวงนั้นยกเว้นราชันและกาโฮล้วนเป็นหัวหน้ามหาวิทยาลัยของรัฐ (ไดงากุ-โนะ-คะมิ) ภายใต้การปกครองระบบโชกุนโดกุงวาระทั้งนั้น คือ :

๑. ราชัน (พ.ศ. ๒๑๒๖-๒๒๐๐)
๒. กาโฮ (พ.ศ. ๒๑๖๑-๒๒๒๓)
๓. โฮโก (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๒๗๕)
๔. ริวโก (พ.ศ. ๒๒๒๔-๒๓๐๑)
๕. โฮโกกุ (พ.ศ. ๒๒๖๔-๒๓๑๖)
๖. โฮตัน (พ.ศ. ๒๓๐๔-๒๓๓๐)
๗. คิมโป (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๓๖)
๘. จุซไซ^๒ (พ.ศ. ๒๓๑๑-๒๓๘๔)
๙. เดอิอุ (พ.ศ. ๒๓๓๔-๒๓๘๗)
๑๐. โชกัน (พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๓๙๖)
๑๑. ฟุกุไซ (พ.ศ. ๒๓๙๓-๒๔๐๒)
๑๒. กาคุไซ (พ.ศ. ๒๓๗๖-๒๔๔๙)

ฮะยาชิ ราชัน

เรื่องความเป็นผู้รอบรู้ในศิลปะแห่งสันติภาพและการสงคราม

ฮะยาชิ ราชัน ในฐานะเป็นที่ปรึกษาด้านลัทธิขงจื๊อของโดกุงวาระ อิเอะยะสุ ได้เป็นผู้แทนปรึษาเกี่ยวกับการปกครองพลเรือนของจีนและการศึกษาอักษรศาสตร์แบบที่สละสลวย

^๒ เป็นทายาทที่เป็นบุตรบุญธรรมจากตระกูลโอจิ

๔๐๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ณ ศูนย์กลางแห่งการปกครองแบบทหารของญี่ปุ่น หน้าที่ของท่าน ก็คือ ช่วยให้อิเอะยะสุซึ่งเป็นนักรบกลายเป็นคนผู้ที่ไฝ่สันติ ทั้งนี้ ก็เพื่อทำให้ความสำเร็จทางด้านการทหารของเขามีความสัมฤทธิ์ผลทางด้านระเบียบสังคมที่จริงจังยิ่งขึ้นซึ่งมีอุดมคติทางจริยศาสตร์ของซังโจเป็นหลักเป็นอุดมกฎ ในข้อความที่คัดมาแสดงนี้ ราซันได้อธิบายถึงเหตุผลที่ว่าทำไมบรรดาสมาชิกแห่งพวกผู้ดีทางทหาร คือ พวกซามูไรจึงควรเกี่ยวข้องกับศิลปะแห่งสันติสุข และอุทิศตัวเองให้แก่การศึกษาศาสนาซังโจ นับว่าเป็นการเจริญรอยตามวัตถุประสงค์นี้ซึ่งในสมัยโตกูงาวะอันยาวนาน ได้นำไปสู่การทำให้ชนชั้นนักรบ “เป็นอารยชน” นำไปสู่การทำจริยศาสตร์แบบเจ้าขุนมูลนายให้เป็นแบบซังโจ และนำไปสู่การทวิการยอมรับโมโนคัตตีที่ว่าทายาทของซามูไรในฐานะที่เป็นสมาชิกแห่งชนชั้นปกครองนี้แหละที่ได้มีส่วนร่วมปฏิบัติหน้าที่ทางด้านการเมืองและทางด้านการพุทธิปัญญาซึ่งนับว่าใกล้ชิดกับสมาชิกของพวกข้าราชการที่เป็นบัณฑิตของจีนมาก เพื่อชี้แจงเรื่องนี้ให้แจ่มชัด ราซันจึงได้ทำพวกซามูไรให้เป็นอย่างเดียวกับพวกอัศวินหรือสุภาพบุรุษ (ซังโจ ; ภาษาญี่ปุ่นว่า ซัง) ที่ซังโจได้กล่าวถึง และผู้ซึ่งในการวิวัฒนาการความคิดทางด้านสังคมของจีนก็มาเป็นตัวแทนของผู้ดีที่เป็นบัณฑิตตามอุดมคติ ดังนั้นราซันจึงพยายามกลับใจพวกซามูไรให้หันกลับไปหาโมโนคาฟใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางด้านศีลธรรมและทางพุทธิปัญญา (ในวิถีทางอย่างเดียวกับที่ซังโจมี อัศวิน อยู่บ้าง)

(จากหนังสือ ยะยาชิ ราซัน บุนชู, หน้า ๓๐๙-๓๑๐)

บางคนได้ขอให้ข้าพเจ้าอธิบายถึงการที่พวกซามูไรเป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งศิลปะแห่งสันติภาพและศิลปะแห่งการทำการสงคราม คำตอบก็มีอยู่ว่า “กองทัพจะประสบความสำเร็จก็ด้วยศิลปะแห่งการสงคราม สิ่งที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จก็คือยุทธวิธี ยุทธวิธีก็มาจากศิลปะแห่งสันติภาพนั่นเอง” นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมคำสั่งสอนของไทกุงจึงได้รวมบทหนึ่งที่ว่าด้วยศิลปะทางด้านพลเรือนและบทหนึ่งเกี่ยวกับศิลปะการทหารไว้ด้วย ศิลปะทั้งสองนี้รวมกันเป็นศิลปะของแม่ทัพ เมื่อเราไม่สามารถเอาชนะคนหนึ่งมารวมกับอีกคนหนึ่งได้ ดังในกรณีของจงโหวกับกวนหยิงที่ขาดศิลปะแห่งสันติภาพ และในกรณีของซุยกุ่อกับหลู่เจียซึ่งขาดศิลปะแห่งการสงคราม ก็จะมีเหตุที่ทำให้ต้องเศร้าโศกเสียใจ การสงครามเกี่ยวข้องกับความรู้เรื่องโอกาสของเขา เล่ห์เหลี่ยมเพทุบายต่างๆ ย่อมเกี่ยวข้องกับความรู้เรื่องโอกาสต่างๆ ย่อมมองเห็นไม่ได้ง่ายๆ เลย แต่เขาอาจศึกษาโอกาสเหล่านั้นโดยทางเล่ห์เพทุบายต่างๆ ได้ทราบเท่าที่เล่ห์เพทุบายทั้งหลายยังมิได้ถูกเปิดเผย เพราะฉะนั้นพวกที่ชำนาญในด้านการควบคุมกองทหารจึงถือว่าศิลปะแห่งสันติภาพกับศิลปะแห่งสงครามเป็นดั่งมือซ้ายและมือขวาของตนทีเดียว

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๐๙

“ขอให้เราพิจารณา (คำสอนของ) นักปราชญ์ที่ว่า การนำเอาประชาชนที่ไม่ได้รับการสั่งสอนเข้าสู่สงครามก็เท่ากับส่งเขาไปหาที่ตายนั่นเอง การสอนประชาชนเป็นศิลปะฝ่ายพลเรือน แต่การทำสงครามเป็นศิลปะฝ่ายทหาร เพราะฉะนั้นจึงมีผู้กล่าวว่าบุคคลที่มีหน้าที่ทางฝ่ายพลเรือนก็จะต้องมีการเตรียมพร้อมทางฝ่ายทหารอยู่ด้วย ในการล่าเสือแบบมือเปล่าหรือในการข้ามแม่น้ำโดยไม่ใช้เรื่อนั้น จะขาดความกล้าหาญเสียมิได้ แต่ข้อนี้มีได้เป็นอย่างดีเดียวกับความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งการทำสงครามเลย ในการงดเว้นจากการจับประชาชนคนแก่ๆ เป็นเชลยศึกนั้นจะขาดความมีเล่ห์เพทุบายมิได้ แต่ข้อนี้มีได้เป็นอย่างดีเดียวกับผู้เชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสันติภาพเลย การมีศิลปะแห่งสันติภาพแต่ไม่มีศิลปะแห่งการสงครามนั้น ก็คือการขาดความกล้าหาญนั่นเอง การมีศิลปะแห่งการสงครามแต่ไม่มีศิลปะแห่งสันติภาพนั้น ก็คือการขาดปรีชาญาณโดยแท้ พวกแม่ทัพทั้งหลายซึ่งจดจำศิลปะทั้งสองนี้ได้ย่อมใช้กองทหารหรือกระจายกองทหารออกไป ย่อมรุกหรือถอยไปตามความเหมาะสมแห่งกาลเวลา นี่เป็นวิถีทางของแม่ทัพ แม่ทัพก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าบุคคลที่แท้จริงคนหนึ่งเลย บุคคลที่ย่อมอุทิศชีวิตจิตใจ และมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัตินั้นเรียกว่า ซามูไร (หรือ ซิ) บุคคลที่มีคุณค่าในภายในและมีความประพฤติแบบตรงไปตรงมา มีหลักการทางด้านศีลธรรมและข้อของในศิลปะนั้นเรียกว่า ซามูไร ผู้ที่เอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียนก็เรียกว่า ซามูไร ด้วยเหมือนกัน บุคคลที่รับใช้ (อยู่ในราชสำนัก) โดยมีได้ละเลยภูเขาและป่า ก็เรียกว่า ซามูไร ด้วยเหมือนกัน คำว่า ซามูไร (หรือ ซิ) ความจริงเป็นคำกว้างๆ ดังนั้นในบรรดาตำแหน่งต่างๆ (ในราชวงศ์โจว) จึงกล่าวได้ว่า ตำแหน่งเหล่านั้นย่อมก้าวจากข้าราชการชั้นผู้น้อย (ซิ) ขึ้นไปสู่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ จากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ก็ก้าวไปสู่เสนาบดีผู้ใหญ่ และจากเสนาบดีผู้ใหญ่ก็ก้าวไปสู่พวกเจ้าชาย อย่างไรก็ตาม เมื่อคนหนึ่งกลายเป็นอัครมหาเสนาบดี และเข้าไปรับใช้พระมหากษัตริย์เพื่อบริหารงานการปกครอง เขาก็ย่อมได้รับการขนานนามว่า “ข้าราชการชั้นเสนาบดี” (เคียวซิ) ในราชสำนักเขาก็ได้ชื่อว่าเป็นรัฐบุรุษ ในสมรภูมิจึงเป็นแม่ทัพ ในคัมภีร์คิตคาถากล่าวไว้ว่า : “อำนาจในสันติภาพและในสงครามก็คือ จิฟู / แบบกระสวนสำหรับประชาชนทั้งปวง” บุคคลจะปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งและฐานะของเขาโดยมิได้รวมศิลปะด้านสันติภาพกับด้านการทหารเข้าด้วยกันได้อย่างไร?

วิถีทางของขงจื๊อ

ผู้นำแห่งการฟื้นฟูลัทธิขงจื๊อใหม่ในเมืองจีนสมัยแรกๆ ได้ถูกลัทธิเต๋าและพระพุทธศาสนาคัดค้านอย่างรุนแรงในฐานะที่ถือว่าโดยแก่นแท้แล้วก็เป็นพวกที่ปราศจากศีลธรรมและเป็นผู้แค้นดีสังคม ในประเทศญี่ปุ่น สะยาชิ ราซัน ในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งสำนักขงจื๊อใหม่อย่างเป็นทางการได้เข้าโต้แย้งปรัชญาเหล่านั้นในเรื่องเดียวกันนั่นเอง สะยาชิ ราซัน ซึ่งคัดค้าน

ทัศนะของปรัชญาเมธีเหล่านั้นในส่วนที่เกี่ยวกับวิถีทางที่เหนือเหตุผลและความสัมพันธ์ทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ได้ยืนยันอีกถึงลัทธิเหตุผลนิยม อันเป็นพื้นฐานแห่งวิถีทางของขงจื๊อและเป็นผู้คงที่ทางด้านศีลธรรมสากลที่สังคมมนุษย์จะต้องยึดเป็นหลัก ในข้อความที่คัดมานี้บุคคลที่เป็นปฏิปักษ์ที่โกลัที่สุด ก็คือ เล่าจื๊อ แต่ภาษาที่ราชันใช้นั้นทำให้เราเข้าใจท่านได้เป็นอย่างดีว่าท่านก็มีพระพุทธศาสนาแบบนิกายเซนอยู่ในใจอยู่เหมือนกัน

(จากหนังสือ *ยะซาชิ ราชัน บุนชู*, หน้า ๔๕๒)

เล่าจื๊อกล่าวว่า : “วิถีทางที่อาจบอกเล่ากันได้นั้นหาใช่วิถีทางที่เปลี่ยนแปลงไม่” สิ่งที่เล่าจื๊อถือว่าเป็นวิถีทาง ก็คือ ความสงบและการไม่พยายามต่อสู้ และสิ่งที่เล่าจื๊อพูดถึงก็คือ รัฐแห่งธรรมชาติที่ไม่มีอะไรผิดแผกกันมาแต่เดิม แต่มนุษย์ก็เกิดขึ้นมาในโลกสมัยนี้ทุกวัน และไม่สามารถที่จะบรรลุถึงแม้แต่สถานะที่ไม่เดือดร้อนของสมัยโบราณได้ แล้วเขาจะสามารถนำตัวเองเข้าไปสู่สถานะแห่งธรรมชาติที่ไม่มีอะไรผิดแผกกันมาแต่เดิมได้อย่างไร? ถ้าหากในกรณีของธรรมชาติจะเป็นความจริงที่ว่าในรัฐที่เต็มไปด้วยความกาฬอลหม่านอย่างที่ไม่ตกมาแต่เดิมแล้ว ก็ย่อมไม่มีความคิดใดๆ (ความพินิจพิเคราะห์ทางด้านจิตใจ) ว่าก็ในเมื่อมนุษย์ยังดำรงชีวิตและหายใจอยู่ เขาจะสามารถหลีกเลี่ยงการคิดไปได้อย่างไรกัน? เมื่อว่าโดยสารัตถะสำคัญแล้ว มนุษย์เป็นสิ่งที่มิชีวิตที่ทำอะไรจริงจัง แล้วจะเอาเขาไปเทียบกับกระดุกแห่งๆ ได้อย่างไร? การให้เหตุผลของคนแก่โง่ (จวงจื๊อ) ที่ถือเอาต้นไม้ที่แห้งเหี่ยว อาคารของคนตาย และฟันหรือเศษเหล็กเก่าๆ เป็นมูลฐานนั้นล้วนเกิดมาจากแหล่งเดียวกัน คือการพูดที่บิดเบือนที่ประกอบด้วยความคิดที่วิปลาส

วิถีทางของนักปราชญ์ นับว่าแตกต่างจากวิถีทางนี้โดยประการทั้งปวง วิถีทางของนักปราชญ์มิได้เกิดจากอะไรนอกเหนือไปจากพันธกรณีทางด้านศีลธรรมระหว่างกษัตริย์กับทวยราษฎร์ ระหว่างบิดากับบุตร ระหว่างสามีกับภรรยา ระหว่างพี่ชายกับน้องชาย และระหว่างมิตรสหายเลย เขาปฏิบัติตามวิถีทางด้วยคุณธรรมทั้งห้า นั่น คุณธรรมทั้งห้านี้ยังรากลงในจิตใจ และหลักการที่ยังอยู่ในจิตใจเป็นธรรมชาติ (ของมนุษย์) สิ่งที่มีมนุษย์ทั้งปวงมีส่วนร่วมกัน ก็คือวิถีทางและการบรรลุถึงวิถีทางในจิตใจของเขาก็เรียกว่า คุณธรรม เพราะฉะนั้นวิถีทาง คุณธรรม มนุษยธรรม ความชอบธรรม มารยาทที่ดีงาม และปรีชาญาณ นั้นจะต่างกันก็เฉพาะโดยพยัญชนะ คือตัวหนังสือเท่านั้น แต่เมื่อว่าโดยอรรถหรือสารัตถะสำคัญของคำเหล่านี้แล้วล้วนเป็นอย่างเดียวกันทั้งสิ้น นั่นมิใช่สิ่งที่เล่าจื๊อเรียกว่าวิถีทาง ถ้าหากมนุษย์เราสลัดพันธกรณีทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ทิ้งเสียและเรียกอะไรบางอย่างว่าวิถีทางแล้ว นั่นก็หาใช่วิถีทางของขงจื๊อไม่ หาใช่วิถีทางของนักปราชญ์ไม่ และหาใช่วิถีทางของจักรพรรดิเอี้ยวและจักรพรรดิซุนไม่

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๑๑

บทความเรื่อง สมเด็จพระจักรพรรดิยิมมู (ยิมมู เทนโน รอน)

แม้ว่าชะยาชิ ราชน จะมิได้เป็นปรัชญาเมธีมาแต่ดั้งเดิมนัก แต่ก็ได้รับอิทธิพลจาก ลัทธิเหตุผลนิยมของจูสี ท่านได้ตรวจสอบนิยายบางเรื่องเกี่ยวกับราชสำนักของญี่ปุ่นเสียใหม่ เช่น เรื่องความเป็นทေးของปฐมจักรพรรดิ คือ จักรพรรดิยิมมู พระองค์ทรงเป็นผู้รอบรู้ ภาษาจีน (sinologue) และเป็นผู้นิยมจีน (sinophile) มากพอที่จะทำให้พระองค์ทรงตระหนัก พระทัยว่าผู้ปกครองบ้านเมืองที่เป็นอารยะรุ่นแรกสุดของญี่ปุ่น ก็คือ พวกจีนที่อพยพเข้าไปอยู่ในญี่ปุ่นและว่าสิ่งที่เรียกว่าเครื่องราชกกุธภัณฑ์สามอย่างนั้นก็มาจากผืนแผ่นดินใหญ่ของจีนมากกว่าที่จะได้มาจากสวรรค์ ในเมื่อทัศนคติของราชชนม์ได้รับการยอมรับนับถือโดยทั่วๆ ไป ทัศนคติเหล่านั้นก็เป็นแบบแห่งความพยายามของท่านในอันที่จะทำให้ปริมปราประเพณีจีนและญี่ปุ่น ประองตอ กัน โดยได้ให้การแปลความหมายที่ยึดหลักธรรมชาติกับที่ยึดหลักศีลธรรมที่สอดคล้อง กับคำสอนของขงจื๊อแก่ญี่ปุ่น

(จากหนังสือ ชะยาชิ ราชน บุนชู, หน้า ๒๘๐-๒๘๑)

ท่าน เอนเงดลี พระนิกรายเซนแห่งวัดบงกุเขาทางทิศตะวันออกได้รับมอบหมายให้ เป็นผู้รวบรวมประวัติศาสตร์ของชาติขึ้น แต่เพราะเหตุที่ราชสำนักไม่เห็นชอบกับหนังสือประวัติศาสตร์ นั้น งานของท่านจึงถูกโยนเข้ากองไฟเสียตั้งแต่ก่อนที่จะเขียนจบด้วยซ้ำ มโนคติของเอนเงดลี เท่าที่ข้าพเจ้ารวบรวมได้ ก็คือ การอ้างถึงบันทึกทางประวัติศาสตร์บางอย่างที่ระบุว่าชาวญี่ปุ่น สืบสายมาจากหวู่ไท่ป้อของจีน^๗ หวู่ไท่ป้อได้ทรงสร้างที่ลี้ภัยของตนขึ้นในหมู่พวกอนารยชน ได้ ตัดผม ลักตามร่างกาย และอาศัยอยู่กับพวกมังกร อนุชนผู้เป็นลูกหลานของหวู่ไท่ป้อได้เดินทาง บุกบันไปจนถึงเมืองซึกุฉิ (ในเกาะกิวคิว) ประชาชนในที่นั้นเห็นท่านเป็นเทวดาไป ซึ่งนับว่าอาจ สอดคล้องตอ กันกับข้อที่ว่า พระราชันดดาของสมเด็จพระจักรพรรดิได้เสด็จลงมายังยอดสุด ของภูเขาทากาจิโฮะในเมืองซิววะ (แล้วก็มีควมสอดคล้องตอ กันอย่างถูกต้องตามกฎหมายอื่น ระหว่างปริมปราประเพณีในราชสำนักญี่ปุ่นกับนิกรายของหวู่ไท่ป้อ) ... แม้ว่านี่จะเป็นเพียงการ ประติดประตอ กันแห่งความคิดฝัน แต่สำหรับข้าพเจ้าแล้วก็ดูเหมือนจะเป็นธาตุมูลแห่งความจริง ในนิยายนั้น ถ้าหากพระราชันดดาทรงเป็นโอรสของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าในสรวงสวรรค์ดังที่ พงสาวดาร กล่าวไว้แล้ว ท่านจะอธิบายถึงการที่พระราชันดดาของสวรรค์เสด็จลงมาบนภูเขาที่อยู่ห่างไกล ในชนบททางทิศตะวันตกแทนที่จะเป็นมณฑลในภาคกลางได้อย่างไร? ท่านจะอธิบายว่า สำหรับสามชั่วอายุคนนับแต่นี้ และฮิโกะ โฮะโฮะ มาจนถึงอุงะยะนะ นั้น บุคคลเหล่านี้

^๗ ตามปริมปราประเพณีแล้วว่าทรงเป็นเชื้อแหวผู้ดีของราชวงศ์โจว ซึ่งได้ทรงทั้งแคว้นโจวไป ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระอนุชาได้ขึ้นครองราชสมบัติเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๔ ก่อนพุทธศักราช

ได้พักแรมอย่างยืดยาวอยู่ในฮิวะ และได้ถึงแก่กรรมไปโดยมิได้สร้างเมืองหลวงของตนขึ้นในญี่ปุ่นภาคกลางไซโหม? จักรพรรดิยิมมุตตอนที่เสด็จไปสำรวจภาคตะวันออกเมื่อทรงมีพระชนมได้ ๔๕ พรรษานั้น ได้เสด็จไปที่เมืองอะกิก่อน แล้วในปีต่อมาก็เสด็จไปยังเมืองคิชิ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงใช้เวลาถึง ๓ ปี กว่าที่จะเตรียมกำลังทหารได้พร้อมและรวบรวมข้อกำหนดกฎหมายที่ต่างๆ ขึ้น แล้วก็เสด็จไปยังเมืองคะวาจิ ทรงมีชัยชำนะอันยิ่งใหญ่เหนือนางะสุเนะ-อิโกะ ในสงครามที่ภูเขาคุซะเอะ สมเด็จพระจักรพรรดิยิมมุต เมื่อทรงประหารนางะสุเนะได้แล้วก็เสด็จเข้าสู่เมืองยามาโดอันยิ่งใหญ่อย่างผู้มีชัย แล้วก็ทรงตั้งราชสำนักที่เมืองคะวะซะบะระในยามาโดนั่นเอง ถ้าหากพระองค์ทรงมีเทวอำนาจในการสงครามแล้ว ทำไมพระองค์จึงต้องเอาชนะด้วยความยากลำบากเช่นนั้นด้วยเล่า? ราชันดาดาของสมเด็จพระจักรพรรดิได้ประสบกับการต่อต้านจากโอเนะโมะจิฉินโด สมเด็จพระจักรพรรดิยิมมุตก็ทรงถูกนางะสุเนะตีโต้ในการสงครามฉนั้นนั้น ข้อนี้มิได้ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยดอกหรือ? ไม่มีเหตุผลหรือที่จะสันนิษฐานว่าโอเนะโมะจิกับนางะสุเนะเป็นหัวหน้าเผ่าโบราณที่สมเด็จพระจักรพรรดิยิมมุตทรงแย่งตำแหน่งในเมื่อพระองค์ทรงสถาปนาอำนาจการปกครองของพระองค์ขึ้นมา ดังนั้น เมื่อเจ้าชายหุและลูกหลานของพระองค์ได้มีอำนาจติดต่อกันมานับตั้งร้อยชั่วอายุคนแล้วก็จะครองราชสมบัติต่อไปอีกนับเป็นหมื่นๆ ชั่วอายุคน ข้อนี้มิได้เป็นความรู้โรจน์ดอกหรือ? หุซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีอำนาจ อาจถูกแคว้นเยวพิชิต แต่ว่าการที่เจ้าชายหุและลูกหลานของพระองค์จะปกครองประเทศของเรานั้นมีอายุเท่ากับฟ้าและดิน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะเชื่อถือในคุณธรรมแห่งความเป็นกษัตริย์ของหุไทป้อมากขึ้นทุกที ถ้าหากเอนเงตสึสามารถกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาอีก ข้าพเจ้าก็ปรารถนาจะถามเขาว่า ในเรื่องนี้เขามีความคิดเห็นอย่างไร

บางคนอาจกล่าวว่า : ประเทศของเราถือว่ากระจกยะตะ ดาบคุสะนาจิ และเพชรยะสะกะเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสาม เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามนี้ได้เป็นมรดกตกทอดกันมานับตั้งแต่เทพเจ้าได้เสด็จลงมาปกครองแผ่นดินสืบต่อจากสวรรค์ โดยเหตุที่กระจกดาบและเพชรเป็นสิ่งที่สวรรค์ทรงสร้าง กษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองสืบๆ กันมาจึงต้องมีเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามอย่างนี้ไว้ในครอบครอง อย่างไรก็ดี ถ้าหากเราขอรับการตีความหมายของท่าน กระจก ดาบ และเพชรก็จะเป็นอะไรยิ่งไปกว่าสมบัติที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากต่างประเทศเลย อย่างนั้นไม่ใช่หรือ?

ในเวลาตอบ ข้าพเจ้าคงจะต้องตั้งข้อความว่าเมื่อหุไทป้อมทรงละทิ้งบ้านเมืองของพระองค์ไปนั้น พระองค์คงจะได้นำเอาสิ่งของต่างๆ และเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งพระองค์อาจทรงยกให้แก่ทายาทของพระองค์ติดตัวไปด้วย ... ราชันได้กล่าวต่อไปเพื่อแสดงให้เห็นว่าวัตถุต่างๆ

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๑๓

ที่คล้ายๆ กับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามนั้น หูไทป้อเมื่อคราวที่ยังอยู่ในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตนก็มีอยู่เหมือนกัน

สำหรับเรื่องความแตกต่างในระหว่างเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สวรรค์สร้างกับที่มนุษย์สร้างนั้น ข้าพเจ้าขอตอบว่า “เราเรียกสิ่งที่เป็นอภิปรายว่า หลักการ และเรียกสิ่งที่เป็นพิธีกรรมว่า วัตถุ แต่สวรรค์กับมนุษย์เป็นหนึ่ง และหลักการกับวัตถุเป็นสิ่งที่ไม่อาจแบ่งแยกจากกันได้ ที่ใดมีเหตุผล ที่นั่นก็ต้องมีสสาร ที่ใดมีสสาร ที่นั่นก็ต้องมีรูปฟอร์ม และที่ใดมีรูปฟอร์ม ที่นั่นก็ต้องมีวัตถุ วิวัฒนาการของสสารมีรากหยั่งอยู่ในธรรมชาติ จึงถือเอาจุกของวัวและคอของม้าเป็นอุทาหรณ์เกิด อย่างหนึ่งถูกเทียมแอกและอีกอย่างหนึ่งถูกผูกสายบังเหียนและเชือกขลุ้ม พวกเราทั้งหมดทราบดีว่าเชือกและแอกเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น แต่เราไม่ทราบข้อเท็จจริงว่าเชือกและแอกมนุษย์ได้สร้างขึ้นมาจากวัวและม้าหรือเปล่า ในเรื่องเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามก็เช่นเดียวกัน และก็เป็ความจริงเช่นกัน ไม่ใช่เฉพาะสำหรับวัตถุที่เป็นของสวรรค์เหล่านี้เท่านั้น แต่สำหรับสถาบันต่างๆ ที่นักปราชญ์ในสมัยโบราณได้สร้างขึ้นมามีด้วย ในข้อนี้มีอะไรที่แปลกๆ อยู่ ณ ที่ใดบ้างไหม?

ข้าพเจ้าพยายามที่จะหยั่งให้ทราบถึงความสำคัญของคัมภีร์คักตี่ลือตี๋ต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามก็คือคุณความดีสามอย่างนั่นเอง จิตของมนุษย์นั้นว่างเปล่า ว่องไวและมองเห็นได้ทะลุปรุโปร่ง จิตของมนุษย์ย่อมสะท้อนภาพได้และเข้าใจได้ จิตของมนุษย์นั้นจึงมีใช่กระຈຈຈຈຈຈ ดอกหรือ? จิตของมนุษย์นั้นกลมและสมบูรณ์ในด้านคุณธรรม ปราศจากไผ่ฝาราคิดจ้งหยก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งมนุษย์ธรรม (จิน) จิตของมนุษย์ก็คือเพชรนั่นเองหรือไม่จริง? จิตของมนุษย์นั้นกล้าหาญและบึกบึน และทำการตัดสินใจตามความรู้สึกผิดชอบต่อหน้าที่ (กิ) ข้อนี้ย่อมบ่งถึงความกล้าหาญซึ่งมีดาบเป็นตัวแทน หรือไม่จริง? เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามเป็นของทิพย์ และคุณธรรมทั้งสามก็คือคุณธรรมแห่งจิตของมนุษย์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งที่เป็นทิพย์ ดังนั้น เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งหลายจึงเป็นหนึ่งในสามและสามในหนึ่ง เมื่อว่าโดยแก่นแท้แล้วเป็นสิ่งที่แบ่งแยกมิได้ สิ่งที่เป็นทิพย์มิได้เป็นสิ่งที่กำหนดให้แน่นอนได้เลย เฉพาะในวัตถุเท่านั้นที่ท้าวจะสำแดงตัวให้ปรากฏได้ จิตย่อมไม่ทั้งร่องรอยอะไรของมันไว้เลย โดยอาศัยสสารที่เป็นสื่อกลางเท่านั้นที่เราจะสังเกตเห็นปฏิกิริยาของจิตได้ ความสัมพันธ์ในภายในระหว่างสวรรค์กับมนุษย์นับว่าเป็นสิ่งที่น่าประหลาดจริงๆ เราจะทำให้สวรรค์กับมนุษย์แยกออกจากกันได้อย่างไรเล่า?

ถ้าหากบุคคลที่กลายเป็นผู้นำของปวงชนปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรมทั้งสามประการนี้ เขาอาจรักษาสมบัติที่ยิ่งใหญ่ คือเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสามไว้ได้นานดุจเป็น

ของตนเองที่เดียว แต่ถ้าหากมีแต่เครื่องราชกกุธภัณฑ์ แต่ทอดทิ้งคุณธรรม นั้นแหละจะเป็นวาระสุดท้าย คนโบราณที่อ่านคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ย่อมเข้าใจสัจธรรมข้อนี้ แต่เขาจะไม่พูดถึงสัจธรรมนี้เลย คนทุกวันนี้ซึ่งอ่านคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ได้ยอมคุยฟุ้งไปดั่งดั่งว่าเขาเข้าใจสัจธรรมนั้น ทั้งๆ ที่ความจริงเขามีได้เข้าใจสัจธรรมเลย ดังนั้นข้าพเจ้าจึงถือโอกาสนี้ขออภิปรายเรื่องสสารเสียเลย

สนทนากับทูตเกาหลีสามคน

ในประเทศญี่ปุ่น (ก็ดูเดียวกับในประเทศต่างๆ ในตะวันออกไกลที่ได้รับอิทธิพลมาจากปริมปราประเพณีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตตามแบบลัทธิขงจื๊อ) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศได้มอบหมายให้แก่บุคคลที่มีสติปัญญาสูงที่มีวิสัยธรรมที่จะใช้สติปัญญาอันหลักแหลมของตนเจรจาได้ในทุกระดับ และดังนั้นก็เป็นผู้ส่งเสริมเอกสิทธิ์ทางด้านศีลธรรมและวัฒนธรรมแห่งประเทศของตน ณ ที่นี้เราก็พบชะยาชิ ราชัน ทำหน้าที่เป็นเลขานุการฝ่ายต่างประเทศแบบหนึ่ง สำหรับการปกครองระบบโชกุนและรู้สึกเห็นใจทูตเกาหลีบางคนในตำแหน่งของตนในเมื่อคำนึงถึงอภิรัชญาของจูสี โดยเหตุที่ทูตเหล่านั้นไม่สามารถพูดภาษาของกันและกันได้ การสนทนาจึงต้องดำเนินไป “โดยวิธีเขียน” เป็นภาษาจีน ซึ่งเป็นภาษาทางการทูต

(จากหนังสือ ชะยาชิ ราชัน บุนชู, หน้า ๔๔๐)

บะกุฟู (โชกุน) ได้ถามข้าพเจ้าว่า “ในลายลักษณ์อักษรนั้นท่านได้อภิปรายถกเถียงกับทูตเกาหลีทั้งสามด้วยเรื่องอะไร?” ข้าพเจ้าบอกบะกุฟูว่าข้าพเจ้าสอบถามว่าเราจะถือว่าหลักการ (ริ) กับพลังทางวัตถุ (คิ) เป็นอย่างเดียวหรือเป็นสองอย่าง ทูตเกาหลีเหล่านั้นตอบว่า “หลักการเป็นเพียงหนึ่งเท่านั้น” (แต่) สำหรับพลังทางวัตถุนั้นมีทั้งที่บริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ แรงกระตุ้นทั้งสี่เกิดจากหลักการ แต่อาเวคทั้งเจ็ดเกิดจากพลังทางวัตถุ” ข้าพเจ้าถามว่า ที่ว่านั้นหมายความว่าอะไร ทูตเกาหลีเหล่านั้นตอบว่า “ถ้าหากความดีใจ ความโกรธ ความเสียใจ และความสุข เป็นปรกติ เราเรียกว่ามันบริสุทธิ์ แต่ถ้าหากความดีใจเป็นต้นนั้นผิดปรกติธรรมดา เราก็เรียกว่ามันไม่บริสุทธิ์ แต่ตัวพลังทางวัตถุเองก็มาจากหลักการ”^๔

แล้วข้าพเจ้าก็ถามใครเล่าที่ยิ่งใหญ่กว่ากัน จูสีหรือหลู่เซียง-ฉาน ทูตเกาหลีเหล่านั้นตอบว่า “จูสีประสบความสำเร็จในการสังเคราะห์ปรัชญาต่างๆ อย่างสูงส่ง เราไม่อาจเอาหลู่เซียง-ฉานมาเปรียบกับจูสีได้”

^๔ ในขณะที่ยังเขียนจูสีเน้นหนักในเรื่องทั้งภาพแห่งหลักการและพลังทางวัตถุ ราชันเองมีแนวโน้มไปในทางที่จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างลดลงเป็นหลักการหรือเหตุผลทั้งหมด

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๑๕

ข้าพเจ้ามีเหตุผลพิเศษที่ถามปัญหาดังกล่าวนั้น ข้าพเจ้าต้องการทดสอบฐานะตำแหน่งของทูตเหล่านั้น สำหรับความเห็นที่แล้วๆ มา ได้มีผู้นำมาเขียนไว้ในหนังสือต่างๆ มากมายที่ข้าพเจ้าทราบแล้วเป็นอย่างดี และไม่มีอะไรเลยที่ข้าพเจ้าได้เล่าเรียนโดยการถามทูตเหล่านั้น การตอบสนองของทูตเหล่านั้น ก็คือ สิ่งที่เราอาจหวังจะได้จากนักปราชญ์ในลัทธิขงจื๊อ และไม่มีนัยพิเศษใดๆ เลย

เรื่องหวางยางมิ่ง

หวางยางมิ่ง นักปราชญ์จีนในลัทธิขงจื๊อใหม่ที่เห็นห่างจากปรัชญาของจูสี เป็นบุคคลที่รู้จักกันดีพอๆ กับจูสีว่าเป็นรัฐบุรุษและเป็นแม่ทัพ ราชนัซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในฝ่ายของจูสีอย่างแข็งขันได้เสนอแนะว่าหวางยางมิ่งมีข้อบกพร่องที่สำคัญประการหนึ่งในฐานะเป็นนักปราชญ์ : คือหวางยางมิ่งติดอยู่กับการศึกษายุทธวิธีและกลยุทธ์ทางด้านทหารมากเกินไป

(จากหนังสือ *ชะยาฮี ราชนัน บุนชู*, หน้า ๘๗๔)

หวางยางมิ่งเป็นนักปราชญ์ที่มีทายสมบัติมากที่สุดในสมัยราชวงศ์หมิง หวางยางมิ่งซึ่งประกาศลัทธิคำสอนเรื่อง *ความรู้ที่ดี* ของท่านนั้นเป็นที่สนอกสนใจของพวกสานุศิษย์เป็นจำนวนมาก และในทุกวันนี้เราจะเห็นพวกครูโรงเรียนของท่านมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในเรื่องการเชื้อฟิงพระบรมราชโองการนั้น เมื่อท่านได้ปราบขบถเฉียนเฮาหลงแล้ว ท่านมักจะสั่งสอนพวกนายทหารและคนของท่านโดยการอ้างจาก (หนังสือจินตควินิพนธ์แบบฉบับเกี่ยวกับทหาร) เกี่ยวกับซุนและหวู แต่ (แทนที่จะทำให้สิ่งเหล่านั้นให้เป็นเอกลักษณ์กัน) ท่านมักกล่าวว่า “ตามที่ปรากฏในหนังสือจินตควินิพนธ์แบบฉบับ ...” หวางยางมิ่งเป็นบุคคลที่มีสติปัญญาลึกซึ้งและมีความจำยอดเยี่ยม แต่แม้กระนั้นในเรื่องเกี่ยวกับการทหาร ท่านก็หันไปหาเล่ห์เพทุบายของซุนและหวู ... จึงตรวจสอบ *ประมวลผลงานของหวางยางมิ่ง* และจงดูเพื่อตัวท่านเอง หนังสือเหล่านั้นเต็มไปด้วยยุทธวิธีและเล่ห์เหลี่ยมต่างๆ ซึ่งมีได้ละเมิดสัญชาตญาณที่ดีที่สุดของเราอย่างที่คุณอ่านไม่สามารถจะมองผ่านไปได้นั้นคือ สิ่งหนึ่งที่คุณอ่านจะต้องกำหนดจดจำไว้ให้ดีมิได้มีผู้กล่าวไว้ว่า “ผู้ที่ชอบต่อสู้ย่อมเที่ยงต่อการที่จะได้รับการถูกลงโทษอย่างหนักที่สุด” ดอกหรือ? สุภาพบุรุษที่แท้จริงย่อมไม่อุทิศตัวเองให้แก่การศึกษาแบบนี้นั่น

การเผยแพร่ลัทธิขงจื๊อใหม่ในญี่ปุ่น

ความสำเร็จของชะยาฮีในการสถาปนาลัทธิขงจื๊อใหม่เป็นระบบการอบรมสั่งสอนอย่างเป็นทางการนั้น ส่วนใหญ่ก็เนื่องมาจากการที่สมาชิกชั้นผู้นำของตระกูลโตกูงาวะได้

ให้ความสนับสนุนอย่างสุดหัวใจนั่นเอง ในบรรดาลูกๆ ของอียะซุซึ่งมีอยู่มากมายที่ให้ความสนับสนุนส่งเสริมแต่ลัทธิขงจื๊อใหม่นั้น เราควรสังเกตดูโยชิโนะโอะ (พ.ศ. ๒๑๔๓-๒๑๕๓) เป็นพิเศษ โยชิโนะโอะซึ่งเป็นตัวแทนตระกูลหนึ่งแห่งสาขาตระกูลโตกุภาวะสามสาขาได้เลือกเอาการคุ้มครองดูแลผลประโยชน์ของระบบโชกุนในจังหวัดต่างๆ โดยมีโอราริซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์เป็นอาณาจักรของตน โยชิโนะโอะได้เป็นผู้ที่หันมานับถือลัทธิขงจื๊อในสมัยแรกๆ และเป็นผู้ให้การสนับสนุนปรัชญาของจูสีอย่างแข็งขัน หน่อเนื้อเชื้อไขของตระกูลโตกุภาวะผู้นี้แหละที่ได้สร้างห้องโถงใหญ่สำหรับนักปราชญ์ขึ้น โดยได้ประดิษฐานรูปของขงจื๊อไว้ในห้องโถงนั้น ห้องโถงแห่งนี้อยู่ที่เมืองอุเอะโนะ และบ้านพักทางราชการของราชันก็อยู่ที่เมืองนี้เหมือนกัน ราชันผู้นี้ก็เหมือนกันที่ได้ชักชวนอิมิตสึโชกุนคนที่สามให้แสดงความเคารพต่อรูปขงจื๊อ ดังนั้นก็ถือว่าช่วยทำให้ที่นั่นเป็นศูนย์กลางแห่งความเคารพในทางศาสนา เจ้าชายโตกุภาวะอีกคนหนึ่งที่ได้มีความสนใจในลัทธิขงจื๊อเป็นพิเศษ คือ ชินาโยชิ (ครองอำนาจ พ.ศ. ๒๒๒๓-๒๒๕๒) ซึ่งเป็นโชกุนคนที่ห้า ชินาโยชิซึ่งมีความเห็นดีเห็นชอบกับลัทธิขงจื๊ออย่างเต็มที่ได้อำนาจให้ดีขึ้นในเรื่องการส่งเสริมลัทธิขงจื๊อ โดยอาศัยการอุปถัมภ์อย่างทุ่มเทของท่านี่ จึงได้มีการสร้างห้องโถงขนาดใหญ่ (Paragon Hall) ขึ้นใกล้ๆ ศูนย์กลางเมืองเอโดะพร้อมกับวิหารแห่งชาติที่มีความโอโถงทุกอย่าง ในเวลาประกอบพิธีที่ระลึกประจำปี ณ ห้องโถงนั้น สะยาชิคนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นเจ้าพิธี และโชกุนจะมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้เป็นผู้บรรยายในเรื่องหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับเรื่องหนึ่งของขงจื๊อซึ่งนับว่าเป็นลักษณะที่สำคัญเป็นเด่นของรายการที่เดียว นับตั้งแต่สมัยนี้ไปจนกระทั่งถึงปลายสมัยการปกครองแบบโชกุน สำนักสันติที่รุ่งโรจน์ (โชเฮอิโก) นับว่าเป็นศูนย์กลางทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษาแห่งชาติ ณ ศูนย์กลางแห่งนี้ พวกสะยาชิจะได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการให้เป็นข้าหลวงใหญ่ฝ่ายการศึกษาของรัฐและเผยแพร่คำสอนในลัทธิขงจื๊อใหม่ให้ทั่วในสมัยที่เมือเอโดะเป็นนครหลวง

แต่ในจังหวัดต่างๆ นับว่าเป็นเรื่องที่แตกต่างกันเรื่องหนึ่ง เมื่อกล่าวในด้านภูมิประเทศแล้ว ประเทศญี่ปุ่นได้ถูกภูเขาต่างๆ ที่สูงชันและแม่น้ำที่มีกระแสไหลเชี่ยวกรากแบ่งแยกออกไปเป็นภูมิภาคที่โดดเดี่ยวมากมายที่เราจะสามารถผ่านเข้าไปได้อย่างช้าๆ และอย่างทุลักทุเล นับว่าโชคดีสำหรับขบวนการใหม่ที่ได้พบผู้สนับสนุนในตัวเจ้าชายโตกุภาวะสององค์ องค์หนึ่งคือ เจ้าชายโฮชินะ มะสะยุกิ (พ.ศ. ๒๒๕๔-๒๓๑๕) ซึ่งเป็นโอรสคนที่สามของโชกุนคนที่สอง คือ ฮิเดะตะ และเพิ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองประเทศโอบุโอรามที่อยู่ห่างไกลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของญี่ปุ่น กับอีกคนหนึ่งคือ เจ้าชายโตกุภาวะ มิตสึกุนิ (พ.ศ. ๒๒๗๑-๒๓๔๔) ซึ่งเป็นหลานของโชกุนองค์แรกซึ่งมีที่ราบลุ่มแม่น้ำโทเนะอันเป็นจุดยุทธศาสตร์ เป็นอาณาจักรในระบบเจ้าขุนมูลนายของตน โฮชินะ มะสะยุกิ ได้รับความช่วยเหลือจากนักปราชญ์สำนัก

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๑๗

ฝ่ายใต้ของจูสี คือ สำนักยามาซากิ อันไซ ที่มีหัวรุนแรงสนับสนุน ส่วนโตกุภาวะ มิตรสึกุชิ อยู่ในความปกครองของจูซุนซุ่ย ซึ่งเป็นผู้ลี้ภัยชาวจีนที่มีจิตใจสูงมาก

ยะมาซากิ อันไซ

ความสำคัญของท่าน ยะมาซากิ อันไซ (พ.ศ. ๒๑๖๑-๒๒๒๕) อยู่ที่อิทธิพลอันกว้างขวางของท่านในฐานะที่ท่านเป็นครูสอนปรัชญาของจูสีและในบทบาทที่ท่านแสดงในฐานะเป็นผู้วางกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับลัทธิชินโตระบบใหม่ ท่านยะมาซากิได้รับความประทับใจจากเค้าโครงและความแจ่มแจ้งของอภิปรัชญาในลัทธิขงจื๊อใหม่มาก แต่แนวโน้มตามธรรมชาติของท่านทำให้ท่านเห็นห่างไปจากการพิจารณาไตร่ตรองคำสอนทางจริยศาสตร์แบบที่ง่ายกว่าปรกติมากแบบนี้ ด้วยฝีมือของท่านเอง ระบบสารานุกรมของจูสีจึงได้ถูกลดลงมาสู่สูตร “ความอุทิศชีวิตจิตใจในภายใน ความเที่ยงธรรมในภายนอก” ซึ่งมีความสับสนน้อยกว่ามาก ท่านยะมาซากิเห็นว่า “การอุทิศชีวิตจิตใจ” เป็นคุณธรรมในลัทธิขงจื๊อที่ถึ่อกันมาเป็นปรัมปราในส่วนที่เกี่ยวกับความเคารพหรือความเอาใจจริงเอางี้ที่มีต่อความสำคัญทางศาสนาแบบพื้นๆ ในสมัยหลังๆ แห่งชีวิต ท่านยะมาซากิได้หันไปศึกษาลัทธิชินโตมากยิ่งขึ้นทุกทีและดังนั้นก็ได้อธิบายความหมายสูตรนี้เป็นถ้อยคำที่เสนอแนะให้บูชาและรับใช้เทพเจ้าทั้งหลายอย่างแข็งขัน ท่านได้ยืมเอาคำว่า *ซูอิเกะ* มาจากครูในศาสนาชินโตของท่านผู้หนึ่ง ซึ่งความจริงคำนี้ก็มาจาก คัมภีร์ชินโตที่คนทั้งหลายชอบบอกชอบใจ ในการที่สวดอ้อนวอนเพื่อขอพรจากทวยเทพ และขอให้ทวยเทพประทานเมตตาให้การกระทำของตนประสบความสำเร็จอีกชั้นหนึ่งนั่นเอง ข้อความนี้ในที่สุดก็ใช้ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายที่เด่นชัดแห่งดราซงจื๊อ-ชินโด หรือ *ซูอิเกะชินโต* ของท่านยะมาซากิซึ่งได้รวมภาษิตทางจริยธรรมแห่งคำสอนเก่าๆ เข้ากับคำสอนทางศาสนารุ่นหลังๆ

ความจริงท่านยะมาซากิได้ไปไกลกว่านี้มากในอันที่จะสถาปนาเอกภาพแห่งคำสอนแห่งศาสนาทั้งสองชั้น ท่านไม่เพียงทำนียบเกี่ยวกับการสร้างโลกของศาสนาชินโตให้เสมอด้วยจักรวาลวิทยาของจีน และทำให้ศาลเจ้าของชินโตเสมอด้วยหลักการทางอภิปรัชญาของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่เท่านั้น แต่ท่านยังทำคุณธรรมทางด้านศีลธรรมที่สูงที่สุด คือ การอุทิศชีวิตจิตใจให้เป็นเอกลักษณ์กับสิ่งต่างๆ แต่แรกเริ่มของจักรวาลอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่ท่านได้พยายามที่จะรวมธาตุมูลที่แตกต่างกันเหล่านี้เข้าไว้ในสิ่งๆ ที่ดูเหมือนจะเป็นระบบที่ผสมผสานกันอย่างมีเหตุผล แต่ในที่สุด ท่านก็ได้ยืนยันกรานว่า เหตุผลของมนุษย์ไม่เพียงพอที่จะเอามาใช้กับสัจธรรมเช่นนั้นได้ และจำเป็นจะต้องใช้ศรัทธาให้มาก ต่อมาพวกที่นับถือศาสนาชินโดก็ดีใจที่ได้เห็นการให้เหตุผลที่อ้อมค้อมมววนของท่านยะมาซากิในเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมทางด้านศีลธรรมและโดยเฉพาะในเรื่องการอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่ทวยเทพดังที่ได้แสดงออกมาทางการอุทิศ

ชีวิตจิตใจให้แก่สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งเป็นตัวตนที่มีชีวิตจิตใจของทวยเทพ ทั้ง ๆ ที่ยังคงเน้นในเรื่องศรัทธาอยู่ในแง่ต่างๆ เหล่านี้ ท่านยะมาซากิได้ทำหน้าที่รับใช้ในฐานะเป็นตัวอย่างที่น่าทึ่งในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ซึ่งเป็นสมัยที่มีแนวโน้มเอียงสามประการซึ่งค่อย ๆ ทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในสมัยปัจจุบัน นั่นคือการทำให้อริยศาสตร์แบบขงจื๊อแพร่หลายในหมู่ประชาชนในประเทศญี่ปุ่น การฟื้นฟูศาสนาชินโตและทำให้ศาสนาชินโตพัฒนาเป็นลัทธิคำสอนที่ชัดเจนและสุดท้ายเป็นลัทธิชาตินิยมอย่างแรงกล้าซึ่งได้รวมเอาการเคารพแบบลัทธิขงจื๊อเข้ากับปรัมปราประเพณีแบบชินโต เพื่อก่อให้เกิดเป็นการบูชาสมเด็จพระจักรพรรดิขึ้น

หลักการเกี่ยวกับการศึกษา

(จากคำนำหนังสือประมวลรดาธิบายระเบียบข้อบังคับของจูสึสำหรับสำนักนักกวางชาว)

ท่านยะมาซากิ อะนาชิ เป็นครูคนสำคัญที่ทำให้บุคคลอื่นรู้สึกประทับใจในความเป็นคนเอาจริงเอาจังและบรรยากาศแห่งอำนาจหน้าที่ทางด้านศีลธรรมของท่าน ในฐานะเป็นผู้ให้บรรดาธิบายคำสอนของจูสึในประเทศญี่ปุ่น ท่านได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อโฉมหน้าแห่งข้อเขียนของจูสึที่ถูกกละเลຍ นั่นคือ กฎเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมของสำนักที่ท่านยะมาซากิ อะนาชิ สอนอยู่ ในด้านนั้นท่านยะมาซากิต้องใช้ความอุตสาหะพยายามอย่างแรงกล้าในอันที่จะสถาปนาลักษณะภาพ ในฐานะที่เป็นต้นตำรับแห่งระเบียบข้อบังคับที่เฉพาะเจาะจงนี้ ทั้งนี้โดยแสดงให้เห็นว่าระเบียบข้อบังคับนั้นได้รวมเอาคำสอนเกี่ยวกับหนังสือเรื่อง การศึกษาที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่นับถือกันมากเข้าไว้หมด ลักษณะภาพที่เป็นต้นตำรับเช่นนั้น ได้อำนวยให้ซึ่งคำสรุปที่สะดวกเกี่ยวแก่แบบการสั่งสอนลัทธิขงจื๊อที่ชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากได้รับโอกาสศึกษาในสมัยนี้

(จากหนังสือ โชกู ยะมาซากิ อันโซ เซนชู เล่ม ๓, หน้า ๕, ดำรงฉบับย่อและหนังสือบรรดาธิบายที่ชื่อว่า ฟ้า ๆ)

ปรัชญาเมธีจูสึแบบซุยอัน เป็นบุคคลที่มีภาวะผู้นำทางด้านสติปัญญาที่เป็นเด่นมากผู้หนึ่ง จูสึซึ่งเจริญรอยตามแนวของโจวตุนอี้ และพี่น้องตระกูลเฉิง (ผู้เป็นปรัชญาเมธีในสมัยราชวงศ์ซ่ง) ได้ทำให้ลัทธิขงจื๊อเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นทั้งในด้านประถมศึกษา และด้านมัธยมศึกษา เพื่อเป็นการแนะนำนักเรียน จูสึจึงได้สร้างระเบียบข้อบังคับเหล่านี้ขึ้นมา แต่ในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ มิได้มีผู้ยอมรับนับถือกันมากนัก ทั้งนี้ก็เพราะถูกพวกที่ชั่วช้าด้อยสุดทั้งหลายคัดค้านนั่นเอง...

ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการจุดมุ่งหมายแห่งการศึกษาทั้งในด้านประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ก็เพื่อทำให้สัมพันธภาพของมนุษย์แจ่มแจ้งขึ้น ในโครงการชั้นประถมศึกษาได้อธิบายเรื่องสัมพันธภาพของมนุษย์แบบต่างๆ ไว้อย่างแจ่มแจ้ง สารัตถะสำคัญแห่งการศึกษาในสัมพันธภาพของมนุษย์นี้เป็นการอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่ (หรือเป็นการแสดงความเคารพต่อ) บุคคลต่างๆ

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๑๙

“การวิจัยสิ่งต่างๆ” ในการศึกษาชั้นสูง (ดังที่มีอยู่ในหนังสือเรื่อง *การศึกษาที่ยิ่งใหญ่*) ได้นำไปสู่การสรุปขั้นอันดีมาถึงสิ่งที่ได้เคยศึกษามาจากการสอนในชั้นประถมศึกษาแล้ว ...

ระเบียบข้อบังคับในสำนักของจูสีได้ถือเอาเรื่องสัมพันธภาพของมนุษย์ ๕ ประการ เป็นหลักสูตร ติดตามระเบียบว่าด้วยการแสดงซึ่งทำให้หลักสูตรการศึกษาชั้นสูง (ดังที่มีอยู่ในหนังสือ *การศึกษาที่ยิ่งใหญ่*) สมบูรณ์ การศึกษา ๑ การตั้งปัญหาถาม ๑ การปรึกษาหารือ ๑ และการวิเคราะห์ ๑ ทั้งสี่อย่างนี้สอดคล้องต้องกันกับ “การวิจัยสิ่งต่างๆ” และ “การขยายความรู้” ในการศึกษาชั้นสูง บทความที่เกี่ยวกับการกระทำที่ประกอบด้วยมโนธรรมย่อมสอดคล้องต้องกันกับ “การปลูกฝังตนเองของเขา” นับตั้งแต่สมเด็จพระจักรพรรดิลงมาถึงสามัญชนที่เดียว ที่การปลูกฝังตนเองของเขานับว่าเป็นสารัตถะสำคัญรวมทั้ง “การทำความคิดให้มีความจริงใจ” และ “การแก้ไขจิตใจให้ถูกต้อง” “การจัดการธุรกิจ” และ “การติดต่อทางด้านสังคม” (ในระเบียบข้อบังคับของจูสี) ย่อมอ้างไปถึง “การทำครอบครัวให้มีระเบียบสม่ำเสมอ” “การปกครองบ้านเมือง” และ “การสร้างสันติภาพ” (ในหนังสือเรื่อง *การศึกษาที่ยิ่งใหญ่*) ดังนั้นระเบียบข้อบังคับนี้จึงมีทุกสิ่งทุกอย่าง และควรที่เราจะเอามาสั่งสอนไปพร้อมๆ กับหนังสือเรื่อง *การสอนชั้นประถม* และ หนังสือเรื่อง *การสอนชั้นมัธยม* (การศึกษาที่ยิ่งใหญ่) แต่ตราบเท่าที่ระเบียบข้อบังคับเหล่านั้นได้ผ่านไประเบียบไปจนเกือบไม่มีใครสังเกตเห็นว่ามีอยู่ในบัญชีงานเขียนของจูสีที่รวบรวมไว้เลย ดังนั้น จึงไม่ค่อยได้รับความสนใจจากพวกนักศึกษามากนัก อย่างไรก็ตามก็ดีข้าพเจ้าขอถือโอกาสแนะนำระเบียบข้อบังคับเหล่านั้นมาเปิดเผย โดยการป็นขึ้นไปและชวนไว้ในห้องหนังสือเพื่อจะได้ใช้อย่างและสะท้อนภาพให้เห็นได้ตลอดเวลา เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ข้าพเจ้าได้พบการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องระเบียบข้อบังคับเหล่านี้อย่างละเอียดในหนังสือเรื่อง *การสะท้อนภาพบางอย่างของข้าพเจ้า* ที่นักปราชญ์เกาหลีชื่อ หยี่ โตเงะ (Yi Toege) เป็นผู้เขียน หนังสือนี้ทำให้ข้าพเจ้าตระหนักดียิ่งกว่าอะไรทั้งสิ้นว่าระเบียบข้อบังคับเหล่านี้เป็นมรดกเทศกที่จะนำไปสู่การศึกษาที่แท้จริง ...

(ลงนาม) ยะมาซากิ อันไซ

ศักราช เคอิอัน ๓ (พ.ศ.๒๑๙๓) : เดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ

ระเบียบข้อบังคับของสำนักถ้ำกวางขาว

(ระเบียบข้อบังคับ ๕ ข้อ)

ในระหว่างบิดากับบุตร ย่อมมีความสนิทสนมกัน

ในระหว่างกษัตริย์กับเสนาบดี ย่อมมีหน้าที่

ในระหว่างสามีกับภรรยา ย่อมมีความไม่ประพุดนอกใจ

ในระหว่างพี่ชายกับน้องชาย ย่อมมีเงื่อนไขที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน

ในระหว่างเพื่อนฝูง ย่อมมีความซื่อสัตย์

บทความว่าด้วยการสอนทั้งห้าเรื่องนี้ คือสิ่งที่ (กษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์) เอียวและซุน ได้ทรงสั่ง ฉี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นวิชาที่จะต้องสอนหัววิชา สิ่งทั้งปวงที่นักเรียนควรศึกษาได้มีอยู่ในระเบียบข้อบังคับทั้งห้านี้ แต่ในการศึกษาระเบียบข้อบังคับเหล่านี้ เขาควรจะปฏิบัติตามขั้นทั้งห้าดังต่อไปนี้คือ :

ศึกษาให้กว้าง

ถามให้ละเอียด

ปรึกษาหารือให้รอบคอบ

วิเคราะห์ให้แจ่มแจ้ง

ทำอย่างมีมโนธรรม ...

ในเวลาพูด จะต้องมีความจงรักภักดีและมีความจริงใจ ในการกระทำ ก็จะต้องมีมโนธรรมและมีความเคารพ จงซมความโกรธและอดกลั้นในด้านราคา จงเปลี่ยนแปลงตัวเองให้ดีขึ้น อย่ารีรอในวันที่จะแก้ไขข้อบกพร่อง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมส่วนบุคคล

จงอย่าปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านไม่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน (คือ เอาใจเขามาใส่ใจเรา) เมื่อการกระทำไม่เป็นผล ก็จงหาเหตุผลที่ทำให้ต้องผิดพลาดนั้นในตัวท่านเอง นี่เป็นสิ่งสำคัญในความสัมพันธ์กับสังคม

จุดมุ่งหมายแห่งการสอนและการแนะนำที่นักปราชญ์และบัณฑิตในสมัยโบราณให้ไว้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าการเริ่มต้นหลักการทางด้านศีลธรรม ประการแรกก็เพื่อปลูกฝังหลักการเหล่านั้นไว้ในตัวของเขาเอง และแล้วก็ขยายหลักการเหล่านั้นไปยังบุคคลอื่นๆ การพอกพูนความรู้และศึกษาวิธีเขียนให้ดีเพื่อตนจะได้มีชื่อเสียงและมีตำแหน่งที่มีรายได้ดีนั้น นับว่าห่างไกลจากการเป็นหน้าที่แห่งการศึกษาที่แท้จริงมาก อย่างไรก็ตาม นั่นคือสิ่งที่คนส่วนมากในทุกวันนี้ดำเนินการศึกษากันอยู่ ...

การอุทิศชีวิตจิตใจและความชอบธรรม

ถ้าหากันตามหลักวิชาครูแล้ว ก็คือ การปฏิบัติของพวกนักศึกษาในลัทธิขงจื๊อเพื่อสรุปคำสอนของตนด้วยคำหรือวลีที่สำคัญ ซึ่งเป็นดุจลูกกุญแจที่จะไขไปสู่ความหมายอื่นๆ ซึ่งจะสามารถกำหนดไว้ในจิตใจของประชาชนได้โดยง่าย คุณธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับความจงรักภักดีและความชอบธรรมของยะมาซากิ อันไซ ก็ได้มาจากภานิตของเฉิงอู่ผู้เป็นปรีชาญาณเมธีในลัทธิขงจื๊อใหม่ คำว่า จิง ซึ่งเดิมเป็นคำจีนที่เอามาใช้ในที่นี้ หมายถึง การอุทิศชีวิตจิตใจนั้นมีความหมายกว้างมาก คือรวมไปถึง “ความเคารพ” “ความเอาใจจริงเอาใจ” “ความเป็นผู้มีมโนธรรม” ฯลฯ ด้วย โดยเหตุที่ยะมาซากิมีแนวโน้มไปทางลัทธิชินโตมากขึ้น ท่านจึงได้เน้นถึงท่าทีที่จะต้องเอามาใช้กับการบูชาเทพเจ้าทั้งหลายและสมเด็จพระจักรพรรดิ ในที่สุดท่านก็ได้ยกคุณธรรมทั้งสองนี้เสมอด้วยคำที่มีอยู่ ตำราพื้นเมืองที่เกี่ยวกับเทพนิยายดั้งเดิมของลัทธิชินโตนั้นคือการสวดอ้อนวอน (เนงิงโตะ หรือ คิโตะ) และความซื่อสัตย์หรือความเปิดเผย (มัสสูกุ หรือ โซยิกิ)

สิ่งที่ติดตามมาก็คือ แบบความพยายามที่จะสาธิตแสดงว่าภานิตที่โปรดปรานของเขาเองมีสาระตงสำคัญแห่งคัมภีร์จินตกวีนิพนธ์แบบฉบับของลัทธิขงจื๊ออยู่

(จากหนังสือ ยะมาซากิ อันไซ เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๔๐ ซุอิเกะ-โช ๒)

“ ‘โดยอาศัยความจงรักภักดี เราได้ชื่อว่าทำตัวเองในภายในให้ตรง โดยอาศัยความชอบธรรม ชื่อว่าเราได้ทำโลกในภายนอกให้เรียบร้อย’ แม้เราจะเอาความสำคัญแห่งคุณธรรมทั้งแปดเหล่านี้มาใช้ตลอดชีวิต ก็ใช้ไม่หมด” ความจริงในการกล่าวเช่นนี้ อาจารย์ยู่สึมิได้กล่าวให้เกินความจริงแต่อย่างใดเลย

ในคัมภีร์ “ลุนยื้อ” ของขงจื๊อ เมื่อกล่าวว่า “คนชั้นสูงได้ปลูกฝังตัวเองโดยการเอาใจใส่ด้วยความเคารพ (จิงว่า จิง ญี่ปุ่นว่า เคอิ) ก็หมายถึงเพียงว่า “โดยอาศัยการอุทิศชีวิตจิตใจ (เคอิ) เราย่อมทำตัวเราเองในภายในให้ตรง” ในคัมภีร์ “ลุนยื้อ” มีข้อความต่อไปอีกว่า “การทำให้คนอื่น ๆ สบายด้วยการปลูกฝังตัวเราเองนั้น ก็เท่ากับเป็นการทำคนทั้งปวงให้สบายใจนั่นเอง” ซึ่งข้อความนี้ก็เป็นอย่างเดียวกับข้อความที่ว่า “โดยอาศัยความชอบธรรม เราย่อมทำโลกภายนอกให้เรียบร้อยได้” นั่นเอง

... “คุณธรรมที่ว่าด้วยความจริงใจ (ดังที่มีสอนอยู่ในหนังสือเรื่อง ทางสายกลาง) มิเพียงเป็นการทำตัวเราเองให้สมบูรณ์เท่านั้น แต่ทว่ายังหมายถึงการทำให้สิ่งต่าง (รอบๆ ตัวเรา) ให้สมบูรณ์ด้วย การทำตัวเองให้สมบูรณ์เป็นมนุษยธรรม การทำสิ่งทั้งหลายให้สมบูรณ์เป็น

๔๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความรู้ เหล่านี้คือ คุณธรรมที่สำแดงธรรมชาติของเราให้ปรากฏ นี่เป็นวิถีทางที่ทำให้ (โลก) ภายในกับ (โลก) ภายนอกมารวมกัน” เฉิงอีได้กล่าวไว้ว่า “ความเสียสละให้กันยอมยืดยึดกันและกันไว้ และยอมขึ้นสู่ทางตรงที่จะนำไปสู่คุณธรรมแห่งสวรรค์” ดังนั้นเมื่อจูสีกกล่าวว่า ลักษณะแปดประการของเฉิงอีนี้เป็นสิ่งที่เอามาใช้ได้ไม่รู้จักหมด ท่านจึงมิได้กล่าวเกินความจริงอะไรเลย

คำบรรยายเกี่ยวกับบทต่าง ๆ ในเรื่องเหวยุค

(ในหนังสือ โคชิกับ นียงจิ)

เมื่อท่านยะมาซากิศึกษาศาสนาชินโตในบ้านปลายแห่งชีวิตนั้น ท่านได้พัฒนาวิชาจักรวาลวิทยาที่ถือตำราญี่ปุ่นเป็นหลัก ซึ่งทั้งๆ ที่ตัวท่านเองก็ปฏิเสธ แต่ก็เผยให้เห็นอิทธิพลแห่งแบบอย่างของจีนโดยเฉพาะทฤษฎีอินหยางและทฤษฎีธาตุทั้งห้าที่มารวมอยู่ในอภิปรัชญาของลัทธิขงจื๊อใหม่ เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว ท่านยะมาซากิซึ่งเป็นผู้ที่ถือลัทธิเอกนิยมที่ยืนยันว่า เทวดากับมนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นได้เห็นปรากฏการณ์ทั้งปวงว่าเป็นสิ่งที่ไฟได้สร้างขึ้นมาและการกระทำร่วมกันในภายในระหว่างอำนาจทั้งสองคือ ดินกับโลหะ ทำให้เป็นไปอย่างมีระเบียบ ท่านยะมาซากิได้อาศัยอำนาจเหล่านี้ทำให้คุณธรรมที่สูงสุดแห่งการอุทิศชีวิตจิตใจและความชอบธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ข้อความต่อไปนี้ย่อมเปิดเผยให้เห็นการทำให้เป็นแบบนิยมเหตุผลแบบอ้อมค้อมที่ท่านยะมาซากิใช้เป็นหลักในความพยายามเพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างการอุทิศชีวิตจิตใจ ดิน และโลหะ การให้เหตุผลทางด้านภาษาศาสตร์ที่สับสนบางอย่างได้ถูกขจัดให้หมดไปเพื่อทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น แต่ก็ยังมีเหลือพอที่จะแสดงให้เห็นวิธีการของท่านยะมาซากิอยู่บ้าง

(จากหนังสือ โชกุ ยะมาซากิ อันไซ เซนชู, เล่ม ๓, หน้า ๒๐๘-๒๑๒)

มีเรื่องที่สำคัญอยู่เรื่องหนึ่งที่ผู้ที่เริ่มศึกษาศาสนาชินโตจะต้องศึกษา ถ้าหากนักเรียนเรียนบทที่ว่าด้วยเหวยุคโดยมิได้เรียนเรื่องที่สำคัญนั้นเสียก่อน เขาก็จะไม่เข้าใจความสำคัญที่แท้จริงของบทนั้นเลย แต่ถ้าหากเขาได้รับการอบรมสั่งสอนมาดีแล้ว เขาก็อาจเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างในบทต่างๆ เหล่านี้ได้โดยไม่ต้องถามอะไรต่อไปอีกเลย นี่เป็นจุดลูกกุญแจที่จะไขไปสู่ศาสนาชินโตที่อธิบายถึงเรื่องนี้ตั้งแต่ต้นจนจบ ข้อนี้ท่านจะต้องรู้จริง ๆ

ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าท่านเคยได้ยินได้ฟังเรื่องนี้มาแล้วหรือยัง แต่นี่เป็นคำสอนในเรื่องดินและโลหะ (ชิจิ-คะนะ) ... ท่านระลึกได้ไหมว่าคัมภีร์เหวยุคใช้เลข ๕ (อิตสึสึ) เป็นตัวแทนดิน (ชิจิ)? เทพอิซานางิได้ตัดอัคนีเทพนามคะงุ-ชิจิ ออกเป็น ๕ ท่อน ท่านอาจไม่ทราบว่ามันหมายความว่าอะไรจริงๆ แต่มันก็ป้องกันการทำให้ดินให้กลายเป็นฟ้า ...

ดินเกิดมาจากไฟ ไฟเป็นจิต และในจิตก็มีเทพเจ้า เรื่องนี้มีได้เอามาอภิปรายถกเถียงกันในการอบรมสั่งสอนตามปรกติธรรมตาและก็เพราะข้าพเจ้าปรารถนาจะ让您เข้าใจเรื่องนี้อย่างชัดเจน ข้าพเจ้าจึงเปิดเผยเรื่องนี้แก่ท่าน บัดนี้ ตรงนี้แหละ การอธิบายบางสิ่งบางอย่างอย่างลึกซึ้งลับลับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คือ : ทำไมจึงเรียกศาลเจ้าชินโดว่า โยะโกะระ โยะโกะระเป็นที่สถิตของเทพเจ้า และเท่ากับ ฮิ-กุระ (คือโรงเก็บไฟ) โยะ เป็นอีกรูปหนึ่งของ ฮิ (ไฟ) ดังที่มีพบอยู่ในคำต่างๆ คือ โยะ-โนะ-โยะ (ทางไฟ คือ เปลวไฟ) และ โยะโนะโกะ (ลูกของไฟ คือ ประกายไฟ) เป็นที่ชวนสังเกตว่า การอุทิศชีวิตจิตใจอย่างมั่นคง (ซีซีซีมิ) จะมาจากจิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งจิตก็คือไฟ อันเป็นที่สถิตของเทพเจ้านั่นเอง บัดนี้ เมื่ออัคนีเทพพระนามว่า คะจุ-ซีจิ ถูกตัดออกเป็น ๕ ท่อน จึงทำให้เกิดมีแผ่นดิน (ซีจิ) ขึ้น ชื่อนั้นจะเข้าได้ก็จากทฤษฎีที่ว่าไฟเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ดินเท่านั้น

ส่วนดินนั้น ถ้าหากถูกทำให้กระจัดกระจายและถูกทำให้สิ้นไป มันมิได้ก่อให้เกิดสิ่งใดได้เลย ต่อเมื่อเอาดินมารวมเข้าด้วยกันเท่านั้น จึงจะก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ได้ ดังนั้น ท่านก็จะเห็นว่า ซีซีซีมิ (การอุทิศชีวิตจิตใจอย่างเด็ดเดี่ยว) หมายถึงอะไร ซีซีซีมิ ก็คือ การเอาดินมาทำให้แข็ง (ซีจิ วะ ซิมุรุ) ดินเป็นสิ่งที่แข็งซึ่งยึดกันอยู่อย่างมั่นคง (ณ ที่นี้ ครูจะสาธิตโดยยกกำปั้นทั้งสองขึ้น) น้ำมักจะไหลลงเสมอ แต่ดินมิได้ไหลลงเลย ดินจะยึดกันแน่น เพราะเหตุที่ดินยึดกันแน่น จึงได้ก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นมา เท่าที่เราทั้งปวงทราบ ก็คือ ภูเขาที่ก่อให้เกิดโลหะขึ้นมานับว่าเป็นสิ่งที่หนักโดยเฉพาะ โลหะเกิดจากการเอาสารัตถะสำคัญของดินมารวมเข้าด้วยกันและทำให้ขึ้น โลหะ (คะนะ) จึงรวมเข้า (คะนะ) กับดินได้ เพราะโลหะนั่นเอง ดินจึงได้ยึดกันอยู่อย่างมั่นคง และเพราะดินยึดกันอยู่อย่างมั่นคงนี้เอง จึงได้เกิดเป็นอำนาจโลหะขึ้นมา ชื่อนี้กำลังเป็นไปอยู่ต่อหน้าต่อตาท่านในบัดนี้เอง

ถ้าหากไม่มีดิน เราก็คงไม่สามารถสร้างอะไรขึ้นมาได้ แต่แม้จะมีดิน แต่ถ้าปราศจากความมั่นคง (ซีซีซีมิ) เสียแล้ว อำนาจโลหะก็จะมิขึ้นมาได้ ความมั่นคงเป็นอะไรบางอย่างที่มีอยู่ในจิตใจของคน ถ้าหากทำให้ดินกระจัดกระจายและสูญสิ้นไป ก็ย่อมไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาได้ฉันใด ถ้าหากคนเราถูกทำให้สูญสิ้นไปและสูญหายไป อำนาจโลหะก็จะเกิดขึ้นมาไม่ได้ฉันนั้น ความจริงอำนาจโลหะก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าทัศนคติของเราในเรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าเลย เกี่ยวกับอำนาจโลหะนี้ ก็มีอะไรบางอย่างที่น่าเกรงขามและน่าสะพรึงกลัวอยู่เหมือนกัน เมื่ออำนาจนี้ถึงขอบเขตจำกัดแห่งความยืนยงอยู่ชั่วกาลนานของมันแล้ว เราก็จะต้องหวังว่า แม้คนทั้งหลายก็อาจถูกฆ่าได้ ดังนั้น การไม่ยอม ก็คือ การที่อำนาจนั้นไม่ยอมให้มีการประนีประนอมกันหรือการให้อภัยใดๆ

ดังที่เราได้เห็นอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวันแล้วว่า เฉพาะดินเท่านั้นก็อาจก่อให้เกิดเป็นโลหะขึ้นมาได้ นั่นคือหลักการของดินที่จะก่อให้เกิดโลหะขึ้นมา แต่ก็อย่าได้เอาเรื่องนี้ไปสับสนปนเปกับทฤษฎีของจีนที่ว่าไฟย่อมก่อให้เกิดดินและดินย่อมก่อให้เกิดโลหะเข้า เรื่องนี้ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คัมภีร์ในลัทธิขงจื๊อกล่าวไว้ สิ่งที่ข้าพเจ้าบอกท่าน ก็คือ วิถีทางแห่งเทวยุคและวิถีทางแห่งเทวยุคที่เป็นอะไรบางอย่างที่ดำเนินไปด้วยดีต่อหน้าต่อตาท่านนั่นเอง ท่านก็เห็นแล้วว่าสุริยเทพีเป็นเพศหญิง แต่เมื่อเทพเจ้าแห่งพายุหลุดพ้นจากการควบคุมสุริยเทพีก็ทรงฉลองพระองค์อย่างนักรบและทรงถือดาบ แม้แต่เทพธิดานางิ และเทพธิดานามิกิก็ทรงใช้พลั่วและดาบปกครองบ้านเมือง ญี่ปุ่นได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองแห่งอำนาจโลหะมาตั้งแต่ต้นทีเดียว และนั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงได้บอกท่านว่า ญี่ปุ่นเป็นดินแดนแห่งอำนาจโลหะ จงจำไว้ว่า ถ้าปราศจากความมั่นคงแห่งอำนาจโลหะเสียแล้ว ญี่ปุ่นก็คงไม่เกิดขึ้นมาอย่างแน่นอน และความมั่นคงก็คือสิ่งหนึ่งแห่งจิตใจนั่นเอง

ยังมีสิ่งต่างๆ ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นที่จะต้องอธิบายในส่วนที่เกี่ยวกับดินและโลหะอยู่อีกมาก แต่ทว่าในบัดนี้สิ่งเหล่านั้นอยู่เกินขอบเขตแห่งวิสัยสามารถของข้าพเจ้า ถ้าปราศจากหลักการทางด้านศีลธรรมที่จะเตรียมตัวท่านเพื่อรับสิ่งเหล่านั้นแล้ว ก็จะยอมให้ท่านได้ยินได้ฟังสิ่งต่างๆ เช่นนั้นไม่ได้

เกร็ดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับยะมาซากิ อันไซ

ปัญหาเรื่องความจงรักภักดี

ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอีกปัญหาหนึ่งในหมู่นักศึกษาสมัยโตกูวาระ ก็คือ ความจงรักภักดีที่ต่อสู้กัน ซึ่งดูเหมือนว่าผู้ที่ยึดมั่นอยู่กับจริยศาสตร์ของจีนจะเอามาใช้ในส่วนที่เกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นผู้รักชาติ การที่ท่านยะมาซากิ อันไซ ยกปัญหานี้ขึ้นมาย่อมเป็นการเสนอแนะว่าท่านอาจเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อขงจื๊อ แต่ก็ยังแอนตี้จีนอยู่ก็ได้ พวกที่นับถือลัทธิชินโตใหม่ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง โดยการไม่ยอมรับขงจื๊อเข้าไว้ในเรื่องความจงรักภักดีแห่งชาติ

(จากเรื่อง เซนเทตสึ โฮตัน, หน้า ๑๒๔-๑๒๕)

ครั้งหนึ่ง ท่านยะมาซากิ อันไซ ได้ถามพวกลูกศิษย์ว่า : “ในกรณีที่จีนมาโจมตีบ้านเมืองของเราโดยมีขงจื๊อเป็นแม่ทัพ และเม่งจื๊อเป็นผู้ช่วยแม่ทัพ นักองทหารทั้งหลายแสนคนเข้ามา ท่านจะคิดว่าพวกเราซึ่งเป็นลูกศิษย์ของขงจื๊อและเม่งจื๊อควรจะทำอย่างไร?”

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๒๕

พวกลูกศิษย์ตอบไม่ได้ จึงเรียนท่านว่า “พวกเราไม่ทราบว่าคุณควรปฏิบัติอย่างไร กรุณาบอกให้เราทราบด้วยเถิดว่าท่านอาจารย์คิดอย่างไร?”

ท่านเยมาซากิ อันไซตอบว่า “ถ้าหากเกิดเป็นเช่นนั้นขึ้นมาจริงๆ ข้าพเจ้าก็จะสวมเกราะและถือหอกเข้าต่อสู้และจับเอาขงจื๊อและเม่งจื๊อแบบจับเป็น เพื่อเป็นการรับใช้ชาติ นั่นคือ สิ่งที่ขงจื๊อและเม่งจื๊อสอนให้เราทำละ”

ต่อมาศิษย์ของท่านได้พบ (ผู้นิยมจีนชื่อ) อีโด โทโก และบอกเรื่องนี้ให้ทราบ โดยเสริมว่าความเข้าใจเรื่องขงจื๊อและเม่งจื๊อของอาจารย์นั้นยากที่ใครจะเสมอเหมือน แต่โทโกได้บอกเขาผู้นั้นอย่างอ้อมๆ ว่า “ไม่ต้องไปกังวลถึงการที่ขงจื๊อกับเม่งจื๊อจะยกกองทัพมารุกรานบ้านเมืองของเราหรอก โดยบอกว่า “ข้าพเจ้ารับประกันได้ว่าเรื่องนี้จะไม่มีทางเกิดขึ้นมาได้เลย”

เยมาซากิ อันไซ กับความสุข ๓ ประการ

แม้ว่าโดยทั่วๆ ไป เยมาซากิจะเป็นตัวอย่างแห่งการทำจริยศาสตร์ของขงจื๊อให้สมกลมกลืนกับคุณธรรมในระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นสมัยกลาง แต่เกร็ดเรื่องนี้ย่อมชี้ให้เห็นวิธีที่ลัทธิขงจื๊อยืนยันคุณค่าทางด้านศีลธรรมของปัจเจกบุคคลที่ต่อสู้คัดค้าน หลักการของพวกผู้ดีตามสายเลือดที่เป็นมูลฐานของลัทธิเจ้าขุนมูลนาย

(จากเรื่อง เซนเทดสึ โซคัน, หน้า ๑๒๒-๑๒๓)

เจ้าเมืองไอสึได้ถามท่านเยมาซากิ อันไซว่า “ท่านมีความชื่นชมยินดีต่อความสุขของท่านเองหรือไม่ ท่านเยมาซากิได้ตอบว่า :

“ปาวของท่านชื่นชมยินดีต่อความสุข ๓ ประการด้วยกัน ในระหว่างฟ้ากับดินมีสัตว์ต่างๆ อยู่มากมายจนนับไม่ถ้วน แต่ข้าพเจ้า (ในฐานะที่เป็นมนุษย์) นับว่าเป็นสัตว์ที่สูงที่สุดนั้นเป็นป่อเกิดแห่งความสุขอย่างหนึ่ง ในระหว่างฟ้ากับดิน สงครามกับสันติภาพจะต้องมีการต่อสู้กันอยู่ตลอดเวลา แต่ก็นับว่าโชคดียิ่งที่ข้าพเจ้าเกิดในสมัยที่ศิลปะในด้านการเสริมสร้างสันติภาพกำลังเจริญรุ่งเรือง ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงสามารถหาความสุขด้วยการอ่านหนังสือศึกษาหาความจริง และเสวนากับนักปราชญ์และปราชญ์เมธีสมัยโบราณ ดูดั่งว่าท่านเหล่านั้นอยู่ในห้องเดียวกับข้าพเจ้าได้ นั่นเป็นความสุขอีกอย่างหนึ่ง”

แล้วเจ้าเมืองไอสึได้กล่าวว่า “ความสุขสองอย่างท่านก็ได้บอกข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าอยากจะฟังความสุขอย่างที่สามต่อไป”

ท่านยะมาซากิตอบว่า “นั่นคือ ความสุขที่ยิ่งใหญ่ที่สุด แม้ว่าจะยากต่อการแสดงเพียงใดก็ตาม โดยเหตุที่พระคุณท่านอาจไม่ได้รับเอาความสุขอย่างน้ออย่างที่ตั้งใจไว้ จึงอาจทำให้พระคุณท่านกลับพิจารณาเห็นความสุขนั้นว่าเป็นการปรามาสอย่างหนึ่งก็ได้”

เจ้าเมืองไอสึตอบว่า “แม้ข้าพเจ้าจะเป็นคนโง่ ข้าพเจ้าก็ยังมีศรัทธาต่อระเบียบวินัยของครูบาอาจารย์ของข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้ากระหายที่จะได้รับฟังคำแนะนำที่ก่อปรด้วยจงรักภักดีของครูและมีความกระหายที่จะได้ฟังความเห็นที่ไม่ปิดบังของครูบาอาจารย์อยู่เสมอ ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะเห็นเหตุผลใดๆ ที่ว่าทำไมท่านจึงควรหยุดเสียกึ่งทางในตอนนี้อยู่ด้วย”

แล้วท่านยะมาซากิก็ได้ประกาศว่า “โดยเหตุที่ท่านไปไกลจนเกินไปถึงขนาดนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่อาจย่นย่อได้ ทั้งๆ ที่มันอาจนำความตายและความเสื่อมเสียมาสู่ก็ตาม ความสุขอย่างที่ดีและที่นับว่าสำคัญที่สุดของข้าพเจ้า ก็คือว่า ข้าพเจ้าเกิดมาต่ำต้อย มิได้เกิดในตระกูลขุนนางขุนนางหรือพวกผู้ดี”

เจ้าเมืองไอสึได้ยืนยันถามว่า “ข้าพเจ้าจะถามถึงเหตุผลของท่านได้หรือไม่?”

ท่านยะมาซากิตอบว่า “ถ้าหากข้าพเจ้าไม่ผิด พวกผู้ดีหรือพวกขุนนางในสมัยปัจจุบันนี้ซึ่งเกิดในรั้วในวังและมีที่เสียนางนมคอยประคบประหงมเลี้ยงดูจนเจริญเติบโตขึ้นมา นั้น เป็นผู้ขาดในด้านความเป็นปราชญ์ และต้องการหาความขานิชานาญ ดำรงชีวิตด้วยความสนุกสนานและปล่อยตามใจตัวให้ประพาศผิดทาง ในทางกามารมณ์และทางอื่นๆ บรรดาบ่าวของพวกนั้นย่อมทำให้พวกผู้ดีหรือขุนนางเหล่านั้นพอกพอใจโดยไม่ขัดใจเลย เมื่อพวกผู้ดีเหล่านั้นปรบมือก็จะปรบมือบ้าง หรือถ้าพวกผู้ดีเหล่านั้นประณามใคร ก็จะประณามบ้าง ดังนั้นเมื่อพวกเขาเกิดมา ก็เกิดมาพร้อมกับธรรมชาติที่แท้จริง คือ มีนิสัยเสียๆ และชอบสำมะเลเทเมา เมื่อเอาพวกขุนนางหรือผู้ดีเหล่านี้ไปเทียบกับผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำและยากจนที่เจริญเติบโตมาด้วยความทุกข์ยาก พวกเขาย่อมศึกษาเพื่อดำเนินการธุรกิจภาคปฏิบัติ ตามที่ธุรกิจเหล่านั้นได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาได้และด้วยการแนะนำของบรรดาครูบาอาจารย์หรือโดยการช่วยเหลือของพวกเพื่อนๆ พุทธิปัญญาและการพิศัยของพวกเขาจะดีขึ้นทุกที นั่นคือ เหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงพิจารณาเห็นว่าการที่ตัวเองเกิดมาต่ำต้อยและยากจนนั้น เป็นความสุขที่สำคัญที่สุดเหนือความสุขทั้งปวง”

เจ้าเมืองไอสึมีความรู้สึกงงงวยและกล่าวด้วยความละห้อยละเหี่ยใจว่า “สิ่งที่ท่านกล่าว นับว่าถูกต้องทีเดียว”

สำนักมิโตะ

ความสนใจของโตกุภาวะ มิตสึกุниในการศึกษาภาษาจีนได้รับแรงเร้าใจจากประวัติศาสตร์ที่สำคัญๆ ที่นักเขียนชาวจีนได้เขียนไว้ มากกว่าที่จะได้รับความเร้าใจจากศาสนาหรือปรัชญา ข้อนี้เราอาจพิจารณาเห็นว่าเป็นอิทธิพลที่เด่นชัดประการหนึ่งที่วัฒนธรรมจีนมีเหนือประเทศญี่ปุ่น ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับอิทธิพลของจีน ซึ่งจำกัดวงอยู่เฉพาะในเรื่องศาสนาปรัชญา และศิลปะเท่านั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๐ มิตสึกุниได้เริ่มจัดตั้งคณะกรรมการของตนเองขึ้นเพื่อเขียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเสียใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นภารกิจที่ต้องใช้เวลาเกือบ ๒๕๐ ปี กว่าจะเขียนเสร็จเรียบร้อย ท่านไม่ค่อยพอใจหนังสือประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นฉบับใหม่ที่ชะยาชิ ราซันเริ่มต้นทำเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๗ เลย และในขั้นแรกแห่งโครงการของท่านนี้ ท่านได้แข่งขันอย่างแข็งขันกับชะยาชิ ชุนโซ ซึ่งรับช่วงงานของบิดามาดำเนินต่อไป งานเขียนประวัติศาสตร์ของพวกเขาถูกละทิ้งโดยชะยาชิดังที่กล่าวมาแล้วได้จบลงเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๓ และทางการปกครองระบบโชกุนได้ยอมรับเป็นประวัติศาสตร์ฉบับของทางราชการของญี่ปุ่น ดังที่ได้ नामว่า ประวัติศาสตร์ทั่วไปแห่งประเทศของเรา (ฮอนโจซิงกัน) นับว่าโชคดียิ่งนักที่มิตสึกุณีสามารถสนใจผู้สืบทอดการเมืองชาวจีนผู้หนึ่งที่มีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง และมีความเป็นปราชญ์อย่างมากให้มาร่วมในงานชิ้นใหม่นี้ในฐานะเป็นที่ปรึกษาใหญ่ของท่านจูซุนซุขุ (พ.ศ. ๒๑๘๓-๒๒๒๕) ซึ่งเป็นผู้ยึดมั่นในราชวงศ์หมิงอย่างมั่นคง ที่ได้ข้ามทะเลตะวันออกหลายครั้งหลายหนโดยหวังจะหาความช่วยเหลือจากราชวงศ์หมิงจากภายนอกประเทศ ในที่สุดก็ถูกเหตุการณ์บังคับให้ต้องหาที่ลี้ภัยอยู่ในเมืองนางาซากิเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๒ ทั้งนี้ เพราะราชวงศ์หมิงได้หมดอำนาจลงแล้ว พ.ศ. ๒๒๐๘ หลังจากที่ได้รับความเชื่อเชิญจากมิตสึกุณิให้ทำหน้าที่เป็นข้าหลวงใหญ่ฝ่ายประวัติศาสตร์หลายครั้งหลายหนแล้ว จูซุนซุขุก็ได้ยอมรับตำแหน่งนั้น และได้มาตกลงกันที่เมืองมิโตะ พวกเขาญี่ปุ่นที่นับถือลัทธิขงจื๊อเห็นว่าจูซุนซุขุเป็นสัญลักษณ์แห่งความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ของตนที่ไม่มีเหลี่ยมไม่มีคดที่สำคัญที่สุดนี้คือสิ่งที่จูลีเรียกว่า “หน้าที่ที่สูงที่สุดเหนือสิ่งทั้งปวง (ไทจิ เมอิบุเน)” และสิ่งที่ได้ทำหน้าที่เป็นหลักการแนะแนวในการเขียนหนังสือเรื่อง กระเจกเงาบานใหญ่ ของบัณฑิตที่ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์ซ่ง ในฐานะเป็น เค้าโครงและการแยกแยะกระเจกเงาบานใหญ่ (ดงเจียน กังมู่) เสียใหม่ ไม่มีอะไรที่จะต้องสงสัยเลยว่า ความมีอยู่แห่งบุคคลผู้มีความจงรักภักดีต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างแข็งขันนี้ ได้ทำให้ตัวเองรู้สึกถึงความรักชาติและความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ กลายเป็นความนึกคิดหรือสาระสำคัญยิ่งแห่งประวัติศาสตร์ของมิตสึกุณิ เช่นเดียวกันลัทธิคำสอนที่สำคัญของพวกเขาได้ทำให้ปรัมปราประเพณีแห่งสำนักมิโตะดำเนินต่อไป โดยอาศัยบุคคลเหล่านี้แหละที่ทำให้หมโนคติเหล่านี้ได้มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น

๔๒๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในสมัยฟื้นฟู ต่อมา การต่อต้านพวกแมนจูโดยไม่หยุดยั้งของจูซุนซุยได้ทำหน้าที่เป็นผู้บันทาลใจนักศึกษาจีนในประเทศญี่ปุ่นที่ได้กลับไปบ้านเมืองของตนให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำต่อสู้ดิ้นรนจนเป็นผลทำให้ราชวงศ์แมนจูต้องสิ้นสุดลง

โตกุวาระ ชินาเอตะ

คำนำหนังสือ “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่” (โต-นิฮอน-ชิ)

คำนำนี้ ชินาเอตะ ได้เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๘ ตอนนั้นท่านเป็นหัวหน้าตระกูลโตกุวาระ สาขามิโตะ ท่านได้บันทึกเรื่องราววัตถุประสงค์ของมิตสึกุนิในการดำเนินงานตามโครงการด้านประวัติศาสตร์เพื่อเป็นอนุสรณ์นี้ ท่านได้เน้นถึงจุดมุ่งหมายสองประการด้วยกัน คือ : ความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย (แม้ว่าในตอนนี้จะมิได้เป็นการเสนอแนะการปกครองอย่างเข้มแข็งโดยสมเด็จพระจักรพรรดิก็ตาม) กับการให้ประวัติวรรณนาเชิงวิตุวิสัยแก่ระเบียบทางสังคม จุดมุ่งหมายทั้งสองนี้เป็นลักษณะแห่งความคิดตามแบบของจื่อใหม่

(จากเรื่อง โต-นิฮอน-ชิ, เล่ม ๑, หน้า 1-IX)

บิดาของข้าพเจ้า (คือ มิตสึกุนิ) เมื่ออายุได้ ๑๘ ปีได้อ่านชีวประวัติของ ป่ออี้^๕ และได้กลายเป็นผู้มีความชื่นชมยินดีต่อลักษณะอันสูงส่งของป่ออี้อย่างหนักแน่นตั้งแต่นั้นมา ป่ออี้ซึ่งลบล้างอยู่กับหนังสือที่บรรจุเรื่องราวนี้ ได้แสดงความรู้สึกออกมาว่า “เพราะมีหนังสือเล่มนี้อยู่นี้เองที่ทำให้เราได้ทราบถึงวัฒนธรรมของจีนสมัยโบราณ แต่ในเรื่องการเขียนประวัติศาสตร์นั้น คนชั้นลูกหลานของเราจะนึกฝันถึงอดีตได้อย่างไร?”

แล้วท่านก็ได้ตกลงใจว่าจะรวบรวมประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นขึ้น ได้มีการแสวงหาพงศาวดารของทางราชการเพื่อเอามาใช้เป็นแหล่งกำเนิดของหนังสือประวัติศาสตร์นั้น และได้มีการเสาะหาบันทึกส่วนบุคคลกันอย่างกว้างขวางทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ศูนย์กลางทางศาสนาที่มีชื่อเสียงก็มีผู้ไปเยี่ยมเยียน ทั้งนี้ก็เพื่อเสาะแสวงหาเอกสารต่าง ๆ ที่หายากนั่นเอง บุคคลสำคัญ ๆ ที่เป็นเด่นก็มีผู้ไปหาเพื่อขอทราบบันทึกความทรงจำส่วนตัวของท่าน เพราะฉะนั้นในการรวบรวมและแก้ไขเพื่อให้หนังสือประวัติศาสตร์นี้สมบูรณ์นั้นต้องกินเวลาหลายปีทีเดียว

^๕ ป่ออี้ เป็นบุคคลในนิยายของจีนสมัยโบราณ ชีวประวัติของป่ออี้ได้มีอยู่ในหนังสือ “บันทึกของนักประวัติศาสตร์” ที่ชื่อหมาเฉียนเป็นผู้เขียน กล่าวกันว่าป่ออี้กับน้องชายยอมอดตายในป่าเปลี่ยวมากกว่าที่จะดำรงชีวิตด้วยเงินอุ้มภักของกษัตริย์แห่งราชวงศ์โจวซึ่งป่ออี้กับน้องชายเห็นว่าเป็นผู้แย่งราชบัลลังก์ของราชวงศ์ซาง โดยเหตุที่กษัตริย์หวางเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อ พวกที่นับถือลัทธิขงจื้อจึงประณามเรื่องราวนี้เป็นเรื่องหลอกลวง

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๒๙

สุริยเทพินี้แหละที่เป็นผู้วางรากฐานของชาตินี้ไว้กว่าสองพันปีมาแล้ว นับตั้งแต่นั้นมา ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเหวเกก็ได้ครองราชสมบัติสืบต่อกันมาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ไม่เคยปรากฏว่ามีคนหลอกลวงหรือคนทรยศกล้ำชิงราชสมบัติเลย สุริยเทพีและจันทร์เทพสองแสง อันสดใสมายังที่ที่เครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่โอ้อ่าเป็นที่น่าอัศจรรย์ประดิษฐานอยู่ ข้าพเจ้านึกเอาด้วยความเคารพว่าร่องรอยแห่งเหตุผลชั้นอันดีมีสำหรับเรื่องนี้เราอาจสาวไปหาความเมตตา กรุณาและการเสียสละแห่งราชบรรพบุรุษของเรา ซึ่งทำหน้าที่รักษาหัวใจของประชาชนให้ รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อจะได้เป็นกำลังสนับสนุนประเทศชาติให้แข็งแกร่งสืบไป เฉพาะ ในด้านกายกรรมและวจีกรรมของบรรดาเสนาบดีผู้เฉลียวฉลาดและข้าราชการที่สามารถในสมัย แรกๆ นั้นโดยทั่วไปแล้วเราอาจสอบถามค้นคว้าให้แน่นอนได้ก็จากบันทึกเก่าๆ เท่านั้น ในสมัย กลางปรากฏว่ากษัตริย์ที่ทรงมีพระปรีชาสามารถก็คือ ผู้ทรงดำรงรักษาราชวงศ์ และคงเอกลักษณ์ แห่งราชวงศ์ไว้ได้ ผู้ทรงดำเนินตามนโยบายที่เป็นคุณประโยชน์ได้ดั่งเดียวกับกษัตริย์ในสมัย โบราณนั่นเอง แต่เพราะขาดแคลนแหล่งที่มาสำหรับยุคนี้เอง ส่วนช่วยเหลือของเสนาบดี และที่ปรึกษาารายบุคคลจึงค่อยๆ หายไปจนถูกกลืนไปหมด ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้ง นั่นคือ เหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงได้วางโครงการเขียนประวัติศาสตร์นี้ขึ้นมา

ข้าพเจ้า ชีนาเอตะ เมื่อได้อยู่ใกล้ชิดบิดาแล้วก็รู้สึกว่าคุณมีสิทธิพิเศษที่ได้ยินได้ฟัง คำพูดที่เต็มไปด้วยนัยต่างๆ ของท่านเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นบันทึกข้อเท็จจริง “จงเขียนลงไปบนมูลฐานแห่งข้อเท็จจริงด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และแล้วการมีส่วนร่วมพัวพันทาง ด้านศีลธรรมก็จะสำแดงตัวมันเองออกมาให้ปรากฏนับตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน นี้ จารีตประเพณีและกิริยาท่าทางของประชาชนไม่ว่าจะสุภาพเรียบร้อยหรือหยาบคายก็ตาม และการปกครองและการบริหารบ้านเมืองที่ท่านสืบๆ กันมา ไม่ว่าจะนำไปสู่ความมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์หรือความหายนะก็ตาม ก็ควรจดไว้ให้ชัดเจนทั้งด้านดีด้านร้าย ดุจดั่งว่าเป็นสิ่งที่ อยู่ในกำมือของเราทีเดียว กรรมดีจะทำหน้าที่ดลบันดาลใจคนทั้งหลาย และกรรมชั่วก็จะทำ หน้าที่ควบคุมคนทั้งหลาย ดังนั้น พวกซบถและพวกที่คิดคดทรยศก็อาจกลั่นแกล้งร้ายเพราะ กลัวการพิณิจัยของประวัติศาสตร์ ดังนั้น สาเหตุแห่งการศึกษาและการดำรงรักษาระเบียบ แห่งสังคมก็จะมีผลประโยชน์อย่างมากมาย ในการเขียน เขาจะต้องเขียนให้ถูกต้องตาม ข้อเท็จจริง และจะต้องเสนอข้อเท็จจริงให้ละเอียดลออที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเลือกเก็บ ข้อเท็จจริงตามอำเภอใจหรือการเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงตามใจชอบ ย่อมไม่มีที่ใดๆ ใน ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงเลย ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงต้องเขียนให้ถูกต้องตามข้อเท็จจริง แม้ว่าจะ ได้รับความยากลำบากเพียงใดก็ตาม แม้จะต้องเสียความงามความไพเราะทางด้านวรรณกรรม ไปบ้างก็ยอม การเขียนละเอียดมากเกินไปนั้นดีกว่าเขียนสั้นเกินไป สำหรับรูปแบบและการจัด

๔๓๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชั้นสุดท้ายข้าพเจ้าจะปล่อยไว้ให้เป็นหน้าที่ของนักเขียนคนสำคัญๆ ในอนาคต แต่ทว่าก่อนที่ประวัติศาสตร์จะจบบริบูรณ์ บิดาของข้าพเจ้าก็ถึงแก่กรรมไปแล้ว

โคบะระ เอกเกน กับการศึกษาธรรมชาติ

ในบรรดาชาวญี่ปุ่นที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ด้วยกันแล้วไม่มีใครที่จะมีแนวโน้มทั้งทางด้านศีลธรรมและทางด้านเหตุผลแห่งขบวนการนี้อย่างน่าทึ่งเสมอด้วย โคบะระ เอกเกน (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๒๕๗) เลย ท่านได้นำเอาจริยศาสตร์ของขงจื๊อเข้าสู่บ้านของสามัญชนชาวญี่ปุ่นด้วยภาษาที่คนเหล่านั้นสามารถเข้าใจได้มากกว่าใครๆ ทั้งหมด ผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่คนอื่น ๆ อาจมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งในการสาธิตแสดงความรู้ความสามารถในการเขียนแบบจีนของตน แต่ท่านโคบะระพอใจที่จะเริ่มดำเนินการหรือชี้แจงลัทธิคำสอนทางด้านศีลธรรมที่เป็นมูลฐานที่ควรจะต้องประกอบด้วยความประพฤติประจำวันของประชาชน ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ หน้าที่ของประชาชนภายในครอบครัวและที่จำต้องปฏิบัติต่อพวกเจ้าขุนมูลนาย หน้าที่ของตนในยามสงครามและในยามสงบ ฯลฯ ตามแบบญี่ปุ่นอย่างง่าย ๆ มากกว่า แม้ว่าท่านโคบะระจะบอกว่าตัวท่านเองเป็นชามุไรโดยเฉพาะ แต่ข้อเขียนของท่านโดยทั่วๆ ไปแล้ว เรียกร้องความสนใจจากชนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยได้อย่างมากมาย และท่านมีชื่อเสียงมากในฐานะที่ทำให้คำสอนทางด้านศีลธรรมของขงจื๊อเป็น “เรื่องที่พูดกันในครอบครัว” ในหมู่ประชาชนได้ เพื่อที่จะปฏิบัติให้ได้เช่นนี้ท่านจึงได้เข้าถึงพวกผู้หญิงและเด็กๆ โดยเฉพาะ โดยวิธีนี้ท่านโคบะระ (พร้อมกับจิกามัตสึนักเขียนบทละคร) ก็ได้ทำหน้าที่รับใช้จริยศาสตร์แบบขงจื๊อ ดุจดังที่สาวกองค์สำคัญของนิกายสุชาวดีได้รับใช้พระพุทธศาสนาในสมัยกลางมาแล้ว ทั้งนี้ โดยการนำเอาจริยศาสตร์จากอาณาจักรแห่งการอภิปรายทางด้านปรัชญามาสู่ครอบครัวของคนทุกคนที่สามารถอ่านหนังสือออก

ในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญทางด้านอุปนิสัย เราจึงควรสังเกตไว้ว่าท่านโคบะระแม้จะไม่มีบุตร ก็ยังชื่นชมยินดีต่อชีวิตสมรสที่มีความสุขที่หาได้ยากและมีความเห็นอกเห็นใจกันอย่างแท้จริง ภรรยาของท่านซึ่งได้รับความฝึกฝนในด้านปรัชญาและประวัติศาสตร์ มีความชำนาญในการเขียนลายมือบรรจงและเขียนบทร้อยกรอง ได้ทำให้ท่านได้คู่คิดคนสำคัญ และติดตามท่านไปสำรวจสถานที่ที่สำคัญๆ ทางประวัติศาสตร์ทั่วประเทศญี่ปุ่นสามภรรยาผู้นี้ร่วมชีวิตด้วยกันอย่างมีความสุขเป็นเวลาถึง ๔๕ ปี และถึงแก่กรรมหลังกันปีเดียวกันเท่านั้น

ท่านโคบะระมาจากอาณาจักรเจ้าขุนมูลนายแห่งตระกูลคุโรดะในเกาะทางภาคใต้ของเกาะกิวชูซึ่งเป็นที่ที่คริสต์ศาสนาได้รุ่งเรืองอยู่เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ และเป็นที่ที่พวก

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๓๑

เจ้าใหญ่นายโตตามชนบทชอบใช้ของแบบตะวันตกถึงขนาดได้นำเอาชื่อย่อภาษาโรมันมาใช้เป็นตราของตนทีเดียว เราอดที่จะประหลาดใจไม่ได้ว่า เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนอะไรจะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับคุณสมบัติที่เกือบจะเป็นทางด้านศาสนาแห่งการที่ท่านโคบะระเข้าถึงลัทธิขงจื๊อใหม่ โดยเฉพาะในการที่ท่านตีความหมายคุณธรรมเกี่ยวกับมนุษยธรรม (จิน) ว่าเป็นความรักสิ่งทั้งปวงหรือไม่อย่างไรก็ดีในตัวสารานุกรมของจูสีที่ยึดมั่นอยู่กับแบบเก่าๆ เช่นท่านโคบะระแล้ว การพัฒนาทัศนคติเกี่ยวกับ (จิน) ของปรัชญาเมธีสมัยราชวงศ์ซ่งเอง ในฐานะเป็นตัวแทนความรักสากลที่เป็นเอกลักษณ์กับภาวะสร้างสรรค์ของธรรมชาติ จึงมิได้เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอะไรนักเลย และทัศนคตินี้ก็มีส่วนในการที่ท่านได้เน้นถึงภาวะสร้างสรรค์และพลังชีวิตที่ท่านได้ทำให้การยอมรับนับถือจูสีมีคุณสมบัติถูกต้องขึ้นมาโดยการทำให้เรื่องในหนังสือชื่อ *ความสงสัยที่นำเศร้า* (ไท้-โรกุน) เข้ากับลัทธิทวินิยมแห่งหลัก (ริ) กับพลังทางวัตถุ (คิ) ของจูสี ทั้งนี้ เพื่อเห็นแก่ลัทธิเอกนิยมเกี่ยวกับ คิ ที่เข้าใจกันว่าเป็นพลังชีวิตมากกว่า

การศึกษาชีวิตตามธรรมชาติแบบมีวิธีการของท่านโคบะระ ไซ่ว่าจะไม่มีตัวอย่างอยู่ในแนวโน้มที่เป็นธรรมชาตินิยมและเหตุผลนิยมมากกว่าของลัทธิขงจื๊อใหม่ก็หาไม่ และท่านก็ยังคงมีความสนใจในธรรมชาติมากยิ่งขึ้นกว่าคนส่วนใหญ่ในสำนักของท่านอยู่ในตอนที่ยังอยู่ในวัยหนุ่ม ท่านได้รับการฝึกฝนให้เป็นหมอ และจากอาชีพหมอนี้เอง จึงอาจทำให้ท่านได้รับการเข้าถึงธรรมชาติชนิดที่เป็นเชิงวัตถุวิสัยซึ่งจะทำให้ท่านแตกต่างจากผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อส่วนใหญ่ในสมัยนั้น อนึ่ง โดยเหตุที่ท่านชื่นชมยินดีต่อสวัสดิภาพในเรื่องค่าจ้างเงินเดือน และก็เหมือนๆ พวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อในเมืองหลวงที่ปกครองตามระบบโชกุน คือ มิได้ถูกความทะเยอทะยานทางด้านการเมืองหรือหน้าที่ทางราชการกีดขวาง ท่านจึงสามารถเอาภาวจิตเกี่ยวกับการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่ว่า : “จงตรวจวิจจัยสิ่งทั้งหลาย และทำความรู้ของท่านให้สมบูรณ์” มาใช้ได้อย่างเสรีและดำเนินไปหาบทสรุปอย่างสมเหตุสมผลตามหลักตรรกศาสตร์ได้ ความจริงผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อทั้งที่เป็นชาวจีนและชาวญี่ปุ่นทั้งปวงต่างก็มีความพอใจที่จะจำกัด “การตรวจวิจจัยสิ่งทั้งหลาย” ของตนอยู่แค่เรื่องจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับเท่านั้น แต่ท่านโคบะระได้สอบถามต่อไปจนถึงเรื่องธรรมชาติ หนังสือเรื่อง *บัญชีรายชื่อผัก* เรื่อง *บัญชีรายชื่อพรรณไม้* และเรื่อง *สมุนไพรของญี่ปุ่น* รวมทั้งหนังสือเล่มสุดท้ายของท่าน คือ *วิธีครองชีวิตให้มีความสุข* ล้วนแต่เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นการศึกษาอย่างกว้างขวางของท่านในอาณาจักรแห่งวิชาชีววิทยา แต่ความสนใจของท่านในเรื่องนี้ก็มิได้หมายความว่าท่านมิได้ศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์ ท่านโคบะระเห็นว่ามนุษย์และธรรมชาติเป็นพันธมิตรกันและจะแยกออกจากกันหาได้ไม่ การเข้าใจธรรมชาติจำเป็นจะต้องเข้าใจมนุษย์ด้วย ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าท่านโคบะระยังสะท้อนให้เห็นภารกิจของลัทธิขงจื๊อที่มีเรื่องเกี่ยวกับมนุษยธรรมและจริยศาสตร์เป็นสาระสำคัญ ซึ่งทำให้ท่านแตกต่าง

ไปจากนักคิด “แบบวิทยาศาสตร์” ที่เป็นอิสระแก่ตัวมากกว่าท่านและพวกครู “ดัตช์” สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ในประเทศญี่ปุ่นมาก อย่างไรก็ตามการที่ท่านโคเบระได้ศึกษาเรื่องธรรมชาติ นับว่ามีความสำคัญมากพอที่จะทำให้ชาวตะวันตกเกิดสนใจขึ้นมา ในบรรดาชาวตะวันตกเหล่านี้ ก็มีที่ปรึกษาชาวดัตช์ และชาวอเมริกันชื่อชวิงเกิล พร้อมด้วยสถานทดลองเกษตรกรรมของสหรัฐอเมริกาภายหลังการฟื้นฟูรวมอยู่ด้วย การที่บุคคลและสถาบันเหล่านี้เห็นดีด้วยกับงานของท่านโคเบระนี้เอง ทำให้ท่านรวบรวมงานจนเสร็จสมบูรณ์ได้ชุดหนึ่งในการพิมพ์ครั้งแรก

โคเบระ เอกเกน

ศีลสำหรับเด็ก

ข้อความเริ่มแรกแห่งหนังสือเรื่อง *ศีลสำหรับเด็ก* (โชงะกุ-คุน) ของท่านนี้ได้เริ่มต้นด้วยการแสดงทัศนะของท่านเกี่ยวกับการที่มนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างง่าย ๆ มากทีเดียว ทั้งนี้โดยอาศัยคุณธรรมเกี่ยวกับมนุษยธรรมหรือความเมตตากรุณา (จีน : เหวิน ; ญี่ปุ่น : ยิน) เพื่อที่จะทำให้เรื่องที่ว่าท่านโคเบระเข้าใจคุณธรรมนี้ว่ามีได้เป็นเพียงเฉพาะการเกี่ยวข้องกับ “มนุษยธรรม” เท่านั้น แต่ทว่าอยู่เหนือ “มนุษยธรรม” ด้วยแจ่มแจ้งขึ้น ณ ที่นี้เราจึงเอากำว่า “เมตตากรุณา” มาใช้ อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านไม่ควรลืมนึกถึงว่า ความเมตตากรุณาเป็นสิ่งที่ทำคนให้เป็นคนจริง ๆ ทำให้เขารวมกับธรรมชาติได้

ในตอนแรก เราได้แปลฐานะตำแหน่งที่ผสมของคำว่า “ธรรมชาติ” ตามตัวอักษรว่า “ฟ้าและดิน” ^๕ ดังนั้นจึงอาจใช้หมายถึง “พ่อและแม่” ก็ได้

(จากหนังสือ *เอกเกน เซนซุ*, เล่ม ๓, หน้า ๒-๓)

อาจกล่าวได้ว่าคนทุกคนเป็นหนี้การเกิดของตนต่อบิดามารดา แต่เมื่อสอบถามถึงสาเหตุแรกเริ่มเดิมทีให้ลึกเข้าไปอีกก็พบว่ามนุษย์เราเกิดมาก็เพราะกฎแห่งชีวิตของธรรมชาติ ดังนั้น คนทุกคนในโลกจึงเป็นบุตรที่เกิดมาจากฟ้าและดิน ฟ้าและดินก็เป็นบิดามารดาสำคัญของเราทั้งผอง *คัมภีร์ประวัติศาสตร์* กล่าวว่า “ฟ้าและดินเป็นบิดาและมารดาของสิ่งทั้งปวง” (ไทซื่อ เล่ม ๑) บิดามารดาของเราเองเป็นบิดามารดาของเราจริงๆ แต่ฟ้าและดินเป็นบิดามารดาของทุกสิ่งทุกอย่างในโลก อนึ่ง แม้ว่าหลังจากที่เกิดมาแล้วเราจะเจริญเติบโตขึ้นมาเพราะได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดาและได้รับความอุปถัมภ์ค้ำชูด้วยความเมตตากรุณาของผู้ปกครองบ้านเมืองก็ตาม แต่ถ้าหากเราค้นคว้าให้ลึกลงไปถึงรากเหง้าของเรื่องแล้ว ก็จะพบว่า เราอ้าง

ลัทธิขงจื๊อใหม่

๔๓๓

รักษาตัวเรามากก็โดยการใช้สิ่งต่างๆ ที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาเป็นอาหาร เครื่องนุ่มห่ม ที่อยู่อาศัย และเครื่องมือเครื่องใช้ของเรา ดังนั้นจึงไม่ใช่เฉพาะในตอนเริ่มแรกเท่านั้น ที่มนุษย์เกิดขึ้นมา เพราะกฎแห่งชีวิตของธรรมชาติ แต่ทว่านับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายทีเดียวที่เราดำรงชีวิตอยู่ โดยได้รับความอุปถัมภ์ค้ำจุนของฟ้าและดิน มนุษย์เราสูงส่งเหนือสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ทั้งปวงในด้านการเป็นหนี้ความเมตตากรุณาที่ไม่มีขอบเขตจำกัดของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าหน้าที่ของมนุษย์จึงมีเพียงทำหน้าที่รับใช้ไปตามมารดาของตนให้ดีที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องที่ธรรมชาติที่สุดเท่านั้น แต่ทว่าจะต้องรับใช้ธรรมชาติไปจนตลอดชีวิตด้วย ทั้งนี้ เพื่อชดใช้หนี้สินของตนที่มีอยู่มากมายอีกด้วย นั่นคือสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ทุกคนควรระลึกถึงอยู่เสมอ

ในฐานะที่มนุษย์จะต้องใส่ใจต่อพันธกรณีของตนที่จะรับใช้ธรรมชาติโดยการใช้หนี้ที่ใหญ่หลวงนี้คือน้อยตลอดเวลา มนุษย์จึงไม่ควรลืมว่า พวกเขาย่อมสำแดงความกตัญญูทดแทนต่อมารดาให้ปรากฏด้วยการรับใช้บิดามารดาฉันใด พวกเขาก็ควรสำแดงความเมตตากรุณาของตนต่อธรรมชาติให้เต็มที่ฉันนั้น ความเมตตากรุณาหมายถึงความรู้สึกรู้เห็นนอกเหนือใจในภายใน และนำความสุขมาสู่มนุษย์และสิ่งทั้งหลาย (ในภายนอก) สำหรับผู้ที่เจริญเติบโตขึ้นมาด้วยความสุขที่ธรรมชาติประทานให้นั้นนับว่าเป็นวิถีทางที่เขาจะต้องรับใช้ธรรมชาติบ้าง นับว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นมูลฐานแห่งชีวิตมนุษย์ซึ่งควรที่เราจะรักษาไว้จนกว่าชีวิตจะหาไม่ ไม่ควรที่จะเลิกรับใช้ (และ) ไม่ควรที่จะลืมรับใช้ ความเมตตากรุณาในการรับใช้ธรรมชาติ และความกตัญญูทดแทนต่อบิดามารดาเมื่อว่าโดยหลักการแล้วก็เป็นอย่างเดียวกัน นับว่าเป็นหลักการที่ทุกคนจะต้องทราบและปฏิบัติตามอยู่ตราบเท่าที่เขายังเป็นคนอยู่ ไม่มีใครจะยิ่งใหญ่ไปกว่านี้ ไม่มีใครที่จะสำคัญยิ่งไปกว่านี้เลย มนุษย์ทุกคนที่ดำรงชีวิตอยู่ในบ้านของบิดามารดา ควรขยายตัวเองในด้านการรับใช้บิดามารดาด้วยความสำนึกในพระคุณของท่าน และการรับใช้เจ้านายก็ควรแสดงให้เห็นว่าตนมีความจงรักภักดีต่อเจ้านายอย่างแน่วแน่ โดยเหตุที่เราดำรงชีวิตอยู่ในความห้อมล้อมของธรรมชาติ เราจึงจำต้องรับใช้ธรรมชาติ และสำแดงความเมตตากรุณาให้ปรากฏอย่างเต็มที่ สำหรับคนที่ไม่ทราบถึงหน้าที่ที่สำคัญนี้ ปล่อยให้วันและปีล่วงไปอย่างโง่ๆ และปล่อยให้ชีวิตล่วงไปวันหนึ่งๆ โดยไม่ได้อะไรเลย ก็เท่ากับเป็นการทำตัวเองให้ปราศจากค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั่นเอง ความจริงผู้ที่ป็นมนุษย์จะลืมข้อเท็จจริงนี้ได้อย่างไร? ในกรณีนี้แหละที่มีวิถีทางแห่งมนุษย์อยู่ทางอื่นใดนอกเหนือไปจากนี้ไม่อาจเป็นวิถีทางที่ถูกต้องได้

การยืมกรานที่จะรับใช้ฟ้า หมายความว่า ทุกๆ คนที่เป็นมนุษย์ควรจะเป็นผู้มีสติเอาใจใส่ต่อข้อเท็จจริงที่ว่า ทั้งในตอนเช้าและในตอนเย็น เขาจะอยู่เบื้องหน้าฟ้า และมีได้ขยับเขยื้อนไปไกลจากฟ้าเลย และต่อข้อเท็จจริงที่ว่าเขาควรกลัวและเคารพวิถีทางของฟ้า และ

ไม่ละเลยต่อวิถีทางของฟ้า แม้จะโง่เขลาเบาปัญญาเพียงใด เขาก็ไม่ควรคัดค้านวิถีทางของฟ้า หรือทำการฝ่าฝืนวิถีทางของฟ้าเลย เขาซึ่งเจริญรอยตามวิถีทางของฟ้า ควรจะถ่อมตัวและไม่ควรแสดงกิริยาอาการหยิ่งโสต่อผู้อื่น เขาควรควบคุมความปรารถนาของตน และไม่ควรปล่อยตัวปล่อยใจให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลส ควรทะนุถนอมความรักอย่างลึกซึ้งต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งปวงที่เกิดจากความรักที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ และไม่กล่าวร้ายหรือปฏิบัติต่อมนุษย์ชาติอย่างผิดๆ เขาไม่ควรทำให้ธัญพืชทั้งห้าและความเมตตากรุณาอื่นๆ ที่ธรรมชาติอำนวยให้เพื่อเห็นแก่ประชาชนต้องเสียหายไป ประการที่สองไม่ควรที่มนุษย์เราจะฆ่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย เช่น นก สัตว์ป่า แมลง และปลาอย่างป่าเถื่อนโหดร้าย ไม่ควรแม้แต่จะดัดหญ้าและต้นไม้ผิดฤดูกาล ทั้งหมดนี้เป็นวัตถุประสงค์แห่งความรักของธรรมชาติ ทั้งนี้ เพราะธรรมชาติเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูสิ่งต่างๆ เหล่านั้น เพราะฉะนั้นการทะนุถนอมและการรักษาสัตว์ต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นวิถีทางที่จะรับใช้ธรรมชาติให้สอดคล้องต้องกันกับหัวใจอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ในบรรดาพันธกรณีทั้งหลายของมนุษย์ พันธกรณีแรกก็คือ หน้าที่ที่จะต้องรักญาติพี่น้องของเรา แล้วก็แสดงความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งปวง แล้วก็ปฏิบัติต่อกัน สัตว์ป่า และสิ่งที่มีชีวิตอื่นๆ ในทางที่ผิดๆ นั่นคือระเบียบที่ถูกตั้งสำหรับปฏิบัติเรื่องความเมตตากรุณาให้สอดคล้องต้องกันกับหัวใจที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ การรักประชาชนอื่นๆ เสียจนละเลยบิดามารดาของตนหรือการรักนกและสัตว์ป่าต่าง ๆ เสียจนละเลยต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันหาชื่อว่าเป็นความเมตตากรุณาไม่.

บทที่ ๑๗

สำนักโอโยเมอิ (หวางยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

อิทธิพลแห่งปรัชญาของจูสีในประเทศญี่ปุ่นสมัยโตกุภาวะนั้น นับว่าลึกซึ้งและมั่นคงมาก แต่แม้จะได้รับการสนับสนุนจากการปกครองระบบโชกุน อำนาจแห่งปรัชญาของจูสีก็ยังอยู่ห่างไกลต่อการที่จะเป็นปรัชญาสมบูรณอยู่มากนัก ความจริงถ้าพิจารณาจากจุดประสงค์แห่งประวัติศาสตร์ที่ได้เปรียบแล้ว ลักษณะสำคัญที่น่าทึ่งที่สุดประการหนึ่งแห่งความคิดของชาวญี่ปุ่นในยุคนี้เห็นได้ว่าเป็นความแตกต่างกันและการที่ความคิดนั้นมีความสำคัญเสมอด้วยชีวิต โดยเฉพาะในสมัยที่ปะทะพหุหมัดอำนาจในคราวที่เขาต้องสูญเสียอำนาจควบคุมไปเท่านั้น แม้แต่ในสมัยที่ปะทะพหุเรื่องอำนาจ ก็มีคนเป็นจำนวนมากที่มีจิตใจเป็นอิสระซึ่งได้ทำการเปลี่ยนแปลงลัทธิคำสอนแบบบอร์ทอดอกซ์ของลัทธิขงจื๊อใหม่ที่ตั้งมั่นแล้ว แม้ว่าพวกเขาจะมีได้ใจมดลัทธิขงจื๊อใหม่นี้โดยตรงก็ตาม แต่ในหมู่พวกที่มีจิตใจเป็นอิสระเหล่านี้ ความเครียดที่สำคัญประการหนึ่งแห่งความคิดอิสระนั้นก็มิ นากาเอะ โดยุ (พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๙๑) ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดสำนักหวางยางมิ่งในญี่ปุ่น กับ คุมาชาวะ บันซัน (พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๙๔) ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างที่เด่นแห่งคุณธรรมส่วนบุคคลและคุณธรรมทางการเมืองซึ่งได้ทำให้สำนักนี้เป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมแบบปฏิรูปในประเทศจีนเป็นตัวแทน

นากาเอะ โดยุ

โอโยเมอิ เป็นคำญี่ปุ่นที่แปลมาจากชื่อ หวางยางมิ่ง ซึ่งเป็นชาวจีนผู้นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ผู้ได้กลายเป็นโฆษกที่เด่นมากของสำนักสัทชยาน (หรือ จิต, ชิน) ซึ่งเป็นสำนักที่ตรงข้ามกับสำนักแห่งเหตุผล (หรือ หลักการ, ริ) ของจูสี ลักษณะที่สำคัญสองประการแห่งคำสอนของหวางยางมิ่ง นับว่าเรียกร้องความสนใจของนากาเอะ โดยุได้มากเป็นพิเศษ นากาเอะ โดยุได้รับคำแนะนำให้ศึกษาคำสอนของหวางยางมิ่งหลังจากที่ท่านได้ศึกษาปรัชญาของจูสีมาแล้วเป็นเวลาหลายปี ประการหนึ่งก็คือท่านมีความเด่นต่อสัทชยานหรือความรู้สึกผิดชอบทางด้านศีลธรรมของมนุษย์มากกว่าที่จะมีความเด่นทางด้านพุทธิปัญญาดังเช่นจูสี ไม่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องเป็นนักปราชญ์ แต่ทุกคนก็ควรจะเป็นคนดี นากาเอะเห็นว่าความรู้ลึกทางด้านศีลธรรมที่มีอยู่ในตัวคนทุกคน อันได้แก่แสงสว่างภายในซึ่งต่อมาท่านเรียกว่า ทัพพะยามาแห่งสวรรค์ นั่นก็คือ การแนะนำชีวิตที่เชื่อถือได้ของมนุษย์เท่านั้นเอง นากาเอะ

มีความสนใจในคำสอนของหวางยางมิ่งก็เพราะคำสอนของหวางยางมิ่งได้เน้นในเรื่องกายกรรมมากกว่าจิกรรม เขาควรจะกระทำตามคำบงการแห่งมโนธรรมของเขาโดยตรง หวางยางมิ่งได้อธิบายเรื่องความเป็นเอกภาพแห่งความรู้และการกระทำ โดยแสดงให้เห็นว่า การที่คนจะผ่านหรือหลุดเกี่ยวกับความกตัญญูตลึงเวที่ต่อบิดามารดามากแค่ไหนเพียงใดนั้น หาใช่เป็นเรื่องที่สลักสำคัญอะไรไม่ เราไม่อาจพูดได้ว่า เขาได้เรียนหรือเข้าใจเรื่องนี้จริง จนกว่าเขาจะนำเรา มาประพฤติปฏิบัติได้เท่านั้น นากาเอะเองได้ให้ตัวอย่างที่วิเศษสำหรับเรื่องนี้ เพราะมโนธรรมของท่านได้บอกท่านว่า ความอยู่ดีกินดีของบิดามารดาท่านนั้นควรเป็นภารกิจเบื้องต้นแรกของบุตรที่ดีทุกคน นากาเอะได้ลาออกจากตำแหน่งที่ท่านรับใช้พวกเจ้าขุนมูลนายในเมืองซิกอกุ แล้วก็กลับมายังชนบทใกล้ๆ ทะเลสาบบิวา ทั้งนี้ก็เพื่อดูแลมารดาซึ่งมีอายุมากแล้วนั่นเอง ข้อนี้หมายความว่าท่านลาโลกเพื่อไปดำเนินชีวิตแบบชาวนาอยู่ในภูมิภาคซึ่งมีแต่เนินเขาและลำธารที่ค่อนข้างห่างไกลและทุรกันดาร อย่างไรก็ตาม ชื่อเสียงของท่านได้แพร่ไปถึงต่างประเทศ ในฐานะที่เป็นครูที่ชาวบ้านชาวเมืองและผู้ที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีจดจำคำสั่งสอนของท่านได้อย่างขึ้นใจ การที่ท่านสามารถทำให้บุคคลที่สามารถ เช่น คุมะซาเวะ บันซัน หันมาสนใจสำนักของท่าน และการที่ท่านมีอิทธิพลเหนือนักปราชญ์คนสำคัญๆ เช่น ท่านอะไร ชะกุเซกิ และท่านดาไซ ชุนโต นั้น เนื่องมาจากความเปรี๊ยะปราดทางด้านพุทธิปัญญาน้อยกว่าที่จะเนื่องมาจากการที่ท่านดำเนินตามวิถีชีวิตซึ่งมีเสียงสวรรค์ภายในตัวท่านเป็นผู้นำทาง ด้วยหัวใจที่สุภาพอ่อนโยนและจิตใจที่แน่วแน่มาก การพิจารณาตัดสินด้วยจิตใจที่แน่วแน่มั่นและปราศจากความเห็นแก่ตัวนี้แหละที่เราพบว่ามียุอยู่ในหมู่นักศิษย์ของท่าน คือโดกุเงะวะผู้ล่วงลับไปแล้ว โอชิโอะ จูโซ นักปฏิรูป และผู้ที่มีความรักชาติอย่างจริงจัง คือ ซากุมะ โซซัน กับ โยชิตะ โซอิน ซึ่งแบบอย่างของท่านเหล่านี้ได้เป็นดุษฎีภาพประทับใจบรรดาพวกผู้นำแห่งการฟื้นฟูในสมัยจักรพรรดิเมจิ แม้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ปรัชญาที่นากาเอะ โดยุ สนับสนุนก็ยังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายอยู่ (มีนิตยสารรายคาบฉบับหนึ่งอุทิศหน้าให้แก่การศึกษาและการเขียนของสำนักนี้เพียงสำนักเดียวเท่านั้น) และพระอาจารย์ใหญ่ของสมเด็จพระจักรพรรดิไทโช (พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๙) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและได้รับการฝึกฝนตามแบบตะวันตก มีนามว่า สุงิอุระ จูโง ก็ยังสรรเสริญนากาเอะว่า “นากาเอะเป็นนักปราชญ์ของจังหวัดโอมิ แต่เขามีได้เป็นนักปราชญ์ของประเทศญี่ปุ่น เป็นนักปราชญ์ของบูรพทิศ และความจริงเป็นนักปราชญ์ของโลกทั้งสิ้นดอกหรือ? เพราะนักปราชญ์ในวิถีทางเดียวกันทั้งในปัจจุบันและในอดีต ทั้งในตะวันออกและในตะวันตก ที่ว่านากาเอะเป็นนักปราชญ์แห่งจังหวัดโอมินั้น ก็นับว่าเป็นเหตุผลที่จะเรียกท่านว่าเป็นนักปราชญ์แห่งโลกทั้งสิ้นได้

สำนักโอโยเมอิ (หลวงยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๓๗

นากาเอะ โดยุ

การควบคุมจัดเป็นการศึกษาที่แท้จริง

นากาเอะ โดยุ เห็นว่า ความจริงที่เป็นพื้นฐานแห่งชีวิตสำหรับคนทั้งปวงนั้นเหมือนกันหมด ทั้งนี้โดยมิได้คำนึงถึงตำแหน่งแห่งชีวิตของพวกเขาเลย ณ ที่ที่พวกที่นับถือลัทธิขงจื้ออื่นๆ กล่าวสุนทรพจน์ทั่วๆ ไปแก่พวกนักศึกษาและข้าราชการนั้น นากาเอะก็ให้คำแนะนำและการแนะแนวแก่บุคคลที่ต่ำต้อยที่สุดและแม้กระทั่งผู้หญิงซึ่งพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายและเลยด้วย

(จากเรื่อง ไทยู เซนโซ เซนชู เล่ม ๒, หน้า ๕๖๔-๕๗๓)

การศึกษาที่อยู่มากมายหลายชั้นด้วยกัน แต่การเรียนที่สอนให้รู้จักควบคุมจิตนั้นแหละที่นับว่าเป็นการเรียนที่แท้จริง การเรียนที่ถูกตองนั้นนับว่ามีความสำคัญต่อโลกอย่างที่สุดและเป็นภารกิจที่สำคัญของมนุษยชาติทั้งปวง เหตุผลก็มีอยู่ว่า การเรียนนั้นมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ “การแสดงตัวอย่างคุณความดีให้ปรากฏ” ซึ่งนับว่าเป็นชุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติเป็นความจริงที่ทองคำ เงินและเพชรพลอยล้วนเป็นทรัพย์สมบัติ แต่มันมิได้มีวิสัยสามารที่จะทำรากเหง้าแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทั้งปวงให้คลอนแคลนได้เลย และไม่วิสัยสามารที่จะอำนวยความสุขนิรันดร์ให้ได้ ดังนั้นทองคำเป็นต้นนั้นจึงมิใช่ชุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์เลย

เมื่อคุณธรรมที่เป็นตัวอย่างได้ฉายแสงออกมา ความทุกข์ทุกชนิดของมนุษย์ก็จะมลายไปสิ้น และหัวใจของเราก็จะเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขที่จีรังยั่งยืน ทุกๆ สิ่งก็จะเป็นอย่างที่เราประสงค์ ความมั่งคั่งและยศถาบรรดาศักดิ์ ความยากจนและความต่ำต้อย ความรุ่งโรจน์และความทุกข์ยากจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความสุขสดชื่นแห่งชีวิตของเราน้อยมาก นอกจากนั้นทุก ๆ คนก็จะรักและเคารพเรา แม้แต่สวรรค์เองก็จะช่วยเหลือเรา และทวยเทพทั้งหลายก็จะคุ้มครองเรา ดังนั้น ภัยพิบัติและความหายนะตามธรรมชาติก็จะไม่ทำให้เราต้องเดือดร้อน ฟ้าผ่าและแผ่นดินไหวก็จะไม่ทำให้เราต้องได้รับอันตรายใดๆ พายุอาจทำลายอาคารสถานที่ต่างๆ แต่จะไม่มาแตะต้องเราเลย ไฟก็จะไม่เผาผลาญเรา และน้ำท่วมก็จะไม่ท่วมทับเรา มารร้ายก็เกรงกลัวเรา และกาฬโรคซึ่งเป็นเสมือนภูตผีปีศาจก็จะไม่รังควานเรา เจตภูตที่ชั่วร้ายและที่แค้นเคืองก็จะไม่กล้ากลายมาหาเรา สุนัขจิ้งจอกและสัตว์ขนาดเท่าสุนัขจิ้งจอก เขามีเล็บอย่างหมี (badger) ก็จะสิ้นอำนาจเพราะถูกมนต์สะกด เลือ หมาป่า และงูก็จะไม่ทำร้ายเรา พวกขโมยและ

ใครผู้ร้ายก็จะทำให้เราเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ได้ แม้แต่ดาบและอาวุธทั้งหลายก็ทำอะไรเราไม่ได้ ความทุกข์ ๗ ชนิดก็จะมลายหายไปหมด และความสุข ๗ ชนิดก็จะปรากฏ เราก็จะมีแต่ความชื่นชมยินดีต่อชีวิตในโลกนี้อย่างที่ไม่อาจอธิบายได้ และเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว เราจะได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ เพราะคุณความดีและความสุขที่ไม่มีปริมาณนี้เอง เราจึงเรียกขุมทรัพย์นี้ว่าเป็นขุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก ขุมทรัพย์แบบนี้มีอยู่ทั่วทุกตัวคน ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นสูงหรือชนชั้นที่ต่ำต้อย ไม่ว่าจะเป็นคนแก่หรือคนหนุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง และมีอยู่ในคลังเก็บทรัพย์สมบัติที่ไม่รู้จักหมดคือจิต แต่ประชาชนที่เต็มไปด้วยความโง่เขลาอย่างน่าสมเพชซึ่งไม่ทราบว่าจะหาหนทางให้พบได้อย่างไรนั้นย่อมเที่ยวแสวงหาขุมทรัพย์ในสิ่งต่างๆ ภายนอก พวกเขามีแต่จะจมดิ่งลงไปในทะเลแห่งความทุกข์ ...

บางคนกล่าวว่า การศึกษาดูเหมือนจะมีใช้ธุรกิจของสตรี ชาวเจ้าชอกกล่าวว่ามีสตรีเป็นจำนวนมากที่หมกหมุ่นอยู่กับการเขียนร้อยกรอง ทั้งในภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่น และแม้ว่างานกวีนิพนธ์ดูเหมือนจะมีใช้ธุระของพวกสตรี แต่เราก็มิได้วิพากษ์วิจารณ์พวกสตรีที่แต่งบทกวีนิพนธ์เลย การควบคุมจิตนับว่ามีความสำคัญต่อสตรีอย่างที่สุด และอาจเป็นความผิดอย่างใหญ่หลวงที่จะกล่าวว่า การควบคุมจิตนั้นหาใช้ธุระของสตรีไม่ กิริยาอาการในภายนอกและอารมณ์ (ในภายใน) ของสตรีมีรากหยั่งลงไปในด้านางเชิงลบ (ยิน) และดังนั้นสตรีจึงสมควรที่จะเป็นผู้ที่มีอารมณ์อ่อนไหว ใจคอคับแคบ ถี่ถ้วน และปราดเปรี้ยวไปตามอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายๆ โดยเหตุที่สตรีทั้งหลายถูกจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะภายในบ้านทุกวันๆ ชีวิตของสตรีจึงเป็นชีวิตส่วนตัวมาก และทัศนะของสตรีก็อยู่ในขอบเขตจำกัดมาก ดังนั้นในสตรีทุกคนจึงหาความเมตตากรุณาและความซื่อสัตย์ได้ยาก นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมพระพุทธศาสนาจึงกล่าวว่าสตรีเป็นผู้มีบาปโดยเฉพาะ และมีความยากลำบากอย่างที่สุดในการที่จะบรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้น สตรีจึงต้องการการฝึกฝนจิตเป็นพิเศษ ถ้าหากอารมณ์ของภรรยาผ่องใสและใจบุญสุนทาน เชื่อฟัง มีความเห็นอกเห็นใจและซื่อสัตย์แล้ว บิดามารดาและลูกๆ ของเธอ พี่ชายน้องชายและพี่สาวน้องสาว และความจริงก็คือสมาชิกทุกคนในครอบครัวของเธอ ก็จะมี ความสงบสุข และคนในครอบครัวทั้งสิ้นก็จะอยู่กันอย่างมีระเบียบ ดังนั้นแม้แต่คนใช้ที่ต่ำต้อย ก็จะได้รับประโยชน์จากความเมตตากรุณาของเธอ ครอบครัวชนิดนี้จะต้องได้รับความสุขที่จริง ยั่งยืนอย่างแน่นอน และอนุชนต่อไปก็จะมีแต่ความรุ่งโรจน์ ...

อาจกล่าวเสริมได้ว่า ในสมัยโบราณ เมื่อเด็กหญิงมีอายุได้ ๑๐ ขวบ บิดามารดาจะมอบตัวให้แก่ครูผู้หญิง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เธอได้ศึกษาเรื่องคุณความดีและหน้าที่ของลูกผู้หญิง บัดนี้ไม่มีใครปฏิบัติตามนี้แล้ว และ การศึกษา สำหรับสตรีก็หมายถึงเพียงการอ่านออกเขียนได้อย่าง งามๆ ปลายๆ เท่านั้น ที่ลืมนึกไปหมดแล้วก็คือข้อเท็จจริงที่ว่า การปลูกฝังจิตใจเป็นสาวระดะสำคัญ

สำนักโอโยเมอิ (หวางยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๓๙

แห่งการเรียนรู้ทั้งปวง เพราะข้อนี้แหละบัดนี้จึงได้เกิดมีปัญหาค้นหาว่า การเล่าเรียนเป็นธุรกิจของสตรีหรือไม่ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ที่เราได้เข้าใจความจริงข้อนี้กันอย่างเต็มที่แล้ว และเราจะต้องเอาใจใส่ต่อการศึกษาที่เหมาะสมของสตรีให้มาก มิเช่นนั้นแล้วสตรีเหล่านั้นก็จะกลายเป็นสาเหตุแห่งความไม่ปรองดองในบ้านและความวิบัติในครอบครัว

แสงทิพย์ในดวงใจ

ลัทธิคำสอนเรื่องความรู้ภายในหรือทางสัทญาณของนากาเอะ โดยุ นั้นได้มาจากหวางยางมิ่งโดยตรง ซึ่งหวางยางมิ่งเห็นว่าประสาทสัมผัสย่อมก่อให้เกิดเป็นความดีแห่งธรรมชาติของมนุษย์ และทำให้มนุษย์ได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ แต่สำหรับนากาเอะแล้วคำสอนนี้มีน้ำหนักไปทางเทวนิยมอย่างแรงกล้าซึ่งแสดงให้เห็นว่า ท่านมีแนวโน้มไปในทางแปลความหมายทั้งลัทธิขงจื้อและศาสนาชินโตเพื่อแสดงให้เห็นเอกภาพที่เป็นสารัตถะสำคัญแห่งลัทธิทั้งสองนั้น

(จากเรื่อง โยเมอิ กะกุชะ, ของ อิโนอุเอะ, หน้า ๘๑-๘๔)

ผู้วิเศษจะเฝ้าดูความคิดขั้นในสุดเหล่านั้นที่เขาเท่านั้นทราบในการคิดประจำวันของเขา เขาจะไม่คิดถึงสิ่งใดๆ ทั้งนี้เพราะว่าเขาควรจะดองเกรงกลัวสิ่งนั้นๆ ถ้าหากว่าเขาจะต้องไปอยู่ต่อเบื้องพระพักตร์พระผู้เป็นเจ้า ในการกระทำเป็นประจำวันของเขา เขาจะไม่ทำสิ่งใดๆ ที่จะทำให้เขาต้องได้รับความอับอาย ถ้าหากเรื่องนั้นรู้ไปถึงหูผู้อื่น เพราะความผิดนี้เอง มโนคติที่ชั่วร้ายจึงอาจเกิดขึ้นมาได้ การกระทำชั่วอาจเสนอตัวเองได้ แต่โดยเหตุที่ภายในจิตใจมีความรู้ อันเป็นทิพย์โผลงอยู่ สิ่งที่เราเรียกว่า การตรัสรู้ ก็จะเกิดขึ้น ในทันทีที่เกิดมีความรู้แจ้งนี้ขึ้นมา การแก้ไขให้ถูกต้องก็จะเป็นผลติดตามมา มโนคติที่ชั่วร้ายและการกระทำชั่วก็จะหมดไป และจิตก็จะหันกลับไปสู่สถานะแห่งความบริสุทธิ์และการตรัสรู้ตามปกติของตน นับว่าโชคร้ายอยู่ที่สามัญชนก็ยังคงคิดในสิ่งที่ชั่วร้าย และทำสิ่งที่เขาทราบดีว่าผิดอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่แสงทิพย์ในจิตทำให้คนเราทราบ (ว่าเขากำลังทำผิด) เขาจึงพยายามซ่อนหรือปิดบังความผิดนั้น ในจิตของคนทุกคนย่อมมีแสงทิพย์นี้อยู่ซึ่งก็เป็นอย่างเดียวกับพระผู้เป็นเจ้าแห่งสรวงสวรรค์ และเขาจะต้องยืนอยู่เบื้องหน้าพระผู้เป็นเจ้าดุจดังว่าเขายืนอยู่หน้ากระจกเงา โดยไม่มีอะไรจะปิดบังซุกซ่อนได้ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ดีหรือเลวก็ตาม (หน้า ๘๑)

.....

ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายย่อมไม่มีความแตกต่างกันใดๆ ไม่ว่าเขาจะเป็นนักปราชญ์หรือสามัญชนก็ตามอยู่ดราบเท่าที่ธรรมชาติที่พระผู้เป็นเจ้าประทานให้ของพวกเขายังเกี่ยวข้องอยู่ เขาเหล่านั้นทั้งปวงย่อมได้รับแสงทิพย์ที่จะบอกได้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว มนุษย์ทั้งปวงเกลียดความอูญธุธรรม และละอายต่อความชั่ว เพราะพวกเขาเกิดมาพร้อมกับความรู้ที่เป็นสัทญาณนี้

๔๔๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จากการเฝ้าดูตัวเองของเขา และเจตนาที่จะหลอกตัวเองของผู้อื่นนี้แหละ ที่ทำให้เกิดมีความแตกต่างมากมายระหว่างผู้หลักผู้ใหญ่กับผู้น้อย แต่ถ้าผู้น้อยรู้แจ้งว่าตนบกพร่องตรงไหนและคอยระมัดระวังตัว โดยแก้ไขข้อผิดพลาดและทำสิ่งที่ร้ายให้กลายเป็นดีแล้ว เขาก็อาจกลายเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ได้เหมือนกัน (หน้า ๘๔-๘๕)

พระผู้ใหญ่อิ่งสูงสุดและพระผู้เป็นเจ้าแห่งชีวิต

โดยทั่วๆ ไปทั้งๆ ที่นาเกอะ โดย ยอมรับทัศนะแบบสกลเทพบูชาที่เกี่ยวกับสวรรค์หรือสิ่งที่สูงสุดเป็นอันติมะที่แพร่หลายอยู่ในหมู่นักศึกษาลัทธิขงจื้อใหม่ แต่ก็มียุ่ยบอยๆ ที่ท่านได้เฝ้าภาพเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีตัวตนนี้ไปสับสนปนเปกับมโนคติเกี่ยวกับสิ่งที่มีความตัวตนหรือแม้กระทั่งพระผู้เป็นเจ้าที่เป็นมานุษยรูปเทพนิม (anthropomorphic God) ที่ได้บรรสานกับความเชื่อถือในลัทธิชินโตเรียบร้อยแล้ว แนวโน้มทั้งสองนี้ได้มีอยู่ในข้อความต่อไปนี้แล้ว แต่ทว่าแนวโน้มทั้งสองนี้มิได้กลับคืนดีกันอีกเลย

(จากเรื่อง โดกุ เซนเซอิ เซนชู เล่ม ๑, หน้า ๑๒๘-๑๓๔)

พระผู้ใหญ่อิ่งสูงสุดในเบื้องบนทรงเป็นอนันตะ ทั้งพระองค์ยังทรงเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายแห่งสิ่งทั้งปวงอีกด้วย พระองค์ทรงเป็นสัจธรรมสัมบูรณ์และทรงเป็นเจตภูตสัมบูรณ์อีเธอร์ทุกแบบล้วนเป็นรูปพอร์มของพระองค์ทั้งสิ้น หลักการที่เป็นอนันตะก็เป็นพระจิตของพระองค์ พระองค์ทรงยิ่งใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง แต่ก็ยังไม่มีอะไรที่เล็กกว่าพระองค์ หลักการนั้นและอีเธอร์นั้นเป็นสิ่งที่ดำรงรักษาตัวเองและเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด โดยอาศัยการที่หลักการและอีเธอร์มาร่วมกัน พระองค์จึงทรงสร้างชีวิตทั้งหลายอยู่ตลอดเวลาโดยไม่มีการเริ่มต้นและที่สุด พระองค์ทรงเป็นบิดาและมารดาของสิ่งทั้งปวง โดยอาศัยการแบ่งรูปพอร์มของพระองค์ ชื่อว่าพระองค์ได้ประทานรูปพอร์มให้แก่สิ่งทั้งปวง โดยอาศัยการแบ่งจิตของพระองค์ ก็ชื่อว่าพระองค์ประทานธรรมชาติให้แก่สิ่งทั้งปวงเมื่อรูปลักษณะถูกแบ่งแยกออกไป ความแตกต่างกันก็ย่อมเกิดขึ้นมา (แต่) เมื่อจิตถูกแบ่งแยก จิตก็ย่อมคงเป็นอย่างเดียวกัน (หน้า ๑๒๘)

.....

เทพเจ้าแห่งชีวิตที่ยิ่งใหญ่นั้นใน คัมภีร์ประวัติศาสตร์ เรียกว่าพระผู้ใหญ่อิ่งสูงสุด พระผู้ใหญ่อิ่งสูงสุดทรงเป็นเจตภูตของเทพเจ้าแห่งชีวิต พระองค์ทรงเป็นผู้ปกครองและเป็นบิดามารดาของสิ่งทั้งปวงในจักรวาล ไม่มีแม้แต่เสี้ยววินาทีที่จะเล็ดลอดไปจากแสงแห่งสัพพัญญุตญาณของพระองค์ได้ แต่สิ่งที่ปัจเจกทั้งปวงในจักรวาลมีส่วนร่วมเฉพาะคุณธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น มิได้รวมเอาคุณธรรมทั้งปวงของพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดเข้าไว้ด้วยเลย ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ย่อมฉายแสงเฉพาะบางสมัยเท่านั้น ไม่สามารถจะเอาไปเทียบกับแสงโรจน์ที่เป็นนิรันดร์ของพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดได้เลย ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ย่อมมีแสงริบหรี่เป็นบางครั้ง

สำนักโอโยเมอิ (หวางยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๔๑

บางครั้ง แต่พระองค์ก็ทรงฉายแสงอยู่ตลอดเวลา ฟ้าและดินอาจถึงซึ่งอวสานได้ แต่ชีวิตของพระองค์ทรงเป็นอนันตะ แม้เมื่อสิบสาวราวเรื่องย้อนหลังไป ท่านก็ไม่อาจบอกได้ว่าพระองค์ทรงเกิดขึ้นมาแต่ที่ไหน และเมื่อสิบสาวไปข้างหน้าท่านก็ไม่สามารถจะบอกได้ว่าพระองค์จะทรงไปยังที่ใด หุตุพระองค์ไว้ แต่ด้วยระของพระองค์ก็ยังคงทำหน้าที่อยู่สืบไป เมื่อทำให้พระองค์ทรงเคลื่อนไหว พระองค์ก็จะไม่ทรงทิ้งร่องรอยแห่งกิจกรรมใดๆ ของพระองค์ไว้เลย ไม่มีอะไรที่พระองค์ไม่ทรงทราบ ไม่มีอะไรที่พระองค์ทรงทำไม่ได้ ร่างของพระองค์เต็มไปด้วยอวกาศทั้งปวง กิจกรรมที่ลึกลับของพระองค์แผ่ซ่านเข้าไปในอวกาศทั้งปวง โดยมีได้มีเสียง มิได้มีกลิ่นเลย พระองค์ซึ่งทรงเป็นสิ่งที่ลึกลับที่สุด ทรงเป็นเจตมฤตมากที่สุด ซึ่งไปถึง ณ ที่ที่ไม่มีเส้นรอบวง (และ) ซึ่งแทรกซึมเข้าไป ณ ที่ที่ไม่มีศูนย์กลางเท่านั้น ทรงเป็นผู้ควรแก่การอุทิศชีวิตจิตใจให้และเป็นผู้ที่หาใครเสมอเหมือนมิได้ คุณธรรมของพระองค์นั้นงามหยดย้อยและสุดที่จะหยั่งได้ พระองค์ผู้ทรงนิรนามนี้พวกนักปราชญ์ทั้งหลายเรียกว่า เทพเจ้าแห่งชีวิตที่สูงที่สุด ทั้งนี้ ก็เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายทราบว่าพระองค์เท่านั้นทรงเป็นบ่อเกิดแห่งการสร้างสรรค์ทั้งปวง ซึ่งจะทำให้มนุษย์ทั้งหลายต้องถวายความเคารพแด่พระองค์ (หน้า ๑๓๗-๑๓๘)

ความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา

ดังที่ชี้ให้เห็นในกรณีของท่านยามาซากิ อันไซแล้วว่า การปฏิบัติในหมู่ปรัชญาเมธีในลัทธิขงจื้อนี้แหละที่ทำให้คุณธรรมหรือการแสดงออกบางอย่างโดดเด่นจากหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับในฐานะที่เป็นจุดรวมแห่งคำสอนของปรัชญาเมธีเหล่านั้น สำหรับนากาเอะ โดยแล้ว ข้อนี้เป็นความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา ซึ่งท่านถือว่าเป็นอำนาจทางศีลธรรมที่เป็นพื้นฐานของจักรวาล

(จากหนังสือ โดย เซนเซอิ เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๒๑๕-๒๑๗)

ความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาเป็นรากเหง้าของมนุษย์ เมื่อความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาสูญไปจากหัวใจแล้ว ชีวิตของเขาก็จะกลายเป็นตุ๊กตาสีที่ไม่มีราก และถ้าเขาไม่ได้ลึลลมหายใจไปในบัดดล ก็ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากโชคแท้ๆ ที่เดียว ...

ความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากนกและสัตว์ป่าทั้งหลาย ถ้ามนุษย์ไม่มีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา ฟ้าก็จะส่งการลงโทษที่สำคัญๆ ๖ ประการมาให้เขา กล่าวกันว่าในสมัยโบราณ บุคคลที่ไม่มีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาได้กลายเป็นคนที่มิีศีรษะเป็นสุนัข ซึ่งเป็นการระบุให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเขาเป็นสัตว์ป่า จงสะท้อนให้เห็นภาพนี้ และจงอย่าประมาท!

๔๔๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คนกำพร้าดูเหมือนจะไม่มีพันธกรณีใดๆ ที่จะดูแลบิดามารดา แต่ข้าพเจ้าก็ยังกล่าวว่า คุณสมบัติประจำตัวทางด้านศีลธรรมของเขาเองก็นับว่าเป็นมรดกที่แท้จริงที่เขาได้มาจาก บิดามารดา และการรักษาคุณสมบัติประจำตัวไว้ก็คือ การเอาใจใส่ดูแลบิดามารดาของตนเอง นั่นเอง การเคารพธรรมชาติทางด้านศีลธรรมของตนเองก็คือ การเคารพบิดามารดาของตนเอง นั่นแหละ นั่นนับว่าเป็นสารัตถะสำคัญแห่งความกตัญญูทวดเวที่ต่อบิดามารดาในแง่กลางๆ การปฏิบัติบิดามารดาจริงๆ ยังไม่สำคัญเท่าใดนัก ...

ความกตัญญูทวดเวที่ต่อบิดามารดานับว่าเป็นจุดยอดสุดของคุณธรรม และเป็น สารัตถะสำคัญแห่งวิถีทางในอาณาจักรทั้งสามคือ อาณาจักรสวรรค์ โลก และมนุษย์ สิ่งที นำชีวิตไปสู่สวรรค์ นำชีวิตไปสู่โลก นำชีวิตไปสู่มนุษย์ และนำชีวิตไปสู่สิ่งทั้งปวง ก็คือ ความกตัญญูทวดเวที่ต่อบิดามารดาตัวเอง เพราะฉะนั้น ผู้ที่เอาใจจดจ่อต่อการศึกษาเล่าเรียน จึงจำเป็นต้องศึกษาเฉพาะเรื่องนี้เท่านั้น เราจะพบความกตัญญูทวดเวที่ต่อบิดามารดา ณ ที่ใด เล่า? ในตัวเขาเองนั่นแหละ! นอกไปจากตัวเองแล้ว ก็จะไม่พบความกตัญญูทวดเวที่ต่อบิดา มารดาเลย และถ้าปราศจากความกตัญญูทวดเวที่ต่อบิดามารดาเสียแล้ว ก็ไม่มีบุคคลใดที่จะ สามารถปฏิบัติตามวิถีทางที่ทำให้ทะเลทั้งสี่และประชาคมสว่างไสวไปด้วยแสงทิพย์ได้เลย

คุมาซาเวะ บันซัน, นักปฏิรูปชามูไร

ลักษณะแห่งคำสอนของหวางยางมิ่งที่เกี่ยวข้องกับ เอกภาพแห่งความรู้และการกระทำ ดังที่ท่านอาจารย์หวางยางมิ่งเองยกตัวอย่างให้เห็นแล้วนั้นได้เคยเป็นทั้งการเน้นเรื่องการเข้าใจ ตนเองและการบังคับตนเองในเวลากระทำ หวางยางมิ่งซึ่งเป็นทั้งปรัชญาเมธีและนักศีลธรรมนั้น ก็เป็นทั้งทหารและรัฐบุรุษไปพร้อมๆ กันด้วย ในประเทศญี่ปุ่น ลักษณะภาพของท่านนากาเอะ โดยุ และเหตุการณ์ส่วนตัวของท่านได้ช่วยทำให้คำสอนอย่างเดียวกันนี้ในขอบเขตแห่ง ความประพฤตินั้นบุคคล และการสั่งสอนส่วนตัวที่มีขอบเขตกว้างขวางยิ่งกว่าบรรลุผลสำเร็จดี ยิ่งขึ้น ท่านนากาเอะ โดยุ ได้ทิ้งให้ลูกศิษย์ที่สามารถที่สุดของท่าน คือ คุมาซาเวะ บันซัน (พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๕๓๔) เอาหลักการต่างๆ ของหวางยางมิ่งมาใช้ในการปฏิบัติทางด้านการเมือง ที่มีขอบเขตกว้างยิ่งขึ้นไปอีก

ท่านคุมาซาเวะก็คล้ายๆ กับบุคคลที่มีสติปัญญาเป็นจำนวนมากในสมัยนั้น คือ เป็น ชามูไรชั้นผู้น้อยชั้น โรนิน เท่านั้น นั่นคือเป็นผู้ที่มิได้มีความจงรักภักดีต่อพวกเจ้าขุนมูลนายคนใดโดยเฉพาะ หรือมิได้รับความสนับสนุนจากเจ้าขุนมูลนายคนใดโดยเฉพาะเลย ในสมัยที่ท่าน ยังเยาว์วัยอยู่ ครอบครัวของท่านคุมาซาเวะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความอดคัดขัดสนมากแต่เมื่อท่าน มีอายุได้ ๑๕ ปี ท่านค่อยมีโชคเล็กน้อยที่ได้มาทำงานรับจ้างอยู่กับท่านอิเกตะ มิตสึมาสะ

สำนักโอโยเมอิ (หวางยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๔๓

เจ้าเมืองโอกายามะ (บิเซน) ในระยะเวลา ๕ ปีที่ท่านอยู่รับใช้ท่านอิเกตะ มิตสึมาสะ รวมทั้งการที่ท่านติดตามผู้เป็นนายไปเยือนเมืองหลวงของโดงูวาระที่เมืองเอโดะนั้น ท่านคุมาซาวะคงดำเนินการตามโครงการฝึกฝนศิลปะการทหารอย่างคร่ำเคร่ง ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้บรรลุถึงอุดมคติเกี่ยวกับชาบูไรที่เป็นแบบฉบับของท่าน ในตอนที่ท่านอ่านคัมภีร์ทั้งสี่ที่มีชื่อเสียงของสำนักงัจโจ และตัดสินใจที่จะขัดเขยข้อบกพร่องในด้านศิลปศาสตร์นั้น ท่านมีอายุครบ ๒๑ ปีบริบูรณ์แล้ว ในฐานะที่เป็นผู้ที่ทำอะไรได้อย่างเสรี ท่านจึงได้พิจารณาตัดสินที่จะดำเนินการศึกษาของท่านต่อไปภายใต้การแนะนำของท่านนากาเอะ โดยุ ซึ่งมีลักษณะส่วนตัวและมีคำสอนเป็นที่ถูกอกถูกใจท่าน ทั้งนี้ เพราะบังเอิญท่านได้ติดต่อกับศิษย์คนหนึ่งของท่านนากาเอะซึ่งมีชื่อเสียงในด้านความซื่อสัตย์มั่นคง อย่างไรก็ตามก็ดี แบบแนวโหม้เม็งแอนดัสสกูลาสติกของสำนักหวางยางมิ่งและความไม่ชอบอ่านหนังสือมากนักนี้แหละที่ทำให้ท่านนากาเอะกำหนดขอบเขตการสอนของท่านลงแค่ตำราฉบับสั้น ๆ สามเล่มเท่านั้น คือ หนังสือเรื่อง ความกตัญญูตงเวทต่อบิดามารดา หนังสือเรื่อง การศึกษาที่ยิ่งใหญ่ และ หนังสือเรื่อง ทางสายกลาง นอกจากนี้แล้วท่านคุมาซาวะก็เป็นผู้สอนตัวเอง และกลายเป็นผู้มีชื่อเสียงในด้านที่มีความรู้ส่วนตัวเกี่ยวกับเรื่องทางภาคปฏิบัติมากกว่าการศึกษาที่กว้างขวาง

พ.ศ. ๒๑๙๐ ท่านคุมาซาวะได้กลับมารับใช้เจ้าเมืองอิเกตะอีกครั้งหนึ่ง และไม่ช้าไม่นานก็ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งประธานมนตรีของเมืองโอกายามะ โครงการปฏิรูปซึ่งท่านได้ดำเนินการนั้นนับว่าเป็นนิมิตบอความสำเร็จที่ทำให้ชื่อเสียงของท่านแพร่สะพัดไปทั่วประเทศ เมื่อท่านไปเยือนเอโด เมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๔ และ พ.ศ. ๒๑๙๖ นั้น พวกข้าราชการผู้ใหญ่และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายของสำนักโชกุนได้มาแสดงความคารวะต่อท่าน กล่าวกันว่าโชกุนคนที่สามได้จัดให้ท่านคุมาซาวะเข้าพบทั้งๆ ที่ตัวโชกุนเองก็กำลังเจ็บหนักและก็ถึงอนิจกรรมก่อนจะถึงวันที่กำหนดให้เข้าพบด้วยซ้ำ แต่ในสมัยที่มีการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนายนั้น ชื่อเสียงก็ทำให้คนต้องถึงซึ่งความหายนะพอๆ กับที่ทำให้เจริญก้าวหน้าทีเดียว ท่านคุมาซาวะได้กลายเป็นแห่งการโจมตีพร้อมๆ กันโดยรอบจากกลุ่มบุคคลที่มีหัวทางอนุรักษนิยมในเมืองอิเกตะ อันเป็นเหตุทำให้ท่านต้องลาออกจากตำแหน่งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๔ ท่านได้ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่กับการศึกษาและการขีดเขียนเป็นส่วนใหญ่ แต่ท่านก็ยังพบว่าตัวเองต้องลำบากใจเพราะทัศนคติที่มีไปแบบออร์ทอดอกซ์และที่เป็นอิสระของท่านอยู่ แม้ว่าบางคนที่อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจก็ยังคงต้องการปรึกษาหารือกับท่าน แต่โครงการปฏิรูปที่ท่านเสนอต่อโชกุนเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ ก็ได้ก่อให้เกิดความเกรี้ยวกราวขึ้นมาจนทำให้ท่านต้องตกอยู่ในความอารักขา (ควบคุม) หรือการกักบริเวณอยู่จนตลอดระยะเวลาที่เหลือแห่งชีวิต ก่อนที่ท่านจะถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๔ หนึ่งปี ภรรยาผู้จงรักภักดีต่อท่านก็ถึงแก่กรรม การแต่งงานของท่านทั้งสองเป็นการอยู่ร่วมกันของคนที่รัก

เสรีภาพซึ่งออกจะผิดปรกติสำหรับในประเทศญี่ปุ่นสมัยที่ปกครองด้วยระบบเจ้าขุนมูลนายอยู่ และก็นับว่าเป็นเรื่องโลดโผนผจญภัยจนกระทั่งมีผู้เอามาทำเป็นบทละคร ชื่อ “อนุทินแห่งความรู้โรจนินในยามเช้า” (อะซาฮาโอะ-นิกกิ)

ทัศนะของท่านคามาซาวะในปัญหาเกี่ยวกับการเมืองและการเศรษฐกิจนั้น ส่วนใหญ่รู้กันจากบทสนทนาเรื่อง *การศึกษาที่ยิ่งใหญ่* ของท่าน ซึ่งมีการอภิปรายเกี่ยวกับตัวตำราเอง น้อยกว่าการแสดงความคิดเห็นที่ถือหลักการทางด้านการเมืองของสำนักขงจื๊อตั้งที่โตมิซึแจงอยู่ ในตำรานั้นเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทัศนะของท่านคามาซาวะจึงมักจะทำให้นักอ่านสมัยปัจจุบันนี้มีความรู้สึกที่จะรักษาปริมปราประเพณีของขงจื๊อสมัยแรกๆ ไว้ และยังเป็นเครื่องชี้ถึงลัทธิอนุรักษนิยมที่ลึกซึ้งแห่งการปกครองระบบโชกุนมากกว่าลัทธิรุนแรงที่สุดหรือมิชฌาทิฐิ (heterodoxy) ในส่วนของท่านคามาซาวะที่ว่ามโนคติของท่านควรจะทำให้มีความชุ่มเคื่องมากใดๆ ทั้งสิ้น ดังนั้น การที่ท่านกลับยืนยันแม้แต่ทัศนะปริมปราของขงจื๊อที่สนับสนุนความดีส่วนบุคคลซึ่งตรงข้ามกับเอกสิทธิ์ในทางการเมืองที่สืบทอดมาตามสายเลือดนั้น ได้ทำให้ระบอบการปกครองที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งตำแหน่งที่สืบทอดมาตามสายเลือดอย่างสมบูรณ์ต้องสั่นคลอนอย่างช่วยไม่ได้ ทั้งๆ ที่ท่านคามาซาวะได้หยุดสนับสนุนการยกเลิกระบอบเจ้าขุนมูลนายในระยะเวลาอันสั้นก็ตาม พร้อมกันนั้นลัทธิขงจื๊อของท่านคามาซาวะก็นับว่าห่างไกลจากการถือแต่หลักโดยไม่มองดูความจริงมากทีเดียว ท่านได้เน้นหนักในเรื่องการนำเอาหลักการทั่วๆ ไปมาดัดแปลงใช้ให้ถูกกับกาลเทศะและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เผชิญหน้ารัฐบุรุษ และคำแนะนำอีกมากมายที่ท่านคามาซาวะได้ถือเอาประสบการณ์และการเฝ้าสังเกตของท่านเองเป็นหลักก็นับว่าตรงกันข้ามกับนโยบายที่ระบอบการปกครองแบบโชกุนถือว่าเป็นเอกลักษณ์กับตน นับตั้งแต่ต้นมาทีเดียว ตัวอย่างเช่น ท่านคามาซาวะเชื่อว่า เราไม่อาจหวังว่าจะมีการปรับปรุงการเศรษฐกิจให้ดีขึ้นใดๆ นอกจากระบบโชกุนจะเพลาลูกความเข้มงวดกวดขัน และทำให้ภาระทางการเงินที่พวกเจ้าขุนมูลนายต้องแบกไว้เบาลงเสียบ้าง โดยเฉพาะท่านคามาซาวะได้คัดค้านระบบที่ต้องการให้พวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายคงมีที่อยู่อาศัยในเมืองเอโดะไว้ และได้ไปเยือนเมืองเอโดะเพื่อแสดงความเคารพต่อโชกุนเนื่องๆ นอกจากนั้นโตกูงาวะยังมีเหตุผลที่ดีที่ต้องกลัวต่อการที่ธำรงรักษาความเป็นใหญ่ของตนไว้ ถ้าหากจะยอมให้โตเมียวมีเสรีภาพในการกระทำมากขึ้นอีกประการหนึ่งแม้เมื่อท่านคามาซาวะจะได้เสนอแนะว่าระบบโชกุนเองควรจะบงการชีวิตทางด้านเศรษฐกิจให้เด็ดขาดยิ่งขึ้น แต่ท่านก็ไม่สามารถเอาชนะการต่อต้านที่เกือบจะตามสัญชาตญาณของโตกูงาวะในอันที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการทำสิ่งต่างๆ ของตน เป็นที่น่าสงสัยว่า มาตรการที่ท่านคามาซาวะเสนอเช่นการใช้ข้าวเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (การหันกลับไปใช้เศรษฐกิจตามธรรมชาติ หรือ ตามแบบการเอาสิ่งของที่ตนมีอยู่แลกเปลี่ยนกัน) การไม่เร่งเร้าให้ปลูกฝ้าย

สำนักโอโยเมอิ (ทวงขางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๔๕

ยาสูบ และขอให้มากขึ้นเพราะเห็นแก่การผลิตข้าว การกักตุนข้าวไว้ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อจะได้เอาไปใช้ในเวลาที่เกิดทุพภิกขภัย หรือในเวลาที่ชาติตกอยู่ในภาวะฉุกเฉิน และมาตรการอื่นๆ ในทำนองนั้นคงจะเพียงพอที่จะเผชิญกับปัญหาที่น่าเศร้าที่เกิดเพราะการที่ประเทศญี่ปุ่นมีประชากรเพิ่มขึ้น และมีการประหยัดในด้านการเงินมากขึ้น อย่างน้อยที่สุดท่านคุมามะซาวะก็ยังได้ชี้ให้เห็นความต้องการอย่างรีบด่วนในการที่จะต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านี้ และในการที่จะต้องกระทำเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ซึ่งในการกระทำเช่นนั้น ท่านคุมามะซาวะได้ให้ตัวอย่างแก่นักปฏิรูปสมัยหลังๆ ที่โตกูงาวะไม่สามารถจะทำเป็นหนึ่งเดียวหรือเจียบเสียงได้

คุมามะซาวะ บันซัน

ชาмуไรแบบฉบับ

ท่านคุมามะซาวะมีความกังวลใจอยู่ว่า ปีที่มีแต่สันติภาพและการอยู่เฉยๆ อาจมีผลทำให้ชนชั้นชาмуไรต้องอ่อนเปลี้ยลงได้ ท่านคุมามะซาวะซึ่งเชื่อว่าพวกแมนจูซึ่งเพิ่งเอาชนะจีนได้อย่างเด็ดขาด อาจเจริญรอยตามแบบพวกมองโกลที่ยกกองทัพไปย่ำยีญี่ปุ่นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก็ได้ จึงได้เตือนเพื่อนร่วมชาติของท่านให้ระวังอันตรายที่จะเกิดจากการรุกรานของต่างดาวและความต้องการที่จะอ้าวงไว้ซึ่งภาวะคงที่แห่งการเตรียมพร้อมทางด้านร่างกายในข้อความที่คัดมาจากบันทึกความทรงจำนี้ ท่านคุมามะซาวะได้บอกถึงวิธีที่ตัวท่านเองในฐานะเป็นคนหนุ่มได้ทำตัวเองให้มีระเบียบวินัยจนกระทั่งถึงที่สุดอย่างไรบ้าง มโนคติและแบบอย่างของท่านนับว่าเป็นการบันดาลใจบรรดาพวกผู้นำแห่งการฟื้นฟูเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ซึ่งก็กลัวการรุกรานของพวกต่างดาวเหมือนกัน และรู้สึกเดือดร้อนใจมากที่การปกครองโดยคนชั้นสูงของโตกูงาวะไม่ได้ผลตามที่ต้องการ

(จากเรื่อง คุมามะซาวะ บันซัน, ของ ฟิชเชอร์, หน้า ๒๓๐-๒๓๑)

เมื่อข้าพเจ้ามีอายุได้ประมาณ ๑๖ ปี ข้าพเจ้ามีแนวโน้มไปในทางจะมีรูปร่างอ้วนจนพุงพลุ้ย ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นว่าบุคคลที่มีเนื้อมาก (อ้วน) มักจะขาดความว่องไวจึงทำให้คิดว่า คนที่น้ำหนักมากคงเป็นชาмуไรชั้นที่หนึ่งไม่ได้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้พยายามโดยทุกวิถีทางที่จะรักษาตัวให้เป็นผู้ว่องไวและไม่ให้มีไขมันมากนัก ข้าพเจ้านอนด้วยการเอาเขมขัดรัดขาไว้ให้เสมอกัน และหยุดรับประทานข้าว ข้าพเจ้าไม่ดื่มสุรา และต่อมาถึงวันจากการร่วมประเพณีเป็นเวลาถึง ๑๐ ปี ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่เมืองเอโดะ ไม่ปรากฏว่ามีเนิ่นเซาหรือทუნาที่อยู่ใกล้ๆ ซึ่งพอที่ข้าพเจ้าจะสามารถล่าสัตว์และป่ายปีนได้เลย ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงออกกำลังกายด้วยหอกและดาบ ในขณะที่ข้าพเจ้าเฝ้ายามในเวลากลางคืน ณ ที่บ้านพักของนายข้าพเจ้านั้น

๔๔๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ข้าพเจ้าเก็บดาบไม้และรองเท้าฟางคู่หนึ่งไว้ในหีบไม้ไผ่ และข้าพเจ้าใช้ดาบและรองเท้าเหล่านี้แหละตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าฝึกฝนการทหารอยู่ในราชสำนักในเวลามืดมิด หลังจากที่ทุกคนหลับนอนกันหมดแล้ว ข้าพเจ้ายังได้ฝึกฝนการวิ่งไปตามหลังคาอาคารสูงๆ ที่อยู่ห่างไกลจากห้องนอน ที่ข้าพเจ้าปฏิบัติเช่นนี้ก็เพื่อว่า ถ้าหากเกิดไฟไหม้ขึ้นมา ข้าพเจ้าจะได้ปฏิบัติการได้อย่างแคล่วคล่องว่องไว มีเพียงไม่กี่คนที่ได้สังเกตเห็นการฝึกฝนของข้าพเจ้าและมีผู้รายงานให้ข้าพเจ้าทราบว่าเขาเหล่านั้นกล่าวว่า บางทีข้าพเจ้าจะถูกยิงก็ได้อีก หลังจากนั้น ข้าพเจ้าก็ทำตนให้เคยชินต่อความยากลำบากด้วยการออกไปยังทุ่งนาในเวลากลางวันในฤดูร้อนที่ร้อนเปรี้ยงแล้วก็เอาปืนยิงนกกระจาตเล่น ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าไม่มีเหยี่ยวสำหรับคอยโฉบนกกระจาต ในฤดูหนาว ข้าพเจ้ามักจะอยู่ตามภูเขาคราวทะเลหลายวัน โดยมีได้มีเครื่องนุ่งห่มสำหรับสวมใส่ในเวลากลางคืนหรือมีเตียงนอนติดตัวไปเลย สวมเพียงเสื้อชั้นนอกซึ่งมีลายเป็นทางๆ ที่ทำด้วยฝ้าย ทับเสื้อชั้นในบางๆ ที่ทำด้วยฝ้ายเท่านั้นเอง หีบหยาของข้าพเจ้าเกือบจะเต็มไปด้วยที่ตั้งหมึก กระดาษ และหนังสือ และเสื้อกิโมโนใหม่ที่หนาปึก ข้าพเจ้าพักค้างแรมในบ้านใดๆ ก็ได้ที่ข้าพเจ้าผ่านไปในเวลาท่องเที่ยว โดยวิธีเช่นนี้ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าได้ฝึกฝนตัวเองให้มีระเบียบวินัยจนกระทั่งอายุได้ ๓๗ หรือ ๓๘ ปี และก็ไม่ได้กลายเป็นคนอ้วนลงพุง ข้าพเจ้าเข้าใจดีว่าข้าพเจ้ามีความต้องการที่จะเป็นผู้มีความสามารถพิเศษอย่างแรงกล้า และเชื่อว่าข้าพเจ้าไม่เคยหวังที่จะได้รับใช้ชาติของข้าพเจ้าได้อย่างมากมายเลย ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็น ซามูไร ที่ธรรมดาสามัญคนหนึ่งมากกว่า

การพัฒนาและการแบ่งความมั่งคั่ง

(จากเรื่อง *คิมิซาวะ บันชัง ชู*, หน้า ๑๓-๑๖, ๑๗, ๔๔ ตัดแปลงแก้ไขจากหนังสือ *ไดงากุ ะกะมอน*, ของ ชิเชอร์, หน้า ๒๗๗-๒๘๐, ๒๘๒, ๓๑๗)

ถาม : เราควรจะทำอะไรบางอย่างเพื่อพัฒนา “ความมั่งคั่งทางด้านวัตถุ” ของเราหรือไม่?

ตอบ : เราไม่อาจขยายความเมตตากรุณาไปได้ทั่วทั้งแผ่นดินโดยมิได้พัฒนาความมั่งคั่งทางด้านวัตถุของเราเสียก่อน เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้มีประชาชนอยู่มากมายที่ไม่รู้ว่าจะไปพึ่งพาอาศัยใคร คือไม่มีใครที่เขาจะไปพึ่งพาอาศัยได้ ไม่มีสถานที่ใดๆ ที่จะไปขอความช่วยเหลือได้ และไม่มีการใดๆ ที่จะทำ เพื่อเอาเงินมาเลี้ยงดูบิดามารดา ภรรยาและบุตรของตนได้ ผู้ปกครองบ้านเมืองในอดีตที่มีจิตใจเมตตากรุณาได้เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่รู้จะพึ่งพาอาศัยใครได้เป็นอันดับแรก ทุกวันนี้บุคคลเหล่านี้ที่ตกอยู่ในฐานะที่เลวร้ายที่สุดก็คือพวก โรนิน ในกรณีนี้บุคคลพวกนี้ต้องอดอาหารตายในระหว่างที่เกิดมีหุบภัยภัยย่อยๆ นั้น มีมากมายจนสุดคณานับ

สำนักโอโยเมอิ (หลวงยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๔๗

แม้การเก็บเกี่ยวข้าวได้มาก ๆ ซึ่งมีผลทำให้ราคาข้าวลดลงก็คงช่วยบรรเทาทุกข์ของพวกที่สิ้นเนื้อประดาตัวได้ไม่มากนัก ทุก ๆ ปีคงจะมีกรณีที่คนอดอยากจนตาย โดยที่ประชาชนทั่ว ๆ ไปไม่ทราบอยู่มากมายหลายกรณีทีเดียว ข้อนี้ก็เป็นเรื่องมาจากการที่พวกเจ้าขุนมูลนายอยากจนลง จึงเท่ากับบังคับให้ต้องหยุดให้เงินช่วยเหลือแก่พวกบริวารของตนนั่นเอง แล้วก็ส่งผลให้พวกบริวารต้องต้อหากหางไปตั้งตัวเป็นอิสระ

สาเหตุอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดมีพวก โรนิน ขึ้นมามากมายก็เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั้งปวงแล้ว เมื่อพวกใดเมื่อยกับบริวารต้องได้รับความเดือดร้อนเพราะหนี้สินที่ได้มีส่วนกับรายได้ของตน พวกเขาก็เก็บภาษีจากประชาชนหนักยิ่งขึ้นทุกที ทั้ง ๆ ที่พวกเขาเองก็รู้อยู่แก่ใจว่าภาษีที่ประชาชนต้องเสียนั้นออกจะมากเกินไปก็ตาม ข้อนี้ทำให้ประชาชนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ดังนั้นสังคมทุกชั้นจึงต้องแบกหนี้สินอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงหรือโต้แย้งเลย เมื่อพวกซามูไรและพวกชาวไร่ชาวนาต้องสิ้นเนื้อประดาตัว ต่อมาไม่ช้าพวกพ่อค้าและช่างฝีมือก็ค่อย ๆ ยากจนลง และในที่สุดสังคมก็จนมาก ทรัพย์สินสมบัติของรัฐสมัยที่อยู่ในระบบการปกครองของโชกุนก็มิได้ถึงหนึ่งเปอร์เซ็นต์แห่งหนี้สินของประชาชนด้วยซ้ำไป แม้ว่าจะเอาเงินและอัญพัชร์ทั้งหมดที่เก็บไว้มาใช้เพื่อวัตถุประสงค์นี้ก็คงยังไม่พออยู่ดี หนี้สินของประชาชนที่มีอยู่มากมายก่ายกองนั้นมีมากกว่าเงินที่ใช้หมุนเวียนอยู่ในขณะนั้นตั้งร้อยเท่า อย่างไรก็ตาม นับว่าเป็นการง่ายมากทีเดียวที่จะทำให้สถานการณ์บรรเทาเบาบางลง ถ้าหากจะนำเอาระเบียบข้อบังคับที่ก่อปรดด้วยความเมตตากรุณามาใช้ ทั้งนี้เพราะมีหลักการที่สำคัญอยู่ประการหนึ่งที่น่านำมาใช้ในปัจจุบันได้ดีกว่าในสมัยอดีตที่ไกลโพ้น

ถาม : การปกครองแบบนั้นคืออะไรเล่า?

ตอบ : คือการจะต้องปฏิบัติต่อความมั่งคั่ง สำหรับคนที่มีจิตใจตามปรกติธรรมดาแล้วจะเห็นว่าความมั่งคั่งก็คือกำไรของคนคนหนึ่งและการขาดทุนของคนอีกคนหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้ที่ครอบครองความมั่งคั่งนั้นอึดอัดใจ แต่ทว่าทำให้บุคคลที่ต้องเสียทรัพย์ไปต้องเสียอกเสียใจ ถ้าหากพวกเจ้าขุนมูลนายมั่งมี ประชาชนก็ไม่พอใจ และถ้าโชกุนรุ่มรวย ประชาชนก็ริษยา เพราะข้อนี้เป็นความมั่งคั่งในความรู้สึกที่ปลีกย่อย อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเจ้าเมืองมีความมั่งคั่งขึ้นมาตามหลักการที่สำคัญแล้ว ทั้งจังหวัดก็คงเต็มไปด้วยความสุข และถ้าหากโชกุนรุ่มรวยขึ้นมาด้วยหลักการเช่นเดียวกันนั้นทั้งประเทศก็คงมีแต่ความสุข เพราะนี่เป็นความมั่งคั่งในด้านสันติสุขและโชคดี อนุชนที่สืบสายลงมาก็คงชื่นชมยินดีต่อความมั่งคั่งสมบูรณ์และความสุขทุกอย่าง และชื่อเสียงอันดีของเขาก็คงจะตกทอดไปถึงลูกหลานของเขาด้วย ในระหว่างเวลากว่า ๕๐๐ ปี นับตั้งแต่ได้ตั้งระบบการปกครองแบบทหารขึ้นที่เมืองคามาคุระก็มีโชกุนมากมายหลายคนที่เหมาะสมแก่ตำแหน่ง แต่ข้าพเจ้าก็ต้องเสียใจอย่างสุดซึ้งที่ว่าโชกุนเหล่านั้นมิเคยได้ยินเรื่อง

๔๔๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หลักการนั้นเลย ช่างไม้ที่ดีย่อมไม่สามารถสร้างบ้านได้หากเขามีได้เจริญรอยตามกฎข้อบังคับที่ถูกต้องฉันใด ผู้ปกครองบ้านเมืองที่เด่นๆ ก็ไม่อาจปกครองบ้านเมืองให้มีความสุขสงบสุขได้ตลอดไป นอกเสียจากว่าผู้ปกครองบ้านเมืองนั้นจะเจริญรอยตามตัวอย่างของกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ในสมัยโบราณฉันนั้น

ถาม : กฎหมายของกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ได้มีบันทึกไว้ในคัมภีร์จินตกรินพินธ์แบบฉบับของจีนแล้ว ทำไมผู้ปกครองบ้านเมืองจึงไม่เหมาะสมแก่ภารกิจที่ตนพอจะปฏิบัติตามตัวอย่างเหล่านั้นเล่า?

ตอบ : ตัวอย่างในอุดมคติย่อมเกี่ยวข้องกับการรวมเอาเหตุการณ์ต่างๆ ที่น่าพอใจรวมทั้งกาลเทศะและตำแหน่งฐานะทางการเมืองเข้าไว้ด้วย นับว่าเป็นการยากที่จะลดตัวอย่างเหล่านั้นลงมาเป็นเพียงลายลักษณ์อักษร อาจมีผู้ปกครองบ้านเมืองที่อยู่ในชั้นยกเว้นที่มีปรีชาญาณมาแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) แต่ตามหลักแล้ว นับว่าเป็นสิ่งที่เกือบจะเป็นไปไม่ได้เอาทีเดียวที่บุคคลที่ตำแหน่งสูงๆ อย่างโชกุนหรือพวกเจ้าขุนมูลนายจะประสงค์ความสำเร็จในการรวมกันทางด้านอุดมคติโดยอาศัยความพยายามของตนเอง เฉพาะพวกซึ่งทั้งๆ ที่เกิดในตระกูลต่ำแต่มีปัญญาดูแลเข้าใจเหตุการณ์ และกิจกรรมต่างๆ แห่งหัวใจมนุษย์อย่างลึกซึ้งและพร้อมกันนั้นก็เป็นผู้ที่มีการศึกษาดี มีความสามารถพิเศษในด้านการบริหาร และมีความจงรักภักดีจริงๆ เท่านั้นจึงจะเข้าใจอุดมคตินี้ได้ เฉพาะบุคคลที่มีลักษณะเช่นนั้นเท่านั้นจึงจะชื่อว่ามีความสมบัติที่เหมาะสมแก่การที่จะเป็นพระอาจารย์ของกษัตริย์ทั้งหลาย

ถาม : ก่อนหน้านั้นไม่เคยมีอัตราการเก็บภาษีสูงถึงปานนั้น และประชาชนก็ไม่เคยตกอยู่ในความลำบากอย่างร้ายกาจถึงเพียงนี้เลย ในภาวะเช่นนี้ เราจะพัฒนาความมั่งคั่งขึ้นมาได้อย่างไร?

ตอบ : มีการปกครองอยู่แบบหนึ่งที่ย่อมให้มีการบรรเทาผิดดังที่เป็นอยู่ในบัดนี้ และพวกขามูไรในจังหวัดต่างๆ ยังอาจกลายเป็นผู้พอมืออันจะกินได้ และจะทำให้นางข้าทาสทั้งของโชกุนและโตเมียวเต็มไปด้วยข้าวเปลือกที่ไหลมาเทมาหลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวแล้วได้ ในขณะที่มีข้าวอยู่มากมายที่ต้องเสียไปโดยมิได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ใครเลย แต่ในสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบันประชาชนย่อมดำเนินการเพื่อสนับสนุนตัวเองเพียงเพราะได้มีการสูญเสียเช่นนั้นนั่นเอง หลังจากที่พวกเขาได้เสียภาษีประจำปีและพวกเขามูไรได้ถือเอาส่วนแบ่งตามปรกติของตนไปหมดแล้ว ยิ่งการเก็บเกี่ยวข้าวต้องเสียหายมากเพียงใด ประชาชนทั้งปวงก็พบว่ายังเป็นการง่ายที่ตนจะดำเนินชีวิตเพียงนั้น แม้หากสถานการณ์ทางสังคมจะเป็นอย่างในปัจจุบันนี้อยู่เรื่อยๆ ไป แต่ถ้าป้องกันความเสียหายทั้งปวงได้ ประชาชนก็คงจะยากลำบากยิ่ง

สำนักไอโอมือ (หลวงยางมิ่ง) ในญี่ปุ่น

๔๔๙

ขึ้น ถ้าหากว่าข้าวไม่เสียหายเลย ราคาข้าวก็คงจะตกต่ำลงเรื่อยๆ จงดูการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งได้มากมายเมื่อเร็วๆ นี้เป็นพยานเถิด มันกลับทำให้พวกชาวนาและสามัญชนยากจนลงทุกที เมื่อชนทั้งสองชั้นนี้ต้องสิ้นเนื้อประดาตัว การประกอบธุรกิจโดยทั่วๆ ไปก็จะได้ผลอย่างฝืดเคือง และแล้วก็จะเกิดเหตุทำให้การค้าขายเนือยลง และพวกช่างฝีมือก็จะได้รับทุกข์เดือดร้อนยิ่งกว่าที่แล้วๆ มา การที่ข้าวราคาถูกลง อาจเห็นว่าเป็นผลประโยชน์ของพวก โรนิน แต่กรณีนี้ก็กลับตรงกันข้าม โดยเหตุที่พวกชาวนาทุกชั้นต้องสิ้นเนื้อประดาตัว จึงเกือบไม่มีใครให้ความช่วยเหลือแก่พวก โรนิน เลย และพวกเขาก็จะมีโอกาสเข้ามายุ่งเกี่ยวกับพวกเจ้านายในจังหวัดน้อยลง ข้าวราคาถูกลงดูเหมือนจะเป็นประโยชน์แก่พวกกรรมกรรับจ้างเป็นรายวัน แต่ในกรณีนี้ก็กลับตรงกันข้าม เมื่อพวกชาวนาข้าวไร่ ชาวนา ช่างฝีมือ และพวกพ่อค้าต้องดำรงชีวิตอยู่อย่างขัดสนจนยาก ก็ย่อมไม่มีใครจะมาว่าจ้างพวกกรรมกร ความทุกข์ทั่วๆ ไปในหมู่ประชาชนนี้เกิดเนื่องมาจากมีข้าวน้อยเกินไปนั่นเอง

ถาม : แล้วประชาชนเห็นว่าการเก็บเกี่ยวข้าวได้มากเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนากระนั้นหรือ?

ตอบ : ประชาชนมีหนี้สินมากขึ้น และที่ร้ายยิ่งไปกว่านั้นก็คือ เพราะการเก็บเกี่ยวได้มากมายเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง เงินที่พวกเขาได้มาเมื่อข้าว โคกุ หนึ่งมีราคา ๗๐ หรือ ๘๐ เม นั้นพวกเขาจะต้องใช้คืนเมื่อข้าวราคาตกลงมาเหลือเพียง โคกุ ละ ๓๐ หรือ ๔๐ เม ดังนั้น เฉพาะเงินต้นก็เท่ากับเพิ่มเป็นสองเท่าแล้ว ยังแถมดอกเบี้ยเข้าไปอีก จึงยิ่งจะมากกว่าสองเท่าด้วยซ้ำไป และโดยเหตุที่ไม่เคยปรากฏว่าข้าวอุดมถึงขนาดที่จะเพิ่มเป็นสองเท่าของการเก็บเกี่ยวโดยเฉลี่ยเลย ข้าวไร่ชาวนาที่ยากจนจึงนับว่าเป็นฝ่ายขาดทุน ... สามัญชนจะต้องได้รับทุกข์เพราะข้าวในปีที่เกี่ยวเก็บได้น้อยมีราคาแพง เพราะพวกเขาจะไม่มีข้าวขายเลย และเมื่อมีข้าวอุดมสมบูรณ์พวกเขาก็จะต้องประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิตอยู่มาก ทั้งนี้ เพราะข้าวราคาถูกลงไป ดังนั้น トラบเท่าที่การปกครองแบบปัจจุบันยังมีอยู่ต่อไปแล้ว ก็ไม่เป็นการเหมาะสมที่จะป้องกันไม่ให้ข้าวต้องเสียหายหรือที่จะหาหนทางสำหรับทำนาใหม่ ...

ถาม : การปกครองชนิดใดเล่าที่จะทำให้ทั้งชนชั้นสูงและชั้นต่ำ มีความสุขสบายโดยที่ข้าวไม่ต้องเสียหาย หรือโดยไม่ต้องลดราคาข้าวลง?

ตอบ : โดยเหตุที่ทองคำและเงินเท่านั้นเป็นดุจเรือลำเลียงที่ขบด้วยกฎหมาย เขาไม่อาจจ่ายภาษีที่เรียกเก็บจากสินค้าเข้า หรือเครื่องบรรณาการโดยมิได้ขายข้าว (เพื่อให้ได้เงินมา) ก่อน แต่เมื่อมีข้าวอยู่มากมายที่รอขายอยู่ที่ท่าเรือของเมืองโอซากาและเมืองเอโด แต่ก็มีพ่อค้าเพียงไม่กี่คนที่ไปซื้อข้าวนั้น ข้อนี้ทำให้ราคาข้าวตกต่ำลงเรื่อยๆ (และ) ทำให้ประชาชนต้องเดือดร้อนในที่สุด ความจริงจำนวนข้าวที่เก็บไว้ตามจังหวัดต่างๆ นั้นมีน้อยกว่าที่คาดหมาย

๔๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มาก ถ้าหากได้กำหนดราคาข้าวให้สัมพันธ์กับเงินหมุนเวียนก็อาจใช้ข้าวทุกชนิดซื้อผ้าและสิ่งอื่นๆ ที่เมืองเกียวโต เมืองโอซากา และเมืองเอโดะ เช่นเดียวกับในจังหวัดต่างๆ ได้ และก็ควรจ่ายค่าแรงงานให้แก่พวกคนงานเป็นข้าวได้ คนทางจังหวัดต่างๆ ฝ่ายตะวันตกก็สามารถให้บิลข้าวแลกเปลี่ยนกับบิลข้าวของจังหวัดทางฝ่ายตะวันตกเพื่อสินค้าจากเมืองหลวงได้ ความไม่สะดวกบางอย่างอาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติตามระบบนั้น แต่ก็อาจเอาชนะได้ง่ายๆ ทันเวลา ในเบื้องต้นเราจะต้องทำให้เป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นที่ประชาชนจะต้องขายข้าวของตนเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินเพียงเพื่อค่าจุนตนเอง แล้วข้าวจำนวนมากซึ่งบัดนี้ได้เสียหายไปเป็นส่วนใหญ่แล้วนั้น ก็ควรที่เราจะต้องเก็บไว้ทั้งเปลือกในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเอาไว้แจกจ่ายแก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน เพราะทุพภิกขภัย และเพื่อที่ทหารทั้งหลายจะได้เอาไว้บริโภคในเวลาที่พวกป่าเถื่อนทางเหนือ (พวกแมนจู) ยกกองทัพมารุกราน

ถาม : โดยเหตุที่ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไม่มีที่ใด ๆ ที่จะเก็บความมั่งคั่งทางวัตถุที่ได้รับมาโดยวิธีนั้นได้หมด จึงคงจะไม่มี ความขาดแคลนกระนั้นหรือ?

ตอบ : ณ ที่นี้ความมั่งคั่งหมายถึงความมั่งคั่งทั่วทั้งประเทศ ถ้าหากเราใช้ข้าวที่ไม่รู้จะเอาไปเก็บไว้ที่ไหนเพื่อการปกครองบ้านเมืองทางฝ่ายพลเรือนและการเตรียมพร้อมทางด้านการทหารแล้ว ก็คงจะไม่มี ความขาดแคลนใดๆ และความยากจนทุกหนทุกแห่งก็จะลดน้อยลงเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในระเบียบแล้ว ความมั่งคั่งก็คงจะไม่ถูกทำให้ต้องเสียหาย เมื่อเราได้ฟื้นฟูระบบชานา-ทหารแบบเก่าขึ้นมา และเสียเป็นผลเพียงหนึ่งในสิบเท่านั้น ความมั่งคั่งก็จะถูกแจกจ่ายไปอย่างกว้างขวาง แล้วก็ชนะใจประชาชนได้ เมื่อได้กลายเป็นประเพณีที่จะต้องมีส่วนแบ่งในความมั่งคั่งกับพวกที่มีความต้องการแล้ว ประชาชนก็จะไม่รู้จักความขาดแคลนเลย เมื่อพวกเขาได้กลายเป็นชานา-ทหาร เจตนารมณ์ที่อีกเหิมแห่งชาติก็จะเข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้นและก็สมควรที่จะเรียกว่าประเทศที่อีกเหิมได้ นับตั้งแต่พวกซามูไรกับพวกชาวไร่ชาวนาแยกกันเป็นคนละชนชั้น พวกซามูไรก็อ่อนแอลง มือและเท้าก็กระปรกกระเปรี้ยลง ไม่มีอะไรที่จะเอามาคุยโตถึงเจตนารมณ์ที่กล้าหาญของตนได้ ถ้าหากพวกนัรบจะไม่เอาจริงเอาจังในเมื่อได้เผชิญหน้ากับข้าศึกศัตรูหรือถ้าหากเขาตายเพราะโรคภัยไข้เจ็บ บริวารหนุ่มๆ ชั้นผู้น้อยของเขาก็จะไม่เคารพซามูไรเช่นนั้นอีกต่อไป และต้องการเลิกรับใช้ซามูไรเช่นนั้นในปีนั้นเอง ข้อนี้จะทำให้กำลังรบอ่อนแอลงอย่างแน่นอน เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว เราอาจสร้างระเบียบสังคมแบบผู้ดีและที่จริงจังยิ่งขึ้นมาบนมูลฐานแห่งชานา-ซามูไรได้ บัดนี้ ถึงเวลาที่จะฟื้นฟูระบบชานา-ทหารแบบโบราณขึ้นมาใหม่แล้ว.

บทที่ ๑๘

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

ลัทธิขงจื๊อใหม่ในประเทศญี่ปุ่นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ และ ๒๓ ดังที่มีการสังเคราะห์ความคิดแบบนักฝันในสำนักสูงของจูสีเป็นตัวแทนนั้น เป็นเพียงการบรรลุถึงขั้นสุดยอดแห่งการเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นในสมัยราชวงศ์สุ่งตอนต้นๆ ในอันที่จะฟื้นฟูปรัมปราประเพณีแบบขงจื๊อดั้งเดิมขึ้นมาใหม่ และการกลับยืนยันถึงความสมเหตุสมผลแห่งปรัมปราประเพณีแบบขงจื๊อนั้นในสมัยต่อมาลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งแห่งขบวนการนี้ก็คือ ได้มีปฏิกิริยาอย่างรุนแรงต่อพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นคำสอนที่ตรงข้ามกับความเชื่อถือของลัทธิขงจื๊อในเรื่องระเบียบทางด้านศีลธรรมและคุณค่าแห่งการกระทำทางสังคมที่ยืนยงอยู่ชั่วนิรันดร์ ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่ขบวนการนี้ได้มีปฏิกิริยาต่อความเป็นปราชญ์ตามแบบลัทธิขงจื๊อชนิดหนึ่งซึ่งในช่วงระยะเวลาหลายร้อยปีที่อยู่ในระหว่างนั้น ได้กลายเป็นเรื่องโบราณคร่ำครึยิ่งขึ้นทุกทีหรือเป็นเพียงสิ่งที่เพิ่มเติมให้แก่การบริหารระบบข้าราชการเท่านั้น พวกบัณฑิตในสมัยโตกุภาวะมีความชื่นชมยินดีต่อบทบาทที่นักปราชญ์ในสมัยราชวงศ์สุ่งได้แสดงในการกลับยืนยัน และในการทำคำสอนที่เป็นมูลฐานแห่งสำนักขงจื๊อให้กลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกอย่างเต็มที่ ต่อมาการที่พวกเขาได้ชื่นชมยินดีต่อขอบเขตแห่งคำสอนเหล่านี้ ที่พวกนับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ได้ขยายออกไปอีกมากนั้น ขึ้นอยู่กับการที่ผู้นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ ตีความหมายลัทธิขงจื๊อเสียใหม่นั้นเอง

ดังที่เราได้ทราบมาแล้ว แม้ในหมู่พวกที่สนับสนุนลัทธิที่ถูกต้องแห่งปรัชญาของจูสีในประเทศญี่ปุ่นเอง ก็ยังมีแนวโน้มอยู่อย่างหนึ่งต่อการไม่คำนึงถึงโฉมหน้าบางประการแห่งระบบความคิดที่กว้างใหญ่ไพศาลนี้ ในเมื่อเน้นถึงโฉมหน้าอื่นๆ ที่ดูเหมือนจะตรงกับความต้องการของชาวญี่ปุ่นในสมัยนั้นมากเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น อภิปรัชญาขงจื๊อใหม่ซึ่งแม้ว่าจะเป็นที่พึงพอใจกันอยู่มากในด้านลักษณะที่มีระบบและครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างหมดนั้น ก็ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่น่ามาอภิปรายกันในหมู่นักศึกษาออร์ทอดอกซ์ของญี่ปุ่นอย่างถูกอกถูกใจน้อยกว่าจริยศาสตร์และประวัติศาสตร์ นอกจากนั้นในการดำเนินตามจริยศาสตร์และประวัติศาสตร์นั้น ก็มีแนวโน้มตามธรรมดา ในอันที่จะเอาจริยศาสตร์และประวัติศาสตร์มาดัดแปลงแก้ไขหรือประยุกต์ใช้กับปัญหาหรือปรัมปราประเพณีของญี่ปุ่นโดยเฉพาะ โดยวิธีนี้ สะยาชิ ราชัน และสำนักมิโตะได้ถูกชักจูงให้มาศึกษาและตีความประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเสียใหม่ ยามาซากิ อันไซ และ โคเบระ เอกเกน ก็ได้ถูกชักจูงให้รวบรวมจริยศาสตร์ระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่น และ

ความจริงแล้วบุคคลทั้งหมด นอกจากชะยาชิและยามาซากิ ล้วนแต่ได้ถูกชักชวนให้ตรวจสอบศาสนาชินโตเสียใหม่นั้นเอง ดังนั้น แม้ในขอบเขตจำกัดแห่งลัทธิความเห็นที่ถูกต้องดังที่ระบบโชกุนได้ให้การสนับสนุนนั้น พวกนักปราชญ์ญี่ปุ่นได้เลียนแบบครูบาอาจารย์ที่เป็นชาวจีนของตนอย่างใกล้ชิดที่สุดในอันที่จะนำเอาปริมปราประเพณีในลัทธิขงจื๊อมาดัดแปลงใช้ตามความต้องการของตนตั้งแต่ต้น เมื่อดำเนินตามแนวพัฒนาการอย่างเดียวกันนี้ก็จำเป็นต้องมีขั้นต่อไปอีกเพียงขั้นเดียวเท่านั้นในอันที่จะนำมาผสมกับปรัชญาสมัยราชวงศ์ซ่งเอง ความจริงนับว่าเป็นก้าวที่ยาวมากที่พัฒนาการนี้ทำให้ต้องแตกคอกับลัทธิออร์ทอดอกซ์ของทางราชการ และไม่ยอมรับนับถืออำนาจหน้าที่แห่งยุคโดงุวะในเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธปัญญา แต่ก็ป็นขั้นที่พวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่สมัยราชวงศ์ซ่งเองได้ปฏิบัติมาก่อนแล้วโดยการยืนยันถึงการหันกลับไปหาแหล่งปริมปราประเพณีดั้งเดิมของตนเอง

ยามางะ โซโก กับ กำเนิดบูชิโด

นักปราชญ์ที่สำคัญคนแรกๆ ที่ดำเนินการขั้นที่ต้องใช้ความกล้าหาญนี้ก็คือ ยามางะ โซโก (พ.ศ. ๒๑๖๕-๒๒๒๔) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในด้านประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากอำนาจทางพุทธปัญญาและความเป็นอิสระแห่งจิตใจที่รุนแรงของท่าน ในสิ่งอื่นๆ ยามางะ โซโก ได้กลายเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นหนึ่งแห่ง โรนินที่ยิ่งใหญ่ทั้งสาม ของยุคโดงุวะ อีกสองคนได้แก่ ยูอิ โซเซตสึ ซึ่งได้ทำอัตวินิบาตกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๔ หลังจากที่ถูกเปิดเผยว่าท่านได้มีส่วนร่วมในการวางแผนล้มระบบโชกุน กับ คุมางะ บันซัน ซึ่งถึงแก่กรรมในระหว่างที่ถูกเนรเทศหลังจากที่โครงการปฏิรูปของท่านได้พาเขาเชื่อแห่งความโกรธแค้นให้แก่ระบบโชกุนอย่างรุนแรงแล้ว แม้ว่าอิทธิพลของทั้งสองท่านนี้ในสมัยนั้นเมื่อเทียบกับอิทธิพลของยามางะ โซโกแล้วจะอยู่ในขอบเขตจำกัด แต่ยามางะก็ยังต้องการพรรคพวกอีกเป็นจำนวนมาก และข้อนี้ซึ่งมากพอๆ กับการที่ท่านมีความเห็นไม่ลงรอยกับเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับพุทธปัญญานั้นก็พิสูจน์ให้เห็นสาเหตุแห่งความเคราะห์ร้ายของท่าน ยามางะซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่เปรี๊ยะปราดของชะยาชิราชน ในขณะที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มได้ทำตนให้กลายเป็นคนมีชื่อเสียงโด่งดังในด้านความซำของในศาสนาชินโต พระพุทธศาสนา ศาสนาเต๋า และลัทธิขงจื๊อใหม่ แต่ในฐานะที่เป็นนักศึกษาวิชายุทธศาสตร์และความเป็นผู้มีมีความเชื่อมั่นเกี่ยวกับบทบาทของชนชั้นนักรบในยามสงบโดยเฉพาะนี้เองที่ทำให้ยามางะสนใจในพวกซามูไรมาก และมีความกระตือรือร้นในอันที่จะใช้เวลาว่างปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ในบรรดาบุคคลต่างๆ ที่ท่านคิดถึงในระหว่างที่ท่านหาที่พำนักเป็นครูฝึกทหารอยู่ในบังคับบัญชาของเจ้าเมืองอะโวกิคือผู้นำในอนาคตแห่ง โรนิน ๗๔ ที่ลือชื่อ ซึ่งต่อมาได้ทำใหตนเองและครูบาอาจารย์พลอยมีชื่อเสียงขึ้นมาเพราะลักษณะการที่น่าตื่นเต้น ซึ่งในลักษณะการนี้เองที่พวก โรนิน ได้แก่แค้นในการที่เจ้านายของตนได้ตายไป

ยามางะก็คล้ายๆ กับคามาซาวะ บันชัง คือเข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่เกี่ยวกับการอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไรของชนชั้นนักรบภายใต้การปกครองยุคโตกูงาวะที่เต็มไปด้วยความสงบสุขเป็นเวลานาน แม้ในเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ยามางะก็เชื่อว่า ซามูไรมีหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งที่จะต้องทำ ซึ่งจะเท่ากับเป็นการพิจารณาตัดสินฐานะพิเศษของตน ซึ่งเป็นอะไรบางอย่างที่ยิ่งไปกว่าเพียงการทำตัวเองให้เหมาะสมแก่การรับใช้ทางด้านการทหารเท่านั้น อันนับว่ามีความสำคัญมากทีเดียว ถ้าหากเจ้านายจะให้ค่าจ้างแก่ซามูไร ก็มีได้หมายความว่าพวกเขาต้องอาศัยผู้อื่นดำรงชีวิตอยู่คงดั่งกาฝากแห่งสังคม คือบริโภคอาหารของพวกชาวไร่ชาวนา และใช้สินค้าของพวกช่างฝีมือหรือพ่อค้าเลย แต่ทว่ามันก็จะทำให้เขามีเสรีภาพในอันที่จะปลูกฝังศิลปะและคุณธรรมซึ่งจะทำให้เขาสามารถรับใช้ในฐานะเป็นแบบอย่างและผู้นำของคนอื่นๆ ทั้งปวง ที่นับว่าสำคัญที่สุด ก็คือเขาควรจะวางตนเป็นตัวอย่างแห่งการเสียสละเพื่อหน้าที่ (กิ หรือความชอบธรรม) ถ้าหากความรู้สึกเกี่ยวกับหน้าที่นี้ต้องการให้ชนชั้นอื่นๆ ทำหน้าที่ของตนด้วยมโนธรรมแล้ว ข้อนี้ก็จำเป็นต้องปรารภนาซามูไรที่จะรับใช้เจ้านายของตนด้วยความจงรักภักดีอย่างที่สุด และโดยทั่วๆ ไปก็อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่หลักการทางด้านศีลธรรม (ความชอบธรรม) และเทิดทูนไว้เหนือผลประโยชน์ส่วนตัว ความสัมฤทธิ์ผลแห่งอุดมคติอันสูงส่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตที่ต้องทนทุกข์ชีวิตที่รู้จักประมาณ ชีวิตที่มีระเบียบวินัยอยู่ตลอดเวลา และชีวิตที่พร้อมจะเผชิญกับความตายทุกขณะ ซึ่งนับว่าเป็นคุณสมบัติที่ยกย่องกันในปริมปราประเพณีแห่งระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นมานานแล้ว แต่บัดนี้ยามางะได้ให้แบบที่มีระบบโดยอาศัยปรัชญาด้านจริยศาสตร์ของขงจื้อเพื่อที่จะเริ่มงานที่ได้รับมอบหมายที่มหาโศกของชนชั้นนักรบ และพันธกรณีของผู้ร่วมในงานนี้ ยามางะจึงได้เขียนหนังสือชุดหนึ่งเกี่ยวกับ “ลัทธินักรบ” (บูเกียว) และ “วิถีทางของซามูไร” (ชิโด) อย่างละเอียดถี่ถ้วน เท่าที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในปัจจุบันนี้ หนังสือชุดนี้เป็นตัวแทนการให้บรรดาธิบายสิ่งที่ต่อมาเรียกกันว่า วิถีทางของนักรบ (บูชิโด) อย่างมีระบบเป็นครั้งแรก

แต่ก็ควรจะได้ระลึกไว้ด้วยว่า สิ่งที่ทำนยามางะถือว่าเป็นวิถีทางของนักรบนั้นหาได้เป็นการล้างสมองทางด้านศีลธรรม และเป็นระเบียบวินัยที่เกี่ยวกับสงครามทั้งปวงไม่ และสิ่งที่ท่านได้อำนวยให้แก่วิถีทางของนักรบนั้นอยู่ที่การรวบรวมและการให้มูลฐานทางด้านปรัชญาแก่ปริมปราประเพณีระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นมากกว่า ท่านยามางะได้เน้นถึงสิ่งที่เรียกว่า ศิลปะที่เต็มไปด้วยสันติภาพ ทั้งตัวหนังสือและประวัติศาสตร์ ว่าเป็นสารัตถะสำคัญแห่งระเบียบวินัยทางด้านพุทธปัญญาของซามูไร ในข้อนี้ท่านได้สะท้อนภาพให้เห็นลักษณะสำคัญที่เป็นคุณลักษณะมากที่สุดประการหนึ่งในสมัยนั้น นั่นคือการรวมกำลังทางด้านการทหารดั่งที่มีระบบโซกุเป็นตัวแทน พร้อมกับศิลปะที่สุภาพอ่อนน้อมดั่งที่โตกูงาวะได้เร่งเร้าให้เกิดมีขึ้น

๔๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โดยอาศัยการศึกษาทางด้านมนุษยธรรมตามแบบลัทธิขงจื๊อ พร้อมกันนั้นท่านยามางะก็ให้สัญลักษณ์แห่งแนวโน้มทางด้านประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก นั่นคือการเปลี่ยนแปลงชนชั้นชาโมในยุครโศกาวะที่เต็มไปด้วยสันติสุขอันยาวนานจากการปกครองโดยพวกผู้ดีทางทหารล้วนๆ มาเป็นการปกครองแบบมีภาวะผู้นำทางการเมืองและทางพุทธิปัญญามากยิ่งขึ้น พัฒนาการนี้ได้ช่วยอธิบายเหตุผลที่ว่าทำไมชาโมไรแทนที่จะกลายเป็นชนชั้นที่เกียจคร้านและพินสมัยที่ต้องอาศัยเอกสิทธิ์ที่ตนได้มาทางสายเลือดทั้งหมด กลับสามารถรับใช้เป็สมองแห่งขบวนการฟื้นฟูทำการริเริ่มในการรื้อถอนลัทธิเจ้าขุนมูลนายให้หมดไปเสียเอง และมีบทบาทอันสำคัญในการทำประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัยในโอกาสต่อมา

อย่างไรก็ดี นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมากที่ความสนใจทางด้านพุทธิปัญญาของท่านยามางะมิได้ลงรอยกับแบบกระสวนศิลปะที่สุภาพอ่อนโยนและการแสวงหาอย่างสันติตามแบบลัทธิขงจื๊อโดยตรง ท่านเอาใจจดใจจ่ออยู่กับยุทธศาสตร์ อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การศึกษายุทธวิธีและกลยุทธ์ต่างๆ การใช้อาวุธและการได้รับพุทธิปัญญาทางการทหาร ซึ่งนับว่าเป็นวิชาที่ชาวจีนผู้นับถือลัทธิขงจื๊อโดยทั่วๆ ไปได้แสดงความรังเกียจอย่างมาก อีกประการหนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงการเน้นหนักที่ท่านยามางะและชาวญี่ปุ่นที่นับถือลัทธิขงจื๊อคนอื่นๆ ถือว่า การล้างสมองทางด้านศีลธรรมเป็นสารัตถะสำคัญของ บูซิโด คือการที่ท่านยามางะยืนยันว่าพุทธิปัญญาเป็นคุณธรรมทางการสงครามประการหนึ่งนั้น นับว่ามีส่วนร่วมที่สำคัญมาก ตัวท่านเองก็มีความสนใจต้องการศึกษาและเอาอาวุธและกลยุทธ์แบบตะวันตกดังที่ชาวตะวันตกเข้ามามาใช้ และนับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่น่าทึ่งที่ว่าทายาทของท่านในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แม้จะเป็นพวกแอนตี้ชาวต่างประเทศ แต่ก็ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้อง “รู้จักข้าศึก” อย่างรวดเร็ว และดังนั้นก็ศึกษาเกี่ยวกับตะวันตกมากขึ้น โยชิตะ โซอิน ที่ถือว่าเป็นวีรบุรุษที่มีหัวรุนแรงแห่งยุคฟื้นฟู ซึ่งได้ถูกจับกุมเพราะเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในเรือลำหนึ่งของนายพลเรือเปอร์รี เพื่อที่แอบโดยสารไปเยือนตะวันตกนั้น ก็มาจากครอบครัวที่ดำเนินกิจการโรงเรียนการทหารที่ถือคำสอนของยามางะโซโกเป็นหลัก

เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ที่ท่านยามางะปรารถนาจะใส่ลัทธิขงจื๊อของท่านลงในยุคที่มีการปกครองระบบเจ้าขุนมูลนายแล้ว ก็ไม่น่าแปลกประหลาดอะไรที่ท่านยามางะควรจะได้เลือกเอาขงจื๊อเองซึ่งมีชีวิตอยู่ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งระบบเจ้าขุนมูลนายเป็นครูของท่านมากกว่าที่จะเลือกพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ซึ่งมีภารกิจทางสังคมเกี่ยวข้องกับระบบข้าราชการพลเรือนที่พัฒนาไปไกลมากในรัฐที่อำนาจการปกครองมารวมที่อยู่เมืองหลวง และมีทัศนะทางปรัชญาที่สะท้อนให้เห็นความเป็นผู้ดี การสอนให้ดำเนินชีวิตแบบชาวกรุง และความสุกสกอม

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

๔๕๕

ทางด้านวัฒนธรรมสมัยราชวงศ์ซ่งมาก อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. ๒๒๐๘ ไม่มีใครยอมรับเอาโทษของท่านยามางะได้นะ เมื่อได้ปฏิญาณอย่างเปิดเผยในหนังสือเรื่อง *สารัตถะสำคัญของลัทธิขงจื๊อ* ว่า ท่านมีความเห็นตรงข้ามกับลัทธิขงจื๊อใหม่และในปีต่อมาท่านก็ถูกจับในฐานะที่ยุยงส่งเสริมโฮชินะ มาซายุกิ เจ้าเมืองไอสุให้กระด้างกระเดื่อง ในหนังสือเล่มนี้ท่านยามางะได้ประกาศความเชื่อถือของท่านว่า ลัทธิธรรมที่มีได้ถูกทำให้เป็นลัทธิธรรมปฏิรูป จะมีอยู่ก็เฉพาะในคำสอนทางด้านจริยศาสตร์ของขงจื๊อเท่านั้น และว่าพัฒนาการต่อๆ มาภายในปริมปราประเพณีของขงจื๊อ โดยเฉพาะทฤษฎีทางอภิปรัชญาของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ในสมัยราชวงศ์ซ่งนั้นได้เป็นตัวแปรแทนการเอาคำสอนเดิมไปใช้ในทางที่ผิด หรือเป็นตัวแปรแทนการบิดเบือนคำสอนเดิมของขงจื๊อซึ่งเป็นนักปราชญ์ตามสามัญลักษณ์ที่สอนคนทั้งหลายเกี่ยวกับหน้าที่ในชีวิตประจำวันของเขา นั้นย่อมจะเป็นมรดกตกทอดสำหรับพวกขามูไรได้ดีกว่านักคิดทางนามนิยมในสมัยต่อๆ มาทั้งปวง ความจริงท่านยามางะตำหนิติเตียนจูสีรุณแรงน้อยกว่าที่ตำหนิติเตียนสำนักในสมัยราชวงศ์ซ่งโดยทั่วๆ ไปเสียอีก แต่ข้อนี้ในสายตาของโฮชินะ ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการสังเคราะห์ตามแบบลัทธิขงจื๊อใหม่อย่างแข็งขัน ซึ่งมองเห็นว่าในการโจมตีนี้มีลักษณะที่ท้าทายอำนาจหน้าที่ของโดกูวาระเองแฝงอยู่ในที่แล้ว มิได้ทำให้อาณาจักรของผู้แต่งหนังสือลดน้อยลงเลย

หลังจากที่ท่านยามางะถูกเนรเทศให้ไปอยู่ในความอารักขาของเจ้าเมืองอะโอะแล้วนั้น การเล่าเรียนเขียนอ่านของท่านได้หันไปหาปริมปราประเพณีญี่ปุ่นมากกว่าที่จะหันไปหาปริมปราประเพณีจีน ท่านได้กลายเป็นผู้ที่มีความตระหนักใจดีว่า อารยธรรมญี่ปุ่นมีความรุ่งโรจน์ยิ่งกว่าอารยธรรมของเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาก และท่านได้เขียนหนังสือเรื่อง *ข้อเท็จจริงที่แท้เกี่ยวกับราชอาณาจักรกลาง (จูโจยิตสึ)* เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประเทศของท่านต่างหากหาใช่ประเทศจีนไม่ ที่เป็นศูนย์กลางและเป็นจุดยอดสุดของอารยธรรมทั้งปวง การที่ท่านยามางะอ้างเช่นนี้ ก็เพราะท่านถือข้อเท็จจริงที่ว่า ประเทศญี่ปุ่นนั้นเทพเจ้าเป็นผู้สร้าง และปกครองโดยสายราชวงศ์ที่มีอายุเท่าๆ กับฟ้าและดิน หลักลัทธิธรรมที่ขงจื๊อสอนนั้นราชบรรพบุรุษซึ่งเป็นเทพได้เคยสอนมาแล้ว และแน่ละย่อมมีความจริงไม่น้อยไปกว่าเรื่องราวนั้นเลย แต่ชาวญี่ปุ่นเท่านั้นที่มีความรู้สึกจริงใจต่อมโนภาพที่สูงส่งเกี่ยวกับหน้าที่ที่จักรพรรดิอิมมุและขงจื๊อได้เริ่มต้นไว้ ชาวญี่ปุ่นเท่านั้นที่ให้ตัวอย่างแห่งความจงรักภักดีต่อราชวงศ์โดยไม่แปรผัน ส่วนในประเทศจีนราชวงศ์ต่างๆ ได้เกิดขึ้นมาแล้วก็สิ้นสุดลง และคำสอนของขงจื๊อเองก็ผิดเพี้ยนไปจากคำสอนเดิมจนจำแทบไม่ได้

ในการอ้างถึงสมเด็จพระจักรพรรดิในฐานะเป็นจุดศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีทั้งปวงเช่นนั้น ท่านยามางะไม่มีความตั้งใจที่จะบ่อนทำลายอำนาจของระบบโชกุนเลย ความจริง

๔๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ท่านยามางะยืนยันว่า การที่ผู้ปกครองซึ่งเป็นทหารของญี่ปุ่นยอมรับนับถืออำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิสืบๆ กันมาย่อมเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความสืบเนื่องแห่งการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิ และการใช้อำนาจโดยชอบธรรมของโชกุนในฐานะเป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระจักรพรรดิ เพราะฉะนั้นการรับใช้ระบบโชกุนจึงเป็นการสำแดงให้เห็นความจงรักภักดีที่มีต่อกันเป็นชั้นๆ ไปดังที่ชาวญี่ปุ่นได้ให้ความสนับสนุนเป็นสมานฉันท์ อนึ่ง เพราะเหตุที่คำสอนของท่านยามางะได้เน้นถึงหน้าที่ของชามุไรที่มีต่อเจ้านายของตนเองโดยตรงนี้เอง การสร้างมโนภาพเกี่ยวกับ บุชิโด ของท่านจึงหมายถึงการที่ทุกๆ คนในโครงสร้างระบบเจ้าขุนมูลนายที่มีอยู่จะเอาไปใช้ได้โดยตรงโดยไม่ต้องเรียกร้องให้มีความเปลี่ยนแปลงในฐานะของสมเด็จพระจักรพรรดิเอง แต่ทว่าต่อมาอีกนานทีเดียวจึงได้มีความรู้สึกเป็นศัตรูต่อระบบโชกุนอย่างรุนแรง การที่ท่านยามางะอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่ราชสำนักได้กลายเป็นความสำคัญยิ่งขึ้นทุกที และได้ทำให้ภูมิธรรมของท่านยามางะสูงขึ้นอย่างมากมายในหมู่บุคคลที่หาทางที่จะเอา บุชิโด มารับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิในฐานะที่ทรงเป็นฝ่ายตรงข้ามกับโชกุน

ยามางะ โชโก

วิถีทางของชามุไร

ตอนเริ่มต้นหนังสือ วิถีทางแห่งชามุไร (ชิโด) ซึ่งจะยกมาแสดงให้เห็นต่อไปนั้นได้วางรากฐานสำหรับการอภิปรายของยามางะเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างพิสดารดังที่สาธุศิษย์ของท่านได้บันทึกไว้ เรื่องนี้ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเข้าถึงทางด้านจริยศาสตร์ตามแบบขงจื้อใหม่โดยทั่วไป (ตัวอย่างเช่น เปรียบเทียบกับการอภิปรายของท่านยามาซากิ อันไซ ในเรื่องหลักการแนะแนวแห่งสำนักของจูสีเอง) จึงได้ชื่อว่า การวางจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นพื้นฐานของตน : ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของตนเอง ณ ที่นี้ท่านยามางะได้เน้นถึงความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับตำแหน่งและหน้าที่ของตนในสังคมระบบเจ้าขุนมูลนายและการนำเอาจริยศาสตร์ตามแบบขงจื้อซึ่งมีความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นหลักมาประยุกต์ใช้กับสังคมนั้น

(จากหนังสือ ยามางะ โชโก บุนชู, หน้า ๔๔-๔๕)

ครั้งหนึ่งท่านอาจารย์ได้กล่าวว่า : การให้กำเนิดมนุษย์ทั้งปวงและสิ่งทั้งปวงในจักรวาลจะสำเร็จสมบูรณ์ได้ก็โดยอาศัยวิธีที่พลั้งสองอย่าง (คือ ยินกับหยาง) มีปฏิกิริยาต่อกันอย่างมหัศจรรย์ มนุษย์ได้รับประสิทธิ์ประสาทคุณสมบัติของสัตว์ทั้งหลายมากที่สุด และสิ่งทั้งหลายทั้งปวงก็มาถึงที่สุดที่ที่มนุษย์นี้เอง มนุษย์ได้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการขุดดินหรือได้ประดิษฐ์คิดสร้าง

การค้นพบลัทธิเชิงจิตใหม่อีก

๔๕๗

เครื่องมือขึ้นมา หรือได้หาผลกำไรจากการค้าขายมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ดังนั้นประชาชนก็ได้
 รับผิดชอบความปรารถนา ดังนั้น อาชีพของพวกเขาวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้าจึงจำเป็นต้องเจริญ
 ก้าวหน้าคู่เคียงกันไป แต่พวกเขามิได้รับประทานอาหารโดยที่ตนมิได้ปลูกข้าว ใช้เครื่องมือต่าง ๆ
 โดยที่ตนมิได้ทำเครื่องมือขึ้นมาเลย และหากำไรโดยที่ตนมิได้ทำการค้าขาย อะไรเล่าคือเหตุผล
 ในเรื่องนี้? เมื่อข้าพเจ้าสะท้อนภาพการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้าทุกวันนี้ (ข้าพเจ้าก็รู้ดีว่า)
 ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลที่มีบรรพบุรุษเป็นนักรบมาหลายชั่วอายุคน และมีการดำรงชีวิตอยู่ด้วย
 การรับใช้ในราชสำนัก ข้าพเจ้าก็เป็นพวกหนึ่งที่ได้เพาะปลูก มิได้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ และมิได้
 ทำการค้าขาย แต่ก็มิได้หมายความว่า ในฐานะที่เป็นชาวมุไร เขามิได้มีหน้าที่อะไรเลย ผู้ที่ได้อะไร
 สมดังที่ตนปรารถนา โดยมีได้ทำหน้าที่ใด ๆ เลยควรจะเรียกว่า **คนเกียจคร้าน** มากกว่า เพราะ
 ฉะนั้นเขาจะต้องอุทิศชีวิตจิตใจของเขาทั้งปวงตรวจสอบการอาชีพของเขาโดยละเอียด

นอกจากมนุษย์แล้ว สัตว์ชนิดใดเล่าในพื้นที่พิภพนี้ ไม่ว่าจะเป็นนกหนูหรือสัตว์อื่น ๆ
 ไม่ว่าจะเป็นปลาเล็กปลาน้อยหรือแมลง ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือต้นไม้ที่ไม่มีความรู้สึก จะทำธรรมชาติ
 ของตนให้เต็มเปี่ยมโดยการเป็นผู้เกียจคร้านได้? นกและสัตว์ป่าย่อมบินและวิ่งไปหาอาหารของ
 ตนเอง ปลาและแมลงย่อมพากันไปหาอาหารเป็นฝูง ๆ หรือเป็นแถว ๆ พืชและต้นไม้ย่อมหยั่งราก
 ลึกลงไปในดิน (เพื่อหาอาหาร) ไม่มีอะไรเลยที่งดเว้นจากการแสวงหาอาหาร และไม่มีอะไรเลย
 ที่จะละเลยเพิกเฉยต่อการบิน การวิ่ง หรือเที่ยว (แสวงหาอาหาร) แม้สักวันหนึ่งหรือสักชั่ว
 ขณะหนึ่ง สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอย่างนั้นเหมือนกันหมด ในหมู่มนุษย์ พวกชาวนา ช่างฝีมือ
 และพ่อค้า ต่างก็แสวงหาอาหารเช่นเดียวกัน ผู้ที่ดำรงชีพอยู่ตลอดชีวิตโดยมิได้ทำการงานอะไร
 เลยนั้นควรเรียกว่า **ผู้ที่เป็นกบฏต่อฟ้า** ดังนั้นเราจึงถามตัวเราเองว่า การที่ชาวมุไรไม่มีอาชีพนั้น
 จะเป็นไปได้อย่างไรกัน และโดยการที่เราได้สอบถามถึงหน้าที่ของชาวมุไรนี้เองที่ (ลักษณะแห่ง)
 อาชีพของพวกเขามุไรจึงได้ประจักษ์ชัดออกมา ถ้าหากเขามิได้เข้าใจข้อนี้ด้วยตัวเองแล้ว เขาก็จะ
 ต้องอาศัยสิ่งที่คนอื่นพูด หรือ (เข้าใจ) เฉพาะสิ่งที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเท่านั้น โดยเหตุที่เขา
 จะไม่เข้าใจข้อนั้นด้วยใจของเขาเองอย่างแท้จริงนี้แหละ วัตถุประสงค์ก็จะหาพื้นฐานที่มั่นคงรองรับ
 ไม่ได้ เมื่อวัตถุประสงค์ของเขาไม่มีพื้นฐานที่มั่นคงรองรับ เพราะเนื่องมาจากนิสัยที่ซึมซาบ
 และโอนไปเอนมาที่สั่งสมมานานแล้วนี้เอง เขาก็จะเป็นบุคคลที่มีจิตใจโลเลและบ้องตัน (ในภาวะ
 เช่นนี้) วัตถุประสงค์ของชาวมุไรก็จะแกว่งไกวโดยวิธีใดวิธีหนึ่งบ้างไหม? ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง
 ในเบื้องต้นเขาจะต้องกำหนดหลักการขั้นมูลฐานของพวกเขามุไรให้ได้เสียก่อน ถ้าเขาปฏิบัติตาม
 คำแนะนำของใครคนหนึ่ง หรือปล่อยให้เรื่องเหล่านั้นเป็นไปตามบัญชาของหัวใจเขาเองแล้ว
 แม้เขาอาจได้รับผลสำเร็จในสิ่งที่เขากำลังทำอยู่ แต่ก็เป็นการยากที่เขาจะสมปรารถนาใน
 ความหมายที่แท้จริง

ถ้าหากเรามีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในสิ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว และตรวจสอบหน้าที่ของตัวเองอย่างใกล้ชิด ก็จะเป็นที่แจ่มแจ้งว่า อะไรคืออาชีพของพวกซามูไร อาชีพของพวกซามูไรเกิดจากการสะท้อนภาพลงบนสถานะในชีวิตของเขาเอง จากการรับใช้เจ้านายของตน (ถ้ามี) ให้สำเร็จลุส่งไปด้วยความจงรักภักดี จากการคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และพร้อมด้วยการพิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง ในการที่ตนอุทิศตัวเองให้แก่หน้าที่ดังกล่าวแล้วตามสมควร แต่ในชีวิตของเขาเอง เขาย่อมมีพันธกรณีเกี่ยวข้องกับระหว่างบิดากับบุตร พี่ชายกับน้องชาย และสามีกับภรรยาอยู่ แม้ว่าพันธกรณีเหล่านี้จะเป็นพันธกรณีทางด้านศีลธรรมที่เป็นมูลฐานของทุกๆ คนในแผ่นดินอยู่เหมือนกัน แต่พวกซามูไรซาวนา พวกช่างฝีมือ และพวกพ่อค้า ก็หาได้มีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพไม่ และดังนั้นพวกเขาก็ไม่อาจปฏิบัติตนให้สอดคล้องต้องกันกับพันธกรณีเหล่านั้นและยกเอาวิถีทางขึ้นมาเป็นแบบอย่างได้อย่างเต็มที่ ถ้าหากจะมีใครสักคนในชนชั้นสามัญชนซึ่งมีอยู่สามชั้นที่ล่องละเมิดหลักการทางด้านศีลธรรมเหล่านี้ ซามูไรก็จะลงโทษเขาอย่างรวบรัด และดังนั้นก็ชื่อว่าคำจูนหลักการทางด้านศีลธรรมที่ตึงามให้มียู่ในบ้านเมืองต่อไป คงเป็นไปได้ที่พวกซามูไรจะรู้คุณธรรมทางฝ่ายทหารและพลเรือนโดยมิได้สำแดงคุณธรรมเหล่านั้นให้ปรากฏ สำหรับกรณีนี้เมื่อว่าในด้านภายนอกแล้วซามูไรก็เตรียมพร้อมที่จะรับใช้ ถ้าเจ้านายเรียกหาและเมื่อว่าในด้านภายในแล้ว พวกซามูไรก็พยายามทำวิถีทางของเจ้านายกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ของมิตรกับมิตรของบิดากับบุตร ของพี่ชายกับน้องชาย และของสามีกับภรรยาให้บริบูรณ์ ภายในใจเขาย่อมรักษาวินัยทางต่างๆ เพื่อสันติภาพ แต่ในภายนอก เขาก็ถืออาวุธเตรียมพร้อมที่จะใช้ได้ทุกขณะ สามัญชนทั้งสามชั้นตั้งให้พวกเขาเป็นครูบาอาจารย์ และให้ความเคารพนับถือพวกเขา โดยการปฏิบัติตามคำสอนของเขา เขาย่อมทำให้คนเหล่านั้นสนใจสิ่งที่เขานับเป็นพื้นฐานและสิ่งที่สำคัญรองลงมาได้

ในภายในก็มีวิถีทางของซามูไร อันเป็นวิถีทางที่ทำให้พวกเขามีเครื่องแต่งตัว อาหาร และที่อยู่อาศัย และทำให้พวกเขาหาหนกอกหนักใจ และในที่สุดก็ทำให้พวกเขาสามารถชดใช้พันธกรณีคืนให้แก่เจ้านายของเขา และตอบแทนความเมตตากรุณาของบิดามารดาของตนได้ ถ้าหากไม่มีหน้าที่เช่นนั้น ก็คงเป็นว่าเขาอาจขโมยความเมตตากรุณาแห่งบิดามารดาของเขา อาจสวาปามรายได้ของเจ้านายอย่างตะกละตะกราม และอาจใช้ชีวิตทั้งชีวิตประกอบอาชีพทางปล้นสะดมและทำโจรกรรม ข้อนี้คงเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามาก ดังนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าเขาจะต้องศึกษาหน้าที่แห่งสถานะชีวิตของเขาให้ละเอียดลออเสียก่อน ผู้ที่ไม่มีความเข้าใจเช่นนั้นควรจะเข้าร่วมกับสามัญชนชั้นใดชั้นหนึ่งในสามชั้นนั้นโดยทันที บางคนควรดำรงชีวิตด้วยการเพาะปลูก บางคนก็ควรประกอบอาชีพเป็นช่างฝีมือ และบางคนก็ควรอุทิศชีวิตให้แก่การค้าขาย แล้ว

การที่ฟ้าจะตอบแทนก็พอมองเห็นแสงอันส่องอำไพอยู่ แต่ถ้าบังเอิญเขาปรารถนาจะรับใช้ประชาชนและปรารถนาจะคงเป็นชาмуไรอยู่ต่อไปแล้ว เขาก็จะเสี่ยงชีวิตด้วยการประกอบหน้าที่อย่างคนรับใช้ เขาควรยอมรับรายได้เล็กๆ น้อยๆ เขาควรกำหนดขอบเขตพันธกรณีของเขาเฉพาะต่อเจ้านายของตนเท่านั้น และเขาควรทำภารกิจที่ง่าย ๆ (เช่น) หน้าที่เฝ้าประตู และเป็นคนยามในเวลากลางคืน เหล่านี้แหละที่ถือว่าเป็นอาชีพราย (ของชาмуไร) บุคคลที่ถือเอาค่าจ้างของชาмуไร หรือแสวงหารายได้ของชาмуไร และโลภอยากได้เงินเดือนของชาмуไรโดยมิได้เข้าใจหน้าที่ของตนแม้แต่น้อย จะต้องมีความรู้สึกละอายใจ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า สิ่งที่พวกชาмуไรควรถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นพื้นฐานของพวกตนก็คือจะต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง

คำนำสั้น ๆ แห่งหนังสือ “สารัตถะสำคัญของลัทธิขงจื๊อ”

ในคำนำหนังสือ *เซอิเกียว โยโรกุ* (ตามพยัญชนะแปลว่า คำสอนที่เป็นสารัตถะสำคัญของนักปราชญ์) นี้ ลูกศิษย์ของท่านยามางะได้อธิบายถึงการเสี่ยงที่เกี่ยวข้องในการพิมพ์หนังสือของเขา และเหตุผลที่ว่าทำไมท่านยามางะจึงได้ยื่นกรานให้ทำงานรุดหน้าต่อไป

(จากหนังสือ *ยามางะ โยโก ชู*, เล่ม ๖, หน้า ๑๖๗-๑๖๘)

นักปราชญ์ทั้งหลายได้มีชีวิตอยู่ในอดีตกาลนานมาแล้ว และคำสอนที่ถูกต้องของท่านจึงค่อยๆ ถูกลืมไปทุกที พวกนักศึกษาในสมัยราชวงศ์ฮั่น ราชวงศ์ฉิง ราชวงศ์ซ่ง และราชวงศ์หมิงได้นำโลกไปในทางผิดๆ ทำให้มีความรู้สึกสับสนวุ่นวายใจแทบทั่วทุกที่ยิ่งขึ้นทุกที และถ้าหากในประเทศจีนข้อนี้เป็นความจริงแล้ว ในประเทศญี่ปุ่นจะจริงมากยิ่งขึ้นไปอีกว่านั่นอีกสักเพียงใดหนอ

อาจารย์ของพวกเราได้มาปรากฏตัวในประเทศนี้ หลังจากที่นักปราชญ์เหล่านั้นเกิดมาแล้วถึง ๒,๐๐๐ ปี อาจารย์ของเราได้ดำเนินตามวิถีทางที่สูงส่งของโจวกง และขงจื๊อ และเป็นบุคคลแรกที่เริ่มต้นคำสอนที่เป็นสารัตถะสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชนิดใดคือเป็นปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาครอบครัว ปัญหาของรัฐหรือปัญหาของโลกก็ตาม และไม่ว่าจะเกี่ยวกับศิลปะแห่งสันติภาพหรือศิลปะแห่งสงครามก็ตาม ไม่เคยปรากฏเลยว่าคำสอนของท่านแก้ปัญหานั้นไม่ได้ คำสอนของท่านใช้แก้ปัญหาดังๆ เหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่เรามีอาจารย์เช่นนั้นอยู่ในหมู่พวกเราจริงๆ จึงนับว่าเป็นนิมิตแห่งอิทธิพลที่เป็นคุณประโยชน์ซึ่งเกิดจากรัฐบาลที่ดีของเรานั้นเอง

เพื่อที่จะเก็บรักษาคำสอนในรูปหนังสือเพื่อคนรุ่นหลัง แต่ไม่ทราบว่าจะยอมให้สาธารณชนทั่วไปมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่จะเกิดจากคำสอนเหล่านั้นหรือไม่ พวกเราซึ่งเป็นศิษย์ จึงได้รวบรวมภษิตของท่านแล้วได้พากันไปร้องขออาจารย์ว่า : “เราควรเก็บคำสอน

๔๖๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เหล่านี้ไว้เป็นความลับ และให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับพวกเรา ไม่ควรที่เราจะทำคำสอนเหล่านี้ให้แพร่หลายไปในหมู่มนุษย์ในต่างแดน การที่ท่านวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นปราชญ์ของพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่น ราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง และราชวงศ์หมิงนั้น นับว่าขัดกับทัศนคติที่มีอยู่ทั่วไปในหมู่นักศึกษาทั้งหลาย ผู้อ่านบางคนอาจร้องเรียนเรื่องนี้ต่อเจ้าหน้าที่ทั้งหลายก็ได้”

อาจารย์ได้ตอบว่า “อ๊ะ, พวกเธอซึ่งเป็นคนหนุ่มๆ แน่นๆ ควรรู้ให้มากกว่านี้ วิธีทาง (เต๋า) ก็คือวิธีทางของโลกทั้งมวล เราไม่อาจเก็บวิธีทางนั้นไว้เพื่อตัวคนเดียว แทนที่จะเก็บไว้เฉพาะตัวเอง ควรจะทำให้วิธีทางนั้นแพร่ซึบไปให้ทั่วโลก และนำเอามาประพดปฏิบัติกันทุกยุคทุกสมัย ถ้าหากหนังสือเล่มนี้อาจช่วยใครสักคนหนึ่งให้ดำรงมั่นอยู่ในความเห็นของตนเองแล้ว นั่นจะเป็นคุณประโยชน์ในการยกระดับศีลธรรมในสมัยของพวกเราให้สูงขึ้น บางครั้งพวกผู้ดีก็จะต้องยอมสละชีวิตเพื่อให้หลักมนุษยธรรมเต็มเปี่ยม ทำไมจึงจะต้องเก็บข้อเขียนของข้าพเจ้าไว้เป็นความลับด้วยเล่า?

“อหนึ่ง การพูดถึงเรื่องวิธีทาง (เต๋า) และทำให้ประชาชนเข้าใจเรื่องวิธีทางนี้ผิด นับว่าเป็นอาชญากรรมที่ร้ายกาจที่สุดในโลก ผู้เขียนหมายเหตุ หรือบรรยายเหตุการณ์ในสมัยราชวงศ์ฮั่นและราชวงศ์ถัง นักอภิปรายสมัยราชวงศ์ซ่งและราชวงศ์หมิง ซึ่งฉลาดพูดและชอบพูด ต้องการทำให้สิ่งที่สับสนนั้นกระจ่างแจ้งขึ้น และก็ต้องจบลงด้วยการทำให้สับสนหนักยิ่งขึ้นไปอีก พวกนักปราชญ์จึงถูกปล่อยปละละเลยให้นั่งอยู่ท่ามกลางสิ่งสกปรกโสโครกและเปือกตม ซึ่งนับว่าเป็นสภาพที่น่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง!

“จารีตของพวกนักปราชญ์ย่อมเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดโดยตัวเองในโลกทั้งปวง ไม่มี ความจำเป็นอะไรที่จะต้องมีการท้วงติงกันให้ยืดยาว และข้าพเจ้าซึ่งไม่มีความเป็นนักปราชญ์อย่างเพียงพอและมีได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในอักษรศาสตร์ ข้าพเจ้าจะบังอาจเขียนหนังสือ อรรถาธิบายคำราที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ หรือยุ่งอยู่กับการขัดแย้งกับนักปราชญ์คนอื่น ๆ ในเรื่อง ที่เกี่ยวกับคัมภีร์เหล่านั้นได้อย่างไรเล่า? และถ้าหากสิ่งนี้ยังมิได้รับการปฏิบัติที่ควรแล้ว เราจะ ทำสิ่งสกปรกโสโครกและกิเลสของนักปราชญ์อื่นๆ เหล่านี้ให้หมดไปและทำคำรับคำร่าต่างๆ ให้หมดจดเหมือนเดิมได้อย่างไรเล่า?

“ข้าพเจ้าคำนึงถึงอนุชนคนรุ่นต่อไปในอนาคตและนึกถึงความตายของตัวเองที่ใกล้เข้ามาทุกขณะ ในทันทีที่คำพูดของข้าพเจ้าปรากฏออกมาสู่ประชาชน โลกทั้งปวงก็จะทำคำพูดนั้นให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ประณามคำพูดเหล่านั้น และวิพากษ์วิจารณ์คำพูดเหล่านั้น รายงานการกล่าวโทษและการวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดการแก้ไขความผิดของข้าพเจ้า

ให้ถูกต้องซึ่งจะเป็นคุณประโยชน์ต่อวิถีทาง (เต๋า) มากทีเดียว ชาวโลกทั้งปวงจะกล่าวว่า “หมูของพวกป่าเถื่อนย่อมควรแก่การที่จะถูกหัวเราะเยาะ ลาที่ชอบคุ้ยไวสมควรที่จะต้องคุกเข่าลง” ความอ่อนแอของเราทั้งปวงอยู่ที่การเห็นเฉพาะหัวอกตนเองแต่ฝ่ายเดียว ไม่เห็นหัวอกคนอื่นบ้าง นั่นคืออยู่ที่ขาดความเป็นผู้มีใจกว้าง

“ขอให้ข้าพเจ้าได้กล่าวอีกครั้งหนึ่งเถิดว่า ข้าพเจ้าเคารพใจภูกงและขงจื๊อในฐานะเป็นผู้นำทางข้าพเจ้า แต่มิได้เคารพพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อในสมัยราชวงศ์ฉิน ราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง หรือราชวงศ์หมิงเลย สิ่งที่ข้าพเจ้ามุ่งหวังจะรู้ให้เจนจบก็คือคำสอนของนักปราชญ์ทั้งหลาย หาใช่ทัศนะที่เหลวไหลของพวกที่ชอบบิดเบือนไม่ ในงานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยุ่งอยู่กับการบริหารธุรกิจประจำวัน มิได้หมกมุ่นอยู่กับสิ่งที่แปลกๆ และที่เหลืวิสัยจะเข้าใจได้เลย ในการแสวงหาความรู้ ข้าพเจ้าต้องการศึกษาค้นคว้าอย่างฝังจิตฝังใจทีเดียว ในการกระทำ ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะปล่อยหินแม่แต่ก้อนเดียวไว้โดยที่มิได้หยิบมันพลิกดูก่อน แม้ขนาดนั้น ข้าพเจ้าก็ยังเกรงว่าข้าพเจ้าจะพูดเร็วไปและทำซ้ำไปอยู่ดี วิถีทางของนักปราชญ์ทั้งหลายหาใช่ทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ สิ่งที่ปัจเจกบุคคลเพียงคนเดียวปฏิบัติ ไม่ใช่คนทั้งโลกปฏิบัติ หาใช่วิถีทาง (เต๋า) ไม่ วัตถุประสงค์ของข้าพเจ้าก็มีเพียงเพื่อเปิดเผยวิถีทางนั้นแก่โลกและรอกการพินิจจ้ยของผู้ดีที่แท้จริงในอนาคตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น”

พวกเราบรรดาศิษย์ทั้งหลายซึ่งปฏิบัติตามความต้องการของอาจารย์โดยเคารพได้ดำเนินการเป็นชั้นๆ เพื่อพิมพ์ผลงานนี้ออกเผยแพร่ว่า ส่วนคำสอนที่เป็นมูลฐานในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนายกับบ่าว ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ระหว่างสามีกับภรรยา ระหว่างพี่ชายกับน้องชาย และระหว่างมิตรสหาย ตลอดจนที่เกี่ยวข้อกับการปลูกฝังศีลธรรมส่วนบุคคล และคำสอนของนักปราชญ์นั้น เราขอแนะนำผู้อ่านให้ไปอ่านหนังสือเรื่อง คำสอนที่จำแนกแสดงแล้ว (โกรูอิ) ของอาจารย์

นักปราชญ์เป็นบุคคลที่มีศีลธรรม

ในข้อความจากหนังสือ *ดักเกียว โดมอน* ของท่านยามางะนี้ ทัศนะเกี่ยวกับลัทธิขงจื๊อในฐานะเป็นคำสอนทางด้านศีลธรรมที่เป็นสาระสำคัญของท่าน ได้มีเปิดเผยอยู่ในมโนภาพเรื่องนักปราชญ์ซึ่งมิได้มีอำนาจที่เหนือธรรมชาติ หรือปรีชาญาณที่ผิดปรกติวิสัยเลย แต่ทว่าได้ทำธรรมชาติทางด้านศีลธรรมที่เป็นธรรมดาสามัญแก่คนทั้งปวงให้เต็มเปี่ยม

เพื่อที่จะได้ทราบว่าอาจารย์แห่งวิถีทาง (เด้า) ที่แท้จริงคล้ายอะไรนั้น ในเบื้องต้น ท่านควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับว่า นักปราชญ์คืออะไร อย่างแจ่มแจ้งจริงๆ เสียก่อน เมื่อว่าตามข้อคิดเห็นหรือมโนภาพที่แพร่หลายอยู่ในหมู่นักศึกษาที่เคร่งครัดแล้ว นักปราชญ์ก็คือผู้ที่มีลักษณะท่าทางสูงส่งทางด้านศีลธรรม คือมีบุคลิกภาพเด่น เป็นที่กล่าวถึงของคนทั่วไป ความวิเศษล้ำเลิศในภายในของเขาทำให้ปากเขามีเสน่ห์สามารถพูดโน้มน้าวใจคนให้เชื่อถือได้ง่าย ข้อเท็จจริงก็อยู่ที่ว่าเขาเป็นบุคคลที่ไม่มีสามัญชนคนใดจะเข้าใจได้ในทันทีทันใดเลย โดยเหตุที่เขาเพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติที่ผิดปรกติธรรมดา และผิดปรกติมนุษย์นี้เอง คำพูดและความประพฤติของเขาจึงเป็นอะไรบางอย่าง นอกเหนือจากที่เป็นมนุษย์ไม่ว่าเขาจะเห็นรูปหรือได้ยินเสียงใดๆ ก็ตาม อารมณ์ของเขาจะไม่วันไหน จู๊ดจ๊าดว่าเขาเป็นต้นไม้ที่ตายแล้วหรือเถาถ่านฉะนั้น สำหรับตัวเขาแล้วทรัพย์สินส่วนตัวและเงินเดือนมากๆ เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจที่หายวับไปรวดเร็วยิ่งกว่าเกล็ดหิมะบนเตาไฟที่ร้อนจนแดงเสียอีก และในด้านความเป็นบัณฑิต เขาก็เป็นผู้มีความชำนาญชำนาญในเกือบทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะฉะนั้นเมื่อได้รับมอบหมายให้ปกครองแผ่นดิน เขาก็จะกวาดล้างความชั่วร้ายทั้งหลายที่หมักหมมไว้เป็นเวลานานปีให้ปลาศนาการไปในบัดดล หยาดน้ำค้างที่หวานขึ้นก็จะมารวมกันอยู่บนโลก และ (ลางดี เช่น) ยีราฟและนกฟีนิกซ์ก็จะเป็นแขกที่มาเยือนเป็นประจำ ประชาชนทั้งปวงก็จะปฏิบัติตามวิถีทาง คือปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรม และความชอบธรรม เพียงไปสัมภาษณ์นักปราชญ์ คนธรรมดาสามัญก็จะรู้เรื่องด้วยพุทธิปัญญาได้ ตลอดทั้งคืนเขาจะกลายเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว มีร่างกายและจิตใจสะอาดหมดจดหรือที่คิดกันว่าคงจะเป็นเช่นนั้น

ที่นี่ ข้อย่อมมุ่งถึงการขาดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับนักปราชญ์ทั้งหลาย เมื่อได้ศึกษา คำพูด การกระทำ และกฎเกณฑ์ทางการเมืองของโจวกงและซ่งจื้อแล้ว เราก็พบว่าทั้งโจวกงและซ่งจื้อมิได้เป็นเหมือนอย่างนี้แต่อย่างใดเลย นักปราชญ์เป็นตัวแทนเฉพาะผู้ดีที่สุดของมนุษยชาติ และมีได้แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ แม้แต่น้อยเลย นักปราชญ์ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่ทุกคนให้เป็นคนอย่างเต็มที่ มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายและธุรกิจทั้งหลาย เป็นอย่างดี และมีได้วางยงไปกับสิ่งเหล่านั้นและธุรกิจเหล่านั้นเลย ในด้านบุคลิกภาพและคุณลักษณะ นักปราชญ์เป็นคนที่ทำให้คนที่คบค้าสมาคมด้วยมีความอบอุ่นใจ มีความเป็นกันเอง เป็นคนถ่อมตน กระหมัดกระหม่อม และอุทิศตัวให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ในด้านที่มีตัวผู้ปกครองบ้านเมือง นักปราชญ์ก็จะเป็นแบบฉบับแห่งความเป็นผู้มีสติปัญญาที่ดีงาม เขาจะเป็นผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาอย่างที่สุด ในด้านศิลปศาสตร์เขาอาจแสดงตัวออกมาได้เป็นอย่างดีในเวลาที่เขาเขียนหนังสือ ในด้านการทหาร เขาก็เป็นผู้ที่เตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา มีใจเย็น มีหัวไม่รุนแรง ทำความเคารพโดยไม่ต้องฝืนใจ เมื่อทำงาน ก็ทำอย่างจริงจัง และเมื่อ

หยุดพัก ก็พักอย่างเต็มที่ นักปราชญ์จะถือเอาเฉพาะสิ่งที่เป็นของเขา สิ่งที่เป็นของคนอื่น ก็มอบให้เจ้าของเขาไป เมื่อมีเสียงเรียกร้องหาความกรุณาปราณี เขาก็จะเป็นผู้ที่มีใจโอบอ้อมอารีจะเป็นคนประหยัด เมื่อถึงคราวที่จะต้องประหยัด การพูดและการกระทำของนักปราชญ์ยากที่จะใช้คำธรรมดาสามัญแสดงให้เห็นคุณลักษณะได้ ผู้ที่ไม่รู้จักเขาก็คงจะเรียกเขาว่าเป็นคนไม่เห็นแก่ตัวในเวลาที่เขาบริจาคทาน แต่จะว่าเขาเป็นคนขี้เหนียวในเมื่อเห็นเขามีธัญสัท คนเหล่านั้นจะคิดว่าเขาเป็นคนชอบประจบในเมื่อเขาเพียงแสดงความสุภาพอ่อนโยนออกมา และเห็นว่าเขาเป็นคนหยิ่งจองหองในเมื่อเขาไม่ประจบประแจง การพินิจจักษุของบุคคลเหล่านั้นผิดพลาดทั้งสิ้น เพราะพวกเขาไม่ทราบว่านักปราชญ์นั้นเป็นเหมือนอะไรจริงๆ เลย

นักปราชญ์ย่อมเข้าใจเจตจำนงของฟ้าอย่างเต็มที่ ดังนั้นนักปราชญ์จึงแสวงหาสิ่งที่ควรแสวงหา นักปราชญ์ย่อมวางโครงการเพื่อสิ่งที่ควรวาง ย่อมประหยัดในเมื่อควรจะประหยัด และย่อมไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความสำเร็จหรือความล้มเหลวซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัวของผู้อื่น นักปราชญ์ย่อมพอใจในสิ่งที่ตนมี ย่อมไม่หลีกเลี่ยงหน้าที่ นักปราชญ์ซึ่งมีหน้าที่จัดการสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบของตน จะไม่ยอมปล่อยให้โครงการหรือข้อเสนอของตนออกไปนอกขอบข่ายแห่งตำแหน่งหน้าที่ของตนเลย ถ้าหากถูกถามเกี่ยวกับระเบียบที่จะต้องรักษาในเรื่องที่กำหนดให้ นักปราชญ์จะอธิบายระเบียบเหล่านั้นตามหลักการที่เป็นมูลฐาน ถ้าถูกถามเกี่ยวกับหลักการที่สูงสุดแห่งหน้าที่ของรัฐ นักปราชญ์ก็จะไม่ละเลยต่อการที่จะเอาหลักการเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยละเอียด

สำหรับในด้านการครองชีวิตประจำวัน คือในการใช้เสื้อผ้าก็ดี ในเรื่องการปลูกบ้านสร้างเรือนก็ดี ในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ก็ดี เขาจะใช้จ่ายก็ต่อเมื่อได้พิจารณาเรื่องการใช้จ่ายโดยรอบคอบแล้ว เขาจะเป็นคนง่าย ๆ ในเมื่อความง่ายนั้นเป็นระเบียบเรียบร้อยดี บางที่เขาจะพยายามต่อสู้เพื่อให้มีความงามอย่างที่สุด จะจำกัดขอบเขตทรัพย์สินสมบัติของตน และในเวลาอื่นๆ ก็จะไม่ใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติให้เกินพอดีไป ดังนั้นในสิ่งทั้งปวงที่เขาได้ทำไป จึงไม่มีอะไรที่แตกต่างจากที่คนอื่นทำมากนัก ถ้าท่านอยู่ใกล้ชิดเขาและพยายามประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของเขา ท่านก็จะประสบการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทุกวัน ถ้าหากท่านไม่ดำเนินชีวิตตามคำสั่งสอนของเขา เขาก็จะไม่บังคับท่านให้ดำเนินตามวิถีทางของเขาเลย ต่อเมื่อเขามีโอกาสจะรับใช้มนุษยชาติและโลกเท่านั้น เขาจึงจะทำงานจนสุดความสามารถ

จากหนังสือเรื่อง “อัตชีวประวัติในคราวถูกเนรเทศ”

ในหนังสือ *อัตชีวประวัติในคราวถูกเนรเทศ* (ไฮโซ ชัมปิตลี) ซึ่งเป็นหนังสือสำคัญเล่มสุดท้ายของท่านยามางะ ท่านได้สำรวจร่องรอยแห่งพัฒนาการทางด้านพุทธิปัญญาของ

๔๖๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ท่านเอง จากลัทธิขงจื๊อใหม่ ผ่านลัทธิเต๋า และพระพุทธศาสนา มาจนถึง “การค้นพบใหม่” ซึ่งปรัมปราประเพณีที่ถูกต้องแห่งลัทธิขงจื๊อและศาสนาชินโต

(จากหนังสือ ยามางะ โฮโก บุนชู, หน้า ๔๔๑-๔๔๔)

ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้เขียนทัศนะบางอย่างของข้าพเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา ทั้งนี้ เพราะข้าพเจ้าชอบศึกษาหนังสือต่างประเทศมาเป็นเวลานานแล้ว แม้ข้าพเจ้าจะไม่คุ้นเคยกับลายลักษณ์อักษรเหล่านั้นที่ได้มาถึงประเทศนี้เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้นัก แต่ข้าพเจ้าก็ยังได้อ่านหนังสือทั้งปวงที่ได้รับมาจากเมืองจีนเมื่อประมาณสักสิบปีหรือกว่านั้นมาแล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงรู้สึกได้ว่า อย่างน้อยที่สุดข้าพเจ้าก็คุ้นเคยกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นจีนเป็นอย่างดี

ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าคิดว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศเล็กๆ และดังนั้นจึงด้อยกว่าจีนในทุกๆ ทาง คือคิดว่าเฉพาะในประเทศจีนเท่านั้นจึงจะมีนักปราชญ์ ที่มีใช้ความคิดของข้าพเจ้าเพียงคนเดียวเท่านั้น นักศึกษาทุกยุคทุกสมัยก็คิดอย่างนั้นเช่นกัน และอุทิศตัวเองให้แก่การศึกษาภาษาจีน ต่อเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้เอง ข้าพเจ้าจึงได้มองเห็นข้อบกพร่องที่ฉกรรจ์ต่างๆ มากมาย ข้าพเจ้าได้ “เชื่อในสิ่งที่ข้าพเจ้าได้ยินมากเกินไป และเชื่อในสิ่งที่ตาเราเองสามารถมองเห็นได้น้อยไปหน่อย เราไม่สนใจยึดถือสิ่งที่อยู่ไกลมือ (แต่กลับไป) สนใจแสวงหาสิ่งที่อยู่ห่างไกล” ข้อนี้เป็นความจริงโดยไม่ต้องสงสัยเลยว่า นั้นเป็นความอ่อนแอที่เรื้อรังของพวกนักศึกษามีมานานแล้ว ในหนังสือเรื่อง ข้อเท็จจริงที่แท้จริงเกี่ยวกับราชอาณาจักกลาง (อุจิโยชิ) นั้น ข้าพเจ้าได้พยายามทำจุดนี้ให้แจ่มแจ้งแล้ว ข้อความต่อไปนี้เป็นการสรุปสิ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มนั้นแต่โดยย่อดังนี้ :

ในประเทศญี่ปุ่นสายราชวงศ์สมเด็จพระจักรพรรดิที่แท้จริงมีอยู่สายเดียวซึ่งนับว่าเป็นทายาทที่สืบสายจากสุริยเทพอย่างถูกต้องและได้ปกครองประเทศญี่ปุ่นมาตั้งแต่ทวยศจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันโดยมิได้ขาดสายแม้เพียงสักชั่วอายุคนเลย พวกฟูจิวาระซึ่งเป็นข้าราชการและผู้สนับสนุนราชบัลลังก์ด้วยความจงรักภักดีก็เช่นกัน คือได้สืบเนื่องมาโดยไม่ขาดสายโดยมีคนในตระกูลฟูจิวาระทุกชั่วอายุคนทำหน้าที่เป็นอัครมหาเสนาบดีหรือเสนาบดีเสมอมา การสืบสายกันมาโดยไม่ขาดระยะเช่นนั้นไม่ต้องสงสัยเลยว่าย่อมเนื่องมาจากความไม่สามารถของพวกขบถและพวกที่คิดคดทรยศที่จะทำการทรยศหรือใช้กลอุบายหลอกลวงได้สำเร็จ แต่ข้อนี้เมื่อว่าโดยนัยกลับกันแล้วมิได้เนื่องมาจากคุณธรรม คือความมีมนุษยธรรมและความชอบธรรมที่สำคัญแพร่หลายอย่างกว้างขวางอยู่ในประเทศญี่ปุ่นดอกหรือ?

นับตั้งแต่ทวยศมา ๑๗ ชั่วคนนั้น ได้มีสมเด็จพระจักรพรรดิผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๔๖๕

ครองราชบัลลังก์อยู่เรื่อยมา โดยมีเสนาบดีผู้เฉลียวฉลาดและดีเด่นคอยให้ความสนับสนุน สมเด็จพระจักรพรรดิเหล่านี้ทรงเป็นผู้ดำเนินวิถีทางของฟ้าและดิน ทรงเป็นผู้เริ่มการปกครอง ราชสำนักและปกครองจังหวัดต่างๆ ทรงเป็นผู้วางระเบียบข้อบังคับสำหรับชนทั้งสี่ชั้นให้เป็นแบบฉบับ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต คือ เสื้อผ้า อาหาร และที่อยู่อาศัย ตลอดจนวิธีการที่เหมาะสมเกี่ยวกับการรับสมาชิกใหม่ การแต่งงาน การปลงศพ และการจัดงานนักขัตฤกษ์ต่างๆ ดังนั้นก็เชื่อว่าทรงบรรลุถึงทางสายกลางในสิ่งทั้งปวงนี้ และทรงเป็นผู้ชี้วิถีทางสำหรับผู้ปกครอง บ้านเมืองและผู้ที่ถูกปกครองตามลำดับ ทรงวางแบบฉบับไว้ให้แก่คนทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นประชาชนก็มีความสุขสบาย และประเทศชาติก็มีแต่ความสงบสุข ทั้งหมดนี้มีได้เป็นการสำแดง คุณธรรมสวรรค์เกี่ยวกับพุทธปัญญาที่สูงที่สุด และปรีชาญาณที่บริสุทธิ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งหลายดอกหรือ?

สิ่งที่สมควรกล่าวไม่น้อยไปกว่าเรื่องอื่นๆ เลย ก็คือการที่ประเทศญี่ปุ่นดำเนินตามวิถีทางแห่งความกล้าหาญทะยานศึก อาณาจักรทั้งสามของพวกอัน^๑ ได้ถูกพิชิต และจำต้องถวายเครื่องราชบรรณาการต่อราชสำนักญี่ปุ่น เกาหลีต้องยอมจำนนและราชสำนักเกาหลีก็ต้องยอมแพ้^๒ ญี่ปุ่นได้ตั้งกองบัญชาการทหารของตนอยู่ในดินแดนต่างประเทศ และญี่ปุ่นก็มีเอกสิทธิ์ทางทหารเหนือทะเลทั้งสี่นับตั้งแต่สมัยแรกสุดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ความกล้าหาญในสงครามของเราได้บันดาลใจให้เกิดความหวาดกลัวขึ้นในหมู่ชาวต่างประเทศ ในเรื่องการรุกรานจากต่างประเทศแล้ว ชาวต่างดาวไม่เคยพิชิตเราได้เลย หรือแม้แต่ยึดครอง หรือใช้กำลังบังคับให้เราต้องยกดินแดนบางส่วนให้ก็ไม่เคย ความจริงในการทำเกราะป้องกันตัวให้แก่คนและม้า ในการทำและใช้ดาบและหอก และในด้านศาสตร์เกี่ยวกับการทหาร ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ต่างๆ นั้น ไม่มีประเทศใดจะเสมอเหมือนด้วยเราเลย แล้วภายในทะเลทั้งสี่นี้ เราได้มีความกล้าหาญทางด้านทหารเหนือกว่าใครๆ อีกหรือ?

ปรีชาญาณ ๑ มนุษยธรรม ๑ และความกล้าหาญ ๑ นับว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญ ๓ ประการของนักปราชญ์ ถ้าขาดคุณธรรมเหล่านี้แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง คนเราก็ชื่อว่าขาดคุณสมบัติที่จะเป็นนักปราชญ์ เมื่อเราเอาจีนกับญี่ปุ่นมาเปรียบเทียบกันโดยถือเอาคุณสมบัติทั้งสามนี้เป็นบรรทัดฐานแล้ว เราจะเห็นว่าญี่ปุ่นเหนือกว่าจีนในด้านคุณธรรมแต่ละข้อๆ และ

^๑ อาณาจักรทั้งสามของพวกอัน ก็คือ เกาหลี คำว่า เกาหลี มาจากอาณาจักรสมัยแรกๆ ๓ อาณาจักรด้วยกันซึ่งอยู่ในเกาหลีใต้ ที่ชาวญี่ปุ่นเรียกว่า มะ-อัน มู-อัน และชิน-อัน การพิชิตเกาหลีที่กล่าวถึง ณ ที่นี้ ก็คือการพิชิตของจักรพรรดินีฮิงโก (ครองราชย์ประมาณ พ.ศ. ๙๐๕-๙๒๓) ในสมัยแห่งการรุกรานคราวนี้ อาณาจักรทั้งสามของเกาหลี ก็คือ ลีลละ โคงเริียว และปักเซ

^๒ หมายถึง การที่ฮิเดโยชิยกกองทัพไปรุกรานเกาหลี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ญี่ปุ่นย่อมควรจะได้อธิบายเป็นอาณาจักรกลางยิ่งกว่าจีนมากนัก นี่มิใช่เป็นความคิดที่ฟุ้งซ่านของข้าพเจ้าเลย แต่เป็นเพียงการสันนิษฐานของชาวโลกเท่านั้น

เจ้าชายโชโตกุพระองค์เดียวเท่านั้นในประวัติศาสตร์ของเราที่มีได้ทรงเคารพยกย่องจีนจนเกินไป พระองค์ทรงเข้าใจข้อเท็จจริงที่ว่า การที่ญี่ปุ่นเป็นญี่ปุ่นนั้น ก็นับว่าพอแล้ว แต่บันทึกนั้นได้ถูกทำลายไปสิ้นเพราะไฟในสมัยที่เกิดอุบัติเหตุการณ์อิรุกะ^๗ และลายลักษณ์อักษรก็ได้สูญหายไปอันอัศจรรย์ครั้งหนึ่งหมด

วิถีทางแห่งการเล่าเรียนมากมายได้มีอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ลัทธิขงจื้อ พระพุทธศาสนา และลัทธิเต๋า ต่างก็มีหลักการที่เป็นมูลฐานของตนเอง ในด้านส่วนตัวข้าพเจ้านับตั้งแต่วัยเด็กมาจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ ข้าพเจ้าได้อุทิศเวลาให้แก่การศึกษาระบบของเจิงจู และข้อเขียนของข้าพเจ้าในสมัยนั้นโดยทั่วไปจึงสอดคล้องต้องกันกับระบบของเจิงจู ในวัยกลางคน ข้าพเจ้าก็สนใจในเล่าจื้อและจวงจื้อ และยอมรับความคิดที่ลึกลับ เช่นความว่าง (สุญญตา) กับความไม่มีอะไรเป็นมูลฐาน ข้าพเจ้ามีความเคารพต่อพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และได้ไปเยี่ยมมัสการวัดในนิกายเซนห้าแห่ง รวมทั้งท่านสมภารอินเงนด้วย ทั้งนี้ก็เพราะข้าพเจ้ามีความกระตือรือร้นที่จะดำเนินตามวิถีทางแห่งความตรัสรู้

เมื่อข้าพเจ้าหมกมุ่นอยู่กับการศึกษาระบบเจิงจู ซึ่งบางทีจะเนื่องมาจากความโง่เง่าของข้าพเจ้าเองก็ได้ ข้าพเจ้าใช้เวลาส่วนใหญ่ปฏิบัติด้วยความเคารพโดยไม่ลดละหรือนั่งอยู่หนึ่งวันเลย และก็พบว่าตัวเองกลายเป็นคนเงียบขรึมและเศร้า แต่เมื่อเปรียบเทียบกับระบบเจิงจูแล้ว การเข้าถึงเล่าจื้อ จวงจื้อ และเซนได้พิสูจน์ว่าเต็มไปด้วยชีวิตชีวาและเสรีภาพ การทำกิจกรรมทางจิตของมนุษย์ให้เป็นเอกลักษณ์กับกิจกรรมอันลึกลับของธรรมชาติได้ก่อให้เกิดความรู้แจ้งภายในที่ลึกซึ้ง จากจุดนี้เองข้าพเจ้าจึงเจริญรอยตามแรงกระตุ้นแห่งธรรมชาติของตัวเอง ทั้งหมดนั้นเป็นไปโดยพร้อมเพรียงกัน ไฟและดินอาจลึกลับเหลือ แต่สำหรับหลักการที่เป็นนิรันดร์และไม่เปลี่ยนแปลงที่ยังกระปรี้กระเปร่าและไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคขัดขวางอยู่ในตัวนั้น คงไม่มีอะไรที่น่าสงสัยดอก

อย่างไรก็ดี เมื่อมาถึงเรื่องต่างๆ ที่เกิดเป็นประจำวัน ก็ยังมีอยู่อีกมากที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ ข้าพเจ้าซึ่งคิดว่าข้อนี้อาจเนื่องมาจากความโง่บัดซบของข้าพเจ้าเองก็ได้ ข้าพเจ้าจึงได้ดำเนินตาม

^๗ อุบัติการณ์อิรุกะมีอยู่ว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๘ นากาโทมิ คามะทระ กับเจ้าชายนากะ-โนะ-โฮเอะ (ต่อมาทรงเป็นจักรพรรดิเทจิ เทนโน) ได้ปลงชีวิต โชกะ โนะ อิรุกะ กับบิดาของเขาชื่อ โชกะ โนะ เอมิชิ ในการต่อสู้เพื่อครองราชสมบัติ กล่าวกันว่าก่อนตายเอมิชิได้เฝ้าบันทึกทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ โชกะ โนะ อุมะโกะผู้บิดา และโชโตกุ โทชิ ได้รวบรวมไว้ทั้งเสียเมื่อ พ.ศ. ๑๑๖๓ บันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ถูกเผาทั้งนี้ บางทีจะเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ชุดแรกที่เขียนขึ้นในประเทศญี่ปุ่นก็ได้

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๔๖๗

วิธีการนี้ด้วยความพยายามมากยิ่งขึ้น โดยหวังว่าอาจแก้ไขตัวเองได้ดีขึ้น ข้าพเจ้าคิดว่า มันอาจเป็นว่า ธุรกิจประจำวันมีความสำคัญน้อยมากเสียจนกระทั่งปล่อยให้มันเป็นไปตามเรื่องตามราวของมันจะดีกว่า เรายังพบว่าตัวเราถูกผูกพันอยู่กับพันธกรณีเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ ๕ ประการ และเข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจประจำวันที่เราไม่อาจดำเนินไปเช่นนั้นได้ เราก็ได้ตกอยู่ในอำนาจของพันธกรณีและธุรกิจเหล่านั้น ถ้าหากเราจะทำให้พักอาศัยอยู่ที่ต้นไม้หรือบนก้อนหินในที่ที่วิวทิวทัศน์โดยรังเกียจเกียรติยศและชื่อเสียงทางโลกีย์ เราก็อาจบรรลุถึงสถานะแห่งความบริสุทธิ์ที่ไม่เห็นแก่ตัวและเสรีภาพที่ลึกกลับอันไม่อาจแสดงออกมาเป็นคำพูดได้ แต่เมื่อมาถึงภารกิจของโลกของรัฐ และของประชาชนทั้งสิ้นแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่า ไม่ควรที่เราจะสามารถประสบผลสำเร็จใดๆ ในเรื่องนั้นเลย แม้ในเรื่องที่หยาบหยาบ เราก็ควรมีความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ น้อยกว่าคนช่างถนอมที่มีได้รับการศึกษาเสียอีก

บางคนกล่าวว่า ถ้าคนเราสามารถเข้าใจความสมบูรณ์แห่งคุณธรรม (ยิน) ด้วยใจของตนเองแล้ว เขาก็ควรจะเอาใจใส่ต่อสิ่งทั้งปวงของโลกนี้ และภารกิจของมนุษย์ทั้งปวง คนอีกพวกหนึ่งอาจกล่าวว่า ถ้าหากทำพระมหากษัตริย์ของพระพุทธเจ้าให้เป็นหลักการขั้นพื้นฐานแล้ว คนทั้งปวงก็ควรจะทำความดีเพื่อความดีงาม เพื่อความดีเป็นทั้งสาม คือทั้งในอดีต ในปัจจุบัน และในอนาคต แต่มโนคติทั้งปวงนี้ทำหน้าที่เพียงทำให้การศึกษาแยกออกจากโลกที่แท้จริงเท่านั้น อะไรก็ตามที่คนอื่น ๆ อาจคิด ตัวข้าพเจ้าเองไม่สามารถจะเชื่อไปอีกทางหนึ่งหรือยอมรับว่า การศึกษาชนิดนั้นเป็นที่น่าสนใจ ข้าพเจ้าได้ปรึกษาทั้งพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อ และที่นับถือพระพุทธศาสนาถึงเรื่องนี้ ได้สอบถามบุคคลที่มีชื่อเสียงว่ามีเกียรติคุณสูงและสังเกตวิธีการและการกระทำของบุคคลเหล่านั้นอย่างพิถีพิถัน ทั้งนี้ ก็เพื่อจะสำรวจตรวจดูว่าพวกเขาไม่เพียงมิได้ทำตัวให้สอดคล้องต้องกันกับโลกที่แท้จริงเท่านั้น แต่คำสอนของพวกเขายังเป็นอย่างหนึ่งและชีวิตของพวกเขาเป็นอีกอย่างหนึ่งอีกด้วย

ซินโตเป็นวิถีทางแห่งประเทศของเราเอง แต่บันทึกเกี่ยวกับศาสนาซินโตในสมัยแรกๆ ได้สูญหายไปหมดแล้ว ส่วนที่เราทราบจึงเป็นส่วนปลีกย่อยและไม่สมบูรณ์อะไรเลย จากศาสนาซินโตนั้น เราอาจได้รับสังฆกรรมเครื่องนำทางที่เกี่ยวกับภารกิจของมนุษย์และของรัฐ แต่หลังจากเกิดไฟไหม้อีรุเกแล้ว บันทึกเก่าๆ ก็สูญหายไปหมดสิ้น ข้าพเจ้าเริ่มประหลาดใจเกี่ยวกับการศึกษาเหล่านั้น และได้ดำเนินการเพื่อจะอ่านให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และเพื่อนึกคิดถึงสิ่งที่บันทึกสมัยแรกๆ ได้ทิ้งไว้เบื้องหลัง แต่ในหลายจุดที่เดียวที่ความสงสัยของข้าพเจ้ายังมิได้รับการชี้แจงให้แจ่มแจ้ง ข้าพเจ้าคิดว่าข้อนี้อาจเนื่องมาจากความเข้าใจผิดของข้าพเจ้า แต่นับเป็นเวลานานทีเดียวที่ความสงสัยเหล่านั้นยังคงมิได้รับการปลดปล่อยให้หมดไป แล้วในตอนแรกๆ แห่งศักราช

คัมภีร์ (พ.ศ. ๒๒๐๔-๒๒๑๕) ก็ปรากฏแก่ข้าพเจ้าว่า การที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ อาจเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าข้าพเจ้ากำลังอ่านเรื่องพวกบัณฑิตสมัยราชวงศ์ฉิน ราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง และราชวงศ์หมิงอยู่ โดยการมุ่งตรงไปยังข้อเขียนของโจวทงและซ่งจื่อ และถือเอาบุคคลเหล่านั้นเป็นแบบฉบับ เราก็จะสามารถสืบให้รู้แนวทางแห่งความคิดและการศึกษาอย่างถูกต้องแน่นอนได้ หลังจากนั้น ข้าพเจ้าก็เลิกใช้ข้อเขียนสมัยหลังๆ ได้ทำตัวเองให้ประยุกต์เข้ากับงานของนักปราชญ์ทั้งหลายตลอดวันตลอดคืน แล้วข้าพเจ้าก็เข้าใจคำสอนที่เป็นแนวทางของนักปราชญ์ทั้งหลายอย่างแจ่มแจ้ง และหลักการที่เป็นมูลฐานแห่งคำสอนเหล่านั้นก็ฝังอยู่ในจิตใจของข้าพเจ้าอย่างมั่นคง

เมื่อท่านพยายามตัดกระดาดให้ตรงโดยมิต้องใช้ไม้บรรทัดทาบเป็นแนวก่อนคือพยายามตัดตามใจชอบ ท่านย่อมไม่สามารถตัดมันให้ตรงได้ แม้หากท่านจะได้จัดการกับมันด้วยตัวท่านเป็นอย่างดีแล้ว ท่านก็ไม่อาจหวังว่าคนอื่นจะทำได้ แต่การใช้ไม้บรรทัดช่วย แม้เด็กๆ ก็อาจตัดให้ตรงได้ แม้ว่าคนคนหนึ่งจะมีความชำนาญน้อยกว่าอีกคนหนึ่ง เขาก็สามารถที่จะตัดได้ตรงตามบรรทัดเสมอ ในระบบของนักปราชญ์ทั้งหลายก็ทำนองเดียวกันถ้าหากเขาได้มาโดยการอ่านกฎและแนวทางชีวิตชนิดหนึ่งอย่างละเอียดลออ เขาก็อาจเข้าใจวิถีทางของนักปราชญ์ในสิ่งทั้งปวงตามขีดขั้นแห่งความเป็นบัณฑิตเฉพาะตัวของเขาได้

บัดนี้การที่จะศึกษาหลักการและแนวทางชีวิตของนักปราชญ์นั้น ไม่จำเป็นจะต้องใช้ภาษาหรือความเป็นบัณฑิตเลย เพราะ (สิ่งนั้นเป็นเรื่องที่ง่ายมากในข้อที่ว่า) ถ้ามีใครบอกข้าพเจ้าเกี่ยวกับเรื่องนั้นในทุกวันนี้ ข้าพเจ้าก็อาจเข้าใจสิ่งที่ข้าพเจ้าจะทำในวันนี้ไม่จำเป็นจะต้องมี “การฝึกฝนทางด้านศีลธรรม” หรือ “การเคารพที่ทำอยู่เรื่อยไป” หรือ “การนั่งเงียบๆ” (ของพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อใหม่) ถ้าหากใครจะเคร่งในระเบียบเกี่ยวกับการพูดและการทำ และจดจำภารกิจของนักปราชญ์ไว้ให้ได้เกือบหมดแล้ว ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า เหล่านี้เป็นเพียงการติดตามที่ออกนอกกลุ่มนอกทางเท่านั้น และมีได้เป็นการปฏิบัติตามแนวทางของนักปราชญ์เลย ข้าพเจ้าอาจบอกได้ในทันทีว่าเมื่อใครก็ตามกล่าวคำคำหนึ่งหรือวลีประโยคหนึ่ง ไม่ว่าเขาจะเข้าใจแนวทางที่นักปราชญ์วางไว้หรือไม่ก็ตาม เพราะข้าพเจ้าใช้กฎว่าด้วยการและแนวทางชีวิตของข้าพเจ้าไปวัดเขา แม้เมื่อมาถึงสิ่งต่างๆ ที่อยู่พันหพันตา แต่ด้วยการใช้วิธีการเข้าถึงแบบนี้ เขาก็อาจเข้าใจอย่างน้อยที่สุดก็ ๕ หรือ ๗ เรื่องใน ๑๐ เรื่อง ส่วนผู้ที่ดำเนินตามการศึกษาที่ถือตามตำราดึกหรือแบบออกนอกกลุ่มนอกทางอาจไม่สามารถเข้าใจแม้เพียง ๓ เรื่องใน ๑๐ เรื่องด้วยซ้ำไป เกี่ยวกับเรื่องนี้ข้าพเจ้าแน่ใจ นี่เป็นเหตุผลที่ว่าทำไมคนที่มีความเป็นบัณฑิตอย่างมากจึงมักกลายเป็นสิ่งที่ตลกขบขันสำหรับคนที่มีการศึกษาน้อยไป เขาไม่อาจที่จะทำลูกปัดโดยมิได้

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

๔๖๙

หลอมมันได้ เขาไม่อาจตัดกระดากให้ตรงโดยไม่ใช้ไม้บรรทัดได้ เขาย่อมเป็นผู้ที่พยายามใช้แรงงานโดยเปล่าประโยชน์และต่อสู้นั้นเป็นเวลานานและอย่างยากลำบากโดยไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ยิ่งเขาศึกษามากเท่าใด เขาก็ยิ่งจมอยู่ในห้วงอวิชชามากเท่านั้น

ในบรรดาวิถีทางต่างๆ ที่จะนำไปสู่การศึกษานั้น มีอยู่วิถีทางหนึ่งที่ประเสริฐเหนือคุณธรรมส่วนบุคคล และปลูกฝังคุณความดีโดยอาศัยความตั้งใจฝึกฝนทางด้านการปฏิบัติ ศีลธรรมและการนั่งเงียบๆ มีอีกวิถีทางหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณความดีส่วนตัว การแนะนำผู้อื่น และการคงรักษาความสงบและระเบียบในโลก และการได้รับเกียรติและชื่อเสียง ทั้งยังมีอีกวิถีทางหนึ่งที่เกิดจากความรักหนังสือและเน้นถึงการเขียนร้อยแก้วและร้อยกรอง เราอาจแบ่งนักศึกษาออกไปเป็นสามกลุ่มดังกล่าวแล้ว แต่ละกลุ่มต่างก็มีทัศนคติและการเข้าถึงเป็นของตัวเอง

แต่เท่าที่ข้าพเจ้าสามารถสังเกตเห็นได้นั้น นับว่าเป็นการยากที่คนทั้งหลายในสมัยเราจะบรรลุถึงขั้นแห่งความชอบธรรมที่มีอยู่แพร่หลายในสมัยของช่วงดี และกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์คือ เอิ๋วและซุน การปกครองโดยคุณธรรมเพียงอย่างเดียวเช่นนั้นก็นับว่าเพียงพอแล้ว โดยอาศัยยิทธิพลที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลเพื่อรักษาประเทศให้อยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมโดยไม่ต้องออกคำสั่งอะไรหรือเพื่อให้รัชสมัยนั้นสูงส่งเต็มไปด้วยความสงบสุขภายในทะเลทั้งสี่โดยมิได้มีการบัญชาจากเบื้องบน หรือเพื่อให้สามารถปลูกฝังศิลปะและสันติสุขได้ ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้ทำให้ข้าศึกยอมหมอบราบคาบแก้วด้วยความสมัครใจโดยมิได้มีการบังคับขู่เข็ญอะไรเลย แม้เราควรจะถือเอาบุคคลเหล่านั้นเป็นแบบอย่าง แต่ก็คงไม่เกิดผลดีอะไรนัก นักศึกษาทั้งหลายที่สนับสนุนวิถีทางเช่นนั้นมิได้ดูประสงคฺ์ที่นับว่าเลิกลอยมาก แต่ในที่สุดพวกเขาก็จะหันหลังให้แก่อโลก และหลีกหนีไปอยู่ในที่ที่สงัด จะเกี่ยวข้องอยู่ก็เฉพาะกับพวกนกพวกกาและสัตว์ป่าเท่านั้น อีกประการหนึ่ง ความรักหนังสือและการติดตามข้อเขียนต่าง ๆ นับว่าเป็นเพียงความเพลิดเพลินแบบนักปราชญ์เท่านั้น หาได้เป็นเรื่องภารกิจประจำวันไม่ การเขียนเป็นบทเหียบของการเรียนและข้าพเจ้ามิได้ใส่ร้ายอะไรแก่การเขียนเลย การเขียนร้อยแก้วและร้อยกรองเป็นสิ่งที่ไม่ควรที่ใครจะละเลย “ถ้าหากเขามีเวลาวางพ้อที่จะเขียนได้”

เพราะฉะนั้น สำหรับตัวข้าพเจ้าเองแล้ว มรรควิถีที่จะนำไปสู่คำสอนของนักปราชญ์ทั้งหลาย ก็คือมรรควิถีที่เกี่ยวกับการปลูกฝังนิสัยส่วนบุคคล การแนะนำผู้อื่น การธำรงรักษาสันติภาพและระเบียบในโลกไว้ และการได้รับเกียรติและมีชื่อเสียง ข้าพเจ้ามาจากตระกูลชาмуไรและมีพันธกรณีเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ ๕ ประการ ซึ่งเกี่ยวพันอยู่กับตัวข้าพเจ้า และฐานะของข้าพเจ้า ความคิดและความประพฤติของตัวข้าพเจ้าเอง และพันธกรณีที่ข้าพเจ้าต้อง

๔๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ คือสิ่งที่ข้าพเจ้าในฐานะเป็นชาวยุโรปคนหนึ่งจะต้องให้ความสนใจเป็นอันดับแรก หนึ่ง ก็มีเรื่องทั้งที่สำคัญและไม่สำคัญอีกมากมายที่พวกชาวยุโรปจะต้องสนใจ ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ในเรื่องเครื่องแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนประโยชน์ต่างๆ ของเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านั้น เขาจะต้องดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณีที่ดั่งามของชาวยุโรปให้ดีที่สุด ข้อนี้เป็นความจริงโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการฝึกฝนในศิลปะแห่งการสงคราม และที่เกี่ยวกับการหัตถกรรมและการใช้เกราะและเครื่องบังเหียนม้า ในบรรดาเรื่องที่สลักสำคัญทั้งหลาย ก็มีการดำรงรักษาสันติภาพและระเบียบในโลก พิธีรีตองและงานรื่นเริงต่างๆ การปกครองแคว้นแคว้นและอำเภอดำรงระบบเจ้าขุนมูลนาย ภูเขาและป่าไม้ ทะเลและแม่น้ำ ไร่นา และนา วัดวาอารามและวิหารต่างๆ และการกำหนดเรื่องคำร้องและคำอุทธรณ์ในหมู่ประชาชนทั้งสิ้น นอกจากนี้ ก็มีคำสั่งและโองการทางทหาร ยุทธวิธีในการสงครามและกลยุทธ์ในการต่อสู้ การจัดทัพและการจัดหาเสบียงส่งกองทัพบก การสร้างป้อมค่ายซึ่งก็คือการเตรียมตัวเพื่อการศึกสงคราม ซึ่งเป็นภารกิจประจำวันของบรรดาแม่ทัพและนายกองทั้งหลายนั่นเอง

ไม่ว่าการฝึกฝนจะต้องดำเนินไปมากน้อยแค่ไหนเพียงใดก็ตาม นั้นไม่ถือว่าเป็นข้อสำคัญ ถ้าหากการศึกษาเหล่านั้นไม่ทำให้พวกชาวยุโรปสามารถได้รับผลในเรื่องทั้งปวงนี้และการศึกษาเหล่านั้นก็ไม่ก่อประโยชน์สมดังความมุ่งมาดปรารถนาและยังได้ชื่อว่าไม่เป็นไปตามหลักการที่เป็นมรรควิธีแห่งคำสอนของบรรดานักปราชญ์ทั้งหลาย ด้วยเหตุผลข้อนี้เองจึงจำเป็นต้องให้ความคิดและการศึกษาในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ และจำต้องค้นคว้าวิจัยบันทึกต่างๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวิธีการปฏิบัติในราชสำนัก ดังนั้นจึงมีเวลาสำหรับการเข้าสมาธิ การสำรวมใจอยู่เงียบๆ และการนั่งเงียบๆ น้อยมาก แต่ข้าพเจ้ามิได้หมายความว่า เราจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ จนนับไม่ถ้วนเหล่านั้นอย่างละเอียดลออ ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยชี้ให้เห็นในที่อื่นแล้วว่า เราต้องการเพียงให้มีความเข้าใจดีต่อกฎและแนวชีวิตที่คำสอนของนักปราชญ์อำนวยให้และใช้กฎเกณฑ์นั้นเป็นมาตรฐานและมาตรฐานเท่านั้นเอง ไม่ว่าอะไรที่เราเห็นหรือเราได้ยิน เราย่อมสามารถเข้าใจได้โดยด่องแท้ ไม่ว่าภารกิจนั้นจะเสนออะไรให้ตัวเองหรือไม่ ข้อนี้ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสลักสำคัญอะไร เราอาจเข้าใจได้โดยอาศัยประเภทของสิ่งต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ และเพราะฉะนั้นจึงไม่สำคัญอะไร ไม่ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น เราไม่จำเป็นต้องผิดพลาด คือเรามีพื้นฐานที่ปลอดภัยแล้ว เราทราบแล้วว่าตัวเรา “มีจิตที่เปิดเผย และมีร่างกายที่เป็นเสรี” จริงๆ

ถ้าหากเขาปฏิบัติตนเข้าสู่การศึกษาแบบนี้ สติปัญญาก็จะทำให้ตัวมันเองใหม่ขึ้นมา และคุณธรรมก็จะสูงขึ้นเอง จะทำให้มีมนุษยธรรมสูงส่งยิ่งขึ้น และมีความกล้าหาญมากยิ่งขึ้น

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

๔๗๑

ประการสุดท้ายเขาจะบรรลุถึงสถานะแห่งจิตใจที่ความสำเร็จและเกียรติยศชื่อเสียงไม่มีประโยชน์อะไร ในจิตขั้นนี้จะไม่เห็นแก่ตัวและการลืม (ความหลัง) เป็นหลัก ดังนั้นจึงเชื่อว่า เขาเริ่มต้นด้วยมโนคติหรือความคิดในเรื่องความสำเร็จและเกียรติ แต่ก็จะมาถึงขั้นที่ความสำเร็จและเกียรติไม่มีความหมายอะไร และเขาก็จะทำให้วิถีทางที่ทำคนให้เป็นคนจริงๆ เติบโตง่ายในหนังสือเรื่อง ความมกตัญญูที่บุตรจะต้องมีต่อบิดามารดา มีข้อความว่า : “จงปลูกฝังนิสัยตัวเองและดำเนินไปตามวิถีทาง ชื่อเสียงจะเป็นผลที่เกิดตามความมกตัญญูต่อบิดามารดาเอง”

อิโต จินโซ อุทิศตัวให้แก่ขงจื๊อ

แนวโน้มที่จะแยกออกจากลัทธิขงจื๊อใหม่ และหันกลับไปหาบ่อเกิดแห่งคำสอนของขงจื๊อดั้งเดิม นั้น อิโต จินโซ (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๕๔๘) ซึ่งเป็นคนสุภาพอ่อนโยน แต่พอจะเกลี้ยกล่อมได้ เป็นผู้ทำให้เป็นไปรวดเร็วยิ่งขึ้น นับว่าท่านเป็นชาวญี่ปุ่นที่มีลักษณะที่แตกต่างไปจากยามางะ โซโก มากทีเดียว ยามางะเป็นผู้ยืนหยัดเพื่อคุณความดีที่เป็นมูลฐานตามแบบขงจื๊อ ดังที่แสดงตัวอย่างให้เห็นในชาмуไรที่แท้จริงนั้น ส่วนอิโตบุตรของพ่อค้าในเมืองเกียวโตนับว่าเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดในด้านความเป็นบัณฑิตในลัทธิขงจื๊อและการอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่อุดมคติทางด้านมนุษยธรรม สิ่งที่คุณทั้งสองนี้มีความเห็นร่วมกันก็คือ เรื่องความเป็นอิสระแห่งจิตอย่างแข็งขัน ซึ่งอิโตได้สาธิตแสดงมีเพียงในการคิดของท่านเท่านั้น แต่ทว่าโดยการทำให้การศึกษาและการสั่งสอนเป็นอาชีพไปในตัวและการปฏิเสธการให้ค่าจ้างอย่างสูงลิ่วจากพวกเจ้าขุนมูลนายที่มีอำนาจทั้งหลายด้วย ในแง่นี้ อิโตได้เจริญรอยตามขงจื๊อ ซึ่งบางทีจะเป็นบุคคลแรกที่ถือว่าคำสอนเป็นอาชีพอิสระในเมืองจีนสมัยโบราณมากกว่าที่จะเป็นหน้าที่ทางราชการ อิโตเองก็มีความพอใจต่อความสำเร็จในฐานะเป็นครูที่เป็นที่ถูกต้องถูกใจพวกลูกศิษย์ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าลูกศิษย์ของยามางะมาก โรงเรียนส่วนตัวที่ท่านได้สร้างขึ้นด้วยความช่วยเหลือของลูกชายชื่อ โทโก นั้นก็ได้อุทิศให้แก่การศึกษาคัมภีร์จินตกรีแบบฉบับดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนาม โคจิ-โด หรือถ้าแปลอย่างคร่าวๆ ก็ว่า สำนักศึกษาความหมายเก่าๆ ณ ที่นี้คือ คัมภีร์ลู่เหยื่อ ของขงจื๊อ และหนังสือของเม่งจื๊อเป็นหลัก แต่ในการศึกษาคัมภีร์ทั้งสองนั้นด้วยความพิถีพิถะระห้อย่างที่สุดนั้นจะเห็นว่าอิโตเกี่ยวข้องกับรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นบัณฑิตทางสัณนิมม่น้อยกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับสังขธรรมที่มีอยู่ในคำสอนของขงจื๊อ มาตรการที่ท่านได้อุทิศเวลาให้แก่การศึกษาคำสอนของขงจื๊อได้สะท้อนให้เห็น ไม่เฉพาะในคำชมเชยหรือคำติเตียนอย่างสุดขีด ซึ่งในคำเหล่านี้ท่านพรรณนากย่องขงจื๊อว่าเป็น “นักปราชญ์ที่เยี่ยมที่สุดในจักรวาล” แต่ตามความเป็นจริงแล้ว อิโตมิได้ลี้เลใจในอันที่จะโจมตีแม้แต่เรื่องการศึกษาที่สำคัญว่าเป็นคำสอนที่ไม่จริงเลย แม้ว่าพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่จะได้ยกย่องหนังสือนี้ถึงขั้นที่ว่าหนังสือจินตกรีนินพนธ์แบบฉบับของขงจื๊อที่นับว่ามีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งก็ตาม

๔๗๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อิโตได้เข้าได้กับพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อใหม่ในเรื่องอภิปรัชญาโดยปฏิเสธลัทธิทวินิยมเกี่ยวกับหลักการ (ริ) และพลังทางวัตถุ (คิ) ของจูสี โดยสนับสนุนลัทธิเอกนิยมซึ่งปฏิเสธการยืนยันว่า ริ เป็นหลักการแรก คิ ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นพลังที่จำเป็นที่สุด ซึ่งรองรับอาณาจักรแห่งความเป็นทั้งสาม คือ สวรรค์ โลก และมนุษย์ต่างหากที่เป็นหลักการแรก อิโตมีความเห็นตรงข้ามกับทัศนะเกี่ยวกับจักรวาลของจูสีที่ถือว่า จักรวาลนั้นเป็นภาวะสถิตมากกว่า เพราะเป็นกฎอันดิมะและที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือท่านเห็นว่าจักรวาลมีลักษณะเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จักรวาลเป็นความก้าวหน้าแห่งพลังชีวิตและเป็นการแท้จริงเพียงอย่างเดียวเท่านั้นในชีวิต ความตายก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าความปราศจากชีวิตและเป็นเชิงปฏิเสธชีวิตอย่างแท้จริง โดยอาศัยการตามรักษาและพัฒนาพลังชีวิตภายในตัวเอง มนุษย์เราก็จะบรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งนี้โดยอาศัยมนุษยธรรม (ยิน) ซึ่งอิโตมีความเห็นว่าได้แก่ “ความรัก” นั่นคือความรักที่แสดงออกมาในรูปของคุณธรรมที่สำคัญๆ ๔ ประการ คือ ความจงรักภักดี ๑ ศรัทธาที่ตึงาม ๑ ความเคารพ ๑ และการให้อภัย ๑

ตรงข้ามกับยามางะ โซโก ซึ่งในตอนบั้นปลายแห่งชีวิตมีการศึกษาและความคิดหันไปทางศาสนาชินโต อิโตยังคงอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การฟื้นฟูลัทธิขงจื้อตามต้นฉบับดั้งเดิมของจีนที่สดชื่นมาใหม่ และในตัวอิโตเองก็มีความคิดแบบชาตินิยมอย่างที่ไม่สมัยต่อมา คือในสมัยโตกุวะระได้ทำให้ลัทธิขงจื้อมีลักษณะเป็นญี่ปุ่นมากขึ้นทุกทีอยู่น้อยมาก อิโตก็คล้ายๆ อะไรฮะกุเซกิ คือเป็นตัวแทนภารกิจเพื่อคุณค่าของมนุษย์แบบสากลซึ่งยังคงเป็นโฉมหน้าที่สำคัญประการหนึ่งแห่งความคิดตามแบบขงจื้อในสมัยใหม่ไว้ได้ แม้ว่าจะเป็นที่ถูกออกถูกใจของประชาชนไม่มากนักก็ตาม พร้อมกันนั้น การที่อิโตฟื้นฟูหนังสือจินตกรวีนิพนธ์แบบฉบับ และอธิบายหนังสือจินตกรวีนิพนธ์แบบฉบับอย่างมีระบบนั้นก็บ่งชี้ว่ามีลักษณะคล้ายหนังสือในลัทธิขงจื้อใหม่สมัยแรกๆ มากทีเดียว นั่นคือ เป็นตัวแทนคำสอน “ดั้งเดิม” ของขงจื้อโดยใช้ข้อความใหม่ๆ ที่สองให้เห็นอารมณ์ทางด้านอภิปรัชญาของสำนักสุงอยู่บ้าง รวมทั้งการกลับยืนยันถึงเรื่องชีวิตและความรักที่มีอยู่ในความคิดของชาวญี่ปุ่นในยุคนี้อย่างมากไม่ว่าความคิดนั้นจะเป็นแบบขงจื้อ (ดังเช่นในกรณีของโคบะระและอิโต) หรือแบบชินโตใหม่ก็ตาม

อิโต โทโช

การตกทอดมาแห่งลัทธิขงจื้อ

อิโต จินโซ มิได้เป็นนักเขียนที่มีสมองเฟื่องนัก ความจริงคำสอนของท่านมิได้มีใครนำไปเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเลย จนกระทั่งในบั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน จึงได้มี

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๔๗๓

ผู้เอาไปเขียนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้แล้วก็ได้ดีพิมพ์ขึ้นหลังจากที่ท่านถึงแก่กรรมแล้ว ใน
แง่นี้ บุตรของอิโด จินไซ ชื่อ โทโก (พ.ศ. ๒๒๑๓-๒๒๗๙) ได้ใช้โรงเรียนของท่านทำประโยชน์
อย่างใหญ่หลวง โดยการรวบรวมผลงานแห่งบิดาของท่านขึ้นตีพิมพ์ และเพิ่มเติมความคิดเห็น
ของตนลงไปอีกมากมาย ทั้งนี้เพื่อขยายทัศนะของบิดาและของตัวเองให้กว้างขวางออกไป
ในคำนำหนังสือเรื่อง *ความเปลี่ยนแปลงในคำสอนลัทธิขงจื๊อ ทั้งอดีตและปัจจุบัน* (โคกอน
กะกุเฮน) โทโกได้อธิบายถึงวิธีที่การตีความหมายทางด้านอภิปรัชญาของพวกนักปราชญ์ในสมัย
ราชวงศ์ซัน และราชวงศ์ซ่งได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขลัทธิขงจื๊ออย่างถอนรากถอนโคนทีเดียว และ
อธิบายถึงเหตุผลที่จำเป็นจะต้องกลับไปหาคำสอนเดิมของขงจื๊ออีก

(จากหนังสือ *รินริ อิเฮน*, ของ อิโนเอะ, เล่ม ๕, หน้า ๒๑๖-๒๑๗)

การเปลี่ยนจากวิถีทางของนักปราชญ์ในสมัยสามราชวงศ์มาเป็นคำสอนของขงจื๊อ
ในสมัยทุกวันนี้เห็นว่าเป็นการค่อยๆ เปลี่ยนไปที่ละน้อยๆ และมีได้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนไป
อย่างรวดเร็วเพียงชั่วข้ามคืนหนึ่งเท่านั้นเลย ในสมัยราชวงศ์ซันได้มีการเปลี่ยนแปลงใหญ่ครั้งหนึ่ง
และในสมัยราชวงศ์ซ่งก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงใหญ่อีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งที่สอง คำสอนได้ถูก
เปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขให้ผิดแผกไปจากเดิมอย่างเจียบๆ และลับๆ เป็นเวลาถึงสิบศตวรรษหรือ
มากกว่านั้น ซึ่งก่อให้เกิดผลก็คือ คำสอนทุกวันนี้มิได้เป็นอย่างเดียวกับลัทธิขงจื๊อในสมัยแรกๆ
อีกต่อไปแล้ว

ความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมของรัฐบาลที่ดีนับตั้งแต่ยุคของกษัตริย์ผู้เป็น
ปราชญ์ คือ กษัตริย์ถังและกษัตริย์ยวี่ มาจนกระทั่งถึงราชวงศ์โจวนั้น เราอาจเข้าใจได้โดยอาศัย
การตรวจสอบประวัติศาสตร์ก่อนสมัยโจวผู้ที่ครองราชบัลลังก์จะทรงนำเอาพิธีรีตองและ
งานรื่นเริงต่างๆ อาวุธและการลงโทษเข้ามาใช้ปฏิบัติทั้งยังได้กำหนดให้มีที่ดินที่กษัตริย์ยกให้
เป็นสิทธิชั่วลูกชั่วหลาน (Fiefs) และทุ่งนา (Farms) วิหารและโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งก็จะมีผล
ทำให้ประชาชนทั้งปวงตกอยู่ในอิทธิพลที่มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดี รัฐบาลจะต้องปฏิบัติให้
สอดคล้องต้องกันกับเต๋า (วิถีทาง) และจะต้องดำเนินการปกครองทางการเมืองโดยอาศัย
คุณความดีทางด้านศีลธรรม การปลูกฝังนิสัยตนเองของผู้ปกครองบ้านเมืองนับว่าเป็นวิถีทางที่
ใช้ปกครองบ้านเมือง หลังสมัยโจวลงมา พวกนักปราชญ์ทั้งหลายก็ไม่สามารถครอบครองราช-
บัลลังก์ได้เลย เพราะฉะนั้น พวกนักปราชญ์ทั้งหลายจึงเข้าเป็นพวกเดียวกับบุคคลที่เพียบพร้อม
ด้วยคุณธรรมอันดีงามและมีลักษณะนิสัยที่มั่นคง ศึกษาค้นคว้าอยู่ในบ้านของตนเองเป็นการ
ส่วนตัว นักปราชญ์เหล่านั้นได้กล่าวว่า วิถีทางของกษัตริย์ในสมัยแรกๆ นั้นนับว่าสมบูรณ์
ในทุกแห่งทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อการปฏิบัติโดยทั่วๆ ไปหรือเพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เป็น

๔๗๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

การส่วนตัวก็ตาม เพราะฉะนั้นนักปราชญ์เหล่านั้นจึงได้เอาวิถีทางนั้นมาวางเป็นกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในข้อเขียนให้สอดคล้องต้องกันกับหัวเรื่องใหญ่น้อยต่างๆ ซึ่งคงจะเป็นปัจจัยช่วยให้พวกเขาได้ปลุกฝังนิสัยตัวเองและสอนประชาชนทั้งปวงด้วย แต่นักปราชญ์เหล่านั้นมิได้ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ (เสนาบดีผู้สามารถ คือ) อี้ ฟู่ โจว และเจา ได้เคยประสบผลสำเร็จมาแล้ว (ในสมัยแรกๆ) นับว่าเป็นความจริง แต่ด้วยเหตุที่นักปราชญ์เหล่านั้นลงเนื้อเห็นว่าสัมพันธภาพเกี่ยวกับมนุษย์ที่มีเป็นกิจวัตรประจำวันนั้น เป็นหน้าที่ที่ถูกต้องของตน พิจารณาเห็นว่าความสัมฤทธิ์ผลแห่งระเบียบทางสังคมและความปลอดภัยของประชาชนเป็นภารกิจที่สูงที่สุดของตน และต้องการให้ประชาชนชาวโลกทั้งปวงดำเนินไปในวิถีทางเดียวกัน จะต้องไม่มีการเชือนแซ่ออกไป (จากวิถีทางโบราณ) นักปราชญ์เหล่านั้นถือว่าคุณธรรมทั้ง ๔ คือ มนุษยธรรม ๑ ความชอบธรรม ๑ มรรยาทอันดีงาม ๑ และปัญญา ๑ เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดในชีวิต นักปราชญ์ทั้งหลายมิได้กล่าวเกินไปกว่านี้เลย

ถัดจากความเสื่อมของราชวงศ์โจวมา ก็ถึงยุคที่แว่นแคว้นต่างๆ ทำสงครามกันเอง พิธีรีตองและการดนตรีก็ถูกปล่อยปละละเลยให้เสื่อมไปทุกวันและแล้วก็ถูกทอดทิ้งไปหมด สงครามได้ลุกลามออกไปทุกวัน ความเสื่อมทรามที่มีอยู่เรื่อยๆ ได้ก่อให้เกิดจักรพรรดิฉินผู้อำมหิต ซึ่งได้ทรงเผาหนังสือจินดกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งหลายและฆ่านักปราชญ์ในลัทธิขงจื๊อเสียมากต่อมาก วิถีทางของกษัตริย์ในสมัยแรกๆ จึงได้สูญไปจากโลกอย่างสิ้นเชิง

พร้อมกับความเจริญรุ่งเรืองของราชวงศ์ฮั่น คัมภีร์ศีลคาคาและคัมภีร์ประวัติศาสตร์ก็กลับเป็นที่นิยมกันอีก และความเป็นปราชญ์ในลัทธิขงจื๊อก็ถือว่าเป็นที่นิยมยินดีของคนทั่วไป แต่ในเวลานั้นรัฐบาลก็ยังคงเอาระบบการเมืองของตนเองและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของตนเองมาใช้อยู่ ส่วนเอกสารของกษัตริย์สมัยแรกๆ ที่ยังเหลือตกค้างอยู่บ้างก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของพวกผู้คงแก่เรียนที่เกี่ยวข้องกับอดีต แล้วพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อในสมัยนั้นก็ได้ทำให้มรดกนี้เป็นธุรกิจส่วนตัวโดยเฉพาะของสำนักต่างๆ ของตนเอง ดังนั้นความประเพณีของรัฐบาลและคำสอนเกี่ยวกับวิถีทางจึงแยกทางกันเดิน

อนึ่ง การตีความหมายของลางต่างๆ โดยใช้ทฤษฎีว่าด้วยธาตุห้าเป็นหลักนั้นก็ได้กลายเป็นที่นิยมเชื่อถือกันมาก ทุกๆ สิ่งบนฟ้าและดินนับเป็นห้าทั้งนั้น โดยวิธีนี้คุณธรรมคือศรัทธา จึงถูกรวมเข้าไว้ในคุณธรรม ๔ คือ มนุษยธรรม ความชอบธรรม มรรยาทอันดีงาม และปัญญา เพื่อทำให้เป็นคุณธรรม ๕ ประการซึ่งจะได้สอดคล้องต้องกันกับธาตุ ๕ บางคนก็เห็นว่าคุณธรรมเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งธรรมชาติในภายในของมนุษย์ ซึ่งมีได้ชั้นอยู่กับการเพิ่มขึ้นและการเสื่อมลง คล้ายอวัยวะทั้งห้าที่แขวนอยู่ภายในร่างกาย หรือแขนขาทั้งสี่ข้าง

ที่เจริญออกมาภายนอกฉะนั้น ในตอนแรกๆ ก็อยู่บนมูลฐานแห่งความจริงซึ่งที่ว่าได้มีการตั้งกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำสอนเรื่องคุณธรรม ๔ ประการขึ้น บัดนี้คุณธรรมเหล่านี้ได้ถือว่าเป็นสิ่งที่กำหนดตายตัวและไม่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ประการแรกจึงได้มีอยู่ในคำสอนที่เก่าก่อน หลังจากนั้นความเป็นบัณฑิตในลัทธิขงจื๊อก็ได้หันไปหาการศึกษาคัมภีร์หรือรดาธิบาย ความเชี่ยวชาญในลัทธิทางด้านวรรณกรรมและศิลปะการกล่าวถึงตามแบบวาทศาสตร์ ดังนั้น วิถีทางของนักปราชญ์จึงได้ถูกทอดทิ้งให้ตกอยู่ในความมืดมนและความคลุมเครือเป็นเวลากว่าพันปี

อย่างไรก็ดี แม้ทฤษฎีของนักปราชญ์เหล่านั้นจะไม่ลึกซึ้งอะไร แต่เพราะสมัยของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อสมัยราชวงศ์ฮั่นใกล้เคียงกับสมัยของคนโบราณมาก สัจธรรมที่เป็นสาระตงสำคัญเกี่ยวกับวิถีทางและคุณความดี พร้อมทั้งธรรมชาติของมนุษย์และโองการสวรรค์จึงได้รอดพ้นจากปริมปราประเพณีสมัยโบราณ แต่ก็ไม่มีสมัยใดเลยที่คำสอนของพระพุทธเจ้าและเล่าจื๊อจะทำให้โลกตกอยู่ในความยุ่งยาก ไม่เพียงพิธีรีตองของพระพุทธเจ้าและเล่าจื๊อจะทำให้เราพิศมัยเท่านั้น ลัทธิคำสอนที่เกี่ยวกับ “มโนวิญญาณ” (Consciousness of mind) และ “การดูธรรมชาติของตนเอง” ของท่านทั้งสองนั้นก็นับว่าใหญ่หลวงและทำให้ลางตา ซึ่งนักศึกษาและข้าราชการทั้งหลายเมื่อได้ยินได้ฟังแล้วก็มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะประพฤติปฏิบัติตามคำสอนเช่นนั้น ผู้ที่เห็นอกเห็นใจและมีจิตใจตกเป็นทาสก็คือพวกที่เห็นว่าพระโคตมพุทธเจ้าและเล่าจื๊อนั้นเหนือกว่าเอี้ยวและซุน และก้าวไปไกลกว่าขงจื๊อมาก ซื่อนั้นนับว่าเลวร้ายยิ่งไปกว่าการแยกความประพฤติของรัฐบาลออกจากคำสอนว่าด้วยวิถีทางเสียอีก!

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อที่แท้จริงปรากฏว่าเป็นผู้สนับสนุนวิถีทางของนักปราชญ์และประณามพวกมิฉาจิรุ ความลึกซึ้งแห่งความเป็นนักปราชญ์ของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อและความละเอียดลออแห่งการค้นคว้าของพวกนี้ไปไกลเหนือความลึกซึ้งและละเอียดลออของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อสมัยราชวงศ์ฮั่นและราชวงศ์ถังมาก แต่พวกเขาก็เห็นว่าธรรมชาติที่แท้ของมนุษย์นับว่าเป็นหลักการ ในสถานะที่ไม่มีตัวตน (disembodied) และที่มิได้สำแดงให้ปรากฏ และเชื่อว่าการจัดความปรารถนาทางเนื้อหนังให้หมดไปเป็นวิธีที่จะทำให้บรรลุถึงซึ่งความเป็นปราชญ์ สำหรับเรื่องงานต่างๆ และภาระของชีวิตแล้ว พวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่สมัยราชวงศ์ซ่งมิได้ก้าวไปไกลถึงขนาดที่จะประกาศว่างานและภารกิจเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีสาระตงสำคัญหรือเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ หากแต่ถือว่างานและภารกิจเหล่านั้นมีผลน้อยกว่าการติดตามทางด้านอุดมคติ พวกเขายืนยันว่าเราจะต้องแสวงหาธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ในสถานะดั้งเดิมที่มีได้มีรูปฟอร์มและมีได้กำหนดแน่นอน ดังนั้นเราจึงไม่อาจเห็นหรือได้ยิน

เรื่องมนุษยธรรม ความชอบธรรม มรยาทอันดีงาม และปัญญา มากไปกว่าเสียงในระฆัง (ก่อนที่จะเคาะ) หรือไฟในก้อนหิน (ก่อนที่จะเอามาตีให้เกิดไฟ) เลย มันเป็นเพียงชื่อเท่านั้น หาใช่สิ่งที่แท้จริงไม่ ดังนั้นลัทธิขงจื๊อจึงประสบกับความเปลี่ยนแปลงครั้งที่สอง นับตั้งแต่นั้นมาโดยเหตุที่ได้มีการยอมรับนับถือ (ลัทธิขงจื๊อใหม่) ในสำนักต่างๆ มาเป็นเวลานานแล้ว และได้ทำให้มีระบบอย่างสมบูรณ์แล้ว เราจึงไม่อาจทำลายพันธะแห่งลัทธิขงจื๊อใหม่ซึ่งเข้าเกลียวและพันพันกับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปะที่นี้ดินมุงที่โน่นหน้อยลงได้ ทั้งๆ ที่มีการแปลความหมายภายในระบบอย่างตามใจชอบ แต่ในการวิเคราะห้ขั้นสุดท้ายก็ไม่มีใครสามารถทำลายการจำกัดขอบเขตภายนอกได้ พวกนักศึกษาซึ่งจำกัดตัวเองอยู่กับหนังสืออธิบายและการแปลความหมายของราชวงศ์ซ่งและราชวงศ์หมิงได้พยายามประเมินค่าและวิพากษ์วิจารณ์หนังสืออธิบายและการตีความเหล่านั้น โดยมีได้มีความพยายามที่จะสาวไปหาประวัติศาสตร์สมัยสองพันปีที่ล่วงมาแล้วหรือมากกว่านั้น เพื่อหาบ่อเกิดแห่งมโนคติเหล่านี้ให้แก่ตัวเองเลย พวกเขาได้ยอมรับคำสอนในปัจจุบันว่าเป็นคำสอนของราชวงศ์ที่สามในสมัยโบราณโดยมิได้ตั้งเลใจอะไรเลย พวกเขามิได้เข้าใจโดยต้องแท้เลยว่าลัทธิขงจื๊อใหม่นั้นได้ยืนยงผ่านความผันแปรขึ้นๆ ลงๆ และความเปลี่ยนแปลงที่พวกเขาไม่อาจใช้คำพูดเพียงสองสามคำอธิบายได้เลย

ความเชื่อของบิดาข้าพเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการหันกลับไปหาบ่อเกิดดั้งเดิม (ของลัทธิขงจื๊อ) หาได้เป็นการแสดงออกอย่างสนุกๆ เกี่ยวกับความนึกฝันส่วนตัวชั่วคราวช่วยยามไม่ ท่านได้เคยตกอยู่ภายใต้มนต์ขลังแห่งปรัชญาเรื่อง *ธรรมชาติของมนุษย์และหลักการ* (ของลัทธิขงจื๊อใหม่) อยู่หลายปี ตอนแรกท่านก็นับถือลัทธิคำสอนนี้ด้วยความเคารพสุดหัวใจ แต่แล้วเมื่อท่านมีความนับถือเต็มด้ามมากขึ้น ท่านก็เห็นว่าตัวเองได้ตกอยู่ในปัญหาที่ขัดแย้งกัน ซึ่งต้องการการค้นคว้าต่อไปอีก ท่านได้ศึกษาจุดต่างๆ ที่น่าสงสัยอยู่สองสามจุดจากทุกแง่ทุกมุม โดยการวิเคราะห์และแยกประเภท เปรียบเทียบและทำให้มันแตกต่างกันอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งในที่สุดท่านก็เข้าใจข้อเท็จจริงว่า คำสอนในลัทธิขงจื๊อใหม่มิได้เป็นวิถีทางของราชวงศ์ทั้งสามอีกต่อไปแล้ว

ทัศนคติ ๑ ของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์

ข้อความที่คัดมาจากหนังสือเรื่อง *การวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิคำสอนเรื่องการหันกลับไปหาธรรมชาติดั้งเดิมของตน* (ฟูเกเซอิ-เบน) ของอิโต โทโท ได้ให้เหตุผลว่า ปรัชญาเรื่องธรรมชาติแห่งมนุษย์ของลัทธิขงจื๊อใหม่นั้น เมื่อว่าโดยแก่นแท้แล้ว ก็มีลักษณะเป็นพระพุทธรศาสนา หรือลัทธิเต๋า และขัดแย้งกับคำสอนทางด้านจริยธรรมดั้งเดิมของขงจื๊อ

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๔๗๗

(จากหนังสือ ริชาร์ด อี. ฮอลล์, ของ ฮีโนเอะ, เล่ม ๔, หน้า ๒๑๐-๒๑๑)

คำสอนของนักปราชญ์ทั้งหลายมิได้จำกัดอยู่แค่วิธีเดียว แต่วิธีทั้งปวงที่เอามาใช้ก็ตั้งใจจะให้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่โดยอาศัยความสัมฤทธิ์ผลแบบเพิ่มพูนโดยไม่ยั้งคอยเว้นเลยแม้แต่น้อย ... คำสอนของพระพุทธเจ้าและเล่าจื๊อก็ถูกนำมาแสดงออกในแบบต่างๆ แต่แบบต่างๆ ทั้งหมดนั้นตั้งอยู่บนมูลฐานแห่งทฤษฎีเกี่ยวกับการกลับไปหาสถานะดั้งเดิมของธรรมชาติโดยไม่ยั้งคอยเว้น เช่น เล่าจื๊อต้องการช่วยด้วยมนุษยธรรมและความชอบธรรม และทำให้เรื่องพิธีรีตองและการดนตรีสิ้นสุดลง ทั้งนี้เพื่อหันกลับไปหาสิ่งที่เรียกว่า "ความว่างเปล่า" นั้นเอง แต่บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายต้องการดับความปรารถนาแบบของมนุษย์ให้หมดไป ขจัดโมหะความหลงให้สิ้นไป ต้องการพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและเพื่อบรรลุถึงพุทธเกษตรโดยการรู้แจ้งสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า โพธิ์ (การตรัสรู้) หรือ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) ณ ที่นี้แหละที่ได้เน้นถึงเรื่องการหันกลับไปหาพระนิพพาน และการหันกลับไปหาตถตา

วิถีทาง (เต๋า) ที่บรรดาพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อในสมัยต่อๆ มาเข้าใจนั้น ได้เน้นถึงเรื่องความเป็นอยู่ตามมาตรฐานทางด้านศีลธรรมและสังคมธรรม (Social norms) เรื่องพิธีรีตองและการดนตรี ความยุติธรรมและการปกครองก็ได้ถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด และแต่ละผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อในสมัยต่อๆ มาได้พิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนากับลัทธิเต๋ามิเพียงพอต่อการที่จะรับใช้ในฐานะเป็นวิถีทางได้ อย่างไรก็ตาม ในด้านภาคปฏิบัติแล้ว พวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อในสมัยต่อๆ มาเหล่านี้ก็ได้พยายามขจัดความปรารถนาทางเนื้อหนังให้หมดไป และเปลี่ยนแปลงแก้ไขธรรมเนียมทางด้านเนื้อหนังของมนุษย์เพื่อหันกลับไปหาสถานะดั้งเดิม ส่วนในเรื่องที่ว่าพวกเขาพิจารณาเห็นวิถีทางว่าคืออะไรนั้น พวกเขามีความเห็นแตกต่างกัน แต่ในเรื่องวิธีการแล้ว ไม่มีความแตกต่างกันเลย

อย่างไรก็ดี สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงมีรากเหง้าหรือมูลฐานบางอย่างเพื่อความมีอยู่ของมันเอง ซึ่งจากรากเหง้าหรือมูลฐานนี้โดยอาศัยจำนวนที่เพิ่มขึ้นนิดหน่อย พวกเขาก็ได้บรรลุถึงจำนวนขนาดที่เต็มที่ หรือโดยอาศัยขีดขั้นที่เล็กน้อยก็ย่อมสำแดงความเปรี๊ยะปราดอย่างเต็มที่ของตนให้ปรากฏ ไม่มีแม้แต่ตัวอย่างเดียวที่การหันกลับไปหาสถานะดั้งเดิมได้นำไปสู่ความเต็มเปี่ยมหรือความสมบูรณ์เฉพาะสิ่งที่กำหนดตายตัวเช่นนั้น เช่นกระจกที่ใสแจ๋วหรือน้ำนิ่งเท่านั้นที่อาจหันกลับไปหาสถานะดั้งเดิมของมันด้วยการขจัดความสกปรกและฝุ่นธุลีให้หมดไปได้ แต่สิ่งที่มีชีวิตที่กระปรี้กระเปร่าย่อมค่อยๆ พัฒนา ข้อนี้มิใช่เป็นความจริงเฉพาะน้ำที่ไหลและพืชที่กำลังงอกเท่านั้น แต่ทว่าเป็นความจริงสำหรับภารกิจของมนุษย์ทั้งปวงด้วย และมีใช่เพียงภารกิจของมนุษย์ทั้งปวงเท่านั้น แต่ทว่ารวมไปถึงความก้าวหน้าของมนุษย์ในเรื่องวิถีทาง และแม้แต่เรื่องความสัมฤทธิ์ผลแห่งคุณความดีของนักปราชญ์ด้วย

เมื่อซังจื่ออายุได้ ๑๕ ปี ท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การศึกษา ต่อเมื่อท่านมีอายุได้ถึง ๗๐ ปี ท่านจึงสามารถพูดว่า “ข้าพเจ้าปฏิบัติไปตามที่หัวใจข้าพเจ้าปรารถนา โดยมีได้ล่วงละเมิดกฎข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติเลย” แลละเรื่องทายสมบัติ (gift) ของนักปราชญ์นั้นเป็นเรื่องเกินปรกติธรรมดา แต่ต่อเมื่อท่านมีอายุเจริญมากขึ้นเท่านั้น ที่คุณธรรมของท่านได้ส่องแสงเจิดจ้ามากยิ่งขึ้นทุกที และความรู้ของท่านก็บรรลุถึงขั้นที่ท่านทราบสิ่งที่ไม่มีมนุษย์คนใดทราบ ถ้าหากเพียงท่านหันกลับไปหาสถานะดั้งเดิมของธรรมชาติเท่านั้น ความล้าเลิศแห่งการไม่ล่วงละเมิดกฎข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติที่ท่านได้บรรลุถึงเมื่ออายุได้ ๗๐ ปีนั้น ท่านควรจะได้บรรลุตั้งแต่คราวเป็นเด็กหรือตั้งแต่ยังเป็นทารกอยู่แล้ว ทั้งๆ ที่ท่านมีความชาญฉลาดเป็นอัจฉริยะเป็นที่เลื่องลือทั้งในด้านความรู้และความประพฤติ แต่แล้วอะไรเล่าที่สามารถกีดกันไม่ให้ท่านบรรลุถึงสถานะแห่งการไม่ล่วงละเมิดกฎข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติจนกระทั่งท่านมีอายุถึง ๗๐ ปี ?

ดังนั้น เราจึงอาจเห็นว่า แม้แต่คุณธรรมของนักปราชญ์จะได้บรรลุถึงความเต็มเปี่ยมก็โดยอาศัยการปลูกฝังนิสัยอย่างมั่นคงเท่านั้น มหาบุรุษและวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ทั้งปวงที่ได้ทำตัวให้เป็นแบบอย่างสำหรับทุกยุคทุกสมัยจะโดยการบรรลุถึงคุณธรรมหรือโดยอาศัยความสัมฤทธิ์ผลเป็นส่วนบุคคลก็ตาม ที่ทำได้เช่นนั้นก็โดยอาศัยการใช้ความบากบั่นอย่างมั่นคงที่จะนำอำนาจของตนไปสู่ความสุกรอบเต็มที่ จงดูสิ่งที่มหาบุรุษและวีรบุรุษเหล่านั้นได้เริ่มต้นไว้แล้วท่านก็จะพบว่ามหาบุรุษและวีรบุรุษเหล่านั้นมิได้มีอะไรสำรองไว้มากพอที่จะถอยกลับไปหาได้เลย จงดูวิธีที่หลักการบางอย่างเกี่ยวข้องกับภารกิจของโลกทุกอย่าง คือพวกที่มีผู้ยกย่องว่างานศิลปะและงานฝีมือของเขาเป็น “ดุจเทวดาเนรมิต” หรือ “น่าอัศจรรย์ใจ” ก็ดี พวกที่ได้บรรลุถึงจุดสุดยอดแห่งความล้าเลิศในเชิงสร้างสรรค์ทั้งปวงก็ดี ต่างก็สามารถบรรลุถึงจุดหมายปลายทางของตนโดยอาศัยความพยายามสนับสนุนทั้งนั้น เมื่อพวกเขาได้เริ่มสร้างสรรค์งานในชีวิต พวกเขามีได้มีความรู้มากนักเลย เพราะฉะนั้นคนทั้งหลายจึงกล่าวอยู่เสมอว่า “การศึกษาก้าวไปข้างหน้า” แต่ไม่มีใครกล่าวว่า “การศึกษาถอยหลัง” เลย นี่คือสิ่งที่ท่านเรียกว่า การตรวจสอบทฤษฎีกับข้อเท็จจริง และพบว่ามันหาได้เป็นอย่างนั้นไม่ ด้วยเหตุผลข้อนี้แหละ แม้หลังจากที่สำนักราชวงศ์ซ่งได้ทำงานของตนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ยังมีปัญหาต่างๆ อีกมากมายเปิดช่องให้ถกเถียงกันอีก

ในคำนำหนังสือเรื่อง ปัญหาของเด็ก (โดยिमอน) ซึ่งมีคำสอนที่จินไซสอนศิษย์อยู่นั้น โตไผพยายามที่จะแสดงให้เห็นวิธีที่ทัศนะที่ลัทธิซังจื่อใหม่มีต่อธรรมชาติของมนุษย์นั้นขัดแย้งกับทัศนะที่ถูกต้องของเม่งจื่อ

(จากหนังสือ วรรณคดี, ของ อโนนยะ, เล่ม ๕, หน้า ๗๔)

มิได้มีส่วนใดๆ ของโลกที่วิถีทาง (เต๋า) นำเอามาใช้ไม่ได้และไม่มีกาลเวลาสมัยใดที่เดาจะหมดสภาพความเป็นของจริง ความมีอยู่ของวิถีทาง (เต๋า) มิได้เป็นหนี้บุญคุณนักปราชญ์หรือคนที่ใจแคบยอมไม่อาจทำให้วิถีทาง (เต๋า) หายไปได้ วิถีทาง (เต๋า) ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงในทุกยุคทุกสมัย (และ) เป็นธรรมดาสามัญเหมือนกันทั่วทั้งโลกย่อมปฏิบัติหน้าที่ในด้านมนุษยสัมพันธ์อยู่ทุกเมื่อเชิ่ววัน วิถีทาง (เต๋า) มิใช่หลักการด้านนามธรรมที่ประสาธน์สัมผัสจะสัมผัสไม่ได้ วิถีทาง (เต๋า) มิได้มีหน้าอยู่ ๔ อย่าง คือ มนุษยธรรม ๑ ความชอบธรรม ๑ มรรยาที่ตึงาม ๑ และปัญญา ๑ เพราะฉะนั้น ขงจื้อจึงกล่าวว่า “วิถีทาง (เต๋า) มีอยู่ทั่วไปภายใต้สวรรค์และข้าพเจ้ามิได้หาทางที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีทาง (เต๋า) เลย”^๔

บัดนี้ ถ้าหากเราศึกษาจนถึงรากเหง้าของสิ่งต่างๆ แล้ว ก็อาจเห็นได้ว่า ปังเจกบุคคลตราบเท่าที่เขาเป็นคนอยู่ ย่อมมีแรงกระตุ้นอยู่ ๔ อย่าง^๕ เช่นเดียวกับที่เขามีแขนขาสี่ข้าง ฉะนั้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้มนุษยธรรมพัฒนา ความรู้สึกละอายและความรู้สึกรังเกียจ (ความชั่ว) เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ความชอบธรรมพัฒนา ความรู้สึกที่ว่าตนต่ำต้อยและความเคารพเป็นแรงกระตุ้นทำให้มรรยาอันตึงามพัฒนา ความรู้สึกว่าจะไรผิดอะไรถูกเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ปัญญาพัฒนา แรงกระตุ้นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความตึงามแห่งธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งอื่นๆ ทั้งปวง แรงกระตุ้นเหล่านี้ถ้าหากทำให้เต็มเปี่ยมแล้วก็จะกลายเป็นคุณธรรม คือ มนุษยธรรม ๑ ความชอบธรรม ๑ มรรยาอันตึงาม ๑ และปัญญา ๑ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเรามีได้ปฏิบัติอะไรลงไปเพื่อปลูกฝังแรงกระตุ้นเหล่านี้ที่เกิดมาพร้อมกับตัวเราแล้ว แรงกระตุ้นเหล่านี้ก็อาจจะอ่อนแออยู่เรื่อยไปมากกว่าที่จะพัฒนาอำนาจอันเต็มตัวของมัน และเมื่อเอามาทดสอบ มันก็จะสูญหายไปหมด ณ ที่ที่มันเกิดขึ้นมานั่นเอง นักปราชญ์ย่อมเกี่ยวข้องข้องอยู่กับเรื่องนี้ ดังนั้นนักปราชญ์จึงได้วางหลักเกณฑ์การฝึกฝนทางด้านศีลธรรมเพื่อให้ประชาชนได้ขยายและทำสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับตัวเขาให้เต็มเปี่ยม มนุษย์ไม่อาจทนเห็นความทุกข์ของคนอื่นๆ ได้ ดังนั้นเขาอยุมนำคนเหล่านั้นไปยังที่ที่คนเหล่านั้นอาจทนได้ พวกเขาไม่กล้าทำ ดังนั้นเขาจึงได้นำ

^๔ รุนฮื่อ, XVIII, ๖ ข้อความตอนหนึ่งเท่าที่เข้าใจกันมีอยู่ว่า : “ถ้าหากวิถีทาง (เต๋า) มีอยู่ทั่วไปภายใต้สวรรค์แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่ควรหาทางที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งทั้งหลาย” ซึ่งดูเหมือนจะตรงข้ามกับข้อความที่ดูเหมือนอีกโง่จะตั้งใจกล่าวไว้ ณ ที่นี้

^๕ คำสอนของเม้งจื้อที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีแนวโน้มไปหาความดี ทั้งนี้เพราะมีแรงกระตุ้น ๔ อย่างเป็นลักษณะซึ่งแรงกระตุ้นเหล่านี้ถ้าได้พัฒนาให้ถูกต้องแล้วจะกลายเป็นคุณธรรมที่สำคัญ ๔ ประการ คือ มนุษยธรรม ๑ ความชอบธรรม ๑ มรรยาอันตึงาม ๑ และปัญญา ๑

คนเหล่านั้นไปยังที่ที่คนเหล่านั้นกล้าทำ เพราะเหตุนั้นคนเหล่านั้นจึงค่อยๆ เคลื่อนไปหาสิ่งที่ดีและปฏิเสธสิ่งที่ชั่ว แต่ทว่าเคลื่อนไปอย่างมั่นคงมั่นใจ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้บรรลุถึงความเต็มเปี่ยมแห่งคุณธรรม

อย่างไรก็ดีในสมัยต่อๆ มา คำสอน (ในลัทธิขงจื้อใหม่) มิได้สอดคล้องต้องกันกับจุดมุ่งหมายดั้งเดิมของนักปราชญ์ มนุษยธรรม ความชอบธรรม มรรยาธอันดีงาม และปัญญา ถือว่ามีอยู่อย่างสมบูรณ์ในธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์แล้ว นักปราชญ์เหล่านั้นกล่าวว่าลักษณะการที่ต้อตึงแห่งพลังชีวิตและผลแห่งวัตถุที่ทำให้ยุ่งเหยิงเท่านั้นที่เป็นสาเหตุทำให้ความหลักแหลมตามธรรมชาตินี้ต้องมิดมนไป ดังนั้นเราจึงจำต้องพยายามขจัดเครื่องกำบังที่ทำให้ยุ่งเหยิงให้หมดไปและขจัดธุลีให้สิ้นไป ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ฟื้นฟูความหลักแหลมที่สุกใสเดิมขึ้นมาใหม่ดุจเดียวกับกระจกเงาที่เช็ดฝุ่นละอองจนหมดจดแล้วย่อมกลับเป็นเงาสุกใสอย่างเต็ม หรือตจหน้าเมื่อนิ่งย่อมกลายเป็นน้ำที่ใสสะอาดอีกฉะนั้น เพราะฉะนั้นคุณธรรม คือมนุษยธรรมและความชอบธรรม จึงไม่จำเป็นจะต้องได้มาโดยอาศัยการปลูกฝังเลย มนุษยธรรมและความชอบธรรมมีอยู่แล้ว ที่นั่นเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นวิธีที่จะขยายและทำให้มนุษยธรรมและความชอบธรรมเต็มเปี่ยมก็คือหันกลับไปหาระเบียบวินัยที่จะดับกิเลสตัณหาเสียได้ แล้วใครเล่าที่จะไม่ทราบว่ในคำสอนของนักปราชญ์ทั้งหลายนั้นมึวิธีที่จะทำให้เต็มเปี่ยมและวิธีที่ปลูกฝังอยู่วิธีหนึ่ง แต่ไม่มีสิ่งในทำนองที่ “หันกลับไปหาสภาวะดั้งเดิมของธรรมชาติ”? เราจะบรรลุถึงความเป็นปราชญ์โดยไม่ต้องใช้อะไรเลย นอกจากหันกลับไปหาธรรมชาติดั้งเดิมของเขาได้อย่างไร? เพราะฉะนั้น ถ้าหากการกล่าวว่วดีทางแห่งมนุษยธรรม ความชอบธรรม มรรยาธอันดีงาม และปัญญา มีความดีแห่งธรรมชาติเป็นหลักถูกต้องละก็ การยืนยันว่คุณธรรมเหล่านี้ย่อมสมบูรณ์อยู่ตามธรรมชาติมาตั้งแต่เริ่มต้นแล้วก็ย่อมผิด

อิโต จินไซ

ตำแหน่งสูงสุดของขงจื้อ และคัมภีร์ลู่ณยื้อ

ข้อความต่อไปนี้ คัดมาจากหนังสือที่เป็นหลักสำคัญสองเล่มของจินไซ คือเรื่องความหมายของคำต่างๆ ในคัมภีร์ลู่ณยื้อและเม่งจื้อ (โกโม-จิ) กับเรื่อง ปัญหาของเด็ก นับว่เป็นตัวแทนลักษณะที่สำคัญแห่งคำสอนของท่านเอง

(จากหนังสือ โคะกุสะ โนะ เทตสึเงกุ, ของ อิโนอุเอะ, หน้า ๑๘๗-๑๘๘)

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

๔๘๑

ก่อนจะถึงสมัยขงจื๊อ ได้เคยมีการจัดการศึกษาในวิถีทางแบบต่างๆ ไป แต่การศึกษาที่แท้จริงยังไม่มี และวิถีทางกับคุณธรรมก็ยังมีได้เริ่มต้นอย่างแจ่มแจ้ง ต่อเมื่อขงจื๊อได้เกิดขึ้นมาแล้วนี่เอง การศึกษาที่แท้จริงจึงยึดวิถีทาง (เต๋า) เป็นหลัก และคุณธรรมจึงได้รุ่งเรืองขึ้นมา ดังนั้น นักศึกษาสมัยต่อมา จึงสามารถเล่าเรียนเพื่อที่จะเดินไปบนวิถีทางสายเดียวแห่งมนุษยธรรมและความชอบธรรมได้ แล้วความเชื่อถือโซคลางและเครื่องรางของขลังมากมายหลายชนิดจึงได้เกี่ยวข้องกับอาศัยเหตุผล ทั้งนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนกับวิถีทาง (เต๋า) และคุณธรรม ดังนั้น การศึกษาที่แท้จริงจึงได้เปิดศักราชเป็นครั้งแรกโดยขงจื๊อ ทั้งนี้โดยอาศัยมูลฐานดั้งเดิมและที่เป็นเชิงสร้างสรรค์อย่างสิ้นเชิงเป็นหลัก เม่งจื๊อซึ่งอ้างคำพูดของ ไฉยวี่ (Ts'ai Yü) จื๊อเกา (Tzu Kao) และเหยาหฺรือ (Yo Jo) ถือว่าขงจื๊อฉลาดกว่าเฉียวและซุนมาก ทั้งยังได้กล่าวอีกว่า “นับแต่ได้มีมนุษย์อุบัติขึ้นมาในโลกเป็นต้นมา ไม่มีมนุษย์อื่นใดได้เคยบรรลุถึงความยิ่งใหญ่ของขงจื๊อเลย” สุภาพชนเหล่านั้นนับว่าเป็นผู้มีโชคดีพอตัวทีเดียวที่ได้มีโอกาสชื่นชมกับการได้รับคำแนะนำจากขงจื๊อเป็นส่วนตัว พวกเขาเข้าใจว่าขงจื๊อวิเศษสุดเหนือนักปราชญ์อื่นๆ ทั้งปวง และได้ให้หลักฐานประกอบเรื่องนี้ นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงถือว่า คัมภีร์ลุนยฺฮั๋ว เป็นหนังสือที่สูงส่งดีที่สุดในยุคสมัยก่อนเพื่อนในจักรวาล

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นและราชวงศ์ถังเป็นต้นมา นักศึกษาทั้งหลายพากันเห็นว่าหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับ ๖ เล่มเป็นคัมภีร์ที่สูงส่ง โดยมีได้ทราบว่ คัมภีร์ลุนยฺฮั๋ว เป็นหนังสือที่มีก่อนเพื่อน ดีเหนือหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งหลาย บางคนมีความเห็นว่า คัมภีร์ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลง หรือ คัมภีร์ประวัติศาสตร์ ได้รับยกย่องเหนือคัมภีร์อื่นๆ บางคนก็คิดว่าหนังสือเรื่อง การศึกษาที่สำคัญ และเรื่อง ทางสายกลาง ดีเหนือเล่มอื่นๆ ทั้งหมดไม่เคยมีใครเลยที่ทราบโดยถ่องแท้เลยว่า คัมภีร์ลุนยฺฮั๋ว เท่านั้นที่ได้เริ่มต้นคำสอนที่ทำให้วิถีทาง (เต๋า) ปรากฏแจ่มแจ้งแก่คนทั้งปวง แทรกซึมทั่วไปทุกหนทุกแห่ง นับตั้งแต่ต้นจนวสาน ซึ่งไม่มีหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับเล่มใดเสมอเหมือน ข้อที่วิถีทาง (เต๋า) ของขงจื๊อเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกนั้น ส่วนใหญ่ก็เนื่องมาจากคัมภีร์ลุนยฺฮั๋วนี้แหละ (หน้า ๑๘๘-๑๘๙)

.....

คัมภีร์ลุนยฺฮั๋ว เล่มเดียวเท่านั้นเป็นหนังสือที่อาจรับใช้ในฐานะเป็นมาตรฐาน และมัคคุเทศก์เพื่อสอนเรื่องวิถีทาง (เต๋า) ได้ทุกกาลทุกสมัย สิ่งที่คัมภีร์ลุนยฺฮั๋วกล่าวย่อมนถูกต้องและจริงอย่างที่สุดแทรกซึมทั่วไปทุกหนทุกแห่งตั้งแต่ต้นจนวสาน ถ้าเพิ่มเข้าไปอีกคำหนึ่ง คัมภีร์ลุนยฺฮั๋วก็จะยาวเกินไปคำหนึ่ง ดัดออกคำหนึ่ง คัมภีร์ลุนยฺฮั๋วก็จะสั้นเกินไปคำหนึ่ง ในคัมภีร์ลุนยฺฮั๋วนี้ได้มีการแสดงออกซึ่งความรู้สึกชั้นอันดีมะของวิถีทาง (เต๋า) และการศึกษาก็

เปิดเผยถึงการรู้แจ้งที่สูงสุดของคัมภีร์ คัมภีร์ลุ่นยื้อก็คล้ายๆ กับจักรวาลที่ไม่มีขอบเขตสิ้นสุดที่มนุษย์อาศัยอยู่โดยมิได้เข้าใจความสำคัญของมันอย่างเต็มที่เลย คัมภีร์ลุ่นยื้อซึ่งยืนยงอยู่ตลอดกาลและไม่เปลี่ยนแปลงตลอดทุกยุคทุกสมัยได้ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ที่ไม่รู้จักผิดพลาดอยู่ในทุกๆ ส่วนของโลก แล้วอย่างนี้จะไม่ยิ่งใหญ่อีกหรือ! (หน้า ๑๘๗)

เม่งจื๊อในฐานะเป็นมัคคุเทศก์ที่นำไปสู่คัมภีร์ลุ่นยื้อ

(จากหนังสือ *โคจระกู่เซ โนะ เทดสึเงกุ*, ของ อิโนอุเอะ, หน้า ๑๘๔-๑๙๐)

คัมภีร์เม่งจื๊อ เป็นดุจกุญแจที่เปิดประตูลัทธิขงจื๊อทุกยุคทุกสมัย ภาษิตของขงจื๊อเป็นแบบง่ายๆ และตรงไปตรงมา ภาษิตเหล่านั้นแม้ดูเหมือนจะง่ายๆ และชัดเจนอยู่แล้ว แต่ความจริงแล้วลึกซึ้งมาก แม้ดูเหมือนจะเข้าใจได้ง่ายๆ แต่ความจริงยากที่จะกำหนดได้ถูก ภาษิตเหล่านั้นสูงส่งขึ้นไปในท้องฟ้าและลึกลงไปจนถึงก้นโลก ดังนั้นจึงเป็นภาษิตที่ยากจะหยั่งถึงและวัดได้ แต่เมื่อได้เม่งจื๊อชี้แจงให้ทราบความหมายในลักษณะการที่เหมาะสม นักศึกษาก็พบทางที่จะนำไปหาบ่อเกิดและสาวหาแหล่งกำเนิดคำสอนในลัทธิขงจื๊อได้ ดังนั้นเราจึงอาจเข้าใจการอภิปรายทั้งปวงที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ โองการสวรรค์ วิถีทาง (เต๋า) และคุณธรรม มนุษยธรรม และความชอบธรรม มรรยาทอันดีงามและปัญญา โดยอาศัยวาทะของเม่งจื๊อเป็นดุจหนังสืออธิบาย แทนที่จะพยายามสืบค้นหานัยอันสำคัญแห่งลักษณะต่างๆ ทุกลักษณะใน **คัมภีร์ลุ่นยื้อ** (ดังที่นักอธิบายรุ่นหลังปฏิบัติอยู่) เพราะในสมัยขงจื๊อ ดวงอาทิตย์ยังคงอยู่ที่ยอดสูงสุดของมัน และทุกๆ คนที่มีนัยน์ตาสองข้างย่อมจะสามารถมองเห็นว่าดวงอาทิตย์กำลังโคจรไปทางไหน ดังนั้นในคำสอน จึงนับว่าเป็นการเพียงพอที่จะบอกให้คนทั้งหลายทำอะไรและไม่มีความต้องการอะไรที่จะอธิบายเหตุผลว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้นอย่างละเอียดลออ แต่สมัยของเม่งจื๊อก็คล้ายๆ ราตรีที่มีดมิดมืดซึ่งจำต้องปรารถนาโคมไฟอยู่มาก เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องอธิบายเหตุผลให้ชัดเจน และควรจะระบุทิศทางให้แจ่มแจ้ง การพยายามเพื่อเข้าใจวิถีทางของขงจื๊อโดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของเม่งจื๊อก็คล้ายๆ กับพยายามนั่งเรือที่ปราศจากหางเสือไปในแม่น้ำนั้นเอง การข้ามฟากจะถูกขัดขวาง พวกเราในรุ่นหลังๆ เห็นว่า **คัมภีร์เม่งจื๊อ** เป็นเสมือนแม่เหล็ก (และ) เป็นเสมือนโคมไฟในที่มีดมิดนั้น

ความรักเป็นคุณธรรมที่สูงสุด

(จากหนังสือ *รินอิ ฮิเซน*, ของ อิโนอุเอะ, เล่ม ๕, หน้า ๔๕-๔๗; หนังสือ *อิโด จินโซ*, ของ Spac, หน้า ๑๕๐-๑๕๒)

มนุษยธรรมเป็นคุณธรรม! มนุษยธรรมเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่! แต่ถ้าจะยกย่องสรรเสริญมนุษยธรรมด้วยคำเพียงคำเดียว ก็ต้องว่ามนุษยธรรมก็คือสิ่งที่ได้ชื่อว่า **ความรัก** นั่นเอง

เพราะสิ่งที่เรียกว่าความชอบธรรม (หรือหน้าที่) ระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองกับทวยราษฎร์ ความรักฉันพ่อลูกระหว่างบิดากับบุตร ความแตกต่างอย่างเด่นชัดระหว่างภรรยากับสามี ความมาก่อนหลังระหว่างพี่ชายกับน้องชาย ความเชื่อถือระหว่างเพื่อนด้วยกัน ทั้งหมดนี้มาจากความรักทั้งสิ้น!

เพราะความรักเกิดจากหัวใจที่แท้จริง ความรู้สึกหวั่นเกรงเหล่านี้ถ้าเกิดมาจากความรัก ก็ย่อมถือว่าจริงเช่นกัน (แต่) ถ้ามิได้เกิดมาจากความรัก ก็ย่อมถือว่าเป็นการเสแสร้ง เพราะฉะนั้นในสายตาของสุภาพชน (ผู้ดี) จึงมิได้มีคุณธรรมใด ๆ เทหนือความเมตตากรุณาเลย และไม่มีอะไรที่น่าสงสารยิ่งไปกว่าหัวใจที่ชั่วร้าย กระด้าง และคับแคบเลย ในลัทธิขงจื๊อ ถือว่ามนุษยธรรมเป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย นั่นคือเหตุผลสำหรับข้อนี้ (หนังสือของ อีโนอุเอะ, หน้า ๔๔ ; ของ Space, หน้า ๑๕๐-๑๕๑)

.....

ศิษย์ถามว่า : “เกี่ยวกับเรื่องมนุษยธรรมเป็นคุณธรรมที่สมบูรณ์นั้น ท่านอาจารย์จะอธิบายอะไรบางอย่างให้ข้าพเจ้าฟังบ้างจะได้ไหม?”

จินโซตอบว่า : “ได้! หัวใจที่เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาและความรักย่อมไปถึงทุกหนทุกแห่ง นั่นแหละที่เรียกว่ามนุษยธรรมละ การ (เลือก) รักขามนุษยธรรม (เฉพาะ) ในการกระทำอย่างนี้และไม่ปฏิบัติมนุษยธรรมในการกระทำอย่างนั้น นี่หาใช่มนุษยธรรมไม่ การให้ความรักของตนแก่คนคนเดียวและมีได้ให้แก่คน (อื่น) สิบคนนั้น หาใช่มนุษยธรรมไม่ สิ่งที่มีอยู่ในทุกขณะแห่งชีวิตที่ขยายเข้าไปในความลับและความฝันของเขา หัวใจที่มีได้ทอดทิ้งความรัก ความรักที่เปี่ยมอยู่ในหัวใจนั้น ทั้งความรักและหัวใจได้บุกบั่นเข้าไปรวมกันหมด นั่นแหละคือมนุษยธรรมละ เพราะฉะนั้นในบรรดาคุณธรรมทั้งหลาย จึงไม่มีอะไรที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าความรักของมนุษย์เลย และไม่มีอะไรเลวร้ายยิ่งไปกว่าความเกลียดชังของสัตว์ทั้งหลายเลย นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมในลัทธิขงจื๊อจึงเชื่อว่า มนุษยธรรมเป็นจุดหมายปลายทางชั้นอันดีมะของการศึกษา” (หนังสือของ อีโนอุเอะ, หน้า ๔๗ ; ของ Space, หน้า ๑๕๒)

พลังชีวิตในฐานะเป็นความแท้จริงอันดีมะ

(จากหนังสือ รินริ อิเฮน, ของ อีโนอุเอะ, เล่ม ๔, หน้า ๑๒,๒๑)

พุทธศาสนิกชนถือศูนยตาเป็นวิถีทาง ส่วนเล่าจื๊อถือความว่างเปล่า (hsü) เป็นวิถีทาง พุทธศาสนิกชนคิดว่า ภูเขา แม่น้ำ และแผ่นดินที่ใหญ่โตมหึมาเป็นมายาทั้งสิ้น และเล่าจื๊อกล่าวว่า สิ่งทั้งปวงนั้นเกิดมาจากความไม่มีอะไรเลย สวรรค์ (ฟ้า) ยังแผ่คลุมเหนือเราอยู่

และแผ่นดินก็ยังรองรับเราอยู่เป็นนิรันดร์ ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ก็ส่องแสงและสาธแสงมายังเราเป็นนิรันดร์ ฤดูทั้งสี่หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามกาลเวลาอย่างมีระเบียบ ส่วนภูเขาก็ดังอยู่และแม่น้ำก็ไหลอยู่เป็นนิรันดร์ สัตว์ที่มีขน (อย่างขนนก) สัตว์ที่มีขน (อย่างขนแกะ) สัตว์ที่มีเกล็ด และสัตว์ที่มีร่างเปลือยเปล่า ตลอดจนพืชและเครือเถาก็คงเป็นอย่างที่มีนเป็นอยู่เป็นนิรันดร์ พวกที่เผยแพร่ในรูปฟอร์มที่แน่นอน มักจะเผยแพร่ในรูปฟอร์มที่แน่นอนเสมอ สิ่งที่มีอยู่ในอีเธอร์ที่ไม่มีรูปร่างก็จะมีอยู่ในอีเธอร์ที่ไม่มีรูปร่างเสมอไป และดังนั้นมันก็จะไปชั่วชีวิตแล้วก็ชั่วชีวิตอีกโดยไม่มีวันหยุดยังเลย แล้วท่านจะพบสิ่งที่เรียกว่า ศูนย์ตาและความว่างเปล่านี้ ณ ที่ใดเล่า? (หน้า ๒๑)

.....

คัมภีร์ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลง กล่าวไว้ว่า “คุณธรรมที่ยิ่งใหญ่แห่งฟ้าและดินก็คือชีวิต” ข้อนี้หมายความว่า ชีวิตที่เป็นไปติดต่อกันโดยไม่มีที่สิ้นสุด เป็นวิถีทางของฟ้าและดิน หรือจะกล่าวอีกแง่หนึ่งก็ว่า ในวิถีทางของฟ้าและดินนั้นมีชีวิต ไม่มีความตาย มีการพอกพูน ไม่มีการทำให้สลายไป ความตายก็ไม่ใช่อะไรอื่น นอกเหนือไปจากการสิ้นสุดของชีวิต และการสลายไปก็เป็นเพียงการสิ้นสุดการพอกพูนเท่านั้นเอง นี่ก็เนื่องมาจากฟ้าและดินเป็นเพียงชีวิตเดียว บิดามารดา และปู่ย่าตายายอาจล่วงลับไปหมดแล้ว แต่เจตภูตหรือวิญญาณของท่านยังมีลูกหลานถ่ายทอดต่อไปอีก ลูกหลานจะถ่ายทอดเจตภูตเหล่านั้นต่อไปยังลูกหลานของตนๆ ดังนั้น การที่ชีวิตมีการเวียนว่ายตายเกิดติดต่อกันไปเป็นนิรันดร์นั้น ความจริงก็คือความไม่ตายนั่นเอง นั่นนับว่าเป็นกรณีเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่างนั่นเอง ดังนั้นในวิถีทางของฟ้าและดินจึงมีแต่ชีวิต หาได้มีความตายไม่ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการถูกต้องที่กล่าวว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงตาย และการพอกพูนทั้งปวงก็สลายตัวไป แต่ไม่เป็นการถูกต้องเลยที่จะพูดว่า ณ ที่ใดมีชีวิต ณ ที่นั่นก็จะต้องมีความตาย และ ณ ที่ใดมีความพอกพูน ณ ที่นั่นก็ต้องมีการสลายตัว ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่ทำให้เกิดชีวิตและความตายเป็นสิ่งที่พึ่งพาอาศัยกัน คือเป็นปัจจัยของกันและกัน (หน้า ๑๒)

โอจิวิ โซไร กับ การศึกษาเรื่องอดีต

อุเมงะกะ ยะ

กลิ่นดอกพุทรา!

โทนะริ ะ

และใกล้ๆ ดอกพุทรานั้น-

โอจิวิ โซเอะมอน

ก็คือโอจิวิ โซเอะมอน

ผู้ที่ใช้ดอกพุทรา (Plum)

ที่เจริญงอกงามอยู่ท่ามกลางความหนาวสะท้อนของฤดู

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

๔๘๕

หนาว และในตอนต้นฤดูใบไม้ผลิ (ฤดูวสันต) เขียนบทกวีนี้ไว้คือกวีชื่อ บะโซ ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นเพื่อนบ้านของโอจิ๋ว ที่รู้จักมักคุ้นกับผู้นับถือลัทธิขงจื๊อคนสำคัญแห่งยุคโดกุงวาระ โอจิ๋ว โซโร (พ.ศ. ๒๒๐๔-๒๒๗๑) ซึ่งใช้เวลา ๑๕ ปี อยู่ในดินแดนที่บิดาของท่านถูกเนรเทศไป โดยท่านใช้เวลาในระหว่างนี้ให้หมดไปกับการศึกษานั้นได้เดินทางกลับมายังเมืองเอโดะ เมื่อท่านมีอายุได้ ๒๕ ปี ณ เมืองเอโดะนี้ ท่านได้เปิดสอนแบบบรรยายกลางแจ้งโดยไม่เก็บเงินค่าเล่าเรียนอยู่ข้างๆ ประตูเขาวัดโซโย-อิ (Zoyo-ji) ที่มีชื่อเสียง ณ ที่นั้น ในที่สุดการบรรยายของท่านก็เป็นที่สนใจไม่เฉพาะพระเถระผู้ใหญ่แห่งศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งนั้นเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นที่น่าสนใจของตัวโซกุนเองด้วย โดยอาศัยคำอนุญาตเป็นพิเศษของโซกุน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการสนับสนุนนั่นเอง โอจิ๋วก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการส่วนตัวของนายกรัฐมนตรียะนะงิซะวะและหลังจากนั้นก็ได้รับเงินเดือนขึ้นอย่างรวดเร็วผิดปกติ

ณ โรงเรียนของท่าน ที่ต่อมาท่านได้ตั้งขึ้นในที่ที่คำสอนแบบออร์ทอดอกซ์ของจูสีได้ตั้งมั่นแล้วนี้เองที่โอจิ๋ว โซโร ได้ให้วิธีการเข้าถึงการศึกษาในลัทธิขงจื๊อแบบใหม่โดยวิธีที่รุนแรง ท่านได้ปฏิบัติตามทั้งสำนักออร์ทอดอกซ์และสำนักอิโต จินโซ อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ได้สรุปว่าทั้งสองสำนักนั้นต่างก็ไม่สามารถทำให้จุดมุ่งหมายที่เป็นมูลฐานแห่งความเป็นบัณฑิตบริบูรณ์ได้พอๆ กัน นั่นคือในอันที่จะอำนวยความสะดวกให้สำเร็จตามความต้องการของประชาชนและสวัสดิการทางสังคมโดยทั่วๆ ไป พวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่ได้รับการศึกษาหนักไปในทางอภิปรัชญา ลัทธิมนโคตินิยมทางปรัชญา และการปลูกฝังจิตใจส่วนบุคคล อิโตซึ่งเป็นฝ่ายถูกที่พยายามจะค้นหามูลฐานเดิมแห่งคำสอนของขงจื๊ออีกครั้ง ได้เอาตัวเข้าไปพัวพันอยู่กับจริยศาสตร์ส่วนบุคคล ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ละเลยปัญหาทางสังคมเสีย อีกประการหนึ่ง อิโตซึ่งยืนยันถึงอำนาจหน้าที่แห่งคัมภีร์ลุ่นฮ้อ เพียงฉบับเดียวนั้นไม่สามารถรับรองได้ว่า งานนี้จะเข้าใจได้อย่างถูกต้องที่สุดก็โดยอาศัยความสัมพันธ์กับเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ของมันเท่านั้น ผู้ที่มองดูสิ่งต่างๆ ด้วยทัศนะที่กว้างก็จะสามารถเห็นว่าหนังสือจินตกวินพนธ์แบบฉบับทั้ง ๖ เล่ม (รวมทั้งคัมภีร์ประวัติศาสตร์ คัมภีร์คิตคาถา คัมภีร์จารีตพิธี ฯลฯ) เป็นแหล่งมูลฐานแห่งมรดกเก่าแก่ของจีน ส่วนหนังสือ ๔ เล่ม (รวมทั้งคัมภีร์ขงจื๊อและคัมภีร์เม่งจื๊อ) เป็นเพียงการเสนอการตีความแห่งบ่อเกิดดั้งเดิมเหล่านั้นเท่านั้นเอง ความจริงโอจิ๋วมีความเห็นว่าปรัชญาเมธีโบราณ คือ ขันจื๊อเป็นมัคคุเทศกในเรื่องราวต่างๆ ทำนองนั้นได้ดีกว่ามากทีเดียว ลัทธิสังคมนิยมของขันจื๊อในเรื่องธรรมชาติที่ชั่วร้ายของมนุษย์และความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขธรรมชาตินั้น โดยอาศัยสถาบันต่างๆ ทางสังคมนั้น เป็นลัทธิที่โอจิ๋วสนับสนุน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการคัดค้านทัศนะที่เป็นเชิงอวัตรสย เป็นอุดมคตินิยม และเป็นสุนิยมมากกว่าของเม่งจื๊อ ซึ่งถือว่าการแก้ไขสังคม

ให้ดีขึ้นจะบรรลุผลสำเร็จได้ก็เฉพาะในการวิเคราะห์ครั้งสุดท้ายโดยอาศัยการปลูกฝังทางด้านศีลธรรมเพื่อทำให้ความดีดั้งเดิมแห่งธรรมชาติของมนุษย์เต็มเปี่ยมเท่านั้น เพราะฉะนั้น โอจิวจึงเน้นถึงความสำคัญของพิธีรีตอง (เข้าใจอย่างกว้าง ๆ ว่ารวมถึงสถาบันทางสังคมทั้งปวงที่เป็นบุญเป็นกุศล) และการบริหารทางด้านการเมือง ซึ่งเท่ากับเป็นการคัดค้านคุณธรรม คือ มนุษยธรรมและความชอบธรรม ซึ่งเข้าใจกันอย่างแคบๆ ในฐานะเป็นจริยศาสตร์ส่วนบุคคลนั่นเอง ความจริงโอจิวจึงเป็นนักอรรถประโยชน์นิยมอย่างจริงจังในการที่ท่านได้ยืนยันว่าศีลธรรมที่มีอยู่ใน “วิถีทาง” ตามปรัมปราประเพณีของลัทธิขงจื๊อมิได้มีมูลฐานอื่นใดยิ่งไปกว่าหน้าที่ทางสังคมซึ่งกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ในสมัยโบราณหมายถึง ในแง่นี้โอจิวจึงได้รื้อที่จะยืนยันหยั่งอยู่ข้างๆ “พวกสังคมนิยม” ที่มาก่อนพวกอรรถประโยชน์นิยมของจีนสมัยโบราณ พวกนิติธรรมนิยมในการให้ตำแหน่งสูงสุดแก่กฎหมาย ในการนำเอากฎหมายมาบังคับใช้อย่างเคร่งครัดโดยอาศัยระบบการลงโทษและการให้รางวัล และความต้องการที่จะปฏิรูปสถาบันและมนุษย์เลย

ออกจะยากอยู่สักหน่อยที่โอจิ๋วจะสร้างจินตภาพถึงคำสอนที่คำนวณไว้ดีแล้วในอันที่จะทำให้เกิดการต่อต้านพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อดั้งเดิมมากยิ่งไปกว่านี้ และข้อเท็จจริงที่ว่าโอจิ๋วได้รับอนุญาตให้โฆษณาเผยแผ่ลัทธิคำสอนนั้นด้วยการแข่งขันกับสำนักตระกูลชะยาชิอย่างเปิดเผยนั้น ก็เท่ากับเป็นการเสนอแนะว่า การนำเอาลัทธิออร์ทอดอกซ์ของจูสีมาบังคับใช้นั้นเข้มงวดกวัดขันน้อยกว่าเท่าที่โดยทั่วๆ ไปคิดว่าควรจะเป็น แต่ถ้าพิจารณาจากทัศนะในด้านการเมืองแล้ว ลัทธิไม่ลงรอยของโอจิ๋วมิได้เกี่ยวข้องกับการที่ระบบโซกุนจะต้องเสี่ยงแต่อย่างใดเลย การที่โอจิ๋วเคารพกฎข้อบังคับของกฎหมายที่มีอำนาจทั้งหลายสนับสนุนนั้น ก็นับว่าสอดคล้องต้องกันกับความแท้จริงแห่งสถานการณ์ในยุคโดงูวาระซึ่งดูเหมือนจะพิจารณาเอาการคบรัฐบาลทหารไว้มากกว่าที่จะพึ่งพาอาศัยคุณความดีของสำนักจักรพรรดิและพสกนิกรของสำนักจักรพรรดิเพื่อรักษาระเบียบไว้ นอกจากนี้โซกุนคนที่ ๘ คือ โยชิมุเนะ ซึ่งมีความรู้สึกประทับใจต่อความเป็นบัณฑิตที่มีความรู้กว้างขวาง และการเข้าถึงปัญหาทางการเมืองทางด้านภาคปฏิบัติของโอจิ๋วก็ได้ให้ความสนใจต่อความคิดของโอจิ๋วในเชิงบวกอีกด้วย หนังสือ *เรื่องการปกครอง* (เซ-ฮิดัน) ที่โอจิ๋วเขียนอุทิศให้โยชิมุเนะอย่างน่าประทับใจนั้นได้ให้ข้อเสนอแนะอย่างยืดหยุ่นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ มากมายโดยชี้ให้เห็นว่า จะต้องมีการควบคุมที่เข้มงวดขึ้น และมีนโยบายที่มีเอกรูปยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อจะทำให้ระเบียบทางสังคมมีเสถียรภาพ กล่าวกันว่าโยชิมุเนะเกือบจะให้ตำแหน่งสูงในคณะรัฐบาลแก่โอจิ๋วอยู่แล้ว ก็พอดีโอจิ๋วถึงแก่กรรมโดยปัจจุบันทันด่วนเมื่อมีอายุได้ ๖๓ ปีเสียก่อน

เราอาจหวังว่าผลตามธรรมดาแห่งคำสอนของโอจิ๋วและการที่ท่านได้คบหาสมาคม

กับราชสำนักที่เมืองเอโดะคงจะทำให้สำนักของท่านมุ่งความสนใจตรงไปยังสถาบันทางการเมืองและทางสังคมในญี่ปุ่นในสมัยนั้น ตรงกันข้าม ด้วยการศึกษารื่องเมืองจีนในสมัยโบราณนี้เองที่ทำให้มีผู้เข้าใจว่าสำนักของท่านเป็นเอกลักษณ์กับสถาบันทางการเมืองและทางสังคมอยู่ต่อไปสิ่งที่โอจิ๋วกระทำได้อย่างถนัด ก็คือ ความเป็นปราชญ์ และนับตั้งแต่ต้นมาทีเดียวที่ท่านได้ตั้งเงินรางวัลในเรื่องความรู้ภาษาจีนโดยตลอดไว้ ดังนั้นในฐานะที่เป็นนักศึกษาจีนวิทยาที่วิเศษสุดในสมัยนั้น ท่านจึงได้ถ่ายทอดความรักทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นจีนไปให้ลูกศิษย์ของท่าน และบางทีก็ถ่ายทอดความรู้สึกหัวสูงอันเนื่องมาจากความภาคภูมิใจในความเชี่ยวชาญเรื่องจีนวิทยาของท่านเองส่วนใหญ่ไปให้ลูกศิษย์ด้วย พร้อมกันนั้นก็แสดงความไม่เห็นด้วยและเกลียดชังสิ่งทั้งหลายที่เป็นญี่ปุ่น ท่าทีนี้แหละที่ได้ถ่ายทอดไปยังลูกศิษย์ชั้นนำของท่าน คือ ตะไซ ชุนโด (พ.ศ. ๒๒๒๓-๒๒๕๐) ผู้นิยมจีนเต็มตัวซึ่งบางทีจะเป็นตัวแทนขีดสูงสุดแห่งน้ำ คืออิทธิพลจีนในความคิดสมัยโตกุวะระที่ขึ้นสูงมาก หลังจากนั้น กระแสน้ำก็ได้ไหลเชี่ยวกรากไปในทิศทางชาตินิยม ดูจะเป็นการแสดงปฏิกิริยาต่อการสรรเสริญเยินยอวัฒนธรรมชงจิ๋วแบบจินจนเกินไป แต่ ณ ที่นั้นนับว่ามีความสำคัญที่ว่าคำสอนของโอจิ๋วก็มีผลด้วยเช่นกัน ศิษย์ของท่านคนหนึ่งเป็นคนแรกที่แสดงให้เห็นว่า การศึกษารื่องโบราณและการเรียนแบบเก่าๆ นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในญี่ปุ่นได้เช่นเดียวกับในเมืองจีนเหมือนกัน ข้อนี้ได้นำไปสู่สำนักการศึกษาแห่งชาติและการฟื้นฟูศาสนาชินโตขึ้น

โอจิ๋ว โซไร

วิถีทางแห่งลัทธิชงจิ๋วเป็นวิถีทางของรัฐบาล

ในข้อความที่คัดมาจากหนังสือเรื่อง การชี้ให้เห็นความแตกต่างแห่งวิถีทาง (เบนโด) ของโอจิ๋ว ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่อิโด จินโซ และพวกที่นับถือลัทธิชงจิ๋วใหม่นี้ โอจิ๋วได้บอกวิธีที่วิถีทางเกิดขึ้นมาจากความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะพบกับความต้องการทางสังคม ไม่ใช่จากการที่ชงจิ๋วค้นพบระเบียบทางศีลธรรมที่คงที่หรือกระบวนการตามธรรมชาติเลย

(จากหนังสือ วินริ ฮิโชน, ของ อิโนอุเอะ, เล่ม ๖, หน้า ๑๒-๑๔)

วิถีทางของชงจิ๋ว ก็คือวิถีทางของบรรดาชาติริย์สมัยแรกๆ นั่นเอง วิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกๆ ก็คือวิถีทางที่ทำให้คนทั้งปวงภายใต้ฟ้ามีความสงบสุขและสันโดษนั่นเอง ชงจิ๋วปรารถนาจะรับใช้ราชวงศ์โจวตะวันออกอยู่เสมอ ทั้งนี้ก็โดยการฝึกฝนสานุศิษย์ของท่าน และทำความเข้าใจพิเศษของพวกเขาให้สมบูรณ์ ซึ่งจะสามารถทำให้เขาปฏิบัติงานในด้านการ

ปกครองบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี แต่ในที่สุด ชงจื้อซึ่งผิดหวังในอันที่จะได้รับตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ จึงได้อุทิศตัวเองรวบรวมหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งหกเล่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ท่านสามารถถ่ายทอดหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับเหล่านั้นมายังอนุชนรุ่นหลังได้ ดังนั้นหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งหกจึงได้รวบรวมเรื่องราววิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกๆ ให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา และออกจะเป็นการผิดพลาดมากทีเดียวที่จะกล่าวในสมัยนี้ว่า วิถีทางของชงจื้อมิได้เป็นอย่างเดียวกับวิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกๆ เลย

มูลฐานที่จะนำสันติสุขและความสันโดษมาสู่คนทั้งปวงภายใต้ฟ้านี้เป็น การปลูกฝังชีวิตจิตใจส่วนบุคคล แต่มักจะด้วยจิตที่บรรลุถึงสันติสุขในโลก นี่คือนิยามที่เรียกกันว่า *มนุษย์ธรรม* หลังจากที่จื้อซือและเม่งจื้อปรากฏโฉมหน้าขึ้นมาในเมื่อพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อได้กลายเป็นสำนักที่แยกตัวออกไปสำนักหนึ่งแล้ว พวกเขาก็อุทิศตัวเองเจริญรอยตามวิถีทางของอาจารย์ด้วยความเคารพ และคิดเอาอย่างไ้ว่า โดยอาศัยการศึกษาเพียงอย่างเดียวพวกเขาก็อาจบรรลุถึงความเป็นนักปราชญ์ได้ ในทันทีที่ได้บรรลุถึงความเป็นนักปราชญ์แล้ว พวกเขาก็อาจบำเพ็ญตนให้เป็นตัวอย่างของคนทั้งปวงภายใต้ฟ้า และโลกก็คงจะปกครองตัวเองได้ ข้อนี้ก็คล้ายๆ กับทฤษฎีของเล่าจื้อและจวงจื้อที่เกี่ยวกับ “ความเป็นนักปราชญ์ในภายใน และความเป็นราชาในภายนอก” แต่การได้แย่งคัดค้านความสำคัญของสิ่งที่อยู่ภายนอก (การเมือง) และการเอาความสำคัญทั้งปวงไปผูกไว้กับสิ่งที่อยู่ในภายใน (คุณธรรมส่วนบุคคล) ก็นับว่าตรงข้ามกับวิถีทางเก่าๆ ของชงจื้อและกษัตริย์ในสมัยแรกๆ นั่นเอง เพราะฉะนั้น ในสำนักของชงจื้อและกษัตริย์สมัยแรกๆ พวกที่นับถือลัทธิขงจื้อจึงไม่สามารถฝึกฝนนักศึกษาเพื่อที่จะพัฒนาวิสัยสามารถของพวกเขาได้ และภายนอกสำนักของพวกเขา พวกเขาก็ไม่สามารถหล่อหลอมลักษณะแห่งชาติโดยการทำขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติให้สมบูรณ์ได้ นี่คือเหตุผลที่พวกที่นับถือลัทธิขงจื้อไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการถูกกล่าวหาว่าการศึกษาเล่าเรียนของพวกเขาไม่มีประโยชน์อะไรได้

วิถีทางเป็นคำที่รวมทุกสิ่งทุกอย่างไว้หมด วิถีทางรวมพิธีรีตอง ดนตรี การบังคับใช้กฎหมาย และการบริหารทางการเมือง คือทุกสิ่งทุกอย่างที่กษัตริย์สมัยแรกๆ ทรงบัญญัติไว้ และนำสิ่งทั้งปวงนั้นมารวมเข้าด้วยกันในนามเดียวกัน มิได้มีสิ่งไหนทำนองนั้นใดๆ ที่ต่างหากออกไปจากพิธีรีตอง ดนตรี การบังคับใช้กฎหมาย และการบริหารทางการเมืองเลย ... วิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกๆ ย่อมเป็นอะไรบางอย่างที่กษัตริย์สมัยแรกทรงสร้างขึ้นมาจาก หาดิเป็น

^b คือคัมภีร์ประวัติศาสตร์ ๑ คัมภีร์คิดคำนวณ ๑ คัมภีร์ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลง ๑ คัมภีร์จารีตพิธี ๑ คัมภีร์เกี่ยวกับการดนตรี (ต่อมาได้สูญหายไป) ๑ และคัมภีร์บันทึกเหตุการณ์ฤกษ์ดวงจันทร์และฤดูสารท ๑

วิถีทางตามธรรมชาติของฟ้าและดินไม่ โดยอาศัยคุณธรรมคือความเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถอันสูงส่ง กษัตริย์ในสมัยแรกๆ จึงทรงได้รับโองการสวรรค์ให้มาปกครองโลก กษัตริย์เหล่านั้นทรงมีพระทัยตรงกันในการที่จะทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อนำสันติสุขและความสันโดษมาสู่โลก ดังนั้นโดยอาศัยแหล่งทรัพยากรทางด้านจิตใจของพระองค์และการใช้วิสัยสามารถทางจิตที่สูงสุด กษัตริย์เหล่านั้นจึงได้ทรงสร้างวิถีทางนี้ที่จะทำให้คนทั้งหลายทั้งปวงในสมัยต่อๆ มา ปฏิบัติการให้สอดคล้องต้องกันกับวิถีทางนี้ได้ ฟ้าและดินจะสามารถสร้างวิถีทางนั้นมาจากตัวเองได้อย่างไรกันเล่า? **ฟูสี** (ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่นำเอาสัตว์มาเลี้ยง) **เฉียนนุง** (ผู้เริ่มการกลีกรรม) และ **ชวงตี้** (ผู้ทรงประดิษฐ์ลายลักษณ์ ฯลฯ) ก็ล้วนเป็นนักปราชญ์ด้วยกันทั้งสิ้น แม้ว่าสิ่งที่บุคคลเหล่านี้ผลิตขึ้นมาจะใช้เพียงวิถีทางในแง่สรรพประโยชน์และวัตถุเท่านั้นก็ตาม หลังรัชสมัยจวนฮิวและดิคุที่แทรกเข้ามาผ่านพ้นไปแล้ว ก็มาถึงเอี้ยวและซุนซึ่งเป็นบุคคลที่ได้เริ่มใช้พิธีรีตองและการดนตรี และต่อภายหลังราชวงศ์เลี่ย ราชวงศ์ซาง และราชวงศ์โจว นี้เองพิธีรีตองและการดนตรีจึงได้ประดิษฐ์ฐานอย่างมั่นคงเต็มที่ ดังนั้นจึงกินเวลาหลายพันปีทีเดียวกว่าที่จะทำให้แหล่งทรัพยากรทางวิญญาณกับวิสัยสามารถทางจิตของนักปราชญ์มากมาย รวมเข้าด้วยกันได้ ก่อนที่วิถีทางจะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ วิถีทางมิได้เป็นสิ่งที่อาจเริ่มต้นโดยอาศัยความพยายามของคนคนเดียวในช่วงชีวิตเดียวเลย

การบิดเบือนวิถีทางเพราะไม่รู้เรื่องอดีต

การที่โองการวิพากษ์วิจารณ์ปรัมปราประเพณีของขงจื๊อสมัยต่อๆ มา ซึ่งปรากฏว่าเป็นคำนำ (prolegomenon) ชนิดหนึ่งแห่งหนังสือเรื่อง *การชี้ให้เห็นความแตกต่างแห่งวิถีทาง*ของท่าน ย่อมชี้ให้เห็นความต้องการให้มีการศึกษาลายลักษณ์อักษรของจีนยุคคลาสสิกและสมัยโบราณให้กว้างขวางและจริงจังยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยให้ลัทธิขงจื๊อพ้นจากผลที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และการเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป

(จากหนังสือ *รินริ อีเฮน*, ของ อีโนอุเอะ, เล่ม ๖, หน้า ๑๑-๑๒)

วิถีทางเป็นเรื่องที่ยากที่จะรู้และยากที่จะอธิบาย ทั้งนี้เพราะวิถีทางมีความสำคัญมากมาย สิ่งที่ผู้นับถือลัทธิขงจื๊อสมัยหลังๆ เห็นเกี่ยวกับวิถีทางก็เป็นเพียงแง่หนึ่งของวิถีทางเท่านั้น วิถีทางที่แท้จริง ก็คือวิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกๆ ของจีน แต่หลังจากที่จื๊อซื่อและเม่งจื๊อได้ปรากฏโฉมออกมา วิถีทางก็ได้เสื่อมโทรมลงไปเป็นสำนักขงจื๊อซึ่งเริ่มแข่งขันเพื่อความเป็นใหญ่ยิ่งเหนือ “ปรัชญาเมธีร้อยคน” ของราชวงศ์โจวสมัยหลัง และโดยการทำเช่นนั้นตัววิถีทางเองก็ประพุดตามวิถีทางด้วย จึงยกเอาเรื่องจื๊อซื่อผู้เขียนหนังสือเรื่อง *ทางสายกลาง*

คัดค้านเล่าจื๊อเป็นตัวอย่าง เล่าจื๊อเรียกวิถีทางของนักปราชญ์ทั้งหลายว่าเป็นวิถีทางที่ไม่แท้ เพราะฉะนั้นจื๊อจึงกล่าวว่วิถีทางต้องสอดคล้องต้องกันกับธรรมชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าวิถีทางของขงจื๊อมีวิถีทางที่ไม่แท้นั่นเอง ข้อนี้ในที่สุดก็นำจื๊อเข้าไปสู่ทฤษฎีเกี่ยวกับความจริงสัมบูรณ์ของท่าน ... ในโบราณกาล ผู้ที่ริเริ่ม (อะไรก็ตาม) ถือกันว่าเป็นนักปราชญ์ แต่โดยเหตุที่ขงจื๊อมิได้เป็นผู้ริเริ่มอะไรเลย ในหนังสือเรื่อง *ทางสายกลาง* จึงได้กล่าวถึงความจริงใจสัมบูรณ์ว่าเป็นคุณธรรมของนักปราชญ์ และการอธิบาย (คุณธรรมของนักปราชญ์) ที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ก็ได้ดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยขงจื๊อให้พ้นจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์ที่ก่อให้เกิดความรำคาญได้^๗ อย่างไรก็ตาม ความจริงใจเป็นคุณธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้นของนักปราชญ์ เราจะคิดว่าความจริงใจเป็นคุณธรรมที่พอเพียงแก่สิ่งทั้งปวงและรวมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้หมดได้อย่างไรกัน?

การที่เม่งจื๊อมีความเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นดี นับว่าเป็นตัวอย่างชนิดเดียวกับกับจื๊อซื๋อนั่นเอง โดยการทำธรรมชาติของมนุษย์ให้เหมือนกับต้นไม้จำพวกสนุ่น (ซึ่งสามารถตัดให้เป็นรูปอะไรก็ได้) นี่เองที่เกาจื๊อได้พูดถึงสิ่งทั้งปวงที่อาจกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ได้ ความพยายามของเม่งจื๊อที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าผิคนับว่าก้าวไปไกลมาก บัดนี้สิ่งที่จื๊อซื๋อหมายที่จะกล่าวถึงจริงๆ ก็คือว่า เมื่อนักปราชญ์ทั้งหลายได้สถาปนาวิถีทางขึ้นแล้ว นักปราชญ์เหล่านั้นได้ทำเช่นนั้นให้สอดคล้องต้องกันกับธรรมชาติ จื๊อซื๋อมิได้มุ่งหมายจะกล่าวว่มนุษย์ทุกคนสอดคล้องต้องกันกับธรรมชาติ และว่า เพราะฉะนั้น ตามธรรมดาแล้ว มนุษย์ทั้งปวงย่อมสอดคล้องต้องกันกับธรรมชาติ นับว่าเป็นความจริงที่ว่า ในเมื่อเราไม่อาจทำให้ต้นไม้อื่นงาไค้งหรือบิดไปมาได้ แต่ไม้จำพวกสนุ่นเป็นไม้ประเภทที่เราสามารถทำให้ไค้งหรือบิดไปมาได้เป็นธรรมดา แต่ข้อนี้มิได้หมายความว่าทำให้ไค้งและให้บิดไปได้นั้นเป็นสถานะตามธรรมชาติของไม้จำพวกสนุ่น ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและละอายย่อมชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษยธรรมและความชอบธรรมมีบ่อเกิดอยู่ในธรรมชาติแล้ว แต่ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจมีใช้สิ่งทั้งปวงที่มีต่อมนุษยธรรม และความรู้สึกละอายและความรู้สึกเกรงกลัวไม่จำเป็นที่จะก่อให้เกิดความชอบธรรมได้เสมอไป เพราะการพูดผิผินิดๆ หน่อยๆ นี้แหละที่นำไปสู่ข้อบกพร่องที่ใหญ่หลวง สำนึก

^๗ นั่นคือ โดยเหตุที่ขงจื๊อมิได้เป็น “ผู้ริเริ่ม” (เช่นกษัตริย์ทั้งหลายในสมัยแรกๆ ที่โอ้อวดกล่าวถึงในตอนก่อน) ผู้ประพันธ์หนังสือเรื่อง “ทางสายกลาง” ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนลัทธิขงจื๊อจึงได้ให้มโนภาพเกี่ยวกับนักปราชญ์อย่างใหม่ที่เหมาะสมแก่ขงจื๊อ ทั้งๆ ที่ขงจื๊อได้ประสบความสำเร็จในการสถาปนาสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมากตาม มโนภาพซึ่งประกอบด้วยองค์ ๓ ที่มีอ้างถึงในหนังสือเรื่อง “ทางสายกลาง” บทที่ ๒๔ นี้ มีผู้แปลความหมายไปต่างๆ นานา ดูเหมือนโอ้อวดจะมีมโนภาพเกี่ยวกับความจริงใจที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ดังที่มีอยู่ในบทที่ ๒๖ ซึ่งได้พรรณนาถึงฟ้าดินและนั่นคงภาพว่าเป็นคุณสมบัติของความแท้จริงสัมบูรณ์

วิญญาณสมัยหลังก็เกิดมาจากข้อบกพร่องที่ใหญ่หลวงนั่นเอง การที่ขึ้นชื่อวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้ จึงนับว่าถูกต้องแล้ว ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า จื่อซือและเม่งจื๊อเป็นผู้ป้องกันสำนักขงจื๊อ ส่วนขึ้นชื่อเป็นมนตรีที่มีความจงรักภักดีต่อจื่อซือและเม่งจื๊อมาก^๕

อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเรื่องราวหลังสมัยของเม่งจื๊อไม่นานนักและสิ่งทั้งหลายก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ดังนั้นขอบเขตแห่งการกล่าวถึงสิ่งต่างๆ เหล่านั้นเมื่อว่าโดยแก่นแท้แล้ว ก็เป็นอย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในสมัยที่ขึ้นชื่อปรากฏตัวในสมัยราชวงศ์ ดังนั้น สายลักษณะอักษรได้เปลี่ยนแปลงไปมาก หลังจากนั้นก็มาถึงสมัยเฉิงสองพี่น้องและจูสีซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นบัณฑิตที่มีความสำคัญมาก แต่ก็ยังไม่คุ้นเคยกับภาษาโบราณอยู่ดี บัณฑิตเหล่านั้นซึ่งไม่สามารถอ่านและเข้าใจหนังสือจินตกวินพนธ์แบบฉบับทั้งหกอย่างแท้จริง ได้แสดงว่าชอบหนังสือเรื่อง ทางสายกลาง และหนังสือ เม่งจื๊อ มากกว่า ทั้งนี้เพราะตำราสองเล่มนี้อ่านง่าย ดังนั้นข้อเขียนของปรัชญาเมธีทั้งหลายที่ขัดแย้งกับปรัชญาเมธีอื่นๆ จึงถือกันว่าเป็นการแสดงออกซึ่งวิถีทางของนักปราชญ์ทั้งหลายในแบบฟอร์มดั้งเดิมที่นับว่าถูกต้อง นอกจากนั้น บัณฑิตเหล่านั้นยังอ่านข้อเขียนแบบโบราณดูดังว่าเป็นแบบสมัยใหม่ และโดยเหตุที่บัณฑิตเหล่านั้นไม่ทราบว่าจะความนั้นบังถึงอะไรจริงๆ จึงได้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างความแท้จริงกับเรื่องราวขึ้นมา แล้วความรู้สึกกับการให้เหตุผลก็เลยต้องแยกทางกัน ดังนั้นเราจึงไม่เห็นคำสอนของกษัตริย์สมัยแรกๆ กับของขงจื๊ออีกต่อไป

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ นายอิโต จินโซ นักปราชญ์ที่สำคัญมากคนหนึ่งได้เอาใจใส่ต่อสถานะทั่วๆ ไปของสิ่งทั้งหลายนี้ อย่างไรก็ตาม ในการตีความหมายคัมภีร์ ลຸ່ນยື້ เขาก็ต้องอาศัยคัมภีร์ เม่งจื๊อ ช่วยและได้อ่านข้อเขียนแบบโบราณดูดังว่าเป็นข้อเขียนแบบสมัยใหม่เช่นเดียวกับที่ครูโรงเรียนชื่อเฉิงและจูได้ปฏิบัติมาแล้วเหมือนกัน อนึ่งจินโซได้แบ่งวิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกๆ กับของขงจื๊อออกเป็นทางสองสายอย่างเปิดเผย และปิดหนังสือจินตกวินพนธ์แบบฉบับทั้งหกออกไป ชอบใจเฉพาะ “คัมภีร์ลຸ່ນยື້” เล่มเดียวเท่านั้น แต่เขาก็ไม่ประสบความสำเร็จในอันที่จะหลีกเลี่ยงข้อบกพร่องของพวกที่อ่านภาษาจีนตามแบบญี่ปุ่นเช่นกัน ดังนั้นเมื่อข้าพเจ้าอ่านสิ่งที่เขาได้เสนอหรือประกาศไว้ว่าเป็นความหมายโบราณนั้น ข้าพเจ้าจึงประหลาดใจว่าเราจะเรียกมันว่า โบราณ ได้อย่างไรกัน!

น่าอนาถ, วิถีทางของกษัตริย์สมัยแรกได้เสื่อมทรามลงไปเป็นสำนัก ขงจื๊อ และแล้ว

^๕ในคำว่า “มนตรีผู้มีความจงรักภักดี” อันเป็นภาษาเฉพาะของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อนั้นมักใช้บังคับการวิพากษ์วิจารณ์ที่ตรงไปตรงมาที่อุทิศให้แก่ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดของอาจารย์ (คือ ขงจื๊อ)

ก็เกิดขึ้นจื้อและเม่งจื้อขึ้นมา แล้วก็เสื่อมทรามอีกพร้อมกับที่เกิดมีจูสีและหลู่เซียงฉานขึ้นมา ดูเหมือนว่าจะยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้คนเหล่านั้นมีความเห็นขัดแย้งกัน แต่ละคนจึงได้แสวงหาสมัครพรรคพวกของตัวเองขึ้นมา ยิ่งมีการแบ่งแยกกันมากเท่าใดก็ยิ่งมีการโต้เถียงกันมากเท่านั้น และยังมีคำพูดหลังไหลออกมาจากเท่าใด ความสำคัญของคำพูดที่พูดออกไปก็มีน้อยลงเท่านั้น ใครเล่าที่จะไม่รู้สึกละเสียดใจเพราะสิ่งทั้งปวงนี้?

ขอขอบคุณต่อความเมตตาของฟ้าเป็นพิเศษ ผู้ประพันธ์นี้ได้รับโอกาสที่จะเข้าถึงงานของบัณฑิตที่มีชื่อเสียงสองท่านคือหวางและหลี่^๙ และนับเป็นครั้งแรกที่ได้คุ้นเคยกับข้อเขียนแบบโบราณของจีน ดังนั้นเมื่อข้าพเจ้าพร้อมแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ศึกษาคัมภีร์จินตกวินพนธ์แบบฉบับทั้งหกด้วยความวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งอยู่เป็นเวลาหลายปี ข้าพเจ้าจึงค่อยๆ เข้าใจคำต่างๆ และการที่คำเหล่านั้นสอดคล้องต้องกันกับความแท้จริง และแล้วการตีความคัมภีร์ต่างๆ ก็ปรากฏว่าแจ่มแจ้งขึ้น แล้วข้าพเจ้าก็รู้สึกได้ว่าสามารถจะอภิปรายเรื่องคัมภีร์จินตกวินพนธ์แบบฉบับทั้งหกได้อย่างถูกต้อง คัมภีร์จินตกวินพนธ์แบบฉบับมีข้อเท็จจริงซึ่ง *คัมภีร์จารัตพี* และ *คัมภีร์ลุ่นย้อ* ได้ตีความหมายไว้ อย่างไรก็ดี การตีความหมายจะต้องมีข้อเท็จจริงสนับสนุนก่อนที่จะเราจะยอมรับว่าเป็นการอธิบายวิธีทางที่แน่นอน ถ้าหากเราไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงและเรายอมรับการตีความเอาตามใจชอบ ก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงการพูดคลุม การพูดเกินความจริง และการตัดสินใจตามอำเภอใจได้ นี่เป็นความผิดที่พบอยู่ในหมู่บัณฑิตทั้งหลายที่เจริญรอยตามอันยิวและหลิวซุงยว่น ฟั่นถ่งตระกูลเฉิง และจูสี

ข้าพเจ้ามีอายุครบ ๕๐ ปีแล้ว ถ้าหากข้าพเจ้าไม่ทำงานก่อนที่ข้าพเจ้าจะตายแล้ว ฟ้าจะเอาอะไรมาเป็นเครื่องวินิจฉัยตัดสินเล่า? จงระลึกถึงเรื่องนี้ไว้ให้ดี เมื่อใดก็ตาม ข้าพเจ้ามีเวลาว่าง ข้าพเจ้าก็เขียนหนังสือแสดงความชื่นชมยินดีต่อฟ้า เนื้อหาของหนังสือนี้รวมรายการต่างๆ ไว้หลายสิบรายการ ทั้งหมดนั้นตั้งใจจะให้ประโยชน์แก่พวกนักศึกษาซึ่งมาอยู่ในความดูแลของข้าพเจ้า

บทสรุปหนังสือเรื่องการปกครอง

หนังสือเรื่อง *การปกครอง* ของโอจิวิได้นำเอาปัญหาต่างๆ มากมายที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมญี่ปุ่นอย่างกว้างขวางมาพูดอย่างยืดยาวและละเอียดลออ ในบทสรุปนี้โอจิวิ

^๙ หวางซือเฉิง กับ หลี่หนฺหลุง นักปราชญ์ชาวจีนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งได้ประกาศการหันกลับไปหาภาษาและแบบการประพันธ์สมัยโบราณ

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๔๔๓

ได้สรุปการเข้าถึงแบบทั่วๆ ไปของท่านและคำแนะนำหลักๆ ไว้ ขอให้สังเกตถึงการเน้นหนักในด้านการควบคุมที่ถูกต้องตามกฎหมายอย่างมาก และการตีค่าตัวอย่างส่วนบุคคล (เช่นการบำเพ็ญชีวิตแบบทุกริยา) ของผู้ปกครองบ้านเมืองว่าเป็นอิทธิพลที่มีเหนือประชาชน

(จากหนังสือ โอริว โซไร ยู, หน้า ๒๑๔-๒๑๕)

ในข้อสังเกตที่ยืดยาวของข้าพเจ้าที่มีอยู่ในหนังสือ ๔ เล่มที่แล้วมา ข้าพเจ้าไม่ค่อยได้พูดถึงรายละเอียดมากนัก ทั้งนี้ก็เพื่อให้ท่านสนใจในเงื่อนไขต่างๆ ที่มีอยู่ทั่วไปนั่นเอง

โดยเหตุที่กฎหมายทุกวันนี้มิได้ถือการพิจารณาอย่างรอบคอบเป็นหลัก เรื่องสำคัญๆ จึงถูกปล่อยปละละเลย ไม่มีกฎหมายใดจะไปควบคุมได้อย่างสิ้นเชิง ส่วนเรื่องหยาบๆ หยาบๆ กลับออกกฎหมายมาควบคุมอย่างมากมาย ทุกๆ คนขาดระเบียบวินัย และขนบธรรมเนียมประเพณีก็เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ทุกวันนี้เราได้รับกฎหมายทั้งหลายเป็นมรดกตกทอดกันสืบมาในฐานะเป็นกฎหมาย แต่ประชาชนรู้สึกฎาฎหมายนั้นไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับพวกเขาเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องขอให้ พวกฯ สนใจต่อข้อเท็จจริงที่ว่า บัดนี้กฎหมายกำลังกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีผลอะไรอย่างสิ้นเชิงแล้ว

ภารกิจที่เป็นอยู่ในขณะนี้ก็ได้มีการอภิปรายกันมากมาแล้ว บางอย่างก็จากประสบการณ์ส่วนตัวของข้าพเจ้า บางอย่างก็ถือรายงานจากแหล่งอื่นๆ เป็นหลัก ข้าพเจ้าอาจมีความเข้าใจผิดไปบ้างก็ได้ทั้งอาจมีความผิดพลาดในการวินิจฉัยตัดสินก็ได้ อย่างไรก็ตามวิธีทางแห่งการปกครองมิใช่อนุกรมแห่งภารกิจที่ไม่ประติดประต่อกัน ความรู้เกี่ยวกับโลกทั้งมวลและสิ่งที่ดำเนินไปในโลกนับว่าเป็นสาระสำคัญสำหรับผู้ปกครองบ้านเมือง สิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจในทุกวันนี้ ก็คือว่าเงื่อนไขต่างๆ ในปัจจุบันทั้งหมดย่อมย้อนกลับไปหาข้อเท็จจริง ๒ ประการด้วยกัน *ประการแรก* ก็คือว่าประชาชนทั้งปวงในโลกกำลังดำรงชีวิตอยู่ดูจกแยกที่มาพักอยู่ในโรงแรมชั่วคราวช่วยยาม *ประการที่สอง* ก็คือทุกสิ่งทุกอย่างไม่อยู่ในความคุ้มครองที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น จึงควรจัดทำทะเบียนสำมะโนครัวขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่ประชาชนจะได้มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ควรจะมีการควบคุมดูแลเพื่อดำรงรักษาความแตกต่างกันระหว่างครอบครัวทหาร พ่อค้า และชาวไร่ชาวนา ควรจัดให้มีการควบคุมใดเมียว ในที่สุดก็นับว่า จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องหยุดการซื้อขายในตลาดข้าวเสีย^{๑๐}

^{๑๐} ความพยายามที่จะควบคุมราคาข้าวโดยการซื้อข้าวเมื่อข้าวราคาต่ำและขายเมื่อข้าวราคาสูง ทั้งยังมีจุดมุ่งหมายที่จะกักคนข้าวเหลือกินซึ่งอาจนำมาใช้บรรเทาทุกข์ในเวลาที่เกิดทุพภิกขภัยได้

มาตรการเหล่านี้จะช่วยชาติให้ฟื้นตัวและมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ได้มากทีเดียวมาตรการอื่นๆ ก็จะต้องติดตามมาในเมื่อสิ่งทั้งหลายดีขึ้น ผู้ปกครองบ้านเมืองเองอาจนำเอามาตรการเกี่ยวกับการประหยัดและการบำเพ็ญทุกกรกิริยามาใช้เพื่อทำให้ครอบครัวของตนตั้งอยู่บนรากฐานที่มั่นคงก็ได้ แต่จะไม่เป็นการดีเลย ถ้าหากประชาชนยังคงเดือดร้อนเพราะความยากจนอย่างร้ายแรงอยู่ต่อไป ความปรารถนาอย่างแรงกล้าของข้าพเจ้าก็คืออยากจะเห็นว่าทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองต่างก็มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ด้วยกัน เพื่อที่รัชสมัยของพระองค์จะได้จรัสยั้งยืนไปตลอดกาลเป็นนิรันดร์

ในหนังสือเล่ม ๓ ข้าพเจ้าได้อภิปรายถึงหน้าที่ของสำนักงานและวิถีทางที่จะจ้างคนเข้ามารับราชการ เรื่องนั้นเป็นความลับของนักปราชญ์ กฎหมายอาจได้อย่างที่เขาปรารถนาจริง แต่ถ้าคนที่จะใช้กฎหมายนั้นเป็นคนที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว กฎหมายก็ไม่มีประโยชน์อะไร

เหล่านี้เป็นจุดสำคัญๆ ของเรื่องที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ มีผู้กล่าวกันว่า “ถ้าไม่เก็บแผนการไว้เป็นความลับ ก็จะประสบความเดือดร้อน” และเพราะเราไม่อาจเปิดเผยเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาลของท่านให้คนอื่นรู้ ทราบนี้เอง ข้าพเจ้าจึงได้เขียนเรื่องราวเหล่านี้ของข้าพเจ้าขึ้นมาเองโดยมิได้ขอความช่วยเหลือจากพวกลูกศิษย์เลย ทั้งๆ ที่สายดาข้าพเจ้าจะเสื่อมสมรรถภาพลงและลายมือจะไม่ดีก็ตาม เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมั่นใจว่า ถ้า พวกฯ ได้อ่านเรื่องนี้จนจบแล้ว พวกฯ คงจะโยนมันลงสู่กองไฟเป็นแน่

ระบบความดีความชอบในการปกครอง

ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า โองิวไม่เพียงชอบระบบชนชั้นที่เป็นไปตามสายเลือดเท่านั้น แต่ยังได้สนับสนุนให้มีการควบคุมเพื่อธำรงรักษาระบบชั้นไว้อย่างเข้มงวดกดขี่อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในด้านการปกครอง โองิวเชื่อว่าการดำรงตำแหน่งสูงๆ ในวงราชการสืบทอดกันตามสายเลือดย่อมมีผลทำให้อำนาจตกไปอยู่ในมือของผู้ที่ไม่มีความสามารถอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ท่านจะมีได้สนับสนุนให้เอาระบบข้าราชการพลเรือนมาใช้แทนระบบการสืบช่วงตำแหน่งตามสายเลือดโดยทั่วๆ ไป เช่นเดียวกับพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อก่อนหน้าท่านก็จริง แต่โองิวก็ต้องโต้แย้งในกรณีของบุคคลที่มีความสามารถถ้าหากเขาจะมีโอกาสใดๆ ที่จะทำให้ความคิดของเขาเองมีผลขึ้นมา ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การวิพากษ์วิจารณ์ของโองิวส่วนหนึ่งมุ่งตรงไปที่ตระกูลฮะยาชิซึ่งท่านได้โจมตีการที่ตระกูลนี้ผูกขาดการศึกษาของรัฐไว้ในหนังสือเรื่อง *ปาฐกถา* ของท่านแล้ว

นับว่าเป็นกฎทั่วๆ ไปของธรรมชาติที่ว่า สิ่งเก่าๆ ย่อมค่อยๆ สูญสลายไป และ
สิ่งใหม่ๆ ก็ค่อยๆ เกิดขึ้นมา สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งบนฟ้าและบนดินก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกันหมด
เราอาจชอบรักษาของเก่าๆ ไว้ให้ยั่งยืนเป็นนิรันดร์ แต่นั่นอยู่นอกเหนืออำนาจของเรา
ท่อนไม้ย่อมผุพังไป ธัญพืชที่เก็บเกี่ยวได้แต่ละปีก็มีจำนวนไม่เท่ากัน ขอนี้ย่อมเป็นไปตาม
กฎธรรมชาติ ซึ่งตามกฎนี้ สิ่งทั้งหลายจะค่อยๆ ขึ้นจากเบื้องล่างไปจนถึงยอดสุด และ
เมื่อถึงยอดสุดแล้ว ก็จะเสื่อมลงและสูญสลายไป นี่เป็นกฎที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้แต่กฎของ
(คัมภีร์ว่าด้วย) ความเปลี่ยนแปลง ก็สอดคล้องต้องกันกับกฎนี้ ในการที่จะรักษาหลักการว่า
ด้วยการปกครองที่ดีนี้แหละที่ครอบครัวที่บำเพ็ญดีประโยชน์ที่มีชื่อเสียงควรจะได้รับปฏิบัติ
อย่างดี ทั้งนี้ก็เพื่อธำรงรักษาหลักการนั้นไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ในครอบครัวที่มีคนแก่
จะต้องมีการสวดอ้อนวอนขอให้บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด
มีอายุยืนเป็นนิรันดร์ เฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่ไม่รับพิจารณาความคิดในเรื่องการตายแต่เยาว์วัย
แต่กฎของจักรวาลเป็นสิ่งหนึ่ง และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์เป็นอีกสิ่งหนึ่ง สิ่งเก่าๆ ที่ท่าน
ปรารถนาจะพิทักษ์รักษาไว้อย่างที่พูดนั้น ในที่สุดก็ต้องสูญสลายไปหมด การพูดว่าสิ่งทั้งหลาย
ในอดีตอาจสูญหายไปในวันทีหนึ่งใด เป็นการออกนอกกลุ่มนอกทางไปไกลเกินไป ทั้งไม่เป็นการ
สอดคล้องต้องกันกับวิถีทางของนักปราชญ์ทั้งหลายด้วย อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะ
ธำรงรักษาสิ่งทั้งหลายในอดีตให้ยืนยงตลอดไปย่อมเป็นความโง่เขลาโดยแท้ และทั้งยังไม่สอดคล้อง
ต้องกันกับวิถีทางของนักปราชญ์อีกด้วย วิถีทางของนักปราชญ์ยอมให้สิ่งที่เหมาะสมแก่ความ
รู้สึกนึกคิดของมนุษย์ซึ่งเป็นเหตุทำให้ความรู้สึกของมนุษย์จะไม่ได้ถูกทำลาย แต่พร้อมกันนั้น
กฎที่เป็นนิรันดร์ย่อมแจ่มกระจ่างอย่างไม่มีฝ้ามัวอะไรเลย และจึงไม่มีวิถีทางใดๆ ในอันที่จะไม่
รู้แจ้งกฎนั้น ดังนั้นการไม่รักษาที่อยู่อาศัยอย่างโง่ๆ ตามความรู้สึกของมนุษย์จึงเป็นคุณงาม
จะไขไปสู่การปฏิบัติต่อมนุษยชาติทั้งปวงอย่างยุติธรรม

เพราะกฎหมายดังที่ได้ประกาศไว้แล้วข้างต้นนั่นเอง ผู้ที่สืบสายมาจากกษัตริย์
เอี้ยวและซุน ยิวและถึง เหวินและหวู จึงได้หายสาบสูญไปอย่างไม่มีร่องรอยอยู่ในประเทศจีน
เลย ในประเทศญี่ปุ่นก็มีได้มีร่องรอยของโยริโตะโมะและทาเกะอุย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นโชกุนที่
ยิ่งใหญ่มาก่อนอีกเลย ซึ่งก็เป็นแบบเดียวกับครอบครัวที่มีชื่อเสียงทั้งปวงนั่นเอง อนึ่ง ครอบครัว
ที่ทรงอำนาจที่เราเรียกว่า ไวเสียว ในทุกวันนี้ ในสมัยก่อนก็มีเรื่องราวที่กล่าวถึงน้อยมาก เพราะ
การที่ครอบครัวเหล่านี้ประสบความสำเร็จในการสงคราม พวกเขาจึงได้ก้าวขึ้นสู่ขั้นสุดยอด
แม้ว่าทุกวันนี้จะมีครอบครัวที่มีอำนาจเพียงไม่กี่ครอบครัวที่ยังคงสืบสายอยู่อย่างถูกต้องตาม
กฎหมายโดยตรง แต่การพยายามที่จะธำรงรักษารูานะทางสายโลหิตไว้อย่างโง่ๆ โดยการ

รักษาพวกที่อยู่ยอดสุดไว้ที่ยอดสุดและพวกที่อยู่เบื้องต่ำไว้ที่กันข้างนั้นเป็นการละเมิดกฎของจักรวาล เพราะเป็นการช่วยธำรงรักษาพวกที่อยู่ยอดสุดผู้ซึ่งได้บรรลุถึงจุดที่พวกเขาควรจะหลีกทางให้ผู้อื่นแล้วไว้ด้วยโมหจริต เมื่อบุคคลที่มีความสามารถพิเศษและมีปัญญามีได้อยู่ที่ยอดสุดอีกต่อไปแล้ว นั้นย่อมบ่งถึงอวสานแห่งระบอบการปกครอง (เพราะ) ความสับสนวุ่นวายและความไม่มีระเบียบก็จะเปิดทางให้คนที่มีความสามารถพิเศษและมีปัญญาเรื่องอำนาจขึ้นมาและโค่นราชวงศ์ลง พวกนักปราชญ์ก็จะสร้างระบบเกี่ยวกับการลงโทษและการให้รางวัลเพื่อยกฐานะบุคคลที่มีความสามารถพิเศษจากเบื้องล่างให้สูงขึ้นมา และพร้อมกันนั้นก็ปล่อยให้การกำจัดพวกที่ไม่มีทายาทที่ชอบด้วยกฎหมายในอันที่จะสืบตำแหน่งไว้ให้อยู่กับเจตจำนงของฟ้า หรือพวกที่ความคดโกงของเขาได้กำหนดชะตากรรมตัวเขาเองให้ต้องถูกทำลายไว้ล่วงหน้า

ถ้าหากยึดมั่นตามหลักการนี้ ผู้ฉลาดก็คงจะอยู่ในระดับยอดสุดและพวกที่โง่เขลาก็คงจะอยู่กันข้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้สอดคล้องต้องกันกับกฎแห่งจักรวาล และดังนั้นรัชสมัยก็คงจะยั่งยืนสืบไปเป็นนิรันดร์ การไม่คำนึงถึงคุณภาพตามธรรมชาตินี้ ย่อมหมายถึงความไม่รู้เรื่องกฎที่มีอยู่เหนือฟ้าดินและมนุษยชาติ ในหมู่มกกลับ ข้อนี้ย่อมหมายถึงการขาดความสอดคล้องต้องกันกับเจตจำนงของฟ้า ซึ่งมีใช้วิธีทางแห่งการปกครองที่ถูกต้องอีกเหมือนกัน

ทำไมในระหว่างยุคที่มีสันติสุขเป็นเวลายาวนานนั้น จึงพบคนที่มีความสามารถอยู่ในหมู่ชนชั้นต่ำ ส่วนชนชั้นสูงกลับโง่เขลายิ่งขึ้นตามลำดับเล่า? เท่าที่ข้าพเจ้าพอจะเห็นได้นั้น เราจะพัฒนาความสามารถของคนได้ด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง ในกรณีร่างกายของเรา การใช้ย้วยะ ย่อมทำให้ย้วยะทั้งหลายแข็งแรงขึ้น การใช้มือและแขน ทำให้มือและแขนแข็งแรง การใช้ขาและเท้า ย่อมทำให้ขาและเท้าแข็งแรงขึ้น ถ้าหากเขาปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายเหมือนในการยิงธนูหรือยิงปืนแล้ว สายตาของเขาย่อมดีขึ้น ในทำนองเดียวกัน เมื่อเขาใช้จิตสติปัญญา ก็จะเจริญงอกงามขึ้น ถ้าหากเขาประสบความยากลำบากในแบบต่าง ๆ ประสบการณ์เหล่านี้จะทำให้เขามีความสามารถมากขึ้น นั่นแหละคือกฎธรรมชาติละ ดังนั้นในหนังสือ *เม่งจื๊อ* จึงได้บันทึกไว้ว่า เมื่อฟ้ามีภาระหน้าที่ที่สำคัญจะให้มนุษย์กระทำ ฟ้าก็จะเอาเขามาทดสอบเพื่อให้ทราบถึงค่าที่แน่นอนของเขาเสียก่อน เมื่อเขาพัฒนาความสามารถของเขาโดยการทดสอบเช่นนั้นแล้ว เขาก็จะเป็นผู้ที่เหมาะสมต่อภารกิจเกี่ยวกับการปกครองเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะเขาค้นเคยกับเงื่อนไขต่าง ๆ ในหมู่มนุษย์ เพราะฉะนั้นในวิถีทางของนักปราชญ์ จึงได้มีการเสนอแนะว่า ควรจะช่วยบุคคลที่มีความสามารถให้ก้าวหน้าโดยการนำเขาขึ้นมาจาก

การค้นพบสัตว์ชนิดใหม่อีก

ଭୂଭୂମି

เบื้องต้น โดยอาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์ เราก็อาจเห็นอย่างแจ่มแจ้งดูจัดเห็นภาพในกระจกเงาว่า คนที่มีสติปัญญาและความสามารถพิเศษล้วนมาจากเบื้องต้นทั้งสิ้น มีน้อยคนนักที่มาจากครอบครัวที่ได้รับเอกลิทธิตามสายเลือด แม้พวกที่มีความเป็นผู้ติดตามสายเลือดก็ได้มาสู่สถานะที่สูงส่งเช่นนั้นเพราะบรรพบุรุษของพวกเขาเอาชีวิตเข้าเสี่ยงในระหว่างที่บ้านเมืองเต็มไปด้วยการรบราฆ่าฟันกัน ได้พัฒนาความสามารถของตนขึ้นมาโดยวิธีทางที่ยากลำบากโดยต้องผ่านประสบการณ์ที่ขมขื่นมามาก และได้บำเพ็ญหิโตประโยชน์ที่มีชื่อเสียงกว่าจะได้บรรลุถึงตำแหน่งหน้าที่สูงๆ และได้รับพระราชทานที่ดินมากๆ อย่างไรก็ตาม ลูกหลานที่เป็นอนุชนของพวกผู้ดีเหล่านั้นเมื่อได้ดำรงตำแหน่งสูงๆ ในวงราชการและได้รับพระราชทานที่ดินเป็นจำนวนมากแล้ว ย่อมเห็นว่าตนเองอยู่ในฐานะที่สูงส่งมาตั้งแต่เกิดแล้ว จึงไม่รู้สึกลำบากลำบากอะไรเลย แล้วบุคคลเหล่านั้นจะสามารถพัฒนาความสามารถของตนได้อย่างไรเล่า? พวกผู้ดีเหล่านั้นซึ่งมีตำแหน่งสูงๆ เป็นเครื่องแบ่งแยกตนออกจากชนชั้นต่ำจึงไม่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับภาวะต่างๆ ในหมู่ประชาชนเลย บุคคลเหล่านี้เจริญเติบโตมาในท่ามกลางบุคคลที่ประจบสอพลออยู่ตลอดเวลาจึงรู้สึกเยอหยิ่งทงว่าตนเป็นคนเฉลียวฉลาดทั้งๆ ที่ตัวเองไม่มีความรู้อะไรเลย โดยเหตุที่บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ได้รับการเคารพนับถือเพราะชาติกำเนิดจึงทำให้พวกเขาทักท้วงเอาเองว่าพวกเขาได้รับความโปรดปรานจากโชกุน โดยมีได้มีความรู้สึกกระตือรือร้นอะไรเลย บุคคลเหล่านี้ที่ชอบเอาแต่ใจตัวเห็นประชาชนเป็นตุกึ่งก็ก่อให้เกิดความไม่พอใจ ความรู้สึกอย่างนี้เป็นธรรมดาสำหรับบุคคลที่ตกอยู่ในเหตุการณ์เช่นนั้น และความประพฤติเช่นนั้นก็ย่อมเป็นไปตามกฎธรรมชาติแต่ฝ่ายเดียว พวกที่มีสกุลสูงชาติสูงแม้จะมีความสามารถพิเศษมาตั้งแต่เกิดก็คล้ายๆ กับมีความอ่อนแอมาแต่กำเนิดเช่นกัน แม้พวกเขาอาจเป็นผู้มีสติปัญญาและเฉลียวฉลาดพอตัว แต่พวกเขาก็ดำรงชีวิตอยู่ห่างไกลจากประชาชน โดยพวกเขาไม่สนใจใยดีเลยว่าประชาชนจะมีความรู้สึกอย่างไร โดยเหตุที่พวกเขาเคยชินต่อระเบียบแบบแผนหรือพิธีรีตองของสังคมผู้ดี ความสามารถพิเศษของเขาจึงได้รับการพัฒนาเป็นอย่างไร้ทิศทางนี้ แต่สามัญชนที่ไม่เคยชินต่อระเบียบแบบแผนหรือพิธีรีตองจึงมักปรากฏว่าเซอะเซะงุ่มง่ามในสายตาของพวกผู้ดี ซึ่งการพูดถึงตัวเองจนเกินไปทำให้เขารู้สึกลำพอง นั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือในปัจจุบันก็เหมือนกันทั้งนั้น ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ในวิถีทางของนักปราชญ์ ความสำคัญอันดับแรกจึงอยู่ที่การยกย่องคนที่มีฐานะต่ำต้อยแต่มีความเฉลียวฉลาดและความสามารถพิเศษให้สูงขึ้น การสืบต่อตำแหน่งหน้าที่สูงๆ ในวงราชการตามสายเลือดจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งนั้นประชาชนทั่วๆ ไปไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง

การป้องกันลัทธิขงจื๊อใหม่ของมูโระ กิโตะ

มูโระ กิโตะ (พ.ศ. ๒๒๐๑-๒๒๗๗) ซึ่งเป็นบุตรอาชุนแพทย์ (คล้ายๆ นักปราชญ์คนอื่น ๆ เป็นจำนวนมากในสมัยของท่าน) ได้มาเป็นผู้ป้องกันปรัชญาของจูสีในสมัยที่ปรัชญานี้ถูกบุคคลสำคัญๆ เช่น ยามางะ อิโตะ และโอจิ๋ว โจมตีอย่างหนัก หลังจากที่ท่านเกิดมีความเชื่อถือว่าจูสีเป็นฝ่ายถูกต้องหลังจากที่ได้มีการต่อสู้ดิ้นรนทางด้านพุทธิปัญญาเป็นเวลานานแล้ว ก็เป็นเรื่องของความเชื่อถือส่วนตัวอย่างจริงจังและไม่เป็นเพียงการยอมรับคำสอนที่ตั้งมั่นแล้วอย่างเฉยเมยเท่านั้น เพราะฉะนั้นแม้ท่านจะมีได้แสวงหาทางที่จะตั้งกำหนดกฎเกณฑ์ปรัชญาของท่านเองขึ้นมาใหม่ แต่ท่านก็มีผลต่อการทำให้คำสอนของลัทธิเก่าๆ กลับมีชีวิตชีวามากขึ้นกว่าเดิมมากกว่าที่เจ้าหน้าที่ของลัทธินั้นในสำนักชะยาชิจะป้องกันเสียอีก ในบทความนี้ ท่านได้ทำให้ท่าทีทางด้านศีลธรรมมีพลังเข้มแข็งขึ้นมากสมดังที่โดกุวาระได้เคยหวังไว้แต่เดิม เพราะท่าทีทางศีลธรรมเหล่านี้เป็นผู้อุปถัมภ์ลัทธิขงจื๊อใหม่ ทั้งนี้ก็เพื่อทำให้มูลฐานแห่งกฎข้อบังคับแห่งท่าทีทางศีลธรรมมีความปลอดภัย ในบรรดาท่าทีเหล่านี้ ความรู้สึกในเรื่องหน้าที่ (หรือ “ความชอบธรรม” จิ) ดังที่สำแดงให้ปรากฏอยู่ในสัมพันธภาพส่วนบุคคลโดยเฉพาะในด้านความจงรักภักดีต่อเจ้านายหรือผู้ปกครองบ้านเมืองของตนนั้น ถือกันว่าเป็นหน้าที่ที่สูงสุดที่นับว่าเกี่ยวข้องกับความรู้สึกในเรื่องหน้าที่นี้ก็คือ ความรู้สึกอย่างลึกซึ้งว่าตนเป็นหนี้หรือมีพันธกรณี (ออน) ที่จะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาในฐานะที่ท่านได้ให้ชีวิตแก่เราและที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ปกครองบ้านเมืองในฐานะที่ท่านเป็นผู้ธำรงรักษาและคุ้มครองชีวิตนั้น

อย่างไรก็ดี มูโระนับว่าตรงข้ามกับยามางะ ผู้มีความรู้สึกทวิความจงรักภักดีต่อราชสำนักขององค์จักรพรรดิอยู่เรื่อยๆ นั้น คือ ท่านได้กลายเป็นผู้ให้ความสนับสนุนระบบโชกุนอย่างแข็งขัน เพราะในระบบโชกุนนี้ มูโระได้พบการให้เหตุผลในทฤษฎีของเม้งจื๊อเกี่ยวกับเรื่องโองการสวรรค์ที่ประทานให้แก่บุคคลที่บำเพ็ญหิตประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้ดีที่สุดในมูลฐานข้อนี้ มูโระถือว่าอิเอยะสุเป็นบุคคลที่สวรรค์ทรงส่งมาเพื่อปราบยุคเข็ญ และเพื่อสถาปนาระบอบที่ดั่งงามขึ้นหลังจากที่ได้มีการรบราฆ่าฟันกันจนนองเลือด และบ้านเมืองไม่มีชื่อมีแปมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว ความจริงมูโระได้ให้ความสนับสนุนจารีตประเพณีการบูชาวีรบุรุษของอิเอยะสุ ซึ่งมีอยู่สืบมาจนถึงปลายยุคโดกุวาระ และได้ให้ความสนับสนุนโดยทั่วๆ ไปแก่ฐานะตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ของระบบโชกุนไม่น้อยเลย แต่โดยการทำให้เป็นพวกเดียวกับระบอบการปกครองที่มีอยู่ในเวลานั้นและลัทธิคำสอนเดิมของจูสีอย่างสุดหัวใจนี้เอง มูโระจึงต้องเผชิญกับกระแสความคิดที่มีอำนาจ ๒ กระแส ซึ่งในที่สุดได้กวาดล้างสิ่งทั้งปวงที่อยู่ขวางหน้าไปหมด นั่นคือ ลัทธิชาตินิยม (โดยเฉพาะที่มีเป็นรูปร่างอยู่ในการฟื้นฟูลัทธิชินโต

การค้นพบลัทธิขงจื๊อใหม่อีก

๔๔๔

ซึ่งมูโระเห็นว่าไม่มีค่าที่จะเสวนากับลัทธิขงจื๊อใหม่) และความรู้สึกจงรักภักดีต่อราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งกำลังทวีมากขึ้นตามลำดับ

มูโระ กิวกิโช

การป้องกันลัทธิคำสอนเดิมของขงจื๊อใหม่

ในข้อสังเกตในคำนำหนังสือเรื่อง *การสนทนาที่สุรุเงะ-ได* (ขุนได ชัตซึวะ) ของท่านมูโระ ซึ่งถือว่าตนเป็น “ชายแก่” ได้พรรณนาถึงวิธีที่ท่านได้กลายมาเป็นผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่อย่างตระหนักแน่ หลังจากที่ได้ศึกษาลัทธินั้นมาเป็นเวลานานปีแล้ว บัดนี้เพราะสำนักเจิงจูถูกโจมตีจากหลายทิศหลายทางด้วยกัน ท่านจึงรู้สึกที่ท่านมีหน้าที่เป็นดุษฎีธรรมทูตที่จะต้องป้องกันสำนักเจิงจูนั้น ท่านเองเดียวกับสั่นขวัญใหญ่ในแผ่นดินจีนสมัยราชวงศ์ถังที่ได้หันมาโจมตีพระพุทธศาสนาและลัทธิเต๋าและได้นำไปสู่การฟื้นฟูลัทธิขงจื๊อในสมัยต่อมา

(จากหนังสือ *วินริ อีเซน*, ของ อิโนอุเอะ, เล่ม ๗, หน้า ๘๒-๘๔; ดูเรื่อง *ปรัชญาเมธีญี่ปุ่น*, ของ Knox, ใน TASI, ปีที่ ๒๐, หน้า ๒๔-๓๑)

วันหนึ่ง ในขณะที่ชายแก่คนหนึ่งเดินไปกับศิษย์หลายคน การสนทนาได้วกมาสู่เรื่องพัฒนาการในด้านความคิดของลัทธิขงจื๊อนับตั้งแต่สำนักสั้งเป็นต้นมา และมีศิษย์ผู้หนึ่งแสดงความสงสัยในปรัชญาสำนักเจิงจูขึ้นมา ชายแก่ผู้นั้นจึงกล่าวกับศิษย์คนนั้นว่า

“ในตอนที่ครูเป็นหนุ่มอยู่นั้น ครูได้ติดตามศึกษาภาษาจีนแบบสัจนิยม โดยจำและท่องหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้งหลาย และศึกษาวิธีการแต่งเรื่องราว ครูได้ใช้เวลาหลายปีหลายเดือนกว่าจะรู้แจ้งประจักษ์ในทันทีว่า การศึกษาและความคิดที่จะอุทิศตัวครูให้แก่คำสอนของคนโบราณที่เกี่ยวข้องกับตัวตนที่แท้จริงของเขานั้น เป็นการกระทำที่โง่ๆ แต่ก็นับว่าโชคไม่ดีเลย เพราะครูไม่มีครูบาอาจารย์ที่สามารถหรือเพื่อนที่ดีคอยแนะนำชักจูงจึงต้องงุนงงอยู่กับทฤษฎีมากมายของปรัชญาเมธีต่างๆ ครูเองก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่งในระบบของเจิงจู เมื่อไม่สามารถจะบรรลุถึงทัศนะเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายที่พอจะยุติได้ ครูก็เลยต้องปล่อยให้เดือนปีล่วงไปโดยไม่ได้อะไรขึ้นมาเลย จนกระทั่งอายุราวๆ ๔๐ ปี ครูจึงได้ตระหนักใจอย่างลึกซึ้งว่าไม่มีอะไรจะมาแทนที่คำสอนสำนักเจิงจูได้ บัดนี้ครูได้ศึกษาคัมภีร์ในสำนักเจิงจูมา ๓๐ ปีแล้ว เห็นว่าคำสอนเหล่านั้นเต็มต้ำอยู่ในหัวใจของครู และฉายแสงอยู่ในดวงจิตของครู ครูพบว่ายิ่งจ้องดูมากเท่าใด ก็ดูเหมือนคำสอนเหล่านั้นยิ่งมีโพพารมากขึ้นเท่านั้น ยิ่งวิเคราะห์คำสอนเหล่านั้น

๕๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อย่างพินิจพิเคราะห์มากเท่าใด คำสอนเหล่านั้นก็ยิ่งไม่หวั่นไหวต่อคำวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นเท่านั้น คำสอนเหล่านี้ไม่ลึกซึ่งจนเกินไปและไม่ใช่ธรรมดาสามัญจนเกินไป คงจะได้รับความเห็นชอบจากนักปราชญ์อย่างเต็มที่โดยมีพักต้องสงสัย ถ้าหากเกิดมีนักปราชญ์ขึ้นมาอีก เพราะวิถีทางของฟ้าและดินเป็นวิถีทางของเอี้ยวและซุน และวิถีทางของเอี้ยวและซุนเป็นวิถีทางของซงจื้อและเม่งจื้อ วิถีทางของซงจื้อและเม่งจื้อเป็นวิถีทางของเฉิงและจู ถ้าหากเราไม่ยอมเดินตามวิถีทางของเฉิงและจู เราก็ไม่อาจบรรลุถึงวิถีทางของซงจื้อและเม่งจื้อได้ ถ้าเราไม่ยอมเดินตามวิถีทางของซงจื้อและเม่งจื้อ เราก็ไม่อาจบรรลุถึงวิถีทางของเอี้ยวและซุนได้ และถ้าเราไม่ยอมเดินตามวิถีทางของเอี้ยวและซุน เราก็ไม่อาจบรรลุถึงวิถีทางของฟ้าและดินได้ ครุมีได้หวังว่าเธอควรจะต้องยอมรับคำสอนของครุโดยปริยาย แต่ข้อนี้ครุรู้ดีว่าเป็นความจริงจากความรู้ของครุเอง และถ้าครุไม่หลุดจากความรู้ของครุเอง และกล่าวสิ่งที่บางทีก็ไม่ถูก ครุก็ควรยอมรับการที่ฟ้าและดินจะลงโทษด้วยตัวครุเอง นี่เป็นคำสัตย์ปฏิญาณของครุ!”

ตรงนี้ดูเหมือนทุกคนจะตักตักใจฟังยิ่งขึ้น และชายแก่ผู้นั้นก็กล่าวสลับไปว่า :

“สิ่งที่ครุได้กล่าวนั้น นักปราชญ์ได้แสดงความคิดเห็นเป็นการรับรองยืนยันมาเป็นเวลาถึง ๕๐๐ ปีแล้ว และดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่ครุจะกล่าวสัตย์ปฏิญาณเพื่อเป็นการยืนยันอีกในวันนี้ ภายหลังสมัยจูสี ซึ่งเริ่มต้นด้วยบัณฑิตที่มีชื่อเสียงเป็นเด่น เช่น เจิ้นซีฉาน และหลุยเฮาซาน ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ลีวหลู่ไจ และหวูเฉาหลู่ ในสมัยราชวงศ์หยวน เสยจิงสวาน และซุจิงไจ ในสมัยราชวงศ์หมิง ได้มีบุคคลอื่นๆ มากมายที่ได้อุทิศเวลาศึกษาวิถีทางที่แท้และบุคคลทั้งปวงนั้นต่างก็เชื่อถือในเฉิงและจู ... ดังนั้นจนกระทั่งถึงกลางยุคราชวงศ์หมิง พวกนักปราชญ์จึงมุ่งมั่นอยู่กับการแก้ไขข้อความให้ถูกต้องและยึดมั่นอยู่กับคำสอนที่แท้ไม่มีเสื่อมคลายลงเลย แต่เมื่อหวางยางมิ่งปรากฏโฉมหน้าออกมา ท่านก็ได้ประกาศลัทธิคำสอนเรื่องความรู้ชั้นใน (“ความรู้ที่ดี”) ขึ้น แล้วก็โจมตีจูสี ดังนั้น อารมณ์แห่งความคิดในสมัยราชวงศ์หมิงจึงได้เปลี่ยนแปลงไป และหลังจากที่หวางยางมิ่งถึงแก่กรรมแล้ว สาธุศิษย์ของท่าน เช่น หวางหล่งชีกี้หันไปหาพระพุทธศาสนานิกายเซน หลังจากนั้นนักศึกษาทั้งหลายต่างก็มึนเมาอยู่กับความรู้ทางสัทชัญญาณและรู้สึกเหนื่อยหน่ายต่อการติดตามหลักการแรกๆ มากขึ้น ตอนปลายสมัยราชวงศ์หมิง ผลที่เป็นอันตรายแห่งความรู้ทางสัทชัญญาณนี้ ก็คือว่าพวกนักศึกษาทั่วทั้งประเทศกลายเป็นผู้นับถือลัทธิซงจื้อในเวลากลางวันและนับถือพระพุทธศาสนาในเวลากลางคืน ... เฉพาะบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับระบบของเฉิงและจูเพียงนิดหน่อยเท่านั้นที่ได้วิพากษ์วิจารณ์เฉิงและจูในลักษณะการที่ออกจะพูดมากอย่างที่สุดทำนองเดียวกับนกกระจิบ (นกไซ) ที่เยาะเย้ยนกกระจอก (ซึ่งมีความรู้ที่จะบินไปได้ไกลมากกว่า) และเสมือนตัวบุงดั่งท่าจะ

วัดความกว้างของทะเลเดิมนั้น สมดังที่ฮั่นยิวได้กล่าวไว้ว่า “พวกเขาหนึ่งอยู่ในบ่อมองดูท้องฟ้า แล้ว ก็กล่าวว่าท้องฟ้าเล็กเดิมนั้น” อย่างไรก็ตามก็มีคนอยู่มากมายจนสุดคณานับ ที่มีความรู้ดีนั้น และรู้น้อย กระหายที่จะได้รับคำสอนใหม่ๆ และแปลกๆ และรักที่จะกล่าวซ้ำความเห็นของผู้อื่น

ในแคว้นแคว้นของเรา ได้มีความสงบสุขมาเป็นเวลานานนับตั้งร้อยปีแล้ว การศึกษาเล่าเรียน ก็เจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งปรากฏว่ามีนักปราชญ์เป็นจำนวนมาก ความเป็นปราชญ์ของบุคคล เหล่านั้นแม้อาจไม่ถึงกับดีที่สุดเสมอไป แต่อย่างน้อยที่สุดก็ยึดมั่นอยู่ในปรัชญาของเฉิงและจู และธำรงรักษาสิ่งที่มีค่าควรแก่การเลียนแบบจากอดีตไว้ซึ่งก็ต้องนับว่าเป็นความดีอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตามเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ได้มีคนบางคนที่ได้นำคนทั้งหลายไปสู่วิถีทางใหม่และเต็มไปด้วย อันตรายซึ่งนับว่าเป็นการนำคนออกนอกกลุ่มนอกทาง โดยพยายามที่จะตั้งสำนักคิดของตนเอง ขึ้นมา และรวบรวมสานุศิษย์ไว้ให้มาก ทั้งนี้เพื่อว่าพวกเขาจะได้ขึ้นชมนินตีดต่อการที่จะได้มีอำนาจ มากขึ้นแบบหนึ่งในหมู่ชนปราชญ์ที่ได้เคยขายตัวเองมาเป็นเวลานานแล้ว และสร้างความคิด แปลงๆ ของตนเองขึ้นมา โดยมีได้มีความรู้สึกละอายใจแม้แต่น้อย เมื่อสุนัขตัวหนึ่งเห่า สุนัข ทั้งปวงก็พลอยเห่าตามไปด้วย และนั่นแหละคือเหตุผลที่ว่าทำไมคำสอนที่เลวทรามต่ำช้าและ ลัทธิคำสอนที่มีการกระทำอันรุนแรงจึงได้มีอยู่ในโลกทุกวันนี้มากต่อมากนัก วิถีทางกำลังตกอยู่ใน ภาวะฉุกเฉินมีอันตรายมากจริงๆ เพราะฉะนั้นในสมัยที่พระพุทธศาสนาและลัทธิเต๋า กำลังรุ่งเรือง ฮั่นยิวจึงได้ลุกขึ้นโจมตีพระพุทธศาสนาและลัทธิเต๋าดำลัทธิ โดยทำตัวเองเป็นเสมือน เม่งจื๊อและกล่าวคำปฏิญาณต่อเทวดาแห่งฟ้าและดินฉินโต ชายแก่ผู้นี้ก็ได้กล่าวคำสัตย์ปฏิญาณ ฉะนั้น ทั้งๆ ที่บารมีของเขจะมีได้เสมอด้วยบารมีของเม่งจื๊อ แต่เขาก็ยังไม่กล้าที่จะไม่ตอบ คำเรียกร้องของฮั่นยิว และท่านก็เช่นกัน จงดูซิว่าคำพูดที่ข้าพเจ้าพูดไปไม่ใช่จะไม่ใคร่ฟังเสียเลย!

เศรษฐกิจกับคุณความดีตามจารีตประเพณี

ข้อความสองตอนที่คัดมาจากหนังสือเรื่อง การสนทนา ของมูโรต่อไปนี้เป็นแบบฉบับ แห่งทัศนคติของข้าราชการที่มีต่อชนชั้นพ่อค้าที่กำลังเรืองบารมีขึ้นมาและอิทธิพลแห่งชีวิต และคุณค่าของพวกชนชั้นกลาง (bourgeois) ที่กำลังแพร่หลาย ทัศนคตินี้เกิดจากภารกิจที่มีต่อ การทำมาตรฐานชาบูไรให้เสื่อมลง และจากความรู้สึกที่ว่าความมั่งคั่งของพวกพ่อค้าพอกพูนขึ้น มาจากการที่พวกชวานาต้องสูญเสียความมั่งคั่งของตนไป และมีแนวโน้มไปในทางที่จะขัดขวางการ เกษตรกรรม มูโรถือนโยบายตามปริมปราประเพณีแบบจีนเป็นมคฺคุเทศก์ นโยบายนี้ได้ตั้งมั่น ตั้งแต่สมัยตอนต้นๆ ราชวงศ์ฮั่น (ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔) เป็นนโยบายที่ตั้งตัวเป็นฝ่าย ตรงข้ามกับชนชั้นพ่อค้า และอย่างน้อยที่สุดก็ให้กำลังสนับสนุนเกษตรกรรม ภาพฉากต่างๆ

๕๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในสมัยนั้นที่มุโระซะท่อนให้เห็นยอมเท่ากับเป็นการให้อรรถาธิบายเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วที่น่าที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญอยู่ ทั้งๆ ที่ระบอบโชกุนได้พยายามที่จะธำรงรักษาสถานะเดิมไว้

(จากหนังสือ วินวิธิเซน, ของ อีโนอุเอะ, เล่ม ๗, หน้า ๒๔๔-๒๔๗; ดูเทียบกับเรื่อง *ปรัชญาเมธีญี่ปุ่น*, ของ Knox, ใน TASS, ปีที่ ๒๐, หน้า ๑๒๔-๑๓๐)

ไม่มีอะไรที่จะมีความสำคัญต่อชาмуไรเท่ากับหน้าที่เลย สิ่งที่น่าจะสำคัญเป็นประการที่สองก็คือ ชีวิตแล้วก็เงิน โดยเหตุที่ทั้งชีวิตและเงินต่างก็มีค่าเหมือนกัน มนุษย์จึงคล้ายๆ กันในเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นตายเท่ากัน หรือเมื่อเผชิญกับปัญหาเรื่องการเงินที่จะทำให้สิ่งที่มีค่าที่เรียกว่า หน้าที่ ต้องลดค่าลง ดังนั้น ต่อเมื่อชาмуไรมีความระมัดระวังที่จะไม่คิดหรือไม่พูดถึงความโลภชีวิตหรือความโลภเงินเท่านั้นแหละ เขาจึงจะสามารถจัดตัวเองให้พ้นจากความต้องการที่เต็มไปด้วยความละโมภได้ สิ่งที่เขาเจ้าเรียกว่า ความต้องการที่เต็มไปด้วยความละโมภ (*อภิชฌาวิสมโลก?*) มิได้จำกัดอยู่แต่ความรักเงินเท่านั้น เพราะการผูกพันกับชีวิตของตนเองนั้นก็จัดว่าเป็นความละโมภด้วยเหมือนกัน ชีวิตของเขาไม่มีค่ายิ่งไปกว่าเงินทองดอกหรือ? เมื่อต้องเผชิญกับหน้าที่แม้จะไม่เป็นที่พอใจเพียงใดก็ตาม วิถีทางของชาмуไรย่อมเกิดจากการคำนึงถึงความปรารถนาของตนเอง แม้แต่ชีวิตของเขาเอง ว่ามีค่าน้อยกว่าขยะเสียอีก แล้วเขาจะตีค่าเงินทองน้อยยิ่งไปกว่านั้นอีกสักเพียงใดเล่า? โดยเหตุนี้ (ชีวิตและเงิน) มีคุณค่าในภายในจึงนับว่าเป็นการดีที่จะระมัดระวังสุขภาพของตนและหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่าย ถ้าหากเป็นเช่นนั้น การทะนุถนอมไว้ในหัวใจหรือแม้การพูดถึงความรักชีวิตของตนจนเกินไปหรือการบูชาเงิน ก็อาจเป็นการเหมาะสมสำหรับพวกพ่อค้า แต่ไม่เหมาะสมสำหรับพวกชาмуไรเลย ในหนังสือนิทานเก่าๆ ข้าพเจ้าเคยทราบ ว่า ในสมัยราชวงศ์ถัง มีสาวใช้คนหนึ่งที่เขาจ้างไว้ในครอบครัวของหลี่วู่ฉวน^{๑๑} มาเป็นเวลานานแล้ว เมื่อเธอออกจากบ้านของหลี่วู่ก็ไปทำงานอยู่กับหยางจิวว่^{๑๒} ที่ครอบครัวของหยางจิวว่ เธอได้เห็นนายผู้หญิงชายโหม และกำลังต่อล้อต่อเถียงกับพวกพ่อค้าขายส่งด้วยเรื่องสนนราคา ทันใดนั้นเธอก็ตกอกตกใจขอโทษแล้วก็จากครอบครัวของหยางไป ... ดังที่เขาอาจหวังจากครอบครัวของข้าราชการที่สืบมาทางสายเลือดสมัยราชวงศ์ถัง ครอบครัวหลี่คงรักษาจารีตประเพณีที่ไม่ต่างพร้อยไว้ และทำตัวให้แตกต่างไปจากครอบครัวที่เพิ่งจะรุ่งโรจน์ขึ้นมาเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ที่ได้รับการเรื่องนี้ไว้ก็เพราะว่า (จารีตประเพณีเช่นนั้น) เป็นจารีตที่ได้รับการยกเว้นเป็นพิเศษในตอนกลางสมัยราชวงศ์ถัง

^{๑๑} เป็นข้าราชการ กวี และผู้ศรัทธาในลัทธิเต๋าในสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๓๒๑-๑๔๐๘)

^{๑๒} กวี (สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕)

ในประเทศญี่ปุ่นสมัยโบราณ เพื่อที่จะรักษานามว่า ประเทศแห่งนักปราชญ์ ไว้
กิริยามารยาทต่างๆ จึงบริสุทธิ์และง่าย ๆ และจะไม่ถูกบิดเบือน (เพราะเห็นแก่) ราคาและ
กำไร แม้แต่ในที่ที่หน้าที่มิได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างจริงจัง ก็ยังมีความรู้สึกให้เกียรติอัน
เกิดอยู่ในภายในซึ่งยังมิได้หายไปอย่างสิ้นเชิง แม้กิริยามารยาทจะเปลี่ยนแปลงไปมากพร้อม
กับการเกิดมีรัฐบาลทหาร แต่พวกเขามิรู้ก็ยังไม่รู้ประเพณีอะไรเกี่ยวกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ เลย
พวกเขามิยังเป็นพวกที่กระหมัดกระหม่อมและตรงไปตรงมาอยู่ และไม่สุ่ยสุร่ายเลยแม้แต่น้อย
ข้อนี้ยังคงเป็นความจริงอยู่แม้จนกระทั่งเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ...

เมื่อครูนึกถึงสมัยที่ครูเป็นหนุ่ม พวกเด็กหนุ่ม ในสมัยนั้นไม่เคยพูดถึงเรื่องสนทนาคา
เลย และมีอยู่บ้างเป็นบางคนที่มีสติกลายเมื่อได้ยินเรื่องราวที่สัปปะสนะ เด็กหนุ่ม ๆ ส่วนมาก
ชอบฟังเรื่องเกี่ยวกับการสงครามสมัยก่อน ๆ และชอบถกเถียงกันในเรื่องหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติ
ต่อเจ้านายหรือต่อบิดา และเรื่องเจตจำนงที่แน่วแน่ของพวกเขามิรู้ ครูได้ยินมาว่าพวกเด็กหนุ่ม
สมัยปัจจุบันนี้ชอบไปไหนมาไหนด้วยกัน ชอบหาเรื่องสนุก ๆ มาเล่าสู่กันฟังโดยเล่าถึงเรื่องที่
เกี่ยวกับการได้กำไรและขาดทุน หรือพูดเรื่องที่เกี่ยวกับความสุขสำราญทางด้านกามารมณ์
ดังนั้นมาตรฐานทางด้านสังคมจึงได้เปลี่ยนแปลงมาตั้ง ๕๐ หรือ ๖๐ ปีแล้ว ในระยะนั้นมี
ชาวมิไรคนหนึ่งในเมืองคะกะ ซึเอะโอจิ อุเนเมะ มีบุตรชื่อคุรินโดะ^{๑๓} คุรินโดะเป็นเพื่อนของ
ครู อุเนเมะพูดกับพวกลูก ๆ และลูกศิษย์ของท่านว่า “แม้การบรรลุถึงความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์
โดยการแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนอื่น ๆ จะเป็นเรื่องที่เขากำหนดอย่างเสรีทั่วโลกก็ตาม แต่พวกเข
ก็ไมควรมีอะไรที่จะต้องทำการแลกเปลี่ยนสินค้าเหล่านั้นเลย ในการซื้อขาย ถ้าฝ่ายหนึ่งขาดทุน
ก็หมายความว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องได้กำไร แต่การเอาชนะในด้านการค้าแตกต่างจากการเอาชนะ
ในการเล่นหมากรูก เพราะเมื่อคนซื้อได้กำไรและการได้กำไรเป็นของตนเอง ย่อมไม่มีความพอ
ใจ ตรงกันข้าม หัวใจกลับเต็มไปด้วยเจตนาร้าย การชื่นชมยินดีเมื่อใครคนหนึ่งดำเนินธุรกิจการ
ค้ามีกำไรหรือซื้อสินค้าที่มีค่ามากได้ในราคาถูก ๆ ย่อมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการค้าของพ่อค้า
แต่ในเรื่องของชาวมิไรแล้ว กรณีเช่นนี้เป็นสิ่งที่ให้อภัยไม่ได้”

เมื่อสองสามปีมานี้ เมื่อ อะไร จิกุโงะ-โนะ-คะมิ (คือ อะไร สะกุเซกิ) เป็นผู้บรรยาย
อยู่ในวัดในลัทธิขงจื๊อ ครูได้ยินเขากล่าวว่า “ในการรายงานถึงเรื่องราวของคนอีกคนหนึ่ง
อย่าพูดว่าเขาผู้นั้นเป็นคนโลภมาก เพราะถ้าหากเขาเป็นคนโลภเงินแล้ว ท่านก็อาจแน่ใจได้ว่า
ในที่สุดเขาจะโลภชีวิตด้วย ในกรณีนั้น ท่านควรใช้คำพูดแบบขวานผ่าซากเลย และพูดว่าเขา
เป็นคนซื่อสัตย์ซื่อตรง” ข้อนี้ถูกต้องจริง ๆ

^{๑๓} คือ อะโอจิ โสเกน ซึ่งมิไรยกย่องว่าเป็นชาวมิไรแบบฉบับคนหนึ่ง

๕๐๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประชาชนควรเป็นสวรรค์สำหรับกษัตริย์

(จากหนังสือ รินริ อีเซน, ของ อินโอะเอะ, เล่ม ๗, หน้า ๑๕๕-๑๕๙; ดูหนังสือ ปรัชญาเมธีญี่ปุ่น, ของ Knox, ใน TASSJ, ปีที่ ๒๐, หน้า ๔๑-๔๔ ประกอบ)

ครั้งหนึ่งในตอนท้ายแห่งการอธิบายหนังสือเล่มที่ ๑๐ ของคัมภีร์ สุนย็อเกี่ยวกับข้อความที่ว่า “เขาได้แสดงความเคารพแก่บุคคลที่ถือบัญญัติสามะโนคร้ว” (X, ๑๖) ชายแก่คนหนึ่งได้ถามแขกของท่านว่า : ข้อความที่ว่า “กษัตริย์ทรงถือประชาชนว่าเป็นสวรรค์ ส่วนประชาชนถืออาหารว่าเป็นสวรรค์ หมายความว่าอะไร?”

มีบุคคลผู้หนึ่งตอบว่า “ประชาชนเป็นพื้นฐาน (จุฎฐานเจตีย์) ของบ้านเมือง เมื่อประชาชนเชื่อฟัง บ้านเมืองก็คงอยู่ได้ ถ้าประชาชนเป็นขบถ บ้านเมืองก็จะถูกทำลายลง โดยเหตุที่การธำรงรักษาหรือการทำลายล้าง (บ้านเมือง) ขึ้นอยู่กับประชาชน กษัตริย์จึงจำต้องให้เกียรติประชาชนว่าเป็นสวรรค์เสมอ อาหารเป็นชีวิตจิตใจของประชาชน ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร ถ้าปราศจากอาหารเสียแล้ว ประชาชนก็จะตาย ... เพราะฉะนั้น ประชาชนจึงต้องให้เกียรติอาหารว่าเป็นเสมือนสวรรค์”

ชายแก่ผู้นั้นได้กล่าวสืบไปว่า “ท่านได้อธิบายข้อความทั้งสองนั้นถูกต้องแล้ว ข้อความทั้งสองนั้นพาตึงไปถึงมโนคติที่ว่า เราควรจะตีค่าเกษตรกรรมให้สูง เมื่อสวรรค์ (ฟ้า) ให้กำเนิดมนุษย์ สวรรค์ก็เชื่อว่าให้กำเนิดข้าวเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ด้วย ถ้าหากมีมนุษย์ ก็ต้องมีข้าว และถ้าหากมีข้าว ก็ต้องมีมนุษย์ ถ้าไม่มีข้าว ก็ไม่มีมนุษย์ ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่จะสำคัญยิ่งไปกว่าอาหาร ขาวนาเป็นผู้ผลิตข้าว และสวรรค์ก็ทรงมอบขาวนาให้แก่กษัตริย์ซึ่งกษัตริย์จะต้องทรงให้เกียรติขาวนาดุจดังที่ทรงให้เกียรติแก่สวรรค์เอง กษัตริย์ไม่ควรดูถูกเหยียดหยามขาวนาแม้แต่คนเดียว นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมการสำรวจสามะโนคร้วในสมัยโบราณจึงได้รับเกียรติจากกษัตริย์ และขงจื้อก็แสดงความเคารพในเมื่อท่านได้พบผู้ที่ถือบัญญัติสามะโนคร้ว ประชาชนก็เหมือนกัน ควรระลึกไว้ว่าพวกตนได้รับมอบหมายให้ผลิตสิ่งที่เป็นสาระสำคัญที่สุดในแผ่นดินซึ่งสวรรค์ประทานมาเพื่อทำให้ชีวิตของมนุษย์ดำเนินต่อไป และควรให้เกียรติแก่อาหารดุจดังที่ให้เกียรติสวรรค์ ขาวนาจะต้องไม่เป็นคนเกียจคร้านเพราะความขยันขันแข็งของขาวนาเป็นมูลฐานแห่งมาตรฐานทางสังคมและจารีตประเพณี และมีความสัมพันธ์กับความสงบสุขของบ้านเมืองด้วย ...

“ในสมัยสามราชวงศ์ ผู้ปกครองบ้านเมืองถือว่าประชาชนเป็นสวรรค์ เพราะฉะนั้นจึงผ่อนปรนการเก็บภาษีให้น้อยลง และช่วยเหลือประชาชนในเวลาเกิดข้าวยากหมากแพง

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๕๐๕

ดังนั้นจำนวนประชาชนจึงมิได้ลดน้อยถอยลง เพราะการอพยพหนีไปอยู่ที่อื่นและการร่อนเร่พเนจรไปทั่วประเทศเลย พวกเขาจะดำรงชีวิตอยู่ที่บ้านโดยมิได้มีความกระวนกระวายเดือดร้อนใจอะไรเลย และก็จะมีถวายเป็นที่คนผลิตได้แก่กษัตริย์ และไม่มีใครที่จะไม่ “ถือว่าอาหารเป็นสวรรค์” เลย เจตนารมณ์ของพวกเขาทั้งหลาย นับตั้งแต่พวกข้าราชการลงมาจนถึงพ่อค้ามั่งอยู่ที่ยี่สิบเมืองหลวงทั้งสิ้น คนทั้งปวงล้วนกระหม่อมกระหม่อม ไม่มีใครที่เกลียดชังหรือสรวลส่ายเลย แต่ว่าต่อมาในสมัยราชวงศ์ฉิน ไม่มีความรู้สึกที่ว่าประชาชนเป็นสวรรค์อีกต่อไปแล้ว ได้มีการเก็บภาษีอย่างทารุณโหดร้าย จนกระทั่งแคว้นต่าง ๆ ต้องแตกแยกไปหรือไม่กี่ตั้งตัวเป็นกบฏบ้านเมืองแตกฉานชานเขินดุจก่อนดิน พวกนักเลงหัวไม้มีปรากฏทั่วไปทุกหนทุกแห่งหนึ่ง นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นต้นมา แม้บ้านเมืองจะมีความสงบสุขและความปลอดภัย แต่ก็ยังมีคนเป็นจำนวนมากคิดแต่จะกบฏเอกราชไร่นาแต่ฝ่ายเดียว และพ่อค้าใหญ่ทั้งหลายก็มีความเป็นอยู่อย่างกับเจ้าชายทีเดียว ... และพวกประชาชนในบ้านเมืองก็เอาอย่างโดยการดำรงชีวิตอยู่อย่างสรวลส่าย และประจบประชันกันในการหาความสนุกสนานเพลิดเพลินที่ต้องเสียเงินเสียทองเป็นจำนวนมาก เจียอีได้ร้องเรียนต่อรัฐบาล และโดยเหตุที่เจตนารมณ์บางอย่างที่ถือว่าประชาชนเป็นสวรรค์ยังมีอยู่ สมเด็จพระจักรพรรดิจึงทรงมีพระบรมราชโองการซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า เกษตรกรรมเป็นพื้นฐานของจักรวรรดิ ทรงลดหย่อนในเรื่องการเก็บภาษีอากร และทรงเตือนข้าราชการในท้องถิ่นต่าง ๆ ว่าอย่าละโมภโลภมากนัก พระองค์ทรงส่งเสริมให้บุตรธิดาเชื้อฟงบิดามารดา ให้น้องชายเคราพพี่ชาย และให้ชนชั้นชนชั้น ... ดังนั้นในรัชสมัยจักรพรรดิเหวิน และจักรพรรดิจิง ทั้งนายและบ่าวต่างก็เป็นคนกระหม่อมกระหม่อม และไร่นาก็อุดมสมบูรณ์ขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่สมัยสามราชวงศ์มา ไม่มีสมัยใดเลยที่จะมีรัฐบาลที่ดีเช่นนั้น การศึกษาเรื่องอดีตและปัจจุบันย่อมแสดงให้เห็นว่าสมัยโบราณเป็นสมัยที่เป็นหนึ่งไม่มีสอง ในสมัยต่อมา มาเมื่อมาตรฐานทางสังคมของชนบทขยายเข้ามาสู่เมืองหลวง สมัยนั้นก็มีความสุขความเจริญดี แต่เมื่อมาตรฐานทางสังคมของเมืองหลวงขยายออกไปยังชนบท สมัยนั้นก็มีความชั่วช้าเลวทรามข้อนี้เป็นเพราะชนบทประเพณีของเมืองหลวงนั้นยกย่องความสรวลส่ายฟุ่มเฟือย ส่วนจังหวัดต่าง ๆ มิได้สูญเสียลักษณะอันง่าย ๆ เรียบ ๆ ของตนเลย

“จากสิ่งที่ข้าพเจ้าได้สดับมาเกี่ยวกับสถานะแห่งเมืองหลวงเมื่อไม่นานมานี้ ก็คือว่า แคว้นต่าง ๆ เติบโตด้วยข้าราชการที่เต็มไปด้วยความละโมภและเมืองต่าง ๆ ก็เต็มไปด้วยบุคคลที่บูชาเงินเป็นพระเจ้า มีอยู่มากมายที่ถ้าพิจารณาแต่ภายนอกอย่างผิวเผินแล้ว ดูเหมือนเป็นคนที่ยึดมั่นในกฎหมายและไม่กินสินบน แต่ความจริงทำงานส่วนตัวเพื่อหากำไรและชอบสรวลส่ายอย่างหนึ่ง พวกเขาชอบโอ้อวดถึงความฉลาด (แกมโกง) ของเขา และปิดบังความผิดของตน พวกเขา

ชอบหลอกลวงรัฐบาล ชอบสบประมาทผู้อื่น และวางแผนการอย่างฉลาด จากเรื่องที่ข้าพเจ้าทราบมาเกี่ยวกับการที่พวกเขาติดต่อกับผู้อื่นนั้น พวกเขาพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความหรรษาฟุ่มเฟือยในการเลี้ยงดู พวกเขาจะแข่งขันกันในด้านความอ่อนช้อยของบทเพลงและการฟ้อนรำ และวันหนึ่งๆ ได้ใช้จ่ายเงินทองไปเป็นจำนวนมาก พวกเขาทำสิ่งทั้งปวงนี้ให้มีรสนิยมที่ประณีต ซึ่งนับว่าทำให้จินตนาการต้องฉันทกันไป เมื่อพวกเขาเห็นใครกระหม่อมโตและซื้อสัตว์ เขาจะหัวเราะเยาะเหมือนกับว่าเป็นคนบ้านนอกคอกนาและไม่ประสีประสาต่อวิถีทางของโลก โดยเหตุที่ปัจเจกชนไม่อาจทำอะไรที่เป็นการฝ่าฝืนคนส่วนมากได้ แพ้ชั้นเหล่านี้ก็เลยกลายเป็นสากลไป และแม้แต่ดินแดนที่อยู่ห่างไกลก็พลอยสุรุ่ยสุร่ายและเห็นผิดเป็นชอบไปด้วย นานาถ, คนทั้งโลกต่างก็ยกย่องความสุรุ่ยสุร่าย และคนทั้งโลกต่างก็เห็นแก่เงิน ถ้าปราศจากเงินเสียแล้ว ก็ไม่อาจสนองกิเลสตัณหาเหล่านี้ได้เลย ดังนั้นผู้ที่เข้มแข็งก็จะยึดเอาความมั่งคั่งของจักรวรรดิไว้ และความมั่งคั่งนั้นก็หยุดหมุนเวียน เงินทองก็หายากขึ้น แต่ก็มีอาหารผลิตขึ้นมาทุกปี เงินเป็นสิ่งที่ปรารถนายิ่งขึ้น ส่วนข้าวราคาดลดลง ซามูไรที่ได้รับข้าวแทนเงินเดือนต้องเอาข้าวราคาดูกไปขึ้นเป็นเงินสดและก็มีไม่พอ (กิน) ส่วนพวกกระหายเงินก็เอาเงินเหรียญที่คนชอบซื้อข้าวราคาดูกๆ และทำให้สินค้าของตนทวีมากขึ้น แต่ทั้งๆ ที่เงินมีจำนวนจำกัดนี้และความสุรุ่ยสุร่ายของพวกเของหาได้จำกัดลงไม่ และเงินที่มีประโยชน์ก็ถูกใช้ให้หมดไปกับสิ่งไม่เป็นสาระไม่เป็นไล่เป็นพายุอะไรเลย ...

“เรื่องนี้มิได้เกิดในวันเดียว เมื่อ ๖๐ หรือ ๗๐ ปีมาแล้ว ความมั่งคั่งสมบูรณ์มีมากกว่าในทุกวันนี้ สามัญชนบางคนก็ชอบฟุ่มเฟือย แต่คนส่วนมากกระหม่อมโตทั้งหมด ทั้งนี้เพราะคนแก่ๆ ในสมัยก่อนส่วนมากยังคงมีชีวิตอยู่ คนทั้งหลายผู้ซึ่ง ... ได้ประสบความยากลำบากอยู่ตลอดเวลาในฐานะเป็นทหารและไม่รู้จักเรื่องความฟุ่มเฟือยเลย แม้แต่ในความฝัน พวกเขาได้ฝึกฝนบุตรหลานของเขาให้ยึดมั่นอยู่ในกรอบประเพณีของครอบครัว แม้เราจะมิได้พูดถึงพวกเขาในทุกวันนี้ว่ามีวิถีทางที่เป็นแบบบ้านนอกคอกนา แต่ตามปกติธรรมดาพวกเขาก็ไม่มีความโอ้อวดอยู่แล้วและเต็มไปด้วยบุคลิกลักษณะอันดีงาม พวกเขาไม่มีความผิด มีแต่ความดีงาม พวกเขาเป็นคนจริงจัง พึ่งพาอาศัยได้ ทำงานหนัก และมีจิตใจเมตตากรุณา ต่อมาบุคคลประเภทนี้ก็ล้มหายตายจากไปหมด พวกซามูไรและพวกข้าราชการบัดนี้มีชีวิตกระเสือกกระสนอยู่กับเบี้ยบำนาญที่ตนได้รับสืบทอดมาตามสายเลือด ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข พวกเขาไม่รู้จักเรื่องความยากลำบากเลย สิ่งทั้งปวงที่พวกเขาต้องการก็คือความสุขสบาย พวกเขามีได้คำนึงถึงพิชรายแห่งความสุขสบายนั้นเลย พวกเขาชอบสุรุ่ยสุร่าย เป็นคนไร้ประโยชน์ และหมกมุ่นอยู่แต่ในอบายมุข ไม่น่าแปลกประหลาดอะไรที่เราต้องตกอยู่ในสถานะเช่นนั้น!

การค้นพบหลักฐานข้อใหม่อีก

๕๐๗

ที่ร้ายยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือ เพราะพวกที่กระหายเงินและพวกที่ชอบให้มีการจัดงานรับรองอย่างใหญ่โตนี้แหละ ความชั่วจึงได้แพร่ไปทั่วทุกแคว้นแคว้น ในประเทศก็ยังมีเจตนาตลกๆ บางอย่างซึ่งได้หายไปจากเมืองหลวงหมดแล้ว แนนอนที่เดียวที่ชาวบ้านชาวเมืองมักจะโง่เขลาเบาปัญญาและหมกมุ่นอยู่แต่ในอบายมุข และบางคนก็ก่ออาชญากรรมใหญ่ๆ ขึ้นมา ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความระมัดระวังอะไร เมื่อต้องเผชิญกับความยากลำบาก พวกเขาก็จะโกรธเกรี้ยวและบางทีก็ลุกขึ้นมาต่อต้านรัฐบาล แต่พวกเขาก็ยังไม่เป็นคนฉลาดแกมโกงอย่างชาวเมืองตามธรรมดาแล้วพวกเขาเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตธรรมดาสามัญ เป็นอยู่ด้วยความดีงามอย่างง่าย ๆ เป็นคนมีเหตุผลและพอใจกับอาหารประจำวัน เมื่อพวกข้าราชการในท้องถิ่นระลึกถึงเจตนาธรรมที่ถือว่าประชาชนเป็นสวรรค์ ย่อมเปลี่ยนแปลงแก้ไขภาวการณ์ให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ ปฏิบัติต่อประชาชนดุจดังที่ตนให้ความอุปถัมภ์บำรุงบิดามารดาและบุตรธิดาโดยไม่กลัวตาย เพราะความหนาวและความหิวเสียนั้น และประชาชนก็จะพึงพอใจและจะไม่ถึงถิ่นฐานบ้านเรือนหนีความทุกข์ยากไป เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายแสดงบทลงโทษที่อาชญากรรมจะพึงได้รับ ห้ามฟุ่มเฟือยและว่ากล่าวตีเตียนคนเกียจคร้านและล่ามเลเทเมาแล้ว ประชาชนในแคว้นแคว้นก็จะเชื่อฟังกฎหมายด้วยความเคารพ และดังนั้นก็จะทำให้ชนบทร่มเย็นประเพณีดีขึ้น ถ้าชนบทร่มเย็นประเพณีในแคว้นหนึ่งแล้วก็อีกแคว้นหนึ่งดีขึ้นตามๆ กัน อิทธิพลแห่งชนบทร่มเย็นประเพณีนั้นก็จะได้รับความเห็นอกเห็นใจในเมืองหลวง ชาวเมืองหลวงก็จะมีจำนวนเป็น ๑ ใน ๑๐ ของประชาชนทั้งประเทศ ไม่ว่าอะไรที่เป็นแพ้นในเมืองหลวง ในไม่ช้าก็จะแพร่ไปถึงหัวเมืองต่างๆ ถ้าหากพวกชาวไร่ชาวนามีความพอใจและอุดมสมบูรณ์ขึ้นแล้ว แพ้นของพวกเขาคงจะแผ่ไปทั่วประเทศโดยเอาชนะความสุรุ่ยสุร่ายและความชั่วร้ายได้ ความสุรุ่ยสุร่ายคงจะต้องค่อยๆ หลีกทางให้แก่ความมัธยัสถ์โดยมีพักต้องสงสัยเลย.

บทที่ ๑๙

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๓

นักศึกษาเรื่องประเทศญี่ปุ่นสมัยโตงวาระต้องเผชิญกับสถานะที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกัน อยู่ทุกหนทุกแห่ง ประการแรกที่เขาได้พบก็คือระบอบเผด็จการทางทหารซึ่งปกครองประเทศ อย่างแท้จริงกว่า ๒๕๐ ปี โดยมีได้มีการศึกษาสงครามเลย และซึ่งทำให้ต้องเสียโอกาสที่จะเป็น จักรวรรดิโพ้นทะเลเพราะเห็นแก่สันติภาพ ทั้งยังได้พบสังคมที่ยึดมั่นอยู่กับหลักการในลัทธิ ขงจื๊ออย่างแน่นแฟ้น และซึ่งทำตัวเองให้แตกต่างออกไปเป็นพิเศษโดยอุทิศตนแสวงหาความสุข ทางกามารมณ์ และเมื่อเขาพิจารณาพจนานุกรมศัพท์ทางสุนทรียศาสตร์ในสมัยนั้น ก็พบว่า มิได้มีความขัดแย้งกันที่แปลกประหลาดน้อยไปกว่ากันเลย

ความยากลำบากส่วนหนึ่งในความพยายามที่จะสร้างคำที่ถือเป็นแบบที่นักเขียนสมัย โตงวาระใช้ในพินิจยทางสุนทรียภาพนั้นเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า มิได้มีความเป็นระเบียบ เดียวกันอยู่เลย นั่นคือเราไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะสันนิษฐานว่าเกณฑ์ของบ้านเมืองใน พ.ศ. ๒๔๙๓ จะคงเป็นเหมือนเช่นนั้นใน พ.ศ. ๒๓๙๓ หรือว่าอุดมคติที่เป็นมคฺคุเทศก์แห่งความรุ่งโรจน์ของ สถานที่สำหรับอยู่อาศัยที่หรูหรา เป็นอย่างเดียวกับที่กวีผู้มีชีวิตอยู่ในกระท่อมที่สงบเงียบ อย่างไรก็ดี เราอาจพูดถึงคำพูดและมโนคติบางอย่างว่ามีนัยพิเศษในระหว่างระยะเวลาส่วนใหญ่ ของสมัยนั้น

ส่วนที่รุ่งโรจน์ที่สุดของสมัยโตงวาระไม่ต้องสงสัยเลยว่าได้แก่สมัยเกนโรกุ (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๙๖) ซึ่งได้นำมาจากวัฒนธรรมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ คำหนึ่งที่เป็นเด่นออกมา ในสมัยนี้ก็คือคำ *อุกิโยะ* ซึ่งในอีกความหมายหนึ่งนับว่าเก่าแก่กว่านั้นมาก ในวรรณคดีสมัย เฮอิอันได้ใช้คำนี้ หมายถึง *โลกที่เต็มไปด้วยทุกข์* และเป็นแบบฉบับที่พระพุทศศาสนาใช้อธิบาย ถึงโลกแห่งทุกข์และความทุกข์ อย่างไรก็ตาม พ.ศ. ๒๒๒๓ คำที่มีเสียงอย่างเดียวกันนี้ ก็ได้ความหมายใหม่มาอีกความหมายหนึ่งโดยการเล่นคำระหว่าง *อุกิ* ซึ่งหมายความว่า “เป็นทุกข์” กับ *อุกิ* ที่มีความหมายว่า “ล่องลอย” คำใหม่คือ *โลกที่ล่องลอย* จึงได้มีผู้รับเอา มาใช้อย่างรวดเร็ว บางทีอาจเป็นเพราะคำนี้ได้ให้ภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงง่ายไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งสืบต่อมาจากโลกแห่งความทุกข์และเศร้าอย่างเห็นได้ชัด เราอาจพบแบบการแสดงออกซึ่ง *โลกที่ล่องลอย* นี้ในภาพวาดรูปคลื่นสมัยเกนโรกุมากมาย เพราะคลื่นเป็นรูปลักษณะของ

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๓

๕๐๙

ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงได้และน่าตื่นเต้นมากที่สุด คำว่า อุกิโยะ เองก็ได้มีผู้นำมาประยุกต์ใช้กับผลิตผลแห่งวัฒนธรรมสมัยเกนโรกุมากมาย รวมทั้ง อุกิโยะ-เอะ คือ เครื่องพิมพ์ที่เป็นบล็อกไม้ซึ่งนับว่าเป็นงานที่มีชื่อเสียงที่สุด แม้หากไม่ถึงกับดีที่สุดในศิลปะสมัยโตกุวะก็ตาม คำว่า อุกิโยะ ได้เอามาใช้แก่ที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียนแล้ว โดยเฉพาะซึ่งได้แก่ช่องโสเภณีและสถานที่รื่นรมย์อื่นๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของสังคมในนครในสมัยนั้น บุคคลในวรรณคดีที่นับว่ายอดเยี่ยมในสมัยเกนโรกุซึ่งเป็นพระเอกของนวนิยายเรื่อง *คนที่ใช้ชีวิตในการเกี้ยวพาราสี* (พ.ศ. ๒๒๒๖) ก็มีชื่อว่า อุกิโยะโนะสุเกะ และการที่เขามีความคุ้นเคยกับพลเมืองและศิลปะของ “โลกที่ล่องลอย” อย่างสมบูรณ์ ทำให้เขาเป็นที่อิงคาริชาและเป็นเป้าหมายที่บุคคลชั้นผู้น้อยกว่าเป็นจำนวนมากพยายามจะเอาอย่าง หนังสือเล่มนี้ [เป็นตัวอย่างที่เด่นแห่ง อุกิโยะ-ไซชิ หรือหนังสือเรกรรมย์ที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่เป็นภรรยาลับนอกวงสังคม (demi-monde)] อิซุระ ไชกาคุ (พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๕๓๖) นักเขียนนวนิยายชั้นนำยุคเกนโรกุเป็นผู้เขียน ไชกาคุได้พรรณนาถึงสิ่งที่น่าสนใจที่สำคัญ ๒ ประการของ “โลกที่ล่องลอย” คือ *กามารมณ์* และ *เงิน* ไว้ในลักษณะการที่จับอกจับใจมาก ผู้ที่มีความเข้าใจในสองเรื่องนี้จะได้รับการขนานนามว่า *ซียิน* หรือผู้เชี่ยวชาญ ไชกาคุเองก็เป็น “ซียิน” คนสำคัญ และสามารถคุยถึงประสบการณ์ต่างๆ มากมายไว้ใน *อุกิโยะ* นั้น การที่ไชกาคุได้พรรณนาถึงผู้หญิงในอุดมคติสมัยเกนโรกุไว้ย้อมพิสดานให้เห็นว่าในบรรดาลึกลับทั้งหลายอื่นๆ เขาได้ศึกษาในเรื่องที่เขาเลือกนี้อย่างละเอียดลออเพียงใดว่า :

“เมื่อข้าพเจ้าถามว่าหญิงประเภทไหนที่เขาอยากได้ ชายชราได้นำภาพผู้หญิงที่สวยงามคนหนึ่งออกจากกล่องใส่ไม้วันกระดาดที่ทำด้วยไม้เพาโลว์เนีย (Paulownia) พลางกล่าวว่าเขาอยากได้ภาพจำลองที่มีชีวิตชีวาซึ่งทำเหมือนแบบหุ่นนี้ไว้ในอ้อมกอด เมื่อข้าพเจ้าได้ตรวจสอบภาพนั้นก็เห็นว่าผู้หญิงในภาพนั้นอายุประมาณ ๑๕ ถึง ๑๘ ปี หน้าซึ่งดูเป็นสมัยใหม่นั้นค่อนข้างกลม และมีสีเหมือนดอกซากุระซีดๆ รูปร่างไม่มีตำหนิเลย ตาที่ชายชราผู้นั้นชอบไม่หยี คิ้วตักแต่ไม่ชิดกัน จมูกโด่ง ปากเล็ก และบางเรียบ ฟันขาว หูยาน มีริมโบหูนี้มนวลอยู่ห่างศีรษะ ดังนั้นเขาจึงสามารถมองเห็นจนถึงตอนล่างของบิหู ผมตรงหน้าผากก็ขึ้นตามปกติ และไม่มีร่องรอยว่าไม่ใช่ธรรมชาติเลย ผมข้างล่างก็ย้อยลงมาปรกคออันงามระหงของเธอ นิ้วมียาวเรียวและมีเล็บบางๆ เท้าไม่กว้างถึงขนาดเหรียญทองแดงแปดอันเรียงกัน นิ้วหัวแม่มือเท้ามนขึ้น ฝ่าเท้านี้มนวล ร่างเธอมีร่างกายใหญ่กว่าผู้หญิงโดยทั่วๆ ไปนิดหน่อย ตะโพกมีเนื้อแน่น (เป็นจุดเนื้อสัน) แต่ไม่ใช่มีเนื้อมาก กันเต็ม การเยื้องกรายอ่อนช้อย และแต่งตัวงาม มีทั้งความสง่างามและความสุภาพอ่อนโยนปนกัน เธอเก่งในศิลปะที่ถูกผู้หญิงควรมีและไม่ใส่ใจอะไรเลย ไม่มีไฝฝ้าแม้แต่แห่งเดียวในตัวเธอ”

ผู้หญิงในอุดมคติของไซกาคุแตกต่างจากผู้หญิงที่ได้พรรณนาไว้ในหนังสือ *การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ* มาก ความงามสมัยเฮอันถือความแตกต่างในด้านความสามารถและรสนิยมเป็นหลักและก็ไม่เคยมองข้ามเรื่องพงศ์เผ่าเหล่ากอไปเลย แนนอนทีเดียวที่เธอจะต้องมีความงามอย่างจับจืดจับใจทีเดียว แต่ไม่มีนักเขียนสมัยเฮอันคนใดที่เขียนรายละเอียดพอๆ อย่างที่ไซกาคุเขียนบอกเราที่นับว่ามีความสำคัญต่อไซกาคุยิ่งไปกว่านั้น ก็คือว่า นิ้วหัวแม่เท้าของผู้หญิงในอุดมคติของเขานอนกว่านิ้วเท้าที่เธอเขียนด้วยการเอาพู่กันป้ายลงไปอย่างสวยงาม และโดยเหตุที่ไซกาคุมิได้กล่าวถึงว่าเธอมีคุณสมบัติทางด้านศีลธรรมอย่างใดบ้างที่ทำให้เธอมีร่างกายงดงาม จึงไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะสันนิษฐานว่าเขาได้แสวงหาอะไรในเพชรน้ำหนึ่งนี้ของสตรีทั้งหลาย

แต่ในบทละครของจิกามัตสึ (พ.ศ. ๒๑๙๖-๒๒๖๘) มีผู้หญิงที่พรรณนาไว้แตกต่างออกไปอีกแบบหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทางไกลจากอุดมคติทางสุนทรียศาสตร์สมัยโตกุภาวะเพียงใด นางเอกของจิกามัตสึตามปรกติจะเป็นภาพสตรีจากประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นหรือสตรีจากสิ่งแวดล้อม *อุกิโยะ* อย่างเดียวกับที่ไซกาคุเขียนพรรณนาไว้อย่างสวยงาม แต่นางเอกของจิกามัตสึไม่เหมือนนางเอกของไซกาคุที่ยอมปล่อยตัวให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิง นางเอกของจิกามัตสึได้รับอิทธิพลมาจาก *กิริ* ซึ่งได้แก่นิภาพที่มีความสำคัญมากในญี่ปุ่นสมัยโตกุภาวะ *กิริ* มีทั้งพระพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อเป็นต้นกำเนิด ซึ่งพัฒนาจากการเข้าใจว่าด้วยความเป็นเหตุผลของกันและกัน และความห่วงใยต่อความยุติธรรมทางด้านศีลธรรมพอๆ กัน คำว่า *กิริ* นี้ เราอาจแปลว่า หน้าที่ หรือ พันธกรณีทางด้านศีลธรรม ก็ได้ แต่นัยของคำ *กิริ* นี้ได้ขยายออกไปไกลเกินขอบเขตแห่งคำภาษาอังกฤษที่ใช้ตามปรกติมาก เพื่อที่จะควบคุมกิเลส (นินโย) ไว้ เขาจะต้องปฏิบัติ *กิริ* ถ้าหากกิเลสที่แรงกล้าเกินกว่าที่จะควบคุมได้ ก็จะมีโสภณากรรมขึ้น ดังที่จิกามัตสึได้กล่าวไว้

โลกแห่งกิเลสตัณหาของ *อุกิโยะ* และคำบงการที่ดุต้นของ *กิริ* ยังคงเป็นสาระสำคัญเช่นเดิมอยู่ในวรรณกรรมสมัยโตกุภาวะ จนกระทั่งถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จึงได้มีหนังสือที่มีชื่อทำนองนั้น เช่น *โรงอาบน้ำอุกิโยะ* หรือ *ร้านตัดผมอุกิโยะ* และหนังสืออื่นๆ อีกมากมายหลายเล่มที่ผู้เขียนตั้งใจที่จะ ระวังใจให้ทำความดีและลงโทษคนชั่ว (คันเซน โจอะกุ) หนังสือประเภท *อุกิโยะ* ตามปรกติประกอบด้วยเรื่องราวที่สนุกสนาน (และบางทีก็เป็นเรื่องลามกอนาจารหรือเกี่ยวกับเรื่องหญิงโสเภณี) วรรณกรรมอีกแบบหนึ่งซึ่งมีคนชอบกันมากก็คือ เรื่องการผจญภัยที่หนักไปทางเป็นคติสอนใจ ซึ่งในหนังสือประเภทนี้ผู้ประพันธ์พยายามพรัวสอนในเรื่องศีลธรรมโดยไม่ให้เบื่อหน่ายเลย หนังสือที่นับว่าเด่นในประเภทหลังนี้ก็คือเรื่อง *ฮักเกน-เดน*

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๓

๕๑๑

(ชื่อประวัติของวีรบุรุษแปดคน) ที่บะกินได้เขียนเป็นอนุสรณ์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๗ ถึง พ.ศ. ๒๓๘๔ วีรบุรุษทั้งแปดของบะกินแต่ละคนเป็นตัวแทนคุณธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งๆ ของชงจื่อ ซึ่งนับว่าเป็นอุบายที่คล้ายคลึงกับที่สเปนเซอร์ใช้ในหนังสือเรื่อง *The Faerie Queene* ฉะนั้น ในหนังสือเรื่อง *ฮักเกน-เดน* ซึ่งมีอยู่หลายพันหน้าด้วยกันนั้น วีรบุรุษต่างๆ มักจะถูกหล่อหลอมอย่างร้ายกาจและถูกทรมานอย่างรุนแรง แต่การที่วีรบุรุษเหล่านั้นมีความตระหนักใจว่า *ทำดีได้ดี และ ทำชั่วได้ชั่ว* นั้นทำให้พวกเขาสามารถข้ามพ้นความยุ่งยากต่างๆ ไปได้ ในสมัยนั้นหนังสือ *ฮักเกน-เดน* มีผู้นิยมอ่านกันมาก เพราะได้รวมอุบัติการณ์ที่น่าทึ่งต่างๆ กับคำตักเตือนต่างๆ ของนักปราชญ์เข้าด้วยกัน และแม้ว่าผู้อ่านสมัยใหม่ส่วนมากจะชอบ *อุกิโยะ* ของโชซากุ มากกว่า *กิริ* ของบะกิน แต่เราก็คงถือว่า *ฮักเกน-เดน* เป็นตัวแทนจุดสูงสุดอันมโหฬารของวัฒนธรรมและอุดมคติทางด้านสุนทรียภาพสมัยโตกูงาวะ ทั้งในด้านความใหญ่โตมโหฬารและในด้านบทสรุปวิธีทางแห่งความคิดที่พัฒนาขึ้นมาในระยะเวลา ๒๐๐ ปี ก่อนหน้านั้นได้

จิกามัตสึ มอนซาเอะมอน

เรื่องลัทธิสัจนิยมในศิลปะ

(จากคำนำหนังสือ *นะนิวะ มียะเงะ*, ของ โยชิอิ อิกัน)

(จากเรื่อง *The Battles of Caxinga*, ของ Keene, หน้า ๙๓-๙๖)

นี่คือสิ่งที่จิกามัตสึบอกข้าพเจ้าเมื่อข้าพเจ้าไปเยี่ยมเขาหลายปีมาแล้ว *โยรุริ* แตกต่างจากหนังสือเรื่งรรมย์แบบอื่นๆ ในข้อที่ว่า โดยเหตุที่เดิม *โยรุริ* เกี่ยวข้องกับหุ่นกระบอก คำทั้งหลายทั้งปวงก็ควรเป็นสิ่งที่มีชีวิตซึ่งมีการกระทำเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุด เพราะ *โยรุริ* จะมีแสดงก็เฉพาะในโรงละครที่แสดงประชันกับ *คาบูกิ* ซึ่งเป็นศิลปะของตัวละครที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ประพันธ์จะต้องให้อารมณ์ต่างๆ แก่หุ่นไม้ที่ไม่มีชีวิต และต้องพยายามในวิธีทางนี้เพื่อให้ผู้ชมสนใจ ดังนั้นโดยทั่วๆ ไปจึงยากมากที่จะเขียนหนังสือให้ดีเด่นเป็นพิเศษจริงๆ

“ครั้งหนึ่ง เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นหนุ่มอยู่ และได้อ่านเรื่องเกี่ยวกับราชสำนัก ก็บังเอิญไปพบตอนที่บอกว่า ในเวลาที่มีงานนักขัตฤกษ์ ได้มีหิมะตกลงมาอย่างหนักและพูนสูงขึ้นมากขนาดไหน แล้วก็คำสั่งให้หาทางอย่าให้หิมะเกาะตันสั้มนั่นหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นฉันสงสัยที่อยู่วัดไปจึงชุ่นเคื่องมากเพราะกิ่งของมันต้องร่วงเพราะหิมะทำให้น้ำเสียวว่ากิ่งจะหัก นี่เป็นการใช้ปลายปากกาเขียนซึ่งนับว่าเป็นการให้ชีวิตแก่ต้นไม้ที่ไม่มีชีวิตชีวา ที่เป็นเช่นนั้นเพราะภาพต้นสน

ซึ่งขัดเคืองที่มีคนมากกว่าตีหม้อออกจากต้นส้ม ซึ่งทำให้มันเสียวว่กึ่งของมันจะหัก และ กระวนกระวายต่อหิมะที่ทำให้กึ่งมันลูลง นับว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแกล้งที่มีชีวิตชีวา (และ) เคลื่อนไหวได้อย่างนั้นมิใช่หรือ?

“จากแบบอย่างนี้แหละ ข้าพเจ้าก็ได้ศึกษาวิธีที่จะใส่ชีวิตชีวาลงใน โยรูริ ของข้าพเจ้า ดังนั้นจึงต้องถือว่า แม้ข้อความเชิงพรรณนาอย่าง มิจิยุกิ ก็จะทำให้เรามีความรู้สึก หรือเราจะมีรู้สึกชื่นชมยินดี ถ้าหากมีใครได้ชมแซมเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ ไม่ต้องถึงขนาดเป็นวลีเชิงบรรยาย และบทสนทนาละ ข้อนี้ก็เป็นอย่างเดียวกับสิ่งที่เรียกว่าอำนาจปลุกใจในตัวกวีทั้งหลายนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ถ้าหากกวีไม่ประสบความสำเร็จในการที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ ในการที่ตนกล่าว ยกย่องแม้แต่ฉากที่วิเศษของมัตสึชิมะหรือมียายิมะในบทกวีนิพนธ์ของตน ก็คงคล้ายๆ การมองดูภาพสาวงามที่คนวาดโดยไม่ระมัดระวังฉะนั้น ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง จึงควรจะสำเหนียกว่าความรู้สึกเป็นมูลฐานแห่งการเขียน ...

“โยรูริ เก่าๆ ก็คล้ายกับการเล่าเรื่องถนนที่ทันสมัยของเราและย่อมไม่มีดอกหรือผลเลย นับตั้งแต่เวลาที่ข้าพเจ้าเริ่มเขียน โยรูริ ... ข้าพเจ้าระมัดระวังในการเขียนซึ่งมิได้เป็นความจริงสำหรับ โยรูริ เก่าๆ เลย ผลที่ได้รับก็คือว่า ได้ยกสื่อกลางขึ้นระดับหนึ่ง ตัวอย่างเช่น เพราะว่าพวกผู้ดี พวกชาмуไร และชนชั้นต่ำทั้งปวงมีสถานะทางสังคมแตกต่างกัน จึงนับว่าเป็นสารัตถะสำคัญที่จะต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างกันในการที่บุคคลเหล่านั้นแสดงเป็นตัวอย่าง นับตั้งแต่การปรากฏตัวมาจนกระทั่งถึงการพูด ในทำนองเดียวกัน แม้ภายในชนชั้นชาмуไรด้วยกันก็ยังมีทั้งโตเมียวและบริวารเช่นเดียวกับชนชั้นต่ำอื่นๆ เหมือนกัน คือแต่ละชั้นต่ำก็มีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน เราจะต้องกำหนดความแตกต่างกันเหล่านั้นไว้ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่าเป็นสิ่งที่ เป็นสารัตถะสำคัญที่จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพบุคคลต่างๆ เหล่านั้นในหัวงนกได้เป็นอย่างดี

“ในการเขียน โยรูริ ประการแรก ผู้เขียนจะต้องพรรณนาถึงข้อเท็จจริงตามความเป็นจริงเสียก่อน แต่ในการทำเช่นนั้นเขาจะต้องเขียนสิ่งที่ไม่ถูกเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของศิลปะ ความจริงก็คือใช้ลักษณะของสตรีเพศ พูดถึงสิ่งต่างๆ ที่ผู้หญิงจริงๆ ก็ไม่อาจพูดได้ถึง สิ่งต่างๆ ทำนองนั้นนับว่าเป็นหัวใจใหญ่ของศิลปะ ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งเหล่านั้นพูดถึงสิ่งที่ไม่อาจออกมาจากริมฝีปากของผู้หญิงจริงๆ ได้ ทำให้สามารถเปิดเผยอารมณ์ที่แท้จริงของผู้หญิงทั้งหลาย ถ้าในกรณีเช่นนั้นผู้ประพันธ์จะเอาลักษณะของตนมาเป็นแบบในวิถีทางของสตรีที่แท้จริง และปกปิดความรู้สึกของเธอไว้ ลัทธิสัจนิยมเช่นนั้นที่ยากจะชื่นชมได้ก็คงไม่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินในการเขียนขึ้นมาเลย ดังนั้น ถ้าเขาตรวจตราบทละครโดยมิได้สนใจต่อปัญหาเรื่องศิลปะแล้ว บางทีเขาก็จะวิพากษ์วิจารณ์ศิลปะโดยถือว่าศิลปะนั้นมีคำพูดที่ไม่เหมาะสมแก่ผู้หญิงจะพูดอยู่มากมาย

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๓

๕๑๓

เป็นหลัก แต่เราก็ควรพิจารณาเห็นสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นศิลปะ อีกประการหนึ่งก็มีตัวอย่างอยู่มากมายในการแสดงลักษณะนิสัยใจคอของคณวยร่ายว่าซัดดาตาวาจนเกินไป หรือลักษณะนิสัยใจคอของคนงุ่มง่ามเชื่อซาว่าตลกขบขันซึ่งไม่เป็นความจริง และซึ่งจะต้องถือว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ผู้ดูจะต้องสำเหนียกในข้อนี้ไว้

“มีบางคนซึ่งคิดว่า Pathos (คุณสมบัติหรือธาตุมูลในศิลปะที่เราให้เกิดอารมณ์ โดยเฉพาะอารมณ์ที่อ่อนโยน เช่น ความเมตตา) เป็นสารัตถะสำคัญของ โยริริ จึงมักจะใช้ข้อความ เช่น ‘น่าเวทนา’ ‘น่าสงสาร’ ในข้อเขียนของเขา หรือผู้ซึ่งเมื่อท่องสาธยายก็จะท่องด้วยเสียงที่แหบๆ พร้อมกับมีน้ำตาไหลในลักษณะการแห่ง บุนยะบุชิ^๑ ข้อนี้แปลต่อสัการะเขียนของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถือว่า Pathos เป็นเรื่องเกี่ยวกับการอดกลั้น^๒ อย่างสิ้นเชิง โดยเหตุที่มันเคลื่อนไหวในเวลาที่มีความอดกลั้นได้ควบคุมส่วนต่างๆ ของศิลปะไว้หมด ยิ่งมีความไพเราะและคำพูดรุนแรงขึ้นและมั่นคงขึ้นเท่าใด ก็ย่อมก่อให้เกิดความตรึงใจที่สโรยเศร้ามากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง เมื่อเขากล่าวถึงอะไรบางอย่างที่เศร้าว่าเศร้า เขาย่อมสูญเสียอย่างต่างๆ ไป และในที่สุด แม้ความตรึงใจในความเศร้าก็จะมีเพียงบางเบา นับว่าเป็นสารัตถะสำคัญที่เขาไม่ควรจะพูดถึงสิ่งหนึ่งซึ่ง ‘เศร้า’ นอกจากว่ามันจะเศร้าของมันเอง ตัวอย่างเช่น เมื่อเขายกย่องชมเชยสถานที่แห่งหนึ่งที่ลือชื่อในด้านทิวทัศน์ เช่น มัตสึชิมะ โดยอุทานว่า ‘โอโฮะ ช่างเป็นภาพที่งามจริง ๆ !’ เขาพูดถึงสิ่งทั้งปวงที่เขามองเห็นรอบๆ ตัวออกมาเป็นวลีเพียงวลีเดียวเท่านั้น แต่ไม่มีผลอะไรเลย ถ้าเขาปรารถนาจะยกย่องภาพทิวทัศน์นั้นและเขาพูดถึงสิ่งต่างๆ มากมายโดยอ้อมๆ เกี่ยวกับการปรากฏของมัน เราก็อาจรู้คุณสมบัติของภาพทิวทัศน์นั้นเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีใครมาพูดว่า ‘ช่างเป็นภาพที่งามจริง!’ เลย นี่เป็นความจริงของทุกๆ สิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน”

บางคนกล่าวว่า “ประชาชนทุกวันนี้จะไม่ยอมอ่านบทละคร นอกจากบทละครนั้นจะเป็นแบบสมัยนิยมและมีเหตุผลจริงๆ เท่านั้น มีสิ่งต่างๆ อยู่มากมายในเรื่องราวเก่าๆ ที่ประชาชนสมัยทุกวันนี้ทนฟังไม่ได้ ดังนั้น บุคคลเช่นตัวละคร คาบูกิ เท่านั้นที่ถือว่ามีความขำขันขำนาญถึงขนาดที่ว่าการแสดงของเขาเหมือนความจริงมาก การพิจารณาประการแรกก็คือ จะต้องมีความหน้าบรืวารในบทละครคล้ายกับหน้าบรืวารจริงๆ และจะต้องมีไฉนเหมือนไฉนจริงๆ ประชาชนจะไม่สนับสนุนเรื่องเหลวไหลแบบเด็กๆ ที่พวกเขาเคยทำมาแล้วในอดีตเลย”

^๑แบบโอกาโมะโตะ บุนยะ ซึ่งลือชื่อในด้านการสร้างอารมณ์

^๒คำที่แปลว่า อดกลั้น ในที่นี้ก็คือคำ จิริ ซึ่งตามความหมายถึง “ความเหมาะสม ความถูกต้อง” หรือ “หน้าที่” ถ้าเขาทำสอดคล้องต้องกันกับหน้าที่ เขาก็จะไม่แสดงความกระตือรือร้นออกมาเป็นอารมณ์ที่ควบคุมไว้ไม่ได้ แต่ทว่าอดกลั้นหรือข่มอารมณ์ไว้

จิคามัตสึตอบว่า “ความเห็นของท่านคล้ายกับว่าเป็นความเห็นที่มีเหตุผลพอฟังได้ แต่มันเป็นทฤษฎีที่ไม่คำนึงถึงวิธีการที่แท้จริงแห่งศิลปะเอาเสียเลย ศิลปะเป็นอะไรบางอย่าง ซึ่งอยู่ในช่องว่างเล็กๆ ระหว่างสิ่งที่แท้จริงกับสิ่งที่ไม่แท้จริง ในทัศนะแห่งรสนิยมที่ต้องการสำนึมนั้นในเวลาี่ดูเหมือนศิลปะสมควรจะมีหัวหน้าบริวารในบทรละครเลียนแบบท่าทางและคำพูดของบริวารจริงๆ แต่ในกรณีเช่นนั้นควรละหรือที่หัวหน้าบริวารจริงๆ ของโตเมียวจะเอาขาดและแบ่งมาหาหน้าให้คล้ายกับผู้แสดงด้วย? หรือจะเป็นการพิสูจน์ได้ไหมว่าสนุกสนาน ถ้าหากผู้แสดงจะไปปรากฏตัวบนเวทีและแสดงทั้งๆ ที่มีทวนเคราะงรังและโกนหัวจนเกลี้ยงโดยให้เหตุผลว่าหัวหน้าบริวารที่แท้จริงมิได้แต่งหน้าเลย? นี่คือนสิ่งที่ข้าพเจ้าหมายถึงโดยการใช้คำว่าช่องว่างเล็กๆ ระหว่างสิ่งที่แท้จริงกับสิ่งไม่แท้จริง ศิลปะเป็นสิ่งที่ไม่แท้จริง และพร้อมกันนั้นก็ยังมีสิ่งที่ไม่แท้จริงอีกด้วย ศิลปะเป็นสิ่งที่แท้จริงและพร้อมกันนั้นก็ยังไม่เป็นสิ่งที่แท้จริงด้วย ความสนุกสนานอยู่ระหว่างสิ่งที่แท้จริงและไม่แท้จริงนี้

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็มีเรื่องเกี่ยวกับหญิงในราชสำนักคนหนึ่ง ซึ่งมีคู่รักอยู่คนหนึ่ง คนทั้งสองนี้มีความรักใคร่กันอย่างดุจดั่งมามาก แต่ฝ่ายหญิงอยู่ลึกเข้าไปในปราสาทของพวกผู้หญิง ฝ่ายชายไม่อาจไปยังที่อยู่ของเธอได้ เพราะฉะนั้นฝ่ายหญิงจะสามารถมองเห็นหน้าฝ่ายชายบ้างก็จากฉากที่สวยงามในราชสำนักเท่านั้น เธอปรารถนาชายหนุ่มผู้นั้นอย่างเหลือเกินจนกระทั่งนางได้เอาไม้มาแกะเป็นรูปผู้ชาย มีรูปร่างไม่เหมือนตุ๊กตาใดๆ แต่ก็มิได้แตกต่างไปจากผู้ชายแม้แต่น้อย ไม่ต้องพูดถึงละว่าสีผิวของรูปสลักนั้นได้ทำไว้อย่างดี แม้แต่ชุมชนก็ทำได้ด้วยรูปหูและรูปจมูกก็ถูกต้องตามสมัยนิยมไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องเลย แม้กระทั่งจำนวนฟันในปากโดยเหตุที่ภาพสลักนี้ทำจากผู้ชายที่แสดงท่าอยู่ใกล้ๆ ความแตกต่างระหว่างชายผู้นั้นกับตุ๊กตานี้ก็คือผู้หนึ่งมีชีวิตวิญญาณ กับอีกสิ่งหนึ่งไม่มีวิญญาณเท่านั้นเอง แต่เมื่อหญิงสาวนั้นเอาตุ๊กตามาไว้ใกล้ๆ แล้วมองดู ความจริงแท้เกี่ยวกับการสร้างชายที่มีชีวิตขึ้นมาใหม่ก็ได้ทำให้เธอหนาวระเยือก เธอรู้สึกไม่สบายใจและออกจะทำให้เธอสั่นสะท้านด้วยซ้ำ เธอเป็นหญิงสาวในราชสำนัก ความรักของเธอจึงพลอยเยือกเย็นไปด้วย และโดยเหตุที่เธอพบว่า การมีตุ๊กตาไว้ใกล้ๆ ทำให้เธอมีความสุข ไม่ช้าเธอก็ทิ้งตุ๊กตานั่นเสีย

“ในแง่ที่เราอาจเห็นว่าถ้าเขาสร้างสิ่งจำลองของสิ่งที่มีชีวิตขึ้นมาได้เหมือนของจริง แม้ว่าภาพนั้นบังเอิญเป็นหยางเควยเฟย” (Yang Kuei-fei) เขาก็คงจะรู้สึกถึงเกียรติภาพนั้น ดังนั้น ถ้าหากเขาวาดให้เป็นภาพขึ้นมาหรือเอาไม้มาสลักให้เป็นภาพแล้ว ในนามของอำนาจใน

^๗ หญิงจีนที่นับว่ามีความสวยงามเป็นเลิศ เป็นสนมของจักรพรรดิส่วนสูง (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๒๕๕-๑๒๕๘)

พจนานุกรมศัพท์สุนทรียศาสตร์ของญี่ปุ่น ตอนที่ ๓

๕๑๕

การปฏิบัติการด้านศิลปะ ย่อมมีส่วนต่างๆ ที่สร้างให้เป็นแบบขึ้นมา บางอย่างในงานที่เหมือนกับรูปลักษณะจริง ๆ นี่แหละคือสิ่งที่ประชาชนรักในศิลปะละ ในการแต่งหนังสือวรรณคดี ก็มีความจริงเช่นเดียวกันนี้แหละ เมื่อจะทำให้เหมือนของเดิมก็ควรจะได้มีการสร้างให้เป็นแบบขึ้น ข้อนี้ย่อมทำให้เป็นศิลปะ และเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจของคนทั้งหลายมีความชื่นชมยินดีได้ บทสนทนาที่เกี่ยวกับละครที่เขียนขึ้นมาโดยมีข้อเนื้ออยู่ในใจนั้น นับว่าได้ผลคุ้มค่ากับเวลาหรือความเหนื่อยยากแล้ว.

ดรรชนี

ก			
กกุสันธะ, พระพุทธเจ้า	๓๒๐	กิวชีว, เกาะ	๔๒๙
กรรม	๑๐๐๘	กูปไล	๖๖๘
กรุณา	๑๒๔	กุมารซีฟ	๑๑๒
กวนจุง	๖๖๔	กุศลกรรม	๑๒๐
กวันตุง, แหลม	๘๘๔	กุศลกรรมบถ	๑๑๙
กวัสลุค	๑๑๒, ๑๒๘	เกโกกูโย	๓๕๗
กวางหว, จักรพรรดิ	๑๒	เกงโง	๕๖๗
กวาสลุก	๑, ๖๘	เกนกี	๓๖๐
กอนเงน	๓๘๑	เกนญ	๒๕๐
กอนโต เซอเกอ	๘๙๗	เกนโก, ศักราช	๒๙๗
กัตตา	๑๐๐๘	เกนโกณะตะ	๘๘๖
กันจिन	๒	เกนจิ, เจ้าชาย	๑๓๑, ๒๐๓-๒๐๖, ๒๐๘, ๒๒๐, ๕๑๐, ๖๑๖, ๖๑๘
กันยิน	๑๒๘	เกนชิน	๑๓๑, ๒๒๕-๒๒๗, ๒๓๐
กันอะมิ	๒๑๕	เกนโย	๒๙๑
กัป	๓๑๘	เกนโยชะ	๘๘๖
กัสสป, พระพุทธเจ้า	๓๒๐	เกนโร	๘๔๐, ๘๙๒
กามาพจรสวรรค์	๓๑๙	เกนโรกุ, ยุค	๓๕๐
กาเมอ-คะ	๖๕๖	เกมเมียว, จักรพรรดินี	๑๘
กายกรรม	๒๒๙	เกรแฮม	๕๖๗
การปฏิรูปไตกะ	๒	เกรย์	๘๓๕
กาศยปะ	๒๖๖, ๒๗๑, ๒๘๑	เกอเท	๑๐๐๐
กาสะสะ, แหลม	๒๔	เกาซุง, จักรพรรดิ	๑๖
กาโย	๔๐๕	เกาหลี่	๓๗๖
กิฟู	๓๗๖	เกาหลี่, ประเทศ	๓๕, ๔๓
กิวชีว, เกาะ	๒๕๗, ๕๔๓, ๖๕๑, ๖๖๐	เกี้ยวกริน-ไซ	๓๖๐
กิวชีว, มณฑล	๕๖๖		

ดรรชนี

๑๐๗๓

เกี้ยวโต	๓, ๖๗, ๑๓๐, ๒๑๕, ๓๑๒, ๗๔๔
เกี้ยวโต, มหาวิทยาลัย	๙๙๖
เกี้ยวโต, เมือง	๑๓๓, ๑๘๔, ๒๓๗, ๒๔๑, ๒๔๕, ๒๕๗, ๒๗๓, ๒๗๖, ๒๗๙, ๓๖๙, ๓๙๓, ๓๙๖, ๓๙๘, ๕๒๖
เกี้ยวโต, ราชสำนัก	๒๘๐
โกธิ-ซื่อ	๕๔๘
โกชันโย	๑๓๑
โกไดโง	๒๗๙
โกไดโง, จักรพรรดิ	๒๑๕
โกไดโงะ, จักรพรรดิ	๒๙๖-๒๙๗
โกไดโงะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๒๙๙
โกโตบะ, จักรพรรดิ	๒๓๗, ๒๕๙
โกนาคุมะ, พระพุทธเจ้า	๓๒๐
โกเมียวโซโย	๓๑๘
โกยา	๒๒๓
โกยา, ภูเขา	๓๑๐-๓๑๑
โกเสน	๒๑๒
โกโฮ	๓๖๕

ข

ขงจื้อ	๕๗, ๖๗, ๖๙-๗๐, ๘๓, ๙๑, ๓๐๑, ๓๐๙, ๓๓๘, ๓๕๗, ๔๗๑, ๔๗๘, ๔๘๐, ๔๘๗, ๔๘๙, ๔๙๐, ๔๙๒, ๔๙๙, ๕๑๑, ๕๕๑, ๕๖๓, ๖๐๗, ๖๑๒, ๖๖๒, ๖๘๗, ๖๙๒, ๗๗๒, ๗๙๙, ๘๕๖
--------	--

ขงจื้อ, ลัทธิ	๒๙, ๔๔-๔๖, ๕๗, ๖๙, ๗๑, ๘๒, ๑๑๒- ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๕๓, ๑๕๙, ๑๖๓, ๑๗๖, ๑๗๙, ๓๐๓, ๓๑๖, ๓๒๑, ๓๔๙-๓๕๑, ๓๕๓-๓๕๔, ๓๕๒-๓๕๓, ๓๙๕, ๔๐๑, ๔๐๓, ๔๐๕, ๔๐๗, ๔๑๔, ๔๒๑, ๔๒๙, ๔๓๑, ๔๕๔-๔๕๕, ๔๕๙- ๔๖๑, ๔๖๔, ๔๖๖, ๔๗๑, ๔๗๕-๔๗๖, ๔๘๓, ๔๘๖- ๔๘๗, ๔๙๙-๕๐๓, ๕๔๔, ๕๔๖, ๕๕๐, ๕๖๑, ๕๖๘, ๕๗๗-๕๗๘, ๕๘๖-๕๘๗, ๕๙๐, ๕๙๒, ๕๙๕, ๕๙๘, ๖๑๕, ๖๑๗-๖๑๘, ๖๒๙, ๖๓๔, ๖๗๖-๖๗๗, ๖๙๓, ๖๙๖, ๗๐๕, ๗๑๙, ๗๒๑, ๗๒๓-๗๒๔, ๑๐๒๐, ๑๐๒๓, ๑๐๓๓
---------------	---

ขงจื้อ, ศาสนา	๑๖๐, ๑๗๔, ๓๑๓, ๓๒๔, ๕๖๐, ๕๖๔-๕๖๕, ๕๘๕, ๕๘๘-๕๘๙, ๖๒๗, ๖๓๔
ขงจื้อใหม่, ลัทธิ	๔๖๔, ๔๗๖, ๔๘๐, ๔๘๕, ๔๘๗, ๔๙๙, ๗๔๒
ขันตี	๑๒๔
ขันธี	๑๒๔

๑๐๗๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ไชยวง, ศักราช	๑๔	คะโน ทันยู	๓๘๑
ค		คะโนะ	๒๕๗
คงคา, แม่น้ำ	๒๓๕	คะมะทะริ	๘๓
กรรมมณฑล	๕๙๒	คะมิ โยชิตะ	๓๑๔
ครอมเวลล์	๙๘๙	คะมิ	๒๘-๓๑,
คริสต์ศาสนา	๒๙, ๑๔๑, ๓๙๕,		๓๑๓-๓๑๔, ๓๑๖
	๔๒๙, ๖๒๗, ๖๙๖, ๗๒๕,	คะมิ-คะเซ	๓๑๒
	๙๘๕-๙๘๖, ๙๙๐-๙๙๑,	คะมิคะเซ	๓๖๑
	๙๙๓-๙๙๔, ๑๐๑๔, ๑๐๕๒	คะมิ-มุสุบิ, เทพ	๖๐๓
คฤหัสถ์	๒๔๙	คะมุยะมะโตะ, เทพ	๗๓
คหบดีรัตนะ	๓๒๐	คะเมยามะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๖๘๘
คองโง	๓๑๘	คะเมอิ คัตสึอิจิโร	๑๐๔๕
คอนโด ฮิซะกุ	๖๖๕	คะโมะ	๑๙๘
คอมมิวนิสต์	๙๕๙	คะโมะ มะบุจิ	๕๘๗, ๕๙๕
คอมมิวนิสต์, ลัทธิ	๘๘๘, ๙๕๘,	คะโมะ มาบุจิ	๓๕๑
	๙๗๒, ๑๐๕๒	คะโมะมะ บุจิ	๕๙๐
คะกุเมอิ	๑๙๕	คะวะคะมิ ฮะยิเมะ	๙๕๔, ๙๘๔, ๑๐๑๓
คะกุอิน	๑๙๕	คะวะคะมิ	๙๕๘
คะงะ, เมือง	๕๐๓	คะไว เออิอิโร	๙๖๘
คะงุ, ภูเขา	๓๖-๓๗	คะสูงะ	๑๘๕, ๑๙๘
คะเงะ-เบนเกอิ	๗๓๙	คะเออิ, ศักราช	๗๐๖, ๗๑๒
คะชิมะ, ศาลเจ้า	๓๐	คักกะ	๕๔
คะซึวะบะระ	๑๐๖	คัง, จักรพรรดิ	๕๕๓
คะตะ อะชิมะมาโระ	๕๘๖, ๕๙๐, ๕๙๕	คัตซึสะบุโร	๓๖๒
คะโต ทากาอะกิ	๘๔๑, ๘๔๓	คัตสึ	๓๐๒
คะโตริ	๓๐	คัตสึ อะวะ	๗๐๒
คะนะ	๑๖๖	คัตสึระ ทะโร	๘๔๑
คะเนโกะ	๗๘๓	คัตสึระ	๘๔๑
คะเนซานะ	๒๔๒	คันเซฮอน	๒๓๔
คะเนโตโม	๒๑๖	คันเซอิ, ศักราช	๖๕๙

ดรรชนี

๑๐๗๕

คันอะมิ	๓๔๐
คันเออิ, คักราช	๕๕๓
คัมขัดคา, เกาะ	๖๔๓
คัมกีร์ไบเบิล	๔๙๐
คัมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๓๙,
	๑๖๑, ๓๖๑
คัมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๓๕
คัมมุ	๓
คาตะ อะสุมะมาโระ	๓๕๑
คาโด คิโยมาสะ	๓๗๐
คานต์	๗๔๐, ๑๐๒๕
คานธี	๑๐๔๘
คาบูกิ	๕๑๑, ๕๑๓
คามะคุระ	๒๑๔
คามะคุระ, ไชกุน	๓๒๕
คามะคุระ, เมือง	๒๕๖, ๒๕๙,
	๒๖๒, ๒๗๓, ๒๗๔
คามะคุระ, ะบอบ	๒๑๗
คามะคุระ, สมัย	๒๑๔
คามากุระ	๑๙๘
ควากามิ	๔๒
คิกุจิ ทาเกโอะ, นายพล	๘๗๐
คิกุจิ	๘๗๔
คิชฌกูฏ, ภูเขา	๑๔๐, ๑๘๙,
	๒๖๒, ๒๖๗ ๒๗๐,
	๒๘๑, ๒๙๘, ๓๐๐
คิชชะ	๓๐๔
คิชิกิโนะมียะ	๓๙
คิโตะ โคชิน	๗๕๒

คิโตะ โคชิน	๗๑๖
คิโตะ ไชโง	๗๖๔
คิโตะ ทะกะโยชิ	๙๕๒
คิโตะ	๗๕๔-๗๕๕,
	๗๕๘, ๘๖๖
คิตะ อิกกิ	๙๐๐, ๙๐๒
คิตะ อิกิกะ	๙๑๓
คิตะซาโตะ ชิเบสะบุโร	๗๒๕
คิตะบะตะเกะ	๓๑๒, ๓๑๕
คิตาบาตาเกะ	๒๑๕, ๒๑๙
คิโนซิดะ	๓๖๘
คิมเบอิ, คิโยซาตะ	๓๖๗
คิมเมอิ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๙
คิมิงะสะ เฮียวตะยู	๖๗๗
คิมุระ ไทโซ	๖๕๗
คิโยมิสึเดระ	๑๘๕
คิโยโมริ	๑๓๑
คิโยอุระ	๘๔๑
คิโยโอกะ โออิกิจิ	๗๒๕
คิโยฮาระ	๓๙๒
คิริชิโอะ	๒๐๔
คิอิ, จังหวัด	๘๗
คิตาคาธา, คัมกีร์	๔๗๔, ๔๘๕, ๕๘๔,
	๕๙๒, ๕๙๔
	๖๑๙, ๖๓๑
คุไก	๑๓๐, ๑๓๔, ๑๓๙,
	๑๕๙-๑๖๓, ๑๖๕-๑๖๗,
	๑๗๑, ๑๗๕, ๑๘๓-๑๘๕,
	๑๙๓-๑๙๔, ๒๒๐, ๕๒๙

๑๐๗๖

ปอเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คุชินะตะฮิเมะ	๓๘	เคียวไร	๕๓๐-๕๓๑, ๕๓๓,
คุนิโนะมิกโกะ	๖๑		๕๓๕, ๕๓๘-๕๔๐
คุมะโนะ, ภูเขา	๒๓๗	แคลิฟอร์เนีย, มลรัฐ	๘๓๔
คุมาซาระ บันชัง	๔๔๒, ๔๕๒	โคกินชิว	๒๑๒
คุมาซาระ	๓๔๙	โคกินชู	๑๓๐
คุมาซาระ บันชัง	๓๔๐, ๔๓๒, ๔๔๕	โคกุชิ	๒๙๙, ๓๐๕
คุยิฮองจิ	๕๔๘	โคกุซุอิโกะ	๘๔๔
คุโรตะ, สมัย	๘๒๘	โคกูโต	๖๘๙, ๖๙๒-๖๙๓,
คุโรตะ, ตระกูล	๔๒๙		๗๗๑, ๗๘๗-๗๘๘, ๗๙๒
คุโรตะ	๔๕๒	โคกูโต โนะ ฮองจิ	๙๑๔
คุยะ	๑๓๐	โคกูริวโกะ	๘๘๗-๘๘๘
คุยา	๒๒๓, ๒๒๕	โคกูสุอิโกะ	๙๑๓
คุริส, หมู่เกาะ	๖๔๘	โคกูฮอนชะ	๙๑๓
เคงอน	๑๑๓, ๓๔๐	โคกูฮอนซา	๘๔๔
เคงอน, นิกาย	๑๑๒-๑๑๓,	โคกูเรียว	๑๓, ๑๖
	๑๓๖, ๑๖๓-๑๖๔,	โคกูเรียว, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๖
	๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๓	โคกูเรียว, อาณาจักร	๖
เคงอนสูตร	๑๑๕-๑๑๖, ๓๑๘	โคเงียวกุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๔
เคนโก	๓๒๙	โคชิชะ, มหาวิทยาลัย	๗๙๓
เคนเงียวไดชิ	๓๖๓	โคชิ-ซึอ	๕๔๗, ๕๔๙
เคนเซอิโกะ	๘๗๘	โคโต ฮะ	๙๐๑
เคนนินนิ, วัด	๒๘๗-๒๘๘	โคโตกุ ชูชิ	๙๔๓
เคมโป ชัตสึโย	๘๗๑	โคโตกุ เคนนิโร	๙๔๓
เคมิ	๑๕	โคโตกุ, พระเจ้า	๑๖
เคอิกิ	๖๘๑	โคโตกุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๓๐๘
เคอิโจ, ศักราช	๕๕๕	โคโตะกุ ชูชิ	๖๘๓
เคอิเซอิ-เทนเรอิ	๕๔๘	โคนิชิ	๓๗๐
เคอิโอะ-กิชุ	๗๒๙	โคนิชิ, ศักราช	๑๐๕
เคียวโรกุ	๕๒๘	โคโนเอะ	๒๕๗
		โคบุกัตไต	๗๐๓

ดรรชนี

๑๐๗๗

โคโบ ไตชิ	๑๐๑๕
โคเปอร์นิคัส, ทฤษฎี	๖๒๖
โคฟูกูอิ	๑๘๕
โคมะจิ	๒๑๒
โคโมะนิน	๙๐๖
โคยะ, เขา	๑๙๕
โคยะ, ภูเขา	๑๖๑
โคยะซัน, วัด	๑๓๐
โคยิกิ	๒, ๑๗-๑๘, ๒๑, ๓๒, ๗๒- ๗๓, ๑๐๒, ๑๑๔, ๑๓๐, ๕๔๘, ๕๔๗-๕๔๘, ๖๐๔, ๖๐๖, ๖๑๓, ๖๑๔, ๖๕๑
โคเรียว	๕๓, ๑๒๙
โคอัน	๒๒๗-๒๒๘, ๒๙๑, ๒๙๓, ๓๓๕
โคเออิ, ศักราช	๒๙๙
โคะโกะโระ	๓๑๔
โคะบะระ	๔๒๙, ๔๓๑
โคะบะระ เอกเกน	๓๕๑, ๔๔๙, ๕๔๓, ๕๖๘
โคฟูโซะ	๒, ๗๑
โคฟู	๑๐๘
โคฟูโซ	๑๐๕-๑๐๖
โคเอน	๖๕๗
โคโฮ เซอิเรียว	๕๗๗
โคโฮ	๒๖๗
โคโฮ เซอิเรียว	๓๕๑, ๕๔๓, ๕๗๖, ๕๗๙

ง	
งอนโต เซอิเกอิ	๘๙๖
งะกุ	๕๖๕
งะนชิน	๒๔๔, ๒๔๙
งะนิงุมิ	๓๘๔
จ	
จางจื่อ	๓๐๒, ๔๑๐, ๕๖๖, ๕๘๗, ๗๓๑
จักรวรรดิ	๓๒๐
จักรพรรดิ	๒๐
จาโคแบง	๘๐๙
จางเหวี่ยง	๓๙๒
จิเกะฟูสะ	๓๑๕
จิคาโตะโมะ	๓๙๒
จิคาฟูสะ	๒๑๕, ๒๑๙
จิคามัตสึ	๕๑๐-๕๑๑, ๕๑๕, ๕๔๒
จิง, จักรพรรดิ	๕๐๕
จิงโจ, วัด	๒๐๐
จิซู	๒๒๗
จินไซ	๔๘๐
จิเอะ ไดอิจิ	๒๓๘
จีน, ประเทศ	๕๒, ๖๘, ๗๐, ๑๒๘, ๑๓๐, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๕๕, ๑๕๘, ๑๖๗, ๑๘๓, ๑๘๕, ๑๙๔, ๒๖๘, ๒๗๐-๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๘๑, ๒๘๓, ๒๘๘, ๓๐๒-๓๐๔, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๕๓, ๓๗๕-๓๗๘, ๓๘๕, ๓๘๗, ๕๕๓, ๕๖๐, ๖๑๐-๖๑๑, ๖๒๐, ๖๒๔, ๖๖๒, ๖๖๘, ๘๓๔-๘๓๕, ๘๓๗, ๘๖๒

๑๐๗๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จื่อเกา	๘๘๑	เฉาตุง	๒๗๗
จื่อซือ	๕๘๔	เฉาหฺวฺย	๗๑๓
จื่อซือ	๔๙๐, ๕๖๕	เฉิง	๕๘๔
จุซุนซฺย	๓๕๐, ๔๒๗	เฉิง, ตระกูล	๔๑๘
จู	๕๘๔	เฉิงหวาง, จักรพรรดิ	๙๒-๙๓
จูกัน	๑๗๓	เฉินกวน, ศักราช	๑๖
จูโอ โครอน	๘๔๕	เฉินซุง	๙๕
เจตีย์	๑๔๖	เฉินหฺง	๒๘๓, ๔๘๙
เจตภูต	๓๑๔	ไฉยั่ว	๔๘๑
เจมส์	๙๙๗	ช	
เจิ่นซีฉาน	๔๙๙	ชมพุกว๊ิบ	๒๓๑, ๒๖๖-๒๖๗, ๓๑๘
เจียวหวู จงยว่น, ศักราช	๑๒	ชะไก ไทซุโตะ	๙๖๓
โจเจียว	๑๙๔	ชา	๒๗๓, ๒๘๓
โจชิ	๗๔๘	ชากรอน	๑๗๓
โจชู	๗๕๒, ๗๗๐	ชาง, ราชวงศ์	๔๘๙
โจเซฟ เนอะชิมะ	๗๙๓	ชางล้ง	๙๕
โจโด	๒๔๐	ชานตง, แหหลม	๘๘๙
โจโด, นิกาย	๗๒๕	ชามาน, ลัทธิ	๖๙๖
โจว	๘๓, ๓๑๗	ชิกัน	๑๓๘, ๑๕๔
โจว, ราชวงศ์	๗๔, ๙๒-๙๓, ๔๘๙, ๖๑๒, ๖๖๒-๖๖๓	ชิกาโด-โซ	๓๔๐
โจวกุง	๘๒	ชิกิบุ	๒๐๘
โจเออิ	๒๑๔	ชิกิโมกุ	๒๑๔
ฉ		ชิโกกุ, เกาะ	๖๖๐
ฉางฮาน	๗๒	ชิโกกุ, เมือง	๒๓๗
ฉางฮาน, เมือง	๑๖๑	ชิง, จักรวรรดิ	๗๑๑
ฉิง-หวู จิ	๗๑๑	ชิจิ	๕๔๗-๕๔๘
ฉิน, จักรพรรดิ	๖	ชิจิงตานี	๒๓๗
ฉิน, ราชวงศ์	๕๕๗	ชิเซอิ	๖๗๐
ฉี, แคว้น	๑๐๖	ชิเดฮะระ คิยูโร	๘๓๘, ๘๗๘
		ชิเดฮะระ	๘๘๒

ดรรชนี

๑๐๗๙

ชีเตนโน	๑๑๗
ชีนแรน	๒๔๔-๒๔๕
ชีนงอน	๑๖๑
ชีนงอน, นิกาย	๑๓๔, ๑๖๑-๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๗๑, ๑๘๐-๑๘๑, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๘๗-๑๘๘, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๖, ๒๓๘, ๒๕๕, ๒๗๔, ๓๐๙, ๓๑๑, ๓๑๓-๓๑๔
ชีนจืออิน	๙๐๘
ชีนชู กิดัน	๘๙๓
ชีนเซนสะ	๗๒๙
ชีนโต	๑๘๕, ๓๑๐, ๓๑๒, ๓๕๑, ๖๘๗, ๖๙๒, ๗๙๙, ๙๐๓
ชีนโต, ศาสนา	๒๔-๓๒, ๓๙, ๗๐, ๘๒, ๙๗, ๑๐๙-๑๑๐, ๑๖๔, ๑๘๑, ๑๘๕-๑๘๖, ๒๑๙, ๓๐๘-๓๑๓, ๓๑๕-๓๑๖, ๓๕๑, ๓๕๔, ๓๗๔, ๓๘๑, ๔๐๕, ๔๒๒, ๔๖๔, ๕๖๖, ๕๘๕-๕๘๖, ๕๘๘, ๕๙๒, ๖๒๖, ๖๗๓, ๖๗๗, ๙๔๐
ชีนยิ	๑๐๖
ชีนรอน	๖๘๗
ชีนรอน, นิกาย	๑๗๗
ชีนแรน	๒๑๔, ๒๔๑-๒๔๔, ๒๕๐-๒๕๑, ๒๕๓, ๒๕๕

ชีนะ	๒๒๐
ชีนางาวะ ยะยิโร	๗๕๘
ชีบะดัตโตะ	๕๕
ชีบะโนะ ฮิโกะสุเกะ	๕๘๒-๕๘๓
ชิมะซากิ โทซอน	๙๕๔
ชิมะสึ ยุทะโระ	๗๓๒
ชิมาบาระ	๓๔๙
ชิมามะ	๕๕
ชิมาสึ	๓๙๒
ชิรากาวะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๓๑, ๑๘๕-๑๘๗, ๑๙๑
ชิโรชิ	๗๓๑
ชิโอเกิ	๖๗๑
ชิอ	๖๖
ชุนไซ	๔๐๕
ชุนตี, พระเจ้า	๑๓
ชูจิ	๗๓๕
ชูชูอิ	๙๔๓
ชูอิ	๒๑๒
ชูเออิ	๑๙๔
เซตวันมหาวิหาร	๒๘๘
เซนสึ, แคว้น	๗๑๓
เซาเลียน	๑๒
แฮมเบอร์เลน	๑๘, ๕๘๘
โซ	๕๕๑
โซกุน	๑๙๖, ๒๐๐-๒๐๑, ๒๑๔, ๒๕๗, ๒๗๔, ๒๗๙, ๒๙๗, ๓๕๑, ๓๘๔, ๓๘๙, ๖๘๕, ๗๐๐, ๗๒๒, ๗๔๔
โซกุน โยชิมุเนะ	๕๙๐

๑๐๘๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โชกุน, ระบบ	๒๑๔-๒๑๕, ๓๐๒, ๓๕๐-๓๕๑, ๓๘๐, ๓๘๖
โชโตกุ ไตชิ	๑
โชโตกุ เทนโน	๒
โชโตกุ	๕๒
โชโตกุ, จักรพรรดินี	๑๒๖, ๓๑๔
โชโตกุ, เจ้าชาย	๔๓-๔๖, ๕๗, ๖๗-๖๘, ๗๒, ๑๐๖, ๑๑๐, ๑๑๙, ๓๑๓, ๔๖๖, ๗๔๗
โชโตกุ, สมเด็จพระจักรพรรดินี	๑๑๖-๑๑๗, ๓๐๙
โชมุ, จักรพรรดิ	๑๒๕, ๒๗๙
โชมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๑๕-๑๑๖, ๑๓๘
โชวะ	๙๕๐
โชอิน	๗๑๔
โชโฮ	๑๐๘
โชโง ทะกะโมริ	๙๕๒
ช	
ชง, ราชวงศ์	๒๗๒
ซอนโน	๖๘๘
ซัดสึมะ	๖๘๒, ๗๕๒
ชัน	๑๓๐
ชันโน	๑๘๕
ชันรอน, นิกาย	๑๑๒, ๑๓๗, ๑๘๐
ซึมโบอิน	๑๙๕
ซากุเงน	๓๖๓
ซากุมะ โดงัน	๕๔๘

ซากุมะ	๗๐๒-๗๐๓, ๗๐๕
ซากุมะ โชชิน	๖๘๑, ๖๘๖, ๖๙๙-๗๐๐, ๗๐๖, ๗๑๕
ซากุระ, ต้น	๒๐๗
ซากะ	๒๐๗
ซากะ, จักรพรรดิ	๑๐๓, ๓๑๐
ซากะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๕๑
ซาเซิน	๒๗๘, ๒๙๔, ๑๐๑๗
ซาโต, เกะ	๙๐๐
ซาโต, เมือง	๓๘๙
ซาโต โนบูฮิโร	๖๕๓
ซาโต	๖๕๐-๖๕๒, ๖๖๐, ๖๖๒, ๖๖๔-๖๖๕
ซาโต โนบูฮิโร	๖๕๐, ๖๕๙, ๖๗๕
ซาโต โนบูฮิโระ	๓๕๒
ซาโต อิซึฮิ	๗๐๐
ซาบิ	๓๒๙-๓๓๑
ซามูไร	๓๕๕, ๓๘๗-๓๘๘, ๔๔๕, ๕๐๙, ๗๒๑, ๗๓๗, ๗๔๓, ๘๑๘, ๙๕๒
ซึหมิง, วัด	๑๖๗-๑๖๘
ซึกินะวะ	๒๓๘
ซึกุชิ	๑๖, ๕๑
ซึกุชิ, เมือง	๕๒
ซึกัน	๓๕๐
ซึชิ โงริ	๑๑
ซึนจ็อง	๖๙๑
ซึนโยชิ	๔๐๕

ดรรชนี

๑๐๘๑

ชีนาโยชิ	๔๑๖, ๕๔๕	เซกิงาฮะระ	๓๔๙, ๓๘๐
ชีนาเอเตะ	๔๒๘	เซกิอัน	๓๖๒
ชีโบงสะ, ยอดเขา	๓๖๑	เซตลี, แคว้น	๓๖๑
ชียามะ, เมือง	๖๕๙	เซตะ	๓๖๐
ชีรายูกิ	๒๑๒	เซิน	๒๗๐, ๒๗๒, ๔๖๖
ชีเรสุระ ภูสะ	๒๑๕	เซิน, นิกาย	๑๙๖, ๒๑๔-๒๑๕,
ชือหม่าเฉียน	๓๙๒		๒๑๘, ๒๕๔, ๒๖๙,
ชูเกะ	๘๔		๒๗๑, ๒๗๓-๒๗๔,
ชูงจื่อ	๙๒		๒๗๗-๒๘๒, ๒๘๖,
ชูงะ	๓๙		๒๙๙, ๓๐๑-๓๐๕,
ชุ่นจื่อ	๗๐๙, ๗๑๕		๓๐๗, ๓๓๗, ๓๔๑,
ชุนยัตเซน	๘๓๕, ๑๐๔๘		๓๖๕, ๓๙๕, ๓๙๗,
ชูยุน, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๑๑		๔๐๒, ๔๐๕, ๕๕๗,
ชูนิน	๑๐๕		๗๒๔, ๙๕๔, ๑๐๑๐, ๑๐๒๑
ชู	๗๕๗, ๕๗๔	เซินจะกุ	๒๖๐
ชูซาโนะโอะ	๒๒, ๓๕, ๖๖๖	เซินจะกุซิว	๒๓๖
ชูซาโนะโอะ, เทพ	๒๒-๒๓,	เซินจะกุชู	๒๕๙
	๓๗, ๓๙-๔๐, ๓๒๓	เซินซูกิน	๖๘๐
ชูชิน	๑๑๑	เซินโต	๒๔๙, ๒๕๑-๒๕๒, ๒๕๙
ชูมะ	๒๐๔	เซโนะยามะ, ภูเข	๘๗
ชูอิโกะ เทนโน, จักรพรรดินี	๑	เซอะมิ	๒๑๕, ๓๒๘,
ชูอิโกะ, จักรพรรดินี	๕, ๔๓-๔๔,		๓๓๑, ๓๔๑, ๓๔๘
	๔๖, ๕๒	เซอิ โชนางอน	๑๓๔
ชูอิโกะ, สมเด็จพระจักรพรรดินี	๑๑๐-๑๑๑,	เซอิเกะ	๓๔๙, ๓๙๖-๓๙๗, ๔๐๑
	๑๒๘, ๓๑๓	เซอิเกน-โระกุ	๗๐๖
ชูอิโด อิโรกุ	๖๖๒	เซอิเกียว โยโระกุ	๔๕๙
ชูอิน, จักรพรรดิ	๔๑	เซอิไก	๒๒๗
ชูอิยะกุ	๓๑๐-๓๑๑	เซอิชิ	๒๓๔
เซกกะ โบชิตัน	๙๑๓	เซอิเซกิ ไกรอน	๖๓๓
เซกิ โกะวะ	๖๔๐	เซอิเนนตัน	๘๔๔

๑๐๘๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เซียวไก	๘๔๒-๘๔๓, ๘๔๓
เซียวไก, พรรค	๘๔๔
เซอุส, เมือง	๓๗๕
แซคาลิน	๘๘๙
แซคาลิน, เกาะ	๗๖๒
โซกู นิฮองจิ	๕๔๙
โซงะ	๘๓
โซงะ, ตระกูล	๔๖, ๑๐๙-๑๑๐
โซจิ	๕๒๓, ๕๒๗
โซชู	๑๒๙
โซโด, นิกาย	๒๑๔, ๒๗๗-๒๗๘
โซโตบะ โคมาจิ	๑๓๔
โซนโอ	๓๘๑
โซฮิ	๑๗
โซโย	๑๒๙
โซโย-ฮิ, วัด	๔๘๕
โซเรอิจิ	๘๗
โซไร	๓๙๓, ๗๒๓
โซเอะชิมะ	๓๖๑
โซะ, ภูเขา	๑๐๖
โซกาคุ	๓๕๐, ๕๐๙
โซโง ทะกะโมริ	๗๖๐-๗๖๑, ๘๑๙
โซโง	๙๐๘
โซโจ	๓, ๑๒๘, ๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๕, ๑๖๐, ๑๘๒, ๑๙๔, ๒๕๔, ๒๘๐,
โซ-โด	๑๓๗-๑๔๐, ๑๕๐-๑๕๑, ๑๕๓, ๑๕๘
โซโจ, นิกาย	๒๗๒
โซซากุ	๕๔๒
โซบัตสึ ไดเมียว	๙๕๓

โซบัตสึ	๘๔๒
โซบิเรีย	๒๕๗
โซมัตสึ	๘๙๘
ณ	
ณาน	๑๒๔
ณ	
ญี่ปุ่น	๑๓๔, ๒๑๖, ๓๒๑, ๓๕๓
ญี่ปุ่น, ประเทศ	๑, ๓๓, ๕๖-๕๗, ๖๘-๗๐, ๗๒, ๙๓, ๑๐๔, ๑๐๙-๑๑๒, ๑๑๔, ๑๑๖, ๑๓๘-๑๓๙, ๑๔๑, ๑๕๑, ๑๖๑, ๑๘๓, ๑๘๕, ๒๑๕, ๒๔๕, ๒๕๔, ๒๖๑-๒๖๒, ๒๗๒-๒๗๓, ๒๗๖-๒๗๗, ๒๗๙, ๓๐๔, ๓๐๘, ๓๑๖, ๓๑๘, ๓๒๒, ๓๒๔, ๓๕๔, ๓๗๒, ๓๗๕, ๔๕๕, ๔๖๔, ๕๐๓, ๕๑๔, ๕๔๒, ๕๖๐, ๖๓๐, ๖๓๔- ๖๓๕, ๖๔๓, ๖๔๖-๖๔๗, ๖๖๘, ๖๙๙, ๗๖๗, ๘๖๓, ๘๗๙, ๙๓๗, ๙๕๑, ๙๘๓
ด	
ดอโนแรน	๒๔๘, ๒๕๙
ดะไซ ยูน	๖๓๓
ดะไซ ชุนได	๔๘๗
ดิสเรล	๘๓๘
ดี.ที. ชูชิกิ, ศาสตราจารย์	๒๗๗
ดีบุซซึ	๒๐๖
เดนเงียว	๒๖๒, ๒๖๖
เดนเงียวไดชิ	๓๖๑

ดรรชนี

๑๐๘๓

เดาะ, มณฑล	๖๔๐	ตะกอรี่	๑๐๔๘
เดชะระ	๘๘๑	ตะกะโอะ	๒๐๗
โดกุชิ-โยรอน	๕๔๗	ตะมะ-โยริ-ฮิเมะ	๒๖
โดเกียว	๒, ๑๑๖-๑๑๗, ๑๒๖-๑๒๗, ๑๓๕, ๑๘๗	ตะริชิโสะโกะ	๑๔
โดเงน	๒๑๔, ๒๓๘, ๒๔๕, ๒๗๓-๒๗๗, ๒๗๙, ๓๐๔	ตะริชิโสะโกะ, กษัตริย์	๑๕
โดชะกุ	๒๕๙	ตันซากากิ	๓๖
โดซากุ	๒๔๙	ตันนิโซ	๒๔๐
โดชิชะ, มหาวิทยาลัย	๙๕๐	ตากากุระ	๗๔
โดซุน	๔๐๒	ตากากุอิ	๒๑๕
โตยิมอน	๔๗๘	ตากากุฮิชิคุน	๒๑๕
โตโจ	๑๙๕	ตากาโอะ, เมือง	๒๐๐
โตนิจิ	๓๘๒	ตากาโอะ, วัด	๑๙๗
โตนิจิ, เทพ	๑๘๒	ตางิกาวะ	๑๙๕
โตนิฮองชิ	๓๕๐	ตางิกาวะ, สำนัก	๑๙๓, ๑๙๕
โตเมียว	๓๘๖-๓๘๗, ๔๙๕, ๖๔๕, ๙๕๒	ต้าฟู	๑๒
โตเอต	๑๐๒๙	ตายุการาโอะ, เทพ	๓๖
ด		ตายุการาโอะโนะคะมิ, เทพ	๓๗
ดงดา	๑๖๔, ๔๗๗	ตาริตา	๓๑๘
ดงาคต	๑๑๘, ๑๔๒-๑๔๔, ๑๔๗-๑๔๘, ๑๕๐, ๒๕๘, ๒๖๖, ๓๐๑	ตุงจุงชู	๖๗, ๖๙
ดันเอลม์	๑๙๐	เต้า	๔๖๐, ๔๖๒, ๔๗๗, ๔๗๙, ๔๘๑-๔๘๒, ๕๘๔, ๕๙๐, ๑๐๒๐
ดรรกศาสตร์	๒๗๗	เต้า, ลัทธิ	๗๑, ๑๕๙, ๑๖๓, ๑๘๖, ๒๗๐, ๒๗๖, ๓๐๓, ๔๖๖, ๔๗๖, ๕๐๑, ๕๗๕
ดริยาน	๒๘๑-๒๘๒	เต้า, ศาสนา	๑๖๐, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๙, ๖๒๗
ดริเอกานูภาพ	๙๙๐	โตกุภาวะ	๒๑๗, ๓๔๙, ๓๕๔, ๓๗๒, ๓๗๙, ๓๘๓, ๓๙๖, ๔๒๗, ๕๔๓, ๕๔๖, ๖๓๙, ๗๐๓, ๗๖๐, ๙๕๑
ดองยัก	๘๘๙		
ดอลสตอย	๙๕๔		

๑๐๘๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โตงวาระ มิติคุณิ	๖๘๖
โตงวาระ อีเอยะสุ	๔๐๕, ๔๐๗, ๕๕๑
โตงวาระ, เจ้าชาย	๔๑๖
โตงวาระ, โชกุน	๓๔๙
โตงวาระ, ตระกูล	๔๐๕, ๕๗๖, ๖๖๐, ๖๘๖-๖๘๗, ๗๕๒, ๗๙๑, ๙๑๒
โตงวาระ, ยุค	๓๐๔, ๓๔๙, ๓๗๘, ๖๘๑
โตงวาระ, สมัย	๓๕๓, ๓๘๒, ๔๐๘, ๔๑๘, ๕๐๘, ๙๓๗
โตกุชิมะ, เมือง	๖๕๔
โตเกียว	๗๓๕, ๙๖๘
โตเกียว, มหาวิทยาลัย	๙๕๔
โตโฮ	๓๘๑, ๓๙๓
โตโฮ, เจ้า	๓๘๙
โตโฮ-กู	๓๘๑
โตโตริเบะ	๔๙
โตฟูกุชิ, วัด	๓๙๒
โตมินางะ นากาโมโต	๓๕๑
โตชิ, วัด	๑๖๑
โตโยกุนิ	๓๗๒
โตโยโตมิ	๓๖๙, ๓๗๒
โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ	๓๙๖
โตโยะ-ตามะ-ฮิเมะ	๒๖
โตโยะ-ตามะ-ฮิเมะ, เจ้าหญิง	๒๗
โตมัง	๙, ๑๑
โตมิตสึ	๑๘๓
ไตรชเก	๙๘๐

ไตรลักษณ์	๑๗๒
ไตระ, ตระกูล	๒๑๗
โตโฮ	๘๗๔
ก	
ถึง, จักรวรรดิ	๖๗
ถึง, ราชวงศ์	๖, ๑๖, ๕๕-๕๖, ๑๑๒, ๑๓๐, ๑๓๓, ๑๖๗, ๒๑๕, ๓๐๙, ๔๖๐-๔๖๑, ๔๖๘, ๔๗๕, ๕๐๒, ๕๙๒, ๖๖๓
ถึงไทซัง, จักรพรรดิ	๓๙๖, ๓๘๓
ท	
ทศพลญาณ	๑๒๔
ทะกะมิ-มุสึบิ, เทพ	๖๐๓
ทะกะฮะระ, ภูเขา	๖๕๖
ทะจิยะนะ โคสะบุโร	๘๙๖
ทะจิยานะ	๕๙๔
ทะจิยานะโนะโตโยชิ, จักรพรรดิ	๔๗
ทะนะกะ กิอิจิ	๘๔๑
ทะนะกะ โคทะโร	๙๘๔, ๑๐๒๒
ทะมะโนะยะ	๓๒๓
ทะมะยะ	๓๒๒
ทะรุมะ	๒๗๑
ทะสุนะ	๕๕
ทัมบะ	๓๗๖
ทากะชิมะ/ซุฮัน	๗๐๐
ทากาโนะ โจเออิ	๖๘๖
ทากามิ-มุซุบิ	๓๒๒
ทากาอุชิ	๒๗๙, ๒๙๖-๒๙๗, ๒๙๙
ทาเกอิ	๓๖๑
ทาดามิเนะ	๒๑๒

วรรณคดี

๑๐๘๕

ทาสะ, ภูษา	๕๗๗	เทนโน ชูจิ	๘๘๑
ทาน	๑๒๔	เทนโน	๑๖, ๗๒, ๑๓๑, ๑๘๗, ๒๑๕
ทานากะ ชิเงฮิโตะ	๖๕๕	เทนโน, ลัทธิ	๗๑, ๗๓
ทานะ งาซิมะ	๓๖๔	เทนริว, วัด	๒๙๖, ๒๙๙
ทานะ	๓๖๕	เทนริวอิ, วัด	๒๗๙
ทานะงาซิมะ	๓๖๔	เทปโปมะตะ	๓๖๘
ทามะกะซึระ	๒๐๘, ๒๐๙	เทมเปียว	๑๐๘
ทามุระมาโระ	๑๓๖	เทมเปียว, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๒๕
ทาสุมบัตติ	๑๑๖, ๑๓๘, ๔๗๘, ๖๗๕	เทมมุ เทนโน	๒
ทาวนด์เซนดึ ฮาริ	๖๘๑	เทมมุ	๑๗
ทิบัต	๑๘๖	เทมมุ, จักรพรรดิ	๖๙, ๗๒
ทูกุริกิริยา	๑๑๘, ๒๕๒	เทมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๑๗
เทตสึ	๓๙๒	เทมเมอิ, ศักราช	๖๕๖
เทนกะฟู	๓๕๗	เทระ-โคยะ	๓๐๒
เทนจิ	๑๗	เทวเทศ	๓๑๖
เทนจิ, จักรพรรดิ	๘๒-๘๓, ๙๔	เทววิทยา	๙๘๕
เทนจิ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๔, ๑๐๖, ๑๑๗	เทอิกะ, เจ้าชาย	๕๓๕
เทนชิ, จักรพรรดิ	๗๒	เทนะะซึจิ	๓๘
เทนไต	๒๖๖	เทนะะซึจิ, เทพี	๓๘
เทนไต, นิกาย	๑๓๐, ๑๓๔, ๑๓๖-๑๔๑, ๑๕๑, ๑๕๓-๑๕๕, ๑๕๗, ๑๖๓-๑๖๔, ๑๗๗, ๑๘๐-๑๘๕, ๑๙๔, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๔, ๒๓๘-๒๓๙, ๒๕๔, ๒๗๔, ๒๘๐, ๓๑๑, ๓๖๑, ๓๖๓, ๓๙๓, ๔๐๕, ๕๙๒	เทียนทง, เมือง	๒๙๓
		เทียนทง, วัด	๒๗๕, ๒๘๖
		เทียนทงซาน	๒๗๓
		เทียนไทซาน	๑๘๓
		โทกิทาเกะ	๓๖๖
		โทกิโยริ	๒๗๖
		โทกุโตมิ อิอิจิโร	๙๒๙
		โทไดอิ, วัด	๒
		โทบะ, จักรพรรดิ	๒๒๕
เทนไต, วัด	๑๕๘	โทมัสฮิลล์ กรีน	๙๖๘

๑๐๘๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โทมินางะ นากาโมโต	๕๔๓, ๕๕๖, ๕๕๙-๕๖๐	นะกะโตมิ, ตระกูล	๓๒๒
โทมินางะ	๕๕๗	นะโฮนมิ	๑๑
โทยะมะ มิติรุ	๘๘๖	นะซีโนะ	๙๔
โทริคะมิ	๓๗	นะเบะกาบุริ	๒๕๗
โทรี	๓๐	นะมุ	๒๒๒, ๒๕๕
โท, ภูเขา	๑๙๑-๑๙๒	นะวะ คิน	๗๕๙
โทกะ	๖๗, ๘๓	นากะโนะโอเอะ, เจ้าชาย	๘๒
โทกุงฮวง	๓๙๒	นากาโตมิโนะคะมิ, เทพ	๓๗
โทโก	๓๖๙	นากาบะชิ	๖๕๙
โทซุง	๑๗๑	นากาเอะ ไดยู	๓๕๐, ๔๔๐
โทซุง, จักรพรรดิ	๖๘, ๓๘๓	นาคโพอิ	๑๗๐
โทระ	๑๓๑, ๓๖๘	นาคารซุน	๑๑๒-๑๑๓, ๒๔๗, ๒๖๖
โทระ, ตระกูล	๑๓๑	นางาซากิ, เมือง	๓๕๔, ๕๕๓, ๕๕๕, ๖๘๕, ๗๙๑
ไทระอิ	๘๗	นาโงยา, เมือง	๓๗๕
ไทหัน	๑๓๙	นาซาเรท, เมือง	๔๘๗
ธ		นาโนะวะ	๔๙
ธรรมาถา	๑๒๕	นาเบชิมะ, ตระกูล	๗๙๑
ธรรมากาย	๑๒๕	นารา, เมือง	๒, ๗๒, ๑๐๘-๑๐๙, ๑๑๓, ๑๑๗, ๑๓๕-๑๓๘, ๑๔๐, ๑๕๑, ๑๕๙, ๑๖๑, ๑๘๕, ๒๒๑, ๒๒๔, ๒๘๐, ๓๐๘, ๓๑๒, ๓๑๘, ๓๙๓
ธรรมาบุตร	๒๕๔, ๒๕๖-๒๕๗, ๒๖๔	นารา, ยุค	๗๑, ๑๑๐, ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๓๓, ๓๐๙, ๑๐๓๘, ๑๐๔๕
ธรรมาราชา	๑๒๗	นารา, สมัย	๑๐๒, ๑๑๕, ๑๘๗
ธรรมารุจิ	๒๘๘	นิกโก	๓๘๑
ธรรมาลักษณ์	๑๑๒	นิกโคโล มาคิอาเวลลี	๙๘๐
ธรรมานิย	๑๕๗	นิจิมุเน	๕๕
ธรรมาจักรพรรดิ	๑๘๗		
ธาดู	๑๒๕		
ธยาน	๒๗๐		
น			
นบี	๒๕๐		
นบี มุฮัมมัด	๙๒๖		

ดรรชนี

๑๐๘๗

นิจียิ	๒๕๗
นิจิเรน	๒๑๔, ๒๑๕, ๒๕๔ -๒๕๔, ๒๕๕-๒๖๗
นิจิเรน, นิกาย	๒๑๕, ๒๕๗, ๒๕๙, ๒๗๙
นิจีโอ	๒๕๗-๒๕๘
นิชิตะ คิทะโร	๔๘๔, ๔๙๖
นิชิยามะ เซสไซ	๕๘๓
นิชชิน	๒๑๕, ๒๕๗
นินกัน	๑๙๕
นินโดกุ	๗๙
นินโนมิยะ	๖๗๑, ๖๗๖
นินโนมิยะ ซอนโดกุ	๖๖๙, ๖๗๓, ๖๘๑
นินโนมิยะ	๖๗๒
นิปปอน	๑๗, ๓๔, ๑๒๘, ๙๓๐-๙๓๑
นิพพาน	๑๔๒, ๑๔๔, ๑๖๓, ๑๗๓, ๒๔๖, ๒๔๙
นิฟูเตะ	๔๗
นิรมาณกาย	๑๒๗
นิอิซิมะ โจ	๙๕๐
นิฮองจิ	๑๗, ๑๙, ๓๒, ๔๑, ๔๗, ๖๗, ๗๒-๗๓, ๘๒, ๙๑, ๑๑๑, ๕๔๘-๕๔๙, ๕๘๗, ๖๐๔, ๖๐๖, ๖๐๘, ๖๑๓, ๖๑๕
นิฮอน มุซัน โท	๙๖๓
นุกะดาเบะ, เจ้าหญิง	๕๓
นุริเตะ	๔๔
นู, อาณาจักร	๑, ๑๒
เนมบุตสุ	๑๘๓, ๒๒๒, ๒๒๔-๒๒๕, ๒๒๗, ๒๓๐, ๒๓๔, ๒๓๖-๒๔๐, ๒๔๓, ๒๔๕, ๒๕๐-๒๕๓, ๒๖๐

โน	๓๒๘, ๓๓๒-๓๓๓, ๓๓๕-๓๓๖, ๓๓๘-๓๔๓, ๓๔๕-๓๔๘
โน, สะคร	๒๑๘, ๓๐๓, ๕๖๖
โนเซ	๓๓๕
โนบุนางะ	๒๑๖, ๓๔๙, ๓๕๗, ๓๕๙, ๓๖๐-๓๖๒, ๓๖๘, ๓๘๐
โนบุนางะ ฮิเดโยชิ	๓๕๗
โนบุโมริ	๓๖๑
โนบุฮัตสึ	๕๕๑
โนบุฮิโร	๖๕๐
โนรินางะ	๒๐๔
โนะซะกะซันโซ	๔๗๗
โนะตะะ ฟุกุชิมะ	๓๖๑
โนะริโตะ	๓๐๘
โนโต โคนัน, ศาสตราจารย์	๕๕๕

บ

ปะกุฟู	๔๑๔, ๙๕๒
ปะโซ	๔๘๕, ๕๒๕, ๕๒๗, ๕๓๐-๕๓๑, ๕๔๑-๕๔๒
บัคเคิล	๗๘๕
บันชิน	๓๕๐
บันยั้น	๙๘๙
บารมี	๑๒๔
บิชอป	๙๙๒
บิตเติล	๓๕๒
บิวา, ทะเลสาบ	๒๗๔
บุเกะ ฮัตโต	๕๔๕
บุตสุ	๒๒๒
บุณกะ, ศักราช	๖๕๙
บุณเซอิ, ศักราช	๖๕๘
บุณยะบุชิ	๕๑๓

๑๐๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บุษปมาลา	๑๑๒-๑๑๓
บุษปมาลาสูตร	๑๑๓, ๒๒๔
บุษิโต	๔๗, ๓๕๐, ๓๕๔, ๔๐๓, ๔๕๔, ๖๕๒, ๗๑๕, ๘๑๕, ๙๒๐-๙๒๒
เบนโต อิตโต จินไซ	๔๘๗
เบนโตโซ	๖๓๓
เบริกสัน	๙๙๗

ป

ปฏิจจสมุปบาท	๑๗๖
ปรมัตถสัง	๑๑๔
ประมวลกฎหมายไต่โฮ	๒
ปริณายกรัตนะ	๓๒๐
ป้อเควย	๕๘๐
ป้ออี	๗๓๕
ปีคเซ	๑๕, ๔๘, ๙๑, ๑๐๙, ๑๑๑, ๑๒๘
ปีคเซ, อาณาจักร	๖, ๔๓, ๑๐๖
ปัจเจกบุคคล	๑๙๘, ๒๒๒, ๒๗๗
ปัจเจกพุทธยาน	๑๗๖, ๑๗๙
ปัญญา	๑๒๔
ปามี่ร์	๓๑๘
ปารมิตาสูต	๕๕๘
เปอร์เซีย, ประเทศ	๓๑๘
เปอร์รี, นายพลเรือ	๗๘๐
แปซิฟิก, มหาสมุทร	๗, ๘๗๘, ๙๓๓, ๑๐๓๓
โป	๓๒๖
โปกะ	๑๑๑
โปจูอี	๒๑๓

โปรตุเกส	๓๔๙, ๓๕๙, ๓๗๓
โปแลนด์	๙๖๐
ฝ	
ผ้ากาสาวพัสตร์	๑๑๑
ฝ	
ฝรั่งเศส	๙๖๒
ผ้าซัง	๙๙๙
ผู้เจียน, มณฑล	๑๖๐, ๑๖๗

พ

พระคัมภีร์	๓๑๒
พระตถาคต	๑๒๕, ๑๒๗, ๑๘๒, ๑๙๒, ๒๔๕-๒๔๙, ๒๖๑, ๒๖๑, ๒๖๔, ๒๖๗-๒๖๘
พระไตรปิฎก	๕๗, ๑๑๐, ๑๕๑, ๑๘๖-๑๘๗, ๑๙๐-๑๙๑, ๒๔๘
พระธรรม	๕๙, ๑๑๐, ๑๔๗, ๒๒๘, ๒๔๐, ๒๔๔
พระธรรมกาย	๒๕๔
พระนิพพาน	๒๘๙
พระนirmanกาย	๒๕๔
พระบรมสารีริกธาตุ	๑๒๗, ๑๔๕
พระพรหม	๒๖๓, ๒๖๗
พระพุทธคุณ	๑๔๖
พระพุทธเจ้า	๕๘, ๙๘, ๑๑๐, ๑๑๓-๑๑๕, ๑๑๗-๑๒๐, ๑๒๔, ๑๒๖-๑๒๗, ๑๓๗, ๑๔๐-๑๕๐, ๑๕๒, ๑๕๔, ๑๖๐, ๑๖๒, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๖๙, ๑๗๑-๑๗๓, ๑๗๖-๑๗๘, ๑๘๐, ๑๘๒-๑๘๓, ๑๘๕-๑๘๖,

ดรรชนี

๑๐๘๙

๑๘๙, ๑๙๔-๑๙๕, ๑๙๗-๑๙๙, ๒๑๐, ๒๑๘, ๒๒๑-๒๒๒, ๒๒๘-๒๓๐, ๒๓๓, ๒๓๕-๒๓๖, ๒๓๘-๒๔๑, ๒๔๓-๒๔๔, ๒๔๖-๒๔๘, ๒๕๑, ๒๕๓-๒๕๖, ๒๕๘, ๒๖๐-๒๖๑, ๒๖๖, ๒๖๘-๒๗๑, ๒๗๕-๒๗๖, ๒๘๐-๒๘๑, ๒๘๗-๒๙๐, ๒๙๓-๒๙๖, ๒๙๘-๒๙๙, ๓๐๖-๓๐๗, ๓๐๙, ๓๑๒, ๓๑๕, ๔๖๓, ๖๒๔, ๖๓๒, ๖๖๗, ๑๐๑๙	๑๑๖
พระพุทธเจ้าโศกนะ	
พระพุทธรูป	๕๕, ๑๐๙-๑๑๑, ๑๑๕-๑๑๖, ๑๒๕, ๑๒๘, ๑๔๕-๑๔๗, ๑๕๔, ๒๒๔, ๒๘๗, ๓๑๒, ๓๗๘
พระพุทธธวัจนะ	๒๖๕
พระพุทธศาสนา	๑, ๑๕-๑๖, ๓๑, ๔๓-๔๖, ๕๒, ๕๕, ๕๗, ๗๐, ๗๒, ๙๑, ๑๐๗-๑๑๖, ๑๑๘, ๑๒๕-๑๒๖, ๑๒๘-๑๒๙, ๑๓๑, ๑๓๕-๑๓๗, ๑๔๐-๑๔๑, ๑๔๒-๑๔๓, ๑๔๕-๑๖๔, ๑๖๖-๑๖๗, ๑๗๔, ๑๗๖, ๑๗๘, ๑๘๑, ๑๘๓, ๑๘๕-๑๘๗, ๑๘๙-๑๙๐, ๑๙๔, ๑๙๗-๑๙๙, ๒๑๘, ๒๒๐-๒๒๗, ๒๓๓, ๒๓๖, ๒๔๒, ๒๔๔, ๒๕๐-๒๕๑, ๒๕๔, ๒๕๙-๒๖๑, ๒๖๕-๒๖๖, ๒๖๙-๒๗๐, ๒๗๒-

๒๗๔, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๘๑-๒๘๒, ๒๘๗, ๒๙๓-๒๙๗, ๓๐๕-๓๐๙, ๓๐๙-๓๑๔, ๓๑๖-๓๑๗, ๓๒๔, ๓๔๐, ๓๕๓-๓๕๔, ๓๕๗, ๓๕๙, ๓๗๔, ๓๘๒, ๓๘๗-๓๘๘, ๓๙๕, ๓๙๗, ๔๒๙, ๔๖๔, ๔๖๖, ๔๗๖, ๔๘๕, ๕๐๐-๕๐๑, ๕๕๗-๕๖๒, ๕๖๔, ๕๘๕-๕๘๗, ๕๙๒, ๖๑๒, ๖๑๕, ๖๑๗-๖๑๘, ๖๒๗, ๖๒๙, ๖๓๒, ๖๓๕, ๖๗๓, ๖๗๖-๖๗๗, ๖๘๙, ๖๙๖, ๗๒๑, ๗๙๙, ๙๕๔, ๙๕๖, ๙๙๐, ๑๐๑๔, ๑๐๒๑, ๑๐๓๓, ๑๐๕๒	
พระโพธิสัตว์	๑๒๗, ๑๓๗, ๑๔๑, ๑๔๖, ๑๔๘-๑๔๙, ๑๕๒-๑๕๔, ๑๗๒-๑๗๓, ๑๗๗, ๑๘๗, ๒๐๑, ๒๒๒, ๒๒๖, ๒๓๔-๒๓๖, ๒๕๖, ๒๖๒-๒๖๖, ๓๐๓, ๓๐๗, ๓๐๙-๓๑๐, ๓๑๒, ๓๑๕, ๓๑๕, ๖๒๔
พระโพธิสัตว์โมกษคุรุ	๑๔๙
พระโพธิสัตว์สทาปริภูต	๒๖๓
พระโมกษคุรุ	๑๓๖, ๑๙๑
พระมหากัสสป	๒๗๑, ๒๘๑
พระมัญชุสรี	๑๕๒, ๑๙๑
พระเยช	๙๙๐, ๑๐๓๒
พระรัตนตรัย	๕๗-๕๙, ๑๑๐, ๑๑๖, ๑๒๕, ๑๒๘, ๑๓๘, ๑๕๐-๑๕๑, ๑๙๘, ๒๔๔, ๓๐๙, ๓๑๕
พระโศกนะพุทธเจ้า	๑๑๕-๑๑๖, ๑๒๖

๑๐๙๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พระโลจนพุทธะ	๑๑๓
พระวินัย	๓๑๒
พระไวโรจนพุทธเจ้า	๑๖๓-๑๖๕, ๑๖๘, ๑๗๐, ๑๗๒, ๑๗๔
พระไวโรจนะ	๑๕๕, ๑๖๙, ๒๕๔, ๓๑๐
พระศรีอริยเมตไตรย	๓๒๑
พระศากยมุนี	๕๕, ๑๔๐-๑๔๑, ๑๖๑, ๑๙๑, ๒๒๒, ๒๓๘-๒๓๙, ๒๔๑, ๒๔๓-๒๔๔, ๒๕๑, ๒๕๔, ๒๖๑-๒๖๒, ๒๖๔, ๒๖๖-๒๖๗, ๒๗๗, ๒๘๑, ๓๒๐
พระสงฆ์	๕๙, ๑๑๐, ๒๒๘
พระสถูป	๑๔๕-๑๔๖
พระสมันตภัทร	๑๙๑
พระสัมโมคคกาย	๑๗๒, ๒๕๔-๒๕๕
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	๑๗๕
พระสุเมรุ	๓๑๗, ๓๑๙
พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ	๑๒๕
พระอมิตะ	๒๑๘, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๔-๒๒๗, ๒๒๙, ๒๓๔-๒๓๖, ๒๓๘-๒๓๙, ๒๔๑-๒๔๓, ๒๕๓, ๒๕๙, ๒๖๙, ๓๘๑-๓๘๒
พระอมิตะพุทธเจ้า	๓๑๒
พระอมิตาภะ	๑๓๐, ๒๕๔
พระอรหันต์	๒๔๘, ๒๖๒
พระอวโลกิเตศวร	๓๑๒
พระอาณนท	๒๓๘, ๕๗๒
พระอินทร์	๒๖๓, ๒๖๗
พราหมณ์	๑๒๒

พราหมณ์, ศาสนา	๑๖๓, ๑๗๖, ๑๗๙
พละ	๑๒๔
พวกโฆระ	๘๒
พทุเทวนิยม	๒๒๒
พินุกุ	๓๒๑, ๖๑๐
พาหุสัจจะ	๑๒๔
พิมิโกะ	๑๐-๑๒
พิเลต	๙๙๑
พุทธเกษตร	๑๔๑, ๒๓๕, ๒๕๖
พุทธจริยา	๑๒๐
พุทธเจดีย์	๑๔๕
พุทธธรรม	๑๑๕, ๒๙๙
พุทธบุตร	๑๕๐
พุทธภาวะ	๑๓๗, ๑๔๑-๑๔๒, ๑๔๕- ๑๔๖, ๑๔๙, ๑๕๑, ๑๖๑, ๑๖๕-๑๖๖, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๓๔, ๒๖๔-๒๖๕, ๒๙๐
พุทธวิถี	๑๔๗
พุทธศาสนา	๕๐๙
พุทธศาสนาแบบลัทธิ	๒๕๔
พุทธศาสนิกชน	๔๔
พุทธสถูป	๑๔๕
พุทธปัญญา	๒๙๕
เปรสไบที่เรียน, นิกาย	๙๙๓
แพทริก เฮนรี่	๗๘๗
โพธิ	๑๔๕, ๔๗๗
โพธิธรรม	๒๗๑, ๒๘๑
โพธิปักขิยธรรม	๑๒๔
โพธิรุจิ	๒๔๘
ไพศาล	๑๒๐

ดรรชนี

๑๐๙๑

ฟ

ฟรานซิส ซาเวียร์, เซนต์	๒๑๖
ฟอร์โมซา	๗๕๔
ฟอร์โมซา, เกาะ	๘๘๔
ฟางชวนหลิง	๓๔๒
ฟิชต์	๔๔๗
ฟีนิกซ์, นก	๑๐๗
ฟีนิกส์	๔๓
ฟีนิกส์, นก	๔๕
ฟุกโกะ-โฮ	๖๖๒
ฟูกุซะวะ ยุกิจิ	๖๘๒, ๖๘๖
ฟูกุซาวะ	๗๒๔
ฟูกุซาวะ ยุกิจิ	๗๒๓, ๗๒๔, ๗๔๔
ฟูกุซิมิ มะสะเอะ	๖๗๘
ฟูกุโอกะ	๘๘๖
ฟุจิตะ เดนสะบุโร	๘๔๓
ฟุจิตะ โตโกะ	๖๘๕
ฟูโตะตะมะ	๓๒๒
ฟุนะ, ตระกูล	๑๐๔
ฟูไม-เคน	๖๕๔, ๖๕๖
ฟุยิตะ อิจิโร	๘๐๔
ฟูกุอิน	๕๕
ฟูจิواره	๑๐๗, ๑๑๔, ๑๓๓, ๒๔๔, ๓๔๔, ๓๖๔, ๓๙๕, ๔๐๑
ฟูจิواره เซอิกะ	๓๙๒, ๓๙๘
ฟูจิواره โนะ ซุนเซอิ	๓๒๖
ฟูจิواره โนะ เตอิกะ	๒๑๑
ฟูจิواره โนะ เทอิกะ	๕๒๑
ฟูจิواره	๕๔๔
ฟูจิواره, ตระกูล	๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๕, ๒๗๔, ๓๙๗

ฟุยิ, ภูเขา	๓๓๖
ฟุยิชิโบะ	๒๐๔
ฟุยิตะ โตโกะ	๖๘๗
ฟูยิวาระ โนะ อัตสึมิตสึ	๑๘๗
ฟุยิ, ภูเขา	๗, ๖๖๔
ฟุยุ ฟุเซะ	๒๕๗
ฟุสึ	๓๒๑-๓๒๒, ๔๘๔
เฟรซี	๔๘๗-๔๘๗

ภ

ภาษาจีน	๑๖๒
ภิกษุ	๑๑๐-๑๑๒, ๑๑๕-๑๑๖, ๑๑๙, ๑๒๘-๑๒๙, ๑๓๑, ๑๓๕, ๑๔๕, ๑๕๗, ๑๖๘, ๑๙๖, ๒๒๓-๒๒๔, ๒๔๑, ๒๖๘, ๒๗๑, ๒๘๒, ๒๙๓-๒๙๔, ๓๐๙, ๖๒๙
ภิกษุณี	๑๑๖, ๑๒๘-๑๒๙, ๒๓๗, ๒๔๑, ๒๗๑, ๓๐๙
ภิกษุสงฆ์	๑๒๘

ม

มณีร์ดนะ	๓๒๐
มนุษย์ชาติ	๒๙๘
มโนกรรม	๒๒๙
มหานิวารณสูตร	๑๕๕
มหาปรัชญาปารมิตาสูต	๑๘๘
มหาพรหม	๒๗๐
มหายาน	๑๒๐-๑๒๑, ๑๓๗, ๑๔๑- ๑๔๒, ๑๕๕, ๑๕๖-๑๕๗, ๑๖๓, ๑๗๒-๑๗๓, ๑๘๙, ๒๒๐, ๒๗๐
มหายาน, นิกาย	๒๒๐
มหาสถามปราชิต	๑๙๑
มหาสมุทร	๓๑๘
มหาสุริยเทพี	๓๒๒, ๓๒๔

๑๐๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มองโกล	๒๕๖, ๒๖๐-๒๖๑, ๓๑๒
มองงากุ	๑๙๖-๑๙๗, ๒๐๑
มองเตสกีเออ	๗๗๖
มอนชาเอะมอน	๕๑๑
มะกะซึระ	๒๐๘
มะกุฟุ	๙๐๖
มะโกะโตะ	๒๐๗
มะจิเออิ	๓๐๕
มะเนียวซิว	๗๑, ๒๐๗, ๕๑๙-๕๒๐, ๕๘๗, ๕๘๙, ๕๙๔, ๖๒๐
มัคคุเทศก์	๑๕๘
มัตสึชิมะ	๕๑๓
มัตสึไดระ สะดะโนบุ	๓๕๑, ๕๖๗, ๕๘๑
มัตสึนางะ เทอิโดกุ	๕๒๔
มัตสึมิยะ คันซัน	๙๒๑
มัตสึโอะ บะโซ	๕๒๘
มันดรายาน	๑๖๑
มัลธัส	๗๔๐
มัลธัส	๖๔๒
มางาริ	๔๙
มาร์กซิสต์, ลัทธิ	๙๕๘-๙๕๙, ๙๖๙, ๙๗๑, ๑๐๒๑-๑๐๒๒, ๑๐๒๖
มาร์ติน ลูเธอร์	๙๘๘
มาโระ	๙๒
มิกาเวะ, แคว้น	๕๙๑
มิโกะโตะ	๑๖
มิ่งต๋, จักรพรรดิ	๙๑, ๙๓
มิจนาทริ	๑๒๑, ๑๔๗
มิจิยุกิ	๕๑๒
มิซาซากิ	๕๒, ๘๖

มิโซงิ	๓๐
มิเดรา	๒๗๔
มิดซุยุ	๘๔๒
มิดซุบิชิ	๘๔๒
มิตสึกุนิ	๔๑๖
มิโต	๓๕๐
มิโตะ, เมือง	๕๕๐
มิโตะ, ราชวงศ์	๕๔๙
มิโตะ, สำนัก	๔๒๗
มินซุ ชูจิ	๘๔๙-๘๕๐
มินซุ	๘๔๙
มินเซอิโต	๘๔๒-๘๔๓, ๘๘๑-๘๘๒
มินาเซะ	๓๙๒
มินาโมโตะ, ตระกูล	๒๑๗
มินาโมโตะ	๑๙๖, ๓๖๘, ๕๗๔
มินาโมโตะ, ตระกูล	๓๑๒
มิโนเบะ ทัดสึกิจิ	๘๓๙, ๘๗๐
มิยะเกะ	๘๕-๘๖
มิยะบิ	๒๐๕-๒๐๖
มิยาบิ	๓๒๕, ๓๒๘
มิโรกุ	๑๘๒
มิสะกิ	๗๑๓
มิอิเดระ	๑๓๐, ๑๘๔
มิอิเดระโค	๑๓๐
มิอิเดรา	๓๑๑
มิอุระ ไบเอน	๓๔๑, ๕๔๓, ๕๖๖, ๕๗๑, ๕๗๘, ๗๒๓
มิอุระ	๕๖๙
มุเกียวโก	๙๙๒-๙๙๓
มุกะโกยะ	๑๑๑

ดรรชนี

๑๐๙๓

มุขานี, จังหวัด	๑๙๕
มุข	๒๗๙, ๒๙๙, ๓๐๕
มุข โคกูชิ	๒๗๘, ๒๙๖
มุขะ โซเซกิ	๒๑๕, ๒๗๘
มุทรา	๑๖๑, ๑๖๕, ๑๖๙
มุทิตา	๑๒๔
มุระซุสะ	๓๖๖
มุระซากิ	๒๐๗, ๖๑๖
มุโระ กิวโซ	๔๔๘-๔๔๙
มุโระ คิวโซ	๓๕๑, ๕๔๕
เม็ชโก	๘๕๕
เม็งจื่อ	๑๐๖, ๓๐๒, ๓๔๓-๓๔๔, ๔๘๒, ๔๘๕, ๔๙๐-๔๙๑, ๕๐๑, ๕๗๙-๕๘๐, ๕๘๓- ๕๘๔, ๖๑๒, ๗๒๕, ๙๕๖
เม็งจื่อ, คัมภีร์	๔๘๒
เมตตสูตร	๑๕๔
เมตตา	๑๒๔
เมทอติสต์, นิกาย	๙๙๓
เมนเชอโต	๘๗๘
เมยามะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๒๙๙
เมย์, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๓๑๑, ๖๘๒-๖๘๓, ๗๔๐, ๘๗๘, ๘๘๔- ๘๘๕, ๙๐๕, ๙๐๘, ๙๓๗, ๙๕๒, ๙๗๗, ๑๐๒๒, ๑๐๓๐, ๑๐๓๕, ๑๐๓๗-๑๐๔๐, ๑๐๔๖
นากาเอะ ไตยู	๔๓๗
เมย์, จักรพรรดิ	๙๔, ๔๓๖
เมย์, ศักราช	๗๓๘
เมียวโฮ	๒๕๕

แมนจูเรีย	๘๓๔, ๘๘๔, ๙๒๗, ๙๓๒, ๙๖๑
โมฆวัชระ	๑๗๐
โมตะ	๓๖๖
โมโตโอรุ โนรินางะ	๒๘, ๓๕๑
โมโตะโอรุ	๒๐๔
โมโตะโนเบะ, ตระกูล	๔๖
โมริ คินโนะโย	๗๕๙
โมริยสูตร	๑๕๕
โมโร	๕๗๔-๕๗๕
โมะโตะโอรุ โนรินางะ	๖๐๒, ๖๒๕, ๖๓๕
โมะโตะโอรุ	๕๘๙, ๖๐๒, ๖๐๖, ๖๑๐, ๖๑๒, ๖๑๖, ๖๑๙, ๖๒๖

ย

ยวนซีไซ	๘๓๕
ยว๋านเฮา	๗๑๓
ยอร์ช วอชิงตัน	๗๒๗
ยะกุชิ	๑๑๕
ยะโกะ, ตระกูล	๑๑๒
ยะชะกุ	๑๑
ยะมะงะ โซโกะ	๖๙๐
ยะมะโต, เจ้าหญิง	๓๙
ยะมะโตฮิเมะ, เจ้าหญิง	๔๒
ยะมะโตะ, เจ้าหญิง	๔๐
ยะมะมุโระ, ภูเขา	๖๓๘
ยะมางะ โซโก	๙๒๑
ยะมาซากิ	๔๑๖-๔๑๘
ยะมาซากิ อันไซ	๔๑๘
ยะสุกุนิ, ศาลเจ้า	๙๖๑
ยะสุตะ เซนอิโร	๙๐๑
ยะสุตะ เซนอิโร	๘๙๓

๑๐๙๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ยากาเบะ, เจ้าชาย	๔๗-๔๘
ยามะงาตะ อะริโตะโมะ	๗๑๖, ๘๑๕
ยามะงาตะ	๘๑๖-๘๑๙, ๘๒๒,
ยามะมุโระ โชขุน	๘๘๒
ยามางะ โชโก	๓๕๐, ๔๔๖,
	๔๔๙, ๔๗๑, ๗๑๕
ยามางุจิ, แคว้น	๙๕๕
ยามาซากิ โชกัน	๕๒๓
ยามาซากิ อันไซ	๓๕๐
ยามาซากิ	๔๔๙
ยามาโต	๘, ๓๔, ๖๗, ๑๑๖,
	๓๑๖-๓๑๗, ๑๐๔๗
ยามาโต, แคว้น	๑๖
ยามาโต, จังหวัด	๘๕
ยามาโต, เจ้าหญิง	๔๐
ยามาโต, ราชตระกูล	๘
ยามาโต, ราชสำนัก	๔๓
ยามาโมโต กอมเบอิ	๘๙๓
ยามาโมโต ริเฮอิ	๖๕๙
ยิ	๑๐๑๒
ยิงู, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๖
ยิจิมิมป็น	๘๙๗
ยีน-หยาง	๖๗, ๗๐-๗๒, ๑๐๐, ๑๙๕
ยีน	๖๘-๖๙
ยีนโน โชโตกิ	๒๑๕
ยิมมุ	๗๗
ยิมมุ, จักรพรรดิ	๗๙, ๓๑๗, ๔๑๒, ๔๕๕
ยิมมุ, พระเจ้า	๑๖
ยิมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๓, ๑๐๕,
	๕๑๑, ๘๒๐, ๙๐๕

ยิชิ-ชิมโป	๗๓๘
ยิรอน	๑๗๓
ยุ่งมิง	๙๑
ยุ่งอะโอะ	๒๐๔
ยุ่นนะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๖๒
ยุอิ โซเซตสึ	๔๕๒
ยูกินางะ	๓๗๐
ยูโก	๑๙๓
ยูเงน	๓๒๖-๓๒๘,
	๓๓๐-๓๓๓, ๓๓๖, ๓๓๙
ยูชิม่า, เมือง	๔๐๕
ยูเนสโก	๙๘๐
ยูเรน	๒๓๗
ยูอิซิกิ	๑๗๓
ยูอิ-อิตสึ	๕๖๔
ยูอิอิตสึ	๓๑๒
ยูอิเอมโบ	๒๕๐
เย่วซาง, ตระกูล	๙๒
แยงซี	๑๖๐
โยโกอิ โซนัน	๗๑๕
โยคศาสตร์	๕๖๒
โยคะ	๑๖๘
โยชิตะ	๒๑๖, ๓๑๓, ๓๒๙, ๗๑๙
โยชิตะ โซอิน	๓๕๕, ๔๕๔, ๖๘๑,
	๖๙๙, ๗๐๒, ๗๐๕, ๗๑๗,
	๗๕๒, ๗๖๑, ๗๗๐, ๙๕๕
โยชิตะ โซอัน	๓๙๖
โยชิตะ ไทระอิโร	๗๑๔
โยชิตะ เรียวอิ	๓๙๘
โยชินาโอะ	๔๑๖
โยชินะ	๒๑๕

ดรรชนี

๑๐๙๕

โยชิโนะ ซากุโซ	๘๓๙, ๘๔๕
โยชิมิตสึ	๒๑๕, ๓๐๒
โยชิมุเนะ	๓๕๑, ๔๘๖, ๕๔๒, ๕๔๕
โยชิอะ โซอิน	๙๒๒
โยชิฮิสะ	๓๙๒
โยโยกิ	๓๐๔
โยริ	๕๖๙-๕๗๑, ๕๗๖
โยริโตะโมะ	๑๙๖, ๒๑๔
โยริฮิเอะ	๑๙๖
โยรุริ	๕๑๑-๕๑๓
โยโรสุ	๔๖-๔๗, ๔๙-๕๐
ร	
รอน	๒๕๙
ริงงากุ	๖๒๘
ราชัน	๓๔๙
ริ	๑๐๑๒
ริกามิตะโฮริ	๑๕
ริชิชิชะ	๘๔๓
รินโซ, นิกาย	๒๑๔, ๒๗๓, ๒๗๘
ริวสะกุ	๓๙๒
รุสโซ	๗๔๐, ๗๘๕
เรกิโอะ, ยุค	๒๙๙
เรน	๒๕๖
เรนเงเกียว	๒๕๕
เรนเนียว	๒๑๕, ๒๔๔, ๗๒๓
เรียวนิน	๑๓๑, ๒๒๔-๒๒๕
เรียวบุ	๓๑๐
เรียวอิ	๓๙๖
โรกูออน-อิน	๓๙๒
โรนิน	๓๕๐, ๔๔๗, ๔๕๐

โรเบิร์ต หลุยส์ สตีเวนสัน	๗๑๔
โรมาเนีย	๙๖๐, ๙๖๒
โรสเลอร์, ศาสตราจารย์	๗๘๓
ส	
สังกาวตารสูตร	๒๘๑, ๕๕๘
สุนัย	๔๑๘, ๕๐๓
สุนัย, คัมภีร์	๔๗๑, ๔๘๐-๔๘๒, ๔๙๒, ๕๖๒, ๖๓๑, ๑๐๑๐
ลุมพินีวัน	๑๘๙
ลูเทอแรน, นิกาย	๙๙๓
เล้าจื่อ	๓๐๒, ๓๐๙, ๓๑๓, ๓๖๗, ๔๑๐, ๔๖๖, ๔๗๗, ๔๘๗, ๔๙๐, ๗๓๑, ๙๐๐
โลกียวิสัย	๑๓๖
ไลบ์นิตซ์	๙๙๗
ว	
วจิกรรม	๒๒๙
วรรณบุษปวิทยา	๒๑๒
วสุพันธ์ุ	๑๑๒, ๒๔๘
วะกะ	๕๒๑, ๕๒๘
วะกะ	๘๖, ๙๔๔
วะเซตะ, มหาวิทยาลัย	๘๑๑-๘๑๒, ๘๑๔, ๙๕๐, ๙๗๖
วะโตะ, ศักราช	๑๘
วัชรโพธิ	๑๗๐
วัชรมนทล	๑๖๕, ๕๙๒
วาโตะ, ศักราช	๑๙
วิชา	๑๒๔
วิญญาณ	๑๐๑๗
วิปัสณากรรมฐาน	๑๕๖

๑๐๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

วิปัสสนา	๒๖๙
วิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑๒๔
วิมลกีรติ	๑๒๐
วิมลกีรติสูตร	๑๑๙, ๓๐๙
วิมลเกียรติ	๑๒๐-๑๒๒, ๑๒๕
วิมุตติ	๑๒๔
วิมุตติญาณทัตถะ	๑๒๔
วิริยะ	๑๒๔
วุฒิ, จักรพรรดิ	๙๒
วูไทซาน	๑๘๓
เวสารัชชญาณ	๑๒๔
เวสาลี	๑๒๐
ไวโรจนสูตร	๓๐๙
ค	
ศากยมนี	๒๘๐
ศีล	๑๒๔
ศีลจุ่ม	๙๙๒
ศีลมหาสนิท	๙๙๒
ศูนยตา	๔๙๒
ส	
สชาติกปัญญา	๔๔๘
สปาร์ตา, นคร	๗๘๑
สเปนเซอร์	๗๔๐
สมถกรรมฐาน	๑๕๖
สมถกัมมัฏฐาน	๑๒๔
สมาธิ	๑๒๔, ๒๙๓, ๒๙๕
สมาธิสูตร	๒๓๙, ๒๕๑
สมุทรเทพ	๒๕-๒๖
สวนมฤคทายวัน	๑๘๙
สวนชุม, จักรพรรดิ	๑๗๐-๑๗๑

สหภาพโซเวียต	๙๖๐
สหรัฐอเมริกา	๖๘๕, ๘๔๕, ๘๘๙
สหัชญาณ	๑๐๔๐
สหัมบดีพรหม, ท้าว	๑๒๐
สนะตะ, ยุกติสรีระ	๗๐๐
สะวอนโรลา	๙๙๔
ลักกเทวราช, ท้าว	๑๒๐
สังสารวัฏ	๑๔๓
สังขารม	๑๒๕, ๑๔๑-๑๔๒,
	๑๔๔, ๑๔๘, ๑๖๒-๑๖๓,
	๑๗๒, ๒๔๘, ๒๖๑, ๒๖๕,
	๒๖๗, ๒๖๙, ๒๗๕, ๒๗๙,
	๒๘๐-๒๘๒, ๒๘๙, ๒๙๙-๓๐๐
สัญชาติเทศ	๑๐๒๕
สังฆกรรมบุนทริกสูตร	๑๓๖-๑๓๗, ๑๔๐,
	๑๔๙-๑๕๒, ๑๕๔, ๑๕๖,
	๒๑๘, ๒๒๐, ๒๒๕, ๒๕๔-
	๒๕๙, ๒๖๒-๒๖๓, ๒๖๕, ๒๖๙,
	๓๐๗, ๓๐๙, ๓๔๐, ๓๔๕, ๓๖๕
สังฆกรรมปฏิรูป	๒๑๘
สังพัญญตญาณ	๔๔๐
สัมโพธิญาณ	๑๔๙
สาเก	๒๐๗, ๕๗๔-๕๗๕
สารีบุตร	๑๔๓-๑๔๔, ๑๔๘
สาวกยาน	๑๗๖, ๑๗๙
สิน, ราชาวงศ์	๙๒
สิลละ	๑๖, ๕๑
สิลละ, แคว้น	๓๓๖
สิลละ, อาณาจักร	๑, ๖, ๔๓, ๕๖
สุกณะ-ฮิโกเนะ	๖๖๗

ดรรชนี

๑๐๙๗

สุขาวดี	๒๒๑, ๒๒๓
สุขาวดี, นิกาย	๑๓๑, ๒๑๔, ๒๒๒-๒๒๓, ๒๒๗, ๒๓๖-๒๓๗, ๒๔๑-๒๔๒, ๒๔๔-๒๔๕, ๒๖๐, ๒๗๙, ๓๖๐, ๔๒๙, ๖๗๓, ๑๐๑๐, ๑๐๒๑, ๑๐๔๕
สู้่ง, ราชวงศ์	๒๗๒, ๓๐๓, ๓๙๕, ๔๑๘, ๔๖๐-๔๖๑, ๔๖๘, ๔๗๕, ๔๙๙, ๕๙๒, ๗๑๓, ๗๔๒,
สุขาววาระ	๕๙๔
สุจิตะ เกมปะกุ	๖๘๖
สุนทรเทพี	๒๒
สุนทรียศาสตร์	๙๘๒
สุย, ราชวงศ์	๑๔, ๔๓, ๔๖
สุรังคมสูตร	๑๙๕
สุริยเทพี	๑๙-๒๐, ๒๒-๒๓, ๒๙-๓๑, ๓๕, ๓๘, ๔๑, ๗๑, ๓๑๒, ๓๑๖, ๓๘๒, ๔๒๙, ๔๖๔, ๖๐๕, ๖๐๗, ๖๑๐, ๖๗๑, ๖๗๗
สุวรรณประภาสูตร	๑๑๓-๑๑๕, ๑๑๗-๑๑๘, ๑๕๔, ๑๕๖
สุวรรณประภาโสตนสูตร	๑๑๗
สุซุง, จักรพรรดิ	๑๗๑
เลิงจื่อ	๕๖๕
เสี่ย, ราชวงศ์	๔๘๙
เสียนเหิง	๑๗
โสรัจจะ	๑๒๔
ห	
หมิง, ราชวงศ์	๓๐๒, ๔๖๐-๔๖๑, ๔๖๘, ๕๐๐, ๕๕๐-๕๕๑
หยงโจ, ภิกษุ	๑๑๑

หยงวี, นักบวช	๑๑๑
หยาง	๖๘-๖๙
หยิน-หยาง	๕๖๘
หยี่ โตงะ	๔๑๙
หฺรูจิง	๒๗๕
หลิ่งตี้, จักรพรรดิ	๑๒
หลินซี	๒๗๓
หลิวสูง, ราชวงศ์	๑๒
หลิวเสี่ย	๑๑
หลี่	๓๐๔
หลี่โป	๗๒๑
หลู่, แคว้น	๑๐๖, ๑๐๘
หลู่เซียงฉาน	๕๘๓
หลู่ซิ่น	๑๐๔๘
หลู่เซียงฉาน	๔๐๑
หฺวายนานจื่อ	๓๒
หฺว่า	๙, ๑๔, ๑๗
หฺว่า, ประเทศ	๑๒
หฺว่า, อาณาจักร	๑๑-๑๒
หวางยางมิ่ง	๔๐๕
หฺวานหลี่, ศักราช	๕๕๓
หฺวุย	๑๑
หฺวุย, อาณาจักร	๘-๙
หฺวุยฮฺวาน	๗๑๑
หฺวู, จักรพรรดิ	๖, ๑๙๒, ๒๗๑
หัตถิรติณะ	๓๒๐
หั่น, อาณาจักร	๑๒
หิมาลัย	๓๑๘
หีนยาน	๑๑๒, ๑๓๗, ๑๔๒, ๑๕๔, ๑๖๓, ๑๗๑-๑๗๒, ๑๗๖, ๑๗๙, ๑๘๙, ๒๗๐

๑๐๙๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หินยาน, นิกาย	๒๒๐
หินยาน, ลัทธิ	๑๔๑
หุยโกว	๑๖๑-๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๘, ๑๙๔
หุยโกะ	๒๗๑
เหยาะหฺร่อ	๔๘๑
เหลียง, ราชวงศ์	๒๔๘
เหวิน	๕๐๕
เหวิน, จักรพรรดิ	๕๙๗

อ

อภุศลกรรม	๑๒๕
อภุศลมูล	๒๒๘, ๒๔๖
อจินไตย	๑๐๐๔
อนัตตา	๑๗๖
อนันตริยกรรม	๒๔๖
อนันตะ	๒๓๙
อนิจจัง	๑๒๔, ๑๗๖
อนุตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ	๑๑๔-๑๑๕, ๑๑๘, ๒๖๗-๒๖๘, ๒๙๑
อภิญญา	๑๒๔
อภิธรรมโฆสสูตร	๑๕๔
อมิตะ	๑๘๒, ๒๒๕, ๒๔๖
อมิตะ, ลัทธิ	๒๑๔
อมิตาภะ	๑๘๒
อมิตาภะ, พระ	๖๓๕
อเมริกา	๗๖๘
อโมหวัชระ	๑๖๘-๑๗๐
อริสโตเติล	๙๙๗
อลัทธิ	๑๒๘
อวตัมสกสูตร	๓๐๖, ๓๔๐

อวโลกิตศวร	๑๘๒
อวตัมสกสูตร	๑๕๕
อวิชา	๑๒๐, ๑๗๗, ๑๐๑๙
อเวจีมหานรก	๒๖๖
ออกซ์ฟอร์ด, มหาวิทยาลัย	๒๐๖, ๙๖๘
ออร์ทอดอกซ์	๒๘๐
ออสเตรเลีย	๘๘๙
อะกะกะงะจิ	๓๘
อะกะมัตสึ คัตสึมะโระ	๙๗๓
อะกินัลโด	๘๘๙
อะชิกางะ	๒๗๙
อะชิกางะ, ยุค	๓๙๔
อะชิกุ	๑๘๒
อะชิฮะระ	๖๐๓
อะซากุระ	๓๖๑
อะซายิ	๓๓๕
อะซูกะ, จักรพรรดิ	๗๔
อะไซ	๓๖๑
อะตะโนะ-นางายะ, จังหวัด	๒๔
อะนะโตะ, จังหวัด	๙๔
อะนาชิ	๔๑๘
อะนาโฮเบะ, เจ้าชาย	๔๗
อะเนซากิ มะซาฮารุ, ดร.	๕๕๙
อะเบะ อิโสะโอะ	๙๕๐
อะฟูมิ, จักรพรรดิ	๗๔
อะฟูสะกายามะ	๘๗
อะมะเตระสุ	๖๙๓
อะมะเตระสุ, เทพ	๒๑, ๓๕-๓๗, ๓๙, ๔๒, ๖๑๒, ๖๙๔
อะมะเตระสุ, มหาเทพี	๓๑๗

อะมะเตระสุ, ศาลเจ้า	๔๑	อากาศิ, จังหวัด	๘๗
อะมะโนะ เทอียุ	๙๙๗	อาชิกางะ	๒๑๕, ๒๑๗
อะมิตะ	๒๒๒	อาชิกางะ, โชกุน	๒๙๖
อะมูร์, แม่น้ำ	๖๙๘	อาชิกางะ, ตระกูล	๓๐๒
อะเมโนะ	๓๒๒	อาชิกางะ, ระบุ	๒๑๗
อะเมโนะ โคยะนะ	๓๒๒	อาชิกางะ, สำนัก	๓๙๒
อะเมโนะ อูซุเบะ	๓๒๒	อาชิกางะ	๒๑๕
อะมะ	๑๔, ๑๖	อาซาตะ โงริว	๕๖๙
อะยะริ	๑๙๕	อาซาอิ เฮอิโง	๘๙๓, ๙๐๑
อะยิ	๓๑๓	อาดัม มิชิ	๕๖๗
อะระ	๗๖	อาบัสสะ	๓๑๙
อะไร ฮากุเซกิ	๓๕๐-๓๕๑, ๕๕๕, ๕๕๘	ยามูริ, สยาม	๘๘๗-๘๘๘, ๘๙๐, ๘๙๒
อะวะ, เมือง	๖๕๗	อาเมโนะโกยะนะโนะมิโกะโตะ	๓๖
อะวะระ	๒๐๓-๒๐๕, ๒๐๗, ๓๒๕-๓๒๖, ๓๓๐	อายตนะ	๑๒๕
อะสุกะ, ยุค	๑๐๔๕	อารยธรรม	๑๖๕
อะโออิ	๒๐๕	อิกโก	๒๔๕, ๓๖๐
อะซะโกมิ	๑๔	อิกะรุเงะ, วิหาร	๕๕
อะฮายิโนะชิมะ	๓๔	อิกะตะ	๓๖๒
อักโษะยะ	๑๘๒	อิกะตะ มิตสึมาสะ	๔๔๒
อิตัตสึนุตา	๑๐๑๕	อิกะตะ, เมือง	๔๔๓
อิตสึดาเนะ	๖๓๘	อิจิกาวะ ทัตสึมาโระ	๖๐๖
อันไซ	๔๑๗-๔๑๘, ๔๒๔, ๔๔๙	อิชิซะ	๕๒๗-๕๒๘
อันนัม	๓๙๗	อิชิชิ	๒๑๑
อันระกุ	๒๓๗	อิชานางิ	๖๖๖
อัปนาสมาธิ	๒๓๔	อิชานางิ, เทพ	๑๙-๒๐, ๓๒-๓๔
อัปมาทธรรม	๑๒๕	อิชานามิ	๖๖๖
อัลคอค	๗๒๗	อิชานามิ, เทพ	๑๙-๒๐, ๓๒-๓๔
อัสตัน	๑๘	อิชิโกะสึโตะมะ	๓๒๒
อัสสรัตนะ	๓๒๐	อิชิโมะ, เกาะ	๓๓
		อิชิโมะ, เจ้าหญิง	๔๐

๑๑๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อิซูโมะ, ศาลเจ้า	๓๐, ๔๐
อิซูโมะ	๓๗
อิตตีสึกิมะ	๓๒๐
อิตสึสึกิมะ	๓๑๒
อิตสึสึกิมะ, เทพี	๓๑๒
อิโต	๔๘๐
อิโต จินไซ	๔๗๑, ๔๙๑
อิโต โชชิน	๔๕๗
อิโต โทง	๔๑๘, ๔๗๑
อิโต ยินไซ	๓๕๐
อิโด ฮิโรบุมิ	๗๑๖
อิโด ฮิโรบุมิ โอคุระ	๘๙๓
อิโด ฮิโรบุมิ	๗๖๙, ๗๗๓, ๘๔๑, ๙๐๘
อิโด	๕๘๓, ๗๖๔, ๗๗๑-๗๗๓, ๗๗๖, ๗๘๐, ๗๘๓, ๗๘๖, ๘๑๖, ๘๖๗
อิทะงากิ	๗๖๑
อิทะงากิ ไทสุเกะ	๗๙๑-๗๙๒, ๗๘๕
อินเกียว, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๔
อินดิส, หมู่เกาะ	๓๗๓
อินเตีย, ประเทศ	๒๘๑, ๒๘๘, ๓๐๙, ๕๖๐-๕๖๑, ๖๐๐
อินทรี	๓๔๕
อินาบะ	๓๖๑
อินอุเอะ	๗๘๓
อินอุเอะ โควาชิ	๗๕๐
อิปเปิน	๒๑๔, ๒๒๕, ๒๒๗, ๒๒๙
อิมนะ	๕๑, ๑๐๔
อิมเบะ, ตระกูล	๓๒๒
อิมพีเรียล, มหาวิทยาลัย	๕๕๙, ๗๙๔, ๘๑๑, ๘๗๐-๘๗๑, ๙๖๘

อิมเบะโนะคะมิ, เทพ	๓๗
อิโยะ	๑๑
อิวะซากิ	๗๙๔, ๘๙๔
อิวาชิมิสึ	๑๘๘
อิสลาม, ศาสนา	๑๐๕๒
อิสิปตนมฤคทายวัน	๓๐๐
อิเอซิงุ	๕๔๔
อิเอโนบุ	๕๕๓
อิเอยะสุ	๒๕๘, ๓๔๙, ๓๕๗, ๓๕๙, ๓๗๒, ๓๘๐-๓๘๒, ๓๘๕, ๓๘๘, ๓๙๐-๓๙๔, ๓๙๖, ๖๘๙
อิสาระ	๕๐๙
อิสึโคปาเลียนิสต์, นิกาย	๙๙๓
อิสึยต	๓๒๖
อิสึ, จังหวัด	๑๙๕
อิสึะ	๓๐-๓๑, ๑๙๘-๑๙๙, ๒๑๒, ๓๑๑
อิสึะ, มหาศาลเจ้า	๑
อิสึะ, เมือง	๓๘๑
อิหมิง	๑๖๙, ๑๙๔
อุกิโยะ	๕๐๘-๕๑๐
อุจิมุระ คันโซ	๙๘๔, ๑๐๒๒
อุจิมุระ	๙๘๕, ๙๘๘
อุตะงะวะ เก็นชูอิ	๖๕๗
อุเนะบิ, ภูเขา	๗๙
อุเบกซา	๑๒๔
อุระงะ, อ่าว	๖๘๕
อุระเบะ, ตระกูล	๓๑๔
อุสุฮิโกะ	๘๒๐
อุตะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๘๗

วรรณคดี

๑๑๐๑

อุยิ, เมือง	๒๗๖	เออิไซ	๒๑๔
เอกเกน	๔๓๐, ๔๓๒	เออิไซ	๒๗๓, ๒๗๕, ๒๗๗, ๒๘๐,
เอกภาวะ	๑๓๗		๒๘๒, ๒๘๕, ๓๐๒, ๓๐๔
เอกษาน	๑๓๗, ๑๔๔	เออุน	๑๙๔
เอจิโงะ	๖๖๑	เอ็ยว ชุน	๗๐๙
เอจิโงะ, จังหวัด	๒๔๒	แองโกล-แซกซอน	๘๑๕
เอโจ	๒๘๕	โอะกะกุระ คะกุโซ	๑๐๔๖
เอชิน-อิน, วัด	๒๓๙	โอะกะวะ ชูเมอิ	๙๑๓, ๙๒๕-๙๒๖
เอชินุ	๗๔	โอะกาชิ	๒๐๕, ๒๐๗
เอเซียวาคเนย์	๖	โอะกาคะ เซอิซุเกะ	๕๘๒
เอเซกิ	๑๐๔	โอะกาโมโตะ	๕๕
เอโซะ, เกาะ	๖๔๙	โอะกายามา	๓๕๐
เอตเวิร์ด เบลลามี่	๙๕๐	โอะกุโบะ	๗๖๐, ๗๗๓
เอโด, เมือง	๓๕๙, ๓๘๓, ๔๘๕, ๕๒๖, ๕๗๗, ๖๕๙	โอะกุโบะ โตะชิมิจิ	๗๖๔-๗๖๕
เอตจู, จังหวัด	๑๙๕	โอะกุโบะ โทะชิมิจิ	๙๕๒
เอเธนส์	๗๘๑	โอะกุมะ ชิเงโนบุ	๗๙๐, ๘๐๔
เออน	๒๐๕	โอะกุมะ ยามะงาตะ	๘๙๔
เออนจิ	๓๐๘	โอะกุมะ	๖๘๒, ๗๕๔, ๗๗๑
เออนจิ, ยุค	๑๓๐	โอะกุมะ, เสนาบดี	๘๓๒
เออนเงตสึ	๕๑๑	โอะกุระ คิฮะจิโร	๙๐๓
เออนเงียว	๑๙๔	โอะกะวะ ทันอัน	๗๐๐
เออนจิน	๑๓๐, ๑๘๔-๑๘๕, ๑๙๔	โอะจิไว โซไร	๓๕๑, ๓๙๓, ๔๘๔-๔๘๕, ๔๘๗, ๕๕๓, ๕๘๖
เออนนิน	๑๓๐, ๑๘๕, ๑๙๔	โอะจิไว	๕๘๓
เออนริวกุ	๑๘๔, ๓๖๑	โอะจิ	๔๐
เออนริวกุ, วัด	๓๖๐	โอะจิน	๑๑๒
เออนริวกุอิ, วัด	๑๘๕	โอะซากา, ภูเขา	๔๐-๔๑
เออนริวกุ-อิ, วัด	๓๔๙	โอะซากา, เมือง	๓๕๙-๓๖๐, ๓๙๐,
เอ-ยิดซึ	๕๖		๕๓๒, ๕๔๓, ๕๕๖
เอระ	๓๐๙	โอะซากิ ยุกิโอะ	๘๐๓, ๘๔๓

๑๑๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โอชาซากิ, จักรพรรดิ	๑๙, ๙๓	โอชะวะ	๖๘๗-๖๘๘, ๖๙๓
โอตะ	๓๕๗	โอตะ เกอิ	๖๖๐
โอตะวาระ, เมือง	๓๖๙	โอโน	๑๓๐, ๖๕๑, ๖๘๗
โอนะโมจิ	๖๖๗	โอโน, ชาว	๑๗
โอโนะโงะโระชิมะ	๓๓	ฮ	
โอโบโซ-รอน	๑๑๕	ฮกไกโด, เกาะ	๙๘๕
โอมิ, จักรพรรดิ	๑๐๘	ฮวงซุ้ย	๕๐
โอมิ, เมือง	๑๕๗	ฮวงตี้	๗๕, ๑๙๒, ๔๘๙
โอมิ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๗	ฮวงโห, แม่น้ำ	๖
โอมุระ มะสุยโร	๘๒๐	ฮวนตี้, จักรพรรดิ	๑๒
โอโมอิ, เทพ	๓๖	ฮอกกุ	๕๒๖
โอยะมะ อิกุโอะ	๙๗๖, ๙๘๓	ฮอกเก	๓๔๐
โอยามาโด	๓๑๗	ฮอกไกโด, เกาะ	๒๕๗
โอฮิน, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๖	ฮองโจ	๓๕๐
โอโย	๒๓๘	ฮองดา โตชิอะกิ	๓๕๒
โอโยเมอิ, ปรัชญา	๓๕๐	ฮอน	๒๒๐
โอโยเมอิ, สำนัก	๔๓๕	ฮอนดะ	๓๘๙
โอริทะกุ ชิบะโนะกิ	๕๔๗	ฮอนดา โตชิอะกิ	๖๔๐, ๖๔๓, ๖๔๙
โอริทาคุ ชิบาโนกิ	๕๕๒	ฮอนยิ	๓๑๐-๓๑๑
โอริเบะ	๓๖๕-๓๖๖	ฮอนอะมิ	๒๕๗
โอวะริ, เมือง	๖๕๙	ฮอมบุโซ	๓๑๓
โอสุมิ	๓๖๔	ฮอลแลนด์	๖๒๘
โอเอะ	๕๙๔	ฮอสโซ	๑๑๒
โอฮาริตา	๑๙	ฮอสโซ, นิกาย	๑๑๓, ๑๑๖, ๑๓๗,
โอ-ฮิรุ-เมโนะ มุจิ	๒๐		๑๗๖, ๑๘๐, ๑๘๕
โอโนะยามะ, ภูเขา	๙๑	ฮะกุเซกิ	๕๔๕
โอโกกุโด	๘๔๓	ฮะโกดะเตะ	๗๓๔
โอฮินะซึจิ	๓๘	ฮะจิมัน	๓๑๒
โอฮินะซึจิ, เทพ	๓๘	ฮะจิมัน, เทพ	๑๘๖, ๒๖๒, ๓๑๒
โอชะวะ เซอิชิไซ	๖๘๑, ๖๘๕, ๖๙๐	ฮะจิมัน, พระโพธิสัตว์	๑๙๘-๒๐๐

วรรณคดี

๑๑๐๓

พระนิพนธ์, วัด	๑๘๘	ยาคะ	๑๓๕
พระนิพนธ์	๓๖๘	ยามะจุจิ	๘๔๓
พระนิพนธ์ โศก	๙๒๗	ยิโกนาจิ, พระเจ้า	๑๖
พระนิพนธ์ โสโก	๕๕๐	ยิโกะ-โสะโสะ-เดมิ, เจ้าชาย	๒๖
พระนิพนธ์ ๓๔๙, ๓๔๓, ๕๔๗		ยิเซน, เมือง	๗๔๑
พระนิพนธ์ โศก	๓๔๒	ยิเตกะตะ	๓๔๒
พระนิพนธ์ ราชนัน ๓๔๖-๓๔๘, ๔๐๑-๔๐๓, ๔๐๗, ๔๑๔, ๔๔๙, ๕๐๙, ๕๑๑		ยิเตดลิ่ง	๓๗๕
พระนิพนธ์ โสโก	๓๕๐	ยิเตดาดะ	๓๘๕
พระนิพนธ์, ดะระกุล	๔๐๒, ๔๐๕	ยิเตโยชิ ๓๒๕, ๓๔๙, ๓๖๐, ๓๖๘-๓๗๓, ๓๗๕, ๓๗๗-๓๘๐, ๓๘๓, ๖๘๙	
พระนิพนธ์, สำนัก	๔๔๘	ยิโดดลิ่ง-ปะชิ	๗๓๒
พระนิพนธ์	๘๔๓	ยิโดโอะ, ภูเขา	๒๔
พระนิพนธ์ ทากาชิ	๖๘๓	ยิโดะมะโระ	๒๑๒
พระนิพนธ์, จังหวัด	๕๕	ยิโนด	๒๘๒
พระนิพนธ์	๓๐	ยินามิตาชิ	๑๑๒
พระนิพนธ์ เนียวเซกัน	๑๐๓๔	ยิโนกุมะ, จักรพรรดิ	๔๘
ยักเกน-เดน	๕๑๑	ยิระตะ อัดลิตาเนะ	๖๒๘
ยักการี	๙๖๐	ยิระตะ	๖๒๗
ยัน	๑๒๘, ๓๑๗	ยิระตะ อัดลิตาเนะ ๕๔๕, ๖๒๕, ๖๔๙, ๖๕๘, ๖๖๔	
ยัน, ราชวงศ์ ๖, ๙, ๔๕, ๖๗-๖๙, ๙๑, ๙๓, ๑๐๒, ๑๑๒, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๔๒, ๔๖๑, ๔๖๘, ๔๗๕, ๕๐๑, ๕๔๙, ๕๕๗		ยิระตะ	๖๒๖
ยัน, ราชสำนัก	๑, ๑๒	ยิราตะ อัดลิตาเนะ	๓๕๒
ยันกัมบุ	๕๔๗	ยิราดุมะ คิชิจิโร	๙๑๓
ยันจัน	๘๔	ยิโรสะ, จังหวัด	๔๙
ยันชิ โยฮอน	๖๙๕	ยิโรฮิโด	๘๙๓
ยันลิน หุยเจิง	๓๙๒	ยิวะ, จังหวัด	๒๗
ยาสึ, เมือง	๗๘๖	ยิเอตะ	๗๖
		ยิเออิ	๑๓๐, ๒๒๓

๑๑๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ฮิเออิจิ, ภูเขา	๓, ๗๒, ๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๕-๑๔๐, ๑๕๐, ๑๕๔, ๑๕๗, ๑๕๘- ๑๕๙, ๒๒๑, ๒๒๓, ๒๒๕, ๒๓๗, ๒๕๑, ๒๕๔, ๒๗๓-๒๗๔, ๒๘๐, ๓๑๑, ๓๔๙, ๓๕๗, ๓๖๒-๓๖๓	โฮโก	๔๐๕
ฮิเออิจิ, ยอดเขา	๑๕๑	โฮโกชิ, มหาวิหาร	๕๑
ฮิงงิ	๒๘๖	โฮโกะกุ	๓๖๙, ๓๗๒
เฮเกส	๙๙๗	โฮโจ	๒๗๔, ๒๗๙
เฮอิเกะ	๓๒๕	โฮโจ, ตระกูล	๒๑๔-๒๑๕, ๒๗๖
เฮอิโงะ โฮชิ	๕๖๗	โฮชินะ มะสะยุกิ, เจ้าชาย	๔๑๖
เฮอิมีน	๔๔๙	โฮชินะ มาซายุกิ	๔๕๕
เฮอิอัน	๗๑, ๑๓๓, ๓๐๘	โฮโซ, วัด	๑๙๐
เฮอิอัน, ยุค	๗๐, ๑๓๐, ๑๓๔, ๑๔๑-๑๔๒, ๑๔๔, ๒๑๗, ๒๒๐	โฮโซ	๒๔๖
เฮอิอัน, สัมมัย	๑๓๓, ๑๖๔, ๑๖๖, ๒๐๗, ๒๑๑	โฮโตะกุ ยะคุโซ	๖๗๘
เฮอิอัน, สัมคม	๓๒๕	โฮโตะกุชะ	๖๗๙-๖๘๐
เฮอิอันเกียว	๑๓๐	โฮเนเน	๒๑๔, ๒๓๖-๒๓๘, ๒๔๐-๒๔๔, ๒๕๐-๒๕๑, ๒๕๙-๒๖๐
เฮียะกวัน	๑๒๙	โฮมุด, จักรพรรดิ	๙๓
เฮียะจอง	๑๑๑	โฮมุดะ, พระเจ้า	๑๙
เฮียะจะ	๕๓	โฮโย	๒๕๖, ๒๙๗, ๓๖๙
		โฮโย โทกิมูเนะ	๖๘๘
		โฮเรกิ	๕๔๓
		โฮเรน-ฮิน ชะมะ	๗๓๒
		โฮโอ	๑๘๗
		โฮะโนะนิชิ, เทพ	๗๓
		โฮะอะชิ บันริ	๗๒๓
		โฮกุ	๓๓๐, ๕๑๙, ๕๒๗, ๕๓๐-๕๓๑, ๕๓๕, ๕๓๗-๕๓๘
		โฮไก	๕๒๓-๕๒๖, ๕๒๙

ราชบัณฑิตยสถานให้บริการ

ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และสหวิทยา ซึ่งจัดทำในรูปแบบพจนานุกรม สารานุกรม อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ อนุกรมวิธาน ศัพท์บัญญัติ หลักเกณฑ์การใช้ภาษาไทย และหนังสือตำราอื่น ๆ ทั้งนี้ เป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐